

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI PROGRAMI**

**H. 922 TARİHLİ ĀDĀB-I MENĀZİL NÜSHASININ ÇEVİRİYAZILI
METNİ ve ESERDEKİ TÜRKÇE BİRLEŞİK FİİLLERİN YAPI ve
ANLAM İNCELEMESİ**

Rafet ATALAY

**Danışman
Prof. Dr. Ayşe İLKER**

MANİSA-2015

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI PROGRAMI**

**H. 922 TARİHLİ ĀDĀB-I MENĀZİL NÜSHASININ ÇEVİRİYAZILI
METNİ ve ESERDEKİ TÜRKÇE BİRLEŞİK FİİLLERİN YAPI ve
ANLAM İNCELEMESİ**

Rafet ATALAY

**Danışman
Prof. Dr. Ayşe İLKER**

MANİSA-2015

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 10/12/2015 tarih ve 32/4 sayılı toplantısında jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 35. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Rafet ATALAY'ın "*H. 922 Tarihli Adab-ı Menazil Nüshasının Çeviri Yazılı Metni ve Eserdeki Türkçe Birleşik Fillerin Yapı ve Anlam İncelemesi*" Konulu tezi incelenmiş ve aday 24/12/2015 tarihinde saat 11.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ⁹⁰ Dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 6 ay süre verilir.

** Bu halde adayın tez konusu veya danışmanı değiştirilebilir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Ayşe İLKER

ÜYE

Doç. Dr. Ferhat KARABULUT

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Alpay BİZBİRLİK

ÜYE

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

ÜYE

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**H. 922 Tarihli Ādāb-ı Menāzil Nūshasının Āevriyazılı Metni ve Eserdeki Tūrkāe Birleřik Fiillerin Yapı ve Anlam İncelemesi**” adlı āalıřmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dūřecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gōsterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2015

Rafet ATALAY

ÖZET

“H. 922 TARİHLİ ĀDĀB-I MENĀZİL NÜSHASININ ÇEVİRİYAZILI METNİ VE ESERDEKİ TÜRKÇE BİRLEŞİK FİLLERİN YAPI VE ANLAM İNCELEMESİ”

“H. 922 Tarihli Ādāb-ı Menāzil Nüshasının Çevriyazılı Metni ve Eserdeki Türkçe Birleşik Fiillerin Yapı ve Anlam İncelemesi” adını taşıyan bu çalışma, söz konusu Ādāb-ı Menāzil nüshasının çevriyazılı metninin oluşturulması ve eserdeki Türkçe birleşik fiillerin yapı ve anlam incelemesi esası üzerine kuruludur.

Çalışma; Giriş, İnceleme, Metin, Sonuç ve Sözlük bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, ilk olarak araştırmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemi üzerinde duruldu. Daha sonra Ādāb-ı Menāzil ve müellifi hakkında bilgi verildi.

İnceleme bölümünün başında birleşik fiil konusunda araştırmacıların yaptıkları tanım ve tasnifler ile ileri sürdükleri görüşler aktarılarak bunlarla ilgili bir değerlendirme yapıldı. İnceleme bölümünün devamında Ādāb-ı Menāzil’deki Türkçe birleşik fiillerin sınıflandırılması ile yapı ve anlam incelemesine yer verildi. Eserdeki Türkçe birleşik fiiller; *isim+fiil kuruluşlu birleşik fiiller*, *fiil+ fiil kuruluşlu birleşik fiiller*, *fiilimsi+fiil kuruluşlu birleşik fiiller* ve *anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller* olarak sınıflandırıldı. Yapılan sınıflandırmada hem yapı hem de anlam dikkate alındı. Her başlık altında, eserdeki o gruba giren Türkçe birleşik fiillerin tamamı verilerek, bunların yapı ve anlam özelliklerine değinildi.

Metin bölümünde Ādāb-ı Menāzil’in çevriyazılı metni yer almaktadır. Sözlük bölümünde ise, Ādāb-ı Menāzil’deki Türkçe birleşik fiillere ve anlamlarına yer verildi.

Sonuç bölümünde, eser ve müellifi hakkında yapılan kısa değerlendirmenin yanı sıra eserdeki Türkçe birleşik fiillerin yapı ve anlam özelliklerine dair inceleme sonuçlarına yer verildi.

Ādāb-ı Menāzil kadınlar için yazılmış bir ahlak, öğüt ve dinî bilgiler kitabıdır. Eser, üzerinde durulan her konuya dair ayet ve hadisler ile hikâye ve menkıbeler içermektedir. Ādāb-ı Menāzil oldukça zengin bir Türkçe birleşik fiil söz varlığına

sahiptir. Özellikle anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller eserde çokça kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nin sonları ile Osmanlı Türkçesi Dönemi'nin başlarında yazılan Ādāb-ı Menāzil, Türkiye Türkçesi araştırmalarına pek çok yönden malzeme sunacak önemli bir eserdir.

ABSTRACT

THE TRANSCRIPTION OF ADAB-I MENAZIL DATED HIJRI 922 AND THE ANALYSIS OF STRUCTURE AND MEANING OF THE TURKISH COMPOUND VERBS IN THE BOOK

This study titled as “The Transcription of Adab-1 Menazil Dated Hijri 922 and the Analysis of Structure and Meaning of the Turkish Compound Verbs in the Book” based on the formation of the transcription of Adab-1 Menazil text and the analysis of structure and meaning of Turkish compound verbs in the book.

The study is consisted of introduction, analysis, text and conclusion. In the introduction section, the subject, the importance, the purpose, the method of the research are emphasized. Then the author of Adab-1 Menazil is introduced.

At the beginning of analysis section, the descriptions and the classifications, the ideas that the researchers have cited are given and evaluated. In the continuation of analysis section, structure and meaning analysis and the classification of Turkish compound words in Adab-1 Menazil are presented. The compound verbs in the text are classified as noun+verb base compound verbs, verbs+verbs base compound verbs, verbal+verb base compound verbs, meaningly merged-forming idioms compound verbs. In the classification, both structure and meaning are taken into account. Under every title, all the verbs in the text in that classification are presented, and their characteristics of structure and meaning are referred.

In the text section there is a transcription of the Adab-1 Menazil. In the dictionary section the Turkish compound verbs and their meanings are presented.

In the conclusion section, in addition to a brief evaluation of the book and the author, there is a conclusion of analysis of Turkish compound verbs’ structure and meaning characteristics.

Adab-1 Menazil was written for the women as a moral, advice, and a religious knowledge book. The book has religious tales, stories and hadiths and verses about every subject represented. Adab-1 Menazil has a very rich collection of Turkish compound words property. It is remarkable that there are so many meaningly-merged, becoming idiom compound verbs used in the book. Ādāb-1 Menāzil which was written between the end of the Old Turkish Anatolian period and the beginning of the Ottoman Turkish period could provide multi dimensional material for the Turkey Turkish reseaches.

ÖNSÖZ

Tarihî Türkiye Türkçesi metinleri üzerinde daraltılmış konularda dilbilimsel yöntemlerle dil çalışmalarının yapılmasının gerekliliği, araştırmacılar arasında kabul edilen yaygın bir görüştür. Çalışmamızın konusu ve sınırları bu anlayışla belirlendi.

Araştırmanın konusu, 16. yüzyılın başlarında (H.922) yazılmış olan Ādāb-ı Menāzil adlı mensur ahlak kitabının çevriyazılı metninin oluşturulması ve eserdeki Türkçe birleşik fiillerin yapı ve anlam incelemesidir. Ādāb-ı Menāzil, Abdullatif İbn-i Durmuş Fakih tarafından, kadınlara yönelik yazılmış bir ahlak, öğüt ve dinî bilgiler kitabıdır. Eserin çevriyazılı metninin verilmesi, hem tanınması ve okunması hem de üzerinde dil, edebiyat gibi sosyal bilimler alanında alanlarda çalışmalar yapılabilmesi için önemlidir. Eser, 16. yy. başlarında, Eski Anadolu Türkçesinin son yılları ile Osmanlı Türkçesinin ilk yıllarına denk gelen bir dönemde yazılmıştır. Anlaşılır ve sade denilebilecek bir dille kaleme alınan Ādāb-ı Menāzil, zengin Türkçe dil malzemesi ihtiva etmektedir. Özellikle Türkçe birleşik fiiller açısından eser son derece zengindir.

Ādāb-ı Menāzil' in çevriyazılı metnini tamamladıktan sonra, eserdeki Türkçe birleşik fiiller üzerinde yapı ve anlam incelemesi yapmaya karar verdik. Buradaki amacımızı, Türkçenin Türkçe kelimelerle birleşik fiil yapma yollarını, eserdeki tarihî tanıklarıyla ortaya koymak, bunları dilbilimsel yöntemlerle incelemek ve Türkiye Türkçesi araştırmalarına katkı sağlamak olarak açıklayabiliriz.

Türkçedeki birleşik fiiller konusunda bugüne kadar yapılan çalışmalarda oldukça farklı görüş ve değerlendirmelerle karşılaşırız. Birleşik fiillerin tanımı ve tasnifine dair araştırmacıların bazı noktalarda buldukları görölüyorsa da genel olarak bu konunun tartışmalı olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmamızda araştırmacıların konuyla ilgili görüş ve değerlendirmelerine ana hatlarıyla yer verdik. Birleşik fiil meselesine dair bir sonuca ulaşmak ve hüküm vermek çalışmamızın sınırları dışında olmakla birlikte yine de Ādāb-ı Menāzil'deki Türkçe birleşik fiilleri, eserdeki tanıkları da dikkate alarak, şöyle bir sınıflandırma ile inceledik: 1. İsim+fiil kuruluşlu birleşik fiiller. 2. Fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiiller. 3. Fiilimsi+fiil kuruluşlu birleşik. 4. Anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller.

Bu alıřmada Abdűllatif İbn-i Durmuř Fakih'e ait Ādāb-ı Menāzil'in H. 922 tarihli nűshasının çevriyazılı metnini ve eserdeki Tűrke birleřik fiil sűz varlıđını ortaya koyduk. Çalıřmanın Tűrkiye Tűrkesi arařtırmalarına kűek de olsa katkı sađlaması en bűyűk dileđimizdir.

Ādāb-ı Menāzil'den beni haberdar eden Prof. Dr. Adem CEYHAN'a, kıymetli gűrűř ve ufuk açıcı deđerlendirmeleri ile yoluma ıřık tutan Prof. Dr. Gűrer GŪLSEVİN ve Doç. Dr. Ferhat KARABULUT'a, űzellikle de Doktora çalıřmalarımın en bařından beri beni destekleyen ve her ařamada bana yol gűsteren çok kıymetli Hocam Prof. Dr. Ayře İLKER'e sonsuz řűkranlarımı sunuyorum.

Rafet ATALAY

Manisa-2015

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	III
TEZ VERİ GİRİŞ ve YAYINLAMA İZİN FORMU.....	IV
YEMİN METNİ.....	V
TÜRKÇE ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
İÇİNDEKİLER.....	XI
GİRİŞ.....	1
a. Araştırmanın Konusu.....	1
b. Araştırmanın Önemi.....	1
c. Araştırmanın Amacı.....	1
d. Araştırmanın Yöntemi.....	1
e. Eserin Adı ve Eserle İlgili Kütüphane Kayıtları.....	3
f. Eserin Müellifi.....	4
g. Eserin İçeriği.....	5
h. Eserin İmla Özellikleri.....	7
ı. Eserde Dil Uyumları ve Üslup Özellikleri.....	11
i. <i>Ādāb-ı Menāzil</i> ' in Eldeki Nüshası Üzerinde Çalışılma Sebebi.....	14

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1.1. BİRLEŞİK FİİL.....	16
1.1.1. Birleşik Fiillerle İlgili Terim, Tanım ve Tasnifler Üzerine Değerlendirme.....	41

1.2. <i>ĀDĀB-İ MENĀZİL</i> 'DEKİ TÜRKÇE BİRLEŞİK FİLLER.....	42
1.2.1. <i>Ādāb-ı Menāzil</i> 'deki Türkçe Birleşik Fiillerin Yapı ve Anlam Özellikleri.....	43
1.2.1.1. İsim+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller.....	43
1.2.1.1.1. “İt-“ Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar.....	44
1.2.1.1.1.1. İsim Unsuru Yalın (Basit) Olanlar.....	44
1.2.1.1.1.2. İsim Unsuru Türemiş Olanlar.....	45
1.2.1.1.1.2.1. Fiilden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar.....	45
1.2.1.1.1.2.1.1. -k ekiyle.....	45
1.2.1.1.1.2.1.2. -ş, -(I)ş/-(U)ş ekiyle.....	45
1.2.1.1.1.2.1.3. -n, -(I)n/-(U)n ekiyle.....	45
1.2.1.1.1.2.1.4. -mA ekiyle.....	45
1.2.1.1.1.2.2. İsimden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar.....	45
1.2.1.1.1.2.2.1. +IK/+IUK ekiyle.....	45
1.2.1.1.1.2.3. İsim Unsuru Çekim Eki Alanlar.....	46
1.2.1.1.1.2.3.1. Belirtme Durumu Ekiyle.....	46
1.2.1.1.1.2.4. İsim Unsuru Pekiştirilmiş Zarf Olanlar.....	46
1.2.1.1.2. Eyle- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar.....	47
1.2.1.1.2.1. İsim Unsuru Yalın (Basit) Olanlar	47
1.2.1.1.2.2. İsim Unsuru Türemiş Olanlar.....	48
1.2.1.1.2.2.1. Fiilden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar.....	48
1.2.1.1.2.2.1.1. -k ekiyle.....	48
1.2.1.1.2.2.1.2. -sI/-sU ekiyle.....	48
1.2.1.1.2.2.1.3. -n, (I)n/-(U)n ekiyle.....	49

1.2.1.1.2.2.1.4. –mAk ekiyle.....	49
1.2.1.1.2.2.1.5. –Ik/-Uk, -k ekiyle.....	49
1.2.1.1.2.2.1.6. –(y)An ekiyle.....	50
1.2.1.1.2.2.1.7. –uş- +u ekiyle.....	50
1.2.1.1.2.2.1.8. –mA ekiyle.....	50
1.2.1.1.2.2.2. İsimden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar.....	50
1.2.1.1.2.2.2.1. +IIK/+IUK ekiyle.....	50
1.2.1.1.2.2.2.2. +II/+IU ekiyle.....	51
1.2.1.1.2.2.2.3. +k ekiyle.....	51
1.2.1.1.2.3. İsim Unsuru Çekim Eki Alanlar.....	51
1.2.1.1.2.3.1. Çokluk Eki Alanlar.....	51
1.2.1.1.2.4. İsim Unsuru Pekleştirilmiş Zarf Olanlar.....	52
1.2.1.1.3. Ol- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar.....	52
1.2.1.1.3.1. İsim Unsuru Yalın (Basit) Olanlar	52
1.2.1.1.3.2. İsim Unsuru Türemiş Olanlar.....	53
1.2.1.1.3.2.1. Fiilden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar.....	53
1.2.1.1.3.2.1.1. –Ik/-Uk ekiyle.....	53
1.2.1.1.3.2.1.2. –mAll ekiyle.....	54
1.2.1.1.3.2.1.3. –Iş/-Uş ekiyle.....	55
1.2.1.1.3.2.2. İsimden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar.....	55
1.2.1.1.3.2.2.1. +II/+IU ekiyle.....	55
1.2.1.1.3.2.2.2. +ğ/ķ ekiyle.....	55
1.2.1.1.3.2.2.3 +Daş ekiyle.....	55

1.2.1.1.3.3. İsim Unsuru Edat Olanlar.....	56
1.2.1.1.3.4. İsim Unsuru Çekim Eki Alanlar.....	56
1.2.1.1.3.4.1. Bulunma Durumu Ekiyle.....	56
1.2.1.1.3.5. İsim Unsuru Pekiştirilmiş Zarf Olanlar.....	56
1.2.1.1.4. İşle- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar.....	56
1.2.1.1.4.1. İsim Unsuru Yalın (Basit) Olanlar	56
1.2.1.1.4.2. İsim Unsuru Çekim Eki Alanlar.....	57
1.2.1.1.4.2.1. Belirtme Durumu Eki Alanlar.....	57
1.2.1.1.5. Al- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar.....	57
1.2.1.1.5.1. Fiilden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar.....	57
1.2.1.1.5.1.1. -(İ)n ekiyle.....	57
1.2.1.1.5.1.2. -İk/-Uk ekiyle.....	57
1.2.1.1.5. Vir- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar.....	57
1.2.1.1.5.1. İsim Unsuru Türemiş Olanlar.....	57
1.2.1.1.5.1.1. Fiilden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar.....	57
1.2.1.1.5.1.1.1. -ç ekiyle.....	57
1.2.1.1.5.1.2. İsimden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar.....	58
1.2.1.1.5.1.2.1. +İİK ekiyle.....	58
1.2.1.2. Fiil+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller.....	58
1.2.1.2.1. Her İki Fiili de Bilinen Geçmiş Zamanda Çekimlenenler.....	58
1.2.1.2.2. Her İki Fiili de Geniş Zamanda / Geniş Zamanın Hikâyesinde Çekimlenenler.....	59
1.2.1.2.3. Her İki Fiili de İstek Kipinde Çekimlenenler.....	60

1.2.1.2.4. Her İki Fiili de Emir Kipinde Çekimlenenler.....	60
1.2.1.2.5. Birinci Fiili Bilinen Geçmiş Zamanda İkinci Fiili İstek Kipinde Çekimlenenler.....	60
1.2.1.3. Fiilimsi+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller.....	60
1.2.1.3.1. Sıfat-Fiil+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller	60
1.2.1.3.1.1. -Ir/-Ar /-Ur / -mAz ol-.....	61
1.2.1.3.1.2. -mİş/-mUş ol-.....	65
1.2.1.3.1.3. -AcAk ol-.....	66
1.2.1.3.1.4. -Ur bulun-.....	67
1.2.1.3.1.5. -IcI/-UcU ol-.....	67
1.2.1.3.2. Zarf-Fiil+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller.....	67
1.2.1.3.2.1. -I/-U vir-.....	68
1.2.1.3.2.2. -A/-U gel-.....	72
1.2.1.3.2.3. -Ip/-Up al-	75
1.2.1.3.2.4. -Ip/-Up git-.....	75
1.2.1.3.2.5. -Ip/-Up gel-.....	77
1.2.1.3.2.6. -Ip/-Up tur- (dur-).....	78
1.2.1.3.2.7. -A/-I ko-/koy-.....	78
1.2.1.3.2.8. -A bil-.....	79
1.2.1.3.2.9. -A/-U tur-(dur-).....	81
1.2.1.3.2.10. -A gör-.....	82
1.2.1.3.2.11. -I gör-.....	83
1.2.1.3.2.12. -I gel-.....	83

1.2.1.3.2.13. –I düş-	83
1.2.1.3.2.14. -A yaz-	83
1.2.1.3.2.15. -U/-I kal-	83
1.2.1.3.2.16. -U tut-	83
1.2.1.3.2.17. -U git-	84
1.2.1.4. Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller	84
1.2.1.4.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	90
1.2.1.4.1. 1. Özne+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler	90
1.2.1.4.1. 2. Nesne+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler	94
1.2.1.4.1. 3. Yer Tamlayıcısı+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler	112
1.2.1.4.1. 4. Zarf+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler	120
1.2.1.4.1. 5. Fiil+ Fiil Bağlantısı ile Birleşenler	124
1.2.1.4.2. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	124
1.2.1.4.2.1. Özne+Nesne+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler	124
1.2.1.4.2.2. Özne+ Yer Tamlayıcısı+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler	125
1.2.1.4.2.3. Özne+Zarf+Fiil Kuruluşunda Olanlar	125
1.2.1.4.2.4. Nesne+Yer Tamlayıcısı+Fiil Kuruluşunda Olanlar	125
1.2.1.4.2.5. Nesne+Zarf+Fiil Kuruluşunda Olanlar	126
1.2.1.4.2.6. Yer Tamlayıcısı+Özne+Fiil Kuruluşunda Olanlar	127
1.2.1.4.2.7. Yer Tamlayıcısı+Nesne+Fiil Kuruluşunda Olanlar	127
1.2.1.4.2.8. Yer Tamlayıcısı+Yer Tamlayıcısı+Fiil Kuruluşunda Olanlar	127
1.2.1.4.2.9. Zarf+yer tamlayıcısı+fiil kuruluşunda olanlar	127

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

ĀDĀB-I MENĀZİL.....	128
ĀDĀB-I MENĀZİL'DEKİ TÜRKÇE BİRLEŞİK FİİLLER SÖZLÜĞÜ.....	493
SONUÇ.....	514
KAYNAKÇA.....	516

KISALTMALAR

DTCF: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

H: Hicrî

TDAY: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

GİRİŞ

a. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, 16. yüzyılın başlarında (H. 922) yazılmış olan *Ādāb-ı Menāzil* adlı mensur ahlak kitabının çevriyazısı ve eserdeki Türkçe birleşik fiillerin yapı ve anlam incelemesidir.

b. Araştırmanın Önemi

Ādāb-ı Menāzil adlı mensur ahlak kitabının üzerinde çalışılan nüshası, 16. yüzyıl başlarında yazılmış olması, harekeli sülüsle oldukça açık bir imlaya sahip olması ve ihtiva ettiği zengin dil malzemesi bakımından dikkate değer bir nüshadır. Bu güne kadar eser üzerinde dil incelemesi yapılmamış olması da bu eser üzerinde çalışılmasını gerekli kılmıştır. Bundan başka Türkçenin tarihsel metinlerinde darlaştırılmış konular üzerinde durmak ve derinleşmek, bugüne kadar yüzeysel olarak incelenmiş gramatikal yapıların farklı kullanım özelliklerini ortaya çıkarmak açısından da önem arz etmektedir.

c. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, H. 922 tarihli *Ādāb-ı Menāzil* adlı mensur ahlak kitabının çevriyazısını yaparak eserin tanınmasını ve eserden yararlanılmasını sağlamanın yanı sıra, esasen eserdeki Türkçe birleşik fiiller üzerinde yapılan dil çalışması ile Türkiye Türkçesi araştırmalarına katkı sağlamaktır.

d. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada ilk olarak, H. 922 tarihli *Ādāb-ı Menāzil* nüshasının çevriyazıya aktarımı yapıldı. Her tarihî yazma eserin yazıldığı ya da istinsah edildiği dönemin, çevrenin dil özelliklerini ve müellifinin, müstensihinin ağız özelliklerini yansıtacağı düşüncesine bağlı kalınarak tenkitli metin oluşturulmadı. Yazmanın çevriyazı metni oluşturulduktan sonra eser ve yazarı hakkında bilgi verildi. Daha sonra niçin bu nüsha üzerinde çalışma yapıldığı belirtildi.

Eser üzerinde yapılan dil incelemesi, “Türkçe birleşik fiillerin yapı ve anlam incelemesi” olarak sınırlandırıldı. Ancak, girişte eserle ilgili bilgi verilirken ana hatlarıyla da olsa eserin dil ve imla özellikleri üzerinde genel bir değerlendirme

yapıldı. Sözü edilen sınırlamanın gerekçesi, eserin kaleme alındığı dönemin bilinen dil özelliklerini eser üzerinden tekrarlamak yerine, eserin sahip olduğu zengin Türkçe birleşik fiil varlığının dilbilimsel bakış açılarıyla değerlendirmek, böylelikle Türkiye Türkçesi araştırmalarına tarihî metinlerden tanıklarla katkıda bulunmak olarak açıklanabilir. Eserdeki birleşik fiilleri, “Türkçe birleşik fiiller” olarak sınırlandırma ise, Türkçenin alınma kelimelerle dolmaya başladığı dönemlerde Türkçe kelimelerle birleşik fiil oluşturma ihtiyacını, eserin yazıldığı dönem itibariyle göstermek ve ortaya çıkarmak olarak izah edilebilir.

İnceleme bölümünün başında birleşik fiil konusuyla ilgili gramer kitaplarımız ile çeşitli bilimsel toplantılarda, yayınlarda dile getirilen bakış açıları ve değerlendirmeler ortaya konuldu. Daha sonra birleşik fiiller hakkında söylenenlerin mukayeseli bir değerlendirmesi yapılarak, *Ādāb-ı Menāzil*'deki Türkçe birleşik fiillerin nasıl bir anlayışla inceleneceği üzerinde duruldu.

İnceleme bölümünde, eserdeki Türkçe birleşik fiiller, şöyle sınıflandırıldı: 1. İsim+fiil kuruluşlu birleşik fiiller. 2. Fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiiller. 3. Fiilimsi+fiil kuruluşlu birleşik. 4. Anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller. Her başlık altında, eserdeki Türkçe birleşik fiil söz varlığına göre alt başlıklar oluşturuldu. Bu sınıflandırmada, Türkçede birleşik fiiller konusunda oluşan kabul görmüş yaklaşımlara göre hareket edildi. Sınıflandırmada ilk üç tip birleşik fiillerin oluşmasında, anlamdan çok yapısal özellikler öne alındı. Dördüncü tip birleşik fiillerde ise anlam merkezli bir oluşum düşünüldü. Bu tip birleşik fiillerde fiilin diğer unsurlarla anlam merkezli birleşik oluşturması, söz dizimi ilgisi bakımından ele alınarak değerlendirildi.

Ādāb-ı Menāzil'deki Türkçe birleşik fiillerin tamamı, sınıflandırmada yer aldıkları başlık altında sıralandı. Ayrıca metin bölümünden sonra, eserdeki Türkçe birleşik fiillerin sözlüğüne yer verildi.

Ādāb-ı Menāzil'in çevriyazılı metninin yer aldığı metin bölümünde, cümleler büyük harfle başlatıldı ve sonlarına noktalama işareti konuldu. Özel adların ilk harfi büyük yazıldı. Metindeki ayet ve hadis, zikir ve dualar da çevriyazıyla, eğik yazı karakteriyle yazıldı. İmlalarında farklı yazılışlar olan kelime ve ekler olduğu gibi yazıldı. Bunlar arasında +dIr/+dUr yazılışındaki ikili durum örnek olarak gösterilebilir.

e. Üzerinde Çalışılan Eserin Adı ve Eserle İlgili Kütüphane Kayıtları

Üzerinde çalışılan eserin adı, *Ādāb-ı Menāzil*'dir. Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu'nda "*Ādāb-ı Menāzil*" adıyla 21 kayıt, "*Ādābü'l-Menāzil*" adıyla da sekiz kayıt yer almaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde ise "*Ādāb-ı Menāzil*" adıyla iki kayıt bulunmaktadır.

Üzerinde çalışılan H. 922 tarihli *Ādāb-ı Menāzil* nüshasının Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu'ndaki kayıt bilgileri şöyledir:

GENEL BİLGİLER

Arşiv Numarası: 06 Mil Yz B 928

Eser Adı: Adab-ı Menazil

Yazar Adı: Hacı Mahmud

Müstensih: -

Konu: İslam dini-Tasavvuf ve Tarikatlar

Telif Tarihi: -

İstinsah Tarihi: Hicri (Miladi) 966 (1558)

İstinsah Yeri: -

Bulunduğu Yer: Millî Kütüphane- Ankara

Koleksiyon: Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

DVD Numarası: 880.879

ÖZELLİKLERİ

Boyut: (Dış-İç) 290x170-220x115mm.

Yaprak: 1921

Satır: 11

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Kâğıt Türü: Arma Filigranlı

NOTLAR

Tezhip: Serlevha müzehhep ve mülevven cetveller yaldızlı, salbekli şemseli, zencirekli, miklebli, vişne rengi meşin bir cilt içerisindedir. Tasavvuf. Cetvelleler söz başları söz üstleri kırmızıdır. TÜYATOK, 03. 660a. Fotokopi çekilemez, mikrofilmden kopya alınabilir.

Eser üzerinde yapılan çalışmalar esnasında kütüphane katalog bilgilerinde bazı yanlışlar olduğu fark edildi. Bunların ilki, eserin yazarı Hacı Mahmud olarak verilmiştir, ama eserin hiçbir yerinde bu ada rastlanmadı. Eserin temmet kaydında, “İmdi bu faķir mümlikî ‘Abdü’l-laķif ibn-i Őurmuş Faķih ibn-i Müslim Faķih dir ... ” ifadesi bulunmaktadır. Bu ifadeden ve eserin başında, kapak içinde yer alan “*Ādāb-ı Menāzil, ‘Abdü’l-laķif ibn-i Őurmuş Faķih ibn-i Müslim Faķih* “ ifadesinden de hareketle eserin müellifinin Abdūllatif İbn-i Durmuş Fakih olduğu söylenebilir. Eserin temmet kaydında yer alan H. 922 tarihinin, kütüphane kayıtlarında 966 olarak yazılması da bir başka yanlışlıktır. Bir de eserin yaprak sayısı 1921 olarak verilmiştir. Bu bilgi de yanlıştır. Eser 966 yaprak, 1932 sayfadır.

f. Eserin Müellifi

Üzerinde çalışılan yazmanın temmet kaydından hareketle eserin müellifinin Abdūllatif İbn-i Durmuş Fakih olduğunun söylenebileceği yukarıda belirtilmişti. Abdūllatif İbn-i Durmuş Fakih ile ilgili olarak kaynaklarda verilen bilgiler oldukça sınırlıdır. Müellif hakkında Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri adlı eserinde şu kısa bilgiye yer veriyor: “*Fazilet ve kemal sahibi şeyhlerden bir zat olup ahlak tasavvuf ve mev’ızalardan bahseden Türkçe Adabü’l-Menazil ile Miracü’l-Müştakin ve Minhacü’l-Müttakin isimlerinde eserleri vardır. Birinci eserini 985=1577’de yazmıştır. Ulemadan Bursalı Ahmed İbn-i Ali Efendi’nin de vazifeler ve ev işlerine dair 23 fasıl üzerine tertip edilmiş Ādāb-ı Menāzil isminde Türkçe bir eseri mevcuttur ki telif tarihi H.1041’dir. Bir nüshası İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesinde vardır*” (Bursalı Mehmed Tahir, 1972: 39). Ancak üzerinde çalıştığımız nüshanın H. 922 tarihli olması burada verilen bilgiyle çelişmektedir.

Abdūllatif İbn-i Durmuş Fakih’ten ve *Ādāb-ı Menāzil*’den bahseden bir başka eser de Mehmet Ali Aynî’nin *Türk Ahlakçıları* adlı kitabıdır. “*Eski ahlak kitaplarımız içinde Ādāb-ı Menāzil’in mühim bir eser olduğuna kanaat ettiğim için onun müellifini de burada yad edeceğim. Fakat bu muhterem üstadın ilmi hayatı*

hakkında maalesef çok bir şey öğrenemedim” (Aynî, 1993: 155). Mehmet Ali Aynî bu ifadelerden sonra, Abdülatif İbn-i Durmuş Fakih’in *Adâb-ı Menâzil* mukaddimesinde bahsettiği eserini yazma gerekçesine değinmiş, devamında da eserden çeşitli başlıklarda özet bilgiler aktarmıştır. Mehmet Ali Aynî’nin kitabında verdiği dipnottan *Adâb-ı Menâzil*’in Nuruosmaniye Kütüphanesindeki 2269 numaralı nüshasını gördüğü anlaşılmaktadır. Buradaki yazmanın Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu’nda Abdülatif bin Durmuş El-Karamanî’ye ait olduğu belirtilmektedir. Ancak Bursalı Mehmed Tahir, Nuruosmaniye’deki *Adâb-ı Menâzil* nüshasının, Bursalı Ahmed İbn-i Ali Efendiye ait olduğunu söyler (Bursalı Mehmed Tahir, 1972: 39).

İslam Ansiklopedisi “Seyyid Nizamaoğlu (Ö.1010/1601)” maddesinde *Adâb-ı Menâzil*’den şöyle bahsedilir: “*Adâb-ı Menâzil* adlı mensur eserin Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki nüshasının (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4525) başında yer alan iki kaydın birinde eser Seyyid Nizamaoğlu’na, diğerinde babasına nisbet edilmekte, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’ndeki nüshada ise (TY, nr. 4176) Seyyid Nizam’a ait gösterilmektedir. Eser muhtemelen babasına aittir.”

Adâb-ı Menâzil ve *Adâbü’l-Menâzil* adlarıyla kütüphanelerimizde eserlerin mevcut olduğundan daha önce söz edilmişti. *Adâb-ı Menâzil* ya da *Adâbü’l-Menâzil* bir kişinin telifi midir yoksa farklı kişiler de bu adla eser vermiş midir? Müstensih ya da müstensihler kimlerdir? Bu konuda kütüphane kayıtlarına bakıldığında farklı adlara ve bilgilere rastlanmaktadır. Eserle, eserin nüshalarıyla, müellif ya da müellifleriyle, müstensih ya da müstensihleriyle ilgili ayrıntılı bilgilendirme ve tespitler yapma çalışmamızın sınırları dışındadır. Bu nedenle çalışmamız, “*H. 922 Tarihli Adâb-ı Menâzil Nüshasının Çevriyazılı Metni ve Eserdeki Türkçe Birleşik Fiillerin Yapı ve Anlam İncelemesi*” olarak adlandırıldı. Sonuç olarak üzerinde çalışılan nüshanın, bugüne kadarki tespitlerimize göre, Abdülatif İbn-i Durmuş Fakih’e ait olduğu söylenebilir.

g. Eserin İçeriği

Adâb-ı Menâzil kadınlar için yazılmış bir ahlak, öğüt ve dinî bilgiler kitabıdır. Kitap bir dua ile başlar. Yazar, eseri ve eserinin yazılış sebebine dair kitabın başında şu açıklamalara yer verir: “*Bu kitâbı türki diline tercüme olunduğuna sebep oldur ki çünkü Haq sübhânehû ve te‘âlâ celle şânühû bu faķirüniñ bu du‘âsını ki rabbenâ heb*

lenā min ezvācinā ve zürriyātınā kurrete a‘yunin ve ce‘alnā li’l-mütteķine imāmendür kabūl eyleyüp şālihātun kānitātun şābirātun hāvātın müyesser eyleyüp bu faẓlu’l-lāhdan şoñra bir faẓilet-i uhrā dağı anlardan birisi aba ‘an ced ‘ulemā silsilesinden vāķi‘ olup ve ataları hizmetinde iken ba‘zı ‘ulūm taḥşīl eylemiş imiş. Çünki bizüm yanımızda vāķi‘ oldılar. Eḫādışden ve tefāsirden ḫayli ‘ulūm istifāde eylediler. Şol mertebe ki mü‘minler ḫātunlarından şālihā ḫātunlar gelüp anlardan naşīḫat taleb eylerler idi. Anlar dağı ba‘zı kitābdan ve ba‘zı ḫıfızdan anlara naşīḫat olanı iderlerdi. Günlerde bir gün bu faķire eyitdiler: Bu ḫavātīn aḫvāline ve ehl-i beyti nizāmına muvāfiķ bir kitāb olsa bu ḫātunlar ki gelürler anlara okuyuvireydüñ dediler. Biz dağı gördük ma‘ķūl cevābdur. Zīrā ‘ilm-i dirāsetle taẓyif ‘ilm-i virāsetden te‘vīl ve ‘ilmi siyāset-i ‘āmda tedvīr çok vāķi‘ olup ammā bu ‘ilm-i siyāset-i ḫāşşā ki ‘ilm-i menzīldür. Anda müstākil tertīb vāķi‘ olmamış idi. Ol ecilden biz de mes‘ullerin kabūl eyleyüp bu kitābı cem‘ eyledük. Ekşer kütüb-ü mu‘teberden menķüldür. İnşaallāh beyān oluna. Ve dağı bu kitāba Ādāb-ı Menāzil diyü ad virdük. Zīrā ekşer mesā‘ili mübāhişe ehl-i menzīldür” (Abdüllatif İbn-i Durmuş Fakih, H.922: 1-2-3-4). Burada eseri için “Türkî diline tercüme olunduğuna sebab...” diye bir ifade kullanır. Buradaki “tercüme” ifadesinden anlaşılması gereken, kitabın aynı adlı ve içerikli yabancı dilde yazılmış bir eserden Türkçeye çevrilmiş olması değildir. Eserde ele alınan konular, Arapça yazılmış fıkıh, hadis ve tefsir kitaplarından tanıklar getirilerek işlenmiştir. “Ekşer kütüb-ü mu‘teberden menķüldür” (Abdüllatif İbn-i Durmuş Fakih, H.922: 4). Ele alınan konulara dair pek çok hikāye ve menkıbe anlatılmıştır. Dolayısıyla eser telif bir eserdir. Başka bir eserin bire bir tercümesi değildir. Müellif eserinde değindiği her konunun bitiminde, bu konuda yararlandığı eserleri sıralamıştır. Örnek olarak birinci bölümün sonunda yer alan şu ifadeler gösterebilir: “Bu mesā‘ilüñ kimi Keşşāfdan ve kimi Nesfiden ve kimi Ravzatü’l-‘Ulemādan ve kimi Şir‘adan ve kimi Sidretü’l-Müntehādan ve kimi dağı ba‘zı tefāsir ve eḫādışden kitablardan menķüldür” (Abdüllatif İbn-i Durmuş Fakih, H.922: 27-28).

Ādāb-ı Menāzil’de her konu ayrı bir bölümde işlenmiş ve bu bölümlere fasıl denilmiştir. Bölüm içindeki alt bölümlere ise matlab, mesā‘il gibi adlar verilmiştir. Eserdeki bölüm adları şöyledir:

1. *El-evvelü fī ḫuķūki’z-zevciyyetü.*
2. *El-faşli’s-şāni fī taḫķiķi’l-maķāmi bi’l-emşāli ve’t-taḫşīl.*

3. *El-faşlı 'ş-şālīşü fī'l-emri'l-ma'rūfī ve'n-nehyi 'ani'l-münker.*
4. *Faşl-ı fī tafşīl-i ahvāl-i ehli'l-beyit.*
5. *Faşl-ı fī hūkūki'l-vālideyni 'ale'l-veled.*
6. *Faşlun hūkūki'l-akrabā.*
7. *Faşl-ı fī'l-hūkūki'l- hademi ve'l-hayvanāti ve mesā'il-i'ş-şaydi.*
8. *Faşl-ı fī hūkūki'n-nisā'i 'ale'r-ricāl.*
9. *Faşlı fī hūkūki'r-ricāli 'ale'n-nisā'i.*
10. *Faşlun fī fezā'ilü'n-nisā'i'ş-şālīhāt.*
11. *Faşl-ı fī hikāyeti nisā'i ve minhünne'ş-şālīhāti'z-zāhidāti ve minhünne' l-kānitāti ve minhünne's-sābihāti ve minhünne'l-'āşiyyāti ve minhünne'n-nā'ibāti ammā kümmile.*
11. *Faşl-ı fī'z-ziyāfet ve hūkūku'l-ihvān fī Allāhi ve mā yete'alleku bihimā.*
12. *Faşlun fī elfāzi'l-kūfri ve ef'ālihi ve mekāyidi'ş-şeytān ve mübāhiti me'a'l-lezi ve temmem ve'l-isti'āze minhü.*
13. *Faşlı 'ş-şānī fī fezā'ili'ş-şām ve't-tergīb süknetihā ve fazlike'ş-şehādete.*
14. *Faşl-ı fī hūkūki'l-cāri 'ale'l-cāri.*

Her bölümde üzerinde durulan konuya dair ayet ve hadisler zikredilmiş, hemen hemen her konu hakkında “hikâyet olunur ki” ifadesiyle bir hikâyeye, menkıbeye yer verilmiştir. Eserde dua, salavat ve zikir örnekleri de vardır. Az sayıda da “beyt” başlığıyla nazım parçaları görülmektedir. *Ādāb-ı Menāzil*'in sonunda Şeyh Ali rahmetullahi aleyh'e ait bir de vird bulunmaktadır.

h. Eserin İmla Özellikleri

Ādāb-ı Menāzil oldukça açık, harekeli nesih hatla yazılmıştır. Eserde ayet, hadis ve Arapça ibareler ya kırmızı ile yazılmış ya da üstü kırmızı ile çizilmiştir. Kırmızı ile yazılan ya da üstü çizilenler arasında *menākab*, *fasıl*, *el-kıssa* ve *hikāyet olunur ki* ibareleri de yer almaktadır. Eserdeki öne çıkan yazılış özelliklerine aşağıda değinildi.

Ünlülerin Yazılışı:

Eserde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlüler, sadece harekeyle gösterildiği gibi, harf (elif, vav, ye, he) ve harekenin bir arada kullanılmasıyla da gösterilmektedir. Aşağıda yer alan birkaç örnekte ise ünlü, hem harfle hem de hareke ile gösterilirken ünlüyü gösteren harfin üzerine cezm konulmuştur.

Ri‘āyā üzerine pādişāhlar gibi hikmetde gelmişdür ki beş **dürlü** nesne olmayan memleketde varmak ve tırmamak gerek. (s. 8/11)

Eğer idecek olursañuz Hâk sübhānehū ve te‘ālā celle ve ‘alā hâzreti **sizüñ** üzeriñuze eyle eyler ve dağı ziyāde kâdir ve musallaıtdur. (s. 21/9)

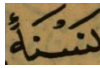
Daha sonraki yüzyıllarda harfle gösterilmesi kalıplaşacak olan belirtme durumu ekinin *Ādāb-ı Menāzil*’de bazen harekeyle yazıldığı da görülür.

Ve dağı **cenneti** anlar için düzendürür ve bezendürürler. (s. 98/10)

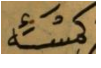
Zirā melāmiyye **şerī‘ati** ellerinden kımazlar. (s.194/5)

Huzūr-u ma‘al-lāh için ammā müntemiyyenüñ zāhiri gibi dağı **bāıını** harābdur. (s.194/8)

Ünlüyle biten kelimelere gelen belirtme durumu ekinin “y” yardımcı ünsüzü olmaksızın hemze ile yazılması hemen hemen istisnasız bir yazılış özelliğidir.

Dağı andan ādemi veyā taşı ve ğayrı **nesneyi** yağar. (s. 41/6)

Hâzret-i ‘Ömer **kışşayı** oğlına şordı. (s. 45/1)

Ya‘nī bir **kimseyi** ma‘şiyetde görse idi ānı ol yaramazlıktan meni‘ eylemek nice gerekdür. (s. 81/8)

Bu hemzeli yazılışlar metinde “y”li okundu: nesneyi, kışşayı, kimseyi... vb.

Ünsüzlerin Yazılışı:

Ünsüzlerin yazılışında en dikkat çeken nokta, “t” ile biten kelimelere “d” ile başlayan eklerin gelmesinde “t”nin üzerine konulan şeddedir.

Tahtından aşağı inüp toprak üzerine oturup dağı baña **eyitdi**: (s. 34/5)

Şehmā dağı cān teslim **itdi**: (s. 47/6)

Yā rabbi **cennetdeki** komşımı baña bildirseñ dedi. (s. 133/11)

Ri‘āyā üzerine pādişāhlar gibi hikmetde gelmişdür ki beş dürlü nesne olmayan **memleketde** varmağ ve turmamağ gerek. (s.8/11)

Er dağı kanā‘ at eylemek gerek **elbetde** kalbün ile. (s.21/2)

Aynı durumda şedde yerine cezm konulan yazılışlar da vardır. Eserin çevriyazısında bu yazılışlardaki şedde, cezm gibi kabul edildi.

Ādāb-ı Menāzil’de, “nazal” ile yazılması gereken ikinci teklik ve çokluk kişi eki ile iyelik eki ve ilgi ekinin bazen “nun” ile yazıldığı görülmektedir.

Bu şabır muḳābelesinde saña virilen şevāb ne ḳadardur eyleye ol şevābuñ fikritün lezzetinden ol ezālar acısına **ḳatlanursun**. (s. 94/9)

Ḥalḳa çağırıp eyitdi ki evümde bir ‘ālim var ben anuñ ‘ilmine muḥtāç oldum **varın** siz maşlahātuñuza gidün dedi. (s. 104/9)

Yā yiğit şol güzel şuret ile revā mıdur ki ota **taparsın** didi. (s. 109/4)

Gördüm ki senün **vücūdında** sevdā ğalebesi var. (s. 208/7)

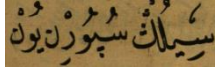
Ḥaḳ te‘ālā celle şānühū ol meleklerle buyura ki aluñ kişiyi cennete **götürün** Ḳur‘ān-u ‘azimün her bir ḥarfı başına bir şevāb ve bir derece her bir derecenün aralığı yüz yıllık yol olsun diye. (s. 282/8)

Aşağıdaki cümlelerde ilgi ekinin art arda, önce “nun” ile sonra “nazal” ile yazıldığı görülmektedir.

‘Avrat *Manşūrun* ardına düşüp bile gitdi. *Manşūruñ* şavma‘asına vardılar. (s. 131/3-4)

Aşağıdaki cümlede ise ikinci çokluk emir ekinin ilk fiilde “nazal” ile sonraki fiillerde “nun” ile yazıldığı görülüyor.

Siz dağı anlar ihtiyārsız hādeş itdügi vaqtin *silūñ süpürin yun arıdn.*

 (s.457/6-7)

Aşağıdaki ilk cümlede yer alan “elindeki” ve ikinci cümlede yer alan “endamına” kelimelerindeki iyelik üçüncü teklik ekinden sonraki zamir n’si nazal ile yazılmıştır.

İy hādīş şāhibi ve dağı şınık kalemle yazı yazmaq ve dağı şınık taranmaq ve dağı atasını ve anasını hayır du‘ādan unutmak ve dağı otururken şarık şarınmaq ve örü ton geymek ve dağı yarānından kōnşudan *eliñde* olanı bağıllık itmek ve dağı lāzım olana hāricdan ne qalīl ve ne isrāf itmek ve dağı cemī‘-i umurda kehellik eylemek veyā hīr itmek kayırmamak ve şabāh vaqtinde uyku uyumaq... (s. 338/2)

‘Āyişe rażiya’l-lāhu ‘anhāyı ağlamak tıtdı beñzi ağardı. Döndi *endāmıña*

 ditremek düşdi gözlerinden yaşlar aqmağa başladı. (s.1070/11)

“Nazal” ile yazılan *kōñşu* kelimesinin aşağıdaki cümlede “nun” ile yazılmıştır.

Ve dağı cennetde atası İbrāhīm peygamber ile *kōnşu* ola ya‘nī millet atası dimek olur. (s. 87/4)

Eserde “kef- he” ile yazılan aitlik ekinin birkaç yerde “gayın-ye” ile yazıldığı tespit edildi.

Muħaşşıl *i‘tikādındağı* ve *muabbetındağı* ve *fikirındağı*

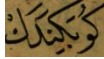

 hātıralaruñ ıztırābıdur. (s. 206/4)

Yanındağı kimseler eyder: (s. 286/6)

“Dek” edatı “dal” ve “kef” ile yazılırken birkaç yerde “dal” ve “kaf” ile yazıldığı görülüyor.

Âhir bir yıldan sonra bir vāqa‘a gördüm ki oğlancığım başından *ayağına dek* firenk uyuzı olmış ve cirāhatler açar. (s. 995/3)

Aşağıdaki cümlede ise hem “kef”li hem de “kaf”lı yazılış bir aradadır.

Başından *bağına dek* kāfurdan ve omuzundan *göbeğine dek*
‘anberden ve göbeğinden *dizine dek* miskden ve dizinden *ayağına dek* za‘ firāndandır. (s. 1040/2-3-4)

1. Eserde Dil Uyumları ve Üslup Özellikleri

Ādāb-ı Menāzil’in dili, eserin öğreticilik özelliğinden kaynaklanıyor olsa gerek, sade sayılabilecek anlaşılır bir dildir. Özellikle ele alınan konularla ilgili olarak anlatılan hikâye ve menkıbelerde bu durum daha belirgindir. Bu noktada, eserin Osmanlı Türkçesi nesir dilinin henüz yabancı unsurlarla çok ağırlaşmadığı dönemlerde yazılmış olduğunu da unutmamak gerekir.

Ādāb-ı Menāzil’de kelime ve eklerde hem yuvarlak hem düz ünlülerin bir arada kullanılması, eserin yazıldığı dönemin Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun başladığı dönemlere denk geldiğini göstermektedir. Bugünkü düz ünlülü şekillerin eserde ağırlıklı olarak yuvarlak ünlülerle, daha az olarak da düz ünlülü olarak yazılmış olması bu kanaatimizi güçlendirmektedir.

“Kaḡı ‘avrat ki eri *geldüğü* vaḡit ayağı üzerine ḡalıḡsa *erinüñ*
üzerinden yüzinden silse altına döşek bıraksa yāḡūd ṡa‘ām *getürse* yāḡūd šu
getürse yāḡūd evin süpürse yāḡūd *erinüñ* yüzine šefḡatle baḡsa yāḡūd
erinüñ elin eline alsa yā *getürdüğü* ḡonuḡa šefḡatle baḡsa ḡizmet eylese yā
erinüñ kendiden ḡayrı oḡlancıḡlarına öḡetḡe baḡsa eyüce tımar eylese yā malın eri yolına ḡarḡ eylese yā erin atasına anasına medḡ eylese ḡošnüdum dise ‘aybın ḡaber
virmese yā ev iḡinde eri nereye gezerse bile gezse ammā bu *itdüklerin* Allāḡü

te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti benden rāzī olsun **diyü** eylese Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti ol ‘avrata her kelāmı şağışınca her adımı şağışınca şevāb **virür**. ” (Abdüllatif İbn-i Durmuş Fakih, H.922: 1018-1019).

Bildirme ekinin hem düz hem de yuvarlak ünlülü şekilleri eserde bir arada görülür. “Bu omuzundağı **nedür** ve yılan ki seni yüzün üzre sürür ol **nedür** didim. Ol eyitdi: Bir omuzumdağı zulüm ile eyledüğüm **kanlardır**. Ve dağı bir omuzumdağı zulmile alduğum **māllardır** ve bu yılanı Ḥaḳ te‘ālā ḥazreti baña ḥavāle eyledi” (Abdüllatif İbn-i Durmuş Fakih, H.922: 57). Ancak bildirme ekinin daha çok olarak yuvarlak ünlülü şeklinin kullanıldığını belirtmek gerekir.

Cümle başlarında “ve” ile “ve dahi” cümle başı edatları sık kullanılmıştır. Öncekilere ilave olarak ya da onlarla alakalı olarak söylenen her cümlenin bu cümle başı edatlarıyla başladığı görülür. “**Ve** her gāh ta‘āma getürdükçe el yuyacak şuyıla leğençe getürüp ve ıbrığa ziyāde şu koyup şağ tarafından başlayup el yudura. Evvel yiğitler yuya şoñra pīrlər yumak gerek. **Ve** meclīse kimseye ta‘zīmēn ḳalḳmaya ammā ikrāmen ḳalḳmaḳ cā’izdür. Ta‘zīm aña dirler ki dīn şerefine i‘tibār olunup ‘izzet oluna. **Ve dahi** sünnet oldur ki ḳādir olduğı miḳdār ta‘ām getürmekdür. Meşelā ḳazanup borç ḥarç idinmek menhīdür. **Ve dahi** evinde olanı dirīğ eylemek ḥıyānetdür. **Ve** ehlinüñ ve evlādınıñ rızḳın kesüp virmek zulümdür” (Abdüllatif İbn-i Durmuş Fakih, H.922: 1553-1554-1555).

Ādāb-ı Menāzil’de sonu iki ünsüzle biten kelimelerde bu iki ünsüz arasına, hemen hemen hiç istisnasız bir şekilde, ünlü konulmuştur. Yazıda gayet açık ve düzenli olarak bu ünlünün harekeyle gösterildiğini tespit ettik.

“Ya‘nī sünneti **terik** eyleyene emir eylemek sünnetdür. Sünneti **terik** eylemede āşım olur. Ve müsteḥabbı **terik** eyleyene emir eylemek müsteḥabdur” (Abdüllatif İbn-i Durmuş Fakih, H.922: 81).

Bu durum “dört” sayı adının yazılışında da vardır.

“Ammā Ẓur’āna virmenūñ evlā vaqit **dörüt** yaşar **دوروت** ve **dörüt** **دوروت** aylık ve on günlük olmağdur. Ve bir rivāyetde on **dörüt** **دوروت** günden şoñra oğumağā vireler. Ammā Ẓur’ānuñ oğrenmesi **boruç** **بورج** olduğı budur ki zīrā bāliğ bāliğā olanlara namāz **farız**dur” **فرض** (Abdüllatif İbn-i Durmuş Fakih, H.922: 274).

Bu günkü “vurmak” fiilinin eserde hem “vurmak” hem de “urmak” şeklindeki yazılışları vardır. Aşağıdaki cümlelerde her iki yazılış da bir aradadır.

Ammā terbiyet için döğەر olsa üçden artuğ **urmaya**. **اورميه** Ve dağı yüzine **urmaya**. **اورميه** Eğەر üçden artuğ **ursa** **اورسا** idi yā yüzine yā başına üçden artuğ **vursa** **ورسه** kıyāmetde hağğın alır. (s.53)

“Kendi” kelimesinin hem yuvarlak ünlülü hem de düz ünlülü şekillerine rastlandığı gibi, bu kelimeye getirilen belirtme durumu ve yönelme durumu eklerinden önce “zahir n’si” olmadığı, yardımcı ses “y” bulunduğu tespit edildi.

Getürdi **kendüyi** **كندوي** oğlancıgunuñ üstüne atdı. (s. 46/11)

Ve **kendiye** **وكنديه** vāķī^c olan aħvāli hikāyet eyledi. (s.107/3)

Hem ol gice pādīşāh **kendüyi** **كندوي** eyle gördi bu kimse’i getirüp eyder: (s.208/5)

Ādāb-ı Menāzil’de ad durum eklerinin temel işlevlerinden farklı olarak, başka ad durum eklerinin işlevlerinde kullanıldığı cümlelere rastlanmaktadır.

Günlerde **گونلرده** bir gün bu fağīre eyitdiler: (s.3/4)

İtdüğü hağāyı bilüp bu kişi varup Fuzayluñ aşğābından on kişi dilekçi getirüp mālı Fuzayluñ **önünde** **اونوندا** ĸodı. (s.123/3)

Şimdi şavma^c ada ‘**ibādete** **عبادته** meşğüllerdür. (s.135/10)

Bu tennür **içine** **ايجنه** çıplağ çıplağ erler ‘avratlar var. (s.931/8)

Bir ‘Arab elinde kendinüñ bir kesik el var üzerine kanlar akar ve ağlar *saña* buluşmak ister. (s.1488)

Ādāb-ı Menāzil’de birinci teklik kişi ekinin “-In” olduğu bazı kullanımlar vardır.

Şuralıkda Hağ te‘ālā celle ve ‘alā peygamberi Eyyüb var idi benim helälim idi yerinden gitmiş anı arayup *isterin*. (s.1534/3)

Ben evlenmek *isterin*, Kızlaruñuz ve kız ıarındařlarıñuzı düzeldüp gönderin *göreyin*. Ola ki birisini baña *ihtiyār ideyin* ben *alayın* dedi. (s.1553)

Bunlardan başka, Osmanlı Türkçesi imlasında düz ünlülü olarak yazımı kalıplaşmış +lı ekinin aşağıdaki örnekte yuvarlak ünlülü yazıldığı görülüyor. Aynı durum belirtme durumu ekinde de vardır.

Şol Hażret-i ‘Ömer katı *göñüllü* kişidür kim kendi oğlancığını gözi ıarşusunda depeletdüirdi didiler. (s. 48/7)

Vācibi terik eyleyene emr-i *ma‘rūfu* eylemek vācibdür. (s. 80)

Ādāb-ı Menāzil’de, Bazılarını Tarama Sözlüğü’nde bulamayıp Derleme Sözlüğü’nde bulduğumuz ”komsulanmak, deñeyü tutmak, yiñrenmek, güymek, sakaldırık” gibi kelimelere de rastlanmaktadır.

i. Ādāb-ı Menāzil’in Eldeki Nüshası Üzerinde ıalışılma Sebebi.

Tarihî Türkiye Türkçesi metinleri üzerinde yeni dilbilimsel yöntemlerle dil ıalışmalarının yapılması gerekliliği, araştırmacılar arasında kabul görmüş yaygın bir görüştür. Üzerinde ıalıştığımız *Ādāb-ı Menāzil* nüshasının H. 922 tarihli olması, yani Osmanlı Türkçesi yazı dilinin yabancı unsurlarla henüz ağırlaşmadığı yıllarda yazılmış olması ve müellif hattı olma ihtimalinin yüksek olması, en önemli tercih sebebi oldu. *Ādāb-ı Menāzil*’in bugüne kadar, DTCF’deki lisans tezleri dışında, Latin harflerine aktarılmamış olması da, müellif hattı olması kuvvetle muhtemel olan

bu nüshayı tercih ettiğimiz bir başka gerekçesidir. Bu eser, daha sonraki yüzyıllarda yazılan mensur eserlere oranla sade bir dil ve anlatıma sahiptir. Yani eser, oldukça zengin Türkçe dil malzemesi ihtiva etmektedir. Eserin hareketli ve açık imlası, dönemin ses özellikleri açısından önemli veriler sağlayabilecektir.

1. İNCELEME

1.1. BİRLEŞİK FİİL

Gramerlerimizde birleşik fiil konusu farklı görüş ve yaklaşımlarla ele alınmıştır. Hem Batı’da hem de ülkemizde yazılan Türkiye Türkçesinin modern gramerlerinde ve konuyla ilgili makalelerde birleşik fiillerin tanımı ve sınıflandırılmasına dair değerlendirmelere bakıldığında konunun tartışılan pek çok yönünün olduğu görülecektir. Aşağıda, gramer terimleri sözlükleri ile gramer ve makalelerde konuyla ilgili tanım ve değerlendirmelere ayrıntılı olarak yer verildi.

Hatiboğlu, “*Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*” adlı eserinde birleşik fiili, “*birleşik eylem*” terimiyle karşılar: “*Bir kelime ile anlam bakımından kaynaşıp kalıplaşan eylem: reddetmek, hissetmek, addetmek, kaybolmak, kaydolmak, emreylemek, gidivermek, bakakalmak, yapabilmek, düşeyazmak, ifade etmek, hitap etmek, icat etmek, rica eylemek, hasta olmak, yok olmak, gidecek olmak*” (Hatiboğlu, 1969: 20).

Topaloğlu, “*Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*”nde “birleşik fiil” terimini kullanarak şu tanımı yapar: “*Bir yardımcı fiilin bir isme veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana gelen öbek. Ör. Adam etmek, reddetmek, emreylemek, hesap eylemek, yok olmak, namaz kılmak, gelebilmek, yapıvermek, düşeyazmak, süregelmek, gidedurmak, bakakalmak*” (Topaloğlu, 1989: 42-43).

Korkmaz, “*Gramer Terimleri Sözlüğü*”nde “birleşik fiil” terimini tercih eder: “*İsim soylu bir kelimeyle, etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü: kabul etmek, yardım etmek, yarış etmek, hissetmek, emretmek, şükretmek, sağ olmak, yok olmak, alacak olmak, gitmiş olmak; açivermek, tutuverme, anlatabilmek, yapabilmek, olagelmek, süregelmek; bakakalmak, şaşakalmak, bekleyi görmek, geze durmak, didinip durmak*” (Korkmaz, 1992: 27).

Koç, “*Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*”nde “bileşik eylem” terimini kullanır. Burada yaptığı tanım ve tasnif şöyledir: “*Bir eylemle ya da başka türden en az bir sözcükle kalıplaşmış eylem. Affetmek, emretmek, göz etmek, etek öpmek, gidivermek, düşeyazmak...*

Bileşik eylemleri dörde ayırabiliriz:

1. Yardımcı eylemle kurulmuş bileşik eylem: arzu etmek, sebep olmak, davet etmek, razı olmak, hürmet etmek, mahçup olmak.
2. Yardımcı eylem gibi kullanılan eylemle kurulmuş bileşik eylem: elvermek, başvurmamak, aşermek, öngörmek, varsaymak, başkaldırmak.
3. İki eylemle kurulmuş bileşik eylem: açabilmek, salıvermek, çalışadurmak, bakakalmak, çıkagelmek, düşeyazmak.
4. Deyimleşmiş bileşik eylem: dalga geçmek, el çekmek, daldan dala konmak, gözü dönmek, dört ayak üstüne düşmek, iki ayağını bir pabuca sokmak (Koç, 1992: 53-54).

Hengirmen, “Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü”nde “bileşik eylem” terimini tercih ederek bir tanım ve tasnif yapar: “Başka bir eylem ve başka türde sözcüklerle birlikte, genellikle kalıplaşmış olarak oluşmuş eylem. Oluşum yolu açısından bileşik eylemler Türkçede üçe ayrılır:

- a) ad soylu sözcük(ler)+yardımcı eylem yapısında: hükmetmek, işgal etmek, spor yapmak, test etmek. vb.
- b) eylem+yardımcı eylem yapısında: gelivermek, yazakoymak, düşeyazmak, alabilmek, bakadurmak. vb.
- c) deyimleşmiş: el vermek, yola çıkmak, gözden düşmek, elden ele geçmek. vb.” (Hengirmen, 1999: 78).

Ergin, “Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen isim veya fiilin olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır. Bu iki çeşit birleşik fiilin yardımcı fiilleri de ayrı ayrıdır.” dedikten sonra her iki tip birleşik fiile örnekler vermiştir (Ergin, 1989: 364). Ergin, isim unsuru yerine partisip bulunan örnekleri “isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller” grubuna dahil etmiş, “fiille birleşik yapan yardımcı fiiller” başlığı altında da vokal gerundiumlarının eski devirlerde birleşik fiil yapılarında görüldükleri gibi tek başına zarf olarak da kullanılmalarına dikkat çekmiş, bunların birleşik fiil zannedilmemeleri konusunda uyarıda bulunmuştur (Ergin, 1989: 364). “İktidârî fiili” başlığıyla Eski Türkçedeki u- yardımcı fiiline değinen Ergin, bu yardımcı fiilin Batı Türkçesinde yerini olumlu yeterlilik bildirmede “bil-“ fiiline bıraktığını söylemiştir.

Yeterlilik fiilinin olumsuzunda, “u-“ fiilinin olumsuzunun “uma-“ olarak ses değişmeleriyle kullanımının sürdüğünü ve “-ama-/-eme-“ şeklinde bugün de kullanıldığını belirtmiştir (Ergin, 1989: 364). Ergin, “*Birleşik fiilde yardımcı fiilden önce gelen unsur umumiyetle tek kelime olmakla beraber, bazen bir kelime grubu da olabilir*” diyerek “*ters yüz et-*“ ve “*kaybolu ver-*“ örneklerini vermiştir. (Ergin, 1989: 364). Ergin, bugün “anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller” olarak ayrı bir başlıkta değerlendirilen birleşik fiillerden kitabında söz etmemiştir.

Deny, kitabında yer alan “*Katmerli ve Birleşik Fiiller*” adlı bölümde, iki ana başlıktan ilki olarak “*Katmerli veya Yardımcı Fiiller*” başlığına yer verir. Bunlar da “*Ol- yardımcı fiiliyle yapılan katmerli fiiller*” ve “*-A veya -I’lı bir zarf-fiil üzerine kurulmuş katmerli fiiller*” adıyla iki alt başlıkta değerlendirilmiştir. Ol- yardımcı fiilinden bahsedilen kısımda, “*yazmış olacağım, sever olmak, sevmiş olmak, yazacak olmak.*” örneklerini vermiştir. İkinci alt başlıkta ise bugün daha çok “tasvir fiilleri” olarak adlandırılan *bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiillerden, yeterlilik fiili, tezlik fiili, yaklaşma fiili, süremlî fiil, başka yardımcı fiiller (kal-, ko-, düş-, başla-)* adlarıyla söz eder. “*Katmerli ve Birleşik Fiiller*” adlı bölümün ikinci ana başlığı “*Birleşik Fiiller*” adını taşımaktadır. Burada Deny, birleşik fiili *Türkçe veya yabancı bir adla onun ardınca gelen yardımcı bir fiilden meydana getirilmiş olanlar* diye tanımlar ve et- ve ol- yardımcı fiillerinin yer aldığı örnekler verir. (Deny, 2012: 437-452). Deny, birleşik fiillerden bahsederken “anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller”e değinmemiştir.

Gencan, “*Bileşik Eylemler*” başlığı altında birleşik fiilleri, *yapılışlarına, kurala bağlanıp bağlanmamaları göre* üçe ayırır:

“1) *Kurallı Bileşik Eylemler*

2) *Anlamca Kaynaşmış Bileşik Eylemler*

3) *Deyim Biçiminde Öbekleşmiş Eylemler, Eylem Öbekleri*” (Gencan, 1979: 310).

Gencan, “*Kurallı Bileşik Eylemler*” kendi içinde ikiye ayrılmış ve “*Özel Bileşik Eylemler*” ile “*Yardımcı Eylemlerle Yapılmış Bileşikler*” olarak adlandırılmıştır. “*Özel Bileşik Eylemler*” adı altında *yeterlilik, tezlik, sürerlilik, isteklenme eylemi, yaklaşma eylemlerinden* söz edilmiştir. Gencan, burada bir de “*Olup Bitme Eylemi*” ve “*-Meye Görsün Eylemi*” ile “*Beklenmezlik “Eylemleri”*” adlarıyla üç başlığa daha yer verir (Gencan, 1979:310-318).

Gencan, yukarıda üçüncü sırada gösterdiği “öbekleşmiş eylemler”den şöyle söz eder: “Yazılışları ve türlü özellikleri bakımından bileşik eylemler arasına alınamayan birçok eylemlerimiz daha vardır. Bunlar ikişer, üçer, dörder... sözcüğün öbekleşmesinden doğmuştur” (Gencan, 1979: 319). Bu ifadelerden sonra “Deyim Biçiminde Öbekleşmiş Eylemler” başlığında eylem görevli deyimler olarak; gönül vermek, diş bilemek, yüz suyu dökmek, dört gözle beklemek, bir dediğini iki etmemek, gökte arayıp yerde bulmak, baştan çıkmak, ön ayak olmak, yerinde yeller esmek örnekleri verilmiştir (Gencan, 1979: 319). “Eylem türevlerinin birkaç sözcükle değişik biçimlerde kaynaştığı da sık görülür” denilerek verilen örnekler de şunlardır: Yüzü gülmek, kafası kızmış, sabrım tükenince, gözleri kararır, başı döner, kanımız kaynar, tadını kaçırmak, hoşuna gitmek, çığırından çıkmak, yerinde saymak tası tarağı toplamak, dile düşmek, yaka silmek, gözden düşmek, kumda oynamak, hoş görmek, boş vermek, ileri sürmek, yan gelmiş, karşı koymak, ön görüldü, can çekişmiş, yüz vermek, kan ağlamak, dil dökmek, ant içmek (Gencan, 1979: 319). Bu örneklerden sonra “Durum takısı almış olumsuz eylem türevleriyle öbekleşenlere de sık rastlanır. Bunlarda yapmacık ayırtısıyla kendini öyle göstermek anlamı sezilir: Anlamazlıktan gelmek, işitmemişliğe vurmak...” (Gencan, 1979: 320).

Gencan, “Yardımcı Eylemlerle Yapılan Bileşik Eylemler” başlığı altında, etmek, olmak, eylemek, kılmak, bulmak, buyurmak fiillerinin yardımcı fiil olarak kullanılmalarına örnekler verir (Gencan, 1979: 321-328).

Gencan, “Anlamca Kaynaşmış Bileşik Eylemler” başlığından sonra iki grup örnek sıralar:

I. alıkoymak, elvermek, düşgelmek öngörmek.

II. hasta düşmek, yorgun düşmek, hoş görmek, lazım gelmek (Gencan, 1979: 328).

Gencan, birinci grupta sözcüklerin büsbütün kaynaştığını, sözcüklerin ikisinin de kendi sözlük anlamlarından sıyrıldıklarını, başka anlamlı bir gövde kurduklarını ve bitişik yazılmaları gerektiğini söyler. İkinci gruptakilerde ise sadece ikinci sözcüklerin sözlük anlamlarından sıyrıldıklarını ama birinci sözcükle anlamca bileştiklerini, yazılışlarının ayrı olması gerektiğini belirtir (Gencan, 1979: 328-329).

Gencan’ın birleşik fiillerle ilgili söyledikleri arasında en dikkat çeken nokta, “öbekleşmiş eylemler” adını verdiği fiilleri, “yazılışları ve türlü özellikleri

bakımından” birleşik fiillere dahil etmemesidir. Gencan’ın birleşik fiil saymadığı “öbekleşmiş eylemler” ile “anlamca kaynaşmış bileşik eylemler” dediği fiillerin bugün “anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller” adıyla değerlendirilmeleri genel bir kabuldür. Bir de Gencan’ın “*Olup Bitme Eylemi*” ve “*-Meye Görsün Eylemi*” ile “*Beklenmezlik “Eylemleri”*” adlarıyla üç tip birleşik fiilden söz etmesi de dikkat çeken başka bir yaklaşımdır.

Türkiye Türkçesinin ayrıntılı şekil bilgisi gramerini yazan Korkmaz, birleşik fiili şöyle tanımlar: “*Birleşik fiiller, bir ad veya ad soylu Türkçe veya yabancı kökenli bir kelime ile etmek, edilmek, olmak, olunmak, eylemek, kılmak, kılınmak, yapmak, yardımcı fiillerinin birleşmesinden ya da belirli kurallar içinde bir araya gelmiş iki ayrı fiilin anlamca kaynaşmasından oluşmuş birleşik yapıdaki fiil türleridir: affet-, alt et-, hisset-, kabul et-, katet-, yardım et-; ilan edil-, kabul edil-, tercih edil-; iyi ol-, kaybol-, mecbur ol-, yok ol-, gitmiş ol-, bilmiş ol-, gelir ol-, gidecek ol-; affolun-; emreyle-, kabul eyle-; namaz kıl-; namaz kılın-; anlayabil-, yapabil-, açiver-, biçiver-; bakakal-, donakal-; çıkagel-, süregel-, bekleyigör-; bekleyedur-; düşeyaz-; didinip dur-; kırıp geçir- vb.*” (Korkmaz, 2003: 530).

“*Birleşik fiillerin bir başka türü daha vardır. Bu türe girenler, bir veya birden fazla ad ile fiilin birleşmesinden oluştuğu ve yapı bakımından ad+yardımcı fiil kalıbında oldukları hâlde, işlev ve anlam bakımından yalnız kaynaşmakla kalmamışlar, aynı zamanda bir kalıplaşmadan geçerek deyimleşmişlerdir. Bunları anlam kayma ve kalıplaşmasına uğramış ve deyimleşmiş birleşik fiiller diye adlandırıyoruz*”(Korkmaz, 2003: 530).

Korkmaz, birleşik fiilleri şöyle sınıflandırır: *Birleşik fiilleri, taşıdıkları birbirinden farklı yapı, işlev ve anlam özelliklerine göre kendi içlerinde:*

I. Esas Anlamını Korumuş veya Esas Anlamını Korumakla Birlikte İşlev İncelikleri Kazanmış Olan Fiiller,

II. Esas Anlamını Kaybederek Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller, olmak üzere iki ana gruba ayırmak mümkündür (Korkmaz, 2003: 791).

Korkmaz, “*Esas Anlamını Korumuş veya Esas Anlamını Korumakla Birlikte İşlev İncelikleri Kazanmış Olan Fiiller*”i kendi içinde üçe ayırır: Bunlardan birincisi, “*Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller*”: *Et- Yardımcı Fiili ile: acele et-, affet-, akset-, alay et-, bahane et-, başkanlık et-, beyan et-, cimrilik et-,*

devret-, el et-, hakaret et-, hamle et-, hasta et-, hisset-, ifade et-, iyi et-, iyilik et-, karanlık et-, kâr et-, keşfet-, meram et-, pır pır et-, raptet-, resmet-, tasvip et-, teessüf et-, tezyin et-, vakfet- gibi ad soylu her türlü kelime ile birleşebilen ve bol örnekler veren bir yardımcı fiildir” (Korkmaz, 2003: 792).

Korkmaz, *eyle-, kıl-, ve yap- fiillerini et- fiiline paralel işlev gören geçişli yardımcı fiiller* olarak değerlendirir ve örnekler verir. Daha sonra da aynı şekilde *buyur-, ol-, bul-* yardımcı fiillerine değinir (Korkmaz, 2003: 794-800).

Korkmaz, “*Esas Anlamını Korumuş veya Esas Anlamını Korumakla Birlikte İşlev İncelikleri Kazanmış Olan Fiiller*”in ikincisi olarak, “*Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller*”den söz eder. Bunların bazı gramerlerde “*karmaşık fiiller*” diye adlandırılmasına dikkat çeken Korkmaz, şunları söyler: “*Bu türlü birleşik fiillerde esas anlam birleşik fiildedir. Yalnız birleşik fiildeki oluşun zaman ve tarzı ile ilgili bir özellik göze çarpar. Yapılarındaki bu kılınış kategorisi içinde de yer alırlar. Karmaşık fiiller, ol- yardımcı fiilinden önce gelen sıfat-fiillerin bağlı oldukları zaman kesimine ve yüklendikleri işlev ayrılıklarına göre üçe ayrılır:*

A. *Öncelik Fiilleri (-mİş ol-)*

B. *Alışkanlık Fiilleri (-Ir ol-, -mAz ol-)*

C. *Niyet Fiilleri (-AcAk ol-, -IcI ol-, -AsI ol-, -(I)-msAr ol-)* (Korkmaz, 2003: 801-808).

Korkmaz, bu tasnife ve örneklere yer verdikten sonra şunları söyler: “*Yukarıda üç türünü ele aldığımız ol- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiil kök ve gövdeleri, fiil çekimine girmeden, tıpkı basit fiiller gibi ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri ile genişletilerek birer ad, sıfat ve zarf gibi de kullanılırlar. Mastar ve sıfat-fiil biçimiyle iyelik ve ad çekim ekleri de alırlar. Kullanımda kimi şekiller daha çok benimsenmiştir:*

1. *Mastar Ekleri ile: “ görmüş olmak, oturacak olmak, ayrılmış olma, yürümüş olmak, bilinmez olmak, hesaplamış olma, hareket etmiş olma, görmüş olma“*

2. *Sıfat-Fiiller ile: “tamamlamış olduğunuzu, değiştirememiş olduğu, yaşamış oldukları, geçmekte olduğunu, gecikmiş olan, görünmez olan, görmüş olacağınız,*

gidecek olduğunuz, çizecek olan, yutacak olan-, kaçmayacak olan, olacak olanı, gelecek olanı, gelecek olanlara“

3. *Zarf-Fiil Olarak: “geçici oldukça, görünmez olunca, gidecek olup, ayrılmış olduğundan, dönmüş olarak, söylemiş olduğunuz gibi, ağlayacak gibi oldum, konuşacak gibi olup, anlatmış olduğunuz kadar, satacak olduğunuz kadar”* (Korkmaz, 2003: 808-811).

Korkmaz, “*Esas Anlamını Korumuş Veya Esas Anlamını Korumakla Birlikte İşlev İncelikleri Kazanmış Olan Fiiller*”in üçüncüsü olarak, “*Bir Yanı Zarf-fiil Olan Birleşik Fiiller: Tasvir Fiilleri*”nden söz eder. Korkmaz, tasvir fiillerini *iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşikler* olarak tanımlar ve şöyle devam eder: “*Bu birleşikler içindeki birinci fiil, bir –A, -I veya –(y)-Ip zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu hâlde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp, esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir. Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde, yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir. Bu türlü birleşiklere tasvir fiilleri denmesinin sebebi de budur: anlayabil-, açıver-, açılıver-, işleyedur-, bakakal-, süregel-, düşeyaz-, olagit- vb. Tasvir fiilleri bu özellikleri dolayısıyla, fiilin kılınış kategorisini de temsil ederler(...) Tasvir fiilleri kendi içinde beş alt gruba ayrılır. Bunlar:*

A. Yeterlik fiilleri,

B. Tezlik fiilleri,

C. Sürerlilik fiilleri,

D. Yaklaşma fiilleri,

D. Uzaklaşma fiilleridir. Ayrıca belirleyici nitelikteki ve ikili yapıdaki birleşik fiilleri de bir dereceye kadar bu gruba sokmak mümkündür (Korkmaz, 2003: 811-812).

Tasvir fiillerine çeşitli açıklamalar eşliğinde örnekler veren Korkmaz, Türkiye Türkçesinde yeterlik fiillerinin olumsuz biçimlerinin yapılışı hakkında şunları söyler: “*Türkçesinde yeterlik fiillerinin olumsuz biçimleri bil- yardımcı fiili ile değil, “yapabilmek, yeterli olmak, muktedir olmak” anlamındaki çok eski bir u-*

yardımcı fiili üzerine –mA olumsuzluk ekinin getirilmesi ile yapılmaktadır (kurulmuştur). Ancak, u- fiili, ünlüden ibaret bir yardımcı fiil olduğundan, esas fiilin yine bir ünlüden ibaret olan –A zarf-fiil biçimi ile yan yana gelince, kaynaşmaya uğrayarak erimiş ve kaybolmuştur” (Korkmaz, 2003: 815).

Korkmaz, Tasvir Fiilleri’nden sonra “Belirleyici Birleşik Fiiller” başlığı altında, A. V. Gabain’in “Modal Yardımcı Fiiller” dediğini ve Tahsin Banguoğlu’nun da “Yarı Yardımcı Fiiller” dediğini naklettiği bir birleşik fiil tipinden daha söz eder: “Türkiye Türkçesinde çıkagel- “ansızın gelmek”, alakoy- (alıkoy-) “bırakmamak, tutup koymak”, okumaya başla-, dolaşmaya başla-, yemeğe çalış-, dikmeye kalk-, gibi birkaç örnekten ibaret kalmıştır” (Korkmaz, 2003: 834). Korkmaz şöyle devam eder: “Biz bu gruba giren birleşiklerde, yarı tasvir niteliğinde bir oluş ve kılışın bulunmadığını, birleşikteki birinci fiilin, ikinci fiildeki oluş ve kılışı belirleyici bir zarf görevi yüklendiğini dikkate alarak, belirleyici tasvir fiilleri terimini kullandık. Modal yardımcı fiiller de aşağı yukarı bu anlamı vermektedir” (Korkmaz, 2003: 834).

Korkmaz, “İkili Birleşik Fiiller” adını verdiği birleşik fiil tipiyle ilgili olarak şunları söyler: “ İkili birleşik fiiller, iki ayrı fiilin belirli biçim kalıpları içinde bir araya gelip anlamca kaynaşmasından oluşmuştur. alıp ver-, atıp tut-, dolup taş-, döküp saç-, düşüp kalk-, gidip gel-, bilip bilme-, kasıp kavur-, sayıp dök-, silip süpür-, yatıp uyu-, gibi anlamca birbirine yakın ve zıt fiillerin oluşturduğu bu birleşiklerde, birinci fiil genellikle –Ip zarf-fiili yapısındadır. Birinci fiilin bir zarf-fiil yapısında oluşu, onu ikinci bir fiile bir bağlaç özelliği ile bağlamıştır. Çekime giren fiil ikinci fiildir. Anlam bakımından birleştiği oluşturan her iki fiil de bir bağlaçla birbirine bağlanmış gibi az çok kendi anlamlarını sürdürdükleri hâlde, anlam kaynaşması yoluyla her iki anlamı birden içeren özel bir anlam da kazanmışlardır. Yani her iki esas fiil de birbirini tasvir etmektedir. Söz gelişi döküp saçmak’ta hem dökmeyi hem de “saçmayı” içine alan tek bir kılış söz konusudur. Bu tür birleşikleri ikili tasvir fiilleri diye adlandırmamızın sebebi de budur “ (Korkmaz, 2003: 835).

Korkmaz’ın birleşik fiillerin tasnifinde, fiillerin esas anlamlarını koruyup korumamalarına göre bir ayırım yaptığını görmekteyiz. Korkmaz, ikinci gruba giren birleşik fiilleri “Esas Anlamını Kaybederek Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller” olarak adlandırır ve şöyle der: “Anlam kaymasına ve kalıplaşmaya uğramış birleşik fiiller, şekilce, bir ad ve bir yardımcı fiille kurulan birleşik fiillere benzerler. Ancak,

onlardan ayrılan yanları, fiilden önceki ad ögesinin sabit kalmaması, yalın olarak kullanılabilirdiği gibi bir ad grubu hâlinde de bulunabilmesi ve işletme ekleriyle genişletilebilmesidir. Bu özelliği dolayısıyla, fiilden önce gelen ad ögesi, fiile bir özne, bir nesne, bir yer tamlayıcısı veya zarf görevi ile bağlanabilmektedir. Ayrıca fiilden önceki ad ögesi birden fazla da olabilmektedir. İşte böyle bir birleşme şeklinin verdiği esneklik, birleşimi benzetmeler, mecazlı kullanışlar veya somutlaştırma yolu ile anlam kaymasına elverişli duruma getirmiştir" (Korkmaz, 2003: 838).

Korkmaz, anlam kayması yoluyla oluşmuş birleşik fiilleri, fiilden önce gelen ad ögelerinin sayısına göre sınıflandırdığını belirterek üçe ayırır:

"I. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

Özne+fiil bağlantısı ile birleşenler: ders al-, surat as-, gözü dön- vb.

Nesne+fiil bağlantısı ile birleşenler: mendil aç-, can at-, gönül al- vb.

Yer tamlayıcısı+fiil bağlantısı ile birleşenler: denize açıl-, kaleme al-, içine at- vb.

Zarf+fiil bağlantısı ile birleşenler: kabak çiçeği gibi açıl-, alttan al-, körü körüne bağlan- vb.

Fiil+özne+fiil bağlantısı ile birleşenler: gel keyfim gel, ye kürküm ye, uç baba torik uç.

II. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

Özne+nesne+fiil bağlantısı ile birleşenler: içi kan ağla-, etekleri zil çal-, kan gövdeyi götür- vb.

Özne+ yer tamlayıcısı+fiil bağlantısı ile birleşenler: İş (işi) baştan aş-, el (eli) kana bulaş-, yumurta kapıya dayan- vb.

Özne+zarf+fiil kuruluşunda olanlar: gözü fal taşı gibi açıl-, işi yolunda git-, gözü dışarı kay- vb.

Nesne+özne+fiil kuruluşunda olanlar: ağzını bıçak açma-, yüreğini korku sar-, kafayı katır tep- vb.

Nesne+yer tamlayıcısı+fiil kuruluşunda olanlar: aklını başından al-, gemi aziya al-, kelleyi koltuğa al- vb.

Nesne+zarf+fiil kuruluşunda olanlar: ağzını hayra aç-, gözünü dört aç-, kendini ateşe at- vb.

Yer tamlayıcısı+özne+fiil kuruluşunda olanlar: gözünden uyku ak-, ağızdan (ağızından) yel al-, her kafadan bir ses çık- vb.

Yer tamlayıcısı+nesne+fiil kuruluşunda olanlar: başına dert aç-, öküz altında buzağı ara-, yoluna baş koy- vb.

Yer tamlayıcısı+yer tamlayıcısı+fiil kuruluşunda olanlar: renkten renge gir-, kuvveden fiile geçir-, kalıptan kalıba dön- vb.

Yer tamlayıcısı+zarf+fiil kuruluşunda olanlar: akıldan silip at-, yere sağlam bas-, içine burnundan fitil fitil getir- vb.

Zarf+nesne+fiil kuruluşunda olanlar: beş kuruşun hesabı için beş takla at-, boş yere emek harca-, çayı görmeden paçayı sıva- vb.

Zarf+yer tamlayıcısı+fiil kuruluşunda olanlar: altından girip üstünden çık-, yer yarılıp içine gir-, öpüp başına koy- vb.

Zarf+zarf+fiil kuruluşunda olanlar: ince elenip sık dokun-, bir elle verip bir elle geri al-, kendi başına ayakta dur- vb.

Fiil+nesne+fiil kuruluşunda olanlar: al takke ver külah vb.

III. Üç Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

Bu gruba girenler; yukarıda gösterdiğimiz fiilden önce gelen ve onun anlamını etkileyen özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi ad ögelerinden üçünün yan yana gelmesi ile oluşan birleşiklerdir: Anasından emdiği süt fitil fitil burnundan gel-, elini sıcak sudan soğuk suya sokma-, ayağını yere sağlam bas- vb.” (Korkmaz, 2003: 838-857).

Ediskun, “Bileşik Fiiller” başlığı altında şu tanıma yer verir: “İki ya da daha çok kelimenin birleşip kaynaşmasından oluşan yeni anlamdaki fiillerdir. Gel-i-ver-, gelmez ol-, gel-ivermiş ol-, his(s)-edebil-, gelecek ol-, göz at-, hasta düş-... gibi” (Ediskun, 1988: 228).

Ediskun, birleşik fiilleri dörde ayırır:

“Birinci Öbek:

a) Yeterlik fiilleri

- b) Tezlik fiilleri
- c) Sürerlik fiilleri
- ç) Yaklaşma fiilleri,
- d) Beklenmezlik fiilleri,
- e) Gerekseme fiilleri,
- f) Yapmacık fiilleri.

İkinci Öbek:

- a) Başlama fiilleri,
- b) Bitirme fiilleri,
- c) Davranma fiilleri.

Üçüncü Öbek:

İsim kök ya da gövdesinden bir kelime ile et-, eyle-, kıl-, buyur-, ol- yardımcı fiillerinden biriyle oluşan bileşik fiiller.

Dördüncü Öbek: Anlamca kaynaşmış bileşik fiiller” (Ediskun, 1988: 228).

Ediskun’un birinci öbek fiillerle ilgili açıklamalarında dikkati çeken noktalardan ilki, yeterlik fiillerindeki esas fiil ile tasvir fiili arasındaki -a- ve -e- eklerini istek ekiolarak adlandırmasıdır. (Ediskun, 1988: 229). Bir diğeri ise, yeterlik fiilinin olumsuzundaki -a- ve -e-‘nin, umak fiilinin kökü olan u-‘nun genişlemesiyle oluştuğunu söylemesidir (Ediskun, 1988: 230).

Ediskun, “iki ya da daha çok fiilden oluşmuş bileşik fiiller” arasında “beklenmezlik, gerekseme ve yapmacık fiilleri” adlarıyla fiil yapılarından bahseder ve örnekler verir:

“Kızını evlendireceği tutmuş. (Beklenmezlik)

O kadar güzel ki, insanın, bu renklerin tabii olduğuna inanmak için tutacağı geliyor. (Gerekseme)

Ben işitmemezlikten gelirim. (Yapmacık)” (Ediskun, 1988: 236-238).

Ediskun, ikinci öbek bileşik fiillerle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: “*Bu bileşik fiiller bir ortaçla bir de ol- yardımcı fiilinden oluşmuşlardır. Ol- yardımcı fiili*

temel fiil diyebileceğimiz belirli ortaçlara zaman anlamıyla birlikte başlama, bitirme, davranma gibi görünüşler kazandırır” (Ediskun, 1988: 239).

Ediskun, üçüncü öbek bileşik fiiller hakkında şu tanımı yapar: *“Bu bileşik fiiller, isim soyundan bir kelime ya da bir yansıma ile et-, eyle-, kıl-, buyur-, ol-yardımcı fiillerinin birinden meydana gelirler” (Ediskun, 1988: 243).*

Ediskun, dördüncü öbek bileşik fiiller olarak *“Anlamca Kaynaşmış Bileşik Fiiller”* hakkında şunları söyler: *“Anlamca kaynaşmış bileşik fiiller, bir ya da birden çok isim kök ya da gövdeleri ile bir fiilden oluşan fiillerdir. Hasta düş-, göz at-, ağız ara-, boy ölçüş-, kulak kesil-, ağzını bıçak açma- vb.”(Ediskun, 1988: 246).* Bu tanımdan sonra Ediskun, *“Anlamca Kaynaşmış Bileşik Fiiller”*de yapıdan söz eder ve şu açıklamaları yapar:

“ a) Kendi sözlük anlamını koruyan birinci kelime, kendi sözlük anlamından kaymış bulunan fiille birlikte bir deyim kurar: Hasta düş-, laf at-, göz at- vb.

b) Bütün kelimeler kendi sözlük anlamlarından kaymış ve tam bir deyim durumuna girmiş bulunurlar: Kafa tut-, boy ölçüş-, ağır bas-, deveye hendek atlat-, iğneyle kuyu kaz- vb.

c) Birinci kelime, ismin durumuna girebilir: Ağzını ara-, başını kaldır-, gözünü kırpma-, kulağına çalın-, gözden kaç- vb.”(Ediskun, 1988: 246).

Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*'nde *“Birleşim”* başlığı altında *“Birleşik Fiil Tabanları”*ndan söz eder. *“Birleşik fiil tabanları da sözdizimindeki belirtme öbeklerinden gelir. Ancak bunların sayıca az kalıpları vardır. Onları 1. Zarf öbeği, 2. Çekim öbeği, 3. Bağlama öbeği kalıplarında bulacağız ve gözden geçireceğiz. Bunlar da kök ve üreme fiil tabanları gibi çekimlendikten başka fiil çatı şekillerine de girerler” (Banguoğlu, 2000: 310).*

Banguoğlu, *“Karmaşık Fiiller”* adı altında, *ol- yardımcı fiilinin sıfat-fiiller ile kurduğu yapıları* anlatır ve bunlara *“Öncelik Fiilleri”, “Başlama Fiilleri”* ve *“Niyet Fiilleri”* adlarını verir (Banguoğlu, 2000: 482-488).

Banguoğlu, *“Tasvir Fiilleri”* başlığıyla, *“yeterlik, ivedilik, süreklilik, yaklaşık ve yarı tasvir fiilleri”*nden bahseder. *Yarı tasvir fiilleri* olarak adlandırılan fiillere, *“çıkagelmek, alakoymak, yapıp durmak, sürüp gitmek”* örnekleri verilir. Eski Osmanlıca'da yaygın olarak kullanıldığı belirtilen şu fiiller de bu gruba dahil edilir:

“Sevinü gelmek, koşa komak, kaça yürümek, ağlayu gitmek, isteyü varmak, basa düşmek” (Banguoğlu, 2000: 493).

Gabain, *Eski Türkçenin Grameri* 'nde birleşik fiili, üç maddede değerlendirir:

“ I. “(Mantıkî) esas fiil ve (gramerlik çekimli) yardımcı fiil.” Birinci genellikle, yalın hal yahut bir ara şekle sahiptir; sadece a. örneğinde, bu, bir zarf fiildir.

a. kıl-gu er- “yapabilmek”, kıl-guluk er- “yapabilmek”, kıl-gu bol- “muvaffak olmak, el verişli olmak”, kıl-guluk bol- “yapmak zorunda olmak”, kıl-u bol-, kıl-galı bol- “yapabilmek” (Gabain, 1988: 109).

Gabain, “Birleşik Fiiller” başlığı altında, birinci maddenin b, c ve d alt maddelerinde birleşik zamanlardan, ç maddesinde ise *bar yok kergek* ile yardımcı fiilin (er-) yan yana gelmesinden söz eder. Burada birleşik çekimin birleşik fiil bahsinde ele alınması ile ek fiilin yardımcı fiil olarak değerlendirilmesi dikkat çekicidir (Gabain, 1988: 109).

Gabain, “Birleşik Fiiller” başlığı altında ki 2. ve 3. maddelerde şu açıklama ve örneklere yer verir:

“ 2. (Mantıkî) esas fiil ve (gramerlik çekimli) modal yardımcı fiil. Birinci zarf fiildir.

a) Kıl- u u-yur men “kılabilirim, yapabilirim”

kıl- galı sakın-ur men “kılmayı düşünürüm, yapmayı düşünürüm”

b) Kıl-u tegin-ür men “gayretle kılıyorum, gayretle yapıyorum”

c) ti-p ötün-ür men “...deyip rica ediyorum”

3) (Mantıkî) esas fiil ve (gramerlik çekimli) tasvirî fiil. Birinci zarf fiil yahut ondan türemiş bir şekildir.

a) kıl-u tut-ar men “yapıp dururum”

b) ert-ip kal-ır men “geçip giderim”

c) kıl-galı yat-ur men “hemen yapacağım”

d) kıl-kalır men “hemen yapacağım” (Gabain, 1988: 110).

Gabain, “*Türkçede Fiil Birleşmeleri*” adlı yazısında Türkçede fiillerin üç şekilde birleştiğini söyler. Birinci gruba giren fiil birleşmeleri olarak bugün daha çok “birleşik çekim” olarak adlandırdığımız esas fiil ile “i-“ fiilinin birleşmesinden bahseder ve örnekler verir. Ayrıca bu gruba “ol-“ ve “bulun-“ ile yapılan birleşmelerin de dahil edilebileceğini, hatta “dur-“ fiilinin çekimli bir fiil ile birleşmesinin ve ekleşmesinin de fiil birleşmesi olduğunu söyler (Gabain, 1953: 16-28).

Gabain, ikinci gruba giren fiil birleşmelerini şöyle tarif eder: “*Bir esas fiil ile ona ilave edilen deskriptif bir fiilden meydana gelir. Bu grupta I. grup arasında en göze çarpıcı fark, esas fiilin bir verbum finitum olmayıp –a, -ı, -u ve –p ile yapılmış konverbal bir şekil olmasıdır. Deskriptif fiil aslında fiil birleşmesinde kendi manasını hemen tamamıyla kaybetmiş normal bir esas fiildir. Bu fiil, birleşmede esas fiilin kılınış çeşidini göstermeye yarar. Deskriptif fiilin esas manası çok defa bir hareket, menfi bir hareket, yani duraklamadır: dur-, gel-, git-, var-, kal-, düş-. Bunlara ko-, tut-, ver- gibi yalnız ellerin hareketini anlatan fiiller getirilir. ‘yanılmak, isabet etmemek’ anlamına gelen yaz- fiili de belki buraya girer*” (Gabain, 1953: 16-28).

Gabain, üçüncü grupta “*modal yardımcı fiil*” adıyla bir fiilden bahseder. “*Fiil birleşmelerinde deskriptif fiillerin tersine olarak, modal yardımcı fiiller manalarını tamamıyla muhafaza ederler; logique esas fiil –a...’lı şekilde geçer; bugün bu birleşme az kullanılır. Yuyunu başladı, söyleyi başladı, saklayı bil-, buyur-, isteyü git-, alı kör-*” (Gabain, 1953: 16-28).

Gabain, *tamir et-* gibi örnekleri fiil birleşmesi olarak görmediğini, buradaki fiilin yardımcı fiil olarak adlandırılmasını doğru bulmadığını, buna “*sözde yardımcı fiil*” denilebileceğini belirtir (Gabain, 1953: 16-28).

Göğüş, “*Türkçede Bileşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği*” adlı yazısında birleşik fiillerin oluşumundan söz eder. Göğüş, “*Bir Öge ve Bir Fiilin Kalıplaşmasıyla*” başlığı altında bugün “Anlamca Kaynaşmış Deyimleşmiş Birleşik Fiiller” olarak adlandırılan fiilleri, *kendi öznesiyle (gözü kesmek), nesnesiyle dil uzatmak), dolaylı tümleciyle (dile düşmek) ve zarfıyla (ileri gelmek) kalıplaşan fiiller* olarak verir. “*Tasvir Fiilleri*” adı altında *yeterlik, tezlik, sürerlik ve yaklaşıma* fiillerini gösterir. “*Yardımcı Fiiller*” başlığıyla da isimle ve ortaça bir araya gelerek fiil olan yardımcı fiilleri anlatır (Göğüş, 1962: 245-264).

Mansuroğlu, “Türkiye Türkçesinde Birleşim ve Yazılışları Üzerine”adlı makalesinin “Fiillerde Birleşim”alt başlığında, fiillerde birleşme ile ilgilenen Batılı bilim adamlarından J. Deny, A. Gabain ve A. N. Kononov’un çalışmalarını özetler ve şöyle devam eder:

“Türkçede belli başlı üç çeşit fiil birleşimi vardır:

1. İsmi bildirici yapan veya bir fiili geçmiş zaman veya başka kipine geçiren yardımcı fiillerle meydana getirilenler. Bu maksat için Latince 1) esse karşılığı olarak şu şekilde faydalanılır: a) i-: Yalnız geçmiş zamanlarda: var idi>vardı, hoş imiş>hoşmuş. Herhangi bir zamanı geçmişe geçirebilmek için. Geçmiş zamanda böylelikle uzak geçmiş zaman elde edilir: geliyor idim>geliyordum, gelir idim >gelirdim, gelmiş idim>gelmiştim; şart bildirmesi için çekimli bir fiille münasebetlenerek (doğrudan doğruya fiil gövdesine getirilen şart ekleri ile Türkiye Türkçesinde gereksizlik bildirilir): geliyor isem>geliyorsam, gelir isem>gelirsem, gelecek isem>geleceksem, geldi isem>geldiysem, geldim ise>geldimse, gelmiş isem>gelmişsem b) Şimdiki zaman bildirici adı 1. Ve 2. Kişilerde kişi zamirleri ile iyelik eklerinin karışmasından meydana gelmiş kişi alametleri, 3. kişide ise eksiz olarak veya –dır/-dir/-dır/-dür (<turur) ile bildirilir: var-ım, hoş-sun, yok-uz, kötü-sünüz, güzel-dir. c) ol-, i- ‘nin kullanılmadığı yerlerde: temiz olacak, dikkatli ol, sıcak olsun; geçmiş olsam, geliyor olsam, gelir olsam, gelecek olsam; d) değil. Olumsuz bildirici adıdır: hoş değil idi/değildi/-miş, hasta değil-im, çocuk değil-siniz. Ötekilerde, yani daha çok çekimli fiillerde –ma/-me ekinden faydalanılır. 2) Latince fieri karşılığı olarak ol- ‘dan faydalanılır: âşık ol-, deli ol-, viran ol-.

2. İsmi fiil yapan fiillerle meydana gelen birleşik fiiller. Bütün lehçelerde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde de Türkçe veya yabancı aslından bir ismi fiilleştiren yardımcı fiiller vardır. Bunlar bu bakımdan isimden fiil yapan eklerle aynı fonksiyonadırlar. Bu fiiller Türkçenin en eski devrinden itibaren takip edilecek olursa, görülür ki başlangıçta her biri aslî anlamlı idiler. Ancak yardımcı fiil olarak kullanılışları arttığı nisbette aslî anlamları silinmiş ve hemen tamamıyla yardımcı fiil durumuna düşünce yerlerini yavaş yavaş anlamca daha canlı olan aslî bir fiile bırakmak zorunda kalmışlardır(...)” (Mansuroğlu, 1958: 28-43). Mansuroğlu, burada sözünü ettiği fiilleri şöyle sıralar: “a) kıl- (namaz kıl-), b) eyle- (sena eyledi), c) et- (akın et-), d) buyur- (lütuf buyur-), e) yap- (idman yap-), f) çek- (çile çek-), g) gör-(iş gör-), h) geç- (matrak geç-), i) ver- (söz ver-), j) al- (gemi azıya al-), k) iki

unsurun yeni bir anlam verdiği dağınık kullanılışlar: dolap çevir-, kafa tut-, kafese koy-, yan çiz-” (Mansuroğlu, 1958: 28-43).

Mansuroğlu, fiil birleşmeleri konusunda yaptığı tasnifin üçüncü maddesinde şu açıklamalara yer verir: “3. Aslında çekimli bir fiilin zarfı olan zarf-fiillerin belirli bir fiille sık sık beraber kullanılmaları Türkçede anlamca kaynaşık birleşik fiiller meydana getirmiş ve çekilen yardımcı fiiller a) tasvirici b) anlam değiştirici olmak üzere başlıca iki ayrı fonksiyon almışlardır (...) a) Tasvirici yardımcı fiillerle: 1) dur-. (bak-a dur-, bak-ıp dur-, bak-ar dur-ur). 2) gel-. (ol-a gel-). 3) git-. (ol-a git-, sür-üp git-, uslanma-dı git-ti). 4) kal-. (uyuy-a kal-, şaş-ıp kal-, otur-du kal-dı). 5) ko-/koy-. (al-ı koy-). 6) ver-. (gid-i ver-, söyley-i ver-). 7) yaz-. (düş-e yaz-). 8) yorı-. (geli-yor). b) Anlam değiştirici yardımcı fiillerle: 1) bil-. (gid-e bil-, yap-a bil-). 2) gör-. (isteye gör-). 3) -ama/-eme- (<-a/-e/-u/-ü, -ı/-i uma-) (al-ama-)” (Mansuroğlu, 1958: 28-43).

Mansuroğlu'nun “yorı-“ fiilinin ekleşerek şimdiki zaman eki olarak kullanılmasını da “fiil birleşmesi” olarak değerlendirmesi ile yeterliliğin olumsuzundaki ”-ama/-eme-“ şeklinin eski bir fiil kalıntısı olduğunu söylemesi dikkate değer yaklaşımlardır (Mansuroğlu, 1958: 28-43).

Karahan, “Türkçede Söz Dizimi” adlı kitabının 9. baskısında “birleşik fiil” terimini kullanarak şu tanımı ve sınıflandırmayı yapar: “Bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan kelimeler topluluğudur. Türkçede üç tip birleşik fiil vardır:

1. Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller: Bu birleşik fiillerde isim unsuru başta, yardımcı fiil sonda bulunur. Yardımcı fiil, anlamı üzerinde bulunduran isim unsurunu fiilleştirir. ‘Kar geceden beri devam ediyordu’ (...) Bu tip birleşik fiillerin kuruluşuna, “et-, eyle-, kıl-, yap-, bulun-, başla-“fiilleri yardımcı fiil olarak katılır. (...) Bu birleşik fiillerin isim unsuru, bir sıfat fiil olabilir. Sıfat-fiil, “ol- ve bulun-“ yardımcı fiilleriyle birleşir. ‘Ocaklar yakılmaz oldu’.

2. Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller: Bu birleşik fiillerde, ana fiil unsuru başta bulunur. Anlamı üzerinde bulunduran bu unsur, -a/-e, -ı/-i, -u/-ü, -ıp/-ip, -up/-üp zarf fiil eklerinden birini taşır. ‘koş+a+bil-, yaz+ı+ver-, gez+ip+dur-.’ Bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz- yardımcı fiilleri asıl fiile yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, yaklaşma vb. anlamlar kazandırır. (...) Bazı

birleşik fiillerin birinci unsuru, kip eki taşır. Bu kip eki zarf-fiil ekinin yerini tutar.(...)

3. *Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller: Bu birleşik fiiller, bir isim ve bir fiil unsurundan meydana gelir. İsim başta fiil sonda bulunur. Unsurların biri veya hepsi, kendi sözlük anlamları dışında kullanılır. Bunların bir kısmı deyimleşmiştir. ‘para ye-, boş ver-, baş kaldır-, yol ver-, şehit düş-, kan kustur-, türkü tuttur-, el koy-, dış bile-, yatağa düş-‘ (Karahana, 1999: 36-39).*

Karahana, “*Türkçede Söz Dizimi*” adlı kitabının 20. baskısında ise, şu tanım ve sınıflamayı yapar: “*Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Bu işlevlerinden dolayı birleşik fiiller, ‘bir hareketi karşılayan birleşik fiiller’ ve ‘bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller’ olmak üzere iki grupta incelenebilir*” (Karahana, 2014: 73).

Karahana, *bir hareketi karşılayan birleşik fiilleri* “*Ana yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller (et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-)*”ve “*Diğer fiillerle kurulan birleşik fiiller*” adıyla ikiye ayırır (Karahana, 2014: 73-75). Karahana, daha önce “*Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller*”adıyla verdiği birleşik fiilleri bu defa “*Ana yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller*” adıyla verir. “*Diğer fiillerle kurulan birleşik fiiller*” başlığı altında şu açıklama yer alır: “*Bazı birleşik fiillerde, ‘ol-, et-, kıl-, yap-, bulun-, başla-‘ yardımcı fiilleri yerine asıl fiiller kullanılır. ‘yol al-, para ye-, boş ver-, baş kaldır-, yol ver-, şehit düş-, kan kustur-, türkü tuttur-, el koy-, dış bile-, yatağa düş-‘ örneklerinde olduğu gibi bu yapıda yer alan kelimelerden biri veya hepsi, ya sözlük anlamlarını kaybetmiş, ya da deyimleşmiştir.*” (Karahana, 2014: 75). Karahana, bu fiiller için önceden “*Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller*” adını kullanmıştı.

Karahana, daha önce “*Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller*”adını kullandığı birleşik fiilleri, kitabının 20. baskısında “*Bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller*” adıyla verir (Karahana, 2014: 77).

Hatiboğlu, “*Türkçenin Sözdizimi*” adlı kitabında, “*Birleşik Sözcükler*” ana başlığında altında şu ifadelere yer verir: “*Birleşik sözcükler, biçim ve yazım bakımından tek sözcük olarak görünüyorsa da, aslında sözdizimi ürünüdürler ve sözdizimi içinde yerlerini almaları gerekir. Birleşik sözcüğü kuran etken, genellikle*

iki bazen de ikiden çok sözcük arasında beliren sözdizimi içinde sıkı anlam ilgisidir” (Hatiboğlu, 1972: 36).

Hatiboğlu, birleşik sözcüklerin oluşumu ile ilgili olarak şöyle der: *“İnsanları birleşik sözcük yapmaya zorlayan, türlü anlamları karşılayacak yeni sözcükler bulma düşüncesidir. Türkçede bu durum üç yolla karşılanır:*

- 1. Anlam Kayması yolu ile kurulan birleşik sözcükler,*
- 2. Ses kaynaşması yolu ile kurulan birleşik sözcükler,*
- 3. Sözcük türleri kayması yolu ile kurulan birleşik sözcükler”* (Hatiboğlu, 1972: 37).

Hatiboğlu, *“Birleşmiş Olarak Kullanılan Yardımcı Eylemler”* başlığı altında birleşik fiillerden söz eder:

“A. Bir Adla Bir Eylemden Kurulan Birleşmiş Eylemler:

Kimi sözcükler birleşik sözcük olmadıkları halde bitişik yazılır. ‘Etmek, olmak, eylemek’ gibi ünlü ile başlayan yardımcı eylemlerle bazı terk heceli ya da tek heceye düşmüş sözcükler, birleşik sözcük gibi, yardımcı eylemlerle bitişik yazılır. Aslında ikinci sözcük olan yardımcı eylem, her türlü eylem çekimine girdiği için kalıplaşmaya uğramamıştır ve sözcükler birleşik sözcük sayılmaz. Bunlara ancak ‘birleşmiş yardımcı eylemler’ denilebilir ve yazımda kolaylık olmak üzere anlaşma yolu ile bitişik yazılırlar. Bu bitişik yazımda, ‘etmek, olmak, eylemek’ yardımcı eylemlerinin ünlüyle başlamalarının etkisi büyüktür. Bu durum aşağıdaki biçimlerde meydana gelir:

a. Bazı Tek Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: hissetmek, affetmek, reddolunmak.

b. Bazı İki Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: emretmek, kaybolmak, hapseylemek.

c. Ses Artması ya da Ses Düşmesine Uğramayan Tek Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: yok olmak, söz etmek, arz eylemek.

ç. Çok Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: tehdit etmek, tertip eylemek, muhtaç olmak.

B. İki Eylem Kökünden Kurulan Ulaçlı Birleşmiş Eylemler:

Eylemlerin ulaç biçimleri ile, bazı sayılı eylem köklerinin kalıplaşmasından ulaçlı birleşmiş eylemler (tasvirî fiiller) meydana gelir. Bunlar da dört türdür ve hepsi de birleşik sözcük olmadıkları halde bitişik yazılırlar.

a. Yeterlik Eylemi: gelebilmek, yazılabilmek, anlatabilmek, okuyabilmek... gibi.

b. Tezlik Eylemi: gelivermek, gidivermek, alivermek, okuyuvermek, gitmeyivermek... gibi.

c. Yakınlık Eylemi: düşeyazmak, öleyazmak... gibi.

ç. Sürelik Eylemi: bakakalmak, gidedurmak, olagelmek, yapagörmek... gibi” (Hatiboğlu, 1972: 44-45).

Eker, “*Çağdaş Türk Dili*” adlı kitabının “*Sözcük Grupları*” bölümünün “*Birleşik Eylem Grubu*” alt başlığında birleşik fiille ilgili olarak şunları söyler: “*Eylem birleşmeleri, sonsuz anlam inceliklerini göstermek suretiyle, dile son derece zengin anlatım imkânı kazandırır. Bununla birlikte, Modern Türkiye Türkçesinde eylem birleşmelerinin gittikçe azaldığı göze çarpmaktadır. Birleşik eylemler iki alt grupta ele alınabilir:*

(1) Tasvirî (betimsel, deskriptif) Eylemler

Bir asıl eylem ile, ona eklenen eylem birleşmesinde kendi anlamını bütünüyle kaybetmiş bir yardımcı eylemden oluşur. Asıl eylem [-A], [-I] veya [-p] ile yapılmış zarf-fiil şekli olmasıdır. Bu tür eylemler, asıl eylemin kılınış çeşidini göstermeye yarar: dur-, gel-, kal-, düş- vb.

(2) Adla Yapılan Birleşik Eylemler

Diğer birleşik eylem çeşidi, Türkçe ya da yabancı kökenli bir ad ile, yardımcı eylemden oluşur. Yardım etmek, satın almak, rica etmek.

(3) Diğer Birleşik Eylemler

Yukarıdaki yapılarla uymamakla birlikte, eylem birleşmeleri içinde değerlendirilebilecek diğer örnekler de şu şekildedir: anlayamadı gitti, yedikçe yiyeceği gelmek, güleceği gelmek, güleceği tutmak, yapmış olmak, ayağa kalkacak olmak, yapar olmak” (Eker, 2010:411-413).

Eker'in Türkiye Türkçesinde birleşik fiillerin gittikçe azaldığını söylemesi dikkate değer bir tespittir.

Timurtaş, “Eski Türkiye Türkçesi” adlı kitabında “Birleşik Fiiller” başlığı altında şu tanımı yapar: “Birleşik fiiller, bir fiille ondan önce gelen başka bir fiilin yahut isim, sıfat, zarf cinsinden bir kelimenin birlikte kullanılmasından meydana gelirler. Fiillerin birleşik şekilleri şu bölümlerde toplanabilir:

1. Birleşik sigalar (Her zaman ve sıganın hikâye, rivayet, şart şekilleri)
2. Yardımcı fiillerle yapılan birleşik şekiller (it-, kıl-, eyle-, ol-, fiilleri ile)
3. Tasvirî (Deskriptif) fiiller
4. İsim, sıfat ve zarflarla meydana getirilenler (Timurtaş, 1994: 140).

Timurtaş, bu tasniften sonra birleşik fiil konusunda şu değerlendirmeyi yapar: “Birleşik fiilleri A. Von Gabain gibi, sadece iki fiilin birleşmesine inhisar ettirmeye mütemayil bir telakkiye sahip olanlar vardır. T. Banguoğlu ise, tasvir fiillerinin bir birleşik fiil olduğunu belirtmekle beraber, bunları birleşik fiil tabanları bölümüne almamış, ayrı bir bölümde incelemiştir. Birleşik fiil tabanları bölümüne aldığı fiilleri zarf, isim ve atıf grupları şeklinde bir sınıflamaya tabi tutmuştur” (Timurtaş, 1994: 141).

Timurtaş kitabında daha önce, “İsimden Yardımcı Fiillerle Fiil Yapma” başlığıyla, yukarıdaki tasnifte “Yardımcı fiillerle yapılan birleşik şekiller” adıyla verdiği birleşik fiilleri anlatmıştır: “Yabancı asıllı kelimeler, it-, kıl-, eyle-, ol- yardımcı fiilleri kullanılarak fiil hâline getirilmektedirler. Bunlardan it-, kıl-, eyle- ile yapılanlar geçişli (translitif), ol- ile yapılanlar geçişsiz (intransitif) manaya sahiptirler. Aslında yardımcı fiil olmamakla beraber bul-, ur- ve dut- fiillerinin oynadığı rol de hemen hemen yardımcı fiillerinki gibidir” (Timurtaş, 1994: 114).

Timurtaş, “Birleşik Sigalar” başlığıyla fiillerin birleşik zamanlı çekimlerini birleşik fiil olarak değerlendirmiş ve şu açıklamalar yer vermiştir: “Fiillerdeki hareket ve oluş dört şekilde ifade edilir, her ifade ediş fiil çekiminde bir tarz meydana getirmiştir. Dilimizde fiil çekim tarzı dörttür: 1- Basit tarz, ihbar tarzı (indicatif), 2- hikâye tarzı (perceptif), 3- rivayet tarzı (narratif), 4- şart tarzı (conditionnel).

Birinci tarz, fiildeki hareket ve oluşum mutlak şekildeki ifadesidir. Bunun için ayrı bir eke lüzum yoktur. Bu şekilde ifade fiilin basit tarzıdır. Fiili hikâyeye, rivayet ve şart tarzlarında anlatmak için ayrıca eklere ihtiyaç vardır. (...) Birleşik sigalar için i-fiilin şuhudi mazi, nakli mazi ve dilek-şart şekilleri kullanılır. Çok zaman i- orta hecede olduğu için düşer (Timurtaş, 1994: 132-133).

Timurtaş, “Tasvir Fiilleri” başlığı altında şu tanımı yapar: “*Tasvir fiilleri, fiillerin –a, –e yahut –u, –ü gerundium şekillerine hususî fiiller eklemek suretiyle yapılır. Devamlılık (yuya gör-), çabukluk (sunı vir-), yaklaşma (yana yaz-) ve iktidar (kona bil-) fiilleri olmak üzere dört çeşittir.*” (Timurtaş, 1994: 141-142).

Timurtaş, “*iktidarî fiil*”den bahsederken şu önemli bilgiyi verir: “*İktidarî fiili bil- yardımcı fiili ile yapılır, menfisi için u- fiilin menfi şekli kullanılır, gerundium eki ile u- arasına yardımcı ses gelmez, contraction neticesi u- düşer. Eski Türkiye Türkçesinde iktidarî fiilin menfisinde umumiyetle –ı, –i gerundiumu kullanılmaktadır*” (Timurtaş, 1994: 142).

Timurtaş, bugün “*Anlamca Kaynaşmış Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*” olarak adlandırılan fiilleri, “*İsim, sıfat ve zarflarla meydana getirilenler*”adlandırmakta ve şu bilgiyi vermektedir: “*İsim ve sıfatlarla yapılan birleşik fiillerde kelimeler hakiki manalarının dışında kullanılmışlardır. Mecazî kullanılış neticesinde yeni manalar ortaya çıkmış ve birleşik fiil şekilleri meydana gelmiştir*” (Timurtaş, 1994: 141).

Timurtaş, “*İsim grubu şeklinde birleşik fiiller*” adlandırmasıyla, daha önce “*İsim, sıfat ve zarflarla meydana getirilenler*”olarak adlandırdığı birleşik fiillerden örnekler vererek söz eder:

a. Nominativ hâlinde: yüz çevürdüm.

b. İyelik eki alan isimler hâlinde: dilin tutdı.

c. Akkuzativ hâlinde: gözün yumdı.

d. Dativ hâlinde: cuşa gelür.

e. Lokativ hâlinde: tahayyürde kalmagıl.

f. Ablativ hâlinde: kendüden gider” (Timurtaş, 1994: 143-144).

Demir ve Yılmaz “*Türk Dili El Kitabı*” adlı çalışmalarının “*Kelime Grupları*” bahsinde “*Birleşik Fiil*” başlığında şu bilgileri verirler: “*Bir isim ve bir*

yardımcı fiil ya da iki fiilin birleşmesinden oluşur: yardım et-, banyo yap-, aliver-, bakıp dur- vb. Birinci ögesi isim olan birleşik fiillerde yardımcı fiil birinci kelimenin yüklem oluşturmasını sağlar. Bu, özellikle başka dillerden kopyalanan isimlerin Türkçede fiil olarak kullanılmasında sıkça başvurulan bir yoldur” (Demir ve Yılmaz, 2009: 206).

“Her iki ögesi fiil olan birleşik fiillerde, birinci fiil $-(y)A$ veya $-(y)Xp$ zarffil eklerinden birisini alır. Sözdizimi bakımından birinci fiil ikinci fiile bağımlı durumdadır; anlamcaysa ikinci fiil birinci fiilin içeriğini tekrar, süreklilik, birdenbirelik, beklenmezlik gibi çeşitli açılardan değiştirir. Ayrıca buradaki yardımcı fiiller diğer durumlarda bağımsız fiiller olarak da kullanılırlar. Ancak yardımcı fiil olarak kullanıldıkları cümle içerisinde yüklem olma yeteneklerini kaybederler. Bu nedenle bir zarffil bünyesine alarak bir ek gibi davranan yardımcı fiillere biz ‘ekleşik fiil’ diyoruz. İkinci fiiller birleşikler dışında asıl anlamlarıyla da kullanılmaktadırlar. Yardımcı fiilin sonunda yüklemleştirici olarak $-DX$, $-Ar$, $-mXş$ olması durumunda birinci fiilin sonundaki $-(y)Xp$ eki bunlara bırakabilir: *şaşıp kaldı* = *şaştı kaldı*, *bakıp kalır* = *bakar kalır*, *çekip gitmiş* = *çekmiş gitmiş*. Bu çekimli biçimler sadece bu eklerle ve ikinci fiilin olumlu olması durumunda mümkündür” (Demir ve Yılmaz, 2009: 206).

Uğurlu, “Birleşik Fiil Üzerine” adlı bildirisinin sonuç bölümünde şunları söyler:

“1. Birleşik fiil, bir isim ile fiilin oluşturduğu bütünlüktür. Temel yapısı, $\{(isim) [fiil]\}$ şeklinde gösterilebilir.

2. Birleşik fiil, cümle unsurları açısından ‘yüklem’; kelime grupları açısından ‘birleşik fiil grubu’dur.

3. Birleşik fiil kuran fiillerin bir listesi yapılamaz. Her fiil, istemine göre aldığı tamlayıcısıyla zaman içinde birleşik fiil oluşturabilir.

4. Birleşik fiil kuran fiillerin zamanla ses değişikliğine uğraması, anlamını yitirmesi veya ‘gerçek’ anlamının dışında kullanılması birleşik fiil olmasına bir engel teşkil etmez.

5. Bir fiilin tamlayıcılarıyla oluşturduğu birlik, ‘gerçek’ anlamının dışında kullanılsa da ‘birleşik fiil’ olamaz.

6. *Gramer veya dilbilgisi çalışmalarında ‘birleşik fiil’, ‘ek fiil’, ‘(isim cümlesinin) yüklemi’, ‘birleşik çekim’ gibi ayrı terimlerle ve ayrı bölümlerde, birbiriyle ilgisiz bir şekilde açıklanan yapılar, sadece ‘birleşik fiil’ olarak tasnif edilmelidir. Böylece bunların gerçek özellikleri öğrencilere daha kolay kavratılabilir.*

7. *Türkçede bir tek, çekimli fiil ile kurulan yüklem çeşidi vardır; isim cümlesinden söz edilemez.*

8. *Dil olgularını bütün yönleriyle açıklamaya çalışmak, anlamsızlığa yol açmaktadır. Bunun yerine ses, yapı, dizim, görev, anlam gibi düzeyleri esas alan çözümlemeci bir yaklaşım daha faydalı olacaktır (Uğurlu, 2007: 399-412).*

Zeynalov, “*Türk Dillerinde Birleşik Eylem Meselesi*” adlı yazısının başında “*söz takımları*” ile “*birleşik sözler*” arasındaki farka değinir. “*Her şeyden önce söz takımları sentaks, birleşik sözler ise morfoloji kategorisidir. (...) Söz takımlarının her iki tarafı takım terkinde kendi lügat manalarını tamamiyle muhafaza ediyor, onlar arasında kaynayıp karışmıyor. Tabii ki; sonuç olarak yeni bir söz de ortaya çıkmıyor. Birleşik sözlerde ise durum tamamiyle başkadır. Birleşmeyi meydana getiren taraflar önceki kendi manalarını kaybederek çok zaman bu anlamlara bağlı yeni bir lügat unsuru meydana getirir*” (Zeynalov, 1986: 456).

Zeynalov, “birleşik eylem”in meydana gelmesi için her iki tarafın da ayrı ayrı müstakil anlamı olması ve iki taraf da eylem olarak karışmalı, tek bir mefhum oluşturmalı der. Zeynalov “*terkibî eylemler*”i, “*eylemli birleşmeler*”ive “*tasvirî eylem şekilleri*”ni birleşik eylem saymaz (Zeynalov, 1986: 460).

Zeynalov, “*birleşik eylemler*”i şöyle sınıflandırır:

“1. *Hareketin başlamasını, devam etmesini ve yönünü bildiren birleşik eylemler: ötüp gitmek, geçip gitmek, oynayıp durmak.*

2. *Hareketin sürekliliğini, aniliğini, devamlılığını bildiren birleşik eylemler: örtüvermek, gelivermek, yazadurmak, bekleyedurmak, çıkagelmek, koşupdurmak, alıkoymak vb.*

3. *Hareketin sınırını, bitmesini bildiren birleşik eylemler: Silip süpürmek, bitip tükenmek, basıp kesmek, yalvarıp yakmak, yapıp durmak, dönüp kalkmak.*

4. Hareketin tekrarını ve genelleştirme anlayışını bildiren birleşik eylemler: *Sararıp solmak, sarınıp sarmalamak.*” (Zeynalov, 1986: 466).

“Çağdaş Türk yazı dilinde diğer Oğuz grubu dillerinde seyrek görülen birleşik eylem biçimleri kullanılmaktadır. Burada a,e,i,u,ü ekleriyle oluşan bağ eylemlerle eylem birleşmeleri de birleşik eylem türetebilir. Mesela: *baka kalmak, yazıvermek, çıka gelmek vb.*” (Zeynalov, 1986: 466).

“Oğuz grubu dillerde birleşik eylemlerin bir kısmı çeşitli zaman ekleriyle oluşan eylemlerden de ibaret olabilir. Mesela: *Sarar dururlar, ağlamış durmuş, yazdı durdu*” (Zeynalov, 1986: 466).

Hacıeminoğlu, “Yapı Bakımından Fiiller” adlı eserinde şunları söyler: “Türkçe yapısı dolayısıyla çok zengin eklerle sahip bir dil olduğu hâlde yeni kavramları ifade etmek ihtiyacı duyulduğunda genellikle birleşik şekillere başvurur. Bu sayede dilimizin hazinesi zenginleştiği gibi, anlatım gücü de artmakta ve genişlemektedir” (Hacıeminoğlu, 1991:256).

Hacıeminoğlu, birleşik fiil kavramından söz ederken birleşik fiilin oluşumunda mecazî mananın önemini vurgular. “Bizim kanaatimize göre de bir isimle bir fiil birleştiğinde fiil, geçek manasını muhafaza ediyorsa, bu, birleşik fiil değildir. Mesela: *çık-* “ bir yere çıkmak, ağaca tırmanmak, yani ağacın dalına binmek” manasında ise, bu, birleşik fiil değildir. *Ağrı dağına çıkmak* birleşik fiil değildir. Ama *dağa çık-* “baş kaldırmak, isyan etmek” manasında ise bu terkip birleşik fiildir. *Yuva yapmak*, “leylekler minareye yuva yapmış” Bu terkip birleşik fiil değildir. *Yuvasını yıkmak*. Bu terkip birleşik fiildir. Çünkü terkipin manası birisinin yuvasını yıkmaktır. O hâlde bir isimle bir fiil birleştiğinde terkip yeni mana kazanıyorsa, yani burada mecazî mana teşekkül etmişse birleşik fiildir” (Hacıeminoğlu, 1991: 255).

Ercilasun, “Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-” adlı eserinde, birleşik fiil ile ilgili şu değerlendirmeye yer verir: “ Kelime gruplarında esas; manaca bir bütünlük teşkil etmekve cümle içinde tek kelime muamelesi görmektir. Kelime gruplarına iştirak eden unsurlar; asıl manalarından az veya çok farklı, yeni ve tek bir mana ifade etmek üzere bir araya gelirler. Birleşik fiilde de bu, böyledir. İster iki tarafı da fiil olsun, ister bir tarafı isim bir tarafı fiil olsun her birleşik fiil, bir tek kavramı karşılar. Hareket, oluş ifade eden bir kavramı karşılamak için basit ve türemiş fiillerden nasıl

istifade ediyorsak birleşik fiillerden de aynı şekilde faydalanırız. Yani bir kavramı anlatma ve fonksiyon bakımından basit ve türemiş fiillerle birleşik fiiller arasında hiçbir fark yoktur. Bu üç türlü fiil arasında fark, sadece teşkil edilişleri bakımındandır. Basit ve türemiş fiiller tek kelimedenden, birleşik fiiller iki (bazen daha fazla) kelimedenden meydana gelir. Basit fiilin yapısında sadece kök, türemiş fiilin yapısında kök ve ek, birleşik fiilin yapısında esas ve yardımcı unsur olan iki veya daha fazla kelime vardır. Tıpkı, yapım ekiyle türemiş bir fiilin tek oluşu veya kılışı ifade etmesi gibi, kelimelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen birleşik fiil de tek bir oluşu veya kılışı anlatır. “Hastalanmak” ne ifade ediyorsa, “hasta olmak” da aynı şeyi ifade eder” (Ercilasun, 1984: 48).

Ercilasun, özellikle er-, tur- ve ol- fiillerini, yardımcı fiil olma ile bildirme vazifesi görme bakımından ayrılmasına dikkat edilmesi gerektiğini vurgular. “*Bol-cümle ile ilgili olarak bildirme vazifesi görüyor ve cümle dışında müstakil bir birlik meydana getirmiyorsa birleşik fiil içinde ele alınmaz*” (Ercilasun, 1984: 50).

Ercilasun, er- fiilinin çekimli fiillerle ve sıfat-fiillerle kullanımının birleşik fiil olarak değerlendirilmeyeceğini söyler. Ercilasun, birleşik fiilleri; bir yanı isim bir yanı fiil olan birleşik fiiller ve iki tarafı da fiil olan birleşik fiiller olarak sınıflandırır (Ercilasun, 1984: 45-87).

Bilgegil, birleşik fiilleri, “*yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan birleşik fiiller (temenni et-, memnun kıl-...)*”, “*iki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiiller (yazabil-, bitiver-...)*” ve “*kaynaşma yoluyla teşkil edilen birleşik fiiller (mihnet çek-, yorgun düş-...)*” olarak üçe ayırır (Bilgegil, 1984: 280-282).

Talat Tekin, birleşik fiilleri iki gruba ayırır:

“1. Ad ya da sıfat+yardımcı eylem: kagan bol-, yağı bol-, yok bol-, bay kıl-.

2. Eylem zarf+tasvir eylemi: genellikle ünlülü eylem zarfı+bar-, ber-, id-, elt-, kal-, kör-, u-, yorı-“ (Tekin, 2000:99).

Özçelik ve Erten birleşik fiilleri beşe ayırır:

“1. İsimle Yapılan Birleşik Fiiller (isim+yardımcı fiil)

2. Fiille Yapılan Birleşik Fiiller (fiil+zarf-fiil eki+yardımcı fiil)

3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

4. Belirleyici Birleşik Fiiller (isim-fiil+(y)A başla-)

5. İkili Birleşik Fiiller (fiil+ -ip+ fiil)” (Özçelik, Erten, 2011:136-140).

Delice, “Yüklem Olarak Türkçede Fiil” adlı çalışmasında, “birleşik fiil” için “öbek fiil” adlandırmasını tercih eder ve bunu şöyle açıklar: “*Gramer kitaplarında “birleşik fiil” terimi ile verilen bu konuyu “öbek fiiller” terimiyle ele almayı uygun bulduk; çünkü kendi anlamından uzaklaşmış yardımcı fiillerle kurulan “gelivermek, düşeyazmak” gibi tasvir fiillerinde bile bir yapısal ayrılık mevcuttur. Asıl fiil ile yardımcı fiil arasında ya zarf-fiil eki ya da zarf-fiil eki yerine bir kip eki kendi işleviyle getirilebilmektedir. Oysa diğer kelime türleri için kullanılan birleşik kelime terimi için birleşenleri herhangi bir ekle ayırmak, farklı farklı çekimlemek mümkün değildir. Çekimlendiği zaman bir kelime türü olmaktan çıkıp kelime öbeği kategorisine girmektedir. Örneğin “hanımeli” bir birleşik kelimedir; ama “hanım” kelimesine bir ek getirip “hanımın eli” dediğimizde “hanım” da “el” de öz anlamına bürünürler. Böylece adlandırma aşamasında bir anlam için kurulmuş ortaklık bozulur*” (Delice, 2002: 192).

Delice, birleşik fiilin unsurlarından yardımcı fiilleri şöyle değerlendirir: “*Yardımcı fiiller ya yabancı dillerden Türkçeye girmiş isimlerin fiil şekillerini vermek (arz etmek, rica olunmak vb.) ya da zarf-fiil ekleri veya bu eklerin yerine kullanılabilen kip ekleriyle birleşerek özel fiil kiplerini oluşturmak (düşeyazmak, bakıp durmak vb.) ya da isimlere eklenerek onların yüklem oluşlarını sağlamak (güzel turur, > güzeldir, açık ermiş> açılmış vb.) için kullanılır*” (Delice, 2002: 193).

1.1.1. Birleşik Fiillerle İlgili Terim, Tanım ve Tasnifler Üzerine Değerlendirme

Araştırmacılar birleşik fiil için; mürekkep fiil, birleşik eylem, bileşik eylem, fiil birleşmeleri, öbek fiil terimlerini kullanmışlardır. “Birleşik fiil” en çok tercih edilen terim olduğu için çalışmamızda bunu tercih ettik.

Birleşik fiillerin tasnifi konusunda, farklı adlandırmalar ve ayrımlar kullanılmakla birlikte, “isim+fiil” ve “fiil+fiil” tasnifi, araştırmacıların birleşik fiilleri sınıflandırmada kullandıkları temel bir tasniftir. Gabain ve Zeynalov’un, sadece fiil+fiil yapısını birleşik fiil olarak gördüklerinden yukarıda söz etmiştik.

İsim+fiil yapısındaki birleşik fiiller içinde, er- fiilinin isimlerle birleşmesini birleşik fiil olarak değerlendiren araştırmacılar, N. Hacıeminoğlu, A.R. Karabeyoğlu,

F. K. Timurtaş, H. Delice ve M. Uğurlu'dur. M. Mansuroğlu, yorı- fiilinin ekleşmesiyle oluşan şimdiki zaman çekim ekinin kullanıldığı yerlerde de birleşik fiil oluştuğunu belirtir (Mansuroğlu, 1958: 28-43). Ercilasun'un önemle vurguladığı, er-fiilinin fiil ve sıfat-fiillerle kullanımının birleşik fiil oluşturmayacağı görüşü, bu konuda genel olarak benimsenmiştir (Ercilasun, 1984: 45-87).

Araştırmacılar arasında, zarf-fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiillerdeki zarf-fiil ekini, fonetik bir zorunluluk olarak görenler olduğu gibi, istek eki olarak değerlendirenler de vardır. K. Bilgegil ve H. Ediskun, söz konusu zarf-fiil eklerini istek eki olarak görüyorlar. N. İlhan ise bu ekleri fonetik bir zorunlulukla ortaya çıkmış sesler olarak değerlendirmektedir (İlhan, 2001: 177-183). Ancak bu farklı yaklaşımlar varsa da zarf-fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiillerdeki eklerin zarf-fiil eki olduğu daha yaygın bir kabuldür.

Sonuç olarak, birleşik fiiller, Türkolojinin tartışmalı meseleleri arasında başı çeken konulardandır. Bu konuda bir hüküm vermek, sonuca varmak çalışmamızın hedefleri dışındadır. Çalışmamızda, birleşik fiiller konusuyla ilgili olarak gramerlerde, makalelerde ve bildirimlerde dile getirilen görüş ve değerlendirmeleri özetlenmiştir. Asıl hedefimiz, *Ādāb-ı Menāzil*'deki zengin Türkçe birleşik fiil söz varlığını ortaya çıkarmak ve değerlendirmek olduğu için bunları, daha çok kabul görmüş yaklaşımlarla yapı ve anlam incelemesine alınmıştır.

1.2. ĀDĀB-I MENĀZİL'DEKİ TÜRKÇE BİRLEŞİK FİLLER

Ādāb-ı Menāzil'de, birleşik fiil söz varlığı yönünden oldukça zengindir. Özellikle anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller eserde çok kullanılmıştır. Eserdeki birleşik fiillerin alınma kelimelerle ve Türkçe kelimelerle oluşturulmuş yüzlerce örneği görülmektedir. Ancak, eserin sahip olduğu Türkçe söz varlığı üzerinde daha çok yoğunlaşabilmek için, eserdeki her iki unsur da Türkçe olan birleşik fiiller üzerinde bir yapı ve anlam değerlendirmesi yapılmıştır. Buna göre Türkçe birleşik fiiller şu tasnifle incelenmiştir:

1. İsim+fiil kuruluşlu birleşik fiiller.
2. Fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiiller.
3. Fiilimsi+fiil kuruluşlu birleşik.
4. Anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller.

Yapılan bu sınıflandırma, *Ādāb-ı Menāzil*'deki Türkçe birleşik fiillerde birleşimin oluşmasını, hem yapı hem de anlam merkezli olarak değerlendiren bir sınıflandırmadır. Buna göre ilk üç tip birleşik fiilin oluşmasında anlamla birlikte, yapısal olarak ayrılabilen ve tekrar eden unsurlar (asıl fiil, yardımcı fiil, zarf-fiil eki, sıfat-fiil eki, vs.) dikkate alınmıştır. Dördüncü tip birleşik fiillerde ise, birleşimin oluşmasında anlam belirleyicidir. Bu tip birleşik fiiller sadece yapısal olarak değerlendirilecek olsa, isim (ler)+fiil kuruluşlu oldukları görülecektir. Ancak, bu tip birleşik fiillerin oluşmasını, sadece isim ya da isimlerin fiille bir araya gelmeleri olarak açıklamak, oluşumda anlamın, mecazlı söyleyişin önde olduğunu görmemek önemli bir eksiklik olacaktır.

1.2.1. *Ādāb-ı Menāzil*'deki Türkçe Birleşik Fiillerin Yapı ve Anlam Özellikleri

1.2.1.1. İsim+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller

Ādāb-ı Menāzil'deki isim+fiil kuruluşlu birleşik fiilleri, yardımcı fiillerine ve isim unsurlarının yapısına göre bir tasnif edilmiştir. Bu birleşik fiilleri, yaptığımız tasnifte buldukları yerde, eserde geçtikleri cümleyle birlikte verilmiştir. Bu yapıdaki birleşik fiillerin bugün kullanılmayan, o döneme özgü olanlarının ise, Tarama Sözlüğü ve Derleme Sözlüğü'nden hareketle altlarında anlamlarını yay araç içinde verilmiştir.

Ādāb-ı Menāzil'deki söz konusu birleşik fiiller, “it-, eyle-, ol-, al-, vir- ve ır-“ yardımcı fiilleriyle kurulmuştur. Bunlar arasında bugün de sıklıkla kullanılan yardımcı fiiller “it- ve ol-“ tır. “İt-“ kılış bildirirken “ol-“ ise oluş bildirmektedir.

Eserde karşılaştığımız “suç it-, iş it-, iş eyle-, yir eyle-, göç eyle-, yas eyle-, düğün eyle-, etmek eyle-, dütsü eyle-, yağma eyle-, tartağan eyle-“ birleşik fiilleri, bugün farklı yardımcı fiillerle kullanılmaktadır: “Suç işle-, iş yap-, yir ver-, göç et-, yas et-, düğün et- (yap-), ekmek yap-, tütsü yap-, yağma et-, darmadağın et-.”

Ādāb-ı Menāzil'deki “dilek it-, bor(u)ç idin-, yarış it-, ırağ eyle-, ses eyle-, tanışık eyledi “ birleşik fiillerinin bugün birleşik fiil olarak değil, basit ya da türemiş fiil olarak kullanıldıklarını görüyoruz: “Dile-, yarış-, borçlan-, uzaklaştır-, seslen-, tanıştır-.“ Bu durumun pek çok sebebi olabilir. Bu sebeplerden biri olarak da dildeki “az çaba” eğilimi gösterilebilir.

1.2.1.1.1. “İt-“ Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar

1.2.1.1.1.1. İsim Unsuru Yalın (Basit) Olanlar

Azuğ it-

1. Anıñçün ekşer enbiyā ve meşāyih helāl kesib ve zağire ve seferlerde **azuğ iderlerdi.** (s.242-10)

Ğırı it-

1. Müslimān leşkeri dağı anı eyle görüp **ğırı idüp** bir uğuzdan üzerine üşdiler tā ikindiye dek ‘ azīm kıran eylediler. (s.1047-5)
2. Göklerde melā’ikeler yüzlerin secdeye urup feryād **ğırı idüp** çığırdılar ki yā rabbe’l-‘ālemīn halīlīni düşmān odına yağar mısın meded meded dediler. (s.1742-8)
3. Ata qardaş şayhaların qoyup **ğırı idüp** yas eylediler. (s.1850-10)

İlğar it-

1. Mektübı bu kimseden alup ol emir olunan vilāyete **ilğar idüp** vardı. (s.1402-9)

İş it-

1. Ve dağı Hārūn velīnūñ kız qarındaşı ve Hārūn nebīnūñ nesli olasıñ dağı bu aşıl **iş idesin** dediler. (s.1762-4)

İşkence it-

1. ‘Azāb döğmeğe ve **işkence itmeğe** dirler. (s.260-10/11)

Şağı it-

1. Her **şağı** ki **ider** meyyite demir şiş gibi doğunur dirler. (s.994-4)
2. Eyleye teskīn-i harāret için **şağı itdürmek** çok izni münāfīdür hürmet şābit olur. (s.1001-6/7)

Şuç it-

1. La‘net ‘avāna biliş olursa / Döndür yüzini bir iş olursa / İnanma ‘avratuñ en eyüsine / **Şuç idenüñdür** ayañusına. (s.363-10)

1.3.1.1.1.2. İsim Unsuru Türemiş Olanlar

1.3.1.1.1.2.1. Fiilden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar

1.2.1.1.1.2.1.1. –k ekiyle

Dilek it-

1. Senden **dilek iderem** ki bu hükmi te'ḥīr idesin ben diñleyem dedi. (s.1234-2/3)

Yarağ it-

2. Ve **yarağ itmek** dağı kırık gündür. (s.321-4)

1.2.1.1.1.2.1.2. –ş, –(I)ş/–(U)ş ekiyle

Yarış it-

1. Meşelā ol anı yeñüp almak yāḥūd iki başdan **yarış idüp** birbirinüñ mālın almak küllisi ḥarāmdur şeytān iğvāsıdır. (s.370-8)

1.2.1.1.1.2.1.3. –n, –(I)n/–(U)n ekiyle

Akın it-

1. Dāḥī fırsat vaktinde kāfire **akın iderler**. (s.1830-7)

1.2.1.1.1.2.1.4. –mA ekiyle

Yağma it-

1. Çünkü sen beni iğvā idüp red eyledüñ ben de senüñ dīn-i islāmuñ ḥalkını cennetüñe çekersin ol islām tariḳine ḥarāmī olup oturup dağı öñlerinden artlarından sağlarından şollarından anlara koyulup **yağma ideyim** tā ki çok kimse bulmayasın saña şakirīn olup tā' at ideler dedi. (s.1337-2)

1.2.1.1.1.2.2. İsimden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar

1.3.1.1.1.2.2.1. +IİK/+IUK ekiyle

Yaramsıklık it-

1. Günāhı işleyenüñ ve aña qadir olup meni' itmeyenüñ ve aña komsulananuñ ya' nī günāh işleyene **yaramsıklık idenüñ** mişālleri aña beñzer ki meşelā üç kimse bir gemiye girdi kimi geminüñ yukarusına ve kimi aşağısına oturmuşlardı. (s.74-1/2)

2. Ve gemi'yi yedene komsulananlar fesād ehline **yaramsıklık idüp** aña mu'āvin olanlar ve ehl-i naşīhati meni' ve defi' idenlerdür. (s.75-10)

Eylik it-

1. Ya'ni anlara **eylik itmek** maşūduñuz olup dañı yā sehvile yā hāṭāyile anları incitmiş olsañuz varın anlardan 'özrüñüz dileñ ve Allāhü te'ālā celle ve 'alā hazretine istiğfār eyleñ. (s.459-6)

Yiğelik it-

1. Ammā terbiye'yi kabül eylemeyüp **yiğelik** ve yavuzluk **iderse** öldürmek dañı cā'izdür. (s.581-10)

Yavuzluk it-

1. Ammā terbiye'yi kabül eylemeyüp yiğelik ve **yavuzluk iderse** öldürmek dañı cā'izdür. (s.581-10)

Konukluk it-

1. *Ve yerhilü* konuk ki gider ve *kad gufiranā* ol halde ya'ni konuk gitdiği halde yarlıganur *li şāhibihi* **konukluk iden** ev issinüñ günāhları. (s.1128-2)

Kovuculuk it-

1. Nitekim şol kile'yi eksik tutan tosbağa olup ve münāfiıklık ve **kovuculuk iden** maymün olup dañı şoñra helāk olup bu şimdikiler oldılar. (s.378-6)

1.2.1.1.2.3. İsim Unsuru Çekim Eki Alanlar

1.2.1.1.2.3.1. Belirtme Durumu Ekiyle

Töhmet it-

1. Saña uğrılık **töhmetin iderler** dedi. (s.217-9)

1.2.1.1.2.4. İsim Unsuru Pekiştirilmiş Zarf Olanlar

Șartağan it-

1. Eğer birisini dünyā tağlarına vursalar idi **Șartağan ide** idi didi. (s.48-5/6)
2. Șurut koyuna girüp Șartağan eylediği gibi kāfirleri bu yiđidüñ üzerinden **Șartağan idüp** her birisin Șol bud eyledi. (s.1623-10)

1.2.1.1.2. Eyle- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar

1.2.1.1.2.1. İsim Unsuru Yalın (Basit) Olanlar

Yalın olarak kullanılan bu isimler isim sıfat vs kul.yansıma

Irağ(k) eyle-

1. Ve şeytān ve nefis ve yaramaz yoldaş Hāḡ ṡe'ālā celle ve 'alā ḡazretine 'āṡī eyleyüp ve enbiyādan ve evliyādan ayırup ve cennet ni' metlerinden **ırağ eyleyüp** cehennem belālarına çekerler.(s.153-3)

İş eyle-

2. Yā şeyḡ ne 'aceb **iş eyledüñ.** (s.255-1)

Yir eyle-

1. Kālıkdılar buña daḡı **yir eylediler.** (s.539-10)

Ses eyle-

1. Eḡer **ses eylemek** bilmek ḡacet olursa tetahnuḡ ider gibi boḡazın ayırtilaya. (s.813-4)

Nesne eyle-

1. **Nesne eylemedüm** virdüḡümü kendine baḡıṡladum dir.(s.941-5)
2. Ya' nī eḡer anlara ta' zīr gelecek **nesne eylemiş** olsalar anların ta' zīri oldur ki kāzī anlara diye işitdüm ki siz şöyle şöyle eylemişsiz ol aṡıl iş sizlere lāyık mıdur diye andan artuḡ bir nesne dimeye. (s.1326-6)

Ḳul eyle-

3. Ve ḡazret-i Yūsuf 'aleyhi's-selāmuñ ḡardeşlerin evladın Hāḡ ṡe'ālā celle ve 'alā ḡazreti ṡol fir'avna dört yüz yıl **ḡul eyledi** anlar ḡazret-i Yūsufi ḡul deyüp ṡatmaḡları ile. (s.1000-5)

Şaḡ eyle-

1. Hāḡ ṡe'ālā celle ve 'alā kızınuñ iki gözlerin ve ellerin ve ayakların **şaḡ eyledi** dedi.(s.1251-2/3)
2. Mazlūma eyledüḡi ḡulmi ḡaber virsün du'ā eyleyelüm Hāḡ ṡe'ālā celle ve 'alā gözlerin gine **şaḡ eyleye** dedi.(s.1559-10)

Āh eyle-

1. Bir **āh eyledi** kim düşdi yüzün toprağa sürdi. (s.1578-3/4)

İlgar eyle-

1. Gice gündüz **İlgar eyleyüp** gitdi.(s.1617-7)

Göç eyle-

1. Hemān leşkerlerini cemi' eyleyüp on iki biñ sancağ her sancağıñ altında yüz biñ er kös döküp **göç eylediler**.(s.1641-2)

Yas eyle-

1. Ata kardaş şayhaların koyup ğırı idüp **yas eylediler**.(s.1850-11)

1.2.1.1.2.2. İsim Unsuru Türemiş Olanlar

1.2.1.1.2.2.1. Fiilden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar

1.2.1.1.2.2.1.1. -k ekiyle

Dilek eyle-

1. Bir güzel yiğit Hâk te'ālā celle ve 'alā hâzretinden **dilek eyledi** ya' nî Hâzret-i 'İsâ 'aleyhi's-selām ve bu iki kişi ile.(s.129-10)
2. Bu yiğidi vezirler pādīşāhdan **dilek eylediler**.(s.1654-11)

Yarağ eyle-

1. **Yarağ eyleyüp** dörüt biñ kişi ile anasın alup Mekkeye vardı. (s.248-8)
2. Ammā ata ana ki ölmüş olalar evlād üzerindeki hūkūkları oldur ki anuñ **yarağın** sünnet üzerine **eyleyüp** namāzın kılup kabrine komağdur. (s.520-10)
3. Kırk gün atına arpayı kavurup yedürdi atın **yarağ eyledi**.(s.1621-11)
4. Ben seni kırtarayın tek sen beni Muḥammede ilet diyüp tūru gelüp atasınuñ atlarından iki at **yarağ eyleyüp** birer birer binüp silāhlar getirüp fi'l-hāl gice ile kaçdılar.(s.1657-7)

1.3.1.1.2.2.1.2. -sI/-sU ekiyle

Dütsü eyle-

1. Cum'ādan cum'āya evden gökcek kōkular **dütsü eylemek** gerekdür ki hiç kādīr olmazsa yüzerlik dütsi eyleye. (s.335-7)

2. Cum‘ādan cum‘āya evden gökcek қоқular dütsü eylemek gerekdür ki hiç қādir olmazsa yüzerlik **dütsi eyleye**. (s.335-8)

1.2.1.1.2.2.1.3. –n, (I)n/-(U)n ekiyle

Düğün eyle-

1. Ve dağı yedinci gün yā on dördünci gün yā yigirmi dördünci gün **düğün eylemek** sünnetdür. (s.340-11)
2. Rasūlu‘l-lāh şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hāzretine nübüvvet geldüğinden şoñra kendü mübārek nefsi için **düğün eyledi** iki қoyun boғazladı. (s.341-3)

1.2.1.1.2.2.1.4. –mAk ekiyle

Etmek eyle-

1. **Etmek eyledükden** şoñra қomşu dağı diledi ki etmeğı eyleye ala gide ev issi. (s.358-5/6)
2. Etmek eyledükden şoñra қomşu dağı diledi ki **etmeğı eyleye** ala gide ev issi. (s.358-5/6)
3. Bu қomşulıқdan **etmek eylemeğe** varan ‘avrata eydür: (s.358-8)
4. Şu benüm **etmeğimi eyleyü** vir ben varayın oğlan emzüreyin dedi. (s.358-9)
5. Ol emzürmeğe başladı ol anuñ **etmeğın eyledi**. (s.358-11)
6. Ol **etmeğı eyleyen** ‘avrat dünyādan gitdükden şoñra bir kimesne anı vāқа‘ada gördi. (s.359-2/3)
7. Ol hātun ki oğlın emzürmeğe gitdüğı vaқtın ben anuñ **etmeğın eyledüm** ki ol etmeğı ol ‘avratuñ eri fāsıқlarla yedi idi. (s.359-9)
8. Қalıқdı un yuғurdı **etmek eylemeğe** başladı yine söylemedi.(s.1497-10)

1.2.1.1.2.2.1.5. –Ik/-Uk, -k ekiyle

Танышқ eyle-

1. Belқıs uyanup mektūbı görüp oқuyup beğlerin yanına cemi‘ eyleyüp **танышқ eyledi**.(s.1634-2)
2. Cābir **танышқ eyledi** hātunı ile ki Rasūlu‘l-lāh şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemi eve getürelim қuzuyı boғazlayalum. (s.1009-11)

1.2.1.1.2.2.1.6. –(y)An ekiyle

Ƙıran eyle-

1. Müslimān leşkeri dağı anı eyle görüp ğırı idüp bir uğuzdan üzerine üşdiler tā ikindiye dek ‘ aẓīm Ƙıran eylediler. (s.1047-6)

1.2.1.1.2.2.1.7. –uş- + –u ekiyle

Ƙomşu eyle-

1. Dilerem senden ki benüm ođlancuđum cennetde Mūsā peygambere Ƙomşu eylegil dir dedi. (s.505-2)

1.2.1.1.2.2.1.8. –mA ekiyle

Yağma eyle-

1. Ve eğer tā‘at meclisi ise mühür ola şeytān yağma eylemeye.(s.1333-9)
2. Meşelā minnetile ya‘nī ben filāna filān eyledim ben filānuñ ‘amelini şöyle eyledüm dimeđile yāhūd riyā ile yā ğıybetile yā ğasedile yāhūd bunların gibi bir nesne ile ‘amellerinüñ şevābın yađma eyler.(s.1338-9)
3. Ardından yağma eylerim didüği oldur ki ya‘nī dünyā tarafından iđvā iderem dir.(s.1338-10)

1.2.1.1.2.2.2. İsimden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar

1.2.1.1.2.2.2.1. +HIK/+IUK ekiyle

Ƙomsuluk eyle-

1. Ƙomsuluk ve yaramsıklık eyleyüp ve boğazın besleyüp anuñ yanında eyü kişi olup hoş geçmek murādı olmaya tā ki yaramsıklık eyleyen münāfiđlar gibi ğınzīr ve maymun şüretinde Ƙoymaya. (s.120-8/9)
2. Bir kimse ehl-i bid‘ate yaramsıklıkve Ƙomsuluk eyleseydi Allāhü te‘ālā celle celālehü ğazreti ol kimseden ehl-i ehl-i millet cemā‘at lezzetin gidere dir. (s.261-7/8)

Yaramsıklık eyle-

1. Ƙomsuluk ve yaramsıklık eyleyüp ve boğazın besleyüp anuñ yanında eyü kişi olup hoş geçmek murādı olmaya tā ki yaramsıklık eyleyen münāfiđlar gibi ğınzīr ve maymun şüretinde Ƙoymaya. (s.120-9)

2. Komsuluk ve yaramsıklık eyleyüp ve boğazın besleyüp anuñ yanında eyü kişi olup hoş geçmek murādı olmaya tā ki **yaramsıklık eyleyen** münāfıklar gibi hınzır ve maymun şüretinde koymaya. (s.120-11)
3. Bir kimse ehl-i bid' ate **yaramsıklık** ve komsuluk **eyleseydi** Allāhü te'ālā celle celālehü hāzreti ol kimseden ehl-i ehl-i millet cemā'at lezzetin gidere dir. (s.261-7/8)

Eylik eyle-

1. Kişi evlādını sevmek cehennem odına perde olur ve anlara **eylik eylemek** sırātı geçirür ve anlar ile bile ta'ām yimek kişi'i cehennemden korutmağa Hāq te'ālā celle ve 'alā hāzreti tarafından berāt-ı müselleme olur dir.(s.402-9)
2. Ve dağı ataya anaya **eylik eyleyesiz** tā anlar sizden rāzī olunca. (s.456-6)
3. Dimek olur ki ataya anaya **eylik eyleyen** ne iş işlerseşlesün 'ākıbet ol cennetlikdür. (s.463-10)
4. Üçüncü kula ve cāriyyeye **eylik eylemek**. (s.566-5)
5. Yā ' arab kardeş baña bu kadar **eylik eyledin**.(s.1543-10)

Yumşaklık eyle-

1. Biri za' iflere **yumşaklık eylemek** ve yumuşak söylemek. (s.566-3)

1.2.1.1.2.2.2.2. +II/+IU ekiyle

Sevgülü eyle-

1. Dördüncü oldur ki Hāq te'ālā celle ve 'alā ol kimse'i leri halk arasında **sevgülü eyler**.(s.1359-1)

1.2.1.1.2.2.2.3. +k ekiyle

Ortaq eyle-

1. Allāhü te'ālā celle ve 'alā hāzretinden evvel diledüğüm oldur ki beni ādem oğlanınıñ mālında **ortaq eylemişdür**.(s.1369-10)

1.2.1.1.2.3. İsim Unsuru Çekim Eki Alanlar

1.2.1.1.2.3.1. Çokluk Eki Alanlar

Bu yapıdaki birleşik fiil örnekleri çok kullanılmamış. Çokluk ekinin “kuvvetlendirme” anlamı kattığı seziliyor.

Bayram eyle-

1. Huşûşâ cum‘ â gicesi olıncaḡ Hâḡ te‘ âlâ celle ve ‘alâ ol evlâdun şadaḡâtından ve du‘ âlarından ve istiḡfârlarından ve melekler ile nûrdan tabaḡlar içinde ḡabir ehillerini ḡonuklar ni‘ metler gönderürler **bayramlar eyleler**. (s.524-11)

1.2.1.1.2.4. İsim Unsuru Pekiştirilmiş Zarf Olanlar

Ḥartaḡan eyle-

1. ‘Âḡıbet kāfiri şıyup **ḡartaḡân eylediler**. (s.1047-7)
2. Ḳurut ḡoyuna girüp **ḡartaḡan eyledüḡi** gibi kāfirleri bu yiḡidûñ üzerinden ḡartaḡan idüp her birisin ḡol bud eyledi.(s.1623-8)

1.2.1.1.3. Ol- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar

1.2.1.1.3.1. İsim Unsuru Yalın (Basit) Olanlar

İraḡ ol-

1. İtdüḡi ḡünâhın zararın ziyânın añlayup daḡı meşelâ ol ḡünâh sebebile Allâhü te‘ âlâ celle ve ‘alâ ḡazretinden **ıraḡ olup** enbiyâ ve evliyâ ve ‘ulemâ ve şuleḡâ muşâḡabetinden yâd olup ve cennetden maḡrûm olup Hâḡ te‘ âlâ düşmanlarıyla cehennemde giriftâr olup ve melâmet olmaḡı fikir eyleyüp daḡı itdüḡi ḡünâha peşimân olup artuḡ eylememeḡe ‘azim ḡavî niyyet-i şamîm eyleyüp daḡı dil ile estaḡfiru’l-lâh tevbe dimekdür. (s.234-11)
2. Ammâ bir kimseye ki naşîḡat eşer eylemez andan **ıraḡ olmak** gerek ve yanından geḡerken yüz burtardup geḡmek gerek. (s.258-11)
3. Ve bi’l-cümle ehl-i fesâdile dosut olmamaḡ gerekdür anlardan **ıraḡ olmak** gerekdür. (s.266-8)
4. Dîninden ḡayrı şafâsı ve İslâmdan ḡayreti olana huşûşiyile zâlimden iñen ḡatî **ıraḡ olmak** gerek.(s.1224-7)

Yad ol-

5. İtdüḡi ḡünâhın zararın ziyânın añlayup daḡı meşelâ ol ḡünâh sebebile Allâhü te‘ âlâ celle ve ‘alâ ḡazretinden ıraḡ olup enbiyâ ve evliyâ ve ‘ulemâ ve şuleḡâ muşâḡabetinden **yad olup** ve cennetden maḡrûm olup Hâḡ te‘ âlâ düşmanlarıyla cehennemde giriftâr olup ve melâmet olmaḡı fikir eyleyüp daḡı

itdüği günāha peşimān olup artuḡ eylememeḡe ‘azim ḡavī niyyet-i şamīm eyleyüp daḡı dil ile estaḡfiru’l-lāh tevbe dimekdür. (s.235-1)

Duş (tuş) ol-

1. Nāḡāh İbrāhīmūñ gözi oḡlana **düş oldu**. (s.250-9)
2. Şeyḡūñ gözi ḡıza **düş oldu**.(s.1664-3/4)
3. Girdiḡi gibi gözi ol şeyḡūñ yüzine **tuş oldu**.(s.1676-5)
4. Köylük ehlinden bir zāhid kişi gelüp bu ‘avratuñ dükkānı öñinden geçerken gözi bu ‘avrata **düş oldu**.(s.1680-1)

Şaḡ ol-

1. Anıñçün ki ol anañ saña tımar iderken **şāḡ olmaḡlıḡıñı** murād eyleyüp tımar eylerdi. (s.498-5)
2. Çaḡırınca iki nīme bir araya gelüp yine **şāḡ olup** lebbeyk dedi. (s.1408-1)
3. Ola ki du‘āsı berekātında gözün **şāḡ ola**.(s.1557-4)

1.2.1.1.3.2. İsim Unsuru Türemiş Olanlar

1.2.1.1.3.2.1. Fiilden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar

1.3.1.1.3.2.1.1. –Ik/-Uk ekiyle

Ḳonuḡ ol-

1. İbrāhīm bin Edhem Cebel-i Lübnānda gezerken bir taḡ içinde bir maḡāmda bir zāhid bulup **ḡonuḡ oldu**. (s.256-9)
2. Bir kimesne **ḡonuḡ olmuşdı**. (s.1158-1/2)
3. Bir kimseye bir tã’ifeye **ḡonuḡ olsa** daḡı ol cemā‘at ol kimse’i ḡonuḡluḡa ḡabül eyleseler ol ḡonuḡ ol tã‘ifenüñ rızḡından yiyeceḡi miḡdārı bulduḡı yirden almaḡ cā’izdür eḡer uḡrın eḡer gücile ve eḡer kendi rızāsıyile virmese kendi gücile almaḡa ḡādir olmazsa. (s.1174-5)
4. İmām-ı Şāfi‘ī raḡmetu’l-lāhi ‘aleyh Bağdada varup Şafrāniyye **ḡonuḡ olmuşdı**. (s.1195-2)

Ḳomşu ol-

1. Ben Mūsāyam cennetde saña **ḡomşu olurum** Ḥaḡ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazretinüñ emriyle dedi. (s.505-4)

1.3.1.1.3.2.1.2. –mAll ekiyle

Eserede bu kuruluşta epeyce birleşik fiil var. ‘‘Yaklaşma’’ anlamı veren bu yapı bugun ağızlarında yaşıyor.

Varmalı ol-

1. Zīrā ancılayın hātunlar erlerinden cennete on biñ yıl evvel girürler ve cennetde anlara yüz evliyā maķāmınca maķām vireler ve erleri cennete **varmalu olıncaķ** ol hātunlar cennet ķapusunda erlerini ķarřularlar ni‘metler ile ve řarāblar ile ķonuķlarlar ve hil‘atler geydürürler. (s.15-8)
2. Ve eri daķı cennete **varmalu olduğı** vaķtin dürlü ni‘metlerle ve dürlü hil‘atlerle alır. (s.1020-8)

Eylemeli ol-

1. Ve eęer bunların ‘aksi olsaydı ya‘nī ri‘āyā beęlere ve sā’ir ehl-i hūķümlere ve evlād ataya anaya ve ‘avrat ere ve ķul cāriye efendisine ve řākirdler üstādlara emr-i ma‘rūf nehy-i münker **eylemelü olsalar** ancak beyān ideler. (s.89-7/8)
2. Ya‘nī üstād fāřık ‘āřī olsa řākird aña emir **eylemelü olsa** evvel beyān eyleye andan řoñra nařīhat ide andan řoñra ğayrı ne var ise. (s.92-2) (i+f)

İstemeli ol-

1. Ve ķonuķ kim alup ķabül eylese namāz vaķtinde abdest şuyın hāzır eyleyüp ķonuķ **istemelü olmaya**. (s.1129-4)

Çıķmalı ol-

2. Çünki Süleymān peyęamber ‘aleyhi’s-selām tahta **çıķmalu ola** bu arslanın ayakları üzerine ķalkıp ķuyruķ bulayup eğreşürlerdi kim heybetinden diller tutulur. (s.1645-9)

Göçmeli ol-

1. Süleymān ‘aleyhi’s-selām **göçmelü olıncaķ** bu şehri ķaldırırđı. (s.1650-11/1651-1)

1.2.1.1.3.2.1.3. -İş/-Uş ekiyle

Biliş ol-

1. La‘net ‘avāna **biliş olursa** / Döndür yüzünü bir iş olursa / İnanma ‘avratañ en eyüsine / Şuç idenüñdür ayañusına (s.363-10)

1.2.1.1.3.2.2. İsimden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar

1.2.1.1.3.2.2.1. +II/+IU ekiyle

Sevgili ol-

1. Bir kişi kim kōñşuları içinde ve yārenleri kıtında **sevgili olsa** taħķīķ bil ki ol kişi kōmsu ve yaramsıķdur didi. (s.102-2)
2. Bir zaman ola ki merkeb leşi halka emr-i ma‘rūf nehy-i münker idenden **sevgüli ola** dir. (s.102-6)

1.2.1.1.3.2.2.2. +ğ/ķ ekiyle

Ortaķ ol-

1. Virmezem meğer ki benimle **ortağ olasın**. (s.366-10)
2. ‘Āķıbet **ortağ oldılar**. (s.366-11)
3. Çünkü **ortağ olup** dıkdiler. (s.368-1)
4. Ya‘nī işşısın yarıya **ortağ olmak** gökcekdür ve mübārekdür ol hayrı kesilmeden yedi kişinüñ. (s.751-3/4)
5. Müslimānlar ile hayra **ortağ olmazım** diyüp bir kiseye on biñ dirhem koyup Ebū Hāmidi Kattānuñ kōpusına varup kōpuyı kōķdı. (s.1090-1/2)

1.2.1.1.3.2.2.3 +Daş ekiyle

Bu ekin yalnızca “yoldaş ol-“ örneği vardır.

Yoldaş ol-

1. Murādları oldur ki kendüleri gibi ĩmānsız koyup cehennemde bile **yoldaş olalar** diyü sa‘y iderler.(s.1410-5)
2. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hāzreti ‘aleyhi ve sellem ğazādan bir kimesne’i meni‘ eyledi bize **yoldaş olma** dedi.(s.1813-2)
3. Kūr’ān başı ucından gitmez bu kişiye **yoldaş olup** cennet reyhānları kōķladırılar tā kıyamet gününe dek.(s.1912-2/3)

1.2.1.1.3.3. İsim Unsuru Edat Olanlar

Bile ol-

Eserde tek örnek olan bu birleşik fiilde “bile”, “birliktelik” anlamında kullanılmış.

1. Ammā bi'l-ittifāḳ kelām oldur ki uḫrevīden ḳarındaşınuñ cemī'i muşibetinden ve belāsından ḳaçmayup **bile olmak** gerekdür. (s.1263-4)

1.2.1.1.3.4. İsim Unsuru Çekim Eki Alanlar

1.2.1.1.3.4.1. Bulunma Durumu Ekiyle

Yarağında ol-

1. Dördüncü oldur ki erine ve kendine Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḫazreti ne ḳısmet eyledise aña rāzī olan 'avrat eyle 'avratdur ki dā'im ölüm **yarağında ola**. (s.1025-1/2)
2. Yā Mūsā ḳaçan kim namāz vaḳti ola hemān namāzın **yarağında ol**. (s.1386-5)

1.2.1.1.3.5. İsim Unsuru Pekiştirilmiş Zarf Olanlar

Țartağan ol-

1. Bu yatan ḳişinüñ başı **Țartağan olur**.(s.929-2)

Şapa şağ ol-

2. 'İsā 'aleyhi's-selām du'ā ḳıldı ol daḫı **şapa şağ oldu**. (s.1112-9/10)
3. Hemān 'avratuñ elleri **şapa şağ oldu**.(s.1608-6)

1.2.1.1.4. İşle- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar

1.2.1.1.4.1. İsim Unsuru Yalın (Basit) Olanlar

İş işle-

1. Ve daḫı bilmek gerekdür ki ba'zı ḳimseler şer'a muḫālif ba'zı **iş işlemeğile** cinnile ve şeyṭānile münāsibeti olur.(s.210-11)
2. Dimek olur ki ataya anaya eylik eyleyen ne **iş işlerse** işlesün 'āḳıbet ol cennetlikdür. (s.463-10)
3. Altıncı erimden ṭanışıḳsız **iş işlemez**. (s.552-1)
4. Āferin İbn-i Mālik eyü didüñüz ne cānı var ki bu anuñ gibi **iş işleyi** bile dedi. (s.1246-11)

1.2.1.1.4.2. İsim Unsuru Çekim Eki Alanlar

1.2.1.1.4.2.1. Belirtme Durumu Eki Alanlar

Nesne işle-

1. ‘Avām bir nesne’i işleseydi aq̄ kara dimezler. (s.176-10)

1.2.1.1.5. Al- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar

1.2.1.1.5.1. Fiilden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar

1.2.1.1.5.1.1. -(I)n ekiyle

Şatın al-

1. ve daḥı dilencilerden etmek ufaḡın ve ḡayrı nesnelerin **şatun almak** (s.337-4)
2. Ve mālīk olmak oldur ki gerek cāriyye’i kāfīrden kendi çıkarırsın ve gerek **şatun almaḡile** gerek girmeḡile gerek mīrāşdan gerek ḥībēden gerek ḥulu‘ dan gerek cināyetden gerek şadākatden gerek şabī mālından almaḡile gerek şabīnūñ babası gerek vaşīsi şatmış olsun.(s.783-7)

1.2.1.1.5.1.2. -Ik/-Uk ekiyle

Konuq̄ al-

Bu yapıdaki birleşik fiillerin ikincisinde isimle fiil arasına “kim” bağlacı girmiş. Burada “konuk almak”a dair bir açıklama var. Bu açıklamaya “kim” bağlacıyla geçilmiş.

1. Yā yiḡit **konuq̄ alur mısın** dedi. (s.503-4)
2. Ve **konuq̄** kim **alup** q̄abūl eylese namāz vaqtinde abdest şuyın ḥāzır eyleyüp konuq̄ istemelü olmaya.(s.1129-2/3)
3. Eyleye daḥı **konuḡı almazsa** daḥı günāḥ yoq̄dur.(s.1130-3)

1.2.1.1.5. Vir- Yardımcı Fiiliyle Kurulanlar

1.2.1.1.5.1. İsim Unsuru Türemiş Olanlar

1.2.1.1.5.1.1. Fiilden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar

1.2.1.1.5.1.1.1. -ç ekiyle

Ödünc vir-

1. Ol **ödünç viren** daḥı geldi eyder:(s.362-11) (s.363-1)

1.2.1.1.5.1.2. İsimden İsim Yapma Ekleriyle Türemiş Olanlar

1.2.1.1.5.1.2.1. +HK ekiyle

Şağlık vir-

1. Eđer Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hażreti oğlancıklarımıza **şağlık virse** Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hażreti yoluna üç gün oruç nezrümüz olsun dediler. (s.1481-10)

1.2.1.2. Fiil+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller

Fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiillerin bazı örneklerinde ikinci fiiller, zarf-fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiillerdeki ikinci fiillerin işlev ve anlam özelliklerine yaklaşmaktadır.

1.2.1.2.1. Her İki Fiili de Bilinen Geçmiş Zamanda Çekimlenenler

Bu kuruluştaki birleşik fiillerde “git- ve kal-“ fiillerinin ikinci fiil olduğu kullanımlarda, asıl anlamın ağırlıklı olarak birinci fiilde olduğu, ikinci fiillerin, tıpkı zarf-fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiillerde olduğu gibi, tasvirî bir işleve yaklaştığını söyleyebiliriz. Bunların dışındaki örneklerde ise sıralı fiil görünümü var. Fiilin biri tamamlandıktan sonra diğerrinin gerçekleşmesi söz konusudur.

“Git-“ fiilinin ikinci fiil olduğu birleşiklerde, bu fiilin birleşige bir “olup bitme” anlamı kattığı sezilmektedir.

Ko- git-

1. Ol dağı **koğı gitdi.**(s.1487-4)

Öl- git-

1. ‘Ākıbet ‘avrat guşşayile **öldi gitdi.**(s.1692-11)

Tağıl- git-

1. Tā halık **tağıldı gitdi.** (s.560-3/4)

Tur- git-

1. Bir kimesne gelüp bir tarafında bir kaç altun şayup bir kimesneye koyup biraz oturup bu altını unutup **turđı gitdi.** (s.121-11)

“Kal-“ fiilinin ikinci fiil olduğu birleşiklerde, tasvir fiili gibi bir işlevde olduğunu, birleşige “süreklilik” anlamı kattığını söyleyebiliriz.

Ağla- kal-

1. Ol dağı şöbet şafasına ğarık olup **ağladı kaldı.**(s.1675-4)

Ağır- tur-

1. Ol gice şabāha dek yakınlarında bir merkeb **ağırdı turdı.** (s.509-11/510-1)

Aşağıdaki örneklerin ise sıralı fiil olduğunu, iki fiilin de peşpeşe gerçekleştiğini, bir tasvir etmenin söz konusu olmadığını söyleyebiliriz.

Seğirt- var-

1. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem işidüp **seğirtti vardı.**
(s.570-1)

Yalvar- yaçar-

1. Bu hasūd ol kimesneye **yalvardı yaçardı.** (s.1402-7/8)

Şay- vir-

1. Ol 'Arab dağı hurmayı ücretine şayup Rasūlü ekrem 'aleyhi's-selāmuñ mübārek eline **şaydı virdi.**(s.1487-3/4)

Yu- arıt-

1. Turı geldi balığı **yudı arıtdı.**(s.1602-6)

Yağ- yıķ-

1. Hağ tebāreke ve te'ālā hazreti bühtü'n-naşrī üzerine gönderüp Kudsi **yağdı yıķdı** erkeklerin kırdı 'avratların uşagın esir eyledi sürdi aldı bābil vilāyetine getürdi.(s.1746-8)

1.2.1.2.2. Her İki Fiili de Geniş Zamanda / Geniş Zamanın Hikâyesinde

Çekimlenenler

Aşağıdaki cümlelerde “git-“ fiilinin, birleşige “süreklilik” anlamı kattığını söyleyebiliriz.

Çek- al- git-

1. Şeytān karındaşlarını ya' nī ehl-i taķvā olmayan şırdaşlarını efkār-ı fāsıdeye ve umūr-u bātil mülāhazasına **çeker alur gider.** (s.1428-8)

Yi- git-

1. Zīrā benī isrā'ilde ol zamān şerī' at oldı kim recm itdüklerin defin itmezlerdi kuş kurt **yir giderdi**. (s.1542-7)

1.2.1.2.3. Her İki Fiili de İstek Kipinde Çekimlenenler

Aşağıdaki cümlede, “geç-“ fiili, kendi anlamında değil, tıpkı bir tasvir fiili gibi kullanılmıştır. Bir “oluverme” anlamı sezilmektedir.

Bağışla- geç-

1. Ve eğer fevit olmuş namāzlar için bu şalavātı okusa Hāḡ te'ālā celle ve 'alā ḡazreti Peyğamber 'aleyhi's-salātü ve's-selām şefā'atile **bağışlaya geçe**. (s.1696-7)

1.2.1.2.4. Her İki Fiili de Emir Kipinde Çekimlenenler

Aşağıdaki cümlede, “var-“ fiili, birinci fiil olmasına rağmen asıl anlamı üzerinde taşıyan fiil değildir. “Var-“ fiili, “yürü-“ fiilindeki emir anlamını sanki yumuşatmaktadır.

Var- yüri-

1. Eğer erim görmezse ol ḡādir-i 'ālem penāḡ ḡod ḡāzır ve nāzırduḡ görür **var yüri**. (s.1539-7)

1.2.1.2.5. Birinci Fiili Bilinen Geçmiş Zamanda İkinci Fiili İstek Kipinde Çekimlenenler

Aşağıdaki cümlede yer alan birleşik fiilde, birinci unsur bilinen geçmiş zamanda çekimlenmiş olmasına rağmen, “bul-muş ola” der gibi, sıfat-fiil işleviyle kullanılmıştır. Bu eserde karşılaştığımız özgün örneklerdendir.

Bul- ol-

1. Bu devletlü ḡātun bu ḡadar nūrı ne sebeble **buldı ola** diyeler. (s.1019-10)

1.2.1.3. Fiilimsi+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller

1.2.1.3.1. Sıfat-Fiil+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller

“Bu gruptakiler, fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıbı içindeki sıfat-fiillerin, ol- yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşmuştur. Bazı

gramerlerimizde “karmaşık fiil” diye adlandırılan bu tür birleşiklerde, yine esas anlam birleşik fiildedir. Yalnız birleşik fiildeki oluşun zaman ve tarz özelliği dolayısıyla, karmaşık fiiller aynı zamanda fiilin kılınmış kategorisi içinde de yer alırlar. Karmaşık fiiller, ol- yardımcı fiilinden önce gelen sıfat-fiillerin bağlı buldukları zaman kesimine ve yüklendikleri işlev ayrılıklarına göre üçe ayrılır:

1. Alışkanlık fiilleri (-Ir ol-, -mAz ol-)

2. Öncelik fiilleri (-mış ol-)

3. Niyet fiilleri (-AcAk ol-, -IcI ol-, -AsI ol-, -(I)msAr ol-)” (Korkmaz, 2003:801-808).

Ādāb-ı Menāzil’deki sıfat-fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiillerde en çok karşılaştığımız yapı “-Ir/-Ar /-Ur ol-“ yapısıdır. Sık kullanımda ikinci sırada da “mİş/-mUş ol-“ yapısı vardır.

1.2.1.3.1.1. -Ir/-Ar /-Ur / -mAz ol-:

Alur ol-

1. Bir kimesne ‘ avrat eğer kız **alur olsa** dünyāsından ötüri alsa faķīr ola.(s.355-5)

Bilür ol-

1. Yā ‘ adem-i kudret yā marız ziyādaliğı ola yā hafv-u ‘ addū insān eğer sibā‘ ve eğer haşerāt-ı müziye yāhūd iner olsaydı yine **bilür olmaya** ve bindürür olmaya.(s.868-4)

Bindürür ol-

1. Yā ‘ adem-i kudret yā marız ziyādaliğı ola yā hafv-u ‘ addū insān eğer sibā‘ ve eğer haşerāt-ı müziye yāhūd iner olsaydı yine bilür olmaya ve **bindürür olmaya**.(s.868-4)

Bulunmaz ol-

1. Bir zarar ziyān olur ola yāhūd iner olsa bir zarar ziyān olmayup namāz kılacek yir **bulunmaz ola**.(s.868-6)

Bulunur ol-

1. Yāhud bir yerde ve yā bir memleketde ola ki cemī[‘]-i hācet anda **bulunur ola**. (s.10-4)

Döğer ol-

1. Ammā terbiye için **döğer olsa** üçden artuğ urmaya. (s.574-5)

Düşer ol-

1. Güneş bir yanından bir yanına **düşer olup** tırurdu.(s.1526-6)

Geçer ol-

1. Ve dağı şırātı **geçer olduğı** vaktin Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām sağ tarafında İsrāfīl ‘aleyhi’s-selām sol tarafında dururlar. (s.527-10)

Gider ol-

1. Ve bir yire **gider olsalar** önlerince gitmeye günāhdur.(s.468-2)
2. Ve da‘vete **gider olduğı** vaktin ive ive gitmek yap yap ve qar üzere gide.(s.1187-2)
3. Bir kimse konuğı gönderüp du‘ālaşup dönüp **gider olduğı** vaktin etrāfındağı tağlar ve taşlar ve yirler ve dīvārlara baqsaydı gözi neye kim tokunursa anuñ miqdāri şevāb eline girir dir.(s.1173-8)
4. Ve dağı da‘vete **gider olduğı** vaktin niyeti ta‘ām yimeğe eylemeye.(s.1188-4)
5. ‘Ākıbet **gider olduğı** ol ev issi cemī[‘]i yidüğün ve yidürdüğün vesā’ir harcın birisin ikiye hisāb eylemiş bir kağıda yazmış imāmuñ eline virüp taleb eyledi.(s.1227-1)
6. Şeyih **gider olduğı** vakt çıkardı otuz altün dağı harçlık virdi.(s.1230-4)
7. Eğer bir kimse Şāmdan çıkup gayrı memlekete **gider olsaydı** Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hazretinüñ ol kimseye ğazabındandır.(s.1818-11)

Girir ol-

1. Ve dağı bıyık uzayup ağızına **girir olsa** kıyāmet güninde her birisi yılan olup irdiğini şoksa gerekdür. (s.330-7)

Görüşür ol-

1. Ve dağı bir mü’min bir mü’min qardaşıyle **görüşür olsa** idi birbirinüñ yüzine ferahlıgile ve güler yüzle tebessüm iderek görüşeler.(s.1215-4)

Gözükür ol-

1. Eğer her biri ol hicâblardan **gözükür olsaydı** biri tarafındağı melâ'ike Hâk te'âlâ celle ve 'alâ hazreti tecellî eyledi şanup secdeye düşerler idi.(s.907-1)

... ider ol-

2. Meşelâ ri'âyâ tâ'ifesi beğlere ve hüküm ehillerine emr-i ma'rûf nehy-i münker **ider olsalar** ancak beyân ideler ki tâ'at nedür ve ma'şiyet nedür ve işleyene ve terik idene şevâb-ı 'ıķab nedür.(s.89-10)

İdinür ol-

1. Eğer cāhili evliyādan **idinür olsa** idi 'ālim eyler dağı andan dost idinür dir. (s.170-7)

İncinir ol-

1. Evvel oldur ki ba'zı kimesne ile bahış iderken **hâk anuñ** söyledüğü söz olsaydı kendinüñ kalbi **incinür ola.** (s.894-4)
2. İkinci oldur ki bir meclisde akrān kendinüñ üzerine taşaddur eyleseydi **incinir ola.** (s.894-5)
3. Ve yāhūd ol kimesne varduğından kimse **incinür olmaya.** (s.1178-8)

İner ol-

1. Yā 'adem-i kudret yā marız ziyādalığı ola yā hafv-u 'addü insān eğer sibā' ve eğer haşerāt-ı müziye yāhūd **iner olsaydı** yine bilür olmaya ve bindürür olmaya. (s.868-3/4)
2. Bir zarar ziyān olur ola yāhūd **iner olsa** bir zarar ziyān olmayup namāz kılacek yir bulunmaz ola.(s.868-6)
3. Āyete'l-kürsī ve *şehida'l-lāhü* āyetin ve *ķul li'l-lāhüm mālīke'l-mülk* āyetin **iner olduğı** vaķtin 'arşā yapışdılar dağı eyitdiler:(s.1922-3/4)

... ister ol-

1. Bir kimseden hācet **ister olsañuz** şuyı eyüsinden ve şüreti güzelinden istemek gerekdür.(s.1228-1)

Kaçar ol-

1. Gördiler ki cerāhatler dürlü dürlü belā var dağı ba'zılar gazādan **kaçar oldılar.** (s.139-6)

Ƙalkar ol-

1. Ammā ruku‘dan **ƙalkar olduğı** vaqtin ba‘dehü tekbir getüre ya‘nı Allāhu ekber diye dağı andan ƙalka.(s.880-5/6)
2. Bir kimse bir meclisden **ƙalkar olduğı** vaqtin dise ve ba‘zı rivāyetde üç kerre dise dir. (s.1928-4)

... ƙılır ol-

1. Sizden biriñüz teheccüd namāzın **ƙılır olsañuz** idi ƙur‘anı cehrele ođun.(s.1906-8)

Ƙonukluk ider ol-

1. Eğer **ƙonukluk ider olsaydı** üç gün ziyāfet hađđıdır. (s.1125-6)

Ƙoyar ol-

1. Merkebi **ƙoyar olduğı** vaqtin ben merkebin ƙuyruđına yapışdum.(s.1379-8)

... olur ol-

1. Bir zarar ziyān **olur ola** yāhūd iner olsa bir zarar ziyān olmayup namāz ƙılacađ yir bulunmaz ola.(s.868-6)

Ölür ol-

1. **Ölür olduğı** vaqtin oğluna vaşıyyet eyledi ki evlendiđüñ vaqtin yüz kişiye danışmayınca evlenme dedi. (s.350-6)
2. Loğman Hekim **ölür olduğı** vaqtin oğluna vaşıyyet eyledi. (s.361-7)

Şatar ol-

1. Dā‘im sūdlerin **şatar olduğı** vaqtin şu ƙatar dağı azdan şatardı. (s.302-2/3)

Söylenür ol-

1. Hāttā kāfiristān memleketinde bu ‘avratuñ vaşfı **söylenür olmışdı**.(s.1617-4/5)

Ƙutmaz ol-

1. **Ƙutmaz olsavuz** döğerdi söğerdi. (s.51-10/11)

Uçar ol-

1. Meşelā ğayrı ƙuş **uçar olsa** ağ ƙara yoğ. (s.176-6)

Yanadurur ol-

1. İmdi bundan ulu muşibet nice ola ki imānuñı düşmāna yağmaladup daħı Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hazretinden ırak ve cennetden mahrūm enbiyādan evliyādan dūr olup cehennem içlerinde ilandan ve çiyandan ve ‘aķrebden ve arıslandan ve kaplandan kelib-i caħimde zaķķūm içinde bir zencirūñ bir ucu senūñ boynında bir ucu şeytān-ı la‘in boynında olupdūrlü dūrlü cezālar görüp her birisi saña bir dūrlü cezā idüp odlar içinde **yanadurur olasin** didi.(s.1418-3)

Yatır ol-

1. Bir kimse **yatır olduğı** vaķtin *şehida’l-lāhü* āyetin *inne’d-dīne ‘inde’l-lāhi’l-islāme* dek daħı oķusa *ve enā eşhedü bimā şehida’l-lāhü ve’s-tevdi’u’l-lāhe hāzihi’ş-şehādete li yevmi’l-ħāceti fihi ile’l-lāhi ve hiye ‘inde’l-lāhi ve ri’tün* diyüp yatsaydı kıyāmet güninde Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hazretine varduğı vaķtin diye ki bu kimsenūñ benüm katımda emāneti var idi anuñ kendi emāneti ile cennete iletūñ dir.(s.1921-4)

Yazar ol-

1. Eđer şimdikilerin daħı ancılayın fezā’ilin **yazar olsalar** şoñra gelenler veyā anları görmeden menāķıbına nazar idenler hiç ‘ayıbları yokdur şırf zūhd ü taķvādur şanurlardı. (s.156-2)

1.2.1.3.1.2. -mİş/-mUş ol-:

Arıtmış ol-

1. Zīrā bir et ki ħarām ile bitmiş ola ol cehennem odıla erise gerekdür meğer tevbe nūrile ve riyāzat nārile **arıtmış ola**.(s.672-3)

Bilmiş ol-

1. **Bilmiş olup** ve āgāh olasin aramızda bir sāħir yalancı zūhūr idüp ebān ‘an ceddin sürülü gelen dīnimūzi bāııl diyüp ħalkı kendiye tābi‘ eyledi. (s.1241-6)

Bitmiş ol-

1. Zīrā bir et ki ħarām ile **bitmiş ola** ol cehennem odıla erise gerekdür meğer tevbe nūrile ve riyāzat nārile arıtmış ola. (s.672-1)

İnanmış ol-

1. Zīrā müslimān oldur ki halk aña **inanmış olalar**.(s.1097-10)
2. Ve mü'min oldur ki halk aña **inanmış olalar** ve emīn idinmiş olalar.(s.1098-2)

İncitmiş ol-

1. Ya'ni anlara eylik itmek maşşūduñuz olup dañı yā sehvile yā hātāyile anları **incitmiş olmañuz** varın anlardan 'özrüñüz dileñ ve Allāhü te'ālā celle ve 'alā hazretine istiğfār eyleñ.(s.459-8)

İtmiş ol-

1. Ve eğer bu didüklerimizi **itmiş olsaydı** ol etmeği yiye.(s.1145-5)

İkurtılmış ol-

1. Halk anuñ dilinden elinden ve eğer şerrinden emīn olup **ikurtılmış olalar**.(s.1098-1)

İşatmış ol-

1. Ve mālīk olmak oldur ki gerek cāriyye'i kāfirden kendi çıkarısın ve gerek şatun almağile gerek girmeğile gerek mīrāşdan gerek hībeden gerek hulu'dan gerek cināyetden gerek şadākatden gerek şabī mālından almağile gerek şabīñüñ babası gerek vaşisi **işatmış olsun**.(s.783-11)

İsev(me)miş ol-

1. Ol biñ yıl tıracağ mağāmuñ birisinde ol kimse'i turgururlar ki Hāk te'ālā hazreti celle ve 'alā hazretinüñ dostların **isevmemiş olalar**.(s.268-1)

1.2.1.3.1.3. -AcAk ol-:

İdecek ol-

1. Eğer **idecek olursañuz** Hāk sübhānehū ve te'ālā celle ve 'alā hazreti sizüñ üzeriñüze eyle eyler ve dañı ziyāde kādīr ve musallaṭdur. (s.21-7/8)
2. Eğer eyle **idecek olursa** āhīr nefesde imānile hatim olup neze'-i imān havfindan emīn ola dedi.(s.1881-1)

İşagalacak ol-

1. Anıd içdi kim **işagalacak olursam** saña zinā haddin uram dedi.(s.1528-5)

1.2.1.3.1.4. -Ur bulun-:

Ādāb-ı Menāzil'de sıfat-fiillerin “ol-“ fiiliyle oluşturduğu birleşik fiillerin yanı sıra, bir örnekte de “bulun-“ fiilini görüyoruz. Burada da “alışkanlık” anlamı vardır.

Oğur bulun-

1. Ol tā'ifenüñ kitābhānesinde oğlancıklardan birisi fātiḥā'-i şerīf sūresin **oğur bulunur**. (s.288-3)

1.2.1.3.1.5. -IcI/-UcU ol-:

Fiilden “o işi yapan, yapma etkisi gösteren” anlamında sıfatlar türetir. Bu sıfatlar, -An sıfat-fiillerinin zaman işlevinden sıyrılmış bir koşutu durumundadır (Korkmaz,2003: 83). Korkmaz'ın sözünü ettiği bu yapıyı, onun görüşlerine dayanarak sıfat-fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiiller içinde değerlendirdik.

Döğücü ol-

1. Ve ḫulunı **döğücü olur** ve kimseye ve kimseye şadaḫa virmeyici olur. (s.571-11)

Oğuyıcı ol-

1. Eğer ḫatm-i sa' ādet murāduñsa ifrāḫiyye müe'zzini ezān oğuduğundan şoñra oğuduğı du'āyı **oğuyıcı ol** dedi. (s.1891-3)

Silkici ol-

1. Ve daḫı ev süpürdüğü vaḫtın döşeğı devşirüp daḫı andan süpürmek gerekdir ḫa ki ḫalḫan toz döşek üzerine ḫonmaya ve döşeğı vesā'ir eşyāyı **silkici ola**.(s.339-6)

Yuyucu ol-

1. Ve oğlancıklaruñ tiz tiz giyeceklerini ve kendülerini **yuyucu olalar**. (s.339-8)

1.2.1.3.2. Zarf-Fiil+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller

Ādāb-ı Menāzil'de zarf-fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiillerin epeyce örneğı vardır. Aşağıda, bu kuruluştaki birleşik fiiller, tasvir fiillerine göre ayrılarak sıralandı. Tasvir fiillerinin birleşige kattığı anlamlar üzerinde de açıklamalar yapıldı.

1.2.1.3.2.1. -I/-U vir-:

Ādāb-ı Menāzil'deki (-I/-U vir-) kuruluşundaki birleşik fiillerin, “tezlik, başkası için yapma ve ihmal, özensizlik” anlamları taşıdığını, en çok da “başkası için yapma” anlamında kullanıldıkları görülüyor.

Aluvir-/aluvir-

1. Dimek olur ki bir kimesne nā-ḥaḳ yere ‘avratın vursa kıyāmet güninde ben aña ḥaşım olurum ve ḥaḳḳını **aluvirürüm** dir. (s.22-4)
2. İmdi yā Rabbi bu kişiden bizüm ḥaḳḳımız **aluvir** diyeler. (s.52-4)
3. Ve dedi ki eğer düşerse baña bir milik **aluviresin** dimişdi.(s.183-8)
4. Ammā eğer oğlanı evermek isteseydi evlā budur ki kız **aluvirmek** gerekdür. (s.348-11)
5. Vay babacığım benim de varmışsa giyecek **aluvirse** giysem. (s.447-9)
6. Vay babacuğum varmışsa yiyecek **aluvirse** yesem dir. (s.447-11)
7. Atası emir eylese şol kadeḫi **aluvir** içeyim dise virmeye.(s.489-4) zf+f)
8. Ve tefekkür eylemek gerek kendü aña nice intikām iderse kıyāmet gününde Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti anuñ intikāmın **aluvirür**. (s.565-7)
9. Yāḥūd dimek olur ki yolca giden yolcılarda iḥsān eyleñ ta‘ām virmek şu vir mek ve yemiş virmek ve tavār ‘alafı ve maḥal olana ḥarçlık virmek ve ğazāya gidene silāḥ virmek ḥuşūşile oḳ **aluvirmek** ulı ‘ibādetdür. (s.1121-8/9)
10. Ve daḫı ba‘zı kimseler yardım idüp **aluvireler** dir. (s.1174-10)
11. Gel tevbe eyle yā iblīs saña şefi‘ olup cennet **aluvireyin** şu ḥalkı azdurduğundan saña ne fā’ide var dedi.(s.1361-2)
12. Daḫı Mūsā senden anların ḥaḳḳın **aluvirmese** olmaz. (s.1395-4)
13. Benim intikāmımı yezīdden **aluvir** diye hemān ‘arşdan yañaya yūriye.(s.1503- 4)
14. Ammā ḥaḳḳ-ı ‘abdī issi issine **aluvirir** dir.(s.1835-6)

Bağlayıvir-

1. Saña bu kadar şu kadar bunu şunu virelüm eğer erini bize **bağlayıvirürsen** dediler.(s.1611-11)

Bulıvir-

1. İmdi baña bir er **bulıvir** dedi.(s.1352-2)

2. *Yā cāmi‘u’n-nās li yevmi lā raybe fīhi inne’l-lāhe lā yuḥlifū’l-mi‘ād* diseydi ya‘nī filān nesneyi baña **buluvir** diseydi yā filān kimse’i baña kavuşdurı vir diseydi adını ańsa idi Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ol murādını bi lāşek ḥaşıl eyleye dir.(s.1872-2)

Çıkarıvir-

1. Meşelā bir kimse bir kimseye dise ki çoynuńda ilan var gel **çıkarıvireyin** yoḥsa seni helāk eyler dise ol kimse çıkarı vireyin diyen kişinüń luḥfin iḥsānuń bilmek gerek minnetler ve ḥürmetler eylemek gerekdür ki ola ki anuń sa‘yı ile necāt bula. (s.149-9)

Çalıvir-

1. Daḥı birisi Mūsā peygamberüń uyluğından bir yerin ışıırınca Mūsā peygamber ‘aleyhi’s-selām uyanup cān acısı ile **çalıvirüp** cemī‘isin helāk eyledi. (s.72-5/6)
1. Birisi bıçağı eline alup **çalıvirince** boğazlandı bilmezliğıle oynar gibi. (s.1011-1)

Çekinivir-

1. Ve daḥı bilmek gerekdir ki bir kimesne için bir yaña **çekinivirseñ** namāzı bāḥıl ider. (s.865-6)

Diyüver- /Deyüvir-

1. Dönüp Başraya vardum bir kimseye şordum **diyüverdiler**. (s.1084-7)
2. Baña naşīḥāt idesin daḥı Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinüń emir eyledüğün ben de saña **deyüvirem** dedi. (s.1386-3)

Eyleyüvir-

1. Şu benüm etmeğimi **eyleyüvir** ben varayın oğlan emzüreyin dedi. (s.358-9)

Gidivir-

1. Oğlan daḥı **gidivirdi** kaçarak düşüp başı taşa doğunup beynisi çıkup ol daḥı öldi. (s.1011-3)
2. Yiğit **gidivirdi**. (s.1620-4)

Gönderivir-

1. Ve daḥı sünnet oldur ki konuğı evi kapusından **gönderivire**. (s.1169-10)

2. Bir kimse bir mü'min konuğı Allāhü te'ālā celle ve 'alā için **gönderirseydi** kıyāmet güninde 'arş altında Hāq te'ālā celle ve 'alā hāzreti feriştahtar gönderir ol mü'min qarındaşı ta'zīm idüp göndereni ol melā'ike ile ta'zīm ile cennete gönderdi dirler dir. (s.1170-9)
3. Ve gücün yiterse aña hāriçlik **gönderüvir** ve bir hācet isterse virmek gerek.(s.1809-4)

İçivir-

1. Yā dise ki hāmir sen **içivir** hārāmdur dīnün sözini қо dise kāfir olur. (s.1314-5/6)

İdivir-

2. Ammā ata rızāsın қoyup ev ev **idivirmek** gerek. (s.669-3)

İncelüvir-

1. Qaplan şıçrayup atulduğı vaқtin yılanuñ boynı **incelüvirdüği** gibi boynına kılıçla şöyle çaldı kim şipedek gevdesinden ayırdı.(s.1620-2)

Qavuşdurıvir-

1. *Yā cāmi' u'n-nās li yevmi lā raybe fīhi inne'l-lāhe lā yuḥlifu'l-mī'ād* diseydi ya'nī filān nesneyi baña bulu virdiseydi yā filān kimse'i baña **qavuşdurıvir** diseydi adını aña idi Allāhü te'ālā celle ve 'alā ol murādını bi lāşek hāşıl eyleye dir.(s.1872-3)

Qoyuvir-

1. Bu 'ālim a'mā elin yumaқ için leğençe'i ilerü tutup Hārunü'r-Reşid kendi 'ālimün eline şu **qoyuvirdi**. (s.1159-11)
2. Kedi tut **qoyıvir** ol haққından gelür dediler.(s.1813-6)

Oқuyuvir-

1. Bu havātīn aḥvāline ve ehl-i beyti niżāmına muvāfiқ bir kitāb olsa bu hātunlar ki gelürler anlara **okuyuvireydün** dediler. (s.3-7)

Şalıvir-

1. Lā cerem bu zengī bu kıza zinā eyledi qapdı **şalıvirdi**. (s.349-6)
2. Kerem eyle anamuñ gözi yaşın akıtma nem var ise al anam südi gibi helāl olsun beni **şalıvir** varayım anacuğuma gideyim dedi. (s.476-4)

3. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām hazretini görüp **şalivirdi**. (s.570-2)
4. Alın ol devenüñ üstünde olan nesne’i dağı kendüyi **şalivirin** dedi. (s.596-10)
5. Nüh ‘aleyhi’s-selām eyle diyince merkebün kıyruğını **şalivirdüm**.(s.1379-11)
6. Ebü Hureyre razıya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü **şalivirdi** kırtıldı.(s.1444-4)
7. Hemān çilbirin **şalivirdi** eyder:(s.1662-1)

Şoravir-

1. Ve dağı Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem aşhābıyla **şoravirdiler**.(s.1481-6)

Şayivir-

1. Getürdi kâfir on biñ dirhemi **şayivirdi**. (s.1070-2)

Söleyivir-

3. Hıyırılı sözlerden **söleyivire**.(s.1151-3)

Şunivir-/Şunuvir-

4. Rüstem yüz teğābün **şunuvirdi**. (s.436-10)
5. Ol şandığı alan kimse çıkara **şunuvire**. (s.484-10)
6. Mektübı ol vilāyet beğine **şunuvirdüği** gibi alup açup mektübı okuyup mektübı ileten herife dedi kim pādışāh mektübda emir eylemiş kim mektüb ileten adamuñ başın kesüp baña gönderesin dimiş.(s.1402-10)
7. Ve bir rivāyet budur ki bir zamāndan şoñra yine taşra **şunuvirdi**.(s.1502- 7)

Yürüyüvir-/Yürüyüver-

8. Belī eyle diyince hemān İbrāhīm haykırup turı gelüp **yürüyüvirdi**. (s.254-4)
9. Dağı atını depti **yürüyüvirdi**. (s.352-2/3)
10. Dağı atın kıçıkladı **yürüdi (yürüyü) virdi** şakınuñ atım uğramasun diyü. (s.354-1)
11. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām kaçıldı dağı kalıkdı **yürüyüvirdi**. (s.1060-2/3)
12. Bu aralıkdā turun ben gelince diyüp yayak **yürüyüvirdi**. (s.1237-5)
13. Bunlar hiç işitmezler dağı kıldururlar **yürüyüvirürler**.(s.1467-8)
14. Selāmetü’s-Sevād **yürüyiverdi** işbu beyti okuyu gitdi.(s.1519-3)
15. Eyle dīnimi yemiş olurum diyüp **yürüyüvirdi**.(s.1800-8)

1.2.1.3.2.2. -A/-U gel-:

*Ādāb-ı Menāzil*deki “-A/-U gel-“ kuruluşundaki birleşik fiiller arasında “turu (turi) gel-“ fiili dikkat çekicidir. “Ayağa kalkmak” anlamındaki bu fiilin kuruluşça bir zarf-fiil+fiil kuruluşunda olduğu söylenebilir. Burada “durmak”ın sürekliliğini anlatmak için “gelmek” kullanılmıştır diye düşünülebilir. Bir de “gelmek” fiilinin “tezlik” anlattığını düşünebiliriz.

*Ādāb-ı Menāzil*deki “turu turigel- “ ve “tutup turu gel-“ birleşik fiillerinde “gel-“ fiilinin, “dur-“ fiiline “birden oluverme” anlamı kattığı söylenebilir.

*Ādāb-ı Menāzil*de “-A/-U gel-“ kuruluşundaki birleşik fiillerde asıl anlamın “gel-“ fiilinde olduğu bir birleşik fiile rastlıyoruz. “Çıkagel-“ birleşik fiilinde Korkmaz’ın da belirttiği gibi asıl anlam “gel-“ fiilindedir. (Korkmaz, 2003: 826) Burada birinci fiil olan “çık-“, ikinci fiil olan “gel-“i tasvir eder durumdadır.

*Ādāb-ı Menāzil*deki “-A/-U gel-“ kuruluşlu birleşik fiillerin bazılarında “sürerlilik” bazılarında “tezlik” anlamı vardır.

Ağlayugel-

1. Meğer bir gün oğlancığım komşu evinde **ağlayugeldi** eyder:(s.1085-3)

Çıkagel-

1. Teslīm vaktinde bir deve **çıkageldi**.(s.257-9)
2. Giceyile üç kerre ol **çıkageldi**.(s.1094-7)
3. Otururken üç kimse **çıkageldi**. (s.1117-9)
4. Bu kez Hāsan-ı Basrī **çıkageldi**. (s.1196-8)
5. Şeyih bu münācātda iken tabīb içerüden **çıkageldi**.(s.1231-3)
6. Ol kimesne mektūbı eline alup taşra çıkduğı gibi hasūd karşıya **çıkageldi**.(s.1402-4)
7. Sā’il etmeğı aldı çıkarken bahīl karşıdan nāgāh **çıkageldi**.(s.1594-9)
8. Görselerdi bir kaplan tağı taşı ve ormanı ve dereyi günbür günbür yanıldırup **çıkageldi**.(s.1623-5)
9. Meryem yalınız oturuyorken Cebra’īl ‘aleyhi’s-selām geldi bir güzel yiğit şüretinde **çıkageldi**.(s.1757-2)

10. Bu kişi münker ve nekiri görüp mütehayyir olduğu vaktin kur'an hazreti bir güzel Őurete girüp **çıkagelüp** bu kişile münkerün ve nekirin arasına girür.(s.1909-6)

Çokagel-

1. Kâfirler **çokageldi** ki yiğidi depeleyeler. (s.1623-1)

İsteyügel-

1. Çün Mekkeye irişdi Hazret-i Ebübekri **isteyügeldi** razıya'l-lâhu 'anhü. (s.1067-5)

Çakıyügel-

1. Bir gün incinüp **çakıyügeldi**.(s.1586-2)

Olagel-

1. Meşelâ hammâm gibi cins-i emlakden ğayrı emlakin meşelâ nuķüde ve kumaş ve hayvânât ve sâ'ir esbâb cinsi kıymeti miľşine ve sehel ziyânına ki beyne't-tüccâr **olagelmişdür** Şatmak ve ğayrıdan bu tariķile Şabî için almak câ'izdür. (s.648-1)

Seğirdigel-

1. Haber eylediler. Anası feryâd ü füğân iderek **seğirdigeldi**. (s.46-8)
2. Hazret-i 'Alî razıya'l-lâhu 'anhü **seğirdigeldi** Hazret-i 'Ömer razıya'l-lâhu anha muştıladı. (s.49-6)

Şulayügel-

1. Nüh 'aleyhi's-selâm bu dikdüĝi aĝaçları **şulayügeldi**. (s.368-3/4)

Sürülügel-

1. Bilmiş olup ve âĝâh olasın aramızda bir sâhir yalancı zuhûr idüp ebân 'an ceddin **sürülügelen** dînimüzi bâtıl diyüp halkı kendiye tâbi' eyledi. (s.1241-8)

Çurugel- /Çurigel-

1. Hazret-i 'Ömer razıya'l-lâhu anhü **çurugeldi** aĝlayı aĝlayı vardı oĝlancuĝı çarmuķdan çözdi. (s.47-10)
2. Oĝlan Őaĝalup **çurugeldi**. (s.125-11)
3. Şeytân sevincinden **çurugelür**. (s.290-4)

4. Ol heybetden ihtiyārsız **ṭurigeldüm** kaçam kurtulam. (s.255-8)
5. Oğlancıklar Hāḫ ṭe‘ālā celle ve ‘alā ḥāzreti ḳudretiyile **ṭurı ṭurigeldiler.** (s.1013-9/10)
6. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem **ṭurugeldi.**(s.1485-11)
7. Hāḫ ṭe‘ālā celle ve ‘alā ḥāzreti ḳudret-i ‘ināyetiyile öli **ṭurugeldi.** (s.129-5/6)
8. ‘Avrat **ṭurupturu geldi** kaçā. (s.132-7)
9. Hāḫ ṭe‘ālā ḥāzreti celle ve ‘alā emriyle meyyite can gelüp **ṭurugeldi.** (s.511-10)
10. Varayım ‘ahdim yerine varsun diyü **ṭurugeldi.** (s.1070-7)
11. Belī eyle diyince hemān İbrāhīm ḥayḳırup **ṭurigelüp** yürüyü virdi. (s.254-3)
12. Ol heybetden ihtiyārsız **ṭurigeldüm** kaçam kurtulam. (s.255-8)
13. Ḥāzret-i Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām meclisinden ṭarıp **durugeldi.** (s.578-11)
14. Yā mel‘ün ma‘ḳül söyledin şu ḳadar cehālet ile rubūbiyyet da‘vāsın eylemek ḳatī ḥamāḳat ancaḳ diyüp **ṭurigeldi** ki vara Mūsā ḳatında imāna gele.(s.1394-7)
15. Ḥāzret-i ‘Alī kerrema’l-lāhū ṭe‘ālā veche tüz **ṭurugeldi** Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāma vardı cevāb virdi.(s.1490-7)
16. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem **ṭurigeldi.**(s.1492-11)
17. Şabāḥ Ḥāzret-i Fāṭimā raḳiya’l-lāhu ‘anhā **ṭurugeldi**Ḥasanuñ Ḥüseynüñ giyeceklerin şaçların ṭaradı. (s.1497-5)
18. Merkeb Hāḫ ṭe‘ālā celle ve ‘alā ḳudretiyile **ṭurugeldi.**(s.1506-9)
19. Şabāḥ **ṭurigeldi** ol maḥalleye vardı.(s.1514-3/4)
20. Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām **ṭurugeldi.**(s.1531-1)
21. Arvaha **ṭurugelüp** abdest alup iki rek‘at namāz ḳıldı yüzün secdeye urdı münācāt eyledi.(s.1562-10)
22. Zīrā Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām her geldükçe Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve selemlerle ḳonşı’ı vaşıyyet eylemişdür diyüp **ṭurigeldi.** (s.1099-7)
23. Pādişāḥā varup ḥaber olup pādişāḥ **ṭurigeldi** ve ‘āvāneler imāmuñ ḥizmetine seḳirttiler.(s.1099-8/9)
24. Allāḥ ḥāḳḳiçün sen ḳalkmadan ol ḳazı boḳazlarım diyüp **ṭurı geldi** ḳazı boḳazladı.(s.1103-4)
25. **Ṭurigeldi** erinüñ gözlerin öpdi.(s.1601-5)
26. **Ṭurigeldi** balığı yudı arıtdı.(s.1602-6)

27. Günlerde bir gün yine Şem‘ün uyudu ‘avrat tiz **turugeldi** didüğü nesne ile bağladı.(s.1613-6)
28. Ben seni kırtarayın tek sen beni Muhammede ilet diyüp **turugelüp** atasınıñ atlarından iki at yarağ eyleyüp birer birer binüp silâhlar getürüp fi'l-hâl gice ile kaçdılar.(s.1657-6)
29. Hemân ‘avrat tarıp **turigeldi** eyle şandı ki ev bucāğında gizlidir. (s.1686-8)
30. Bu şavrulan kemükleri bir yire cemi‘ olup kemik bütün olup birbirine ulaşup et virdi ve deri hâşıl olup cān gelüp Hâk te‘ālā celle ve ‘alā hazretlerinüñ ‘ināyetiyle merkeb ağırı ağırı turup **turugelüp** yine ol önüne dökülen yaş otını yemeğe başladı.(s.1749-10)

Uyanugel-

1. Bu kişi uyuğusından **uyanugeldi**.(s.430-9/10)
2. Ben vāka‘ amdan **uyanugeldüm**. (s.540-1)
3. Şirīn dahı **uyanugeldi**.(s.1580-10)
4. **Uyanu geldim**. (s.1607-11)
5. İrtesi **uyanugelüp** feryadı figān eyledi.(s.1663-3)
6. **Uyanugeldim** dahı bağırmda elinüñ dünbüldüsi var iken. (s.1914-9)

1.2.1.3.2.3. -İp/-Up al-:

Bu kuruluştaki birleşik fiiller Korkmaz'ın “ikili birleşik fiiller” olarak adlandırdığı ve her iki fiil de birbirini tasvir etmektedir dediği birleşik fiil tipindedir (Korkmaz, 2003: 835).

Çeküp al-

1. Ellerinde olan hārāmları **çeküp alup** şāhiblerine vireler.(s.89-3)
2. Yā elinden **çeküp alup** hārāmı şāhiblerine vireler veyā fişkların defi‘ eyleye eğer fitne olmaduğın añlarsa. (s.90-3)
3. Lākin ellerindeki hārāmı **çeküp alup** şāhiblerine virmek ve sāzların ve ālet-i fişkların tağıtmak dahı cā’izdür dimişler. (s.90-11)

1.2.1.3.2.4. -İp/-Up git-:

Ādāb-ı Menāzil'deki bu tip birleşik fiillerden aşağıda 11, 13 ve 14 numaralı cümlelerde yer alan birleşik fiillerde “git-“ fiili, birinci fiili yani asıl fiili tasvir

etmekte, “süreklilik” anlamı vermektedir. Ancak, diğerlerinde Korkmaz’ın işaret ettiği, her iki fiilin de birbirini tasvir etmesi söz konusudur (Korkmaz, 2003: 835). 16 numaralı cümlede yer alan “dutup gittiler” birleşik fiilinde asıl anlam “git-“ fiilindedir. Burada “dut-“ fiili, “git-“ fiilini tasvir etmekte ve “bilerek yapma, kararlılık” anlamı katmıştır.

Alup git-

1. Giderek cemā‘at üzerinden geçüp giderken halk görseler idi iki kaz bir bağı havā yüzünde **alup giderler.** (s.175-2)

Çıkup git-

2. Dördüncü oldur ki erinden izinsiz evinden **çıkup gide.** (s.19-3)

Dutup git-

1. Öyle imiş yüri gidelüm dedi. **Dutup giddiler.** (s.1447-5)

Eskiyüp git-

1. **Eskiyüp gidince** içinde olan ‘ibādet maqbūl olmaz eğer bir dirhem dağı harām ise. (s.672-6)

Geçinüp git-

1. Ammā anacığumuz ile eyü yatlu **geçinüp giderdük.** (s.450-6)

Geçüp git-

1. Ebū Hafaş cevāb vermeyüp **geçüp gitdi.** (s.107-6/7)
2. Giderek cemā‘at üzerinden **geçüp giderken** halk görseler idi iki kaz bir bağı havā yüzünde alup giderler. (s.175-1)
3. Meğer kāfir beğlerinden bir kimse bir yüksek yirden **geçüp giderdi.** (s.1236-11)

Götürüp git-

2. Ağaç uçları ikisinün boyunlarında orta yerlerinde bağı ağzile agaca yapışıp şalınup **götürüp giderler.** (s.174-10/11)

Çoyup git-

1. Revā mıdur ki beni **çoyup gidesiz** arkadaşlık eyle mi dedi. (s.173-10)

2. İktidā idüp uydukdan soñra namāzın bozup **qoyup gitdi** laħin oqur diyü. (s.181-10)
3. Şimden girü senden ayrılmazam bizi **qoyup gitme** kerem eyle dedi.(s.254-6)
4. Senüñ firākuña doymazam kerem eyle beni **qoyup gitme** dedi. (s.473-8)

Ölöp git-

1. Ammā ‘avratlar ki birbirine cimā‘ iderler anların Şir‘ ada ħadleri oldur ki bir eve qoyup daħı qapusın ve bacasın yapup daħı qoyup aç ve şusız **ölöp gitmekdür** meğer tevbe eyleyeler. (s.638-4)

Seğirdüp git-

1. Bir gün görseydi bir kimse **seğirdüp gider**. (s.265-3)

Tağılup git-

1. Halk cümle **tağılup gitdiler**. (s.104-10)

1.2.1.3.2.5. -Ip/-Up gel-:

Bu kuruluşteki birleşik fiillerde, birleşği oluşturan her iki fiil de birbirini tasvir etmektedir. Yani asıl anlam bakımından her iki fiil de eşittir. Böyle birleşik fiillere Korkmaz, “ikili birleşik fiil” demektedir (Korkmaz, 2003: 835)

Dirilüp gel-

1. Ve eğer geçmiş evliyāya ki anlar **dirilüp gelüp** dünyāda gāh o tağ başlarında gāh filān yirde şöbet iderler didükleri mezheb-i naşārā ve mezheb-i rafizilerdür ki aña mezheb-i tenāsüh dirler. (s.204-1)

Girüp gel-

1. Rasülü Ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem **girüp geldi**. (s.1461-5)

İrişüp gel-

2. Görseydi kim bir aylık atlu şahış aklar geymiş ve yeşiller geymiş elinde nürdan bir ħarbe var **irişüp geldi**. (s.1866-1)

Qovup gel-

3. Görseydi bir toğan bir güğercini **qovup gelür**. (s.419-2)

Sürüyüp gel-

1. Meğer bir ejderhā kıuyruğını bir kimsenüñ boğazına dolaşdurmuş yüzi üzere **sürüyüp gelür.** (s.56-2)

1.2.1.3.2.6. -Ip/-Up tur- (dur-):

Bu kuruluştaki birleşik fiillerde esas anlam birinci fiildedir. İkinci fiil birinci fiili tasvir etmekte, “süreklilik” anlamı vermektedir.

Bakıp tur-

1. Başıma **bakıp tururdum** dedi.(s.210-6)

Diñlenüp tur-

1. İmām hazretleri dağı gice **diñlenüp dururdu.** (s.1098-11)

Kırup tur-

1. Şol leşleri gördüñ mi hep ben **kırup turdum.** (s.475-6)

Yetişüp tur-

1. Er ādemde ‘İsā ve Yađyā peygamber ‘aleyhi’s-selām ve ‘avratlarda Hāzret-i Meryem kıurtulmuşdur ancak ğayrılara şerrim **yetişüp durur** dedi. (s.1374-3)

1.2.1.3.2.7. –A/-I ko-/koy-:

Ādāb-ı Menāzil deki “–A/-I ko-/koy-“ yapısındaki birleşik fiillerde, “ko-, koy-”fiili, asıl fiile “yapıp tamamlamak, öylece bırakmak” anlamı katmıştır.

Alıkoy-

1. Bu ‘avratı bu ğün bundan **alıkoyalım** didiler. (s.375-10)

Aşako-

2. Ve dağı döğdüğü ağacı ‘avratuñ karşıasına **aşakomak** gerek. (s.20-1)
3. Ve eđer ğüğercinlikde kıurut başın **aşakosa** o ğüğercinliğe kedi ve şańsar girmeye dir. (s.315-11)
4. Hāđ te‘ālā cello ve ‘alā anları Bābil vilāyetinde bir şu kıuyusına başları aşığa **aşakomuşdur** başları şuya irer irmez. (s.380-4/5)
5. Kıyāmet ğüninde ğamir ićen kimesneleri ğetürürler yatıkları boğazlarında tanburları ellerinde bir oddan ağaca **asakorlar.** (s.384-1)

6. Bir ‘avrat rızqın uğrın harclansa idi kıyāmet güninde elin göğsinden şoqarlar bağından çıkarırlar dağı cehenneme **aşakorlar**. (s.962-4)
7. Bir ‘avrat erini dilile incitseydi kıyāmet güninde dilinden **aşakorlar** dağı ‘azāb iderler dir. (s.963-11)
8. Giderek bir köye uğradı görseydi bir kişi’i **aşakomışlar**.(s.1546-10)
9. Dağı bu döşekleri döşenüp yaşdukları yaşdayup örtüleri örtünüp başı ayağı ucına nürdan kandilleri **aşakoyup** gideler.(s.1912-1)

Bağlayıko-

1. Üç gündür açım beni **bağlayıkodılar** ta‘ām virmediler dedi.(s.1483-9/10)

Bırağıko-

2. Bir kabir çukurına **bırağıkodılar** dağı gitdiler.(s.1542-4)

Gömeço-

1. Kimseye inanmadum çok māl dur hıyānet ideler diyü ev içinde filān yirde **gömeçodum** dedi.(s.563-2)

Yaturıko-

1. Yā ‘Āyişe meyyit üzerine gāyet katī muşibet oldur ki yuyucu üzerine gele dağı barmagından yiğit yüzügin ve bedeninden gelin güyegü libāsın ve başından meşāyih ve ‘izzet dülbendin ala çıkara çıplak **yaturıkoya**.(s.1465-4)

1.2.1.3.2.8. -A bil-:

“-A bil-“ kuruluşlu birleşik fiillerde, “bil-“ fiili, bir tasvir fiili olarak asıl fiile “yeterlilik” anlamı katmaktadır. Bu tip birleşik fiillerin olumsuzunun “-ama-“ şeklinde yapıldığı görülüyor.

Ağama-

1. Bunlar dağı **ağamadılar**.(s.377-8)

Aldurama-

1. Kavunı **alduramadı**. (s.265-7)

Başarama-

2. Biz yir yüzünñ hilāfetin **başaramazuz** didiler. (s.374-9)

Çıkışbil-

1. Nolaydı ‘ Ali ile başa baş **çıkışbileydim** dedi. (s.1357-2)

Götüreme-

1. Ve bir kimse dağı gördüm bir şelek odun eylenemiş bu odunu götürmek ister **götüremez.**(s.936-7)
2. Dağı gine odun yığar götürmek ister **götüremez.**(s.936-9)
3. Gine yığar **götüremez.**(s.936-10)

İdebil-

1. Bunlar dağı böyle **idebilür mi?** (s.128-8)

İşleyibil-

1. Āferin İbn-i Mālik eyü didüñüz ne cānı var ki bu anuñ gibi iş **işleyibile** dedi. (s.1246-11)

Çaldırma-

1. Dağı yükledür gine yapışur **çaldıramaz.**(s.936-8)

Çıyama-

2. ‘ Ākıbet eyderler ki gayrı nesneye **çıyamazsañuz** şol sofrañuzdağı ufacıqları keliblere virin.(s.542-7)

Şatabil-

Ammā şabīnūñ menkūlātından olmayan malını ya‘nī ‘ aqar cinsinden olan malını ya‘nī vāşī **şatabilmekliğüñ** tarīkı oldur ki iki bahāsına şatmaq gerek. (s.649-1)

Sevebil-

1. Bir kimsenüñ bir kimsede sevduğı nesne [olmasa] ol ānı nice **sevebilür.** (s.190-7)

Söyledeme-

1. Ben aña islāmda ve cehāletde bir yalan **söyledemedüm**dedi.(s.1356-10)

Şunmayabil-

Bu birleşik fiilde yeterliğin olumsuzunun “-ama-“ ile yapılmadığı görülüyor.

1. Gelin mütehayyir oldı ne şunabilür ne ğod **şunmayabilür.**(s.1599-3)

Şunabil-

1. Gelin mütehayyir oldı ne **şunabilür** ne ğod şunmayabilür.(s.1599-2)

Ṭurgurabil-

1. Kaçan ğarām olduğuñ inkār eylese delīl **ṭurgurablesin** kim meğer ğarām olduğı meşhūr ola delīle ihtiyāç olmaya meşelā ğamir zinā gibi. (s.82-7)

Virebil-

1. Lākin kâzı ödünç **virebilür** dir.(s.647-6)

Vireme-

1. Dağı benüm ‘âdetim bu idi ki şağduğum südi ehlime evlādıma **viremezdim** anama içirmeyince.(s.939-4)

1.2.1.3.2.9. -A/-U tur-(dur-):

Bu kuruluştaki birleşik fiillerde “tur-“ fiili, “süreklilik” anlatan bir tasvir fiilidir.

Añaatur-

1. Kerem idüp beni ğayırda **añaatura**. (s.537-9)

Göreatur-

1. Kâzı Allāhü te‘ālā celle celālehü ğazretidir **göreatur** dedi. (s.133-3)

Örü tur-

1. Ve dağı koyunuñ ve hergele sürisünüñ arasından geçmek ve **örü tururken** tuman geymek ve kalem kesindisin başmağ ğam getirür.(s.585-5)
2. Eğer ‘avrata **örü tururken** cimā‘ eyleseydi veled döşeğe bevil idici eğer ‘avrata cimā‘ ı ‘avratuñ kız ğardeşine kerim olup dağı yā ğayrıya kerim olup ol kerim niyetiyle cimā‘ eyleseydi veled muğanned ola yā‘nī yaramaz fi‘llü ola. (s.761-6)
3. Ve dağı çıplağ ve **örü tururken** ve yaturken bevil eylemeye. (s.814-1)
4. **Örü tururken** bevl eylemek Mekkeye bevil eylemek gibidür. (s.814-3)
5. Ammā kış ğüninde ğammāmda **örü tururken** bevil eylemek yazın şerbet içme kâdar fā’idesin virir dir. (s.814-5/6)

6. Eđer rükü‘ da boğazından kıan gelseydi yāhūd **örü tıururken** namāz kıılırken bir ‘özür vākī‘ olsa otururken kıılsun. (s.815-2)
7. **Örü tıururken** şakal tarasaydı medyün ola dir. (s.849-3)
8. Bu yatan kışinüñ başı kıar kıabaķ bu **öri tıuran** şaķış kışı elinde bir taşile bu yatan kışinüñ başına kıuvvetile urur. (s.928-10)

ıurur-

1. Bu kışıye kıur’ān diye kıi sen **ıurur** ben varayım cennetden saña arı örtüler ve döşekler ve yaşıdıklar ve nürdan kıandıller getüreyim diye.(s.1911-1)

1.2.1.3.2.10. -A gör-:

Bu kuruluştaki birleşik fiillerde “gör-“ tasvir fiili, asıl fiile, “sürekli bir çaba gösterme” katmıştır.

Çekegör-

1. **Çekegörüp** tarta görüp çäre idemeyüp kıara haberi ‘avrat fi’l-ħāl kāfirleri haber eyledi.(s.1613-8)

Çekinigör-

1. İbrāhīm **çekinigördi** ođlınıñ elinden kıurtulmadı. (s.254-7)

İdegör-

1. ıabıbler i‘ lāç **idegördiler** şifā bulmadı. (s.212-10)

ıılagör-

1. Ve dağı bir kimseye diseler namāz kııl ol dise kıi ben namāzdan el yudum yā yüzüm yudum yā başım yudum yā namāzı ekinciye virdüm eksin yite dise yā dise kıi ramāzān ayında cemī‘isin kıılam dise yā dise kıi **kıılagördüm** hiç nesnem ziyāde olmadı yā namāzdan baña ziyān olur dise yā dise kıi kıurmağile azmaz yimez ve yitmez kıırsun dise yā namāzdan size ne fā’ide bulduñuz dise kāfir olur. (s.1311-8)

ıartagör-

1. Çeke görüp **ıartagörüp** çäre idemeyüp kıara haberi ‘avrat fi’l-ħāl kāfirleri haber eyledi.(s.1613-9)

1.2.1.3.2.11. -I gör-:

“Gör-“ fiili, bu kuruluştaki birleşik fiillerde de asıl fiile “sürekli bir çaba gösterme” anlamı katmaktadır.

Yalvarıgör-

1. Bu kimse aña **yalvarıgördi** olmadı. (s.265-6)

1.2.1.3.2.12. -I gel-:

Bu kuruluştaki birleşik fiillerde “gel-“ tasvir fiili asıl fiile “yapıp bitirmek” anlamı aktmıştır.

Öldürigel-

1. Ğazaba gelüp anı dañı **öldürigelse** görseydi ki ağaç göğermiş. (s.265-8)

1.2.1.3.2.13. -I düş-:

“-I düş-“ kuruluşlu birleşik fiillerde “düş-“ tasvir fiili, asıl fiile “ “tezlik” anlamı katmıştır.

Oturıdüş-

1. ‘Avratcık hemān **oturıdüşdi** beñzi ħacāletden müteğayyir oldı (s.132-11)
2. Eyle diyince Āyişe yürindi **oturıdüşdi**. (s.1057-1)

1.2.1.3.2.14. -A yaz-:

Bu birleşik fiillerde “ yaz-“ tasvir fiili, asıl fiile “yaklaşma” anlamı katmıştır.

Yiyeyaz-

1. Biz bu tecellī eyleyeni ħağ şanup oruç **yiyezduğ**. (s.168-4)

1.2.1.3.2.15. -U/-I kal-:

Bu birleşik fiillerde “süreklilik” anlamı vardır.

Aşılı kal-

1. Tā kıyāmete değın anda şusuz **aşılı kalmışlardır**. (s.380-6)

1.2.1.3.2.16. -U tut-:

“Deñemek” Tarama Sözlüğü’nde, “dikkatle bakmak, gözetmek, intizar etmek” anlamındadır. “Deñeyü bakmak” içinse, “dikkatle, tecessüsle bakmak” anlamı verilmiştir. *Ādāb-ı Menāzil*’deki “deñeyütutup bağdı” örneğinde “tut-“ fiili,

tasvir fiili olarak görülebilir ve “bilerek yapma, kararlılık” anlamı verdiği söylenebilir.

Deñeyütut-

1. **Deñeyütutup** bağıdı. (s.250-10)

1.2.1.3.2.17. -U git-:

Bu yapıdaki aşağıda yer alan birleşik fiilde, “git-“ fiili, “oku-” fiiline “ süreklilik” anlamı katmıştır.

Oğuyugit-

1. Selāmetü’s-Sevād yürüyü verdi işbu beyti **oğuyugitdi**. (s.1519-4)

1.2.1.4. Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

Ādāb-ı Menāzil, anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller yönünden oldukça zengindir. *Ādāb-ı Menāzil*’de bu kuruluştaki birleşik fiillerin bugün de kullanılanlarının yanı sıra, döneme özgü olarak karşımıza çıkan pek çok örneği de vardır. Döneme özgü olduğunu düşündüğümüz anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller ve anlamları şöyledir:

1. **Ağ kara söyleme-:** Hiçbir şey söylememek.

-Ve dağı gerekdür kim ‘avratı döğdüğü gün aña **ağ ve kara söylememek** gerek. (s.19-11)

2. **Anıd (ant) vir-:** Yemin etmek.

-Allāhu ‘azimü’ş-şānı **anıd virdüğün** için haber vireyin bāri dedi. (s.1592-4)

-Ve dağı bir kimse haşmına **anıd virmek** isteseydi haşmını va’l-lāhiye anıd içse ol eyitse Allāh andı içdüğini dilemezem talāka yā ‘ataka anıd iç dise küfür ihtilāfīdür. (s.1320-9/10)

3. **Ardına uy-:** Ardına düşmek, arkasından gitmek.

-Hātun gördü ki bir levend **ardına uyup** yürür. (s.1511-10/11)

4. **Ardından devür-:** İhanet etmek, sırtından bıçaklamak.

-‘Avrat bī dīn hınzır qahbe yiğidin **ardından devürdi** kāfire yaramağ için. (s.1622-11)

5. Arka yap-: Arkasını sıvazlamak.

-Allāhü te‘ālā hazreti senden daḥı rāzī ve şākır olsun diyü elini baḡrıma koyup **arkam yapup** eyder: (s.1914-6)

-Tıru gel kalık benim qara quzum ‘ibādete qalış hem saña hem baña olsun diyüp **arkam yapar.** (s.1914-8)

-Vāqa‘ amda daḥı gine eyle diyüp oḡşar **arkam yapar.** (s.1915-1)

6.At kaldır-: Atını sürmek.

-At **kaldırup** alaydan çıqdılar. (s.1044-5)

7. Başın yürü-: Kendi başına yürümek.

-Manşür ibn-i ‘Ammār hemān **başın yürüyüp** ‘avratın yanına vardı. (s.1684-10)

8. Bal(ı)q ur-: Parlamak, ışık saçmak.

-Kāfirūn göñline islām nūri **balıq urdı** imāna geldi. (s.115-6)

9. Barmaq götür-: İşaret parmağını kaldırmak.

-Hemāndem Ḥabīb ibn-i Mālik **barmaq götürüp** şehādet götürüp bir nice kişile müslimān olup imāna geldi. (s.1251-4)

10. Dil göz deġ-/Dil deġ--: Nazar deġmek.

-Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem bir küçücek oqlana **dil göz deġmesün** diyü eyleñ diyü emir eyledi dir. (s.948-3)

-Daḥı **dili deġdüġi** kimse’i ġusül itdürseler şifā bula dir. (s.948-7)

-Ve daḥı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki **dili gözi deġen** kimse ġusül ve abdest ala. (s.948-6)

-Lākin bir kimesne ġāyet güzel olsa aña **dil göz deġmemek** içün eñeñi çuqurına beñ qomaq cā’izdür. (s.947-11)

11. El baġda eyle-: Ellerini baġlamak

-Meşelā qoltuġın qovaldur ve yumruġın döġer daḥı zirī üzerine yā yünri üzerine qoya **el baġda eyler.** (s.896-2)

12. Etek döşe-: Giyinip kuşanmak.

-Ol benim naşibim olan hürî **eteğin döşeyüp** benim üzerimde baña nazar idüp muntazir olmuş durur. (s.1049-2)

13. Eyü var-: İyi davranmak, iyi yapmak.

Allāhü te‘alā celle ve ‘alā berekāt virsün **eyü varmışsın** dedi. (s.1601-4/5)

14. Ğırı kıpar-: Feryat etmek

-Aşhāb **ğırı kıpardılar**. (s.1494-3)

-Görselerdi kim şeyhün başında şapka ve eğninde palan ve belinde zunnār bir süri hınzir güdüp saray damına gelüp bu dört yüz müridün bir uğurdan **ğırı kıparup** feryadı figān eylediler. (s.1668-4)

-Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām ‘askeri dağı **ğırı kıpardılar** zarı zarı ağlaşdılar. (s.1849-3)

15. Göñli yakış-: Gönlü istemek.

-**Göñlüm** saña tamām **yakışmamışdur** zīrā ki ol zengi zinā ideliden beri muḥabbetim anuñla kalmışdur gözüm açup anı gördüğüm sebebden dedi. (s.350-2)

-Ol ‘avratañ ebedī **göñli** saña **yakışmaz** dir. (s.352-8)

16. Gözü tuş ol-: Bakarken gözüne denkgelmek.

-Pādişāhuñ **gözi** baña **düş oldu**. (s.1567-3)

-Nāgāh bu kişinün **gözi** baña **tuş oldu**. (s.553-7)

17. Güce gör-: Güçlülkle, zoraki yapmak.

-Gördü kim oğlanuğı çarmuğda gerilmiş **güce görüp** döğerler. (s.46-9)

18. Kulak ur-: Kulak vermek.

-Kābre **kulak ur** diñle dedi. (s.515-2)

-Karı kabre **kulağın urdı**. (s.515-2)

-Kābre **kulak ur**. (s.515-10)

-Karı gine **kulak urdı** işitdi eyder: (s.515-10)

-Birisi ilerü varup ağzına **kulak urup** yine geldi. (s.1446-10)

-Dağı varup **kulak urup** geldi. (s.1447-3)

19. Kıru varma-: Eli boş gitmek, varmamak.

-Dağı ba' zı kıardaşı şıla itmeğe varduğı vağtin **kıru varmamak** gerek. (s.1211-1)

-Ben dağı Şiddik dağı bir mü'min kıarındaşımız şıla itmeğe varduğumuz vağtin **kıru varmazdığ**. (s.1210-7)

20. Kıuyruk bula-: Kıuyruk sallamak.

-Çünkü Süleymān peygamber 'aleyhi's-selām tahta çıkmalı ola bu arslanuñ ayağları üzerine kıalkıp **kıuyruk bulayup** eğreşürlerdi kim heybetinden diller tutulur. (s.1645-10)

21. Kıulfetten kal-: Eli ayağı tutmaz olmak, is göremez olmak.

-Atam anam **kıulfetden kıalmışdur**. (s.670-7)

22. Ocağı kör ol-: Ocağı sönmek.

-Ve'l-hāşıl zālim olanların 'ākıbet **ocağı kör olur**. (s.440-4/5)

-Ben ol kıardaşuğımla bir belde iken ve bir kıarında iken ve bir emecek emerken ve bir kıucağda iken siz kıande idüñüz ve sizi sevmedüğümden değildir lākin kıağkı sābıkıdır ve hem yalıñuzdur atamuñ anamuñ **ocağı kör olur** dedi. (s.671-9)

23. Şaçu/ şağı sağ-: Ölen bir kıışinin ardından ağıt yakmak, onun iyiliklerini saymak.

-Bir ' avrat ölüye varsa üzerinde ağlasa **şağı şağsa** kıyāmet güninde anuñ dilini yetmiş zırā' uzadurlar. (s.986-11)

-Biri ölü üzerinde yağa yırtmak ikinci **şağı sāđmakdur**. (s.988-8)

-Şālika diyü avazile **şağı şağanlara** dirler ve ihtiyāriile iniñlemek de ve feryād eylemek de andandur. (s.989-6)

-Düğünlerde saz çaldururlardı yaslarda **şaçu şağdururlardı**. (s.1673-8)

-Bu **şaçu şağmadan** ve saz çalmadan hadsüz dünyā cemi' eylemişdi. (s.1673-8)

-Şol **şaçu şağanlar** kıyāmet güninde cehennemde iki şaf olurlar. (s.990-6)

-Şāhib-meyyit harāretim teskīn olsun diyü **şağucılar şağdırmak** cā'izdür dediler. (s.997-4)

-Bir kimse meyyit üzerinde **şağular şağup** menākıbın ve fezā'ilin ' ad eylese ba' zılar şeytān vesvesesile eydürler ki bunuñ gibi fezā'il ve kemālađ ehlin Hāđ te'ālā celle ve

‘alā kabız itmek zulümdür Hâk te‘alâ celle ve ‘alâ bu kişiye zulüm itmişdür dirler. (s.1001-1)

-Ammâ ‘avratlara meyyitlere varmak ve ağlaşmak **şağular şağmak** ve kabirlere varmak veyâ bir kimse meyyit üzerinde şağın yolmak ve yağasın yırtmak ve dögünmek ve gökler şarınmak ve karalar geymek ve atı ters eğerlemek ve kılıç ve silâh vesâ’ir ne var ise ters tağınmak ve dağı külli ne var ise küllisi menhîdür efa‘âl-i câhiliyyedendür. (s.986-3)

-Dağı cehennem ehline **şağular şağarlar** kelib uluşur gibi. (s.990-9/10)

-Ve dağı ‘avratlarına şağular ifşâ eyleñ **şağular şağsınlar**. (s.992-9/10)

-**şağuyı şağana** ve anı diñleyene ve anuñ çevre yanında meni‘ itmeyüp oturana Hâk te‘alâ celle ve ‘alânuñ ve meleklerin ve cemî‘-i halkuñ la‘neti üzerine olsun dir. (s.988-1)

24. ŝanması başına uğra-: Niyeti başına gelmek.

-Kaşdı **şanası kendi başına uğrayup** helâk olmuş. (s.1405-6)

25. Sözi şın-: Sözü yerine gelmemek.

Hoş **sözün şınmasun** vireyim ammâ şartile virirem dir. (s.1069-5/6)

26. Tabanca çal-: Tokat vurmak.

-Rasûlü ekrem ‘aleyhi’s-selâmuñ mübârek yüzine bir **tabanca çaldı**. (s.1486-10)

27. Yarağ(đ) gör-/düz-: Hazırlık yapmak.

-El-kışşa **yarağların düzüp** gazâya gitdiler. (s.1043-6)

-Yâ gözüm nûrı Fâtıma seni göresim geldi saña müŝtâk oldum şimden girü baña gelmek **yarağın gör** dedi. (s.1497-3/4)

-Fâtımanuñ anası yoğdur ki anuñ **yarağın kim göre** dirken Cebra’îl ‘aleyhi’s-selâm geldi eyder: (s.1472-8)

-Dördüncü ezân okunmadan namâzın **yarağın görürin**. (s.551-9/10)

-Bir kimsenüñ gönli isteseydi ki kendi yimek yirken gayrıları ayağ üzere tırdura ol kişi ehli cehennemde oturmağa **yarağ görsün** dir. (s.566-3)

-Yâ gözüm nûrı Fâtıma saña müŝtâkam baña gelmek **yarağın gör** dedi. (s.1499-2)

-Hālũñ nicesi olur kaçan ümmetüm namāz **yarağın görmeğe** başlasalar. (s.1357-4)

-Aña bir muşanna^ç beşik ve ħarīrden libāslar esbāblar **yarağın görmişler** idi. (s.1505-7)

-Tırduk nişvānuñ **yarağın görüp** iletdük defin itdük. (s.1578-11)

-İşde ol **yarakdur** ki **görürüm** dir. (s.1499-2/3)

-Vay yārenler daħı kefenim yatam **yarağım göreydin**. (s.1848-9)

28.Yılduzı alçak ol- İtibarı düşük olmak.

-Zīrā aşılız soydan ve yaramaz tāmardan alınmış olsa idi oğlanuñ ve ol kızuñ ħalıķ içinde ^çırzı eksik ve **yılduzı alçaķ olur**. (s.271-9/10)

29.Yol az- Yolunu şaşırmaq.

-Giderken **yol azdı** yedi gün aç şusuz gitdi. (s.417-11)

30.Yüreği döñ- Yüreği dayanmamak.

-Ana oğlunuñ bu ħāline **yüreği döñmeyüp** feryād eyledi. (s.515-6)

31.Yüz burtar- Yüzünü buruşturmak.

-Ammā bir kimseye ki naşīhat eşer eylemez andan ırak olmak gerek ve yanından geçerken **yüz burtardup** geçmek gerek. (s.259-1)

-Ve anları şeri^ç ate muħālif işde görse daħı döğmeğile yā qovmağıla tınmasa anlara dosut değıldür belki qaşıķ bir düşmandur ki anları öyle görüp daħı terbiye eylemez naşīhatile yā **yüz burtarmağıla**. (s.50-7/8)

-Ve atasına va anasına gāzabla ve **yüz burtarmağile** baķmaya. (s.469-10)

32. Yüz burut-Yüzünü asmak.

-Ve daħı konuķ evde iken **yüzün burutma** ve qasāvet izħār eylemeye. (s.1150-11)

-**Yüz burtup** anama eğri bakdımdı. (s.471-5)

Anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller, birleşik fiiller içinde özel bir yer tutar. Bu tip birleşik fiiller, diğerk birleşik fiillerde olduğu gibi, parçalanıp unsurları ayrılabilen ve işleyiş mekanizması, tespit edilmiş belirli bir kural ya da kurallara bağlı olarak gösterilebilen fiiller değıldir. Bunlar elbette yapı ve söz dizimi özellikleri bakımından değerlendirilmekte ve incelenmektedir. Ancak, oluşumları

esasen anlam merkezlidir. Mecazlı söyleyiş bu tip birleşik fiillerin oluşumunda temel noktadır.

Anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiilleri, kimi araştırmacılar yapılarına göre isim+fiil kuruluşlu birleşik fiiller içinde değerlendirmiş, ayrıca anlam özelliklerinden de bahsetmişler, kimileri de bu tip birleşik fiillerin varlığında hiç söz etmemiştir. Korkmaz, anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiilleri söz dizimsel olarak bir tasnife tabi tutmuştur (Korkmaz, 2003: 837-858). Buna göre *Ādāb-ı Menāzil* deki anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller, tek ögeli ve iki ögeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Üç ögeli olanlara rastlanmadı. Aşağıda bu tasnife göre *Ādāb-ı Menāzil* deki birleşik fiiller sınıflandırıldı.

1.2.1.4.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

1.2.1.4.1. 1. Özne+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler:

Ağlamak tut-

1. ‘Āyişe raziya’l-lāhu ‘anhāyı **ağlamak tutdı** beñzi ağardı. (s.1070-10)

Bağrı yan-

1. Kıyāmet kıpmış hālık maḥşer yerine cemi‘ olmışlar issilerden **bağrıları yanmış**. (s.430-1)
2. Maḥşer yerinden ataları anaları göreler kim oğlancuıkları gelürler ellerinde şovuk şerbetler kıyāmet ıssısından **bağrıları yanmışlardı**. (s.428-8)

Balk ur-

1. Mübārek beñzinden nūri ṭamlardı **balkı ururdu**. (s.1233-5)

Barmağ getir-

1. Hemāndem Ḥabīb ibn-i Mālik **barmağ getirüp** şehādet getirüp bir nice kişile müslimān olup ĩmāna geldi. (s.1251-4)

Belini bük-

1. **Beliñi bükēn** kimdür? (s.1366-2)

Beñzi ağar-

1. ‘Āyişe raziya’l-lāhu ‘anhāyı ağlamak tutdı **beñzi ağardı**. (s.1070-10)

Buyurduğun tut-

1. Hemān Allāhü zü'l-celāl celle ve ʿalā ḥazretiniñ **buyurduğun dutmak** gerek. (s.27-6)

Ciğeri yan-

1. Oğlı gitdikden şoñra yüreği yandı ve **ciğeri kaynadı**. (s.480-11)

Çıglık kop-

1. Orman arasından bir **çıglık kopdı**. (s.1623-2/3)

Dil göz değ-/dil değ-

1. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā ʿaleyhi ve sellem bir küçücek oğlana **dil göz deęmesün** diyü eyleñ diyü emir eyledi dir. (s.948-3)
2. Dağı **dili değdüğü** kimse'ı gusül itdürseler şıfā bula dir. (s.948-7)
3. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā ʿaleyhi ve sellem buyurur ki **dili gözi deęen** kimse gusül ve abdest ala. (s.948-6)
4. Lākin bir kimesne gāyet güzel olsa aña **dil göz değmemek** içün eñeñi çuqurına beñ komaq cā'izdür. (s.947-11)

Dili tutul-

1. Çünkü Süleymān peygamber ʿaleyhi's-selām tahta çıkmalı ola bu arslanıñ ayakları üzerine kalkıp kuyruk bulayup eğreşürlerdi kim heybetinden **diller tutulur**. (s.1645-11)

Ditremek düş-

1. Döndi endāmıña **ditremek düşdi** gözlerinden yaşlar aqmağa başladı. (s.1070-11)

Et bit-

1. Zīrā bir **et** ki ḥarām ile **bitmiş** ola ol cehennem odıla erise gerekdür meğer tevbe nūrile ve riyāzat nārile arıtmış ola. (s.672-1)

Göñli ayrılma-

1. Ebedī **göñli** senden **ayrılmaz** ne kadar cefā idersen de dedi. (s.352-11)

Göñli bulan-

1. Deñiz hevāsından gemi içinde **göñli bulananuñ** şevābı qurı yirde şehīd olan şevābı gibidür dir. (s.1838-6)
2. Mā'ide didüği oldur ki deñizde **göñli bulanup** kuşana dirler. (s.1838-9)
3. Ya'ni deñizde **göñli bulanup** kuşanuñ şevābı qurı yirde şehīd olanuñ şevābı gibidür dir. (s.1838-10)

Göñli dile-

1. Rābi'a ölüm döşeğine düşdiği vaqtin eyitdiler **göñlüñ** ne **diler** dediler. (s.1507-8/9)
2. Otuz yıldur ki **göñlüm** yaş hurma **diler** henüz dağı anı nefşüme virmemişim dedi. (s.1507-10/11)

Göñli incin-

1. Ve dağı bir kimse'ı adından ğayrı yā bir eyü lağabdan ğayrı nesne ile añsa ki andan anuñ **göñli incinür** olsa idi ol aşıl nesne ile çağırana melā'ike la'net ider. (s.568-10)

Göñli iste-

1. Bir kimsenüñ **göñli isteseydi** ki kendi yimek yirken ğayrıları ayağ üzere turdura ol kişi ehli cehennemde oturmağa yarağ görsün dir. (s.566-1)

Göñli yaqış-

1. **Göñlüm** saña tamām **yaqışmamışdur** zīrā ki ol zengī zinā ideliden beri muħabbetim anuñla qalmışdur gözüm açup anı gördüğüm sebebden dedi. (s.350-2)
2. Ol 'avratuñ ebedī **göñli** saña **yaqışmaz** dir. (s.352-8)

Gözi (tuş) düş ol-

1. Pādişāhuñ **gözi** baña **düş oldı**. (s.1567-3)
2. Nāgāh bu kişinüñ **gözi** baña **tuş oldı**. (s.553-7)

Göz kamaş-

1. Ve iki yanağından nūrı havāya çıkmış şöyle ki **gözler kamaşur**. (s.1048-2)

Güci yit-

1. **Güci yiten** kimse h̄ātunlarına z̄inet itmek müsteħabdur fitneden korunmazlarisa. (s.680-7)
2. Ve eğer erüñ **güci yitirse** artucağ z̄inet eylemek cā'izdür. (s.679-3/4)
3. Meşelā farız namāz gibi yā ruku' yā secdenüñ farziyyetine ve 'aded-i rek'atine ve evkāt-ı ħamseye inkār gibi ve ramāzan ayında oruc gibi ve **güci yitene** zekāt ve ħac gibi ve cenābetden ğusül gibi ve ħadeşden abdest gibi bir kimesne bunlardan birisini inkār eyleseydi bi'l-ittifāğ kāfir olur. (s.1277-4)
4. Andan şoñra eliñüz ile **gücün yitirse** meni' eyleñ. (s.64-3)
5. Ve yārānı ve koñşuları dağı aña kıyās eyle eğer cemī'isine **güci yitirse**. (s.1132-9/10)
6. Ve dağı kimse anı zem iderken görse **güci yitirse** meni' eylemek gerek. (s.1264-3)
7. Ve dağı mālūñ zekātın ve 'öşrin bilmek ve ħaccuñ farziyyetin ve keyfiyetin bilmek **güci yitirse** farz-ı 'ayındır. (s.486-10)
8. Eğer **güçleri yitirse** eğer atanuñ ananuñ güçleri yitmezse boruç değıldür. (s.348-8/9)
9. Eğer elile **gücün yitmezse** ancak dilüñüz ile men' eyleñ. (s.64-4)
10. Ve dağı bir kişiyeye lāzımdur ki kaçan görse ki bir zālīm bir kimseye zulüm eyles eğer **güci yitse** aña yardım eyleye. (s.440-8)
11. Eğer güçleri yitirse eğer atanuñ ananuñ **güçleri yitmezse** boruç değıldür. (s.348-8/9)

Gün/güneş düş-

1. Hüd hüdūñ yeri açuğ ħalup **gün düşdi**. (s.1627-6)
2. Süleymān peygamber 'aleyhi's-selām bir yirde koñsaydı hevā yüzinde kuşlar ħanad çıtup şayvān olurlardı Süleymān 'aleyhi's-selāma **güneş düşmesün** deyü. (s.1627-4)

Konuğ kon-

1. **Konuğ konan** evde biñ berekāt ve biñ mağfiret olur dir. (s.1128-3)
2. Ya'ni **konuğ konuğı** eve berekāt gelür. (s.1127-9)

Ocağı kör ol-

1. Ve'l-ħāşıl zālīm olanların 'ākıbet **ocağı kör olur**. (s.440-4/5)

2. Ben ol kardaşcuğlarumla bir belde iken ve bir qarında iken ve bir emecek emerken ve bir kucaqda iken siz qande idüñüz ve sizi sevmedüğümden değıldür lākin haqqı sābıqdur ve hem yalıñuzdur atamuñ anamuñ **ocağı kör olur** dedi. (s.671-9)

Sözi şın-

1. Hoş **sözün şınmasun** vireyim ammā şartile virirem dir. (s.1069-5/6)

Şimşek şakı-

1. Bu münker ve nekirin gözleri **şimşek şakır** yalapur dir. (s.1901-9)

Şimşek yalapu-

1. Bu münker ve nekirin gözleri **şimşek şakır yalapur** dir. (s.1901-9)

Țamar çek-

1. Zīrā ekşeriyyā **Țamar çekmesin** qomaz dir. (s.1222-11)

Yol az-

1. Giderken **yol azdı** yedi gün aç şusuz gitdi. (s.417-11)

Yüki yeynil-

1. Bire mel'ün şeytānsın ancak el-ḥamdüli'l-lāh **yükim yeynilenmiş** 'ibādete daḡı pek maḡal olmışım dedi. (s.1522-3)
2. Yā la'īn 'ibādete daḡı şimdi maḡal oldum ki **yükim yeynilmiş**. (s.1523-3)

Yüreğı yan-

1. Oğı gitdükden şöıra **yüreğı yandı** ve ciğeri qaynadı. (s.480-10)

Yüreğı döñme-

2. Ana oğlunuñ bu ḡāline **yüreğı döñmeyüp** feryād eyledi. (s.515-6)

1.2.1.4.1. 2. Nesne+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler:

Acı dad-

1. Bunlar diyeler ki imdi bundan saña nesne yoqdur zīrā bu şol dünyāda oğı kız **acısın dadana** virür diyeler. (s.429-8)

Ad o-

1. Zīrā benī isrā'īl bu Hārūnı daı oyle sevmiřlerdi kim ekřer evlādlarınu **adını** Hārūn **omiřlardı**. (s.1754-1/2)

Alamak tt-

1. unki olandan bu szi işitdim beni **alamak ttdı**. (s.1046-1)

Ad vir-

1. Ve daı bu kitāba *Ādāb-ı Menāzil* diyü **ad virdük**. (s.4-4)
2. Ve **adı** daı yedinci gn **virme**k gerek mstecabdur. (s.340-6/7)

A ara syleme-

1. Ve daı gerekdr kim 'avratı dğdğı gn aa **a ve ara sylememek** gerek. (s.19-11)

Anıd i-

1. Ve daı bir kimse aşmına anıd virme
2. Yahūdī **anıd idi** ki hemān ol adardur diyü. (s.1111-11)
3. **Anıd idi** kim şağalaca olursam saa zinā addin uram dedi. (s.1528-5)
4. Yahūdī yine **anıd ip** inkār eyledi. (s.1113-10)
5. Ve daı bir kimse aşmına anıd virme
6. Ve daı bir kimse aşmına anıd virme

Anıd vir-

1. Allāhu 'azīmü'ř-řānı **anıd virdüğn** in aber vireyin bāri dedi. (s.1592-4)
2. Ve daı bir kimse aşmına **anıd virme**k isteseydi aşmını va'l-lāhiye anıd ise ol eyitse Allāh andı idüğnı dilemezem alaa yā 'ataa anıd i dise kfr ihtilāfdr. (s.1320-9/10)

Arka yap-

1. Allāhü te'ālā hazreti senden daħı rāzī ve şākir olsun diyü elini bağrıma koyup **arkam yapup** eyder: (s.1914-6)
2. Tırı gel kalık benim kara kızum 'ibādete çalış hem saña hem baña olsun diyüp **arkam yapar**. (s.1914-8)
3. Vāka' amda daħı gine eyle diyüp oħşar **arkam yapar**. (s.1915-1)

At bırak-

1. Ol yiğitciği gördüm yüzünden nikābın gidermiş süñüsini atıñ kulağı arasına tutmuş cemī' isinüñ öñünce kāfir leşkerine **at bıraktı**. (s.1044-8)

At kaldır-

1. **At kaldırup** alaydan çıkdılar. (s.1044-5)

Ayak kaç-

2. Ekalli kırık adım miqdārı yir gezine **ayaqların** yire **kaça** silkine boğazın ayırtulayu ayırtulayu. (s.813-9)
3. Ammā 'avratlar **ayak kaçup** boğaz ayırtulamak eylemeyeler. (s.813-11)
4. Ya' nī **ayaqların** yire **kaçup** halhal cıgışınmasun. (s.960-11)
5. Halk **ayalar kaçup** birbirine gösterüp gülüşdiler. (s.175-2/3)

Aya çırp-

1. Andan şöñra Allāhü te'ālā celle ve 'alā emir ider cennet kuşları dürlü maķāmlar ile öterler ve hüriler rakş oynadılar ve gilmānlar ve vildānlar **ayalar çırpıdılar**. (s.1476-9)

Balık ur-

1. Kāfirüñ göñline islām nürü **balık urdı** imāna geldi. (s.115-6)

Barmağın ısır-

1. Eyle diyince yiğit **barmağın ısırđı**. (s.1235-6)

Başın bağla-

1. Bir kimse bir yetimüñ **başın** şıgasa ve **bağlasa** ol kimsenüñ kalbinüñ kasāveti gide ve günahları yarlıgana ve derecesi arta. (s.434-4)

Başın döğ-

1. Aḥmedü'l-Cevād çünki bunu işidüp vāveylatāh vāveylatāh diyüp feryād u fūgān idüp **başın döğüp** saçın şakalın yolup yüzün yırtup libāsın çāk eyleyüp zarı zarı inleyüp başın döğüp ağlamağa başladı. (s.415-6)
2. Aḥmedü'l-Cevād çünki bunu işidüp vāveylatāh vāveylatāh diyüp feryād u fūgān idüp başın döğüp saçın şakalın yolup yüzün yırtup libāsın çāk eyleyüp zarı zarı inleyüp **başın döğüp** ağlamağa başladı. (s.415-8)

Başın şığa-

1. Bir kimse bir yetimün **başın şığasa** ve bağlasa ol kimsenün ḡalbinün ḡasāveti gide ve günahları yarlıgana ve derecesi arta. (s.434-4)

Baş yu-

1. Ve daḡı bir kimseye diseler namāz kııl ol dise kim ben namāzdan el yudum yā yüzüm yudum yā **başım yudum** yā namāzı ekinciye virdüm eksin yite dise yā dise ki ramāzān ayında cemī'isin kıılam dise yā dise ki kııla gördüm hiç nesnem ziyāde olmadı yā namāzdan baña ziyān olur dise yā dise ki ṡurmaḡile azmaz yimez ve yitmez ṡursun dise yā namāzdan size ne fā'ide bulduñuz dise kāfir olur. (s.1311-5)

Berik ur-

1. Zīrā Mūsā peygamber 'aleyhi's-selāmuñ yüzi güneş gibi **berik urur** olmuşdı. (s.1027-10)
2. Ben ḡod aña diriken nūrı 'āleme **berik urdı** ol vaḡtın secde eylemedüm şimdi ḡod bir çürümüş kemüḡe secde mi iderim didüm. (s.1388-3)

Boğazın besle-

1. Ḳomsuluk ve yaramsıklık eyleyüp ve **boğazın besleyüp** anuñ yanında eyü kişi olup ḡoş geçmek murādı olmaya tā ki yaramsıklık eyleyen münāfıḡlar gibi ḡınzīr ve maymun şüretinde ḡoymaya. (s.120-9)

Boynın ur-

1. Emir eyledi kim bu esirlerin **boynın urdılar**. (s.1654-9)
2. Pādişāh emir eyledi **boynın vurdılar**. (s.1725-9)
3. Ḥarāmī ḡışım eyleyüp tiz ol yoḡsa **vurdum boynunuñı** dedi. (s.476-5/6)

Buyruğın tut-

1. Bu dört řā'ifenüñ ğāyet yaramazı oldur ki Hāķ ře'ālā celle celālehü ħāzretinüñ **buyruğın tutmaduğından** kendülerini ulu görürler. (s.804-8)
2. Ve eğer emir eylesen **buyuruđuñ tuta**. (s.13-10)

Çifit koş-

1. 'Avrat 'āşıye ve bī-namāz olsa dağı eri aña tınmasa dīn terbiye eylemese belki 'avratuñ hevāsına tābi' olsa 'avrat eri kendüye uydursa kıyāmet güninde ikisin dağı **çifit koşar** gibi koşalar. (s.1034-4)

Didüğüñü tut-

1. Eğer bizüm **didüğüñizi tutarsañ** seni dağı bile alalum dediler. (s.173-11)

Dili açıl-

1. řalĥānuñ **dili açılup** şehadet itmeğe başladı. (s.471-11)

Dili dön-

1. 'Alķamenüñ şehadet getürmeğe **dili dönmedi**. (s.516-10)

Elin ur-

1. Māla ne minnetim var ben seni öldürürüm diyüp **elin urup** kılıcın çekdi bunu öldürmeğe iķdām eyledi. (s.1864-7)

El uzat-

1. Aĥşam oluncağaz ol alan kimesne diledi kim **el uzada**. (s.1548-11)
2. Biraz dağı ĥamir içüp yine **elin uzatdı**. (s.1671-3)
3. ĥamir içüp ol 'avrata **el uzatmışdı**. (s.1670-8)

El yu-

1. Ve dağı bir kimseye diseler namāz kııl ol dise kim ben namāzdan **el yudum** yā yüzüm yudum yā başım yudum yā namāzı ekinciye virdüm eksin yite dise yā dise ki ramāzān ayında cemī' isin kıılam dise yā dise ki kııla gördüm hiç nesnem ziyāde olmadı yā namāzdan baña ziyān olur dise yā dise ki şurmağıle azmaz yimez ve yitmez şursun dise yā namāzdan size ne fā'ide bulduñuz dise kāfir olur. (s.1311-5)

Er al-

1. Duldum kızcağazlarım ergü kapısına varmasun diyü **er** dağı **almadum**. (s.448-3)

Etek döşe-

1. Ol benim naşibim olan hūrī **eteğin döşeyüp** benim üzerimde baña nazar idüp muntazır olmuş durur. (s.1049-2)

Ev baş-

1. Bir gün geldi **evi başdı** ‘avratı aldı kâfiristâna iletdi. (s.1617-8)

Ev yık-

1. Ben şabâhdan beri iki zinâ itdürdüm iki **ev yıkdurdum** dedi. (s.1351-7)

Ġırı kıpar-

1. Aşhâb **Ġırı kıpardılar**. (s.1494-3)
2. Görselerdi kim şeyhüñ başında şapka ve eġninde palan ve belinde zünnâr bir süri hınzîr güdüp saray damına gelüp bu dört yüz müridün bir uğurdan **Ġırı kıparup** feryadı fiġân eylediler. (s.1668-4)
3. Süleymân peygamber ‘aleyhi’s-selâm ‘askeri dağı **Ġırı kıpardılar** zarı zarı ağlaşdılar. (s.1849-3)

Göğüs geçir-

1. Bu çiftçi **göğsin geçürüp** oturdu eyder: (s.735-3)

Gökler şarın-

1. Ammâ ‘avratlara meyyitlere varmağ ve ağlaşmağ şağular şağmağ ve kabirlere varmağ veyâ bir kimse meyyit üzerinde saçın yolmağ ve yağasın yırtmağ ve döğünmek ve **gökler şarınmağ** ve qaralar geymek ve atı ters eġerlemek ve kılıç ve silâh vesâ’ir ne var ise ters tağınmağ ve dağı külli ne var ise küllisi menhidür efa‘âl-i câhiliyyedendür. (s.986-5/6)

Gönli incin-

1. Ammâ konukların ba‘zı ba‘zı hâzır olup dağı ba‘zı gâ’ib olmuş olsa eġer gâ’ib olan faķir olsa yâhüd **gönli incinür** yâ kalbi dar olsa ta‘âmı te’hîr eyleyeler eġer eyle deġilse ta‘cîl. (s.1135-2)

Göñül çek-

1. Bundan maqşūd oldur ki eḡaşş-ı ḡavāşile māsivā Allāhü te‘ālādan **göñüllerin çeküp** Ḥaḡdan yaña yüz çevirmişler. (s.256-3)

Gözin aç-

1. Tā ki birbirin **gözin aç**a göre. (s.348-11)
2. İmdi ey mü‘min **aç gözini** baḡ evvel ‘amelüñ şer‘a muvāfiḡ mıdur deḡil midür. (s.902-7)
3. Göñlüm saña tamām yaḡışmamışdur zīrā ki ol zengī zinā ideliden beri muḡabbetim anuñla ḡalmışdur **gözüm açup** anı gördüğüm sebebden dedi. (s.350-4)
4. Şaḡıngıl ḡayrıya **gözin açmışdan**. (s.349-11)

Gözin ayırma-

1. Her kim bunuñ yüzün gördi **gözin** bir yaña daḡı **ayırmazdı**. (s.1036-10)

Gözünü dik-

1. Bu ‘amüdi kitāba **gözüm dikedüm** gördüm ḡancıraya gider diyü. (s.1816-9)

Gözin ırma-

1. Zīrā ‘āşıḡ ma‘şūḡ cemālinden **gözin ırmaḡ** ḡaḡādur dedi. (s.258-6)

Gözi ḡamaş-

1. Bunların nūrı yaḡın ḡaldı kim **gözümü ḡamaşdura**. (s.553-4)

İrgat tut-

1. ‘Aḡıbet pāzāra varup niḡe **ırgat tutdı** ki kendi ile aḡşama dek zikir ideler. (s.136-7)

Isıtma tut-

1. Beni **ısıtma tutar** dedi. (s.1357-5)

Ḳanad çıt-

1. Süleymān peyḡamber ‘aleyhi’s-selām bir yirde ḡonsaydı hevā yüzinde ḡuşlar **ḡanad çıtup** şayvān olurlardı Süleymān ‘aleyhi’s-selāma güneş düşmesün deyü. (s.1627-3)

Ḳanad ur-

1. Ḥattā bir kimesne ben velīyim görüñ kerāmetümi diyüp hevāda yeşil **Ḳanad urup** uçarsa daḥı tıttup Ḳanadını şımaḳ gerek şeytāndur dimişlerdür. (s.161-9)

Ḳan dök-

1. Ya‘nī dimek olur ki erlerden her kim ki dörüt nesneden şaḳına cennete girir biri **Ḳan dökme**den ikinci ḥaram māl yimekten üçüncü zīnā ve livāta itmekden dördüncü ḥaram şarāblar içmekden. (s.14-7)
2. Bir ‘avrat erinüñ güçlerine şabır eyleseydi Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti ol ‘avratı kāfir elinde **Ḳanı döküp** şehīd olmuşca şevāb yazar dir. (s.1016-6/7)
3. Başıñı kesüp **Ḳanımı dök**en kimdür? (s.1367-5)
4. Yā Rabbi benī ādem yir yüzinde **Ḳanlar dök**erler ve fesādlar iderler. (s.374-1)

Ḳan it-

1. **Ḳan itmek** büyük günāhdur puta tıttup küfürdür meḡer ḥamir içevüz dediler. (s.376-5/6)

Ḳapu çal-

1. İkinci du‘ā eyledüğüñ vaḳti ḳapulardan odlar yalıñından atılır gibi çıkanlar çıkup **ḳapular çaldılar**. (s.1867-7)

Ḳapu ḳaç-

1. Varup ol kāfirin **ḳapusın ḳaçdı**. (s.1093-7)
2. Bu ḥatun gelüp **ḳapuyı ḳaçdı**. (s.1683-2/3)
3. İki loḳma ḳalduğı vaḳtin **ḳapu ḳakıldı**. (s.1063-1)
4. Ḳaçan bir kimse yiryüzinde bir ‘amel-i ḥayır işlese ol ‘ibādet üzre mü’ekkel olan ferīştahlar bu kimsenüñ ‘ibādetini alup evvelki gökdeki ḳapuya varup **ḳapuyı ḳaḳar** ki açıla içerü gire ol ḳapucı melek eyder: (s.892-5)
5. Meşelā Şalşā’il ki bir kimsenüñ rüḥımı dünyā göḡine çıkara **ḳapuyı ḳaḳar**. (s.903-9/10)
6. Bir gün şeytān ‘aleyhi’l-la‘ne fir‘avn ‘aleyhi’l-la‘nenüñ **ḳapusın ḳaçdı**. (s.1393-4/5)
7. Müslimānlar ile ḥayra ortak olmazım diyüp bir kiseye on biñ dirhem ḳoyup Ebū Ḥāmidi Ḳaṭṭānuñ ḳapusına varup **ḳapuyı ḳaçdı**. (s.1090-4)

Karalar gey-

1. Ammā ‘avratlara meyyitlere varmak ve ağlaşmak şağular şağmak ve kabirlere varmak veyā bir kimse meyyit üzerinde saçın yolmak ve yaqasın yırtmak ve döğünmek ve gökler şarınmak ve **karalar geymek** ve atı ters eğlemek ve kılıç ve silāh vesā’ir ne var ise ters taşınmak ve dağı külli ne var ise küllisi menhīdür efa‘āl-i cāhiliyyedendür. (s.986-6)

Kaşın gözin yıķ-

1. Ya‘nī başını önüne eğer dülbendini almı üzerine yıķar veyā **kaşın gözin** aşığı yukarı **yıķar** veyā kabīh ve çirkin baķar veyā yüzün karışdurur ve bıyığın ve burnın buruşdurur veyā şaķalın yā dudağın yā ağzın gevişdirür veyā dilin tolaşdurur. (s.895-5)

Kendi kendin beğen-

1. ‘Ucub diyü aña dirler ki **kendi kendin beğene**. (s.897-3)

Kendini beğen-

2. Meşelā bir kimse **kendin beğenüp** mağrūr olsa ben ne evlā fāzil ‘ālimüm dise yāhūd ne şāhib-idrākim dise yāhūd ne şālih ‘ābid ehl-i vera‘ım dise yāhūd bu aşıl hüner yā ehl-i kemālem dise yā şāhib-cemālem dise yā kuvvetden yā bunların gibi bir nesne’i mālīhülyā eylese ‘ucub ehli olur. (s.897-4)

Kendin devşir-

1. Ağlayırak **kendin devşirdi** taşra çıķdı şordı eyder: (s.1558-9)

Kendin tutama-

2. İki bile şol derecede ki **kendülerin tutamaz** olsalar ayak yolu hācetinde. (s.457-1)

Kılıç çek-

1. Māla ne minnetim var ben seni öldürürüm diyüp elin urup **kılıcın çekdi** bunu öldürmeğe iķdām eyledi. (s.1864-7)

Kılıç ur-

1. Dā’im **kılıç urmadan** hālī olmazdı. (s.1615-8)

2. Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hazreti yolında kâfire **kılıç ururken** kâfir elinde şehid olandır. (s.1840-4/5)

Ƙılıç üşür-

1. ‘Avratuñ Ƙardaşları yüğrüşüp ağlaşup dañı yiğide **kılıç üşürdiler**. (s.1235-8)

Ƙına yak-

1. Zīrā ‘avratlara lāzımdur ki eri yanında **Ƙınalar yakınmak** ve sürmeler çekinmek ve düzünmek ve Ƙuşanmak ve gökcek Ƙoşular Ƙoşulanmak ve ere mülāyim sözler söylemek ve Ƙannişler eylemek ve boynına şarılmaq ve oynamak tā ki erin şehveti harekete gele baña yakınlık eyleye diyü. (s.922-1)

Ƙız al-

1. Bundan ma‘lüm oldu ki **Ƙız almak** evlā imiş. (s.354-3)
2. Bir kimesne ‘avrat eğer **Ƙız alur** olsa dünyāsından ötüri alsa faƘir ola. (s.355-5)

Ƙız ever-

1. Ve eğer **Ƙız evermek** ister olsaydı evvel vācibdür ki güveği dīn ehlerinden ve şulehādan ola ‘aşı fāsıƘ olmaya müdebber olmaya. (s.357-4)
2. Ve dañı **Ƙız evermeğiniñ** bir haƘƘı oldur ki dünyāya ve şöhrete tama‘ idüp geçkin Ƙocaya veyā Ƙatı çirkin yiğide virmeyeler. (s.400-1)

Ƙız vir-

1. Ve işde esrār yeyeni ve ħamir içeni aña **Ƙızın viren** aħvālını bildin. (s.399-11)

Ƙoltuğın Ƙovalt-

2. Meşelā **Ƙoltuğın Ƙovaldur** ve yumruğın döğeri dañı ziri üzerine yā yünri üzerine Ƙoya el bağda eyler. (s.895-11)

Ƙulak ur-

1. Ƙabre **Ƙulak ur** diñle dedi. (s.515-2)
2. Ƙarı Ƙabre **Ƙulağın urdı**. (s.515-2)
3. Ƙabre **Ƙulak ur**. (s.515-10)
4. Ƙarı gine **Ƙulak urdı** işitdi eyder: (s.515-10)
5. Birisi ilerü varup ağzına **Ƙulak urup** yine geldi. (s.1446-10)
6. Dañı varup **Ƙulak urup** geldi. (s.1447-3)

Ƙulak tut-

1. **Ƙulak tut** ki ƙonşunuñ izālarına şabır idüp ve anların ħüsn-i mu‘āmele idenlerin aĥvālini kemālini işit tā sen seni bilesin ki benī ādem mertebesindesin yoĥsa ĥayvānāt-ı sibāğ ve ĥaşerāt mertebesinde misin. (s.1097-5)
2. Çünki ziyāfet idenüñ ve ziyāfet olunanuñ tafşil-i aĥvālin bildüñise **ƙulak tutğil** tā ki ihvāni fi'l-lāhi aĥvālin daĥı bilesin. (s.1208/6)

Ƙuyruk bula-

1. Çünki Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām taĥta çıkmalu ola bu arslanuñ ayakları üzerine ƙalkup **ƙuyruk bulayup** eğreşürlerdi kim heybetinden diller tutulur. (s.1645-10)

Od ur-

1. Vardılar Eyyūbuñ tavarlarına otlaĥda gezerken **od urdılar** yaĥdılar. (s.1521-9)
2. Ve daĥı Ebū Yūsūf raĥmetu'l-lāhi ‘aleyh ƙatında eyledir ki atası bir ƙabda ĥinzir etin bişirdürken oĥlana şol ƙabda altına **od ur** diyü emir eylese emrin tutmamak gerekdür. (s.489-11)
3. Münāfiĥ tennūra **od urdı**. (s.1595-9)

Oĥlan bürisi tut-

1. Meryem ol sâ‘atde ĥāmile olup ikinci şâ‘atde **oĥlan bürisi tutdı**. (s.1758-9)

Oĥ ur-

1. Yā ‘avrat ne ƙatı **oĥ urduñ** dedi. (s.104-7)

Öksüzlük çek-

1. Biz kimse yanına varup **öksüzlük çekmeziz**. (s.716-1)
2. Yine şimdi cennetde biz anlarsız **öksüzlük çekeriz**. (s.427-6)

Şaçın yol-

1. Ammā ‘avratlara meyyitlere varmak ve ağlaşmak şaĥular şaĥmak ve ƙabirlere varmak veyā bir kimse meyyit üzerinde **şaçın yolmak** ve yaĥasın yırtmak ve döĥünmek ve gökler şarınmak ve ƙaralar geymek ve atı ters eğrelemek ve ƙılıç ve silāĥ vesā’ir ne var ise ters taĥınmak ve daĥı külli ne var ise küllisi menĥidür efa‘āl-i cāhiliyyedendür. (s.986-4/5)

2. Ve dağı bir ‘avrat ölüsi üstünde **saçın yolsa** yâ yüzün ursa yâ geyeceğın yırtsa kıyâmet güninde ol ‘avrat Lût ve Nuđ hâtunları kâfirler oldılar anlar ile bile kopa cehennemde bile yana ve hiç kimse aña şefâ‘ at eylemez dir. (s.987-4/5)

Şaçın şaçalın yol-

1. Ağmedü’l-Cevâd çünkü bunu işidüp vâveylatâh vâveylatâh diyüp feryâd u fügân idüp başın döğüp **saçın şaçalın yolup** yüzün yırtup libâsın çâk eyleyüp zarı zarı inleyüp başın döğüp ağlamağa başladı. (s.415-6/7)

Şaçu şaç-

1. İşbu tabağlardağı cennet hullelerin Fâtıma geysün ve cennet yemişlerin ki her tabağlarda vardur Fâtımanuñ üzerine **şaçu şaçın** dedi dir. (s.1474-9)

Şağlık vir-

1. Ol senüñ emânetinüñ **şağlık virür** dediler. (s.560-1/2)

Şağı / Şağ şağ-

1. Bir ‘avrat ölüye varsa üzerinde ağlasa **şağı şağsa** kıyâmet güninde anuñ dilini yetmiş zirâ‘ uzadurlar. (s.986-11)
2. Biri ölü üzerinde yağa yırtmağ ikinci **şağı sâğmağdur**. (s.988-8)
3. Şâlika diyü avazile **şağı şağnlara** dirler ve ihtiyârile iniñlemek de ve feryâd eylemek de andandur. (s.989-6)
4. Düğünlerde saz çaldururlardı yaslarda **şağı şağdururlardı**. (s.1673-8)
5. Bu **şağı şağmadan** ve saz çalmadan hadsüz dünyâ cemi‘ eylemişdi. (s.1673-8)
6. Şol **şağı şağnlar** kıyâmet güninde cehennemde iki şaf olurlar. (s.990-6)
7. Şâhib-meyyit harâretim teskîn olsun diyü **şağucılar şağdırmağ** câ’izdür dediler. (s.997-4)
8. Bir kimse meyyit üzerinde **şağular şağup** menâkıbın ve fezâ’ilin ‘ad eylese ba‘zılar şeytân vesvesesile eydürler ki bunuñ gibi fezâ’il ve kemâlağ ehlin Hağ te‘âlâ celle ve ‘alâ kabız itmek zülümdür Hağ te‘âlâ celle ve ‘alâ bu kişiye zulüm itmişdür dirler. (s.1001-1)
9. Ammâ ‘avratlara meyyitlere varmağ ve ağlaşmağ **şağular şağmağ** ve kabirlere varmağ veyâ bir kimse meyyit üzerinde saçın yolmağ ve yağasın yırtmağ ve döğünmek ve gökler şarınmağ ve qaralar geymek ve atı ters eğerlemek ve

kılıç ve silâh vesâ'ir ne var ise ters taşınmak ve dağı külli ne var ise küllisi menhidür efa'âl-i cāhiliyyedendür. (s.986-3)

10. Dağı cehennem ehline **şagular şagarlar** kelib uluşur gibi. (s.990-9/10)

11. Ve dağı 'avratlarına şagular ifşâ eyleñ **şagular şağsınlar**. (s.992-9/10)

12. **Şaguyı şagana** ve anı diñleyene ve anuñ çevre yanında meni' itmeyüp oturana Hâk te'âlâ celle ve 'alānuñ ve meleklerin ve cemi'-i halkuñ la'neti üzerine olsun dir. (s.988-1)

Sevgüsi düş-

1. Bu kıza Muhammeduñ ve aşhābınuñ **sevgüsi düşüp** eyder: (s.1656-11)

Sözi geç-

1. Ammā 'avratlarınuñ her biri başka evler isteseydi **sözleri geçmez**. (s.669-4)

2. Ve dağı 'avrat ere dise ki baña başka ev gerek atañ yanında olmazam dise **sözi geçer**. (s.669-2)

Sözin karşula-

1. Ve dağı erin 'avrat üzerindeki dördüncü haqqı oldur ki er ne emri derse **sözin karşulamaya**. (s.963-6)

Sözi қо-

1. Ogluñ 'āşidür 'āşī şālihuñ ehli olmaz cāhillik eyleme cāhil **sözin қо** dedi. (s.228-8)

Sözi tut-

1. Ve ol keseri almak isteyen emr-i ma'rūf nehy-i münker idendür ki ānuñ **sözi tutulsa** idi halk fesād-ı fıskı koyup rahmet bulup helākden hışmından halāş olurlar idi. (s.75-7/8)

2. Bir kimse ehl-i bid'atüñ gel didüğü yere varsa ve didüğü **sözi tutsa** dünyā 'izzeti için ve dünyā ğarazı için Hâk te'âlâ hazreti celle ve 'alā hazreti ol kimse'yi ehl-i bid'atden 'izzet taleb eyledüğinden ötüri zelil eyleye ve andan dünyā taleb eyledüğinden ötüri faķir eyleye dir. (s.261-11)

Sürme çek-

1. Zīrā 'avratlara lāzımdur ki eri yanında kınarlar yakınmak ve **sürmeler çekinmek** ve düzünmek ve kuşanmak ve gökcek қоhular қоhulanmak ve ere

mülâyim sözler söylemek ve kânişler eylemek ve boynına şarılmağ ve oynamak tâ ki erin şehveti harekete gele baña yakınlık eyleye diyü. (s.922-1/2)

Şefkat kânadıcıların aç-

1. Sen dağı anlarıñ üzerine **şefkat kânadıcıların açup** merhamet mezelletin eyleyüp dir dir ditremek gereksin. (s.458-9)

Tabanca çal-

1. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-selâmuñ mübârek yüzine bir **tabanca çaldı**. (s.1486-10)

Tanık turgur-

1. Bir kişinüñ bir kimsede alışığı olsa dağı iki **tanık turgursa** hâli nedür? (s.131-10)

Tanıklık vir-

1. Dimek olur ol günde anlarıñ üzerine dilleri **tanıklık virür** ki benimle söğdi. (s.23-7/)
2. Ve elleri **tanıklık virür** ki benimle vurdı. (s.23-8)
3. Ve ayakları **tanıklık virür** ki benimle vardı depdi. (s.23-9)

Toy çek-

1. Er oğı yine erüñ oynın oynar ve **toyın çeker**. (s.228-1)

Umusun kes-

1. Eyü eylemişsin hâlikdan nesne **umusun kes**. (s.731-6)

Yağa yırt-

1. Biri ölü üzerinde **yağa yırtmağ** ikinci şağı sağmağdur. (s.988-7)
2. Şâkkâ diyü **yağasın yırtana** dirler. (s.989-9/10)
3. Çün bu sözleri benden işitdi **yağasın yırtıdı** köşkünden aşğa indi havlısından taşra çıkdı. (s.1573-2)
4. Ammâ ‘avratlara meyyitlere varmağ ve ağlaşmağ şağular şağmağ ve kabirlere varmağ veyâ bir kimse meyyit üzerinde saçın yolmağ ve **yağasın yırtmağ** ve döğünmek ve gökler şarınmağ ve qaralar geymek ve atı ters

eđerlemek ve kıılıç ve silāh vesā'ir ne var ise ters taķınmak ve dađı külli ne var ise küllisi menhīdūr efa'āl-i cāhiliyyedendūr. (s.986-5)

Yakınlık eyle-

1. Zīrā 'avratlara lāzımdur ki eri yanında kınalar yakınmak ve sürmeler çekinmek ve düzünmek ve kuşanmak ve gökcek koğular koğulanmak ve ere mülāyim sözler söylemek ve kannişler eylemek ve boynına şarılmak ve oynamak tā ki erin şehveti harekete gele baña **yakınlık eyleye** diyü. (s.922-6)

Yakınlık it-

1. Meğer sen bir vakıtde dağı sefere gitmişsin seferden geldüğin vakıtin 'avratuña **yakınlık itmek** istedin. (s.1235-2)

Yaraķ düz-

1. El-kıışsa **yaraķların düzüp** ğazāya gitdiler. (s.1043-6)

Yaraķ gör-

1. Yā gözüm nūrı Fātıma seni göresim geldi saña müştāķ oldum şimden girü baña gelmek **yaraģın gör** dedi. (s.1497-3/4)
2. Fātımanuñ anası yokdur ki anuñ **yaraģın kim göre** dirken Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām geldi eyder: (s.1472-8)
3. Dördünci ezān okunmadan namāzın **yaraģın görürin**. (s.551-9/10)
4. Bir kimsenüñ göñli isteseydi ki kendi yimek yirken ğayrıları ayağ üzere tırdura ol kişi ehli cehennemde oturmağa **yaraķ görşün** dir. (s.566-3)
5. Yā gözüm nūrı Fātıma saña müştāķam baña gelmek **yaraģın gör** dedi. (s.1499-2)
6. Hālüñ nicesi olur kaçan ümmetüm namāz **yaraģın görmeğe** başlasalar. (s.1357-4)
7. Aña bir muşanna' beşik ve ğarīrden libāslar esbāblar **yaraģın görmişler** idi. (s.1505-7)
8. Tırduķ nişvānuñ **yaraģın görüp** iletdük defin itdük. (s.1578-11)
9. İşde ol **yaraķdur** ki **görürüm** dir. (s.1499-2/3)
10. Vay yārenler dağı kefenim yatam **yaraģım göreysin**. (s.1848-9)

Yaramazlık eyle-

1. Ne **yaramazlık** eylemişsin. (s.1560-5)

Yas tut-

1. Dağı **yas tıtdılar**. (s.1582-5)

Yavri baş-

1. ‘Avrat yalağı üzerinde gısil eylese dağı ol yalağdan tavuqlar içse cemi‘isi **yavri başarlar** dir. (s.314-6)

Yir düz-

1. Hasan şöyle zan eyledi kim vara **yir düze** dağı gel diye. (s.1512-5)

Yir eyle-

1. Bir kimsenüñ adı Muhammed olsaydı aña söğmeñ belki aña hürmet eyleyüp meclislerinde **yir eylemek** [gerek]. (s.273-9)
2. Ol eyle diyen şeytāncuğı kucaqlar göğsine başar bağırunüñ **yir eyler** ve getirür çağ kendi yanına oturdur dir. (s.290-6)

Yürüyiş it-

1. İmdi benim cānım oğul kıoma şeytānı sen içerüden ben taşradan **yürüyiş idelüm** hā dedi. (s.1409-11)

Yol al-

1. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām kuşluğa dağ bir aylık **yol alurđı**. (s.1651-4)
2. Öyleden soñra dağı bir aylık **yol alurđı**. (s.1651-5)

Yol azdur-

1. Meğer ki **yol azdurmışlar**. (s.246-9)

Yolın güit-

1. Eğer ma‘nā oğlı olmazsa yalıñuz bil oğlı olamğıla ol şeyhüñ **yolın güdemez** dir. (s.227-9)

Yumruğın düğ-

1. Meşelā kıoltuğın kıovaldur ve **yumruğın düğer** dağı ziri üzerine yā yünri üzerine kıoya el bağda eyler. (s.896-1)

Yüreği çık-

1. **Yüreğini çıkar**an nedir? (s.1367-7/8)

Yüz burtar-

1. Ammā bir kimseye ki naşīhat eşer eylemez andan ırak olmak gerek ve yanından geçerken **yüz burtardup** geçmek gerek. (s.259-1)
2. Ve anları şerī'ate muhālif işde görse dağı döğmeğile yā kıovmağıla tınmasa anlara dosut değıldür belki kaşık bir düşmandur ki anları öyle görüp dağı terbiye eylemez naşīhatile yā **yüz burtarmağıla**. (s.50-7/8)
3. Ve atasına va anasına ğazabla ve **yüz burtarmağile** bakmaya. (s.469-10)

Yüzün burut-

1. Ve dağı konuğ evde iken **yüzün burutma** ve kaşāvet izhār eylemeye. (s.1150-11)
2. **Yüz burtup** anama eğri bakdımđı. (s.471-5)

Yüz buruşdur-

1. Ve sünnet oldur ki kişi konuğı güler yüzle ve şefkatle karşılayup eğer kanlusı ise dağı **yüz buruşdurmayup** elin eline alup ikrāmile 'izzetle alup evine getürmek gerek. (s.1133-1)

Yüz çevir-

1. Ey yalancı İbrāhīm bize muħabbetüñ oğlun görünce imiş anı görünce bizden **yüz çevirdün** dedi. (s.255-7)
2. Bundan maķşūd oldur ki eħaşş-ı ħavāşile māsivā Allāhü te'ālādan gönüllerin çeküp Ħađdan yaña **yüz çevirmişler**. (s.256-4)

Yüzünü döndür-

1. La'net 'avāna biliş olursa / **Döndür yüzünü** bir iş olursa / İnanma 'avratuñ en eyüsine / Şuĉ idenüñdür ayañusına (s.363-9)

Yüz göster-

1. Çün kaplan yiğidüñ 'aklı başına geldiğüñ bilüp yiğidüñ eline ayağına yüzün gözün sürüp tazarru' kısmından **yüz gösterdi**. (s.1620-10)

Yüzün gözin sür-

1. Çün kaplan yiğidüñ ‘aqlı başına geldüğüñ bilüp yiğidüñ eline ayağına **yüzün gözin sürüp** tazarru‘ kısmından yüz gösterdi. (s.1620-9)

Yüzünü kara it-

1. **Yüzünü kara iden** kimdür? (s.1366-10)

Yüzün tut-

2. Ağlayı ağlayı **yüzlerin** beriye tarafına **tutup** Mekkeye gittiler. (s.1574-2)

Yüzün ur-

1. Ve dağı bir ‘avrat ölüsi üstünde saçın yolsa yâ **yüzün ursa** yâ geyeceğün yırtsa kıyâmet güninde ol ‘avrat Lût ve Nuḥ ḥâtunları kâfirler oldılar anlar ile bile kopa cehennemde bile yana ve hiç kimse aña şefâ‘ at eylemez dir. (s.987-4/5)
2. Arvaha tūru gelüp abdest alup iki rek‘at namâz kıldı **yüzün** secdeye **urdu** münâcât eyledi. (s.1562-11)
3. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem Allâhü te‘âlâ celle ve ‘alâ ḥâzretine şıgınuḡ yerinden kalıkdı Ḥîrâ tağına çıḡup **yüzün** secdeye **urup** münâcât eyledi. (s.1247-3/4)
4. **Yüzün** Şîrînüñ yüzine **urup** cân teslîm eyledi. (s.1580-9)
5. Ḥüsrev kana ḡarıḡ olmuş **yüzünü** yüzine **urup** cân virmiş. (s.1580-11)

Yüz /Yüzün yırt-

1. **Yüz yırtan** dağı andandır. (s.989-10)
2. Aḡmedü’l-Cevâd çünki bunu işidüp vâveylatâḡ vâveylatâḡ diyüp feryâd u fügân idüp başın döğüp saçın şaḡalın yolup **yüzün yırtup** libâsın çâk eyleyüp zarı zarı iñleyüp başın döğüp ağlamağı başladı. (s.415-7)
3. Kendi **yüzün yırtup** ḡanadır. (s.937-9)

Yüz yu-

1. Ve dağı bir kimseye diseler namâz kııl ol dise kim ben namâzdan el yudum yâ **yüzüm yudum** yâ başım yudum yâ namâzı ekinciye virdüm eksin yite dise yâ dise ki ramâzân ayında cemî‘isin kıılam dise yâ dise ki kııla gördüm hiç nesnem ziyâde olmadı yâ namâzdan baña ziyân olur dise yâ dise ki ṡurmağıle

azmaz yimez ve yitmez tursun dise yā namāzdan size ne fā'ide bulduñuz dise kâfir olur. (s.1311-5)

1.2.1.4.1. 3. Yer Tamlayıcısı+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler:

Ağuya boyan-

1. Ve eğer anuñ 'ilmi ziyāde ise eyde kim ol **ağuya boyandısa** tiryāki dağı vardur dedi. (s.112-7)

Ağır getir-

1. Kaçan kim hayırları tarafı yeyni gelseydi yapışurlar **ağır getirürler**. (s.431-3)

Ardına düş-

1. 'Avrat **ardına düşdi**. (s.131-1)
2. 'Avrat Manşürun **ardına düşüp** bile gitdi. (s.131-3/4)
3. Oğlanuğı **ardına düşdi** ağlayı ağlayı. (s.249-8)
4. 'Avrat levendi kodi Manşürüñ **ardına düşdi**. (s.1685-3)

Ardına uy-

1. Hātun gördü ki bir levend **ardına uyup** yürür. (s.1511-10/11)

Ardından devür-

1. 'Avrat bī dīn hınzır kähbe yiğidin **ardından devürdi** kâfire yaramak için. (s.1622-11)

Ayrılmaya döyme-

1. Yā Rabbi benüm oğlanuğumdan **ayrılmaya doymazmışam**. (s.481-2)

Atmaya kıyama-

1. Mürīd şanduğı ceyhün kenārına kenārına şuya **atmaya kıyamayup** bir yirde gizleyüp gine şeyhe vardı. (s.483-5)

Başına çok-

1. Halık **başına çokdılar** eyitdiler: (s.1683-6)
2. Halık **başına çokmış**. (s.1229-1)

Başa kaç-

1. Hîç yok yirden **başlarına kaçarlar** senüñ südüñ şöyle değil midür ve soyuñ filân şöyle değil midür dirler. (s.271-10)
2. Anlaruñ geçmiş şuçlarını **başlarına kaçmañ** ki sen ezelde şöyle dimedüñ mi şöyle itmedüñ mi. (s.20-6/7)
3. Yâhüd ta'âm yedürdüğün yâ virdüğün **başına kaçar** yâ taleb ider. (s.1179-5)

Bırakmağa kıyama-

1. Mürid yine vardı **bırakmağa kıyamayup** geldi. (s.483-9)

Başına uğra-

1. Pâdişâh bildi kim hasüd hasedi **başına uğradı**. (s.1405-3)

Boynına şarıl-

1. Zîrâ 'avratlara lâzımdur ki eri yanında kınalar yakınmağ ve sürmeler çekinmek ve düzünmek ve kuşanmağ ve gökcek çoğular çoğulanmağ ve ere mülâyim sözler söylemek ve kânişler eylemek ve **boynına şarılmağ** ve oynamañ tâ ki erin şehveti harekete gele baña yakınlık eyleye diyü. (s.922-4)

Çevresine tolan-

1. Ve **çevresine tolanmağ** gereksin. (s.458-10/11)

Dadına toya-

1. Yâ Rabbi biz ata ana **dadına toyamaduğ**. (s.427-3)

Dediğinde turma-

1. Niçün **didüğünde turmaduğunuz** ve didüğünüz ile 'amel eylemedüñüz diyüp tefdi' eyledi. (s.139-7)

Elinden gel-

1. Hizmetden kayırmazam çekinür âdem değülem **elimden geldükçe** takşîr itmeme buyur dir. (s.1590-6)

Elden git-

1. Ammâ ol dünyâdaki evveli budur ki hürmeti ve 'işreti **gider elden** alçağ olur ve başı aşağı olur ve şoyı şopı halk içinde eksik olur. (s.926-6)

Ele gir-

1. Eğer t̄alib kendi ʿilim ehli olup dağı ıalbi dölenecek kimse **eline girmese** zühd ü taıvā kitāblarından baʿzı kitāb muıālaʿasını virid eyleye meşelā İmām-ı Ğazālī kitāblarından Bidāyeti'l-Hidāye ve Minıacı'l-Ābidīn gibi. (s.154-7)

Elden kıoma-

1. Ve dağı bühtān ve ğıybet vesā'ir elfāz-ı mehmelāt ve tūrihāt ve herze ve hezeyān cemī'isinden dā'im tevbe'i ve istiĝfarı **elden kıomamak** gerek. (s.1329-2)
2. Zīrā melāmiyye şerī'ati **ellerinden kıomazlar**. (s.194-6)

Elden utan-

1. ʿAvrat **elden utanup** bu kıızı oĝlana tıyurmayup şaklardı. (s.1691-5)

Ele ver-

1. İşde bu üç dürlü boruı ehlini Allāhü te'ālā celle ve ʿalā ğaşmı **eline virmez** gerek şehīd olsun ğayrı vechile olsun. (s.1837-2)
2. Rabbü'l-ka'be ğaıkııün ben bu kışı'i sizin **elifüze** su'āl itmeĝe **virmezem** dir. (s.1909-11) (s.1910-1)

Eline yapış-

1. Şem'ün hemān peyĝamber'aleyhi's-selāmuñ mübārek **eline yapışup** eyder: (s.1091-10)
2. Ebü Ğanīfe ol yiĝidiñ **eline yapışup** aldı taşra çııdı eyder: (s.1101-1)
3. Pādişāh İmām ğazretlerinüñ **eline yapışup** taıhtına çııardı. (s.1099-10)
4. Ve ğıı kimse anuñ **eline yapışmış** deĝildür. (s.1570-5)
5. Şabāĝ Ğazret-i ʿAlī Ğasanuñ ve Ğüseynüñ **ellerine yapışup** Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā ʿaleyhi ve sellem ğazretine getürdi. (s.1484-1)

Ere var-

1. Ben **ere varmayınca** olmazmış dedi. (s.448-6)
2. Ziyānlu ʿavrat oldur ki senden evvel **ere varmış** ola dağı ol erden oĝlı kıızı olmış ola. (s.352-6)
3. Ve **ere varmadan** ölen kıızlar şehīddür. (s.1846-3)

Ergü kapusına var-

1. Duldum kızcağazlarım **ergü kapusına varmasun** diyü er dağı almadum.
(s.448-2/3)

Evine düş-

1. ‘Avrat kaçup karındaşları **evine düşdi**. (s.1232-4)

Evi üzerine ol-

1. Emin kişisin sen ancak **evim üzerine** ben gelince **ol** dedi. (s.1591-4/5)

Eylüğe yetiş-

1. **Eylüğe yetişmezsın** sevgüli nesneleriñüzi Hâk te‘alâ celle ve ‘alâ yolına sadâka itmeyince dir. (s.1510-11)

Gitmeğe kuşan-

1. Oğlan anası sözün eslemeyüp **gitmeğe kuşandı**. (s.473-9)

Göñlinden çıkar-

1. Mādām ki göñlinden ma‘aş ve kesib fikiri ola anı **göñlinden çıkarup** ve tevbe eyleyüp yine tevekküle ‘azim eylemek gerekdür ki dağı ilerüki maqāma irişe.
(s.240-10)

Göñüle gir-

1. Şem‘ün geldi kimse’i dīne da‘vet itmeden ve kendini dağı bildirmeden beğe muqarrib ādemler ile āşinālīk eyleyüp **göñüllerine girdi**. (s.126-7)

Ķursağına düş-

1. Ol eyledüğüm etmek fāsīk **ķursağına düşdüğinden** ötüri yigirmi yıldur ‘azāb çekerim dir. (s.359-11)

Külfetten kal-

1. Atam anam **külfetten kalmışdur**. (s.670-7)

Maskaralığa al-

1. Beni neden **maskaralığa alursız** ben kolayına kimse imişem havā yüzinde kazlar götürürlerdi deyince ağac ağzından çıkup indi yere pāre pāre oldu.
(s.175-4)

Oda yaq-

1. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḥazreti qaşıd eyledi ki 'Alqame'i **oda yaqma**. (s.518-3)
2. Gözüm qarşısında **oda yaqarsın**. (s.518-6/7)
3. Daḥı **oda yaqalar**. (s.624-8)
4. Ammā fetvā evvelki üzerinedir ki **oda yaqalar** kendünüñ eğer ğayrınıñ. (s.624-11)
5. **Oda yaqalar**. (s.634-6)
6. Ba'zıların muḥtārı **oda yaqalar**. (s.634-10)
7. Çünki yiğit anı işidüp ğazab eyledi ki vara anasını kabirden çıkarup **oda yaqa**. (s.1693-10)
8. Göklerde melā'ikeler yüzlerin secdeye urup feryād ğırı idüp çığrışdılar ki yā rabbe'l-'ālemīn ḥalīlīñi düşmān **odına yaqar mısın** meded meded dediler. (s.1742-9)
9. Biraz Ḥavvāya söyledüğünden soñra turup vesvāsı **oda yaqdı** külin yele şavurdu. (s.1408-7)
10. Ḥaḳ sübhānehū ve te'ālā celle ve 'alādan emir geldi kim Muḥammed 'aleyhi's-salātü ve's-selām aşḥābıyla Eyyübü'l-Ensārīnün evinde oturuyorlar var anlara naşīhat eylegil ammā zinhār şaḳın yalan söyleme yoḥsa seni oturduğuñ yirde **oda yaqaram** dedi. (s.1356-1)

Oqumağa vir-

1. Ve bir rivāyetde on dörüt günden soñra **oqumağa vireler**. (s.274-4)

Ölüm döşeğine düş-

1. Rābi'a **ölüm döşeğine düşdiği** vaḳtin eyitdiler göñlüñ ne diler dediler. (s.1507-8/9)

Öñüne getir-

1. Ve ol günü **öñüne getürmiz misin** ki dükeli cümle beğler beğliğinden mağrül ola ve dükeli cabbārlar ve zālimler maḫlūm elinde esīr olalar. (s.1568-6)

Öñüne düş-

1. **Öñüne düşüp** aldı beni nişvānuñ ḳatına girdi. (s.1576-8)

Sözine uy-

1. Ve eğer komsu **sözine uyup** meni' eylemezler ise şu çıkup gemi'i gark ider cemi' isi helāk olurlar dir. (s.75-2)
2. Ve dağı hāzer eylemek gerek atanuñ ananuñ albin incidüp huşuřā 'avratlar **sözine uyup** ata ana rızāsın terik eylemekden. (s.512-6/7)

Südden kes-

1. Kaçan kim ol veledi **südden keseydi** gökler bir melek çağırur ki: Yā hātun kişi 'ömrünüñ geçmiřinüñ günāhı yarlıgandı ve cemi' i geçmiş 'ömrin 'ibādetden geçmişden yazıldı var 'ömrünüñ geleceğine ğayret eyle diyeler. (s.1023-2)

aşa tut-

1. Bu hātunı mabere arasına çıkarup **aşa dutdılar** recm eylediler. (s.1542-2)

Üzerine üş-

1. Halı **üzerine üşüp** kimi yüzün kimi başın kimi elin öpüp sevindiler. (s.1092-8)

Üzerine ditre-

1. Anlara tevāzi' ile **üzerlerine ditire**. (s.458-7)

Üzerine al-

1. Ve eğer evlāddan birisi rızāsıyla atanuñ ananuñ hizmetin yā nafaasın **üzerine alsaydı** ve ğayrısı terik itmeğile 'āřı olmaz ammā řevābından ve derecātından alurlar. (s.466-6)

Üzerine gir-

1. Meřelā ikisi ođlunuñ **üzerine girseler** atayı ta'zīm eylemeği murād eyleyüp ayağı üzerine alka ve hizmet ü in'ām bābında atayı tadīm terci eyleye. (s.490-8/9)
2. Bunı oğlan bir gün bu devlet hātunuñ **üzerine girür** eyder: (s.1538-10)

Üzerine düş-

1. Anası dağı **üzerine düşüp** uşşı gitdi. (s.1850-8/9)

Üzerine üş-

1. Müslimān leşkeri daħı anı eyle görüp ğırı idüp bir uğuzdan **üzerine üşdiler** tā ikindiye dek ‘azīm kıran eylediler. (s.1047-5)

Üzerine çalış-

1. Yā mel‘ün halkı helāk eyledüğinden saña ne var ki anların **üzerine çalışup** yürürsin dedi. (s.1391-10)

Üzerine yürü-

1. Yā mel‘ün halkı helāk eyledüğinden saña ne var ki anların **üzerine çalışup yürürsin** dedi. (s.1391-11)

Üzerine düş-

1. ‘Avrat gelüp gelüp Muħammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmuñ **üzerine düşdi.** (s.1233-7)

Yağmaya aldur-

1. Bir bāzırgān bir niçe kumāş ile şehre varduğı gibi **yağmaya aldura.** (s.234-5)

Yağmaya vir-

1. Ve andan şönar cemī‘-i rızqını **yağmaya virdi.** (s.1064-3/4)

Yaķasından yapış-

1. Hūşūşā kendi ehl-i beytini terbiye itmeyecek olursa kıyāmet güninde ve anlar anuñ **yaķasından yapışurlar.** (s.51-8)

Yanına düş-

1. Mūsā peygamber ‘aleyhi’s-selām **yanına düşüp** giderken eyitdi: (s.503-3)
2. Benim şeri‘ atümi **yerine getürdi.** (s.49-4)

Yerine getür-

1. Kıl şeyhi eve iletüp efendisi didüğün **yerine getürdi.** (s.1230-2)
2. Bir kimse gödersen ğod biz sizüñ emrünüzi **yerine getürürdük** dedi. (s.1100-5)

Yire çal-

1. Meşelā bir kimesne gördüñ ki elinde bir cāmda ğamir alup gider yā bir sāz āleti var kavrayup **yire çalup** tağıtmağile ol münker meni‘ olur. (s.85-2/3)

Yola getir-

1. Kibir azgünü **yola getürmek** cinnile insüñ mecmü'ısınıñ 'ibâdetinden hayırlıdır. (s.116-3)
2. Her gün her mafşal şağışınca şadağa virmek gerek boruçdur yâ mālından yâ hayırlı sözlerden yâ bir yol azmışı **yola getürmekden**. (s.963-3)

Yola gir-

1. Kendü nefsinüñ yoldan azduğın bilüp kılavuzı uyup **yola gire**. (s.152-8)
2. İmdi buğagıyı çözüp dahı andan **yola girmek** gerekdir. (s.233-4)

Yoldan az-

1. Kendü nefsinüñ **yoldan azduğın** bilüp kılavuzı uyup yola gire. (s.152-7)
2. İy kulların rāzın bilici ve ey **yoldan azanlara** yol gösterici ve ey tevbe idenlerin tevbesin kabül idici ve ey müflislere ni'met virici benim hālīm bilürsin baña luḫ u kerem eyle günāhımı bağışla benim yüzüm karasın aḫ eyle ve beni ṭamu odından cānımı azād eyleyüp dīzāruñla şād eyle dir idi. (s.1678-9/10)

Yüzine bakma-

1. Görseler kim bir gözi kör ve avurtları birbirine geçik çeñesinde ṭoḫuz kılı var başında delik tācı var bir ḫabīş şeklidür kim ādem **yüzine bakmaz**. (s.1355-1)

Yüzine ur-/vur-

1. Ya'ñ her gün her kullarınıñ niçe 'aybın görüp **yüzlerine urmaz** ve rızıkların kesmez. (s.119-11)
2. La'net olsun aña iletüñ 'amelin **yüzüne urun** diye. (s.900-11)
3. Melā'ike ol şaḫşuñ 'amelini **yüzine urup** la'net saña dirler. (s.901-1)
4. Ḳanğı 'avrat ki namāz kıla dahı du'āda kendüden evvel erini añmaya ol namāzı **yüzine ururlar** kabül olmaz dir. (s.969-1)
5. İmdi 'amelin ilet şāḫibinüñ **yüzine vur** diye. (s.892-10/11)
6. Anlar dahı getirüp 'ameli şāḫibinüñ **yüzine vurup** diyeler: (s.892-11) (s.893-1)

1.2.1.4.1. 4. Zarf+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler:

Ağır gel-

1. Hālāyık mahşere cemi[‘] olmuş bir [‘]avratuñ [‘]ameli şartılır Uğud tağından **ağır gelür.** (s.551-1/2)
2. Bu sebeble terāzin **ağır gelmişdür** dedi. (s.552-4)
3. Mizānda atasınuñ anasınuñ günāhları **ağır gelüp** hayrı yeyni geldüğü vaqtin hayırlu gözine yapışalar. (s.714-9)
4. Beşinci oldur ki kıyāmetde hayırlar terāzūsi kefesi **ağır gelür.** (s.1359-3)
5. Dağı şalınurlar dağı hayrın **ağır getürürler.** (s.714-11) (s.715-1)

Alçağ gör-

1. Oquduğunu vaqtin yā okudduğı vāqtin cemi[‘] -i nesneden iltifāt kesüp dağı cānu ve dilden diñlemezeñ Hāğ te[‘]ālā cello ve [‘]alā hazretinüñ kelām-ı şerifini ol bir aña birden ve kelāmından **alçağ görmiş** olursın. (s.292-11)

Alçağ ol-

1. Ammā ol dünyādaki evveli budur ki hürmeti ve [‘]ışreti gider elden **alçağ olur** ve başı aşığa olur ve şoyı şopı halk içinde eksik olur. (s.926-6)

Aydın eyle-

1. Zülmet zülmeti **aydın eylemez.** (s.111-4)
2. Şimdi sen nūr oldun. Senüñ nūruñ benim zülmetümi **aydın eyledi** dedi. (s.111-5)
3. Hāğ te[‘]ālā cello [‘]azemetehü senüñ kabriñi **aydın eylesün.** (s.111-6)
4. Nitekim benüm dīnimi **aydın eyledüñ.** (s.111-7)
5. Ve eğer bāliğ olmadık evlād ki atadan anadan sonra ölmüşler ola anlar kıyāmet karañuluğında atasınuñ anasınuñ öñünce nūr olup yolların **aydın eyleyeler** dir. (s.719-6/7)

Başın yürü-

1. Manşür ibn-i [‘]Ammār hemān **başın yürüyüp** [‘]avratın yanına vardı. (s.1684-10)

Berik yapış-

1. ‘Ākıbet Ebū Hureyre rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhū **berik yapışdı** ki Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ḥazretine ilete. (s.1444-7)

Boş ol-

1. Ve eğer **boş ol** dise şelāşile rec‘i iḥtilāfīdür. (s.666-7)
2. Yā ‘avrat eğer benüm rızqumdan bir daḥı şadaқа virecek olursañ üç ṭalaқ benden **boş olasın** dedi. (s.1586-4)
3. Yāḥūd ‘avrata ol bayın ṭalaқ virse daḥı Zāleme kıtında şelāşe virse **boş olmaz.** (s.664-10)
4. Ve yāḥūd ‘avratı ṭalaқına vekīl eylediğünden soñra şelāşe virse **boş olmaz.** (s.665-3)
5. Ve daḥı yemīn viren şelāşe telaffuz eylese yemīn iden şelāşe telaffuz eylemeden olsun dise yāḥūd küllemā üzerinde olsun dise **boş olmaz.** (s.665-7)
6. Ve daḥı bilmek gerekdür ki bir kimesne ‘avratınuñ ismini kendi avucına yazsa yā bir nesneye yazup avucu içinde tutup bir elile mektüb olan elile işāretle ṭalaқа yemīn eylese **boş olmaz.** (s.664-8)
7. Bir kimse eyitse filān ‘avratı alacaқ olursam üç ṭalaқ **boş olsun** yāḥūd ḥod dise kim her ‘avrat kim alurum üç ṭalaқ boş olsun dise daḥı varsa bir Şāfi‘ī ‘ālimden istifdā eylese Şāfi‘ī mezhebine göre dise kim var ol ‘avratı yā қаңğı ‘avratı dilerseñ al dise ol kimesne ol ‘ālimüñ қavlile ‘amel eyleyüp ‘avratı alsa dürüst. (s.666-11)
8. Bir kimse eyitse filān ‘avratı alacaқ olursam üç ṭalaқ boş olsun yāḥūd ḥod dise kim her ‘avrat kim alurum üç ṭalaқ **boş olsun** dise daḥı varsa bir Şāfi‘ī ‘ālimden istifdā eylese Şāfi‘ī mezhebine göre dise kim var ol ‘avratı yā қаңğı ‘avratı dilerseñ al dise ol kimesne ol ‘ālimüñ қavlile ‘amel eyleyüp ‘avratı alsa dürüst. (s.667-1)

Dir dir titre-

1. Sen daḥı anlaruñ üzerine şefқat қаnadıcıқların açup merḥamet mezelletin eyleyüp **dir dir ditremek** gereksin. (s.458-10)

Diz çök-

1. Eyle diyince varup bu pīrin öñinde **diz çöküp** eyder: (s.1842-1)

Düzenüp bizen-

1. Nitekim Ümme Seleme ražiya'l-lāhu 'anhü Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hazretlerine **düzenüp bizendiği** gibi didi. (s.99-2)

Eğri bağ-

1. Yüz burtup anama **eğri baktımdı**. (s.471-5)
2. Ve dağı bir 'avrat erine **eğri baksa** kıyāmet güninde başsız kıpar ve gevdesi söyle yitire eli ayağı belürsiz olur dir. (s.965-2)
3. Va'l-lāhi aña namāzın şadađanuñ ve orucun fā'idesi olmaz mādem ki senüñ kalbüñ aña **eğri ola** dedi. (s.519-1)

Eksi tut-

1. Nitekim şol kile'i **eksik tutan** tosbağa olup ve münāfıklık ve kıvuculuk iden maymün olup dağı şoñra helāk olup bu şimdikiler oldılar. (s.378-5)

El ele al-

1. Zırā ki iki şasret buluşup biri birin görüp **el ele alup** görüşmedin du'ā ve hācet mağböldür dedi. (s.253-5)

El bağda eyle-

2. Meşelā kıltuğın kıovaldur ve yumruğın döğer dağı zırī üzerine yā yünri üzerine kıoya **el bağda eyle**. (s.896-2)

Eyü var-

1. Allāhü te'ālā celle ve 'alā berekāt virsün **eyü varmışsın** dedi. (s.1601-4/5)

Girü kıo-

1. Bir kimse bāđıl 'ameli **girü kıosaydı** anı eyi şoyı ilerü getirmez dedi. (s.230-6)

Güce gör-

1. Gördü kim oğlancuğı çarmuğda gerilmiş **güce görüp** döğerler. (s.46-9)

Ĥor gör-

1. Ve dağı atasın **ĥor görüp** ĥayrı kimseye intisāb idüp ben filān oğlıyım diyene Ĥađ te'ālā ĥazreti celle ve 'alānuñ ve cemī' melā'ikelerin ve cemī' ĥalkuñ la'neti üzerinedir dedi. (s.469-6)

İlerü getir-

1. Bir kimse bâıl ‘ ameli girü qosaydı anı eyi şoyı **ilerü getirmez** dedi. (s.230-7)

Qırı var-

1. Dağı ba‘ zı qardaşı şıla itmeğe varduğı vaqtin **qırı varmamak** gerek. (s.1211-1)
2. Ben dağı Şiddik dağı bir mü‘min qarındaşımız şıla itmeğe varduğumuz vaqtin **quru varmazdık**. (s.1210-7)

Öksüz qal-

1. Vay babacığumuz sen gitdüñ biz **öksüz kaldık**. (s.450-6)
2. Ve dağı anam öldi **öksüz kaldım** ve babam öldi yetim kaldım ve bu vilâyetde garibem. (s.1499-8)

Şapa sağ çık-

1. Haq te‘ālā celle ve ‘alā kereminden Şem‘ūna haqar gelmedi **şapa sağ çıkup** kurtardı. (s.1615-2)

Şapa sağ ol-

1. ‘Arabuñ eli yine **şapa sağlam oldu** Haq te‘ālā celle ve ‘alānuñ kudretiyle. (s.1489-1)

Sökün it-

1. Bu od bir tarafındağı halkuñ üzerine **sökün ider**. (s.932-9)
2. Bir tarafından odı yine yine **sökün ider**. (s.932-10)

Toğrı ol-

1. Dağı erin ‘avrat üzerindeki ikinci haqqı oldur ki ‘avrat erine **toğrı olmaqdur**. (s.924-11)

Tul qal-

1. Ve dağı diye ki ‘avratımı **tul kaldı** diyü incitmeñ ve oğlancıklarımı yetim diyüp döğüp söğmeñ izālar eylemeñ yine. (s.1468-4/5)

Tuş gel-

1. Cemī‘-i ‘ömründe bir namāza **tuş geldüñ idi** ānı dağı bozdun gitdüñ dinildi. (s.182-1)

Ulu gör-

1. Yâ muhâcir ve enşâr bir kimse ki ʿavratını anasınıñ üzerine **ulu görseydi** Hâk teʿâlâ celle ve ʿalâ hazretinüñ laʿneti anuñ üzerine olsun dedi. (s.519-10/11)

Vaz gel-/geç-

1. Meşelâ billür câmda hamirleri olsa idi şımadan dökmek müyesser olmasa idi sımayalar **vazgeçeler**. (s.91-4)
2. Eğer maħallise ve eğer pâdişâh ʿöşri ve zekâtı taleb eylemese **vaz gelse** kendüsi çıkar. (s.626-11/627-1)

Yakın ol-

1. Çünkü gice oldı eri diledi kim Arvahaya **yakın ola**. (s.1562-8)
2. Sen benüm öcümden Hâk teʿâlâ celle ve ʿalâya **yakın olmışsın**. (s.1516-1)

Yetim ko-

1. Bu kulumuñ atasını alup **yetim komışam**. (s.438-3)

Yeyni gel-

1. Mizânda atasınıñ anasınıñ günâhları ağır gelüp hayrı **yeyni geldiği** vahtin hayırlu gözine yapışalar. (s.714-10)
2. Kaçan kim hayırları tarafı **yeyni gelseydi** yapışurlar ağır getirürler. (s.431-3)

1.2.1.4.1. 5. Fiil+ Fiil Bağlantısı ile Birleşenler:

Kapıp şalıvir-

1. Tamâm benüm üzerime geldiği gibi şalkımı **kapdı şalıvirdi**. (s.1508-6)

Yalvarıp yaçar-

1. Uğrı ehl-i ʿayâlim diyü **yalvardı yaçardı**. (s.1444-3)

1.2.1.4.2. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

1.2.1.4.2.1. Özne+Nesne+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler:

Yüz yere ur-

1. Bir kulum baña **yüz yere urup** çağırır yetiş dedi. (s.478-4)

1.2.1.4.2.2. Özne+ Yer Tamlayıcısı+Fiil Bağlantısı ile Birleşenler:

Başı aşağı ol-

1. Ammā ol dünyādaki evveli budur ki hürmeti ve ʿ işreti gider elden alçağ olur ve **başı aşağı olur** ve şoyı şopı halk içinde eksik olur. (s.926-6)

Şu başdan aş-

1. Ammā yā kişi **şu başdan aşdı**. (s.448-5)

1.2.1.4.2.3. Özne+Zarf+Fiil Kuruluşunda Olanlar:

Aşağısın yukarı döndür-

1. Allāhu ʿ azīmü’ş-şān hāzreti bir meleğe emir eyledi ki filān şehriñ **aşağısın yukarı döndür** ehli helāk olsun didi. (s.70-3)

Şoyı şopı eksik ol-

1. Ammā ol dünyādaki evveli budur ki hürmeti ve ʿ işreti gider elden alçağ olur ve başı aşağı olur ve **şoyı şopı** halk içinde **eksik olur**. (s.926-7)

Yılduzı alçağ ol-

1. Zīrā aşısız şoydan ve yaramaz şamardan alınmış olsa idi oğlanuñ ve ol kızuñ halıq içinde ʿ ırzı eksik ve **yılduzı alçağ olur**. (s.271-9/10)

Yüzü kara ol-

1. Yā ʿ ammum oğlı kerem eyle ben saña helāl olmadan şu işi baña işleme soñra **yüzümüz kara olur** dir. (s.941-4)
2. Ve Nūh peygamber ʿ aleyhi’s-selāmuñ oğlı Hāmuñ evlādınuñ yüzleri ve gözleri qarardı Hāzret-i Nūh ʿ aleyhi’s-selām Hāma **yüzün kara olsun** dimeğile. (s.1000-1)

1.2.1.4.2.4. Nesne+Yer Tamlayıcısı+Fiil Kuruluşunda Olanlar:

Buyruğı yerine var-

1. Ve hālişi li vechi’l-lāh ʿ ibādet aña dirler ki Allāhü te’ ālā için **buyruğı yerine varup** borcum ödensün diyü yāhūd nāfile ʿ ibādet eyleye derecem artsun ve şevābım ziyāde olup yā ʿ azablardan hālāş bulam diyü ʿ ibādetdür ki kimseden recāsı olmaya. (s.1773-3)

Elin eline al-

1. Bir mü'min bir mü'mine buluşsa **elin eline alup** ferahlık yüzile ve tatlu sözile görüşseydi ikisinüñ dağı elleri bir birinüñ elinde iken Allāhü te'ālā celle ve 'alā hāzreti ikisini de yarlıgar dir. (s.1213-11)

Kendin yire ur-

1. Melikzāde çün anı görüp kaldurup **kendin yire urup** feryād u fūgān eyledi. (s.1578-5/6)

Şanası kendi başına uğra-

1. Kaşdı **şanası kendi başına uğrayup** helāk olmuş. (s.1405-6)

Yüzi aşğa it-

1. Ol şerīf kişi utanı kızarı **yüzün aşğa idüp** eyder: (s.1086-1)

Yüzün göklere tut-

1. Hāq sübhānehū ve te'ālā celle ve 'alā kullarından bir kuluña ki aña zulüm oluna ol kimesne kimseden yardım taleb eylemese ve kimse dağı aña yardım eylemese ol mazlüm **yüzün göklere tutup** du'ā eylese Hāq te'ālā celle ve 'alā hāzreti buyurur: (s.440-1)

Yüzün toprağa sür-

1. Bir āh eyledi kim düşdi **yüzün toprağa sürdi**. (s.1578-3/4)

Yüzün yire ur-

1. Zīrā **yüzün yire urup** istiğfār tevbe ve tazarru' eyledi. (s.1061-6)

Yüzlerin yüzlerine ur-

1. Raḥīme vardı Eyyüb 'aleyhi's-selām karşı geldi kucaklaşdılar **yüzlerin yüzlerine urup** ağlaşdılar. (s.1535-1)

1.2.1.4.2.5. Nesne+Zarf+Fiil Kuruluşunda Olanlar:

Ocağın issiz қо-

1. Ammā şeytān muḳallidlere iğvā ve izlāl idüp der ki bu er oğlıdur er **ocağın issiz қоmaz**. (s.227-11)

ılıcın yalın eyle-

1. Bu ıglıdan yaña **ılıcın yalın eyleyüp** ol avaza togrı gitdi. (s.1618-8)

1.2.1.4.2.6. Yer Tamlayıcısı+Özne+Fiil Kuruluşunda Olanlar:

Yüreğine şu sepil-/serpil-

1. Yüreğine şu sepildi. (s.1623-6/7)
2. Yüreğine şu serpilüp yā Allah celle şānühü meded meded meded dedi. (s.477-8)

1.2.1.4.2.7. Yer Tamlayıcısı+Nesne+Fiil Kuruluşunda Olanlar:

Ağızına gem ur-

1. Ağızına gem ururlar. (s.1357-8)

Gözine sürme çek-

1. Ol yürür ‘ilim ve naşihat meclisinde olan halkuñ **gözine sürme çeküp** halkı uyudup tā ki şevābdan yā ‘ilm-i naşihatden maħrūm ala diyü yāhūd halka filān maşlaħat aldı diyü meclislerden ıkarır maħrūm eyler. (s.1342-9)
2. Ve bir dürlü evlādıma keħile dirler ‘ulemā meclisinde haħibler hutbe okunurken halkuñ **gözine sürme çekerler** uyudurlar şevābdan maħrūm orlar. (s.1372-7)

1.2.1.4.2.8. Yer Tamlayıcısı+Yer Tamlayıcısı+Fiil Kuruluşunda Olanlar:

Eline ayağına düş-

1. Sulţanu’l-ārifin Bāyaziddür gelen diyüp fāsıklar Bāyazidün **eline ayağına düşüp** tevbe eylediler. (s.135-5)
2. Çünki dervişler şeyhe avuşup **eline ayağına düşüp** alup elinden dutup şeyhi birle Mekkeye dogrı gitdiler döndiler. (s.1669-1)

Elinden dilinden bırak-

1. Ĥabib-i ‘Acemī daħı ümmī idi dimeği **elinden ve dilinden bırak**. (s.187-4)

1.2.1.4.2.9. Zarf+yer tamlayıcısı+fiil kuruluşunda olanlar:

oñup aşa dön-

1. Ben kendi ishālimi turğurmağa ol adar içmişimdür ki eğer ırmaqlara şaçar olsaydım **oñup aşa döneydi**. (s.1728-2)

HĀZĀ KĪTĀB-I ĀDĀB-I MENĀZİL

Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

[1] *Elḥamdülillāhi'l-lezī hüve mevlānā ve esbaġa 'aleynā ni'amehū ve evlānā femā kāne minnā mine's-şükri fehüve lenā ve mā kāne mine'n-ni'emeti minhü fehüve lenā velehü'l-minnetü ve'l faẓli'aleynā ve's-salevātü ve's-selāmü 'alā ḥülāşati'l-kā'ināti muḥammedi'l-meb'ūsi ile's-seġaleyni li'l-hediyyeti şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem şümme 'alā ālihi ve eşḫābihi reyāti's-sādāt el-muḥaddimetü ve ba'dü. Bu kitābı türki diline tercüme olunduġına [2] sebep oldur ki çünki *Ḥaġ sübhānehü ve te'ālā celle şānühü* bu faķirüniñ bu du'āsını ki *rabbenā heb lenā min ezvācinā ve zürriyātinā kurrete a'yunin ve ce'alnā li'l-mütteķine imāmendür* qabül eyleyüp şāliḫatun qānitātun şābirātun ḥāvātın müyesser eyleyüp bu faẓlu'l-lāhdan şoñra bir faẓilet-i uḫrā daḫı anlardan birisi eben 'an ced 'ulemā silsilesinden vāķi' olup ve ataları ḫizmetinde iken ba'zı 'ulüm taḫşil eylemiş imiş. Çünki bizüm yanımızda vāķi' oldılar. Eḫādişden ve tefāşirden ḫayli 'ulüm istifāde eylediler. [3] Şol mertebe ki mü'minler ḫātunlarından şāliḫā ḫātunlar gelüp anlardan naşīḫat taleb eylerler idi. Anlar daḫı ba'zı kitābdan ve ba'zı ḫıfızdan anlara naşīḫat olanı iderlerdi. Günlerde bir gün bu faķire eyitdiler: Bu ḫāvātın aḫvāline ve ehl-i beyti niẓāmına muvāfiķ bir kitāb olsa bu ḫātunlar ki gelürler anlara okuyuvireydüñ dediler. Biz daḫı gördük ma'ķül cevābdur. Zīrā 'ilm-i dirāsetle taẓyif 'ilm-i virāsetden te'vīl ve 'ilmi siyāset-i 'āmda tedvīr çok vāķi' olup ammā bu 'ilm-i siyāset-i ḫāşşā ki 'ilm-i menzīldür. Anda müstaķil tertīb [4] vāķi' olmamış idi. Ol ecilden biz de mes'ullerin qabül eyleyüp bu kitābı cemi' eyledük. Ekşer kütüb-ü mu'teberden menķüldür. İnşaa'llāḫ beyān oluna. Ve daḫı bu kitāba Ādāb-ı Menāzil diyü ad virdük. Zīrā ekşer mes'ili mübāḫiše ehl-i menzīldür. *Rabbenā teķabbel minnā inneke ente's-semi'ul 'alīm ve tüb 'aleynā inneke ente't-tevvābü'r-raḥīm sübhāne rabbike rabbi'l-'izzeti 'ammā yaşifüne ve selāmün 'ale'l-mürselin ve'l-ḫamdüli'lāhi rabbi'l-'ālemīn. El-evvelü fī ḫuķūki'z-zevciyyetü. E'üzübi'l-lāhimine's-şeyṭāni'r-racīm bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm* [5] *E'r-ricālü kavvāmünā 'ale'n-nisā'i. Dimek olur ki: Erler 'avratlar üzerine qayyūmlardur ve zābiḫlerdür emir iderler nehiy iderler nitekim pādişāḫlar ra'ıyyetleri üzerine musallaḫ olup ḫükm ve taşarruf itdükleri gibi ve daḫı üstāzlar şāķirdleri üzerine kā'im olup ta'līm-i 'ilm ve terbiye ve ādāb itdükleri gibi. *Bimā faẓẓale'l-lāhu bihü. Allāhü 'azīmü'-şān celle ve 'alā ḫāzreti ulu eyledüġi sebebden ba'zuhüm* erleri 'alā ba'zin 'avratlarıñ üzerine bir nice vücühile zikir olunup inşā'allāhu te'ālā.**

Şāhib-keşşāf eyder: Bu āyet-i kerīme [6] delālet ider ki vālī³-i memleket olmaqlığa lāyık ve müsteḥāk olmaḡ efzāl olmağıla olur. Ve eğer biri bu memleketüñ vālisi ve ulusu olmasaydı müteğallibe olur vālī olmaz dirdi. Bil ki her şehriñ ve her maḡallenüñ ve her köyüñ ve her cemā⁴ atüñ ulusu ve ḡükm-ü taşarruf idüp meşāliḡler bitürenleri ol tā⁵ ifenüñ efzāl ve ḡayurlısı olmaḡ gerek. Eđer şerlüsü olsa idi ol tā⁵ ifede ve ol vilāyetde ḡayır yoḡdur. Ve hem öyle olmaḡ ya⁶ nī ehl-i şer ḡālib olmaḡ ⁴alemet-i şekāvetden ve eşrāt-ı sā⁴ atdendür. [7] Ehl-i tefsīr eyitmişler: Erler ⁴avratlar üzerine ulu olmaḡ ⁴aḡılda ve mürüvvetde ve ḡayır niyyetlerde ve ḡuvvetde ve yazı yazmaḡda ve ata binmekde ve oḡ atmaḡdadur. Ve daḡı peyḡamberler ve ⁴ālimler ve ḡāzīler ve ḡaḡībler ve imāmlar erlendendür. Ve daḡı İ⁴ tıḡāf Tekbīrāt-ı Teşrīf⁴ inde Ebī ḡanīfe raziya⁴ l-lāhu ⁴anhü ve ḡadūd ve ḡışāş ve şehādet ve ziyāde³-i mīrās ve ⁴aşaye olmaḡ ve diyet çekmek ve daḡı ḡassemme³-i yemīn ve nikāḡ ve ḡalaḡ ve rec⁴ at velisi olmaḡ erlendendür. Ve daḡı er bir niçe ⁴avrat olmaḡ ve filan oḡlı filan dimek ekşeriyā ve şaḡallılı [8] olmaḡ ve dülbend şarıtmaḡ ekşeriyā erlerde olur ve ⁴avratlar olmaz. Ol sebebden erler ⁴avratlarıñ üzerine efzāl olmuşdur. *Ve bimā enfekū emvālihim.* Ve daḡı erler ⁴avratlara nafaḡalar ve libāslar ve mehirler virdükleri sebebden ⁴avratlarıñ üzerine ḡayyumlardur. Zīrā viren el alandan ḡayırludur. Ve alan el viren ele muḡtācdur. Çünki öyle oldısa ki erler ⁴avratlardan efzāldür. Ve nafaḡa vireceklerdür. Ol sebebden ⁴avratlarıñ üzerine vālilerdür. ḡüküm taşarruf iderler ri⁴ āyā üzerine pādīşāhlar gibi. ḡikmetde gelmişdür ki beş dürlü nesne olmayan memleketde varmaḡ [9] ve ḡurmamaḡ gerek. Birisi siyāset idici pādīşāh olmasa. İkinci ⁴ālim ḡāzī olmasa. Üçüncü ḡabīb-i ḡazık olmasa. Dördüncü aḡar su olmasa. Beşinci ma⁴ mūr bāzargāḡ olmasa. Yine ancılayın bir evde beş dürlü nesne olmasa ol evde ḡurmaḡ olmaz. Birisi oldur ki ol evüñ ehl-i beytine siyāseti olmasa. İkinci oldur ki ⁴adli üzerine ola siyāseti ḡulüm üzerine olmaya. Üçüncü oldur ki ḡabīb-ü ḡazık gibi ehl-i beytinden her kimsenüñ ḡuyuna göre ve ḡabī⁴ atına göre tertīb ve müdārā eyleye. Dördüncü oldur ki ol içinde veyā [10] ḡurbında şuvı ola. Beşinci oldur ki ol evüñ cemi⁴ -i meşāliḡi ve cemi⁴ -i ḡavāciḡi zāḡir ola. Yāḡud bir yerde veyā bir memleketde ola ki cemi⁴ -i ḡācet anda bulunur ola. Ve ba⁴ zı ḡukemā³-i vaşıyyet ve naşīḡat eyder kim ḡiç bir yerde ḡarār vatan dutma. İllā bir yerde ki anda sulḡan-ı ⁴ādil ve ḡākim-i ⁴ādil ola. Şehri ma⁴ mūr ve ḡabīb-i ⁴ālim ola. Ve vāfir-enhār ola. Ve her yerde bu beş nesne olmasa anda aşlā ḡarār ḡılma kim niḡām bulup kişi maḡşūdına vāşıl olmaz. Ve nitekim pādīşāhlara lāzımdur ki memleketüñ şuleḡasın istihḡāḡlarına göre ri⁴ āyet ideler. Ve temerrüdlerinüñ cürmine göre siyāset [11]

ideler. Nizām için ma‘lūm oldu ki erlere dağı vācibdür ki ‘avratlaruñ şālihlerine ri‘āyet ideler. Ve ‘aşılerine siyāset ideler. Nizām için Hāq te‘ālā celle ve ‘ālā hāzreti beyān ider ki ol ri‘āyete müsteħaķ olan şālihāt kimdür? Siyāsete müsteħaķ kimdür? *Fe’s-şālihātü*. ‘Avratlaruñ şālihleri kānitāt erlerinüñ emrine muṭī‘a olanlardır. Hāq te‘ālā celle ve ‘ālā hāzretinüñ buyuruğı olan nesnelere ola. Dağı iki dürlüdür. Biri oldur ki er ‘avratı almağdan murād oldur ki biri Allāhü te‘ālā celle celālehü hāķķıdır ki ol dīn bāyıdır. Kaķan kim bu iki birini er ‘avrata emir itse [12] idi ‘avrata lāzımdur ki ere muṭī‘a olması dağı iki dürlüdür. Birisi er hāzır olıcaķ muṭī‘a ola. Er ğā‘ib iken bildüğün işleme. Ve birisi oldur ki er hāzır iken nice muṭī‘a ise ğā‘ibiken dağı eyle iṭā‘at eyleye. Aşıl maķşūd birdür. Nitekim Allāhü ‘azīmü’s-şān hāzreti buyurur: Hāfızatün li’l-ğaybi. Ya‘nī şālihāt didüğümüz şol kānitātdur ki er ğā‘ib iken dağı erüñ hāķķını ve Hāq te‘ālā hāzretinüñ buyuruğını şaķlaya ve ri‘āyet eyleye. *Bimā hafıza’l-lāhu*. Allāhü te‘ālā celle ve ‘ālā hāzreti şaķlan diyü emir itdüği üzre. Nitekim sūre’-i nūrda buyurur. Kāvlühü Te‘ālā: *Ve kul li’l-mü‘minātü [13] yağzüz min ebşārihinne ve yahfezūne fūrūcehünne yünbidīne zīnetehünne illā zahera minhā*. El-āyte. Beyān oluna inşā‘allāhu te‘ālā. Hāq te‘ālā celle şānühü hāzretinüñ buyuruğı üzre ve dağı Rasūlü Ekrem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellemüñ hādīs-i şerīfi üzre buyurur ki: *Hayru’n-nisā’i imrātün nazāratı ileyhā serretke ve in imrātehā aṭā‘atke ve izā ğıbet ‘anhā hafēzake fī mālihā ve nefsihā*. Dimek olur ki: ‘Avratlaruñ hayırlısı ol ‘avratdur ki kaķan sen aña nazārat eyleseñ ğalbün feraħ ola yā cemālinden yā kemālinden. Ve eğer emir eyleseñ buyuruđuñ ṭuta. Ve kaķan ğā‘ib olsañ hāyınlık eylemeye malına ve nefesine. Ve kāle’n-nebiyyu şalla’l-lāhu ‘aleyhi [14] ve sellem: *Men ictenebe mine’r-ricāli erbe‘an daħāle’l-cennete’d-dimā’ü ve’l-emvālü ve’l-fūrücü ve’l-eşribeti ve mine’n-nisā’i men iktesebe erba‘aten izā şallet hamesehā ve şāmet şehrehā ve hafızat fercehā ve aṭā‘at ba‘lehā deħāle’l-cennete*. Ya‘nī dimek olur ki: Erlerden her kim ki dörüt nesneden şaķına cennete girir biri ğan dōkmekten ikinci hāram māl yimekten üçüncü zīnā ve livāṭa itmekden dördüncü hāram şarāblar içmekden. Ve ‘avratlardan dağı her kim ki dörüt nesne işlese cennete girir beş vaķit namāzı kılsa ve ramazān ayını oruğ ṭutsa ve erinden ğayrıdan nefisini şaķınsa [15] ve erinüñ emrine muṭī‘a eylese. Ve eğer bu didüğümüz ‘avratlar erlerine muṭī‘a olsalar Allāhü ‘azīmü’s-şān hāzretinüñ buyuruğından ve kendüleri hāķķından emir itdükleri nesnelere erlere dağı vācibdür ki anlaruñ gibi hātunlara ihsānlar ve hürmetler ideler. Zīrā ancılayın hātunlar erlerinden cennete on biñ yıl evvel girürler ve cennetde anlara yüz evliyā maķāmınca maķām vireler ve erleri cennete varmalu olınca ol

hātunlar cennet kapusunda erlerini qarşularlar ni‘ metler ile ve şarāblar ile konuqlarlar ve hil‘atler geydürürler. Dağı alurlar erlerini cennete giderler dir. [16] Pes ol sebebden şāhib-ravza raḥmetu’l-lāhi ‘aleyh bu maḳāmda ya‘nī *ḥafīzatūn li’l-ġaybi bimā ḥafīza’l-lāhū* buyurduğunda: *Feḥsenühā ileyhinne’t-taḳdīr* itdiler. Çünkü ‘avratların şālihātın ve aña lāzım ne idüğün bildük ise şālihāt ya‘nī ‘āşiyāt naşīhatini ve siyāseti ne idüğün aña ve dağı diñle. *Ve’lletiḥ teḥāfūne nūşūzehünne*. Dimek oldur ki: Şol ‘avratların muḥālifetini bilesiz ve erün emirinden taşra olup ere ḳalbi dōlenmedüğün bilesiz. *Fe’izūhünne*. Anlara naşīhat eyleñ bildürin erine muti‘a olan ‘avratlara Allāhu ‘azīmü’ş-şān ḥazreti cennetde nice iḥsānlar [17] ve lūtuflar ider ve erine ‘āşiyeye olanlara nice ‘azāb ve ‘iḳāb ider cehennemde ve ḳabirde ve ḳiyāmetde. Eđer naşīhati ḳabūl idüp ere iṭā‘at iderse aña dağı iḥsān eyleñ. Ve eđer ḳabūl itmezse *Ve’hcūrūhünne fi’l-mezāci’ı*. Ol naşīhat ḳabūl eylemeyen ‘avratlara cimā‘ eylemeñ. Ve dağı ardıñuz dönüñ. Ve ba‘zı tefsīrde *ve’hcūrūhünne* dimenüñ ma‘nāsı evleriñüzde yatırman dimek olur dir. Eđer bu cümle bu vechile ve terbiye ile ‘avrat erine muti‘a oldısa oldı ve eđer olmadısa [18] *ve’zribūhünne*. Ya’nī döğüñ ta muti‘a olunca. Lakin kemüğünü şımamaḳ gerek. Ve yaralar eylememek gerek. Hemān ḳara yere durmaḳ gerek. Ve dağı yüzine urmamaḳ gerek. Ve dağı yaraḳ ile urmamaḳ gerek. Yā elile yā ağaç ile urmaḳ gerek. Ḥazret-i Ebūbekir kıızı Esmā eyder: Ben Zübeyir Oğlı ‘Abdu’l-lāh hātunlarınıñ dōrdüncisi idüm. Kaḳan kim ‘Abdu’l-lāh birimüzi döğerdi kiḳçek atacaḳ ağacı bizüm üzerimüzde şımıcaḳ döğerdi. Ve dağı eydür: Gerekdür ki ‘avratı Neḳāyede eydür: ‘Avratı dōrüt yirde döğmeñ gerekdür vardur yiri. Dōşeđe da‘vet olunup [19] gelmeye. İkinci namaz ḳılmasa. Üçüncü oldur ki cenābetden ğusūl eylemese. Dōrdüncü oldur ki erinden izinsiz evinden ḳıkup gide. Ve dağı eyder: Döğmek ile yā māl virmemeğe ile yañmaz ise boşaya eğerçi kim mal virmeğe ḳādir değilse. Dağı zīrā ‘ulemā dimişlerdür ki bī-namāz ‘avrata cimā‘ itmekden boşayup dağı borcıla Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretine varmaḳ ḥayırludur. Şerḥ-u Niḳāyede eyder: Uyūb-u veḥāvī ḳudsīde ḳaddesa’l-lāhu ol dağı eyle dir. Ve dağı Ravza’-i ‘Ulemāda eyle dir. Ve dağı gerekdür kim ‘avratı döğdüğü gün aña aḳ ve ḳara söylememek [20] gerek. Međer ‘avrat yalvara söylede. Ve dağı döğdüğü ağacı ‘avratuñ qarşısına aşa ḳomaḳ gerek. *Fein ata’neküm*. Eđer ‘avratlar naşīhat ile yā küsmek ile yāḥud döğmek ile erine iṭā‘at eyleseler idi *felā tebgū ‘aleyhinne sebīle*. Anların geçmiş şuçlarını başlarına ḳaḳmañ ki sen ezelde şöyle dimedüñ mi şöyle itmedüñ mi. Zīrā öyleye anların fesādı yeñilenür. Ve dağı derdi artar. Çünkü muti‘a oldısa hemān geçmiş şuçların unutmamaḳ gerek. Ba‘zı tefsīrde *felā tebgū*

‘aleyhinne sebīlenūñ ma‘nāsı demek [21] olur. Çünkü er ‘avrata muṭī‘a ola emir ve nehiy ne der ise ʔuta. Er daḥı ʔanā‘ at eylemek gerek elbetde ʔalbūñ ile. Ve daḥı beni sev dimeye. Zīrā ʔalbi Ḥaḥ ʔe‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinūñ elindedir. Muḥabbet ve buḡzu ādem elinde deḡildir. *İnne‘l-lāhe kāne ‘aliyyen kebīrā*. Ya‘nī ‘avratları eliñüz altında musahḡhar ve zebūn görüp daḥı var yoḡ yire döḡüp ve dürlü dürlü ezālar itmen. Eḡer idecek olursañuz Ḥaḥ sübhānehū ve ʔe‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti sizūñ üzeriñüze eyle eyler ve daḥı ziyāde ʔādir ve musallaṡdur. Anların intiḡāmın sizlerden alır. Nitekim Rasūlü ekrem ʔalla‘l-lāhu ʔe‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥazreti buyurur ki: [22] *Men ʔarabe imraetehū ḥaḡḡın küntü ḡaḡmuhu yevme‘l-ḡiyāme*. Dimek olur ki: Bir kimesne nā-ḡaḡ yere ‘avratın vursa ʔiyāmet güninde ben aña ḡaḡım olurum ve ḡaḡḡımı aluvirürüm dir. Ve ʔavlıhü Te‘ālā: *İnne‘l-lezīne yermüne‘l-muḡḡaneti‘l-ḡāfileti‘l-mü‘mināti li‘unū fi‘d-dünyā ve‘l-āḡireti ve lehüm ‘azābün ‘azīm*. Dimek olur ki: Şunlar ki zinā isnād iderler yā zinā lafzı ile söḡerler ʔol ‘avratlara kim zinādan berīlerdür ve mekirlerden ve ḡıyānetden ḡāfillerdür ve Ḥaḥ ʔe‘ālā celle ve ‘alā ḥazretine ve Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-selām ḥazretine [23] inanmışlardır ve ʔiyāmet günlerine iḡrār eylemişlerdür. Dünyāda ve āḡiretde le‘anet olunur anlara kim bu vechile olan ḡātunlara yaramaz lafzile söḡerler de yaramaz isnād iderler dir. Yevmi ol ʔiyāmet güninde ‘azāb-ı ‘azīm olunur. *Yevme teḡhedü ‘aleyhim el-sinetühüm ve ebdīhim ve ercūlihüm bimā kānū ya‘melūn*. Dimek olur: Ol günde anlarıñ üzerine dilleri ṡanıḡlık virür ki benimle söḡdi. Ve elleri ṡanıḡlık virür ki benimle vurdı. Ve ayakları ṡanıḡlık virür ki benimle vardı depdi. Pes ma‘lūm oldu ki ‘avratlara nā-ḡaḡ yire izālar eyleyüp döḡmek yā söḡmek ‘azīm günāhımış. [24] Mü‘min olan ḡazer itmek gerekdür. Tevfīḡ Allāhu ‘azīmü’ş-ḡān celle ve ‘alā ḥazretindendür. *Ve in ḡıftüm ḡıḡāḡa beynehimā*. Dimek olur ki: Eḡer sizler bilesiz ki erile ‘avrat arasında dirlik yoḡdur ihtilāf ve nizā‘ vardur. Ya‘nī ‘avratı naḡīḡat itmeḡile ve yā döḡmek ile ve yā söḡmek ile işlāḡ idemese ve yāḡud er ‘avratuñ terbiyesin bilmese ʔonşulıḡa lāzımdur ki anları işlāḡ itmeḡe sa‘y ideler. *Feb‘aḡḡḡakemen min ehlihi*. Er aḡrabāsından bir sırdaşını ere gönderüñ. Ere ʔora. Göre kim ‘avrat ile dirilmedüḡine sebep nedür. *Ve ḡakemen [25] min ehlihā*. Ve ‘avratlarıñ ʔarābetünden daḥı ‘avratuñ bir sırdaşını gönderüñ. Tā ‘avrata ʔora kim er ile dirilmedüḡine ḡikmet nedür. *İn yürīdā*. Eḡer ol varan ḡişiler yāḡud er ile ‘avrat dilese idi işlāḡā erin ‘avratın işlāḡın ve barıḡmasın yā erile ‘avrat barıḡmaḡlık dileseler *yüveffīḡı‘l-lāhü beynehümā*. Allāhü ʔe‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti müyesser eyleye erile ‘avratuñ dirliḡi ḡoş ola olmaḡı ol iki ḡişinūñ sa‘yi sebebile. Rasūlü

ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hāzretine dediler ki: Fulanuñ 'avratıla dirliği eyü değildür. [26] Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hāzreti: İkisın dağı getürdi. Başların biri birinden yaña eđdi. Alınları birbirine değünce ve dağı eyitdi: *Allāhü ellef beynehümā ve ḥabbib ḥadühümā ilā şāhibihi* dedi. Allah sübhānehü ve te'ālā celle ve 'alā hāzreti bu ikisinüñ arasında ziyāde muḥabbet bırağdı. Ya'nī böyle eylemek sünnetdür. *İnne'l-lāhe kāne 'alimā*. Dimek olur ki: Allāhü te'ālā celle ve 'alā hāzreti bilür ıslāḥ tevcihile ḥāşıl olur. *Ḥabirā*. Ve ḥaberdārdur ki kalıp ne vechile muḥabbet ider muḥaşşıl. Dimek olur ki: Ehl-i ihtilāf aralarının tevfiḳ ve ehl-i iftirāḳ aralarının cemī'i [27] Hāzret-i Allāhu 'azimü's-şān celle ve 'alānuñ ḳudreti elindedür. Ğayrı kimse ḳādir olmaz. Nitekim Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā hāzreti buyurur ḳavlühü Te'ālā: *Lev enfaḳte mā fī'l-arzı cemī'an mā ellefte betne ḳulūbihim ve lākinne'l-lāhe ellefe beynehüm*. Hemān Allāhü zü'l-celāl celle ve 'alā hāzretinüñ buyurduğın dutmaḳ gerek. Kişinüñ kendi bilişinde çok ḫayır yokdur. Ḥaḳ sübhānehü ve te'ālā hāzreti buyurur kim ḳavlühü Te'ālā: *Asā en tuḫibbū şey'en ve hüve şerrün leküm ve 'asā en tekrühü şey'en fehüve ḫayrü'l-leküm*. Bu mesā'ilüñ kimi Keşşāfdan ve kimi Nesfiden ve kimi Ravzatü'l-'Ulemādan ve kimi Şir'adan [28] ve kimi Sidretü'l-Müntehādan ve kimi dağı ba'zı tefāsir ve eḫādişden kitablardan menḳüldür. El-faşli's-şānī fī taḫḳīki'l-maḳāmi bi'l-emşāli ve't-tafşil. Yā mü'min müstersid bil ve āgāh ol ki ehl-i beyti üzerinden memleket üzerinde pādişāh gibidür. Bil ki kişi kendü vücūdunuñ pādişāhidur. Nitekim Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hāzreti buyururlar ki: *Küllüküm rā'in ve küllüküm mes'ülün 'an ra'ıyyetihi*. Dimek olur kim: Her biriñüz güdicilerdür. Güddüğüñden sorılsañuz gerekdür çobanlar güttüğü nesnelere sorulduğı gibi. [29] Pādişāhlara ve beğlere ve ḳāzilere memleketinden ve her kişi ehl-i beytinden belki kendi vücūdından dilinden gözinden ve ḳulağından ve ud yerlerinden ve ellerinden ve ayaklarından ve ḳalbinüñ niyetlerinden ḳaşdlarından sorulsa gerekdür. Nitekim Ḥaḳ sübhānehü celle ve 'alā hāzreti buyurur: *İnne's-seme'u ve'l-beşaru ve'l-fü'āde küllün ülā'ike kāne 'anhü mes'ülā*. Nitekim beğlere üç nesne lāzımdur. Ehl-i beytine şāhibine ol üç nesne lāzımdur. Beđlere evvelā lāzımdur ki memleket ḫaḳınıñ ba'zını ba'zısına zulüm itdürmeye. Üçüncü lāzımdur ki kendüsi ve 'askeri [30] dağı kimseye zulüm eylemeyeler. Eđer memleketini yad bağiden ḳorımassa fesād ma'lümdur. Ve eđer memleket zabit eylemese kendüsi yāḫūd 'askeri zulüm eylese idi yedüğü ḫelāl olmaz. Nitekim çobanlar güddüğüñüñ ḫaḳından gelme virdüğü ücret ḫelāl olmaz. Ve dağı dünyāda la'nete müsteḫaḳ

olur. Nitekim Allah tebâreke ve te‘âlâ celle şânühû buyurdu: *Elâ la‘nete’l-lâhi ‘ale’z-zâlimîn*. Ve âhîretde cehenneme lâyıķ olur. Nitekim Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Sitte yedhulûne’n-nâra bi-sittin el-ümerâ’ü bi’l-cevri ve’l-a‘rabi bi’t-e‘assibi ve’r-reşâtiķi* [31] *bi’l-kibiri ve’d-dehâķini bi’l-cehli ve’t-tüccârü bi’l-hıyânetihi ve’l-‘ulemâ’i bi’l-hâsedî*. Bu hadîs demek ma‘nâsı oldur ki altı dürlü tã’ife altı dürlü ‘amel itmeķile cehenneme girirler. Beğler zulum eylemeķile a‘râb ya‘nî birine ‘arabî ta‘şşub ve ğayret-i câhiliyye itmeķile ve il uluları tekebbürlüķile ve türkistan halkı ve şehirden uzak halk cehlile ve bâzîrgânlar şîrâye yalan kıatmaķıla ve ‘âlimler birbirine hâsed itmekle dir. Eyle olsa ma‘lûm oldu kim her kişiyeye üç nesne vâcib imiş. Biri ehl-i beytini yaramazlardan kıorumaķ. Ve evi üzerine nâ-maħrem getürmemek. Nitekim [32] beğler memleketini yâd bağıdan kıorumaķ vâcib olduķı gibi. İkinci ehl-i beytinüñ ba‘zını ba‘zına zulum itdürmeye. Nitekim beğler memleket halkınıñ ba‘zını ba‘zına zulum itdürmemek gibi lazım olduķı gibi. Üçüncü lâzım olan kişî daķı kendi daķı zulum eylemeye. Nitekim beğlere zulum eylememek olduķı gibi. Hikâyet olunur ki: Ğazret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü Ğalîķa’-i islâm oldukdan soñra Nüşîrevân-‘âdil ölüp oğlı Hürmüz yerine pâdişâh oldukda ğazâyaya varmışdı. Ğazret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anha dediler ki: Yâ emîrû’l-mü’mînîn Hürmüz Ğod bir mecûsî kâfirdür. Sen aña neye ğazâyaya varursın dediler. Ğazret-i [33] ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü eyder: Babası Nüşîrevânüñ ‘adli Ğürmetine vardum dir. Meğer ben tâcir iken Nüşîrevân-‘âdilüñ şehrine varmış idüm. Bir oğlı ve bir kıız kıarındaşısı benim ba‘zı libâsım alup tamam bahasını virmemişler idi. Nüşîrevâna şikâyete vardum. Nüşîrevân dilbendine eydür: Bu kişî ne dir? Dilbend eydür: Saña söğer. Ancaķ dir beni döğdiler kıodılar. İrtesi yine şikâyete vardum. Girü gine dilbende şordı. Dilbend eyder: Saña söğer. Yine döğdiler kıodılar. İrtesi yine varup şikâyet eyledüm. Meğer yanına bir müsâfir kimesne gelmiş. ‘Arab dilin bilür imiş. Pâdişâh aña şordı andan bu [34] kişî ne dir? Ol kimse eyder: Ođluñula kıarındaşıñ zulmile esbâbım alup bahasını virmemişler anı şikâyet ider dedi. Hemân Nüşîrevânüñ beñzi müteğayyir oldu. Taħtından aşığa inüp toprak üzerine oturup daķı baña eyitdi: Libasüñ bahâsı nedür? Ben daķı bahasını Ğaber virdüm. Nüşîrevân tamâm bahasını virdükden soñra baña üç yüz altun daķı virdi. Eyder: Ğelâl eyle dedi. Didüm ki: Şol vaķit Ğelâl iderem ki baña Ğaber viresin ki taħtından inüp toprağa oturduñ ve hem üç yüz altun Ğaķķım değil iken baña niye virdüñ didim. Eyder: taħtumdan toprağa anuñiçün indüm ki toprak. [35] ol kimsenüñ başına ki anuñ zamânında zulum oluna dediğim olur. Üç yüz altun virdüğüm senüñ ol üç gün Ğaķķüñ

te'ḥīr olunup edā olunmaduđına kefāret ola didim dir. Ḥāzret-i 'Ömer rażiya'l-lāhu 'anhü eyder: Çün şehirden gitdüm. İşidürem kim ođlun ve arındaşın ve dilbendin aşmıř dir. Bu ḥikāyetden hisseyi yaḥşī alalar. Teemmül eylegil. Hikāyet olunur ki: Hindistān pādiřāhları sefer ider olsalar idi yüz ańlı yüki kitāb çekilir imiř fil boynından. 'Āıbet pādiřāhlardan biri 'ālimlerine dimiř ki: Bu yüz yük kitābuń ma'nāsını bir azacı lafızda cemi' eyleñ. [36] 'Ālimler dađı ańlı yüki kitābuń ma'nāsını dörüt kelāmda cemi' eyleñ. Anlar da cemi' eylemiřler. Kelām-ı evvel budur ki: *El-mülkü lā yařliḥu bi't-ṭā'atihi*. Dimek olur ki: Beđlik ḥāřıl olmaz tā memleket ḥalkı beđlere muṭī' olmayınca. Kelām-ı řānī budur ki *ve'r-ra'ıyyetü lā yařliḥu illā bi'l-'adl*. Dimek olur ki: Memleket ḥalkı ḥuzūr eylemezler ve menfi' atleri olmaz pādiřāh tamām 'ādil olmayınca. Muḥařřıl ma'nī oldur ki eđer pādiřāh olmasa yā olursa 'ādil olmasa memleket fesāda varur. Kelām-ı řāliř budur ki: *E't-ṭā'āmu lā ye'külü illā 'alā řehvetin ev ḥācetın ileyhi*. Dimek olur ki: [37] Ya'nī ta'ām yinilmiř yinilmez iřtiḥāsız yāḥūd yimemeđile bir zarar olmayınca. Muḥařřıl ma'nā oldur ki beden-i iqlīmi fesāda varur kifāyet miđdārı yinilmese yā iřtiḥā gelmeden yinilse. Zīrā kifāyet miđdārı yimemeđiledir beden za'if olur 'amelden ve iřden alur. Ve eđer iřtiḥā gelmeden yise bedene sińmez dađı marāzlar ḥāřıl olur. Kelām-ı rābi' budur ki *ve'l-mer'etü lā tenzur illā ilā zevciḥā*. Dimek olur ki: 'Avrat erinden ğayrıya bamaya eđer ol erler nā-maḥrem ise. Zīrā eđer 'avrat basa idi görür ki ol erlerin kimi kendi erinden güzel yāḥūd yiđit yā uvvetlü [38] yāḥūd libāslu yā bir vechile bir nesne. Ańlar dađı ańa basaydı meyil eyler dađı erine muḥabbeti eksilür. Eyle olsa yā bir fesāda yiter yāḥūd er ḥizmetini ińen ri'āyet eylemez olur. Ve bi'l-cümle bamamada řabır āsāndur baduđdan řońrađı řabırdan. Ve eđer bu didüklerimiz olmasa dađı evlā budur ki bamaya. Ḥadīř-i řerīfde gelmiřdür ki: Bir ğün Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu ṭe'ālā 'aleyhi ve sellem evinde oturur idi. Bir a'mā kiři geldi. Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem ḥāzreti eyder ḥātunlarına: Gizlenüñ. Ḥātunlarından ba'zısı eyder: Yā Rasūla'l-lāh řalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem ol kiřinüñ ḥod ğözi yođ [39] ğöre bizi. Niçün gizlenirüz dediler. Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu ṭe'ālā 'aleyhi ve sellem ḥāzreti eyder: Ol sizi görmezse siz ānı görürsüz dedi. Ba'zı kütüb-ü eḥādiřde gelmiřdür ki kiři nā-maḥrem atında 'avratın öđmeye ğöstermeye. Zīrā ol libāsi ğören kiřinüñ albine bu 'avratuń dūřer dir. Ve ba'zılar eyder: 'Avratın ıđırduđı avazın dađı kimseye iřitdürmeyesin zīrā ānı iřiden kimesne 'avrat fikrine intiqāl ider dir. Ḥattā řol adardan řaınmađ ğerek imiř çünki bilindise ki ehl-i beyti ḥaqqında kiřiye lāzımdur bilmek ğerekdür ki

ehl-i beyti [40] kimdür? Ehl-i beyti didiğümüz ‘avratdur ve kızdur ve oğlandur ve bunların gihinün evlâdudur eğer zabtında ise dir. Ve bunlar kişinün evlâdındandır ve ğayrı hadem haşemdür. ‘Avrat ahvâlin işittidün. Kız dağı öyledür. Aña göre kıyâs eyle. Ammâ ol filân dağı müstehâ ise anı dağı ğayrılardan fitnessinden şaşınmak gerek. Ğayette de vâcibdür. Ve eğer oğlana ğayrılar fitnessi kôrqusı olmasa belki oğlanın ğayrılara fitnessi dokunmak ihtimâli ola. Eyle olsa anı dağı zabıt itmek gerek. Nitekim Allâhü te‘âlâ celle ve ‘alâ hazreti buyurur: *Quv enfuseküm ve ehliküm*. Dimek olur ki: Korum ya‘nî meni‘ [41] eyleñ nefsinüzi ve ehl-i beytinüzi. *Nâran*. Şol ‘azîm oddan kim *Ve kudühâ’n-nâsü ve’l-ħicâretü*. Ol oduñ tutruğı âdem oğlanı ile taşdur. Ammâ dünyâ odları âdem ile taşile yanmaz belki oğlanla yanar ve ğayrı tutruk cinsi ile yanar. Dağı andan âdemi veyâ taş ve ğayrı nesneyi yakar. Cehennem odı şöyle kuvvetlüdür ki âdemile taşla yanar dünyâ odı tutruk cinsi ile tutuşduğı gibi. Ammâ ekşer tefsîr ehlî eyder: Taşdan murâd kibrit taşdır dirler. Zîrâ kibrit taşınun kôqusı çirkin ve yanışı tîz ve yakışı katı olur. Zîrâ kına [42] gibi bedene boyanur gider imiş. Ne‘uzübi’l-lâh. Ya‘nî dimek olur ki: Cehennemdeki ‘azâb şöyle katîdür ki andan ve cehenneme giderecek ‘amellerden ve nefsinüzi ve ehlinüzi şaşlañ dir. Ğikâyet olunur ki: Ğazret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü bir oğlı var idi. Şehmâ dirler idi. Bi-lâ teşbîh Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem hazretlerine beñzerdi şüretde ve âvazda. Rasûlü muhterem şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem hazreti dünyâdan nakil itdükden soñra aşhâb aña kur‘ân-u ‘azîmü’ş-şân okudurlardı. Rasûlü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm hazretini diñlemiş gibi olurlardı şafâ [43] sürerlerdi. Bir nice ay ol yiğit hasta oldu. Ğayli zahmet çekdi. Bu hastalık arasında Ğazret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü meclisine geldi. Aşhâb gine kur‘ân-u ‘azîm okuddılar. Rasûlü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm hazretini diñlemiş gibi tesellâ buldılar. Yiğit babası meclisinden kalkup giderken yolda bir yahüdi tabîbine uğradı. Ol tabîb eyder: Yâ yiğit marazun var ancak gel saña şerbet vireyim didi. Şehmâ eyder: Kerem idersin didi. Bu yahüdi şerbet diyü hamir virdi. Şehmâ hamir idüğün bilmedi aldı içdi. Dağı tırdı gitdi. Giderken serhoş oldu. Yolda bir ‘avrata [44] uğradı. Ol ‘avrata zinâ eyledi. Kudretile ‘avrat hâmile oldu. Bir zaman geçdi ‘avrat bir oğlan doğurdi. Aldı oğlanı Ğazret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü meclisine getürdi. Ğazret-i ‘Ömerün önüne bıraktı. Eyitdi: Al oğlanın oğlanı didi. Ğazret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü eyder: Oğlum kimdür ki bu anın oğludur? ‘Avrat eyder: Şehmâdur. Ğazret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü eyder: Ben Şehmâyı evermedüm. Bu anın nice oğludur? ‘Avrat eyder: Filan vakit baña zinâ kıldı. Bu veled andan hâşıl

oldı didi. Hâzret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü ğâzaba geldi. Eyder: Tiz Şehmâyı getürüñ. Getürdiler. [45] Hâzret-i ‘Ömer kışşayı oğlına şordı. Şehmâ eyitdi: Babacığum şol vaqtin kim senüñ katından giderdüm bir yahüdi baña şerbet diyü süci virdi içdüm. Giderken serhoş olmuşam bu ‘avrata zinâ eylemişem. Soñra ‘aqlım başıma geldi duydum tevbe eyledim dir. Hâzret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü eyder: Senüñ senüñ tevbe eylemeñle ben Allâhü te‘âlâ celle şânühü hâzretinüñ emrini koyacağ değülem didi. Eflaĥ adlu bir kulu var idi. Tut bire Eflaĥ didi. Eflaĥ Şehmâyı tutdı çarmuğa çekdi. Daĥı turrayı eline aldı çaprıdı. Hemân ona dağ turranuñ acısına şabır eyledi. Çünkim tırta ondan geçdi Şehmânuñ şabır [46] kalmadı. Babacığım tübü tevbe didi. Hâzret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü eyder: Çal bire Eflaĥ turrayı didi. Eflaĥ turrayı yigirmiye çıkardı. Şehmâ eyitdi: Babacığım meded cânım ayağımdan sıyrıldı. ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü eyder: Çal bire Eflaĥ tırta’i. Eflaĥ turrayı kırka çıkardı. Cân daĥı yuğaru sıyrıldı. Şehmâ gördü kim babası esirgemez. Eyitdi: Medet müslimanlar anama ĥaber idüñ didi. Ĥaber eylediler. Anası feryâd ü fûğân iderek seğirdi geldi. Gördü kim oğlancuğı çarmuğda gerilmiş güce görüp döğerler. Şehmâ eyder: Meded anacığım öldüm dir. Anasınıñ iĥtiyârı gitdi. Getürdi kendüyi oğlancığunuñ üstüne atdı. Hâzret-i [47] ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü eyder: Bire Eflaĥ kaldıruñ ‘avrata oğlanuñ üzerinden. Kaldırdılar. Hâzret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü: Çal bire Eflaĥ. Turrayı seksene çıkardı. Oğlanuñ cânı boğazına geldi. Meded babacığım didi. Hâzret-i ‘Ömer eyder: Çal bire Eflaĥ turrayı . Eflaĥ turrayı toğsana çıkardı. Şehmâ daĥı cân teslim itdi. Eflaĥ eyder: Yâ emîra’l-mü’minîn Şehmâ öldi. Hâzret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü eyder: Allâhü ‘azîmü’ş-şân hâzretlerinüñ buyruğı yüzdür. On daĥı urdı. Hâzret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü tırta geldi ağlayı ağlayı vardı oğlancuğı çarmuğdan çözdü. Daĥı ağzını oğlancığuñ [48] ağzına yüzini yüzine kodı. Daĥı eşeddü buña ile böğürü böğürü ağladı. Eyder: Oğlancığum bu işi ben saña ğâyete sevdüğümden itdüm. Zîrâ bu gün yüz ağacı ben saña urmasaydım yârin cehennem kapusunda yüz yüz tağan ururdu. Eğer birisini dünyâ tağlarına vursalar idi tağtağan ide idi didi. Nice kimseler eyitdiler: Şol Hâzret-i ‘Ömer katı gönüllü kişidür kim kendi oğlancığını gözi karşıusunda depeletdüirdi didiler. Ol gice Hâzret-i ‘Alî rażiya’l-lâhu ‘anhü vâĥa‘âda gördi kim Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem hâzreti cennette bir taĥtı üzerinde oturmuş şağ yanında İbrâhîm ve şol yanında Şehmâ dürlü dürlü [49] zînetler ile bezinmiş turur. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem buyurur: Yâ ‘Alî göre şol ‘Ömeri şol dîn pehlevânı ‘Ömeri oğluna nice kıydı. Benim şerî‘atümi yerine getürdi. Allâhü te‘âlâ celle ve ‘âlâ hâzretin râzı ve

beni hoşnüd eyledi didi. Hâzret-i ‘Alî rażiya’l-lâhu ‘anhü seğirdi geldi Hâzret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu anha muştıladı. Hâzret-i ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü eyitdi: El-hamdüli’llâh oğluma atalık eylemişem kıyâmet ‘azablarından kurtarmışam Rasûlu’l-lâh ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâmuñ yanına yetişdürmişem didi. Bu hikâyetden garaż budur ki kişi ehl-i beytini ne eylerse eyleyüp şeri‘at üzerine tutmağ [50] gerek. Ve şeri‘ate muhâlif işde görse idi terbiyet eylemek gerek. Tâ kim kendüsi ve ehl-i beyti Allâhü te‘âlâ celle ve ‘alâ dergâhına varmağa ve cennet ni‘metlerine yetişmeğe lâyıq olalar. Ve anları şeri‘ate muhâlif işde görse dağı döğmeğile yâ kıovmağıla tınmasa anlara dosut değıldür belki kaşık bir düşmandur ki anları öyle görüp dağı terbiye eylemez naşîhatile yâ yüz burtarmağıla. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyururlar ki: *E’s-sâkitü ‘ni’l-ħakķi’s-şeytânü aħrasün*. Dimek olur ki: Hâķ sözi söylemeyen dilsiz şeytandır dir. Ve dağı Rasûlü enbiyâ ‘aleyhi’s-salâtü [51] buyurur: *Lâ yenfe‘u tã‘ata’l-lâhi ma‘a tebâreke’l-emri bi’l-m‘rûfi ve’n-nehyi ‘ani’l-münker*. Dimek olur ki: Kişiyeye itdüğü tã‘atunuñ fã‘idesi olmaz tâ ki Allâhü te‘âlâ celle celâlehü hâzretinüñ emir itdüğü nesneyi halka buyurmayınca ve dağı Allâhu ‘azîmü’s-şân celle ve ‘alâ hâzretinüñ nehy itdüğü nesnelereñ halkı meni‘ itmeyince dir. Huşûşâ kendi ehl-i beytini terbiye itmeyecek olursa kıyâmet güninde ve anlar anuñ yakasından yapışurlar. Ve dağı Hâķ te‘âlâ hâzreti celle ve ‘alâya şikâyet iderler. Bu bizüm kıazancımızu yirdi ve dünyâ maşlıhatlarına hizmetlenürdi. Tutmaz olsavuz döğerdı söğerdı. Ammâ dîn yayında ve aħiret [52] aħvâlinde tınmazdı. Nice tã‘atler terik eylerdük. Ve nice ma‘şiyetler işlerdük. Emr-i ma‘rûf nehy-i münker itmezdi. Bu günki gün bizüm başımuza bu belâlar geldi. İmdi yâ Rabbi bu kişiden bizüm hâķkımızu alıvir diyeler. Hâķ sübhânehü ve te‘âlâ celle şânühü bunlaruñ günahları mıķdârı bu kişiyeye günâh yüklede. Dağı cehenneme atalar. Ne‘üzübi’l-lâh. İmdi bilgil kim kişinüñ üzerinde ehl-i beytinüñ üç dürlü hâķķı vardır. Evvelki hâķķı oldur ki ehlin ğayrıdan kıorımağdır. İkinci hâķķı oldur ki anları bir birine zülüm itdürmeye. Meşelâ ‘avratı ba‘zını ba‘zısına ve oğlanlara ve kıızlara ve hizmetkârlara nâ-hâķ [53] yire döğmek söğmek gibi. Ve yiyeceklerinde ve giyeceklerinde ve ğayrı hâllerinde zülüm itdürmeye. Ve eğer zülmin bilse dağı men‘ iylemese ‘avrata yazılan günâh kıadar ere dağı yazılır. Ne‘üzübi’l-lâh. Oğlanlara ve kıızlara ve uşağunuñ büyüğüne ve küçüğüne ve hizmetkârlarunuñ ba‘zını ba‘zısına zülmin dağı aña göre kıyâs eyle. Ammâ terbiyet için döğereñ olsa üçden artuğ urmaya. Ve dağı yüzine urmaya. Eğer üçden artuğ ursa idi yâ yüzine yâ başına üçden artuğ vursa kıyâmetde hâķķın alır. Meğereñ minnetile yâ bir nesne virmeğile helâl itdüre. [54] Eğer bu

didüğümüz gibi bunlara terbiyet eylemese anların hizmeti helâl olmaz. Nitekim şol pâdişâhlara ki memleket halkınıñ ba' zısını ba' zısına zulüm itdüğün bilse dağı meni' eylemese anlardan yedüğü helâl olmaz. Nitekim pâdişâhlar kendüleri zulüm eylemek harâm olduğı gibi zulüm idecek olursa yedüğü helâl olmaz. Üçüncü haqqı oldur ki kişi kendi dağı zulüm eylemeye. Ve eğer zulüm eylese idi anlardan yedüğü ve hizmetlendüğü helâl olmaz. Nitekim pâdişâhlar kendü zulüm eyledüğü harâm olduğı ve zulüm idicek yedüğü helâl olmaduğı [gibi]. [55] Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Kıyâmet güninde bî-namâzuñ tırnağı kelib tırnağı gibi olup ve dağı kendünün yüzini yırtar didi. Ve kâfirleri mancılığıla cehenneme atarlar ve zâlimleri başından ururlar yetmiş yirden beynisi aça aça gider dir. Hikâyet olunur ki: Evliyâ'ul-lâhdan birisi münâcâtında eyitdi: Yâ Rabbi ehl-i cehennemden birisini baña göster didi. Haq te'âlâ hazreti celle ve 'alâ buyurdu ki filân yire var. Ol kimse durdu gice içinde bir yire oturdu. Birazdan görse idi bir gâyet heybetlü avaz gelür. Meğer bir ejderhâ kuyruğın [56] bir kimsenün boğazına dolaşdurmış yüzi üzere sürüyüp gelür. Ve bu kimsenün iki omuzına yükler yığmış. Yılan bunu sürüdükçe omuzındağı yükler dağı bile götürülür gelür. Ben eyitdüm: Yâ kişi kimsin bir haber vir didim. Bu kimse ejderhâya dur didi. Söyleyeyin diyü işâret eyledi. Ben eyitdüm: Yâ dâyye şol Rabbü'l-'âlemîn haqqıçün ki seni bu biçârenün üzerine musallağ eyledi tur bir haber şorayım didim. Turdu bu kişiye ben eyitdüm: Haber vir kimsin. Ol eyitdi: Haccâc bin Yusufam ki Yezîdüñ halîfesiyyem didi. Ben eyitdüm: [57] Bu omuzundağı nedür ve yılan ki seni yüzün üzre sürür ol nedür didim. Ol eyitdi: Bir omuzumdağı zulüm ile eyledüğüm qanlardır. Ve dağı bir omuzumdağı zulmile alduğum mâllardır ve bu yılanı Haq te'âlâ hazreti baña havâle eyledi. Her gice tâ şabâha dek yüzüm üzerine sürüyüp mağribden meşriğ arasını tolaşdurur. Şabâh girü cehennemlere alur gider didi. Hikâyet olunur ki: Hazret-i 'İsâ 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm bir yirden giderdi. Bir ırmağa uğradı. Kenarında bir muşlık durur irüşüp şu içdi. Gördü ki şuv acı. Hazret-i [58]'İsâ 'aleyhi's-selâm eyder: Yâ Rabbi bilürem ki bu muşluğın şuvı bu ırmağdan. Niçün ırmağ suvı tatlu bu şuvı acı didi. Haq te'âlâ celle ve 'alâ hazreti vahîy eyledi ki: Yâ 'İsâ muşlığa haber şor didi. 'İsâ 'aleyhi's-selâm haber şordı. Haq te'âlâ celle ve 'alâ hazretinün kudret-i 'inâyetile muşluk söyledi eyitdi: Yâ rûhu'l-lâh ben bir kimesne idüm dünyâda öldükden sonra üç yüz yıl yirde toprağda yatdum. Andan sonra dağı bir kimesne beni getirüp kerpiç kesüp bir pâdişâhuñ sarâyına yaptı. Üç yüz yıl dağı anda oldum. Pâdişâh ölüp [59] sarâyı yıkulup üç yüz yıl dağı toprağda. Andan sonra bir kişi beni küp eyleyüp bu ırmağın

kenārında muşlık eylediler. Yüz yıldur ki bunda тұrurum didi. ‘Īsā peygamber ‘aleyhi’s-selām eyder: Yā şuyūñ neden acıdur? Muşlık eyder: Hāzret-i ‘azrā’īl ‘aleyhi’s-selām cānımı bir şiddetile aldı ki biñ yıldur dağı topraqdan ol acı çıkmaz. Bu şuyun acı olduğı andandur didi. Hāzret-i ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi: Günāhın ne idi ki böyle ‘azābile cān virdūñ didi. Muşlık eyder: Bir gün bazarlarda bir kimesne arqasına bir yük diken yüklenüp gider imiş. Andan bir diken alup dişüm [60] qarışdurdum. Ol kimesneden rızāsız aña zulüm eyledūñ diyü Hāzret-i ‘azrā’īl bir şiddetile cānım aldı ki dağı anuñ acısından şuyum acıdur didi. Ehādīs-i şahihdendür. Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem buyururki: *Etedrūne mine’l-müflisi kālū el müflisü finā men lem lā dirhem lehü ve lā metā’a lehü kāle ‘aleyhimü’s-selām el müflisü yū’ti bi-racūlin min ümmeti bi-şalātin ve şiyāmin ve şadaqatin ve yū’ti kad şeteme hāzā ve żarabe hāzā ve kazafe hāzā ve seķake deme hāzā feyu’ti hāzā min ḥasneti ve hāzā min iḥsāni ve izā feniyyet ḥasnetühü kable yükzā ‘aleyhi fetırḥat ‘aleyhi [61] şümme yuṭraḥ fi’n-nāri ve cā’e fi’r-rivāyetihī ennehü yū’ḥazū bi dāniḳin ve hiye veznün işnā ‘aşera şa’īratün seb’a mi’ete şalātin ma’a’l-cemā’ati. Kāle’l-lāhu tebāreke ve te’ālā: *Feseya’leme’l-lezī zalemū eyye münkalibin yenkalibūne illā la’neta’l-lāhi ‘ale’z-zālimīn. Kāle’l-lāhu tebāreke ve te’ālā: *Festeķim kemā ümirte ve men tābe ma’ake ve lā teṭḡav inne’l-lāhe bi mā ta’melūne başīr ve lā terkenū ile’l-lezīne zalemū efetemessekümü’n-nāru femā leküm min dūni’l-lāhi min evveliyā’e şümme lā tünşarūn. Bu mesā’ilūñ kimi Keşşāfdan kimi Meşāriḳdan ve kimi Ravzatü’l-‘Ulemādan kimi Kitāb-u Tergīb-ü Terhibden kimi Şir’adan ve şerāḥinden kimi Cevāhirü’l-Bicārdan kimi [62] Cāmi’ul-Fetevādan kimi Enīs Çelebiden kimi dağı ba’zı münāsib yirlerden menķüldür. El-faşli’ş-şālīşü fi’l-emri’l-ma’rūfi ve’n-nehyi ’ani’l-münker. Kāle’l-lāhu tebāreke ve te’ālā: *El mü’minū ve’l-mü’mināti ba’zūhüm evliyā’ü ba’zin ye’mürüne bi’l-ma’rūfi ve yenhevni a’ni’l-münker. Dimek olur ki: Mü’minlerūñ ba’zısı ba’zısınıñ dosutıdır. Biri birini ḥayırlu ‘amellere ḳulavuzlarlar ve şerlü ‘amellerden biri birini meni’ iderler. Ma’lūm oldu ki mü’minlerūñ‘alāmeti biri birine emr-i ma’rūf nehy-i münker itmek imiş. Ve dağı *El-münāfikūne ve’l-münāfikāti ba’zūhüm min ba’zūhüm min ba’zin ye’mürüne bi’l-münkeri [63] ve yenhevne ‘ani’l-münker. Dimek olur ki: Münāfiḳların nişanı oldur ki biri birine yaramaz ve şerlü nesnelere emir eyler meşelā fişḳ ve fesād ve mekr ve ḥile ve telbislik ve ğayr-ı şürūr gibi. Ve biri birini ḥayırlu nesnelere meni’ iderler. Meşelā *terke’t-tā’ati ve’l-men’u’ani’l-ḥayrāti ve’l-keffü ‘ani’l-ḥayrāti illā’l-ḥasenāt ve’l-mürüvvāt gibi. Kāle’n-nebiyyu şalla’l-lāhu ‘aleyhi******

ve sellem: *Men rā'e minkümü'l-münkere felyügayyira bi-yedihi ve men lem yesteṭi' febilisānihi ve men lem yesteṭi' febi ḳlbihi fezālike ez'afü'l-īmāne.* Ve fī ba'zı'r-rivāyāt: *Ve leyse verā'e zālike mine'l-īmāni ḥabbetü ḥardalin.* Dimek olur ki: Eğer sizden biriñüz [64] bir şer'a ve 'aḳla muḥālif nesne görseñüz eliñüz ile men' eyleñ. Ya'nı evvel naşihatlar eyleñ. Andan soñra eliñüz ile gücün yitirse men' eyleñ. Eğer elile gücün yitmezse ancak dilüñüz ile men' eyleñ. Ya'nı hemān naşihat eyleñ. Ve eğer daḫı naşihat ḳābil deḡilse ḳalbüñüz ile ānı yiḡrenüñ buḡuz eyleñ. Ammā bu ya'nı ancak ḳalbile kerih görmek imān za'ifliğindandır. Bu ḳalbile kerih görmekten aña bir ḥardal dānesi deñlü imān yoḡdur. Eğer su'al olunursa ki bundan añlanur ki imān arta eksile. Nitekim İmām-ı Şāfi eyle derdi. İmām-ı Ḥanīfiyyenüñ ḳatında imān ḥod [65] ziyāde ve noḡsān ḳābil deḡildir dimekdür. Cevāb oldur ki ya'nı imān ehlinüñ ednā ḫāli ancak kerih görmekdür. Andan ḡayrı deḡildir dimekdür. Eyleye ziyāde ve noḡsān üzerine olan imān ehlinüñ ḫāli oldu. Ya'nı ziyāde ḫāli münkeri hem dil ile hem el ile meni' eylemek oldu. Orta ḫāli dil ile meni' eylemek oldu. Aşaḡa ḫāli ancak ḳalbile buḡuz eylemek oldu. Lākin bu cevāb şol vaḡtin müsteliḡamdur. Dil ile iḳrār taşdıḡa ya'nı imān şartı ḫāriḡ ola şartı dāḡil olmaya. Eğer su'al olunur ise ki Rasülü ekrem şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem [66] buyurur ki: Eğer Ebübekir rażiya'l-lāhu 'anhü ḫazretinüñ imānı cemī'-i ḫalḳ imānıla ḫartılsaydı Ebübekrün imānı ağır geleydi didüḡünden añlanur ki imān-ı ḫalḳ imānlarda mütefavüt ola. Cevāb oldur ki tafavüt var iken ḫaḳīḳat-i imānda deḡildir ki belki nūr-ı imāndadır ve āsar-ı laṭifindedir. Ya'nı şifāt-ı ḫamīde bātında ve ef'āl-i ḫasenede zāhirdedür ve işrāḳ-ı rūḫāniyyede ve bunlaruñ ezṭādındadır. Meşelā bir ev olsa ki dīvārları muşayḳal saḳfı mücellā ve ferşi muraşsa' olsa daḫı bir laṭif cāmuñ içinde şāfi zeyt yaḡı olsa daḫı bir mavri panbük yaḳup bu cām [67] içindeki zeyte bıraḳup bu evüñ yir dibi tutuḳ bacasına ḳosañ ol ev niḡe rüşen olur. Ve bunuñ 'aksi bir evüñ dīvārı ve saḳfı isli ve ḳararmış olsa ve döşeḡi yerinde ḳara küller ve tersler dökülmüş toz olsa ve bir isli cām içinde yaḡ toḡçı ola ve ol yaḡ toḡçı içinde bir eski panbükdan yılda ile çıra yanmış ola. Bu çıra nūrile evvelki çıra nūrı bir deḡildir. Lākin ikisinden çıraḡuñ ḫaḳīḳati birdür. Ya'nı ikisinde çıra oddur. Yine ancılayın mü'min-i şāliḫ ḳalbindeki imānile mü'min-i fāsık ḳalbindeki imānuñ ḫaḳīḳati birdür. Ya'nı vaḫdaniyyet-i ḫaḳḳa ve [68] irsāl-i rüsülde ve cemī'-i māce'e min indil-lāhi taşdıḡde mü'min-i şāliḫ ve mü'min-i fāsık berāberdür. Lākin şāliḫde taşfiye ve taḫliye muḳārin olup imānuñ nūrı ziyāde oldu. Ve daḫı ḳalbüñ aḫlāḳ-ı ḫamīdesi ve bedenüñ ef'āl-i ḫasenesi kemāl üzre oldu. Nitekim evvelki çıraḡdaki ziyāda nīrāt gibi ve envār gibi ve fāşık

albinde talt ve tesvd olup mnu nr nosn zerine olup albinde alk- zemme olup ve bedende ef l- abha ziyde oldu kim nitekim oraki erda nosn nr ve ziyde zlmet gibi ve muzlmt gibi muasl [69] aat- mnda tefvt yok. Belki meer nosn mnu nrnda ve emertnda oldu. Bu ads- erf tevcihinde ba zlar eyderler: Allhu tayr mnker eylemek umernudur ve ykkmudur ve dil ile tayr eylemek ulemnudur ve albinde kerh grmek avmudur dirler. Ruviye an Cbir raiyal-lhu anh an Raslul-lh allal-lhu tel aleyhi ve sellem buyurdu: le: *Evhyal-lh il melek in en elibe medneten kez al ehlih feale inne fhim abdke filan lem yake arfete aynin feale elibh aleyhim feinne vecheh lem* [70] *yetegayyer f satin feata*. Dimek olur ki: Allhu azmsn azreti bir melee emir eyledi ki filn ehrn aasn yuaru dndr ehli helk olsun didi. Melek eyitdi: Y Rabbi anda filan ulun vardur cem- mrnde gz aup yumunca saa a olmamsdur didi. a tebreke ve tel celle nh buyurdu: n da anlarla bile helk eyle zr anlara hergiz buuz eylemisdr didi. azret- yse idda raiyal-lhu tel anh rivyet ider Rasl ekrem abb muterem allal-lhu tel aleyhi ve sellem azretlerinden. Buyurur kim: a sbhneh [71] ve tel celle celleh azreti bir vilyeti helk eyledi ki ol vilyetde yetmi bi yit var idi ki peygmberler ameli gibi ve tati gibi amelleri ve tatleri var idi. Ol lihlere anlara gzb eyledi. Zr a tel azretlerinin buyrun emir eylemezlerdi. a tel azretlerinin nehiy eylediin meni eylemezler idi didi. Ve da rivyet olunur ki: Ms peygmber aleyhis-selm mnctnda eyitdi: Y Rabbi bir memleket alknn ba z ailerinn fesdndan tr ba zları da anlar ile bile helk eylesin sebep nedr didi. a tebreke ve tel [72] azreti Ms peygmber aleyhis-selma uyu avle eyledi. Ve da bir arınca grhna emir eyledi Ms peygmbern uyluuna sdiler. Da birisi Ms peygmbern uyluundan bir yerin srnce Ms peygmber aleyhis-selm uyanup cn acısı ile alvirp cemsin helk eyledi. a sbhneh ve tel celle celleh buyurdu: Seni inciden od arncann birisidr. Y gyrsn u neyd ki helk itdn didi. Ms eyitdi: Y Rabbi ol beni incidene gzbmdan gyrsn da helk eyledm didi. a tel celle ve al azreti [73] buyurdu: Ben da ba z alka smumdan ba zların da eyle helk eyleyem didi. Eb Emme raiyal-lhu anh Rasl ekrem allal-lhu tel aleyhi ve sellemden rivyet eyleyler: ymet gninde benm mmetimden bir tife nznr ve maymn retinde oparlar. Ol tife anlardur ki maiyet ehline omsulanurlar

hâtırın yâ bir nesne umup ol umduğumuz hâşıl olmaya deyü emr-i ma' rûf nehy-i münker eylemezler didi. Nu' mân bin Beşir rivâyet ider Hâbîbü Ekrem Rasûlü muhterem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmdan. Buyurur ki: Günâhı işleyenüñ ve aña qadir olup meni' itmeyenüñ ve aña [74] qomsulananuñ ya' nî günâh işleyene yaramsıqlık idenüñ mişâlleri aña beñzer ki meşelâ üç kimse bir gemiye girdi kimi geminüñ yuqarusına ve kimi aşâğısına oturmışlardı. Ol aşâğıda oturan kimse eline bir keser alup eyder ki: Ben bu geminüñ şuralıgını oyup şu çıkarurum dir. Yâ ba' zı hâcetim var görürüm dir. Birisi dir ki hây qomañ şol ahmağı gemiyi delmesün yoħsa kendi de helâk biz de helâk oluruz didi. Qomsu eyder: Kendi yerinde kime ne sözi var şu çıkarsuñ neylerse eylesün dir. Eđer ol [75] ahmağıñ elinden keseri alurlarsa kendüsi ve ğayrılar hep qurtulur. Ve eđer qomsu sözine uyup meni' eylemezler ise şu çıkup gemiyi ğarq ider cemî' isi helâk olurlar dir. Gemiye yeden fâsıqlar mişâli gemidür. Ya' nî ma' şiyet işlemeğile Hâq te' âlâ hâzretinüñ ğazabın taşırıp halkı helâk eylemeğe sebep olur. Ve ol keseri almaq isteyen emr-i ma' rûf nehy-i münker idendür ki ânuñ sözi tütulsa idi halk fesâd-ı fısqı qoyup rahmet bulup helâkden hışmindan hâlâş olurlar idi. Ve gemiyi yedene qomsulananlar fesâd ehline yaramsıqlık idüp aña mu' âvin olanlar ve ehl-i naşîhati meni' ve defi' idenler [76] dür. Halk eđer ma' şiyet idenlere muqayyet olmasalar Hâq sübhânehü ve te' âlâ hâzreti cemî' isine belâ virüp ' âşî ve şâlih cemî' isi helâk olurlardı. ' An Hasani'l-Basri' rażiya'l-lâhu ' anhü qale: Qale Rasûlü'l-lâh şalla'l-lâhu ' aleyhi ve sellem: *Efzalı şühedâ'ü ümmetî racülün kıame ilâ imâmin câbirin feemerühü bi'l-ma' rûfî ve nehâ 'ani'l-münkeri feqatelehü 'alâ zâlike fedlike's-şehîde menziletühü fi'l-cennâti beyne hamzetin ve ca' fer.* Dimek olur ki: Benim ümmetümüñ şehidlerinüñ efzali şol kimsedür ki bir zâlim pâdişâha emr-i ma' rûf nehy-i münker ider dağı ol zâlim ânı ol sebebden öldürür. Ol şehidüñ maqâmı cennetde şehidler [77] maqâmı şehidler efzali Hamza ile Ca' fer aralıgında olur didi. Ve dağı Şultân-ı enbiyâ rasûlü kibriyâ şalla'l-lâhu te' âlâ ' aleyhi ve sellem buyurur ki: Eđer ol zâlim ânı öldürmez ise dağı ol emr-i ma' rûf nehy-i münker idenüñ ebedî günâhı yazılmaz ' ömri oldukça dir. Ammâ bilmek gerekdür ki emr-i ma' rûf nehy-i münker eyleyene bir niçe şerâ' it vardur. Evvel şart oldur ki şahîh niyyeti ola. Meşelâ murâdı Hâq te' âlâ hâzretinüñ hükmün yürütmek ve Muhammedüñ ' aleyhi's-selâmuñ şerî' atüñ beyân idüp ve icrâ eylemek ola. Ve hâqqı üzerine ğâlib eylemek ola. Riyâdan süm' adan ve dünyevî ğarazdan ve ğayrı câhiliyyetden ğâyet [78] hâzer eyleye. Riyâ diyü aña dirler ki meşelâ Hâq te' âlâ buyruğın emir eyledüğinden Hâq sübhânehü ve te' âlâ hâzreti yaramaz nesnelere

meni' eyledüğünden muradı kendünün 'ālim idüğün ve ğayrılar cāhil idüğün yāhūd kendü 'ābid ve zāhid ve ğayrular 'āşī ve fāsık idüğün veyā bunların gibi nesnelere izhār eylemek murād eylemektür. Ve süm'a oldur ki ellerde adı işidüldüğün ve vaşfi söylendüğün murād idene. İmdi emr-i ma'rūf nehy-i münker eyledüğünden maqşūdı rızā-yı Hāq olmayup muradı nefsi ğayreti cāhiliyye yā izhār-ı fazıl ve techile yā ğayrı olmaya idi. Anların günāhından [79] kendi günāhı ziyāde olur. *Ne'üzübi'l-lāhi min şūr-i enfüsenā min seyyi'āti a'mālinā*. Ammā aşıl maqşūdı Hāq tebāreke ve te'ālā hāzretinün hūkmün yürütmek olsa dağı naşihat aralığında ba'zı 'arzı nefsi qarışsaydı ol ma'zürdür dimişler. Mümkün olduğça ānı dağı defi' eylemek gerekdir. İkinci şartı oldur ki 'ālim ola. Yirince nesnelere evvel nesne oldur ki emir eyledüğü nesne farız mıdır vācib midür sünnet midür bile. Ve dağı āyetden ve hādīsdan ve icmā'-i ümmetden delīlile turgurmağa kādīr ola. Ve dağı bil ki farzı terik eyleyene emr-i ma'rūf eylemek farızdır. Vācibi [80] terik eyleyene emr-i ma'rūfu eylemek vācibdür. Sünneti ve müsteħabı āña kıyās eyle. Meşelā namāz abdest cenābetden gusül ve ramāzan ayında oruç ve güci yitene zekāt ve hac farızdır. 'Āqıl bālīg müslim ve müslīme olsaydı bir kimesne kim bu farız olan nesnelere ba'zısın yā küllisin terik eylemiş olsa idi anuñ öyle itdüğün bilen kimselere farızdır emir eyleyüp naşihat eylemek. Eğer itmez ise 'āşī olur. Ammā vācib didiğümüz hācīler bayramında kurban ve ramāzan bayramında fitra ve cum'ā namazı ve namazda ve ruku'da [81] ve secdede ri'āyet eylemeği vācib diyen kavil üzere ve sā'ir kavil üzere ve sā'ir vācib ki terik olunmuşdur ki ānı terik olunduğunu bilene emr-i ma'rūf eylemek vācibdür. Ve sünneti ve müsteħabı āña göre kıyās eyle. Ya'nī sünneti terik eyleyene emir eylemek sünnetdür. Sünneti terik eylemede āşım olur. Ve müsteħabı terik eyleyene emir eylemek müsteħabdur. İkinci nesne oldur ki 'ālim ola nehy-i münker eylemekde lāzım nedür? Ya'nī bir kimseyi ma'şiyetde görse idi anı ol yaramazlıktan meni' eylemek nice gerekdir? Evvel bil ki gerekdir ki ol kişi ol günāhı işlemiş gitmiş ola. Anı [82] nehiy itmek ma'nāsı yok. Belki anı niçün şöyle eyledüñ diyü zem eylemek gerek. Artuğ anuñ gibi eyleme demek ile nehiy eylemek gerek. Ve eğer ol kimesne ol günāhı işlemek ister dağı sen anı meni' itmek isterseñ anuñ hāram itdüğün delīlile bilmek gerekdir. Kaçan hāram olduğun inkār eylese delīl turgura bilesin kim meğer hāram olduğun meşhūr ola delīle ihtiyāç olmaya meşelā hamir zinā gibi. Ve hem ol kişinün mezhebin dağı bilmek gerekdir. İhtimāl var ki ol nesneyi işleyen kişinün mezhebinde helāl [83] ola. Nehiy itmek mezhebinde hāram ola. Meşelā Hānefiyye mezheb Şāfiyi görse idi ki keler etin yir yāhūd anı etin yir

yā bunuñ gibi nesnelər işler ki Şāfi‘īde dürüst Ḥanefīde dürüst değıl. Ḥanefiyyu‘l-mezheb olan aña inkār eylemeye. Yāhūd Şāfi‘iyyu‘l-mezheb Ḥanefiyyu‘l-mezhebi görse idi tavşan etin yir yāhud müşelleş içer bi-ğayr-ı lehvin ol dağı aña inkār eylemeye. Zīrā hem birisi müctehīdūñ ictihādı ile olmuşdur. İctihādile olana inkār eylemek ḥaṭādır. İkinci bilmek gerekdür ki ol kimse ol günāhı işler anı andan nehiy [84] eylemek vācibdür yā müsteḥabdur yāhud ḥarāmdur. Meşelā görse idūñ ki bir ma‘şiyet işler yaķīnen yā zannile bilürsin kim meni‘ eyleseñ qabūl eyler ve saña dağı zararı oķunmaz. Ol vaķtın ānı andan meni‘ eylemek vācibdür sükūt eylemek günāhdur. Ve eğer bilse idūñ qabūl eylemez ve zararı dağı oķunmaz ol vaķtın nehiy eylemek müsteḥabdur vācibdür. Zīrā ta‘līm-i dīni i‘lām ḥaķ ve irşād müslīmindedür. Ve ammā sükūt eyleseñ dağı günāh değıldür. Ve eğer bilseñ ki ol ma‘şiyet meni‘ olunur lākin saña dağı zararı ḥaşıl olur [85] meşelā bir kimesne gördūñ ki elinde bir cāmda ḥamir alup gider yā bir sāz āleti var qavrayup yire alup tağıtmağıle ol münker meni‘ olur lākin seni döğerler yā ‘ırzuñ yıķarlar ol vaķtın tınmasañ günāh değıldür. Lākin anı dağı meni‘ eylemek müsteḥabdur sen dağı yā döğülesin yā söğülesin tek fesād meni‘ olsun. Ve eğer bilseydün saña zararları oķunur ve dağı münkerde meni‘ olmaz belki fesādları ve ‘inādları dağı ziyāde olur ol vaķtın nehiy eylemek vācib değıldür belki ḥarām dağı olur. Ba‘zı yirlerde ve eğer [86] bir maḥalde yā bir köyde olsuñ vilāyetūñ fesādından defi‘ eylemeğe qādir olmasañ ol vaķtın saña terk-i vaṭan eylemek lāzım değıldür. Lākin anlarla qarışmamaķ gerekdür. Meğer bilseñ ki ‘āķıbet saña dağı zararı doķunur yā fesādı yetişür ol vaķtın qādir olana tırmaķ günāhdır ve gitmek efzāl-ü ibādetdür. Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur: *Men ferrebi-dīnihi min arzin ilā arzin ve inkāne şīzen mine‘l-arzi setevcebū lehū‘l-cennete ve kāne refīķu ebīhi ibrahīme ve nebiyyihi muḥammedūn ‘aleyhi‘ş-şalātū ve‘s-selām*. Dimek olur ki: Bir kimesne dīn maşlaḥatı içün bir [87] memleketden bir memlekete gitse eğerçi kim ol qaup varduğı memleket gāyet yakın ise ol dīn ecli içün qaduğı içün aña cennet vācib olur. Ve dağı cennetde atası İbrāhīm peyğamber ile qonşu ola ya‘nī millet atası dimek olur. Yāhūd peyğambere ata ümmete atadur. Yāhūd muḥācir-i qureyşi ğayra tağılīb ola. Ve dağı peyğamberi Muḥammed ‘aleyhi‘s-salātū ve‘s-selām ile qonşu ola dir. Üçüncü bilmek gerekdür ki emir nehiy idenūñ mertebesi nedür. Meşelā emir nehiy iden pādişāh be-ğayr-ı ḥakim ola ra‘ıyyet üzerine yā ata ana ola evlād üzerine yā er ola ‘avrat üzerine yā efendi ola qul cāriye [88] üzerine yā üstād ola şākird üzerine ve yāhūd bunlaruñ ‘aksi ola. Ve eğer didüklerimiz olsalardı vācib oldur ki evvel bildüreler ki t̄a‘at

angısıdur ve ma'şiyet angısıdur. İkinci bildüreler kim tã' at idene şevâb nedür ve terik eyleyene 'ıab nedür ve daı ma'şiyet işleyene 'azâb nedür ve terik idene şevâb ve derecât nedür. Eğer anuñla oldısa hoş ve eğer olmadısa akıyup söğeler. Ammâ ma'şiyet fuşıyyât söğmeyeler. Meşelâ arnâk ve köftehor ve ahbe orosbu daı bunlara beñzer ne var ise anlar ile söğmeyeler. Belki amak ebter ve abiş pelid [89] ve epel ve yüzüz bu resme dimeğile akıyalar. Anuñla daı olmaz ise döğeler. Ellerinde olan arâmları eküp alup şâhiblerine vireler. Ve âlet-i lehvi ve fişkı tağıdalar. Ve eğer bunlaruñ 'aksi olsaydı ya'nî ri'âyâ beğlere ve sâ'ir ehl-i ükümlere ve evlâd ataya anaya ve 'avrat ere ve ul cârıye efendisine ve şâkirdler üstâdlara emr-i ma'rûf nehy-i münker eylemelü olsalar ancak beyân ideler. Meşelâ ri'âyâ tã'ıfesi beğlere ve üküm ehillerine emr-i ma'rûf nehy-i münker ider olsalar ancak beyân ideler ki tã' at nedür ve ma'şiyet nedür ve işleyene ve terik idene şevâb-ı 'ıab [90] nedür. Bundan artu nesne dimeğे borcu yodur. Meğer ziyâde şevâb murâd eyleyüp artuca akıya. Yâ elinden eküp alup arâmı şâhiblerine vireler veyâ fişkların defi' eyleye eğer fitne olmaduğın añlarsa. Ammâ evlâd ataya anaya emir nehiy eylemelü olsalar evvel beyân eyleyeler andan sonra naşihât ideler. Bir kerreden ziyâde eylemeyeler. Meğer kim anlar naşihâtdan incinmeyeler. Eyleye arşu menhi işledükçe tekrâr meni' ideler ve tã'ti emir ideler. Ammâ mulakâ akımayalar ve söğüp döğmeyeler. Lâkin ellerindeki arâmı eküp alup şâhiblerine virmek ve sâzların [91] ve âlet-i fişkların tağıtmak daı cã'izdür dimişler. Meğer kim ziyâde malları telef olsa idi tınmayalar. Meşelâ billür cãmda amirleri olsa idi şımadan dökmek müyesser olmasa idi şımayalar vazgeçeler. Ve ğayrı bunuñ gibi şüretler ki bir dünyevî ziyânları ola aña göre kıyâs eyleye. Ammâ amir altun gümüş aplar içinde olsa idi şıyalar. Zîrâ anlar şınmağıla bahâsından almazlar. Ve daı evlerinde yazılı şüretleri daı bozma ve gevdelerinde arîr libâsların bırakma cã'izdür. Evlâduñ ata ana ile avâlin bildinse erile 'avrat ve izmetkârıle efendi daı aña kıyâs eyle. Ammâ şâkird üstâda cemî'isin [92] eyleye. Ya'nî üstâd fâsı 'âşî olsa şâkird aña emir eylemelü olsa evvel beyân eyleye andan sonra naşihât ide andan sonra ğayrı ne var ise. Bir ecnebî bir âherâta ki emir nehiy iderse ol daı aña ide. Zîrâ 'ilmile 'amel eylemeyen 'âlime ürmet yodur. Gerek şâkird gerek ğayrı kimse 'âlime şol vatın ürmet itmek gerekdür ki 'ilmile 'âmil ola. Ve eğer 'amel ehli olmasa idi şâkird üstâdından gördüğünü öğrendüğünü 'ilmi üstâdı üzerinde isti'mâl eyleye dimişler. Ve ğayrı sanâyi' şâkirdleri üstâdları ile evlâ bi't-arî ya'nî cemî'-i vücühile emr-i nehiy eyleye. Ve daı [93] delüleri mümkün olduğı kadar te'dîb

eylemek gerektür tã ki nefislerin ve malların telef ve ğayrılara ta'addi eylemeyeler. Ve oğlancıkları kimsenüñ bağından ve bostânından ve ğamir içmeden ve sã'ir yaramazlığdan meni' idüp te'dîb ideler tã ki 'âdet idüp ğalmayalar. Nitekim toğuz yaşından soñra namãza emir olunurdu tã ki 'âdet idine deyü emr-i ma'rûf nehy-i münker eyleye. Üçüncü şart şabır eylemekdür. Ya'nî ol kimselere kim ehl-i naşîhat emr-i nehiy eylemişdür. Anlar tarafından olan izâlara şabır ideler. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlã 'aleyhi ve sellem buyurur kim: *Lã yemne'unne eĥadeküm meĥâfetü'n-nãsi en yetekelleme bi-ĥaĥķın 'alimehü* [94] *feinne'l-emra bi'l-ma'rûfi yü'zî kemã üzi'l-enbiyã'ü 'aleyhimü's-selãm*. Dimek olur ki: Sizden biriñüzi ğaĥķ korğusı meni' eylesün bildüği ĥaĥķ sözi söylemeden. Zîrã emr-i ma'rûf nehy-i münker eyleyenler eyledüği kimselerden izâlar çekerler nitekim kãfirlerden peyğamberler izâlar çekdüği gibidür. Ammã şabır eylemeğüñ tariķı oldur ki zikir eyleyin. Bu şabır muĥãbelesinde saña virilen şevãb ne ğadardur eyleye ol şevãbuñ fikritüñ lezzetinden ol ezâlar acısına ğatlanursun. Meşelã ırğãdlar yãrınki ğünüñ ĥarãretine şabır iderler aĥşãm ücret almak fikriyle. Ve yolcular seferlerde [95] dürlü zaĥmetlere ve balcılar arı neşterine balu ve balları ĥayãline nice şabır iderlerdi. Sen daĥı emr-i ma'rûf nehy-i münker eyledükde olan izãya şabır eyledüğüne virilen şevãblar ĥayãlile şabır idersin. Rasülü'l-lãh şalla'l-lâhu te'âlã 'aleyhi ve sellem buyurur: *Men emera bi'l-ma'rûfi ve nehyi 'ani'l-münkeri fehüve ĥalîfetün fi'l-arzi ve ĥalîfeti rasüli'l-lãhi ve ĥalîfeti kitãbihi*. Dimek olur ki: Bir kimse ki emr-i ma'rûf nehiy itseydi ol ĥaĥķ te'âlã ĥazretlerinüñ ĥalîfesidür yiryüzünde. Ve daĥı rasüli Muĥammedü'l-Muştafã şalla'l-lâhu te'âlã 'aleyhi ve sellem ĥazretlerinüñ ĥalîfesidir. Ve daĥı Kitãbu Ķur'ãnu 'azimü's-şãnuñ ĥalîfesidir. [96] ĥazret-i 'Alî kerrema'l-lãhü veche eyder: Ķazãnuñ ĥayırlusı emr-i ma'rûf nehy-i münker eylemekdür dedi. Bir kimesne bir fãşıkı ĳınasa idi ve ĥaĥķ te'âlã ĥazreti için ğazab eyleseydi ĥaĥķ te'âlã ĥazreti celle şãnuhü ol kimseye yardım idüp aña ĥaşım olanlara ğazab eyler dir. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salãtü ve's-selãm ĥazreti buyurur ki: *A'mãlü'l-birri 'inde'l-cihãdi fî sebîli'l-lãhi te'âlã illã kenefeşetin fî baĥrin li cuyyin ve mã cemî'i'birre ve'l-ĥiĥãdi fî sebîli'l-lãhi te'âlã 'inde'l-emri ve'l-ma'rûfi ve'n-nehyi 'ani'l-münkeri kenefeşetin fî baĥrin li cuyyin*. Dimek olur ki: Cemî'-i tã'at ve ĥasenãt vardur. ĥaĥķ te'âlã celle ve 'alã [97] ĥazretlerinüñ yolında ğazã itmek mişãl değildür illã şuña beñzer ki dipsiz ve ĳarañı deryã yanında efsün oğusun. Üfürdükleri vaĥtın üfürükle çıkan ĥabbeciklere beñzer. Ya'nî ğazã şevãbınun yanında ğayrı şevãblarun cemî'isi şol miĳdãrdur ki deñize nisbet üfürük şuvı gibidür. Ve daĥı ğazã

sevābı ve cemī^c-i ḥayrāt ve ḥasenāt ve sâ'ir t̄ā'āti ve ibādet şevābları emr-i ma' ruf nehy-i münker şevābı katında üfürükden çıkan şucuğazlarınuñça çakerleri nihāyetsüz deñiz yanında miqdārı ne ise anuñ gibidür. Ebu'd-derdā rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü ve Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü Rasülü ekrem [98] şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet itdiler ki: Yā Rasula'l-lāh puta tapanları kırmağdan ğayrı ulu ğazā var mıdur didiler. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem sa'ādetile buyurdılar ki: Ne'am yā Ebübekir yā Ebu'd-derdā rażiya'l-lāhu 'anhü. Allāh sübhānehü ve te'ālā celle celālehü ḥazretinüñ yiryüzinde ğazā idici kulları vardır. Gezerler lākin anlar şehīdlerden efzaldürler. Anlar yiryüzinde yürürler Ḥağ te'ālā ḥazreti celle ve 'alā ḥazreti anlar ile gökyüzindeki ferīştahlara tefahḥur ider. Ve dağı cenneti anlar için düzendürür ve bezendürürler. Nitekim Ümme Seleme [99] rażiya'l-lāhu 'anhü Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḥazretlerine düzenüp bizendiği gibi didi. Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyitdi: Yā Rasulu'l-lāh 'aleyhi's-salātü ve's-selām anlar kimlerdür dedi. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurdi: Emr-i ma' ruf nehy-i münker idenler dedi. Ve dağı Allāh tebāreke ve te'ālā ḥazretlerinüñ emr-i şerīfine muṭī' olanları Allāhü zü'l-celāl ḥazreti için sevenlerdür dedi. Ve 'aşīlere Allāhu 'azīmü's-şān ḥazreti için buğuz idenlerdür dedi. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurur: Şol Allāhü te'ālā celle şānehü 'azameti ḥağkiçün ki benim nefesüm anuñ kudreti elindedür. [100] Anlardan her birisi şehīdler çardağlarında yukarı çardağlar üzerinde çardağlarda oturalar ki her çardağın üç kere yüz biñ kapısı vardır. Her bir kapunuñ kimi kıızıl yāğutdan ve kimi yeşil zümürüdden. Ve her kapunuñ aralarında ḥüriler vardır. Ve her kişi üç yüz ḥürī' in çiftelenür ki hiç gözleri kopruğıla ḥelālinden ğayrıya nazar eylemezler didi. Bu kişi bu ḥürilerin her birisine ki bağar ol ḥürī eyder: Hiç añar mısın şol filān gün ki ol günde sen şöyle emr-i ma' ruf eyledüñdi şöyle nehy-i münker eyledüñdi. Ben saña andan ötüri virilmişimdür dir. Ve dağı [101] her mağām ve her mevzī' ki anda va' z-ı naşīhat eyledin idi ol mağāmı ve ol mevzī'yi bilür misin ki anda şöyle didüñ böyle didüñ idi dirler. İmdi Allah tebāreke ve te'ālā celle 'azemetühü ḥazretlerinüñ bu lütuflarını gördüñ. Emr-i ma' ruf nehy-i münker eyleyen içündür yarağlanmışdur anları taleb eylesünler. Ol muğābelede olan belālara şabır eylesünler. Nitekim selef-i şāliḥīn ve enbiyā'-i kāmīlīn şabır eylediler. Nitekim Ḥağ te'ālā celle şānühü ḥazretleri Tevrādda buyurmuşdur: Bir kimse emr-i ma' ruf nehy-i münker eyleseydi ol kişinüñ kavim kabīlesi kıtında ḥürmeti qalmaz diyü buyurmuş. Süfyānı Sevri rahmetu'lāhü [102] 'aleyh eyder: Bir kişi kim қоңşuları içinde ve yārenleri kıtında

sevgili olsa tahkik bil ki ol kişi komsu ve yaramsıkdur didi. Ya' nî şâdık müslimân ve hâliş mü'min degıldür dimek olur. Huziqa razıya'l-lâhu 'anhü eyder: Bir zaman ola ki merkeb leşi halka emr-i ma'ruf nehy-i münker idenden sevgüli ola dir. Ya' nî hiç i'tibarı kalmaya dimek olur. Lâkin ol vaktin fazilet dağı ziyâde olur. Evvel zamandağı şevâbca elli şevâb olur. Ba'zılar eyder: Ol vaktin sükût vâcibdür. Emr-i ma'ruf nehy-i münker itmenüñ şerâyit'in bildüñse sünnetin dağı işit. Kişiye evvel sünnet [103] oldur ki ibtidâ kendü nefesine emir eyleye tã'ati ve nefisini meni' eyleye ma'siyetden tâ ki naşihati gayrılara eşer eyleye. Hükemâ ayıtmışlar: *Qavlün bi lâ 'amelin ke kavsin bi lâ veterin ve kesehâbin bi lâ maşarin keşeceratin bi lâ semerin.* Dimek olur ki: 'Amel eylemeden naşihat eylemek oksuz yâ yağmursız bulut ve yemişsiz ağaç gibidür. Rivayet olunur ki: Haq te'âlâ celle ve 'alâ hazreti 'İsâ peygamber 'aleyhi's-selâma buyurmuş ki: Yâ 'İsâ nefsüñe naşihat eyle eğer tutarsa dağı gayrılara dağı naşihat eyleyesin. Ve eğer nefsüñ naşihati kabül eylemez ise benden utan kimseye naşihat itme dedi. Hikâyet olunur ki: Ebü Hafaş [104] Kebir-i Buḥārī rahmetu'l-lâhi 'aleyh 'İraq memleketinden 'ilim tahsîl eyleyüp yine Buḥāra memleketine varduğında halk cemi' olup naşihat taleb eylediler. Ebü Hafaş dağı kaşid eyledi ki çıka naşihat eyleye. Hatunı ayıtdı ki: Yâ şeyiḥ 'ilmüñle sen 'amel eyledüñ mi ki gayrılara emir eylesin? Ebü Hafaş eyder: Yâ 'avrat ne katî oğ urduñ dedi. Halka çağırup ayıtdı ki evümde bir 'âlim var ben anuñ 'ilmine muhtâc oldum varın siz maşlahātuñuza gidün dedi. Halk cümle tağılup gitdiler. Ebü Hafaş üç yıl 'ilmiyle 'amel eyledi. Üç yıldan soñra halk gine cemi' olup [105] naşihat taleb eylediler. Ebü Hafaş gine kaşid itdi ki çıka naşihat eyleye. 'Avratı eyitdi: Yâ şeyiḥ 'ilmüñle sen 'amel eyledüñ mi? Şeyiḥ eyder: Ekşer ile 'amel eyledüm. 'Avrat eyder: Nefsüñüñ hiç haşmı var mıdur bilür misin? Ebü Hafaş arayup fikre vardı eyder: 'Arak memleketinde gitmeden bir gün Semerkand kapusından taşra çıkdum. Gezerken bir bostânda bir kendene burcu düşmiş alup yedüm. Andan gayrı nefsüme haşım anlamazam dedi. 'Avrat eyder: İmdi haşmuñı rāzî eyle dağı andan naşihat eyle dedi. Ebü Hafaş durdı. Şora şora bildi ki bir mecüsî bostanı [106] imiş. Varup kâfire helâl eyle dedi. Helâl eylemedi. Ebü Hafaş on aqça virdi kâfir helâl eylemedi. Yigirmi virdi helâl eylemedi. Otuz kırık elli yüz ikiyüz virdi helâl eylemedi. Tâ on biñden çıkdı. Kâfir eyder: Tanışalım. Vardı ehl-i beytine tanışdı. Anlar ta'accüb idüp eyitdiler: Bir kendene burcından ötüri dînin şaklayup on biñ aqça virmek kolayına degıldür. Ma'lûm oldı ki ol dîñ haq imiş deyüp yetmiş kişi ile gelüp imâna geldiler. Ebü Hafaş eyder: 'Avratuñ sözi haq imiş. Bir mes'ele ile kendüm 'ilmile 'amel

eyledüm. Anıñçün yetmiş kişiye [107] fā'idesi oldı diyüp çıkdı va'zı eyledi. Ol va'ızda 'ilmile 'amel eylesünñ fā'idesin söyledi. Ve kendiye vākī' olan ahvālî hikāyet eyledi. Aḥmed ibn-i Eşref eyder: Bir gün Ebū Ḥafaş Kebīre ki giderdüm bir kimse arķıru gelüp eyyām-ı beyızda şā'im olmanuñ şevābın şordı. Ebū Ḥafaş cevāb virmeyüp geçüp gitdi. Bir zamāndan soñra baña eyitdi: Ol filan vaḳtin eyyām-ı beyızdan su'āl iden kişiye bilür misin? Ben eyitdim: Bilürüm didüm. Şeyih eyyām-ı beyızdan sā'im olmağunñ fazīletin beyān eyledi. Ben eyitdim: Filān vaḳtin niçün [108] beyān eylemedünñ dedim. Ol eyitdi ki: Hıç şorma ben iḳdām eyledüm. Eyder: Ol şordüğundan eyyām-ı beyzı şā'im olmağı isti'māl itmişdüm. Anıñçün cevāb virmeği revā görmedüm ki 'amel itmeden ḥalka naşihat idem. Ve eğer diseydüm fā'idesi daḫı olmazdı. Şimdi ben 'amel eyledüm. Baña demek vecih oldı. Ve aña daḫı fā'idesi oldu didi. Hikāyet olunur ki: Şefīḳ Belḫī raḥmetu'l-lāhi 'aleyh İbrāhīm bin Edhemün ḥalīfesidür ve evliyā'-i kibārdandur. Meğer yiğitliğinde odabaşı imiş. Bir gün yiğitler ṭā'ifesi ile giderken mecūsilerin ṭapduḳları ot yandığı evün ḳapusına uğradılar. Şefīḳ eyder: [109] Gelün girelüm mecūsilerün şaḳallarına gülelüm diyüp içerü girdiler. Bu āteşhānede bir güzel yiğit gördiler ota ṭapar. Şefīḳ eyder: Yā yiğit şol güzel şüret ile revā mıdur ki ota ṭaparsın didi. Bu mecūsī yiğit ḳalkup Şefīḳunñ yüzine bir ṭabanca urdı. Şefīḳ çıkdı gitdi. Çünkü Şefīḳ tevbe eyledi. Tevbekār olup ehlu'l-lāhdan oldı. Andan soñra bir gün mürīdleri ile bu āteşhāne ḳapusına uğrayup eyder: Dervişler gelün girelüm mecūsilerin ḥallerin görüp Ḥaḳ te'ālā ḫazreti bize virdüğü hidāyete şükür idelüm dedi. İçerü girdiler görselerdi [110] bir gökçek pīr kişi ota ṭapar. Şefīḳ eyder: Yā gökçek pīr revā mıdur ki senün gibi ḫub-şüreti ḳıyāmet ateşine yaḳarsın dünyāda ateşe ṭapmağıla dedi. Pīr eyder: Ne'am yā Şefīḳ. Baña İslām 'arız eyle dir. Şefīḳ İslām 'arız eyledi. Pīr Şefīḳa uyup bile gidüp mürīdlerinden oldı. Bir zamāndan soñra bir gün Şefīḳ eyder: Yā pīr filān zamānda ateşhānede bir yiğit var idi ki bizümle şöyle eylemiş idi bilür misin? Pīr eyder: Ol yiğit benüm dedi. Şefīḳ eyder: Yā niçün ol zamānda İslāmı 'arız eyledük ḳabül eylemedünñ bizi döğdünñ soñra diyince niçün ḳabül eyledünñ dedi. Pīr eyder: Yā şeyih ol vaḳtin [111] sen daḫı bencileyin necis idünñ. Necis necisi pāk eylemez dedi. Soñra ṭāhir olmışsın. Senün ṭahāretünñ benüm necāsetimi pāk eyledi. Ve ol vaḳtin sen de bencileyin zulmetde idünñ. Zulmet zulmeti aydın eylemez. Şimdi sen nūr oldun. Senün nūruñ benim zulmetümü aydın eyledi dedi. Ḥaḳ te'ālā celle 'azemetehü senün ḳabriñi aydın eylesün. Nitekim benüm dīnimi aydın eyledünñ. Ve ol vaḳtin senün da'vetünñ dil ile idi 'amelünñ yogıdi. Anıñçün baña naşihatünñ fā'idesi olmadı. Şimdi sen 'amel ehli

olduñ. Da‘vetüñ dağı eşeri zāhir oldı. Baña fā‘ide eyledi dedi. İkinci sünnet oldur ki emr-i ma‘rūf nehy-i münker eyleyen kişi nefsinde [112] kibri ve ‘ucbi ve ğazabı ve ‘unuķı gidere tevażzu‘ eyleye ve yumuşaklıķıla söyleye. Evvel fikir eyleyüp andan naşīhat eyleye. Meşelā eđer ol kimse cāhil ve kendi ‘ālim ise nefsinde diye ki ol kimse cehlile bu kadar günāh işledise ‘aceb midür ben bu kadar ‘ilmile ‘işyān eyledüm diyü. Ve eđer anuñ ‘ilmi ziyāde ise eyde kim ol ağuya boyandısa tiryākı dağı vardur dedi. Ve eđer kendi yiğit ol pīr ise eyde ki: Ol İslāmda benden artuķ yaşamışdur. Ve hem pīrlere Allāhü te‘ālā celle şānehü ğazreti kıtında ğürmetlüdür diye. Ve eđer kendi pīr olup ol yiğit olursa delūkanlıdur. Haķ te‘ālā ğazreti inşāf [113] tevbe vire diye. Ve eđer kendi şālih ol fāsıķ ise eyde ki nice şālih soñra fāsıķ oldı. Nice fāsıķlara tevbe yetişüp ehlu‘l-lāhdan oldı diye. Ve nice kāfir İslāma gelüp ğālīş mü‘min oldı diye. Ve nice mü‘min ne‘üzübi‘l-lāh kāfir oldı diye. Ve dağı bunuñ gibi maķāma münāsib fikirler eyleyüp nefsinde ‘ucbi kibri ğazabı ‘unuķı ve sâ‘ir a‘rāzi giderüp dağı andan soñra ğālīş livechi‘l-lāh naşīhat eyleye. Muğaşşal nefsinde Allāhu ‘azīmü‘ş-şān için olan ‘ibādeteye ğarışdura. Nitekim Ğazret-i ‘Alī kerrema‘l-lāhü te‘ālā veche bir kāfir pehlivānile cenk ide cenk ide ‘āķıbet [114] kāfiri başdı. Dağı kāfiri boğazlamak isterken bu kāfir Ğazret-i ‘Alīnün yüzine tükürdi. Ğazret-i ‘Alī kāfirün üzerinden ğalkup kılıcın kınına ğodı. Kāfir ayak üzerine gelüp eyitdi: Yā ‘Alī ne ‘aķılsız kişisin. Ğazret-i ‘Alī eyder: Nite? Kāfir eyder: Şabağdan berü senüñle ğarb u ğarıb iderüz birbirümüzi ğatil itmek için. Şimdi sen baña fırsat bulduñ niçün öldürmedüñ dedi. Ğuşuşā ki yüzine tükürmişem dağı ğazab ziyāde olacaķ mağaldür. Ğazret-i ‘Alī kerrema‘l-lāhü te‘ālā veche eyder: Evvel benüm niyetim ol idi ki seni Allāh te‘ālā ğazreti için ğatil ideydüm. Zīrā Allāhü te‘ālā celle celālehü ğazretinün düşmanısın [115] Ammā çünkim yüzüme tükürdün nefsim ğazaba geldi ki kendi intikāmum için öldürem. Gördüm ki Haķ te‘ālā celle ve ‘alā ğazreti için olıcaķ ‘ibādeteye nefis murādı ğarışdı ğālīş li‘l-lāh için olmaz. Anuñçün seni öldürmeği terik eyledim dedi. Kāfirün ğöñline İslām nūrı balıķ urdı imāna geldi. Ammā ba‘zı mağal olur ki: Luţfile naşīhatün eşeri olmaz ğorğutmayınca. Anuñ gibiye ğorğu ğaberin virmek gerekdir seni şöyle iderin böyle iderin diye. Ba‘zılar böyle ile işlāh olur. Ve ba‘zılar dağı māl ve ni‘met virmeğile yā vireyin dimeğile işlāh olur. Ve bi‘l-cümle mümkün olan tariķile [116] işlāħa sa‘yi ide. Zīrā Ğazret-i Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Kibir azğunı yola getürmek cinnile insün mecmū‘ ısınuñ ‘ibādetinden ğayırlıdır. Hikāyet olunur ki: Benī isrā‘il zamānında bir vilāyetde bir ‘aceb ağaç var idi. Ğālīķ ol ağaca ğapmışlardı. Zāhidlerden birisi eyitdi:

Vecih değıldür ki halk Allāhu te‘āla hazretinden gayrıya tapalar. Dağı biz tınmayavuz diyüp eline balta alup ol ağacı kesmek kaçdına gitdi. Şeytān ‘aleyhi’l-la‘ ne arķıru gelüp eyder: Ben anuñla niceleri baña tābī‘ kıldum. Ānı kesmeğe gitme yoħsa seni helāk iderem dedi. [117] Zāhid elbetde keserem dedi. Şeytān ‘aleyhi’l-la‘ ne zāhid ile güleşdi. Zāhid şeytānı götürüp yire urdı göğsine çıķdı. Şeytān ‘aleyhi’l-la‘ ne eyder: Gel kerem eyle ağacı kesme günde saña bu kadar māl vireyin dedi. Zāhid mālā tamā‘ idüp döndi gitdi. Her gün zāhidüñ seccādesi altına māl gelürdi. Bir zamāndan soñra gelmez oldu. Zāhid ğazaba gelüp yine eline balta alup gitdi. Şeytān ‘aleyhi’l-la‘ ne arķıru gelüp yine güleşdiler. Bu kere şeytān zāhidi başdı. Eyder: Dön git yoħsa seni boğazlaram dedi. Zāhid eyder: Evvel ben seni başdumdı şimdi sen beni [118] başduñ. Sebeb nedür dedi. Şeytān ‘aleyhi’l-la‘ ne eyder: Ol vaķtin senüñ ğazabuñ Allāhu ‘azimü’s-şān hazreti için idi beni başduñ. Şimdi ğazabuñ dünyā içündür. Anıñ için seni ben başdum. Zīrā ihlāşile livechi’l-lāh murād idinüp gelmedin dünyā ğarażı için geldün dön git yoħsa seni boğazlarım dedi. Zāhid yemīn idüp döndi gitdi. Üçüncü sünnet oldur ki emr-i ma‘rūf nehy-i münker eyleyen kişi ehl-i müdarā ola ve her maħalle ve her şahsa göre münāsib müdarā eyleye. Hazret-i Rasūlü ekrem habīb ü muħterem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: [119] *Emertü en erādī bi’n-nāsi kemā ümirtü bi’l-ferāyizi’l-ħamīs*. Dimek olur ki: Halka müdarā eylemek ile emir olundum. Nitekim beş vaķit namāzı kılmāğıle emir olunduğum gibidür. Ve dağı Hazret-i ‘Alī kerrema’l-lāhü te‘ālā veche buyurlar ki: Bir kimesnenüñ elinde üç dürlü sünnet olmasaydı ol kimesnenüñ elinde hiç nesne yoķdur. Biri Allāhü te‘ālā celle celālehü hazretinüñ sünneti. İkinci enbiyā sünneti. Üçüncü evliyā sünneti. Allāhu ‘azimü’s-şān celle celālehü hazretinüñ sünneti settārü’l-‘uyüb olmaķdur. Ya‘nī her gün her kullarınun niçe ‘aybın görüp yüzlerine urmaz ve rızıkların kesmez. [120] Beş kişiyē lāyık oldur ki settārü’l-‘uyüb olup gördüğü ‘ayıbları gizleye tā ki kendü ‘aybın dağı Haķ te‘ālā hazreti gizleye kıyāmet güninde kimseye bildürmeye. Ĥattā ĥayrın şerrin yazan meleklerle dağı unutdura dir. Enbiyā sünneti müdarā-yı nāsdur. Ya‘nī halka münāsib müdarā eyleye. Her kişinüñ mizācı ve meşrebine göre ri‘āyet eyleye. Ammā murādı ānı iślāħ ve terbiye itmek ola. Komsuluk ve yaramsıķlık eyleyüp ve boğazın besleyüp anuñ yanında eyü kişi olup hoş geçmek murādı olmaya tā ki yaramsıķlık eyleyen münāfıķlar gibi ĥinzīr ve maymun [121] şüretinde koymaya. Evliyā sünneti oldur ki taħammül-ü izā eyleye. Ya‘nī izālarına şabır eyleye. Nitekim bunca evliyā ve ‘ulemā ve meşāyih münkerlerüñ izālarına şabır idüp muķābele itmezlerdi. Belki anlarun izāsı

muḳābelesinde iḥsānlar eylediler. Beyt-i şî'ir: Eyülüğe eylik çok iş değil/ Ezā yiseñ yātluya eylik eylegil. Hikāyet olunur ki: Fuḳayil bin 'Iyāz bir mescid içinde 'ibādet eylerdi. Bir kimesne gelüp bir tarafında bir kaç altun şayup bir kimesneye koyup biraz oturup bu altunu unutup tırdı gitdi. Birazdan hātırına gelüp [122] döğini yolını yine mescide geldi. Gördü ki māl yok. Fuḳayil ḫāzretine berk yapışdı eyder ki: Bire ḫarāmī murāyī mescide şālihlik gösterirsın dağı gelenüñ mālın uğurlarsın dedi. Fuḳayil eydür: Ne ḳadar mālun gitdi? Ol ebder bunca yüz altunum gitdi dedi. Fuḳayil çıkup bir āşinādan ol ḳadar altun ḳarız alup ol kimseye virdi. Fuḳayil yine 'ibādete meşğul oldı. Bu şaşış dağı tıydı ki bu uğrı deyüp tutup mālın ödeddüği kibār-ı evliyādan ve kümmel-i meşāyıđdan İbrāhīm bin Edhem ḫāzretlerinüñ şeyiği Fuḳayıldür. [123] İtdüği ḫaḫayı bilüp bu kişi varup Fuḳayılun aşḫābından on kişi dilekçi getürüp mālı Fuḳayılun önünde ḳodı. Fuḳayil eyder: Ol vaḳit kim bu kişi beni mūrāyī uğrı diyüp yapışup sürüdi. Bildüm ki ḫāḳ te'ālā celle ve 'alā ḫāzreti ḳıtında baña ziyāde derece ḫāşıl oldı. Ol sebebden bu kişiyeye virdüğim altunı ḫelāl eylemişimdür dedi. İlhāh ide gördiler almadı. İmdi 'āḳil kişilere lāyık budur ki bu üç dürlü sünnete ri'āyet eyleye. Tā ki Allāhü te'ālā celle ve 'alā ḫāzretinüñ ḳulluęuna ve enbiyā şefā'atine ve evliyā dosutluğına lāyık ve maḫal müsteḫāḳ ola. ḫuşuşā [124] emr-i ma'ruf nehy-i münker idenlere üç sünneti ve bu üç sünnet içinde müdārā eylemek ğāyetde ehem-i mühimmātdandır. Nitekim Ḳur'an-u 'azimü's-şānda yāsın süresinde buyurur: Ḳavlühü te'ālā: *İzā erselnā ileyhimü'sneyni fekezzebühümā fe'azzenā bi-şālišin* didüğünde Hikāyet olunur ki: ḫāzret-i 'İsā 'aleyhi's-salātü ve's-selām Anḫaliyya ḫāḳına da'vet-i dīn eylemek için iki kimse gönderdi. Ol iki kişi şehir içinde Habībü'n-neccāra uğradılar. Habībü'n-neccār anlara ḫaber şorup ne kişilersiz? Anlar eyitdiler: 'İsā peygamber 'aleyhi's-selām aşḫābından [125] ız. Anḫaliyya ḫāḳına da'vet-i dīn eylemeğe gönderdi. İrşād-ı ḫāḳ eylemeğe giderüz didiler. ḫabīb eyder: Delīliñüz var mıdır ḫāḳ ehli olduęuñuza? Anlar belī dediler. ḫabīb eyder: Nedür? Anlar eyitdiler: Allāhü te'ālā celle ve 'alā ḫāzretinüñ emr-i şerīfile öli dirildürüz ve gözsüzün gözin açaruz ve ḫasta şağaldırız. Meęer Habībü'n-neccārın bir oğlı var idi. İki yıl idi kim ḫasta idi. ḫabīb eyder: İmdi bu oğlanı şağaldın dedi. Anlar oğlanı şığadılar. Oęlan şağalup tırugeldi. Habībü'n-neccār imāna gelüp nice ḫāḳ [126] dağı imāna gelüp şifā buldılar. 'Aḳıbet beę tutup Habībü'n-neccārı öldürdi. Ol iki kişi dağı ḫapse ḳodı. 'İsā 'aleyhi's-selām işidüp aşḫābınun ulusı Şem'unı dağı gönderdi. Şem'un geldi kimseyi dīne da'vet itmeden ve kendini dağı bildirmeden beę muḳarrib ādemler ile āşinālık eyleyüp gönüllerine

girdi. Hattā pādişāha bildürdiler ki bir müsāfir şāhib-kemāl yiğit gelmişdür pādişāh muşāhabetine maḥaldür dediler. Padişāha iletüp muşāhiyet idüp muḥabbet eyledi ve muḥarreblerden oldı. Hattā putḥāneye [127] varurdu pādişāh puta secde itdüğü vaḳtin ol daḫı bile iderdi. Ammā elinüñ arḳasına secde iderdi. Haḳ sübhānehū ve te‘ālā ḫāzretlerine secde murād iderdi. Günlerde bir gün münāsibet düşüp eyitdi: İşidürem ki pādişāh filān vaḳtin iki kimesne putlara bātıldur ḫaḳ tañrı yerleri ve gökleri yaradandur gelüñ ĩmān getürüñ küfri çoñ dimişler. Siz anları ḫapis eylemişsiz anlar bunda gelseler ben anlar ile baḫis eylesem dedi. Pādişāh emir eyledi getürdiler. Şem‘ün anlara eyder ki ne kişlersiz? Anlar eyitdiler: ‘Īsā [128] ‘aleyhi’s-selām aşḫābındanız da‘vet-i dīn idicileriz dediler. Şem‘ün eyder: Haḳ da‘vetiñüz nedür bilelüm. Anlar eyder: Pādişāh ne dilerse dilesün dediler. Pādişāh emir eyledi. Anadan bir gözsiz doğmuş oğlan getürdiler. Ol iki kişi du‘ā eylediler. Şem‘ün uğrın uğrın āmīn dedi. Oğlanuñ gözleri açıldı. Şem‘ün eğildi pādişāha çıvıladı. Eyder: Bunlar daḫı böyle ide bilür mi? Pādişāh aydur: Senden gizlü ne işimüz var hiç bunlar ḫayr u şer nef‘-i zarar eylemezler dedi. Şem‘ün bildi ki pādişāha eşer eyledi. Döndi yine anlara eyder: [129] Daḫı neye ḳādirsiz dediler. Anlar eyder: Öliyi dirildürüz dediler. Pādişāh emir eyledi. Yedi günden berü ölmüş ḳulı var idi. Getürdiler. Anlar du‘ā ḳılıp Şem‘ün sırrı ile āmīn dedi. Haḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḫāzreti ḳudret-i ‘ināyetiyle öli ḫuru geldi. Eyder ki: Eşhedü en lā ilāhe illa’llāhu ve eşhedü enne ‘Īsā rūḫu’l-lāh dedi. Yā ḳavim ben yedi gündür yedi cehennemlerde yanardum puta ḫapduğumdan ötüri. Şimdi görürüm ki gökler ḳapuları açıldı. Bir güzel yiğit Haḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḫāzretinden dilek eyledi ya‘nī ḫāzret-i ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām ve bu iki kişi [130] ile. Yā pādişāh şol yanındaki kişi emīn deyüp Haḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḫāzreti baña cān virüp size gönderdi. Gelüñ ĩmāna gelüñ yoḫsa ebedī helāk olduñuz dedi. Pādişāh bir niceler ile ĩmāna geldi. ĩmāna gelmeyeni Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām şayḫa eyleyüp helāk eyledi. Ve ba‘zı rivāyetde dimişler: Pādişāh daḫı ĩmāna gelmedi. Bundan maḳşūd Şem‘ünüñ müdārāsınuñ eşerin beyān itmekdür. ḫikāyet olunur ki: Manşūr ibn-i ‘Ammār raḫmetu’l-lāhi ‘aleyh bir gün bāzār yüzinde gezerken görseydi bir levend bir ‘avratı eyder: Ardımca gel saña iki dirhem vireyin dedi. [131] ‘Avrat ardına düşdi. Manşūr başın bürüyüp bu ‘avratı uğrayup eyder: Benim ardımca gel ben saña dörüt vereyim dedi. ‘Avrat Manşūrun ardına düşüp bile gitdi. Manşūruñ şavma‘asına vardılar. Manşūr namāza başladı. ḫayli zamān ḳıldı. ‘Avrat eyder: Yā kişi beni neye getürdüñ gel yoḫsa giderim dedi. Manşūr eyder: Benim bir müşkülüm var. ‘Avrat eyder: Nedür? Manşūr eyder: Bir kişinüñ bir kimsede alışığı olsa daḫı iki

tanıķ turgursa hāli nedür? ‘Avrat eyder: Hāķlı alımı olup daķı aña iki Őāhid olıcaķ hāķķım alur. [132] ManŐūr eyder: İki tanıķdan ğayrı iki tezkiye daķı olsa? ‘Avrat öyleye ne söz dir. ManŐūr eyder: Kāzī daķı bilse? ‘Avrat eyder: Kāzī bildüği yiter huŐuŐā ki Őāhid tezkiye daķı ola dedi. ManŐūr eyder: Yā nice idelüm bu iŐi eyidir? Söz iki Őāhid iki tezkiye vardur dedi. ‘Avrat turup turu geldi kaça. ‘Avrat eyder: Nerede ol kiŐiler? ManŐūr eyder: İkisi benüm ikisi senün omzunda. Nitekim Hāķ te‘ālā celle ve ‘alā ğazreti buyurur Kūr’ānda: *Kirāmen kātībīne ya‘lemüne mā tef‘alūn*. ‘Avratcik hemān oturu dūŐdi beñzi [133] ğacāletden müteğayyir oldu eyder: Yā kāzī kani dedi. ManŐūr eyder: Kāzī Allāhü te‘ālā celle celālehü ğazretidir ğöre turur dedi. Nitekim Hāķ sübhānehü ve te‘ālā celle Őānühü ğazreti buyurur: *Elem ya‘lem bi enne‘l-lāhe yerā* dir. ‘Avrat Hāķ te‘ālā ğazretinün nazārın fikir eyleyüp korķup korķısından ğayķırup cān virdi. Pāk tāhīr olup Hāķ te‘ālā ğazretinün rağmetine ulaŐdı. İmdi ğörün bu fāğiŐeyi müdārā ile nice irŐād eyledi ve ne kerāmete iriŐdirdi. Hikāyet olunur ki: Bāyazīd-i BiŐāmī rağmetu‘l-lāhi ‘aleyh münacātında eyitdi: Yā rabbi cennetdeki ğomŐımı baña bildirseñ dedi. [134] Senün ğomŐuñ oldur ki sırrına ilhām oldu ki filān Őehirde filān monlānuñ bir ğara ğulu vardur senün cennetdeki ğomŐuñ oldur dedi. Bāyazīd-i BiŐāmī sefer idüp ol Őehre vardı Őordı. Eyitdiler: Sen bir Őālih Őīmālī kiŐisin ol ğod bir fāŐıķdur ānı neylersin dediler. Bāyazīd eyder: Hele nerededür dedi. Hāķ eyitdiler: Filān yirde fāŐıķlarla ğamīr ide. Gitdiler dediler Bāyazīd varup ğorse idi hem didükleri ğibi ğırık fāŐıķlar cemi‘ olmiŐlar ğul daķı aralarında bile oturur. Bāyazīd eyder: Eyvāh baña vāķī‘ olan ilhām ki rābbānī değilmiŐ iğvā-yı Őeytānī [135] imiŐ diyüp yine döndi. Ēul çağırup eyder: Yā Bāyazīd niye geldin niye dönersin? Bāyazīd bildi ki kiŐi ehlu‘l-lāhdandur. Ēirü döndi. Ēul eyder: Sulţanu‘l-ārifīn Bāyazīddür gelen diyüp fāŐıķlar Bāyazīdün eline ayağına dūŐüp tevbe eylediler. Bāyazīd bu ğula eyitdi: Sen ğod ehl-i esrārdansın bu fāŐıķlar ile neylersin dedi. Ēul eyder: Yā Bāyazīd mürüvvet değildür ki kiŐi cennete yalñuz gide Őunlar seksen fāŐıķlardı. Müdārā ile ğırķını dönderüp tevbe itdürdüm. Őimdi Őavma‘ada ‘ibādeteye meŐğüllerdür. Bunlara daķı müdārā ideyordum. NaŐīb senün [136] imiŐ dedi. Ēırķı daķı Bāyazīde mürīd olup seksen iki kiŐi oldılar. Daķı ‘ibādeteye meŐğül oldılar. Hikāyet olunur ki: MeŐāyiğden birisini bir vilāyete bir ğalīfe ğönderdi. Ol ğalīfe ol vilāyete varup nice zamān meŐğül oldu. Kimse tābi‘ olmadı. ‘Aķıbet pāzāra varup niçe irğat tutdı ki kendi ile ağŐama dek zıķir ideler. Aldı geldi bir ğalvete ğirüp zıķir eylediler. AğŐam ücretlerin alup gitdiler. Ēalīfe eyder: Őafāñuz olan yārın yine ğelüp ücret alup zıķir eyleñ dedi. Őabağ yine ğelüp zıķir [137]

eylediler. Eyle ırgadlar zikrũ lezzetin alup ırgadlığı ve ücreti terik idüp derviş oldılar. Tamām kırık derviş olup ħalife alup şeyiħine gitdi. Ćün bilindise ki emr-i ma' ruf nehy-i munker için üç dürlü şerā'it ya'nı ferāyız var idi ve üç dürlü sünnet vardı. Şart niyyet-i ħalişa. Şart-ı şānı ' ilim. Şart-ı şāliş şabır. Ve sünnet-i evvel kendü nefsin işlāħ eyleyüp dağı andan ħayruyu işlāħ irşād eylemek sünnetdür. Sünnet-i şānı tefekkür. Sünnet-i şāliş müdārā-yı nāsdur. Bu mezkurların her birin icrā eylemek gerekdür. [138] Lākin ' ulemā ihtilāf eylemişler bir kimesne ' ilmile kendü ' amel eylemese ħayrılara naşihati cā'iz midür yoħsa değil midür? Ba' zılar eyder ki eylemeye. Zirā Ĥađ te' ālā celle ve ' alā ħazreti buyurur: *Yā eyyühe' llezine āmenū lime teħülüne mā lā tef' alün keberü matħen ' inde' l-lāhe en teħülü mā lā tef' alün.* Dimek olur ki: Yā mü'minler niħün tutmaduğunuz nesneyi söylersiz? Allāhu ' azimü's-şān celle şānühü ħazreti kıtında ulu günāhdur. Ĥađ te' ālā celle ' azemetehü ħatı ħazāb ider tutmaduğunuz için dir. Ehl-i tefsirden ekşeriyā eyder: Bu āyet-i kerimenün sebep-i nüzüli oldur ki meğer ba' zı [139] şāħābe dimişler ki Ĥađ te' ālā ħazreti celle ve ' alā ħazreti bize dağı evvelki peygamberler ümmetine emir eyledüği gibi ħazā emir eylese biz de kāfirler kırup ħāziler olsavuz dimişler. Ćünkü ħazāya emir olundular. Gördiler ki cerāhatler dürlü dürlü belā var dağı ba' zılar ħazādan kaçır oldılar. Ĥađ te' ālā ħazreti celle ve ' alā ħazreti buyurur ki: Niħün didüğünde tutmaduğunuz ve didüğünüz ile ' amel eylemedünüz diyüp tefdi' eyledi. Pes ma' lüm oldı ki kişi didüği nesne ile ' amel eylememek günāh-u ' azim imiş. Ve dağı ħadīş-i şāħiħde gelmişdür. Üsāme bin Zeyd Rasülü ekrem [140] şalla'l-lāhu te' ālā ' aleyhi ve sellemden rivāyet ider: *Yü'ti' bi'r-racüli yevme'l-ħiyāmeti feyülħā fi'n-nāri fetenezliħu ektebe baħnihi fetedvürü bihā kemā tedvürü'l-ħimāru bi'r-raciyye.* Dimek olur ki: Bir kimseyi kıyāmet güninde getirüp cehenneme atalar. Ve dağı cehennemün içinde kişinün ħarın bağırsağı ayağına döküle. Bu kimse yürümek isteyüp gidemeyüp dağı bağırsağuğı tolanup çevrilüp değirmene döner merkebi gibi. Ĥāle: *Feyectemi' u ehli'n-nāri feyeħülüne yā filān emā kunte te' mürünā bi'l-ma' rufi ve tenheynā ' ani'l-münkeri feyeküle belā ħad küntü emrü bi'l-ma' rufi ve lā a' mal bihi ve enhā'* [141] *l-münkeri ve lā enyehā ' anhü.* Rāvi eyder: Rasülü ekrem ħabīb ü muħterem şalla'l-lāhu te' ālā ' aleyhi ve sellem buyurdı kim: Bir kişinün üzerine cehennem ehli cemi' olup diyeler ki yā filān sen şol bize naşihāt iden kişi değil misin didiler. Ol diye ki belā benüm. Yā niħün böyle mu' azzebsin ellere emr-i ma' ruf nehy-i munker iderdün diyeler. Ol diye ki ben emir iderdüm emir itdüğümü tutmazdum nehyi itdüğümü işlerdüm diye. İmdi bu āyet ve bu ħadīş ve bunlaruñ

emşali delâlet ider ki bir kimesne kendi ‘ilmile ‘amel eylemeden gayrıya ‘amel eyleñ diyü emir nehiy eylemeye. Ammâ ekseriyyâ ‘ulemâ eyderler ki: Hâk budur ki [142] Eğerçi ‘amel dağı eylemezse emir eylemek câ’iz değildir. Belki evlâdur ve vâcibdür didiler. Zîrâ kişinüñ üzerinde iki vâcib vardur biri kendü ‘amel eylemek. Ve bir dağı emr-i ma‘rûf nehy-i münker eylemek. Vâcibüñ birin terik eylemekle biri şâkış olmaz didiler. Ya‘nî ‘ameli terik eylemeğile emr-i ma‘rûf nehy-i münker eylemeği terik eylemek lâzım gelmezdir didiler. Ve ol âyeti ve hadîşi ve anlaruñ emşâlini kişi kendü ‘ilmile ‘amel eylemeseydi yâhüd ‘ahdine vefâ eylemeseydi mağzûb ve mu‘azzeb olmasına delâlet ider dediler. Lâkin emr-i ma‘rûf nehy-i münker eylemesine delâlet itmez. Zîrâ şarih şîğa’-i [143] nehiyle nehiy olunmuşdur. ‘Amel eylemeyenlere emir nehiy eylemeñ dinilmişdür. Belki ‘aksi ile emir olunmuşdur. Ya‘nî emir nehiy eyleñ eğerçi ‘amel eylemezseñüz de dinilmişdür dediler. Nitekim Enes rağmetu’l-lâhi ‘aleyh rivâyet ider ki Rasûlu’l-lâh şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: *Ķulnâ yâ rasûla’l-lâh küllünâ lâ ne’murü bi’l-ma‘rûfi ĥattâ na‘mel bihi küllihi ve lâ tenhâ ‘ani’l-münkeri ĥattâ necteniyehü küllehü feĥâle ‘aleyhi’s-selâm âmirü bi’l-ma‘rûfi ve in lem te‘melü bihi küllihi ve enhev ‘ani’l-münkeri ve in lem nectenihü küllühü.* Dimek olur ki: Şahâbe didiler ki: Yâ Rasûlu’l-lâh şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem emr-i ma‘rûf eylemeziz [144] tâ diyeceğümüzüñ küllisiyle biz ‘amel eylemeyince ve dağı nehy-i münker eylemeziz tâ cemî‘-i ma‘şiyetden biz kendümüzü beri eylemeyince didük. Hâzret-i Rasûlü ekrem ĥabîb ü muĥterem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm buyurdı: Emir eylemeñ eğerçi cemî‘i didüğünüz ile siz ‘amel eylemezseñüz de. Ve ĥalkı ma‘şiyetden meni‘ eylemeñ cemî‘-i ma‘şiyetden siz nefsünüzü dağı meni‘ idemezseñüz dedi. ‘An Ĥasan rağiya’l-lâhu ‘anhü ‘an Rasûli’l-lâh şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: *Men ye’ĥuzü ‘annî ĥâ’ülâ’i li kelîmeti feya‘mele bihinne ev yu‘allimü men yu‘mel bihinne. Ķale Ebü Hureyre rağiya’l-lâhu ‘anhü ĥultü enâ yâ Rasûlu’l-lâh ‘aleyhi’s-salâtü* [145] *ve’s-selâm ve eĥaze bi yedihi fe‘added fîhâ ĥamsen feĥâle itteĥi’l-meĥâdime tekün a‘büdü’n-nâse ve arzi bi mâ ĥasema’l-lâhü tekün eĥne’n-nâsi ve eĥsin ilâ cârîke tekün mü’mînen ve eĥibbe li’n-nâsi mâ tüĥıbbü li nefsike tekün müslimen ve lâ tükbire’z-zaĥike fe inne keşeratü’z-zaĥike tümeyyitü’l-ĥalbi.* Maĥşüd oldur ki Hâzret-i Rasûlü faĥr-i kâ’inât ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm buyurdı ki: Benden şol nesneleri öğüren kim dağı ‘amel eyley yâhüd kendü ‘amel eylemezse bari bir ‘amel eyleyene öğüredünüz dedi. Bundan ma‘lüm oldu ki kişi kendi ‘amel eylemedüği nesneyi gayrı kimseye [146] ta‘lîm eylemek var imiş. Şâhib-keşşâf eyder: Ķavlühü Te‘âlâ: *Ve’l-tekün minküm ümmetün yed‘üne*

ile'l-hayri. El-āyete. *Minküm*deki *min* tebg'iz içündür. *Zirā* emr-i ma'rūf nehy-i münker fūrūz-ı kifāyetdendir. Ve dađı hergis emr-i ma'rūf nehy-i münker eylemeđe mađal deđildir. Belki ma'rūf neyduđin ve münker ne nesne iduđin bilen kimseye mađaldür. Ve dađı emr-i ma'rūf nehy-i münker ne vechile olur ve ne mađāmda olur ve nice kimselere olur ve bilen kimsedür. Ve ne yirde yavař sōz sōylemeđile ve ne yirde katı sōylemeđile olur ve ne kimselere fā'idesi olur ve ne ĥallü kimselere [147] fā'idesi olmaz bilen kimsedür dir. Ammā řalāhile fiřkile muđayyed eylemez. Belki fāřıķla cā'iz olmađı tařriĥ ider. Ve dađı İmām-ı Ėazālī raĥmetu'l-lāhi 'aleyh İĥyā'-i 'Ulūmında eyder: *Ėavmūn* emr-i ma'rūfile nehy-i münkeri řalāhile řūrūť olmađa kıyaslar eyleler. Meřelā dirler ki iřlāĥ-ı niřāb-ı zekāt iřlāĥdur. Ve ađaç tođrı olmayınca gölgesi tođrı olmaz derler. Ve ġayrı miřāller getürürler. Cümlesi ĥayālātdur. Ėađ oldur ki fāřıķ dađı emr-i ma'rūfile nehy-i münker eylemek cā'izdür dir. řir'atū'l-İřlāmda eyder: *Lākin āĥir zamāndaki ĥulūb řasāvet ūzre ola* [148] ve nūfūs dūnyā lezzetine ĥariř ola. Ol vađtın ġazabuñ ve nařiĥatuñ fā'de olmazdur dedi. Ol vađtın vācib oldur ki kiři gördüđi münkere řabır eyleye emir nehiy eylemeye dir. Nitekim Ėađ te'alā celle ve 'alā ĥazreti buyurur: '*Aleyküm enfüsüküm lā yezurrüküm men řarra izā hedeteytüm* buyurdu. Ehl-i tefsīr eyder: Bu āyet-i kerīmeyi āĥir zamāna göređer dirler. Ve řerĥinde eyder: Ammā āĥir zamānda emir ve nehiy eylemek řevābı ziyādedür dir. *Zirā* ol vađtın va'z u nařiĥat idenūñ belāsı ve zaĥmeti artuđdur dir. Nitekim Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu te'alā 'aleyhi ve sellem buyurur: '*Ėaciriküm bi řaderi ta'biküm* dir. Emr-i [149] ma'rūfile nehy-i münker idenūñ aĥvālin bildūñse diñle. İmdi emr-i ma'rūfile nehy-i münker olunanuñ ĥāli nedür? řol kimselere vācibdür ki Ėađ te'alā celle ve 'alā ĥazreti buyruđıla emir olunurlar řabūl eyleyeler. Ve dađı Allāhu 'azīmu'ř-řān ĥazretlerinūñ rızāsı olmaz nesnelere ki meni' olunurlar řabūl eyleyüp nehiy eyleyene iťā'at eyleyeler. Belki iđzāz-ı ikrām eyleyeler. Meřelā bir kimse bir kimseye dise ki řoynuñda ilan var gel ıķıarıvireyin yoĥsa seni helāk eyle dise ol kimse ıķıarıvireyin diyen kiřinūñ luťfin iĥsānuñ [150] bilmek gerek minnetler ve ĥürmetler eylemek gerekdür ki ola ki anuñ sa'yı ile necāt bula. Ve eđer muťi' olmaz ise 'āķıbet ilan ānı helāk eylese gerekdür. İlandan murād ma'řiyetdür. *Zirā* her ġünāhın kimi ilan gibi kimi 'āķrebdür kimi caĥīm kimi zaķķūmdur kimi dađı ġıslındür. Ve dađı envā'-ı 'azāb yaradılır. Ėabirde ve kıyāmetde ve cehennemde 'azāblar ve intikāmlar eyleseler gerekdür key ĥazer gerekdür. Tevfīķ Allāhu te'alā celle celālehü ĥazretlerindendir. Sünnet oldur ki bir kimesneye Allāhu te'alā celle 'azemetühü ĥazretinden řoruķ diseler yüzini toprađa

koyup Hâk te‘âlâ [151] celle şânühü gâzabından ve dîn-i İslâm iğrâzından *semi‘nâ* ve *aṭa‘nâ* demek gerek. Günah-u kebâ’irdendür ki bir kişi bir kimesneye Allâhü te‘âlâ celle ve ‘alâ hazretinden korunç dise günâhı terik idüp tâ‘at eyle dise daḥı ol aña dise ki var kendi nefsüñi gör sen mi öğredürsün bunu baña dise veyâ kişi bir kimseye şol günâhı işleme tevbe eyle dise ol kimse dise ki ne işledüm ne tevbe iderüm dise kâfir olur. Tecdîd-i îmân ve tecdîd-i nikâh lâzımdur. Ve daḥı bir kimseye hadîş-i şerîfden ve yâhûd âyet-i kerîmeden bir naşîhat eyleseler ol dise ki ben anuñ gibi niçe niçe işitdüm dise [152] kâfir olur. Eğer istiḥfâf idüp dirse ya‘nî anı beğenmeyüp dirse yâhûd eğer rağbet eylemeyüp ve hafîf bakup ve muḳayyed olmayup dirse kâfir olur. İnşâ‘allâhu te‘âlâ elfâz-u küfirin tafşîli evâḥir-i kitâbda beyân oluna. İmdi mü‘mine vâcibdür ki günâhlarına tevbe eyleyüp Hâkka rücû‘ eyleyüp âḥiret yarağında ola. Kendü nefsinüñ yoldan azduğın bilüp kulavuzaya uyup yola gire. Ve fikir eyleye yüz biñ ve yigirmi dörüt biñ peygamber ve ‘ulemâ ve meşâyih Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hazretinden yaña da‘vet idüp cennet ni‘metlerine çekerler. Ve şeytân [153] ve nefis ve yaramaz yoldaş Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hazretine ‘aşî eyleyüp ve enbiyâdan ve evliyâdan ayırup ve cennet ni‘metlerinden irâğ eyleyüp cehennem belâlarına çekerler. İmdi ‘âḳîl olanlara uyacaḳ kimdür ve murâd eyleyecek nedür ve hoşnûd eylediği kimdür fikir eyleye. Dermân Allâhu ‘azîmü’s-şân celle ve ‘alâ hazretlerinden. Ve eğer tevḫik irüp tevbe eylemek ister olsa idi bir şerî‘ati muḥkem ‘âlim Rasûlu‘l-lâh şalla‘l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemden berü mu‘anhen müselsel muttaşıl mûcaz bir mürşidüñ elin alup anı emir-haç idinüp Hâk yolına gire. Rasûlü ekrem şalla‘l-lâhu ‘aleyhi ve sellemden rivâyet [154] olunur ki: *Lev lâ‘l- mürebbî mâ ‘arefet rabbî*. Dimek olur ki: Eğer mürşid olmasaydı ben rabbümi bilmezdim dir. Ya‘nî Cebrâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm irşâd eylemese Hâk te‘âlâ celle şânühü hazretlerin bilmezdim dir. İmdi ‘ulemâ kıtında mu‘temed ve ehl-i tarîḳat kıtında müsellemler bir kimseye tâbi‘ olmaḳ gerekdür. Eğer ṭâlib kendi ‘ilim ehli olup daḥı ḳalbi dölenecek kimse eline girmese zühd ü taḳvâ kitâblarından ba‘zı kitâb muṭâla‘asını virid eyleye. Meşelâ İmâm-ı Ğazâlî kitâblarından Bidâyeti‘l-Hidâye ve Minḥacü‘l-Ābidîn gibi. Ve eğer Vâridât ehl-i meşrebise ve Şaye‘i Ḳudsî gibi Zeyn-i Ḥafî gibi ve Risâle‘i Nûriyye gibi. Lâkin zâhirde [155] şer‘ide şerî‘ati elinden ḳomaya. Zühdi ve sülûki ‘ilmine bile ḫalıt eyleye. Ammâ ḡâfil olmaya. Selef-i şâlihînuñ ba‘zı münâfıḳın görüp ve işidüp daḥı şimdiki ‘azîzler de anı görmeyüp belki ba‘zı ‘uyüb görüp daḥı bunları inkâr eylemeye. Zirâ ol geçmiş ‘azîzlerde ba‘zı ‘uyüb-u beşeriyet eksik değıl idi. Nitekim

anlar zamānındağı münkirler anların ol ‘ayıblarına nazār eyleyüp anlar ile ‘adāvet eylemişlerdi. Ammā anların münafik̄in yazarlar anlarıñ taq̄s̄irātın ve ‘uyubların yazmayup şırfi zūhdlerin ve taq̄vāların ve ma‘rifetlerin ve kerāmetlerin yazmışlardır. Ol menākıba nazār idenler [156] ‘uyubları yoqdur şanur menākıb-ı memdūhdur şanurlar. Eđer şimdikilerin dağı ancılayın fezā’ilin yazar olsalar şoñra gelenler veyā anları görmeden menākıbına nazār idenler hiç ‘ayıbları yoqdur şırf zūhd ü taq̄vādur şanurlardı. Ve eğerçi ki ol zamān halkile şimdikiler arasında farıq çoqdur. Lākin her zamānuñ t̄alibünüñ himmetine göre kifāyet idecek şeyiğ dağı eksik olmazdur dir. Hemān ki bir kimsenüñ hayrı şerrinden artuq olup ve i‘tikādı va ‘ameliyyatı şahıh ve sūnnet üzre olmağ hayra ‘alāmetdür. Lākin istikāmet-i dīne ve ehl-i irşād olmağa üç dürlü ‘alāmetden lābid ve lāzımdur dimişlerdür. [157] ‘Azizler buyurmuşlardır: *Men talebe'l-ħaħka bi'l-kelāmi ve ħadde tezendaħa ve men talebe min fıħhi ve ħaddūhü tefesseħa ve men talebehü bi'z-zūhdi ve ħaddehü ibtidā'a ve men tefennene teħallaħa*. Dimek olur ki: Bir kimesne Ĥaħ te‘ālā celle ‘azemetehü ħazretini yalıñuz kelām-ı ‘ilmile bilmek istese zındıħ olur dir. Ya‘nī Ĥaħ tebāreke ve te‘ālā celle celālehü ħazretine yoq dimeğe yitürür. Ba‘zılar eyder: Nefyi ve ihtiyār ve işbāt icāb ider dimekdür dirler. Ve ba‘zılar eyder: Münāfik olur dimekdür dirler. Ve bi'l-cümle yalıñuz kelāmıle ‘ilmile azğun olur dimekdür dirler. Ve ikinci. Bir kimesne Ĥaħ sübhānehü tebāreke ve te‘ālā ħazretini yalıñuz fıħıh ‘ilmile bilmek isteseydi fāsıħ olur dir. [158] Ya‘nī Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ħazretini bilmekden ħāric olur dir. Zīrā Ĥaħ te‘ālā celle ve ‘alā ħazretinüñ fıħıh ‘ilminde zātından ve şıfātından baħış yoqdur. Mevzi‘ ma‘lūm olmayıcak maħşūd dağı ma‘lūm olmaz dir. Dağı İmām-ı Ebu'l-Leys eyder: *El-fıħhü's-sırfü yüşevidü'l-ħalbü* dir. Üçüncü. Bir kimesne Allāhu ‘azīmü's-şān celle ve ‘alā ħazretini yalıñuz zūhūd ‘ilmile yā‘nī meşāyiğ ‘ilmile bilmek istese ehl-i bid‘at olur dir. Ya‘nī ‘amel ve i‘tikādı sūnnet üzre olmaz. Zīrā şahıh i‘tikād kelām-ı ‘ilmile ve müsteķim ‘ibādet fıħıh ‘ilmile olur. Çünkü bir kimesnenüñ [159] i‘tikādı sūnnet üzre olmaya ve ‘ibādeti ķānun şeri‘at üzre olmaya ol kimesne zāhiren ve bātınen ehl-i bid‘at olmağdan ħalāş bulamaz. Yalıñuz zūhd ü riyāzat fā’ide eylemez. Belki küşūfāta tābi‘ olur zallü ve muzli olur. Nitekim bu zamānda dürlü dürlü ‘ışıklar ve celāliler ve meşāyiğler adına yürüyüp ħalka yañlış i‘tikādlar itdürenler ekşeri bu ‘ulūmları bilmeden irşād itmekden ħāşıl olmuşdur. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur: *El-insānū ve'l-ķur‘ānū tev'emāni*. Dimek olur ki: İnsān ve ķur‘ān ikisi gizlü oğlan gibidür dir. Ya‘nī [160] İnsān Ķur‘ānsız iken oğlan ve Ķur‘ān insansuz mürebbī ve mürşid olmaz dimek

olur. Ve daḥı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *İzā ūride leküm 'annī ḥadīşün fe a'rizuhü kitābe'l-lāhi fe in ve afāka fe aqbilühü fe in ḥalefe ferüddühü*. Dimek olur ki: Sizlere benden bir ḥadīş naḥil olunsa Qur'āna muḳābele eyleñ. Eđer uyarsa ḳabül eyleñ ben ol ḥadīşi dimişimdür. Ve eđer uymazsa ḳabül eylemeñ ben anı dimemişimdür dir. Ve daḥı rivāyet olunur ki: *Mel'unün mel'unün men kānet şikātehü racülen mişlehü*. Dimek olur ki: Taḥḳīkan Ḥaḳ [161] sübhānehü ve te'ālā celle ve 'alā ḥazretinüñ raḥmetinden ırāḳdur ol kimesne ki Qur'ānı ḳor ḥadīşi ḳor daḥı bir kimesneye i'tiḳād ve i'timād ider. Daḥı filān evliyā şöyle dedi filān baba böyle dedi deyü ḥalkā ma'rifetler şatarlar. Ve anlar şüret-i insānda şeytāndur dimişlerdür ki enbiyādan ğayrı bir kimesne vilāyet da'vā eylemek ḳalāletine delīldür. Ḥattā bir kimesne ben veliyim görüñ kerāmetümi diyüp hevāda yeşil ḳanad urup uçarsa daḥı tıttup ḳanadını şımaḳ gerek şeytāndur dimişlerdür. Ammā ki da'vā itmeden ba'zı kerāmet vardur [162] zāhir olmaḳ vardur. Ve eğerçi kim ehl-i tariḳ *El-kerāmetü ḥayzū'r-ricāl* dimişlerdür. Lākin öyle zāhir olmaḳuñ çok zararlı yoḳdur. Ammā ehl-i ma'rifet ve ehl-i ḥaḳīḳat kıtında ednā mertebedür. Belki ḥicāb maḳāmıdır dimişler. Ve daḥı maḳām-u ruḥbāniyyetdür dirler. Ḥikāyet olunur ki: Ehl-i İslāmdan birisinin ḳalbine bu fikir geldi kim Ḳudüs gibi şerīf vilāyetde keşişler neylerler bir şüret ile varayım anları ḳırayım diyüp sefer eyledi. Ḳudse varup kilsenüñ ḳapusın içerü girince bir yiğitçe keşiş çıḳa geldi. Eyder: Yā müslimān şu zevālular saña [163] neyledi ki bunca menzil yoldan anları ḳırmaḳ için ol niyyete gelürsin dedi. Ve daḥı ruḥbānlar hevā yüzinde riyāzetle uçarlar imiş. Meşhūrdur imdi bu aşıl istidrāclar ki evliyāda vāḳi' olsa idi aña kerāmet dirler. Çok derece değıldür meşāyiḳ kıtında. Ba'zılarda eğerçi kim vāḳi' olmazsa daḥı zīrā meşrebüñ kimi keşfe düşer kimi kerāmete düşer kimi ma'rifete düşer kimi zühde riyāzata düşer. Hīç keşf-i kerāmet ğayrı vāḳi' olmaz. Ve kimi vāḳa'a daḥı görmez. Ekşeri meşāyiḳ kıtında ḥicābile sülük eyleyen ğayr-ı vücūhlar ile sülük idenler [164] memdūhdur. Zīrā mekirleri çok olmaz. Keşf-i kerāmet ehli mekirleri çok olduğı gibi muḥaşşāl keşf-i kerāmet 'avām kıtında mu'teber ehl-i tariḳ kıtında mezmüm olur ba'zı maḳāma nazar. Nitekim 'azizler buyururlar: Beyit: Bundan içerü ḥaber işit diyen saña / Ḥaḳīḳatüñ ḳafiri şer'uñ evliyāsıdır. Ya'nī kerāmet ehl-i ḥaḳīḳat kıtında kāfir ya'nī ḥaḳīḳatde maḥcūbdur. Eđerçi kim 'avāmu'n-nās kıtında ehl-i keşf-i kerāmet evliyā ise daḥı zīrā 'avāma nazar maḳām-u a'lādur. Ve ehl-i ḥaḳīḳate nazar maḳām-u ednādur ve maḳām-ı ḥicāb ve maḳām-ı ğurūr ve mekirdür. Az kişi [165] ḥalāş bulur. Beyit: Geçdi bunca evliyā'-i kāmilīn / Hīç birisi keşf-i esrār itmedi. Rivāyet olunur

ki: Bir gün Zeyid bin Şābit ba‘zı esrār-ı keşif itmek istedi. Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥāzreti göğsine şumşuk vurdu söyletmedi dir. Ammā şeyiḥ ba‘zı dervīşlere ve dervīşler şeyiḥe söylemek cā‘izdür dimişler aḡyārı ve ‘avām duymayacak olursa. Dördinci. Bir kimse hem kelām hem fıkıh ve hem zühūd ‘ilimlerin cemī‘ idüp bilürse mekirden ḥalāş olur ammā cemī‘isin tafşīlile bilmek lāzım deḡildir. Her birinden kifāyet miḡdārı yiter dimişler. Meşelā [166] şer‘iyyātdan ya‘nī ‘ameliyyātdan ‘ibādetüñ şıḡhatin ve fesādın bilecek miḡdārı ve kelām ‘ilminden i‘tikādı ehl-i bid‘at ve ḡalālet ‘itikādından ḥalās idüp ehl-i sünnet cemā‘at i‘tikādın bilecek miḡdārı ve ‘ilm-i taşavvufdan mekr-i nefis ve telbīs-i şeyṭānı ilhām-ı rabbānīden firaḡ idecek miḡdārı bilmek kifāyet ider gerek oḡumaḡıla bilsün gerek zāhirü ve bāṭın müsellemler ve mu‘temed bir kimseden işitmeḡile bilsün. Ḥikāyet olunur ki: Meşāyiḡden birisi ramāzan şerīf güninde dervīşleriyle bir yerde giderdi. Ziyāde [167] acıḡub şuşadılar. Ammā maḡmaşa deḡil idi ya‘nī ölüm ḡālet-i miḡdārı deḡil idi. Nāḡāḡ karşılarından bir nūr tecellī eyleyüp didi ki: *Enā rabbükümü‘l-a‘lā ḡāletü‘l-yevme mā ḡarremtü ‘aleyküm* dedi. Dimek olur ki: Ben sizüñ yüce rabbüñüzüm. Bu gün ki ramāzān gündür yimek içmek ḡarāmdur size helāl itdüm yeyin için dir. Ve dervīşlerin kimi ṭā‘āma ve kimi şarāba yapışınca şeyiḡ eyitdi: *E‘üzü bi‘l-lāhi min şerik* dedi. Şeyṭān eyitdi: Yā şeyiḡ benim şeyṭān olduḡum neden bildüñ dedi. Şeyiḡ yine eyitdi: *E‘uzü* dedi. Şeyṭān eyitdi: Yā şeyiḡ şeyṭānı ne ḡoş bildüm [168] diyüp ‘ucub idersin dedi. Şeyiḡ yine *E‘üzü bi‘l-lāhi* dedi. Şeyṭān ‘aleyhi‘l-la‘ne meni‘ oldı gitdi. Dervīşler eyitdiler: Biz bu tecellī eyleyeni ḡaḡ şanup oruḡ yiye yazduḡ. Sen neden bildüñ şeyṭān olduḡun dediler. Şeyiḡ eyder: Üç ‘ilmile bildüm ki şeyṭāndur. Evvel ‘ilm-i fıkıhile bildüm. Zīrā fıkıhda eyder: Muḡīm olan kimse ḡālet-i maḡaşşāya varmayınca ramāzan yimek yoḡdur dir. Biz ḡod diriyüz ölecek ḡadar acıḡuban şuşamamışduḡ. İmdi şerī‘ ate muḡālif emir eyledi. Bildüm ki şeyṭāndur. İkinci kelām ‘ilmile bildüm zīrā kelāmda eyder: Allāḡü te‘ālā celle ve ‘alā [169] ḡāzreti mekāndan münezzehdür. Ve bir ṭarafda ve bir cihetde olmazdır. Bu ḡod karşımuzda tecellī eyledi. Cemī‘-i cihetde tecellī eylemedi. ‘İlm-i kelāmile bildüm ki şeyṭāndur. Üçüncü taşavvufula bildüm. Zīrā meşāyiḡ ittifāk eylemişlerdür ki Ḥaḡ te‘ālā celle ve ‘alā ḡāzreti tecellī eylese beşeriyet maḡva varup fenā bulunur. Bizüm ḡod ‘aḡlımuz ve beşeriyetimüz daḡı zā‘il deḡil kemā kān yerinde ṭuruyor. Meşāyiḡ ‘ilmile daḡı bildüm ki şeyṭāndur. *Men tefennene teḡalleşa*. Ve bi‘l-cümle ṭālīb-i ḡaḡ olana lāzımdur bu üç dürlü ‘ilimden veyā bu üç dürlü ‘ulūmı bilen kişiden öḡrenüp tābi‘ olmaḡdan. Ve eḡer bu üç dürlü ‘ulumuñ [170] ba‘zısı yā küllisi olmasa

idi dālet muqarrerdir. Nitekim Haq tebāreke ve te'ālā hazreti buyurur: *İnnehū hadīşün qudsiyyün ev bi mā ünzile fi'l-kitābi'l-ülā kul len yetteḥize'l-lāhü ve leyyen şāliḥan ve le'in etteḥazehü lece'lehü 'āmilen*. Dimek olur ki: Haq te'ālā hazreti celle ve 'alā hazreti cāhili velī tutunmaz ya'nī dosut idinmez. Eđer cāhili evliyādan idinür olsa idi 'ālim eyler daḥı andan dosut idinür dir. Le'allī İmām-ı Ğazālī raḥmetu'l-lāhi 'aleyh eyder: Cāhil zinā ve livāṭā eylemek ḥayırlıdur 'ilm-i ma'rifet söyledüğinden dir. Zīrā zinā ve livāṭā itmeğile 'āşī olur ammā 'ilm-i ma'rifet söylemeğile kāfir olur. [171] Ne'üzübi'l-lāh dir. Temşilde gelmişdür ki bir kimesne ancaḥ zāhir 'ilmin bilseydi anuñ meşeli bir dīvār ḥavlısına beñzer kim ol ḥavlınuñ içinde bāğdan ve bostāndan ḥaşıl gelmemişdür. Belki içinde dikenler ve taşlar ve çalılar ve ḥınzırlar ve ayular ve dilküler ve sā'ir müziyyāt ve ḥabeş görüp ve aḫup birbirini yırtup ve şokup yürürler. Ya'nī ef'āl-ü ḳabiḥa ve şifāt-u zemīme ve aḥlāk-u ḥabişe zā'il olmamışdur. Lākin 'ilim ḥisār olmuşdur. Bāṭıl i'tikād ve fāsīd mezheb düḥülinden ekşeriyyā meni' ider. Ammā bir kimesnede şalāḥ ve zühüd ve ba'zı [172] aḥvāl-i bāṭın olsa daḥı lākin 'ulūm-ı zāhir olmasaydı anuñ meşeli olsa beyān olunur ki: Dīvārsız ḥavlısız şahrāya bāğ ve bostān vesā'ir ḥaşıllardan ne var ise ekilmişden yerine göre ol ḥaşıllardan bitmişdür. Lākin dīvārı ḥavlısı olmaduğı ecilden ṭonbāy ve merkeb ve sā'ir ḥayvānāt ve sibāğı ve ḥaşerāt ve uğrı ve ḥırsız ol ḥaşılı tiz helāk eylerlerdi. Ya'nī 'ilim ḥişārı olmaduğı sebebden ol taḥşil eyledüğü zühdü ve taḳvā ve esrār-ı bāṭın tiz helāk olur yā riyā ile 'ucbile yā kibirle [173] yā ḡayrıla yāḥūd fāsīd mezheble ve bāṭıl i'tikādile yā yalan da'vā ile. Ve eđer hem ḥavlısı ve hem ḥavālisi olsaydı eđer ihtimāl oldur ki ol ḥaşıldan menfi'at bulunur inşā'allāhu te'ālā. Ya'nī zāhir bāṭın cemi' olup mekirdeñ ḥalāş olur. Laṭife'-i 'acibe ve daḥı temşilde gelmişdür ki bir şu gölinde iki ḳaz ile bir şu bağası ḳardaşlar olmuşlardı. Bu göl ḳuruyup ol ḳazlar bir göle daḥı gitmek istediler. Bağa eyder: Revā mıdur ki beni ḳoyup gidesiz ḳardaşlık eyle mi dedi. ḳazlar eytdiler: Eđer bizüm didüğümüzü tutarsañ seni daḥı [174] bile alalum dediler. Bağa eyder: Tutarım. ḳazlar eyder: Bir ağacuñ uçların birer birer boyunlarına aldılar daḥı bağaya eytdiler: Sen daḥı bu ağacuñ ortasından ağzıñ ile pek yapış dediler. Ammā ḥalk seni havāda bizüm aramızda mu'allāḳ görüp gülüşdükleri vaḳtın tınmamaḳ gereksin dediler. Bağa daḥı hoş diyüp ağacı ağzile pek yapışup ḳazlar havāya pervān idüp uçdılar. Ağaç uçları ikisinüñ boyunlarında orta yerlerinde bağa ağzile ağaca yapışup şalınup götürüp giderler. Giderek cemā'at üzerinden [175] geçüp giderken ḥalk görseler idi iki ḳaz bir bağayı havā yüzinde alup giderler. Ḥalk ayalar ḳaḳup birbirine gösterüp

gülişdiler. Bağa eyder: Beni neden maskaralığa alursız ben kolayına kimse imişem havā yüzinde qazlar götürürlerdi deyince ağac ağzından çıkup indi yere pāre pāre oldı. Bundan maqşūd oldur ki iki qazların birisinden murād zāhir ‘ilmidir birisi ‘ilm-i bāṭın ehlidir. Bağadan murād oldur ki ‘avām halkdan haq talebin idenlerdendir. Ol qazların boyunlarında ağaç şerī‘atle tarīkatdur. Gölden murād dünyādur [176] quruduğı fenāsıdır. Ya‘nī bir kimse dünyānuñ fenāsın fikir eyleyüp dağı ‘ulemāya meşāyihe uyup şerī‘ati tarīkati eline alup berk yapışup āḫiret seferine kuşansa ‘avām-ı halk aña dürlü dürlü sözler ve izālar eyleseler gerekdür. Meşelā ğayrı kuş uçar olsa aq kara yoq. Bildircın uça el vardı hāy didükleri gibi. Yāḫūd boyalu geyeceklerde deĝme leke belürmez aq geyecekde sehel leke zāhir olur didükleri gibi. ‘Avām bir nesneyi işleseydi aq kara dimezler. Dervişlere yoq yirden niçe dürlü bühtānlar [177] ve izlāller itseler gerekdür. İmdi tālib-i haq olanlar gerekdür ki halkuñ izālarına ve dedilerine ve qodılarına qalacaq olursa mişāli şol bağa mişāli gibi helāk olmaqdur. Ya‘nī dervişler eĝer şabır idebilürse menziline irişür inşā‘allāhu te‘ālā. Ve bu tafşīlden bir maqşūd dağı oldur ki ‘ilm-i zāhirle yāḫūd ‘ilm-i bāṭınla ve anlardan birisinin ehline tābi‘ olmağıla menzile varılmaz. İki bile gerekdür ki yāḫūd hem zāhiri hem bāṭını olana uymaq gerek. Nitekim bir qanadıla kuş uçmaz didükleri gibi. *Va’l-lāhu’l-müveffıku ve ileyhi’l-me’ab*. Eĝer su’āl olunursa [178] çünki ümmiden şaḫiḫ irşād gelmez. Yā niçün Muḫammed ‘aleyhi’s-selām ümmī oldı bu qadar irşādile dirseñ cevāb oldur ki: Muḫammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ḫazretine ümmī demek laqabdur. Ya‘nī insan tā’ifesinden kimse aña ‘ilim ta‘līm eylememişdür. Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḫazreti Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām vāsitasıyla ta‘līm eylemişdür. Bu dükeli ki Muḫammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām cāhil ma‘nāsına ümmī ola ne‘üzübi’l-lāh. Eĝer bir cāhil kimseye sen ümmisin sende irşād gelmez diseler ol dise ki eĝer ben ümmisem nola Muḫammed ‘aleyhi’s-selām dağı ümmīdür dise kāfir olur. Murādı bencileyin ol [179] dağı cāhil idi demek ise muḫaşşāl. Muḫammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāma ümmī didükleri ancaq laqabdur. Zīrā cemī‘i ‘ulūm-u zāhir ‘ulūm-u bāṭın ki ‘ulemā’i meşāyiḫde ḫazret-i Muḫammed şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḫazretlerinin ‘ilmi kıtında güneşden zerre deñizden qatredür. Eyleye bir cāhil ümmisem yā şeyiḫ ümmī ise ne var Muḫammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām dağı ümmīdür didüğü ğāyet qatī ḫaṭādur ḫaṭarlı sözdür. ḫazer eyleyeler. Nitekim Mūsā peyĝamber ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām mu‘cizesi ‘aşādandur. Ve ‘İsā peyĝamber ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmuñ mu‘cizesi ölüleri diri eylemekdür. Muḫammed Muştafā [180] şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem

hazretlerinüñ sâ'ir mu'cizâtından gayrı gâyet ulu mu'cizesi oldur ki hece okumaqsuzın ve üstâz öñüne diz çökmeden bu kadar Qur'ân-u 'azîmü's-şânı okuya vesâ'ir kütüb-ü semâvâtı okuyup ma'nâsın bidüği vesâ'ir hikmet-i şerî'at ve 'ulüm-u tarîkat vardır. Hazret-i Muhammedü'l-Muştafâ şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem hazretlerinüñ mu'cizesidür. Ya'nî Muhammed 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmuñ bu mu'cizâtlarını añladup işbât eylemekdür. Yağşı añlağıl. Tevfîk Hâk te'âlâ celle şânühü hazretlerinden. Eğer su'âl [181] olunursa ki Habîb-i 'Acemî bunca irşâdile yâ niçün ümmî oldı dirseñ cevâb oldur ki câhil ma'nâsına ümmî değıldür. Belki kadr-i kifâyetçe 'ilmi var idi ve hem kendü meclisinüñ imâmı idi. 'Acemî diyü aniñçün dirler idi Qur'ân-u 'azîmü's-şân okumağda dili ağır idi. Eğer dili dönmez idi Qur'ân-u 'azîmü's-şânı mehâric üzerine okuyamazdı. Hikâyet olunur ki: Bir gün Hasan-ı Basrî rahmetu'l-lâhi 'aleyh Habîb-i 'Acemîye rahmetu'l-lâhi 'aleyh namâz kıılırken rast geldi. İktidâ idüp uyduğdan soñra namâzın bozup koyup gitdi lahin okur diyü. Vâk'asında dediler ki: Cemî'-i 'ömründe [182] bir namâza tuş geldüñ idi anı dağı bozdun gitdüñ dinildi. Habîb-i 'Acemî rahmetu'l-lâhi 'aleyh kerâmetinden dağı ba'zısın diñle. Habîb-i 'Acemînün kesbi balıktan idi. Bir gün yine balık avlarken bir yahüdî bâzırgan gelüp habîbüñ balık avladuğı yire yakın kındı. Yahüdî eyder: Eğer müslimânuñ dîni hağ olsa imâmlar şöyle fağır balık avlamağa muhtâc mı olurdı dedi. Yahüdî bu fikirde iken Habîb elin şuya şokup bir balık çıkarup dağı yahüdînün göğsine vurdı. Yahüdî gördi balık kızıl altundan gözleri zebercedden kendünün cemî'-i mâlı bu balığüñ bir gözinün bahâsı [183] değıl. Kâfir bildü ki avladuğı ihtiyâcdan değılmiş. Şehâdet getürüp müslimân oldı. Hikâyet olunur ki: Horasanda bir kimesne hac seferin idüp Başraya gelmişdi. Eyder: Bu şehirde emîn kişi kimdür ki anuñ kıtında emânet koyam gidem dedi. Halk eyitdiler: Habîb-ü 'Acemî vardır dediler. Ol kimesne geldi Habîb-ü 'Acemî kıtında on biñ dirhem emânet koyup hacca gitdi. Ve dedi ki eğer düşerse baña bir milik aluviresin dimişdi. Meğer ol zamân gâyet kızılık zamân idi. Başra vilâyeti buñaldılar. Habîb eyder: Bu emâneti fuğarâya haric ideyim kişi geldüğü zamân kabül âderse hoş [184] eğer kabül eylemezse Hâk te'âlâ hazreti celle ve 'alâ kerîmdür bir yirden bulup virürüz deyüp aqçayı fuğarâ için ta'âma virüp şadağa eyledi. Çünkü Hâcî geldi Habîbden aqçayı taleb eyledi. Habîb eyder: Aqçayı bu kadar şol kadar köşük sarây bağ bağçe ve hadem haşem aldum ki dedi. Horasanî sevini sevini varup Horasana ehlin getürmeğe gitdi. Eyle şandı ki Başra şehrinde kendi için bağçeler bağlar köşükler sarâyalar alınmışdur. Çünkü ehlin getürdi. Şeyiğe varup eyder: Ol mağâm kandedür ki konavuz

dedi. Şeyih eyder: Cennetdedür dedi. H̄orasanī müşevveş olup incünüp gitdi [185] ‘avratına varup haber viridi. ‘Avrat eyder: Anuñ gibi kişi zam̄in olur ol milik bu milikden yeğdür var bir kağıd virsün H̄aḡ te‘ālā ḡazreti celle ve ‘alā ḡazretine varduğumuz vaḡtin dosutinuñ zam̄in kağıdın virevüz ol milkimüzi bize vire dedi. O kişi vardı şeyihden zam̄innāme taleb eyledi. H̄abīb daḡı nāmeyi şöyle yazdı kim: Bismi‘l-lāhi‘r-raḡmāni‘r-raḡīm Mine‘l-H̄abīb-i ‘Acemī ilā Rabbi‘l-‘Ālemīn. Çünkü kulların ḡāyet muḡtāc oldılar. Bu faḡīr ḡuluñ işbu ḡuluñ H̄orasaniyyeye on biñ dirhemlik cennetde bāḡ ve baḡçe ve köşük sarāy şatdım. Bahāsın fuḡarā kullaruña [186] şadaḡa eyledim. İmdi ol kimseye ḡazret-i ‘izzete varup milkin aña telsīm idesin dedi. H̄orasanī zam̄innāmeyi alup şakladı. Çünkü ehli ile dünyādan gıtdiler. Mektūbı kefenümize bile ḡoñ diyü vaşıyyet eylediler. H̄orasanīyi ‘avratı ile ḡabre ḡodılar. Şabāḡ ziyārete varup ḡörselerdi ḡice taşı üzerinde bir mektūb var. Aḡup ḡörselerdi ḡudret yazısı ile yazılmış. Bismi‘l-lāhi‘r-raḡmāni‘r-raḡīm Min Rabbi‘l-‘Ālemīn ile‘l-H̄abībü‘l-‘Acemī şöyle ma‘lūm ola ki ol zam̄in olduḡın maḡāmlar ol kimseye teslīm oldu. Siz keḡāletden ḡurtulduñuz [187] dimiş. İmdi ḡörüñ H̄abīb-i ‘Acemīnūñ Allāḡü te‘ālā celle ve ‘alā ḡazreti ḡıtında menzili nedür var inşāf eyle her bir cāhile ümmī ise ne var. H̄abīb-i ‘Acemī daḡı ümmī idi dimeḡi elinden ve dilinden bıraḡ. Ve eḡer şimdiki zamānda şeyihlik idenlerūñ ekşeri aḡvāllerin bilmek isterseñ meşābiḡden i‘tişām sūnnet didiḡinde *İnne eḡvefe mā eḡāfe ‘aleykūm deccālüne kezzābūne leye ‘tiyennekūm mine‘l-eḡādīsi mā lem tesme‘ū entūm ve lā ebā‘ūkūm ve iyyākūm ve iyyāḡūm en yuzillūnekūm ve yūfittūnekūm* ḡadışınūñ şerihlerini naḡar idesin. Ve daḡı tefsīr ü ḡadış [188] naḡil itmeḡūñ şerāyiḡın ve ādabın bilmek isterseñ Telvīḡde Pezdevīde sūnnet bābına naḡar idüp bilesin ki ‘ālem nice olmuşdur. Aḡsām-ı ḡariḡ-ı meşāyiḡ raḡmetu‘l-lāhi ‘aleyhim ecma‘īn. Ve daḡı bilmek gerekdür ki meşāyiḡ buyurmuşlardır ki üç dürlü ḡā‘ifeden irşāda gelmezdir dimişler. Bir ‘avratdan ikinci delüden üçüncü ölüden. Beyit: Şeyih idinme ‘avrat ile delüyi / Daḡı şol sinle içinde ölüyi. Nitekim Rasūlü ekrem şalla‘l-lāḡu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Lā tüfliḡu ḡavmūn temlikūḡūm imra‘etūn*. Dimeḡ olur ki: Dünyā vü āḡiret belālardan ḡurtulup devletlere yetişmezler. [189] Şol tā‘ife kim anlara ‘avrat ḡüküm ider dir. Gerek beḡ olup ḡüküm eylesün gerek şeyih olup ḡüküm eylesün gerek ḡayrı ḡariḡile ḡüküm eylesün. Ammā ba‘zılar Rābi‘ā irşād eyledi dimişler. Lākin ḡayr-ı sābitdür. Ve daḡı Rasūlü ekrem şalla‘l-lāḡu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur kim: Çünkü Allāḡ sübhānehü ve te‘ālā celle şānühü ‘aḡıl yaratdı. Biri dön dedi döndü otur dedi oturdu ḡur dedi ḡurdu. Ve daḡı H̄aḡ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazreti buyurdu: Yā ‘aḡıl ‘izzüm

celālüm haqqıçün senden sevgülü halk yaratmadum nazar mı dağı saña iderem emrümi dağı saña iderem nehyimi dağı saña iderem dedi. [190] Ya'nî şevābı 'iķābı saña iderem dedi. Pes ma'lüm oldu ki eşref-i maḥlūķāt 'aķıl imiş. Çünki bir kimsede 'aķıl olmaya delü ola ol nice velī olur. Zīrā Haķ te'ālā ḥazreti celle ve 'alānuñ sevdüĝi 'aķıl anda yoķdur. Velī demek ḥod sevgülü dosut dimekdür. Bir kimsenüñ bir kimsede sevdüĝi nesne [olmasa] ol ānı nice seve bilür. Çünki delide Haķ te'ālā celle ve 'alānuñ sevdüĝi 'aķıl olmayınca ānı Haķ te'ālā celle ve 'alānuñ sevgülü velīsi dosutudur demek ĝāyet ḥamāķatdandır. Ammā ba'zı ehlu'l-lāhların nazarı dünyādan kesilüp şırf Haķķa teveccüh itmeĝile dünyā sözleri ve dünyevī [191] meşāliḥları müsteķīm olmaz. Ve dağı halk ānı delü şanurlar. Ya'nî Veyse'l-Ķarānī ve Behlül Dīvāne ve Ķaplan-ı Mecnūn gibi ḥalkuñ ḥaberleri yoķdur ki anlara 'aķıl küllī yetişıp 'aķıl cüz'i ĝarķa virmişlerdür. Ve dağı ba'zı ehlu'l-lāh vardır ki anlara melāmiyye dirler. Kendülerin delü şüretine ḳorlar. Yā bir münker iş işlerler bunu ḳaşd iderler ki halk kendülere i'tiķād eylemeye. Halkdan ḳurtulup Haķķile tenhā olup ḥuzūr-u ḳalbile mu'āmele eyleyeler. Hikāyet olunur ki: Bāyazīd-i Bestāmiye halk ziyāde üşıp ḥuzūrın giderdiler. Bāyazīd ramazan gicesi [192] şavma niyyet eyleyüp şabāḥ pāzāra gidüp ta'ām yedi. Halk eyitdiler: Bu ḥod mülḥid imiş diyüp taĝıldılar. Bāyazīd eyder: Şerī'atden ḳoparmayınca ḥalkuñ ellerinden ḥalāş olmaduķ dedi. Hikāyet olunur ki: Mevlānā Celālū'd-dīn rahmetu'l-lāhi 'aleyh Şems-ü Tebriz de melāmet idüp halkı ürkütmeyince terbiye eylemedi. Ammā halk anuñ zāhir ḥarābātından ḥarāb olmuşlardır. Bilmezler ki ol halk ĝalebesinde ḳurtulup Haķķile ḥuzūrda olam diyü ba'zı münkir gösterdi. Halk anı ol münkir-i ḥaķīķat işledi şanup ehl-i dālālet oldılar. Ḥāşā evliyā'u'l-lāhdan ḥamir [193] içeler ve sā'ir lehv-i bāṭıl ideler. Lākin kendülerin halka eyle itmiş itiķād etdördüler ki halkdan biraz ĝaybeti kesilsün diyü. Ammā ba'zı nās anların zāhir ḥarābātın tıttup ḥarāb oldılar. Anıñçün meşāyiḥ eyderler ki: Eĝerçi kim melāmiyye tariķı dağı lākin mutaşavvıfa'-i müteşerri'a tariķı andan efzāldür. Zīrā zāhir şerī'ati ellerinden ḳomayup bāṭın tariķı eyle ri'āyet idüp şerī'ate ḥalel getürmezler. Rasūlü ekrem ḥabīb-ü muḥterem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ve aşıḥābı tariķı üzre bāṭın ma'mūr olup zāhir ma'mūr itmeĝile cennete lāyık olurlar. Ve bāṭın ma'mūr [194] itmeĝile dizāra maḥal olurlar dirler. Üçüncü bir tariķ dağı vardır ki aña müntemiyye dirler. Şimdiki zamānda dürlü dürlü 'ışıklar ve muḳallidler tariķıdır. Anlar mutaşavvıfdan ve melāmiyyeden deĝildir. Zīrā şerī'ate tābī' deĝillerdür. Ve melāmiyyeden deĝildir. Zīrā melāmiyye şerī'ati ellerinden ḳomazlar. Lākin halka kendülerin eyle añladurlar ḥuzūr-u ma'al-

lāh için. Ammā müntemiyyenüñ zāhiri gibi dağı bātıñı ħarābdur. Zāhirleri ħarab olduğı ħod ma‘lūm. Bātıñları ħarāb olduğı oldur ki Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ħazretinden rivāyet olunur: *E‘ş-şerī‘atü şeceratün [195] ve ‘tarīkatü e‘zānühā ve‘l-ma‘rifetü ev ra‘kihā ve‘l-ħaķīķatü ešmerühā ve izā elem tekün şeceratün lem yekün e‘zānühā fe keyfe ev rāķuhā ve ešmāruhā*. Dimek olur ki: Şerī‘at bir ağaçdur ya‘nī bir ađaç gibidür. Tarīķat anuñ budadı yerindedür. Ve ma‘rifet anuñ yaprağı yerindedür. Ve ħaķīķat yemişi yerindedür. Eđer ađaç olmaz ise budadı dağı olmaz. Bu ħande ħaldı ki yaprağı yemişi ola. Ya‘nī şerī‘at olmayıcağ ħayrı ħiç olmaz dimekdür. İmdi taĥķīķ bilmek gerekdür ki müntemiyye ya‘nī ‘ışıklar ve muķallidler zāhir bātıñ tarīķı ħađdan ħāriclerdür. Ba‘zıları küfür i‘tikādı üzerinedür. Bi‘l-lāhi ħaşre neşre [196] i‘tikādı yoğdur. Ve ekşeri rafīzīdür. Anlaruñ dağı ba‘zısı küfre yetişmişdür. Ĥattā Ķur‘ān-u ‘azimü‘ş-şāñı inkār iderler. Anıñçün ba‘zı ehl-i fetvā eyderler ki yahūdīnūñ ve naşrāñınūñ boğazladuğı mısmıl değildür. Zīrā yehūda ve naşāra kitāba ve Ķur‘āna ħāyıldür. ‘ışıklar ya‘nī rafīzīler Ķur‘āna ve kitāba ħā‘il değillerdür. Bostāñu‘l-Ārifīnde eyder: Rafīzīyi öldürmekde günāh yoğdur dir. Tafşīl İnşā‘allāhu te‘ālā ta‘līm-i i‘tikādda beyān olunur. Hemān bu ‘ışıklarūñ tarīķı bir delüyi veyā bir ölüyi sebep idinüp [197] ħaķı yimekdür. Delü ħālīn ħod işiddüñ. Ve dağı bilmek gerekdür ki ya‘nī bilmek vācibdür ki dünyādan giden kimseden irşād cā‘iz değildür dimişlerdür. Eđer cā‘iz imişse Ĥazret-i Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem cemī‘-i ‘āleme ħıyāmete dek şeyiĥliğine kifāyet iderdi dimişler. Çünki Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmdan soñra cemī‘-i İslām ħaķı Ĥazret-i Ebūbekir rażiya‘l-lāhu ‘anhü andan soñra Ĥazret-i ‘Ömer rażiya‘l-lāhu ‘anhü andan soñra Ĥazret-i ‘Oşmāñ rażiya‘l-lāhu ‘anhü andan soñra Ĥazret-i ‘Alī rażiya‘l-lāhu ‘anhü tābi‘ oldılar. Rızvānu‘l-lāhü te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn. İcmā‘-i ümmet delīl oldı ki şeyiĥi ve mürşīdi ħayātada gerek imiş. Eđer su‘āl olunursa ki aşĥāb Ĥazret-i Ebūbekir rażiya‘l-lāhu ‘anha tābi‘ ve ħayrıya tābi‘ oldukları irşād-ı bātıñ için değil idi belki ĥilāfet-i zāhir için idi. Dirseñ ki cevāb oldur ki ‘āmmeten ĥilāfet-i zāhir içündür ħāşşaten irşād bātıñ içündür. Tafşīlīn bilmek isteseñ silsile‘-i Naĥışbendīye ve Mantıķa‘t-‘Tayra nazār idesin. Ve bir dağı delīl oldur ki ve bunca meşāyiĥ kibār kendiler zamāñında ve kendülerden soñra ĥulefā [199] ħodukları dağı delīl-i icmā‘-ı ümmet olur ki mürşīd öli olmaya diri ola. Eđer su‘āl olunursa ki *el-mü‘minü lā-yemūtün* diri delālet ider ki diri olurlar. Cevāb oldur ki ol ma‘nīye dirilik evliyāya ve meşāyiĥe maĥşüş ve muĥtaş değildür. Belki cemī‘-i imāñile giden diridür. Muĥaşşıl ölmek ma‘nāsı iki dürlüdür. Biri cāñ

bedenden ayrılmak ve biri dağı ne'üzübi'l-lāh imān cāndan ayrılmakdır. Evvelki ma'nī üzerine kāfir olur mü'min olmaz demek olur. Ve yāhūd mü'min dünyā zindānından kurtulup rāhat evlerine yetişür demek olur. Ammā [200] kāfir öldükden soñra gāyet belānuñ 'azīmine uğrar. *Ke'ennehü mü'minü*. Dünyāya nazar ölüden dirilmiş olur gibidür. Ve aña kāfir diriken ölüme uğramış gibi olur. Ve bu maķāmuñ dağı tafşilin bilmek isterseñ İmāmu Ğazzālī rahmetu'l-lāhi 'aleyhinüñ Dürretü'l-Fāhire fī İlmi'l-Āhire kitābına ve hadiş imāmi Kurtıbiyye nazar eylesin. Ammā 'azizlerüñ ba'zısı sālİK kim maķāmı rūha irişe. Ba'zı ehlu'l-lāh mezārı üzerinde aña ba'zı fütüh vāķi' olup ve ba'zı şübhe zā'il olmak vardur dirler ammā 'avām-ı nās arasında. Ve yāhūd maķām-ı rūha erişmeyen sālİK meķābir beklemek fā'idesi yokdur [201] belki zarar-ı 'azīmi vardur. Eđer su'al olunursa ki niçe evliyā emrinde niçe murādlar hāşıl olup ve niçe hācetler revā olur dirseñ cevāb oldur ki eđer ol 'azizleri şefi' idinüp Allāhü te'ālā celle ve 'alā hāzretinden hācet dilerse cā'iz ve meşrū'dur. Hāķ te'ālā celle ve 'alā hāzreti ol geçmiş 'azizler ruħları için olan şadāķati ve du'āları kabūl eyleyüp kullarınıñ murādın hāşıl itmek vardur eđer irādetine muķārin olursa. Ammā bizüm murādımız irşād huşuşıdır. Ammā ol meķābir huşuşında bir cevāb dağı oldur ki ekşeri i'tikāda rāci'dür. Nitekim Hāķ te'ālā celle ve 'alā [202] hāzreti buyurur: *Ene 'inde zanne 'abdi'*. Dimek olur ki: Ben kulumuñ baña i'tikādı kıtındayım dir. Ya'nī her kişiyeye umduğı yirden virirüm dir. Meşelā kāfirlerin hācetleri putlarından ve otlarından ve sā'ir i'tikād itdükleri yerden virirüm dir. Ve 'avāmu'n-nās dağı aña göre kıyās eyle. İmdi bu hadişlerden aña ki 'avām filān evliyā mezārı bu hāceti virür ve filānda bu murād hāşıl olur dedükleri maħzā i'tikāda rāci'dür. Ve dağı tağlar başında evliyā mezārı vardur demek kelām-u 'avām ve i'tikād-u cühelādur. Zīrā Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hāzreti ümmetini tağlar [203] başlarında olmaķdan nehiy eylemişdür ki *ruhbanıyyete ümmetī fi'l-mesācidi*. Dimek olur ki: Benüm ümmetimüñ riyāzeti mescidlerde olmaķ gerek. İlerüdeki peygamberler ümmeti ruhbanlar gibi tağlar başlarında olmasunlar dir. Ma'lüm oldı ki ol tağlardaki mezārlar yā yokdur yāhūd evvelki millettendür. Bu ümmetden olmaduğı ma'lüm olıcaķ evvelki millettendür. Ve dağı var idüğü şābit değıldür. Zīrā anlardan kitāblarda ve tevātürde şaħiħ haber yokdur. Ve dağı 'avām eyderler ki: Evliyā şöhetler iderler ve uğraşurlar ve ba'zısı ba'zısını memleketine gelincek kıvarlar dirler. Bātıll sözdür. [204] Ve eđer geçmiş evliyāya ki anlar dirilüp gelüp dünyāda gāh o tağ başlarında gāh filān yirde şöhet iderler didükleri mezheb-i naşārā ve mezheb-i rafizilerdür ki aña mezheb-i tenāsüh dirler. Bātıll mezhebdür ehl-i

islām mezheb değildir ki h zer gerekd r. Ve eęer Őimdiki evliy  ise did kleri ol s z dağı b tildir. Z r  evliy  vil yet mertebesin d ny yı terik itmeğile bulmuŐlardur ve d ny dan nazarların  h rete d nd rmiŐlerd r d ny yı ehline ıŐmarlamıŐlardur. Nitekim d ny  halkına bir yirde bir leŐ olsa ol leŐ katında oturmak nice d r. Anlar katında d ny ya dağı [205] iltif t eyle mezm mdur. Anlar katında  angısınun nazarı cen b-ı  uds  d 'im d r ol mu'teber d r. Anlara iftir -y  'azim d r ki d ny ya alıŐmıŐlardur. Biri birin  orlar ve biri birile uęraŐurlar ve biri birin Őehid iderler. Did kleri ki f sid f sid s zlerdir. 'Aql-ı c z'isi olan edn '-i fikir ile r Ően g n gibi bil r ki b t l s zd r. L kin bu aŐıl s zlerin menŐe'-i ęalađı oldur ki  aŐan bir kimse bir Őeyiđe ve aňa t bi' olanlara muğib olsa ve bir  har Őeyiđe ve tev bi'ine dağı muğabbet eylese l kin ikisin n arasında m tereddid olsa gah aňa muğabbet ę lib olsa gah aňa ę lib olsa ol kimse [206] v ka'asında ol iki t 'ifeyi uęraŐur ve ŐavaŐur g r r vey  iki kiŐi g leŐ r g r r  angısı ile i' t kadı artuŐ ise ol yeŐer ve baŐar g r r. MuđaŐŐıl i' t kadındağı ve muabbetindeğı ve fikirindeğı h t ralarun  zt r bıdur. ŐavaŐur g leŐ riken bu değ ld r ki ol iki kiŐi nefs 'l-emr-i h k kati hik yet itmeğile dağı olur. Ya'n  kiŐinin ba'zı ağv line ve ba'zı Őif tı ba'zı Őif tına ę lib olmağıla dağı olur. L kin fenn-i v ka'ada r sih olanlar fark iderler amm  ekŐer halkun ağv li evvelki  sl bdur. Amm  ba'zı m k Őifin cin 'askerin [207] muğ rebe ider g r p evliy '-i ins n muğ rebe ider diy  ęalađ dağı vardur. Amm  ba'zı k mmelin ki etraf-ı ' lemd  ric l-i ęayb ki dirler ol ęayr-ı bađıŐd r. Ve dağı ba'zı kimesnelere sevd  hev ya ęalebe ider dağı ol kimseye cin ve Őeyt n g rin r ola. Anları evliy  Őanurlar. Y h d evvelki c hil ne i' t kad ki  albinde  almıŐdur g rd ği ol i' t kadun Ő retid r. Z r  sevd -y  miz c ne nesnel r ki h t ra ne get r r anı v ka'ada eyle g r r. Hik yet olunur ki: Ehl-i fir setden birisi bir p diŐ ha eyitdi:  ller sen n g rd ğin v ka'ayı ta'bir ider ben sen n g receğ n v ka'ayı [208] ta'bir ideyin dedi. P diŐ h eyitdi:  mdi haber vireyin bu gice bir v ka'a g reyin nice v ka'a g r r m dedi. Ehl-i fir set eyitdi: Sen boyacı d kk nına gir p boya boyasaŐn gerekd r dedi. Hem ol gice p diŐ h kend yi eyle g rdi bu kimseyi get r p eyder: Neden bild n sen benim boyacı olacağumı dedi. Ol kimse eyd r: G rd m ki sen n v cudında sevd  ęalebesi var. Sevd yı ne ki h t rına get r r anı g rŐe gerekd r. Ben ki saňa boyacı olursun did m. Sen anı ta'acc b id p fikrile yatdın. Ol h t rındağıdur ki v ka'anda g rd n dedi.  mdi [209] ma'l mdur ki evliy  b yle Ő yle eyledi diyenler bu sevd 'ilerd  ki i' t kadındağıdur. G rd  ki ve ba'zı oldur ki v ka'a h t ra Ő retin bağlamaz. Miz c ağv lin hik yet eyleyler. MeŐel  bir kimsen n miz cına h r ret ę lib olsa kend yi Őular

içer anmaz görür ve yeller eser görür. Ve eğer m glib ise kendüyi Őularla oynar görür. Ve eğer hk glib ise taşlar ve topraklar ve ağır nesnelere görür. Ve eğer Şehvet glib ise ve iŐthi neden ise aŐna cim ider görür. Ve eğer zaŐif ise pirlere ve hastalara görür. Ve eğer ayak yolu hcet ise kendüyi tebevl ve teğati [210] ider görür. Ve gayri aŐna kıyas eyle. Ve b zısına Őeytan dahil ider maŐza. Anı maŐhara idinmek iundur. Dürlü haylet gösterür ki aşıl yoğdur. Hikyet olunur ki: Bir kimse Rasl ekrem Şalla'l-lhu te'l aleyhi ve sellem eyder ki vka'anda baŐımı kesüp arŐumda odular. Başıma bağup trurdum dedi. Rasl ekrem aleyhi's-salat ve's-selm buyurdu: Başını neyle gördün? Gzn hd baŐınla bile gitdi dedi. Gör ki Őeytan nice kimseleri vka'ada omaz maŐhara alur oynar dedi. Ve dağı bilmek gerekdir ki ba'zı kimseler Şer'a muŐalif ba'zı iş işlemeğile cinnile [211] ve Őeytanile mnasibeti olur. Ne'zbi'l-lh. MeŐel oŐuraęlarına kelmu'l-lh bağlayup ve bunuŐ gibi dağı dallet ef'lin eyle. Dağı cin Őeytan aŐna gelür haberler virrlere. MeŐel filnuŐ yitği filn yirde filnuŐ oęlnuŐ adı filndur ve bunuŐ gibi nice nesnelere ta'lim eyle. Ol kimse halka haber virür avm-u halkuŐ ba'zısı veli i' tikiad iderler kafir olur. Ne'zbi'l-lh. Eb Talib-i Mekki Ktu'l-Klbunda eyitmiş: Gnh tevbe ile skit olur. Bir gnh vardur ki neza' vağtinde imn almayınca z'il olmaz. Ol gnh oldur ki veli olmayan kimse ki mezhebi btil ehlidir [212] aŐna veli deyü i' tikiad eylemekdir dir. Hazret-i Muhammed'l-Muştafa Şalla'l-lhu te'l aleyhi ve sellem Őahir ve Ő'ir diyenden ehl-i dallete veli diyenn ceremesi artuğdur dimişler. Ne'zbi'l-lh. Bu sözlerin muŐaŐalı oldur ki bunların gibiyi Şeri'ate miznile bilinür dir. Ve ba'zı vka'a ahlta göre olur. MeŐel Őafravnn bir dürlü ve sevdvnn bir dürlü ve balgaminn bir dürlü ve demevnn olur. Hikyet olunur ki: Bir padiŐah hayli zaman hasta oldu. Tabibler i' la ide gördiler Őifa bulmadı. Gitdike zaŐif naŐif oldu. Ağıbet bir vka'a gördi ki bir tabudun [213] üsti kıızıl örtüler ile örtülmüş dururken içinden bir ara criyye ıķdı aralar geymiş aralar baęlamıŐ edebile selm virüp gitdi. Andan ŐoŐra bir Şarı criyye ıķup selm virüp gitdi. Andan ŐoŐra bir ağ criyye ıķup selm virüp gitdi. Andan ŐoŐra bir kıızıl criyye ıķdı kıızıllar geymiş kıızıllar baęlamıŐ elinde bir Őanburası var hiç selm kelm eylemeyüp tım tım deyü Őanburasın çala çala serkeşliğile gitdi. Őabaę bir mu'abbir getürüp vka'asın haber virdi. Şeyih eyder: an oldur tabibler feryadi eylediler. Biz buŐa bir demle [214] an getürmeğe nice illar idüp getremezz zaŐif olup gider dediler. Şeyih eyder: PadiŐah ŐaŐna cn gerekse an aldır dedi. PadiŐah an aldırınca ey oldu. Tabibler eyitdiler: Biz padiŐahuŐ marazın an eksikliğinden Őanurduę. Sen

kanı ziyâdeliğin neden bildüñ dediler. Şeyiğ eyder: Vāqa‘ asından bildüm. Zîrâ ol üsti örtülü tabut pâdişahuñ vücūduna delâlet ider. Ve ol qara cāriyye ki çıkup selâm virüp gitdi ol sevdâdur. Edeble selâm virdüğü benden bu kişinüñ vücūdına zarar yoqdur. Ben selâmet üzereneyim dimek [215] olur. Ve ol şaru cāriyye şafradur. Ve aq cāriye balğamdur. Anlar dağı edebile selâm virmesi bizden dağı zarar yoqdur dimek olur. Amma ol kızıl geyüp kızıl bağlayan cāriye qana delâlet ider. Selâm virmeyüp serkeşliğile geçdüğü vücūda gâlib ve azgun olmasına delâlet ider. Ve tam tam diyüp çaldığı tamdur dimek olur. İşde tamdur dedi kırtuldu dedi. Ve ammâ şol kimseler ki sevdâdan vesâ‘ir tab‘ı ve mizâcı bulanıklığın ahlâṭ galebesinden emînlerdür. Anlaruñ vāqa‘ ası iki dürlüdür. Biri âfâkîdür ve bir kısmı enfüsîdür. [216] Āfâkî oldur ki taşra ‘âleme göre olur ya‘nî ḥâricde vâkı‘ olur. Ol dağı iki dürlüdür. Birisi maḥzâ ilhâmile olur. Ve birisi firâset birle ta‘bîr eylemeğile olur. Ol ki Yūsuf peygamber ‘aleyhi’s-selâm gördüğü vâq‘ a gibi olur ki: *İnnî ra’eytü eḥade ‘aşera kevkeyen ve’s-şemse ve’l-kamera ra’eytühüm lî sâcidîn* dir. On bir yılduzı ve güneşi ve ayı secde ider görür ki on bir oldur eşleri ve atası anası kendi pâdişâh olup anlar aña secde itmesine delâlet ider. Hem eyle oldı. Ve dağı Yūsuf peygamber ‘aleyhi’s-selâm zindânda iken [217] etmekçi ve şerbetçi ve pâdişâh vāqa‘ asın dağı aña kıyâs eyle. Ve ikinci ki firâset kuvvetile ta‘bîrdür. Ol dağı gah bir dürlü olur gâh olur ki bir vāqa‘ anuñ birinci ma‘nâsı olur görenüñ ḥâline münâsib. Meğer bir gün bir kişi İbn-i Sîrîne gelüp eyitdi: Vāqa‘ amda ezân oqurum dedi. İbn-i Sîrîn eyitdi ḥacca gidersin dedi. Ve bir kimse dağı geldi eyder: Vāqa‘ amda ezân oquram. Aña eyitdi: Saña uğrılıq töhmetin iderler dedi. Yanında olanlar eyitdiler: Bir vāqa‘ ayı iki dürlü ta‘bîr itdüğüñüze sebep nedür dediler. Ol eyitdi: Vāqa‘ a kişinüñ [218] ḥâline göre olur. Evvelkisi şalaḥ ehlidür. Aña göre ḥacca delâlet ider. Nitekim Ḥaḳ ṭe‘âlâ celle ve ‘alâ buyurur: *Fe ezzin li’n-nâsi fi’l-ḥacci ye’tûke ricâlen*. El-âyet. Şoñraki kişide şalaḥ sîmâsı yoqdur. Anuñ ḥaḳqında seriḳa delâlet ider. Nitekim Ḥaḳ ṭe‘âlâ celle ve ‘alâ ḥazreti buyurur: *Ve ezzene mü’ezzinün eyyetühâ’l-‘îrû inneküm le sēdiḳun* el-âyete dedi. Ve gâh olur ki âfâkî vāqa‘ a görüldüğünden gayrı şoran dağı bir münâsib nesne ta‘bîr olunur. Ta‘bîr deyü görilen şüretten bir münâsib ma‘nâya geçmeğe dirler. Zîrâ ‘öbürin ma‘nâsı geçmek [219] dimek olur. Meşelâ kelbden ‘avâne ta‘bîr olunduğı yırtıcılık münâsebeti ile ve dişden dağı aḳrabâya varılduğı gibi. Ya‘nî bir diş çıkar görse idi bir ḳavim olmasına delâlet ider. Öñ dişler yakın aḳrabâya azu dişleri irâḳ aḳrabâya delâlet ider. Zîrâ nitekim dişler ta‘âm işlâhında cemi‘ olur kimi keser kimi yımışadur ta‘âm olmağa ve ğidâ olmağa sa‘y iderler. Yine ancılâyın ḳavm-i ḳabilede

düğünü diriye ölüyi diri cemi' olup ıslâh eylerler. Ve dağı ba' zılar yukardağı dişler erkek akrabāya ve aşığı dişler dişi akrabāya delālet ider dirler. [220] Hılāfın dağı gördük. Nīme nīme etler ve çürükler ve ölüşler dağı ekşeriyya mevte delālet ider. Ve ba' zı vāqa' a olur ki ' aksine delālet ider. Meşelā gülmek ağlamağa ve ağlamak gülmeğe delālet ider. Bir kimse İbn-i Sīrīne eyder: Vāqa' amda kendim erlerüñ ağızın ve ' avratların fercin mühürler görürin dir. İbn-i Sīrīn eyder: Sen mü'ezzīn imişsin. Ramazānda sahur vaqtinin ezanın okurmuşsın ağızı ta' āmdan ferci cīmā' dan korumuşsın dedi. Hem eyle idi. Ve bir kimse dağı eyder: Ben zeyit yağıın zeyte dürtermişim dir. İbn-i Sīrīn [221] eydür: Sen anaña cimā idermişsin dedi. Meğer ' avratı bāzārdan alınmış cāriye idi şorsa görse kim anası imiş. Ve bir kimse dağı eyitdi: Vāqa' amda gördüm ki komşumuñ güğercinüñ kanatların bukerem şırma gibi. Ve dağı benim evim başında bir karga konmuş görürem dedi. İbn-i Sīrīn eyder: Sen koñşinuñ hātunına tolanırmışsın ve bir kara kul senüñ şol hātunına tolanırmış dedi. Hem eyle imiş. Ve bir kimse eyder: Gördüm ki havlısında bir hurma ağacında üzüm bitmiş. İbn-i Sīrīn [222] eyder: ' Avratuñ senüñ gayrı kimesneden hāmile imiş dedi. Ve bir kimse Sa' id ibn-i Müseyyebe eyder: Vāqa' amda gördüm ki bir yola gitmek isterim dedi. Yürüdükçe gidemezem oturduğumca menzil alurum dedi. Sa' id eyder: Sen çulhasın. Oturduğınca kazanç idersin gezdüğünce kesibden kalursın dedi. Hem çulha imiş. Ve dağı bir kimse eytdi: Vāqa' amda gördüm ki başım kesüp butım arasında komışım dedi. Sa' id eyder: Dülbendiñi tuman eylemişsin dedi. Hem eyle imiş dedi. [223] Hāzret-i ' Āyişe şiddīka rażiya'l-lāhu ' anhā Hāzret-i Ebūbekir rażiya'l-lāhu ' anha eyitdi: Vāqa' amda gördüm ki evime üç ay düşmiş. Hāzret-i Ebūbekir rażiya'l-lāhu ' anhü eydür: Senüñ evinde üç ölü kimsenüñ kabri ola dedi. Hem eyle oldu. Biri Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te' ālā ' aleyhi ve sellem ikinci Ebūbekir rażiya'l-lāhu te' ālā ' anhü üçüncü Hāzret-i ' Ömer rażiya'l-lāhu ' anhü. Hāzret-i ' Āyişe şiddīka rażiya'l-lāhu ' anhā evinde kabir olunmuşlardır. Ve gayr-ı āfākī ta' biri buña kıyās eylegil. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir kimse bir korkunç vāqa' a görse dağı kalçup şol [224] yanına üç kere tüküre havfinden emīn ola. Aşhāb bunu işidicek gāyet şād oldılar. Ve dağı bir kimesne vāqa' asın ' avrata ve cāhile ve haşmina ve maşharaya dimeye. Ammā ol bir kısım ki enfüsīdir. Ol sālīk vāqa' asına göre olur. Ya' nī sālīküñ nefsi hālidür. Meşelā yırtıcı canavarlar ve şokucu yılanlar ve ' akrebler vesā' ir müziyyāt nefsinüñ tuğyānına delālet ider. Ve ammā behāyim ya' nī deve at katır merkeb öküz ve koyun keçi anlardan bir miqdār berī olmağa delālet ider. Ve insān ki şālīh ola ve tıyūr ve melā' ike vesā' ir hūb [225] mergūb nesnelere

ve bāğ ve bostān ve yemişler ve çiçekler ve ‘imāret olur. Ve sebzevāt şahrālar görseydi şifāt-ı ḥamīdeye delālet ider. Ve kevākib ve envār gibi maḳām-ı ḳalbe kimi maḳām-ı rūḥa delālet ider. Ammā her biri neye neye delālet itdüğü tafşile muḥtāc olduğundan ötüri yazılmadı. Ve hem bu kitābdan murād ekşeri zāvāhiri beyān ider. İnşā’ allāhu te‘ālā ehl-i sülūk için bir Türkice kitāb eylemeği ba‘zı ihvān için iḳrār eyledük. Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti müyesser iderse tafşil vāḳa‘a’-i enfüsi [226] anda beyān idevüz. Ve bu zamānda bir ulu fitne daḫı oldur ki şeyiḫ olan kimesne er oğlu olmaḫ gerekdür dirler. Bu fitneden ḥalāş olmaḫ isterseñ ‘aḳla ve naḳle nażar eyle. Meşelā ‘aḳla nażar eylemek oldur ki vilāyet mīrās deġildir. Allāhü te‘ālā celle şānühü emriyle kesibdür. Meşelā dānişmendüñ oğlu oḳumamış olsa babası ‘ilminüñ aña fā’ide olmaz yoḫdur. Eġerçi kim babasınıñ cübbesin ve dülbendin geyerse daḫı. Zīrā oġul dörüt dürlüdür dirler. Biri māl oġlıdur ki ḥayır ḥasenātdur meşelā ḳöpri ve mescid [227] ve medrese gibi. Ve biri ‘aḳıl oġlıdur ki meşelā bir monla bir kitāb yā bir üstād bir san‘at yā bir te’līf eylemek gibi. Ve biri bil oġlıdur ki filān oġlı filāndur. Ve biri daḫı zāt oġlıdur ki bir üstād yā bir ‘ālim veyā bir şeyiḫ bir kimesneyi terbiye eyleye. İmdi aşıl dervīşüñ oġlı zāt oġlıdur. Eġer hem bil oġlı ve hem zāt oġlı olursa ḥoş. Eġer ma‘nā oġlı olmazsa yalñuz bil oġlı olmaġıla ol şeyiḫüñ yolın güdemez dir. Ammā şeytān muḳallidlere iġvā ve izlāl idüp der ki bu er oġlıdur er ocaġın issiz ḳomaz. Er [228] oġlı yine erüñ oynın oynar ve toymın çeker. Eġer fāsıḳ olursa daḫı sen aña uyuñ dir. Anuñ itdüğü şüret-i fısıḳda tã‘atdür. Nitekim Ḥızır ‘aleyhi’s-selām Mūsā ‘aleyhi’s-selāma gösterdüğü şüret münkerde maḳbül ‘ibreti ve ḥikmetdür dir. Ve fāsıḳı Ḥızra ḳıyās eyler ve Mūsāyı cāhile ḳıyās eyler. Ne‘üzübi’l-lāh anıñçün dir. ‘Azizler eyderler ki: Şeytān ḥiç bir nesnede şeyiḫ oġlı ma‘nā bilmeden şeyiḫ olduğında feraḫ olduğı gibi feraḫ olmaz dirler. Bu sözlerin taḫḳiḳin isterseñ Erdebīliye ve Bektāşīye nażar eyleyesin. Ammā [229] delīl naḳil didiġümüz oldur ki şol vaḳtın Ḥazret-i Nūḥ ‘aleyhi’s-selām oġlı Ken‘ānı kime ḳoyup ġarıḳdan ḳorumaḫ istedi. *Rabbī inne ibnī min ehli* dedi. Ḥaḳ sübhānehü ve te‘ālā celle ‘azemetühü rāzī olmadı. Buyurdı ki: *Innehü leyse min ehlike innehü ‘amelün ġayru şāliḫin fe lā tes’elni mā leyse leke bihi ‘ilmi innī e’izüke en teküne mine’l-ḥāhilin* dedi. Oġluñ ‘aşıdır ‘aşı şāliḫüñ ehli olmaz cāhilliḳ eyleme cāhil sözün ḳo dedi. İmdi aḳluñ var ise ve mü’min iseñ bu bābda bu āyet kifāyet ider. Ve eġer deġil iseñ saña dermān yoḫdur. Nitekim Ḥazret-i ‘İsā ‘aleyhi’s-selām [230] eyder: Ölüyi diriltmeġe ḳādir oldum aḫmaġı añlatmaġa ḳādir olmadum dedi. Ve daḫı ḥadīş-i şerīfden delīl isterseñ Rasūlü ekrem ḥabībü muḫterem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve

sellem buyurur ki: *Men ebṭā'e bihi 'amelühü lem yüsirra' bihi nesebhü*. Dimek olur ki: Bir kimse bāṭıl 'ameli girü ḳosaydı anı eyi şoyı ilerü getürmez dedi. Ya' nî bir kimse fāsiḳ 'āşî olsa idi aña ābā vü ecdād şāliḥ olmaḳdan fā'ide yoḳdur. Ḳavlühü Te'ālā: *Ve elḥiḳnā bihim zürriyetehüm* didüḡi derecāt-ı cennete göre dir. Nitekim rivāyet olunur ki: Sulṭān-ı enbiyā Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem [231] Ḥāzreti Fāṭımā razıya'l-lāhu 'anhaya eyder: Yā Fāṭımā benim itdüḡümü iderseñ cehennemden ḳurtulursun ve eḡer işlemezseñ benim derimi şoyup girerseñ daḡı cehennem ateşinden ḳurtulamazsın dedi. Kale'l-lāhu Te'ālā: *Yevme lā yenfe'u mālün ve lā benüne illā men atā allāhe bi ḳalbin selīmin*. Ve ḳāle Rasūlü'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem: *Men atā'a'l-lāhe edaḡlehü'n-nāra ve lev kāne meliken ḳureşsiyyen* dedi. Biz aşıl sözüümüze gelelüm. Sözüümüz oldu kim bir kimesneye diseler ki Allāhu 'azīmü'ş-şān celle ve 'alā ḥāzretinden ḳoruḳ 'inād [232] eyleme. Ol 'inād eylemeye. Var sen kendü ḡalūñ gör dimeye belki ol emir nehiy Ḥāḳ tebāreke ve te'ālā celle celālehü ḥāzreti emir nehiy eyle deyü ider. Ve daḡı Rasūlü'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem telḳīn ider. Añlamak gerekdür ve ol kişiye ki Ḥāḳ te'ālā celle ve 'alā ḥāzreti ṭoḡrı yol ḳulavuzlar. Anuñ luṭṭın iḡsānın bilmek gerekdir. Meşelā bir yırtıcı canavarlu dervende veyā bir yılanlu beriyyede bir kimesne uyumuş ḳalmış olsa bir kişi anı uyarsa daḡı eyitse: Yā kişi yoldaşdan ayrılıp yaramaz yerde ḳalmışsın ṭur yuḳaru gidelüm dise eḡer aña [233] uyup gitdise ḡoş. Ve eḡer gitmedise şoñra bile ammā ki tevḑīḳ yetişüp Ḥāḳ yoluna gire. Evvel ayaḡınuñ duşāḡın çözüp andan yola gire. Duşāḡdan murād ma'şiyetdür. Meşelā bir atıñ yüki aḡır olsa daḡı ayaḡında buḡaḡısı olsa ol at menzile nice varur? İmdi buḡaḡıyı çözüp daḡı andan yola girmek gerekdir. Ya' nî günāhlardan tevbe eyleyüp daḡı yolına ṭā' at yükin andan yüklenüp günāhından tevbe eylemeḡe āḡiret seferi müyesser deḡildir. İtdüḡi ṭā' atı daḡı ma'şiyetüñ ba'zısı mahv eyler. Meşelā ribā gibi [234] ve minnet yüklenmek gibi ve ḡıybet eylemek gibi. Ve yāḡūd ḳıyāmet gününde ḡāḳ şāḡıbleri eyledüḡi 'ameli elinden alurlar. Ulu muşībet oldur ki bir bāzırgān bir niçe ḳumāş ile şehre varduḡı gibi yaḡmaya aldura. Daḡı il içinde dilenci ola. Ne'üzübi'l-lāh. Çün bir kişi tevbe eylemelü ola evvel bilmek gerekdür ki tevbe neden? Tevbe oldur ki: İtdüḡi günāhın zararın ziyānın añlayup daḡı meşelā ol günāh sebebile Allāhü te'ālā celle ve 'alā ḥāzretinden irāḳ olup enbiyā ve evliyā ve 'ulemā ve şuleḡā [235] muşāḡabetinden yād olup ve cennetden maḡrūm olup Ḥāḳ te'ālā düşmanlarıyla cehennemde giriftār olup ve melāmet olmaḡı fikir eyleyüp daḡı itdüḡi günāha peşimān olup artuḳ eylememeḡe 'azim ḳavī niyyet-i şamīm eyleyüp daḡı dil ile

estağfiru'l-lāh tevbe dimekdür. Yalnız dil ile tevbe diye gönlünden 'azim olmaya aña tevbe'-i kezzābın dirler. Andan key hāzer gerekdür. Ve 'azimile tevbe dağı dürlüdür. Biri tevbe'-i 'avāmdur ve biri tevbe'-i havāsdur biri tevbe'-i eḥaṣṣ-u havāşdur. [236] Ammā tevbe'-i 'avām didüğümüz oldur ki ma'şiyet-i zāhirīden tevbe eylemekdür. Meşelā ṭā'at ki terik eylemişdür yine aña 'azim eylemekdür. Ve nice fişk-ı fücūr ve sā'ir menāhī ki işlemiştir andan rücū' eylemekdür. Ammā ḥaḫḫ-ı 'abd olan nesnelere tevbesi anların şāhibleri sāğ ise kendülerle ḥelalleşüp ve eğer fevit olmuşlar ise verāşeleri ile ḥelallaşmağa gerekdür. Ne ṭarīķile olursa olsun meğer kim ḥelallaşmağa kābil değıl ola. Meşelā bir kimsenün ehline yā evladına veyā ḥayvānına [237] veyā ceyrānına dağıl itmiş olsa ki bu cinsleri ḥelāl eylemek ile ḥelāl olmazın. Yāḥūd bir kimsenün bir rızkın yemiş olsa diyecek olur ise 'avāne gösterir veyā bir ğayr-ı fitne olur. Anun gibiler de hemān beş vaḫtinden soñra şāhibi için istiğfār eyleyüp ol yedüğü miḫdārı nesne yemiş idi fuḫarāya şadaḫa eyleye eğer kādirise. Ve ḥaḫ işine dağı bildürmeye fitneden ḫaça. Ve yāḥūd bir kimsenün dīnine dağıl eylemiş olsa meşelā kāfir dimiş yā münāfik dimiş olsa yā 'ırzına değımiş olsa meşelā kendüsi şöyledür yā 'avratı şöyledür yā filānı filāndur dise bu cinslerin tevbesi anlar muḫābelesinde kendüyi tekzīb eyleyüp ḥelāl eylede. İkinci tevbe tevbe'-i havāşdur. Ol ma'şiyet bāḫından tevbedür. Meşelā buḫulden ve ḫasedden ve kinden ve kibirden ve riḫādan vesā'ir bunların ki yaramaz şıfātlardan ki zāhir insānda fişk ve zinā ve sā'ir me'āşī gibidür. Anlardan rücū' eyleye ve tevekkül ve belālara şabır ve ḫazāya rızā ve tevfiż-i umūr-u ile'l-lāh ya'nī isḫāṭı'l-ḫavf ve'r-recā mim mā siva'l-lāhi vesā'ir bunların [239] gibi şıfāt-ı ḫamīde ne var ise ki zāhir insānda namāz abdest ve şavım ve zekāt vesā'ire ferāyız ve vācibāt ve sünen gibidür. Anlara 'azim eyleye. Ya'nī aḫlāḫ-ı zemīmeyi terik idüp aḫlāḫ-ı ḫamīdeye 'azim eyleye. Nitekim şeri' zāhir ehline ma'şiyet zāhirin terik eyleyüp ṭā'at-i zāhire başlamak tevbe olduğı gibi ve bu şıfāt-ı ḫamīdenün birisin terik eyledükçe bir farız terik eylemiş gibi olur. Üçüncü tevbe tevbe'-i eḥaṣṣ-u havāşdur. Ol māsiwā Allāhdan tevbedür. Ya'nī Allāhdan ğayrı ne var ise muḫabbetin ḫalbinden gidere. Eğer [240] māsiwādan birisinin muḫabbeti gelse idi bir kebīre günāh eylemiş gibi olur. Fi'l-ḫāl fevri yine gönlinden ḫıḫara. Meşelā 'avām ki tevbesin şıyup yine zinā vesā'ir günāh ki işlerler ki anlara nice ise havāş ve eḥaṣṣ-ı havāş dağı maḫāmına göre eyledür. Meşelā bir kişi ki tevekküle 'azim eylemişdür ol yine kesb-i ma'āş fikrin eylemeğıle ma'şiyet işlemiştir olur. Ve maḫāmından düşer teraḫḫī idemez. Mādām ki gönlinden ma'āş ve kesib fikiri ola anı gönlinden ḫıḫarup ve tevbe eyleyüp yine tevekküle

‘azim eylemek gerekdür ki [241] dağı ilerüki maqāma irişe. Havāşuñ gayri hālin dağı eḥaşş-u havāşuñ dağı aḥvālin buña kıyās eyle. Ve bu maqāmdaki havāş olanlara tevekküli terik eyleyüp ma‘āşu ve kesib fikrin eylemek ma‘şiyetdür. Evvelki derece ehline efzāl-i ‘ibādetdür. Nitekim *ḥasenetü’l-ibrār siyyātü’l-muḥarribīn* denilmiştir. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥazreti buyurur ki: *Men talebe’d-dünyā ḥelālen fī ‘iḳāfīn ey ‘ademi ihtiyācin ile’n-nāsi kāne fī dereceti’ş-şühedā’i*. Ve kâle ‘aleyhi’s-selām *Talebü’l-ḥelāli ferīzatün ‘alā külli müslimin ve müslimetin*. Ve kâle ‘aleyhi’[242] s-selām: *Men yāte ta‘īben men kesebe ḥelālin vecebet lehü’l-cennete ve yāte va’l-lāhü rāzin ‘anhü*. Ve kâle ‘aleyhimü’s-selām: *Men talebe’d-dünyā ḥelālen te‘affūfen ‘ani’l-mes‘eleti alā ‘ayālihi ve te‘aṭṭufen ‘alā licārihi li ḳaye’l-lāhü vechühü ke’l-ḳamerü leylete’l-bedri*. Ve menzil-i sālīk tamām olduğundan soñra kesib dağı memdūḥ-u maḳbūldür. Ve dağı ehl-i evlād ve ehl-i cemā‘at-i cem‘iyyet olana dağı kesib ve zaḥīre ve zād memdūḥdur. Anıñçün ekşer enbiyā ve meşāyiḥ ḥelāl kesib ve zaḥīre ve seferlerde azuḳ iderlerdi. Zīrā bunlardan nice tamām kimseler tevekkül bulmuşlardur. [243] Ḥattā Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem sefere gidicek ḥātunlarınuñ ba‘zısına bir yıllık nafaḳa ḳordı ve ba‘zısına bir aylık nafaḳa ḳordı ve ba‘zısına bir heftelik ḳordı ve ba‘zısına bir günlük nafaḳa ḳordı ve ba‘zısına hīç ḳomazdı. Tevekküllerine göre mu‘āmele eylerdi. Ve bi’l-cümle kesib gerekdür ammā rızık kesibden bilmek şirikdür. Lākin rızık Allāhu ‘azīmü’ş-şān celle şānühü ḥazretlerindendür kesib sebebdür dimek gerekdür. Şeyṭān dir ki kesib itmezseñ aç ḳalursın diyü vesvese eyledüğü vaḳtin defi‘ eyle ki niceler taleb eyler aç [244] ḳalur niçeler taleb eylemeden rızık bulur diye. Muḥaşşıl rızık viren Ḥaḳ te‘ālā celle ‘azemetühü ḥazretidür. Kimine kesbile virir kimine kesibsiz virir kimine tevekkül müyesser eyler virür. Mü‘minin i‘tikādı ile gerekdür. Lākin ḥin-i sülūkda ba‘zılara kesib ḥicābdur. Bu maqāmı taḥḳīḳ itmek isterseñ kütüb-ü meşāyiḥe nazar eyle. Ḥuşūsā İmām-ı Ğazālī raḥmetu’l-lāhi ‘aleyh kütübüne tā ki ḳalbüh ehl-i zāhirüh tevekkül ehline ta‘nından ḥalāş bula. İnşā’allāhu te‘ālā ehl-ü tevekkül kimlerdür beyān oluna ki Tefsīr-i Ḳāri‘atu’l-Ḳulūbdan naḳil [245] olunmıştır ta‘nından. Kâle Rasūlü’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: *Lev tevekkeltüm ‘ale’l-lāhi ḥaḳḳa tevekkelehe İeruziḳtüm mişle’l-tuyūri tegādü ciyā’an ve tezevvecü ḥimāmiyyen*. Ve kâle’l-lāhu tebāreke ve te‘ālā şānühü: *Ve tevekkel ‘ale’l-lāhi in küntüm mü‘minīn*. Ve kâle’l-lāhu tebāreke ve te‘ālā şānühü: *Ve men yetevakkel ‘ale’l-lāhi fehüve ḥasbühü*. Ve gayri ḥazīhi’l-āyeti. Hikāyet olunur ki: İbrāhīm bin Edhem raḥmetu’l-lāhi ‘aleyh yā bir kimse ehlu’l-lāhdan ḥicāz

seferin idüp beriye içine vardı. Nefsi bu hâtırına düşdi ki bu uzak beriyyede kim azuğum yokdur. Bir kâfileye uyayım ola ki baña ta‘ām [246] vireler dedi döndi eyder: İy zālīm nefis Hâk te‘ālā celle ve ‘alā hâzretine inanmayup ğayrıdan rızık umarsın. Hemān seni bir beriyyeye süreyin ki andan kimse gitmez olsun ve anda dağı ta‘ām virmeyeyin balile yağ olmayınca. Ve anı dağı virmeyeyin tā gücile ağzına kıomayınca deyüp yolsız ve issiz bir beriyyeye yürüyüp vardı. Azacık gidüp acıkdı. Gördü ki ardından niçe adamlar gelüp yetişdiler. Meğer ki yol azdurmışlar. İbrāhīm bir çukura gizlendi. Görmesinler deyü gizlendi. Anlar İbrāhimi arayup buldılar. İbrāhīm kendüyi ölü şüretine kıoyup [247] kösüldüp yatdı. Adamlar eyitdiler: Bu miskünüñ açlığında uşşı gitmiş ola getürün şol balile yağı ağzına kıoyuñ dediler. İbrāhīm çenesini pek kıısdı açamadılar. Birisi eyder: Bir ağaç getürün ağzına şokalım açlıktan çenesi ışınmış. Ancağ dediler bir ağaç getürüp ağzını gücile açıp balı yağ kıoyunca İbrāhīm güldi. Eyitdiler: Yā kışi ne gülersin yoğsa delü misin dediler. İbrāhīm kııssayı ğaber virdi. Ta‘accub eylediler. Hikāyet olunur ki: İbrāhīm bin Edhem rahmetu’l-lāhi ‘aleyh tācı ve tahtı terik idüp gitdükte ‘avratı ğāmile idi. [248] Şonra bir oğı toğdı. Büyüyüp yiğit oldu. Bir gün anasına eyitdi: Yā ana ellerüñ babaları var benim yok mıdur dedi. Anası eyitdi: Vardur. Oğlan eyitdi: Yā noldı dedi. Anası eyder: Pādişāhlığı kıoyup dervīş oldu dedi. Oğlan eyitdi: Yā kıadadur? Anası eyder: Mekke de işidürüz dedi. Oğlan eyder: İmdi ben Mekkeye giderüm hem ğac iderim hem babamı görürüm dedi. Yarağ eyleyüp dörüt biñ kışi ile anasın alup Mekkeye vardı. Ğaremden taşra ordısın kıurup kendüsi bir fellāğ yiğit şüretine girüp babasından [249] ğaber bilmeğe gitdi. Gezerken bir dervīşe uğradı eyitdi: Dervīş bunda İbrāhīm bin Edhem dirler bir kimesne bilür misin dedi. Dervīş eyitdi: Biz anuñ müridiyiz dedi. Yiğit eyder: Yā kıanı? Dervīş eyder: Tağa odun getürmeğe gitdi dedi. Yiğit sağlığın alup ol tarafa gitdi. Gördü ki bir pīr arkasına odun yüklenmiş gelür. Oğlancuğı ardına düşdi ağlayı ağlayı. Şehre gelüp İbrāhīm odun bāzāra götürüp şatup nişfin fuğarāya şadağa eyleyüp nişfina ekmek alup dervīşlerine getürüp kendi ğareme namāz kıılmağa [250] gitdi. Oğı ağlayı ağlayı otağına gitdi. Ağşam oldu. İbrāhīm dervīşlerine yārın tavāf günidür niçe müştēhā ‘avratlar oğlanlar tavāfa gelür gözünüzi nā-mahremden şakınuñ ki şeytān kıalbünüze ağular oğlar vurmasun dedi. Şabāğ tavāf olup İbrāhīm dervīşlerin önünce tavāf ider. Oğı dağı gelüp dervīşlerin bir ucında turup ağlayı ağlayı tavāf eylerdi. Nāğāğ İbrāhīmüñ gözi oğlana duş oldu. Deñeyü tutup bağıdı. Biraz giderek yine dikğatile bağıdı biraz giderek yine dönüp dikğatile bağıdı. [251] Ğayli zamān nazar eyledi. Dervīşlerin göñline bu geldi ki şeyiğ

bize müstehālara bakmañ dir idi kendü bir güzel oğlana ne kadar bakdı dediler. Tavāf tamām olup makāmlarına geldiler. Dervīşüñ birisi eyder: Yā şeyih aḥṣām sen bize tavāfda ‘avrata oğlana bakmañ didüñ sen bir güzel oğlana ne kadar bakdın dediler. Şeyih eyitdi: Ol gümānı koñ. Bakduğumuñ aşlı oldur ki meğer ben Belḥ tahtın koyup gitdüğünde ḥātunım ḥāmile idi. Şimdi bu oğlanı görünce cānıma ıztırāb girdi. Eyder: Bu oğlan benim oğlumdur. İmdi bizden ḥod oğul kız vaṭan muḥabbeti gitmişdür amma [252] bu kadar olduğdan soñra bu ḥātır eyledi ki bāri varuñ Ḥorasan ḥācılarını bulup ḥaber sorun ol ḥātundan oğlan toğmuş mı dedi. Bir dervīş varup Ḥorasan ḥācılarını bulup eyitdi: Bunda Belḥ memleketinden kimse var mıdur dedi. Eyitdiler: İbrāhīm bin Edhemüñ oğlı gelmişdür dediler. Dervīş yā kande ola dedi. Eyitdiler: Şol ḥaremden taşra ordı onuñdur kendü şol otağūñ içindedür dediler. Dervīş otağa varup gördi ki şeyih tavāfda bakduğı oğlan otağūñ içinde bir taht üzerinde muşḥaf okuyup oturur. Pādişāhzāde dervīşi [253] görüp eyder: Gel berü dervīş ḥādiseyi ḥaber vir dedi. Dervīş eyder: Buyurun babañuza gidelim ḥasret ḥasrete buluşup du‘ā kılsun biz de āmīn diyelüm dedi. Zīrā ki iki ḥasret buluşup biri birin görüp el ele alup görüşmedin du‘ā ve ḥācet maḥbūldür dedi. Çün pādişāhzāde anasiyle ḳalḳup yürüdiler. Dervīş ilerü varup şeyiḥe muştuladı. Dervīşler şeyiḥuñ kerāmetine ta‘accub eylediler. Çünki oğlı ve ḥātunı gelüp görüşdiler ve ağlaşdılar. İbrāhīm oğlını dizi üzerine alup eyder: Oğul ne dīndesin? İslām dīnindeyim. İbrāhīm eyder: Elḥamdüli’l-lāh. Yine eyitdi: [254] Oğul Ḳur’ān okudun mı? Oğlı eyder: Belī. İbrāhīm eyder: Elḥamdüli’l-lāh. Yine oğluna eyder: Oğul ‘ilim daḥı okudun mı? Oğul eyder: Belī eyle diyince hemān İbrāhīm ḥayḳırup ṭurı gelüp yürüyi virdi. Oğlı atasını pek ḳucaḳlayup eyder: Babacığum gitme ben sensiz olmazam dedi. Şimden girü senden ayrılmazam bizi ḳoyup gitme kerem eyle dedi. İbrāhīm çekini gördi oğlunuñ elinden ḳurtulmadı. Hemān bir kere şayḥa eyleyüp oğlan cān teslīm eyledi. İbrāhīm ağlayı ağlayı çıḳup gitdi. Dervīşler feryād eyleyüp ardına düşdiler. Bir zamān giderek ṭurdı. Dervīşler: Yā şeyih [255] ne ‘aceb iş eyledüñ. İki ḥasret biri biriyle buluşup şafālar süreyor dedük yā niçün eyle eyledüñ yā bu ne ḥāl dūr ki oğlancığūñ cān teslīm eyledi dediler. Şeyih eydür: Oğlanı görünce Ḥaḳdan gāfil olup ḳalbim aña meyil eylemiş. Nāgāh sırrıma bir nidā irdi ki: Ey yalancı İbrāhīm bize muḥabbetüñ oğlun görünce imiş anı görünce bizden yüz çevirdün dedi. Ol heybetden iḥtiyārsız ṭurı geldüm ḳaçam ḳurtulam. Oğlan baña berk yapışdı ḳurtulamadım. Soñra eyitdüm ki yā Rabbi yā oğlanı al beni ḳurtar yā beni al oğlanı ḳurtar didüm. [256] Du‘ā oğlan ḥaḳḳında ḳabūl olup ben ḳurtuldum dedi. Bundan maḳşūd oldur ki eḥaşş-ı ḥavāşile

māsivā Allāhü te‘ālādan gönüllerin çeküp Hağdan yaña yüz çevirmişler. Anlara Allāhü ‘azīmü’ş-şān celle ve ‘alā hāzretinden ğayrıya meyil eylemek günāh imiş. Gör ki İbrāhīm bin Edhem oğluna meyille niçe tevbiḥ vāқи‘ oldılar. Hikāyet olunur ki: İbrāhīm bin Edhem Cebel-i Lübnānda gezerken bir tağ içinde bir maḳāmda bir zāhid bulup konuğ oldu. Kıırık gün bu zāhidüñ kııtında oldu. Bu zāhid ne ta‘ām yedi ve ne şü içdi ve hem günden güne [257] güzellenüp nūr-u cemāli ziyāde olurdu. İbrāhīm eyder: Yā kişi melek misin yā cin misin ki yemek yemezsin şü içmezsin günden güne nūr-u cemālüñ artar dedi. Zāhid eyder: Ben müşāhede maḳāmındayım müşāhede’-i cemāl olana ta‘ām şarāb hācet olmaz dedi. Ve nūr-u cemālim ziyādesi andandur dedi. Bir zamāndan soñra zāhid hāsta oldu cān nez‘ine irişdi. Teslīm vaḳtinde bir deve çıka geldi. Depdi zāhidüñ gözlerin çıkardı. Zāhid teslīm olup hağkına ḳodum. Ben eyitdüm: Yā Rabbi dilerim senden ki bu sırrı baña [258] bildüresin dedi. Bu zāhidüñ hāli niçün böyle oldu? Sırrına birden irişdi ki ol bizüm cemālimüze müşāhede eylerken ğayra nazar eyledi. Ol ğayretten anı deveye depdürüp gözlerin çıkardım. Zīrā ‘āşık ma‘şūk cemālinden gözin ırmağ hağādur dedi. Nitekim *İnne’l-muḥaşine ‘alā ḫaḫarin ‘azīm*. İmdi emr-i ma‘rūf nehy-i münker işidüp naşīhat ḳabül eyleyüp tevbe eyleyenlerüñ ve tevbelerinüñ merātibin ve maḳāmātın işitdün. Ammā bir kimseye ki naşīhat eşer eylemez andan irak olmak gerek [259] ve yanından geçerken yüz burtardup geçmek gerek. Nitekim buyurmuşlardur: *Ve yelḳā’l-kāfire ve’l-fāsiḳa bi-vechin mükfehiri*. Meğer kim ol kimsenüñ fitnessinden ḳorḳasın veyā kııtında bir hācetüñ ola andan ğayrıdan bitmeye eyleye müdārā ile mu‘āmele cā’izdür. Nitekim kāfirlere beyi‘ ve şirā ve selām u kelām ve sâ’ir mu‘āmele mekrūhdur. Meğer kim fitnessinden ḳorḳasın yā hācet andan ğayrıdan hāşıl olmaz ola ol vaḳtin mu‘āmele cā’izdür. Ve bi’l-cümle naşīhat eşer eylemeyen fāsiḳdan ictināb gerekdür. Allāhü te‘ālā [260] celle celālehü hāzretinüñ rızāsı yolına ḫuşuşā şol ehl-i dalāletlerden ki anlaruñ ‘ışık mezhebindedür. Ya‘nī mezāhib-i bāḫıla ehli ki meşelā Rāfiżiler ve ‘İşıklar vesā’ir ehl-i millet-i fāsıde gibi. Rivāyet olunur ki: Mālik bin Dīnār raḫmetu’l-lāhi ‘aleyh dünyādan gitdüğinden yigirmi yıl soñra bir kimse anı vāḳā’asında görüp ḫālin nedir dedi. Mālik eyitdi: Yigirmi yıldur ki ‘itāb çekerim bir ehl-i bid‘atüñ yüzüne güle baḳduğum içün dedi. ‘Azāb döğmeğe ve işkence itmeğe dirler. ‘İtāb ta‘nı itmeğe ve azarlamağa [261] ve ‘ırız yıḳmağa dirler. Sehil ider bir kimsenüñ ki imānı şaḫīḫ ve tevḫīdi ḫāliş ola. Ol kimse ehl-i bid‘at ile ünüs eylemez ya‘nī dosut olmaz. Ve daḫı ehl-i bid‘atle müşāḫabet eylemez ve kendi nefsinde ehl-i bid‘ate ‘adāvet bulup ol ‘adāveti izḫār eylemez dir. Ve dāḫı eyder ki: Bir kimse ehl-i

bid' ate yaramsıqluq ve komsuluk eyleseydi Allāhü te'ālā celle celālehü hāzreti ol kimseden ehl-i ehl-i millet cemā' at lezzetin gidere dir. Ve dağı eydür ki: Bir kimse ehl-i bid' atüñ gel didüğü yere varsa ve didüğü sözi tutsa [262] dünyā ' izzeti için ve dünyā ğarazı için Hāq te'ālā hāzreti celle ve 'alā hāzreti ol kimseyi ehl-i bid' atden ' izzet taleb eyledüğinden ötüri zelīl eyleye ve andan dünyā taleb eyledüğinden ötüri faķır eyleye dir. Ve dağı bir kimse ehl-i bid' atüñ yüzine güle baksa ol kimesnenüñ kalbinden Hāq sübhānehü ve te'ālā celle şānühü hāzreti imānuñ nürünü çıkarır dir. İnanmayan tecrübe eyleyüp görsün dir. Ve dağı zālimler bu kısımdandır. Süfyānü's-sevrī rahmetu'l-lāhi 'aleyh selātinile muşāhib olanlar dağı bu kısımdandır dir. Cāmi'ul-Fetevāda [263] Faşl-ı Cabbārda Müteķaddikāt ve āhirinde eyder ki: Zālimleri ve anlaruñ mu'āvinleri ve ğammāzlarını öldürmek mübāhdur. Ve öldürenlere şevāblar hāşıl olur dir. Zīrā anlarda ehl-i İslām şefķati yoķdur olmaz dir. Ve ehl-i İslām feraħ oldukları vaķtin feraħ olmazlar. Ve ğuşşālanduğı vaķtin ğuşşālanmazlar dir. Eyleye anları öldürmekde ğünāh yoķdur dir eğerçi tevbeleri zamānında ise dağı. Hikāyet olunur ki: Bir kimse toķsan toķuz adam öldürmişdi. 'Āķıbet tevbe itmek istedi varup bir zāhide şordu ki [264] Bu ķadar ķatl-i nefis idene tevbe var mıdur dedi. Zāhid yoķdur dedi. Bu şaķış zāhidi dağı öldürdi. Yine peşimān olup bir 'ālime varup yüz ķan idene tevbe olur mı dedi. 'Ālim eyder: Hāq te'ālā celle ve 'alā hāzretinüñ rahmeti boldur dedi. Ol şaķış eyitdi: Yā niçe bilirem Hāq te'ālā celle ve 'alā hāzreti tevbemi ķabül eyledüğünü neden bilem dedi. 'Ālim eyder: Bostān ek ve dağı bir ķuru ağaç dik bostanı gelene gidene üleşdür. Ķaçan ki ķuru ağaç göğere bil ki tevbem ķabül olmuşdur dedi. Vardı eyle eyledi. [265] Bir zamān yemişi üleşdürdi. Hiç ķuru ağaç göğermedi. Bir ğün görseydi bir kimse seğirdüp gider. Aña iki ķavun alup ayķıru çıkdı. Eyder: Al bu ķavunları yigil dedi. Ol eyitdi: Hay ne ķavun yimeķ filān filānile ķekişdi aña haber virmeğe giderin dedi. Bu kimse aña yalvarı gördi olmadı. Ķavunu alduramadı. Ğazaba gelüp anı dağı öldüri gelse görseydi ki ağaç göğermiş. Ğammāzı öldürdüğü berakātınadır. Meşāriķda eyder: 'Ālim ol kimseye didi kim filān memleketde iki ķariyye vardır. Var ķanğısında ķarār iderseñ anda tevbe idesin dedi. Bu kimse [266] giderken ecel erdi. Rahmet melekleri cennete çekdiler 'azāb firıştaları cehenneme çekdiler. Hāzret-i Cebrā'il 'aleyhi's-selām geldi eyitdi: Ölçün görün şulehā köyi mi yakın gelür yoķsa fāsıķlar köyi mi yakın gelür. Ölçdiler şulehā kövi yakın bulındı bir ķadem fāsıķlar köyinden. Rahmet melekleri alup cennete iletdiler dir. Ve bi'l-cümle ehl-i fesādile dosut olmamaķ gerekdür anlardan irāķ olmaķ gerekdür. Zīrā Allāhü te'ālā celle ve 'alā hāzretinüñ

sevmedüğü kimselerdür. Anlar ile dosutlık eylemek Hâk te‘âlâ hazreti celle ve ‘alâ hazreti düşmanlık eylemekdür. Ve dağı anlar [267] ile dosutlıktan anlarıñ yaramazlıkları dağı ziyâde hüşüşâ yaramaz mezheblülölerden key hazer eyleñ ki zîrâ anlarıñ yaramazlığı gâyetde sirâyet ider. Nitekim dinilmişdür: *Ve lâ tecâlîsü ehli’l-bid‘ati ve’l-ehvâ’i fe inne lehüm gurreten keffereti’l-câribe*. Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem hazreti buyurur ki: Kıyâmet güninde elli maqâm vardır. Her birinde biñ yıl tırılrsa gerekdür derler içinde. Ve issiler içinde başlarda beyinler çukur çukur çukrasa gerekdür. Ol biñ yıl tıracaq maqâmuñ birisinde ol kimseyi turgururlar ki Hâk te‘âlâ hazreti celle ve ‘alâ hazretinüñ [268] dosutların sevmemiş olalar. Birisinde biñ yıl tıracaq oldur ki Hâk te‘âlâ hazreti celle ve ‘alâ hazreti sevmedüğü kişi ile dosut olmuş ola. Ve dağı ‘azîzler buyurmuşlardır: Beyit: Hâk için sev mü‘min şadıqları / Hâk için sevme münkir fâsıqları. Ammâ her kişiye güler yüzle ve tatlu dil ile mu‘amele eylemek gerekdür didükleri aña göredür. Dimişler ki yâ terbiye ideyim yâ şerrinden kırtılayım diyü yâ bir hâcet ki andan gayrıdan bitmez ol hâşıl olsun deyü müdürâ ile mu‘amele eylemekdür dimişler. Qale Rasülü’l-lâh şalla’l-lâhu [269] te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: *Men intehede şâhib bid‘atin emenehü’l-lâhü min fere‘in yevme’l-kıyâmeti*. Qale’l-lâllahu tebâreke ve te‘âlâ: *Lâ tecidü kavmen yü‘minüne bi’l-lâhi ve’l-yemi’l-âhiri yüveddüne men hade’l-lâhe ve rasülehü ve lev kânü ebâ‘ehüm ev ebnâ‘ehüm ev ihvânehüm ev ‘aşiratehüm ilâ‘ike ketebe fî kulûbihimü’l-îmâne ve eyyedehüm bi-rûhin minhü*. El-âyete Bu meşâ’ilüñ kimi Keşşâfdan kimi Tefsîr-i Neseîden kimi İhyâdan kimi Lübâddan ve kimi Ravzatü’l-‘Ulemâdan kimi Şir‘adan ve Şerhinden ve kimi Câmî‘ul-Fetevâdan ve kimi Zuhûru’l-‘Âbidinden ve kimi Şâyeden ve kimi Revnâku’l-Mecâliden kimi Enîs-i Celîsden kimi ‘Avârifü’l-Me‘ârifden ve kimi [270] Mesnevîden kimi Bostânu’l-‘Ârifinden kimi Firâsetnâmeden kimi kütüb-ü meşâyihden kimi dağı münâsib yirlerden menkûldür. Faşl-ı fî tafşîl-i ahvâl-i ehli’l-beyt. Ehl-i beyt ahvâlinde hâtunlar ahvâli muqaddem olmağ gerek idi. Lâkin te’hîr eyledük tafşîle muhtâc olduğı ecilden. Evvel evlâduñ ahvâlin söyleyelüm. Bilgil ki oğlanuñ ve kızuñ ata ana üzerinde üç dürlü haqları vardır. Evvelki haqq oldur ki toğduğı vaktin gökcek isim koyalar. Oğlan ise enbiyâ evliyâ ve şulehâ isimlerinden koyalar. Yâhüd bir isim koyalar ki [271] ma‘nâsı gökcek ola. Ve eğer kız ise peygamber hâtunlarınuñ ve kızlarınuñ ismin koyalar ve yâhüd şâlihâ hâtun ismi koyalar. Yâhüd bir isim koyalar ki ma‘nâsı merğüb ola. Ba‘zılar ebder evlâduñ ata ana üzerinde evvelki haqq budur ki anası eyü soydan ola. Zîrâ aşısız soydan olmaya. Töhmetsüz tamardan ola. Zîrâ

aşılız şoydan ve yaramaz tamaradan alınmış olsa idi oğlanuñ ve ol kızuñ halık içinde ‘ırzı eksik ve yılduzu alçaq olur. Hiç yok yirden başlarına kaçarlar senüñ südün şöyle değil midür ve şoyuñ filān [272] şöyle değil midür dirler. Belki evlāduñ kendi de ol ‘ırkıdan eksik olmaz. Zīrā dinilmişdür: *İnne’l-‘ırka nezze‘un*. Dimek olur ki: Taḥkīkā tamar çekicidür. Ya‘nī eyü tamar eylūge ve yatlu tamar yaramazlığa çekmesin kıomaz dir. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki: *İyyāküm ve’l-ḥazıra’d-demin*. Ḥazıradimen diyü mezbeledede biten ota dirler. Ya‘nī dimek olur ki: Ḥazer eylemek şol güzel ‘avrat ve kızlar almaqdan ki şoyı eksik ve südi yaramazdur. Lākin bu didiğümüz ekşeriyvadur. Ve ba‘zı düşer ki yaramazlardan eyü ve eyülerden yaramaz ḥāşıl olur. Nitekim Ḥaḳ te‘ālā [273] celle ve ‘alā ḥazreti buyurur: *Yuḥricü’l-ḥayyi mine’l-meyyiti ve yüḥricü’l-meyyite mine’l-ḥayyi*. El-Ayete. Ammā eyü esmālar virmede ḥikmet budur ki şuleḥāya teşbīhdür. Ve bir daḥı budur ki kıyāmet güninde nice cehennemliğı cennete emir iderler adları Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinüñ dosutlarından birinüñ ismine beñzemeyile dir. Ḥazret-i Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥazreti buyurur ki: Bir kimsenüñ adı Muḥammed olsaydı aña söğmeñ belki aña ḥürmet eyleyüp meclislerinde yir eylemek [gerek]. Ve enbiyā ve evliyā ve melā’ike adlu kimselere daḥı söğmek yoqdur ‘izzet-i ikrām gerekdür. Evlāduñ ata ana üzerindeki ikinci [274] ḥaḳkı oldur ki Ḳur’ān-u ‘azimü’s-şān öğredeler. Ammā Ḳur’āna virmenüñ evlā vaḳit dörüt yaşar ve dörüt aylık ve on günlük olmaqdur. Ve bir rivāyetde on dörüt günden şoñra oqumağa vireler. Ammā Ḳur’ānuñ öğrenmesi boruḳ olduğı budur ki zīrā bāliḡ bāliḡa olanlara namāz farızdur. Ve namāz hod Ḳur’ānsız olmaz. Meḡer şaḡır yā dilsüz ola. Ve bir daḥı budur ki Ḳur’ān oqumaḳ efzāl-i ‘ibādetdür. Rasūlü ekrem ḥabībü muḥterem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥazreti buyurur ki: *Mā min şefi‘in efzālü menziletin ve ‘inde’l-lāhi yevme’l-ḳiyāmeti mine’l-ḳur’āni lā nebiyyün ve lā melekün*. Dimek [275] olur ki: Kıyāmet güninde ḳur’āndan efzāl şāfi‘ yoqdur ne nebī vardur ve ne melek vardur ve ne ḡayrı vardur dir. Ve daḥı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Men ḳare’e’l-ḳur’āne şümme vüyyi’e enne eḥaden ūtiye’l-efzale mimmā ūtiye ileyhi fe ḳadi’steşğara mā ‘azzemehü’l-lāhü te‘ālā*. Dimek olur ki: Bir kimse Ḳur’ān-u ‘azimü’s-şānı oqusa daḥı andan şoñra zan eylese ki kendüye virilen ni‘metden efzāl ḡayrı kimseye ni‘met virilmişdür ola dise taḥkīkā ol kişi Allāhu ‘azimü’s-şāna ta‘zīm itdüḡin taḥkīr itmişdür dir. [276] Ne‘üzübü’l-lāh. Ve daḥı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Ḥaḳ sübhānehü ve tebāreke ve te‘ālā ḥazreti Tāha ve Yāsin-i şerif süresin yeri

göği yaratmazdan ve cemî'î hâlıkı yaratmazdan biñ yıl evvel okudu. Melekler Qur'ânı iştdiler dağı eyitdiler: Ne bahtlı şol diller ki bu Qur'ânı okurlar dediler. Cābir bin 'Abdu'l-lāh rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü ve 'Abdu'r-raḥman bin Sümmürete rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü rivāyet ider kim bir gün bir kişi geldi eyder: Yā Rasūla'l-lāh 'aleyhi's-salātü ve's-selām bir kimse veledine Qur'an [277] öğretse yā öğredürse aña şevāb nedür dediler. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki: Qur'an Allāhu 'azīmü's-şān ḥazretlerinüñ kelām-ı şerīfidür. Şevābınüñ nihayetini Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥazreti bilür dedi. Nāgāh Cebrā'īl 'aleyhi's-selām geldi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem Cebrā'īl 'aleyhi's-selāma şordı. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyder: Nihāyetin Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥazreti bilür dedi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām göge ağdı. İsrāfīl 'aleyhi's-selāma uğradı şordı. İsrāfīl 'aleyhi's-selām dağı eyle dedi. [278] Ḥaḳ sübhānehü ve te'ālā ḥazreti Cebrā'īl 'aleyhi's-selāma bildirdi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām geldi eyder: Yā Rasūla'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem Ḥaḳ te'ālā 'azze ve celle saña selām virür ki bir kimse oğluna Qur'an öğretse yā öğredürse Ḥaḳ te'ālā 'azze ve celle ol kişiye oñ biñ ḥac ve on [biñ] 'umre ve on biñ ğazā şevābın virir ve dağı on biñ aç müslim ta'āmlandurmuş ve on biñ çıplak müslim tonatmışca ve İsmā'īl peygamber 'aleyhi's-selām evlādından on biñ kıl azād itmişce şevāb yazılır ve Qur'ānuñ her [279] ḥarfı başına oñ biñ günāhı yarlığanur dir. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyder: Yā Muḥammed şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem dimezin ki elif lām bir ḥarīfdür. Belki dirim elif bir ḥarīfdür lām bir ḥarīfdür mīm bir ḥarīfdür. Ve dağı Yā Muḥammed şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem Qur'an kişiye ḳabrinde yoldaşdur ve şırātı yıldırım gibi geçüp tā cennete iledüp kerāmetlere yetiştürmeyince ayırmaz dir. Ḥazret-i 'Āyişe şiddīka rażiya'l-lāhu 'anha ve 'an ebīhā eyder: Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem bunu iştdi eyitdi ki: Ḥayıf şol [280] oğlancıklara ve kızcağızlara ataları ve anaları Qur'ānu 'azīm ve edeb öğretmezler de dünyāya çalışmağile cāhil büyürler giderler. Ben ol evlādına Qur'an 'azīm öğretmeyenden beriyim diyü buyurdu. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki bir gönülde Qur'an 'azīm olmasa ol gönül vīrān ev gibidür ḥarābdur 'imāret değıldür. Ve dağı Ma'az ibn-i Cebel rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur: Ḥaḳ sübhānehü ve te'ālā 'azze ve celle Qur'an 'azīm ehillerin kıyāmet güninde da'vet eylerler dağı başlarına birer tāç geydürürler. [281] Her bir tācuñ yetmiş biñ terki vardır her biri terkinde kızıl yāḳutdan bir terki vardır her bir cevherin nice nice menzil yol nūrı düşer. Bu tāç giyen Qur'an 'azīm ehline

dirler ki rāzī oldun mı? Eyder: Rāzıyım. Kirāmen k̄atib̄in eyder: Daḥı vir yā Rabbi. Rabbū'l-‘izzet celle ve ‘alā emir ider hülleler geydüreler. Daḥı dirler rāzī oldun mı? Ol eyder: Rāzıyım. Kirāmen k̄atib̄in eyder: Daḥı vir yā Rabbe'l-‘ālemin. Haḫ sübhānehū ve te‘ālā celle ‘azemetühü buyurup emir ider: Yaz beri sağ elüni. Bu kişi daḥı sağ elüni yaza. Haḫ te‘ālā ‘azze ve celle rızvānile taldura. Ve daḥı Haḫ sübhānehū ve te‘ālā ‘azemetile ide ki yaz şol [282] elüni. Bu kişi daḥı şol elin yaza. Haḫ tebāreke ve te‘ālā celle şānühü hūlidle taldura. Allāh sübhānehū ve te‘ālā celle ‘azemetehü buyura ki: Rāzī oldın mı? Ol diye ki: Rāzıyım yā Rabbi. Melekler diyeler ki daḥı vir yā Rabbi. Haḫ te‘ālā bu kişiyeye güneş nūrı kadar bir nūr vire. Ol nūrın cevresinde yetmiş biñ feriştelere uşalar. Haḫ te‘ālā celle şānühü ol meleklerle buyura ki aluñ kişiyi cennete götürün Qur‘ān-u ‘azīmüñ her bir harfi başına bir şevāb ve bir derece her bir derecenüñ aralıḡı yüz yıllıḡ yol olsun diye. Melekler bu kişiyeye diyeler ki di imdi Qur‘ānı oḡu. Bu kişi Qur‘ān-u ‘azīmü’ş-şānı [283] oḡuya. Oḡuduḡca hevādan yaña uça. Yüḡrük oḡumaḡa k̄ādir ise yüḡrük uça. Bir bir oḡumaḡa k̄ādir ise arḡın arḡın uça. Vara bir lü’luden çardaḡa kona. Ol çardaḡuñ yetmiş biñ kapusu vardur kızıl altundan. Ve her bir kapunuñ ileyinde bir baḡçe vardur. Ve her baḡçede dürlü aḡaçlar var. Her bir aḡaçda dürlü yemişler var. Ve hem ol baḡçelerde ırmaḡlar aḡar. Ve her ırmaḡuñ kenārında köşkler ve sarāylar var. Ve ol köşkerin ve sarāyların içinde hūriler ve hizmetkarlar var. Ve daḥı gözler görmedük ve kulaḡlar iştmedük ve benī ādem ḡalbine gelmedük nesnelere vireler. [284] Evvelki kapudan yetmiş biñ ferişteḡe gelürler. Her bir feriştenüñ elinde yetmiş biñ armaḡān olup bu Qur‘ān oḡuyan kişiyeye virürler. Daḥı eyderler: Şafā geldüñ Haḫ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazreti saña selām itdi dirler. İkinci kapudan yüz kırık biñ ferişteḡe gelürler. Haḫ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazretinden selām getirürler ve armaḡānlar virürler. Üçüncü kapudan iki kerre yüz biñ ve daḥı seksen biñ ferişteḡeler gelürler de her bir kapudan gelen gelen ferişteḡe bu tariḡ üzerine ziyāde olurlar. Tā ki yetmiş biñ kapudan gelürler ve armaḡānlar ve selāmlar getirürler bu Qur‘ān [285] oḡuyan kimseye. Bu vechile iḡzāz ikrām itdükdən şoñra Allahu tebāreke ve te‘ālā celle celālehü buyura ki: Atasın anasın daḥı getüreler anlara daḥı buña virdüḡi ni‘met gibi ni‘metler virile. Anlar diyeler ki: Bize bu kerāmetler ne sebebedendür ki virildi biz ḡod buña müsteḡaḡ deḡildük zīrā buña lāyık ‘amel işlememişdüḡ diyeler. Bu fażiletler size evlādıñuza Qur‘ān ‘azīm oḡudup oḡutduḡuñuz sebebeden virildi diyeler. Ve daḥı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki Qur‘ān ‘azīm oḡuyan oḡlancıkların atasından ve anasından [286] kabir ‘azābı eksilür eḡerçi kim kāfir ise daḥı.: Bir gün

Şultân-ı enbiyâ Rasûlü kibriyâ şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem aşhâbı ile giderken bir maqbereye uğradılar. Peyğamber 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazreti ağladı. Öteden beri gelürken maqbereye uğradığı vaktin güldü. Yanındağı kimseler eyder: Yâ Rasûla'l-lâh 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm evvel ağladuñuz şimdi güldüñüz sebep nedür? Rasûlü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm buyurdi: Evvel ağladuğuma sebep bu idi kim bu kabirdeki kişiye 'azâb iderlerdi. Aña acıyup ağlardum. [287] Meğer ol kişi öldüğü vaktin 'avratı hâmile imiş. Soñra oğlan toğurmuş. Oğlancık dağı büyümiş Kur'an okumağa virmişler. Biz ki kabirden bu yaña geçdük oğlancık bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-raḥîm okumuş Haḡ sübhânehü ve te'âlâ 'azze ve celle hazreti ol kabirdeki kişiuñ 'azâbını defi' eyleyüp kabrini cennet bağçelerinden eylemiş oğlancuğı bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-raḥîm okuduğı sebebden. Aña feraḡ olup güldüm dedi. Şâhib-keşşâf eyder: Huzeyka ibn-i Yemânî rahmetu'l-lâhi 'aleyh Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden rivâyet ider: Haḡ te'âlâ 'azze ve celle hazreti [288] bir tâ'ife *ḡatmen maḡziyyen* ya'ni elbette 'azâb gönderir. Ol tâ'ifenüñ kitâbhânesinde oğlancıklardan birisi fâtiḡâ'-i şerîf sūresin oḡur bulunur. Dağı Haḡ te'âlâ celle celâlehü ol fâtiḡâ'-i şerîf sūresin oḡuyan oğlan okuduğı Kur'an-ı kerîm ḡürmetine ol tâ'ifeden kırık yıl 'azâbı defi' ider dir. Ve dağı bilmek gerekdür ki bu didüğüümüz şevâb şol vaktin ḡaşıl olur ki mu'allimüñ ḡâlbi şabînuñ vâlideyninden yâ velîlerinden birisi rızâ eylemeğile olur. Eğer mu'allimi ḡoşnüd eylemeseler şevâb ḡaşıl olmaz dir. Ba'zı fetevâda eyder: Bir kimesne [289] bir kimse için Kur'an ḡatim eylese ekille ücret kırık dörüt dirhem şer'î gerekdür. Eğer kırık dörütten eksik olsaydı ne oḡuyana şevâb yazılır ve ne oḡudana şevâb yazılır. Fetavâ-yı Taḡarḡânide dağı mefhûm budur. Ve dağı Fetavâ-yı Bezzâzide eyder: *În lem yecir beyne ebi's-şabiyyi ve'l-mu'allime şart yü'merü vâli'di's-şabiyyi bi teḡîbi ḡalbü'l-mu'allim*. İbn-i Mes'ud raḡiya'l-lâhu 'anhü eyder: Şeyḡân 'askeri her şabaḡ ḡalkı azdurmağa tağılırlar. Aḡşam olıcaḡ yine yanına derilürler. Şeyḡân her birisine şordu ki ne itdüñüz? Her birisi ḡalkı ne ne vechile [290] azdurdı ve ne sebeble fesâd itdürdi ḡaber virürler. Şeyḡân dağı igen muḡayyed olmaz. 'Āḡıbet bir an ednâsı eyder: Ben bir oğlanı ḡocadan alıḡoydum dir. Şeyḡân sevincinden ḡuru gelür. Ol eyle diyen şeyḡancuğı ḡucaḡlar göğsine başar bağıruñ yir eyler ve getirür çaḡ kendi yanına oturdur dir. İbn-i 'Abbâs raḡiya'l-lâhu 'anhü Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden rivâyet ider: Bir kimse Kur'an ezberlese dağı unutsa ḡiyâmet güninde elsiz ayaḡsız ḡopar dir. Ve dağı Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ [291] 'aleyhi ve sellem buyururlar ki: Baña cemî'-i ümmetüñ günâḡlarını 'arız eylerler.

Kur'an-ı 'azîm okuyup dağı unutmaktan ulu günâh görmedim dir. Ebû Süleymân Dârânî eyder: Zebânîler Kur'an-ı 'azîm okuyup dağı 'aşî olanlara 'azâb eylemeğe puta tapanlara 'azâb eylemekden artuğ dağı seğırdüşürler dir. Ve bi'l-cümle kelâm-u emîr emîrû'l-kelâmdur. Ya'nî beğlerün sözi sözlerin beğidür. Maḥlûkât üzerine Ḥaḳ te'âlâ ḥazreti celle ve 'alâ ḥazretinün ululuğı nice ise kelâminuñ dağı ğayriler kelâmı üzerine ululuğı eyledir. [292] Meşelâ ekâbirlerden birisinden bir mektûb gelse maşlahâtını ḳorsun dağı anı oḳursun yâ oḳuyandan diñlersin. Eğer ol mektûb oḳunurken bir kimse söyleseydi aña işâret idersin epsem ol dirsın. İmdi Kur'an-ı 'azîmü's-şânı dağı Allâhü te'âlâ 'azze ve celle 'azemetehüden gelmiş bir ḥükümdür. Oḳuduğun vâḳtin yâ oḳudduğı vâḳtin cemî'-i nesneden iltifât kesüp dağı cânı ve dilden diñlemezsenn Ḥaḳ te'âlâ celle ve 'alâ ḥazretinün kelâm-ı şerîfini ol bir aña birden ve kelâmından alçaḳ görmüş olursın. Fikir eyle ve dağı beğlerden [293] birisinden bir ḳuluna ḥüküm gelüp buyursa ki benim için işbu vechile bir sarây binâ eyle dise ve şöyle eyle böyle eyle dise ol ḳul dâ'im ḥükmi oḳusa ammâ sarây yapmağa ve pâdişâhuñ didüğüne muḳayyed olmasa belki yapılmış yerlerini sarâyıñ yıḳsa oḳuduğça ḥâlî nedür. Allah tebâreke ve te'âlâ ḥazretinden gelen Kur'an-u 'azîmü's-şânı dağı aña ḳıyâs eyle. Ya'nî Kur'an-ı 'azîm ile 'ameli ri'âyet eyle. 'An 'Alî razıya'l-lâhu te'âlâ 'anhü 'an Rasûlu'l-lâh şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: *Elâ innehâ seyeküne fitnetün ḳâlû efemâ'l-maḥrecü* [294] *minhâ yâ Rasûla'l-lâh.* Ḳâle'n-nebiyyu şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: *Elâ innehâ seyekünü fitnetün ḳâlû efemâ'l-maḥrecü minhâ yâ Rasûla'l-lâh.* Ḳâle'n-nebiyyu 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm: *Kitâbu'l-lâhi fîhi nebe'un min ḳalbicüm ve ḥayra mâ ba'deküm ve ḥükme mâ beynicüm hüve'l-faşlü leyse bi'l-hizli men terekehü min cabbârin ḳaşemehü'l-lâhü ve mene ibteğıye'l-hüdâyi fî ḳabrihi ezallehu'l-lâhü ve hüve ḥablü'l-lâhi'l-metinü ve hüve'z-zikrû'l-ḥakîmü ve hüve'sırâtu'l-müsteḳîm hüve'l-lezî lâ nüzzi'u bihi illâ hevâ'e ve lâ yeltebes bihi'l-elsinü ve lâ yeşfe'u minhü'l-'ulemâ'ü ve lâ yaḥliḳu 'an keşreti'r-raddi ve lâ yenḳaziye 'acâyibhü hüve'l-lezî lem tenḳaziye'l-cinnü izâ [295] semi'atehü. Ḥattâ'l-âyete. *Ḳâlû innâ semi'nâ ḳur'ânen 'aceben yehdî ile'r-rüşdi fe âmennâ bihi.* Men ḳâle bih: *Şadeḳa şaddehü ve men 'amile bihi ücira ve men ḥakeme bihi 'adele ve men de'ıye ileyhi hüden ilâ şırâtin müsteḳîm.* Ve 'an Rasûlu'l-lâh şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: *Ü'titü mekâne'tevrâti's-seb'a't-tivâli. Ya'nî Mine'l-baḳarati ile'l-berâ'eti ve ü'titü mekâne'l-incîli'l-metin hüve küllü süretin mi'ete âyetin ev ekşsera ve ü'titü mekâne'z-zebürü'l-meşânî. Ya'nî Nevâḳızuhü mine'l-mi'eti ile'l-ḥücürati. Ya'nî Müfaşşalu ve ü'titü bi-fâtiḫati'l-kitâbi ve**

h̄atimū'l-bakara min tahti'l-'arşi lem [296] *yü*'tahā nebiyyün *kaṭṭün ḳablī* ve a'*tānī* *rabbī*'l-mufaṣṣaleti nāfileten. Ve ḳale'l-lāhu tebāreke ve te'ālā celle 'azemetühü: *İnnā hāzā*'l-ḳur'āne *yehdī li*'l-leti' eḳvamü ve *yübeṣṣira*'l-mü'minīne'l-lezīne *ye*'melūne'ş-şālihāti enne lehüm ecran ḳasenen mā kibīne fīhi ebeden. Ve ḳale'l-lāhu tebāreke ve te'ālā celle 'azemetühü: *Ve lev enne mā fī*'l-arzī min ṣeceratin eḳlāmün ve'l-baḫrū yemüddühü min ba'dihi seb'ate ebḫurin mā nefidet kelimātu'l-lāhi ve lev *ci*'nā bi-mişlihi mededen. El-āyete. Ḳur'ān-u 'azīmü'ş-şān ḫaḳḳında naḳīl olunan eḫādīş-i şerīf kimi Ravzatü'l-'Ulemādan kimi Muḫtaşar İhyādan kimi Tergīb-i Terhībden kimi Zuḫru' [297] l-'Ābidīnden kimi Keşşāfdan kimi Me'ālim-i Tenzīlden ya'nī İmām-ı Beḡavī Tefsīrinden menḳüldür. Ve daḫı ata ana evlādına Ḳur'ān-ı 'azīmden şoñra 'ulüm daḫı öğredeler. Abdestden ve namāzdan ve ḡayrıdan farız vācib ve sünen ve tevāfil olan nesnelere yedi yaşından toḳuz yaşına varınca. Toḳuzdan şoñra namāz ḳılduralar. Eḡer ḳılmaz ise ḳıldurmak gerekdir. Ve eḡer namāz ḳıldıḡdan şoñra daḫı oḡlandan 'ilim ṭalebin eyleye. Añlarsa 'ilme vire. İhtiyāc olduḡca ḫarçlık vire ḳādir ise. Ve eḡer ḳādir deḡilse Ḫaḳ te'ālā celle ve 'alā ḫazretine [298] ışmarlaya. Rızık Ḫaḳ te'ālā celle ve 'alā ḫazretinüñ üzerinedir. Ve eḡer oḡlanuñ 'ilim ṭalebin añlamaya bir şālih kişiyeye şan'ata vire. Fāsıḳa virmeden ḫazer eyleye zīrā müştēhāyise fesādı ma'lūm ve eḡer deḡilse daḫı anuñ fişḳından vesā'ir yaramazlıḡından. Ne ki kesib iderse atasına anasına daḫı ol ḳadar ḡünāh yazılır. Nitekim Ḫaḳ sübhānehü ve te'ālā ḫazreti buyurur: *Ve nektübü mā ḳaddemü āşārehüm*. Ve daḫı san'atlarda ḫor ve çepel san'ata virmeye ḳancılık gibi süpürgecilik gibi ya'nī ḫalḳuñ külin ve tersin ve mezbelesin ve maḫalleden leşler ve necisler gibi [299] şeyler ṭaşıyıcılık ve kirişcilik gibi ve ṭabbāḳlık gibi ve daḫı bunlara beñzer her ne var ise. Zīrā ehl-i ḫirfet arasında bu şanāyi'üñ ehline ḫor baḳarlar necāsete muḳārin olduḡları sebebden. Rasūlu'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem bir nice san'atlara kerih görür. Bir kefen şatmaḡı bir taḫıl şatmaḡı bir ḳaşşablıḡı bir ḳuyumculuḡı bir yesīr şatmaḡı bir ḳancılıḡı bir süpürgeciliḡı bir debbāḡlıḡı bir kirişciliḡı vesā'ir daḫı necāset ki muḫālīṭ şan'atları. Ve daḫı İbn-i Sīrīn Veḳatāda ücret-i dellāl mekrūhdur dirler. Zīrā metā' şatmaḡda yalan gerçek çok söylerler ve mübālīḡalar [300] eylerler dir. Ve bir daḫı bu ki ücret-i ḫizmeti zaḫmetine göre almaz metā' ḳıymetine göre alır ol ḫod şer'ī deḡildir. Ve daḫı 'ulemā kerih görmüşlerdür. Kelbūñ bahāsını eḡerçi kim ḫanefiyyüne ḳıtında beyi' ṣaḫīḫ ise daḫı ve daḫı mekrūhdur. Bir erkek ṭavarı bir dişiye aşırmaḡ ya'nī ücret mekrūhdur. Zīrā ḡāḫ meni iner ḡāḫ inmez ve ḡāḫ ṭutar ve ḡāḫ ṭutmaz. Ve daḫı

mekrūhdur bir murād için virilen armağan. Ve mekrūhdur şağıcıların ve çalgıcıların kesbi ve sâz aletinüñ bahâsı ve kendiden bilmeyen uşağın [301] kesbi ya' nî alımı şatımı tamâm bilmeyenüñ kesbi. Ve dağı şabîñ rızqın yemek dağı ataya anaya helâl değıdür. İnşâ'allāhu te'ālā tafşîl oluna. Ve dağı mekrūhdur bir kimseyi bāzār iderken utandurup dağı tamâm razî olmadın bir nesnesin almağ. Ya' nî ol nesne mekrūhdur tayyib değıdür. Ve dağı mekrūhdur hile ile alınan ve şatılan nesnenüñ bahâsı halel değıdür. 'Aybı gizlenen nesnenüñ bahâsı 'aybı yoğdur dedi ise ve beyânsız şatdı ise mekrūhdur. Ve dağı bu aşıl tarîklar ile olunan kesbüñ berekâtı [302] olmaz dir. Hikâyet olunur ki: Bir kimsenüñ bir kaç inecükleri var idi. Dâ'im sūdlerin şatar olduğı vaqtin şu kıatar dağı azdan şatardı. Bir gün bir sil gelüp bu inecükleri helāk eyledi. Bu kimsenüñ bir kızcugazı var idi eyder: Yâ baba ol ineğümüzün sūdine kıarışdurduğın şular cemi' olup geldiler inecükleri ğayrı alup helāk eyledi dedi. Ve dağı fuğaradan kaçırup gice ile götürülen hırmanuñ ve bağıñ ve bostānuñ dağı berkātı olmaz dir. Nitekim Hâğ te'ālā celle ve 'alâ hazreti Kıur'an-u 'azîminde buyurur [303] *İnnâ belevnâhüm kemâ belevnâ aşhâbe'l-cenneti* didüğünde tefsîrde beyân eyler. Ve dağı sâ'illerden cerrârlardan alınan nesnelerden berekât bulunmaz dir. Ammâ kesiblerüñ hayırlısı evvel ğazâ mâlıdur andan soñra ticâretdür hıyânet olunmamağ şartıle. Lâkin bir kimse bir nesneyi şatduğundan soñra bir miğdâr şadağa eylemek müstehâbdur. Ol bāzār arasında olan isrâfa ve sehiv ile olan yalan sözlere keffâret olmağıçün. Ve ticâretten soñra hayırlı ekincilikdür. Ba'zılar eyder: Ekincilik ticâretten [304] efzâldür dirler. Ve dağı bilmek gerekdür ki dâ'im ekilen yere teris dökmeğ gerekdür tâ ki ol yere ğidâ ve kıuvvet ola dir. Gereğ tavâr tersi olsun gereğ kıuş tersi olsun. Hıuşuşâ göğercin tersi hıyâr bostānuñ boğazın toldurduklarını vaqtin kökünü toğundurmadan çevre yanına dökmeğ ğâyetde fâ'ide ider dir. Ve dağı ağaçların yemişi yatlusına eyü yemiş ağacından aşlamağ hağdur dir. Meşelâ terbiyetsizlere terbiyet itmek gibidür. Ve dağı kıazmağ ve buğamağ vesâ'ir terbiye hağkıdır. İmâm-ı Ğazâlî rahmetu'l-lâhi 'aleyh [305] eydür: Selefü şâlihîñün san'atları on dürlüdür. Biri ticâret ikinci boncıçılığ üçüncü hāmallığdır dördüncü derzîliğdür beşinci çölmekçilikdür altıncı kağıdcılığdır yedinci kezircilikdir sekizinci edikcilikdür vesâ'ir ayak kıabı ne var ise toğuzuncı demürcilikdür onuncı eğercilikdür ya' nî muğâflığ ve ğayrı eğercilik ne var ise. Muğtaşar-ı İhyâda eydür: Şübhesiz helâl mâl dârü'l-harbden alınan mâldur ne vechile alınursa alınsun. Ammâ cenk ile alınmış olsa idi hımsı çıkımadan yemek helâl olmaz dir. Dârü'l-harb mâlından soñra [306] av avlamağıla kesib olunan mâldur. Meselâ balığ avlayup satmağ gibi ve ğayrı av gibi.

Andan sonra tağlardan ve mübâh mişelerden odun getirüp şatmak gibi. Lâkin anda da arka ile getürmek efdâldür güci yetene. Andan sonra ma' denlerden nesne olacak toprak çıkarup şatmak gibi yâ düzmek dağı andan sonra şatup bahâsın almak meşelâ boncuğ gibi ve çölmek gibi. Ve dağı bilmek gerekdür ki ehl-i hîrfetüñ üstâzlar kimlerdür? Meşelâ ' ilim ve ekincilik ve demircilik ve dağı keçecilik ve debbâğlık Âdemden kalmışdur. Ve etmeği [307] evvel Havvâ Ana bişirmişdür. Çay taşı üzerinde arpayı bezdürme eylemişdür. Kaşada eydür: Etmeği evvel Âdem ' aleyhi's-selâm bişirmişdür dir. Ve hem buğday arpa anuñ kepeğidür andan hâsıl olmuşdur dir. Şol vaktin kim Âdem ' aleyhi's-selâm cennetden çıkıldılar Havvâ ile çıplağ çıkıldılar. Cibril ' aleyhi's-selâm cennetden bir çoç getürdi boğazladılar yününi keçe eyleyüp bağlandılar. Derisin dibâgat idüp döşendiler. Kaşada eydür: Havvâ yününi eğirdi ' aba idinüp geydiler dir. Ammâ dibâgate necâset şöñradan [308] te'lîfdür Allâhu a' lem. Lâkin ehl-i fetvâ necâset karışık dibâgati cā' iz görürler. Zîrâ şöñra mısmıl suyuyla yunmağıla mısmıl olur dirler. Ve dağı temiz olmuşuñ derisi dibâgatle mısmıldur ve bir mısmıl deriyi veyâ günü necis yağıla ' ilâç olunmuş olsa mısmıldur. Şatduğı vaktin beyân iderse hoş itmezse dürüsdür. ' İlâç olunmuş olsa mısmıldur. Ammâ necis yağı yakmada nağil görmedük. Lâkin kıyâs buyurdu ki harâm ola zîrâ necis harâmdur ve harâmuñ taşarrufı dağı harâmdur. Lâkin debbâğ huşuşında ' ilâç ile mısmıl olur. [309] Ve ammâ demircilik Hazret-i Âdeme geldüğü süreyi hadîd tefsîrinde beyân iderler. Ve bir rivâyetde ve âyetde çulhâlık dağı Âdemden kalmışdur. Anıñçün ba' zılar eyder: Bir kimse çulhâyı horlasa Âdem peygamber ' aleyhi's-selâmı horlamış gibi olur. Ve bir rivâyetde çulhâlıguñ şeyiği Şît peygamber ' aleyhi's-selâmdur ve derzînüñ şeyiği İdrîs ' aleyhi's-selâmdur. Ve dağı yarağ cinsin evvel İdrîs ' aleyhi's-selâm te'lîf eyleyüp Kâbil evlâdına gâzâ eylemişdür. Hattâ pul pul zırhı dağı İdrîs peygamber ' aleyhi's-selâm te'lîf eylemişdür. Lâkin halka cevşeni Dâvud peygamber ' aleyhi's-selâm te'lîf [310] eylemişdür. Muhaşşal gâzîlerin şeyiği dağı İdrîs peygamber ' aleyhi's-selâmdur. Ammâ demirciler şeyiğimiz Dâvud peygamber ' aleyhi's-selâm didükleri bilmedüklerindendür. Nitekim debbâğlar ve neccârlar Ahî Evrân ve Habîbü'n-Neccâr didükleri gibi. Demirciler ve debbâğların şeyiği Âdem peygamber ' aleyhi's-selâm hemân halka cevşen düzen demircilerin şeyihidür. Nitekim sâ' ir silâh âletin düzen demircilerin şeyiği İdrîs peygamber olduğı gibi. Ve dağı kalem birle kitâb ve ' ilm-i hisâb ve ' ilm-i nücüm İdrîsüñdür. Ve dağı kile terâzû ve arşun İdrîs peygamber ' aleyhi's-selâm [311] te'lîf eylemişdür. Ve neccârların şeyiği Nüh peygamber ' aleyhi's-selâmdur ve kilim ve gıyesi vesâ' ir estâr

āletin. Meşelā muṭāflık gibi ve ğayrı elile doğınan nesnelere şeyiği Şālih peygamber ‘aleyhi’s-selāmdur. Ve Bezzāzların şeyiği İbrāhīm peygamber ‘aleyhi’s-selāmdur. Ve dağı Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki: Eđer ehl-i cennet ticāret ider imişse bezzāzlık iderlerdi. Ve eđer ehl-i cehennem ticāret ider imişse şarrāf ticāretin iderlerdi ya‘nī aqça alup şatıcılar olaydı dir. Ve dağı Mūsā peygamber ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām Muḥammedü’l-Muştafā şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem koyun gütmişlerdür. Ve cemī‘i peygamberler ‘aleyhi’s-salāti ve’s-selām koyun gütmişlerdür. Ve ‘İsā ‘aleyhi’s-selām ayakqabı dikenlerüñ na‘l-i ‘arabī gibi ve ğayrı ayakqabı gibi ne var ise kezirlerin ve boyacıların dağı mu‘cizāti ve irşād cihetinden şeyiğleri ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmdur. Ve değerimen ve ḥammām düzenlerin şeyiği Cemşiddür dirler. Cemşid İdrīs ‘aleyhi’s-selām aşḥābından idi. İdrīs peygamber ‘aleyhi’s-selām göklere gıtdikten sonra kāfir olmuşdur ve hem pādīşāh idi. Lākin Şir‘atü’l-İslāmda eyder: Evvel ḥammāma Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām [313] girdi. Tevkeri ya‘nī ḥırzimeyi ol tıttındı dir. Ve dağı Kaşāşda eyder: Ḥammāmı dağı değerimeni dağı Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām te’līf eylemişdür. Ve dağı rikāb āletini ya‘nī eđer ve aña müte‘allik olan esbābı ḥırzimeyi Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām işlemişdür. Ve dağı bilmek gerekdür kim ṭayyib kesiblerden birisi koyun cinsini tıttmağdur yüñi ve südi vesā’ir menfa‘ati için neslin üretmek için. Ammā aq qara muḥteliđ gerekdür. Şırf aq yā şırf qara olmaya qarışık ola. Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eydür: [314] Keçiye hürmet eyleñ zīrā cennet ḥayvānlarındandır. Ve dağı ṭayyib kesiblerden birisi ṭavuk tıttmağdur menfa‘ati için ve neslin üretmek için. Ve ba‘zılar eydür: ‘Avrat yalağı üzerinde ğusil eylese dağı ol yalağdan ṭavuklar içse cemī‘isi yavrı başlarlar dir. Rivāyet olunur ki: Bir kimse Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥāzretlerine geldi eyder: Evlādum qalīldür. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyder: Yumurṭa çok yiyici ol dedi. Ve dağı Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ḥāzreti eydür ki: [315] Enbiyādan birisi za‘f-ı mizācdan idi. Hāq te‘ālā celle ve ‘alā ḥāzretine şikāyet eyledi. Hāq te‘ālā celle ve ‘alā ḥāzreti dağı yumurṭa yigil dedi. Allāhu a‘lem. Ve ba‘zı meşāyiđ-ı ‘acemden Hikāyet olunur ki: Kesib güğerinden imiş. Ve ḥavāş kitāblarında eydür: Bir kimse güğerinlikde sırtlan başı gömseydi güğerin gāyetde üreye dir. Ve dilki başın gömseydi güğerin ürker gide. Güđerinlik issiz ḥālī qala. Ve eđer güğerinlikde qurut başın aşāqosa o güğerinliğe kedi ve şaısar girmeye [316] dir. Ve dağı bir kimse sünüsine veyā atnuñ boğazına qurut dişin aşsa idi yamacındağı qadīmi ve atı qorqup kendü kendüye ve atı atına

durmaya dir. Ammā deve cinsin ancak menfa‘ati için tutmak gerekdür. Neslin üretmek için tutmaya zīrā deve şeytān tabī‘atındadır dir. Anuñ için şolından sağdırur dir. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eydür: Koyun tutan tã‘ifenüñ gönülleri yumuşak olur dir. Ve tonbay ve kara tavar ehlinüñ gönülleri katı olur dir. Ve dağı koyun güden deve güdenden [317] efzāldür dir. Ve dağı hayvān cinsini güdmede sünnet oldur ki ayağı batacak yerlerde gütmeye meşelā tarla gibi ve çamurlar gibi ve bataklar gibi. Ve dağı ayağı incinecek yerlerde tutmaya meşelā taşlu ve dikenlü yerler gibi. Ve zararlız odlu yerlerde güde. Ve dağı issi olduğı vaqtin bir gölgeye götürüp gölgelendüre dir. Kāle Rasūla‘l-lāh şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: *El-hayru ma‘kūdün fī nevāşī‘l-hayli ilā yevmi‘l-kıyāmeti*. Dimek olur ki: Hayır berekāt dünyā vü ahiret atunı alını saçında bağlanmışdur tā kıyāmet günine dek [318] gitmez dir. Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hazreti Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ atların öğüp eyder: *Şāfinātü‘l-ciyād*. Şāfināt deyü ol ata dirler ki turduğı vaqtin üç ayağın düz başa tamām bir ayağın burnın basa. Ciyād diyü ‘arabī ata dirler yāhūd rümī olup cinsi eyü ola. ‘Acemī ata bürüzven dirler. Şāhib-Şir‘a eyder: Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hazreti katında atların sevgülisi katı kara ola dağı alnında sehelce ağ ola. Ammā ol ağ dimek aşağı olmayup söbi olmaya. Ol dağı üst dudağı [319] ağ ola yāhūd burnunuñ ucı ağ ola. Ve eğer dudağı yā burun ucı ağ olmazsa alını ağ olduğdan sonra sağ tarafından ol ayağı gevdesi gibi kara ola. Ve gayrı üç ayağınun bukağılığı ağ ola yāhūd bukağılığından bileğe dek ağ ola ammā dizine ulaşmaya. Ve bundan sonra sevgülü at oldur ki kızıl renkli ola. Yelesi kuyruğı siyāh ola. Ve ba‘zı rivāyetde kara ile kızıl arasında ola dir. Ammā atların dağı burnunuñ ve alnınınun tudağınınun ve ayaklarınınun ‘alāmeti evvelki gibi ola. Ve atlarınun ğazāda [320] sevgülüsü ayğırdur zīrā kılıç yalabduğca erenler şayhasın ve at süheylin işitdükçe şevki ve şecā‘ati artar dirler. Ammā yüzüük endāmı gevşer ve çır çır bevil itmeğe başlar dirler. Rasūlü ekrem habībü muhterem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hazreti kerīh görmüşdür ki ol sağ ayağı gevdesi renginde olup gayrı ayakları ağ olanı yāhūd üç ayağı gevdesi renginde olup dağı birisi ağ olanı. Ve Meşābihde eyitmiş ki: Şaşırı köstekli ağ olanı mekrūhdur dir. [321] Ve dağı bilmek gerekdür ki at koşmalı olsalar yarağısız atları bir milden artuğ seğırtmeyeler. Ve yarağılı atları altı milden artuğ seğırtmeyeler. Zīrā sünnet eyledür. Mil deyü dörüt biñ adıma dirler. Ve yarağı itmek dağı kırık gündür. Ve dağı atıla deve ile ve katır ile yarışup alınan öğdül ve öç helāldür. Ve oğ yarışdurup alınan dağı helāldür. Ve ba‘zılar kıtında balığ dağı eyledür. Ve ba‘zılar kıtında taş yarışdurmak

daḥī eyledür. Ya‘nī cā’izdür öci de ḥelâldür ve eğer bir yaşdan ise. Ve kabaḳ atmaḳ ḥaḳḳında nesne görmedük. Lâkin kıyâs oldur ki ḥelâl [322] ola. Ve ba‘zı tevâbi‘inden Hikâyet olunur ki: Aña bir kimse gelüp oḒlı ne san‘ata vireyin didüĒünde eyitmiş ki: OḒlunu iki bāzārcıya virme ve iki san‘atçıya virme dimiş. İki bāzārcınuñ birisi ta‘āmcıya virme. Zīrā kızlıḳ olmasun ister ki ta‘ām cinsini bahālu şata. İkinci kefen şatıcıya virme zīrā ḥalıḳ kırılmasın ister dir. Ve daḥı san‘atlarda kaşşāblıĒa virme zīrā ḳalbi ḳasāvetli olur. Ya‘nī şefḳati ve merḥameti ve ḥuzūrı olmaz. İkinci oldur ki ḳuyumcıya virme zīrā dūnyā zīnetine meşĒüldür dir. Ve şūret yazanlara vesā’ir [323] vesā’ir naḳḳāşlar ve zīnetile idenler daḥı andandur. Ḥusūşā ki kireç binālar ki Hāmāndandur ḳalmışdur. Cāmi‘u’l-Fetevāda eyder: Yetimüñ velīsi yetīmi çulḥalıĒa virmeye zīrā ehl-i ḥırfet aña ḥor baḳarlar. Eyleye ol kimse yetimüñ ‘ırzına noḳsān ve ḥürmetine ḥalel getürmiş olur dir. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki: Erler san‘atlarınıñ ḥayırlusı derzilikdür ve ‘avratlar san‘atınıñ ḥayırlusı eĒiricilikdür. Ve daḥı ataya ve anaya ve mu‘allime ve üstāzlara lâzımdur ki ve oḒlancıklarına ve daḥı şākirdlerine edeb erkān öĒredeler. Ve ata ana ḥaḳların [324] ve üstāzlar ḥürmetin ve ülükçi ḳadrin ve piş-ü ḳadimler ri‘āyetin ta‘līm eyleyeler tā ki bir kişi bunları edebsiz görüp ata ve ana ve mu‘allim ve üstād sīnin çekmeyeler. Ve şākirdler daḥı birbirine ḳardeşi gibi ve üstādların atası gibi ve üstādlarınıñ ḥāḩunlarını anası yerinde ve üstādınıñ oḒlını ve kızını arḳadaşı gibi ve kız ḳardeşi yerinde gözetmek gerekdür ki berḥūdār ola ve ol san‘atdan yedüĒi ḥelâl ola. Ve eğer bu didüĒümüzden birisi olmasaydı ḥāyındur berḥūdār olmaz ve ol etmek daḥı aña ḩayyib deĒildir. Ve daḥı berḥūdārlıĒuñ [325] bir ‘alāmeti budur ki bir mu‘aillimüñ şākirdleri veyā bir üstāzın şākirdleri izinsiz bir āḩar üstāza varmayalar. Ve eğer icāzet alup gitmiş olsalar idi ḳarşu şalā ideler ve ḳudretleri yetdükçe armaĒānlar getürelere ata ana şalā ider gibi ḥürmet ideler. Ebū ḩanīfe ḩazreti rahmetu’l-lāhi ‘aleyh bir kişi gördükçe ayaĒı üzerine ḳalkardı. Eyitdiler: Bu kişiye ne sebebden ḳalkarsın dediler. İmām ḩazreti eydür: Üstāzımdur dir. Eyitdiler: Bu ḥod bir cāhildür saña ne üstāz olur dediler. İmām eyder: Ben kelbūñ bāliĒ olduĒuñ [326] bilmezdim. Bu kişiden öĒrendim dir. MeĒer kelib ayaĒuñ ḳaldurup siymek ile bāliĒ olurmuş dir. İmdi şu ḳadarcadan üstāz ri‘āyet olunmalu olıcaḳ var Ēayrı daḥı buña kıyâs eyle idrākūñ varsa. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhü te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *ḩayru’l-ebā’ü üstādühü*. Dimek olur ki: Ataların ḥayırlusı üstāzıdır. Hikâyet olunur ki: Ebū ḩanīfe rahmetu’l-lāhi ‘aleyh atası gelseydi ayaĒı üzerine ḳalkardı ve üstāzı gelseydi ḳalkup ḳarşu varup ḳarşulardı. Niçün üstāzına atañdan artuḳ ta‘zīm

idersin [327] dediler. İmām eyitdi: Babam beni ‘ālem-i ‘ulvīden aşāğa endirdi ya‘nī ‘ālem-i ervāhdan dünyāya gelmeğe sebep oldı. Ammā üstāzım ‘ālem-i esfelden ‘ālem-i ‘ulvīye çıkardı dedi. Ya‘nī ‘ālem-i cehilden ‘ālem-i ‘ilme ve ma‘rifete çıkardı dedi. Ve ba‘zılar bu hikāyeti İskender Zū‘l-karneynüñdür dirler. Evalāduñ ata ana üzerindeki üçüncü haqqı sünnet itmekdür. Ammā sünnet Hāzret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñdur. Zīrā Hāzret-i Enbiyā Muḥammedü’l-Muḥtafā şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ve ğayrı peygamberler ‘aleyhimü’s-selām anadan sünnetlü ve göbekleri kesik toğmışlardır. Hāzret-i [328] İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyle deĝil imiş. Kendin evvel ol sünnet eylemişdür. Sünnet İbrāhīm peygamber‘aleyhi’s-selāmdan kalmışdır. Bıyık kırkmağ ve şağal ‘afiv eylemek ve başda şacı iki bölük eylemek ve baş kazıtmağ mazmaza istinşāk misvāk tırnağ kesmek koltuğ kılin yolmağ ve kısığ kazıtmağ ve şol eliyle istincā eylemek İbrāhīm peygamber‘aleyhi’s-selāmuñ sünnetlerindendir. Ammā kısığı yedi günde yā on günde bir yā on beş günde bir yā kırık günde bir kazıtmağ gerek. Ve ot ile dağı yolmağ cā’izdür. Ve tırnağı ve koltuğı yedi [329] günde bir gidermek gerekdür. Ebū Yūsūf ve Şāfi‘î kıtında koltuğı ve şağal altını kazıtmağ cā’izdür ve şağalı kına ile boyamağ sünnetdir ammā kara ile boyamağ menhidür. Ve dağı müteḥḥarīn kıtında şağalıñ kabzasından artuğın almak ve etrāfını aña göre düzmek müsteḥabdur. Lākin evlā ‘afiv eylemekdür. Ve dağı dudak altını almak bıyıkandur. Ya‘nī bıyık kırıkduğça anı dağı kırıkmağ gerekdür eğer ḥācet olursa. Ammā burun kılinı yolmağ mekrūhdur kırıkmağ gerekdür. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir kimesne [330] bıyığın kırıkmasa yā tırnağın kesmeşe yā başında perçem kosa yā oğlana zülūf kosa yā kabağ dülbend şarınsa yā dülbendin buruşuğ şarınsa şeyṭān yatağı olur dir. Ve dağı bir kimse şağalını kırıkça yā kazıtça kıyāmet güninde kılin birine oddan bir eñşeri kağalar dir. Ve dağı bıyık uzayup ağızına girir olsa kıyāmet güninde her birisi yılan olup irdiğini soğsa gerekdür. Lākin ḥīn-i ğazāda bıyık uzatmağ cā’izdür kāfire mehīb gözükmek için. Ammā ğayrı vaqıtta gidereler. İbtidā şağalı ciniviz nām kāfir kırıkmişdür. [331] İbtidā firenk nām kāfir kazıtmişdür. Lākin başı ibtidā İbrāhīm peygamber‘aleyhi’s-selām kazıtmişdür. Ve bıyığı dağı ol ol kırıkmişdür. Bizüm ümmette de baş tıraş idenlerin şeyḫi Salmān-ı Fārisīdür. Lākin şağal kazıtmağ yā kırıkmağ kāfirden revāfizdan olmuşdur. Fütüvvetnāmelerdeki isnād şaḫīḫ deĝildir Revāfiz isnādıdır i‘tibār eylemeyeler. Şol nesne şer‘ ile şābitdür bu kitābdağıdır aña i‘tibār ideler. Allāhu a‘lem bi’sşavāb. Ve dağı bilmek gerekdür ki oğlana ḥarīr geydirmek [332] mekrūhdur. Ve dağı on yaşında oğlanı uşağı bir döşekde

yaturmamak gerektür. Ve dađı uřađuñ erkeđini kızlarile yaturmamak gerektür. Ve ođlanı erler arasında řomamak gerektür. Ve dađı evlāduñ birine artuđ rızık virmemek gerektür. Međer ehl-i ‘ilim armađan dađı eylediler ve fāsık ođlana her gūn yiyecekden artuđ rızık vermeye dir. Ve dađı er adam řarnı űzerine yatmak mekrūhdur. Ve ‘avrat yađrı űzerine yatmak mekrūhdur međer erile yata. Hādīřde eyder: Yađrın [333] űzerine yatmak enbiyānuñdur. řađ yanı űzerine yatmak űmerānuñdur řarın űzerine yatmak řeytānuñdur ve Hāđ te‘ālā celle celālehū hāzretinūñ gāzābı vardur. Ve er adam yađrı űzerine yatmak dađı ayađını biri biri űzerine řomak otururken ayađkabin geymek yā giderken ayađkabinuñ birin çıkarup birin geymek ve ađaçdan na‘lin geymek mekrūhdur. Kezā fi řerhi’s-řir‘a. Ammā ‘arabī na‘lin sūnetdir. Ve ađaç na‘lin dađı epellikde cā’izdūr ola Allāhu a‘lem. Ve dađı birini řokup birini çıkarmak ve ridāyı omzuna atmak mekrūhdur. [334] Ve ridāyı boynına řakmak sūnetdūr. Ve dađı kızıl ve ađ i edūk geymek mekrūhdur. Kara i edūk geymek sūnetdūr. Ve řaru dađı ferāhlık virūr. Ve dađı řađ elinūñ řıra parmađına yűzűk řakınmak rafāzī niřānidur. Ammā řol řıra parmađına řakınmak sūnetdūr. Ve gűműřden ğayrı yűzűk gibi mekrūhdur kimi hāramdur. Ammā ‘ađık yűzűđi er adam řakınmakda iħtilāf vardur. Lākin diřiye cā’izdūr. Ve eđer yűzűk řařında Allah adı yazılmıř olsa helāda řařını ayası içine yuma. Ve dađı gűkcek řođu gűtűrmek sūnetdūr. [335] Hűřűřā misik gűtűrmede niçe hāřřa vardur. Birisi budur ki řalbűñ řarañuluđuñ giderūr ferāhlık getűrűr ve řorkaklıđı giderūr bahādırlık getűrűr ve řāđűn marāzını defi‘ider ve řeyāřın řaar melā’ike cemi‘ olur. Cum‘ādan cum‘āya evden gűkcek řođular dűtsű eylemek gerektűr ki hiç kādir olmazsa yűzerlik dűtsi eyleye. Ve evde űrűmcek ađın řomamak gerektűr. Ve ıplađla uyumak ve dađı ıplađla bevil eylemek ve cenābet řa‘ām yimek ve řofrada kalan ufađı ev içine dűkmek [336] ve řofrayı řa‘ām bulařıđile řomak ve dađı řođan řarımřak řabuđını ocađa yakmak ve dađı gice ile ev sűpűrmek ve dađı evi sűpűrűndili řomak ve dađı pīrlerin űnűnce gitmek ve dađı ata anaya ad ile çađırmak ve dađı űpile diřin řurdamak ve dađı toprađile ve amurile elin yumak ve dađı řapu eřiđi űzerine oturmak ve řovuculuk ve dađı ğıybetilik eylemek ve dađı řapu řanadlarına řayanmak cendelerine yűz silmek ve dađı řam űrteđinden abdest almak ve bedenindeki libāsı dikmek ve bedenindeki libāsile yűzin silmek ve namāza kehellik eylemek [337] ve dađı řabāh namāzın kılduđdan řoñra mescidden tiz ıkamak ve dađı ın řabađdan řűka gitmek ve dađı řűkdan evine geç gelmek ve dađı dilencilerden etmek ufađın ve ğayrı nesnelere řatun almak ve dađı atasınuñ anasınıñ

üzerine bed-du‘ā eylemek ve dağı kabu kaçığı bulaşık komak ve dağı çırağı üfürüp söyündürmek. *Küllü zālīke yūrīşü’l-fakri ‘urīka bi’l-eşeri*. İy hadīş şāhibi ve dağı şınık kalemle yazı yazmak ve dağı şınık taranmak ve dağı atasını ve anasını hayır du‘ādan unutmak ve dağı otururken şarık şarınmak [338] ve örü ton geymek ve dağı yarānından konuşudan eliñde olanı bağıllık itmek ve dağı lāzım olana harıcdan ne kalīl ve ne isrāf itmek ve dağı cemī‘-i umurda kehellik eylemek veyā hīr itmek kayırmamak ve şabāh vaktinde uyku uyumak huşūşā ki şabāh namazın kılduğdan soñra uyuyana ve halka’-i zikirde ve meclis-i ‘ilimde uyuya Hāk te‘ālā celle ve ‘alā hazreti ğazab ider. Ve dağı zinā eylemek ve dağı hācete gerekmez söz söylemek bu mezkūrātın küllisi fağirlik getüre. Ve açık kap komak cinniler içine kuşar ve gice ile eline [339] süpürge alsa idi ucını yakmak gerekdür ucındaki bu cinler kaçmak için. Ve dağı ev süpürdüğü vaktin döşegi devşirüp dağı andan süpürmek gerekdir ta ki kalkın toz döşek üzerine konmaya ve döşegi vesā’ir eşyayı silkici ola. Ve kapları bulaşık komaya tā ki cinler yalamayalar. Ve oğlancıkların tiz tiz giyeceklerini ve kendülerini yuyıcı olalar. Ammā oğlana sünnet lāyiddendür. Meğer kim anadan sünnetlü göbeği kesilmiş toğmak. Bārī te‘ālā hazretinden ni‘metdür [340] anı temennā eylemek gerek. Ammā kızları sünnet eylemek mükerremetdendür ya‘nī müstecabdur ve efzal-i kerāmetdür. Nitekim ba‘zı vilāyetde ‘ādet itmişlerdür. Yedinci gün yāhūd yedinci yıl sünnet itmek müsteħabdur. Ammā yedinci gün olsa pāk olur. Ve hem eti tiz biter imiş. Ve adı dağı yedinci gün virmek gerek müstecabdur. Ve yedinci gün başların kazıdup ağırı gümüş şadağa eylemek gerek müstecabdur. Ve dağı yedinci gün yā on dördüncü gün yā yigirmi dördüncü gün düğün eylemek sünnetdür. Oğlana iki koyun [341] kıza bir koyun boğazlayalar. Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hazretine nübüvvet geldiğinden soñra kendü mübārek nefsi için düğün eyledi iki koyun boğazladı. Ve buyurur ki: *El-‘aķīkatü haķķun ve ‘ani’l-gulām şātāni ve ‘ani’l-cāriyetü şātün*. Dimek olur ki: Yedinci gün düğün haķdur. Oğlana iki koyun kıza bir koyun yā bir keçi yā erkek yā dişi boğazlayalar dir. Koyunun ve keçinin erkek eti eyü olur. Ve koyunda dağı karasınıñ eti eyü olur. Andan dağı kuzu eti andan dağı anasın cinsinün eti eyü olur. Nitekim kürük geymekde eyüsi ve haşşālısı [342] sammürdür. Andan soñra kaķumdur. Andan soñra şarı dilküdür. Andan soñra kara kuzu derisidür. Maţlab-ı beyān-ı kurbān-ı ‘aķīka. Ammā bilmek gerekdür ki ‘aķīka kurbānı hāciler bayramındağı gibi olmak şarıtdur. Ya‘nī anda cā‘iz olan bunda dağı cā‘izdür. Ve dağı aķīka Ahmed ibn-i Hānbel kıtında vācibdür. Ve dağı Şāfi‘i kıtında sünnetdür.

Ve Hanefî kıtında müsteħabdur. Mālîkî kıtında oğlana eğer kıza ‘aķıķa birdür. Ve ba‘zılar kıza lâzım değildür dir. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur: *Selāmetü’* [343] *l-vālidibi ‘aķıķihi*. Dimek olur ki: Veleđün sağ olması ‘aķıķasındandır ya‘nî yedinci gün ķurbān sebebindendir. Ve ba‘zılar eyder: Ataya anaya mutî‘a olması ‘aķıķā sebebindendir. Ve ba‘zılar eyderler: Şabî iken ölseydi kıyāmet gününde şafî‘ olması ‘aķıķa sebebindendir. Muħaşşıl ‘aķıķayı terik eylememek gerek hiç ķādir olmazsa. Ve dağı ‘aķıķanuñ kemüğüñ şımamaķ gerek hemān sünüğüni eğninden kesüp dağı fuķarāya şadaķa eyleyüp yā pişirüp yidürmek gerek. Ammā ‘aķıķanuñ uyluğunu çıñlamamaya ya‘nî göbeğin keseñ [344] ģātuna vireler. Ve dağı ‘aķıķa boğazlayan boğazlamağa yaturduğı vaķtin iyde ki: *Allāhümme hāzihi ‘aķıķa filān ibn-i filān* diyüp adların aña. *Demihā bi demihî ve laħmihā bi laħmihî ve ‘azmihā bi ‘azmihî veclidihā bi cildihî ve şa‘rühā bi şa‘rihi allāhümme ic‘alhā fidā’e filānı ibn-i filān mine’n-nār* diyü adın aña. Ve dağı sünnet budur ki veled toğduğı gibi evvel ģurma şordıra ve anasına dağı evvel ģurma yedürelere. Ve evlāda anasından ģayrı ģayrı yokdur meğer şoyı eyü ve şoyı ve südi sağ bir ‘avrat südin emzürelere. Ammā aħmaķ [345] ve aşılsız ‘avrat südin emzürmekten şaķınmaķ gerekdür. Zîrā ol aħmaķuñ eşeri ol veledde zāhir olmayınca olmaz dir. Ve dağı veled emerken ya‘nî emdüği zamānda ol ģātuna cimā‘ eylemek dağı veledde zararlıdır. Eğer ‘avrat ģāmile olsa zîrā eyleye süd fāsîd olur dağı oğlandan eşeri kesilmez. Ĥattā ata binüp boşanduğı vaķitlerde gāh olur ki ‘aķlı gidüp düşer belki helāk dağı ola dir. Ve dağı evlād ağladuğından incinmemek gerek. Zîrā aģbārda gelmişdür ki evlād toğduğdan şoñra [346] ağladuğı dörüt ay *lā ilāhe illa’l-lāh* dir. Ve dörüt ay dağı *muħammedün rasulu’l-lāh* dir. Ve dörüt ay dağı *allāhümme iğfirlî veli velideyye* dir. Ya‘nî yā rabbi atama anama raħmet eyle ve yarlığa dir. Anıñçün gözinden yaş aķmaz. Ammā kāfir uşakları evvelki aylarda *lā ilāhe illa’l-lāh muħammedü’r-rasulu’l-lāh* dir. Āhir ki aylar geldüğinde eyder: *Allāhümme el’in hümā* dir. Ya‘nî yā rabbi atama anama la‘net eyle dir. Ve dağı bir kimse kendü döşeğinde toğan oğlanı ģaķıķaten zinā ma‘lüm olmadın maģzā gümānile yā bir ģayrı ģarāz ile benim değil [347] dise ol kimseyi Ĥaķ te‘ālā celle ve ‘alā ģazreti kıyāmet gününde rüsvāy eyle. Ve dağı aña yıldızlı ve ķumlar ve yapraķlar ģisābınca günāh yazar dir. Ve dağı gerekdür ki bir kimse evladı söylemeğe geldüği vaķtin yedi kerre *lā ilāhe illa’l-lāh* telķin eylese ve dağı *fete‘ālā allāhu’l-melikü’l-ħaķķu lā ilāhe illā hüve rabbü’l-‘arşü’l-kebîr* telķin eylese ve āyete’l-kürsîyi telķin eylese ve süre’-i ģaşruñ āģirinde *Hüva’l-lāhü’l-lezî lā ilāhe illā hüve’r-raħmāni’r-raħîm* tā süre tamām

olup okuyup telkîn eylese Allāhü te‘ālā [348] celle ve ‘alā hazreti ol kişiye ol evlāddan şoru hisāb eylemeye dir. Ammā evlāduñ üçinci haqqı okuyup evermek olduğu taqdırçe. Nitekim ba‘zılar eyle dimişler ki bir kişi oğlın ve kızın evlendürmese anlar nefis belāsile ne kadar günāh eylerlerse anlara yazılan günāhça ataya anaya dağı ol kadar günāh yazılır. Pes ma‘lūm oldu ki evermek dağı haqqı imiş. Eğer güçleri yiterse eğer atanıñ ananıñ güçleri yitmezse boruç değıldür. Ammā eğer oğlanı evermek isteseydi evlā budur ki kız alıvirmek gerekdür. Tā ki birbirin gözin açā [349] göre. Hikāyet olunur ki: Bir güzel var idi. Anıñ bir güzel kız nişanlusı var idi. Kudretile ol vilāyete harāmī yürüdi. Ol memleketi yağma eylediler. Bu kızı bir dudağı devrik burnı yaşşı çirkin ‘Arab zengī aldı. Lā cerem bu zengī bu kıza zinā eyledi kaçdı şalıvirdi. Bir zamāndan şöıra bu yiğit nişanlusına nikāh itdürdi aldı. ‘Ākıbet bu hātun hasta oldu. Bu yiğide vaşıyyet eyledi. Eyder: Eğer ben ölürsem zinhār kız oğlan almayınca olmayasın. Şakıngıl gayrıya gözin açmışdan. Bilürsin ki bu vilāyetde senden [350] güzel kimse yokdur nice zamāndur ki ben senüñ hātunuñam. Göñlüm saña tamām yaşışmamışdur zīrā ki ol zengī zinā ideliden beri muhabbetim anıñla kalmışdur gözüm açup anı gördüğüm sebebden dedi. Hikāyet olunur ki: Bir ‘ākil kişi var idi. Ölür olduğu vaktin oğluna vaşıyyet eyledi ki evlendüğün vaktin yüz kişiye danışmayınca evlenme dedi. Ol dağı toksan tokuz kişiye danışdı. Her biri bir söz söyledi. Tamām olmağa birisi kaldı. Ol yiğit eyder: Bu gice şabāh evvel kime uğrarsam danışayım ne dirse tutayım [351] dedi. Şabāh bir şokağa gitdi görseydi karşıdan bir delü bir ağacı at idinmiş ve bir ağacı kamcı idinmiş şakınuñ atım doğunmasun diyü seğırdüp gider. Bu yiğit eyder: Aşşām nezir eylemişdüm şabāh kime uğrarsam danışayım ne dirse tutayım bu kerre yolum bir delüye uğradı nice ideyim dedi. ‘Ākıbet eyder: Nezirim yerine gelsün diyü eyitdi: Yā kişi atıñı çek haber şorayım dedi. Delü dağı tırdı. Bu yiğit dağı eyder: Ben evlenmek isterim ne dersin dedi. Delü eyder: ‘Avrat üç dürlü olur. Biri ziyānlu biri fā’idelü [352] birinüñ dağı zararlı ve fā’idesi olmak ihtimāli vardır dedi. Dağı atını depti yürüyüvirdi. Bu yiğit delünün sözün ma‘nasın bilmedi. Eyder: Yā kişi atıñı çek dağı söziñi beyān eyle dedi. Delü atını çekdi. Eyder: Ziyānlu ‘avrat oldur ki senden evvel ere varmış ola dağı ol erden oğlı kızını olmuş ola. Ol ‘avratuñ ebedī göñli saña yaşışmaz dir. Hemān senüñ rızkıñı yir dağı yine evvelki erine ağlar dir. Ve saña fā’ideli oldur ki kız oğlan alasın. Ebedī göñli senden ayrılmaz [353] ne kadar cefā idersen de dedi. Ve fā’idesi ve zararlı olmak ihtimāli olan oldur ki bir ‘avrat alasın ol ‘avratuñ evvelki erinden uşığı olmaya. Eğer senden hoşnüd ise senüñ rızkuñı yir

dağı yine evvelki erine ağlar. Saña fā'idesi yokdur dedi. Delü diledi ki atın boşata. Bu yiğit eyder: Hod sen delü bu ma'küle sözi neden söylersin dedi. Bu kişi eyder: Ben delü değülem. Pādişāh beni қази eylemek istedi. Elinden қurtulmadım andan kendümi bu şürete қomayınca dedi. Dağı atın [354] қıçıkladı yürüridi viridi şaқınıñ atım uğramasun diyü. Bundan ma'lüm oldu ki қız almak evlā imiş. Eđerçi kim 'avrat almak cā'izdür amma қız. Eđer 'avrat almalu olıncaқ dīni eyüsin almak gerekdür. Ve şuyı şağın ve südi mısmılın şoylamak gerekdür. Dünyā tamā'ında dünyālısın ve nefsin murādından güzelin ve şöhet derdinden şoyı ulusın taleb eyleye dīni қoyup. Ve dağı Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir şālīhā 'avrat eyülikde [355] yetmiş şiddīk gibidür. Ve yaramaz fi'illü 'avrat yaramazlıқda biñ fāsıқ fācir çirkin gibidür dir. Yine Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimesne 'avrat eđer қız alur olsa dünyāsından ötüri alsa faқīr ola. Ve güzel diyü alsa vebāl ola. Ve şoyı ulu diyü alsa ҳor ola. Ve dīni eyü ve südi mısmıl deyü alsa mübārek ola dir. Ammā dīni eyü olduқdan şoñra bunlardan birisin yā cümlesin murād idinse cā'izdür. Eri [356] 'avratdan ulu gerek yaşda ve mālda ve kuvvetde. Ve 'avrat erden ulu gerekdür edebde ve cemālde ve tamar mısmıllıғında. Ve dağı gāyet özin arıқ ve gāyet қıша çirkin ve қара ve çok söyleyici ve hұлқı çirkin ve қışır olanı almaya. Қāle'n-nebiyyu şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *E's-şehberatü ya'nī қuru ve'l-keberatü ya'nī uzun arıқ ve'l-ehberatü gāyetde қıша ve gāyetde semiz ve'l-lelbeheretü gök gözli ve'l-levetühü tiz tiz yürüyüci ve қır қır söyleyici. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: [357] Тоғурur қара 'avrat қışır olan güzel 'avratdan ҳayırlıdır. Ve dağı ev bucaғında eski ҳaşır тоғурmaz 'avratdan ҳayırlıdır. Ve eđer қız evermek ister olsaydı evvel vācibdür ki güveği dīn ehlinden ve şulehādān ola 'āşī fāsıқ olmaya müdebber olmaya. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimesne қızın fāsıқа virse гünde biñ la'net ener ol kişinüñ üzerine dir. Ve eđer ol қız yā 'avrat varduğı fāsıқа rızāsıyla olsa yedleri қıyāmet гүнінде қabrinden қopduğı [358] vaқtin alınna yazarlar ki bu hātunuñ раhmetden naşībi yokdur zīrā iһtiyāri ile fāsıқ oldu diyü. Hikāyet olunur ki: Bir 'avrat hāmūrın alup қomşu evine vardı etmek için. Etmek eyledükden şoñra қomşu dağı diledi ki etmeği eyleye ala gide ev issi. 'Avratuñ oğlancuğı ağladı. Bu қomşulıқdan etmek eylemeğe varan 'avrata eydür: Şu benüm etmeğimi eyleyüvir ben varayın oğlan emzüreyin dedi. Ol emzürmeğe başladı ol anuñ etmeğın eyledi. Bu ev issi 'avratuñ eri [359] fāsıқlarla geldi evinde fisıқ eyledi. Ol 'avrat itdüğı etmekden yediler. Ol etmeği eyleyen 'avrat dünyādan*

gitdükden soñra bir kimesne anı vāka‘ada gördi. Eyder: Hālūñ nedür? Ol hātun eyder: Yigirmi yıldur ki ‘azāb çekerem dedi. Bu kişi eyder: Yigirmi yıldır ne sebebden azāb çekersin dedi. Ol hātun eyder: Ol hātun ki oğlın emzürmeğe gittiği vaktin ben anuñ etmeğın eyledüm ki ol etmeği ol ‘avratuñ eri fāsıklarla yedi idi. Ol eyledüğüm etmek fāsıq kırsağına düşdüğinden ötüri [360] yigirmi yıldur ‘azāb çekerim dir. İmdi bunuñ hāli böyle olıcağ bir kerre eylediği etmek fāsıq kırsağına düşmeğile ‘aceb nice ola şol ‘avratların gice gündüz fāsıq hizmetinde olur anı ihtiyār ider. Vay anuñ cānına vay anuñ atasınuñ anasınuñ cānına ki dünyā tamā‘ından ve şöhret derdinden kızını elile cehenneme şalmışdur. Ne‘üzübi’l-lāh. Ehl-i hikmet eyder: *Lā mürüvvete li’l-kāzibin ve lā rāhatin li huşnūdin ve lā ihā’e li baḥīlin ve lā ḥullele li mülūkin ve lā vefā’e li memlūkin ve lā devlete li fāsikin*. Dimek olur ki: [361] Yalancıdan mürüvvet gelmez. Zīrā sözünüñ ḥaḳıḳati yokdur ve ḥaşūddan rahmet olmaz dā‘im ğuşşa çeker. Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinüñ ḥalkında olan ni‘metlerinden ve baḥilden kıardaşlıq gelmez. Zīrā menfa‘ati olmaz ve beğlerden ve ‘avān tā‘ifesinden dosutluğ gelmez inanmamak gerek. Hikāyet olunur ki: Loğman Hekīm ölür olduğı vaktin oğluna vaşıyyet eyledi. Eyder: Beğler ile ve ‘avān tā‘ifesile dosut olma ve ‘avrata sırrını dime ve aşılız kimseden boruç idinme dedi. Bu yiğit eyder: Babamuñ sözini tecrübe ideyim dedi. [362] Beğlerle dosut oldu ve aşılız kişiden boruç aldı. Vardı bir koyun boğazladı dağı bir çuvala koyup eve getürdi. ‘Avratına eyder: Elimden bir ḥaḫa çıkdı bir kimseyi öldürdüm bir yire şakla dedi. ‘Avrat bu leşi bir yirde şakladı. Hem eyle şandı Loğmānuñ oğlı bir nesneye bahāne eyleyüp ‘avratı döğdi. ‘Avrat feryād eyleyüp hay müslimānlar erim adam öldürmişdür dedi. Beğe ḥaber eylediler. Ol āşınası beğden ‘avān geldi bağladı döğüp sövüp aldı gitdi. Ol ödünç [363] viren dağı geldi eyder: Seni öldürürler mālım zāyi‘ olur tiz mālımı vir dedi. Çünkü beğe vardılar emir eyledi meyyiti getürün diyü. Meyyiti getürdiler çuvalı dökdiler görseler idi bir koyun ölüsi. Beğ eyder: Böyle eylediğüñe hikmet nedür? Loğmān oğlı eyder: Babamuñ vaşıyyetin tecrübe eylemekdür dedi. Bildüm ki babamuñ sözi ḥaḫ imiş dedi. Beyit: La‘net ‘avāna biliş olursa / Döndür yüzini bir iş olursa / İnanma ‘avratuñ en eyüsine / Şuç idenüñdür ayañusına / Ḥayır gelmez aşılızdan ḥāzır baş / Fırşat bulsa [364] kerem kıılmaz vurur taş. Ve beşinci kelām oldur ki kul ve cāriye tā‘ifesinüñ de ‘ahdine vefā olmaz. Zīrā ihtiyārları elde değıldür yāḥūd tamarı yatlıdur. Ve altıncı fāsıqdan devlet olmaz zīrā ḥānümānlar ve mālilar ve metā‘lar ḥarāb idüp mağmun maḥrūm olur fisik eylemeğile. Dinilmişdür ki od düşen oda evde nesne bulunmaz ḥamir düşen evde

nesne bulunmaya. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: *El-ḥamru müsibiletün li'l-mâli ve mezebiletün li'l-ḥâli femen şeribehâ lem yükbel minhü's-şalâtü erbe'îne yevmen fein mâte ve hiye fî batnihi mâte meytete'* [365] *l-câhiliyyeti*. Dimek olur ki: Ḥamir mâl telef idicidür ve 'aḳıl zâ'il idicüdür. Ve bir kimse ḥamir içse kırık gündün namâzı ḳabûl olmaz. Ve eğer ḥamir ḳarnında iken ölse ölümi kâfir ölümi gibidür. Ve ḳâlâ'n-nebiyyu 'aleyhi's-selâm: *El-ḥamru ümmü'l-ḥabâ'isü*. Dimek olur ki: Süci cemî'-i ḥabîşlerin anasıdır. Ya'nî cemî'-i yaramazlık andan toğar ve andan ḥâşıl olur. Ḥaḳ te'âlâ celle ve 'alâ ḥazreti buyurur: *İnneme'l-ḥamru ve'l-meysirü ve'l-enşâbü ve'l-ezlâmü ricsün min 'ameli's-şeytân*. Dimek olur ki: Ḥamir necisdür şeytân 'amelidür ya'nî [366] şeytân ḥamrin içine bevl ider anıñçün olur didi. İbn-i 'Abbâs eyder razîya'l-lâhu 'anhü: Şol vaḳtin ki Nûḥ peygamber 'aleyhi's-selâm gemiye girdi. Dünyâda olanuñ cemî'isinden gemiye ḳoymışdı nesli kesilmesün diyü. Çıkdığı vaḳtin cemî'isin ḥisâb eyledi üzüm çubuğın bulmadı. Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm eyder: Şeytân uğurladı. Nûḥ peygamber 'aleyhi's-selâm eyder: Çubuğı vir. Şeytân eyder: Virmezem meğer ki benimle ortağ olasin. Nûḥ peygamber 'aleyhi's-selâm gördi olmaz. 'Aḳıbet ortağ oldılar. Ḥaḳ te'âlâ [367] celle ve 'alâ ḥazretinüñ emriyle Nûḥ peygamber 'aleyhi's-selâm eyder: Altıda birin saña. Şeytân râzî olmadı. Nûḥ 'aleyhi's-selâm eyder: Dörütde birin saña. Râzî olmadı şeytân. Nûḥ 'aleyhi's-selâm eyder: Üçde birin saña. Şeytân râzî olmadı. Nûḥ 'aleyhi's-selâm eydür: İki de birin saña. Râzî olmadı şeytân. Nûḥ 'aleyhi's-selâm eydür: Üçte ikisin saña birin baña. Şeytân bu kez râzî oldu. Şimdi anıñçündür ki şiranuñ üç bölükde iki bölüğü gitmeyince şeytân naşîbi gidüp ḥâliş olmaz [368] dur. Çünkü ortağ olup dikediler. Şeytân gelüp uğrın üfürüp üzüm çubuğını yaḳdı zîrâ şeytânüñ nefesi otdan. Nûḥ 'aleyhi's-selâm bu dikedüğü ağaçları şulayı geldi. Görseydi üzüm ağacı yanmış gâyetde guşşalandı. Şeytân bir adam şüretine girüp geldi. Eyder: Yâ nebiyya'l-lâh eğer bu çubuğın göğermek isterseñ dibine yedi canavar boğazlayup ḳanları ile şuarğıl dedi. Bir arıslan bir ayu bir ḳurut biri çaḳal bir kelib bir dilkü bir ḥoros. Nûḥ peygamber 'aleyhi'[369] s-selâm daḥı bu yedi canavarı boğazladı. Üzüm çubuğı yine göğerdı. Ol sebeb dündür üzümüñ yedi dürlü rengi olduğı. Evvel hemân bir renk üzerine imiş ve ol yedi canavaruñ ḳanile şuarulduğından ḥamirde yedi canavaruñ eşeri oldu ki arıslan ḳanınıñ eşeri oldur ki ḥamir içen şecâ'atlü olur. Ve ayu eşeri oldur ki ḳuvvetlü olur. Ve çaḳal eşeri oldur ki yañşak olur. Ve kelib eşeri oldur ki çekişken olur. Ve dilkü eşeri oldur ki yaltaḳ olur. Ve ḥoros eşeri oldur ki [370] hayḳırcı olur dedi. Eyleye ḥamirde şeytân eşeri

olmağın ma' nāsı bu ola. Allāhu a' lem. Ammā meysir şeytān ' ameli olduğu budur ki Ādem oğlanının malları ' abeṣ yerlere zāyi' eyley dağı bī-şeri' tārīkile kesib itdürür. Zīrā meysir oldur ki iki başdan üçile oyun oynamağa dirler. Meşelā ol anı yeñüp almak yāhūd iki başdan yarış idüp birbirinün mālın almak küllisi harāmdur şeytān iğvāsıdır. *Ve'l-enşabu* ya' nī şol Mekkenün çevresinde putlar diküp dağı gelüp aña secdeler idüp [371] ve qurbānlar eylemek. *Ve'l-ezlām* ya' nī deve boğazlayup dağı kadehlerle kur' ālar eyleyüp taḫsīm eylemek. *Ricsün* demek olur ki: Bu didüğümüz yaramaz nesnelere sizün qatnızda necis nice ise anlar dağı Hāḫ te' ālā celle ve ' alā ḫazretine ' āşī idüp kendüsile cehenneme bile yanmak için eylemişdür. *Fectenibū* eyleye bu yaramaz fi' iller içmekdür ve meysirdür ve ensāndur ve ezlāmdur. Anlardan kaçmak gerek. *Le' alleküm* ola ki şeytān [372] bunlarla qaşid itdüğü fitnelerden ve belālardan *tüflihün* necāt bulasız. Hāḫ te' ālā celle ve ' alā ḫazretinün ḫışmından qurtulasız ve zaḫmetlere yetişesiz. *İnnemā yürīdū's-şeytānū en yūḫ'a beynekümü'l-' adāvete ve'l-bağzā'e*. Dimek olur ki: Şeytānün murādı oldur ki arañuza ' adāvetler ve buğuzlar ve düşmānlıklar birağa *fi'lḫamri* süci sebeble *ve'l-meysiri* dağı üç sebeble. *Ve yaşsudeküm* dağı sizi meni' eyleye ' an *zikri'l-lāh* Hāḫ te' ālā celle ve ' alā ḫazretine ' ibādet itmekden. *Ve 'ani'salāti* ḫuşuşā namāz kılmakdan meni' eylemesi gāyet murād ider dir. [373] Pes bu ecilden Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te' ālā ' aleyhi ve sellem buyurur: *Şāribū'l-ḫamri ke ' ābidū'l-vetine*. Dimek olur ki: Süci içici puta tapıcı gibidür. Zīrā puta tapan Hāḫ te' ālā celle ve ' alādan gāyriya secde ve süci içen namāzı terik itmeğe sebep olur. Namāz kılmayan Hāḫ sübhānehū ve te' ālā ḫazretine secdeyi terik ider. Ol sebebden şarib-i ḫamir ' ābid-i veten gibi olur. Zīrā ikisi dağı Hāḫ te' ālā celle ve ' alā ḫazretine secdesini terik itmiş olur. Ne' üzubi'l-lāh. Yāhūd demek olur ki: Süci içmek ' āḫibet puta secde itmeğe yetişdirür. ḫikāyet olunur ki: Melā' ikeler [374] eyitdiler: Yā Rabbi benī ādem yir yüzinde qanlar dökerler ve fesādlar iderler. Yir yüzinde bizi ḫalīfe ḫosañ biz fesād u fitne eylemeyeydük ve itdürmeyeydük didiler. Hāḫ te' ālā celle celālehū ḫazreti buyurdu kim ḫalīfe sizden ideyin varın biriñüzi ihtiyār eyleñ dedi. Melā' ikeler danışdılar Cebra' il ' aleyhi's-selām ve Mikā' il ' aleyhi's-selāmı ihtiyār eylediler. Ve Cebra' il ile Mikā' il ' aleyhi's-selām eyitdiler: Biz yir yüzünün ḫilāfetin başaramazuz didiler. Ammā Hārut ve Mārut feriştaḫların gāyetde ' ābidi ve zāhidi anlardururlar. Meğer anlar başaralar dediler. Cümle Hāruta [375] ve Māruta gelin siz yir yüzine ḫalīfe olun yir yüzünü iślāḫ eyleñ dediler. Anlar dağı ḫalīfe oldılar. ḫüküm-ü ḫükümet ve ' adl-i dād eylediler. Meğer ol zamānda bir ' avrat var idi cemālede ve

güzellikde mişl-i m̄nendi yoğidi. Adı Zühre idi. Bir gün kazā'ile bu Zühre eri ile çekişdiler. Hārut ve Māruta k̄zīya geldiler. Hārut ve Mārut Zühreyi göricek aña meyl-i nefsanī eylediler. Birbirile işāretleşdiler. Eyitdiler: Bu 'avratı bu gün bundan alı koyalım didiler. 'Avratuñ erine eyitdiler: Bu 'avratı bunda ço git [376] yārn gelesin diñleyevüz dediler. Eri dağı i' tibār i' timād eyledi qodı gitdi. Aḥşām olıncaq 'avrata eyitdiler: Gel bize muti' a ol dediler. 'Avrat eyder: Olmazam meğer erimi öldüresin yā putuma tapasın yā ḥamir içesin dedi. Bunlar eyitdiler: Qan itmek büyük günāhdur puta tapmaq küfürdür meğer ḥamir içevüz dediler. Ḥamir içdiler serḥoş oldılar. 'Avrata eyitdiler: İmdi murādımızı vir dediler. 'Avrat eydür: Göklere naşıl çıkarsız baña öğredin dağı ḥoş ola dedi. Ba' zı rivāyetde bunlar serḥoş iken 'avratuñ eri geldi eri öldürdiler. 'Avrata eyitdiler: [377] Gel imdi. 'Avrat eyitdi: Putuma dağı secde itmek gerek. Puta dağı secde eylediler. Andan soñra dediler ki gel imdi. 'Avrat eyder: Göklere nice çıkarsız baña dağı öğredün andan soñra ḥoş ola dedi. Bunlar eyitdiler: İsm-i a' zam oqumağıla çıkaruz dediler. 'Avrat eydür: İsm-i a' zamı baña öğredüñ dedi. Öğretdiler. 'Avrat ism-i a' zamı oqudı göklere ağıdılar. Bunlar dağı ağıamadılar. Oqudıları olmadı. 'Avrat göğe çıkduğı Ḥaḳ te' alā celle ve 'alā ol 'avratı nesih eyledi. Ya' nī yıldız eyledi. Şol şabāḥ vaqtinde toğan aq yıldız ki aña [378] Zühre dirler oldur. Ba' zılar eyder: Ol 'avrat yıldız olmışdı soñra yok oldı. Bu Zühre evvel yıldızların yaradıldığı vaqtin yaradılan zühredür. Nitekim şol kileyi eksik tutan toşbağa olup ve münāfiqlık ve qovucılık iden maymün olup dağı soñra helāk olup bu şimdikiler oldılar. Yaradılan olduğı gibi dağı helāl ḥarām tāhir necis erkeğı ve dişiyi ve dişinüñ ardını öñünü farıq eylemeyen ḥınzır olup dağı yine yine helāk olduğı gibi. Ve şimdikler evvelden yaradılan olduğı gibi. Zīrā ḥınzır erkeğı dişiyi [379] farıq eylemez ve dübürü qublı ve tāhirü necisi farıq eylemez imiş. Ammā Hārut ve Mārut kışşası eyle olduqdan soñra nice zamān ağılaşdılar tevbe istiğfār eylediler. Vardılar ol zamānuñ peygamberine eyitdiler: Ḥaḳ te' alā celle ve 'alā ḥazretinden bize ḥaber getir tevbemüz nice olur dediler. Ol peygamber vahiy eyledi. Peygamber eyder: Ḥaḳ te' alā celle ve 'alā ḥazreti buyurdı ki yā dünyā 'azābın iḥtiyār eylesünler yā āḥiret 'azābın iḥtiyār [380] eylesünler dedi. Anlar eyitdiler: Āḥiret 'azābına doymazuz deyü dünyā 'azābın iḥtiyār eylediler. Ḥaḳ te' alā celle ve 'alā anları Bābil vilāyetinde bir şu quyusına başları aşığa aşā qomuşdur başları şuya irer irmez. Tā kıyāmete değın anda şusuz aşılı qalmışlardur. Eyle olduqdan soñra Ḥaḳ te' alā celle ve 'alā ḥazreti buyurdı ki ādem oğlanına ta' nı ider. Doñuz görün imdi sizi dağı melā'ike istiğfār idüp tevbe eylediler. Pes ma' lüm oldı ki ḥamir içmek kişiyi ne dereceye

iletür imiş. [381] Tefsîr-i Ebu's-su'üd ve Kâziyyu'l-Beyzâvî ve diğeri bu hikâye yahüddan nakil olunmuşdur aşlı yokdur. Zîrâ melâ'ike'-i 'izâm bunlar mişilli günâh itmeden ve bil ki hiç anlardan günâh şâdir olmaz. Mezheb-i ehl-i sünnet ve cemâ'at üzre haq budur. İbn-i 'Ömer ražiya'l-lâhu te'âlâ 'anhü Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden rivâyet ider. Eydür: Bir kimse hamir içse dağı serhoş olsa kırık gün namâzı kabûl olmaz. Eğer tevbe eylese Haq te'âlâ celle ve 'alâ tevbesin kabûl eyler. Eğer ikinci bir dağı içse kırık gün [382] yine kabûl eylemez. Eğer tevbe eylese kabûl eyler. Eğer üçüncü yine içse kırık gün namâzın yine kabûl eylemez. Eğer tevbe eylese Haq te'âlâ celle ve 'alâ tevbesin kabûl eyler. Eğer dördüncü yine içse serhoş olsa kırık gün namâzın yine kabûl eylemez. Eğer tevbe eylese andan soñra tevbesi dağı kabûl olmaz. Haq te'âlâ celle ve 'alâ hazretinüñ üzerine haq oldı ki anı cehennem ehlinüñ iriñlerle şuña dir. 'An Ebî Emâmete ražiya'l-lâhu te'âlâ 'anhü kâle Rasülü'l-lâh şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: *Men şeribe [383] kadehan mine'l-hamri ba'de tahrimehâ fi'd-dünyâ sekhühü'l-lâhü yevme'l-kıyâmeti seb'ine kadehan min semi hayyâti'n-nâri*. Dimek olur ki: Bir kimse hamirden bir kadeh içse dünyâda harâm olduğdan soñra Haq te'âlâ celle ve 'alâ kıyâmet güninde ol kimseye yetmiş kadeh cehennem ilanları ağısın içürür dir. Ka'b Qarâti ražiya'l-lâhu te'âlâ 'anhü Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden rivâyet ider ki: Kıyâmet güninde hamir içen kimesneleri getürürler yatıkları boğazlarında tanburları [384] ellerinde bir oddan ağaca asa qorlar. Bir münâdî çağırur ki bu filân oğlı filândur diye filân memleketdendir diye. Bunuñ çirkin râyihasından mahşer halkı incine. Haq te'âlâ celle ve 'alâ hazretine feryâd ideler bu kişiden diyeler. Haq tebâreke ve te'âlâ hazreti emir ide cehenneme atalar. Cehennemde biñ yıl vay şucuğaz vay şucuğaz diye şu virmeyeler. Andan soñra bu kişiye yetmiş dürlü renc hâşıl ola. Her birisi oddan [385] artuq yaqa. Andan soñra bu kişi bir çirkin qoçulu dardarlaya bu kişi feryâd ide ide yâ rabbi bunu benden gider diye gidermeye. Andan soñra bir od gele bunu yaqa kül eyleye. Haq te'âlâ hazreti gine yarada. Od gele gine yaqa gine yaradıla. Andan soñra elin ayağın benid ideler cehennem zindânlarından bir zindâna hâpis ideler. İlanlar ve 'akrebler şoqalar. Ve dağı başına oddan bir tâc geydüreler. Her kim ki eline kızgın demirden bir bilezik taqalar ve boynına oddan zincir uralar. Biñ yıldan [386] soñra çıkaralar. Veyl deresine qoyalar. Veyl deresi bir deredür ki cehennemde andan katı ve andan yılanı çok dere yokdur. Biñ yıl dağı veyl 'azâbın çeker andan soñra yâ Muhammed âh Muhammed diyü çağıra. Peyğamberimiz Muhammede'l-Muştafâ şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem hazreti eyder: Yâ rabbi

bir āvāz işidürin kimdir? Hāḡ tebāreke ve te‘ālā ḡazreti buyurur ki: Ol bir kişidir ki ḡamir içdi serḡoş oldu daḡı serḡoş iken öldi diye. ḡazret-i Peyḡamber ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyde ki: Şefā‘atümden çıkmış diye biñ yıl daḡı çeke. Andan şoñra [387] Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazreti dilerse rahmet eyleye. Rivāyet olunur ki: Kıyāmet güninde Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḡamir içenden ḡoyun ḡurddan nice ḡaçarsa eyle ḡaçsa gerek. Ve daḡı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Hiç kimse kāfir ‘azābı gibi ‘azāb çekmez illā ḡamir içen dir. ḡiḡāyet olunur ki: Dāvud peyḡamber ‘aleyhi’s-selām çünki yerine ḡalīfe diker oldu. ‘Avratile iḡtilāfa düşdiler. Dāvud peyḡamber ‘aleyhi’s-selām Süleymānı iḡtiyār eyledi. ‘Avratı büyük oḡlını [388] Behşūḡayı iḡtiyār eyledi. Benī i-İsrā’il daḡı iki bölük olup ba‘zısı Dāvuda tābi‘ oldılar ba‘zısı ḡātuna tābi‘ oldılar. ‘Āḡıbet Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām geldi Allāhu ‘azīmü’ş-şān celle ve ‘alā ḡazreti buyurur ki Süleymāna ve Behşūḡaya beş mes’eleden su’āl eyleñ ḡangısı cevāb virürse ḡalīfe oldur dedi. Evvel oldur ki kāfir mi çoḡdur yoḡsa müslimān mı çoḡdur? İkinci er mi çoḡdur ‘avrat mı çoḡdur? Üçüncü cemī‘-i nesnelerin ḡüzeli nedür? Dördüncü cemī‘-i nesnelerin çirkini nedür? Beşinci su’āl iki nesnedür ki bir ḡüzel sensiz birisinüñ [389] menfi‘ati olmaz dedi. Benī İsrā’il Behşūḡaya sordılar. Cevāb viremedi. Gelüp Süleymāna şordılar. Süleymān bunlara baḡınca ḡüldi ve bunlar ile söyleşürken ‘aleyke’s-selām deyüp selām aldı ammā selām viren yoḡ. Evvel su’ale cevāb virdi. Eyder: Kafir müslimāndan çoḡdur zīrā kāfir ḡod kāfir ve münāfiḡ daḡı ve ḡamir içen daḡı kāfirdendür dedi. İkinciye cevāb virdi ki erden ‘avrat çoḡdur zīrā ‘avrat ḡod ‘avrat ve daḡı ‘avrat gibi kendüsini düzüp ḡoşan er daḡı ‘avratdandır. Üçüncü [390] eyder: Cemī‘-i nesnelerin eyüsü ve ḡüzeli şāliḡā ḡātundur dir. Dördüncü cemī‘-i nesnelerin çirkini ‘āşıye ve yavuz sözli ve yavuz ‘avratdur dedi. Beşinci cevāb bir kimsenüñ şüreti ḡüzel ola ‘aḡlı olmaya ol şüret yoḡ ḡükmündedir. Ve daḡı bir kimsenüñ mālı çoḡ olsa ḡaḡḡu’l-lāḡ çıkarmasa ol māl yoḡ gibidür dedi. Benī İsrā’il Dāvud peyḡamber ‘aleyhi’s-selāma varup ḡaber virdiler eyitdiler: Cevāba ḡādir oldu ammā daḡı oḡlandır. Zīrā bizi ḡörince ḡüldi ve kelām arasında selām aldı virür yoḡiken ‘aleyke’s-selām dedi [391] dediler. Dāvud peyḡamber ‘aleyhi’s-selām Süleymānı getirüp ḡaber şordı. Süleymān eyder: ḡüldiḡüm oldu kim iki omuzumda iki ḡarınca baña dimişdi kim şimdi saña su’ale kimseler su’ale itmeḡe geldiler su’āl itseler gerek şöyle şöyle cevāb viresin dediler. İttifāḡ ḡalıḡ gelüp su’āl eylediler aña ḡülerdüm. Ve bir ḡarınca daḡı eyitdi: *Esselāmu ‘aleyke yā ḡalīfetü’l-‘arz* dedi. Anuñ selamın alurdum dedi. Dāvud peyḡamber ‘aleyhi’s-selām ve cemī‘i benī isrā’il

H azret-i S uleym an ‘aleyhi’s-sel amı ihtiya r eylediler. Bu hik ayetden ma şud oldur ki hamir i en k fir [392] h kminde gibid r dedi. K ş a’-i nemle ma‘a S uleym an ‘aleyhi’s-sel am. Hik ayet olunur ki: Bir g n S uleym an peyg mber ‘aleyhi’s-sel am  arincayı g r p eyitdi: ‘Acaba H k te‘ al  celle ve ‘al  hazreti Şol  arincayı niye yaratdı ve ne ma lahtla yarar ola dedi. Me er S uleym an peyg mber ‘aleyhi’s-sel am hikmetile bir g n uyurken  ulağına bir kırık ayaklu kızıl  ıy n gitdi. Cem i‘i ins  ve cin tabibleri ‘aciz  aldılar  ıkarımadılar. ‘A ıbet ol beğenmed ği  arınca geldi eyder: Y  S uleym an emir eyle  ulağındaki  ıyanı  ıkarayım dedi. S uleym an peyg mber ‘aleyhi’s-sel am [393] meded dedi.  arınca S uleym anu n  ulağına gir p  ıyanu n  ulağına yapı up  ıy n ayakların berik direddi.  arınca g rdi ki ayaklarile bir yire berik yapı up  ıkmaz ucından tutdı  ıy anu n ayağın kırdı. Dağı ba ından tutup s r y p  ıkarđı. Anı c n S uleym an peyg mber  arıncalara d ‘im h rmet ider dedi. İbn-i ‘Abb s ra iya‘l-l hu te‘ al  ‘anh  Ras l  ekrem Şalla‘l-l hu te‘ al  ‘aleyhi ve sellem hazretinden riv yet ider:  a an hamir i en kimse  lse r hını yedinci g ğe  ıkarurlar. Kir men ki omzunda hayrın Şerrin yazarlardı. Anlar dağı bile  ıka. Eydeler: Y rabbi [394] fil n  ulunu n r hıdur sekretiken  ldi diyeler. H k te‘ al  celle ve ‘al  buyura ki: G t r n  abrine  on dağı  ıy mete değin la‘net eylen diye. Alalar  abre g t reler. Dağı  ıy mete değin la‘net ideler dir. Ve eğer H k te‘ al  celle ve ‘al  dosutlarından birisi  l r olsa idi r hını yedinci g ğe  ıkaralar eyderler: Y  rabbi fil n Őal h  ulunu n r hıdur. H k te‘ al  celle ve ‘al  buyura ki: G t r n  abrine  oyun dağı  ıy mete değin Őev b yazın diye. Dağı Ras l  ekrem Şalla‘l-l hu te‘ al  ‘aleyhi ve sellem buyurur ki hamirde on nesneye la‘net olunur. Biri hamirin [395] kend ne ikinci hamir i ene  c nci s kiyed r. D rd nci Őatan kimseye be inci alana altıncı get rene yedinci Őıkana sekizinci Őıkdurana to uzuncu ilet kleri kimseye onuncu bah sın yiylene la‘netd r. Ve rahmet itmez hamir olan eve ve h kku‘l-l h  ıkmayan rızık olan eve ve Őarik ‘s-sal t olan eve ve Şuret yazılı eve ve bo  ‘avrat olan eve ve y zs z ‘avrat olan eve ve  atı‘ rahim olan eve ve  c g nden ziy de kin tutulan eve.   ale‘n-nebiyyu Şalla‘l-l hu ‘aleyhi ve sellem: * z  d reti*’ [396] *l-e d hu ve te  amm ‘r-rey h n  ve  ammerat ‘l-vect d  ten Őirat  ‘l- asenet  ve refe ath m ‘l-mel ‘iket  ve H zerat h m ‘Ő-Őeyt n  vehtene‘l-‘ar u ve le‘aneh m ‘l-l h  min fev ki‘s-sem v ti*. Dimek olur ki:  a an  adehler devir eylese ve rey anlar  o ulansa ve be izler kızarsa hayırlar d k l r ve mel ‘ikeler  a arlar ve Őeyt nlar deril r ve ‘arış g zabından ditirer. H k te‘ al  hazreti celle ve ‘al  g klerden a ağa la‘net d ker bu hamir meclisinde olan kimselere.   ale‘l-fa  h

rahmetu'l-lāhi 'aleyh kad beyne'n-nebiyyü 'aleyhi's-selām. *Müskirin ḥarāmün ya'nī mā kāne [397] maṭbūḥan ev ḡayra maṭbūḥin ve hāzā kemā rūye 'an Cābirün 'an 'Abdu'l-lāh 'an Rasūli'l-lāh ṣalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ennehü ḳāle eṣkerü keṣīratün ve ḳālīletün ḥarām ve fī rivāyetin uḥrā eksere minhü'l-'araḳa fe'l-cer'atü minhü ḥaramün ve'l-faḳu sittetü 'aṣerā raṭīlen fī'l-luḡati ḳāle'l-faḳīhü ḳaddse rūḥahü ṣāribü'l-maṭbūḥu a'zamü zenyen ve işmen min ṣarābi'l-ḥamri li enne min ṣūribe'l-ḥamri yekūne 'aṣīyen ve fāsiḳan ve min ṣūribe'l-maṭbūḥu yūḥāfū 'aleyhi en yeṣīra kāfiren ṣāribü ḥamrūn müḳurrūn bi ennehü ṣūribü'l-ḥamre ve hüve ḥarāmün ve ṣāribü'l-maṭbūḥu yeṣribü'l-müskirü ve yerāhü ḥelālen [398] ve ecme'u'l-mislūne enne's-ṣūrabe keṣīrūhü ve ḳālīlūhü ḥarāmün ve izā's-teḥalle mā hüve ḥarāmün bi'l-icmā'i yeṣīrūn kāfiren tenebbehü muṭavvel mesā'ilü'l-ḥaṣīṣ ve nuḳil mine'l-munteḳī ismü kitāb ve yaḥrimü eklü'l-ḥaṣīṣü ve hüve raḳu'l-'innebi ey terāsdār etemmü'l-kitāb. Bu mesa'il ḥaṣīṣ ve ḡayra teriklenmedüğine sebep oldur ki 'ulemā görüp daḡı bunların ḥarām olduḡına ḡāyetde ihtimām ideler. Müftī'-i mājūnlaruñ sözüne 'amel eylemeyeler. Ve ḳāle: *İnne fī cehenneme levādin yesteḡiṣü minhā ehli'n-nāri külle yevmin elfe merrātin fī zālīke ismü kitāb [399] el-vādī beytün fī nārin fī zālīke'l-beyti cennetün fī nārin fī zālīke'l-ḥubbü tābūtün min nārin fī zālīkeṭ-tabūti ḥayyetün lehā elfü re'sin fī külli re'sin elfi femin fī külli 'aṣeratün ālāfi nābin külle nābin elfü zirā'in hāzā's-ṣerīyyetü'l-ḥamri min ehli'l-ḳur'āni. Revāhü Enes 'an Rasūli'l-lāh ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem: *Men zevvece kerīmetehü min fāsiḳin feke'ennehā sāḳaḥā ile'z-zinā li'enne'l-fāsiḳa lā yaḥlū min kelīmeti'l-kūfri elletī yeḳa'u bihā't-ṭalāḳu feyekūne ve ṭi'ūhūzinen. Ve işde esrār yeyeni ve ḥamir içeni aña ḳızın viren [400] aḥvālını bildin. Ve daḡı ḳız evermeḡiñ bir ḥaḳḳı oldur ki dünyāya ve şöhrete ṭama' idüp geḳkin ḳocaya veyā ḳatı çirkin yiḡide virmeyeler. Zīrā eyleye fitneden emīn olunmaz ve daḡı ḳızın nefsi ḥaḳḳı ve nazarı ḥaḳḳı zāyi' olmuṣ olur. Ve daḡı ḥulḳı yaramaz ve dili çirkin virmeye. Zīrā aḡız dadı ve ev dirliḡi olmaz. Ve ḳayın ata ve ḳayın ana ṣoyın ṣorup çekmesin ḳomaz. Eyleye dūñürlük ḳavmiliḡi ve ḳayın ḳaçan muḥabbeti gider. Dūñürlükden bir murād ḥod bu idi. Ve daḡı güyeḡü ve ḳız [401] birbirin görmek sūnnetdür. Ve daḡı ḳız ve erin bir sırdaşıyla rızāsın almayınca dūñür olmayalar. Ve daḡı evlendükden ṣoñra tizce evlerin ve ocaḳların ayırmaḳ gerekdür meḡer kendüleri bir arada olmaḡa rāzī olalar. Ve daḡı sūnnet oldur ki ḳiṣi evlādıyla dirliḡi ṭaṭlu olmaḳ gerekdür dir. Ḳatı ḡoñül ile ve acı dil ile ve ekṣi yüzle dirilmeye. Zīrā Ḥaḳ sūbhānehü ve te'ālā ḥazreti buyurur: *Ve lev künte fezzān ḡalīz'l-ḳalbi lā nefuzzū min ḥavlike. Dimek olur ki: Yā Muḥammed eḡer dili acı ve****

gönlü [402] katı olsa idün senüñ yanında kimesne qalmaz tağılurlardı dir. Belki kiři evlādına Őefkatlü gönöl ile ve taşlu dil ile ve güler yüz ile dirilmek gerekdür. Mařlab-ı muşabbet-i evlād. Rasölü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Ĥubbü'l-evlādü setrün mine'n-nāri ve kerāmetühüm cevvanün 'ale's-Őrāři ve'l-eklü me'ahüm berā'etün mine'n-nāri*. Dimek olur ki: Kiři evlādını sevmek cehennem odına perde olur ve anlara eylik eylemek Őrāři geçürür ve anlar ile bile ta'am yimek kişiyi cehennemden qorutmağa Ĥař te'ālā celle ve 'alā şazreti [403] tarafından berāt-ı müselleme olur dir. Ve dağı Ĥazret-i Rasölü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Eksirü ħubulete evlādiküm feinne leküm bi külli ħubuletin deracetin fi'l-cennāti*. Dimek olur ki: Evlādları çoę öpmek zīrā her bir öpdükçe sizin için cennetde bir köşkü derece vardur dedi. Ĥazret-i Rasölü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem şazreti Ĥasanı öperken bir kiři gördi eyitdi: Yā Rasölallāh benim on oğlum vardur hiç birin dağı öpmemişimdür dedi. Rasölü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Őefkati olmayana [404] Ĥař te'ālā celle ve 'alā şazreti rahmeti eylemezdir dedi. Ĥazret-i 'Ömer ražiya'l-lāhu 'anhü bir kimseyi bir vilāyete beę dikmişdi. Bir zamandan Őoñra ol beę 'Ömer şazretini ziyārete geldi. Görseydi 'Ömer şazreti oğlancığın öper. Ol beę eyitdi: Yā emīra'l-mü'minīn benim bir niçe oğlum vardur dağı hiç birisini öpmemişemdir dedi. 'Ömer şazreti ražiya'l-lāhu 'anhü eyder: Senüñ oğlancıklarına Őefkatüñ olmayıcağ ğayrılara hiç olmaz diyüp ol beęi 'azil eyledi dir. Ve dağı oğlancıklar ile laşife itmek mübāřdur ve oyun [405] oynamā cā'izdür. Ĥazret-i Rasölü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem mübārek dilini Ĥasan ražiya'l-lāhu 'anha çıkardı. Oğlancıklar dili göricek Rasölü ekremden yaña qaçardı şalupturdi ve ğāh olurdi. Rasölü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām şazreti yaturdi. Dağı Ĥazret-i Ĥasan ve Ĥüseyin ražiya'l-lāhu te'ālā 'aleyhim ecma'in üstüne çıkarlardı. Ve dağı Rasölü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām emeklerdi anlar üstünde deperlerdi yürü yā atımız şuralışdan dirlerdi. Ammā oğlancıklar ağladuğı vaştin zikru'l-lāh ile avutmayalar. Ba'zı kitāblarda bir kimesne ağlayan [406] oğlanı zikru'l-lāh ile avutmağ küfürdür dimiş. Ammā Őoñra yerin buldum ve eęer ağlamadan zikirle avutsa cā'izdür belki efzāldür řek yok. Ammā yalan sözle avutmağ ya qorqutmağıla meřelā qurut geldi ya böci geldi diyü bunların gibi nesnelere avutmağda nağle rast gelmedük. Ĥıyās budur ki lā-ye's ola. Allāhu a'lem. Zīrā Rasölü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Yalan üç yirde mübāřdur. Biri yağı aldamağda ikinci küsililer barışdurmağda üçünci ehlin iřlāř eylemekte dir. Ve ba'zı rivāyetde zālim [407] elinden qurtılmağ için yalan

söylemek cā'izdir dir. Veled küçücek iken yavuz ve hulkı çirkin olduğuna incinmeyeler. Zīrā eyle olmak büyük olduğu vaqtin 'ağıllı olmasına delālet ider dir. Ve dağı uşāğa incinüp şer sözler ve bed du'ālar eylemeyeler. Zīrā ba'zı vaqt olur ki dağı veled fāsīd olur. Hikāyet olunur ki: Bir kimse geldi 'Abdullāh İbn-i Mübāreke veledinūñ yaramazlığından şikāyet eyledi. 'Abdullāh eyder: Hiç veledūñe bed du'ā itdūñ mi idi. Ol kimse eydür: Belī. 'Abdullāh eyitdi: Veledūñi sen fāsīd eylemişsin bize ne dirsın dedi. Ve bi'l-cümle [408] oğlancuıkları hayır du'ālardan ve gökcek bağışlar ile ve şefkatlü sözler ile terbiye eylemek gerekdür. Huşūşā kızcağızlarına şefkati artuğ gerekdür. Zīrā kızcağızların gönülcükleri yufka ve kalbcığazları za'ifdür. Ve sūnnet oldur ki bir kimse yabandan gelse oğlancıkları karşı varsalar evvel kızcağızları eline almak gerek. Ve dağı armağānı evvel kızcağızlara virmek gerekdür. Enes rażiya'l-lāhu 'anhū Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām hazretinden rivāyet ider: *Men harece ilā sūqin min esveki'l-muslimine feşterā şey'en* [409] *fehamelehü beytihi fehażza bihi'l-ünāse dūne'z-zükūra nazarahu'l-lāhü ileyhi ve men nazara'l-lāhü ileyhi lem yü'azzibühü*. Dimek olur ki: Bir kimse müslimānlar bāzārı soğaklarından soğāğa çıkup bir nesne alup gelüp evinde oğlancıklarından evvel kızcağızlarına dağı virseydi Hāğ Te'ālā ol kimseye luğfile nazār eylese aña azāb eylemez dir. Ve dağı Enes rażiya'l-lāhu 'anhū rivāyet ider. Rasūlü ekrem 'aleyhi's-selām hazretinden buyurur ki: *Men hamele tarafeten mine's-sūki ilā 'ayālihi feke'ennehā tüşaddiķu ileyhim şadeķaten hattā* [410] *yeza'ahā fī fī'ehim felyebde'ü bi'l-ünāsi kable'z-zekeru feinnehü men ferreħa ünşā feke'ennemā ebkā min haşyeti'l-lāhi ve men bükā min haşyeti'l-lāhi ve harreme'l-lāhü bedenehü 'ale'n-nāri*. Dimek olur ki: Bir kimesne bāzār tarafından nesne alup 'ayāline virseydi ol kimse 'ayāline şadaķa iletüp ağızlarına koymış gibidür. Evvel kızlarına virsün soñra oğlanlarına virsün. Zīrā bir kimse kızcağızları ferağ eylese ol kimesne Allāhu 'azīmü's-şān celle ve 'alā hazretinūñ qorqısından ağlamış gibidür. Bir kimse Hāğ sübhānehü ve te'ālā hazretinūñ qorkusından ağlasaydı Hāğ te'ālā celle ve 'alā [411] hazreti ol kimsenūñ bedenine cehennem odın harām ider dir. Ve kālē'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: *Men kāne lehü şelāşe benātin feenfeķa 'aleyhinne ve aħsene küllehünne hattā yügşiyehünne'l-lāhü te'ālā lehü'l-cennete illā en ye'mel 'amelen lā yügferü lehü*. Dimek olur ki: Bir kimsenūñ üç kızları olsa dağı ol kişi anlara nafaķalar helāl ve libāslar helālden eyleyüp cemī'isin hoşnūd eylese bu kişiden ihtiyācları qalmayınca ya'nī tā ere varınca yāhūd ölünce Hāğ te'ālā celle ve 'alā hazreti ol kimseye cennet vācibdür dir. Ya'nī ol kimesne Hāğ te'ālā celle [412] ve 'alānūñ fażl-ı 'ināyeti birle

elbette cennetlik olur. Meğer kim bir ulu günâh işlemiş ola andan ötüri yarlığanmaya dir. Ve kâne İbn-i ‘Abbās razıya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü: *İzā haddese bi heze’l-ḥadīsi kul hüve’l-lāhü min ġarāyibi’l-ḥadīsi ve ġarrerehü.* Dimek olur kim: Kaçan kim İbn-i ‘Abbās bu ḥadīsi rivāyet daḡı dirdi v’allāhi bu ḥadīs ḥadīslerin ġarāyib güzelidir dirdi. Ḥaberde gelmişdür ki: *İnne’l-berekete lā tenkıta‘u min beytin tekūnü fīhi’l-benāti felā tenkıta‘u’l-melā’ikete ‘an ziyāreti zālike’l-beytü.* Dimek olur ki: Kızcağazlar olan evden bereket kesilmez ve daḡı ol evi melekler ziyāret [413] itmekden kesilmez dir. Ḥikāyet olunur ki: Bir kimsenüñ beş kızcağazları var idi. Birisi bir ġaniye ‘ayallıġa vardı. Andan soñra bu kişi bir vāka‘ā gördi. Meğer evinde beş biñar varmış birisi kurumış. Mu‘abbire vardı. Mu‘abbir Yūsūf peyġamberin ta‘bīrnāmesi kitābından görüp eyder: Ol beş biñar beş berekete delālet ider. Meğer senüñ evinde beş bereket var imiş. Birisi kesilmiş dedi. Ḥikāyet olunur ki: Beni isrā’il zamānında Ahmed-i Cevād dirlerdi bir peyġamber var idi. Ol kişinüñ On sekiz kıızı var idi bir oġlı [414] var idi. Kendüsi altıyüz altmış yaşında idi. Kesib oldı ki her gün deñizden balık avlardı nişfin şadaġa eylerdi nişfin ‘ayāllarına götürdi. Ammā kendüsi şayimü’d-dehr idi. Lākin kızcağazlarına eyder ki sizüñ üçüñüzden ve sizüñ nafaġañuzdan ben zaḡmet çekerim size rızık virürüm dedi. Bir gün Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām geldi eyder: Yā Aḡmedü’l-Cevād ġalıġ abdest al iki rek‘at namāz kılsaña bir emir var diyem dedi. Aḡmedü’l-Cevād abdest alup namāzı kılduġdan soñra[415] Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām eyder: Yā Aḡmedü’l-Cevād Ḥaġ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazreti seni redd idüp cemī‘i ‘ibādetini mahiv eyledi başından nübüvvet eġninden taġvā libāsın şoyladı. Aḡmedü’l-Cevād çünki bunu işidüp vāveylatāh vāveylatāh diyüp feryād u fūġān idüp başın döġüp saçın şaġalın yolup yüzün yırtup libāsın çāk eyleyüp zārı zārı inleyüp başın döġüp ağlamaġa başladı. Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām bile ağladı. Cemī‘i melā’ike ve cin ve insān derilüp feryād ü fūġān idüp ağlaşdılar. ‘Āġıbet [416] Aḡmedü’l-Cevād eyder: Yā Cebrā’il şuçum nedür baña bu ma‘şiyet vāki‘ oldı dedi. Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām eyitdi: Aniñçün ki sen evlāduña ġahır iderdüñ ben sizüñ rızkuñuz virürüm zaḡmet çekerim dirdüñ. Bilmez midüñ cemī‘-i ġulunuñ rızkım Ḥaġ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazretidür. Ve daḡı sen ġanī iken daḡı ḡaccı eylemedin. Faġir olduġdan soñra vāka‘āda saña dediler ki ḡaccı eyle. Sen eyitdüñ ben ġanī iken ḡaccı eylemedüm şimdi faġirem deġildür didüñ. Bu iki sebebden Ḥaġ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazreti seni reddi idüp [417] ‘ibādetüñi mahiv eyledi dedi. Aḡmedü’l-Cevād eyder: Yā Cebrā’il hiç baña tevbe var mıdur dedi. Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām eyder: Ḥaġ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazreti emir eyledi ki

Ka'be'ye varup tavāf eylesin tā ki tevbeñ kabūl ola dedi. Aḥmedü'l-Cevād Mekke seferine kuşandı. Kızcağıları eyder: Sen gidicek bizüm yiyeceğimiziñ hāli nice olsa gerek dediler. Aḥmedü'l-Cevād eyder: Haḥ te'ālā celle ve 'alā ḥazretine işmarladum rızık Haḥ te'ālā celle ve 'alā ḥazretiniñ üzerinedir diyüp sefer eyledi. Giderken yol azdı yedi gün aç şusuz [418] gitdi. 'Ömrinde sefere gitmiş değildi. Ayakları ağrıyup 'azīm zahmet çeküp çok çok ağladı. Bir haftadan soñra bir şehre yetişdi. Ta'am getürdiler eyitdi: Tevbem kabūl olmayınca ta'am yemezem deyüp yedi gün daḥı gitdi. 'Aḳıbet kuvveti kesilüp bir taş dibinde düşdi. Öyle vaḳti idi kalıksa görse idi gün batmış. Eyitdi: Yā rabbi eğer benüm tevbemi kabūl eylemeli iseñ günü gine yerine getür namāz kalmasun kılayım dedi. Haḥ te'ālā celle ve 'alā ḥazreti emir eyledi gün yine öyle yerine vardı Aḥmed namāzın [419] kıilup seferine gitmek istedi. Görseydi bir toğan bir güğercini kovup gelür. Meded yā Aḥmed beni kırtar diyüp omzuna kondı. Toğan gelüp eyitdi: Üç gündən berü bu güğercini kovarım acım baḥıllık eyleme avumı vir dedi. Aḥmed eyder: Bir kimse mazlūma yardım eylemese Haḥ te'ālā celle ve 'alā ḥazreti aña yardım eylemez dir ve ta'ātini daḥı kabūl eylemez dir. Çün bu güğercin baña şğındı. Gel saña bu güğercin deñlü et kesüp vireyin etimden bunu baña bağışla dedi. Toğan eyder: Eğer ben didüğüm yirden [420] virirsen hoş ola dedi. Aḥmed daḥı rāzı oldı. Toğan eydür: İki gözlerini vir dedi. Aḥmed eline bıçak alup iki gözlerini oyup toğana virdi. Daḥı gözleri acısından güğercini götürüp yabana atdı. Eyitdi: Eyvāh Mekkeye yetişmeden gözüm gitdi. Ben Ka'be'ye nice varup tavāf eyleyeyim ki tevbem kabūl ola dedi eyledi. Toğan ve güğercin eyitdiler: Yā Aḥmed muştuluk biz Cebra'il ve Mikāiliz. Seni tecrübe eylemeğe ve tevbeñ kabūl olduğımı haber virmeğe geldük dediler. Aḥmed [421] gözleri açılıp Mekkeye varup tavāf eyleyüp yine vaḥanına dönüp sefer eyledi. Çünki vaḥanına yakın geldi. Bir vāḥa'ā gördü ki bir kırut oğlunu başup kızını yarup bağrını ciğerini yedi. Aḥmed vāḥ'āsından kırküp ağladı giderdi uğraduğına şorardı ki oğlumdan ne haber bilürsüz derdi. Çünki evi kapusına vardı. Kızları başları açuk saçları çözüük libāsları çāk eylemişler vay biz yalıñuz kıardaşımızı aldurdık babacığım diyüp kıarşu geldiler. Aḥmed daḥı vay [422] furkatile ḥasretile giden gözüm nürü ve göñlüm surürü oğlum diyüp ağladı. Ḥātunı daḥı geldi. Beli bükülmüş eyder: Yā Aḥmed ben oğlancuğumsuz olamazım. Baña āḥiret ḥaḳḳın ḥelāl eyle diyüp bir şayḥā eyledi cān virdi. Daḥı kıızcağazlar anası öldüğünü görüp feryād idüp ağlaşdılar. Beyit: Eğer ana ölseydi kıızlar olur āvāre / Ata kıaçan olusardur ana gibi ğamḥāre. Bu ḥikāyetden maḳşūd oldur ki Aḥmedü'l-Cevād şunuñ gibi kimse iken

‘ayāline kaḥır itdüği ecilden başına neler vāki‘ oldı. [423] İmdi sen de ḥazer kıl ‘ayaline kaḥır eyleyüp minnetler yükletme. Rızık Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā üzerinedir. Anları ḥoşça tutup ḥizmetlerin eyle. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Ḥizmetü’l-‘ayāli nuṭfī’ü ğazabe’r-rabbi ve’z-ziyede’l-ḥasenetı ve’d-derecāti ve mühürü’l-hürü’l-‘ayni*. Dimek olur ki: ‘Ayāle ḥizmet eylemek Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinüñ ğazabını söyündürür ve daḥı şevābı ve derecāti ziyāde ider ve ḥürileri çok çiftelendürür dedi. Ve daḥı buyurur ki: *Men kāne yeḥdimü fi’l-beyti* [424] *ve lā ye’nefü kütibe ismühü fi dīvāni’s-şühedā’i ve atāhü’l-lāhü fī külli yevmin şevābe elfi şehidin felehü bi-küllü ḳademin elfe şehidin felehü bi-küllü yevmin ḥacceten ve ‘umreten ve e’tāhü bi-küllü ‘ırḳin fī cesedihi medīneten*. Dimek olur ki: Bir kimesne gönüllennemeyüp evi ḥizmetin eyleseydi Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti ol kimsenüñ adını şehidler dīvānına yazar ve daḥı her gün biñ şehid şevābın virir ve her adımı başına bir ḥacc ve bir ‘umre şevābın yazar ve her ṭamarı şağışınca bir şehir virilür dir. Ve daḥı ‘aleyhi’s-selām: *Mā min racūlin yū’inü imra’etühü fi’l-beyti* [425] *illā e’tāhü’l-lāhü mine’s-şevābi mişle mā e’tā eyyübe ve dāvüde ve ya’ḳübe ve ‘isā*. Dimek olur ki: Bir kimesne evi ḥizmetinde ‘avratına yardım eylese Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti aña Eyyüb ve Dāvüd ve Ya’ḳüb ve ‘İsā peygamberlere yazduğı şevāb gibi şevāb yazar dedi. ‘Abdullāhi Mübārek ğazā iderken yanındaki kimselere eyitdi: Hiç bu ğazā şevābından efzāl şevāb bilürmisiz dedi. Bilmezüz dediler. ‘Abdullāh eyder: Ben bilürüm. Bir kimesne ki ehl-i ‘ayāl ola ‘ayālini kimseye muḥtāc eylemeye. Gicelerde ḳalkup ‘ayālini [426] göre kim uyurken açılmış anların üzerine örtülerin yine örte. Ol kimsenüñ şevābı bu bizüm ğazāmuz şevābından artuḳ ve efzāldür dedi. Ve daḥı evlād öldüğünü ğanīmet şayalar ḥuşūsā kızlar öldüğünü. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Defenü’l-benātü mine’l-mükerremāti*. Ya’nı bir kişinüñ kızını ölüp daḥı anı defin eylemek Ḥaḳ te‘ālā ḥazreti celle ve ‘alā tarafından aña ikrāmdur. Oğlan eğer kız bālīg olmadan gitmek ğanīmetdür zirā üç yirde fā’idesi vardır. Evvel oldur ki ḳiyāmet gününde cennet ḳapusunda cemi‘ oldukları vaḳtin [427] Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti anlara diye ki siz varın cennete gidin diye. Anlar didiler ki: Yā Rabbi biz ata ana dadına ṭoyamaduḳ. Dünyāda bizi anlardan ayırdın biz anlara ḥasretile gitedük. Anlar bizüm acımız ile ḳaldılar. Yine şimdi cennette biz anlarsız öksüzlik çekeriz. Anları bize getir cennete bile gidelüm yāḥūd bizi anların yanına götür cehennemde olusavuz daḥı anlar ile olalım. Zīrā biz anlarsız olmazuz tek anları görelim öksüzlikden ḳurtulalım diyeler. Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti anlara diye ki: Varın

imdi cennetde şerbetler alın [428] dahı varın maşşer yerinde atañuzı anañuzı şuvarın diye. Cennetde şovuk ve tatlu şerbetler alup dahı maşşer yerine geleler şol kuzucuklar emişmeğe geldüğünde yüğrüşdüği gibi çağrışrlar atacuğum anacuğum kandesiz deyü. Maşşer yerinden ataları anaları göreler kim oğlancukları gelürler ellerinde şovuk şerbetler kıyāmet issisinden bağırları yanmışlardı. Hem oğlancıkların hem şuv getürdüklerin görüp anlar dahı kuzusun görmiş koyun gibi yüğrüşeler. Bundayuz gelüñ oğlancıklarumuz diyü çağrışalar. Oğlancıkların önünce feriştahlar [429] kuzı sürisi önüne turalar seğırdişmesünler diyü yab yab alalar varalar koyuna qarışur gibi qarışup ataların anaların bulup şoralar. Oğul kız göndermeyenler bize dahı virin deyüp ellerin şunalar. Anlar eyderler: Bizüm aramızda senüñ oğlın kızın var mıdur? Anlar diyeler ki yoğdur. Bunlar diyeler ki imdi bundan saña nesne yoğdur zirā bu şol dünyāda oğil kız acısın dadana virür diyeler. Hikāyet olunur ki: Bir kişi var idi zāhid kişi idi. ‘Avrat oğlan hicābdur diyü evlenmezdi. Bir gün vāqa‘ a gördi. Kıyāmet kopmış halıķ [430] maşşer yerine cemi‘ olmuşlar issilerden bağırları yanmış. Görseydi cennet tarafından oğlancıklar kızcağazlar bellerinde nūrdan futalar ellerinde şovuk şerbetler gelüp bu halkūñ arasına girüp ataların anaların ararlar bilüp bulup şoralar. Bu kişi aña elin şunar baña da diyü buña da elin şunar baña da diyü. Anlar eyderler ki: Hācetüñ ise sen dahı evleneydin dirler. Oğlan kızın olup seni dahı şuvaralardı dediler. Bu kişi uyukusından uyanu geldi. Feryād eyledi. Eyder: Beni everüñ dir. İşde evlāduñ evvelki fā’idesi böyle. İkinci fā’idesi [431] oldur ki kaçan kim mizāna varup tartılurlar oğlancıklar hāzır olup atalarını ve analarını görürler. Kaçan kim hayırları tarafı yeyni gelseydi yapışurlar ağır getürürler. Üçünci fā’idesi oldur ki şol oğlancıklar ki ataları ve anaları cehenneme gitmişlerdür anlara diyeler ki varın siz de cennete gidin dirler. Anlar dahı diyeler ki anlarsuz gitmezüz. Ya anları bize getürün ya bizi anların yanına götürün diyeler. Hāķ tebāreke ve te‘ālā celle ve ‘alā buyura ki: Varın şunların atasın anasın çıkarın cennete alsun gitsün diye. Çıkaralar alup cennete gideler. Hāzret-i ‘Alī rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü [432] Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hāzretinden rivāyet ider. Bir düşüğüñ atası anası cehenneme gitmiş ola. Ol düşük Hāķ te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti ile cidāl ider. Hāķ te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti eyder ki: Ya benümle cidāl eyleyen düşük var atañı anañı al cennete git dir. Anlar dahı varup ataların anaların alup cennete gideler. Ve dahı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Baña sevgülüdür benden evvel bir düşük göndürmek benden soñra yetmiş ğazā idici evlād kalmakdan dedi. Anıñcün

[433] dimişlerdir ki maḥrūm oldur ki kendüden öñdin veled göndermemiş ola dedi. Evlād aḥvālın bildünse öñde olan yetimleri daḥı aña göre kıyās eyle. Maṭlab-ı aḥvāl-i yetim. Ḥāzret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Enā ve kāfile'l-yetīmi kehāyetüni fi'l-cenneti ve eṣāre ile's-sebābeti ve'l-vüṣṭā*. Dimek olur ki: Ben ve daḥı yetimleri besleyüp eyüce ri'āyet idenlerde cennette ḳomşu oluruz ṣehādet barmaḡile orta barmaḡ ḳomşuluḡı gibi yaḳın oluruz dedi. Ve daḥı buyurur ki: Yir yüzünde ṣol evden ḥayırılı ev yoḡdur ki anda [434] anda yetim ola anda yetimi ḥoṣṣa ṭutalar. Ve daḥı ṣol evden ṣerlü ev yoḡdur ki anda yetim ola daḥı aña zülüm ola dedi. Ve daḥı buyurur ki: Bir kimse bir yetimün başın ṣıḡasa ve baḡlasa ol kimsenün ḳalbinün ḳasāveti gide ve günahları yarlıḡana ve derecesi arta. Ve daḥı buyurur ki: Yetimün gözi yaṣından ve mazlūmuñ beddu'āsından ṣaḳınuñ. Gicelerde eller uyur anlar yürür ya'ñi iller ḡāfil iken yetimün ve mazlūmuñ du'āsınuñ eṣeri gelür yiter dimek olur. Ḥikāyet olunur ki: İsfendiyār-ı Māhī Beden dirler bir pehlüvān [435] var idi. 'Ālemi kılıcı ile fetih eylemişdi. 'Āḳıbet Rüstem İbn-i Zāl ki meṣhūr pehlüvāndur işidüp İsfendiyārı ḳaṣıd eyledi ki varup anı daḥı öldürüp memleketi ala. Çünkü Rüstem vilāyetine vardı. Rüstem daḥı İsfendiyār ki yedi gün ḍarīb ḥarīb eylediler. Her ḍarbe ki İsfendiyār Rüsteme urdı cerāḥāt iderdi. Ammā Rüstem ḍarīb İsfendiyāra eṣer eylemezdi. Zīrā İsfendiyārın gövdesi balıḡ pulı gibi ṣom kemük idi. Çünkü Rüstem zebūn oldu. Babası Zāl eyitdi: İy oḡlum bu zālime ḡayrı yirden [436] zafer yoḡdur meḡer gözinden urasın dedi. Vardılar bir oḡ düzdiler ucı iki çatal. Yarında gine muḳābil oldılar. Rüstem bu çatal oḡı gezleyüp İsfendiyārı gözleyüp iki gözlerin hezleyüp urdı atından yıḡdı. Üzerine varup eyitdi: Yā İsfendiyār nicesin ḥāl nedür. İsfendiyār eyitdi: Yā Rüstem beni erliḡile almadın ḥīle ile aldın ammā senünle çok uruşduk idi. ṣol elünı senünle āḥiret ḥaḳḳını ḥelālleşelüm dedi. Rüstem yüz teḡābün ṣunu virdi. İsfendiyār el ṣunup ṣöyle ḳavrayup ṣıḡdı ki ḥamīr [437] gibi yüzduḡanuñ demürlerin İsfendiyārın barmaḡların arasından ṭaşra ḳıḡdı. Bu ḥikāyetden maḳṣūd oldur ki ṣoñra İsfendiyār genciken bir aḡaç ile urup bir yetimi aḡlatmış idi. Ol çubuḡı ol yetim alup varup bir yirde dikmiş imiş. Ol oḡile Rüstem İsfendiyārı urup ḥelāk eyledi. Ol aḡacuñ budāḡından imiş ki anuñla yetimi urup aḡlatdı idi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimesne bir yetimi aḡlatsa 'arış feriştaḥları Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥāzreti ḥıṣım idüp cemī'-i 'ālemi helāk [438] ide deyü ḳorḳularından yüzlerin secdeye ḳoyup aḡlaşurlar. Ve daḥı Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥāzreti buyurur: Bu ḳulumuñ atasını alup yetim ḳomışam. Bir kimesne anı ḳolaysınup aḡlatdı. Kim ki bu yetimi tesellā eyleyüp

gözi yaşın dindüre ‘izzüm celälüm haqqıçün anı kıyâmet korçularından kurtaram dir. Beyit: Yir yüzinde bir yetim ider figân / Velvelâya düşer ehl-i âsumân. Maṭlab-u Nuşretü’l-Mazlûm. Ebü Hureyre rażiya’l-lâhu te‘âlâ ‘anhü Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemden rivâyet iderler ki: *Da‘vetü’l-mazlûmü müstecabetün ve in kânet min fâciratin* [439] *ve fücühü ‘alâ nefsihi*. Dimek olur ki: Mazlûmuñ du‘âsı maḳbûldür eğerçi bâzâr ‘avratından ise daḫı dir. Yaramazlığı du‘âsına mâni‘ olmaz. Biri ata ana du‘âsı evlâd üzerine ve biri mazlûm du‘âsı zâlim üzerine dir. Ebu’d-Dâvûd rażiya’l-lâhu ‘anhü rivâyet ider: *İnne’s-şayde izâ zulime felime yenteşiruhü ve lem yensuruhü eḫadün ferefe‘a tarfetün ile’s-semâ’i zere‘â’l-lâhü te‘âlâ kâle’l-lâhü lebbeyk ‘abdî enâ enşureka ‘âcilen ve ecilen*. Dimek olur ki: Haḫ sübhânehü ve te‘âlâ celle ve ‘alâ kullarından bir kuluña ki aña zulüm oluna ol kimesne kimseden yardım taleb eylemese ve kimse daḫı aña [440] yardım eylemese ol mazlûm yüzün göklere tutup du‘â eylese Haḫ te‘âlâ celle ve ‘alâ ḫazreti buyurur: Lebbeyk ḫulum ben saña yardım iderim irtede ve gicede dir. Ve’l-ḫâşıl zâlim olanların ‘âkıbet ocağı kör olur. Beyit: Göñül inisi odı şöyle yaḫar kim iy ‘azîz / Yaḫamaz anuñ gibi yüzerliği ateş tiz. Ve daḫı bir kişiye lâzımdur ki kaçan görse ki bir zâlim bir kimseye zulüm eyler eğer güci yitse aña yardım eyleye. Eğer minnetile eğer mâlile eğer ḫaribile anı ḫalâş eyleye. Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Men e‘ane mazlûmen e‘anehü’l-lâhü te‘âlâ* [441] *yevme’l-ḫiyâmeti fî civâri ‘ale’s-şırâti ve edḫalehü’l-cennete ve men rā’e mazlûmen festegāse bihi ve lem yügşihî züribe f’l-ḫabri mi’etehe şavtın min nârin*. Dimek olur ki: Bir kimesne bir mazlûma yardım eyleseydi ol kimseye Haḫ te‘âlâ celle ve ‘alâ ḫazreti şırât üzerinde yardım eyleyüp şırâtı geçürüp cennete koyar. Ammâ bir kimse bir mazlûm görse ki meded baña eyle diyü feryâd eyler ol kimse aña yardım eylemese aña ḫabrinde oddan yüz topuz yüz tağan ururlar. Ve daḫı Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: Bir zâhid var idi namâz kılarken yanında bir oḫlan bir ḫuşçağızı [442] çığırdı çığırdı tüyini yoldı. Haḫ te‘âlâ celle ve ‘alâ ḫazreti ol zâhidi yire yutturdu namâzın koyup daḫı kurtarmaduğı içün dir. Ebü Hureyre rażiya’l-lâhu ‘anhü rivâyet ider: *Eḫâle nâdimen fi’l-beyi‘ kâle’l-lâhü te‘âlâ ḫaḫiyâti ‘aşerati yevme’l-ḫiyâmeti ve men keşefe ‘an müslimin kürbeten fi’d-dünyâ keşefe’l-lâhü ‘‘anhü kürbeten yevme’l-ḫiyâmeti fî ‘avni’l-mer’i mādāme’l-mer’ü fî ‘avni eḫîhi*. Dimek olur ki: Bir kimse bâzâr itdükden soñra peşimân olup daḫı bâzârını bozmaḫ istese ol biri daḫı anuñ murâdına tâbi‘ olup bâzârı bozmağa [443] rāzî olsa ol rāzî olan kişiuñ ḫaḫalarını kıyâmet güninde Haḫ te‘âlâ celle ve ‘alâ ḫazreti ‘afiv eyleye. Ve daḫı

kimesne bir müslimānuñ bir buñında bulunup yardım eyleyüp ol buñı şavar idi. Ol yardım iden kişiden kıyāmet buñlarını şavar. Ve dañı bir kimsenüñ yardımında oldukça Hāğ tebareke ve te‘ālā celle ve ‘alā aña yardımcıdır. Ve dañı Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Men meşiyē me‘a eñin lehü min müslimin fī hācetihi kāne keşiyāmin şehrin ve i‘tikāfihī*. Dimek olur ki: Bir kişi bir Müslim kardeşinuñ hācetini bitürmeğe sa‘y [444] eylese bir ay oruç tutup i‘tikāf itmişçe şevāb yazılır dir. Enes rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü rivāyet ider: *Men eşbaħa lā yenevī’z-zulme ‘alā eħadin ğufira lehü mā cenā ve men eşbaħa yenvī nuşretü’l-mazlümü ev hāceti’l-müslimi kānet keecri hācetin mebrūratin ve in lem yensur mazlūmen ve lā każā hācetin*. Dimek olur ki: Bir kimse şabāħ kalıkduğı vaqtin kimseye zulüm itmeğe niyyet eylemese Hāğ te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti ol kimsenüñ günāhın yarlığar. Ve dañı bir kimesne şabāħ niyyet eyleye ki bu gün mazlūma yardım ideyin ya bir hācetin bitüreyin dise Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā [445] hāzreti aña bir mağbūl hācc şevābın yazar eğerçi kim mazlūma yardım eylemeyüp ve kimsenüñ hācetin dañı bitürmemişdür. İşde mazlūma yardım itmeği işitdün. Ammā bir kimse zālime yardım itseydi aña ğāyet muşibet vardır. Hāğ te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti buyurur ki: *Ve lā terkenū ile’l-lezīne zalemū fetemessekümü’n-nārū ve mā leküm min dūni’l-lāhi min evliyā’e şümme lā tünşarūn*. Dimek olur ki: Yā mü’minler zālimlere azacık meylile dañı meyl eylemek eğer meyl idecek olursañuz size cehennem şöyle yapışır ki Allahdan ğayrı kimse sizlere dosutlık eyleyüp cehennemden kırtarmağa şefā‘ at eylemez. Allāhu ‘azimü’ş-şān hāzreti [446] ‘ināyet eylemeyüp yardım eylemez. Şāhib-Keşşāf eyder: Bir kimse zālimleri sevse anlar ile tırup otursa ya anlara kendüyi beñzetse ya libāsından ve sā’ir zīnetinde ve ya söylemesinde ol dañı bu āyetde dāhıldür. Ne‘üzübi’l-lāh. Ve dañı ‘azizlerden birisi bir imām ile namāz kılrken ittifaķī imām bu āyeti okudı. Ol ‘azizüñ uşşı gidüp yıkıldı. ‘Aķıl geldükden soñra eyder: Eyvāh zālimlere azacık muħabbet idenüñ halleri bu olıncağ vay zālimlerün kendü hallerine dir. Ve dañı dulca hātunlara iħsān eylemek gerekdür. Rivāyet olunur ki: Bir kimse dul hātunlara ve miskīnlere iħsān [447] eylese ve anlaruñ maşlahātlarına sa‘y eylese ol kimesne gice kā’im gündüz şā’im olup Hāğ te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti yolında kāfire kılıç urmuş gibidür. Hikāyet olunur ki: Süleymān peyğamber ‘aleyhi’s-selām evvel hālinde ğāyet faķir idi. Bir gün şabaħleyin Kudüs vīranelerinde gezerken bir āvāz işitdi. Varsa görseydi bir hātun iki kızcağazlar ile ağlaşurlar. Kızcağazuñ büyüceği eyder: Vay babacığım benim de varmıssa giyecek aluvirse giysem. Küçük kız ağlayup eyder: Vay

babacığum varmışsa yiyecek aluvirse yesem dir. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām [448] ilerü varup eyder: Yā hātun ne kişisin dedi. Ol hātun eyder: Dulдум kızcağazlarım ergü çapısına varmasun diyü er dağı almadum. Ammā hālimüz çatı yatlu oldı hīç giyecek yiyecek kalmadı. Kızcağazlarumla anıñçün ağlaşuruz. Ammā yā kişi şu başdan aşdı. Ben ere varmayınca olmazmış dedi. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām melül olup bunlara acıyup taşra çıkdı. Eyder: Yā Rabbi baña dünyā vir şunların gibiye yardım ideyim dedi. Hemān Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām irüp geldi. Eyder: Allāhu ‘azīmü’ş-şān celle ve ‘alā hāzreti işbu mühür yüzüğü saña virdi. Al bu yüzüğü [449] barmağına dağın dedi. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām yüzüğü dağındı. Dağınca görseydi mināre gibi dīvler uçup uçup geldiler eytdiler: Yā Süleymān emrüne muṭi’ olduk ne dirsın dediler. Süleymān eytdi: Baña māl getürün dedi. Dīvler varup deñizlerden cevāhirler çıkarup getürdiler. Süleymān ‘aleyhi’s-selām beş hāmmāl māl yükledüp önünce yürüyüp ilerü vardı. Gördi kim ‘avratuñ çapısında cemā’at var. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām eydür: Haber nedür? Anlar eytdiler: Şunda bir dulca hātun var idi [450] anı bir kimseye nikāh itmeğe geldük dediler. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām eydür: Görseydi ‘avrat giyinmiş ve kuşanmış kızcağazları bir birin kucağlayup ağlaşdılar. Eyderler: Vay babacığumuz sen gitdün biz öksüz kaldük. Ammā anacığumuz ile eyü yatlu geçinüp giderdük anamız dağı ere vardı. Ya biz kimün çapısına varalım diyüp ağlaşdılar. Niçeler bile ağlaşdılar. Hātun bu kızcağazların zārılığına döymeyüp eğnindeki libāsı çıkırup atdı eyder: Kızlarımıñ ağladuğına duymazmışım. Anları kimse çapısına dağı iletmezem. [451] Er hārām olsun şimden gerü varuñ gidin dedi. Hālık dağı tağıldı. Beyit: Bu ‘ālem ‘ibret-nümādur insanlığı añlamağımış / Ger dilerseñ i’ tibār üli’l-ebşār olup yitersin. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām eyder: İy hātun senün sesünle Hāq te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti baña milk-i dünyā virdi. Al bu mālaları hārcan dedi. ‘Avrat mālaları alup şöyle gānī oldu ki hattā ba‘zı rivāyetde eyder: Evvel Mescid-i Aqsāyı ol hātun yapmışdur. Ol cevāhirleri binā yüzinde bile komuşdur. Giceyle bir nice fersāh menzīl yol ol cevāhirün nūri ile [452] hātunlar iplik eğirirler idi dir. Bundan maḳşūd oldur ki Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām dul hātuna yardım ideyim diyü niyyet itmeğile gör neye yetişdi. Sen de insānsañ hişşe al. Beyit: İnsān olmadan murād ‘ibret añlamağımış / Ol ‘ibretten sende yok bir hayvāndan betersin. ‘An Cābir İbn-i Abdullāh rāziya’l-lāhu ‘anhū ḳāle ḳāle Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā [‘aleyhi] ve sellem: Men eserre mā yürziya’l-lāhü te‘ālā yüzhirü’l-lāhü minhü mā yüsirrü ve men eserre mā yüzhihü’l-lāhü yüzhiru’l-lāhu minhü mā yüzhihi

kesebe mālen bi ğayri haqqın [453] efkarahü'l-lāhü ve men tevāza'a li'l-lāhi allāhü ve men ezele müslimen ezzelehü'l-lāhü ve men 'āde merīzan ħāzene fī raḥmeti'l-lāhi muḳbilen ev müdbiran ilā ḫavefeyhi ve men celese 'inde'l-merīzi ğamerethü'r-raḥmetü ve men ḫarece min beytihi yaṭlübü 'ilmen yüşeyyidühü mine'l-melā'iketi seb'üne elfen ve men se'ele fī ğinen feteḫa'l-lāhü 'aleyhi seb'ine bāben mine'l-faḫri yemḫaḫu bihi mes'eletihü ve mā neḫaşa mālün min zekātin ḫaṭṭı ve men kezame ğayzan melā'e'l-lāhü cevfehü imānen ve men 'afā min mazlemetin eyze lehü'l-lāhü bihā 'ızzen fī'd-dünyā ve'l-āḫirete ve men a'raza 'an sefīhi eyde lehü'l-lāhü bihi 'ibāden yüssirühü ve men [454] e'ane 'alā ḫuşümetin leyse lehü 'ilmün lem yedil seḫiṭa'l-lāhi ḫattā yetedü'l-lehü ve men naşara mazlūmen vekkele'l-lāhü bihi melekāni yenşuru'l-lāhü 'alā zālimihi ve yaḫfiżātihi 'an āfeti'd-dünyā ve men teşaddeḫa bi dirhemi ebde lehü'l-lāhü mekānehü 'aşran şümme telā ḫavlühü te'ālā: Men cā'e bi'l-ḫasenetı felehü 'aşrū emşālihā. El-āyete. Ḳāla'llāhu Tebareke ve Te'ālā: Leyse'l-birra en tüvellū vüçüheküm ḫıbele'l-meşriḳı ve'l-maġribi ve lā kinne'l-birra men āmene bi'l-lāhi ve'l-yevmi'l-āḫiri ve'l-melā'iketi ve'l-kitābi ve'n-nebiyyine ve ātā'l-māle 'alā ḫubbihi zevi'l-ḫurbā ve'l-yenāmi ve'l-mesākine vebne's-sebīli ve's-sā'ilīne ve fī' [455] r-riḫḫābi ve eḫāme's-şalātü ve āte'z-zekāte ve'l-müḫüne bi 'ahdihim izā 'āhedū ve's-şābirīne fī'l-be'se'i ilā'ike'l-lezīne şadeḫü ve ülä'ike hümü'l-mütteḫün. Bu mesāilüñ kimi tefsir kütibinden Keşşāf gibi ve ğayrı gibi kimi Ravzadan kimi Şir'adan kimi Şerḫinden kimi Bustānu'l-Ārifinden kimi Meşāriḫden kimi Meşābiḫden kimi Enīs-i Celsiden Kimi Revnāku'l-Mecālisden kimi fiḫhi kütübden Mecmu'ā Şerḫinden ve Cāmi'ul-Fetevādan ve kimi daḫı münāsib yirlerden menḫöldür. Faşl-ı Fī ḫuḫūḳı'l-vālideyni 'ale'l-veled. Atanuñ ananuñ oğul kız üzerindeki ḫuḫūḳların [456] Ḥaḫ te'ālā celle ve 'alā ḫazreti beyān eyler. Ḳavlühü Te'ālā: Ve ḫazā rabbūke en ta'būdū illā iyyāhü. Dimek olur ki: Ḥaḫ tebareke ve te'ālā celle celle 'azemetühü ḫazreti emir eyledi ki Muḫammed şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem sen ve ğayrılar Allahdan ğayrıya ṭapmayasız. Ve bi'l vālideyni iḫsānen. Ve daḫı ataya anaya eylik eylesiz tā anlar sizden rāzī olunca. Eĝer mümkün ise nafaḫa bābında ve kisve bābında ve ḫizmet itmekde. İmmā yeblüĝanne 'indeke'l-kibere. Eĝer sizin ḫatuñuzda 'acıklık derecesine yetişse eḫādühümā ikisinden birisi ev kilāhümā yāḫūd ikisi bile şol derecede ki [457] kendülerin ṭutamaz olsalar ayaḫ yolu ḫācetinde. Nitekim ma'şümlara eyledür. Felā tegül lehümā üffin. Anlara tüh dimeñ. Nitekim ma'şümken eyle ḫadeş eylerdiñüz. Anlar yiñrenmezlerdi. Sizi yurlar pāk iderlerdi. Siz daḫı anlar iḫtiyārsız ḫadeş itdüĝi vaḫtin silüñ süpürin

yun arıdın. *Ve lā tenher hümā*. Ve dağı anlara atı szler ve atırları incinecek szler sylemeğ gle gle syleğ. Mešelā sen bilrsin neylersin senn ‘aqluğ ağmığdur sen bunamığsın dimeyesin. *Ve ul lehmā avlen kermā*. Anlara syler olduğuğuz [458] vağtin yumıacık szler syleğ. Babacığım anacığım alcađazuđuz nedr gnlcğn ne ister ne buyurursuz diđ. Eđer sađa ata ana atı syleyp sgecek olursa dağı siz yumıacık syleğ. *Ve ‘hfz lehmā cenāa ‘z-zl mine ‘r-rameti*. Anlara tevāzi‘ ile zerlerine ditire. Őol uıcağaz gibi ki anadların aıağa indrr dağı yavrusınuğ zerine ditirer evresine dolanur. Sen dağı anlaruğ zerine Őefat anadcıların aup meramet mezelletin eyleyp dir dir ditirmek gereksin. Ve evresine olanmaq gereksin. *Ve ul rabbi eramehmā kemā rabbeyān* [459] *ađrā*. Ve dağı di ki: Yā Rabbi atamı anamı esirge ramet eyle. Nitekim anlar beni esirgerlerdi ve Őefatler iderlerdi kccek iken ve kendime tımar idemez iken. *Ve rabbkm e ‘lem bimā f nfsikm in tekn Őāln*. Ya‘ n Rabbnz bilr gnllerdeki ağnzı. Ya‘ n anlara eylik itmek maığuduğuz olup dağı yā sehville yā atāyile anları incitmiğ olsağuz varın anlardan ‘zrnz dileğ ve Allāh te‘ālā celle ve ‘alā azretine istiđfār eyleğ. *nneh kāne li‘l-evvābn*. Zrā ađ te‘ālā celle ve ‘alā ol gnāhdan rc‘ idicileri ađ te‘ālā celle ve ‘alādan ramet [460] taleb idicileri *afran* yarlığayıcıdır. Eb Hureyre rağiya‘l-lāhu ‘anh azret-i Rasl ekrem Őalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden rivāyet ider: *Erbe‘u minknne fhi arremeh‘l-lāh ‘ale‘n-nāri ve afzhe mine‘Ő-Őeāni min melekn nefseh ne yrheb ve ne yrgāb ve ne yeŐteh ve ne ygāzāb*. Dimek olur ki: Drt uy ki kimde vār ise Allāh ‘azm‘Ő-Őān azreti ol kimseyi cehennemine zerine arām ider. Ve dağı ol kimseyi Őeyān Őerrinden Őalar. Ol kimse oldur ki nefsine mālk ola drt yirde ki biri Őol yerdr ki Őol fesādı iŐle yohısa [461] seni ldrrm yā dğerim diye yā bir nesne diye ki ora. Ammā bu kiŐi nefsine mālk olup ol fesādı iŐleyecek olursağ sađa Őunı virelm diyeler. Ol nefsine mālk ola iŐlemeye. nci Őol yirde mālk ola ki bir arz eyledği arām nesne eline gire dağı Őabır eyleye. Drdnci Őol yirde mālk ola nefsine ki gāzāba gele dgecek maalde dgmeye ve svecek maalde sgmeye ve intkām maallinde ‘afiv eyleye. Bu ‘aŐıl kimseyi ađ te‘ālā [462] celle celāleh cehennemden ve Őeyān Őerrinden Őalar dir. *Ve erba‘ men knne fhi neŐereh‘l-lāh ‘aleyhi rameteh ve edale f muabbethi min eve‘l-miskne ve raime‘zayfe ve raa bi‘l-memlki ve enfea ‘alā vālideyhi*. Dimek olur ki: Dağı uy ki kimde var ise ađ te‘ālā celle celāleh anuđ zerine ramet Őaar. Ve dağı anı muabbet itdği āi‘feye dāil ider dir. Ve biri budur ki misknlere ve farlere yata

ve konak ola ve anları sevici ola. İkinci za'iflere meşelâ hastalara ve kötürümlere gözsüzlere ve dağı bunların emşaline merhamet ehli [463] ola. Üçüncü kullara cāriyyelere ve eli altında zebūn olmuşlara yumuşak söyleye ve esirgeyici ola dir. Dördüncü ata ana üzerine şefkatlü ola dünyāda hizmetlerin idici ola dā'im anlarının aḥiret ma'mūrluğı için du'ā idici ola. Hazret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem bu ḥadīsi buyurduğunda sonra yine buyurdu kim: *Leya'melū'l-yārū mā yeşā'ü felehū'l-cennetü*. Dimek olur ki: Ataya anaya eylik eyleyen ne iş işlerse işlesün 'ākıbet ol cennetlikdür. *Ve'l-ya'melū'l-'āku mā yeşā'e ve inne lehū'nāru*. Ve dağı [464] ataya anaya 'āşī olanlar ne 'amel işlerse işlesün elbette anıñcün cehennem var ya'nī cehennemlikdür dir. Ve dağı Hazret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Rizā'u'l-lāhi fī rizā'i'l-vālideyni ve seḥaṭuhū fī seḥaṭihimā*. Dimek olur ki: Haḫ te'ālā celle ve 'alānuñ rızāsı atanuñ ananuñ rızāsındandır. Ve Allāhü te'ālā celle şānuhū hazretinüñ ğazabı atanuñ ananuñ ğazabındandır. Ya'nī eğer bir kişi Haḫ te'ālā celle ve 'alā hazretine 'āşī olsa atayı anayı hoş tutsa Haḫ te'ālā celle ve 'alā hazreti [465] andan rāzıdır dir. Ve eğer Haḫ te'ālā celle ve 'alā hazretine muṭī' olsa 'ibādet ehli olur olsa ammā atayı anayı hoşnūd eylemese Haḫ te'ālā celle ve 'alā hazretine muṭī' olduğundan fā'ide yokdur dimek olur. *El-cennetü yūced riḥahā min mesīreti ḥamsü mi'etihi 'āmin ve lā yūced riḥahā 'ākun ve lā kātī'u raḥmin*. Dimek olur ki: cennetüñ koğusu beş yüz yıllık yoldan koğulanurlar. Ammā ataya anaya 'āşī olan ve bir dağı şıla'-i raḥim eylemeyen ol koğuyı duymaz dir. Ve bi'l-cümle ata ana aḥvālinüñ tafşili oldur ki ikisi dağı diri ola yāḥūd birisi diri ola yāḥūd [466] ölmüş olalar ammā sağ oldukları taḫdīrce yā fakīr za'if olalar eyle nafağaları ve hizmetleri ve sā'ir ri'āyetleri evlād üzerine ve vācibdür. Ve eğer nafağalarında ve hizmetlerinde taḫsīr eyleseler 'āşī olurlar. Ve eğer evlāddan birisi rızāsıyla atanuñ ananuñ hizmetin yā nafağasın üzerine alsaydı ve ğayrısı terik itmeğile 'āşī olmaz ammā şevābından ve derecātından kalurlar. Ve yāḥūd ğanī kavī olalar ya'nī evlāda ihtiyācı olmasa atanuñ ananuñ dünyaları ve hizmetkārları olmağile ola yāḥūd hizmetkāra ihtiyāçları olmamağile ola. Eyle [467] atanuñ ananuñ evlād üzerindeki ḫaḫları evlād atanuñ ananuñ ḫaḫların incitmeyüp ḫaḫların ri'āyet ve rızāların taleb eyleyüp edeb üzerine olmağdur. Cümle edebden birisi oldur ki oğlan atasına imāmlıḫ eylemeye. Eğerçi atasından 'ilimde artuḫ dağı olursa. Meğer atası ümmī ola. Ve dağı, atasınıñ üstün yanına oturmaya. Ve bir meclisde anlardan öñdin oturmaya ve anlardan öñdin ta'āma şunmaya ve şu dağı içmeye. Ba'zı ulular atası ve anasıyla ta'ām yimeğе oturmazdı.

Edebe ri'āyet itmeyem dir. Ve daħı kelām söylemeye [468] ve kelām söylediği vaktin atasından anasından şavtın yüce eylemeye. Ve bir yire gider olsalar önlerince gitmeye günāhdur. Meğer kim yolların ayırılmağıçün gide. Ammā babam anam incinmesün diye. Ve evlā oldur ki babacığım anacığım diyü yumuşaklığıle yalvaraca yalvaraca söyleye ve yüzlerine gülece bağa. Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimesne atasınıñ anasınıñ yüzüne gülece bağaşa şefkatile ve merhametile bağsaydı Hāğ te'ālā hāzreti celle ve 'alā anlarıñ her bağışına bir mağbūl olmuş hac şevābın ve bir mağbūl olmuş 'umre [469] şevābın yazar dedi. Yā Rasūlü'l-lāh 'aleyhi's-salātü ve's-selām günde yüz biñ kerre bağarsa da daħı olur mı dediler. Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyitdi: Bir günde yüz biñ bağarsa da her bağışda bir hac ve bir 'umre şevābın yazar dir. Ve daħı atasın ħor görüp ğayrı kimseye intisāb idüp ben filān oğlıyım diyene Hāğ te'ālā hāzreti celle ve 'alānuñ ve cemī' melā'ikelerin ve cemī' ħalkuñ la'neti üzerinedir dedi. Ve atasına va anasına ğazābla ve yüz burtarmağıle bağmaya. Rivāyet olunur ki: Ṭalḫā hāzretleri rażiya'l-lāhu 'anhü marāz-ı [470] mevitte iken Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem şora vardı. Hāzreti Rasūlü 'aleyhi's-selām eyder: Şeḫādet getir. Ṭalḫā hāzretleri şeḫādet getürmedi. Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām eyder: Ğayrı kelām söylersin. Niçün şeḫādet getürmezsin dedi. Ṭalḫā eyder: Yā Rasūlü'l-lāh şeḫādet getürmek istediğüm vaktin bir tağ deñlü od üzerime düşer beni şöyle şıkar ki mecālim qalmaz ve bu oddan aña düde bir zebānī elinde bir mağrağ tutar başı üzerinde çevirüp eyder: Tiz tiz ol yüri gel beri saña 'azāb ideyim dir dedi. Anuñ heybetinden 'aqlım tağılup [471] şeḫādet getüremezem dedi. Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Günāhuñı ne añlarsıñ ki böyle olduñ dedi. Ṭalḫā eyder: Hiç nesne añlamazam. İllā bir gün atam önüme tatlu ta'ām kodıydı. Yüz burtup anama eğri bakdım. Ammā söz söylemedüm idi. Meğer ol ola dedi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Şeḫādet getürmedüğüne sebep olan oldur dedi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem Ṭalḫānuñ anasın getürüp helāl itdürdi. Ṭalḫānuñ dili açılıp şeḫādet itmeğe başladı. [472] Ve daħı atası anası rızāsız ğazāya gitmeye. Hikāyet olunur ki: Bir gün Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām hāzretine gelüp ğazāya gitmeğe destür istedi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Atañ anañ var mı? Ol yiğit eyitdi: Belī vardur dedi. Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurdu. Var imdi atañ ħizmetinde ol. Ol ğazā itmekden efzāldür dedi. İbn-i 'Ömer rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhüden rivāyetdür ki taḫtında uyuyup daħı

kalçup ataya anaya gülece söyleyüp anlar saña dağı gülece söyleyüp anlarla [473] olmağ yeğdür yalın kılıç ile ğazāda olmağdan dedi. Ve anlardan rızāsız dağı hacca gitmeye. Hikāyet olunur ki: Bir hātunuñ bir oğlancığı vardı. Hac vaqti olup bu yiğit hacca gitmek hevesin eyledi. Anası eyder: Oğlancuğım dār-u dünyāda bir oğlancığımsın sensiz ben olamazam. Senüñ firākuña doymazam kerem eyle beni koyup gitme dedi. Oğlan anası sözün eslemeyüp gitmeğe kuşandı. Anası gördi oğlan gider. Vardı bir kıtır alup azıq ve harıclık düzeldüp gönderdi. Dağı zārı [474] zārı iñleyüp yüzün secdeye koyup münācāt eyledi ki: Yā Rabbi dār-ı dünyāda bir oğlancuğum var idi anuñla gönüm eylerdim delükanlıdur ana qadrin bilmez beni bırağdı gitdi anı saña ısmarladum kerem eyle yā Rabbi oğlancuğımı şağlağıl ki yine baña kavuşdur dedi. El Kışşā oğlan bir zamān gitdükden şoñra bir kimse oğlanuñ yanına gelüp eyder: Bu hācılar ki bu yola giderler dolamaçdur. Ben bir toğrı yol bilürem şafāñ varsa gel seni aña alayın gideyin illerden bir nice gün Mekkeye öñdin var dedi. Oğlan [475] Mekkeye tiz varmağ hevesinden eyder: İmdi beni ol yola al git dedi. Gitdiler bir miğdār. Giderken bir tağ içinde bir ormanlıqda bir yire vardılar ki adam leşi dökülüp yatur. Bu harāmī eyder: Şol leşleri gördüñ mi hep ben kırup tırdum. Senüñ gibi bunları öldürem hācılardan ayırırım. Dağı getürüp öldürürem dir. Şoyun seni dağı öldürürem dedi. Bu yiğitçik eydür: Kerem eyle beni öldürme nem var ise al dedi. Bu harāmī eyder: Ben andluyam bir kimseyi öldürmeyince rızqın almazam tiz şoyun dedi. Bu [476] yiğitçik eyder: Dünyāda bir ananuñ bir oğlancığıyam. Kerem eyle anamuñ gözi yaşın akıtma nem var ise al anam südi gibi helāl olsun beni şalıvir varayım anacuğuma gideyim dedi. Harāmī hışım eyleyüp tiz ol yoğsa vurduñ boyunuñı dedi. Oğlan eydür: Gel mühlet vir ab-ı dest alup iki rek' at namāz kılayım dağı andan öldüresin dedi. Harāmī rāzī olup yiğit ab-ı dest alup iki rek' at namāz kılıp yüzün secdeye koyup eyitdi ki: *Eğısnā yā ğıyāsi'l-müstegsın*. Yā buñ deminde dermān [477] irişdirici Allāhu 'azīmü's-şān meded baña dermān irişdür. Dār-ı dünyāda bir ananuñ bir oğlancuğuyam. Anamı firāqum oduna ebedī yağma meded meded dedi. Oğlan secdede münācāt iderken hemān kılağına bir avaz geldi. Lebbeyk lebbeyk lebbeyk diyü diyü çağırur. Ammā avaz ğāyetde ırağdan gelür. Oğlan bu avazı işitdi. Yüreğine şu serpilüp yā Allah celle şānühü meded meded meded dedi. Lebbeyk lebbeyk lebbeyk diyü bir avazı dağı işitdi. Evvelkinden yağın. Oğlan gine cān u dilden yā Allah celle şānühü meded meded meded [478] dedi. Cānı başı üzerinde lebbeyk lebbeyk lebbeyk ne buyurursız dedi. Evvel çağırdığında yedinci kıat gökde idüm Hağ te' alā celle ve 'alā hāzreti baña dedi ki: Bir

kululum baña yüz yere urup çağırır yetiş dedi. Ben dağı seni korğmasun deyü lebbeyk didüm. İkinci çağurduğunda dünyā göğine gelmişdüm. Andan lebbeyk didüm. Üçünci çağurduğunda işde geldim irdüm ne buyurursın dedi. Yiğit kalıksa görseydi başı üzerinde bir heybetlü ferıştah elinde bir harbe tutar. Yiğit eyder: Meded şu zālim beni öldürüp anamı hasret odına yakmak ister [479] dedi. Hemān bu melek elindeki harbe ile harāmīyi urup pāre pāre eyledi. Dağı oğlana eyder: Bu yatan mällardan ve kumaşlardan al Hax te‘ālā celle ve ‘alā hazreti saña helāl eyledi. Ve hacı ko var ananuñ hizmetinde ol dedi. Oğlan dağı götürdüğü kadar alup dönüp anasına varup kışsayı haber virdi. Hax te‘ālā celle ve ‘alā hazretine şükür eylediler. Oğlan bildi ki ana hizmeti hacdan efzāl imiş. Ve dağı ata ana rızāsız ‘ilim talebine gitmeye. Meğer kim kendüden ğayrı kimse ola ki anuñla ata ana tesellī bulalar. Hikāyet olunur ki: İmām-ı Kuşeyrī ki [480] adı Ebu’l-Kāsımdur. Zāhir bāṭın ğāyet ululardandır. Meğer kim gençlüğünde bir ananuñ bir oğlancığı idi. Anasından destūr istedi ki varup şehristānlarda ‘ilim öğrene. Anası fikir eyledi. Eyder: Nice ideyim destūr virmez isem ‘ilimden kalur günāhkār olurum. Eđer destūr virirsem ben oğlancuğumu görmeyince olmazam dedi. ‘Ākıbet eyitdi: Ben nice olursam olam tek oğlum ‘ilim ehli olsun diyüp destūr virdi. Oğlı gitdükdün soñra yüreğı yandı ve ciğeri kaynadı. İhtiyārı elinden gitdi ağladı ağladı. [481] Kapu önünde düşdi kaldı. Eyder: Yā Rabbi benüm oğlancuğumdan ayrılmağā doymazmışam. Gine oğlancuğumu baña kavuşdur yoğsa ben oğlancuğumsız baña yimek içmek harām olsun. Yemezem içmezem kapumdan içeri girmezem. Oturduğum yirden kalıkmazam tā oğlancuğumu görmeyince dedi. Anası bu zarıda kaldı. Oğlan gitdi biraz giderek bir yirde kondılar. Kuşiyrī ayak yolına vardı. Bevil iderken beveli geyeceğine bulaşdı. Eyder: Hayır değıldür. Yoldaşına eyder: Ben yine dönerem. Bu sefer mübārek değıldür. Zīrā evvel menzilde geyeceğim mülevveş oldu. Korğaram ki ikinci [482] menzilde bedenim mülevveş ola. Üçüncü menzilde rūhum mülevveş ola. Zan iderüm ki ben gitdüğüme anamuñ rızāsı olmaya diyüp döndi. Eve vardı gördi anası kapu önünde ağlayup oturur. Anası dağı oğlını görüp karşı varup kucağlayup aldı evine girdi. Ferağ olup Hax te‘ālā hazreti celle ve ‘alā hazretine şükür eyleyüp sevindi. Ol gice oğlana Hazret-i Peyğamber ‘aleyhi’s-selām gelüp eyder: Hax te‘ālā celle ve ‘alā hazreti beni saña ‘ilim öğretmeğe gönderdi sen anañı koyup gitmedüğün için dedi. Hızır ‘aleyhi’s-selām üç yıla dağ Kuşiyrīye cemī’-i ‘ulümü [483] ta‘līm eyledi. Zāhir bāṭın ehli oldu. Ammā Kuşiyrī biñ kitāb te’līf eyledi. Bir şanduga koyup bir mürīdinuñ eline virüp eyder: İlet bu şandugı ceyhūna bırak dedi. Mürīd şandugı ceyhūn

kenārına kenārına şuya atmağa kıyamayup bir yirde gizleyüp gine şeyiḥe vardı. Şeyiḥ eyder: Şandığı şuya bıraḳdun mı? Mürīd eyder: Belī. Şeyiḥ eyder: Ne gördün? Mürīd eyder: Nesne görmedüm. Bırakmamışsın var bıraḳ dedi. Mürīd yine vardı bıraḳmağa kıyamayup geldi. Şeyiḥ eyder: Bırakdun mı dedi. Mürīd belī dedi. Şeyiḥ eyder: Ne gördün? Mürīd eyder: Nesne görmedüm. Şeyiḥ eyder: Bırakmamışsın [484] var bıraḳ. Mürīd varup şandığı şuya atınca şuyın içinden iki el çıḳup zāhir olup şandığı kucaklayup şuya batdı. Mürīd gelüp şeyiḥe ḥaber virdi. Şeyiḥ eyder: Bırakmışsın. Mürīd eyder: Yā şeyiḥ ḥikmet nedir? Şeyiḥ eyder: Āḥir zamāndaki ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām yire iner. Görseydi ki ‘ālem fitne olmış. Ḥāzret-i Muḥammedü’l-Muştafā şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥāzretlerinüñ şerī‘atleri kitāblarından ḥiç kitāb ḳalmamış ki anuñla ḥüküm eyleye diye. ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām gelüp ol şandığı taleb eyleye. Ol şandığı alan kimse çıḳara şunu vire. ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām anuñla ḥüküm eyleye dedi. Ammā [485] Ḳuşiyri bu dereceyi ana rızāsıyla buldı. Bundan ma‘lūm oldu ki ata ana rızası olmayınca ‘ilme daḫı gitme. Ammā Ḥizānda eyitmiş ki ata ana rızasız ‘ilim talebine gitse lā bei’sdür dimiş. Ve daḫı Mesā’il-i Ta‘līmiyye ve daḫı Menba‘u’l- Ādābda eyitmiş: Şol nesnenüñ ki ‘ilim farz-ı ‘ayındur. Ol nesneleri bilmemeḡile kişinüñ dīni helāk olur. Ol nesneleri taleb eylemek farz-ı ‘ayındur. Eḡerçi kim ata ana rāzī olmazlarsa daḫı. Ve daḫı dimiş ‘ilim farz-ı ‘ayın olan üçdür: Birisi i’tikādiyettür. Meşelā Ḥāḳ sübhānehū ve te‘ālā celle ve ‘alā ḥāzretinüñ zātı ve şıfātı ve anuñ ḥāḳḳında cā’iz olan [486] ve muḥal olan nesneleri bilmek ve Ḥāzret-i Muḥammedü’l-Muştafā şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥāḳḳıduḡını Allāhu ‘azīmü’s-şān ḥāzretinüñ melekleri ve kitābları ve kıyāmet günü ve su’āl ve şırāt ve mizān ve cennet ve cehennem bilmek farz-ı ‘ayındur. İkinci farz-ı ‘ayın-ı ‘ameliyyetden namāz ve namāz cā’iz olacak. Ḳur’ān-u ‘azīmü’s-şānı bilmek ve ramazānda oruç. Ve daḫı māluñ zekātın ve ‘öşrin bilmek ve ḥaccuñ farziyyetin ve keyfiyyetin bilmek güci yiterse farz-ı ‘ayındur. Ve ma‘şıyyet cinsi ki anuñ ḥarāmduḡı Ḳur’ānda [487] ya ḥadīşde ya icmā’-ı ümmetde şābit olmuşdur. Anuñ ‘ilmi daḫı farz-ı ‘ayındur. Ve üçüncü farz-ı ‘ayın ‘ilm-i aḥlāḳdur. Meşelā zāhir insāndaki tā‘at farızdur ve ma‘şıyyet ḥarāmduḡı. Yine ancılayın bāḫın-ı insānda aḥlāḳ-ı ḥamīde. Meşelā gökçek niyetlere iḥlāş ve ḥayır şanmaḳ gibi. Ve ḳazāya ve şiddete şabır ve daḫı bunlara beñzer ne var ise anları bilmek farızdur. Ve aḥlāḳ-ı zemīme. Meşelā riyā ve buḫul ve ḥased ve kibir kin ve şer niyetler ḥarāmduḡını daḫı bilmek farz-ı ‘ayındur. Ve daḫı şol nesnenüñ ‘ilmi farz-ı ‘ayındur ‘ameli daḫı farızdur. Anları taleb [488] eylemek daḫı farızdur eḡerçi ata ana rızası olurlarsa daḫı ammā şol

‘ulüm ya şol a‘ māl ya şol ahlāk nāfile ve müsteħab ve maħassenetden. Anları ata ana rızası olmayınca taleb eylemeyeler günāhdur. İmām-ı Ğazālī rahmetu’l-lāhi ‘aleyh eyitmiş: Ekşer-i ‘ulemā ittifaķ eylediler ki ol nesne ki helāldür yāhūd şübhelüdür. Anda ata rızasın tutup emirlerin tutmaķ gerekdür. Helālde ħod ma‘lüm ammā şübhelüde oldur ki zīrā şübhelüyü terik eylemek nāfile zühüddür. Ata ana emrine itā‘at vācibdür. Ammā şol nesne ki ħarām-ı şarīħdür [489] anda ata ana işle deyü emir eylese anda ata ana emrin şımaķ cā’izdür itā‘at vācib deĝildür. Ve daķı keşşāf eyder: Atası emir eylese şol kadeħi alı vir içeyim dise virmeye. Ammā içdükden soñra al şu kadeħi dise ala dir. Ve daķı atası dise ki gel beni kiliseye ilet dise iletmeye. Ammā gel beni kiliseden al git dise emrin tuta dir. Ve daķı Ebü Yüsüf rahmetu’l-lāhi ‘aleyh ħatında eyledir ki atası bir ħabda ħınzīr etin bişirdürken oĝlana şol ħabda altına od ur diyü emir eylese emrin tutmamaķ gerekdür. [490] Tutmasa idi ‘āķdur. Ve bi’l-cümle ataya anaya mutī‘olmaķ vācibdür dünyāda mübāħ olan nesnelerde eĝerçi kāfirler ise daķı. Ve eĝer atanuñ ananuñ ikisin daķı bir aradan ri‘āyet itmesi müşkil olsaydı meşelā birin ri‘āyet eyleseñ birisi incinür olsaydı ta‘zīm ihtirām bābında atayı terciħ eyleye. Zīrā neseb andandur. Meşelā ikisi oĝlunuñ üzerine girseler atayı ta‘zīm eylemeĝi murād eyleyüp ayaĝı üzerine ħalka ve ħizmet ü in‘ām bābında atayı taķdīm terciħ eyleye. Meşelā ikisi [491] daķı bir nesne emir eyleseler ya bir nesne isteseler evvel ata emrin tutup ve ata istediĝin virmek gerekdür. Ve daķı bilmek gerekdür ana ħaķķı ata ħaķķından artuķdur. Ĥazret-i Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Birrü’l-vālideti ‘ale’l-vālidı zi’fen*. Dimek olur ki: Anaya iħsān eylemek ataya iħsān eylemekçe iki gerekdür dir. Behrān İbn-i Ĥakīm rivāyet ider. Atasından ve atası dedesinden ve dedesi Ĥazret-i Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden rivāyet ider ki: Yā Rasūla’l-lāh [492] şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem kime iħsān eyleyeyim dedi. Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyitdi: Anaña. Ben eyitdim: Anadan soñra kime iħsān eyleyeyim dedi. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyitdi: Yine anaña. Ben eyitdüm: Andan soñra kime? Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyitdi: Ataña. Ben eyitdüm: Andan soñra kime iħsān eyleyeyim? Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyitdi: Ataña. Ben eyitdüm: Andan soñra kime iħsān eyleyeyim? Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyitdi: Ĥavmüñ [493] yaķınını ıraĝını buña kıyās eyle. Ya‘nī ħaņĝısı yaķın ola aña iħsān muķaddemdür. Andan soñra yine eyle dimek andan soñra yine eyle dimek olur ki: Eĝer su’āl olunursa ki ħikmet nedür anaya iħsān ataya iħsāndan artuķ

olmasına. Cevāb oldur ki ana şefkati ata şefkatinden artuğdur. Ol sebebden anaya ihsān artuğdur. Ve ana şefkati artuğ olmağa sebep oldur ki zīrā ana şehveti iki taraftan ya' nī göğsi kemükleri arasından gelür ve ata şehveti arka tarafından ya' nī bil [494] oñurha tarafından gelür. Ol sebebden ana şefkati artuğ olur. Ol ecilden ba' zılar eyitmişlerdür ki atanuñ bed du' ası evlād üzerine qabul olur. Ananuñ bed du' ası qabul olmaz. Zīrā ana gönlinden eylemez hemān dilinden eyler. Zīrā şefkati göğsindedür. Ammā ata gönlinden incinüp eyler. Zīrā şefkati bağı tarafından dur. Anıñçün atanuñ bed du' ası qabul olur dimişler. Ammā bu söz külliyeñ değıldür. Hazer gerek. Ana du' asından dağı görmez misin ki Çarīh rāhib bir ulu 'ābid idi anaya hürmet ve 'izzet iderdi. Geldükçe [495] qarşu varırdı. Bir gün nāfile namāz kıılırken anası gelüp çağırdı. Çarīh namāzı kesüp cevāb virmedi. Anası gāzāba gelüp eyitdi: Seni zinā töhmetiyle helāk eylesünler dedi. Du' ası qabul olup Çarīha zinā töhmeti olundu. Anuñla helāk eylediler. Lākin esāh oldur ki helāk olmamışdur. Şavma' asın helāk hārāb eyler. Ba' zı kitāblarda kışşası mezkürdür. Murād ise taleb oluna. Ve dağı bilmek gerekdür ki ana haqqı ata haqqından artuğ olduğı şol vaqtindür ki maḥzā atalık analık cehenneme nazar oluna. Ammā atanuñ [496] atalığından gayrı üstādlığı ya 'ilm ü 'amel ve zühd ü taqvā ehli olmasıydı ol vaqtin ata haqqı iki kat olur. Biri atalık haqqı ve biri üstādlık ya 'ālimlik ya şalāhiyyeti haqqı. Ve dağı ba' zı düşer ki ata anadan şefkatlü olur atanuñ evlādına ṭabī'ati ve ḥulqı ve sīreti münāsib olmağıla. Hattā şol dereceye varır ki ansız qararı ve ḥuzürü olmaz meşelā Hāzret-i Ya' qūb 'aleyhi's-selām gibi. Ammā ba' zı ana ol dereceye varmaz ki ṭabī'ati ve sīreti münāsib değıldür. Lākin ekşer atadan ana [497] şefkatlü olur. Ol sebebden ana haqqı artuğdur dimişler ola. Nitekim zikir olundu yāḥūd ana zaḥmeti artuğdur. Anıñçün ola ana haqqı artık olması. Hikāyeti'l-Ümmühān. Rivāyet olunur ki: bir kimesne Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṭe'ālā 'aleyhi ve sellem ḥāzretine geldi geldi. Eyder: Yā Rasūlu'l-lāh 'aleyhi's-salātü ve's-selām anam benim yanımda pīr oldı ve za'if oldı. Kendü elümle ṭa'ām yidürürüm ve şu içürürüm ve abdest aldururum. Ve dağı omzumda götürürüm. Haqqın ödemiş olur mıyım dedi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṭe'ālā 'aleyhi ve sellem [498] eyitdi: Yüz haqda bir haqqın ödemiş değılsin dedi. Ol kişi eyitdi: Niçün yā Rasūla'l-lāh 'aleyhi's-selām dedi. Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurdi: Anıñçün ki ol anañ saña tımar iderken sağ olmaqlığıñı murād eyleyüp tımar eylerdi. Sen aña tımar eylerken ölmesün murād idinüp tımar idersün dedi. Hikāyet olunur ki: Süfyān-ı Şevrī rahmetu'l-lāhi 'aleyh bir gün Mekke de ṭavāf iderken bir kimseyi gördi ki omuzunda bir zenbīl götürüp ṭavāf

ider. Süfyān eyitdi: Yā kişi utanmaz mısın ki bu zenbīl ile tavāf eylersin dedi. Ol kişi [499] eyder: Yā şeyih bu omzumdağı benüm anamdur. Şāmdan öteden yedi kerre omzumda götürüp götürürüm hacc itdürdüm. ‘Aceb haqqın ödedim mi ola dedi. Süfyān eyitdi: Dünyānuñ öte ucundan yetmiş kerre başında götürüp götürüp Mekkeyi tavāf itdürseñ dağı seni emzürdüğü zamānda bir gice içinde sen ağlayup dağı anañ kalğup seni emzirdüğünün ‘ivāzı değıldür dedi. Çünkü bildünse ki ana haqqı ne derecededür dedi. Sen dağı aña göre sa’y eylemek gerekdür dedi. Hikāyet olunur ki: Bayazıd u Bisţāmī rahmetu’l-lāhi ‘aleyhi bir gice anası [500] şuya gönderdi. Bayazıd şuyı getürdi. Görseydi anası uyumuş. Bayazıd oturmadı ve şuyı eliden kıomadı. Anamuñ hizmetin tamām eylemedim dedi. Anası ta şabāha dek uyudu. Dağı Bayazıd şabāha dek ayak üzerinde tırdı. Kış günü idi. Kap elinde yapışup doğdı. Ve dağı Hikāyet olunur ki: Bayazıduñ bir eli felki idi. Ne sebebden felki oldu dediler. Eyder: Bir gice anam yanında yatmış idüm. Anam uyurken yuvalanup elim üstüne düşdi. Anamı uyarsam günāhkār olurum deyü elimi çekmedüm. Anam şabāha dek uyuyup elim altında şıkıldı kıldı. [501] Şabāha kalıkdı. Görseydim elim felik olmuş dedi. Hikāyet olunur ki: Benī İsrā’ilde bir kimse gāfil tam başına çıkmış idi. Nāgāh tamdan toprak döküldi. Bu kişi eyder: Eyvāh anamuñ üzerine toprak döküp ‘aşī oldum diyü ağlayı ağlayı varup tağlar başında yedi yüz yıl ‘ibādet ve istiğfār tevbe idüp bir açuk yirde ‘ibādet iderdi. Güneşler üzerine toğardı. Haq te‘ālā celle ve ‘alā hazreti Dāvud peygamber ‘aleyhi’s-selāma buyurdi: Yā Dāvud var şol kuluma haber vir benüm korğumdan tağlara düşdi evlerine gelsün [502] koruğmasun ol toprak döküldüğü vaqtin anası tamda değıldi dedi. Dāvud peygamber ‘aleyhi’s-selām vardı haber virdi. Ol kişi yüzün secdeye kıoyup eyder: Yā Rabbi şimdengerü baña hayāt gerekmez diyüp cān virdi. Hikāyet olunur ki: Mūsā peygamber ‘aleyhi’s-selām eyitdi: Yā Rabbi cennetdeki kıomşumı baña göster dedi. Haq te‘ālā celle ‘azemetühü buyurdi: Senün cennetde muşāhibün filan şehirde filān şoğākda bir kaşşāb vardır filān nişān üzerine oldur. Aña var dedi. Hazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām ol şehre varup ol kaşşābı görüp kıarşusunda [503] oturdi ağışam olunca. Ağışam bu kaşşāb bir pāre et alup dükkānın yuyup gitdi. Mūsā peygamber ‘aleyhi’s-selām yanına düşüp giderken eyitdi: Yā yiğit kıonuk alur mısın dedi. Kaşşāb eyder: Gel gidelüm. Kaşşāb ile gitdiler. Eve varup Mūsā peygamber ‘aleyhi’s-selām bir yire oturdi. Kaşşāb şorba pişürdi. Eyder: Saña şorba iletüyüm yer misin yoğsa ben varınca küyer misin dedi. Mūsā peygamber ‘aleyhi’s-selām küyerem dedi. Kaşşāb bir zenbīl kııkardı içinde bir kıarıcığ var göğercin yavrusına dönmiş. Kaşşāb bu kıarıcığı yudı arıtdı giyecekler

[504] geydüirdi. Kendi eliyle ta‘ām yedürdi. Ta‘āmdan soñra qarıcıık elin qaldırdı yüzün göğe tıttup inil inil du’ā kıldı. Za‘ıflığından sesi işidilmezdi. Qaşşāb qarıcıığı yine zenbile kıoyub bir yire aşı qodı. Dağı ta‘ām alup Mūsā peygamber ‘aleyhi’s-selām yanına geldi. Oturup ta‘ām yediler. Mūsā peygamber eyder: Qarıcıık neñdür? Qaşşāb eydür: Anamdur. ‘Ādetim oldur ki anı ta‘āmlandurmayınca ta‘ām yemezem dedi. Mūsā peygamber eydür: Tıdağın çıkıarup ne der? Qaşşāb eyder: Du‘ā ider ki yā Rabbi oğlumdan hoşnıdum beni hoşça tıtar. Dilerem [505] senden ki benüm oğlancuğum cennetde Mūsā peygambere kıomşu eylegil dir dedi. Mūsā peygamber ‘aleyhi’s-selām eyitdi: Muştuluq. Ben Mūsāyam cennetde saña kıomşu olurum Haq te‘ālā celle ve ‘alā hāzretinüñ emriyle dedi. Ve dağı Rasülı ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Hayru’tābi’in veyse’l-qarānī*. Dimek olur ki: Tābi’inüñ aşhābumdan soñra gelürler yāhıd benüm zamānımda ümmetümden beni görmemişlerdür anlarıñ hayırlısı Veyse’l- Qarānıdır dir. Kıyāmet güninde Rabı’a kıābilesi ve Mazır kıābilesi kıoyunu tüyi sağışınca ümmetümüñ ‘āşilerine [506] şefā’ at eylese gerekdür dir. Va dağı Veyse’l- Qarānı şüretine girüp yetmiş biñ ferishtahlar dağı şefā’ at eyleyeler dedi. Rasüla’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ya niçün Veyse’l- Qarānı size gelmez dediler. Rasülı ekrem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi. Ana kıızmetin kıoyup gelmez dedi. Hikāyet olunur ki: Mı‘rāç gicesi Rasülı ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hāzreti ki ‘arış üzerinde na‘lın kıoyup kıābe kıavseyn maqāmına varup Haq te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti ile tıoksan biñ kelimāt söyleşüp yine ‘arış üzerine geldiği vaqtin [507] bir el zāhir oldı. Ayasında bir aq beñi var. Rasülı ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hāzretinüñ na‘lının çevirdi. Rasülı ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem görseydi bu elin şāhibi Yemen vilāyetinden Qaren memleketinden çağırup eyder: Yā Rasüla’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ma‘zür tıtt senüñ na‘linini bir elümle çevürdüğümü. Zırā kim ol vaqıtde anam abdeste kıalıqmışdı. Bir elümle anuñ inliğin çevirdüm. Anıñçün na‘linini bir elümle çevirdüm dedi. İşte ataya anaya ihsān eyleyen kışı ne dereceye yetişür imiş beyān olundu. Nitekim Rasülı ekrem [508] şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *İhsānü’l-vālideyni sa‘ādetü’d-dāreyn*. Dimek olur ki: Şol kımseler ki Haq te‘ālā celle ve ‘alā hāzretinüñ rızāsın ve āhıret rahatlığın murād idinir gāyet hāzer eyleyeler atanuñ ananuñ bed du‘āsından ve rızāsın terik eylemekden. Hikāyet olunur ki: Hāzret-i Nūh ‘aleyhi’s-selām gemiden çıkıdığı vaqtin uyudı bel eteğin serpidi ‘avret yeri açıldı. Zırā ol zamanda tıman yoğıdı. Oğlanlarından Ham adlu oğlı yanında idi babasınüñ ‘avret yeri açıldığına kıahkıha [509] ile güldi varup anı

örtmedi. Sāmā ve Yafise haber oldu. Anlar geldiler örütdiler. Nūh ‘aleyhi’s-selām eyitdi: Yā Hāme yüzün kara olsun dedi. Hāmenüñ yüzi qarardı. Neslinden gelen daḥı eyle oldu. Ve ḥor oldu. Şol kara kul cinsi anuñ neslindendür. Hāzret-i Nūhuñ du‘āsiyla öyle olmışlar. Ve daḥı ḥikāyet olunur ki: Biraz müsāfirler giderken aḥşama yetişdiler. Bir yire kondılar. Ol gice şabāḥa dek yakınlarında bir merkeb ağırdu [510] tırdı. Şabāḥ ol merkebi şoyladılar. Daḥı bulmadılar. Gezerek bir qarıcığa rast geldiler. Bir alacuḡuñ içinde eyitdiler: Bu gice biz merkeb sesinden uyuyamaduḡ. Şabāḥdan berü araruz bulmaduḡ dediler. Ol qarı eyder: Merkeb gibi ağır benüm oḡlum idi. Ben söyleyicek yā ḥimār diyü baña söḡerdi. ‘Ākıbet bir gün ben daḥı kaḫıyup geldim eyitdüm: Hāḫ te‘ālā ḥazreti celle ve ‘alā seni ḥimār itsün didüm. Ecel yetişüp öldüḡi vaḫtın ḥimār şüretine tebdīl oldu. Ol vaḫitden berü her gice irteye dek ḫabrinde [511] ağırdu. Vardılar ḫabri açdılar. Görselerdi boynı merkeb boynı gibi olmuş. Ne‘üzübi’l-lāh. Ḥikāyet olunur ki: ‘Īsā peyḡamber ‘aleyhi’s-selām zamānında bir kimse var idi. Anasına ‘āşī idi. Ecel yetişüp öldi. Anası oḡlunuñ bu vechile öldüḡine acıyup ‘Īsā ‘aleyhi’s-selāma gelüp eyitdi: Yā ruḥu’l-lāh du‘ā eyle oḡlancuḡum daḥı dirilsün göreyim ḥālī nedür dedi. ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām du‘ā eyledi. Hāḫ te‘ālā ḥazreti celle ve ‘alā emriyle meyyite can gelüp tıru geldi. Anası eydür: Oḡulu ḥālīñ nice oldu? Oḡlan [512] eyder: Anacuḡum her gāḥ ki saña ḫatı ḫatı söylemişdüm. Her söyledüḡüm başına cehennem meleḡi yüzüme bir kerre ḫayḫırdı ki tut ki maḡrib ile meşriḫ ehli üzerime ḫayḫırdılar dedi. Ve daḥı ḫazer eylemek gerek atanuñ ananuñ ḫalbin incidüp ḫuşuşā ‘avratlar sözine uyup ata ana rızāsın terik eylemekden. Ne‘üzübi’l-lāh. Rivāyet olunur ki: Bir gün Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḫabir üzerine varmış idi. Görseydi bir ḫabirden bir avaz gelür. Eydür ki: Meded yā Rasülü’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem altum [513] od üstüm od çevre yanlarım od. Od içinde ḫaldım baña meded dedi. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: Ne sebebden bu ‘azāba giriftār oldun dedi. Ol kimse eyitdi: Anam benden rāzī deḡil idi aniñçün mu‘azzebüm dedi. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem Medīneye nidā itdürdi. Her kişi ḫabir üzerine varsun deyü. Her kişi ḫabir üzerine vardı. Her ḫabrüñ üzerine adam geldi. İllā ki bu ḫabir üzerine kimse gelmedi. Bir zamāndan soñra görseydi bir qarıcıḫ bir ‘āşā elinde gelür. Geldi bu ḫabir üzerine oturdu. [514] Rasülü ekrem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem eyder: Bu ḫabirdaḡı neñdür? Qarı eyder: Oḡlumdur. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem eydür: Bundan ḫoşnūd mıduñ yoḫsa deḡil midün dedi. Qarı eyder: Ḥoşnūd deḡildüm. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: Niçün? Qarı

eyitdi: ‘Avratına benden artuğ meyil iderdi. Anuñ sözin benüm sözümden artuğ tutardı dedi. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salätü ve’s-selām eydür: Gel imdi helâl eyle ‘afiv kııl dedi. Qarı eydür: Göñlüm dilemez ki ‘afiv eyleyem dedi. Rasülü [515] ekrem ‘aleyhi’s-salätü ve’s-selām eyitdi: Qabre kulağ ur diñle dedi. Qarı kabre kulağın urdı. Qabrin içinde oğlı feryād ider ki meded anacuğum altım od üstüm od çevre yanlarım od. Oda ğarığ olmuşımdır meded meded dedi. Ana oğlunuñ bu hālîne yüreği döñmeyüp feryād eyledi. Eyder: Yā Rasūla’l-lāh ‘afiv eyledim tek oğlum ‘azābdan halāş bolsun dedi. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salätü ve’s-selām eyder: Qabre kulağ ur. Qarı gine kulağ urdı işitdi eyder: Hağ te‘ālā saña raħmet eylesün [516] anacuğum ‘azābım götürüldi dir. Hikāyet olunur ki: Enes İbn-i Mālik eydür: ‘Alqame ğāyetde ‘ibādet ehli ve şadağa verici yiğit idi. Çünkü hasta oldu Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hażreti ‘Alī rażiya’l-lāhu ‘anhü Hażret-i ‘Ömer rażiya’l-lāhu ‘anhü Hażret-i ‘Osmān rażiya’l-lāhu ‘anhü ve Bilāle ve Şalmān-ı Fārisiye rażiya’l-lāhu ‘anhümā eyder: Varun ‘Alqamenüñ hālın şorup şehādet telkīn eyleñ dedi. Varup telkīn eylediler. ‘Alqamenüñ şehādet getürmeğe dili dönmedi. Gelüp Rasülü’l-lāh hażretlerine haşber virdiler. [517] Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Atadan anadan kimsesi var mıdur dedi. Yā Rasūla’l-lāh ‘aleyhi’s-salätü ve’s-selām bir qarıcık anası vardur dediler. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salätü ve’s-selām anasını getürdüp eyder: Toğrı söyle ‘Alqamenüñ hālî nedür? Qarı eyder: Namāz kıılıcı ve oruç tutucu ve ekşer kazancını şadağa idicidir. Ammā haşırım kendine toğrı değıldür. Zira ‘avratını benüm üzerime çok yirlerde ihtiyār eyler dedi. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyitdi: İmdi ol [518] senüñ buğzuñdur anuñ diline şehādet kelimesin getürmeyen dedi. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hażreti kaşid eyledi ki ‘Alqameyi oda yağma. Anası rāzî olmadı. Eyder: Yā Rasūlu’l-lāh ‘aleyhi’s-salätü ve’s-selām oğlancuğum qalbim sürürü ve ‘ömrüm haşılıdır. Gözüm qarşısında oda yağarsın. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Yā ‘Alqame anası eğer ben yağmazsam Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hażreti cehennemde yağar. Odı benim odımdan artuğdur ve ebedīdür. Va’l-lāhi aña namāzın şadağanuñ ve orucun fā’idesi olmaz mādem ki senüñ qalbüñ aña [519] eğri ola dedi. Ana zevālü iki ellerin qaldurup eyder: Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hażreti tanık olsun ki ‘Alqameden rāzî oldum tek yağma dedi. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Yā Bilāl var gör ‘Alqamenüñ dili açılmış mı dedi. Bilāl varsa görseydi ‘Alqame lā ilāhe illallāh muħammedün rasülü’l-lāh deyüp şehādet getürür. Çün kıssayı Rasülü ekrem

‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām hazretine haber virdiler. Rasülü’l-lāh ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām buyurdu: Yā muḥācir ve enṣār bir kimse ki ‘avratını anasınıñ üzerine ulu görseydi Ḥaḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alā hazretinüñ la‘neti [520] anuñ üzerine olsun dedi. Ḥaḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alā hazreti anuñ farzın ve nāfilesin daḫı ḳabül eylemez dedi. Nitekim Rasülü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Rızā‘u’l-lāhi ve rızā‘ü’l-vālideyni ve seḫaṭuhü fī seḫaṭihimā*. Tafşil-i aḫvāl evvelden bu maḳāma gelince atası anası ya birisi şāḡ oldukları vaḳtin ḫuḳūklarına ri‘āyet idenlerin derecesin beyān ider. Ammā ata ana ki ölmüş olalar evlād üzerindeki ḫuḳūkları oldur ki anuñ yaraḡın sünnet üzerine eyleyüp namāzın kılup ḳabrine ḳomaḳdur. Andan soñra [521] nezirlerin ve vaşıyyetlerin ve ‘ahidlerin yerine getürmekdür ve dā’im anlar için istiḡfār ve du‘ā eylemekdür. Ve daḫı bilmek gerekdür bir kimse vaşıyyet eylemeden ölmüş ola anıñçün isḳāṭ eyleseler mercüdür ki maḳbül ola. Kezā fī Şerhi’il-Ferā’izi’s-Şerifi’l-Cürcānī. Ve daḫı ḫaccın ve sā’ir vācibātın ve nezrin ve keffāretin icrā eyleseler ol daḫı maḳbül olmaḳ mercüdür. Kezā fī Şerhi’il-Fenārī. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimesne ataya anaya du‘āyı terik eyleseydi dünyāda ol kimesneden rızık kesilür dir. Ve daḫı Rasülü ekrem [522] şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Mā’l-meyyitü fī ḳabrihi illā ḳā’l-ḡarīḳi’l-müteḡavveşi yentaziru da‘veten telḫaḳahü min ibnihi ve eḫlihi ev şadīḳan lehü fe’izā’l-cennetehü kānet eḫabbe ileyhi mine’d-dünyā ve mā fīhā ve enne ḫāzā bi’l-’eḫyā’ü ve’l-emvāte’d-düā’ü’l-istiḡfār*. Dimek olur ki: Ḳabrinde meyyit deḡildür illā şol şuya ḡarīḳ olup daḫı feryād idüp beni ḳurtarın diyen gibidür. Nitekim ol ḳurtarıcıya nice muntazırdur ki ya oḡlı ya ḳardeşi ya bir şādīḳ dosutı du‘ā ide diyüp [523] gözedür. Eḡer bunlardan birinden bir du‘ā irişdi dünyā ve dünyā içinde olan du‘ādan bir kişinüñ olsa nice sevinürse ol meyyit daḫı kendi cānı için olan du‘ādan daḫı artuḳ sevinür. Ve dirilerin ölenlere armaḡanı du‘ādur ve istiḡfārdur. Ba‘zı tābi‘in eyder: Bir kimse bir günde beş kerre ata ana için du‘ā eyleseydi ḫaḳların ödemiş olur dir. Zīrā Ḥaḳ ṭe‘ālā celle ‘aḡemetühü buyurur ki: *Eni’şḳürlī veli vālideyke ileyye’l-maşir* dir. İmdi Ḥaḳ sübhānehü ve ṭe‘ālā hazretine şükründen murād bir günde beş vaḳit namāz kıılmaḳdur. Eyleye ataya anaya şükür [524] itmek daḫı bir günde beş kerre anlar için istiḡfār du‘ā itmek olur dir. Ve daḫı atanuñ ananuñ evlād üzerindeki ḫaḳlarındanur ki anların dosutlarına ikrām ‘izzet eyleye ve ḳarābetleri ehli olanı şıla eyleye ve anların dosutlarını ve dosutlarınıñ evlādını şıla eyleye. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Ataya anaya iḫşāndandur anların dosutlarını ve oḡlanlarını şıla eyleye dir. Va daḫı

Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Men eḥabbe en yeşile ebâhü fî ḳabrihi felyeşilü ihvâne ebîhi*. Dimek olur ki: Bir kimse [525] dileseydi atasın anasın ḳabirlerinden şıla eyleye ol kimse atanuñ ananuñ dosutlarını şıla eylesün. Hemân anları şıla eylemişdür dir. Ve daḫı bilmek gerekdür ki bir kimsenuñ atası anası ikisi ya birisi dünyâdan gitdükden soñra kendüden râzî deĝil olsalar ol kimse anlar için dâ'im du'â'-i istiĝfâr eylese ve anlar için şadaḳa eksik eylemese anlara 'âşîlikları iḥsândan yazılır dir. Ve daḫı Rasûlü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm buyurur ki bir kimse he cum'â gicesi atasınuñ anasınıñ ḳabrin ziyâret eylese anlara iḥsân idenlerden yazılır dir. Ve daḫı bilmek gerekdür ki şadaḳaların [526] ḫayırlusı anlar için virilendür. Ve daḫı anlar için şabâḫ ta'âm yemeden iki rek'at namâz kılmak anları rahat ider dir. Şir'a Şerḫinde Ḥuḳûḳ-u Vâlideynde bu namâzı zikir ider. Ammâ ne okunacaḳ ta'yîn eylememiş. Lâkin bu faḳîr ba'zî zevâhirde yoḳladuḳ eyder: Her bir rek'atda bir fâtiḫâ bir âyete'l-kürsî ve bir ihlâş ve bir ḳul e'uzü bi rabbi'l-felaḳ oḳuya dimiş. Ve daḫı Şir'ada nüvâfil bâbında vâlideyn ḫaḳḳında iki dürlü namâz daḫı rivâyet ider. Oldur kim eyder: Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden rivâyet olunur ki: Bir kimesne cum'â gicesi [527] aḫşam ile yatsu arasında iki rek'at namâz kılsa her rek'atda bir fâtiḫâ ve on beş kerre âyete'l-kürsî ve on beş kerre ihlâş oḳusa ve selâmdan soñra yigirmi kerre şalavât virse daḫı bu namâzın şevâbın ataya anaya hîbe eylese taḫḳîḳ ol kimesne atanuñ ananuñ ḫaḳḳını ödemiş gibi olur. Ve anlara iḥsân tamâm eylemiş olur dir. Ve daḫı ol kişiye Allâhü te'âlâ celle şânühü şehîdlere şevâblar ve dereceler ve ĝayrı kerâmetler virmişdür. Anlar gibi aña daḫı virür dir. Ve daḫı şırâtı geḳer olduĝı vaḳtin Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm saĝ tarafında [528] İsrâfîl 'aleyhi's-selâm şol tarafında dururlar. Ve ĝayrı melâ'ike önünce anıñçün istiĝfâr eylerler tekbîrlerle ve tehlîllerle ve taḫmîdlerle temcîdlerle İsmâ'îl ve İşḫâḳ peyĝamber civârında bir aḳ ḳubbeye ileteler dir. Vâlideyni ḫaḳḳında rivâyet olunan ikinci namâz oldur ki bir kimesne pençsembe gicesi aḫşamile yatsu mâbeyninde iki rek'at namâz kılsa her bir rek'atda bir kerre fâtiḫâ ve beş kerre âyete'l-kürsî ve ihlâş ve ḳul e'uzü bi rabbi'l-felaḳ ve ḳul e'uzü bi rabbi'n-nâs sûrelerin her birin beş kerre oḳusa namâzdan soñra [529] yigirmi beş kerre şalavât-ı şerîf getürse şevâbın vâlideyne hîbe eylese anların ḫaḳḳın ödemiş gibi olur. Eĝerçi kim anlara 'âḳ ve 'âşî ise ve daḫı Allâh sübhânehü ve te'âlâ celle şânühü ol kimseye ki bu namâzı kılmışdur şiddîḳlara ve şehîdlere virdüĝi şevâbı virür dir. Şâriḫ eyder: Lâkin bu iki namâzı nüşâ'-i muşḫafda bulmadum dir. Evvelki Ḥavâşîden naḳil ider. Şâninciyi *mimmen yeşîḳahü* rivâyet ider. Ve daḫı bilmek

gerekdür ki bir kimesne nāfile namāz kılariken anası kendüye çağırrsa gel demese namāzı bozup varmak gerekdür. Ammā babası için namāzın [530] bozmamak gerek taḥāvī itmiş atası eğer anası namāz kılduğın bilüp çağırırlarsa hiç birinden ötüri namāzın bozmaya dimiş. Hiç bir yirde farz namāzın bozmamak gerek eğer namāz kılduğın bilüp çağırınsınlar gerek bilmeyüp çağırınsınlar. Ammā farız namāzları daḥı zarūret olan yirlerde bozmaq cā'izdür eğer vālideyni meded disün eğer ğayrı aḳrabā ve ğayrı ecnebī ya'nī meded disün. Meşelā bir kimesne bir zālīm ve ya zālüm ve taş başında ve ya bir çuḳura düşmeli oldu veya od yakmaq ḳorḳusu ve ya ğariḳ olmaq [531] ḳorḳusu olup meded dedi. Ol vaḳtın farzın bozup seğırtmek cā'izdür dimiş. Ḳınyetü'l-Fetevāda ve Cāmi'u'l-Fetevāda eyder: Müsāfir kimse ḥarāmīden ya uğrıdan ya yoldaşdan ḳalıyor diyü ḳoruḳsa ya ḳabile ya'nī oğlan toğurducı şāme namāza meşğūl olursam veled zāyi' olur dise bu aşıl yirlerde namāzı terik eylemek cā'izdür. Eđerçi kim namāzın vaḳti çıkarırsa daḥı dir. Ve daḥı bir kimse yol ayırdılarsa yolun taşını sağ tarafına atduğı vaḳtın atası cāniçün ḥayrın niyyet eylese şol tarafına atduğı vaḳtın anası cāniçün şevābın [532] niyyet eylese ol daḥı anlara iḥsāndan olur dir. Ba'zı küberā'-i dīn eyle eylemiş. Ve daḥı bir kimse ğazaba geldiği vaḳtın Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā rızāsın vālideyni rızāsın murād eyleyüp ğazabını yutsa 'afiv eylese vālideyne iḥsān eylemişlerden olur dir. Ve ğayrı bunuñ gibi emşālī buña ḳıyās eyle. Ḥikāyet olunur ki: 'İsā 'aleyhi's-selām bir ḳabre uğradı. Görür ki bu ḳabirden nūr çıkar ve gökcek rāyiḥā ḳoḳar. Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alādan diledi ki bu ḳabir issi dirile ḥaber şora. Ḳabir iki şaḳ oldu. [533] 'İsā peygamber 'aleyhi's-selām gördü ki bu ḳabir şāhibinüñ önünde cennetden şufra gelmiş bu nūr ve bu rāyiḥa bundan imiş. 'İsā peygamber 'aleyhi's-selām eydür: Yā kişi söyle göreyim ne kişisin dedi. Bu ḳabir issi eyder: O kişiyem ki yeḥūdā seni öldürmeğe ḳaşıd itdüğü vaḳtın saña ḳaç diyü ḥaber itdüm dir. 'İsā 'aleyhi's-selām eydür: Bildüm ammā bu ḳabirdağı ni' mete ne sebep ile yetişdün dedi. Ol kişi eydür: Yā rūḥu'l-lāh benim 'amelimden değıldür. Dünyāda oğlum oğlı 'amel-i şāliḥ ehli. Benim için çok şadaḳa [534] eyler. Ol şadaḳanuñ şevābıdır bu ni' metler ve bu nūrlar. 'İsā 'aleyhi's-selām eyder: Ḥaber vir evlādın fā'idesindendür. Ol kişi eyder: Yā rūḥu'l-lāh siz ki dünyāda nübüvvet ile nice tefāḥur iderseñüz biz daḥı ḳabirde dünyādaki şāliḥ veledler ile tefāḥur iderüz dedi. Ḥuşūşā cum'ā gicesi olıncaḳ Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ol evlādun şadaḳātından ve du'ālarından ve istiğfārlarından ve melekler ile nūrdan ḫabaḳlar içinde ḳabir ehillerini ḳonuḳlar ni' metler gönderürler bayramlar eylerler. Her kişinüñ evlādınıñ [535] ḥayrı ve şadaḳası miḳdārı ni' metler gelür. Ve olmayanlar benim oğlum yoḳdur

deyü yirinürler. Hikāyet olunur ki: Zāhid-i Merī eyder: Bir gün şehre giderdüm. Yatmadum aḥşam irdi şehir içinde meḳābir arasında yatdum. Meḡer cum‘ā gicesi idi. İttifāḳ bir vāḳ‘a gördüm. Bu ḳabir ehli ḳabirlerinden çıktılar. Daḡı bölük bölük cemā‘at olup oturdılar. Göklerden bunlara ḫabaḳlar ile ḫa‘āmlar ve buḡlarla libāslar geldi. Bu libāslardan geyindiler ve ḫa‘āmları yediler. Meḡer bir ḳabirden bir yiḡitçik çıktı beñzi müteḡayyir melūl maḫzūn ne giyeceḡi [536] ve ne yiyeceḡi var ne bu cema‘ate geldi. Şunda yalıñuzca durur. Ben eyitdüm. Yā yiḡit sen niçün bu ḫaldesin yalıñuz neye ḫurursın cemā‘ate niçün varmazsın didüm. Ol yiḡit eydür: Yā şeyiḡ bunların atası anası ve ḳavmi ve oḡlı kızısı vardır bu şehirde. Anlar bunlar için şadaḳalar eylerler. Ol şadaḳa bir cum‘a gicesinden bir cum‘a gicesine cemi‘ olur. Daḡı bunlara getürürler bu geydükleri bu yedükleri ol şadaḳalar ve du‘ālar ve istiḡfārlardur ki aḳrabāları eylemişdür. Ben bu yirlü deḡülem Sindistān memleketindenem ol [537] vilāyetden evimüz göçüp gelürken babam öldi. Anam daḡı geldi bu şehirde bir er aldı. Ben daḡı öldüm anam beni untdı. Cānım için şadaḳa virmez ve du‘ā istiḡfār eylemez ki baña da bunlara gelen gibi nesne gele dedi. Yā şeyiḡ saña vaşıyyetim olsun yārin şehre varduḡuñ vaḳti filān ve filān maḫallede filān evde filān nişanlı bir ḳarıcuḡdur anama benim aḫvālimi ḫaber viresin. Kerem idüp beni ḫayırla aña ḫura. Ğāyet şuşuz aç ve çıplaḳ ḳaldum dedi. Şeyiḡ eyder: Şabaḫ şehre vardum didüḡi maḫalle ve didüḡi evi buldum. [538] Ḳapuyı ḳaḳdum. Bir ḳaraca Sindice ḳarı çıktı. Ben eyitdüm: Nerelisin? Ol Sindistāndanum. Ben eyitdüm: Bu vilāyetde kimseñ var mıdır? Eyder: Kimsem yoḡdur. Bir oḡlancığım vardı öldi anı daḡı unıtmışıdum sen añdurdın dedi. Daḡı aḡladı. Ben eyitdüm: Oḡlunuñ ḫāli ḳatı düşvārdır diyü ḳışsayı ḫaber virdüm. Ve didi ki anam beni unutmasun ve benim ḫālīm düşvār oldı. Ḫaber virdüm bir zamān oḡlancığım añdı aḡladı. Ḳalıḳdı içerü girdi. On biñ aḳca almış geldi eyder: Yā şeyiḡ bu aḳçayı oḡlancığımıñ cānı için şadaḳa eyle dedi. Ben daḡı [539] şehrin fuḳarāsına aḳcanuñ cemi‘isin şadaḳa eyledim. Ğāḳıbet şehirden gidicek cum‘a gicesi yine ol ḳabir arasına varup yatdum. Evvelki gibi vāḳa‘a gördüm. Bu yiḡit daḡı ḳabirden çıktı eller gibi. Daḡı buña libāslar ḫa‘āmlar geldi. Bu libāsları geydi eyder: Yā şeyiḡ Ḫaḳ ḫe‘ālā celle ve ‘alā ḫazreti saña raḫmet eylesün beni anacuḡuma añdurdun. Benim için şadaḳa eyledi. Tülendüm geyindüm ḳuşandum diyü feraḫlıḡıla ol cema‘atıñ yöresine vardı. Ḳalıḳdılar buña daḡı yir eylediler. Bu daḡı anlar ile oturup ḫa‘ām yemeḡe başladı. Ben vāḳa‘amdan [540] uyanu geldüm. Sübhāna‘l-lāh didüm yoluma gitdüm dir. Hikāyet olunur ki: Semerḳanda bir saḳa var idi. Nezir eylemişdi ki her cum‘a

günindeki kesbini atası anası cānı için şadağa eyleye ve hem beş vakit namāzdan sonra anların cānı için du‘ā eyleyem diyü ‘ahid eylemişdi. Bir zamān bunun üzerine geçti. Kudretile bir gün eline nesne girmedi. Bir ‘ālime şordı eyder: Nezir eylemişdüm ki her cum‘a kesbümi şadağa eyleyem atam anam cānları için. Bu cum‘a günü elime nesne girmedi. Ne idem kim nezirim yerine vara dedi. ‘Ālim eyder: Var şehirden kavun [541] karpuz kabuğların devşür dağı bir şuda yu ve dağı merkebciklere vir şevābın ataña anaña bağışıla dedi. Sağa dağı ‘ālim didüğün eyledi. İttifāk ol gice atasın anasın vāka‘da gördi. Eyderler: Oğul Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hazreti saña rahmet eylesün her cum‘a gün bizi konuklardın ammā çokdan kavun karpuz arzū eylerdik. Bu cum‘a bizi kavun karpuz ile konukladın dediler. Hikāyet olunur ki: Ölenlerin cānları her cum‘a gicesi evlerinün kapularına yāhūd bacalarına gelürler. Dağı eyderler: Yā oğlum yā kızım yā kardaşım yā evüm [542] siz dürlü ni‘metleri yersiz. Biz kabirde aç şusuz ve karañulık yirde ve siz döşeklerde oturup çerağlara karşı otursuz hiç bizi añmazsuz. Kerem eyleñ bizüm için şadağa eyleñ istiğfār ve du‘a eyleñ tā bize dağı gıdā ve çerāğ ve döşek ve örti ola diyü tā şabāha dek yalvarışurlar. ‘Ākıbet eyderler ki ğayrı nesneye kıyamazsañuz şol sofrañuzdağı ufacığları keliblere virin. Ve dağı şevābın bize bağışlañ dirler. Anlara bunların akrabāsından birisi şadağa eyleseydi sevinürler. Hağ te‘ālā hazreti celle ve ‘alā seni esirgesün. [543] Nitekim sen bizi esirgedün Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hazreti seni sonunda qalanlara unutturmasun. Nitekim sen bizi unutmaduñ dirler. Şunlar için ki nesne şadağa eylemezler. Hağ te‘ālā seni mahrüm eylesün. Nitekim sen bizi mahrüm eyledün Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hazreti seni unuttursın. Nitekim sen bizi unuttun diyeler dağı gideler dir. Bu haberlerin şahih olmasına delil Hazret-i Rasülü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemün hadişişdür ki buyurur: *Yüğrazu‘l-a‘mālū ‘ale‘l-lāhi yevmü‘l-işneyni ve‘l-ħamāsi ve lā yükütelü ‘amelün ħāti‘i‘r-rahmi ve alā‘l-enbiyā‘i* [544] *ve‘l-ebā‘i ve‘l-ümmehāti yevme‘l-cum‘ati*. Dimek olur ki: Ādem oğlanıñ ‘ameli Hağ sübhānehü ve te‘ālā hazreti ‘arız olunur düşünbe gün ve pençsembe gün. Lākin şılayı terik idenün ‘ameli qabül olmaz. Ve dağı peygamberlere ve ataya anaya ‘arız olunur cum‘a gün dir. Qāle Rasülü‘l-lāh şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: *Şılatü‘l-aħyā‘i ve li‘l-emvāti‘d-du‘ā‘i ve‘l-istiğfāri*. Qale‘l-lāhu tebāreke ve te‘ālā celle ve ‘alā: *Ve veşşaynā‘l-insāne bi vālideyhi ħamelethü ümmühü vehnen ‘alā vehnin ve ħamlühü ve fişālühü şelüşüne şehran enişkürlī veli vālideyke* [545] *ileyyi‘l-maşir*. Bu mesā’ilün kimi Keşşāfdan kimi İhyādan kimi Ravzatü‘l-‘Ulemādan kimi Şir‘adan kimi şerħinden kimi Cevāhirden

kimi Minhācū'l-Ābidinden kimi Ḥadīṣ-i Ḳurtibiden kimi daḥı ba'zı münāsib yirlerden menķüldür. Faşlun ḥukūķi'l-aķrabā. Ġayrı'l-vālideyn evlādı ve vālideyn ḥuķūķlarından ōñra sā'ir aķrabā ḥuķūķların daḥı ri'āyet eylemek gerekdür. Nitekim Ḥaķ ṯe'ālā celle ve 'alā ḥazreti buyurur: *Ve ātī ze'l-ķurbā ḥaķķahü*. Dimek olur ki: Ḳarābet ehlinüñ ḥaķlarını virün dir. Ḳarābet ehli daḥı iki dürlüdür. [546] Birisi zī-rahm-ı maḥrem. Ya'nī nikāhı ḥarām olanlardır. Vālideyn gibi ve evlādı gibi ve ecdādı ve ceddātı gibi ve e'mām ve 'ammāt gibi ve aḥvāl ve ḥālet gibi. Ve birisi ki nāmaḥrem olan aķrabādur ki bunlardan ġayrı ḳarābet ehlidir. Ol evvelki ṯā'ife ki zī-rahm-ı maḥremdür. Ḥaķķı oldur ki anlar fuķarā olsalar kesibden 'āciz olsalar sen ġanī olsañ anlara nafaķa virmeñ Ḥanifī kıtında ve Şāfi'ī kıtında uşūlile fūrū'a boruçdur. Ġayrıya ve anlara virmek boruçdur. Ba'zılar kıtında ve ba'zılar kıtında uşūlile fūrū'a [547] ġayra deġildür dir. Anlara ya'nī zī-rahm-ı maḥremden ġayrıya nafaķa boruç deġildür nāfiledür. Ammā şıla ve meḥabbet ve ziyāret ve gökcek dirlik ve buñında yardım itmek ve muşibetde ḥālin ōрмаķ ḥaķķıdır. Lākin ba'zılar kıtında ḳarābeti ıraġ olanlara ya'ni ıraġ ḳavme şıla lāzım deġildür. Ammā evlā oldur ki cemī'isini şıla eyleye mümkün olduġı miķdār dir. Lākin bilmek gerekdür ki şıla vatanuñdur. Ya'nī ba'zı aķrabā vaṯanında olmasalar ol ġayrı yirde olan vaṯanda olanı şıla eylemek borcudur [548] 'aksi deġildür. Meġer kim nīsā ṯā'ifesi ola yāḥūd ma'zūr olalar. Ve daḥı zarūretde armaġan ve mektüb ve selām göndermek daḥı şıladandur. Çün ma'lūm oldu ki maḥrem olan muṯlaķā ve yaķın nā-maḥrem olan aķrabānūñ şıla ḥaķķı imiş. Eyleye anların şılası ḥaķķın zāyi' itmek ma'şiyet olur. Nitekim Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṯe'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Lā yedḥulü'l-cennete ḳāṯi'r-rahm*. Dimek olur ki: Cennete girmez ḳavmini şıla'-i rahim itmeyen dir. Ve daḥı buyurur ki 'aleyhi's-selām: *Lā yenzilü'l-melā'iketi 'alā ḳavmin fihim ḳāṯi'u'r-rahm*. Dimek olur ki: Melekler [549] inmez ōl ṯā'ifeye ki anların arasında ḳavminden kesilmiş kimse ola. Ve daḥı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṯe'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Men Eḥabbe en yümedde lehü fī 'ömrihi ve seṯalehü fī zürriyeti ve yedfe' 'anhü meyte's-sü'i ve yestecābe lehüdü'ā'ühü felyeşil rahamihü*. Dimek olur ki: Bir kimesne dilese ki 'ömri uzun ola ve rızıķı çok ola ve yaramaz ölüm ile ölmeden ḳurtıla ve du'āsı maķbül ola ol kimesne ḳavmini şıla eylesün dir. Ve daḥı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṯe'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki üç kimesne kıyāmet gününde 'arış gölgesinde [550] gölgelense gerekdür. Biri ōl 'avratdur ki eri ölür daḥı uşacıķları yetim ḳalur. Ol 'avrat ol yetimciklerini kimse ḳapusına muḥṯāç olmasun diyü er almaz ol yetimcikleri besler tā büyüyüp kesbe ḳādir olunca ve yāḥūd

yetimler olunca yâ kendü olunca. İkinci oldur ki helâl mâldan pāk ta‘ām bişirür dağı yetimlere ve dağı miskīnlere yedürür. Üçüncü oldur ki dâ‘im kavmini şıla ider. Rivāyet olunur ki: Hâzret-i ‘Āiše-i Şiddīka rażiya‘l-lāhu te‘ālā ‘anhü mā vāka‘a gördi ki kıyāmet olmuş. Hălāyık maḥşere cemi‘ olmuş bir [551] ‘avratuñ ‘ameli tartılır Uḥud tağından ağır gelür. Hâzret-i ‘Āiše-i Şiddīka rażiya‘l-lāhu te‘ālā ‘anhā vāka‘adan uyandı. Ol hātunı getürdi eyder: Nicesi ‘amel işlersin dedi. Hātun haber virmedi. ‘Āiše-i Şiddīka rażiya‘l-lāhu te‘ālā ‘anhü mā irāmile söyletdi. Eyitdi: Yedi dürlü ‘amel işlerin dir. Biri oldur ki hīç nā-maḥreme gözükmeyin. İkinci oldur ki gelen sâ‘ili maḥrūm göndermeyin. Üçüncü yalñuz yimek yimeyin. Dördüncü ezān oqunmadan namāzın yarağı görürin. Beşinci mü‘ezzin ezān oquduğı vaqtin ne der ise bile derin. Altıncı erimden tanışksız [552] iş işlemez. Yedinci kavimlerimden kim ki benden kesilmişdür ki şıla eylemez ben anlardan kesilmezem şıla eylerem dedi. Hâzret-i ‘Āiše-i rażiya‘l-lāhu te‘ālā anhā eyder: Bu sebeble terāzin ağır gelmişdür dedi. Hikāyet olunur ki: Ma‘rūf-u Kerḥī raḥmetu‘l-lāhi ‘aleyh ḳaddese‘l-lāhu sirruhu‘l-eşnā eyder: Bir fāsık ḳonşum var idi. Ammā da‘im kavmini şıla idici idi. Her cum‘adan cum‘aya bir nice kez şıla iderdi. Āḳıbet bu fāsık öldi. Namāzın ḳıldum ḳabrine bile ḳodum. Ol gice bir vāka‘a görürin. Bu fāsık ḳonşum ki ölmüşidi elinde bir nūrdan [553] sancāḳ var nūrdan libāslar geymiş ve ardınca ‘azīm cemā‘at var. Anlar dağı nūrdan libāslar geymişler. Cümle nūr nūr içinde ğarıḳ olmuşlar. Bunların nūrı yakın ḳaldı kim gözümi ḳamaşdura. Bunlar yüce avaz ile oḳurlar *Ve ātī ze‘l-ḳurbā ḳaḳḳahu ve‘l-miskīne ve‘b-ne‘s-sebīl* dediler. Nāgāh bu kişinüñ gözi baña tüş oldu. Ben eyitdüm: Şol Allāhü te‘ālā ḳaḳḳıçün ki seni bu kerāmete yetişdürdi bir pāre tūr hālinden ḳaber vir nire gidersin bu senüñle olan cemā‘at ne tā‘ifedür didüm. Eyder: Ol cemā‘at şıla‘-i raḥīm idenlerdür. Bu sancāḳların [554] altınca dārü’s-selāma giderler. Ben Eyitdüm: Bu dereceye sen ne sebeble yetişdin? Dünyādaki hālın ḳod bir dürlü idi didüm. Eyder: Şıla‘-i raḥimle yetişdüm dedi. Hikāyet olunur ki: Şol vaḳit kim Ḳārūnı Ḳaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḳazreti yire yutdurdı Hâzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāma ‘aşı olduğu sebebden. Ḳaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḳazreti bir meleḳe emir eyledi ki her gün Ḳārūnı kendü boyı miḳdār yire şoḳa kıyāmet gününe dek gide. Günlerde bir gün Ḳārūn yire itüp giderken bir adam avazın işitdi kim *Lā ilāhe illā ente sübhāneke innī küntü* [555] *mine‘z-ḳālimīn* dir. Meḳer kim Yūnus peygamber ‘aleyhi’s-selām balıḳ ḳarnında bu tesbīhi eylerdi. Ḳārūn iştdi ki Ḳārūn eyder: Kimsin? Yūnus ‘aleyhi’s-selām eyder: Yūnusum. Ḳārūn eyder: ‘Ammum Mūsādan bilür misin dedi. Yūnus ‘aleyhi’s-selām eyder: Bilürüm. Ḳaḳ te‘ālā celle ve ‘alā

h azreti ol  ar nı yere yutduran meleğe eyitdi: Őimdengir   ar nı yere yutdurma kavmini Şıla eyledi dedi. Ya' n  M s yı a ndı dir.  ar n anda  almıŐdur. EĞer M s yı a nmasa idi t  cehenneme dek gitse gerek idi dir. H k yet olunur ki: H orasanda [556] bir Ő lih kişi var idi. Bir g n t rd  cemi' -i m lın cemi' eyledi ve ehlin 'ıy lin aldı Mekkeye vardı Őerrefeha'l-l hu te'  laya h cc  ıldı. Ve anda  ala Mekke Şehrinde mek n t td   ar r eyledi. Her va it t v f eylerdi m n c t du'  lar ve niy zlar iderdi. Her yıl h c iderdi. Ve dağı ır kdan yağından gelen h acıları ziy fet ider ni' metler yed r rdi. Ve d keli gelen n giden n maŐlaŐatların bit r rdi ve em net  osalar alurdi. '  leme meŐh r olmışdı. Z hidliğile ve c merdliğile ve em nliğile ve a na ne  adar  ok m l  osalar [557] em net issi gel r kendi m hri ile alurdi. Meğer bir va tin bir h oca geldi bu kimesneye  ok m l em net  odı gitdi. Bu em neti alan kişi em neti oğluna bild rmez idi. Z r   ok m l idi. H y net iderler dey   or ardı. Ev i inde bir yir  azdı. Dağı gizley p  odı. Bunu   zerine  ok zam n ge di. Bu kişiye ecel yetiŐ p All hu ' azim 'Ő-Ő n celle ve ' al  emrine vardı. Cemi' -i h lık  l m ne mel l oldılar z hidliği Őeh veti ve em neti i  n. Bunu   zerine zam n ge di ol em net  oyan kişi geldi bu em net  oduğı kişiyi Şordı: [558]  ldi dediler. OĞlanları  atına geldi. Anlara ez  verdi eyitdi: Siz n ata uz  atında ben m em netim vardur dedi. Bunlar eyitdiler: Ol em netden biz m h berimiz yokdur dediler z r  anlara bild rmemiŐ idi. Bunlar bilmezdi bu m l issi '  ciz oldu. El-m steĐ Őe dimeğe başladı. Amm  oğlanlar dağı em nler Ő lihler idi. Bu kişi bildi ki oğlanlar h y net eylememiŐler. ' Ulem   atına vardı eyitdi: Bir kimesnede em net  omiŐdum ağirete gitmiş dedi. ' Ulem  ittifaŐ itdiler. Biz ' ilimden Ő yle g rmiŐ zdz r ki her kişi ki u maŐlıĐdur. [559] H   te'  l  celle ve ' al  h zreti buyurur t  anu  c nı Şehidler ile Ka' beye  arŐu olur.  b-ı zezem  uyusu ki anu  aşlı o u maŐdandır. Dağı o u maŐlıĐların c nınu  meskeni andadır. Var d n yarisından Őo ra Ka' be h li  alır. Ka' beyi yedi kez t v f eyle iki rek' at nam z  ıl ve du'   eyle. Andan Őo ra baŐı nı zezem  uyusına ŐarŐıd ol em net  oduğu  kiŐin n adını  ağır. H   te'  l  celle Ő n h  sen n avazı nı anu   ulağına iŐitd r r. Őeks z ol kişi u maŐlıĐdur sa na cev b vire. Ol va tin Şor ki em neti [560]  ande  odundu. Ol sen n em netin n sağlığın vir r dediler. Vardı ol kişi d n yarusına değin Mescid H reminde ' ibadet eyledi. T  h lık t Ğıldı gitdi. T rd  zezem  uyusına vardı. Başın ŐarŐıtdı. Y  fil n diy   ağırdı. Hi  avaz gelmedi ve cev b iŐitmedi. Nevmid olup yine ' ulem   atına geldi anlara h ber virdi. Cemi' isi ağlaşdılar. *İnn  li'l-l hi ve inn  ileyhi r ci'  n* dediler. Dağı eyitdiler: Biz bil r z ve dağı ' ulem dan iŐitd k ki bir c n ki bu arada

olmaya aña Yemende bir dere vardur ki aña Bürhüş dirler tamulık [561] cān anda olur. Ve dağı şöyle derler ki tamu oldur gah gah tamunuñ tütünü ol derede bir kuyu vardır ol kuyudan çıkardur. Ol dereye var kuyuya çağır tā andan saña cevāb gele dediler. Bu māl issi vardı Yemene gitdi. Ol dereye irişdi. Gicenüñ yarısına deñlü ‘ibādet itdi. Dün yarısından soñra vardı ol kuyuya çağırdı yā filān ibn-i filān diyü. Derhāl lebbeyk diyü bir avaz geldi. Ol kişi koruğdı ditredi. ‘Aqlın derdi eyder: Ey ‘azīz ne sebep ile bunda düşdün sen hōd bir zāhid [562] kişidüñ nice t̄a‘ tler iderdin ve zekāt ü şadağa virirdin bunda olmaña sebep nedür dedi. Eyder: Benüm şehrimde kavim kabīlem vardı. Mekkeye geleliden beri anları añmadım şıla’-i raḥim itmedim. Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā anlardan ötüri baña ‘itāb itdi ki niçün Mekke de otururdun varup anları görmedin dedi. Çün sen kavim ü kabīleden ayrıldın biz de seni raḥmetimüzden ayırdı. Ve nitekim sen kavm-i kabīleden dīdārını gizledin maḥrūm itdin biz de seni dīdārımızdan maḥrūm itdük dedi. Ben eyitdüm: Benim emāneti nitdin didüm. Eydür: [563] Kimseye inanmadum çok māldur ḥıyānet ideler diyü ev içinde filān yirde göme ḡodum dedi. Hemān cān atdı yine Mekkeye irişdi. Vardı oğlanlarına buluşdı. Hikāyet eyledi. Ev içinde ol didüğü yeri ḡazdılar. Kendi mührile emāneti bulup hoş şād-ı kām mālın alup gitdi. Ḳāle Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: *El-birrü ve ‘ş-siletü yūḡilēni el-e‘māra ve yū‘ammirāni’d-diyāre ve yūḡsirāni’l-emvāle ve in kāne’l-ḡavmü füccāren ve enne’l-birra ve ‘ş-siletü li muḡaffikāni’lḡisābi yevme’l-ḡiyāmeti.* ‘An Ebī Hureyre [564] rażiya’l-lāhu ‘anhü Ḳāle Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem: *Enne’l-lāhe te‘ālā ḡaleḡa’l-ḡalka izā feraḡa minhüm ḡāmeti’r-raḡmi feḡālet ehāze maḡāmu’l-‘ābidīne bike mine’lḡaḡāti.* Ḳāle’l-lāllahu tebāreke ve te‘ālā: *Emā ḡāle ne‘am terzayne en eşile men veşaleke ve eḡāḡi‘u men ḡāḡa‘ake ḡālet belā ḡāle fezālike.* Şümme ḡāle Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem: *İḡrā’ü in şi’tüm fehel ‘aseytüm in tevelleytüm en tüfsidü fi’l-arzi tūḡaḡḡi‘ü erḡāmeküm ülē’ike’l-lezīne le‘anehümü’l-lāhü feeşşamehüm ve e‘mā ebşārehüm.* Revāhu’l-Buḡariyyu ve’l-Müslim. Faşl-ı [565] fi’l-ḡuḡūḡi’l- ḡademi ve’l-ḡayvanāti ve mesā’il-i’ş-şaydi. Ḥizmetkārların ḡaḡḡı oldur ki yumuşacıḡ söylemek gerek var yok yire nāmūsını yıḡmayup her günde bir nice ḡaḡāsın ‘afiv eylemek gerek. Ve tefekkür eylemek gerek kendü aña nice intikām iderse ḡiyāmet güninde Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazreti anuñ intikāmın aluvirür. Ruviye ‘an Cābir rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü ḡāle ḡāle Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: *Şelāşün fīhi neşerre’l-lāhü ‘aleyhi raḡmetehü ve edḡalehü cennetehü rızḡun bi’za’fī ve şefāḡatün ‘ale’l-vālideyni ve iḡsānün ilā memlūkin.* Dimek olur ki: [566] Hāḡ

te‘ālā celle ve ‘alā anuñ üzerine rahmetin yazar. Ve dağı ol kimseyi cennete koyar. Biri za‘iflere yumşaklık eylemek ve yumuşak söylemek. İkinci ataya anaya şefkat eylemek. Üçüncü kula ve cāriyyeye eylik eylemek. Bu üç huy kimde vardır Hâk te‘ālā celle ve ‘alā anların üzerine rahmet yazar. Ve dağı yumuşak söyleye. Ta‘ām vaktinde ta‘āmın eksik eylemeye. Ve dağı giyeceğın ve ayağı kabın ve başı kabın hācet miqdārınca eyleye. Ve güci yitmedüğü hizmeti emir eylemeye. Ve ta‘ām yedüğü vaktin anları ayağı üzerine tırutmaya. Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu [567] te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimsenüñ gönli isteseydi ki kendi yimek yirken ğayrıları ayağ üzere tırdura ol kişi ehli cehennemde oturmağa yarağ görsün dir. Ve dağı fuşıyyāt sözler söylemeye. Bir kimesne hizmetkārına zinā lafzile söğse veyā kāfir yā münāfık deyü söğse veyā cāriyyeye қаһbe rosbı diyü söğse kıyāmet güninde her söğdüğinden ötüri cehennem meleği otuz toğuz boztağın urur. Ol otuzın biri dünyā tağlarına uraydı tağıdaydı. Ve dağı kendi ata binüp katı katı [568] gidüp dağı kul ardınca yürümeye. Ebū Hureyre rażiya‘l-lāhu te‘ālā ‘anhü eyder: *Lā yezālū‘l-‘abdü mine‘l-lāhi bu‘den mā müşıye halkahe*. Dimek olur ki: Bir kimesne Hâk te‘ālā celle ve ‘alā hāzretinden ırağ olur dā‘im ol kimsenüñ ardınca ādemiler yürüdükçe dir. Ve dağı bir kimseyi yalan sözile yā çirkin bakışla yā yarağ cinsile kōrkütmağ haramdur eğerçi kim laṭıfe ile ise dağı. Ve dağı bir kimseyi adından ğayrı yā bir eyü lağabdan ğayrı nesne ile ańsa ki andan anuñ gönli incinür olsa idi ol aşıl nesne ile çağırana melā‘ike la‘net ider. [569] Ve dağı bir kimse ile nizā‘ eylese anuñ keffāreti iki rek‘at namāz kıılmağdur. Ve dağı nā-hağ yire kulını ve cāriyyesini döğseydi anuñ keffāreti anı azād eylemekdür. Ve dağı cüz‘ı nesneden ötüri döğmeye. Eđer bir günāh işlese dağı döğerken eđer kul eđer cāriye eđer ‘avrat eđer oğlan eđer kız yā ğayrı hizmetkārı Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hāzretini ańsa ‘afiv eyleye. Rivāyet olunur ki: Bir gün bir kişi kulın döğerdi. Kul eyderdi: Allāhı seversen beni ‘afiv eyle dirdi. Ol tırmayup döğerdi. Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem işidüp [570] seğırtti vardı. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām hāzretini görüp şalıvirdi. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyitdi: Allāhu ‘azımü’s-şān celle ve ‘alā hāzretini ańduğı vaktin ‘afiv eylemezsin dağı beni görüp ‘afiv idersin hemi dedi. Ol kişi eyder: Azād olsun yā Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-selām dedi. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyitdi: Eđer azād eylemeseñ cehennem odı yüzini örterdi dedi. Kuluñ ve cāriyenüñ müddeti ve hizmeti uzun olsaydı azād eyleye. Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimse memlūkini azād eylese Hâk te‘ālā [571] celle ve ‘alā anuñ her bir ‘uzvı

başına biñ bir ‘uzvunu āzād eyleye dir. Ve dağı müsteħāb oldur ki er ıulı āzād eyleye ‘avrat cāriyye āzād eyleye. Ve dağı ıulını ve cāriyyesini evermek müsteħābdur eđer anlardaşehvet ğalebesin añlarsa. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Size ğaber vireyim mi ğāyet şerlūñüz kimdür? Belī dilerseñ ğaber vir dediler. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eydür: Ol kimsedür ki iller tūrurken ol oturur iller baıarken ol yir dedi. Ve ıulunu dōğüci olur ve kimseye şadaıa virmeyici olur. Ve dağı [572] bundan yaramazın ğaber vireyim mi dedi. Belī vir dediler. Eyder: Ol kimsedür ki iller anı sevmez ola dedi. Ol illeri sevmez ola dedi. Ve dağı bundan yaramazın ğaber vireyim mi? Belī dediler. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Ol kimesnedür ki bir kimesnenüñ kıtında eksüklığı olsa dağı ol ‘özür dileyen ğelse ol ‘özri ıabül eylemeyüp ğünāhın ‘afiv eylemeye dedi. Ve dağı bundan yaramazın ğaber vireyim mi? Belī dediler. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eydür: Ol kimsedür ki andan ğayır olmaz ve şerrinden emīn olunmaz dedi. Rasūlü [573] ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Riyā yetmiş iki dürlüdür. Ol yetmiş ikinüñ ednāsı anasıyla zinā eylemiş ğibidür. Ve riyānuñ ğünāhı cemī‘isinüñ ğünāhından artuıdır ve eşeddür. Bir mü‘minüñ ‘ırzın yııımaı ve ğürmetin eksitmek ve ıadrinden düşürmek dir. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ğazretinüñ āğir vaşıyyetindendür: *Ve’tteıu’l-lāhe fīmā meleket eymāneküm eı‘imühüm mimmā te’külüne ve eksühüm mimmā teksüne ve lā tükliıühüm mine’l-‘ameli ve lā yuıı‘üne femā ecebtüm fe emsikū fīmā kerihüm feıı‘üne ve lā tü‘azzibū ğaleıa’l-lāhü fe inne’l-lāhe [574] melekeküm eyyāhüm ve lev şā’e lemelekehüm eyyāküm. ıāle’l-lāllahu teıāreke ve te‘ālā: *Ve’l-lezīne yü’zūne’l-mü’minīne ve’l-mü’mināti mā eıtesebū feıadi’ıtemelū bühtānen ve işmen mübīnā. Ammā terbiye için dōğer olsa üçden artuı urmaya. Ve dağı yüzüne urmaya. Zīrā Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem yüze urmaıı nehiy eylemişdür. Ve tāğ eyleyene la‘net eylemişdür. Nitekim Kitāb-ı Terhībde ve Tergībde mezkürdür. Ve dağı Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām buyurur ki: *El-mütesābāni şeytānāni tehāterā ve tekāzebā. Dimek olur ki: [575] İki kışı dağı söğüşirler ikisi dağı şeytāndır. Birbirile yalan herzevāt söylerler dir. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Sebbābü’l-müslimū fışıun kıtālehü küırūn. Dimek olur ki: Müslimāna söğmek fışııdır ve ıatıl itmek küırdür. Ya‘nī istiıhlāl eylese dimek olur yāğūd kāfir fı‘lidür dimek olur yāğūd tağlız ola. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *El-mütesātāni mā kıālā fe‘ale’l-bādi minhümā ğattā bite‘adda’l-maıııme. Dimek olur ki:*****

İki kişi söğüşürler söğüşdüklerinin [576] günâhı evvel söğenüñdür. Meğer kim evvel söğülen kişi artuğ söge. Meşelâ bir kişiyi bir kimseye kelib dise ol eyitse kelib sensin dise evvel sögene günâh yazılır şöñrağına yazılmaz. Meğer ol söğülen eyde ki kelib de sensin veyâ ħıñzır da sensin diye. Evvelki mikdâr ki kelib dimekdür aña günâh yazılmaz. ħıñzır demek artuğ oldu. Aña günâh yazılır. Ve yâĥūd kâfir dedi. Ol eyitdi: Kâfir de sensin münâfık da sensin dedi. Kâfir didüğinden günâh yok münâfık didüğinden günâh var. Ve dağı Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: [577] Günâhların gâyet büyüğündendür kişi atasına söğmek dedi. Aşĥâblar eyitdiler: Yâ Rasûla'l-lâh şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem kişi atasına anasına nice söğer dedi. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eydür: Bir kişi bir kişinüñ atasına anasına söğer ol dağı atasına anasına söğer eyleye hemân kendü söğmiş gibi oldu zîrâ aña sebep oldu dir. Ammâ evlâ oldur ki söğeni karşılamayalar şabır eyleyeler. Ĥazret-i Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Men kezame ġayzan fehüve ġâdirun 'alâ en yenfeze emlâ' 'l-lâhü* [578] *ġalbühü emnen ve imânen*. Dimek olur ki: Bir kimse ġazabın yudup şabır eyleseydi kıyâmet güninde Ĥaġ te'âlâ celle ve 'alâ anuñ ġalbini eminle imân ile toldurur. Ya'nî kıyâmet ġorkularından emîn ola ve ġalbi imân nürile tozla zulmetden ġurtıla dir. Bir gün bir câhil Ebübekir rażiya'l-lâhu te'âlâ 'anha söğdi. Ĥazret-i Ebübekir bir kerre iki kerre üç kerre şabır eyledi. 'Āġıbet Ĥazret-i Ebübekir dağı karşıladı. Ĥazret-i Rasûlü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm meclisinden tarıp duru geldi. Aşĥâblar niye ġalıġdın dediler. [579] Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Ebübekir rażiya'l-lâhu te'âlâ 'anhu şabır iderken bir melek ol kimseye ki Ebübekre söğdüğini gine saña reddi iderdi. Ebübekir karşılayıcaġ melek gitdi şeytân geldi anıñçün ġalıġdum dedi. Ve dağı bundan efzal oldur ki isâ'et eyleyene iĥsân eylesin. Ĥikâyet olunur ki: Bir serĥoş Bayazidüñ başına bir ġopuz urdı ġopuz şındı. Bayazid eve varup ġopuzun bahâsın gönderdi eyitdi: Ol yiğit bizüm ucumuzdan ziyânlık oldu alsun bu aġçayı ġopuza virsün dedi. Bu yiğit Bayazidüñ [580] luġfindan utanup gelüp tevbe eyledi mürîdinden oldu. Ve dağı Ĥaġ te'âlâ celle ve 'alâ buyurur: *Lâ yestevi'l-ĥasenetü ve le's-seyyi'âtü idfe' bi'lletî hiye eĥsenü feiže'l-lezi beyneke ve beynehü 'adâvete ke'ennehü veliyyün ĥamîmün*. El- âyet. Ve dağı ĥuġûġ-u ĥayvanât ĥadem ĥaşem gibidür 'alafında meskeninde ve ġudretinde artuğ dağı yok yükletmekde ve 'amel eylemekde. Ve dağı başına urmaya. Ve yüzüne tâğ eylemeye ve anuñ alını saçını ve yelesini kesmeye. Ve i'tikâd eylemek gerek ki kâfir ĥaġķı müslimân ĥaġķından artuğdur. Ve ĥayvâna zulüm ġâfire zulümden

artuğdur. Ve şol kâfirün rızkı helâl olmuşdur. [581] Didüklerine i'tikâd eylemeyeler. Öküzi bizlemek ve merkebi bizlemek cā'izdür urmağ günâhdur. Ve atı mahmûzlamak ve kâncılamak cā'izdür. Ve deveyi dağı kâncılamak cā'izdür döğmek günâhdur. Ve ba'zılar eyder: Hayvânâtı hâcet miğdârı döğmek cā'izdür. Ve kelbi ve kediyi terbiye için döğmek cā'izdür. Ammâ terbiyeyi kabûl eylemeyüp yiğelik ve yavuzluk iderse öldürmek dağı cā'izdür. Ammâ 'azâb eylemeye âsânı vechile öldüre. [582] Kediyi keskin bıçağıla boğazlaya. Ve ta'âm yirken evine gelen kediyi ve kelbi mahrûm kıomaya. Ammâ püreyi öldürmeye oda yabana ata. Ve kehleyi öldürmek cā'izdür. Lâkin mescidde öldürmeye oda yabana ata. Ammâ kehleyi diri atmağ unutsaklık ider dir. Ve keseğen cinsi ve ilan ve kıuyruğı uzunı ki aña 'akreb dirler ve zenbûrî ve bu cinsi müvizîni öldürmek cā'izdür ve evlâdur. Ammâ ağ kıısacık ilan ki gümüş sebkisi gibi öldürmemek gerek. Ba'zılar anı citiyyedür dir. Ve dağı bir kimse ilandan 'akrebden kıoruksa dağı *selâmün 'alâ nûhün fî 'âlemine innâ* [583] *kezâlike neczi'l-muhsinîn* dise eylemeye dir. Ve dağı evlerde olan ve görilen ilan üç günedek öldürmeyeler. Ve dağı Süleymân severseñ ve anların 'ahdi için çık git diyeler. Giderse hoş gitmezse öldüreler. Ve kıoca keleri öldürmek 'ibâdetdür. Evvel urmağda öldürse yüz şevâb ikincide yetmiş üçüncide elli şevâb vardur. Ba'zı rivâyetde şöñrağında eksik dağı şöñrağında dağı eksik dir. Ta'yîn eylemez. Ve kıuzğünü dülüngeci şakşığanı ve serçeyi öldürmekde günâh yokdur. Ammâ boğazlayalar 'abeş yire öldürmeyeler. Ve şol bağalcuğlara [584] hürmet gerekdür seherde uyanık olduğı için ve tesbîh eyledüğü için. Ve ağ hürusa dağı hürmet gerekdür. Zîrâ andan şeytân kaçır. Ve dağı şahîh vakîit ol bilür. Ve dağı hayvânâtda birini nişân idüp atmaya. Ve yol üzerindeki kıuşları dağı atmaya. Ve kıuşları gice ile ürkütmeye menhîdür. Ve yuvalarından almamağ gerek. Ve öküze binmek ve yükletmek cā'izdür. Ve ba'zılar kııtında merkeb ile ve deve ile cifit ve öküz ile dolab cā'izdür. Lâkin evlâ oldur ki her nesne niçün yaradılsa ğayrıda kıullanmamağ gerekdür. Meşelâ öküzi [585] cifitden ve deveyi ve merkebi yükden ve binmekden ğayrıda isti'mâl eylemeyeler. Ve bal arusını ve hüdhüdi ve alaca geceğeni ve kıurbağı ve sâ'ir haşerât-ı arzı öldürmek menhidür. Ve dağı kıoyunuñ ve hergele sürisünüñ arasından geçmek ve örü tururken tuman geymek ve kıalem kesindisin başmağ ğam getürür. Ve dağı iki hayvânı çekişdürmek meşelâ kıoçı kıoşkırdurmak ve dağı kıolaşkırdurmak ve dağı ğayrı hayvânâtı çekişdürmek menhîdür. Ve çekirgeyi öldürmek cā'izdür. Lâkin anı ğayrı hayvânâtı oda yakmağ ve şuya kıırakmağ ve bir yerin kesmek veyâ [586] kıoparmağ menhîdür. Ammâ çekirgeyi

pişürüp yimek cā'izdür. Ve daḥı boğazlanmaduḡ kızınıñ kırsağı mısmıldur eğer ot otlamış olursa. Ve daḥı kelib emen ve ḥınzır emen kızınıñ eti mısmıldur. Ve daḥı necsin yiyen tavaruñ eti ve südi mısmıldur eğer necisüñ eşeri ya'ni rengi ve kıoqusı anda zāhir değılse. Ve daḥı keçiye ve kıoyuna kelib yüğüdürüp andan kıuzı ve oğlaḡ toğmış olsa mısmıldur. Ve ba'zılar ta'ām ile farıḡ iderler. Ve atuñ kıatırım daḥı mısmıldur fetevā ehli kıatında. Lākin Şuruḡda kerāhiyyetini ta'mim ider. Ve daḥı kıoyun şağarken kııḡ [587] süde düşdüğü gibi çıkırsa kııḡ pārelenmeden yāḥūd böge düşse şarı şuyılamadan çıkırsa mısmıldur. Südün rengi bulanmamış ise ve eğer tağyir oldısa mısmıl değıldür. Ve peyzi ile kene basılmış olsa ğāyet büyük değılse mısmıldur. Ve daḥı pekmeze ve bala keseğen düşse bir kendü miḡdārı şu kıoyup kıaynadalar. Kıarārına gelince üç kerre eyle eyleyeler mısmıl olur. Ammā bal münka'ata yaramaz olur. Ammā yağ necis olsa erideler daḥı bir kıabuñ içindeki şuya dökeler şu dibine çöker yağ yüzüne gelür. Alalar bir daḥı şuya dökeler. [588] Eğer toñarsa erideler. Üç kerre eyle eyleyeler mısmıl olur. Ba'zılar eyder: Şuyı yağ üzerine dökeler dir. Ve daḥı şorba ve pilav ve bu cinsi nesnelere kıoḡmağıla ḥarām olur. Ammā yağ cinsi mısmıldur. Ve et sehel kıoḡmağıla ḥarām olur. Ve daḥı bir et bī-temiz şuyıla kıaynamış olsa üç kerre mısmıl şuyıla kıaynatsalar şovutsalar mısmıl olur. Ve daḥı buğdayı bī temiz şuyıla ıñlanmış olsa ya bulğur olmış olsa üç kerre mısmıl şuyıla ıñladuḡ kıurutsalar mısmıl olur. Ba'zılar eyder: Üç kerre kıaynaduḡ şovudalar. [589] Ve daḥı şıra ayaklarken ayağı kıanatsa şırada kıanuñ rengi zāhir olmaduḡça mısmıldur. Ve daḥı kelib bir kıaba değımiş olsa idi yedi kerre yuyup tamlası kesilince şarkıduḡ her birinde yine yumayınca mısmıl olmaz. Ammā evvel toprağıla yumak gerek. Ammā Ḥanefiyyün kııtında üç kerre yumak kifāyet ider. Lākin Şāfi' kıavli bu maḡāmda aḥraḡdur. Eğer kelib bir kıimsenüñ geyeceğine ğāzabla yapıssa mısmıldur. Ammā yaltaklanmağıla yapıssa necis olur. Zīrā ğāzabla ağızınıñ selvārı olmaz yaltaklanmaḡda olur. Ve eğer kelib yoğurda değıse değıdiğı [590] yeri almağıla mısmıl olur eğer berkise ya'ni alduḡları gibi kıavuşmaz ise. Ve kedi dā'im siymek 'ādeti olsaydı siydüğü nesne mısmıldur. Ve daḥı tavuğın ayağı ve burnı batduğı nesne mısmıl olmaz meğer bir nice gün bağılanmış ola eyleye mısmıl olur. Ve eğer keseğen kediden ve kedi kelibden kıaçarken bir nesneye düşse meşelā şu gibi şorba gibi süd gibi ol nesne necis olur. Zīrā kıorkusından bevillerin tıtmaz dirler dir. Lākin buğday ve ğayrı ḥubūb arasında keseğen tersi olup daḥı un olup tu'mı daḥı [591] belürmedüḡçe mısmıldur. Ve daḥı necis yiyen inek ve keseğen yiyen kedi ya ḥamir içmiş kıoyun kıuzı bir nesneye değıse necis olur. Ammā bir zamāndan şoñra

değse mısmıldur. Kazı ve ördeği yeri gāyet münāsib olmayınca tutmaya. Ve dağı mazarratı olursa dağı tutmaya. Ammā tavuğı tutmağ faķır kişilere tutmağ müsteħabdur münāsib yeri olursa. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Ġanemu fuķarā'u ümmeti'd-düccācehü*. Dimek olur ki: Ümmetimüñ fuķarālarınıñ koyunu tavuğdur dir. Ammā necisden gāyet hāzer [592] gerekdür. Bir tennūra ki tavuğ necisi ya ādem necisi ya kelib necisi ya ğayrı muğallaža düşe ya odunla bulaşup bile ya nesne imāmeyn katında ol ocağ ebedī mısmıl olmaz gider dir. Ebū Yūsuf eyder: Üç kez mısmıl odunla kızdırup şovutmağıla mısmıl olur dir. Ve dağı kılıç ve bıçağ cinsi necis şuyıla şuarılsa üç kez mısmıl şuyıla şuarup şu kıosalar mısmıl olur dir. Ve dağı çölmek cinsi necis şuyıla ibtidā ışlanmış olsa üç kez mısmıl şuyıla kıurutsalar mısmıl olur. Ġayrı nüfūz idenler [593] böyle kıyās eyleyeler. Ammā tezek yanmada ya teris ya bunlar gibi tennürda yanmış olsa şusayup silseler dağı andan şoñra çörek yapışdursalar mısmıldur. Ve dağı bilmek gerekdür ki her ğayvānuñ odı artuğı ya' nī eğer südi necis ise ya' nī artuğı necis ise odı dağı necis tāhir ise tāhir. Ve devenüñ gevişi necis gibidür muğallağdur. Ve bir ğayvān şuya bevil eyleseydi andan şıçrayan şu mısmıldur. Ve eğer ayağı necis olup dağı andan şıçrayan necisdür. Ammā necisli taşı şuya urup şıçraduğı [594] ihtilāfidür. Ve dağı necis yanmasa kül olsa ve o leş tuzlaya düşüp tuz olsa ihtilāfidür. Eşşıha tåhāretidür. Ve dağı necis yağ şabun olmağıla tåhir olur ğamir ğalli olduğı gibi. Zīrā tebdīl ğaķıķat olur. Ammā bī-temiz olan süd peynir yağ olmağılan mısmıl olmaz. Zīrā ğaķıķī tebdīl olmuşdur. Bu kıānūnı unutmağıl. Ammā şıra mısmıl olması keseğen kııķduğundan şoñra kıaynaduğundan gider. Ve illā ğaķıķati necis içinde iken olmaz dir. Ve dağı merkebüñ derisi tåhir olmağdur. Geyecek ile bedene bulaşsa idi [595] teni ağvāt olan yumağdur. Ammā bu ğayvānāt ki zikir olundı bunlarda ilandan ve 'akrebden ve kelerden ğayrıya ve benī ādeme ve ğayrı nesneye şeytāndan ğayrı imānsız gitmeğı ma'lūm olan kāfirden ğayrı kimesneye ya'yīn ile la'net itmeyeler. Ammā yezidde ihtilāf vardır. Ebū Derdā rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü rivāyet ider. Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selāmdan buyurur ki: Bir kimse bir nesneye la'net eylese ol la'net göklere kııķar dağı göklerin kıapusu yapulur geçmez. Yerlere iner yerlerin kıapusu yapulur giremez. Andan [596] şoñra şağına ve şoluma gider gelür. Dağı ol la'net olunan kimesne la'nete mağal ise üzerine kıonar. Eğer mağal değıül ise gelür ol la'net eyleyen kimseye şarmaşur dir. Ve rivāyet olunur ki: Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem seferlerinde enşārīden bir hātun kışi devesinden incindi dağı la'net eyledi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve

sellem işitdi eydür: Alın ol devenüñ üstünde olan nesneyi dağı kendüyi şalıvirin dedi. Zīrā ol deve mel'ün oldı dedi. Üzerinde [597] olanı aldılar kimse yöresine uğramadı mel'ün diyü. Gezdi yürüdi ve bir kimseden işitdi ki devesine la'net ider. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eydür: Bizüm aramızda mel'ün deve ile yürüme var git dedi. Mesā'ilü's-şayyidi. Evvel bilmek gerekdür ki dā'im av avlamağı şan'at eylemek ve yāhūd avı temāşā için eylemek mübāh değıldür. Ammā etin yemek için ya derisin geymek için ya bir nesnesin şatmak ya hediye eylemek için ya bir ğayrı maşlahat için ya bir müzīnün zararından ħalāş için avlamak ya kelib [598] ya toğan öğretmek için ya oğ ya kemān göre ya ğayrı aletin şaydı öğretmek için ba'zı evkātta eylemek cā'izdür ve mübāhdur ve her kaçığı cum'a gün öyle namāzından sonra veya cum'a irtesi olmakdur. Ammā bilmek gerekdür ki av ħelāl olmağda ya'nī avlanan nesneleri yinilmekliğı ħelāl olmağda on beş nesne şarıtdur beşi avı avlayanda beşi avlanduğı kelibde ya toğanda beşi dağı avlanan nesnelerde. Ammā avcıdağıñ beşüñ birisi oldur ki avcınıñ [599] kendünüñ boğazladuğı mısmıl olan kimselerden olmağ gerek. Meşelā müslimān ola yāhūd kitābī kāfir ola. Mecūsīnün ve şenīnün ve mürtedün ve kaçdıle bismi'l-lāhi terik idenün ve iħrām geymemiş hacınıñ ve idrāki ve zābtı olmayan şabīnün ve mecnūnün boğazladuğı mısmıl değıldür. Ammā eğer şabī ve eğer mecnūn bismi'l-lāhi dimeğı maħallinde idrāk idüp dimeğı zābtı idecek olursa boğazladuğı ħelāldür. Ve dağı Allāhu 'azīmü's-şān ismine ğayrı kimsenün ismini 'atıf eyleyenün meşelā *bismi'l-lāhi ve filān* dise yāhūd *bismi'l-lāhi ve ism-i filān* dise [600] boğazladuğı mısmıl olmaz. Ammā vaşlile dise meşelā *bismi'l-lāhi allāhümme teħabbel min filān* dise ya'nī oğlin kızın ya kaçdaşın ya atasın ya anasın ya bir ğayrı kimesneyi añsaydı mekrūhdur. Ve eğer faşlile dise *bismi'l-lāhi* didükden sonra bir miğdār eğlenüp dağı *filān* dise mekrūh değıldür. Ve sūnnetsizin ve şağırın ve 'avratuñ boğazladuğı mısmıldur. Ve Kūr'ān-u 'azīmü's-şāna kā'il olmayan rāfizīlerin boğazladuğı mısmıl değıldür. Kezā fi'l-Cevāhir. İkinci şartı irsāldür. Ya'nī kelib ya toğan şayyād kendi elinden göstermek [601] şartıdır. Eğer göstermeden alup öldürmiş olsa mısmıl olmaz. Üçüncü şartı oldur ki şayyād kelib ya toğanı irsāl eyledüğü vaktin boğazladuğı mısmıl olmaz kimseler ki şart-ı evvelde zikir oldı. Anlardan kimse bile irsāl eylemiş olmayalar. Yāhūd mecusī irsāl idüp müslim kındırmış olmaya. Ya'nī kelbe ve toğana mecusī gösterdüğü vaktin müslimān oş oş dimeye ve toğana tavulbāz kaçmaya. Ammā müslimān irsāl eyleyüp mecusī kındırmasaydı mısmıldur. Dördüncü şartı irsāl eyledüğü vaktin bismi'l-lāhi dimekdür. Kaçdıle terik eyleseydi [602] ħelāl olmaz.

Sehvile terik eyleseydi mısmıldur. Beşinci şartı irsâlden sonra bir gayrı nesneye meşgûl olmayup komağdur. Eğer bir ‘amele meşgûl olsa yâhûd bir ‘özir olmadan otursa mısmıl olmaz. Lâkin kendi komasa dağı bir kimseye emir eylese ol kosa cā’izdür zarûretsiz oturmada ve gayrı nesneye meşgûl olmadan kodısa. Ammā evvel şartı ki kelibde ve toğanda dir. Evvelkisi oldur ki kelib avı öğrenmiş ola. Ya‘nî üç def’ ada aldığını yemeye. Ammā kanın içmek zarar eylemez. Zîrâ ağan insân için değildir. Ve eğer kelib üç def’ ada aldığını [603] yemedükden sonra nice av alup öldürseydi ol kelib andan sonra her öldürdüğü mısmıldur gayrı şerâyiğ dağı bulunur ise. Lâkin üç def’ a yemedükden sonra ol kelib andan sonra öldürdüğü mısmıl olmaz üç def’ a yimeği terik itmeyince. Ve dağı yedüğü günden evvel avladığı avlarından kalmış olsaydı ol dağı helâl değildir. Yinüp gidenden nesne yok. İkinci oldur ki öldürdüğünü cerâhatle öldüre. Eğer cerâhatle öldürmeseydi boğazlanmışa geçmez. Üçüncü şartı oldur ki aldığını yemeye. Nitekim evvelki şartı beyânında zikir olundu. Dördüncü [604] kelbinün avı helâl olmayan kişinün kelbi şerik olmaya. Beşinci oldur ki gösterildiği avı öldürmeksizin ba‘zı yirlerde hayli eğlenmiş olmaya. Ammā pürsün eğlendiği zarar eylemez. Zîrâ anuñ hilesidür. Ve dağı kelib avı biraz koduktan sonra tutup gelürken bir gayrı av öldürse helâl olmaz. Lâkin gösterildiği avı kovarken gayrı öldürse yâhûd hem anı hem gayrıları öldürseydi mısmıldur. Ve dağı kolayına gezen av kelbin ava uşgurup öldürdüğü dağı mısmıldur. Ammā toğan cinsinün öldürdüğü helâl olmağın bir şartı hîn-i irsâlde bismi’l-lâhi [605] dimekdür. Ve bir şartı dağı cirâhatle öldürmekdür. Dağı yemesinün zararı olmaz. Ve bir şartı dağı okuduğu vaktin gelmek gerek. Gelmeseydi öldürdüğü helâl olmaz. Ve yâhûd ava şalunduğı gibi kaçup bir zamândan sonra gelse andan ava şalınup öldürdüğü mısmıl değildir. Ammā şalunduğı gibi bir yere sehel konup az vakitte dağı kalçup öldürdüğü mısmıldur. Ol beş şartı ki avlanan canavarın kendüdedür. Ya‘nî ol yenmesi helâl olur. Beş şartile evvel oldur ki ol canavar arzusuyla ya kaynağıle yırtıcı olmaya. Zîrâ yırtıcı cinsi yenmezdir eğerçi kim derisi ve kemüğüne [606] şarif olunursa. Dağı ikinci şartı oldur ki haşerât-ı arız olmaya. Haşerât diyü aña dirler ki yer yüzinde geze yer içinde yata. Ol cinsinün dağı yenmesi helâl değildir. Üçüncü şartı oldur ki deniz canavarı olmaya. Zîrâ şu canavarınun balıktan gayrı helâl değildir. Dördüncü oldur ki ol canavar ayağıle ya kanadile kaçmağa kâdir ola. Ya‘nî tuzağa ya kuyuya düşmüş olmaya. Zîrâ eyleye boğazlanmadan ölseydi, mısmıl olmaz. Ya‘nî av tarîkile helâl olmaz. Beşinci şartı oldur ki ya‘nî av tarîkile ya‘nî cirâhatile ölmüş ola. Zîrâ diri iken [607] yetişilen boğazlanmadan helâl olmaz. Ammā zikir olunan şerâyiğ-i şayda

ri' âyet olunsaydı boğazlanmağsızın helâl olur. Ve dâhî bilmek gerekdür ki hınzîr ve arıslan ve ayuyu ve devlüngeci ta' lîm eyleyüp avlatmağ helâl değıldür. Ve dağı balıq avından ğayrıda hîle mekrühdur. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir kimse bir ava kelib ya toğan şalmış olsa ol kelib ve almış olsa ol kelib ve toğan aldugunu bir kimse rast gelüp almağıle anuñ olmaz dir. Yine evvelki kimsenüñdür. Ya' nî kelib toğan şâhibinüñdür. Ve eğer kelib toğan şalmadan olmiş olsaydı iriřenüñdür. Kezâ fi'l- 'Ayniyye. Ve dağı eyder: [608] Bir kimesne bir çukur kazmış olsa dağı ol çukura av düşmiş olsa eğer hîlesiz tutulursa çukur şâhibinüñdür. Eğer hîlesiz tutulmazsa kim tutarsa anuñdur. Ve dağı bir kimsenüñ yerinde bal arusu bal eylemiş olsa bal şâhibinüñdür. Aruyu kim alursa anuñdur meğer aru konduğı yir ol aruların dâ'im konacağ yeri ve döşeği ola. Eyleye arı dağı bal dağı yir şâhibinüñdür alanuñ olmaz. El güğercini dağı eyledür tuzağa nazar. Vâkı' âtda eyder: Bir kimsenüñ güğercini gitse ğayrı kimsenüñ [609] güğercini gelse ol kimsenüñ olmaz yine issi alur. Ve eğer yumurtulusa ya yavrulasa dişi güğercin kimüñ ise yumurta ve yavrı anuñdur. Erkek kimüñdüđi firağ olunmasa güğercin şâhibinüñdür. Ve eğer gelen issi bilinmese yine güğercinlik şâhibinüñdür. Ve eğer bir kimsenüñ güğercinlik değıl damına yabandan güğercinler yavrular ya yumurtalasalar idi eğer ol damuñ kapusu va bacası tıkanur damına dam şâhibinüñdür. Ve illâ kim olursa alanuñdur. Kezâ fi' Şerhi'n-Neğka' iye. Ve dağı bir kimesne yabanlarda köfünler ve kovanelar kosaydı dağı arılar düşse kim alursa [610] anuñdur. Ammâ kovani yine issi alur. Ve eğer evin şâhibi arusunu kovarağ varsa kendünüñdür. Kimsenüñ ve kovanelar şâhibinüñ olmaz. Kezâ fi'l-Câmi'. Ve dağı bir kelib avı kovarken bir yirin çeküp koparsa dağı andan soñra öldürse helâl olmaz dir. Ve eğer kopardugunu yemeden birağsa gitse dağı öldürdükdenden soñra gelse ol kopardugunu yise avı helâldür. Ve dağı bir kimse iki kelib bir ava şalmış olsa dağı kelbüñ birisi avı cirâhatladugundan soñra birisi öldürse helâldür. Eğer ikisi dağı berâber şalınmış olsaydı yâhüd [611] soñrağı kelib evvelki kelib avı za' if eylemeden şalınmış olsaydı helâldür. Ve eğer iki kelib iki kiřinüñ olsaydı dağı birisi za' if eyledükten soñra birisi öldürse harâmdur. Evvelki kelib şâhibinüñ olur. Soñrağı kelib şâhibine mecrühlâ bahâsını çekdürür. Ve eğer soñrağı kelib evvelki kelib avı cirâhatile za' if eylemeden öldürseydi soñrağı kelib şâhibinüñ olur. Hem helâl olur. Oğı dağı buña kıyâs eylegil. Ya' nî bir kişi iki oğıla ya iki kişi bir oğıla avı vurmalarını buña kıyâs eyle. Ve dağı bilmek gerekdür ki [612] oğıla şikârda bu dağı şarıtdur *bismi'l-lâhi'r-rağmâni'r-rağîm* diye. Ve dağı cirâhat eylemiş ola. Oğı urduğı canavar eğer kuş oğı alup ğâ'ib oldısa 'özürsiz talebinden bu sa' at fâriğ olmamağ

gerek. Ve dağı bilmek gerekdür ki bu okı eline alup *bismi'l-lāh* diyüp dağı anı kıosa bir ađar okıla urup öldürse helāl olmaz. Ammā bir nesne boğazlamağıçün bir nacağı eline alup *bismi'l-lāh* dise dağı anı kıoyup āhir nacağıle boğazlasa helāldür. *Bismi'l-lāh* boğazlanan hayvān üzerine dir ol ĥod elinde [613] mu' ayyen ma' lūm nesnedür. Ammā ok ĥuřuřında *bismi'l-lāh* ok üzerine dir. Zīrā şaydı elinde muķarrer mu' ayyen değıldür. Eyleye *bismi'l-lāh* diyenler okıla olmıyacağaz. řoņraki *bismi'l-lāh*sız okıla olen helāl olmaz. Ve dağı bilmek gerekdür ki eđer mecrūĥ eyledüği şaydı řuya düşüp ölse ya ađaç başında ya řam řař başında düşüp ölse ya bir ucı sivri nesne üzerine düşüp ölse helāl olmaz. Yāĥūd sebki ya kesindi ya neyile derse helāl olmaz. Lākin öcile uğrayup mecrūĥ itmişse mısmıldur. [614] Ve dağı kemān küre şaşı ağır olup öldürse mısmıl değıldür eğerçi ki ucınuñ sivri yanile mecrūĥ iderse dağı. Ve eđer yeyni olup sivri ucile mecrūĥ idüp öldürse helāldür. Ve dağı mecrūĥ olan şaydı řuya düşse ve dağı giyeceğin şoyunup girince ölmış olsa helāldür. Lākin ayak kıabı çıķarmaķda iĥtilāf vardur. Ve dağı mecrūĥ olan şaydı cān virürken irişüp boğazlasaydı helāl olmaz. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir řayduñ varup bir ' uzvın kıoparsaydı kendi mısmıl ' uzvı değil. Nitekim bir canavar [615] bir kıoyundan meřelā bir ' uzvın kıoparsaydı ' uzvı mısmıl olmaz kıoyun gerek diri olsun gerek mısmıl boğazlansun. Ve dağı bir kimse bir şaydı urup yaraladı dağı nişfi bir yaña düşdi nişfi bir yaña gitdi yāĥūd eķalli başından yaña ve ekşeri kıuyruğından yaña yāĥūd bařınuñ nişfi ya ekşerin yaraladı helāldür. Ammā ekşeri başından yaña eķalli kıuyruğından yaña gitse ve yāĥūd bařınuñ eķallin yaralasa dağı ekşeri yirinde olsa helāl değıldür. Delīlin isteyen şadrü'ř-řeri' aya nağar eyleyüp görsün. Ve dağı bilmek gerekdür ki řuda [616] ölmış balık helāl değıldür meğer ki sebeb-i mevt ma' lūm ola. Meřela diriken deñiz şaşra atmış ola dağı řuya girmeyüp meyyit ölmış ola ya bir dār ĥavızda ya bir kıısıķda kıalmış çıķmıř ölmış ya řu kıuşı öldürmiş ola. Bu mezkūrāt mısmıldur. Ammā ki řunuñ şovuklığından isiliğinden ölseydi mısmıllığı iĥtilāfıdır. Ve dağı bir kimesne urup balıđuñ bir ' uzvın kıoparayıdı balık dağı balıđuñ ' uzvı dağı mısmıldur. ' Alā iĥtilāf ĥayr-ı ĥayvānāt. [617] Feriřte oğlı raĥmetu'l-lāhi te' ālā ' aleyh eyder: Kitāb-ı Ĥaķāyıkda didüği gibi balık řu kenārında ölmış olsa idi ya' nı ba' zısı řu içinde ba' zısı şaşra kıalup ölseydi eđer başı şudan şaşra ise mısmıldur. Eđer řu içinde olup dağı şudan şaşradağı ekşer ise yine mısmıldur. Eđer nişfi ya eķalli şaşra ise helāl değıldür dir. Ve dağı bir kimesne kendi yerin düzeldüp kıuş yuvası yapsa yumurtalamaķ ve yavrulamaķ için ya geyik ya ĥayrı canavar yataķ idinsün deyü ya kendine maĥřuř řu avluķları çıtdürse balık avlamaķ [618] için yabandan rast gelüp

alana helâl deġildir. Ve ol halde kendi daġı avlananları zabt itmeden kimseye ŗatmak dűrűst deġildir. Ammā bu mezkűrāt kendi yerinde olmasaydı avdur alanlarındur. Meġer balıġ girdűġi yerden çıkmaz olup daġı hilesiz tűtűlűr ola eyleye alanuñ olmaz. Nitekim tűzaġile ve aġile ve oltayile tűtilan alanuñ olduġu gibi. Ve ammā urımaġ için serilen aġda tűtilan avdur alanuñdur. *Ve kezā nahvűhű ve ahrűhű'l-mā'ű yedfe' u ahri ġayrihi*. Ya' nű ŗu ġāyib olduġu yerler ġayra milik olmaz didűkleri milik raġabetile [619] milik olmaz dimekdűr. Ammā milki yedile milik olup ba' zı hűkűk ŗer' i icrā olunur. Meŗelā 'inda'l-lāh helāl harām olmaġ gibi ve beyi' ŗirā gibi 'alā 'űrfi'n-nās. Ve daġı bilmek gerekdűr ki bir ġayvān uura dűŗŗe yāhűd tāmı baŗup altında çalsa daġı boġazlanması műŗkil olsa bir yerin bıaġile cerāhat eyleseler hemān boġazlanmışdur. Bu maġām āġir olunca meŗā'il ŗaydın űzerine yazılup evvel oġındı. Ve daġı bilmek gerekdűr ki hűkűk-u ġayvānātındur ki bir űlmeġe gelmiŗ ġayvānı boġazlamadan omayalar. Zűrā boġazlasaydı hem kendű ġaġġa lāyık olur taŗarrufı helāl [620] olmaġ sebebile ve hem andan ġayvān insān yedűġile ŗevāb ŗāġibiniñ olur. Ve eġer boġazlanmasaydı kendű ġaġġa lāyık olmaz ve ŗāġibine daġı ŗevāb olmaz. Ba' zılar eyder: Boġazlanmadan űlen ġayvān ŗāġibine gelen belāyı defi' ider dirler. El-'ilmű inda'l-lāh. Ve daġı bilmek gerekdűr ki bir kimse bir ġasta oyun eġer ġayrı boġazlasaydı daġı diri mi boġazladı űlű mi boġazladı bilmeŗe dűrűt vecihden birisine nazār eylesűn. Aġzın aarsa mısmıl deġil aıġ iken yumarsa mısmıl. Gűzin daġı aña ıyās eyle. Ve eġer ayaġın uzadursa mısmıl [621] deġildir ekerŗe mısmıldur. Ve daġı gevde yatırsa mısmıl deġildir. Ba' zılar an aġmaġı farıġ iderler. Tenbűhde eyitmiŗ bir kimse bir űlűyor űkűze rast gelse daġı boġazlayacaġ bıaġı olmasa lākin bir ceriġāt idecek āleti olsa ol āletle boġazınıñ ba' zı tamarın keserse mısmıldur. Eġer kesmezse mısmıl deġildir. Ammā ba' zılar ıtında tamarı kesmezse daġı mısmıldur. Ve ba' zısı cirāhatiledűr. Ve daġı bilmek gerekdűr ki uzılamaġa gelmiŗ tavarı boġazlamaġ mekrűhdur. Meġer kendi űlmeġe gelmiŗ ola. [622] Ve hem içinde veledine kendűyi boġazlamaġ kifāyet itmezdűr. Ve daġı ġāzabile ve serıġayile boġazlanan mısmıldur. ŗāġibi dilerse ala. Yine dilerse ol kiŗilere bahasın tazműn itdűre. Ammā piŗdűkden ŗoñra Ebű Yűsuf ıtında harāmdu. Maġlab. Tahrűm vaġi'. ġayvānāt ve hűkűk-u ġayvānātından emir 'aġim ġayvānāta vaġi' itmekdűr. Ebű Hureyre raġiya'l-lāhu te'ālā 'anhű Rasűlű ekrem ŗalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet idűp buyururlar ki: *Erba'atűn tűŗbiġűne fű ġāzabi'l-lāhi ve yűmsűne fű saġġi'l-lāhi ulte men hűm yā rasűla'l-lāhhi ālē'l-műteŗebbheűne mine'r-ricālű* [623] *ve'n-nisā'i ve'l-műteŗebbihāti mine'n-nisā'i ve bi'r-ricālű ve'l-*

lezi'ye'ti'r-ricāl. Dimek olur ki: Dörüt dürlü tã'ife Hâk te'âlâ celle ve 'alâ hazretinüñ gazabından aḥşamlar. Hâk te'âlâ celle ve 'alâ hazretinüñ ḥıṣmından şabâḥlar. Birisi şol erlerdür ki kendülerini şol 'avratlara beñzedürler libâsında ve söylemekde ve yâ ğayrı nesnede. İkinci şol şol 'avratlardur ki kendülerini erlere beñzedürler libâsda ve yaraḡda ve ata binmekde. Üçünci oldur ki ḥayvânâta vaṭi' ider ya'nî cimâ' ider. Dördünci oldur ki livâṭa ider ya'nî erkeĝe [624] varur dir. Ḥayvânâta vaṭi' idende iḥtilâf-ı 'ulemâ vardur. Ba'zılar eyder: Depeleyeler dir. Nitekim Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Men atâ behîmeten fe'eḡtülühü ve'eḡtülühâ me'ahü*. Ba'zılar eyder: Kıyâs budur ta'zîr oluna. Ehl-i fetvâ bunu iḥtiyâr eylemişlerdür. Ammâ ol livâta olunan ḥayvânda eṣaḥḥ-ı aḡvâl oldur ki anı boĝazlayalar. Daḡı oda yaḡalar. Āḡar kimsenüñ olur ise yaḡduḡdan şoñra bahâsını ödedeler. Ve ba'zılar eydür: Eti yinür ḥayvân ise boĝazlanduḡdan şoñra etin yiyeler. Ammâ fetvâ evvelki üzerinedir ki oda yaḡalar [625] kendünüñ eĝer ğayrınıñ. Rivâyet olunur ol ḥayvân kıyâmet güninde erkek gibi yaradılup daḡı ol kendiye ol daḡı eyle eyler. *Ne'üzübi'l-lâh mine'n-naşîḡati eṣaḡ*. Rivâyet oldur ki bir kimse ḥayvânüñ zekâtın çıkarmasa yâḡüd zulim eylemiş olsa meşelâ koyun gibi ne kadar varsa çoḡ gibi boynuzları vardur daḡı tãrtılar tãrtılır dururlar. Ve eĝer öküz tã'ifesi ise boynuzlarlar. Ve at ve kãtır ve merkeb deperler ve deve ısırırlar ve tãabanlarlar. Ve 'öşri çıkmaduḡ taḡıl ve üzüm ve bunlara beñzer ne varsa dengi dengi omuzlarına yıĝarlar. Mâl cinsi her bir [626] dirhem bir ilan ve her bir altun bir ejderhâ olur. Daḡı kimi tolaşur kimi şoḡarlar kimi ḡovarlar. Bu didüklerimiz beş yüz yıl miḡdâridir. *Va'l-lâhu'l-müste'ân*. Ve daḡı bilmek gerekdür ki ehl-i fetvâ eyder: Bir kimse rızḡınıñ zekâtın ve 'öşrin çıkarmasaydı ol rızḡı ol kişiyeye yimek ḡelâl deĝildir. Meĝer kim niyyetde çıkarmãk ola iḡsân eyleye. Daḡı andan yine ve daḡı pâdişâḡ ya siyâḡî bir kimseye 'öşrin baĝışlamaĝile sãḡıt olmaz şer'î deĝildir. Alup ḡabz idüp daḡı andan baĝışlamaḡ gerek. Eĝer maḡallise ve eĝer pâdişâḡ 'öşri ve zekâtı tãaleb eylemese vaz [627] gelse kendüsi çıkara. Kimi dilerse vire. Ammâ pâdişâḡ emrinsüz 'öşür ve zekât çıkarmãk daḡı meşrû' deĝildir. bostândan ğayrıda. Ve eĝer çıkarsaydı pâdişâḡ yine alur. Eĝer dilerse bir kimsenüñ bir kimsede alıḡıḡı olsa alup ḡabz eylemeden anı ol kişiyeye zekâtına şaymaḡ dürüst deĝildir. Meĝer nãfile şadaḡ eyleye. Ve daḡı bilmek gerekdür ki bir kimesne koyun ḡabşürünü veyâ at aḡçasını zekâtına şaysa ḡisâbınca yerine tãurur. Ve cifit aḡçasın ve bennãk aḡçasın ve nüzül ve sã'ir 'avãrız ve 'örfiyyât ve bidã'at meşelâ ḡãnün üzerine [628] olan cerîme ve bî namãzı ta'zîr-i bi'l-mâl dürüstdür ve ğayrı ne var ise bãcdan ve otlãḡ ḡaḡḡından ğayrı. Zîrã

bu ikisi harāmdur. Bu ikiden ğayrısı zekāta ve ‘öşre geçer hisābınca. Eđer virdüği vaqtin niyyet idecek olursa. Lākin tekrār çıkarması evlādur. Ve Fetvā-yı Bezzāzīde eyitmiş: Zāhir mällardan alınan geçer. Meşelā hayvānātdan ve ekin bağ bostān cinsinden alınana niyyet eylese ol mälların haqqın öder miqdārınca yetişmeyeni yetiştürmek gerekdür. Ammā sā’ir ‘avārız meşelā nüzül ve cürmü ciyānet ve cifit haqqı ve bennāk ve bunların gibi ‘öşrü [629] ve zekāta geçmez dir. İmām-ı Seraḫsī dağı eyle dir. Eđerçi kim bu kavil dağı şahihdür. Lākin evvelki eşihhadur. Bu zekāt ve ‘öşür mesā’il tafşilin bilmek isteyen ‘arabī kitāblara kıadir olmayancağaz Kuṭbu’d-dīn muḳaddemesine nazar ideler. Ve dağı Kuṭbu’d-dīnde eyder: Bir kimse bir kimsenün yerin kirāya tutsa yāhūd ‘āriyete sürse yāhūd gücile alup ekmiş olsa ‘öşri yir şāhibine lāzım olur ḫāşıl getürene boruĉ değildür dir. Hāzā inde Ebī Ḥanīfe raḫmetu’l-lāhi ‘aleyh ve kıāle ‘alā şāhibi’l-ḫāşıl kezā fı Şerḫi’l-Mecmu’. Lākin ḫāşıl-ı arzı bir kimesne malın alsaydı ‘öşri yir şāhibine [630] bi’l-ittifāk. Ve dağı pādīşāh ‘askerī ğazā seferine gitdüğinde virilene incinmemek gerek. İncinmek ḫaṭādur. Zīrā her bir aĉça virülür idi yüz aĉça şadaĉa eylemiş gibidür. Nitekim nikāḫ meclisinde olan yedi yüz gün oruĉ tutmuş şevābın bulduğı gibi. Ve dağı bir kimsenün on iki arpa ağırı haqqı olsa kıalsaydı kıyāmet güninde ol haqqı olan kimesne ol haqqı kıaldığı kimseden ol on iki arpa ağırı haqqından ötüri yedi yüz vaķit cemā’atle kıılınmış namāzını şevābın alır. Nitekim bir kışi ğazāda ya ḫac yolında [631] bir vaķit namāz terik eyleseydi yüz kebayir günāh eylemiş gibidür. Cemī’isi fetevāda menkııldür. Ḥikāyet olunur ki: Bir kimesne bir evde kirāya olup otururdu. Bir kimesne için bir mektüb yazdı. Dağı ol mektüba toprak şaĉmak dilediği vaqtin fikir eyledi ki bu ev kirā evidür. ‘Aceb bundan toprak alup mektüba ekmede günāh var mı ola dedi. Döndi eyder: Toprak nedür ki ötüri ne hisāb kıorķusı ola dedi. Dağı aldı mektüba toprak şaĉdı. Dağı hemān kıulağına bir avaz geldi eyder: *Seya’leme’l-müsetaḫḫafi bi’t-türābi mā yülkāhü ğaden min tūli’l-hisābi*. Dimek olur ki: [632] Bile üşte toprağa ne i’tibār var diyen kimse saña kıyāmet güninde ol kıadarca toprakdan ötüri olan hisābuñ uzunlığı ne kıadardur dedi. Ve dağı bir kimsenün dīvārından bir taş alanı buña kıyās eyleye. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te’ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki bir kimse bir kimsenün yerinden kendi yerine bir kıarış yir kıatmış olsa idi kıyāmet güninde ol kimsenün boğazına yedi kıat yiri taķup cehenneme atarlar dedi. Ḥayvānāta vati’ itmeğün ḫālin bildünse ki nedür. Ammā terḫibü ‘ani’l-vaṭi’. Ya’ni livāṭa’-i insān ammā erkek erkeğe varsaydı [633] anuñ tafşilin dağı diñle. Ba’zılar eyder: İkisini de kıatil itmek gerek dedi. İbn-i ‘Abbās raziya’l-lāhu te’ālā ‘anhü Rasülü

ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider: *Men vecedtümhü ya'melü 'amele kavmü lūtin ve'ktülü'l-fā'ile ve'l-me'üle bihi*. İmām-ı Şāfi' rahmetu'l-lāhi 'aleyh livāta ideni katil itmeği ihtiyār eylemişdür. Hadīs-i şerīf mücibince 'amel eyler. Ve ba'zılar eyder: Hadd-i zīnādur muşşan muşşana ise recim iderler. Ve değılse yüz ağaç had uralar dir. Ammā imāmeyn bunu ihtiyār eylemişdür. Ve ba'zılar eyder: Ta'zīrdür dir. Ebū Hanīfe rahmetu'l-lāhi 'aleyh anı [634] ihtiyār eylemişdür. Ve dağı tevbe idince habis ideler dir. Ve ba'zılar eyderler: Muşşanı ve muşşanayı hadde farık eylemezler recim ideler dir. Aḥmed İbn-i Hanbel anı ihtiyār eylemişdür. Muşşanı muşşana diyü aña dirler ki evli olup dağı evveleden zinā töhmetlü olmayalar. Ba'zılar eyder: Oda yaqalar. Ba'zılar eyder: Üzerine dīvār yıqalar. Ba'zılar eyder: Bir yüksek mināreden atalar dir. Ammā ma'kül bir şehirden kıovalar. İmāmeyn ve İmām-ı A'zām eyle dirler. Ve İmām-ı Şāfi'inüñ dağı bir kavli budur. Ba'zıların muhtarı oda yaqalar. Hāzret-i Ebübekir ve Hāzret-i 'Alī raziya'l-lāhu te'ālā 'anhü ve 'Abdu'l-lāh İbn-i Zübeyr [635] ve Müşşām bin 'Abdü'l-Melik eyle eylemişlerdür. Hāzret-i 'Alī raziya'l-lāhu 'anhü eyder: Bir kimesne livāta eylese anuñ cenābeti çıkmaz tevbe itmeyince. Dünyāda ne kıadar denizler ve ırmaqlar var ise anlarda güsül iderse dağı dir. Ve kıyāmet güninde kelib gibi çatışık kıopsalar gerekdür dir. Ammā 'avratuñ Hāq te'ālā celle ve 'alā hāzreti buyurduğı yirine varmasa ki aña livāta'-i şuğrā dirler ol dağı günāh-u 'azīmdür. Ebū Hureyre raziya'l-lāhu 'anhü Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider: *Men ete'n-nisā'i fī e'cāzihinne fekad kefer*. [636] Dimek olur ki: Bir kimse 'avratuñ dübürüne varsa taḥkīk ol kimse kāfir olur. Dağı Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Mel'unün men ātā dübürühā*. Dimek olur ki: Mel'undur şol kimse ki 'avratuñ Hāq te'ālā celle ve 'alā buyurmaduğı yirine varur. Lākin fuqahā 'avratına livāta idene ta'zīr emir eyler ve ḥayzı ḥālinde varana istiğfār şadaqa emir eyler. Ya'nī kıan kıızıl ise bir dinār şadaqa ve eğer şaru ise bucuq dīnār şadaqa emir eyler ḥayız ḥālinde itdüğüne keffāret olmağ için. [637] Ve kıuluna livāta idene ta'zīr emir eyler. Kezā fī Şerḥi Şir'a. Lākin El-Fetevā-yı Ma'rūfe Ba'dü'l-Hırme. Ammā şehākıāt ki 'avrat 'avrata varmaqdur. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Selāşün yeqbelü'l-lāhü lehüm şehādete en lā ilāhe ile'l-lāhü'r-rakībü ve'l-merkebü ve'r-rākibetü ve'l-merkūbete ve'l-imāmü'l-cābirü*. Dimek olur ki: Hāq te'ālā celle ve 'alā üç dürlü tā'ifenüñ imānını kıabül eylemez: Biri livāta idenüñ ve itdürenüñ. İkinci şol 'avratlar ki birbirine fercin sürerler yāḥūd 'ilācile birbirine cimā' iderler. Üçüncü zālim beğler. Ammā [638] 'avratlar ki

birbirine cimā‘ iderler anların Şir‘ada hadleri oldur ki bir eve koyup dağı kapusun ve bacasin yapup dağı koyup aç ve şusuz ölüp gitmekdür meğer tevbe eyleyeler. Nitekim Hâk te‘ālā celle ve ‘alā buyurur: *Ve’l-lāti ye’tüne’l-fāhişete min nisā’iküm festeşhidū ‘aleyhinne erba‘ate minküm fein şehidū feemsikühünne fi’büyüti hattā yetevfeffhünne’l-mevtüev yec‘ale’l-lāhü lehünne sebīlā.* El-āyet. Qāzı eyder ki ba‘zılar eyderler ki bu āyetden murād secākatdür dirler dir. Ve dağı bir kimse bir oğlanile şehvet tārīkile öpse otuz seyyid kızına [639] zinā itmişçe günāh yazılır. Bir seyyid kızına zinā itmek otuz gayrı kızına zinā itmek gibidir. Bir kıza zinā itmek otuz ‘avrata zinā itmek gibidir diyü rivāyet var. Ammā Şir‘a Şerhinde otuz yirine yetmiş diyü rivāyet ider. Dağı seyyid kızın añmaz anasına dir. Meşelā eyder: Bir kimesne bir oğlanı şehvet tārīkile öpseydi anasına yetmiş kerre zinā itmiş gibidür. Anaya bir kerre zinā itmek yetmiş kız oğlana zinā itmek gibidür. Ve bir kıza zinā itmek yetmiş ‘avrata zinā itmek gibidür dir. Ve dağı eydür ki: [640] Bir mes‘ele Şāhib Menba‘-ı’l-Ādāb Müşkilāt-ı Kudüriden itmişdür dir. ‘An Ebū Hureyre rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü ‘an Rasūli’l-lāhi te‘ālā şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem: *Le‘ane’l-lāhü seb‘aten min halkıhi min fevki seb‘i semāvātın ve reddede’l-lā‘nete ‘an vāhidin minhüm şelāşen ve la‘ne küllü vāhidin minhüm la‘neten tekfīhi mel‘ünün men ‘amile ‘amele kavmi lūtin mel‘ünün men ‘amile ‘amele kavmi lūtin mel‘ünün men zebeha bi-gayri bismi’l-lāhi mel‘ünün men atā şey‘en mine’l-behā’ihim mel‘ünün men ‘āka vālideyhi mel‘ünün men ceme‘a beyne imraetin ve beynehümā mel‘ünün [641] men gayyere hudūde’l-lāhi mel‘ünün men edde‘ī ile’l-lāhi gayri mevālīhi.* Revāhu Tebarānī fi’l-Evsaṭi ve’l-Hākimi ve Ricālühü Ricālü’ş-Şāhīh. Qale’l-lāhu tebāreke ve te‘ālā: *Ve lā tekrabü’z-zinā innehü kâne fāhişeten ve matken ve sā’e sebīlā.* Ve qale’l-lāhu tebāreke ve te‘ālā: *Ete’tüne’l-fāhişete mā sebaḳaküm bihā min eḩadi mine’l-‘ālemīn.* Bu mesā’ili ki faşılta zikir olundu. Kimi Keşşāfdan kimi Qāzıdan kimi Baḩr-ı ‘Ulūmdan ya‘nī tefsīr şerhi ‘Ali Semerḳandiden kimi İhyādan kimi Meşāriḳdan kimi şerhinden kimi Hādīs-i Qurtībiden kimi Ravzatü’l ‘Ulemādan kimi Şir‘atü’l-İslāmdan kimi şehinden [642] kimi Kitāb-u Tergīb-u Terhībden kimi Vakāyadan kimi şerhinden kimi Mecmu‘a Şerhinden kimi Leṭāyifden kimi Cāmi‘u’l-Fetevādan ve kimi dağı münāsib yirlerden menkūldür. Faşl-ı fī ḩuḩūḩi’n-nisā’i ‘ale’r-ricāl. Qāle’n-nebiyyu şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: *Kefā bi’l-mer’i āşimen en yūzī‘amen yeḩülühünne.* Dimek olur ki: Ādem oğlanı ne günāhkārlığına ya‘nī ‘āşī olmaḩlığına kifāyet ider ehl-i ‘ıyālin zāyi‘eylemek ya‘nī ‘avratınıñ ve evlādınıñ ḩuḩūḩlarına yirlü yerince ri‘āyet eylememek ‘āşılığına

kifāyet ğayrı ğünāhı yoğısa dir. Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: *Enne el hāribe* [643] *min 'ayālihi bi-menzileti'l-'abdi' ābiķi lā teķbel lehü şalātün ve lā şıyāmün hattā yerice ileyhim.* K̄āle'l-İmāmu'l Ğazzālī raķmetu'l-lāhi 'aleyh: *Ve men yaķşirü 'ani'l-ķiyāmi bi hāķķihinne ve in kāne hāziran fehüve hāribün.* Dimek olur ki: Bir kimse ehl-i 'ıyālinden kaçsa anlarıñ haķlarını ri'āyet eylemeĝi terik eylese ol kimse kaçmış kul gibidür. Ya'nī nitekim efendisinden kaçan kuluñ namāzı orucu maķbül olmazdı. Ehl-i 'ıyālin kopup kaçanıñ daķı 'ibādeti maķbül olmaz. İmām-ı Ğazzālī eyder: Ehlünñ haķķını bir nice edā itmeseydi ol hemān kaçmış kul gibidür eĝerçi kim ehlinüñ [644] yanında hāzır ise daķı dir. İmdi bilmek vācibdür ki 'avratuñ er üzerindeki haķķı nedür ve kaçdur. 'Avratuñ er üzerindeki haķķı üç dürlüdür: Biri dünyevī ikinci nefsanī üçüncü uķrevī. Ammā şol dünyevī haķları bir nice dürlüdür. Evvel hizmet ikinci ta'am-ı helāldür üçüncü libās-u helāldür dördüncü menzīl-i münāsib beşinci zulüm eylememek altıncı mihrin virmek yedinci 'avratuñ rızķın 'avrat rızāsız harcanmamaķ sekizinci anların ba'zı cāhilliĝine şabır eylemek. Ammā ol hizmet daķı iki dürlüdür. Biri k̄apudan ve perdeden taşra olan hizmetdür. Ve biri k̄apudan [645] ve perdeden iķerdeki olan hizmetdür ki řunuñ gibi ki k̄apudan ve perdeden taşra iķerüsi hizmetidür. Ol erin üzerine vācibdür. Yā kendi veyā hizmetkārı ol hizmeti eylemek gerekdür. 'Avratuñ borcu deĝüldür ki ol hizmeti eyleye. Ere ve 'avrata vebāldür 'avrat k̄ıķup taşrada hizmet eylemek. Meĝer ol 'avrat müřtehā deĝil ola yāķüd taşrada nā-maķrem olmaya. Ol vaķtin rızāsile k̄ıķmak cā'izdür. Vāķı'ātda eyder: 'Avratuñ ĝusül idecek ve abdest alacaķ řuvınıñ bahāsı er üzerindedür ve ere lāzımdur zīrā 'avratuñ havā'ic-i aşliyyesindendür. Kezā fī Şerħi'n-Niķķaye. [646] Ve daķı sekiz yaşından berü řabınüñ hizmeti helāl deĝildür. Meşelā řu getürmek gibi ve ğayrı gibi. Meĝer alım şatım idrāk ider ola. Ve idrāk itmez ise hizmet itdüĝi helāl olmaz eĝerçi kim atasına anasına daķı olursa meĝer kim ata ana ğasta yā küt yā kötürüm ola yā bir 'özri ola ve daķı ücretle hizmetkāra k̄adir olmaya ol vaķtin cā'izdür. Ve daķı sekiz yaşından berü řabınüñ dünyāsı olsaydı anı daķı ata ana yimemek gerekdür meĝer muħtāc faķir olalar. İħtiyārda eyder: Şabınüñ atası řabınüñ mālını ödünç almaķ ve şatun almaķ ve muħtāc olsaydı iħtiyāç miķdārı [647] almaķ cā'izdür. Ammā yetimüñ vaşıyyetine bu mezkūrātuñ hiķ birisi cā'iz deĝidür illā muħtāc olduĝı vaķtin ğacet miķdārı yimek yetim malından maşlaķatı iķün. Yetimüñ atına binmeñ cā'izdür dir. Ammā eĝer ata vāřı řabınüñ malın ödünç virmek yokdur. Lākin k̄āzı ödünç vire bilür dir. Delīl İħtiyārda taleb oluna. Şadrü's-Şerī'ada eyder: Vāřı řabınüñ menķülātından olan malı ya'nī yir ve baĝ ve

değirmenler ve evler ve sā'ir 'açarlar. Meşelâ hammām gibi cins-i emlakden ğayrı emlakin meşelâ nuķūde ve kumaş ve hayvānāt ve sā'ir esbāb cinsi kıymeti mişline ve sehel ziyānına ki [648] beyne't-tüccār ola gelmişdür şatmak ve ğayrıdan bu tariķile şabī için almak cā'izdür. Ve dağı şabīnūñ malını vāşī kendüsi şatun almak veyā şabiye vāşī kendi malın şatmak cā'izdür eđer vāşī ata ana tariķından vāşī ise. Ve hem kendü şabīden aldugı onluğunu on beşe almak gerek. Ve şabiye şatdugı vaķtin on beşliği ona şatmak gerek. Hılāfen li Muħammedin iy 'adem-i cevārīh bi külli hālīn. Ammā vāşī eđer kazī tarafından vāşī ise şabīden almak ya şabiye şatmak cā'iz değil. Vechen mine'l-vücūhü. Ammā şabīnūñ menķülātından olmayan malını ya'nī 'açar cinsinden olan malını [649] ya'nī vāşī şatabilmekliđüñ tariķı oldur ki iki bahāsına şatmak gerek. Ve eđer iki bahāsına mümkün olmazsa şatmamak gerek meğer şabī ğāyetde muħtāc ola yāhūd meyyitūñ deyni olup 'açar şatmaksızın edā müyesser değil ola. Eyleye şatmak cā'izdür. Mümkün olduğı miķdār sa'y ideler. Ammā şabīnūñ atası şabīnūñ 'açarını bahāsına şatmak cā'izdür tama'ı töhmetinden berī ise. Ammā ata kendüsi almakda iki bahāsına ala. Yāhūd şabī ğāyetde muħtāc ola ya şabīnūñ deyni olup ğayrı kimse olmaya. Ol vaķtin ata dağı narh-ı rüzī ve 'ayn-ı [650] yesīr üzerine almak cā'izdür. Ve dağı nā-bedīd olmuş büyük ođlanūñ menķülātından olan rızķı şatolar hācet olduķça. Dūne'l- A'ķār Kezā fī Şerh-i Mecmu'a. Ammā sekiz yaşından soñra olan evlāduñ kazancı atanūñ ananūñdur eđer ata ana sofrasında ta' mlanursa. Ve dağı yedi sekiz yaşından berü şabīnūñ kefeni birdür. Sekiz yaşarın ikidir. Toķuzundan yukarısınıñ tamāmdur. Ve anları dağı rızķını ya'nī sekiz yaşından yukarı evlāduñ her gün kazancından ğayrı rızķını kendüle rızāsı olmadan yemeyeler ve harıclanmayalar meğer kim ata ana muħtāc olalar. Rivāyet [651] olunur ki: Bir yiğit Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve selleme geldi eyder: Benim atam benim rızķımı rızām yoğiken yir dedi. Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ol kimsenūñ atasını getürdi. Eyitdi: Niçün ođlunuñ rızāsı yoğiken malın yirsin? Ol eyder: Yā Rasūlü'l-lāh 'aleyhi's-salātü ve's-selām ol zamān ki ol za'īf ben ķavī idüm. Ol faķīr ben ğanī idüm. Benüm rızķımı yir idi. Ben andan dirīđ itmezdüm ve za'īf iken timar eylerdüm. Şimdi ben za'īf ve faķīr oldum. Ol ğanī ve ķavī oldı. Rızķını benden dirīđ eylemek vecih midür dedi. Rasūlü ekrem [652] şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ağladı eyitdi: Bu sözüñi eđer taş eđer kesek işitse ağlaya dedi. Döndi ol ķocanuñ oğlına eyder: *Ente ve mālike ebīke* dedi. Dimek olur ki: Sen dağı ve malun dağı atanūñdur eđer muħtāc ise dedi. Ba'zı şürūhda eyder: Eđer şabī ise me'külāt cinsinden nesne hībe olunsaydı İmām-ı

Muhammed kıtında ol şabiye ata ana ol şabiye virilen yenir cinsini yimek cā'izdir. Ammā ekşer-i 'ulemā'-i Buḥārā cā'iz deḡildir dir. Nitekim sā'ir teberru'āt cā'iz olmaduğı gibidür. Ḥattā dirler ki meşelā bir şabi bir kıyudan Őu çıķarmıŐ [653] yāḡūd çıķmıŐ getürmiŐ olsa yāḡūd ırmaķdan getürmiŐ olsa ol Őuyı vālideyninden ve ğayrıdan kimse içmek yoķdur. Ve yāḡūd getürdüği Őuyı ḡavıs ya Őarnıc veyā muŐlıķ yā küb yā bir kıabdağı Őuya kıarıŐmıŐ olsa eđer kendi kıarıŐdırmıŐ olsa kimse ol Őuları içmek ve sā'ir taŐarruf eylemek cā'iz deḡildir. Zırā Őabınũn milki olur. Őabiye zamān çekmek lāzım olur zırā ef'āli heder deḡildir. Ve eđer ğayrı kimse emriyle kıarıŐdırdısa ol Őuların bahāsını ol emir idene çekdireler. Bu didüklerimiz Őu Őatılır alınur yirlerde gerekdür. [654] Ammā ki Őuyun bahāsı olmayan yerlerde ḡiç birine ödek lāzım gelmez lākin Őabıden ḡelāl itdüreler dağı andan Őońra taŐarruf ideler dir. Bu mesā'ilũn ba'zısı Mecmu'a Őerḡinden İḡyā mevāt bābında Őurüb faŐlından ve dağı Cāmi'u'l-Fetevāda ḡibe bābınun āḡirinde zāḡireden menķıldür. Ve ba'zısı Cāmi'u'l-Fetevādan ve ba'zısı Cāmi'u'Ő-Őađırdan menķıldür. Ammā FūŐul-i 'İmādide eyitmiŐ: Oğlancıkların ḡizmeti mu'allime ḡelāldür. Ve dağı kızın eğerdüği ve dokuduğı atanũndur. Ve 'avrat eğerdüği ve dokuduğı erińdür. Anlara ücret-i ḡizmet vardur. [655] Fetvā ḡükminde meğer kıavil eylemiŐler ola iŐledüđũnüz sizin olsun diyü. Ve dağı bilmek gerekdür ki güyegü virdüği kıaftanlıķ ki kıavil ile ve Őarıķ ile olmasaydı riŐvetdür. Anı yemek ve geymek ve ḡarıclanmaķ ve atına binmek ve devesin yükletmek küllī ḡelāl deḡildir. Anıńcün kıazılarına güyegüye buyururlar eđer kıızı alduğdan Őońra taleb eylese ve dağı tuḡum kıavud didükleri dağı eyledür ya'nı riŐvetdür. Kıavile olsaydı ve ammā bu didüklerimiz kıavilsiz olsa idi ya'nı güyegü kendü kendiden virse ki bunu kııza virin ve bunu ataya ḡaķķ-ı terbiye ve bunu anaya [656] süd ḡaķķı ve bunu kıardaŐa baŐmaķlıķ vesā'ir aķrabāya ađırlıķ ve ğońüllik virin dise kıavilsiz ve Őarıksız vir dise cā'izdir. Ve tuḡm-ı kıavud dağı eyledür. Ammā kıavil ile ve Őarıķle alınmıŐ olsa dağı anun cemi'isin kııza ḡarıc eylese veyā kııza virdüği kıāḡazi ḡisāb eyleyüp dağı alduğına tutuŐdursa cā'izdir. Bu mes'eleden ğāfil olmamaķ gerek. Ve dağı bilmek gerekdür ki gelin almağa varduğlarında 'āriyeti esbāb gelinin olur. Yā esbābı yā bahāsını dilerse elbette alır. Međer 'āriyeti idüğini gelin bilüp rāziyye olmıŐ ola. 'Avrat dağı eyledür. [657] Ammā Őol ḡizmet ki ev içindedür ta'ām piŐürmek ve ev süpürmek ve döŐek bıraķmaķ ve devŐürmek ve geysü yumaķ ve kıab kıacaķ yumaķ ve bunların gibi ḡizmetler ki ev içindedür. Anlar dağı erindür. Ammā cāriyyeye kıādir ise eylede ve ücret ile ḡizmetkār tutmağa kıādir ise ḡizmetlene. Ve eđer kıādir değilse 'avratũndur. İtmez ise cebren itdüreler. Međer

‘avrat hasta ola yā kötürüm ola yā ekābir neslinden ola. Eyleye cebir yok. Ve dağı ‘avrat toğurduğı evlādı emzirmek borcu değildir. Eđer ücretle t̄aye t̄utup emzirtmeğe qadir ise [658] emzirde. Ve eđer qadir değil ise yāhūd t̄aye bulunmazsa yā bulunursa dağı miqdārdan artuğ ücret taleb eylese yā anasından artuğ ğayrı emzirir bulunmazsa yā anasından ğayrısın emmez olsa ol vağtın anaya muqarrer olur. Ve ana emzürmek istese alup ğayrıya virmek yoğdur. Ve dağı ana ücretle emzirmek yoğdur. Ve dağı ‘avrat erinden destursız kimsenüñ uşağın emzirmek yoğdur eđer ücretle eđer ücretsiz. Ve dağı bir ‘avrat emzikli iken kızınıñ uşağın üç bucuğ yaşı içinde emzirseydi ol ‘avratuñ kıızı [659] erine ħarām olur. Zīrā ol er nesebden vālidenuñ rızā‘ dan kız qarındaşın almış olur. Bu mes‘ele Muđitdan menkuldür. Lākin Şadrü‘ş-Şerī‘ide cā‘iz olmasına fetvā virür. Esađ dağı bu ola Allāhu a‘lem. Ba‘zı ħavāşīde Cāmi‘u‘ş-Şağir Şerhinde mervī meşur bulduğ. Eyder: Bir ‘avrat güyegüsin öpse idi kıızı erine ħarām olur gerek şehvet tarīķile öpsün gerek ğayrı tarīķile öpsün gerek ğayrı müştehāsız öpsün dir. Fetevā-yı Kebīrde dağı eyle dimiş ma‘a te‘kīd ve te‘bīd. Güyegü qayın anasın öpse [660] veyā ‘avratuñ kıızın öpse yā qocsa veyā qucaqlasa ol dağı eyledir. *Lākinne‘l-meşhūra müte‘ārife izā qālet ev qāle qubulet ev ‘āfiyyet bi ğayri şehvetin şuddīkat mā lem tekünnü‘l-qubuleti fi‘l-femmi ve‘z-zeqani*. Kezā fi‘l-Cāmi‘u‘l-Bezzāzī ve fī Rivāyetin Maqbüle. Ve dağı bilmek gerekdür ki erinüñ ğayrı ‘avratdan bir gökcek oğlunu şehvet tarīķile öpse ve ol oğlan dağı cimā‘ neyduğın bilür olsa eğerçi kim cimā‘a dağı qādir değildir ve yāhūd oğlan ol ‘avratı şehvet tarīķile öpse ħürmet-i mezāhire [661] sābit olur ya‘nī ol ‘avrat erine ħarām olur. Ve dağı ol ‘avratuñ nesli ol oğlana ħarām olur. Yine ancılayın bir er ‘avratnuñ bir gökcek kıız ki toğuz yaşıdadur yā on yaşıdadur öpse idi ħürmet-i mezāhire sābit olur eđer müştehāyise dir. Şehvet tarīķi diyü aña dirler ki ālet ħarekete gele. Eđer öpmezden ħareketde ise öpdüği vağtın ħareket ziyāde ola bu didüğümüz er yiğit olduğına göre dir. Ve eđer qoca yā pulıc yā zekeri kesilmiş olsa yāhūd ‘avrat yā kıız olsa şehvet tarīķi didüğümüz [662] qubullar ya‘nī bir miqdār dağı kımıldanmağdur. Ve eđer evvel ħareketde ise öpdüği ve yapışduğı vağtın kımıldusı ziyāde olmağdur. Ve dağı bir kimesne bir ‘avratuñ yā kıızın cāmdan añaru ferci dāhīlesine nazār eyleseler yine yāhūd anlar anların zekerine nazār eyleseler yine ħürmet-i mezāhire sābit olur. Ammā eđer erlerde eđer ‘avratlarda bu didüğümüz nazārlar şudan ve yāhūd gözükürden vāķi‘ olsa mezāhire de iĥtilāfīdir. ħürmet-i mezāhirenüñ bāķī mesā‘ili fūru‘da taleb oluna. Ve dağı [663] Nikāye Şerhinde eyderler: Bir kimsenüñ nazārı kendü kıızınıñ fercine rast gelüp dökülse yāhūd ‘avratun şanup kıızına yapışup

şehveti dökülse ol erin ‘avratı kızın anasıdır kendine ebedî haram olur dir. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir kimsenün oğlunun cāriyyesine vaṭī’ itseydi her vaṭī’ itdükçe bir mehir mişli vācib olur hürmetinden gayrı. Eđer oğlı ata cāriyyesine vaṭī’ itseydi ne kadar dağı hürmetinden gayrı bir mehir mişli vācib olur. Ve fī Münyetü’l-Fetevā: *Ev eḥbrehā şikātün li ṭalaḳiḥe’lġāyibi ve se‘ahā en en te‘teddü ve tezzevece bi eḥara ve kezā [664] izā cā’e gayri şikātün bi kitābi ṭalaḳi ve ġalebe ‘alā ḡallihā inneḥü meni’z-zevci. Ve fi’l-Bezzāzī: Ve in şehide enne zevceḥā şalleḳahā şelāşen in kāne ġā’iben yūsāġu lehā en tetezvevecü bi āḥiri.* Nuḳil mine’l-Cāmi‘u’l-Fetevā. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir kimesne ‘avratının ismini kendi avucına yazsa yā bir nesneye yazup avucı içinde tutup bir elile mektüb olan elile işaretle ṭalaḳa yemīn eylese boş olmaz. Yāḥūd ‘avrata ol bayın ṭalaḳ virse dağı Zaleme kıtında şelāşe virse boş olmaz. *Hāzā izā kāne’t-ṭaleḳa ba‘de’l-hiddete fehüve’l-eḥvaṭu ve ‘inde’ [665] l-ba‘zī ḥīne’l-‘iddeti ve ba‘dühü sevā’ün.* Ve yāḥūd ‘avratı ṭalaḳına vekīl eylediğünden sonra şelāşe virse boş olmaz. Kezā fī Şerḥi’l-Kenzi fī Mesā’iletü ātişiyü. *Fehüve ḳavlühü vekkelehā bi ṭalaḳihā.* Ve dağı yemīn viren şelāşe telaffuz eylese yemīn iden şelāşe telaffuz eylemeden olsun dise yāḥūd küllemā üzerime olsun dise boş olmaz. Ḥilāfen li’l-ba‘zı ve eđer dise Tañrı te‘ālā ḥelāli haram olsun yāḥūd ṭalaḳ andı olsun dise ve dağı filān nesneyi işlemeğe andısın dise andı olmasa raci‘ vāḳi‘ olur eğerçi kim ‘avrat bir kaç varsa dağı. Ammā üç ‘avratlı kişi [666] ṭalaḳ şelāşe yemīn eylese her birin ‘avrat bayın. Ve eđer dörüt olsa raci‘ i olur. Ve eđer iki olsa her biri şelāşe olur. Ve ḳile: *Vāḥidetün minhā ve ileyhi’l-beyānū ve’r-rāci‘ī.* Ve dağı bir ‘avrat erine eyitse beni üç ṭalaḳ boşa dise er dağı didüğün eyledüm eyle olsun dise şelāşe vāḳi‘ olur. Ve eđer boş ol dise şelāşile rec‘ i iḥtilāfīdür. Bāḳi mesā’il ḥilāfī kütüb fiḳihda ṭaleb oluna. Kezā fī Cāmi‘u’n-Niḳāye Şerḥinde eyder: Bir kimse eyitse filān ‘avratı alacak olursam üç ṭalaḳ boş olsun yāḥūd ḥod dise kim her ‘avrat kim alurum [667] üç ṭalḳ boş olsun dise dağı varsa bir Şāfi‘ī ‘ālimden istifdā eylese Şāfi‘ī mezhebine göre dise kim var ol ‘avratı yā ḳanġı ‘avratı dilerseñ al dise ol kimesne ol ‘ālimün ḳavlıle ‘amel eyleyüp ‘avratı alsa dürüst. Ammā Ḥanefī ‘ālimleri el-miğal diyü fetvā virdükden sonra almak yokdur. Međer ol kimse kendi ehl-i ‘ilm olup Şāfi‘ī ḳavlini rāciḡ göre delīl cihetinden. Ve dağı Cāmi‘u’l-Fetevāda eyder: Erden ‘avratdan birisi Şāfi‘īye girmek yāḥūd Şāfi‘īden Ḥanefīye girmek cā’izdür. Lākin her bir mes’elede görüp [668] dağı gayrı mesā’ilde evvelki mezhebde olmak dürüst deġildir. Girecek cemī‘i mezheb idinmek gerek. Ammā Şāfi‘īye gireni ta‘zır ideler. Şāfi‘īken Ḥanefī olana ḥil‘at geydüreler dir. Şāfi‘īnün Ḥanefī olana imāmlığı

mekrūhdur. Hānefī Şāfi'īye kızın virmek dağı mekrūhdur. Dağı bilmek gerekdür ki atası anası evine varmak dilese yā ana kızlarına buluşmak ister olsa cum'adan cum'aya meni' eylemeyeler eğer fitnedden korkmazsa. Ammā bilmek gerekdür ki şıla'-i raḥim vaṭanuñdur. Vaṭandağı kimse vaṭanda olmayana varmasa günāh değıldür meğer yabandağı olan nisā ṭā'ifesi ola. [669] Ve dağı 'avrat ere dise ki baña başka ev gerek atañ yanında olmazam dise sözi geçer. Ammā ata rızāsın koyup ev ev idi virmek gerek. Ammā 'avratlarınıñ her biri başka evler isteseydi sözleri geçmez. Lākin güci yetene ayru eylemek müsteḥabdur. Ve eğer 'avrat atasın anasın ve arkadaşların koyup er muḥabbetine mağrūr olmaya. Belki anların muḥabbeti artık olmak gerek. Eđerçi ere dağı muḥabbet ve emrine itā'at vācibdür. Hikāyet olunur ki: Beğlerden birine üç kimseyi getürdiler katil itmek için. Bir ḥātun dağı ağlayu bile geldi. Beğ eydür: Yā ḥātun neye ağlarsın? Ḥātun eyder: Şol [670] üç kişi ki öldürmek istersin. Biri erimdür biri oğlumdur biri arkadaşım nice ağlamayım dedi. Beğ eyder: Gel imdi anların saña bağışladım ihtiyār eyle ikisin öldürelim dir. 'Avrat eyder: erden geçdüm zīrā genç 'avratım er bulurum ve oğlandan dağı geçdüm ere varıcağ oğlan dağı bulurum ammā arkadaşuğum birdür. Atam anam külfetden kalmışdur. Kardeşığı baña bağışlamayı ihtiyār iderem dedi. Eyle diyicek beğ ve dīvān halkı ağlaşdılar. Ḥātun kişinüñ şadākatine taḥşin dediler. Beğ ol ikisin dağı bağışladı. Ḥātun üçünü de aldı [671] taşra çıkdı. Er eyitdi: Ey tuz etmek bilmez 'avrat baña niçün kıydıñ. Oğlan eydür: İy taş bağırlu ana baña ne yavuz kıydım. Ḥātun eydür: Yürün işde siz de kırtulduñuz dedi. Ke'ennehü dimiş oldu ki: Ben ol arkadaşuğularumla bir belde iken ve bir qarında iken ve bir emecek emerken ve bir kucağda iken siz kande idüñüz ve sizi sevmedüğümden değıldür lākin ḥaqqı sabıkdur ve hem yalıñuzdur atamuñ anamuñ ocağı kör olur dedi. Ve dağı 'avratuñ üzerindeki ḥaqqı oldur ki ṭā'ām ḥelāldür. Ere lāzımdur ki 'avrata ve evlāda ḥelāl ṭā'ām yedüre. [672] Zīrā bir et ki ḥarām ile bitmiş ola ol cehennem odıla erise gerekdür meğer tevbe nürile ve riyāzat nārile arıtmış ola. Ve dağı ḥarām yiyen kişinüñ ṭā'ati maqbül ve du'āsı müstecāb olmaz ḥadīş-i şerīf mūcibince kırık güne dek belki dağı ziyāde. Ve geyecek dağı eyledir. Eskiyüp gidince içinde olan 'ibādet maqbül olmaz eğer bir dirhem dağı ḥarām ise. Lākin 'ulemānuñ 'ademi kabülde ihtilāfı vardır. Ba'zılar eyder: Ṭā'at borcu ödenmez ve ba'zılar eyder: Borcu ödenür şevāb olmaz. Ba'zılar eyder: Şevāb olur. Marzī [673] hoşnūdlık olmazdır dirler. Hikāyet olunur ki: İbrāhīm bin Edhem raḥmetu'l-lāhi 'aleyh Mekke'de bir dükkāncıdan ḥurma aldı. Meğer sebki altına bir iki ḥurma düşmiş kendü ḥurmasından şanup aldı yedi. Dağı Kudūs-ü

Mübärekeye gelüp bir yıl miqdârı ‘ibâdet eyledi. Bir gün Kûbbe’-i Şahrâya girüp gice ile bir köşeye gizlendi. Meğer Kûbbe’-i Şahrâda gice ile âdem komazlardı zîrâ melâ’ike ‘ibâdet iderler. Çün aḥşam oldu melâ’ike geldiler ki ‘ibâdet ideler. Ba‘zısı eyder: Âdem kokusu var. Ba‘zısı eyder: Ḥorasânî İbrâhîm [674] bin Edhemdür. Ol daḥı ‘ibâdetde bizüm gibidür belki daḥı artuḡdur kaçman dediler. Ba‘zısı eyder: Bu kişinüñ bir yıldur ‘ibâdeti maḡbûl olmamışdur ḥarâm yidüḡünden. Zîrâ Mekkede ḥurma almışdı. Ol alduḡı ḥurmadan şanup iki ḥurma yedi. Meğer ol ḥurma dükkân issinüñ ḥurmasından düşmiş idi dedi. Çün İbrâhîm bunu işidüp şabaḥleyin çıkup Mekkeye sefer eyleyüp vardı. Ol kimseden ḥurma almışdı gördü ki dükkânında yok. Bir yiḡiticik oturur. İbrâhîm eyder: Bu dükkânüñ şâhibi kanı? Oḡlan eyder: Âḥirete gitmişdür ben anuñ [675] oḡlyam ne buyurursın dedi. İbrâhîm kışşayı ḥaber virdi. Yiḡit eyder: Benüm ḥaḡḡum ḥelâl olsun ammâ bir anam ve bir kız karındaşım vardır var anlara daḥı ḥelâl itdür dedi. İbrâhîm vardı anlara daḥı ḥelâl itdürdi. Kûdse gelüp bir gice gine şahrâ mescidine girüp gizlendi. Aḥşam yine geldi ba‘zısı eyder: Âdem kokusu var ba‘zısı eyder: Zâhid-i Ḥorasânîdür kaçman ḥaşmından yedüḡi ḥurmayı ḥelâl itdürdi. Ḥaḡ ṭe‘âlâ celle ve ‘alâ ḥazreti ol bir yıllık mevḡûf ‘ibâdetin ḡabûl dediler. İbrâhîm Ḥaḡ ṭe‘âlâ celle ve ‘alâ ḥazretine şükür eyledi. Ve daḥı ḥarâm yiyen kimse ‘ibâdet [676] lezzetin daḥı bulmaz kırık. Hikâyet olunur ki: Bayazid-i Bistâmî rahmetu’l-lâhi ‘aleyh nice rûzigâr ‘ibâdet lezzetin bulmayup anasına eyder: Bunca zamândan ‘ibâdet lezzetin bulmadım. ‘İbâdet lezzetin bulmamaḡ ḥarâm yemekde olurmış ben kendümi fikir eyledüm ki kendüm bileli ḥarâm yememişimdür. Yâ anacuḡum sen de kendüñi fikir eylegil ben senüñ rahminde iken ḥiç ḥarâmdan şübhelüden nesne yemiş misin? Anası fikir eyledi eyder: Ey oḡlum sen benim rahmimde iken ṭam üzerine çıkudum meğer ḡomşumuz keş sermiş andan bir keş yemişdüm [677] meğer sen ‘ibâdet lezzetin bulmaduḡın andan ola dedi. Bayazid eyder: Var ise oldur. Vardılar ḡomşudan ḥelâl itdürdiler. Andan soñra Bayazid ‘ibâdet lezzetin bulup fütûḡlara yetişdi. Hikâyet olunur ki: Ḥazret-i Âdem ve Ḥavvâ ‘aleyhime’s-selâm çünkim cennetden çıḡdılar yire inüp daḥı ḡuşdılar. Ol ḡuşmuḡı yiyen canavarlar zihre tāk oldılar. Meşelâ ilan ve ‘aḡreb vesâ’ir müziyât ve siyâḡ ve evvel Ḥazret-i Âdem ve Ḥavvâ yidükleri ḥarâmuñ ba‘zısı anlarda şehvet oldu. Ol ḥarâm ṭa‘âmdan ḥaşıl olan şehvetden Ḥâbil [678] vücûda gelüp ḡardeşi Ḥâbili ḡatil eyledi. Vesâ’ir fesâdât eyledi ve nesli kāfirler oldılar ol ḥarâmuñ şomlḡı ile nitekim ol ḡuşmuḡı yiyenlerin nesilleri fesâdile müselsel olduḡı gibi. Pes ma‘lûm oldu ki kişiyelâzımdur ki ehl-i beytinüñ dünyâsını ve ahretini ri‘âyet eyleye. Zülüm eyleyüp

aḥiretin yıkmayalar. Ammā ‘avrat zārūrī olsa erüñ ta‘āmı ḥelāl ve libāsı ḥelāl olmasa ere diyü görse sözi geçmese ol vaḳtın günāh ere düşer. ‘Avrata yedüğinden ve geydüğinden [679] ve ol evde oturduğundan günāh yoḳdur. ‘Avratuñ üzerindeki üçüncü ḥaḳḳı oldur ki ḥelāl giyesü geydüre kifāyet miḳdārı. Ve eğer erüñ güci yiterse artucaḳ zīnet eylemek cā’izdür. Zīrā anlar Ḥavvā ṭabī‘atündendür. Ḥaḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti Ādem ‘aleyhi’s-selāmı yirde yaratdı. Daḳı cennete çıkardı. Daḳı Ādem peygamber ‘aleyhi’s-selām uyudu. Ḥaḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti Ādemüñ şol eyegüsinden Ḥazret-i Ḥavvāyı yaratdı. Gördi cennetüñ libāslarını ve zīnetlerini. Ḥūriler geldiler Ḥavvāyı gelin [680] eylediler. Dürlü dürlü zīnetleriyle bezediler. Ol sebebden ya‘nī cennetde bezedilüp cenneti görüp ve anda gelin olduğı sebebden ṭabī‘atde zīnetli olmaḳ ḳalmışdur. Bu ḥātunlar daḳı anuñ kızlarıdur Ḥavvā ṭabī‘atindedür. Bunlar daḳı ne ḳadar ḳarı olurlarsa daḳı ol heves gitmez kesilmez. Güci yiten kimse ḥātunlarına zīnet itmek müsteḥabdur fitneden ḳoruḳmazlarısa. Ammā şol sivri taḳyeler ve büyük cumralar yaramazdur. İnşā’allāhu te‘ālā beyān oluna. ‘Avratuñ er üzerindeki dördüncü ḥaḳḳı oldur ki aña münāsib ev gerekdür ḳapısından ğayrı [681] yerinden kimse gelmeğe gitmeğe yol olmaya. Ve daḳı münāsib ḳomşu ola. Ve daḳı ḥelāl maldan yapılmış ola ve ḥelāl mal ile alınmış ola yā mīrāşile yā ḥibeyile yā bir şer‘ī şüretle alınmış ola. Taşradan içerüye ve içerüden taşraya nāmaḥrem görünmez ola. Ve daḳı ḳonuk gelüp gidecek yeri ola. Ev üsti olmaya. Ḥazret-i Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur: Her nesnenüñ zekātı vardır. Evüñ zekātı ḳonuk evidür. Ve daḳı ‘avratuñ erüñ üzerindeki beşinci ḥaḳḳı oldur ki zülüm eylemeyeler. Zīrā ‘avratlar erlerin ḳatında Ḥaḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinüñ emānetidür. [682] Bir pādişāh bir fellāḥuñ ḳatında emānet ḳosa ol fellāḥ ḥıyānet itse ḥālī ḥod ma‘lūmdur. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām her gāh ki Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥazretine gelürdi. Gider olduğı vaḳtın yā rasūla’l-lāh şuyını az iç ve fātihāyı çok oḳı dirdi. Ve ḥātunlara iḥsān üzere ol dirdi. Ḥazret-i ‘Alī rażiya’l-lāhu ‘anhü eyder: Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki: Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām ḳomşuyu vaşiyet itmekden zā’il olmazdı. Ben ḳann iderdüm ki ḳomşu ḳomşudan mīrāş yiye Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām emriyle dirdüm. Ve daḳı ‘avratları [683] vaşiyet itmekden zā’il olmazdı. Ben ḳann iderdüm ‘avratlara ṭalaḳ virmek ḥarām ola. Ve daḳı ḥizmetkārları vaşiyet itmekden zā’il olmazdı. Ben ḳann iderdüm ki bir ḥizmetinüñ bir müddeti ola ol müddet gelince ger āzād olalar. Ve daḳı misvāk vaşiyet itmezden zā’il olmazdı. Ben ḳann iderdüm ki dişüñ eti eriyince misvāk oluna. Ve daḳı dün namāzını ḳılmağı

vaşiyet itmezden zā'il olmazdı. Ben zann iderdüm ki ümmetümün ihtiyarı ve şulehâsı gice uyukusun uyumayalar dirdüm. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem āhır vaşiyetinde [684] 'avratlara zulüm eylemen zīrā Hâk te'ālā celle ve 'alā hazretinün emānetidür dedi. Ve dağı kula ve cāriyyeye zulüm eylemen dedi. Ve dağı 'avratların erler üzerindeki altıncı haqqı oldur ki mehrin tamām virmek gerekdür ki meğer 'avrat erine bağışlaya. Hazret-i Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Erin niyetinde 'avratın mehrin virmemek olsaydı itdüğü zīnādur. Bir 'avratuñ er üzerindeki yedinci haqqı oldur ki 'avrat rızāsınsız 'avratın rızkın yemeye ve malın haric itmeye. Ve dağı 'avrat kendi malından [685] hayır hasenāt eylemek istese er meni' eylemeye. Ve erin kendi malında hayır hasenāt ider olsa anı dağı meni' eylemeye ziyāde isrāf eylemezse. Zīrā cömerd elin tutan nāmerddir. Ve dağı hadīşde eydür: Bir evden sā'il mahrūm gitseydi ol eve yedi gün melā'ike uğramazlardur. Ve dağı 'avratuñ er üzerindeki sekizinci haqqı oldur ki anların ba'zı cehālet sözlerine uymaya muqayyed olmaya. Zīrā 'ağılları eksikdür. 'Ağıl olmayanların fi'li kavli eksikdür. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: [686] 'Avratlar eğri eyeğünden yaratılmışdur. Toğru dalum diseñ şırsız hemān şer'a muhālif ve edebe muhālif halleri olmayıncağ duymazlanmamağ gerekdür. Hikāyet olunur ki: Bir kişi 'avratından Hazret-i 'Ömer rażiya'l-lāhu 'anha şikāyete geldi. Meğer kim görseydi 'Ömer rażiya'l-lāhu 'anhü hātunı Ümm-ü Gülsün Hazret-i 'Ömere diller döker. Bu kişi hemān girü döndi. Hazret-i 'Ömer rażiya'l-lāhu te'ālā ['anhü] eyder: Yā filān neye geldüñ neye döndin dedi. Ol kişi eydür: Yā emīra'l-mü'minīn 'avratumdan saña şikāyete geldüm idi. Gördük ki benim başımdağı [687] senüñ dağı başındadır. Anuñ için giri döndüm dir. Hazret-i 'Ömer rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Yā kişi bir nice cihetden bunların ba'zı cāhillığına ve küstahlığına şabır iderim. Evvel anların sebebile nefsim sākin olur harāmdan kırtulurum. İkinci bu ki evlerimiz bekçileridür ve mallarımıza emīnlerdür. Üçüncü yuyıcılardur giyecek ve kab kaçak yurlardur. Dördüncü tabbāhlardur ta'āmlarımızu bişirürler. Ol cihetlerden ötüri şabır iderim dedi. Ol şikāyete varan kişi dağı eydür: Bunlar bizde de var yā emīra'l-mü'minīn biz dağı şabır idelüm diyüp döndi gitdi. Ve dağı 'avratuñ [688] er üzerinde olan üç haqquñ birisi dünyevī idi. Ol tamām oldı. İkinci haqqı nefsanīdür. Anı dağı bilmek vācibdür. Maṭlab-ı edeb-ü cimā'-u'l-helāl. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimesne ki 'avratuñ nefsindeki haqqı virmese meni' eylese Hâk te'ālā hazreti celle ve 'alā ol kişiden cennet ni'metlerin meni' eyler dir. Nefis haqqı oldur ki cimā'

eylemekdür ve öpmek kucaqlamakdur oynamakdur. Ol dağı dörüt günde birdür. Kâdir kimse dörüt günde bir cimâ‘ eylese ‘avratı zulum itmiş olur. Međer ol ‘avrat hakkı terik olunduğına [689] rāzı ola. Eđer kâdir olup üç günde bir yā iki günde bir yā günde bir nice iderse cā‘izdür. Ebübekir Varrak eyder: Her şehvet murād-ı nefis kalbe kaşāvet virür. İllā cimâ‘ -ı helāl nefsi şāfī eyler. Anıñcün peygamberler çok çok evlenürlerdi dir. Hāzret-i Dāvut ‘aleyhi’s-selāmuñ yüz nikāhlısı üç yüz cāriyyesi var idi. Hāzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selāmuñ üç yüz nikaahlısı ve yedi yüz cāriyyesi var idi. Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hāzretlerinüñ toköz nikaahlısı var idi cāriyyeden ğayrı. Ve cimâ‘da kırık peygamberce kuvveti var idi. [690] Bir peygamberin kırık cimâ‘ idici erce kuvveti var idi dir. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem işrākden soñra ğāh olurdu kuşlık vaktine dek ‘avratların cemī‘isin tolaşırdu dir. Hāzret-i ‘Alīnūñ kerrema’l-lāhū te‘ālā vehehü dörüt nikāhlısı on yedi cāriyyesi var idi. Tefsīr-i Şeyhūde eyitmiş: Bir kimsenüñ zühdi taqvāsı ne kadar ziyāde olsa şehveti ol kadar ziyāde olur. Nikāyede talak bābında eyder: Bir kimsenüñ dörüt ‘avratı ve biñ cāriyyesi olsa bir cāriyye dağı almak istese aña bir kimse [691] ta‘n eylese kâfir olmak korkusu olur dir ol ta‘n eyleyene. Zīrā Hāq te‘ālā celle ve ‘alā buyurur ki: *Feinnehum ğayru melūmīn* dedi dir. Ammā cimāyı çok eylemek tabīb cihetinde eyü değıldür. ‘Ömür ve göze ve dize zārardur. Ve dağı cimâ‘ itmeği çok terik itmeye. Zīrā bir kuyudan şu çekilmese tiz kurur ve soğulur. Ve dağı vācibdür cimâ‘dan soñra bevil eylemek ve biraz sađ yanına yatup bir miqdār uyuya. Zīrā bedenden marāz hālāş olup toğan erkek ola inşā‘allāhu te‘ālā. Hāzret-i ‘Āyişe anamuz ražiya’l-lāhu ‘anhā buyurur ki: [692] Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem şuya girmeden cünüble bir miqdār uyurdu. Andan soñra ğusül iderdi ve ğusül eylemeden kendüden nesne gidermedi ol bedenden giderdüği nesne kıyāmetde cünüble gelmesin için. Ve dağı dinlediği cimâ‘dan soñra şovuk şu içmeye zīrā cimâ‘ a‘ zāsına süsüt hāşıl olup marāz hāşıl olur. Ve dağı cimāyı çok terik eylemek eyü değıldür. Meşelā bir kuyunun şuyı çekili çekili dükünür. Ya‘nī cimāyı çok terik eylemeğile şehvet kesilür. Ve dağı ‘avratuñ yiğidi [693] ve karısı ve güzeli ve çirkini haqda berāberdür. Međer birisi haqqını birine bağışlaya. Nitekim Sevrete nevbetini ‘Āyişe ražiya’l-lāhu ‘anhāya bağışladığı gibi. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Bir kimsenüñ iki ‘avratı olsa dağı ikisiniñ arasını ‘adil eylemese birine artuk meyil eylese kıyāmet güninde bedeniniñ yarısı felik olur dir. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimse ‘avratlarınıñ arasını ‘adil

eylemese gicelemede ve nafaqada ve libâsda ve nazarda Hâk te‘âlâ celle ve ‘alânuñ ve ve melâ’ikenüñ ve cemî‘-i nâsuñ la‘neti [694] ol kimsenüñ üzerine olsun dir. Ammâ bu didüklerimize berâber olsa dağı birisine artuğ muĥabbet eylese yâ cemâlerinden ötüri yâ ĥulķından yâ kemâlerinden yâ diyânetinden ötüri ol günâh değildir. Rasüli ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem ĥâunlarına berâber ‘adil iderdi gicelemede ve nafaqada ve libâsda ve meskende ve nazârda. Lâkin ‘Âyişeye artuğ muĥabbet iderdi ‘ilmi ve cemâli ve dîni bâbında artuğ olduğı sebebden. Ve dağı bir kişi ĥâunınıñ birisi ile giceledüği vağtin bir kerre cimâ‘ eylese ve birisi ile giceledüği vağtin iştahâ gelse cimâ‘ [695] eylese ve birisile giceledüği vağtin iştahâ gelmese cimâ‘ eylemese günâh değildir. Hâkķı hemân berâber gicelemekdür. Ol birisi kendi kâdir olduğı nesne değildir. Zîrâ ĥalib Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ ĥâzetinüñ şaşarrufilerdir. Ve dağı cimâ‘ ider olduğı vağtin *bismi’l-lâhi’r-raĥmâni’r-raĥîm Allâhümme cennibeni’s-şeytânü ve cennibeni’s-şeytânü mâ rezaķnâhü* diye. Ve dağı süre’-i ihlâş okuyup eyde: *Bismi’l-lâhi’r-raĥmâni’r-raĥîm bismi’l-lâhi’l-‘aliyyi’l-‘zîm allâhümme’c’allenâ zürriyyeten şayyibeten allâhümme* [696] *terzuķnî min ĥâzihi’l-vađ‘ati veleden ismühü Muĥammedün* dise Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ ĥâzeti eğer evlâd virse idi oğlan ola inşâ’allâh dir. Tefsîr-i Me‘âlim-i Tenzîlde benî isrâ’il süresinde eyitmiş: Rasüli ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem Ebü ĥureyreye dedi ki kaçan cimâ‘ idesin *bismi’l-lâhi’r-raĥmâni’r-raĥîm* diyüp cimâ‘ eylegil. Ĥattâ ĥüsül idince kirâmen ĥâtibîn senüñ için şevâblar yazmağdan fâriğ olmazlar dir. Eğer namâz vağtinden te’ĥîr olunmaduğça fâriğ olduğça dimek olur. Ve eğer Hâk te‘âlâ ol cimâ‘dan evlâd müyesser eyleseydi inzâl [697] olurken ĥalbile bunu diye. *Elĥamdüli’l-lâhi’l-lezî ĥaleķa mine’l-mâ’i beşeran fêce‘ale nebiiyyen ve şa‘râ.* Ve dağı ol evlâdın nefesleri şağısınca şevâb yazarlar. Tâ ol evlâdın şuyı dükenince yazarlar dir. Ve dağı Rasüli ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki bir kimsenüñ ‘avratı ĥâmile iken elini ‘avratınıñ ĥarnı üzerine ĥoyup dağı diye *bismi’l-lâhi’r-raĥmâni’r-raĥîm bismi’l-lâhi’l-eĥadi’s-şamedî’l-lezî lem yelid ve lem yüled allâhümme innî semmeytü mâ fî ĥâze’l-bağni muĥammeden bi-ismi muĥammed* diye erkek oğlan toğa dir. Ve Ĥavâřda eyitmişler: [698] Oğlan toğmağda meřĥür mücerreb oldur ki elmas ĥaşlu yüzük řaķına cimâ‘ vağtinde yâ elini ĥarın üzerine ĥoyup okuduğı vağtin. Ve ba‘zılar eyder: Bir kimse ‘avratınıñ şağ yanında yatsa dağı cimâ‘ ider olduğı vağtin şağ şarafından ĥalıķsa oğlan olur mücerrebdür dir. Dağı ‘avratuñ şağ yanı oldur ki ikisi dağı bağrını üzerine yatsalar er ‘avratuñ şağ yanına vâķi‘ ola. Şifâ’ Ĥâcî Pařa eyitmiş: Eğer meni erin şağından ‘avratuñ şağ yanına

dökülse oğlan olur. Ve eğer şolından ‘avratuñ şolına dökülse [699] kız olur dir. Ve ba‘zılar eyder: ‘Avrat hayızdan arınduğundan şoñra beş gün içinde cimā‘ dan hāmile kılsa idi oğlan olur dir. Beşinden sekize varınca kılsaydı kız olur dir. Maṭlab. ‘Avrat hāmile olmağ için. Ve Şifāda eydür: Bir ‘avrat hāmile kıalmağın tārīkı oldur ki ya‘nī hāmile olmaz ‘avrat hāmile kıalmağ isteseydi bir nice zamān fercini dā‘im yuya kıarğa kıavununuñ içi ile. Ya‘nī Ebū Cehīl kıarpuzı içile kıaynanmış şuyıla dā‘im fercini yuya. Bir zamāndan şoñra hayızdan ğusül ide. Eri cimā‘ ide ammā ikisinüñ mizācları sağ [700] ve mu‘tedil ola ve ğazab ve ğam ve ğuşşā olmaya. Ve müzeyyen gerdek gibi maḳāmda ğökcek kıoğular eyleyeler. Ğāyet ğizlü yir ola. Ve eğer cimā‘ ider olduğı vaḳtin bir kıuvvetlü ve ğüzel şüretlü mevzūn heybetlü kimselerin şüretini hayāline ğetürüp cimā‘ iderken fikir eyleye. Ve cimā‘ dan şoñra ‘avratın uyluğın endirmeye tuta dura tā ki menī tamām kıarār eyleye. Andan şoñra endüre hāmile kıalur dir. İnşā‘allāhu te‘ālā. Ammā ikisinüñ menisi bir uğurdan ğelmek ğerekdür. Yā birbirine yaḳın dökülmek ğerekdür dir. Anı ‘avrat bilür. Aña şoralar. Ve ba‘zı kütübü tıbdā [701] Buḳrat Hekīm naḳil ider: Tōnbay odıla ‘anber bir otdur. Yaprāğın birbirine kıatup ‘avrat fercine dutarsaydı dağı eri cimā‘ eyleseydi hāmile olur. Ve keçi yağın kıurud odıla kıarışdurup bir pāre şuḳa bulaşdurup ‘avrat fercine dürtinüp dağı erile cimā‘ eyleye hāmile ola dir. Ve dağı bir dirhem ğoros odın ve yarım dirhem tilkü hayāsın ezüp birbirine kıatup bir pāre şuḳa bulaşdurup ğötürseydi dağı erile altı ğün cimā‘ eyleseydi hāmile olur dir. Ve dağı hāmile olan ‘avrat ayva isti‘māl idinüp [702] çok yeseydi toğın evlādın ğulḳı ve ğüsni ğüzel ve ğökcek ola. Dağı bir ‘avrat kıatır bevlın içine kıızmış demir bıraḳılmış şuyıla içse hāmile olmağ kıala ve bir dağı bu ki nergisi döküp fitil eyleyüp dağı cimā‘ vaḳtinde fercinde ğötürseydi hāmile kıalmaya. Kitāb-u Ḳayvān-u Ḳayātda eyder: İbn-i ‘Abbās raḳiya‘l-lāhu ‘anhü eyder: Bir ‘avrat yā bir hayvān veled toğurmağdan zaḳmet çekse bunu yazalar içüreler. *Yā ḳālīka‘n-nefsi ve muḳrica‘n-nefsi*. Ḳazret-i ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmdan mervīdür dir. Ya‘nī veled toğın dir. Ve dağı veled toğmağdan zaḳmet çeken ‘avratuñ [703] altına kerkes yeleğın kıoysalardı tiz toğura dir. Ve dağı boynına deñiz köpüğın asalar yāḳūd yumurtanuñ kıabūğın yumuşağ döküp şuyıla içirselerdi tiz toğura. Bu āḳır ki iki nesne mirāren mücerredür dir. Ammā ki bir oğlan anası kıarında olmış olsaydı tōnbay tersin biraz tuzıla ‘avratuñ alınına dütsü ideler. Ve oğlanı taşra düşire dir. Ve yāḳūd ‘avratın alınına keşir toğumın dutuzalar oğlan taşra düşer dir. Ve yāḳūd on beş ğün ma‘denüzi issi şuyıla yāḳūd ğurma şuyıla içseydi oğlan taşra düşüre. Ḳakīm Cālinūs eyder: Her kim [704] nergis yağın zekerine

dürütseydi kavî ola. Ve dahı şarımsak yağın dürüsteydi ‘aceb ola dir. Ve dahı eyder: Kuzı eti ve güğercin yavrusı eti ve kaz yumurtası ve keklik yumurtası ve serçe eti ve taze inek yoğurdu ve koyun südi cimā‘a kuvvet virir dir. Ya‘ni bunların her kangısın dā‘im yirsen kuvvet virür dir demek olur. Ve ba‘zılar eyder: Bir dirhem kerdeme tohumun yesitydi meni artar cimā‘a kuvvet virür dir. Ve ba‘zılar eyder: Şarı nohudı alasın dahı el değirmeninde yarasın [705] dahı kepeğin gideresin bir miqdār koyun südi ile muharrā pişüresin yiyesin. Ve maştaķı beş dirhem ve zencebil altı dirhem ve darçın beş dirhem ve hindistān cevizi içi iki dirhem bir denki ve bir dirhem za‘firān ve nohud unı yigirmi dirhem üç buvadviyye miqdār kefi alınmış bal kıvāma getirüp ma‘cün eyleye. Karşu yidikce üç mişkāl yiye gāyet muḳavvīdūr. Hikāyet olunur ki: Şeyih Akşemseddīn ḫazretleri rahmetu‘l-lāhi ‘aleyh buyurmuşlar ki yigirmi dirhem çörek otı beş dirhem zencebil [706] üç dirhem kıranfil üç dirhem darçın üç dirhem fülful üç dirhem ceviz ki ma‘cūna kıatarlar üç ḫavlıcan beş dirhem topalaķ beş dirhem ḫavuc tohumı üç dirhem dār-ı fülful beş dirhem şoğan tohumı üç dirhem kebābe iki dirhem rağfirān üç dirhem ekir iki dirhem maştaķı üç dirhem günlük altmış dirhem ballūṭ yüz yigirmi dirhem bal bu mecmū‘ın ma‘cün ideler cimā‘dan bir sa‘at evvel yeyeler mīzāc götürdüğü miqdārı. Ammā üç yuvalaķ idüp birin birin yuda. Ve dahı [707] bağılsa dahı çözülp cimā‘a kavî ola. Şimdi ekābir arasında bu müste‘meldür. Ammā bu ‘ilācları zarūrī olmayınca menḫīdūr. Ve dahı bundan evlād ḫāşıl olduğı şābit değıldür. Hemān zu‘afeye ḫavātin yanında mezmūm dahı olmamağıçündür Allāhu a‘lem. Biz aşıl maḳşūda gelem oldur ki cim‘a-ı ḫelāl edebin beyān eylemekdür. Cümle edebden biri şeytāndan istiğāze eyleyüp bismi‘llāh dimekdür. Eđer dimeseydi şeytān-ı la‘īn bile cimā‘ itmiş olur ve şehveti bile dökülür. Eyleye veled-i [708] şeytān şıfatlı olur. Yā‘nī şeytān fi‘line muṭi‘ olur. Ve dahı cimā‘ eylemek murād ider olaydı evlād murād eylemek gerekdür. Hikāyet olunur ki: Şahābeden ‘Oşmān ibn-i Maz‘ūn bir gün Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḫazretlerine geldi eyder: Rasūla‘l-lāh ‘aleyhi’s-selām nefsumde bir vesvese var sevmezem ki nefsumde bir fikir ola dahı anı saña dimeyem. Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Nefsüñdekini di. ‘Oşmān eyder: Rasūlu‘l-lāh şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem nefsum baña bir vesvese virür ki kendümi çekem ḫādım eyleyem [709] ‘avrat arzūsı ḫalmaya. Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Mehlā yā ‘Oşmān. Ya‘nī demek olur ki: Bu fikri ḫo yā ‘Oşmān. Benüm ümmetümün ḫādımlığı şā‘im olmaḫdır dir. ‘Oşmān eyder: Yā Rasūlu‘l-lāh ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām nefsum baña vesvese virür ki çıkam tağlar başına gidem

ruhbanlar gibi. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām buyurur ki: Mehlā yā ‘Osmān. Benüm ümmetümüñ ruhbanlığı mescidlerde namāza munṭazır olmağile olur dir. ‘Osmān eyder: Yā Rasūlu’l-lāh ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām nefsum baña vesvese [710] virür ki yer yüzinde seyyāh olam gezem. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Mehlā yā ‘Osmān. Benüm ümmetümüñ seyyāhı ğazālara gitmekdür ve ḥaclara ve ‘umrelerdür dedi. ‘Osmān eyder: Yā Rasūlu’l-lāh ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām nefsum baña vesvese virür ki malımuñ küllisinden çıkam. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Mehlā yā ‘Osmān. Māluñ ṭurup daḥı bir miqdārın şadaқа virüp nefsuñı ve ‘ayālını kimseye muḥtāc eylemeyüp ve daḥı miskīnleri ve yetīmleri esirgemek cemī‘i malı bir def‘a şadaқа eylemekden [711] efzāldür dedi. ‘Osmān eyitdi: Yā Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem nefsum baña vesvese virür ki ḥātunım Ḥavleteyi boşayam. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Mehlā yā ‘Osmān. Benüm ümmetümüñ tecerrüd itmesi Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti ḥarām eyledüğü nesneden hicret itmekdür. Ve daḥı vaṭanından ayırtalaşup gelüp beni görmekdür yāḥūd dünyādan gitdügümden şoñra benüm ḳabrimi ziyāret itmekdür yāḥūd kişi ölüp daḥı bir ‘avratı yā iki ‘avratı yā üç ‘avratı ḳalmaḳdur dedi. [712] ‘Osmān eydür: Yā Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḳünki Ḥavleteye ṭalaḳ virmekden meni‘ idersin ayrıḳ Ḥavleteye cimā‘ eylemeyem dirin dedi. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām buyurdi: Mehlā yā ‘Osmān. Bir kişi ḥātunına cimā‘ yā cāriyyesine yaḳınlıḳ eylese ol cimā‘ dan veled ḥāşıl olmasa ol şehvet zāyi‘ olmaz andan cennetde vaşifeler yaradılır. Ya‘nī oḳlancıklar yaradılır. Bu dünyāda yaradılan oḳlan gibi ol vaşifelerden farıḳ oldur ki dünyā oḳlancıkları cennete girdükden şoñra [713] büyürler atası anası gibi olurlar. Atası cehennemüñ bir ṭarafında aña daḥı ancılayın bir maḳām virirler. Ammā ol vaşifler ebedī genç ve tāze olurlar. Atası anası anlardan dünyā gençleri gibi şafā sürerler dir. Ve eğer ol cimā‘ dan veled ḥāşıl olsa ol daḥı atadan anadan öñdin ölürse ḳıyāmet güninde fıraṭ olur ve şefī‘ olur. Fıraṭ diyü oñca şuvara ve menzile varana dirler. Şefī‘ diyü dilekçeye dirler. Ya‘nī ol atadan anadan öñce bāliḳ olmadın ölen evlād evvel cennete girürler. Daḥı ḳıyāmet gününde gelürler [714] şol issiler ki başlarda beyinler ūḳurduğı vaḳtın ve ciğerler şusuzlığıla yanup pişdüğü vaḳtın atalarına analarına cennetden şovuk şular getirürler daḥı içürürler. Ma‘şüm evlād göndermeyenler eyderler ki: Nolaydı bizüm daḥı oḳlancıklarımız ölmüş olaydı biz daḥı bu günki günde bize şucağaz virelerdi diyeler. Üşde oḳlancıkların bir yerde şefī‘ olması budur. İkinci. Mizānda atasınuñ anasınuñ günāhları ağır gelüp ḥayrı

yeyni geldüğü vaktin hayırlı gözine yapışalar. Dağı şalınurlar dağı hayrın ağır [715] getirürler. Üçünci. Cennet ehli cennete varurken ol bâliğ olmadın ölen oğlancıklar cennet kapusunda ataların anaların karşılarlar dağı alurlar dutarlar. Şol oğlancıklar ki atası anası cehenneme gitmişlerdür anlar ana bulmayup ağlaşurlar. Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hazreti anlara diye ki varın siz de cennete gidin diye. Anlar diyeler ki: Yâ Rabbi bizi dünyâda iken atamızdan anamızdan ayırdın anlara bizüm acımız ile kaldılar. Biz anların fūrkatile gitdük. Şimdi iller oğlancıkları atasın anasın buldılar cennete gitdiler. Biz kimse [716] yanına varup öksüzlik çekmeziz. Yâ bizüm de atamuzu anamuzu getir. Anlar ile cennete gidelüm yoğsa biz anlarsız cennete girmezüz. Bizi dağı gönder varalım atamız anamız yanında cehennemde bile olalım diyeler dağı ağlaşalar. Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ anların ağladuğuna merhamet eyleye emir ide atalarını analarını cehennemden çıkaralar oğlancıklarına buluşup kıca kıca görüşüp cennete gideler. Hazret-i Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimesne kendüden bâliğ olmadık üç veled gönderseydi ol veled atasınıñ anasınıñ cehennemden yaña [717] hişâr olur dedi. Ebü Derdâ eyitdi: Düşükler dağı Allâhü te‘âlâ ile cidâl eyler ataları anaları cehenneme gitmiş olsaydı. ‘Âkıbet Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hazreti anların atasını anasını çıkara dağı diye ki: İy benümle cidâl eyleyen düşük al atañı anañı dağı var cennete gir diye bu maķâm tekrâr zikir olunduğı gâyet beşâret olunduğundandır. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm buyurur ki: Bir kimesne kendüden evvel bâliğ olmadık üç veled gönderseydi ol veled anasınıñ cehennemden yanına muķkem hişâr olurdu. [718] Ebü Derdâ razıya’l-lâhu te‘âlâ ‘anhü eyitdi: Rasülü’l-lâh ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm ben iki gönderdüm anuñ dağı fâ’idesi olur mı dedi. Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: Belî ikisi dağı cehennemden yaña hişâr olurlar dedi. Übeyy ibn-i Ka‘b razıya’l-lâhu ‘anhü eyder: Yâ Rasülü’l-lâh ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm ben bir gönderdim anuñ dağı fâ’idesi var mıdır? Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: Belî ol dağı cehennemden yaña hişâr olur dedi. Ve kıle’n-nebiyyu ‘aleyhi’s-selâm: *Lâ yemütü li eħadin mine’l-müslimîn selâsetün mine’l-evlâdi* [719] *fetemessehü’n-nâra illâ tecellete’l-ķasemi ya‘nî ve in minküm illâ vâridühâ*. Bu didüğümüz evlâd ki bu vechile fâ’idesi olur atadan anadan öñdin ölenlerdür. Ve eğer bâliğ olmadık evlâd ki atadan anadan soñra ölmüşler ola anlar kıyâmet kırañuluğında atasınıñ anasınıñ öñünce nür olup yolların aydın eyleyeler dir. Ve dağı ‘Oşmân eyder: Yâ Rasülü’l-lâh nefsim baña vesvese virir ki et yemeyem. Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: Mehlâ yâ

‘Osmān. Ben eti severim. Kaçan kim bulsam yerim. Ve eğer Hâk te‘ālā celle ve ‘alā hazretinden diler olsaydım [720] her gün et yemeği virirdi. ‘Osmān eyder: Yā Rasūlu’l-lāh ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām nefsim baña vesvese virir ki gökcek қоқular қоқlamayam. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Mehlā yā ‘Osmān. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām baña emir eyledi ki gah gah gökcek қоқular қоқlayam ve getürem dir. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Yā ‘Osmān bunlar benüm sünnetimdür kaçma. Bir kimesne benüm sünnetimden kaçsa dağı andan şöña ölse melekler ol kimseyi kıyāmet güninde benim havzıma getürmezler dedi. Cima‘ da evlād [721] murād eylemeyenün hikmeti ma‘lūm oldu bāliğ olmadığı vaktin. Ve eğer bāliğ olsaydı ol dağı şāliḥ olsaydı anuñ fā’idesi dağı artuğdur. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Yedi kişinüñ kendi öldükden şöña dağı ḥayrı kesilmez. Birisi ‘ilm-i nāfi‘ öğredendür. Ve öğretdüğü ‘ilmile ‘amel eylese ve ol ‘ilmi öğretdüğü kimse ol ‘ilmi ḡayrılara öğretse ve anlar dağı ḡayrılara öğretse anlar dağı ‘amel eylese tā kıyāmet gününe dek ol ‘ilmi öğretdüğü kimse ol ‘ilmi öğrenildükçe anlara ‘amel oldukça anlara [722] şevāb ne yazılır ise evvel ta‘līm idene de ol kadar şevāb yazarlar. Ve yaramaz nesnelere ta‘līm dağı eyledür. Nitekim Hâk te‘ālā celle ve ‘alā hazreti buyurur: *Ve nektübü mā kaddemu aşārahüm*. Dimek olur ki: Kişi kendi işledüğü ḥayrı şerri biz yazdıruruz dir. İkinci oldur ki bir kimse bir ırmağ yā bir arığ ağıtsa kıyāmet gününe dek ol ırmağdan ve ol arığdan şular içildükçe ol kişiye şevāb yazılır. Ve dağı bir kıyu kızsas ol dağı ancılayundur. İbn-i ‘Abbās raḡiya’l-lāhu ‘anhü Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden [723] rivāyet ider: Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām buyurur ki: *Men seḡā müslimen şerbeten min mā’in ḥayḡün yağdırü ‘ale’l-mā’i e‘tā’ü’l-lāhü te‘ālā bi külli şerbetin seb‘īne elfe ḡasenetin feizā ḡayḡü lā yağdırü ‘ale’l-mā’i fekeennemā e‘taḡa ‘aşera riḡābin min veledi ismā’īl*. Dimek olur ki: Bir müslimāna şu olduğı yerde şu içirse her içimine Hâk te‘ālā celle ve ‘alā hazreti yetmiş biñ şevāb yazar. Ve eğer şu olmadığı yerde şu verseñ İsmā’īl peyḡamber ‘aleyhi’s-selām evlādından ol ḡul āzād itmişçe şevāb yazar. Her ḡulı yetmiş ḡul yerine durur. Ve dağı [724] Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimse bir mü’min ḡardaşına ḡarnı ḡoyunca etmek yedürse ḡanınca şu içirse Hâk te‘ālā celle ve ‘alā hazreti ol kişiyi cehennemden yedi ḡandağ iraq eyleye. Her ḡandağ aralığı beş yüz yıllık yol olur dir. Ve dağı rivāyet olunur ki: Hâk sübhānehü ve te‘ālā celle ve ‘alā hazreti Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāma vaḡiy eyledi: Yā Cebrā’īl eğer seni yir ḡalkı eylesem ne ‘amel iderdüñ dedi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām

eyitdi: Yā Rabbi sen beni benden yeğ bilürsin ammā eğer yir halkı imişsem [725] üç dürlü ‘amel iderdüm. Evvel oldur ki: Ehl-i ‘ıyāl olan faqırlere yardım iderdim ehl-i ‘ıyāline nafaqa virmekde ve kazanmağda. İkinci halkuñ ‘aybın biri birinden gizlerdim tuyurmazdım. Kullarınıñ ‘aybın senden ğayrı kimse bilmez di. Üçünci şusuzlara şu virür kandırurdum dedi. Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hazreti buyurdi: Yā Cebrā’ıl bundan ötüri seni risāletüme ihtiyār eyledüm dedi. Ve dağı Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hazretinden rivāyet olunur ki: Bir kimesneye kıyāmet güninde emir oluna cehenneme zebānīler alup giderken [726] cennet ehlinden bir kişiye uğraya. Bu cehenneme giden cennete giden kişiye eyde: Yā filān baña şefā‘at eyle diye. Ol diye ki sen kimsin ki saña şefā‘at eyleyem? Bu diye ki beni bilmedin mi ben ol kişiyem kim bir gün filān yirde saña abdest şuyı hācet olmuş ben saña abdest şuyın virdüm diye. Ol ehl-i cennet diye ki: Şimdi bildüm diye şefā‘at eyleye şefā‘ati qabül ola. İkisi dağı cennete bile gideler. Ve hüsünde ve cemāilde Yūsūf peygamber ‘aleyhi’s-selām yoldaşı olalar dir. Ve dağı rivāyet olunur ki: Zamān-ı evvelde bir yaramaz ‘avrat [727] var idi. Şehir halkı anı şehirden sürdiler. Çıkdı bir ıssızlık bir şusuzluk beriyyeye ağlayı ağlayı yalınız gitdi. On mil miğdārı gitdükden soñra yoruldi. Bir yere oturdi eyder: Bu beriyyede ilan ve ‘akreb çıkar beni helāk eylerler bāri tevbe eyleyem andan soñra ölürsem öleyim dedi. Kalıkdı dörüt mil miğdārı dağı gitdi vardı bir kuyu üzerine yetişdi ol kuyuda ne ip var ne kova var. Bir kelibceğez kuyunuñ çevresin tolanup şu ister bu hātun kişi bu kelbi esirgedi çıkardı [728] kendide olandan birbirine bağladı. İç edüğini kova eyledi şu çıkardı. Ol kelibceğezi şuwardı geçdi yolına gitdi. Ol hātun dünyādan gitdükden soñra bir kişi anı vāqa‘asında gördi. Eyder: Hālūñ nedür sen hōd bir yaramaz ‘avrat idin dedi. Hātun eyder: Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hazreti beni yarlığadı. Ol kişi eyder: Ne sebebden yarlığadı? Hātun eyder: Bir kuyudan bir kelib şuwarduğumdan ötüri dedi. Ol yedi kişinüñ ki ‘ibādeti kesilmez. Üçüncisi oldur ki ağaç dike. Rasülü [729] ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimse bağ dikse andan uğrın yiyen ve āşikāre yiyen şadaqadır. Bir kimse ekin ekse andan hayvān ve insān ve kuş cemī‘-i canavarlar kıyāmet güninde ol tohumuñ cinsinden ne yir ise şadaqadır. Rivāyet olunur ki: Ebū Derdā rażiya’l-lāhu ‘anhü Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem zamānından soñra Şam vilāyetinde bağ dikdi. Bir kişi eyder: Yā Ebā Derdā sen aşhāb-ı rasülden olasın bağ dikmek revā mıdur dedi. Ebū Derdā rażiya’l-lāhu ‘anhü eyder: Yā kişi ive söyleme. [730] Rasülü’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden işitdüm eyder: Bir kimesne bağ dikse andan ādem oğlanı

ve ğayrı maḥlūk ne yirse şadaḳa olur dedi. Ve daḫı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Ol dikdüği yirden ne ḳadar nesne biterse cemī'isi şadaḳa itmişce şevāb bula dedi. 'An Cābir rażiya'l-lāhu 'anhü 'an Rasūlü'l-lāhi şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Mā min müslimin yüĝrisü ğarsen illā kāne ükile minhü şadaḳatün ve mā yüşriḳa minhü şadaḳtün ve lā yezra'u zer'an illā kāne şadaḳaten ilā yevmi'l-ḳiyāmeti*. Ve fī rivāyetin: *Lā yaĝrisü [731] müslimün lā ğarsen ve lā yezra'u zer'an feye 'külü minhü insānün ve lā dābbetün ve lā şey'ün illā ḳānet lehü şadaḳtün*. Revāhu Müslim. Rivāyet olunur ki: Yeẓid ibn-i Selleme yerinde baĝ dikerken Ḥazret-i 'Ömer rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü uğrayup eyder: Eyü eylemişsin ḫalıḳdan nesne umusun kes. Daḫı dīnün şaḳlanır. Ve daḫı ḳavminün ḳatında ḫurmetlü olursın dedi. İbrāḫim bin Edhem raḫmetu'l-lāhi 'aleyh eyder: Deñiz girdābı belāsından ḫalka ihtiyāç meşakḳati artıḳdur. Hikāyet olunur ki: 'İsā peyĝamber 'aleyhi's-selām bir kimesneye [732] uğradı eyder: Şol maḳāmda neylersin? Ol kimse eyder: 'İbādet iderim. 'İsā 'aleyhi's-selām eyder: Ḳandan yirsin? Ol kimesne eyder: Ḳardaşımdan yirim. 'İsā 'aleyhi's-selām eyder: Ḳardaşuñ senden 'ābid-raḳmış dedi. Ya'ni rızḳını Ḥaḳ te'ālā celle ve 'ālā ḫazretinden bilmeyüp ḳardaşından bildüĝinden ötüri dedi. Loḳmān Ḥekīm eyder: Faḳırlıḳda ki şabır ḳanā'at olmaya üç dürlü zararı var. Biri dīn yufḳa olur. Biri 'aḳıl za'if olur. Biri daḫı mürüvvet ḳalmaz. Bu cümleden artıḳdur ki ḫalıḳ aña [733] ḫor baḳarlar dir. İmdi evlā oldur ki bir kimse ehl-i tevekkül olmaya aña lāzımdur lāyıḳdur ki kesib eyleye tā ki bu belālara uğramaya. Ḥuşuşā ki bu zamānda ola ve kesib daḫı bir kesib eyleye ki hem dünyāsi ve hem ahreti 'imāret ola. Meşelā baĝ gibi ve ekin gibi ve bostān gibi anda ḫakku'l-lāh ya'ni 'öşür tamām çıḳduĝından ğayrı ve nāfile şadaḳalardan ğayrı anda ḫarām ve şübhelü ālet ve esbāb ve toḫum ve ğayrı nesne olmaya ve ḫayvanātdan ve ğayrı nesneden kimseye zulum itmiş olmaya. Hikāyet olunur ki: Bir kimse Ḥasan-ı [734] Başrı raḫmetu'l-lāhi 'aleyh ḫazretlerine geldi eyder: Baña şübhesiz ta'am vir dedi. Ḥasan-ı Başrı ḫazreti eyder: Şübhesiz ta'am istersen filān yirde bir çiftçi vardır dedi. Ol kimse ol çiftçiye vardı buldı gördü ki bu kimesne iki öküzü çifte ḳoşmuş elinde keçeden öğendüresi var. Ve ol dönümüñ iki başında yemler ve şular ḳomış ve öküzler her başa varduḳça murādınca bu yemden yerler ve şudan içerler soñra yine döndürür sürer. Her varup geldüḳçe ḫālī bu. Ol kimse bu kişiye [735] varup eyder: Kişi beni şeyiḫ saña gönderdi. Sende şübhesiz ta'am varmış ol ta'āmdan baña vir dedi. Bu çiftçi göĝsin geçürüp oturdı eyder: Şeyiḫ didüĝi ta'āmdan bizde nesne ḳalmamışdur dedi. Zīrā benim öküzlerim bir birile oynaşurken ḳomşu tarlasına varup

yine oynaşarak benim tarlama gelürken öküzlerin ayağından ol tarlanuñ tozu benim tarlama düşdi. Ol vaqitden berü benim kesbim dağı şübhelü oldu dedi. Muḥaşşıl söz oldur ki kesib ḥelāl ve taleb gerek. [736] Ḥelāl oldur ki fetvā ehli aña ḥelāl diye. Ṭayyib oldur ki fetvā ehli aña ḥelāl diye. Ya‘nī anda qalıp şübhelenmeye. Meşelā bir öküzün çifti āleti ḥarām ola yā gücile sürülmüş ola yā bir şan‘atun āleti esbāb-ı ḥarām olsa ve yā bir ocağın içinde ḥarām odunla bişmiş ta‘ām olsa ve yā bir ḥammām suyu ḥarām odunla kızmış olsa ol ḥarām ile olan kesib ḥelāldür. Ve ol ocaqdaki ḥarām odunla bişen ta‘ām ḥelāldür ve ol ḥammāmda gusül ḥelāldür fetvā ehli katında. Ammā taqvā ehli katında ḥarāmdur. Ve dağı [737] bir kimse bir ‘avratı nikāhlımdur diyüp yalan şāhid turgursa yā filān nesneyi aldım yā şatdım dise yā icāreye virdüm dise fetvāda ḥelāl olur taqvāda ḥelāl değıldür. Bundan maḥşud oldur ki kesib ḥabışlerden ve şüreti telbişlerden ḥazer eyleye ḥelāl ṭayyib ala getüre. Eđer su‘āl olunursa yā şerī‘at ehl-i ḥarām ‘avratı veyā ğayrı telbişāt ile isbāt olan nesnelere niye ḥelāl ḥüküm ider dirseñ cevāb oldur ki zīrā kâzīnün şāhid yalan idüğinden ḥaberi yoğdur zāhire nazār ider. Ve hem kâzī nikāhı cedīd [738] ve ‘ağdi cedīd maḥāmına kâ‘im olur ve hem kâzīler bir zāhiren isbāt olmuş kışşayı tāḥir eyleyüp fevri ḥüküm eylemeseler fāsiğ olurlar. Eđer ḥiç ḥüküm eylemeseler kāfir olurlar. Ol zārüretten ehl-i şerī‘ zāhir ile ‘amel iderler. Ve hem ḥakīkatde dağı ḥelāl olur dirler. Zīrā ḥükümle ḥelāl olması sâbit olmasaydı münāza‘a kesilmezdi ḥüküm kâzīye soñrağınun olurdı. Ḥakīkatde nazār evvelkinün olurdı. Ol zārüret maşlahatı için vardılar yalan şāhid ile olan ḥükümle ki kâzī ol şāhidlerin yalan olduğun bilmese [739] ol ḥükümle sâbit olan nesne zāhirde de ve ḥakīkatde de ḥelāl olur dediler. Muḥaşşıl ehl-i taqvā eyder: Fī nefse‘l-emir telbisdür dirler. Ve ḥükümle şübüt dağı zārüret-i eclī için olduğuna nazār iderler beynehü ve beyna‘l-lāh ḥelāl olduğun qabül eylemezler. Ve ammā ehl-i taqvā zāhirle iktifā ider belki zāhir aḥkāmda dağı bir nice vücūha nazār iderler. Meşelā bir kimesne ‘avratını üç ṭalağ boşadığına ikrār eylese dağı soñra ikrārumdan yalan söyledüm dise kâzī ikrārına nazār idüp ṭalağ üzerine ḥüküm ider. Müftī [740] bu kimse kendü kendin tekzīb eyledüğüne nazār idüp ‘avratı kendine ḥelāl olmasına ḥüküm eyler. Ol kimse muḥayyer olur iki qavilden birisin iḥtiyār eylemede. Ammā iki qavil ile bir uğurdan ‘amel cā‘iz değıldür. Yā kâzī ḥükmin yā müftī ḥükmin iḥtiyār eylemek gerekdür. Nitekim e‘imme‘-i erba‘a bir mes‘elede birer nesne iḥtiyār eylemişlerdür. Meşelā bir nesneye İmām-ı A‘zam ḥelāl ḥüküm eylemişdi İmām-ı Şāfi‘î ḥarām ḥüküm eylemişdi yā İmām-ı Mālik ḥağ dimişdi İmām-ı Aḥmed ibn-i Ḥanbel bāṭıl ḥüküm eylemişdi. Ol

dörüt mezhebden birisine [741] tâbi‘ olanlar bir imāmuñ mezhebin qabül eyledükden soñra imāmuñ ğayrınıñ sözile ‘amel eylemek dürüst değildir. Meğer mes’ele ola ki anda ğayrı imāmuñ dağı mezhebin ri‘āyet eylemek mümkin ola birbirine muhālif olmaya. Meşelā ittifākı yā ğayrı mütenāfi mesā’il gibi. *Ve li’r-racūli ve’l-mer’ete en yenteķile min mezhebi ebī ħanīfeti ilā mezhebi’s-şāfi’ıyyi ev bi’l-‘akis lākin bi’l-küllıyye lā fī mes’eletin vāhidetin.* Kezā fi’l-Cāmi‘u ve’l-Fetvā ve Mecmu‘a. Eğer su’āl idersen eyleye bu şeri‘at didükleri didüğüñ hemān bir i‘tibārī nesne imiş hemān ki bir ‘aqlı qavıce kimse [742] bir nesneyi ma‘ķül göre ol şeri‘at olurmuş. Nefse’l-emir bir ħaķıķati ħaķ ğod birdür. Meşelā yā Ħanefī didüğidür yā Şāfi‘ī yā Mālikī yā Ħanbelī didüğidür. Eğer birisi ħaķ olursa ğayrısı bātıl olur. Ve eğer cemī‘isi ħaķ olursa yā bu ħaķdur. Filān mezhebde baķıldur dimek ma‘nāsı nedür dirseñ cevāb oldur ki ħaķ birdür. Lākin ħuşuşile qanğısı idi ictihād itmeye i‘tibār olunur. Meşelā bir pādişāhuñ bir atı uğurlanmış olsa bir nice kimseye dise ki benim şol nişanlı [743] ve şol a‘lā mişüllü atım gitmişdür. Yürün şorun bulun bulanlara bu aşıl nesne vireyim diyü qavillerin gönderse ol atı arayı arayı giden qullar pādişāhuñ lafzından añladuķları nişān üzere birer at bulup getürseler pādişāhuñ atı bu atıñ birisi olsa lākin ğayrı atlar da dağı ol atıñ cemī‘-i nişānı bulunsa pādişāh ğayrılara dimez ki benim atım filān bulduğudur cüldeyi aña virürüm size virmezem dimez. Belki cemī‘isine ihsān ider. Zīrā pādişāhuñ her birisi pādişāhdan iştüği [744] nişān üzere sa‘y eyleyüp birer at getürdiler. İmdi e’imme’-i erba‘a dağı Ħaķ te‘ālā celle ve ‘alā ħazretinüñ kelām-ı şerīfinden Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmuñ ħadış-i şerīfinden qānūn-u ‘ulūm üzre bir ħuşuşdan birer mes’ele ictihād eylediler. Cemī‘isinüñ ictihād eyledüği mes’ele o ħuşuşdan añlanur. Lākin Ħaķ te‘ālā celle ve ‘alānuñ murād-ı şerīfi ol mes’elenüñ birisidür. Ğayrı e’immenüñ sa‘yı maķbül ve icrā-yı muzā‘ıķdur. Zīrā her birisi qānūn üzre sa‘yı da dirğ eylemişdür. [745] Allāhu a‘lem bila’s-şavāb. Ammā ālet-i esbāb ħarām olmağıla ħarām ħāşıl olmaduğı zīrā ħelāl nesne ya‘nī ħarāmıle zīrā eşyāya bi-ğayr-ı ħaltın muķārin olmağıla ħarām olmazdur. Günāhı isti‘māl eyleyen boynına. Ħelāl kendü yine ħelāldür dir. Ammā ehl-i taķvā sebebine nazār iderler görürler ki ol nesne ħarām nesneyile ħāşıl olmuşdur ol ħarāmuñ anda eşeri zāhir olmuşdur. Anıñçün qabül eylemezler ve dağı bir kimesne şu şuarırken bir kimse anıñ şuyın uğrulatoryup uğrın şormaq fetvāda ħelāl taķvāda değil. [746] Ve ağaç dikmesin uğrulatoryup dikse ol dağı eyledür. Bir kimsenüñ rızķında ħarām olsa cemī‘isi yā ekşeri ħarām idüğin bilseñ yimek ħarāmdur. Ammā ekşeri ħelāl idüğin bilseñ yimek fetvā kıtında ħelāl taķvā kıtında değil. Ve dağı bir

kimse haram akça ile ta' am alsa meşelâ ol eğer haram akçayı gösterüp anuñla bazar eyleyüp anı sayar ise yine ta' am haram eğer haram ile bazar idüp helâl sayarsa haram eğer helâl gösterüp bazar idüp haram sayarsa yahud helâl eğer haram göstermeden [747] bazar idüp dağı haram virse ehl-i fetvâ katında helâl takvâda değil. Ve dağı bir kimsenüñ haram yumurtasını tavuğa başdursa dağı yavru çıkartmak fetvâda ol yavrular helâl takvâda değil. Ve dağı helâl tavara haram tavar aşırup dölün almağı buña kıyas eyle. Ammâ dişi haram tavadan helâl tavar aşırup dölün almağıla şeri'atde dağı helâl olmaz. Cemî'i döl ol haram dişi tavâr issinüñdür. Nitekim bir kimesne ğâyib iken öldi şanup 'avratını bir kimseye nikâh eyleseler ol ğâyib kimesne [748] gelüp ol 'avratdan oğul kız toğmış bulsa ol soñraki erden tođanuñ cemî'isi ol kimseye hüküm olunur gelüp da'vâ eylediği vağtin. Ve dağı ağar şular bağ şoğaklarında ve bağ bostân bozındısından yolunan yemişler fetvâda helâl takvâda değil. şeri'at iki kat bir nesne gibidir. Taşra yüzine fetvâ ve ruşşat dirler ve iç yüzine takvâ ve 'azîmet dirler. Ehl-i şeri' taşra yüzile 'amel eylerler. Ve hem 'avâmu'n-nâs anuñla hüküm iderler zirâ âsân-ı vecihdür. Takvâ ğâmız olduğından iltizâm idemez. [749] Ammâ ehl-i takvâ kuvvet-i 'azimleri olduğı sebebden hem zâhir şer'i hem bağın şer'i ri'âyet iderler. Yalıñuz zâhir ile iktifâ itmezler. Eğer bağına muğâlif ise ehl-i takvâ ile ehl-i fetvânuñ meşeli aña beñzer ki bir mecrûh ve eli ayağı kesilmiş nesneyi tabîbe getürseler gör şol kimsenüñ cânı var mı yoğsa ölmüş mi diseler tabîb görse ki cânı vardur ölmemişdür bu kişi didi. Ya'nî ehl-i fetvâ falan nesne fâsid değil şağîhdür dir ehl-i takvâ cirâheti olmayup eli ayağı şağ olsa ve şiğhat ve kuvvet olmasına [750] i'tibâr iderler ve câ'ize ve za'ife ruşşata ki ve şağîhe i'timâda eylemezler. *Ve'l Mu'ameleti's-Şer'iyyeti elletî yete'ârefuhâ e't-tüccârü câ'izün yerfa'u'l-ĥurmeti 'an mâlihîm ve yedfe'u ihtiyâcü'n-nâsi 'an zarûrethîm ve sûretü'l-mes'eleti mezkûratün fi'l-bezzâziyyu ve ĥulâşatü'l-fetevâyi yehüzü řirâ'ü beyzatü'l-megâmirîne ve cûn âtihim izâ 'alime ennehü eĥadühümâ ĥumâran ve lâ ye'se bi'l-büyü'i elletî yef'alüha't-tüccârü tehĥarüzen 'an li rabbivâ ve 'inde muĥammedin yükreĥü izâ lem yekün muğtarran lâkinne'l-ribbâ e's-şariĥi ĥaramün [751] müsteĥilleĥü kâfirün ve fi'lihi min bi ğayri istiĥlâlin min kebâ'iri'l-fisĥi ve'l-meâşî ve'l-müzâribeti müsteĥabbün maĥbûlün.* Ya'nî işşisin yarıya ortak olmak gökcekdür ve mübarekdür ol ĥayrı kesilmeden yedi kiřinüñ. Beşinci oldur ki: Mescid binâ eyleye. Fezâ'il-i binâ'i mescid. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Men binâ li'l-lâhi beyten ya'büdu'l-lâhe te'âlâ fîhi min mâlin helâl beniye'l-lâhü beyten fi'l-cenneti min dürretin ve yâkûtin.* Dimek olur ki: Bir

kimse bir ev yapsaydı Hâk te'âlâ celle ve 'alâ hazretine 'ibâdet olmak için helâl mâldan [752] Hâk te'âlâ celle ve 'alâ ol ev yapan kişiye cennetde bir ev yapar dürden ve yâkıtdan dir. Ve dağı Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimse Hâk te'âlâ celle ve 'alâ hazreti için bir mescid yapsaydı Hâk sübhânehû ve te'âlâ hazreti cennetde ol kişiye her qarışı başına ya her bir zirâ'ı başına kırık biñ kerre biñ şehir virür altundan ve gümüſden ve yâkıtdan ve zebercedden ve lü'lü'den. Ve her şehirde biñ kerre biñ ev var ve biñ kerre biñ taht var. Ve her tahtın üzerinde biñ hürî'in var. Ve dağı her evde bir hizmetkâr [753] cāriyye var. Ve dağı her evde kırık biñ ſofra var. Her ſofranuñ üzerinde kırık biñ kerre biñ çanağ var her çanağda kırık biñ kerre biñ dürlü ta'am var. Hâk te'âlâ celle ve 'alâ hazreti bu kişiye bu kadar hürilere varmağa ve bu kadar ta'amı yimeğe ve ſarâb içmeğe kuvvet virür dir. Ve dağı Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimse ki mescidleri mekân idinmeği ihtiyâr eylese Allâh te'âlâ celle ve 'alâ ol kişiye beş dürlü ikrâm ider. Evvel ma'îſet darlığı var ise gider. İkinci kabri münevver olur. Üçüncü kıyâmet gününde [754] kitabı ſağ elinden virülür. Dördüncü ſırâtı yıldırım gibi geçer. Beſinci cemâlile salını ſalını cennete gider. Ammâ ol altıncı kiſi ki hayrı kesilmez muſhâf vaqıf idendür. Ol muſhâf okunduğça okuyana ſevâb yazılır aña dağı ol kadar ſevâb yazılır. Ve Qur'an-u 'azîmü'ſ-ſân okuyanuñ ſevâbı neydüğün bildin. Huğûğ-u evlâdda beyân olunmuşdur. Yedinci kiſinüñ ki hayrı kesilmez kiſinüñ ſâlih oğlı kalmağdur. Ol ſâlih oğlı itdüğü sadâkat ve istiğfâr yarusı ataya anaya vâſıl olduğundan ğayrı [755] ol veled-i ſâlihüñ bir gökcek koğusu dağı çıkar kabirde akrâbâsından yüz kişiye dek varır yetiſür anlara râhat olurlar. Bu veledde hayır du'â iderler. Ammâ veled fâſık bî-namâz olsa iſlanmış kelib râyihası gibi bir çirkin koğuş çıkar kabirde bu miğdâr kişiye dek yetiſür. Dağı anlar aña la'net iderler. İſde cima'dan evlâd murâd olunmağdan fâ'ideyi iſitdüñ. Âdâbu'l-cimâ'u'l-helâl. Ve dağı evlâddan ğayrı nefſüm sâkin olsun diyü cima'da niyyet eylemek gerek yâğûd 'avratı hağğın edâ eyleyeyin diyü niyyet eylemek [755] gerek. Hemân ſehvet-i nefsi murâd eylememek gerek. Ve dağı nefsinde ğazab var iken yâ ğam var iken veyâ ſiklet veyâ ğâyet acıla veyâ ğâyet toğıla veyâ 'avrat uyurken veyâ rızâsı yoğiken cimâ' eylememek. Zirâ eyleye cimâ'uñ evlâddan zararı zâhir olur. ſir'a ſerhinde Menbe'u'l-Âdâbda nağil ider. Bir kimse yemiſ ağacı altında cimâ' eylese idi veled zâlim ola. Eğ er ezân ile ikâmet arasında eyleseydi mürâyi ola eğ er gevdesi pak değı iken cimâ' eyleseydi bağîl ve pinti ola. [757] Eğ er ſa'bân ayı niſfinda cimâ' eylese hayır olmaya. Eğ er güne qarſu eylese uğursuz ola. Eğ er

yıldıza karşı eyleseydi münāfık ola meğer ki döşek içinde ola. Eğer sefere gidecek gice eyleseydi atasının kendünün malını fıska çürüde. Eğer karın tok iken eylese veled zararlı ola. Eğer tok değil iken iderse zararı az ola ve nefsi yeyni ve çabuk ola. Eğer ‘avrata gücile cimā’ iderse idrāki olmaya gevden ola. Ve dinilmişdür ki dörüt nesne ‘ömri yıkar. Gāh olur ki helāk ider. [758] Biri tokıla ya‘nī imtilā iken hāmmāma girmek. İkinci tuzlu kuru et yimek. Üçüncü imtilā iken cimā’ eylemek. Dördüncü kararı ‘avrata cimā’ eylemek. Kezā fī Bustānu’l-‘Ārifin. Ve dağı ayuñ evvelinde ve ortasında ve āhır gününde cimā’ eylememek gerek. Zīrā ol günlerde şeytān bile cimā’ eyler. Ve dağı çin şabāhdan ve aḥşama yakın cimā’ eylememek gerek mürüvetsizlükdür. Cimā’ uñ günleri cum‘a gicesidür ve günidür. Ve dağı düşünbe gicesidür ve günidür. Ve pençşenbe [759] gicesi ve günidür. Ve eğer düşünbe gicesi eyleseydi veled Kūrān okuyucu ola. Ve eğer sehşenbe gicesi eyleseydi var cömerid ola ve merḥamet ehli ola. Eğer pençşenbe gicesi eyleseydi ‘ālim zāhid ola. Ve eğer pençşenbe gün öyleden sonra eylese zāhir bāḥin ehli ola ḥattā şeytān andan kaçır ola. Eğer cum‘a gicesi eyleseydi zeyrek ‘ālim ve muḥliş ‘ābid ola. Ve eğer cum‘a gün öyleden öñdin cimā’ eylese veled dünyāya sa‘id gele āhirete şehīd gide dir. Bu mesā’il küllinā ḥadīş-i şaḥābe [760] ve ḥikāyet-i selef ve āşār-ı aḥbār birle şābitdür fī Menba‘ı’l-Ādāb. Ve dağı Menba‘ı’l-Ādāb eyitmiş ayuñ evvel gününde ve āhır gününde cimā’ dan ḥāşıl olan evlād mecnūn olur dimiş. Meḥālib-i aḥvāl-i cimāyı beyān ider. ‘Alī ibn-i Ebī Ṭālib ve Mu‘āviye ve Ebū Hureyre rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhū eyder: Bu üç günde olan cimā’ kerih görmişlerdür. Ve dağı eyderler: Öyleden evvel yāḥūd şabāḥ yeri aḡarıken ibtidā ol vaktin cimā’ eyleseydi veled ehl-i kerem olup ululardan ola. Eğer öyleden sonra eyleseydi veledüñ gözleri şaşı ola. Eğer yekşenbe [761] yā çiharşenbe gicesi cimā’ eylese veled ḥarāmī ola kanlar dökici ola. Ve eğer ramazān bayramı gicesi cimā’ eyleseydi veled ataya anaya ‘āşī ola. Eğer kurbān bayramı gicesi eyleseydi veledin barmağı altı ya dörüt ola. Eğer ‘avrata örü tırurken cimā’ eyleseydi veled döşeğe bevil idici eğer ‘avrata cimāyı ‘avratuñ kız kardeşine kerim olup dağı yā ḡayrıya kerim olup ol kerim niyetiyle cimā’ eyleseydi veled muḥanned ola yā‘nī yaramaz fi‘illü ola. Ve dağı cimāyı perdeli ve mestüre yirde gerek. [762] Ḡayrı ‘avratdan ve evlāddan ve ḡayvānātdan kimse olmamak gerek. Ve muşḡaf yanında dağı olmamak gerek meğer üzeri örtülmüş ola. Ve cimā’ dan evvel ere dağı ‘avrata dağı bir pāre bez ḡāzır eylemek gerek cimā’ dan sonra ud yirlerin silmek için. Zīrā silinmeseler yaşları biri birinüñ bedenine bulaşır. Eyleye birbirinden muḡabbet eksilür buḡuzları artır dir. Ve dağı

ikisi de tamām çıplağ olmayalar. Birisinin bir perdesi gerekdür yā gömlek yā ğayrı nesne. Ve dağı cimā‘ ider birbirinün [763] ud yirlerine bağmayalar. Zīrā veledin gözleri zararlı olmağ ekşeriyā andan hāşıl olur ‘ömrinün yā evvelinde yā āhirinde. Ve dağı erde ‘ömrinün āhirine yakın a‘ mā olur olduğı andandur dirler. Ammā İbn-i ‘Abbās rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü eyder: Cimā‘ a kavī olayım diyü bağsaydı cā’izdür. Ve fuğahā eyder: Ve dağı cimā‘ iderken söylemekden ve iderken söylemekden veyā çok öpüşmekden hāzer vardur. Zīrā veledin kulağı ve dili zararlı olmağ gerekdür andandur dir. Ve dağı cimā‘ ider olduğı vağtin sünnet [764] oldur ki evvel öpüşmek ve oynamak gerek tā ‘avratın gözleri süzüle dağı andan cimā‘ eyleye. Ve dağı veledin endāmı tamām ve selāmet üzerine olmağ ekşeri andandur. Ya‘nī gözleri süzüldüğü vağtin ma‘lūm olur. Muğaşşal ‘avratuñ gözleri süzüle dağı andan cimā‘ eyleye ya‘nī gözleri vağtin cimā‘ sebebindendür. Ve dağı cimā‘ eylemelü olduğı vağtin ‘avratuñ beli altına bir nesne kıoya sehel yüksele. Ve dağı andan cimā‘ eyleye. Ve dağı cimā‘ hīninde er ayağı parmağlarınıñ üzerine gele ve dizlerini kıaldura ve uyluğlarıyla [764] ‘avratuñ uyluğını berk kıavzaya şıka ve göğsini ‘avratuñ göğsinden yukaru kıaldura tā şehvet dökülünce. Şehvet dökülmeğe yakın olıncağ dizlerin indüre göğsini ‘avratuñ göğsi üzerine yüzün yüzi üzerine kıoya kendüyi ‘avratdan yaña kıoya şıka tā şehvet dökülünce tura. Andan şoñra pāre dağı eğlene tā ‘avratın dağı murādı tamām ola. Eđer ‘avratuñ şehveti dökülmeden er ‘avratuñ üzerinden kıalıksaydı ol gününñ bāķisini ‘avrat keslān ola ya‘nī bedenininñ kıuvveti olmaya ve ‘aķıl dağı müteğayyir ola. [766] Çünki ‘avratuñ dağı şehveti dökile bir miğdār. Bir miğdār dağı eğleneler şoñra ellerine bir pāre bez alalar silineler. ‘Avratuñ sağ yanından ine dağı bir miğdār sağ yanları üzerine yatalar. Uyumağ kıābil ise uyuyalar. Eđer tekrār cimā‘ a kavī olam dirlerse tahāret ideler. Eđer ta‘ām yimek murād iderlerse ağızların ve ellerin yuyalar. Elin ağızın yumadan cünüble ta‘ām yimek mekrūhdur cüzām rencine sebab olur. Ve dağı ğusli te’ğīr eylemeye. Zīrā cünüb olan yere ve kelib ve yazılı şüret olan yire melek [767] inmez. ‘Azīzlerden birisi bir şağış vāka‘ ada gördi eyder: Hālün nedür? Ol şağış eyder: Kıabre girdüğüm vağtin oddan bir gömlek geydürdiler dir. Ol ‘azīz eyder: Ne sebebden? Ol eyder: Bir gün cünüble yürüdümdi andan ötüri dedi. Dağı ilk ağşamdan cimā‘ eylemek mekrūhdur cünüble yatmamağ için. Međer nefsi ğāyet ıztırāb ide. Ve eđer cimā‘ idüp yatur olsaydı bevil ide dağı andan uyuya. Eđer bevil eylemeden yatup çok uyusaydı bevil tütķunluğınınñ marazı hāşıl olur. İbn-i Menta‘ eyder: Cāhil mağrūr [768] olup dimesün ki ben niçe niçe bevil eylemeden yatdum hiç nesne olmadım dimesün. Uğrı evvelki uğrılığda ele girer

olsaydı ‘ālemde bir uğrı olmayaydı dir. Ya‘nī ekşer cimā‘ idüp dağı bevil eylemeden yatan bevil tutkunluğu marazına ol def‘ada uğrasaydı ‘ālemde bir kimse eyle eylemezdi. Ya‘nī şoñra şoñra olur dimek olur. Ve dağı cimā‘ ‘avratuñ gökcek ve ziynetlü yerine bağa çirkin nesnelere bakmaya. Zīrā ol hīnde kişi neye bakarsa veledin rengi eyle olur. Ve dağı ‘avrat hāmil [769] hīninde hūşūşile hāmlūñ üçüncü ayında ya dördüncü ayında ayva isti‘ māl eyleseydi veledin şūreti gökcek ola. Rivāyet olunur ki: Bir kavim evlādlarınınū nebīlerine şikāyet eylediler. Hāğ te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti ol nebīye vahiy eyledi ki hātunları hāmile iken ayva yemesini isti‘ māl eylesünler dedi. Lākin ayvayı çok yimekten kulunç hāşıl olur. Ve dağı hāmile ‘avrat zārūrī olduğa kan aldurmaya. Ve dağı veled deprendükden şoñra hacamat itdürmeye ve sülük urmaya. Ve deprendükden [770] şoñra toğmağa yakın olunca yine hacamat ve sülük idinmeye. Ammā vilādete qarīb idinse cā‘izdür. Ve dağı cimā‘ hīninde şehvet dökülür iken eyü ma‘nīler şulehālar fikir eyleye yaramaz nesnelere fikir eylemeye. Zīrā ol hīnde ne fikir iderse veledin tabī‘ati eyle olur. Evliyā ve enbiyā ve gökcek ma‘rifetler fikir eyleye veledün hulķı gökcek olur. Ve yaramaz nesnelere fikir eylerse hulķı yaramaz olur. Ve şehvet dökülürken şehvet fikir eylemeye. Zīrā ol hīnde şehvet fikir eylemeden ‘ağla zārār olur. [771] Ve ba‘zılar ağar şuya da nazar eylemeye dir. Ve dağı erin şehveti evvel gelseydi veled atasına beñzer. Ve ‘avratuñ şehveti evvel gelseydi veled anasına beñzer. Ve ba‘zılar eyder: Erile ‘avrat ki cimā‘ vaķtinde şehvetleri dökülür ikisininū dağı ruħları ‘ālem-i ervāha uçarlar. Veledin bedenine gelecek rūha yetişirler. Şol iki toğan bir kuşa şalınmış gibi kangısı evvel irişüp alarsa eyle olur. Meşelā er rūhı evvel irişüp çalarsa ol veled oğlan olur ‘avrat rūhı evvel irişüp çalarsa [772] ol veled kız olur. Ve dağı er ‘avratuñ ardı tarafından ve yanı tarafından Hāğ te‘ālā celle ve ‘alā buyurduğı yire varmağ isteseydi ‘avrat meni‘ eylemeye. Zīrā ‘avrat erin ekinliğüdür. İkinci tohumı yirin kangı tarafından ekerse olur. Nitekim Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti buyurur. *Nisā’iküm harşün leküm fe’ tū harşüküm ennā şı’ tūm*. Lākin er ‘avratın Hāğ te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti buyurmaduğı yerine varmağdan ve hayzile ve nifāsī hālinde varmağdan ‘avrat meni‘ eyleye. Eğer meni‘ olmazsa ‘avrat eri zehrile [773] helāk eylemekden günāh yokdur. Ve eğer ‘avrat eri meni‘ eylemese ere nice la‘net olursa ‘avrata dağı eyledür. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir ölmüş ‘avratuñ hāmlı deprende idi şol tarafından yarup çıkaralar. Kezā fi Şerhi’n-Niķāye ve fī kavli’l-‘ulemā ekşerü ve ‘inde’s-Şevrī: *Yetrükü hattā yüskünü’l-veledü şümme tedķunü*. Ve’l-evvelü eşahhun. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir ‘avrat hayzı müddetinū evvelinde bir sa‘at āhirinde bir sa‘at

kan görseydi arasındakiı tıhur dağı ĥayızdur. Nifası dağı buña kıyās eyle. Ya' nı ara yirlerdeki [774] şavım yine kazā eylesün. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir ' avrat ĥayızi müddetinden bir gün ĥayız görse şavımı řalāti terik eyleye. İrtesi ĥayız görmese kıla ğusül eylemeden. Üçünci gün yine görse terik eyleye. Dördünci gün yine görse bu gün ğusül idüp andan kıla dir. Ve dağı bilmek gerekdür ki talağ ' iddetin çeken ' avrat otuz toğuz günde üç ĥayız gördüm dise inanalar ğayra nikāĥ ideler. Ve dağı bilmek gerekdür ki mu'allime ' avrat ĥayız görseydi Kerĥı eyder: Kelime kelime ta' lım eyleye ve ara yirlerde sākın ola dir. [775] Ve dağı bilmek gerekdür ki ramazānuñ bir günü içinde oğlan bālīg olsa yā kāfir müslimān olsa yā ĥasta řađ olsa yā müsāfir muķīm olsa yā mecnün uşlansa yā ' avrat ĥayızından ve nifāsından berı olsa ol günüñ bākisi oruç tıtalar. Dağı řoñra ol günü kazā ideler dir. Ve eđer bu didüğüümüz řabāĥ yeri ağarmazdan bir sa' at evvel olsaydı yatsu namāzın kazā ideler. Međer ĥayızn nifāsın ekşer müddetlerinden evvel kesilmiş ola abdest ve ğusül idecek miğdar zamān olmayınca ' iřā [776] lāzım olmaz. Ve dağı müsāfir veyā marız ramazānuñ günlerinde şavma niyyet eyledükden řoñra yiselerdi yāĥūd gice řađ iken niyyet idüp gündüz ĥasta olup yiseydi günine gündür. Ammā ağlığdan yā susuzlığdan buñalsa idi keffāret vācib olur. Ĥilāfen li'l-ba' z. Ve dağı farız nāfile kazāsın da' vetde yiseydi hemān kazā bir gün lāzım olur. Ne đadar tekrār olursa dağı ammā orucın öyleden řoñra da' vet için şımağ ĥarāmdur. Ve dağı bir kimse ramazān gicesi [777] řabāĥ değil şanup cimā' iderken ezān işitse işitdüği gibi gerisine çekerse günine gün ve eđer ilerisine yiterse keffāret lāzım olur. Ta' ām yirken ezān işitmeği buña kıyās eyleyeler. Ve fı Muđaddimeti'l-Ĝazneviyyu ve se' ahü. Ve dağı ĥayıza eđer cünüb Ķur'ān oğuyalar ve yazmayalar. Ammā bunlar du' ā niyetine bir iřin evvelinde bismi'l-lāĥi'r-raĥmāni'r-raĥım ve āĥirinde elĥamdü li'llāhi rabbi'l-' ālemın dimek cā' izdür. Ve dağı zikir ve du' ā ve tesbıĥ ve řalavāt cā' izdür. Ve dağı Ķur'ān şabından ya' nı kesesinden yapışmağ gerek. Ammā řeri' at [778] kitāblarında yañıla yapışmağ cā' izdür. Ve ba' zılar eyder: Muđdiř kimse muřĥaf oğusa varağlarını kıalem ile bıçağile döndürüp oğusa cā' izdür dir. Ba' zılar eyder: Beyāz yerinden elile döndürüp oğusa dağı cā' izdür. Lākin evlā efzāl abdestile yapışmağ yā teyemmüm ile oğumağdur. Ammā ĥoca uşağına abdest tekliş eylemeyeler muĥayyer ideler. Ve dağı cünüb ağzın yumağıla Ķur'ān oğumağ ve elin yumağile muřĥafa yapışmağ cā' izdür ĥicāb mađāmında. Ve dağı bilmek gerekdür ki yayan yürürken [779] ve binid üzerinde Ķur'ān oğumağ cā' izdür. Yir pāk olursa ve döşekde yaturken dağı cā' izdür eđer başı döşekden taşra ise eđer içre ise mekrühdur. Ve dağı uyur kimse kıatında ve

kātib vesā'ir ehl-i meşgale katında ve bāzār içinde ve nā-pāk yirlerde Qur'an okumak mekrūhdur. Ve daḥı meyyiti defini ḥininde Qur'an okumak mekrūhdur ḳablehu ve ba'dehu okuya. Ve daḥı ḳoyunuñ yā ḡayrınıñ zekeri yā ḡayāsı yā bezi ṭā'āmda bişmemiş olsa idi ṭā'ām mekrūh deḡildir. Ammā anları yemek mekrūhdur. [780] Ve daḥı mescidde ayak ḳabın ḳıçarmak için mevzi' olan yirden ḡayrı yirde ayak ḳabın ḳıçarmak ve ayak ḳabile başmak mekrūhdur. Ve daḥı bilmek gerekdür ki bir kimse mescide yā ḡayrı yirlerde ayaḡı ḳabın ḳibleye ḳarşu ḳıçarup ḳibleye ḳarşu geyse iki rek'at maḳbūl namāz ḳılmışca şevāb bulur. Ve daḥı ayak ḳabını ve tummānı ve ḳaftānı ve gömleḡi yeñini şaḡından geyüp şolından ḳıçarmak sünnetdür. Ve daḥı abdestden soñra ıbrıḡı ṭoldurup ülkin ya'nı ibiḡini ḳibleye ḳarşu ḳosaydı abdesti şınınca [781] muttaşıl şevāb bulur namāz ḳılmışca. Ve daḥı bilmek gerekdür ki namāz ehli olan 'avrat ḡayıza olsa her namāz vaḳtinde abdest alup namāz ḳıldıḡı yerde namāz ḳılacaḡ miḡdārı tesbīḡ ve tehlīl eyleye tā ki andan 'ibādet virdi eksilmeye dir. Ve daḥı 'avratuñ elli yaşından soñra gördüḡi ḡayız deḡildir. Ve biḡi Yüftā ve Fetevā-yı'l-Ḥacda ve Fetevā-yı Tatarḡānide eyitmişdür: Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṭe'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *İze'staḡfertü'l-ḡayizu fī vaḳti külli şalātin seb'ine merreten kütibe lehü elfi rek'atin ve ḡufıra lehā sey'üne [782] elfi zenbin ve refe'a lehā elfi derecatin feü'ti lehā bi külli ḡarfın min istiḡfāriḡā nūrün ve kütibe lehā bi külli 'ırḡın fī cesedihā bi külli ḡacdetin ve 'umretin.* Dimek olur ki: Ḳaçan kim ḡayıza 'avrat her namāzuñ vaḳtinde yetmiş kerre istiḡfār eylese ol 'avrata biñ rek'at namāz şevābı yazılır yetmiş biñ ḡünāhı yarlıḡanur ve ol ḳadar derecesi yücelür ve istiḡfārınıñ her bir ḡarfi şaḡışınca bir nūr vireler ve daḥı gevdesinde olan ṭamar şaḡışınca ḡac ve bir 'umre şevāb vireler. Ve daḥı bilmek gerekdür ki bir kimse [783] bir cāriyyeye mālīk olsaydı aña cimā' eylemek yoḡdur istibrā eylemedin. Ya'nı cāriyenüñ raḡminde kimsenüñ menisi var mıdur yoḡ mıdur ma'lūm olmadın. Ol mes'eleyi istibrā tafşīli fuḡahā kitāblarında ṭaleb oluna. Ve mālīk olmak oldur ki gerek cāriyyeyi kāfirden kendi ḳıçarsın ve gerek şatun almaḡile gerek girmeḡile gerek mīrāşdan gerek ḡıbeden gerek ḡulu'dan gerek cināyetden gerek şadāḡatden gerek şabī mālından almaḡile gerek şabīnüñ babası gerek vaşisi şatmış olsun. Ve daḥı gerek [784] 'avratdan almış olsun ve gerek me'zūtdan ve gerek meḳātibden veyā cāriyyenüñ rızā'dan veyā ḳardaşından veyā cāriyyenüñ anasına vaṭi' iden bāyi'den ve yāḡūd bāyi' uñ atası ve yāḡūd oḡlı cāriyyeye vaṭi' itmiş ola ve yāḡūd cāriye ḳız oḡlan ola bu şüretlerin cemī'isinden istibrā eylemek vācibdür. İstibrā eylemeden cimā' yoḡdur. Bu mesā'ilüñ delīlin bilmek isterseñ Hidāyeye ve şerḡlerine nazār

eyleye. İhtiyârda eydür: Bir kimesne bayın ıalāk boşadığı ‘avratı ‘iddeti içinde almağ [785] cā’izdür. Ammā ‘iddet içinde ğayrılar olmaduğına sebep oldur ki rağminde ğayrı kimse menisi var mı yok mı anı bilmek içündür. Lākin evvelki er hađķında aña ihtiyāç yokdur. Zīrā kendi menisidür var ise dağı. Ve dağı bilmek gerekdür ki ‘avratuñ er üzerindeki dünyevī nefsānī huđūķları beyān olundu ise huđūķ-u uđrevī beyān olunur inşā’allāhu’l-emir. ‘Avratuñ er üzerindeki uđrevī hađķı didüğümüz dīn bābıdur. Ere lāzımdur ki ‘avrata dīn beyān ta‘līm eyleye. Ol dağı dörüt dürlüdür: [786] Birisi Allāh hađķı. İkinci er hađķı. Üçünci ata ana hađķı ve evlād vesā’ir akrabā hađķı. Evvelki hađķı ğayrısı beyān olundu. Lākin tekrār aña ihtiyāç yokdur. Dördünci komşı hađķıdur. İnşā’allāhu te‘ālā beyān oluna. Ammā evvelki hađķı Allāhu ‘azīmü’ş-şān hađķıdur. Ol dağı iki dürlüdür. Biri i‘tikād bābıdur. Biri dağı ‘ameliyyāt bābıdur. Evvel vācib olan i‘tikād bābıdur ta‘līm ki ta‘līm eyleye eđer Müslim ise eđer kafir ise dīn telķin eyleye. Eđer qabül iderse hoş ve eđer eylemezse [787] ta‘zīr eyleye. Fağrı’l-İslām Pezdavīde eyitmiş: Her kişı kim aña imānuñ vaşfin şorsalar bilmese Allāhu ‘azīmü’ş-şān hađretinüñ lāyık olan şıfat nedür Hađ te‘ālā celle ve ‘alā hağreti andan münezzeħ olduğı şıfatlarından Hađ sübhānehü ve te‘ālā hağreti cemī‘-i şıfat-ı ğamīde ile mevşuf ve cemī‘-i ‘uyübdan münezzeħ idüğin bilmese ve dağı Muğammed Muştafa şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem vesā’ir enbiyā hađ olduğın ve dağı Hađ te‘ālā celle ve ‘alādan ve āğiretten ğaber virdükleri hađ olduğın bilmese mü’min değıldür dedi. Ve dağı [788] İmām-ı Muğammed Cāmi‘u’l-Kebīrde eydür: Bir çocuğçağaza ki ata ana buyursa bu didüğümüz gibi imān vaşfin bilmese ğattā ara virseler dağı bu vechile imān vaşfin şorsalar bilmese mürted olup bābın ıalāk boş olur. Zīrā ata ana yanında iken anlara tab‘iyyetile mü’mine ğüküm olundu çünkü bāliğa olup ere virüldükden soñra müstaķil mü’mine ğüküm olur müstaķil mü’minler ğod imān vaşfin bilmese kāfir olurlar. Eyle olsa ere lāzım oldur ki şariĥ teftiş eyleye ta‘riż tariķile ta‘līm eyleye. Evvel bildüre ki [789] Allāhu ‘azīmü’ş-şān hağreti birdür şerīki yokdur. Qavlühü Te‘ālā: *Lev kāne fīhimā ālihetün ille’l-lāhü lefesedetā*. İkinci bildüre ki evveldür soñradan olma değıldür ve āğirdür ‘ākıbet helāk olup gitmek yokdur. Qavlühü Te‘ālā: *Hüve’l-evvelü ve’l-āğiru*. Üçüncü bildüre ki kimseye beñzemez ve kimse dağı aña beñzemez. Qavlühü Te‘ālā: *Leyse kemişlihi şey’ün*. Dördüncü bildüre ki kimseden toğmamışdur ve kimse dağı andan toğmamışdur toğmaz. Qavlühü Te‘ālā: *Lem yelid velem yüled*. Beşinci bildüre ki bir mekān yokdur zīrā mekānda olan mekāna muĥtāç olur. [790] Hađ tebareke ve te‘ālā celle ve ‘alā ğod ihtiyācdan münezzeħdür. Ve bir dağı buña

mekānuñ yuḡarı ucu ‘arşdur aşığısı şerādur. Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā ‘arşdan şerāya cemī‘-i maḡlūḡātı yaratmadın nice mekānsız ise şimdi daḡı eyledür. Bir kimesne dise ki Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā filān mekāndadur dise meşelā ‘arşdadur ve yā göklerdeyür dise yā yuḡarudan berü baḡar dise ve Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā yuḡaruda ve aşığıda dise eḡer te‘vilsiz dise kāfir olur. Ve fi‘l-ḡadış-i ḡavlüḡü te‘ālā: *Ve lā yes‘ā arzı ve lā semā‘i ve lākin [791] yese‘anī ḡalbü‘l-mü‘minü‘t-taḡıyyü‘l-naḡıyyü*. Ve altıncı bildüre ki Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā cemī‘-i ‘ayıbdan münezzeḡdür berīdür. ḡavlüḡü Te‘ālā: *Sübhāne‘l-lāḡü ‘ammā yeḡülü‘z-zālīmüne ‘ulüvven kebirā*. Ve cemī‘-i şıfat ve kemāl andan mevcüddur. ḡavlüḡü Te‘ālā: *Veleḡü‘l-meşelü‘l-a‘lā*. Ya‘nī şıfatü‘l-‘ulā. Ve yedinci bildüre ki ḡayr u şer Allāḡu ‘azīmü‘ş-şān ḡazretlerinüñdür. Ve cemī‘-i nesneyi ḡalıḡ iden Hāḡ te‘ālā ḡazretidür. ḡavlüḡü Te‘ālā: *Va‘l-lāḡu ḡalaḡaküm ve mā te‘melün*. Ve daḡı bildüre ki gökden inen melekler kitāblar ve muşḡaflar ḡaḡdur ve cemī‘-i peyḡamberler ḡaḡdur ve ḡabir ‘azābı [792] ḡaḡdur ve ḡıyāmet ḡüni ḡaḡdur ve ḡışāb ve şu‘āl ḡaḡdur ve mīzān ve şıraḡ ḡaḡdur ve cennet cehennem ḡaḡdur ve daḡı cennet cehennem şimdi vardur ve ḡıyāmetden şoñra daḡı ebedī ḡalur helāk olmaz diyü i‘tikād itmek ḡerek. *Küllü şey‘ün ḡālikün illā vecheḡü* didüḡünde helākden murād def‘aten helāk dimekdür. Beḡāyī münāfī deḡildür. Yāḡūd Hāḡ te‘ālā ḡazreti celle ve ‘azemetehü ḡazretinüñ vücūdına nisbet dimekdür. Tafşīl-i tevcīhini bilmek isterseñ kelām kitāblarına naḡar idesin. Daḡı Allāḡü te‘ālā celle ve ‘alā [793] ḡazretinüñ biriliḡinden berü ne var ise zikir olunan ere bilmek ve ‘avratına bildürmek farızdur. Ve farız tamām olduḡdan şoñra ehl-i sünnet cemā‘at mezḡebinden ta‘līm eyleye. Zīrā ḡazret-i Muḡammedü‘l-Muşḡafā şalla‘l-lāḡu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden şoñra yetmiş üç bölük olmuşdur. Ol yetmiş üç bölüḡüñ yetmiş ikisi ehl-i bid‘at ve ehl-i hevā dirler. Anlar ehl-i nārdur. Nitekim Rasūlü ekrem şalla‘l-lāḡu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *ḡad iḡtereḡati‘l-yehūdu iḡdā ve seb‘īne firḡatün küllühüm fi‘n-nāri illā vāḡidetin vāfeteraḡati‘n-naşārā işnā ve seb‘īne [794] firḡaten küllühüm fi‘n-nāri illā vāḡideten fesetifruḡu ümmetī şelāşe ve seb‘īne firḡaten küllühüm fi‘n-nāri illā vāḡideten*. Dimek olur ki: Yehūdā Mūsā Mūsā peyḡamber ‘aleyhi’s-selāmdan şoñra yetmiş bir bölük oldı. Bir bölüḡünden ḡayrısı cehennemlikdür. Ve daḡı Naşārā ‘İsā peyḡamber ‘aleyhi’s-selāmdan şoñra yetmiş iki bölük oldı. Bir bölüḡünden ḡayrısı cehennemlikdür. Ve bundan sehil şoñra benüm ümmetim daḡı yetmiş üç bölük bulunur. Anların Anların yetmiş ikisi cehennemlikdür. Ol birisi ki benim aşḡābum olduḡudur. Aña ehl-i sünnet cemā‘at dirler. [795] Ol cennetlikdür dedi. Ol yetmiş iki bölüḡüñ on ikisine cebriyye dirler.

Ve on ikisine kadriyye dirler. Ve on ikisine dađı revāfız dirler. Ve on ikisine dađı havāric dirler. Ve on ikisine dađı mu‘aţţala dirler. Ve on ikisine dađı müşebbehe dirler. Mecnū‘ ı yetmiş iki olur. Ammā revāfız on iki bölükdür. Bir bölüğü eydür ki: Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ikidür. Biri ‘Alīdür ve biri Ca‘fer-i Şādıkdur dirler. Bir bölüğü eyder: Gök tañrısı Allāhdur yir tañrısı ‘Alīdür dirler. Bir bölüğü eyder: Göği gürlenden ‘Alīdür dirler. Bir bölüğü eyder: Hađ te‘ālā hazreti celle ve ‘alā [796] peygamberliğı ‘Alīye gönderdi Cebra‘il ‘aleyhi’s-selām yañıldı Muḥammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāma götürdi dirler. Bir bölüğü eyder: Muḥammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmdan sonra hađ ‘Alīnün idi aşḥāb ‘Alīye zulüm eylediler Ebūbekri ḥalīfe eylediler dirler. Bu arada aşḥāba la‘neti cā’iz gördiler. Ve ba‘zısı la‘net itmediler ba‘zısı lā ḥabbe ve lā sebbe didiler. Ya‘nī ‘Alīden ğayrıyı sevmek de yokdur sögmek de yokdur didiler. Bir bölüğü eyder: Eđerçi ‘Alī efzāldür efzāl var iken mefzūlün ḥilāfeti cā’izdür ya‘nī [797] Ebūbekir ve ‘Ömer ve ‘Osmān rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü mā imāmeti cā’izdür dirler. Ol ṭā’ifeye zeydiyye dirler. Ammā bu zeydiyye revāfızdandığı iḥtilāfīdür eşḥađı değıl olmasıdır. Mezheb-i Mu‘aţţala bir bölüğü eydür: Her zamānda bir imām vardur. Ansız kimse Hađkı yenmez ve hađkıñ yolın varmaz. Meşelā anuñ ‘ađlı güneş nūrı gibidür ve ğayrı ḥađkıñ ‘ađlı göz nūrı gibidür. Nitekim güneş nūrı olmasa göz nūrı fā’ide virmez. Gine ancılayın imām-ı zamān olmayınca ḥađk ‘ađlı dađı fā’ide virmez. Hađkı Hađkıñ yolını bilmez dirler. Anlara imāmiyye dirler. Şerḥ-i Ṭavāli‘ da Hikām-ı [798] Nazarda ṭaleb oluna. Ve anlara ehl-i ta‘līm ve İsmā’iliyye dirler. Kāzī Beyzāvīde eyder: Hüd hüd Hażret-i Süleymāna *eḥattü bi mā lem tüḥt bih* didüğünde mezheb ehl-i ta‘līmi red vardur. Efzāl-zamān ki Süleymāndur. Ednā-zamān ki Hüd Hüddür. Süleymān didi ki ben bir nesne bildüm ki sen anı bilmedün dedi. Süleymān dađı redd itmedi. Ve ḳāle şāḥibü’l-keşşāf: *Ḳālū ev fīhi delīlün ‘alā buṭlāni ḳavlü’r-revāfızatü enne’l-imāme lā yaḥfā ‘aleyhi şey’ün ve lā yekūnü fī zamānihi eḥadün a’lemü minhü.* Revāfızuñ bir bölüğü eydür: ‘Alīden sonra imām Mehdī [799] muntazır fi’l-kehifdür. Revāfız mezhebinuñ ba‘zı tafşīli Şerḥ-i Mevāfıḳda vesā’ir kütüb-ü mezāhibde ṭaleb oluna. Ammā ehl-i sünnet didüğümüz oldur ki Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden sonra imām-ı hađ ve efzāl beşer Hażret-i Ebūbekir rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhüdür. Andan sonra Hażret-i ‘Ömer rażiya’l-lāhu ‘anhüdür. Andan sonra Hażret-i ‘Osmān rażiya’l-lāhu ‘anhüdür. Andan sonra Hażret-i ‘Alī kerrema’l-lāhü te‘ālā vechedür diye. Rızvānu’l-lāhü te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in. Ve cemī‘isin berāber seve. Ve bu aşḥābların fezā’ilin bilmek isteyen Meşābiḥa [800] ve Sidretü’l-Müntehāya

huşuşıle Cevāhiri'l-Bicāra nazar eyleye. Ve dağı ehl-i sünnet olan oldur ki seferde dörüt rek'at namāzı iki olduğına kâ'il ola. Ve dağı dörütten artuğ 'avratı nikāh ile cimā' eylemek cā'iz değıldür. Gine kâ'il ola ammā bu mezheb-i ehl-i sünnet sekiz dürlüdür. Dördi ehl-i cennet 'ameli üzeredir. Dördi ehl-i cehennem 'ameli üzeredir. Ammā şol ehl-i cennet didüğümüzün a'lāsı oldur ki dünyā ve 'uğba murād eylemeye. Hağ te'ālā celle celālehü hağretinün vuşlatını ve dizārını mağşud idine. Andan [801] aşığa mertebesi oldur ki 'azābdan kurtulup cennet rāhatlarına yetişmek murād idine. Ol dağı üç dürlüdür. Birisi oldur ki ferāyızı edā itdükden 'ilm-i vāka'a meşğül ola kendü 'amel itmek için ve ğayrıya emr-i ma'ruf nehy-i münker itmek için. Ve birisi dağı oldur ki farz olanı bildükden sonra 'amel-i şāliha ve nevāfil-i 'ibādet meşğül olandır. Ve birisi dağı oldur ki bı üç dürlü tã'ifeden birinün hizmetin ihtiyār idendür. Ammā bunlar ekşeriyā terk-i dünyā ehl-i tevekkül olmağıla olur. Mağlab. Dörüt dürlü tã'ife [802] kesb-i terik itmek efzāldür. Tefsīr-i Kāri'atü'l-Kulūbda eyder: Bir 'ulemāya bir 'ābide zāhide ve bir beğlere ve kãzılara müftilere dir. Ve bu dereceden aşığa ya'nı 'ilm-i nāfi' ve 'amel ve hizmet ihdā't-tã'feyenden sonra üçünci derece ehli oldur ki farzı edā itdükden sonra helāl māl kesib ide hayır hasenāt itmek için. Dördüncü derece oldur ki ferāyız edā itdükden sonra helāl māl kesib ide nefsiçün ve 'ayāli için. Ve ammā şol tã'ife ki ehl-i cehennem 'ameli üzeredir. Ol dağı dörüt dürlüdür. Ednāsı oldur ki tã'at [803] 'ibādet eylemeye ve kimseye zārı olmaya. Hemān behāyim gibi yedüğün içdüğün bile. Hağ te'ālā hağreti celle ve 'alānuñ emrin ve āhiret yarağın kayırmaya. Anlar şuret-i insānda behāyimdür. Andan yaramaz oldur ki Allāhü te'ālā celle ve 'alā hağretinün emrin tutmağdan sonra dağı tokutur döğmek söğmek ve 'ırz yıkmāğ ve öldürmek gibi ve ğazabile ve serayikile mālın almağ gibi. Anlar şuret-i insānda sebāyi'dür. Ya'nı yırtıcı canavārlar tabi'atindedür. Anlardan dağı yaramaz oldur ki māl cem'ine meşğül olurlar. Ol māl meşğül olmağıla Hağ te'ālā [804] celle ve 'alā buyruğın terik iderler. Ve dağı kimselere māl ile fā'ideleri dağı olmaz. Belki nefislerine dağı bağıllığ iderler. Ol evveki iki dürlü tã'ifeden hayır gelmek ihtimāli olur. Bağıldan hayır gelmek ihtimāli olmaz. Bunlar şuret-i insānda haşerāt tabi'atindedür keseğen ve qarınca gibi. Bu dörüt tã'ifenün ğāyet yaramazı oldur ki Hağ te'ālā celle celālehü hağretinün buyruğın tutmaduğundan kendülerini ulu görürler. Dağı illeri ğorlarlar. Bunlar şuret-i insānda şeyāfın tabi'atindedir. Ve dağı Hağret-i Rasūlü ekrem [805] şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Lā yedhulü'l-cennete cevważun ve lā cağduriyyun ve lā 'uğlün*. Dimek olur ki: Cennete girmez dünyāyı cem'i idüp dağı

baħıllık eyleyen ve daħı gnli katı olan. Ve daħı Őol kimse ki yimeğe içmeğe meŐgl olur ve daħı bedeni berik olur ve kuvvetli olur daħı bulduğı yaramazlığı iŐler ve kdir olduğuna zulm ider. Ve daħı Rasli ekrem Őalla'l-lhu te'l 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *İnne min eħıbbkm ileyye ve ekrabekm minn meclisen yevme'l-kıymeti eħsenekm aħlkan ve inne ebęazakm ileyye ev ba' dekm minn yevme'* [806] *l-kıymeti e'sşerasdne ve'l-mteŐellikne ve'l-mtefeyyitne*. Dimek olur ki: Taħkk baħa sevglnz daħı kıymet gninde meclis yninden baħa gyet yaķındur ħulķı gkcek olanuñuzdur. Ve baħa gyet sylemeyennz kıymet gninde meclis yninden gyet irak olanuñuz yanŐaklardır. Ve daħı ağzını tldur tldur szler syleyenlerdir ki kimsenn ħtrına tkunduğı ve nms yıķıldıęı kayırmaya eksiği olmaya. Ve daħı mtekebbirlerdr. Ve daħı Rasli ekrem Őalla'l-lhu te'l 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Őelsn keffretn* [807] *ve Őelsn derectn ve Őelsn mnciyytn ve Őelsn mhliktn amma'l-keffret fesbiğu'l-vz'i fi'l-beŐrati ve nķile'l-eķdm ill zimmi ile'l-cem'ati ve intizra's-Őalti ba'de's-Őalti ve amma'd-derect mnciyyt fei't'm't-t'm iŐŐ'i ve eŐf'i's-selmi ve's-Őalt fi'l-leyli ve'n-ns niymn feemme'l-mnciyyt fel'adli fi'l-gzabi ve'r-rız' ve'l-ķaŐd fi'l-fakri ve'l-gın'i ve'l-ħaŐyati fi's-sirri ve'l-'alniyeti ve amma'l mhlikt feŐeħħun mu't'un ve hev''l-men'a ve a'ceb'l-mer' bi nefshi. Kle'l-lhu tebreke ve te'l 'azze ve celle: *İnne'l-lhe l yuħıbb men kne muħtlen feħra*. nki i' tkd bbn [808] ma' lm eyleye andan Őoñra abdest ve gsl ve namz ve Őavm aħvlin ve ħayız nifs aħvlin beyn eyleye. Ve zekt ve ħac aħvlin gci yiterse yap yap beyn eyleye. MeŐel 'avratların altun gmiŐ esbbndan zekt vcibdr. Amm inc ves'ir ma' deniyytda vcib değildir. Ve daħı er ħaķķını ve ķomŐı ħaķķını beyn eyleye. Ve ħarmdan ve ħiynetden gybetden ve ķovuculuķdan ve dikicilikden ve b namzlıķdan ve yzszlkden ve daħı bunların gibi yaramazlıķdan yığlınmağı beyn eyleye. Zr ' ilim tleb eylemek erkek eęer diŐi her kiŐiye [809] farızdur. Nitekim Enes rażiya'l-lhu te'l 'anh Rasli ekrem Őalla'l-lhu te'l 'aleyhi ve sellemden rivyet idp eyder: Rasli ekrem 'aleyhi's-salt ve's-selm buyurur ki: *Tleb'l-'ilm fariżatn 'al klli mslimin ve mslimtin ve mu'allim'l-ħayri yestağfir leh klle Őey'in ħayye'l-ħtni fi'l-baħri ve tlibi'l-'ilmi yebsu'tu leh'l-mel'iket ecniħatih rız'en bim yeŐne'u ve men Őall nebiyyin mine'l-enbiy'i ve men Őall ħalfeh nebiyyun mine'l-enbiy'i gfira leh m teķaddeme min zenbihi ve m te'eħħara*. Evvel thret aħvlin bildre edeb-i ħely [810] bildrdkden*

sonra. Ammā ādāb-ı helā oldur ki evvel niyyet eyleye bedeninden şıket giderüp
 ‘ibādete kavī olayın diye. Eğer şahrā yire giderse halk gözinden tozunca gide eğer
 kâbil ise. Ve dağı bir nesneyi karşısına perde idine eğer bulunur ise. ‘Avret yerini
 aç aça varmaya. Ve dağı isti‘āze eyleye. Eğer eylemezse cinler şeytānlar çıkan
 nesneye bakup mesharalığa alup gülüşürler. Ve hem sebab-i vesvese olur. Ve dağı
 çıkan nesneyi bir miqdār toprak ile örte. Ammā mümkün olduğca nazar eylemeye ve
 üzerine tükürmeye. [811] Ve zarūrī olmaduğca ud yerine bakmaya. Güneşe ve aya ve
 kıbleye karşı oturmaya bunlara ardını da dönmeye meğer binā içi ola. Anda dağı
 mümkün olduğca döne. Hātunlar oğlancıkların kıbleye ve aya ve güne karşı tutup
 bevl ve hācet itdürmeyeler. Ve dağı irkenden silinecek taş yā gayrı nesne hāzır
 eyleye. Ve duru şuya ve yemiş ağacı altına ve ādem oturacak yirlere ve canavarlar ve
 böciler inine ve katı yire ve yele karşı ve yoğuşa karşı bevil eylemeden şakına. Ve
 dağı Allāh adı olan nesnelere şakına. Ayak [812] yolına bile varısa ve başı kabağ
 dağı varmaya. Ve dağı gūsül eylediği yerde bevil eylemeye. Rasūlü ekrem şalla’l-
 lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki eyder: Ekşer vesvese gūsül eylediği yerde
 bevil eylemeden hāşıl olur dir. Ve dağı ayak yolına girdüğü vaktin şol ayağın içerü
 başa. Hammāmda dağı eyledir. Çıkdığı vaktin sağ ayağın evvel taşra çıkara. Ve
 mescidde bunuñ aksidür. Ve hācete oturduğu vaktin şol ayağı üzerine oturup sağ
 ayağın sehelce dike yā köse. Ve çevre bakmaya ve söylemeye. Ve dağı Rasūlü [813]
 ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Hāğ te‘ālā celle ve ‘alā
 hāzretinüñ ekşer hışmı bevil gāyıt iderken söylemeden olur dir. Eğer ses eylemek
 bilmek hācet olursa tetahnuh ider gibi boğazın ayırtılaya. Ve dağı bevil gāyıt
 eylediği yerde şuyıla tahāret eylemeye meğer zarūrī ola. Ve dağı tahāret eylediği
 yerde abdest almaya. Tetahnuh tamām olmayınca abdest almaya. Ekalı kırık adım
 miqdārı yir gezine ayakların yire kağa silkine boğazın ayırtulayu ayırtulayu. Ammā
 ‘avratlar ayak kağup boğaz ayırtılamağ eylemeyeler. [814] Ve dağı çıplak ve örü
 tırurken ve yaturken bevil eylemeye. Yahūdī fi‘lidür. Hādīs-i şerīfde eyder: Örü
 tırurken bevil eylemek Mekkeye bevil eylemek gibidür. Tımandan bevil eylemek
 kabrine bevil eylemek gibidür. Ammā kış güninde hammāmda örü tırurken bevil
 eylemek yazın şerbet içme kadar fā’idesin virir dir. Kezā fī Şerh-i Şir‘a. Ve dağı bir
 kimse dağı yine kulağından yā burnundan çıkağıle abdest fāsīd olmaz. Ammā
 ağzından gelmeğıle fāsīd olur. Yağ yā gayrı nesne [815] dağı eyledür. Eğer rükü‘da
 boğazından kan gelseydi yāhūd örü tırurken namāz kıılırken bir ‘özür vākı‘ olsa
 otururken kılsun. Secdede gelseydi imām ile kılsun. Gayrı ‘özir dağı buña kıyās

eylegil. Ve her maḳāmda du‘āsin oḳuya. Ya‘nī ḫelāya varduḡı ve arınduḡı vaḳtın du‘āların oḳuya. Nitekim Muḳaddime Şerḫinde ve Bidāyeti’l-Hidāyede ve ġayrı yirlerde yazılmışdur. Hıfız eyleye. Ve daḡı abdest du‘āların da hıfız eyleye. Şevāb-ı ‘azīm vardır. Ve daḡı abdest alurken kıbleye karşı otura eđer ḳābil ise. Ve daḡı [816] yüksek yire ve yumuşak yire otura daḡı abdest ala. Şuyın abdestde ve ġayrıda silikmeye zīrā şeyṭān feraḫ olur dir. Međer ṭuman üzerine silke. Ol müsteḫabdur. ‘Avrat ṭuman üzerine silikmeye. Ve fercinden nesne gelmesinden ḳorḳarsa panbuḳ tıḳaya. Ve abdest alurken söylemeyeler. Zīrā abdest alurken ve yā bir kimseye selām virmeden söylemek mekrūhdur. Ve daḡı ayaḡı parmaḡının arası şık olsaydı yirin yirin aḳup yumayınca dūrüst deḡildir. Ve abdestüñ ġayrı aḫvālin şalāt kitāblarından ṭaleb [817] oluna. Ve daḡı bilmek gerek ṭahāret dōrūt dūrūldür. Evveli oldur ki zıkir olanda ya‘nī abdest yirlerin ḫadeşden ayırtalamaḡ. İkinci ḫavāric ya‘nī dili ve gözi ve ḳulaḡı ve boḡazı ve od yirlerin ve iki ayaḡın günāhlardan pāk eylemek. Üçüncü ṭahāret oldur ki ḳalbini aḫlāḳ-ı zemīmeden pāk eylemek. Dōrdüncü ṭahāret oldur ki sırrın ḫaḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alā ḫazretinden ġayrıdan pāk eylemekdür. Ve bu dōrūt ṭahāret maḳāmını birer ‘ibādetile bezemek gerek. Meşelā evvelki ṭahāret maḳāmını ‘ibādetile bezemek namāzile bezemek gerek. İkinci [818] ṭahāret yerini her birinüñ ‘ibādetile bezemek gerek. Meşelā dilini zıkr-i tesbīḫile ve ġayrıları daḡı aña lāyık ‘ibādetile bezeye. Üçüncü ḳalbini gökcek ḫulḳlarile bezeye yaramaz şıfatın giderdükden şoñra. Dōrdüncü ṭahāret sırrı ki māsivā. Allāhdan pāk eylemek idi. Anı daḡı tecelī’-i cemāl ile bezeye tā ki ta‘līm-i ṭahāret tamām ola. Bu ṭahāretlere lāyık olanlar ekşeriyyā ricāldür ‘avratlar ḳābil deḡildir. Ammā er ‘avratına yā üstād şākirdine yā şeyiḫ mūrīdine evvel ṭahāret-i şer‘ī ta‘līm eylemek yā itdürmek gerek. [819] Meşelā ṭahāret mekrūhdur sūñükile ve daḡı tezekile kömür ile ve şahşile ve sırça ile. Ve daḡı mekrūhdur bez ile ve panbuḡile ve ḳumaşile silinmek. Zīrā ḳumaş bevāşır zaḫmet renc getürür. Ve ḫırḳa ile ve panbuḳ ile faḳir ḫāşıl ider dir kezā fī Şerḫ-i Şir‘a. Ve kiremid ile ve gök ot ile ve ġayrı ṭavar ‘alaḳı ile ve aḡacile ve ḳar ile mekrūhdur. Ve sağ el ile mekrūhdur şol elinde ‘özür olmaduḡça. Ammā bir kimse mekrūhdan ve ġayrıdan silinecek bulmayup zārūrī olsa şol [820] elinüñ iki orta barmaḡile silinüp daḡı elin ṭopraḡa süre rāyiḫā gidince dir. Ba‘zılar eyder: Dübürünü ṭopraḡile siline dir. Ve ba‘zı ‘ulemādan isti‘māl olundu ki zekeri mescid dīvārinin ġayrı dīvāra silmek cā’izdür. Ammā Ġaznevī Muḳaddemesinde nehiy ider. Şir‘a Şerḫinde daḡı cā’izdür. Lākin dīvār milk yāḫūd vaḳıf yā icāre dīvārı olmaḡ gerekdür. Ammā yire ve yirdeki ṭaşa silinmek ḫaḳḳında bir muşahḫaḫ nüşhada nesne bulmaduḡ

ammā cā'izdür. Ve zekeri el barmağıle ya'nī şol elinüñ baş barmağıle ve ibhāmeyle [821] siline taş kesek olmaduğa dir. Ve eğer taş yā kesek ile yā gayrı cā'iz olan nesne ile silinür olsaydı zekerini şol elile tutup sağ elinde gine süre 'aksin eylemeye. Ya'nī sağ elindekile zekerin silmeye. Zīrā hizmet-i istincā şolundur. Ve yaz güninde evvelki taşile yā kesek ile dübürün önünden añarısına siline ikinciyile üçünciyile añarudan berü siline. Ve kış gününde 'aksin eyleye. Ammā 'avrat kışda yazda evvelki taşile beriden añarusına siline yā bir taşın üç tarafile eyle eyleyeler andan soñra şuyile [822] tahāret eyleye. Lākin 'avrat şuyile tahāret ider olduğı vaqtin fercinüñ bir yanından bir yanına eyleye önünden ardına yā ardından önüne eylemeye. Ve dağı barmağı ucundan gāyet şaķına. Ammā gūsül ider olduğı vaqtin fercine şu kıomayınca cenābeti çıkmaz dir. Kezā fī Cāmi' Kenz-i Firaķ ve Koca Hışār. Ammā Şadru's-Şerī' a Hāşiyesi Āhī Çelebīde eyder: Lazım değıldür dir. *Ve bihī te 'hüz* dedi dir. Eşah evvelkidür. Şehvet hareketi ihtimāl olmaz ise zīrā şehvet vehim olmaduğa 'avrat fercine barmağın idhāl eylemek cā'iz. Lākin şavma [823] zarardur. Ve dağı tırnaķ arasında hamīr ve yağ kıalmış olsa veyā gayrı yirlerine hamīr yapışup kıurumış olsa yā balık sığırı yā yağ yā zifit yapışmış olsa abdest ve gūsül dürüst değıldür. Zīrā altına nüfüz eylemezdir. Ammā yaraya akmış ola eyleye üzerinden akmaķ kifāyet ider. Ve dağı diş arasında et kıısılmış olsa dağı kıoķmış olsa kııarmayınca gūsüle cenābeti çıkmaz meğer tāze kıısılmış ola. Noħud miķdārından eksik olsaydı zarar itmez. Ve artıķ olsaydı kııarıp andan gūsül itmeyince cenābeti çıkmaz 'inde'l ba'z. Ve dağı gözi [824] kirpiğı arasında kıurı yir kıalsa yāħūd gözden irin kıurumış olsa idi altın yumayınca gūsül ve abdest dürüst değıldür. Ammā āğız şalvarında ihtilāf vardur. Kıuţbı'd-dīn muķaddemesinde eyder: Tırnaķ uzamayıla et dağı uzar araları şık olur şu gırmez dağı gūsül de abdest de dürüst olmazdur. Muķaddeme'-i Kıaramānīde eyder: Şu abdest mevzi'lerine akmasaydı elile sürüp iletmeklik dürüst değıldür. Ve ammā gūsül mevzi'alarına şu iletmeyile dürüstdür. Ve illā tamlası tamar yaşısa ve illā felā. Ve dağı bir kimse uyuhudan uyanduğı [825] vaqtin meni görse ammā ihtilām olduğın bilmese gūsül vācib olur. Ve eğer vāķa'asında ihtilām olup uyansa meni bulmasa gūsül vācib olmaz. Ammā bağrını üzerine uyurken böyle görseydi gūsül vācib olur. Ve dağı erile 'avrat bir döşekde cimā' itmeden kıalkup döşeklerinde meni görseler eğer meni uzun yatarsa erindür. Ve eğer bir arada değıirmi yatarsa 'avratuñdur. Ba'zılar eyder: Eđer ak ise erindür ve eđer şaru ise 'avratuñdur. Ve ba'zılar eydür: Eđer meni kıoyu ise erindür eđer şıvıķ ise 'avratuñdur. Ve ba'zılar eyder: Bir kimse uyusa [826] dağı uyansa zekerinde yaş bulsa eđer uyumazdan evvel

zeker hareketde ise gusül yok. Ve eğer hareketde değil ise gusül vâcibdür. Kezâ fî Cāmi‘u’l-Fetevā ve Ğaznevî. Ve dağı şā’im tahāret ider olsa idi şufurasını ğayet çeke gevşek dutmaya. Zîrā gevşek dutsaydı şu cezbi der dağı orucı fāsîd olur. Ve dağı ol hînde nefsin virmek gerek. Zîrā nefsin virse gine gevşer. Dağı şu cezib ider. Ve dağı Ğazzāz ve ğayyāt ağızlarına renkli iplik ve ibrişim alsalar tükürüklerine rengi çıkmış olsa dağı kaşdıle yudsalar idi [827] oruçları fāsîd olur. Ve dağı dış kanı tükrikile müsāvî olup ve dağı kaşdıle yudsalar oruçları fāsîd olur. Ve dağı dış kanı tükrikile müsāvî olup dağı ziyāde olsa ol dağı böyledir. Ve dağı ağızından taşra çıkmış tükruği yā burnından çıkan sümüğini yudsaydı oruç fāsîd olur ammā gözyaşı ağızına girse ta‘amı belürmese yāhūd tamlı yā siñek ağızına gitmeğile fāsîd olmaz. Dağı cirāhate devā eyleseler bunuñ için de ta‘amı belürmeğile oruç fāsîd olmaz. Ve dağı ‘avrat [828] erinden ve cāriyye efendisinden korqup ta‘amuñ tuzın tatmak ile yā oğlana geviş itmeğile fāsîd olmaz eđer boğazdan gitmeyicek olursa. Ve dağı şakız çiyne-meğile fāsîd olmaz ammā mekrūhdur. Eđer şakız yuğrılmış ise ve eđer perākende ise fāsîd olur. Ve dağı göze sürme yā ot ekmeğile fāsîd olmaz. Nitekim dış kurdağı vağtın hilāle kan çıkarup dişde bulursa yāhūd ışırduğı fākihede yā ta‘āmda bile belürse yā burnına barmağın şokup barmağı ucında mercimek [829] deñlü kan bulsaydı abdest fāsîd olmaz kezā fî Cāmi‘u’l-Fetevā ve Ğaznevî. Ve eđer ‘avrat fercine panbuğ tıkmış olsaydı dağı ğāyib olup rağmine vāşıl olsaydı orucı fāsîd olur. Ve eđer bir kimse ağızına veyā ud yirlerine bir kurı nesne şokup ucu taşra kalursa fāsîd değildir. Şerh-i Neķāyede ve Bezāziyyede ve Dürer-ü Ğurārda eyitmişdür bir kimsenüñ barmağı yaşile dübürüne gitseydi abdesti ve orucı fāsîd olur lākin cünüb olmaz dir. Ve tahāret itdükden şonra bir pāre bez ile yā keçeyile yā bir nesne [830] ile şuyı siline tāki tahāret cezib idüp orucı fāsîd olmaya. Ve oruç olduğı vağtın silinüp andan kalka ve dağı şuyıla tahāret iderken şol eline şuyı üç kerre dōke üçer kerre yuyup dağı andan iletmek gerekdür. Eyle olmasaydı şu dağı eli dağı necis olur. Ya‘nî her kerre eli üçer kerre yuya üç keze dek andan şonra dağı tahāret ider olsaydı şol eline üç kerre şu dōkmek lāzım değildir hemān şuyı dōke yuya meğer uca dek dübüri [831] arıtmış ola. Eyleye tā eriyince elin üç kerre yumağ gerekdür. Andan şonra tahāret ide. Lākin Nikāye Şerhinde elini ibriğ şapına kıyās eyler. Ya‘nî elini üç kerre yumağ lāzım değildir dir. Eşahhı evvelkidir. Ğuşūşā şudan evvel ğayrı nesneyile istincā eylemiş olmaya. Ve dağı tahāret iderken üç keze dek yuduğı necāset muğallezadur şakınmak gerek. Evvel tahāret iderken şu bulaşan bedeni şevbi üç kerre yumağ gerek. İkinci tahāret itdüği yeri şu bulaşan yeri iki kerre yumağ [832]

gerekdür. Üçüncü tahâret iderken tokunsa bir kerre yumak gerekdür. Dördüncide nesne lâzım değıldür meğer mevzi' erinmemiş ola. Ve bir kâb içinde dağı necisli şey yusalar evvel def'ada yuduğı kâbdan taşra şıķup ve dağı kâbı üç kerre yuyup her kezde tamlası kesile. Libâsı ikinci bir dağı yuyup yine taşra şıķup dağı kâbı iki kerre yuyup tamlaların kesüp üçüncü yuyup şıķduğı vaķtın kâbı bir kerre yumak kifâyet ider eğer libâsı arındı ise. Eđer arınmadı ise tâ arınunca yuyup şıķup kâbı [833] bir kerre yuyup tamları kesmek gerekdür. Ve dağı bilmek gerekdür ki şâhi 'özür diye aña dirler ki 'özür ibtidâ vâķi' olduğı vaķtın abdest alup namâz kılacak miķdârı aralanmaya. Ammâ soñrağı namâz vaķtinde 'özür beş kerre bulunmak kifâyet ider. Bezzâziye eyitmiş: Soñrağı vaķitlerde 'özür bir kerre bulunmağıla şâhib-'özür olmaz dir. İmâm-ı Şaffer eyder: İki kerre yâ üç kerre bulunmayınca şâhib-'özür olmaz dir. Ahvať evvelki kavildür. Ve dağı Halebinün bi'r bahşine nażar oluna. Ve dağı bir kişı gevdesinde necis olup ne vaķit bulaşduğın bilmese namâzın [834] döndürmek lâzımdur. Ammâ *e's-şarfu's-şânî fehüve't-tahâre* mes'elesinde ve *zükira fî Nevâdir-i Ebü Alüfe kâle Ya'küb ya'nî Ebü Yüsuf li vaşli fî cildi ħunzîr medbuğı câze ve kad esâ'e celâyi*. Nitekim kuyuya necis vuķu' inuñ vaķtı ma'lüm olmaduğındağı gibi ve ğayrılar geyeceğinde görse eđer sözüne iltifât ideceğın bilse ħaber vire. Ve eđer iltifât ideceğın bilmese ħaber virmeye. Ve dağı bilmek gerekdür ki eđer şu ħammâm kurnasınıñ bir tarafından açup bir tarafından çıkar olsaydı yâĥüd kurna tolmadan taşile dökünselerdi [835] tãhirdür. Eđerçi kim kurnaya necis vâķi' olusa dağı murdar olmaz. Zîrâ mâ'-i câri ħükminde dir. Meğer necsün eşeri anda zâhir ola yâni rengi ta'mı ve râyiĥası ve dağı fütâ üzerinde ğusül bedene ve fütâye kifâyet ider. Altını yumak yâ fütâyı şıķmak lâzım değıldür meğer ziyâde nekâvet murâd eyleye. Ammâ ħammâmdan yalın ayağ çıkısaydı ayağı barmağların arasın açup yumak gerek eđer hammâma kendiden öñdin cünüb girmiş olacaq olursa meğer ayağı şuya batmaz ola. Ve dağı sünnet oldur ki rıtıl şuyıla abdest eyleyüp üç rıtıl şuyıla [836] ğusül eyleye. Eđer ziyâde şuyıla ğusül eyleseydi abdestinün ğuslinün namâzınıñ şevâbı noķşân olur. Nitekim ğusül mevzi' in ve abdest mevzi' in üçden ziyâde yusa yâ eksik yusaydı şevâbı noķşân üzerine olur. Meşelâ bir kimesne saña diye kim filân yirden on adım adımla dağı kal mâl vardır dise ammâ sen on bir adım adımlasañ bulmazsın. Yine ancılayın her emir şer'ideki 'adet şevâbı bu meşâbededür. Ammâ cum'a ğün ğusil iki gerekdür. Biri cenâbet niyetine biri [837] cum'a niyetine. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir 'avrat nesne gele diyü fercinün ağızına panbuķ tıķamış olsa dağı gelen yaş panbuğın iç yüzün ışlatmış olsaydı abdesti fâsid olur. Ammâ panbuğı fercinün

boğazına tıkamış olsaydı panbuğın iç yüzi ıslanmağıla fāsīd olmaz. Taşra yüzi bile ıslanmağıla fāsīd olur. Ammā eğer panbuğın içyüzi ıslanmağıdan sonra düşseydi yāhūd ğāyib olduğıdan sonra düşseydi fāsīd olur. Eđer panbuğ kurı ise dağı er adamda dağı eyledür zekerine panbuğ tıkamağıla ya‘nī āhirağı [838] başka başka veche üzeredir. Cirāhat üzerindeki şarfi buña kıyās eyle. Ammā şarğı bir iki üç kerre biri biri üzerine şarılmış olsaydı altındağı kat beze geçmeğıle fāsīd olur. Yine ancılayın cirāhat üzerine şarkısız konulmuş olsa dağı iç yüzi ıslansa fāsīd olur. Ve dağı bilmek gerekdür ki şarğı üzerine mesih ol vaqtin cā’izdür ki cirāhat üzerine mesih zarar ider ola. Eđer itmez ise şarğıyı çözüp cirāhata mesih ide andan şarmak gerek. Ammā ki bir kimsenün abdesti yerinün küllisini yā ba‘zı olsaydı [839] teyemmüm eylesün mesih eylesün. Ve eđer ekşer sağ olsa sağ yerin yuyup mecrūha mesih eyleye cünüblük dağı bedeninde cirāhat olsa buña kıyās eylegil. Ve dağı bir kimsenün elinde cirāhatı olsa eđer yüzün yā ğayrı ‘uzvın yur olsa cirāhatına zarar gelür olsa teyemmüm eylesün. Eđer abdest aldurur kimse olmaz ise ve dağı ırğadı tutsağı abdestden meni‘ eyleseler teyemmüm ile kılup sonra abdestile kazā ideler eđer ırğadı abdestden meni‘ eyleseler. Ammā şu nişfi mileden ırak olsa yine teyemmüm [840] eylese cā’izdür. Ve ammā bir kimse kurı yir zemīn bulmasa dağı çamur üzere teyemmüm eylese kılma döndürmeye. Ve dağı muħdiş ile cünüb teyemmüm eylemiş olsalar muħdiş imāmet eyleye meğer muħdiş cāhil ola cünüb ‘ālim ola cünüb imāmet eyleye. Ve dağı müste‘cir ırğadı cum‘adan meni‘ itmeğe kādirdür. Ba‘zılar eyder: Kādir değıldür ammā miqdārınca ücret ketim idebilür dedi. Ve dağı bir kimesne koyunda yā odunda yā ekinde yā bir ğayrı maşlahatda olup şudan mil miqdārı ırak olsa teyemmüm eylesün [841] kezā fi’l-Münyeti’l-Muşallī. Ve yāhūd gusül ider olsa ve dağı bir töhmet vehim olsaydı teyemmüm eyleye. Ve dağı muķim fi’l-mışr cünüb olub dağı berd-i hevāda yāhūd zararımadañ hafv eylese teyemmüm eylesün. ‘Inde Ebī Ḥanīfe raḥmetu’l-lāhi ‘aleyh. Ammā muħdiş cā’iz değıldür meğer cenāze namāzı için ola yāhūd duḥūl-u mescid yā ğayrı ḥayrāt için ola. Ve dağı bir kimse yellense tonı yā gömleğı şararsa ol şararan yeri yumayınca namāzı dürüst değıldür eđer aya miqdārı var ise. Ammā dübürini yumağda ihtilāf vardur. [842] Ve eđer kurumış ters yā necāseti yirden kurumış toprağı yel şavurup ıslağ esbāb üzerine dökse necis olur yāhūd bir kimsenün yā esbābı yā dülbendi üzerine dökse ol dağı eyledür. İmām-ı Ebū Ḥanīfe eyder raḥmetu’l-lāhi ‘aleyh eyder: Necis üzerine yel esüp ıslağ esbāba doğunsa necis ider. Ve dağı iç edüğü tahāret üzerine geydükden sonra kable’l-ḥadeş mesih eyleseseydi Şāfi‘ī ile ve Mālik ve

ğayrı e'ımme kıtında bi'l-icmā' dürüst değıldür. Kezā fi'l İṣārī Şerh-i Muhtārı naqlen 'an [843] Ḥazā'ini'l-Fıkh ve kezā nuqil 'ani'l-Hādī. Ammā Şadrü's-Şerī'ada 'adem-i ihtiyāc vardur dir. Ve dağı Nihāye Kāfiyeden naqil ider bid'atdür ve işrafıdır dir. Lākin aḥvāt evvelkidür. Ve dağı bilmek gerekdür ki iç edük üzerine mesih olunduktan sonra cürmüni yine edük üzerine geyseydi üzerine mesih cā'iz değıldür. Ammā cürmük şahih olunsa dağı iç edük münharik olsa yā iç edük şahih olursa dağı içinde çakşırı müteharrik olsa yā iç edüğü bir çakşır yā çorab üzerine geymiş olsa [844] yā iç edük içinde barmaqlarına yā ayağına bez şarmış olsa iç edük ve cürmük üzerine mesh cā'izdür. Ve lākin cürmük üzerine mesih oluduktan sonra birisi çıksaydı birisi dağı çıkarmak lāzımdur. Ve dağı cürmüğe necisli balçık bulassa idi tāhir toprağı sürüp dağı namāz kılmak cā'izdür çıkarmazsa dağı. Ve dağı şahih ayak kabı üzerine meshā babuç vesā'ir gibi mesih cā'izdür. Ve çarık üzerine dağı cā'izdür iç edüğü yoğısa dağı. Ve dağı bilmek gerekdür ki münharik üç barmaq miqdārı [845] şıgacağ olursa. Lākin ayağında iken altı gözükse söbülüğüne yırtılsa meshē zarar eylemez. Ve dağı ayak kabınıñ yukarısından boğmağıla topuk gözükseydi meshē zarar yoğdur. Ve dağı cünüb 'avratuñ gusül itmedin saçın taramaya ve ğayrı yirinden kıl gidermeye ve tırnağ kesmeye. Er adam dağı öyledür. Ve dağı Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimse cenābetle gevdesinden kıl giderse kıyāmet güninde ol kıl Hağ te'ālā 'azze ve celle hazretine şikāyet ider yā Rabbi bu kişi beni [846] cenābetle bıraktı gitdi diye dir. Ve dağı er ve 'avrat tırnağın birbirine kimseye virmeyeler. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Selāşün lā yesūgu işterākihinne'l-meştu ve'n-nisā'i ve's-sivāki*. Dimek olur ki: Üç nesnede ortaklık lāyık değıldür. Biri tarağda biri 'avratda biri misvākde. Tarağı 'avratı misvāki ortaklanmağı muqābil şalınmasından ğāyet hāzer eylemek gerekdür añlanur. Allāhu a'lem. Ammā 'avratların şakız çiynemeleri 'avratlarda erlerin misvāki yerine tırur. Lākin şakız erlere [847] mekrūhdur kına yakmak mekrūh olduğı gibi. Ammā şakala kına yakmak müsteħabdur kara boya hāramdur. Ve dağı 'avrat eğer kil yā toprağ yimek günāhdur hamir içmek gibidür. Fezā'il-i misvāk. Ve dağı bilmek gerekdür Şir'a Şerhinde evlā oldur ki ve Mecme'a Şerhinde dağı anı gösterir misvākde efzali fuğahā kıtında erak ağacıdır. Ammā muħaddişin kıtında ve müfessirin kıtında zeytün efzaldür. Ve misvākin şevābında nice rivāyet vardur. Bir rivāyetde eyder: Misvākile kılinan [848] namāzın şevābı misvāksiz namāzdan yetmiş rek'at namāza geçer dir. Bir rivāyetde yetmiş yediye geçer ve bir rivāyetde eyder: Dörüt yüz rek'at namāza geçer dir. Ve dülbendeki risāle şevābı dağı

bu tafşıl üzeredir. Bu bâbda Şeyh ‘Alî-’i Semerqandide *Ve yümidüküm rabbüküm bi hamseti’l-âfin mine’l-melâ’iketi müridfine* âyetinüñ tefsirine nazâr oluna. Ammâ tarağda sünnet iki günde bir taranmağdur. Ve dağı kırık kerre aşığadan yuğaru ve yedi kerre yuğarudan aşığı taranmağdur elem neşrah leke oğuyu oğuyu. Ammâ tıbb-ı nebevîde eyitmiş: Her gice [849] şağalı tarasaydı envâ’-ı belâdan emîn olup ‘ömri uzun ola dir. Hâlisatü’l-Hağâyıkda eyder: Örü tururken şağal tarasaydı medyün ola dir. Ve eğer bir kimse dâ’im kaçın taranağı ‘âdet idinse belâyâdan emîn olur dir. Kezâ fi Şerh-ı Şir’ a. Ve dağı şağalı mescide taranamağ gerekdür dir. Mescidde bir kıl düşürmek bir merkeb butın bırağmağ gibidür. Şir’ada abdest soñında şağalını tarasaydı kalbi ferağ olur dir. Ammâ ba’zı tifâdde nağil rivâyetin istimâ’ eyledük şağalı tararken bir aradan yedi kıl kökile çıkşaydı [850] abdesti şınar dimişler. Lâkin nağle rast gelmedük. Ve dağı bilmek gerekdür ki nâfilelerde fâtiğadan ğayrı süreye bismi’l-lâh koşmağ gerek ve orta tağıyyâdda şalavâtı ziyâde eylemek gerek farızda gerekmez dir. Mesâ’il-i Secde’-i Sehv. Eğer şalavâtı ziyâde eyleseydi yâ bir harf ziyâde eyleseydi secde’-i sehv lâzım olur dir. Kezâ fi’l-Münye. Ba’zılar kıtında rükû’ yâ sücüd miğdârı olmayınca lâzım olmaz dir. Ve dağı nâfilede tağıyyâtdan kaçduğı vağtın sübhâneke oğumağ gerek. Farızda gerekmez. Eğer ziyâde eylese nesne lâzım gelmez. Sünnet-i [851] mü’ekkedde dağı farız gibidür. Ba’zılar nâfileye kıyâs eyler. Küllü hâzihi câ’iz fi’n-Nevâfil. Ve dağı evvel şef’uñ ikisinde yâ birisinde fâtiğâ oğumağı sehvile terik eylese idi şefi’-i şânîde oğumağ yoğdur. Lâkin zamm-ı süre terik eylemiş olsa şefi’-şânîde oğusun secde dağı borcu değıl. Nitekim şefi’-şânîde tekrâr fâtiğâ yâ süre oğumağ da boruç olmazdı. Lâkin fâtiğâ âyet-i tavîle miğdârı çur’an koşmağıla secde boruç olur. Ammâ evvel şefi’de tekrâr fâtiğâda yâ sürede boruç olur eğer [852] şüreden evvel okudu ise. Soñra oğumağda boruç değıl. Nitekim teşehhüde oturduğı vağtın sehvile tağıyyâtdan evvel fâtiğâ oğusa lâzım olurdu. Tağıyyâtdan soñra fâtiğâ oğusa lazım olmazdı. Ve dağı kıyâmda yâ rükû’da yâ secdede çur’an oğumağıla lâzım olur. Eğer imâm çunutı unutmağıla rükû’a inse cemâ’at inmise imâm rükû’dan kaçksa çunut oğusa dağı rükû’ eylese cemâ’at bile rükû’ eylese cemâ’tüñ namâzı fâsid oldu. Zîrâ farz nâfile uydurmuş oldılar. Zîrâ imâmuñ rükûsu evveli farız idi soñraki [853] rükûsu nâfiledür anıñ için cemâ’atüñ namâzı fâsid imâmuñ şağığ oldu. Nüğıl min Fetāvâ-yı Tenbiyye. Ve ammâ bir kimse yalıñuz namâza turup cevir mağâmında fâtiğâyı oğumışken bir kimesne aña iğtidâ eyleseydi fâtiğâyı tekrâr oğusun. Kezâ fi’l-Câmi’. Ammâ cema’âtile bile iken vâki’ olsaydı önüne geldüğü yirden cevirle oğusun. Ammâ çunütda fâtiğâ oğumağıla secde

lâzım olmaz. Lâkin maḥall-i taḥiyyâtda fâtiḥâ yâ ğayrı Qurʾân okumağıyla secde lazım olurdu. Ammâ kaʿdeʾi âḥirde selâmı sehiv idüp [854] kalksa daḡı bir âḥir rekʿ atda secde itmeden otursaydı secdeʾi sehiv borç olur. Ve daḡı rekʿ at-ı şânide yâ râbiʿ de fâtiḥaya âyet-i tavîle miḡdârı Qurʾân zamm eyleseydi yâḡüd fâtiḥa evvelinde bismiʾl-lâh dimeġi terik eylese yâḡüd fâtiḥa okuduġdan soñra kaḡı sũreyi okuyam diyũ sâkin olsa rũkuʿ yâ sũcũd miḡdârı eġlense idi secdeʾi sehiv lâzım olur. Baʿzılar kıtında sũre evvelinde besmele terik olunsaydı secde lâzım olur. Kezâ fiʾl-Câmiʿ-ı Ğaznevî eyder: Fâtiḥa ve sũrede ve farızda [855] ve nâfilede besmele okumaġ ḡasendũr dir. Namâzın ğayrı yirlerde eġlenmesini buña kıyâs eyle. Eġer kaʿdeʾi ũlâda yâ secdeler arasında eġlenũr ise ammâ ğayrı yirlerde eġlenmenũñ zararı yoġdur. Bu bâbuñ bâķi mesâʾili fũruʿ da taleb oluna zĩrâ bu kitâbda mezkũr ğayrı kitâbda meşũr olunan mesâʾıldũr. Ekşeriyâ ve farızda fâtiḡadan ğayrı sũreyi tekrâr okumaġ aşaağdan yuġarı okumaġ ve bir sũreyi atlayup ikinci okumaġ mekrũhdur. Ve ikinci atlayup ũçũnci okumaġ câʾizdũr. Mecmuʿa Şerḡinde eyder: [856] Ol daḡı mekrũhdur. ũçũnci atlayup dũrdũnciyi okumaġ gerekdir. Câmiʿ uʾl-Fetevâda daḡı gũsterir. Ve daḡı evvel kışa sũre okuyup soñra uzun sũre okumaġ mekrũhdur. Eġer ũç âyet miḡdârından artıġ ise ũçden eġalde ziyâdelikte iʿtibâr yoġdur. Ve dâḡi bilmek gerekdũr ki soñraġı sũre âyetde evvelkiden ziyâde olsa lâkin evvelki sũre kelimâtda ḡurũfda miḡdârında soñraġıla berâber olsa yâ ziyâde olsa yine câʾizdũr. Meşelâ rekʿ atda ḡadĩd [857] sũresi sebbiḡ okusa şânide izâ vaġaʿa sũresin okusa câʾizdũr. Zĩrâ ikisi daḡı lafızda berâberdir. Eġerçi kim izâ vaġaʿa sũresi ḡadĩd sũresinden ziyâde ise daḡı âyet ḡisâbınca ve âyet atlamaġı ve âyet aşaağdan yuġarı okumaġı ve uzunluġı kısalıġı sũreye kıyâs eyle. Ve daḡı sũreyi tamâm okumaġdan yâ bir sũreyi yâ bir âyeti tamâm itmeden bir âyete geġmek mekrũhdur. Ve daḡı evvel rekʿ atda bir sũrenũñ âḡirin okuyup ikinci rekʿ atda bir âḡir sũrenũñ âḡirin okumaġ yâ iki sũrenũñ evvelinden okumaġ mekrũhdur. Kũllũn ḡazĩhi câʾizũn fiʾn-Nevâfil. [858] Ve ammâ terâviḡ aralarında nâfile kıılmaġ mekrũhdur. *Fe ʿtũ bi sũretin min mişlihi* didiġũnde şâḡib-keşşâf eyder: Namâzda sũresiz âyetler okumaġdan sũreyi tamâm okumaġ şevâbı artuġdur dir. Eġer sũre kışa ise daḡı dir. Ve daḡı bilmek gerekdũr ki kırâʿ atde iʿrâb taġyĩr olmaġıyla fesâdda iḡtilâf vardır. Eġerçi kim maʿnâ taġyĩr olursa daḡı. *İyyeke naʿbũdũde kâfĩ* cerrile okusa ve *ʿaşâ âdemũ rabbehũde âdemũñ* mimini naşbile ve rabbehũnũñ basını ref ile okusa ve *inneʾl-lâhe beriʿũn mineʾl-müşrikĩne ve rasũlũhũ* [859] de lam cerrile okusa fetvâda şıḡḡat ũzeredir ammâ ḡurũf taġyĩr olsa daḡı maʿnâya zarar gelse meşelâ şâliḡatinde ḡaliḡatin okusa yâḡũd

kelimelerde vāki' olsa ve hem ma' nā daḥi fāsīd olsa meşelā *inne'l-ibrāra le fī na'im* diyecek yerde *inne'l-ibrāra le fī caḥīm* dise bunuñ gibi ma' nā fāsīd olan ḥurūf ve kelimāt taḡyīrinde namāz daḥi fāsīd olur. Ammā ma' nā fāsīd olmasaydı ḥurūf ve kelimāt taḡyīr ile namāz fāsīd olmaz. Ḥurūf taḡyīr olup ma' nā fāsīd olmadığı *inne'l-müslimīnede inne'l-müslimūne* okusa ya' nī yayı [860] vavile okusa kelimāt taḡyīr olup ma' nā fāsīd olmadığı *le 'alleküm tezekkerūnda kalīlen me teşkūrūn* okusa daḥi ḥurūf taḡyīr ile ma' nā fāsīd olduğu yerde daḥi namāz fāsīd olduğu yerde şol vāktindür ki ḥurūfuñ farkı āsān ola. Meşelā şad ile ta gibi. Meşelā eğer ḥurūfinuñ farkı güç olsaydı yine namāz bāṭıl olmaz eşaḥ ḳavil üzerine. Meşelā zayile ḳad yā sin ile şad gibi yā ta ile ta gibi yā za ile zel gibi. Ammā ḥa ile hede daḥi farıḳ itmeseydi namāz fāsīd olur. Meşelā *el-ḥamdü li'l-lāhi* [861] *el-ḥamdü li'l-lāhi* okusa *e'r-raḥmāni'r-raḥīmde e'r-raḥmāni'r-raḥīm* okusa bunların gibiden daḥi cehid idüp farıḳ idemez ise cā'izdür. Farḳına muḳayyed olmayup okusa fāsīd olur. Maṭlab-ı Mescid. Ve daḥi bilmek gerekdür ki kendi mescidin ḳoyup ḡayrı mescide varmaḳ menhidür. Kendi mescidinde yalıñuz olursa daḥi ḳılıp gitmek gerek. Meḡer ḡayrı mescide va' z ve şoḥbet-i ' ilim ola yāḥūd kendi imāmı laḥin oḳur ola gerek namāzın fāsīd olmayacaḳ ḳadar oḳusun. Ve daḥi şol vaḳtin āḫir mescide vara ki [862] imām kendi ehl-i bid' at ola yāḥūd deyyūs ola yāḥūd ḡammāz yā ḥarām-ḥor ola yāḥūd mezhebi şaḫīḥ deḡil ola. Ve eğer yatsu namāzın imām dā'im beyāzda ḳılır olsa idi imāmeyn ḳāvl üzere 'amel eylese evlā yalıñuz kılmaḳdur. Ba' de'l-beyāz yāḥūd aḫar mescide gitmek gerekdür. Kezā fī Cāmi'. Ve daḥi bilmek gerekdür ki bir kimse bir nice mescid aralığında olsaydı ḳanḡısı yaḳın ise aña vara. Ve eğer berāber ise ḳadīmine vara. Anda da berāber ise imāmlar aḫvāline naḡar idüp ḳanḡısınıñ ' ilminde ve diyānetinde ve ḳirā'atinde [863] ve ḥulkına i' timādı artuḡısa aña vara. Kezā fī Cāmi' ve Şerḫi'n-Nikāye ve ḡayrihimā. Ve daḥi imāmuñ gözi zahmetlü olup daḥi yaş gelür olsaydı evlā budur ki imāmet eylememek gerekdür eğer cemā' at ḳabül eylemezlerse. Zīrā ba' zılar ḳıtında ol zaḫmetden inen yaş ḳandan tebdīl olduğu cihetden necis ḥükminde olur. Eđerçi kim eşaḫḫ ḳavil üzerine necis deḡildir. Ve daḥi bilmek gerekdür ki bir imām eğer ḡayrı oturacaḳ maḫal midür ḳalkacaḳ maḫal midür bilmeseydi gözi ḳuyruḡıla cemā' ate yā cemā' at imāma yā ba' zı ba' zısına baḳmaḳ [864] cā'izdür. Bundan ḡayrı baḳmaḳ mekrūhdur. Ammā imām selām virdükden şoñra mesbūḳuñ ba' zı ba' zısına baḳmaḳ müfsiddür. Ve daḥi ḳıyāmda iken ḳımıldanmaḳ mekrūhdur meḡer ilerü gide şafa berāber olmaḳ için yā birbirin ḫareket itdüre bir ḡayrı ' araz için. Ve daḥi farız ḳıldıḡı yerde nāfile ḳılmaḳ mekrūhdur. Ve daḥi imām-ı şānī ve şāliş cemā' atile

mihrābda namāz kılmak mekrūhdur. Mihrābdan ğayrı yirde kılsalardı kerāhet yokdur. Meğer tekrār ezān okuyup kıllalar. Kezā fi'l-Bezzāzī. Lākin Kıtī'ide [865] cemā'at-i šānī bāzār mescidinden ğayrıda cā'iz deĝildir dir. Ve'l-Evvelü Eşahhun ve Şerh-i Nikāyede ve Mebsūtada eyder: Mescid kağanıyyesinde namāz kılmak mekrūhdur. Eĝer aşaĝısında yer bulunur ise mescid içinde dir. Ve daĝı bilmek gerekdir ki bir kimesne için bir yaña çekini virseñ namāzı bātil ider. Ve daĝı başından şarĝı düşüp daĝı bir kavrasa geysel cā'izdür. Ve eĝer ikide kavrasa geysel cā'izdür ma'al kerāhiyye. Artuĝı müfsiddür. Kuṭbu'd-dīn Muḳaddemesinde eyder: Secdede dülbendin [866] yā üsküfin çıkarup daĝı alnı üzerine secde mekrūhdur. Nitekim kevr-i imāme üzerine mekrūh olduĝı gibi gibi. Ğaznevīde eyder: Kevr-i imāme üzerine secde mütekebbirliĝi için olmasa belki baş açmaĝdan incinür olsa eyleye dülbend üzerine secde mekrūh deĝildir dir. Ve daĝı bilmek gerekdir ki bir kimesne aḫşamuñ bir rekā'atına yetişmiş olsaydı imām selām virdüĝünden sonra daĝı rek'atda bir daĝı oturup taḫıyyāt okuya hem ikisinde daĝı süre kořa. Eĝer dörüt rek'atlı namāzın birisine yetişmiş olsaydı imāmdan sonra [867] yine bir daĝı otura sonra ikide bir otura. Ve hem iki ortasına süre kořa āḫirine koşmaya. Ve bir kimesne öyle namāzınuñ sünnetin ikisin kıllup daĝı imāma uysa sonra ol sünneti kaıza eyleye dörüt kıla farzın 'aḫabince eyleye. Ve daĝı bilmek gerekdir ki farız ve vācib ve menzur olan namāzların ve nāfileyi şürü'dan sonra fāsıd idüp gine kaıza ider olduĝı vaḫtin tavar üzerinde kılmak cā'izdür iki şartıle. Biri oldur ki şehirden taşra ola gerek müsāfir olsun gerek mařlaḫatına gider olsun. Şartınuñ ikincisi oldur ki [868] inüp kılmāĝa bir 'özri ola. Yā 'adem-i kudret yā marız ziyādalıĝı ola yā ḫafv-u 'addü insān eĝer sibā' ve eĝer ḫařerāt-ı müziye yāḫūd iner olsaydı yine bilür olmaya ve bindürür olmaya. Bir zarar ziyān olur ola yāḫūd iner olsa bir zarar ziyān olmayup namāz kıllacak yir bulunmaz ola. Meşelā dikenlik ve yā ziyāde çamurlıĝ ve çepellik gibi bu mezkūrātta tavar üzerinde kıbleye karşı turup tavar üzerinde imā ile kıla ve bir nice bu ḫallü kimseler tavar üzerinde şāf baĝlayup imāmı orta yire durup kıllmaĝları [869] daĝı cā'izdür. Ammā sāf bir olup aralarında kurca olmayup şıḫ olmak gerek. Ve daĝı zikir olan 'özürlerde ḫavf-i 'adū olduĝı yerlerde daĝı tavar giderken daĝı kılmak cā'izdür ve eĝer yirde çamur olsa illā namāzı ayaĝ turup kılmāĝa māni' olmasa ammā oturup kılmāĝa māni' olsa. Meşelā çamur batır olsa tavadan inüp ayaĝ üzere kıla ve eĝer oturmaĝa māni' olmasa secdeye māni' olsa meşelā yüz yatar olsa oturup imām ile kıla. Bu mezkūrāt ferāyıza ve vācibāta ve nüzūre ve nāfile fāsidi [870] kaızaya göre dir. Ammā nevāfili tavar üzerinde imā ile

kılmak cā'izdür gerek 'özür olsun gerek olmasun gerek tavar gitsün gerek kıbleye karşı olsun gerek olmasun. Ammā iftitāh tekb̄iri kıbleye karşı gerektür. Ve dağı bilmek gerektür ki şabāh namāzınıñ sünnetin kılduğı tağdırce farza irişmezsin diyen kimse farza iktidā eylesün. Sünnet dağı każā olunmaz ammā öyle sünnetin kılrken ikāmet olursa ikide selām virüp uyup farızdan sonra iki sünnetden evvel dörüt każā eylesün. Ve dağı şabāh sünnetin [871] vitir vācibini evde kılmak dağı def' -i faķır ve ħüsn-ü ħulķa ve bekā-yı ĩmāna sebebdür. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ve dağı bilmek gerektür ki ħunūt bilmeyen kimse ħunūt yerine üç kerre yā Rabbi demek cā'izdür. Ve ba'zılar eyder: Üç kerre *Allāhümmağfirlī* diye dir. Ve ba'zılar eyder: *Allāhümme rabbenā ātinā fi'd-dünyā ħaseneten ve fi'l-āĥireti ħaseneten ve ħinā 'āzābe'n-nār* diye. Çünkü bu tahāretüñ ve abdestüñ ve ğuslüñ ādābın ve sünnetin ve şerāyitın bildüñse namāz ādābın ve ğayrı aĥvālin dağı bilmek gerek. Mesā'il-i ādāb-ı şalāt. [872] Evvel ādāb didüğümüz ħuzū' yile ve ħüşū' yile olmağdır. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Le'ane'l-lāhu ceseden kā'imen beyne yedeysi'l-lāhi leyse ma'ahu ħalbühü*. Dimek olur ki: Ĥađ te'ālā celle ve 'alā la'net eylesün şol bedene ki Ĥađ te'ālā celle ve 'alā dīvānına namāza tırur dağı ħalib kendi ile bile olmaz dir. Ammā ħuzūr bulmađuñ tarīķı oldur ki tahāret ve abdest ve ğusül ādabların tamām ri'āyet itmeğile ħāşıl olur. Bir kimse anların ādābına ri'āyet eylemese namāzda ħuzūr bulmak müyesser değildir. Muĥaşşıl ol ādābları [873] tamām ide. Andan sonra abdestüñ yaşı ħurumadan ve kimseye söylemeden kıbleye karşı tura bir zamān istiğfār ide. Tā ki ğöñül Ĥađdan yaña yönele andan sonra mu'avvezeteynüñ ikisin yā birisin oĥuyup dağı tekb̄ir ile er ādem ise dağı tekb̄irde ellerini ħulađı yumuşağına berāberine ola ve du'āda dağı böyledür. Ve hem barmaĥları arası aĥuĥ ola. Eđer 'avrat ise omzuna berāber ola ve hem barmaĥ araları şıķ ola. Ve secdede dağı bu veche üzere ola. Ya'nī erlerde el ħulađı yumuşağına 'avratlarda el omzuna berāber ola barmaĥ araların dağı [874] aña kıyās eyle. Ve dağı el bağladığı vaĥtın sađ el şol elüñ bileği üzerine ve ğöbeği altına ola. Yeñi üzerine olmaya. Eđer eli üzerine olmayup yeñi üzerine olsaydı barmaĥlar ğözükmenden fāsıd olur. Kezā fī Şerĥ. Farĥ 'avratlar ayası üzerine ve ğöğsi üzerine ola. Ve 'avrat secdede dirseğin yire ve ħasığın uyluğı üzerine ħoya. Ve taĥiyyātda ayaĥların sađ tarafına ıķarup oturağın şol üzerine otura. Ve dağı er ādemde i'ticār mekrühdür. Ya'nī şarıķunuñ bir ucunu saĥaldırıķ idinüp namāz kılmak mekrühdür. Lākin namāzdan ğayrı [875] vaĥitde müsteĥabdur saĥaldırıķ. Ve dağı aĥuĥ olup başınıñ depesi çevresin şarmak ve şacıñı başına bağlamak yā eñsesine bağlamak yā

‘avratlar gibi bölük örmek yâ başı üzerine çar örtünüp ucın bağlamak yâ omuzları üzerine şalınmak küllisi mekrûhdur. Lâkin Şir‘a Şerhinde er âdem saçını bölük örmek câ’izdir dir. Ve dağı hužu‘ ve huşu‘ bulmakta eyle gerektür ki kıyâmda tururken nazarı secdesi yerinde ola. Secdede nazarı burnı ucına ola. Anıñçün ba‘zılar deri seccâde [876] üzerinde namâzı kerih görürler. Anuñ kılı göze burnı ucına bakmaqdan men‘ ider. Ve taḥiyyâtda dizi üzerinde eli barmağı ucına nazarı ola. Ve dağı bilmek gerektür ki sekiz kemik üzerine secde vâcibdür. Bir elin kemiği üzerine vâcibdür. Dülbend üzerine secde mekrûhdur alında ‘özri olmaduqça eğer alını üzerine secde olsun. Eđer alında secde ‘özri olduğı vaḳtin dülbend üzerine secde olsun yirin qatılığın duymayınca câ’iz değıldür. Ve dağı secde câ’iz değıldür şol yumuşak nesnelere eđer baş karar eyleyüp [877] eylemeyüp qangılığın duymazsa. Meşelâ şu gibi şıvıq çamur gibi yâ döğölmiş kum gibi yâ un yâ taḥıl gibi yâ gök ot gibi yâ panbuq gibi yâ yün gibi bunların gibi nesnelere üzerine secde câ’iz değıldür. İkinci burun kemiğüdür. Burnuñ yumuşaqı üzerine secde mekrûhdur. Kemük üzerine gerektür. Üçüncü dördüncü iki aya kemükleridür. Beşinci altıncı diz kemükleridür. Yedinci sekizinci iki ayağınuñ baş barmaqları kemiğidir. Eđer secdede iken iki ayağınuñ baş barmaqlarınun ucı yerde olmasaydı bi’l-ittifaq namâz fâsid [878] olur. Eđer birisi irse birisi irmese ba‘zılar kıtında gine bātıldur. Ve ba‘zılar fetvâda eyder: Farz olan hemân alını kemüğü ile hemân iki ayağınuñ baş barmaqlarınun kemüğidir. Ve dağı Şir‘a Şerhinde dağı eyle nakil ider. Ve dağı bilmek gerektür ki secdeye iner olduğı vaḳtin elinden öñdin iki dizin indirmek gerektür. Ol dağı berâber inmek gerektür. Birin birin itmek mekrûhdur. Dizden sonra elin dağı berâber indüre. *Ve yeḳümü mestüben şümme yükebbirü ve yescüdü febeza‘u rükbetihi evvelen şümme yedeyhi.* Şadr-ü Şerī‘a. Bir bir indirmeye mekrûhdur. Ve dağı [879] alını dizlerinden öñdin indirmek mekrûhdur meğer dizlerinde yâ ğayrı yerinde ‘özri ola eli ḫayana ine. Elinden sonra burnın indüre sonra alının indüre. Eđer alından ve burnından ‘özri olsa imâyile kıla. Eñeği veyâ burnı üzerine secde eylemek yoqdur. Secdede yaturken iki elinüñ baş barmaqlarınun ucı kulağı yumuşaqı berâberinde ola. Secdeden qalkar olduğı vaḳtin evvel alının qaldura berâber qalkmaqda enmekde el ḫayanmaq yâ kendi bir nesne ḫayanup kılmmaq mekrûhdur ‘özür olmaduqça. Ve dağı bilmek [880] gerektür ki kıyâmda kıra‘ati tamâm itdükden sonra tekbir getirüp andan rükü‘a eğılmek gerek. Rükü‘a tekbir diyü diyü varmaq gerek. Şāfi‘î kavlidür. Lâkin Viḳāye Şerhinde ve Münyede ve Mecme‘a Şerhinde dağı eyledür. Ammâ ruku‘dan qalkar olduğı vaḳtin ba‘dehü

tekbîr getüre ya' nî Allāhu ekber diye daḥı andan ƙalka. Kezā fî'l-Kenzi ve Şürūḥa ve Ƙuṭbı'd-dîn. Kezā fî Şerḥı'l-Mecme'a. Lākin evvelühü İbn-i Mālik ve 'inde 'āmmeti'l-'ulemā'i ve yeḳülü *semi'a'l-lāhu limen ḥamide rabbenā leke'l-ḥamd* diye diye ƙalka. Eđer yalıñuz ise ƙıyāmda daḥı tekbîr tamām ide. [881] Daḥı andan secdeye ine tekbîr diyü diyü inmeye inerse daḥı cā'izdür. Ve secdelerden daḥı tekbîri tamām idüp ƙalka tamām idüp ine. Ammā tekbîr-i iftitāḥda tamām ƙıyāmda olmasa eḡilüp tekbîr eylese rükū'a yaḳın ise namāz fāsıd olur ve eđer ƙıyāma yaḳın ise mekrūhdur. Kezā fî Ğaznevî ve'l-Cāmi'u ve Ba'zu'l-Muḳaddime. Ve daḥı secdeden ƙalkduḡını aña ƙıyās eyle. Ya' nî secdeden baş ƙaldurup tamām itminān-ı ḥuzūr itmeden yine secde eylese eđer ku'üde yaḳın ise cā'iz ve eđer secdeye ƙarîb ise fāsıd olur cā'iz deḡidür. 'İnde Ebî Ḥanîfe raḥmetu'l-lāhi [882] 'aleyh kezā fî'l-Ğaznevî. Ḥuzū'u Ḥuşū'u üzerine eylemek. Lākin bir tariḳı daḥı oldur ki ezān oḡunduḡı vaḳtın İsrāfîl 'aleyhi's-selām ihyā'-i mu'te içün āḥir nef'ḥa'-i şūr eyledüḡin fikir eyleye. Ve hem ezānı işitdüḡi gibi sākıt ola ve sākın olup her 'amel-i dünyādan ārām eyleye cimā' ayak yolından ḡayrıda. Anlarda maşlahatı üzerine olsa cā'izdür. Kezā fî'l-Cāmi'. Ve eđer ta'cîl-i maşlahatı olsa bir sa'at eḡlenüp kendi başına ezān arḡun arḡunca oḡuyup maşlahatına gide. Ƙāmetde daḥı eyle eyleye. Lākin ƙāmetde saḡa şola dönmeye. [883] Ḥalk yirlü yerinde ƙalkup abdest yaraḡın görüp mescide gitmek ƙaydın gördüklerini ƙabrinden ƙalkup maḡşer yerine gitmeklerini fikir eyleye. Çünkü mescide cemi' olalar maḡşerde cemi' olmaḡı fikir eyleye ve şaf şaf olduklarını ƙıyāmet ḡalāyıkı yüz yüḡirmi şaf olmalarını fikir eyleye. Ve namāzda turmaḡı Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḡazretinüñ dīvānına varup cevāb ḡisāb virmeḡi fikir eyleye. Ammā şırātı ayaḡı altında ve cenneti saḡ yanında ve cehennemi şol yanında 'Azrā'il 'aleyhi's-selāmı ardında ve ƙabrini secde yerinde Mekkeyi [884] ƙarşusunda Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḡazretini cemi'-i ḡarafında nazar ider diyü fikir eyleye. Ve daḥı rükū'da ƙıyāmet güninde Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḡazretine rükū' olsa gerek anı fikir eyleye. Ƙāle'l-lāllahu tebāreke ve te'ālā: *Ve 'aneti'l-vücühü li'l-ḡayyi'l-ḡayyüm*. Ve secdede daḥı Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alāya secde olunsa gerek anı fikir eyleye. Ƙāle'l-lāllahu te'ālā: *Ve ted'üne ile's-sücüdü ve ḡüm sālīmün*. Ve taḡıyyātda cehennem ḡalkı girdüḡi vaḳit ḡalıḡ dizleri üzerine düşseler gerek anı fikir eyleye. Ƙāle'l-lāllahu te'ālā: *Ve terā küllü ümmetin cā'iyetin*. Selām virüp taḡılmalarını [885] ḡalkuñ kimi cennete ve kimi cehenneme yollanmasını fikir eyle. Ƙāle'l-lāllahu te'ālā: *Vemtāzü'l-yevme eyyühe'l-mücrimün*. Ve namāz ƙabül olur mı olmaz mı diyü ƙorḡısın 'aceb cennete mi giderim ola cehenneme mi giderim ola diyü ƙorukmaḡını fikir eyleye. Ve

eğer bu didüklerimizi ri'āyet idebilürse tamām huzū'-u huşū' bulur inşā'allāhu te'ālā. Ve dağı bilmek gerek ki her 'amel hazret-i Hağıka 'arz olunur. Her biri bir nesne Őüretinde 'arz olunur. MeŐelā dilile olan 'ibādet fevākihe Őüretinde 'arz olunur. Ķalbile olan zikir teŐbīh Őađ yemiŐ gibi olur. Ķafletile olan [886] 'ibādet çürük yemiŐ gibi olup 'arız olunur. Ķāyır a'zā 'ibādeti dağı her birisi bir nesne Őüretinde 'arz olunur. Ammā beden 'ibādetinden namāz insān Őüretinde 'arz olunur. MeŐelā pādiŐāhlara 'arz olunan Ķul gibi niyyet-i hāliŐe li vechi'l-lāh ola bedene cān olur. Ķıyām Ķırā'at beden olur rükū' sücūd el ayak olur. Rükū'daki ve secdedeki tesbīhler ve tekbīrler kimi göz kimi Ķulađ olur. Vesā'ir huvar olur. Ve Ķur'an ma'nāsı bedenün Őıhhati olur. Ve tesbīhāt ve tekbīrāt ma'nāsı göze nūr [887] olur. Ve Ķulađ iŐitmek olur. Ve Ķayır havāŐa idrāk olur. Evvel niyyet olmasaydı namāz cansız meyyit gibi 'arız olunur. Eđer niyyetde olup Ķırā'at ma'nisi olmasaydı hasta 'arız olunur. Eđer rükū'a sücūda ri'āyet olunmasa eli ayağı küt Ķötürüm 'arız olunur ola. Eđer tesbīhāt tekbīrāt olmasaydı göz Ķulađ olmaz tesbīhāt tekbīrāt olup ma'nāsı fikir olmasaydı gözi olur ammā görmez olur Ķulađı olur ammā iŐitmez olur. Vesā'irlerin dağı aña Ķıyās eyle. Ve dağı bilmek gerekdür ki [888] bir kimsenün namāzınıñ ba'zı yerinde huzūr Ķılup olsa ba'zı yerinde olmasa Ķaflet olunsa ol huzūr-u Ķalbile olunca yir Ķabül olunur ve Ķafletle olunan yir Ķabül olmaz meŐelā bir kimse yemiŐin Őađ tarafın alup çürük tarafın yabana atduğı gibi. Lākin ol Ķafletile Ķılınan namāz eđer cemā'atle ĶılınmıŐ olsaydı her kimsenün huzūrlarını birbirine üleŐdürürler. Tamām bir huzūr çıĶarsa dağı cemī'isinün namāzı Ķabül olunur. Çünki bir kimse ki edeb üzerine abdest ala ve huşū'u [889] ve huzū' vechile namāz Ķıla vesā'ir a'mālini Őeri'eyledüği üzerine ri'āyet eyleye fesādetden ve kerāhetden Őađlaya. Ol kimseye bir lāzım dağı oldur ki tātini mühlikātdan Őađına. MeŐelā bir kimse ticāretile Őan'atile māl veyā zirā'atile arpa ve buğday vesā'ir ne var ise ĶazanmıŐ olsaydı ol kimse Ķazandüđi nesneyi hıfız eylemese meŐelā mālını uğrıdan ve haramīden yā tağılını anbarda gemeden ve keseğenden vesā'ir mühlikātdan Őađınmasaydı zağmeti hebā-yı menŐür olur. Yine ancılayın tāt [890] kesib idenler dağı kesib eyledüği a'mālini hayır yağlarını ve mühlikātlardan hıfız eylemeseydi aña dağı çekdüği zağmet emek Ķalır Ķazancı zağmeti hebā'-i menŐür olur. Rasūlü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimsenün bir kimsede on iki arpa ağırır hađ borcu ĶalmıŐ olsa virmemiŐ olsa ol hađ Őāhibi hağlısından Ķıyāmet güninde yedi yüz vağit cemā'atile ĶılınmıŐ namāzınıñ Őevābın alsa gerekdür dir. İhyāda vesā'ir ve Kütüb-i Ķazzālīnün ekŐeri eyder: 'Abdu'l-lāh ibn-i Mübārek [891] bir

kimseden ol kimse Mu‘az ibn-i Cebelden Mu‘az dağı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden rivāyet ider ki Hātemü’l-Enbiyā ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām buyurur ki: Yā Mu‘az saña bir hadīş diyem eđer anuñla ‘amel idersen nafi‘ bulasın. Eđer zāyi‘ idüp muqayyed olmazsan zarar bulasın. Hāķ te‘ālā celle ve ‘alā kıtında hācetüñ qalmaz dimiş. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Yā Mu‘az Hāķ celle ve ‘alā hāzreti yerleri gökleri yaratmazdan evvel yedi melek yaratmışdur çünkü gökleri [892] yarattı. Bu göklerin yedi kapusına bu yedi meleği bir bir kapucı kodı. Kaçan bir kimse yiryüzinde bir ‘amel-i hayır işlese ol ‘ibādet üzre mü’ekkel olan ferīştahlar bu kimsenüñ ‘ibādetini alup evvelki gökdeki kapuya varup kapuyı kaķar ki açıla içerü gire ol kapucı melek eyder: Beni bu kapuda Hāķ te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti anuñçin kodı kim ğıybet ehlinüñ ‘amelin içerü koymayam. Bu ‘ameli eyleyen kimse eyledükden soñra ğıybet eyledi. İmdi ‘amelin ilet şāhibinüñ yüzine vur diye. Anlar dağı getirüp ‘ameli şāhibinüñ yüzine [893] vurup diyeler: Hāķ te‘ālā hāzreti seni zāyi‘ eylesün. Nitekim senden ötüri bizüm zahmetimüz zāyi‘ oldu diyeler. İkinci kapudağı melek faħir ehlinüñ ‘ibādetini içerü şalmaz. Faħir diyü aña dirler ki ben şöyle eyledüm ben böyle eyledüm ben filān kimseyem filān nesilem diyü murādı meclislerde kendinüñ qadri yüce olmaķdur. Üçüncü kapucı kibir ehlinüñ ‘amelini red ider. Kibir oldur ki kendüyi ulu göre ve ğayrıları ğor göre. Ve dağı ğayrıların üzerine tekebbürlik eyleye. Bir kimse kendüde kibir varduğın bilmek [894] isterse dörüt nesneye nazār eylesün. Evvel oldur ki ba‘zı kimesne ile baħiş iderken hāķ anuñ söyledüği söz olsaydı kendinüñ qalbi incinür ola. İkinci oldur ki bir meclisde aķrān kendinüñ üzerine taşaddur eyleseydi incinir ola. Üçüncü evi hācetini yabandan yā yārānından kendü getürmeği ihtiyār eylemeye. Yā evinde ba‘zı maşlıhat görmeği ihtiyār eylemeye yā kılları hizmetkārları ile ta‘am yimeği ihtiyār eylemeye yā faķir kimselerle muşāhibet eylemez ola dir. Dördüncü oldur ki eski püski libās ile yā iş [895] giyeceğile halk arasına varmaķdan ‘ar hayā ider ola. Bu mezkürāt kibir riyādan bāñın aķsāmdur. Ve dağı kibrüñ zāhirde bir nice ‘alāmeti vardur. Bir başdadur. Ya‘nī başını önüne eđer dülbendini alnı üzerine yıķar veyā kaşın gözin aşāđı yuķaru yıķar veyā kabīh ve çirkin baķar veyā yüzün qarışdurur ve bıyığın ve burnın buruşdurur veyā şaķalın yā dudağın yā ağzın gevişdirür veyā dilin tolaşdurur. Ekābirāne ekābirāne deñsiz deñsiz söyler. Ve bir ‘alāmeti oldur ki elde olur. Meşelā kıltuğın [896] kıovaldur ve yumruğın döğer dağı zirī üzerine yā yünri üzerine kıoya el bağda eyler. Yā elin tolayı tolayı şallayı şallayı yürür veyā söyler yā barmaķların oynadur yā çatırdadur. Ve dağı bunuñ emşāli ne var ise. Ve bir

‘alāmeti daḥī bedeninde ve ayaqlarında olur. Meşelā ayağını yire berik berik başar ve şalını şalını iğrānī iğrānī yürür. Ve bir ‘alāmeti daḥī libāsda ve hey’etde olur vesā’ir evzā’ da olur. Aña beyāna ihtiyāç yok. Ve bir ‘alāmeti daḥī turmaḳda oturmaḳda olur ve tayanmaḳda [897] ve süygünmekde olur ve yemekde içmekde olur. Ve kezā min ‘Avārif’l-Ma‘ārif. Dördüncü ḳapucı ‘ucub ehlinüñ ‘amelin ḳabül eylemez red eyler. ‘Ucub diyü aña dirler ki kendi kendin beğene. Meşelā bir kimse kendin beğenüp mağrūr olsa ben ne evlā fāzıl ‘ālimüm dise yāḥūd ne şāḥib-idrākim dise yāḥūd ne şālih ‘ābid ehl-i vera‘ım dise yāḥūd bu aşıl hüner yā ehl-i kemālem dise yā şāḥib-cemālem dise yā ḳuvvetden yā bunların gibi bir nesneyi māl-i ḥülyā eylese ‘ucub ehli olur. Beşinci [898] ḳapucı ḥased ehlinüñ ‘amelin ḳabül eylemez. Ḥased diyü aña dirler ki Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alānuñ bir kimesnedeki görilen luḳfını ve in‘āmını ve iḥsānını götürmeye. Meşelā bir kimesne senden artuḳ ‘ālim olsa yāḥūd ḥalk ḳatında ḥürmetlü rağbetlü olsa yāḥūd malı metā‘ı ziyāde olup ḥuḳūḳun ri‘āyet eyleye. Yā oğlumda yā kızımda veyā sā’ir ḥadem ribengāḥda senden artuḳ olsa idi daḥī sen anı götürmeseñ isteseñ ḥased itmiş olursın. Ammā ancılayın bende daḥī olsa diseñ aña ğıbt dirler ol cā’izdür günāḥ deĝildir. Ḥuşūşile ‘amelde [899] ve taḳvāda kendin eyleye istemek mendubdur ve müsteḥabdur. Ve ammā bir kimsede ol ni‘metleri görseler ki ol kimse ol ni‘metler ile olsa meşelā mālile fıḣka ve şehvete düşmiş olsa yā māluñ ḥaḳḳu’l-lāḥ olanı ḳıḳarmaz olsa yā ‘ilmile ‘ucub kibir ve ĝurura düşmüş olup yā ḥalkı izlāl ider olsa ol vaḳtın ol kimseden zevālin istemek cā’izdür aña ĝayret dirler. Ammā altıncı ḳapucı merḥameti ve şefḳati olmayanuñ ‘amelini red eyler. Meşelā bir kimseye bir muşībet yā bir belā gelmiş olsa daḥī aña acımaya belki şen olup feraḥ [900] ola şafālar ola. Anuñ gihinüñ ‘amelin ḳabül eylemez. Yedinci ḳapucı riyā ehlinüñ ‘amelini red ider dir. Yā Ḥuḳūḳ-u Cārda beyān oluna inşā’allāhu te‘ālā. Ba‘zı ‘amel ola ki yedi ḳapucı ‘ayb ve baḥāne bulmayup dāḥī ḥuzūr-u Ḥaḳḳā iletüp ferīştahlar mediḥ iderler. Allāhü te‘ālā celle şānühū buyura ki: Yā meleklerüm siz ḳulumuñ ‘amelinüñ zāhirine nazār idüp öĝersiz. Ben bilürem ki anuñ bu ‘amellerden murādı dünyevī ĝarāzdur benüm rızām deĝildir. La‘net olsun aña iletüñ ‘amelin yüzüne urun diye. Melā’ike ol şaḥşuñ [901] ‘amelini yüzine urup la‘net saña dirler. Ve cemī‘-i gök ḥalkı daḥī la‘net iderler dir. Ol ‘amel didüĝümüz meşelā celb-i erzāḳ ve cezb-i ḳulüb için olan ḥavāş gibi. Ya‘nī ‘amelden murād celb-i erzāḳ ve cezb-i ḳulüb ola. Ammā ḳadr-i kifāyet ve def‘-i fāḳat ve ḳazā’-i düyün ve iḥyā’-i ḥayrāt ve ḳazā’-i ḥācet vesā’ir ḥasenāt için ḥavāşıla ḫaleb mezmüm deĝildir. Ammā İmām-ı Faḫr-ı Rāzī rahmetu’l-lāhi ‘aleyh Tefsīr-i Kebīrinde *üdü rabbeküm*

taẓarru'an ve ħufyetin didiğinde eyitmiş: Mütekellimîn ittifāk eylediler ki bir kimesne Hāk ẓe'ālā [902] celle ve 'alā ħazretine 'ibādet yā du'ā eylese 'azāb ħavfdan yā şevāb recāsından ötüri eyleseydi 'ibādeti ve du'āsı şaĥiĥ deġildür dir. Ve daĥı avā'il tefsīr-i fātihāda eyitmiş: Eġer namāza ẓurduġı vaġtın dise: *Ūsallī li şevābin ev nilhera min 'iġābe fesādet şalātün* dir. İmdi ey mü'min aç gözini baġ evvel 'amelüñ şer'a muvāfiġ mıdur deġil midür. İkinci nazār eyle ħāşiluñ ħarāb mıdur ve 'imāret midür ya'nī yüz sekiz dürlü buġşaklardan geġmiş midür yoĥsa red olunmuş mıdur. *Rabbenā ẓalemnā enfüsenā ve in lem taġfīrenā ve terĥamnā lenekünenne mine'l-ĥāsirīn* [903] İmām-ı Ġazālī Dürsaġu'l Fāĥire fī 'İlmi'l-Āĥire kitābında eyder: Hāk sübhānehü ve ẓe'ālā celle şānühü ħazreti yedi göklerde yedi ġapu daĥı ġomuşdur. Ol ġapularda daĥı ġapucılar ġomuşdur. Ol ġapularda daĥı dünyādan bir kimse naġil ide eġer mü'min ise. 'Azrā'il 'aleyhi's-selām cānını ġabız itdülden şoñra Şalşā'il dirler bir meleġe virür. Eġer kāfir yā münāfiġ ise Rükya'il adlu bir meleġe virür. Meşelā Şalşā'il ki bir kimsenüñ rüĥını dünyā göġine  ıġara ġapuyı ġaġar. Ol ġapucı eyder: Kimsin? Şalşā'il eyder benim filānuñ rüĥını alup ħazrete giderem dir. ġapucı [904] eyder: Ol kimsenüñ i'tikādı şāfī deġildür ya'nī ehl-i sünnet deġildür diyü reddi ider. Eġer i'tikādı pāk ise ol ġapudan geġe. İkinci gök ġapusu namāzından ve erkānından ve şerāyıtından ve vācibātından su'āl eyler. Eġer cevāb virmezse yine götürüp atar. Cevāb virürse üçüncü ġapucıya iletür. Ol ġapucı zekātından ve 'öşir vesā'ir 'ibādet-i māliyyeden şorar. Cevāb virmez ise gine red olunur. Eġer cevāb virürse dördüncü ġapuya varup ramāzān orucından su'āl olunur. Eġer cevāb virmezse red ider. [905] Virürse beşinci ġapucıya iletür. Ol ħacdan 'umreden su'āl ider. Eġer cevāb virmezse red ider virürse altıncı ġapucıya iletür. Ĥuġūġu'n-nāsdan ata ana ve ehl-i evlād ve kardeş vesā'ir aġrabā ve insān ve ħayvān ħuġūġlarından su'āl olunur. Eġer cevāb virmezse red ider. Ve eġer cevāb virürse yedinci ġapucıya varup siĥer vaġtinde istiġfārdan ve iĥsān-ı yetīmden ve şadaġa'-i sırdan su'āl olunur. Cevāb virürse geġüp cennete ve sidretü'l-müntehāya irişüp melā'ike ziyāret ide. Andan surādiġāt-ı celāldürler. Altıyüz [906] biñ ĥicāb vardur. Aña irişüp melā'ike surādiġāt-ı celāl bu ruĥı ziyāret idüp ta'zīm eylerler. Andan geġüp altı deñize irişüp birisi şu ikinci od üçüncü nūr dördüncü zūlmāt beşinci ġar altıncı  oludan her deñiziñ geġirimi biñ yıllık yoldur. Bu rüĥ her deñizi şimşek gibi berīsinde balġır ötesinde bulunur. Ğünkü anları daĥı geġer 'arşı'r-raĥmān perdelerine irişür. Ol yetmiş biñ perdedür. Her perde yetmiş ġatdur birbirinden yuġaru mināre şerīfesi gibi. Her ġatun arasında feriştaĥlar vardur. [907] Eġer her biri

ol hicāblardan gözüdür olsaydı biri tarafındağı melā'ike Hāq te'ālā celle ve 'alā hāzreti tecellī eyledi şanup secdeye düşerler idi. Çünkü ol rūh 'arış surādikātınun beri ucına irişür 'arış tarafından bir avaz gelür. *Men yā li bāb*. Ya'ni kapudağı kimdür dir. Muqarrebler dirler ki: Yā Rabbi hāzretine ma'lūmdur filān dosutınun rūhıdır dirler. Hemān kabz-ı kudret zāhir olup içerü çeker. Bundan ilerüsin beyān eylemedük ihtisār eyledük ihtisār murād eyledük. Zīrā maqşūd bu maqāmı [908] taḥkīk değıldür. Belki hemān kişinun 'amelinun ve rūhınun buğsaqların ve ol buğsaqlarda cevāb ne gerekdür beyān eylemekdür. *Zīrā Rabbenā lā tūziğ kulūbenā ba'de iz hedeytenā ve heblenā min ledünke rahme inneke ente'l-vehhāb*. Eđer er 'avratına yā üstād şākirdine yā şeyh müridine şu didüklerimüzi ki zāhir-i şira'da olandur emir eylemeyeler yāhūd bilmeyeler varup bir bilene şorup öğrenmek gerekdür. Zīrā farz-ı 'ayndur. Farz-ı 'ayn olan nesne 'amelsiz şeri'siz sākıt olmaz dir. Er ta'lim [909] eylememek bilmemek 'avrata dağı 'özür değıldür. Bu katda qaldı ki şākirde müride 'özür olmak qula dağı cāriyyeye dağı eyledür. Şerī'at emrinde 'avrat eri destürsüz evinden çıkmamak gerek lākin dīn bābın öğrenmek için. Ve bir dağı oldur ki er 'avrata mihir virmese 'avratı kaçup atası evine varmak erinden mehir almak için çıkmak cā'izdür. Ve dağı bilmek gerekdür ki 'avratların mescidleri evlerinun gāyet gizli yeri olmak gerekdür. Ve dağı bilmek gerekdür ki 'avratlar farız oturduğı yirde kılmak dürüst değıldür [910] 'özürleri yoğısa. Ve dağı 'avratlara kāmēt lāzım değıldür. Müsāfire ezān kāmēt olmaduğı getürürlerse dağı hoş getürmezse de hoş. Ve dağı bilmek gerekdür ki ve lāzımdur ki ihtimām oluna. Maḥlab-ı mesā'il-i cum'a. Kitāb-ı Tergīb-u Şalātda eyder Kāfīde dedi ki cum'a gün cum'ada bir kimse ḥuṭbe okuyup bir āḥar kimseyi imāmet lā yebağıdır dir. Qutbı'd-dīn Kāfiye Şerhinde lā yecüz diyü naqil ider. Lākin Yezzāzī tecvīz eyler. Ammā aḥvaṭ oldur ki zārūri olmayınca eylemeyeler. Şāhib-Kenz eyder: Me'mūr-u bi'l-kāzī nā'ib naşib idebilmez [911] illā mensüren. Ammā me'mūr-u bi'l-cum'a ḥaṭīb nā'ib naşib idebilür dir. Ve kezā fī Şerhi'l-Mecme'ati İbn-i Mālik. Ve dağı bilmek gerekdür ki Maḥlab-ı Aḥvāli'l-İşrāk. Qomşu ile etmek ödünleşdikleri vaqtin tartup virüp tartup almak gerek. Lākin Mecma'a Şerhinde te'āmil-ü nās için İmām-ı Muḥammed rahmetu'l-lāhi 'aleyh kavline göre fetvā virür. Nitekim ortaklıkta Ebū Yūsuf rahmetu'l-lāhi 'aleyh te'āmilü'n-nāsı i'tibār eyler. Ammā ortaklıkta fetvāda te'āmüle nazar değıldür. Meşelā emek bir kişinun olsa öküzler ve tohumlar ve yirler bir kişinun olsa [912] cā'izdür. Ve dağı yirler bir kişinun olsa gayrılar bir kişinun olsa cā'izdür. Ve dağı emek ve öküzler bir kişinun olsa gayrısı bir kişinun olsa yine cā'izdür. Bu üç

şüretten gayrısı cā'iz değıldür. Meşelā yir ile emek bir kişinüñ olsa cā'iz değıldür. Ve dağı yir ile öküz bir kişinüñ gayrısı bir kişinüñ olmağ yine cā'iz değıldür. Fetvā imāmeyn kavli üzerinedir. Ammā bilmek gerekdür ki ortaklık haram olmağıla ğalle haram olmaz dir. Lākin bozuşmağ kaşad itselerdi bozarlar. Ve hem hāsıl şahib-arzuñ olur. Ve gayrılara [913] ecir mişli lāzım olur dir. Çünkü er 'avrata vācib sūnnet olan nesneleri ta'lim eyledükden soñra 'avrat da dīn meħabbetin añlarsa dağı şevāblu nesnelere ve du'ālar ve teheccüd ve işrāk ve zühā vesā'ir şevāblu nesnelere ta'lim eyleye. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Hāğ te'ālā celle ve 'alā hāzreti rahmet eylesün şol kişiyeye ki dün içinde uyanur dağı 'avratını da uyarur. Eđer uyanmaz yüzine şu serper dağı uyarur kalkarlar dağı teheccüd namāzın kılurlar dir. Ve dağı Hāğ te'ālā celle ve 'alā hāzreti rahmet [914] eylesün şol 'avrata kim dün içinde uyanur erin dağı uyarur. Eđer uyanmaz ise dağı yüzine şu serper uyarur. Dağı kalkar teheccüd nemāzın kılurlar. Ve dağı geçmiş şālihā hātunlar menākıbinden hikāyet eyleye. O dağı aña bakup gayret eyleye. Ve dağı 'āşilerin dünyāda başlarına ne geldi āhiretde ne gelecekdür beyān eyleye. Ol dağı 'ibret ala. Ve üstādlerle şākirdleri ve şeyihler ile müridleri ve mevlāyile hizmetkārı buña kıyās eyle. Rūviye 'an Rasūli'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Men te'alleme mes'eleten vāhideten mine'l-'ilmi kalleda'l-lāhü* [915] *yevme'l-kıyāmeti elfe kılādetin min nūrın ve ğufıra lehü elfen zenbin ve bedālehü elfe medīnetin min zehebin ve ketebe'l-lāhü lehü bi külli şa'iratin'alā yedeyhi haccetin ve 'umretin ve inne fi'l-cenneti şeceraten lehā ser'ün keşedi'n-nisā'i ve yestazilü bihe'l-'ulemā'ü ve'l-müte'allimüne ve yetefekkehüne ve sā'iri'n-nāsi 'atşānün. Ve kāle'l-lāhu tebāreke ve te'ālā celle 'azemetehü: İne'l-müslimāne ve'l-müslimāti ve'l-mü'mināne ve'l-mü'mināti ve'l-kānitāne ve'l-kānitāti ve's-şādiķāne ve's-şādiķāti ve's-şābirāne ve's-şābirāti ve'l-hāşī'ine ve'l-hāşī'āti ve'l-müteşaddiķāne ve'l-müteşaddiķāti ve's-şā'imāne ve's-şā'imāti* [916] *ve'l-hāfiżāne fūrūcehüm ve'l-hāfiżāti ve'z-zākirāne'l-lāhe keşīran ve'z-zākirāti e'adde'l-lāhü lehüm mağfiraten ve ecran 'azīmē. El-āyeti. Bu mesā'ilüñ kimi kütüb-ü tefāsirden kimi Keşşāfdan kimi Esrār-ı Tenzīleden ya'nī Tefsīr-i Kāzı Beyzāvīden kimi Tefsīr-i Ebu'l-Leyşden kimi Tefsīr-i Şerīfden ya'nī Tağlīden kimi eħādīs kitāblarından kimi Meşāriķden kimi Müşāhibden kimi Sidretü'l-Müntehādan kimi Kütüb-ü Ğazzālīden kimi Hādīs-i Kurtībīden kimi Kitāb-ı Terğībden ve Terahīmden kimi Ravzātü'l-'Ulemādan kimi Şira'ti'l-İslāmdan kimi Şerħ-i Şir'a* [917] *li ibn-i Seydī 'Alīden kimi fuķahā kitāblarından kimi Hidāyeden kimi İhtiyārdan kimi Kenzden ve kimi Viķāyeden kimi*

Şadrü'ş-Şerî'adan kimi Mecmu'a Şerhinden kimi Cāmi'u'l-Fetevādan kimi Cāmi'u's-Sağīrden kimi Muḥīṭden kimi Fuzūl-u 'İmādiyeden kimi Muḥaddime Şerhinden kimi Ġaznevīden ve Münyeti'l-Muşallīden kelām kitāblarından kimi Şerh-i 'Akāyidden Teftenānīden kimi Şerh-i Tavālī'-i İşfahānīden kimi Şerh-i Mevākıf-ı Şerīf-i Cürċānīden kimi daḥı münāsib yirlerden ḥāṭırda ḳalmıŷdur. Menḳūl-ü 'anhā ki ḳaḅıŷı neden neden idüĝi ḥūŷūŷile ḥıfızdan çıḳmıŷdur. Lākin [918] kütüb-ü mütenāvilden ola. El-'ilmü 'inde'l-lāhi va'l-lāhu a'lem bi's-ŷavābi. Faŷlı fı ḥuḳūḳı'r-ricālī 'ale'n-nisā'i. Erüñ ḥaḳḳı daḥı 'avrat üzerinde sekiz dürlüdü. Evvel bu ki er 'avratı her ne vaktin döŷeĝe da'vet iderse varmaḳdur 'özri yoĝısa. Rasūlü ekrem ŷalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Ḳaçan kim er 'avratı da'vet eylese varmaḳ gerek eĝerçi kim deve ḥavudı üstinde ise de daḥı dir. Ve daḥı Rasūlü ekrem ŷalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Ḳaḅı 'avrat ki er anı döŷeĝe da'vet eylese 'avrat varmasa [919] Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥāzreti ol 'avratın yetmiŷ yıllıḳ 'ibādetin maḥıv ider. Ḥāzret-i 'Ömer rażiya'l-lāhu 'anhü eyder: Rasūl ḥāzreti 'aleyhi's-salātü ve's-selāmdan iŷitdüm. Buyurdu ki: Her ḳaḅı 'avrat erinden bir gice ayrı yatsa erinüñ bile yatmaḳ murādı iken ḳıyāmet güninde ol 'avrat fir'avinile ve ḥāmānile ve ḳārūnile cehennemüñ aŷaĝa derekesinde bile ḳopar ol 'avrat ne ḳadar 'ibādet ehlise daḥı dir. Ḥāzret-i 'Alī rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü rivāyet ider. Her ḳaḅı 'avrat erinden ḳaçsa ol 'avrat [920] ḳıyāmet güninde gözsiz ḳopar. Ve daḥı Ḥaḳ te'ālā ol 'avratuñ farzın ve nāfile ḳabūl eylemez dir. Ḳāle Rasūla'l-lāh ŷalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Le'ana'l-lāhu'l-müsavviḳate ve'l-muĝaŷŷilete*. Dimek olur ki: Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥāzreti la'net eylesün ŷol müsavviḳaye müĝaŷŷileye dir. Müsevviḳa ŷol 'avrata dirler ki ar anı döŷeĝe da'vet itdüĝi vaktin iŷde varayın iŷde varayın dir. Murādı anı ŷavmaḳdır. Ve müĝaŷŷile diyü ŷol 'avrata dirler ki er anı döŷeĝe da'vet itdüĝi vaktin eyder ben ḥāyızam dir ammā ḥāyıza [921] deĝildür. Murādı eri ŷavmaḳdur dir. Ol aŷıl 'avratlara la'net eylemiŷdür Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām ḥāzretleri daḥı. Ve daḥı Rasūlü ekrem ŷalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *La'na'l-lāhü's-sellete 'e ve'l-merrühā 'e*. Dimek olur ki: Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥāzreti la'net eylesün selleteye ve merhāye. Sellete diyü ḳına yakınmayan 'avrata dirler. Merhā diyü sürme çekinmeyen 'avrata dirler. Anıñçün ḳına yakmaz sürme çekinmez ki er baña meyil ve muḥabbet idüp yakīnlıḳ eylesün diyü. Ol sebebden mel'ün oldılar. Zīrā 'avratlara [922] lāzımdur ki eri yanında ḳınalar yakınmaḳ ve sürmeler çekinmek ve düzünmek ve ḳuşanmaḳ ve gökcek ḳoḅular ḳoḅulanmaḳ ve ere mülāyim sözler söylemek ve ḳanniŷler eylemek ve

boynına şarılmağ ve oynamak tā ki erin şehveti harekete gele baña yakınlık eyleye diyü. Zīrā helāl helāl ile oynamak ve öpüşmek sünnetdür ve seğirdişmek dağı sünnetdür ve ‘ibadetdür. Nitekim Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām Hazret-i ‘Āyişe ražiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhā ile seğirdişirler idi. Gāh Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām hazreti geçerdi [923] gāh Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām yapça yapça sekerdi Hazret-i ‘Āyişe ražiya’l-lāhu ‘anhā geçerdi. Ve dağı iki helāl biri birile talaşduğça şevāblar yazılır ve her öpüşdüğe on şevāb yazılır ve her cimā‘ idüp gusül eyleselerdi her bir tamlaları şağışınca bir ferıştāh yaradılır dağı tā kıyāmet günine dek ol iki helāl için tesbīh iderler şevābını anların dīvānına yazılır. Nitekim zinādan gusül itseler her tamlası şağışınca bir cin yaradılır dağı [924] tğün leşkeri olurlar. Tğün andan hāşıl olur ol cinler harbe ile şoğlarlar. Ol veremlü ki vardur ol harbenüñ zaħmıdır. İnşā’allāhu te‘ālā beyān oluna. Ve eğer ‘avratlar yabana gider olsalar eskiceler giymek gerek anı gören çarıcık şana. Ve bir kimse aña söylendüğü vahtin iki barmağın ‘avrat ağızına alup söylemek gerekdür tā ki anı işiden ağızında dişi yok çarıcık şanmak içündür. Dağı erin ‘avrat üzerindeki ikinci hağkçı oldur ki ‘avrat erine toğrı olmağdur. Döşeğine hūyınlık [925] eylemeye zīnā itmekden ve ivürmekden tırmağdan ve eri sırrını ifşā itmekden. Fağihuyye Benāyi‘de ve Cāmi‘de eyder: Bir kimse bir kimseyi görse idi ki ‘avratına yā cāriyyesine gücile zīnā itmek isteseydi ol kişi ol zīnā kaşdı ideni öldürmek mübağdur. Ve eğer görseydi ki kendinüñ zī-rahm-ı maħremine ya‘nī kendine nikāğ harām olacağ kimseye zīnā ider anların rızāsı dağı vardur ol vahtin eri dağı ‘avratı dağı öldürmek mübağdur. Ve yāhūd ‘avrat dağı kendine zīnā kaşdı ideni öldürmek mübağdur dir. Ammā zīnā [926] tamām olup gitdükden sonra şer‘ ile tuta ibtidā’en öldürmeye dir. Rasülü Ekrem buyurur ki: Yā müslümānlar cemā‘ati zinādan şağınüñ zīrā zināda altı dürlü zarar vardur üçü dünyāda üçü āħiretde. Ammā ol dünyādaki evveli budur ki hūrmeti ve ‘işreti gider elden alçağ olur ve başı aşığa olur ve şoyı şopı hağk içinde eksik olur. İkinci oldur ki ol zīnā iden kimse fakīr olur dünyāsınüñ berekātı olmaz gider dir. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Lā ġinā’e ma‘a’z-zīnā ve lā fağrun ma‘a’z-zucā.* Ve dağı üçüncü oldur ki [927] ‘ömri az olur dir. Āħiretde üç dürlü belā didüğümüzün birisi oldur ki aña Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hazretinüñ gağabı kağı olur. İkinci hisābı güç olur. Üçüncü oldur ki cehennem ‘azābı uzun olur. Ve dağı Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Gicenüñ nışfı olıncağ gökler çapusu açılır dağı bir münādī çağırur hiçbir du‘ā ider var mıdır kim du‘ası mağbūl ola hiç bir nesne diler var mı ki

dileği revā ola hîç bir belāya giriftār olmuş var mı ki belāsı açıla hîç bir du‘ā ider müslimān yok mıdır ki [928] du‘āsı red olunmaya cemī‘isiniñ du‘āsı maḳbūl olur illā şol ‘avratuñ du‘āsı maḳbūl [olmaz] zināya sa‘y ider ola. Ve daḫı şol kimsenüñ du‘āsı maḳbūl olmaz ki ‘uşşārdur ya‘nī ‘öşr-ü gümrük alıcudur veyā bācdārlardur. Ve daḫı Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki aşhābına haber virür eyder: Bu gice iki kişi geldiler ve beni aldılar gitdiler. Giderken bir kimse gördüm ki bir kimesneyi bir inişe başı aşağı yaturmışlar. Bu yatan kişinüñ başı qar kabaḳ bu öri tūran şahıḫ kişi elinde bir taşile bu yatan kişinüñ [929] başına kuvvetile urur. Bu yatan kişinüñ başı tar taḡan olur. Daḫı bu taş işine yuvarlanur gider. Bu uran kişi seḡirdür varur bu taşı tutar getürür. Bu gelince bu ufalan baş gine bütün olur gine urur taḡıdur taş yuvalanur gider yine getürür urur gine taḡılır. Bu yanımdaki iki kişilere eyitdüm: Bu nedür didüm. Eydirler: Gel gidelüm dediler biraz daḫı gitdük yine gördüm bir kimesne bir kimesneyi dizi üstinde çökermiş daḫı eline çengel almış bu çengeli bu oturan kimsenüñ avurdunuñ bir tarafına şoḡar daḫı yırtar depesine [930] çıkar. Andan çengeli burnına şoḡar yarır depesine dek. Andan bir gözine şoḡar anı daḫı yarar depesine çıkarır. Daḫı aḡzınıñ bir yanına bir yanından bir yanına ve gözünüñ bir yanına şoḡar her yerin yarır depesine çıkarır. Anları bir nice bir yanı gine biter evvelki yanın yarınca bir yanı daḫı biter bu daḫı dā‘im bunuñ üzerine. Ben eyitdüm: Bu nedir? Bunlar eyder: Gel gidelüm biz. Gitdük. Giderken gördüm bir ırmaḳ akar kıızıl kıandan. Bu ırmaḡuñ içinde bir kimse var gāh kıana ḡarıḳ olur gāh yine çıkar. Aḡzından burnından kıan püskürür. Batar çıkar ırmaḡuñ kenārına [931] gelür. İrmaḡuñ kenārında bir kimse biraz taş yıḡmış. Bu taşlarla bu kıan ırmaḡındaki yüzüp kıkanı aḡzına tūtup urur gine ırmaḡa düşer. Ol gine talebiyi püskürüp yine çıkar. Ol yine urur düşürür. Ben eyitdüm: Bu kimdür? Eyitdiler: Gel gidelüm. Gitdük. Bir tennūr gördüm aḡzı dar içerüsi ḡāyet derin ve ḡāyet büyük. Bu tennūr içine çıplaḳ çıplaḳ erler ‘avratlar var. Bu yanan od bu ādemleri götürür taşra atar. Bu tennūrun kıapusunda zebānīler vardır. Tūrmışlar bu kııkān ādemleri demür çubuḡile [932] çarparlar. Dibine dibine iner gider. Od getürür gine atar zebānīler yine çarparlar. Yine döne döne iner giderler. Yine atar yine ururlar. Ben eyitdüm: Bunlar kimdür? Eyitdiler: Gel gidelüm. Gitdük. Görürüm ki bir ‘azīm od yanar. Bu odun üzerinde bir kıara büyük kişi var bu odı zabit ider. Ve bu odun çevre yanında hisābsız çok ḡalıḳ var. Bu od bir tarafındaḡı ḡalıḡuñ üzerine sōkün ider. Ol kimse ol odı çuḡşurur. Bir tarafından odı yine yine sōkün ider. Ol kimse seḡirdüp odı ḡalıḡdan meni‘ ider. [933] Ben eyittüm: Bu nedir? Eyitdiler: Gidelüm. Gitdük. Gördüm ki bir

güzel maḳāma varduḳ baḡçeler aḳar Őulardur köŐiklerdür serāylardur. Bu baḡçe içinde bir ‘aẓīm aḡaç bitmiş. Ol aḡacuñ dibinde bir pīr güzel kişi var ve biraz oḒlancıklar var. Bu kişi oḒlancıklara ta‘līm-i Ḳur‘ān ider. Ben eyitdüm: Bu kimdür? Bu yanımıdaki iki kişi eyder: Yuḡarı yanına baḡa dediler. Baḡdum. Bunda bir maḳām gördüm ki vaşfı ḳābil deḒil. Ben eyitdüm: Beni ol maḳāma ḳıḳarın. Bunlar eyder: Vaḳti deḒil gel gidelüm. Gittük evvel gittüḒümüz yire [934] yitdük. Bunlar eyder: Ammā Şol gördüḒün ki bir kimesne bir kimesnenüñ başın ḡaḒıdır. Ol başı ḡaḒılan ‘ilmile ‘amel eylemeyendür. Ol ikinci ki avurdın ve burnın ve gözin yirerlerdir ol kezzāblardur. İŞleri yalan söylemekdür. Üçüncü ki ḳan ırmaḒıdır ol yetīm mālın yeyendür ki dördüncü Şol tennür içinde ‘aẓāb çekerler zinā idicilerdür. Beşinci gördüḒün bir ‘aẓīm od ol cehennemde ol kişi ki çevrilüp odı ḡalıḳdan meni‘ ider ol mālīkdür. Ol olmasaydı cehennem dünyā ḡalḳın bir sa‘atde yaḳar giderdi. Altıncı [935] güzel maḳāmdur ol cennetdür. Ol aḡaç ḡübā aḡacıdır. Ol pīr İbrāhīm peyḒamber ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ḳıyāmete deḒin Ḳur‘ān öḒredir. Ol yüce maḳām ki gördün ol cennettedir senüñ maḳāmuñdur dediler. Ben Cebrā’ilüm bu Mikā’ildür dedi. ‘Aleyhi’s-selām. Rasülü ekrem Şalla’l-lāhu ḡe‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Mi‘rāc gicesi gördüm bir kimse bir kiŐinüñ başın urup yap yaşŞı ider. Ol ḡaŐı alınca baş yine ŐaḒlanur. Bu gine urur yaŐŐılır. Ben eyitdüm: Bu kimdür: Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām eyder: Bī-namāzdur. Ve bir kimse daḒı gördüm önünde bir güzel [936] terbiyet ile pişmiş et var añaru ḡarafından bir çepel pişmiş ḳoḳar et daḒı var. Bu kimse bu pişmiş ḡüb eti ḳoyup bu ḳoḳar eti yir. Ben eyitdüm: Bu kimdür Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām eyder: Ḥelāl ḡātunı olup daḒı ḡarām zinā idendür. Ve bir kimse daḒı gördüm bir Şelek odun eyleymiŐ bu odunu götürmek ister götüremez. DaḒı yükledür gine yapışur ḳaldıramaz. DaḒı gine odun yıḒar götürmek ister götüremez. Gine yıḒar götüremez. Dā’im işi budur. Ben eyitdüm: Bu kimdür: Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām eyder: Bu Şol kimsedür ki [937] bir emāneti alır Őāḡibine virmeden bir daḒı alır. Ve daḒı bir aḡaç gördüm dikilmiş ḡurur. Gelene gidene Őarpadaḳ ḡoḳunur urur. Ben eyitdüm: Bu nedir? Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām eyder: Bu Şol kimsedür ki Ḥāḳ yolına gelmek isteyenini meni‘ ider. Va’l-lāhu a‘lem. Dimek ola ki ḳıyāmet Ḓüninde yollar üzerine aḡaçlar dikile. DaḒı ḡalḳı izlāl ideni geḡdükçe ura. Bir biri ura bir biri ura. Ve bir kimse daḒı gördüm ḡoḒan ḳaynaḒı gibi ḳaynaḒı var. Kendi yüzün yırtup ḳanadır. Ben eyitdüm: Bu kimdür? Hümezetün lümezedür. Hümeze aña dirler ki kiŐinüñ ‘aybını yüzüne söyleye. Murādı anuñ ‘ırzın yıḳmaḒıdır [938] ve il içinde rüsvāy eylemekdür. Murādı terbiye deḒildir. Lümeze diyü ardınca

mesāvī idene dirler. Ba‘zılar ‘aksidür dimişler. İbn-i ‘Ömer razıya’l-lāhu ‘anhü rivāyet ider Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden. Eyder: Sizden evvel ya‘nī ol evvelki ümmetlerden üç kişi bir tağa çıktılar ba‘zı maşlahat için. İttifāk yağmür oldı. Bu kişiler bir mağaraya girdiler. Kudretile bir büyük taş yuvalandı geldi mağaranuñ ağızın kapadı. Bunlar eyitdiler: Gelin Allāhu te‘ālā için hāliş birer ‘ameli şefī‘ idinelüm. Ümīzdür ki Hāq te‘ālā celle [939] ve ‘alā bu kapuyı aç dediler. Birisi eyder: Yā Rabbi saña ma‘lūmdur ki benüm anam qarıcık olmışdı. Dağı benüm ‘ādetim bu idi ki şağduğum südi ehlime evlādıma viremezdim anama içirmeyince. Bir gün bir maşlahata gitmişdüm gecikdüm. Gine geldüm südi şağdum eve vardum. Gördüm anam uyumış. Uyarmağa kıyamadum ve yire oturmadum. Ya‘nī anam ta‘amladurmayınca ve gönülünü almadın dağı komadum tā şabāh yeri ağarınca. Ve uşacıklarım dağı ayağıma şarmaşup ağlaşdılar südi bize vir diyü çağrışdılar tā şabāha dek. Anama merhamet idüp anlara dağı virmedüm. [940] Tā şabāh anam uyandı anama virdüm. Uşağa dağı andan soñra virdüm. Yā Rabbi eğer bu ‘amelüm senüñ kıtında maqbül ‘amel ise bu taşı aç dedi. Hāq te‘ālā celle ve ‘alā kudretiyle taş biraz açıldı ammā çok değıl. Ve dağı ol üç kişinüñ biri dağı eyitdi: Yā Rabbi saña ma‘lūmdur ki benüm bir ‘ammum kıızı var idi. Ğayet de severdüm. Kendüsi benden kaçardı. Hattā vardı bir niçe yıl kıızlık oldı. Bu yıllar içinde birisinde bu ‘ammum kıızı muhtāç olmuş geldi. Eyder: Baña ba‘zı harçlık vir dedi. Ben de yüz yigirmi dinār virdüm. Şol şartile ki baña [941] muṭi‘ ola. Muḥaşşal er ‘avratına oturduğı yire oturduğı gibi yire oturduğum vaqtin eyder: Yā ‘ammum oğlı kerem eyle ben saña helāl olmadan şu işi baña işleme soñra yüzümüz kara olur dir. Ben dağı üzerinden kalıkdum. Nesne eylemedüm virdüğümü kendine bağışladum dir. Yā rabbi bu ‘amelimi kabül eyledinse bu taşı açdır. Taş biraz dağı açıldı. Birisi dağı eyder: Yā Rabbi saña ma‘lūmdur ki filān zamānda ba‘zı kimseleri ücrete dutmuşdum. Her biri haqqın aldı gitdi. Birisi almadı gitdi. Ben dağı bu kişinüñ ücretini üretdüm bir süri öküz ve inek ve güdüci [942] kul oldı. Bir zamāndan soñra bu kişi geldi eyder: Filān zamānda ben saña hizmet itmişdüm. Anuñ ücreti qalmışdı anı baña vir dedi. Ben de eyitdüm: Şol öküz inek kul hep ücretden hāşıl olmuşdur. Var al didüm. Ol kişi eyder: Beni maşharalığa almağa haqcağuzumı vir dedi. Ben eyitdüm: Maşharalığa almazam didüm. Var al didüm. Vardı ol rızkı aldı gitdi. Yā Rabbi bu ‘ameli kabül eyledünse bu taşı aç gider dedi. Taş açıldı bunlar çıktılar gitdiler dir. Qāzī sure’-i kehfdeki *inne aşhābe’l-kehfī ve’r-raḳīm* didiğinde aşhāb-ı kehfden murād aşhāb-ı [943] dağyānusdur ve aşhāb-u raḳī bu üç kişidür didiler dir. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla’l-

lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Benī isrā’ilde Kifil dirlerdi bir kimse var idi hiçbir günāh qalmamışdı ki anı işlememiş ola. Bir gün bir ‘avrat muhtāç olmuş geldi benden nesne istedi. Kifil bu ‘avrata altmış dīnār virdi zinā itmek şartile. ‘Avrat zarüretden rażī oldı. Vaqtā ki Kifil bu‘avrata yakın oldı zinā ide bu ‘avrat ağlamağa ve itdürmemeye başladı. Kifil eyder: Noldın? ‘Avrat eyder: Şu işi görmüş değıldüm ihtiyāçdan eyledüm. İllā Allāhü te‘ālā celle şānühü [944] hāzretinden qorqaram dedi. Kifil bu hātunuñ üzerinden qalıqdı. Eyder: Sen hiç bir nesne bir kez itmeden Hāq te‘ālā celle ve ‘alā hāzretinden böyle qorqarsın. Benüm cemi‘-i ‘ömrüm yaramazlığıla geçmişdür niçün Hāq te‘ālā celle ve ‘alā hāzretinden qorukmayam dedi. Dağı kendi kendiye inşāfa gelüp tevbe eyledi. Virdüğü mālı virdüğü mālı ‘avrata bağışladı. Ol gice Kifil Hāq te‘ālā emrine gitdi. Şabāh halk Kifilin qapusına cemi‘ oldılar. Görselerdi kudret yazısı ile yazılmış ki Hāq te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti Kifili yarlıgadı. Bu halk ta‘accub eylediler dir. ‘An Ebū Hureyre [945] rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü yeqūlü: Semi‘tü Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem qāle: *Seb‘atün yüzüllühümü’l-lāhü fī zılli yevmin lā zıllē illā zıllēhü’l-imāmü’l-‘ādilün ve şābbün neşā’ün fī ‘ibādeti’l-lāhi ve racülün qalbühü müte‘allıqun bi’l-mesācidī ve racülāni teḥābbāni fī’l-lāhi ictimā’an ‘aleyhi ve iftirāqan ‘aleyhi ve racülün teşaddāka bi şadaqatin bi şıdkıhi ve aḥfā ḥattā lā ta‘lem şimālühü mā yünfıku yeminühü ve racülün zıkra’l-lāhi ḥālīşan feğāzat ‘aynehü min ḥaşyeti’l-lāhi ve racülün de‘athü imri’in zānin mansıbin ve cemālihi feqāle innī eḥāfu’l-lāhe rabbe’l-‘ālemīn. Revā’i’l-Buḥārī ve Müslim [946] Ve dağı ‘avrat yürümekde ve tırmağda şer‘a muḥālif zīnetden şaқına. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Le‘ane’l-lāhü’l-vāşilete ve’l-mütevaşşilete ve’n-nāmişate ve’l-müntemişate ve’l-vāşimete ve’l-müstevşimete. Dimek olur ki: Hāq te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti vāşılaya la‘net eyledi. Bir saçı bir ‘avratuñ saçına ulayan ‘avrata la‘net olundu. Ve uladan ‘avrata dağı la‘net olundu ki aña müstavşile dirler. Ve dağı nāmişāya la‘net olundu. Ya‘nī şol ‘avrat ki bir ‘avratın qaşından [947] ba‘zı kıll alır inceldir. Aña dağı la‘net olundu ki aña nāmısa dirler. Dağı aldırana dağı la‘net ki aña müntemişşıye dirler. Ba‘zı rivāyetde qāmışşıye müntemişşıye diyü yüzüne kıll alana ve aldırana dirler. Ve dağı vāşimeye ya‘nī şol ‘avrat ki ya‘nī elini yā ayağını yā yüzünü yā bir yerini iğneler. Dağı aña sürme yā mürekkebe yāḥūd bunların gibi nesne ile beñ ider. Ol ‘avrata la‘net ki aña vāşime dirler ve beñi qodurana ki la‘net aña müstevşıhe dirler. Lākin bir kimesne gāyet güzel olsa aña dil göz değımemek için [948] eñeñi çuқurına beñ qomaқ cā’izdür. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve*

sellem bir küçücek oğlana dil göz değmesün diyü eyleñ diyü emir eyledi dir. Ve dağı Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki dili gözi degen kimse gusül ve abdest ala. Dağı dili değdüğü kimseyi gusül itdürseler şifā bula dir. Kağı 'avrat ki gökcek koğular götürür dağı erinden gayrı kimse ol koğuları koğlarsa ol 'avrat zinā itmiş gibidür. Hağ te'ālā ol 'avratın farzın ve nāfilesin [949] kabül eylemez dir. Ve dağı Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir er nā-mağrem 'avrat ile kenkeleşse her bir kelāmı başına cehennemde biñ yıl habis olur dir. Kāle'l-lāllahu tebāreke ve te'ālā: *Qul li'l-mü'minīne yağuzzū mine'l-eb̄sārihim*. Dimek olur ki: Yā Muhammed 'aleyhi's-salātü ve's-selām söylegil şol mü'minlere gözlerini yumsunlar Hağ te'ālā celle ve 'alā hazretinüñ harām eyledüğü nesnelerden. Ya' nī na-mağreme bağmasunlar. Zīrā nağar berīdür zinādur. Ya' nī nā-mağreme bağmağ zinānuñ elçisidür. Ve dağı Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem [950] buyurur ki: *E'n-nağarat meğāsini'l-mer'eti sehimün mesmūmün min sihāmi iblisün*. Dimek olur ki: 'Avratuñ gökcek yüzlerine bağmağ şeytānuñ ağılı oğıdır. Ya' nī bağmağıla şeytānuñ vesvesesi ebedī zā'il olmaduğı gibi dūr. Ammā añsızın bağsa yā alayım diyü bağsa yāğūd nefsi emīn olsa bağsa günāh değildir. Kağlühü tebāreke ve te'ālā: *Ve yağfezu fūrūcehüm*. Od yirlerin zinādan şağınalar. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurur ki: *Men zinā ev şūribe'l-ğamrū* [951] *neze'a'l-lāhü minhü'l-īmāni kemā yenzi'u'l-insānū'l-ğamişa min ra'sihi*. Dimek olur ki: Bir kimse zinā eylese yāğūd ħamir içse ol kişiden Hağ te'ālā celle ve 'alā imāni çıkarır nitekim insān başından gömleğini çıkarduğı gibi. Ve dağı Rasülü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurur ki: Hağ te'ālā celle ve 'alā hazreti dörüt dürlü kimseye buğuz ider. Biri şol kimsedür ki bir nesneyi şaturken yemīn idicidir. İkinci şol fağirdür ki kirceklenür. Üçüncü şol zinā ehli dūr koğalardur. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurur ki: [952] Yedi kaç gök ehli ve yedi kaç yir ehli la'net iderler zinā iden koçaya dir. Ve dağı Rasülü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurur ki: Hağ te'ālā celle ve 'alā hazreti rağmet nağarile nağar eylemez şol kimseye ki saçına ağ serpmiş ola dağı zinā ehli ola dir. Dördüncü şol kimseye buğuz ider ki zālim beğler dir. Ve dağı Rasülü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurur ki: Bir kimse evinden gitmiş kimsenüñ 'avratına zinā eyleseydi Hağ te'ālā celle ve 'alā hazreti kıyāmet güninde aña bir ejderhā ħavāle eyleye mağşer içinde [953] şoğmağ için. Ve dağı şol 'avratlar ki toğurduğı evladı emzirmeye. Hağ te'ālā celle ve 'alā hazreti aña ilanlar ħavāle eyler ol 'avratuñ emeçeğine çoğarlar dağı şoğarlar. Ve dağı şol ere ki kendü 'avratundan toğan evlāda benim değildir dise inkār eylese

Haq te'ālā celle ve 'alā anı kıyāmet güninde cemī'-i ḥalāyık içinde rüsvāy eyler. Ne'üzübi'l-lāh. Ve daḥı göklerdeki yıldızlar şaḡışınca ve kımlar ve kıyırlar ve otlar yapraḡı şaḡışınca günāh yazılır dir. Kıavlühü tebāreke ve te'ālā: *Zālike*. Ya'nī nāmaḥreme baqmaq ve zinādan fercini şaklamak. [954] *Ezkā lehüm*. Bunlar için arılıqdur günāh necāsetinden. Ya'nī gözlerin ve ud yerlerin ḥıfız eylemek bu nazar ile zinā tarafından olan günāhlardan necāt bulamaḡa sebebdür. *İnna'l-lāhe ḥabīrun bi-mā yaşne'un*. Haq te'ālā celle ve 'alā hazreti bilicidür gözlerin neye niyyetile baqdukların ve od yirleriyle nişledüklerin. Ğāyet ḥazer üzerine olsunlar dir. *Qale'l-lāhu tebāreke ve te'ālā: Ya'lemü ve mā tüḥfī's-şudūri ve hüve'l-lezī yaqbelü't-tevbetemin 'ibādihi*. Kıavlühü tebāreke ve te'ālā: *Ve kul li'l-mü'mināti*. Dimek olur ki: Daḥı söylegil yā Muḥammed 'aleyhi's-salātü [955] ve's-selām şol mü'mine 'avratlara *yaḡzūzne* yumsunlar *min ebşārihinne* gözlerin nā-maḥreme baqmadan. *Ve yaḡfezne* daḥı şaḡınalar *fürucehünne* ud yerlerin zinādan. 'Avratların daḥı nā-maḥreme baqması iki dürlüdür. Biri şehvet nazarile baqmaq ola. Bu vechile baqmaq muḥlakā ḥarāmdur. Ammā şehvet nazarile olmasa erlerin göbeḡi ile dizi arasından ḡayrı yirlerine baqmaq cā'izdür. Lākin evlā ḥiç baqmamak gerekdür. Ve daḥı 'avrat 'avrata daḥı göbeḡi ile dizi arasına baqmaq ḥarāmdur. Ve daḥı 'avratların biri birini öpmek ḥarāmdur. *Ve lā* [956] *yübdīne*. 'Avratlar göstermesinler. *Zīnetehünne* ya'nī zīnetler mevzi'ini göbeḡi boḡmaq gibi heykel gibi ḥalḥal gibi daḥı bunlara beñzer ne var ise meşelā sürme gibi ve kına gibi bu aşıl zīnetler olduḡı yirleri göstermek ḥarāmdur. *İllā mā zaḥera minhā*. İllā meḡer kim 'ibādet olunan yirleri göstereler yüzi gibi iki ayaḡı meşelā şehādetde ve maḥkemede ve nikāḡda. Ammā yüzlerin göstermek günāhdur eḡer müştēhāyise. Ve daḥı şol zārüretde olan yirlerde göstermek günāh deḡildir. Ḥuşūşā faḡīrlar ki maşlıḡātlarına [957] gitedükleri yirlerde örtünecekleri olmaya. Ol vaḡit günāhdur ki anlar şehvet tariḡile baqanlara düşer kendülerine günāh yoḡdur. *Ve'l-yezribne*. Bürünsünler ya'nī örtünsünler. *Bi-ḥumrihinne*. Başları örtüsini 'alā cüyübihinne yaqaları üzerine ya'ni göḡüslerini örütsünler kimseye göstermesünler. Evvel zamānda 'avratlar eñselerin örterlermiş de göḡüslerin açarlarmış. Eyle eylemen diyü nehiy olundu. Belki göḡsünüzi örtün diyü emir olundu. *Ve lā yübdīne zīnetehünne*. Zīnet mevzi'in göstermesünler. *İllā li bu'ületihinne*. İllā erlerine göstereler. *Ev ābā'ihinne*. Yāḡūd atalarına [958] gösteresünler. *Ev ābā'i bu'ületihinne*. Yāḡūd erlerinüñ atalarınıñ dedelerine göstereler. *Ev ihvānihinne*. Yāḡūd kardeşlerine *ev benī eḡavātihinne* yāḡūd kardeş oḡlanlarına *ev benī eḡvātihinne* yāḡūd kıḡ kardeş oḡlanlarına göstereler. Ve daḥı

‘ammūlara ve dā’ilere göstermek cā’izdür ammā oğlanlarına göstermek cā’iz değildir. *Ev nisā’ihinne*. Yāhūd hatunlara göstürsünler. Ba’zılar eyder: Müslimān hātunlarına göstermek cā’izdür ve kāfir ‘avratlarına günāhdur dirler. Ammā kullarına göstermekde ihtilāf vardur. Ekşeri bunuñ üzerinedür ki mevzī’-i zīneti kendi [959] kılina göstermeye gerek hādım olsun gerek süsüt-endām olsun. Hāzret-i ‘Āyişe rażiya’l-lāhu ‘anhā eyder: ‘Avrat kendi kılina mevzī’-i zīneti göstermek cā’izdür eğer fitne havfi yoğise dir. *Ev i’t-tebi’ine ğayrı üli’l-ribeti mine’r-ricāli*. Yāhūd şol kimselere göstürsünler ki bir kimseye tābi’ olurlar ta‘āmlarınun artuğların yimek için. Ammā ‘avrat arzūsı ve şehvet tekāzası olmaz anlara eyledür. Ba’zılar eyder: *Ġayrı üli’l-irbeti şālihāca kocalardur dir*. Ve ba’zılar hayāları çekilmişdür dir. Ve ba’zılar eyder: Zekerleri [960] kesilmişdür dir. Ve ba’zılar hunāşālardur dir. Evvelki söz evlādur dir. *Ev li’-t-tıfli’l-jezī*. Yāhūd şol oğlancıklara göstürsünler ki *lem yazherū ‘ale ‘avratı’n-nisā’i* kādır olmamışlardur ‘avratların cimā’ına. Ba’zılar eyder: Şabīlerdür ki ‘avratın udlu yirlerin ğayrıdan fark itmezler ola dir. *Ve lā yazribne*. Ve dağı urmasunlar *bi ercūlihinne* ayaklarile yirleri *li ya’lem* bilinmek için bildürmek için *mā tühfūne* gizlü yirlerindeki gizledükleri *min zīnetihinne* zīnetlerinden olan nesne’i. Ya’nī ayakların yire kaçup halhal cığışınmasun. Zīrā [961] zīnetün şavtın işitdürmek hemān kendin göstermek gibidür dir. Kāle’n-nebiyyu ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām: *Yübgız şavte’l-halhāli kemā yübgızü’l-ġinā’e ve yü’ākabü şāhibehü kemā yü’ākabü’z-zāmire ve lā yelbis halhālen zātü şavtin illā mel’ünün ve tūbū ile’l-lāhi cemī’an eyyühe’l-mü’minīne*. Cemī’inüz sehivden ve ve kaşırdan ve taqşırdan tevbe eylen. *Le’alleküm tüflihün*. Ola ki Hāq sübhānehü celle ve ‘alā hāzretinün ‘azābından kurtulup rahmetine yetişesiz dir. Ve dağı erin ‘avrat üzerindeki üçüncü haqqı oldur ki erin rızqına hāyınlık eylemeye. Hāzret-i Rasūlü Ekrem [962] şalla’l-lāhu te’ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir ‘avrat rızqın uğrın harıclansa idi kıyāmet güninde elin göğsinden şoğarlar bağırdan çıkarırlar dağı cehenneme aşı qorlar. Ammā bir avuç yā iki avuç gelen giden sā’ile virse cā’izdür. Evlā budur ki anı dağı eri rızāsile virür. Şevābda ikisi dağı berāberdür. Ve erlere dağı lāyık budur ki ‘avratlara şadağa vir diyü izin vireler dir. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te’ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Ādem oğlanında üç yüz altmış altı kemik eki vardur. Her gün her mafşal [963] sağışınca şadağa virmek gerek boruçdur yā mālından yā hayırlu sözlerden yā bir yol azmışı yola getürmekden. Eğer bunlara kādır olamaz ise iki rek’at duğā namāzın kılsa ol boruç ödenür dir. Ve dağı erin ‘avrat üzerindeki dördüncü haqqı oldur ki er ne emri derse sözün qarşulamaya. Söz

erin ağzında iken kalka ol maşlıhatı tutmağa meşgûl ola. Ve dağı erini dilile incitmeye. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir 'avrat erini dilile incitseydi kıyâmet gününde dilinden aşa qorlar dağı 'azâb iderler dir. Ve dağı 'avrat [964] dise kim benim senüñle bahtım açılmadı va'l-lâhi ben senden hayır görmedim hergiz dise Hâk te'âlâ celle ve 'alâ hazreti ol 'avratdan cennet ni' metlerin meni' ider harâm ider. Ve dağı ol 'avrata haliç memleketi qumı şağışınca günâh yazar. Ve dağı her günde ve her gicede biñ la'net iner. Ve dağı bir 'avrat erile qarşulaşa yâhûd gördüğü eyliğı bilmese yâhûd hâyınlık eylese kıyâmet gününde yüzi kara qopar ve gözleri kör qopar. Şaçını eline ayaklarına bağlarlar. Dağı bir zincirin bir ucına ol 'avratı bir ucına bir şeytân [965] bağlarlar. Dağı yüzi üstüne sürüyü sürüyü götürür cehenneme atarlar. Ve dağı bir 'avrat erine eğri başsa kıyâmet gününde başsız qopar ve gevdesi şöyle yitire eli ayağı belürsüz olur dir. Ve dağı erin 'avrat üzerindeki beşinci haqqı oldur ki erine bırağduğı döşeğı kimseye bırağmaya. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden rivâyet olunur ki: Mi' râç gicesi gördüm bir 'avratı emceğinden aşılımış 'azâb iderler. Hazret-i Fâtımâ razıya'l-lâhu 'anhâ eyder: Yâ Rasûlü'l-lâh 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm ol 'avrat kimdür? Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ [966] 'aleyhi ve sellem eyder: Erine bırağduğı döşeğı ğayrı kimseye bırağduğı için dedi. Ve dağı Rasûlü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmuñ hâtunlarınuñ birisinüñ evine bir gün atası geldi. Rasûlü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmuñ oturduğı döşek üstüne oturdı. Qızı döşeğı atasınıñ altından çekdi aldı. Atası kaqıdı eyder: Eviñe geldim altımdan döşeğı alursın he mi dir. Qızı eyder: Rasûlü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmdan işitdüm: Bir 'avrat erine bırağduğı döşeğı ğayrıya bırağmaq günâh imiş diyü buyurdı anıñçün [967] aldım dir. 'Avratuñ döşeğı üç gerek. Biri eri oturmağ için biri dağı 'avratuñ kendi oturmağ için biri dağı gelen giden oturmağ için. Ve dağı erin 'avrat üzerindeki altıncı haqqı oldur ki 'avrat erine hürmetlü ola ve eri tarafından olan güci çeke ve zahmeti ve qahrı çeke. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki bir er başından ayağına deq cirâhat olsa qanlar ve irinler ve şaru şular aqs a 'avrat ol cirâhatleri dili ile yalasa erin haqqın tamâm ödemiş olur dir. Ve dağı Rasûlü [968] ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Eğer Hâk te'âlâ celle ve 'alâ hazretinden ğayrıya secde itmek var imişse 'avrata emir iderdüm erine secde iderdi dir. Ve dağı bir 'avrat imân tañın tañmaz Allâhu 'azîmü's-şân celle ve 'alâ hazreti emir itdüğü haqqı erine itmeyince dir. Ve dağı erin 'avrat üzerindeki yedinci haqqı oldur ki 'avrat erini dâ'im du'ada aña. Belki erini kendüden evvel añmaq gerekdür. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ

‘aleyhi ve sellemden rivāyetdür ki: Kaḡı ‘avrat ki namāz kıla daḡı du‘āda kendüden evvel erini añmaya [969] ol namāzı yüzine ururlar qabül olmaz dir. Ve daḡı kıyāmet güninde ‘avrata namāzından ve eri haqqından şoralar dir. Ve andan şoñra ġayrısından şoralar. Ve daḡı erin ‘avrat üzerindeki sekizinci haqqı oldur ki ‘avrat eri destürsüz evinden çıkmaya ve yabana gitmeye ve ġayrı evde daḡı yatmaya eġerçi ki atası anası evise de. Daḡı yatmaya ve daḡı ḡamāmlara ve düġünlere ve meyyitlere ve meyyit üzerine ve qabre ve bunların gibi yirlere gitmeye. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden rivāyet olunur ki: Mi‘rāç gicesi bir ‘avrat gördüm ki [970] cehennemde ayağından aşmışlar ‘azāb iderler. Ḥazret-i Fāḡımā rażiya’l-lāhu ‘anhā eyder: Rasülü’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem ol ‘avrat kimdür? Faḡr-i kā’ināt ḡazret-i ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām buyurdi: Şol ‘avratdur ki erinden destürsüz taşra evinden çıkar gezer dir. Ve daḡı şol ‘avratdur ki erinden destürsüz bir ġayrı evde yata kıyāmet güninde ḡalkuñ ġāyet ‘azāb çekenlerinden olur dir. Ḥikāyet olunur ki: Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem zamānında aşḡābdan bir kişi sefere gitdi. [971] Ḥātunına ışmarladı. Eyder: Ben gelince iş bu çardağdan enme dedi. Ḥātun hoş ola dedi. Bir kaç günden şoñra ḡātunuñ atası ḡasta oldu kızın arzuladı. Ol ḡātuna ḡaber eylediler babañ qatı ḡastadur gelsün kızımı bir kerre göreyim ḡasretile gitmeyeyin dedi. Ḥātun eyitdi ki erimüñ şımazam. Ol baña didi ki ben gelmeyince bu çardağdan aşāğı inme diyüpdür dedi. Atası kaqqıdı. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāma vardı şikāyete eyder: Erim ḡalet-i nezi‘de kızına gelsün bir kerre daḡı göreyim dir. [972] Kızım eyder: Erimüñ destürü yoqqdur varmazam dir dedi. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Kızın erine ‘āşī olmağı emir eyleme. Eriñi Ḥaqq te‘ālā celle ve ‘alā yarlıġar kızın erinüñ emrin şaqladığından ötüri dir. Ba‘zı rivāyetde eyder: ‘Avrat Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāma ḡaber gönderdi eyder: Yā Rasülü’l-lāh erimüñ emrin qoyup varmaqq var ise ineyin varayın dedi. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām destür virmedi. Yā Rasülü’l-lāh iñen qatı arzuladı dediler. Rasülü [973] ekrem ‘aleyhi’s-selām ḡazreti eyder: Varsunlar atasını kızını evine götürsünler dedi. Fi’l-ḡāl vardılar atasın kızını evine getürdiler. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāma kız gine şordı. Evimüñ aşāğına geldi ineyin göreyim mi? Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām izin virmedi. Ḥātunuñ atasın çardağa çıkarın dedi. Bunlar bunda bu tedārikde iken atası daḡı çardağa çıqqmadan ḡasretliğile ata miskīn cān teslīm eyledi. Kızcağızınıñ yüzün görmedi. Rasülü’l-lāh ‘aleyhi’s-selāma ḡaber oldu. Rasülü [974] ekrem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi: Ol ḡātun daḡı atası cennetlikdür dedi. Ammā ‘avrat

cennetlik olduğu erinün emrin şımadığı için oldu. Atası dağı cennetlik olduğu elbetde çardağdan indürin göreyim dimedügi sebebden ötüri oldu dir. Amma'l-Hammām. 'An 'Āyişe-i şiddīka rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhā kâle semi' tü Rasūlu'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem kavlühü: *El-ḥammāmu ḥarāmun al'n-nisā'i ümmetī*. Revāhu'l-ḥakim ve kâle ḥadīşün şaḥīḥu'l-isnād. Dimek olur ki: Hammām ḥaramdur dir benüm ümmetimün ḥātunlarına. [975] Bu ḥadīş-i şerīf Ḥazret-i 'Āyişe'-i şiddīka rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhādan Ḥakim Temirī rivāyet ider. Ve dağı eydür ki: İsnād-ı şaḥīḥdür dir. Ya'nī şaḥīḥ ḥadīş-i şerīfdür dimek olur. Ve 'an Ebī Eyyübü'l-Enşārī rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü enne Rasūlu'l-lāhi şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem kâle: *Men kāne yū'minü bi'l-lāhi ve'l-yevmi'l-āḥiri felyükrim cārehü ve men kāne yū'minü bi'l-lāhi ve'l-yemi'l-āḥiri felā yedḥulü'l-ḥammāmü illā bi'özrin. Ve men kāne yū'minü bi'l-lāhi ve'l-yevmi'l-āḥiri felyeḳul ḥayran ev liyeşumtü ve men kāne ü'minü bi'l-lāhi ve'l-yemi'l-āḥiri [976] min nisā'iküm lā tedḥulü'l-ḥammāme ille'l-marīzati ve'n-nisā'i*. Dimek olur ki: Bir kimse Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥazretine ve kıyāmet günine imān getürmiş ola ol ḳomşusına ikrām eylesün. Ve dağı mü'min olanlar ḥammāma girmesünler fütāsız. Ve dağı mü'min olanlar ḥayır söyleşsünler yā ebsem olsunlar. Ve dağı mü'min olan erler 'avratlarıñuz ḥammāma girmesünler fütālu olsun fütāsız olsun meğer ḥasta ola yā yā oğlan ṫoğurmuş ola dir. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *İnnehā setefteḥu 'aleyküm arzu'l-acemi ve yescüdüne [977] fihā büyüten yükālū lehü'l-ḥammāti felā yedḥulühe'r-ricālū illā bi'l-özri vemne'ü nisā'eküm illā marīzaten ev tüfesāhe ve 'an ebi'l-melīḥu'l-hezli in nisā'i min ehli ḥamşin ev min ehli's-şāmi ātin 'alā 'āyişete feḳālet entünne'l-li'eti tedḥulüne'l-ḥammāmāti*. Semi' tü Rasūlu'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem yeḳülü: *Mā min imra'etin teza'u şiyābehā fī ğayri beytin zevceḥā illā hetkünne's-setrü fihā ve beyne rabbihā*. Ammā ba'zı Türkiyyāt kitāblarında Ḥikāyet olunur ki: Bir gün Dımaşḳuñ ḥātunları Ḥazret-i 'Āyişe rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhāya görmeğe geldiler ve ziyāret [978] idüp du'āsın almağa geldiler. Ḥazret-i 'Āyişe rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhāya ḥaber oldu. Dediler ki Dımaşḳuñ ḥātunları destür ister ki içerü gireler. 'Āyişe-i şiddīka rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhā eyder: Anlar ol ḥātunlar değıl midür ki dürlü zinetler bezenürler dağı ḥalkā ḳarşu ḥammāmlara giderler dedi. Niceleri göz zināsına uğradurlar ve kendüleri dağı ḥammāmda fitā ṫutunmazlar bir birlerine ud yerlerin gösterirler mel'unlar olurlar. Varın söylen anlar içerü girmesünler ben anlardan bızāram dedi. Ol ḥātunlar kim ne ḳadar söylediler ki biz 'ıraḳ [979] memleketden gelmişizdir bizi maḥrüm eylesesün

bir kez yüzün görelim dediler. Hâzret-i ‘Âyişe râziya’l-lâhu te‘âlâ ‘anhâ görünmedi. Eyder: Varsunlar memleketlerine dağı varsunlar nâmeşru‘ işlerine tevbe eylesünler andan soñra dilerlerse gine geleler dedi. Ammâ ba‘zı fuḫahâ ‘avratlara ḥammām câ’izdür didükleri ḥammāmda çıplak kimse olmadığı taḫdīrcedür. Şimdiki zamānda ol mümkün değıldür. Dīn ḥâceti olan ‘avratını ḥammāma göndermemek gerek. Va’l-lâhu’l-muvaffıḫ. Ammâ düğünlere varmaḫda fitneler dağı iki dürlüdü. Biri kendüler fitneleri [980] biri erler fitneleridür. Zīrâ ‘avratların kelāmı ḫudurḫadur ḫayır nesne yoḫdur. Nitekim rivāyet olunur: *Felâ ḫayra fī şoḫbetihinne felâ ḫayra fī kelāmihinne likevnihinne nâḫışati’l-‘aḫli ve’d-dīni*. Dimek olur ki: ‘Avratların derneğinde ḫayır yoḫdur. Ḥattâ cemā‘at olup namāz kılmalarında dağı ḫayır yoḫdur. Meşelâ birbirini mesāvi ḫayrılarını ḫıybet itmekdür. Zīrâ ‘aḫılları eksikdür ve dīnleri nâḫışdur. ‘Aḫla yaḫın ve dīn bâbında münāsib nesne ḫâcetleri değıldür. Hemân zīnetden [981] ve geymekden ve yemekden ve ḫovudan ḫayrı nesneye iltifādları yoḫdur illâ meḫer biñde birine Ḥaḫ te‘âlâ celle ve ‘alâ ḫâzreti ‘ināyet itdüğü kimse ola. İkinci fitne oldur ki erler tarafından olur. Zīrâ düğünlerde her kişi zīnet üzre olurlar. Ḥuşūşâ güzel oḫlanlar ve gökcek yiğitler anlara baḫanların iḫtiyārı gider. Evvel bu ki göz zināsıdır. Ve ḫöñül temennāsı muḫarrerdür. Ve biri biri için düzünmek ve ḫuşanmaḫ şeyḫānuñ vesveseleridür. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *E’d-deyyüşü lā yedḫulü’l-cennete*. [982] Dimek olur ki: Deyyüş cennete girmez. Deyyüş diyü ol ere dirler ki ‘avratınuñ yaramazlığın bile dağı muḫayyed olmaya. Şāḫib-Ravza eyder: ‘Avratını na-maḫreme gösteren dağı deyyüşdandır dir. Zīrâ nâ-maḫreme görünmek zināya sebebdür naḫar yeridür zinādur verāyidü’l-fücürdur. Belki ‘ayn-ı zinādur. Nitekim Rasūlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *El-‘ayneni tezināni*. Bu didüklerimiz düğünde ḫalḫu olmadığı vaḫtinde olur. Ammâ ḫalḫu olduğı yerde varan da ve ‘avratını gönderen de fāsıḫdur. Kendü varmağıla fāsıḫ olduğı gibi [983] ḫadīşile şābitdür. Rasūlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *İstimā’i’l-melāḫī ḫarāmün ve’l-cülüsü ‘aleyḫā fişḫun ve’t-telezzüzü biḫā küfrün*. Dimek olur ki: ḫalḫuyı diñlemek ḫarāmdur meclisinde oturmaḫ fāsıḫdur ḫalḫudan lezzet almaḫ küfürdür dir. Ammâ ‘avratın yā oḫlanın yā bir kimsesin gönderseydi ol varanlara ḫünāḫ ne ise gönderenlere dağı eyledir. Zīrâ sebep olmuşdur. Ḥayra sebep olana ne yazılır ise işleyene dağı ol ḫadar yazılır. Şerre sebep olana ne yazılır ise şer işleyene ol ḫadar yazılır. Zīrâ ḫayrı şerri işleyene ne yazılır [984] ise sebep olana eyle yazılır. Nitekim Ḥaḫ te‘âlâ celle ve ‘alâ buyurur: *Ve nektübü mā ḫaddemü āşārehüm*. Ḥuşūşâ ḫalḫulu düğünlerde ḫağırı

da ve sâzendelere aqça vire. Letâyif-i ‘Avârifde eyder: Bir gün biraz sâzendeler Rasûlü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâma geldiler selâm virdiler. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem selâmların almadı. Üçüncü dördüncü beşinciye dek selâm virdiler almadı. ‘Âkıbet eyitdiler Rasûlü’l-lâh ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm biz seni cer itmeğe geldik dediler. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem döndi eyder: Yâ ‘Alî [985] sâzendeye bir aqça virseydi anasına Mekke de yetmiş kerre zinâ itmiş gibidir. Ve dağı bir aqça virse yetmiş peygamber ve biñ ferîştah ve atasın anasın depelemiş gibidür. Ve ba‘zı rivâyet-i zâhiriyyede esrâra bir aqça virse süciye biñ aqça virmiş gibidür. Ve dağı esrâra müte’ehhîrîn ittifâk eylemişdür ki harâmdur ve helâldür diyen zınuğdur dediler. Bu mes’ele Cemî‘u’l-fetvâ Kerâhiyyinde Şerh-i Temür-ü Tâşîden menkûldür. Ya‘nî Hürmet-i Haşîşide. Nitekim yukarıda zikir olundu. Lâkin Şir‘a Şerhinde eyder: ‘Avratlara bayram günlerinde [986] çalğı çalmağa ya‘nî def gibi sini tepsî gibi destür vireler demek olur. Ammâ ‘avratlara meyyitlere varmak ve ağlaşmak şağular şağmak ve kabirlere varmak veyâ bir kimse meyyit üzerinde saçın yolmak ve yaqasın yırtmak ve döğünmek ve gökler şarınmak ve qaralar geymek ve atı ters eğerlemek ve kılıç ve silâh vesâ’ir ne var ise ters taqınmak ve dağı külli ne var ise küllisi menhîdür efa‘âl-i câhiliyyedendür. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir ‘avrat ölüye varsa üzerinde ağlasa şağı şağsa kıyâmet [987] gününde anuñ dilini yetmiş zirâ‘ uzadurlar. Dağı aña tâbi‘ olup ağlaşanları dillerinden sürürler cehenneme bırağurlar. Ve dağı bir ‘avrat ölüsi üstünde saçın yolsa yâ yüzün ursa yâ geyeceğın yırtsa kıyâmet gününde ol ‘avrat Lût ve Nuḥ hâtunları kâfirler oldılar anlar ile bile qopa cehennemde bile yana ve hiç kimse aña şefâ‘at eylemez dir. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: [988] Dimek olur ki: Şağuyı şağana ve anı diñleyene ve anuñ çevre yanında meni‘ itmeyüp oturana Haq te‘âlâ celle ve ‘alânuñ ve meleklerin ve cemî‘-i halkuñ la‘neti üzerine olsun dir. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Üç nesne küfürdendir. Ya‘nî kâfir fi‘lindendür. Biri ölü üzerinde yaqa yırtmak ikinci şağı sâğmağdur. Üçüncü bir kimsenüñ nesebine ta‘n eylemek ya‘nî filânuñ şoyı filândur ve südi yaramazdur ve süñeñi ki ḥordur diyü ta‘n eylemek kâfir zamânındaki yañlış sözlerdendir. Zirâ [989] nice yaramazdan eyü ve nice eyüden yaramaz toğar. Ve kâfirden müslimân müslimândan kâfir toğar. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki ve la‘net idüp eyder: *Le‘ane’l-lâhü’s-şâliqate ve’l-ḥâliqate ve’s-şâkḳate*. Dimek olur ki: Şâliqa diyü avazile şağı şağanlara dirler ve ihtiyâri ile iniñlemek de ve feryâd eylemek de andandur. Ḥâliqa

diyü saçın kesenlere dirler. Çizmek dağı andandır. Şākķā diyü yaķasın yırtana dirler. Yüz yırtan dağı andandır. Bunların cemī'isi mel'ündür dir. Ve dağı Ebū Hureyre rażiya [990] 'l-lāhu te'ālā 'anhü Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider ki: *İnne hāzihi'n-nevāyihi yüc'ālüne yevme'l-ķiyāmeti şaffeyni fī cehenneme şaffen 'an yemīnihinne ve şaffen 'an şimālihinne yeķinü 'alā ehl-i cehenneme kemā teķine'l-ķilābü.* Dimek olur ki: Şol şağı şağanlar ķiyāmet güninde cehennemde iki şaf olurlar. Bir şāf cehennemün ehlinün şāğ tarafında dururlar bir taraf şolına dururlar. Dağı cehennem ehline şağular şağarlar kelib uluşur gibi. Vahab ibn-i Münebbiye eydür: Dünyā göğünde yüz biñ feriştah vardur [991] şağucılara ve şağuyı diñleyenlere la'net iderler. İkinci gökde iki yüz biñ feriştah vardur şağucılara şağuyı diñleyenlere la'net iderler. Üçüncide üç kerre yüz biñ dördüncide dörüt kerre yüz biñ beşincide beş kerre yüz biñ altıncıda altı kerre yüz biñ yedincide yedi kerre yüz biñ feriştah vardur şağucılara ve diñleyenlere la'net iderler. İbn-i 'Abbās rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eydür: Vaķtā kim Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem Mekkeyi fetih eyledi şeytān [992] 'aleyhi'l-la'ne bir kerre iñledi ne ķadar leşkeri var ise yanına derildi. Şeytān eyder: Muħammedün ümmeti şimden giri küfre döndürmekden ümīzini kesin. Lākin varın dinlerine fitneler birağun kim bölük bölük olsunlar her biri bir dürlü mezheb tutsunlar. Kimi rāfiżi kimi ħavāric ve ğayrı ne var ise. Dağı bir birinün aralarında iħtilāflar olsun. Ve dağı 'avratlarına şağular ifşā eyleñ şağular şağsınlar. İşte bunlaruñile size tābi' olurlar dir. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi [993] ve sellem eydür: Bir kimse bir muşibetde ķapusına ķara ķalsa yā ķara geysel ve saçın kesse yā dükkānın ħarāb eylese Ĥaķ te'ālā celle ve 'alā ol kimseye ğażab ider ve la'net ider 'azīm 'azāblar yaraķlar anıñçün. Ve dağı Ĥaķ te'ālā celle ve 'alā buyurur ki: Yā 'aşı benüm düşmānım şeytāna uydun dağı bildüğün işledin benim vaşyyetimi terik eyledin şabır eylemedin. Var imdi anuñla cehenneme bile gir. Ben senden rāzi değülem dir. Ĥaķ te'ālā celle ve 'alā ol kimsenün farzın ve nāfilesin dağı ķabül eylemez dir. Ĥazret-i 'Ömer [994] rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ħazretinden rivāyet ider: *El meyyitü yü'azzibü fī ķabrihi bimā yünihü 'aleyhi.* Dimek olur ki: Meyyit ķabrinde üzerindeki şağı sebebile 'azāb olunur. Her şağı ki ider meyyite demir şiş gibi doķunur dirler. Ve her göz yaşı ki tamlar meyyitün bedenine cirāhatler ħāşıl olur dirler. Meyyite ağlamak żararın beyān ider. Fāţıma bint-i 'Aħmed bin 'Alīden rivāyet olunur ki eyder: Bir oğlum öldi yiğirmi beş yaşında. Her gün yatduğı vaķtin ki şoķaķdan eve geldiğın [995] añardım. Ol ķadar

ağlardım ki bir yıl tamām oldu. Āhır bir yıldan sonra bir vāqa‘a gördüm ki oğlancığım başından ayağına dek firenk uyuzı olmuş ve cirāhatler akar. Ben eyitdüm ki: Yā oğul cirāhatler nedür ki yüzinde bedeninde vardur didüm. Eyder: Yā anacığum her gice ki sen ağlarsın her tamlı ki gözinden iner tamlar baña doğunur dağı bedende cirāhatler hāşıl olur dedi. Ben dağı acıla uyandum tevbe eyledüm ki ayruğ ağlamayam. Üç aydan sonra yine vāqa‘mda gördüm hālin şordum [996] Hāq te‘ālā celle ve ‘alā seni kabir ‘azābından kırtarsın. Nitekim sen ağlamayalı ben kabir ‘azābından kırtuldum dedi. Hikāyet olunur ki: Hāzret-i Dāvut ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām bir gün aşhābı arasında oturmuşdı. Nāgāh uyudu dağı yine uyandı dağı güldi. Eyitdiler: Niye güldün yā halīfetu’l-lāh dediler. Eyder: Şimdi cennetde görürüm ki biraz oğlancıklar oynarlar bir birile elmalar atarlar. Ve bir tarafta bir oğlancık var guşşalu melūl bunlara karışmamış. Ben eyitdüm: Şol oğlancık niye guşşalu? Cennete giren hod ferağ olsa gerek [997] didüm. Eyitdiler: Anuñ her gün anası ağlar. Ol sebebden melūldür dediler. Ammā ba‘zı fuḡahā eyderler ki: Şāhib-meyyit harāretim teskīn olsun diyü şağucılar şağdırmak cā’izdür dediler. Bu eḡādīş meyyit vaşīyyet eyledüğüne ya‘nī ağlan diyü vaşīyyet itdüğüne ḡamil iderler. Ve dağı bunu delīl idünürler ki Hāq te‘ālā celle ve ‘alā buyurdu ki: *Ve lā tezirü vāziretün vizra uḡrā*. Dimek olur ki: Kimsenüñ günāhından ötüri kimse ‘azāb çekmez. Ya‘nī şağucuların şağışından meyyite ‘azāb eylemek beriki günāhından ötüri berikiye ta‘zībdir dir. Ol hod cā’iz [998] değıldür dirler. Ammā vaşīyyet itmiş olsaydı sebep ölümiş olur. Anuñ için ‘azāb olur. Zīrā kendü günāhıdır ki anları ağlaşdurdı dirler. Lākin ehl-i tefsīr eyderler: *Ve lā tezirü vāziretün vizra uḡrā*. Velid bin Muğīre ḡaḡkındadır dirler. Meğer Velid dinen pelid kāfirlere eydermiş ki: Siz baña tābi‘ olun eğer Muḡammedüñ şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellemüñ didüğü cehennem gerçekte sizin günāhuñuz benim olsun. Ben sizden ötüri ‘azābuñuz çekem dirmiş. Eyleye *Ve lā tezirü vāziretün vizra uḡrā* dimenüñ [999] ma‘nāsı bu olur ki: Velid sözine i‘timād eyleyüp Muḡammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ḡazretine ‘inād eylemek ol sizin günāhıñuzdan ötüri yanacağ yine sizsiz Velid kendü günāhından ötüri ve sizi azdurduğundan ötüri ‘azāb çeker dimekdür. Ve dağı bir vilāyete tāğün gönderür ba‘zılar zinā sebeble ve kızlık ḡaḡtlık virür ba‘zılardan zekāt çıkımağile ve beğler zulmin ḡavāle eyler ba‘zılar emr-i ma‘rūf nehy-i münker terkile. Ve Nūḡ peyğamber ‘aleyhi’s-selāmuñ oğlı ḡamuñ evlādımuñ yüzleri ve gözleri ḡarardı [1000] Hāzret-i Nūḡ ‘aleyhi’s-selām ḡama yüzün ḡara olsun dimeğile. Ve Hāzret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ ḡardeşlerin evladın Hāq te‘ālā celle ve ‘alā ḡazreti şol fir‘avna dörüt yüz yıl

kul eyledi anlar H zret-i Y sufi kul dey p Őatma ları ile. Da ı nice bunu  gibi emŐal *l  y s'el  'amm  yef'al  ve h m yes'el n*. Bu hik yetler ve bunların emşali ki Őik tdan na il olunur. Ba'zı fu ah nu  ol tevc hi red ider. Da ı İm m-ı K rt b  rahmetu'l-l hi 'aleyh Niy det-i Tahriminde delil turgurur ki: Bir kimse meyyit  zerinde [1001] Őa ular Őa up men k bın ve fez 'ilin 'ad eylese ba'zılar Őeyt n vesvesesile eyd rler ki bunu  gibi fez 'il ve kem lat ehlin H k te' l  celle ve 'al  kabz itmek zulumd r H k te' l  celle ve 'al  bu kişiye zul m itmiŐd r dirler. Eyleye k fir olurlar. Ne' z bi'l-l h. Eyleye teskin-i har ret i  n Őa ı itd rmek  ok izni m n fid r h rmet Őabit olur. All hu a'lem. Amm  'avratlar kabre varma da ihtil f vardur. Ba'zılar eyder ki  rucıklar erle cema' tile ve erlersiz varma  c 'izd r. Ve gen  'avratlar erlersiz varma  c 'iz de ildir dirler. Ve ba'zılar eyderler: 'Avratlar [1002] kabre varma  mu lak menhid r. Nitekim Ras l  ekrem Şalla'l-l hu te' l  'aleyhi ve sellem h zretinden riv yet olunur ki: Her  an ı 'avrat ki ma bereye varsa k ll  nesne yaşdan ve  rudan a a la'net iderler t  evine varınca.  a an kim vara H k te' l  celle ve 'al   azabından olur yarındası. Ol va it da ı e er ol aralı da  lse cehennem ehlinde olur dir. Ba'zılar eyder: Bu hadis mensuhtur dir.  unki muŐibete Şabır eylemeyen n h li bu olıca  l zım geldi ki Şabır eyleyeler. Zira Şabır eylemiyencek muşibet iki olur. Birisi muŐibet n oldur ki [1003] hel k oldu. İkinci oldur ki Őev b yazılmaz. Ras l  ekrem Şalla'l-l hu te' l  'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimse t 'at za metine Şabır eylese    y z Őev b yazılır ve ma'Şiyet iŐlemekte Şabır eylese altı y z Őev b yazılır dir. Ve muŐibete Şabır eylese  okuz y z Őev b yazılır dir. Ve muşibetde gerek nefse gelen emr zlar olsun ve ehli evl da gelen bel lar olsun ve rız a mala gelen telefler. Ve da ı Vahab İbn-i M nebbiye eyder: M s  pey amber 'aleyhi's-sel m m n c tda eyitdi: Y  Rabbi cennetde  an ı menzil sevg l d r Őa a dedi. [1004] H k s bh neh  ve te' l  celle ve 'al  buyurdu ki: H zire'-i  ud s sevg l d r dedi. M s  'aleyhi's-sel m eyitdi ki y  Rabbi kime vir rs n anı dedi. H k te' l  celle ve 'al  buyurdu ki bel lara Şabır idenlere vir r m dedi. Ve da ı ni'metlere Ő k r idenlere vir r m dedi. Ve da ı muşibet va tinde *inn  li'l-l hi ve inn  il  r ci' n* diyenlere vir r m dedi. Ve da ı Hik yet olunur ki: H zret-i S leym n 'aleyhi's-sel mu  o lı  ldi. Da ı  ayetde acıdı feza' ceza' eyledi. S leym n dinledi ki o lun sen n  atında ne de er dediler. Eyitdi: D ny   olusı eŐrafı de er [1005] dedi. S leym na eyitdiler: Ol  adar nesne Őada a itmişce Őev b yazarlar Şabır iderse  dediler. Hik yet olunur ki: Beni İsr 'il zamanında bir z hid var idi. Bu z hidin bir d ny lı Őali h  h tunı var idi. Bir g n bu h tun z hide

eyitdi: Şimdi kuzu vahtidür. Varup bir kuzu alayın yiyelüm. Zâhid eyitdi: Şehirde bu kadar fakîrler ki vardur kuzu yemeğe kâdir değıldür ben Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hâzreti utanuram ki fuqarâ yemeye dağı ben yiyem dedi. Hâtun eyitdi: On kuzu alayın dedi tokuzun fuqarâya şadağa idelüm birin biz yeyelüm dedi. Zâhid [1006] dağı râzî oldı. On kuzu aldılar. Tokuzun fuqarâya şadağa eylediler ve birin evde boğazladılar. Bu zâhidin bu hâtundan iki oğlancıkları var idi. Biri birisinüñ geyeceğine kara sürdi. Birisi eyder: Sen benüm geyeceğime kara sürdün he mi dedi. Ben de senüñ geyeceğün paralayın diyü bıçağ ile şoğladı. Bıçağ hatâ idüp içerü gidüp öldürdi. Oğlancıkların anası gördü ki oğlancıkların birisi birisini oynarken öldürdi. Anası kalkayın diyince oğlan taşra kaçdı. Anası ardınca bile çıkdı. Oğlan dağı nerdübândan [1007] tam başına çıkdı kaçdı. Anası tamdan düşmesün diyü ardınca bile çıkdı. Oğlan kudretile bacasından aşğa düşdi. Anası seğırdi aşğa indi görseydi ki oğlan tenûra düşmiş yanmış. El-kışşa ol dağı ölmüş. ‘Avrat şabır eyledi feryâd-ı feza‘ eylemedi ki nâgâh zâhid tıyup melül olup kuzuyı yimeye diyü. Zâhid dağı geldi kuzuyı ortaya getürdiler. Zâhid eyder: Dosutlardan birisinüñ evine gitmişler siz buyurun yiyin dedi. Kuzuyı yimeğe başladılar. [1008] ‘Avrat eyder: Yâ şeyh benüm bir müşkilim vardur. Zâhid eyder: Nite? Hâtun eyder: Bir kimsenüñ benüm katımda emâneti var idi. Hayli zamândur ki zahmetin çekerem. Şimdi emâneti issi benden almağ ister benim gönüm râzî olmazlanur. Şeyh eyder: Niçün râzî olmazsın. Virmek gerek dedi. ‘Avrat eyder: Yâ acımı nicedeyin? Şeyh eyder: Şabır eylemek gerek dedi. Hâtun eyder: *İnnâ li’l-lâhi ve innâ ileyhi râci‘ün*. Yâ şeyih oğlancıkların Allâhü te‘âlâ celle ve ‘alâ hâzretinüñ emrine gitdi. Şeyih eyder: Sen anasın şabır idersin beni şabır itmez mi [1009] şanursın. Ammâ varın getürün görelüm dedi. Vardılar döşegüñ dörüt tarafıdan yapışdılar aldılar geldiler. Şeyih üstlerinden örtülerin kaldırdı. Görselerdi Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hâzretinüñ kudretiyile ikisi dağı şapa sağlam olmuş bir biriyle oynaşup yaturalar. Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ anların şabır berâkâtıyla oğlancıkların yine diriltmiş. Ve dağı hikâyet olunur ki: Câbir ibn-i ‘Abdullâhuñ iki oğlancıkları var idi. Oğlancıkları için bir kuzucuğ almışlar beslerler idi. Câbir tanışık eyledi hâtunı [1010] ile ki Rasûlu’l-lâh şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemi eve getürelim kuzuyı boğazlayalım. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem hâzretini getürdiler kuzuyı okuya. Kuzuyı boğazladılar bişirmeğe meşğül oldılar. Meğer oğlancıkların birisi kuzu boğazlanduğında evde değıldi. Gelse görse ki kuzuyı boğazlamışlar. Kardeşine eyder: Şunu nice boğazladılar? Kardeşi eyder: Boğazına bıçağ süre süre boğazladılar. Ol eyder: Nice eylediler? Ol eyder: Gel yat

saña göstereyin dedi. Ol dağı yatdı. Birisi bıçağı [1011] eline alup çalı virince boğazlandı bilmezliğile oynar gibi. Anası taşradan gelüp figān eyledi. Oğlan dağı gidi virdi kaçarak düşüp başı taşa doğunup beynisi çıkup ol dağı öldi. Cābir ražiya'l-lāhu 'anhü eyder: Şabır eyleye. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem duymasun yoğsa guşşalanur dağı tā'amumuzı yimez dedi. Şabır eylediler. Oğlancıkları bir araya örtüp koyup Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve selleme gel dediler. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām geldi ta'amı önüne [1012] getürüp. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem mübārek elini şundı dağı mübārek elini yine çekdi. Eyder: Yā Cābir oğlancıkların kıanı? Getür dedi. Cābir eyder: Oğlancıklar dosutların birinüñ evine gitmişlerdür dedi. Siz buyurun dedi. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām yine mübārek elini şunup yine çekdi. Eyitdi: Yā Cābir oğlancıklarını getür. Cābir eyitdi: Dosut evine gitmişlerdür buyurun yā Rasūla'l-lāh dedi. Yine mübārek elin şunup yine çekdi. Eyder: Yā Cābir oğlancıklarını getür yā ta'amuñı kıaldır. Üç kerredür [1013] şundukça Cebrā'il 'aleyhi's-selām bileğime yapışur eyder: Ta'amı yimegil Cābirin oğlancıkları gelmeyince dir. Cābir dağı kıışşayı haber virdi. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eydür: Oğlancıkları getürün dedi emir eyledi. Getürdiler. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Yā Rabbi bunların şabır berekātında ve oğlancıklarını yine dirilt diyüp du'ā eyledi. Oğlancıklar Hāq te'ālā celle ve 'alā hāzreti kıudretiyile tırı tırı geldiler. Ani'n-nebiyyi şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Men isterce'a 'inde'l-muşībeti cebre'l-lāhü te'ālā* [1014] *muşībetü ve ehsene 'uqbāhu ve ce'ale lehü halkān şālihan yerzahü ve ruviye ennehü tukiye sirācu* Rasūlu'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem fekāle: *Inne'l-lāhe ve innā ileyhi rāci'un feķile müşībetehü hāzā kıāle ne'am küllü şey'in yü'zi'l-mü'minīne ve hüve lehü müşībetün. Kıāle'l-lāhu te'ālā: Fezkurinī ezkuruküm ve'skurülī ve lā tekfurün yā eyyühe'l-lezīne āmenü'ste'inü bi's-şalāti inne'l-lāhe ma'a's-şābirin ve lā tekülū limen yuķtelü fı sebīli'l-lāhi emvātün bel ehyā'un ve lākin lā yeş'urün ve leneblüvenneküm bi şey'in mine'l-havfi ve'l-cü'i ve naķşin mine'l-emvāli ve'l-enfüsi ve'semerāti* [1015] *ve beşşiri's-şābirin ellezīne izā eşābethüm müşībetün kıālū innā li'l-lāhi ve innā ileyhi rāci'un ülā'ike 'aleyhim şalevātün min rābbihim ve rahmetün ve ülā'ike hümü'l-mühtedün.* Bu mesā'ilüñ kimi Keşşāfdan kimi Nesefiden kimi Terğīb u Terğībden kimi Ravzati'l-'Ulemādan kimi Hādīş-i Kıurtıbiden kimi dağı Cāmi' u'l-Fetevādan kimi Letāyifden kimi Şerh-i Şir'adan kimi dağı mevāzi' -ı münāsibden menķüldür. Faşlun fı fezā'ilü'n-nisā'i's-şālihāt. Kıāle'n-

nebiyyu şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Cihādü'l-mer'eti hüsnü't-tebe'uli li zevcihā*. Dimek olur ki: 'Avratların gāzāsı erini hoşnūd [1016] eylemekdür dir. Ya'nī bir 'avrat erini her vecihden rāzī ve şākīr eyleseydi gāzāiler şevābın bulur dimek olur. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir 'avrat erinüñ güçlerine şabır eyleseydi Hađ te'ālā celle ve 'alā hazreti ol 'avratı kāfir elinde qanı döküp şehīd olmuşca şevāb yazar dir. Ve dağı *Qānitātün zākīrātün müslimātün mü'minātün tā'ibātün 'abidātünden* yazar dir. Ve dağı Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurur ki: Sizlere haber vireyim mi cennet ehli hātunlar kimlerdür? [1017] Belī yā Rasūla'l-lāh dediler. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurdu ki: Şol 'avratlar ki erini sevicilerdür. Ve dağı erinden veledler ya'nī evlādlar toğurmışlardır. Ve dağı erinüñ dā'im hālin şoriculardır. Kaçan kim eri kaçısa yā zulüm eylese ol dir ki: Yā kişi işde bedenim dög öykeñ geçince ben yatmazam uyumazam sen benden rāzī olmayınca dir. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem işde ol 'avrat cennetlikdür dedi. Ve dağı Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurur ki: Kağı 'avratuñ eri hizmetinde elini yüzini [1018] od incitse Hađ te'ālā celle ve 'alā hazreti ol aşıl 'avratuñ yüzüne cehennem odunu harām eyler. Ve dağı Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurur ki: Kağı 'avrat ki eri geldüğü vağıt ayağı üzerine qalıksa erinüñ üzerinden yüzünden silse altına dөşek biraqsas yāhūd ta'am getürse yāhūd şu getürse yāhūd evin süpürse yāhūd erinüñ yüzine şefqatle baqsas yāhūd erinüñ elin eline alsas yā getürdüğü konuğa şefqatle baqsas hizmet eylese yā erinüñ kendiden gayrı oğlancıklarına ögetçe baqsas eyüce tımar [1019] eylese yā malın eri yolına harıç eylese yā erin atasına anasına mediğ eylese hoşnūdum dise 'aybın haber virmese yā ev içinde eri nereye gezerse bile gezse ammā bu itdüklerin Allāhü te'ālā celle ve 'alā hazreti benden rāzī olsun diyü eylese Hađ te'ālā celle ve 'alā hazreti ol 'avrata her kelāmı sağışınca her adımı sağışınca şevāb virür. Ve dağı kıyāmet güninde bir kerāmete yetişe kim şol kadar nūr virür ki cümle mü'minler hātunları eyderler ki: Bu devletlü hātun bu kadar nūrı ne sebeble buldı ola diyeler. Ve dağı kıyāmet güninde bir kerāmet yetişe ol [1020] kerāmete peygamberlerden gayrı kimse yetişmemiş ola illā meğer ki yine bunuñ 'ameli gibi eylemiş hātunlar ola dedi. Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām buyurur ki: Bir 'avrat erine yardım eylese dünyevī hizmetinde olsun uhrevī hizmetinde olsun Hađ te'ālā ol 'avratı erinden on biñ yıl evvel cennete iletür. Ve eri dağı cennete varmalu olduğı vağtın dürlü ni'metlerle ve dürlü hil'atlerle alır. Dağı cennet qapusunda erini qarşular bu ni'metler ile konuklar ve bu hil'atleri geydürür.

Dağı alur cennete götürür dir. Hikāyet olunur ki: [1021] Benī isrā'ıl zamānında bir 'avrat var idi bir gözi yoğıdi. Ammā erine hoş hizmet iderdi. Kaçan kim eri ta'ām yir olsa idi çırağı eline alurdu dağı ayağı üzerine kaıkardı. Ta'ām yiyince ayak üzerinde hizmet iderdi. Bir gün ayak üzerinde çıra tutarken çırağıñ fitili düşdi. Çırağı söyünmesün diyü başından biraz saçın kopardı fitil yerine kodı. Ve ol gice yatdılar. Şabāh görselerdi Haık te'ālā celle ve 'alā hazreti ol 'avrata bir gözün dağı virmiş iki gözi dağı tamām olmuş erine ikrām idüp karañuda [1022] kalmasun diyü saçın yaıduğı sebebden. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Kağı 'avrat ki erinden hamile olsa tā ol evlādı toğurınca gice irteye dek 'ibādet ve gündüz aışama dek şā'im ve müddet ki hamli getürmişdür ol miıdār zamān kāfiri gāzā itmişçe şevāb yazarlar dir. Ve dağı bir 'avrat oğlan ve kız bürüsin çekse dağı ol veledi toğursa Haık te'ālā celle ve 'alā ol 'avrata her çekdüğü zahmet başına bir kul āzād itmişçe şevāb vire dir. Ve ol veledi her bir emzürdüğe [1023] bir kul āzād itmişçe şevāb yazarlar dir. Kaçan kim ol veledi südden keseydi gökler bir melek çağırur ki: Yā hātun kişi 'ömrinüñ geçmişinüñ günāhı yarlıgandı ve cemī'i geçmiş 'ömrin 'ibādetden geçmişden yazıldı var 'ömrinüñ geleceğine gayret eyle diyeler. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir 'avrat erine mehrin bağıslasa ya'nī nikāhın bağıslasa her bir dirhemi başına bir maıbül hac itmişçe ve bir maıbül 'umre itmişçe şevāb yazalar dir. Ve dağı Haık sübhānehü ve te'ālā hazreti ol 'avrata nikāhın bağısladugından ötüri ol sebebden [1024] kendinüñ ve erinüñ cemī'-i günāhların kağim hādiş ve gizlü ve āşikāre ve kaşdıle ve sehville ve evvel ve āhir olan günāhların yarlıgar. Ve dağı dinilmişdür ki bir kimseye Haık te'ālā celle ve 'alā tarafından dörit dürlü nesne virilmiş olsa dünyā ve āhiret ni' metleri tamām olmuşdur. Evvelki oldur ki belālara şabır ider olsa. İkinci oldur ki ni' metlere şükür ider kalbile. Üçüncü oldur ki dā'im Haık te'ālā celle ve 'alā hazretini zikir ider dilile. Dördüncü oldur ki erine ve kendine Haık te'ālā celle ve 'alā hazreti ne kısmet eyledise aña rāzī olan [1025] 'avrat eyle 'avratdur ki dā'im ölüm yarağında ola. Ve dağı 'avratın kaşdı eyle gerekdür ki kıyāmet gününde evvel gözün açup gördüğü helāliyle kopam diye. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur: Kıyāmet gününde evvel cennetüñ kapusına ben varıram. Şol 'avrat benimle bile yetişe ki eri ölüp dağı gayrı ere varmaya dağı öksüzlerin besleye otura dir. Ammā 'avrat ki bir bir nice ere varmış ola ba'zı rivāyet üzre evvelki erinüñ olur. Ve ba'zı rivāyet üzre muıayyer olur. Dünyāda kağısından hoşnüd ise [1026] anı iıtiyār ider. Ve ba'zı rivāyet üzre kimüñ nikāhı altında öldise anuñdur dir. Evlā

dağı bu kavildür. Nitekim Hâzret-i Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü vaşiyetinde hâtunına eyitdi ki kıyâmet güninde benim hâtunım olmağdan şafâñ varsa benden soñra kimseye nikâhın ihtiyâr eyleme dedi. Dağı müfessirîn dimişlerdür ki şol vaķit ki Hâķ sübhânehü ve te'ālā celle şânühü hâzreti diledi ki Mūsā peygamber 'aleyhi's-selâm ile söyleşe yir yüzine yedi fersağ miğdârı bir çarañulıķ indirdi. Çünki Mūsā peygamber 'aleyhi's-selâm bu çarañulığa yaķlaşdı ol arada olan [1027] şeytân ve yir canavarları hep sürdiler tağıtdılar. Hattâ Mūsā peygamber 'aleyhi's-selâmuñ omuzundağı ferishtaları dağı giderdiler. Andan soñra Hâķ te'ālā hâzreti celle ve 'alâ 'azemetehü Mūsā peygamber 'aleyhi's-selâma söyledi. Ve dağı gökler hiçâbı keşif oldu melâ'ikeleri ve 'arşı şöyle âşikâre gördi. Andan soñra kimse Mūsā peygamber 'aleyhi's-selâmuñ yüzine baķamaz oldu. Zîrâ Mūsā peygamber 'aleyhi's-selâmuñ yüzi güneş gibi beriķ urur olmışdı. Ol ecilden mübârek yüzine dâ'im nikâb götürürdi. Bir gün [1028] hâtunı eyder: Yâ nebiyya'l-lâh sen rabbüñle söyleşeliden beri ben senüñ cemâlüñden tul gibi oldum dedi. Mūsā peygamber 'aleyhi's-selâm cemâlınden nikâbın götürünce güneş nûrı gibi nûrı şavķlandı. Hâtunı elini yüzine urdı dağı yüzi üzre yıķıldı. Çünki secdeden yatıraķ biraz kalıķdı. Eyder: Yâ kelîme'l-lâh Hâķ te'ālā celle ve 'alâdan dile ki cennetde ben senüñ hâtunuñ olam dedi. Mūsā 'aleyhi's-selâm eyder: Benüm hâtunım olmaķ dilersen cennetde benden soñra er alma dünyâda dedi. Zîrâ 'avrat âhir erinüñ olur [1029] dedi. Ka'bu'l-Aħbârdan rivâyet olunur ki rażiya'l-lâhu te'ālā 'anhü: Her kişi ki 'avratına hulûķ eylese dürlü lütuflarla emr-i ma'rûf ya'nî Allâhu 'azîmü's-şân hâzretinüñ buyruğın ta'lîm eyleyüp dînin şaķlasa ve her 'avrat ki erine tã'at ide günâhlu yirlerde olmaya şoķaķlarda gezmeye ve hamâmlara ve düğünlere varmaya. Yarın kıyâmetde 'arşın gölgesi altında erile hâtun nürdan birer kürsî koyalar dağı kürsinüñ üstünde oturalar dağı bunlar diyeler ki bir biriñüzi mediħ eyleñ ve şenâlar eyleñ diyeler. Ol şâlihâ hâtun [1030] erini mediħ idüp aña şenâlar kı lup eyde kim Allâhu 'azîmü's-şân hâzreti saña raħmet eylesün ki dâr-ı dünyâda baña naşîhatler iderdüñ günâhdan meni' iderdüñ ve tã'atlere ve hayırlara kındurırdın bu heybetlü günleri baña beyân kı lurdın iş bu heybetlü günde 'azâblardan şaķladın. Ve dağı beni severdin dürlü 'ilmi öğredüp beni ehl-i edeb kı lurdın. Ve dağı Hâķ te'ālā celle ve 'alâ hâzreti çoruķduķlarından emîn eylesün diye. Ol er dağı hâtunını mediħ eyleye ve şenâlar eyleye. [1031] Diye ki Hâķ te'ālā celle ve 'alâ saña raħmet eylesün ve cemi'î çoruķduķlarından kırtarsın ki baña muñî'a idin ve şefķatlü idin ve baña naşîhatler idüp yaramaz nesnelere yeltimezdin. Hâķ te'ālā celle ve 'alânuñ azacıķ virdüğüne kanâ'at iderdin diye. Çünki bunlar

birbirini mediğler ve şenālar iderler. Hāḡ sūbhānehū ve te‘ālā ḡazreti dağı emir eyleye uçmağdan bir yel gele ḡoḡusu miskden ve ‘anberden ola. Erile ḡātunı uçmağā ilete. Ve ammā eğer erile ‘avrat ikisi de āḡ olalar otdan minberler üzerinde oturlar dağı dürlü dürlü ‘azāblar [1032] idüp eydeler kim: Deyin imdi birbirüñüze bed du‘ā ḡılın diyeler. Dağı ol ‘avrat erine eyde kim Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā saña raḡmet eylesün saña belālar ve miḡnetler virsün ki dünyāda bunca zamān ḡatında oldum beni terbiye idüp dīn ta‘līm eylemedin ve ḡünāhlu yirlerden beni meni‘ idüp āḡiret ḡorḡularından ve şunuñ gibi heybetlü ḡünleri baña bildürmedin ve farızdan ve sūnnetden ve dürlü dürlü şevāblardan ve ḡabir ve cehennem ‘azāblarından beyān eylemedin ve cennet ni‘metlerinden Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazretinüñ lūtuflarından ḡaber virmedin beni [1033] bunuñ gibi belālara uğradup cehenneme düşürdün. Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā dağı seni cehenneme ḡoyup dürlü ‘azāblara uğratsun diye. Ol dağı ‘avratına eyde ki Hāḡ te‘ālā saña raḡmet eylesün ki dünyāda baña muḡī‘a değıldün. Ve beni dürlü fitnelere yeldirdün ve beñzer nesneye ḡana‘āt itmedin. Dīnim yıḡmağā sa‘y iderdin. Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazretinden ḡoruḡmazdın. Āḡireti ḡayırmazdın. Senüñ öcinden ben dağı yüzi üzere sürüyü sürüyü cehenneme atarlar dir. Ve ba‘zılar eyder ki: ‘Avrat ‘aşıye ve bī-namāz [1034] olsa dağı eri aña ḡınmasa dīn terbiye eylemese belki ‘avratuñ hevāsına tābī‘ olsa ‘avrat eri kendüye uydursa ḡıyāmet ḡüninde ikisin dağı ḡifit ḡoşar gibi ḡoşalar. Er cennete çeke ‘avrat cehenneme çeke. ‘Āḡıbet ‘avrat yeñe çeke cehenneme sürüye ala gide. Zīrā ‘avratuñ dörüt camuz öküzi ḡuvvetince ḡuvveti ola dir. Pes ma‘lüm oldu ki ḡişiye gerek olacaḡ āḡiret dirliğıdir. Dünyānuñ beḡası yoḡdur dir. Dernekleri tağılsa gerek ve dünyāları bozulsa gerek ve ‘imāretleri ḡarāb olsa gerek ve ni‘metleri ḡisāb olsa [1035] gerek ve muḡī‘lere şevāb ve ‘aşılere ‘iḡāb olsa gerek. ‘Āḡıl olan ḡişi ahreti iḡtiyār idüp mümkün olduğı miḡdār kendini ve ehlini ve evlādını ve etbā‘ını Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alānuñ rızāsına ve ebed milkine yetiştürmeye sa‘y itmek gerek. ḡikāyet olunur ki: Başrada bir ḡişi var idi. Malı ve metā‘ı ve ni‘meti ḡisābın Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā ḡazretinden ḡayrı kimse [bilmezdi]. Ammā oğılı ḡızı yoğıdi. Dünyāda dileğı hemān bir oḡlancıḡ idi. Bir nice rüzigārdan şoñra Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā bir oğıl virdi. [1036] Şöyle şāḡib-cemāl idi ki bir kimse ḡiḡ gibi ḡüb ve ḡüzel ve maḡbūbliğini vaşf-ı beyān idemezdi. Atası anası şāzūmān oldılar dir. Ve şehirlere ve bunca şoḡaḡlara şadaḡalar itdiler. Bunuñ üzerine nice zamān geğıdi. Bu ḡişiye Hāḡ te‘ālā emri irişdi dünyādan gitdi. Oḡlancıḡ anası elinde ḡaldı. ḡünkü ḡüblikdan şunuñ gibi oldu ki dükeli ‘ālem ḡalḡı anuñ ḡüsünde müteḡayyer ḡaldılar.

Her kim bunuñ yüzün gördi gözin bir yaña dağı ayırmazdı. ‘Āķıbet yüzine niķāb tutar oldılar gözler [1037] fitnesinden emīn olmağıçün. Ve dükeli Başranuñ uluları aña kız virmeğe t̄alib oldılar. Anası ķabūl eylemezdi eyderdi ki: Nezir idüp t̄ururam ki oğlumdan güzel kız olmayınca almazam dedi. Eyderlerdi ki Ey h̄ātun bu zamānda senüñ oğlundan güzel kız bulunmaķ mümkün değıldür ķande bulursın ki alasin dediler. Međer bir gün bu h̄ātun oğlancığıyla bir maşlıhata giderken Başra ‘ālimlerinden ‘Abdu’l-lāh bin Yezīd dirler bir ‘ālim var idi meclis ķurup va‘z iderdi. H̄alāyık anuñ va‘zın diñlemeğe cemi‘ olmışlardı. [1038] Anası eyder: Cānım oğul işbu ‘ālimüñ meclisine girelüm biraz oturup diñleyelüm ola ki iki cihānda olan murād bunda h̄āşıl ola dedi. Girdiler ol ‘ālimüñ meclisinde oturdılar muķarrīler şevābını buldılar ki: *Ellezine yeķūlūne rabbenā heb lenā min ezvācinā ve zūrriyyātinā ķurrete* ‘a‘yūnin ve‘c-‘alnā li’l-mütteķīne imāmen ūlā’ike yūczevne’l-gurfete bi mā şaberū. El-āyet. ‘Ālim bu āyet-i şerīfūñ tefsīrine başladı. Eyitdi ki Allāh sübhānehū ve te‘ālā celle şānühü uçmaķda köşkler ve ķardaķlar yaratmışdur ve ‘arşuñ altında mu‘allaķ H̄aķ te‘ālā [1039] celle ve ‘alā anı direksiz ve üzerinden zincirsiz şöyle bulut gibi hevāda t̄urmuşdur. Uçmaķ ehli ol köşkleri görürler ki dünyā halkı gökde ıldız görür gibi. Ol köşklerin üç yüz ķapusu var. Her ķapusını açalar Peyğamber ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām H̄alīlu’l-lāh h̄azreti ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām görürler ve her bir köşküñ kızıl yāķutdan ve her bir köşükde bir tahtı ķurulmuş her bir tahtı üzerinde nūrdan biñ döşek döşenmişdür ve her tahtuñ önünde birer ırmaķ akar ve her tahtuñ üzerinde bir h̄ūrī oturur. [1040] Ol h̄ūrīnūñ her birisi dörüt dürlü nesneden yaradılmışdur. Başından bağına deķ kāfurdan ve omuzından göbeğine deķ ‘anberden ve göbeğinden dizine deķ misikden ve dizinden ayağına deķ za‘firāndandır. Her birisi yüz h̄ulle geymişdür yüz dürlü renkdür. Ol h̄ullelerüñ her birisi şol iplik gibidür ki yāķüt yā incü dizilmişdür. Ya‘nī yāķüt incü içinde iplik nice gönür ise ol h̄ūrīnūñ bedeni dağı ol h̄ullelerin içinde eyle gönür. Ve her tahtuñ altında hizmetkārlar t̄ururlar ki anların geysüsin düzerler. Ve her [1041] tahtuñ önünde yetmiş biñ ferīştah şöyle t̄urmuşlardur buķur itmek için mücemmezler t̄utmuşlardur. Ve dağı bezek ve zīnet h̄ullelerin elleri üzerine almışlardur. Ol h̄ūriler ki vardur eđer anlardan birisi dünyāya yüz gösterseydi iki yanaķlarınıñ nūrı ayı ķamaşdururdu. Ve dağı güneşi mat iderdi. Bu h̄ātun çün bu sözleri işitdi dağı fikir eyledi. Eyder: Benim oğluma bu h̄ūrīden ayruķ kimse gerekmez dedi. Dağı t̄uru geldi eyder: Yā müslimānlar imāmı Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā saña raķmet eylesün bu h̄ūrīler ki [1042] dirsın kimüñ gibi kimsenüñ naşībidür dedi. ‘Ālim eyder: Ol kimsenüñdür ki

aña kâbin vire dir. Hâtun eyder: Anuñ kâbini nedür? ‘Ālim eyder: Dün namâzıdur ve gündüz orucıdur. Ve dağı cānını kâfirler cengi şafında Hâk te‘ālā celle ve ‘alā hazretinüñ yolına fidā eylemekdür dedi. Hâtun eyder: Qabül itdüm bu şartile ki sen buyurdun ve hem bu qaravaşuñ oğlancuğa andan artuğ kimse olmaz dedi turdı. Evine geldi kırık biñ altun hammağlara yükletdi. Bu ‘ālimüñ qatına getürdi öñünde qodı. Eyder: İy müslimānlar imāmı [1043] bu mal ol düğünüñ muştuluğı olsun dedi al bu malı Hâk yolına dervişlere şadaqa eyle dedi. Bir nice zamān bunuñ üzerine geçdi. ‘Abdu’l-lāh qaşid itdi ki ğazāya gide. İñen çok halk cemi‘ oldı ki bile anuñla gideler. El-kışsa yarağların düzüp ğazāya gitdiler. ‘Abdu’l-lāh eyder: Gördüm ki ol yiğitçik dağı bir ata binmiş silāğların kendiye bezemiş süñüsün eline halkuñ arasında gider. Anası ardınca çağırır ki canım oğul seni Hâk te‘ālā hazretine ımarladum. Tiz tut ki Hâk te‘ālā celle ve ‘alā [1044] hazreti seni tizrek ol düğüne erişdürsün dedi. Çün kâfir leşkeri geldi. Müslimānlar dağı şaf bağladılar. Muqarrebler Qur’ān oğumağa ve ğaziler tekbir getürmeğe başladılar. At qaldırıp alaydan çıqdılar. Ol yiğitçiği gördüm yüzünden nikābın gidermiş süñüsini atuñ kulağı arasına tutmuş cemi‘ isinüñ öñünce kâfir leşkerine at bırağdı. Eyle bahadırāne cenk itdi ki vaşfa gelmez. Bir zamān başın qaldırır gökyüzüne bağar. Yine şavaşa başlar tiz tiz sevini sevini cenk ider. Şöyle tiz tiz [1045] cenk ider ki ben qorqa qorqa düşerin ki nāğāh helāk ola diyü. İlerü vardım ben eyitdüm: İy cānım qızı şavaşı böyle tiz tiz itme inel inel eyle ki tiz tiz itmek iş değıldür. Ve hem inen ilerü varma oğlansın cenk qulābın bilmezsin olmasun ki bir belāya düşesin didüm. Eyder: Ben nesne görürim ölmek ve cān fidā eylemek ne nesnedür ol yolumdur. Ben eyitdüm: Ne görürsin? Eyder: Yetmiş hürī görürdüm ki gelin eylemişler cennet buruğlarınıñ üzerinde baña bakışirlar gel diyü muntağirlardur dir. Çünki oğlandan [1046] bu sözi işitdim beni ağlamağ tutdı. Benim qatıma geldi yine tekbir getürüp kâfirler üzerine hamle kıldı. Dağı qıra qıra kâfirler içine girdi gitdi. Bir zamāndan şoñra qıra qıra yine çıqdı geldi benim yanımadağ ve hevā qatı issi oldı. Kendi başına söylenür eyder: Niceye dek şabır ideyim dir. Şundi başından tolgasın atdı ve eyninden zırğın çıkarup anı yabana atdı ve elinden süñüsün bırağdı qılıcın eline aldı dağı yine tekrār tekbir getürüp kâfir kâfire qılıç urup yine çok kâfir [1047] depeledi. Kâfirler bunu böyle yalnızcağ görüp bir yire derildiler dağı ol yiğitçiği ortaya alup aña çok zağım urdılar. ‘Āqıbet atından düşürdiler. Müslimān leşkeri dağı anı eyle görüp ğırı idüp bir uğurdan üzerine üşdiler tā ikindiye dek ‘azim kıran eylediler. ‘Āqıbet kâfiri şıyup tartāğān eylediler. Meydān açıldı. Turdum ol yiğitçiği şoylu şoylu buldum yüzi yuğaru düşmiş qanlara ğarığ olmuş yatur. Henüz

dağı boğazından kan akar. Ve misik koçusu andan şol vechile [1048] geldi ki dimağı tutdı. Ve iki yanğından nürı havāya çıkmış şöyle ki gözler kamaşur. Getürdüm anı bir köşeye çıkardım. Kabir kazdım. Kanile defin itdüm gıtdüm. Ve hem ol gıce anası dağı düşünde görür ki bir tahtı kurulmuş. Ol tahtuñ ‘azemetüñ ve vaşfın Allāhu ‘azimü’ş-şān bilür. Haq te‘ālā celle ve ‘alādan ğayrı kimse bilmez. Ol yiğitçik ol tahtuñ üzerinde oturmuş. Anası eyder: İy cānım oğul baña haber vir ki ol didükleri gelini buldun mı didi. Ol gelini saña virdiler mi ol murāda irdin mi diyü anası sorar. Ol eyder: [1049] İy cānım ana ğazāda kāfırlar ki öldürdüm. Ol benim naşībim olan hūrī eteğın döşeyüp benim üzerimde baña nazar idüp muntaızır olmış durur. Çünkü baña va‘de irişdi hemān kendümi ol hūrīnüñ yanında buldum senüñ du‘āñ berekātında dir. Ve ‘ani’l-ḥaseni: *İnne’ş-şühedā’elızıyā’ün ‘inde’l-lāhi ta‘rızu erzākuhüm ‘alā ezvācīhim feyaşılı ileyhim’r-rūhü ve’l-ferḥu kemā yu‘arrazu’n-nāra ‘alā ervāhi āli fir‘avne ‘afüvven ve ğaşıyyen feyeşılı ileyhimü’r-rece‘u. Kale’l-lāhu te‘ālā celālehü: Ve lā teḥsebenne’l-lezīne kütılı fī sebīli’l-lāhi emvāt bel eḫyā’ü ‘inde rabbihim yürzeḫüne ferihine* [1050] *bi mā ātehümü’l-lāhü.* El-āyet. Bu faşluñ evvelki faşlıla mesā’ili ba‘zı tefsırde Ğāyetü’l-Beyāndan ve ba‘zı tefsırde Nesefiden ve ba‘zı tefsırde Vesattan ve ba‘zı Beyzāvīden ve ba‘zı Keşşāfdan ve ba‘zı ve ba‘zı eḫādiş kütbinden Meşāriḫdan ve Sidreden ve ba‘zı Kurtıbīden Tergıb u Tergıbden ve Leṭāyifü’l-‘Avārifden ve Ravzadan ve Şir‘adan ve hikāyeti mādden Ebu’l-Leyşden ve fuḫahā kitābından Cāmi‘u’l-Fetevādan ve ba‘zı dağı münāsib yirlerden menḫüldür. Faşl-ı fī hikāyeti nisā’i ve minhünne’ş-şālihāti’z-zāhidāti ve minhünne’ [1051] l-kānitāti ve minhünne’s-sābihāti ve minhünne’l-’āşıyyāti ve minhünne’n-nā’ibāti ammā kümmile. Qāle Rasūlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: *El-kümmilemine’r-ricāli keşirün ammā mine’n-nisā’i fe’erbe‘atü meryeme’bneti ‘imrāni ümmü ‘isā ‘aleyhi’s-selām vāşiyetü lebera’eti fir‘avne ve ḫadıce binti huveylete zevcetü muḫammedin şalla’l-lāhü te‘ālā ‘aleyhi ve sellem amma’l-‘āyişetü minhünne femişlü’ş-şerīdü mine’ta‘āmi ve ‘inde’l-ba‘zı terciḥu’l-‘āyişete ‘ale’l-fātümeti kemā qāle şāhibü yeḫülü’l-‘abdü.* Beyit: *Ve li’ş-şiddīqate’z-zevcān fe’lem ‘ale’z-zühere’i fī ba‘zı’* [1052] *l-ḫışāli.* Hikāyeti’l-kümmile. Haberde gelmişdür ki Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Mi‘rāç gıcesi sidretü’l-müntehādan öte geçdüm. Kızıl yāḫutdan bir ḫicāb gördüm. Ol ḫicābuñ içinde üç çadır gördüm incüden. Anlardan şordum ki bu çadırlar kimiñdür. Eyitdiler: Birisi ‘İsā peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ anası Meryemüñdür. Birisi fir‘avn ḫātunı Āşiyenüñdür. Ve ol birisi Muḫammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ḫatunı

Hādīcenüñdür dediler. Hikāyet-i Menākīb-ı Āyişe rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhā. Rivāyet olunur ki: Hādīce rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhā çün dünyādan gitdi. Rasūlü [1053] ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hayli melül oldı. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām geldi elinde cennet varağlarından bir varağ var. Varağın üzerinde Āyişenüñ şüret nağış olmuş. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyder: Yā Muḥammed 'aleyhi's-salātü ve's-selām Cenābu Bārī te'ālā celle celālehü ḥazreti şaḥa selām ider ki işbu şüretin şāhibini ben şaḥa nikāḥ eyledüm göklerde sen dağı nefsün için nikāḥ eyle yir üzerinde dedi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḥātunlarından ḥaber şordı kim bu varağ üzerindeki süret kimün kızınun şüretidür. [1054] Ḥātunları eyitdiler: Ebübekir rażiya'l-lāhu 'anhü ḥazretinün kızı Āyişenüñ şüretidür dediler. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḥazreti Ebübekri getürdi eyder: Yā Ebübekir rażiya'l-lāhu 'anhü senün bir kızın varmış Āyişe adlu. Ḥağ te'ālā celle ve 'alā ḥazreti anı baḥa nikāḥ eylemiş ve şaḥa dağı emir eylemiş ki sen dağı anı baḥa nikāḥ idesin dedi. Ḥazret-i Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Yā Rasūla'l-lāh benim kızım küçükdür bilmem ḥizmete yarar mı yāḥūd yaramaz mı? Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Eđer ḥizmete maḥal değılmışse Ḥağ te'ālā celle ve 'alā [1055] emir mi iderdi dedi. Pes eyle olıcağ nikāḥ eylediler. Ebübekir rażiya'l-lāhu 'anhü evine vardı bir ḥabağa ḥurma ḥoldurdu. Āyişe eyder: Al bu ḥurmayı Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selāma ilet dağı eyitgil babam ikrār eyledüğü işbudur kendüye yarar mı görsün dedi dir. Vardı 'Āişe-i rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhā Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām ḥazretine eyitdi: Babam ikrār eyledüğü iş budur. Görsün ḥabül ider mi dedi dir. Ḥazret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem Āyişenüñ eteğine yapışdı. [1056] Eyder: Ḥabül eyledüm yā Āyişe dedi. 'Āişe-i rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhā dağı ḥağıdı silikdi eteğin ḥıḥardı dağı eyder: Şaḥa Muḥammed Emīn dirler bu ḥod ḥayınlık 'alāmeti dedi. Dağı ḥıḥardı yürüdi gitdi. Evlerine vardı. Ḥazret-i Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Yā Āyişe ḥāl nedür? Āyişe eyder: Ḥiç şorma dedi hele ḥışşāyı ḥaber virdi. Ḥazret-i Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Yā kızım Muḥammed 'aleyhi's-salātü ve's-selāma yaramaz gümān eyleme. Ben seni Allāhü te'ālā celle ve 'alā emriyle nikāḥ eylemişimdür aḥa dedi. Eyle diyince Āyişe yürindi [1057] otırı düşdi. Ḥazret-i Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü Āyişeyi düzdi ḥoşdı dağı götürdi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve selleme teslīm eyleyüp virdi. Ḥazret-i Āyişe ol vağtin yedi yaşında idi. Ḥoğuz yaşından şoñra ev oldılar. Şol derecede 'ilm-i kemāl öğretdi ki Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām anuñ ḥağğında buyurmuşdur: *Huzū*

sülüşen dīnikūm min āyişete. Dimek olur ki: Yā ümmet-i Muhammed dīnūñüzün üç bölükde iki bölüğüñ ‘Āyişeden öğrenūñüz. Ve Şāhib-i Telvīc eyder: Şol Hādīs-i ħulefā’-i rāşidīn [1058] dendür yāĥūd ‘ibādeke’l-sülüşeden ki İbn-i ‘Abbās ve İbn-i ‘Ömer ve İbn-i Mes‘ūddur. Rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü. Yāĥūd ‘Āyişeden ve Fāţımadan menĥūldür. Rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhümādan ola dir. Ve ol ĥadīs daĥı isnād-ı şāĥīĥdür ola ol ĥadīs ‘aĥla muvāfīĥ olsun ve eĝer muĥālif olsun maĥbūldür. Zīrā müctehidīnden naĥıl olunmuşdur muĥallidīnden deĝildür. Ammā Ebū Hureyre rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhüden ve ĝayrılardan rivāyet olunan eĥādīs ki daĥı isnād-ı şāĥīĥ ola. ‘Aĥla muvāfīĥ ise maĥbūldür ve illā merdüddur. Pes ma‘lūm oldı ki Hāzret-i ‘Āyişe [1059] rażiya’l-lāhu ‘anhā ‘ulemā’-i müctehidīnden ve e’imme’-i ĥüdādan imiş. Ve daĥı ‘ilm-i bāţında mükāşife ve esrārlarından ve mükārimü aĥlāĥ ve seĥāvet mürüvvet ehli evliyā’u’l-lāhdan idi. Nitekim Menāĥıbdā mezkūrdur dir. Rivāyet olunur ki: Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem her gice ki ĥanĝı ĥātunıla aĥşamlaşa şabāĥ tã‘ām vaĥtinde anuñla evinde ta‘āmlanurdu. Gine bir ĝün ĥātunlarından birisiyle aĥşamladı şabāĥ ta‘ām vaĥtinde ‘Āyişe evine geldi. Eyder: Ta‘ām ĝetür ‘Āyişe. Laţıfeyile aĥşamladıĝuñ evinde [1060] niĥün ta‘āmlanmazsun didi. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ĥaĥıdı daĥı ĥaĥkıdı yürüyü virdi. ‘Āyişe rażiya’l-lāhu anhā Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmuñ eteĝine berk yapışdı eyder: Laţıfe eyledüm Rasūlü’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem dedi. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eteĝin silikdi elinden ĥıĥardı ĥıĥıdı ĝitdi. Hemān ‘Āyişe rażiya’l-lāhu ‘anhā yüzün secdeye urdu Hāĥ te‘ālā celle ve ‘alā ĥāzretine yalvarmaĝa başladı. Yā Rabbi ĥabībūñi incitdüm estaĝfirüke ve etübü ileyke. ĥabībūñi benden tesellī eyle dedi. Rasūlü’l-lāh [1061] şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ĥāzretleri daĥı mescid ĥapusına vardı. Bir ayaĝın iĥerü ĥodıĝı vaĥtın Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām irişüp ĝeldi eyder: Hāĥ te‘ālā celle ve ‘alā buyurur ki mescid ĥapusından iĥerü ĝirmeyesin tā varup ‘Āyişeyi tesellī eylemeyince. Zīrā yüzün yire urup istiĝfār tevbe ve tazarru‘ eyledi. Ve beni Hāĥ te‘ālā celle celālehü senūñle ‘Āyişeyi barışdurmaĝa dileĥçi eyledi var barışdur dedi. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām döndi eve ĝeldi. ‘Āyişe rażiya’l-lāhu ‘anhü Rasūlü’l-lāh ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmuñ ayaĝı devşildisin [1062] duydu ĥaĥĥup bir bucaĝa siñüp oturdu. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām bir yerde ‘Āyişe rażiya’l-lāhu ‘anhā bir yerde oturlardı. Söz ĝelici yok. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām yine ĝeldi elinde bir ĥutı ĥelvāsı var. Eyitdi ki Hāĥ te‘ālā celle ve ‘alā size selām ider. Buyurdu ki sizi barışdırurum. İki küsülü barışsa ĥelvā ‘ādetdür aluñ işbu ĥelvāyı yiñ dir. Rasūlü

ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem aldı bir loğma 'Āyişe ağzına virür 'Āyişe bir loğma Rasūlu'l-lāh ağzına virür. Eyle eyle helvāyı [1063] yediler. İki loğma kaldığı vaktin kapu çakıldı. Bu iki loğmayı aña kodılar. Çapuyı açdılar gördiler ki gelen Ebübekir ražiya'l-lāhu 'anhü imiş. Helvāyı aña virdiler kışşāyı dağı haber virdiler. Ebübekir ražiya'l-lāhu 'anhü eyder: Rasūlu'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem benüm hātırım ol vaktin hoş olur ki kızum ile senüñ dirliğin hoş ola dedi. Aldı dağı helvānuñ bir loğmasın Rasūlü ekrem 'aleyhi's-selām hazretinüñ ağzına koydı ve birisini 'Āyişe ražiya'l-lāhu 'anhā ağzına koydı. Rivāyet olunur ki: Şol vakt kim Ebübekir ražiya'l-lāhu 'anhü İslāma geldi kırık biñ [1064] altün gice ile ve kırık biñ altun gündiz ile ve kırık biñ altun gizlü ve kırık biñ altun āşikāre şadāka eyledi. Ve andan şoñar cemī'-i rızqını yağmaya virdi. Hīç nesnesi çalmadı. Hattā geyecek dağı çalmadı ki geye Rasūlü ekrem 'aleyhi's-selāma vara. Üç gün bir tennūrun içinde girdi oturdu. 'Ākıbet Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selāma iştiyākı gālib oldı şabır idemedi kendüyi bir fütāya şardı şarmandı dağı Rasūlü ekrem 'aleyhi's-selāma geldi. Meğer şabāh namāzı vakti idi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem şabāh namāzınıñ [1065] farzında taḥiyyātın okuyup sağ yanına selām virdi ve sol yanına selām virdüğü vaktin görseydi Cebrā'īl 'aleyhi's-selām bir fütāya şarınmış oturur. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmı görünce çoruğdı. Eyder: Yā Cebrā'īl ne hāldür ki seni böyle gördüm dedi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyder: Yā Rasūlu'l-lāh 'aleyhi's-salātü ve's-selām yukaru göklere bağa dedi. Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām bağsaydı gördi ki cümle feriştaḥlar her bir bir 'abaya girmişler. Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām [1066] eyder: Yā Cebrā'īl baña haber vir ki ḥikmet nedür cemī' i melā'ike bu şürete girmişlerdür dir. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyder: Anuñçün girdiler ki Ebübekir ražiya'l-lāhu te'ālā 'anhü şüretine girdiler. Zīrā Ebübekir hazreti bu şürete girmişdür ki saña bu şüretle geliyor. Hağ te'ālā celle ve 'alā melā'ikeye emir eyledi ki Ebübekir ražiya'l-lāhu te'ālā 'anhü şüretine gireler Ebübekre ta'zīm eyleyüp dedi. El- kışşa: Çün Ebübekrin ražiya'l-lāhu te'ālā 'anhü bu şehāveti 'āleme meşhūr oldı. Yemen vilāyetinden bir kimesne on biñ dirhem boruçlu olmuşdı. İştidi ki [1067] bir kimse Mekke şehrinde şehāvet ehli kimse var imiş. Ol diyārın fuçarāsı ve boruçlu olanları rāḥāt olmuşlar. Bu kişi dağı Yemen vilāyetinden Mekkeye 'azim eyledi. Çün Mekkeye irişdi Hazret-i Ebübekri isteyügeldi ražiya'l-lāhu 'anhü. Gördü ki bir 'abanuñ içinde çalmış fağır olmuş. Hemān bu kişiyi ağlamak tutdı. Hazret-i Ebübekri ražiya'l-lāhu 'anhü eyder: Yā kişi neye ağlarsın dedi. Bu kişi eyder: Nice ağlamayın.

Yemen vilāyetinden bunda geldüm ki on biñ dirhem borcum ödeyeydim senüñ sebebüñle. Şimdi seni gördüm ki şadağa virmelü olmışsın. [1068] Hıyaf benüm bu nice zaḥmetlerüme dedi. Hıazret-i Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Yā kişi aḡlama ki senüñ murādın daḡı ḡaşıl ola inşā'allāhu te'ālā dedi. Meḡer Hıazret-i Ebübekir rażiya'l-lāhu İslāma gelmeden bāzırgān iken bir yaḡüdi bāzırgānı dosutu var idi. Ol bāzırgāna gitdi ki bu kişiyeye andan ödünç aḡça ala bu kişiyeye vire. Ol kāfire eyitdier: Hıazret-i Ebübekir geliyor dediler. Kāfir eyder: Yā Ebābekir Muḡammed saña ne eyledüḡin añladuñ mı ki bunca mālile ve metā'ı eliñden aldı seni bu şürete ḡodı dedi. Ebübekir rażiya'l-lāhu 'anhü [1069] bu sözi ḡo ben saña ḡayrı maşlıḡat için geldim dir. Kāfir eyder: Ne maşlaḡat için geldin? Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Oñ biñ dirhem ödünç vir şü faḡıire vireyim borcına virsün dir. Kāfir eyder: Hıoş sözin şınmasun vireyim ammā şartile virirem dir. Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü ne şartile virirsin dir. Kāfir eyder: On güne dek. On günden şoñra mālımı getürmezseñ seni yā öldürürüm yā ḡul idinem yā bir memlekete şatam ki Muḡammedi kimse bilmez ola dedi. Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü [1070] rāzi oldu. Getürdi kāfir on biñ dirhemi şayı virdi. Ebübekir rażiya'l-lāhu 'anhü aldı bu kişiyeye virdi. Ol vardı Yemen vilāyetine. Elḡışşā aḡçanuñ müddeti tamām oldu Ebübekirüñ rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eline ḡiç nesne girmedi ki kāfire vire. Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Varayım 'ahdim yerine varsun diyü tıru geldi. 'Āyişe[ye] vardı eyder: Kızum ataña āḡiret ḡaḡḡın ḡelāl eyle dedi kışşāyı ḡaber virdi. 'Āyişe rażiya'l-lāhu 'anhāyı aḡlamaḡ tıtdı beñzi aḡardı. Döndi endāmıña ditremek düşdi gözlerinden [1071] yaşlar aḡmaḡa başladı. Ebübekir rażiya'l-lāhu 'anhü 'Āyişenüñ gözi yaşın yire tıamlamasun diyü idāsın tıtdı. İki gözünden inen yaşı Hıaḡ te'ālā celle ve 'alā ḡudretile iki dürr-i cevāhir oldu. Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü bu iki dürr-i cevāhirleri aldı tıaşra çıḡdı. Gördü ki ḡapu öñünde iki tācir yiḡitler dururlar. Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Ne yiḡitlersiz dir. Anlar eydür: Bāzırgānlarız cevāhir şoylarız ki alavuz dediler. Ebübekir rażiya'l-lāhu 'anhü eyder: İki cevāhirim vardur. Anlar getür görelim dediler. Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā [1072] 'anhü cevāhirleri gösterdi. Anlar eydür: On biñ dirhem virelüm dediler. Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü on biñi getürün dir. Anlar daḡı on biñ şaydılar. Ebübekir rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü daḡı cevāhirleri virdi. Ebübekir ḡazreti hemān bu mālı aldı daḡı ol kāfire varup tıabşurmaḡa gitdi. Kāfire ḡaber oldu ki Ebübekir geliyor diyü. Meḡer kāfirüñ on sekiz kāfir daḡı var idi. Her birisi bir söz söylemeḡe başladılar. Şöyle eyleyelüm böyle eyleyelüm dediler.

Çünkü Ebübekir rażiya'l-lāhu 'anhü içerü girdi. Kāfir eyder: [1073] Eđer baña getürsen ben çok māl virürdüm dedi. Keseyi dökdiler. Hāḡ ṡe'ālā celle ve 'alā ḡudretile cevāhirüñ ikisi daḡı māl ile bile döḡüldi. Međer ol iki bāzircānuñ birisi Cebrā'īl ve birisi Mikā'īl 'aleyhi's-selām imiş. Bu ḡāfirler bu ḡudreti ve bu kerāmeti añlayup on sekizi daḡı İslāma geldiler. Hāzret-i 'Āyişeden rażiya'l-lāhu 'anhā rivāyet olunur ki eyder: Hāḡ ṡe'ālā celle ve 'alā baña ṡoḡuz nesne virmişdür benden ḡayrı hātunlara virmemişdür. Evvelki oldur ki Cebrā'īl 'aleyhi's-selām beni şüretimi [1074] Rasūlu'l-lāh 'aleyhi's-salātü ve's-selāma getürdi dedi ki işbu şüretüñ şāhibini Hāḡ ṡe'ālā celle ve 'alā saña nikāḡ eyledi. Sen daḡı nefsuñ için nikāḡ eyle al diyü emir eyledi. İkinci oldur ki Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṡe'ālā 'aleyhi ve sellem beni ḡız oḡlan aldı. Benden ḡayrıyı hātun almışdur. Üçüncü oldur ki Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṡe'ālā 'aleyhi ve sellem dünyādan idiceḡin başı dizüm üstünde iken Hāḡḡa vāşıl oldu dir. Dördüncü oldur ki benüm evimde ḡabre defin olundu. Beşinci oldur ki benüm evimde melā'ikeler [1075] Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām üzerine cemi' olup namāz kıldılar. Altıncı oldur ki ḡaçan kim Cebrā'īl 'aleyhi's-selām vaḡiyle gelürdi ne ḡadar ehl-i beyti ṡaḡıllurlardı ben yanından gitmezdim. Hāttā ikimiz bir döşek içinde iken vaḡiyle Cebrā'īl 'aleyhi's-selām gelürdi. Yedinci oldur ki Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṡe'ālā 'aleyhi ve sellem şiddīḡi ve kendünden şoñraḡı ḡalīfesi ḡızıyam. Sekizinci oldur ki baña bühtān eyleyenlere Hāḡ ṡe'ālā celle ve 'alā la'net idüp ve benüm eyelüḡüme berī idiḡüme. Cebrā'īl [1076] 'aleyhi ve sellem dediler ol kimse kim ḡoñşı anuñ şerrinden emīn olmaya dedi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṡe'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Ḳıyāmet güninde bir ṡā'ifeden ilk evvel Hāḡ ṡe'ālā celle ve 'alā varan iki ḡoñşı olalar. Diye kim yā Rabbenā baña şöyle eyledi böyle eyledi. Hāttā evinde pişen ṡa'āmuñ ḡoḡusun işidürdüm baña virmezdi diye dir. Enes ibn-i Mālik rażiya'l-lāhu ṡe'ālā 'anhü Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selāmdan rivāyet ider: *Lā yesteḡimü'imānū 'abdin ḡattā* [1077] *yesteḡimü ḡalbühü ve lā yesteḡimü ḡalbühü ḡattā lisānehü ve lā yedḡulū'l-cennete ḡattā ye'menü cārehü bevāyīḡatü.* Dimeḡ olur ki: Hāḡ ṡe'ālā celle ve 'alā ḡullarından birinüñ imānını ṡoḡrulamaz ḡalib ṡoḡrı olmayınca. Ve ḡalib daḡı ṡoḡrulmaz dili ṡoḡrulmayınca. Ve daḡı cennete girmez ḡişinüñ ḡoñşısı anuñ şerriden emīn olmayınca kendünden rāzī olmayınca. Hikāyet olunur ki: Bir kimse geldi Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selāma eyitdi: Filana 'avratı işidürüz ki çok çok namāzlar kılarmış ve şadaḡalar eylemiş ve oruçlar ṡutarmış [1078] lākin ḡoñşısın dilile incidirmiş dedi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu ṡe'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Ol 'avrat cehennemliḡdür dedi. Ve yine bir ḡişi gelüp eyder:

Filana ‘avratı işidürüz ki namāzı ve orucu azdur ve dağı şadaķası kesik paracıklar virirmiş dilile fi’lile incitmez imiş dedi. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Ol ‘avrat cennetlikdür dedi. Ve dağı rivāyet olunur ki: Bir kimesne Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāma gelüp [1079] ķonşısından şikāyet eyledi. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Var evinde olan esbābın taşraya dök dedi. Ol kişi varup esbābın taşraya çıkarup dökdi. Gelen geķen niķün böyle eyledin dediler. Eyitdi: Ķonşumdan incindüm ol sebebden döküm dedi. Cemī‘-i halk ķonşısına la‘net eylediler. ‘Aķıbet ol inciden kimse gelüp baña la‘net iderler diyü Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāma şikāyet eyledi. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyder: Saña [1080] ħalıķdan evvel Ħaķ te‘ālā celle ve ‘alā la‘net eylemişdür dedi ķonşını incitdüğinden ötüri dedi. Ol kimse eyder: Yā Rasūla’l-lāh ayruķ tevbe olsun ķonşumı incitmeyin dedi. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Ol evvelki kişiye var imdi esbābını eviñe ķo dedi. Ħikāyet olunur ki: Bir ķarınıñ bir kıızı var idi. Ecel yetişüp öldi. Ķabre ķoyup geri döndiler. Şoñra meğer bu ķarınıñ kızınıñ ķarındaşı ķabrine ķoduğı vaķtin toprak arasında ġafletle unudup bir nesnesi [1081] bile gömmiş. Gelüp dönüp yine varup ķabri açdı. Görseydi kim kız ķardeşiniñ ķabri toptolu ateş ķor olmuş. Kıız ķarındaşı feryād eyleyüp evine gelüp anasına eyder: Kızınıñ nice günāhı var idi bilür misin dedi. Anası eyder: Ķonşudan din dinlerdi ġammāzlık iderdi dedi. İşde ķonşısın incidenlerin ħalleri bunuñ gibi olur. Ammā ķonşısın ħürmet ri‘āyet idenlerin ħāllerin ve ħikāyetin dağı diñle ve işit. Ħikāyet olunur ki: İbrāhim bin Edhem [1082] rahmetu’l-lāhi ‘aleyh bir vaķtin yine yayaķ ħacca gitmiş idi. Bir gün iki gün gitdi. İki gündün soñra bir yirde yağrını üzerine yatup bir vāķa‘a görür ki Ħāzret-i Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ķarşudan beri geldi. İbrāhim eyder: Ķarşu varup Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ħāzretini selāmlayup elin öpüp maşāfaħa eyledüm. Eyitdüm: Rasūlü’l-lāh şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem baña ħaber virgil kim bu yıl Ħaķ te‘ālā celle ve ‘alā kimün ħaccın ķabül eylemişdür didüm. Rasūlü ekrem [1083] şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Ħiķ kimseniñ ħaccın ķabül eylemedi. Ve anuñ yüzi şuyına ol ġayrıların dağı ħaccın ķabül eyledi dir. Dağı yetmiş biñ cehenneme vācib olmuş kimseyi dağı anuñ yüzi şuyına cehennemden azād eyledi dedi. Be ta‘accüb eyleyüp didüm ki: Yā Rasūla’l-lāh bir kimse kim ħac itmemiş ola dağı Ħaķ te‘ālā celle ve ‘alā anuñ ħaccın ķabül eyleyüp ve anuñ ħürmetine yetmiş biñ cehennemlik āzād eyleye ol kişi kimdür yā Rasūla’l-lāh baña ħaber vir didüm. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi [1084] ve sellem

eyder: Başrada filān maħalde bir yiğitdür şol nişanludur dedi. Uyuķumdan uyanup eyitdüm: Farız hac itmişimdür varup nāfile hac itmekden bu kimseyi görmek yeğ ola ki anuñ şefā‘ati ile yetmiş cehenneme vācib olmış kimse āzād ola didüm. Dönüp Başraya vardum bir kimseye şordum diyü verdiler. Varup selām virdüm. Ol ‘azīz eyder: Ne hācet ehlinin geldin bunda dedi. Didüm ki hāl şöyle vāķi‘ oldı baña haber vir kim nicesi ‘ibādetile bu fazīlete ve bu mertebeye [1085] irişdin didüm. Eyder: Üç biñ dirhem cemi‘ eylemişdüm ki hacca gidem. Meğer bir gün oğlancığım kōnşu evinde ağlayu geldi eyder: Kōnşumuzun evinde kebāb bişürüp yirler baña virmediler dedi. Ben daħı namāz kıılmaq için mescide vardum. İttifāfī kōmşumuz yanıma vāķi‘ oldı. Ben eyitdüm: Sen bir şerīf kimse olasın ve kōmşumuz da olasın vecihdür bizüm oğlancuğumuza evinde kebāb yirken vara aña virmeyesin. Huşūşā bir şālih kişisin biz saña muħiblerden olavuz dürlü dürlü hürmetler idevüz didüm. Ol şerīf kişi [1086] utanı kızarı yüzün aşığa idüp eyder: Ol kebāb bize helāl size hārāmdur anuñ için size virmedük dedi. Ben eyitdüm: Bize nice hārāmdur? Ol eyder: Üç gündür kim gönlim kebāb istedi yiyecek bulmaduk. Kimseden daħı nesne ašlā istemedük. Haķ te‘ālā celle ve ‘alādan utanduk ğayrıdan nesne istemeğe Haķ te‘ālā celle ve ‘alādan şikāyet itmek gibi olur. ‘Āķıbet zārūrī olduķ bir hārābda bir koyun leşi bulduķ bir butın [1087] kesüb getirüp kebāb eyledük zīrā biz maħmaşa ehli olduķ. Bize helāl oldı size helāl değıldür aniñçün oğluna virmedük dedi. Bu şerīf eyle diyince ben kendü nefsim eyitdüm: Yanında kōnşun bu hālde ola daħı sen hacca gidesin. Daħı haccuñ nice kabül olur? Saña hac gerekse bunu bu muzāyifeden kırtaram didüm. Bu kişiye ben eyitdüm: Ben gelince eğlen didüm. Varup ol hac için hāzırdur cemi‘ itdüğüm üç biñ dirhemi alup götürüp bu kōmşuma virüp hacca gitmekden fāriğ oldum dedi. [1088] Hikāyet olunur ki: Bağdad şehrinde bir maħalle vardur. Aña serīr maħallesi dirler. Daħı ol maħallenüñ cemi‘-i halkı tācirlerdi ve ğanīlerdi. ‘Ādetleri oldı ki aralarında bir faķīr kōmazlardı. Kaçan içlerinde anlardan birisi faķīr olsaydı māl cemi‘ idüp anı daħı ğanī iderlerdi. İttifāķ Ebū Hāmid Kaṭṭān dirlerdi bir kimseye beş biñ aķça boruçlu olmuşdı. Bir gün mescide anı görmeyüp şordılar. Ebū Hāmid niçün mescide gelmez dediler. Cevāb virdiler ki hālī eyledir. Bir kimseye ki boruçludur anuñ için [1089] bir kimseye gözükdüğü yokdur boruç ucından dediler. Yüzi yok baķmağa aniñçün gelmez dediler. Kōnşuları eyitdiler: Gelin māl cemi‘ idüp borcın ödeyelüm dediler. Birbirine şalā eylediler kim ‘ale’s-şabāħ bir yire gelüp māl cemi‘ idelüm dediler. Meğer maħalde Şem‘ün nāmında bir mecūsī bir kāfir var idi. Ol daħı ol maħalle halkından idi. Eyitdiler kim aña sen daħı bir miķdār māl çıkar dediler. Ol

eyder: Yarın gelin nola ben daħı şabāħ ħiŝseme bir miqđār māl vireyim dedi. Aħŝam oldu [1090] Őem‘ün eyder: Müslimānlar ile ħayra ortak olmazım diyüp bir kiseye on biñ dirhem koyup Ebū Ħāmidü Ķaṭṭānuñ ħapısına varup ħapuyı ħaċdı. Ebu Ħāmidüñ kıızı ħıċdı eyder: Kimsin? Őem‘ün eyder: Aċ ħapuyı. Ķız ħapuyı aċdı iċerü girdi on biñ aċċayı Ebū Ħamidüñ öñüne ħodı eyitdi: Beŝ biñ borcına vir beŝ biñ dükkānına ħumaŝ alup dükkānında alım ŝatım eylegil dedi. Lākin bu ħiŝşayı kimseye ħaber virme dedi. Ķıċdı geri gitdi. Ol gice Őem‘ün Rasūlü ekrem ŝalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi [1091] ve sellem ħazretini vāċa‘ada gördi. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām güle güle gelür eyder: Sen benim ümmetimden bir kimsenüñ bun deminde bulundun. Ħaċ te‘ālā senüñ iħsānıñı ħabül eyledi dedi. Őem‘ün eyder: Sen kimsin? Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyder: Ben ol Muħammedü‘l-Muŝafāyam ki müslimānlar baña ŝalāt virür. Őalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem. Őem‘ün hemān peygamber‘aleyhi’s-selāmuñ mübārek eline yapıŝup eyder: Eliñi vir beri ĩmāna geldim. Ķün vāċa‘ sından uyandı müslimānlar [1092] libāsların geydi şabāħ mescide vardı. Ħalk namāzı ħıldılar görselerdi Őem‘ün müslimān olmuŝ. Kimüñ elinde ĩslāma geldüñ dediler. Őem‘ün eyder: Muħammedü‘l-Muŝafā ŝalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ħazretinüñ elinde ĩslāma geldüm dedi ħonŝıya iħsān sebebile. Ķiŝşayı ħaber viridi. Ħalk üzerine üŝüp kimi yüzün kimi baŝın kimi elin öpüp sevindiler. Ħikāyet olunur ki: ‘Abdu‘l-lāh ibn-i Mübārek eyder: Ka‘bede Ħaṭim-i ĩsmā‘ilde uyumuŝdum bir vāċa‘a [1093] gördüm ki Rasūlü ekrem ŝalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Yā ‘Abdu‘l-lāh Baġdada var andan Behrām Mecūsīye benden selām virüp digil ki: Ħaċ te‘ālā ħazretinüñ Rasūli senden ħoŝnüddur digil dedi. Őeyiħ uyuċudan uyanup Baġdada sefer eyledi. Varup ol kāfirin ħapusun ħaċdı. Görseydi ki bir ħoca mecūsī kāfir ħıċdı. Őeyiħ eyder: Yā kiŝi ħiċ Ħaċ te‘ālā ‘azze ve celle ħazretine yarar ħayır iŝ iŝledüñ mi baña ħaber vir dedi. Bu ħoca iŝledüĝi mecūsī ħayırlarından bir ħaç nesne söyledi ħiċ [1094] ŝer‘a sıĝmaz. Őeyiħ eyder: Daħı ħayır iŝledüñ mi sezer misin dedi. Kāfir eyder: Őol gün ki küçücek kızımı kendi nefsim iċün nikāħ idinüp almıŝ idüm dedi. Ol gice gerdek gicesi idi. Sizin dīnünüzden bir tül ‘avrat ħonŝımız var idi. Giceyile üç kerre ol ħıċa geldi. Evimdeki ħıradan ħıra yaċdı gitdi. Yine geldi ħıra söyündi diyüp yine yaċdı yine söyündürdüm diyüp yine geldi yaċdı gitdi. Ben eyitdüm: Varısa bu ‘avrat [1095] ħırsızlar cāsūsıdır beni girdek gicesinde ĝāfil avlayup ola ki üzerim baŝalar diyüp ardınca ħıċdum. ‘Avrat evine vardı. Ben bacasından diñledüm uŝacıċları ħıĝrıŝup eyder: Anacıĝım ħiċ nesne getürmedüm mi kim aċ ħırıldıċ dediler aĝlaŝdılar. ‘Avrat eyder: Ķuzucuċlarım nice ideyim

 onşumuz  a  te'  al  d şmeni k fird r.    kerre vardım hi  nesne virmedi. Ben da ı  a  te'  al  celle ve '  al dan  or up d şmeninden nesne istemedim alma a utandım. Şabır eyle   a  [1096] te'  al  celle ve '  al  bir yerden da ı vire dedi. Ben gir  d nd m evime varup bir  aba a  a'  am ve bir  aba a alt n g m ş ile  oldurdum. Yine varup eyitd m:  y  onşu  atun ala bu m lı ve  a'  amı yi. Yine  acet n oldu a ba na bild resin did m. Şeyi  hem ndem eyder:  mdi muştuluk olsun Ras l  ekrem şalla'l-l hu te'  al  ' aleyhi ve sellem Med neden beni sa na g nderdi ve sa na sel m  ıldı ve eyitdi ki:  a  te'  al  celle ve '  al   azretini r z  eyledi beni  oşn d eyledi dedi. Hem n mec s  [1097] *eşhed  en l  il he illa'l-l h ve eşhed  enne mu ammeden 'abd h  ve r s l h * diy p hem n fer hlı ından c nı teslim eyley p  hirete gitdi dir. All hu a'lem  unki  onşısına iz  ve i s n idenler n  hv lini i itd n.  ula  tut ki  onşunun iz larına şabır id p ve anların  usn-i mu'  amele idenlerin  hv lini kem lini i it t  sen seni bilesin ki ben   dem mertebesindesin yo sa  ayv n t-ı sib g ve  a er t mertebesinde misin. Z r  m slim n oldur ki  alk  na inanmı  olalar.  al k anu  dilinden elinden ve e er şerrinden em n [1098] olup  urtulmı  olalar. Ve m 'm n oldur ki  alk  na inanmı  olalar ve em n idinmı  olalar. E er eyle olmasaydı ol kimse ins n mertebesinde de ildir.  ik yet olunur ki: Eb   an fe rahmetu'l-l hi ' aleyh  azretlerin n bir ters   onşusu var idi. Her gice  alar oynardı  a ırardı.  m m  azretleri da ı  onşudur i tim l incid r z diy  s ylemedi. Me er bir g n bu  al ı  alarken  ases dutup da ı  abis eyledi.  m m  azretleri da ı gice di len p dururdu. G rdi kim  erif n [1099] sesi yo . A  bına eyder: Bu gice ol yi idin sesi bel rmez ne ola ' aceb dedi. Mec s  oldu undan  aber virdiler.  m m eyder:  mdi  urun  onşumuzun  al şına sa'y idel m. Z r  Cebr 'il ' aleyhi's-sel m her geld k e Ras l  ekrem şalla'l-l hu te'  al  ' aleyhi ve sellemle  onşu'ı vaşıyyet eylemişd r diy p  urıgeldi. P diş h  varup  aber olup p diş h  urıgeldi ve '  v neler im mu n  izmetine se irttiler. P diş h  m m  azretlerin n eline yapı up  ahtına  ıkardı. Eyder: Bu va tın ne sebebden [1100] bunda geld n dedi.  m m  azreti eyder: Bir  onşu yi it ik  abis olunmu   na geld k dedi. P diş  eyder: Y  şeyi  sen gelmek ne  acet idi? Bir kimse g ndersen  od biz siz n emr n zi yerine get r rd k dedi. P diş ha  m m du'   eyledi. P diş h eyder: Sen n  urmetine cem ' -i zind n ehli az d olsun diy p cem ' isin az d eyledi. Zind ndan  ıkarup d v na get r p p diş h eyder: Şeyi  Eb   an fe  urmetine cem '  n z az d olu  dedi. Eb   an fe ol yi idini [1101] eline yapı up aldı  a ra  ıkdı eyder: Y  yi it  a  nı ri'  ayet idebild k mi  atırın hi   u u da  az eyledi mi dedi. Yi it eyder: Bel  y  seyyidi y  mevl yi

dedi. Şimdengirü sen incindüğün yirde olmayam diyüp Ebū Ḥanīfenūñ elin öpdi. Ebū Ḥanīfeye ol yiğit hizmetkār oldu. Ebū Ḥanīfe ol yiğidi alup eve geldi. Oğlı Ḥammāra çağırup bir kese çıkardı. Ebū Ḥanīfe bu yiğide on altūn virdi. Eyder: Al bunı ol giden ḥarcınuñ yerine ƙo gil dedi. Andan şoñra ol [1102] yiğit dā'im Ebū Ḥanīfeye hizmet iderdi gelür giderdi. 'İlim ve Ḳur'an öğrenürdi. 'Āķıbetü'l-emir ol yiğit 'ulemā-yı Başradan oldu. Hikāyet olunur ki: Bir kimse ƙuşlık vaktinde Ḥasan-ı Başrī ḥazretlerini ziyārete vardı. Görseydi ki uyur. Bu kimse eyder: Yā Ebā Sa'ide bu vaktin böyle uyursın. Şeyiḥ eyder: Ne'am bir bucuƙ yıldur ki giceyile uyumazam dedi. Bu vaktin uyurum dedi. Ol kişi eyder: Giceyile niçün uyumazsın dedi. Şeyiḥ eyder: Ḳonşumuzun bir ƙazı var irteye dek çağırur [1103] beni uyumağa ƙomaz dir. Ol kimse ƙonşuya varup ḥaber virdi. Ḳonşu eyder: Allāh ḥaƙƙıçün sen ƙalkmadan ol ƙazı boğazlarım diyüp tırı geldi ƙazı boğazladı. Ol kimse geldi şeyiḥe ḥaber virdi. Ammā şeyiḥ eyder: Ḳonşuma Allāh rahmet eylesün. Ḳonşu ḥatırın ri'āyet eylemiş. Ammā sen eyü varmışsın aña ḥaber virmişsin bizi ƙonşu ḥaƙƙın ri'āyet eylemeden ƙomışsın. Zīrā ƙonşunuñ kemāl-i ri'āyeti ve anuñla gökçek ƙonşuluk eylemek oldu ki anuñ [1104] izāsına şabır olundu dedi. Hikāyet olunur ki: Mālik ibn-i Dīnār ḥazretlerinūñ bir yahūdī ƙonşusu var idi. Ol yahūdī 'adāvetinden Mālikūñ şavma'asından mihrābınuñ taşra yüzine ḥelā eylemişdi. Mihrābdan dā'im necis sızardı. Ol mihrābdan Mālik gündüzün ol necāseti bir tekneye alup gice olıncaƙ yabana dökerdi. Bu yahūdī her gün Mālike uğraduƙça ta'n-ı istihzā idüp eyderdi ki: Yā Mālik necāsetile ḥālūñ nedür dirdi. Mālik daḥı eyderdi ki: Kızmazam ƙonşu ḥaƙƙın gözlemek gerek dirdi. [1105] Ḥayli zamāndan şoñra yahūdī müteḥayyir oldu. Mālike eyder: Bu nice zamāndur benim şol aşlı izāma şabır idersin aña ḥikmet nedür dedi. Mālik eyder: Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki: Cebra'ıl 'aleyhi's-selām cemi'-i zamānda baña ƙonşıyı vaşıyyet itmeden zā'il olmamışdur. Ḥattā ben zann eyledüm ki ƙonşu ƙonşudan mirās yesün deyü emir eyleye dirdüm dimişdür. Anıñçün ben daḥı senūñ bunca izāna şabır iderdüm dedi zīrā ƙonşumsın dedi. Yahūdī eyder: [1106] Şimdiye dek baña İslām dīninden meb'üz din yoğidi. Çünkü İslām dīninde ƙonşu ḥaƙƙı böyledür şimdi baña İslām dīninden sevgülü dīn gelmedi. *Eşhedü en lā ilāhe illa'l-lāh ve eşhedü enne muḥammeden 'abdühü ve rāsülühü* diyüp İslāma geldi. *Elḥamdü li'l-lāhi 'ale't-tevfīķi ve nestagfiru'l-lāhe 'ale't-taḥşir*. Rivāyet olunur ki: Muḥammedü'l-Muştafā ḥabību'l-lāhuñ şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemūñ ve Dāvūd ḥalfetu'l-lāhuñ 'aleyhime's-salātü ve's-selāmuñ dā'mā ikisinūñ daḥı du'āları bu idi kim dirdirdi: *Allāhümme innī* [1107] *es'elüke*

imāmen dā'imen ve yaqīnen şādiqan ve qalben hāşī'an ve lisānen zākiran allāhümme innī e'üzübike min vekedin yekūnū 'aleyye rabben min mālin yekūnū 'aleyye 'azāben ve min imra'eti sū'in teşībenī yeteberra qable'l-meşībi ve min cārin sū'in 'aynühi terānī ve qalbühü yer'ānī in rā'i haseneten ketebehā ve in rā'ī seyyi'eten ezā'ahā. Ve qāle Dāvūd 'aleyhi's-selām: Fī āhīrihi ve min ḡalīli mekkārin. Sa'id ibn-i Me'az eyder: Şıfātu'l-mü'minū ḡaḡīḡu'l-mü'mineti zelīlün li rabbihi ḡaḡīrunfī nefsihi nādīmün li zünūbihi şākiran li ne'me'ihī meḡāz li e'de'ihī ya'ni'l-münāfīne [1108] muḡıbbūn li evliyā'idimühemmū fī dīnihi maḡbūsün fī dūnyāhū muḡtācün fī āḡiretihi müctehidün fī rızā'i rabbihi mesrūrün fī islāmihi raḡīmün 'alā iḡvānihi ḡādīmün fī beytihi sābiḡun fī ḡayrātihi tārikün fī şehavātihi 'ābidün bi'l-bedeni ḡalīlün E't-ḡamī'i qable ḡalīlū'l-ferāḡi keşīrū'l-'ilmi keşīrū'l-hemmi nāşīhun fī dīni'l-lāhi müstaḡfirun li zenbihi vuşūlün li aḡrabā'ihī müte'aḡḡifen 'alā cīrānihi ve sā'iyen 'alā 'ayālihi ma'a istiḡfāfin 'ani'l-me'eleti kesbühü ḡelālün ve yeḡülü'l-ḡaḡḡu ve yetrüke'l-fuzūl ve yettebi'u's-sünnete ve yezkuru'l-mevte [1109] fehāzihi şıfātü'l-mü'minū'l-lezī ve rızḡi'l-'aḡli. Qāle'l-lāhü tebareke ve te'ālā: Ve's-şāḡıbi bi'l-cenbi. Dimek olur ki: Daḡı yanıñuzda olanlara iḡşān eyleñ dir. Ba'zı ehl-i tefsīr eyder: Şāḡıbi bi'l-cenb didüḡinden murād 'avratdur dir. 'Avrat olduḡı taḡdīrce aḡvāli yuḡaruda beyān olundu ki tekrār iḡtiyāç yoḡ. Ba'zılar eyder: Şāḡıbi bi'l-cenb murād oldur ki seferdeki yoldaşdur dir. Yoldaşa iḡşān eyleñ dir didüḡinden murād oldur ki menzilüñ beri başından öte başına varınca ḡavar ḡizmetinde ve yük [1110] yükletmekde ve ḡavarı yorulduḡı vaḡtin mümkin ise kendi ḡavarına yükletmekde ve uğrıdan ve ḡarāmīden şaḡlamaḡda ve ḡastalıḡda ve öldüḡü vaḡtin meyyitiñ cemī'-i aḡvālin vesā'ir ne var ise azıḡ ve yimeḡ gibi ve içmek gibi ve ḡayrı gibi bu zikir olanuñ cemī'isinde incitmeyüp yoldaşlıḡ ḡaḡḡın tamām ri'āyet eylemekdür. Meḡer kim menzilüñ bir başından yoldaşlıḡı ḡavil eylemiş olalar. Eyleye nāfiledür. Bu zikir olanları ri'āyet iderse şevāb vardır. İtmezse günāhı yoḡdur. ḡikāyet olunur ki: 'İsā [1111] peyḡamber 'aleyhi's-selām seferde bir yahūdī ile yoldaş olmuşlardı. Azıḡların bir araya ḡodılar. İki kirde 'İsā peyḡamber 'aleyhi's-selāmuñ vardı üç kirde yahūdīnūñ var idi. Yahūdī gön̄linden eyder: Benim bir kirdem artuḡdur anı başḡa yiyem dedi. Uḡrın kirdenüñ birisin yedi. Birazdan ḡa'ām vaḡti olup azıḡı ortaya getürdiler. 'İsā peyḡamber 'aleyhi's-selām eyder: Kirde ḡanı biri dedi. Yahūdī eyder: Evvelde yoḡdur dedi. 'İsā peyḡamber 'aleyhi's-selām yalan söyleme kirdenüñ birisin daḡı getür dir. Yahūdī anıd içdi ki [1112] hemān ol ḡadardur diyü. Oradan gidüp bir a'mā kimseye uğradılar. 'İsā peyḡamber 'aleyhi's-selām du'ā idüp ol a'mānuñ ḡozi

açıldı gitdiler. ‘İsā peygamber ‘aleyhi’s-selām yahūdīye eyder: Bu mu‘cizāt ol Allāh ḥaqqıçün ki a‘mānuñ gözlerin yine verdi. Qanı kirdenüñ birisi dedi. Yahūdī yemīn eyledi kim evveldeñ yoğıdı diyü. Giderek bir kötürüme uğradı. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām du‘ā kıldı ol daḥı şapa şağ oldu. Gitdiler ‘İsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Ol Allāh ḥaqqıçün ki saña bu mu‘cizātı gösterüp [1113] kötürümi şağaltıdı. Kirdenüñ birisi qanı dir. Yahūdī yoqdur diyü yine yemīn eyledi. Ol maqāmdan gitdiler bir ‘aẓīm ırmağa uğradılar. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām bismi’l-lāh diyüp ırmağın üzerinden yürüyüp geçdi yahūdī qaldı. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām benim didiğümi digil daḥı yürü beri dedi. Du‘āyı öğretti. Hem eyle diyüp yahūdī daḥı geçdi. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Şol Allāh ḥaqqıçün kim seni bu ırmaqdan geçirdi kirde qanı dedi. Yahūdī yine anıd içüp inkār eyledi. Gitdiler gāyetde acıqdılar [1114] ‘İsā ‘aleyhi’s-selām du‘ā kıldı bir geyicek geldi bişürüp yediler. Kemiklerin cemi‘ eyleyüp yine du‘ā kıldı. Geyicek Allāhu te‘ālā emriyle yine dirilüp qalıqdı gitdi. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Şol Allāh ḥaqqıçün ki saña bu mu‘cizātı gösterdi kirde qanı dedi. Yahūdī yine inkār eyledi. Gitdiler acıqdılar bir kimesne anları ziyāfet eyleyüp bir buzağı boğazladı. Yiyüp kemiklerin cemi‘ idüp ‘İsā ‘aleyhi’s-selām du‘ā kıldı Ḥaqq te‘ālā celle ve ‘alānuñ ‘ināyetile buzağı şağalup bağıra bağıra otlığına gitdi. [1115] Buzağı şāḥibi imāna geldi. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Ol Allāh ḥaqqıçün ki saña bu mu‘cizātı gösterdi kirde qanı dedi. Yahūdī yine inkār eyledi. Gitdiler bir şehre varup bir yere qondılar. Meğer ol şehrüñ pādīşāhı ḥasta idi. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām uyurken bu yahūdī eyder: Bu kişi her nesneyi ‘aşā ile eyler. Ben daḥı bunuñ ‘aşāsın uğrulamın anuñ eyledüğün ben daḥı eyleyeyim diyüp ‘aşāyı uğrulamın pādīşāh qapusına vardı. Eyder: Ben ḥastaları şağalduram dedi. İçerü aldılar girdiler pādīşāhı [1116] ‘aşāyile bir kerre şığayım diyince pādīşāh öldi. Yahūdīyi tutup aşmağa götürdiler. Aşarken ‘İsā ‘aleyhi’s-selām geldi yetişdi. ‘Aşāyile pādīşāhı bir kerre şığayınca pādīşāh yine dirildi. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām yahūdīyi alup yine yola girdiler. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Şol Allāh ḥaqqıçün ki qudreti baña izhār eyledi kirde qanı dedi. Yahūdī yine inkār eyledi. Gitdiler bir vīrāneye irişdiler. Görseler kim bir ḥarābe içinde bir canavar bir yir eşerken üç kerpiç altün [1117] çıkarmış. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Bu kerpiciñ birin saña birin baña birin daḥı ol bulunmayan kirdeyi kim yedise aña olsun dedi. Hemān yahūdī ikrār idüp eyder kim ol kirdeyi ben yemişdüm dedi. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Al imdi bunuñ daḥı ve benüm ḥişsem daḥı senüñ olsun diyüp yahūdīyi qağıyup gitdi. Yahūdī bu māluñ zabtına çalışdı. Otururken üç kimse çıqa geldi. Yahūdīyi öldürdiler kerpici birer birer üleşdiler. Daḥı yoldaşların birisin şehre azıq getürmeğe

gönderdiler. [1118] İki oturup ittifak idüp tanışdılar şehre azığa giden yoldaşı gelsün öldürelüm anuñ hişşesin üleşelim dediler. Ol şehre giden eyder: Ta'ama ağı katup anları öldürüp dağı anların hişşesin alayım diyüp ta'ama ağı katup alup yoldaşlara geldi. Yoldaşlar azuk getireni öldürüp ta'amı yediler. Zehir anların ikisin dağı helak eyledi. 'İsā 'aleyhi's-selām görseydi yahūdiyi öldürmişler [1119] anlar dağı birbirin öldürmüşler altūn kerpiçler dökülüp yatur. 'İsā 'aleyhi's-selām eyder: Yā dünyāsını sevenlerin bunda hālī budur. Pes āhıretde nice ola diyüp geçdi yolına gitdi. Şāhib-keşşāf eyder: Şāhibü'l-cenibden murād gerek seferdeki yoldaş olsun gerek ulaşıq konuşu olsun gerek 'ilim öğrenmekde yā bir şan'at öğretmekde şerik olsun yā bir mescide yā bir meclisde yanında oturmuş olsun ve dağı bunlara beñzer ne var ise kim yanıñdadur incitmeyüp hūkūkına [1120] ri'āyet idesin. Rivāyet olunur ki: İbrāhīm bin Neşit 'Abdu'l-lāh bin Hārişe ziyārete varmışdı. 'Abdu'l-lāh kendi altındağı yasdığı alup İbrāhīmüñ altında kodı eyder: *Men lem yükrim 'aleyhi celisehü min Ahmedi Muhammedin ve lā min Halīli İbrāhīm* dedi. Dimek olur ki: Bir kimse yanındağı kimseye ikrām eylemeseydi ol Muhammed dīninden ve İbrāhīm dīninden değıldür. Ya'nī anların şer'atin ve milletin ri'āyet eylememişdür. Dimek olur ki: Kale'l-lāhu te'ālā: *Ve ibni's-sebīl*. Ya'nī dimek olur ki: Seferden kesilmiş kimselere [1121] dağı ihsān eyleñ. Ya'nī şol kimse ki ticāretten qalmış olsa meşelā kesib eylemez ola yā mālınadan düşmiş ola ki māl ve hizmetkārı yokdur. Yāhūd dimek olur ki: Yolca giden yolcularda ihsān eyleñ ta'am virmek şu virmek ve yemiş virmek ve tavār 'alafı ve maħal olana harçlık virmek ve gāzāya gidene silāh virmek huşuşile oğ alı virmek ulı 'ibādetdür. Ve bir aqça virseydi yüz aqça şadaqa eylemiş gibidür. Ve nüzul dağı eyledür. Ve buğāta ya'nī havāriclere meşelā kızıl [1122] başlara ve celālilere gidenlere virilen dağı ol kısım dandır. Ve ba'zılar eyder: İbn-i sebīlden murād konuqdur dirler. İnşā'allāhu te'ālā tafşil-i beyān olunup gele göresiz. Ve ba' dehu bu mesā'il kimi kütüb-ü tefāsirde kimi Keşşāfdan ve ğayrıdan kimi meşāyiğ kütbinden İhyālar gibi ve Minhāc ve Risāle'-i 'Uluviyye gibi ve Kitābu'l-Münci ani's-Şalāt gibi ehādış-i kütibden kimi Terğib u Terğibden kimi Ravzadan ve kimi Şir'adan kimi şerhinden kimi Cevāhirü'l-Buħārdan kimi Enīs Celāniden kimi [1123] Kaşas-ı Ahbārdan menkūldür. Faşl-ı fi'z-ziyāfet ve hūkūku'l-iħvān fī Allāhi ve mā yete'alleku bihimā. İbn-i 'Abbās rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider: *Men ekāme's-şalāte ve 'z-zekāte ve şame ramāzāne ve qaraye'z-zayfe felehü'l-cennete*. Dimek olur ki: Bir kimse namāzın kılsa zekātın virse ve ramāzān orucın tutsa ve konuğı kabül eyleyüp ziyāfet

eylese ol kimse için cennet vardır dir. Hazret-i ‘Âişe-i ražiya’l-lâhu ‘anhâ Rasûlü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâmdan [1124] rivâyet ider. *Melâ’ikete tüşallî ‘alâ ehadüküm medâmeti mâ’idetün mevzû’atün*. Dimek olur ki: Sizden biriñüz şofrası konuk için açık olduça ol kişinüñ üzerine melâ’ike şalavât getirür dir. Ebû Şerîh rivâyet ider Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemden: *Men kâne yü’minü bi’l-lâhi ve’l-yevmi’l-âhiri felyükrim zayfehü câ’izetün yevmün ve leyletin ve’z-ziyâfetü selâsetü eyyâmin femâ kâne ba’dehü zâlike fehüve şadaqatün ve lâ taħillü lehü en yüsevviye ‘indehü yühricehü*. Revâhu Mâlikü ve’l-Buħârî ve Müslim ve Ebû Dâvûd ve’t-Tirmizî. [1125] Dimek olur ki: Bir kimse Allâhu ‘azîmü’ş-şâna ve kıyâmet günine îmân getirür olsa ol kimse konuğa ikrâm eylesün. *Câ’izün bih ya’ni azuk virür olsaydı yevmün ve leyletin bir gün bir gecelik azuk virmek gerek haħkîdur. Ve’z-ziyâfete selâseten eyyâmin*. Eđer konuğluk ider olsaydı üç gün ziyâfet haħkîdur. *Femâ ba’de zâlike*. Üç günde şofrası ya’ni üç günden artuk ziyâfet haħkı değildir. *Fehüve şadaqatün*. Ol ev issinüñ nâfile şadaqasıdur. İderse hoş şevâba girer itmezse de günâh yoğdur. *Ve lâ yeħillü lehü*. [1126] Lâkin konuğa dağı helâl değildir. *En yüsevviye durmağlığı ‘indehü* ol ev issinüñ kıtında üç günden ziyâde *ħattâ yaħricehü* Ėattâ konuĖununıñ tırması ev issinüñ Ėalbine ĖaraĖ ya’ni zağmet taralmağ ve incinmek getirünce meğer ki ibrâm eyleye gitme diyü. YâĖud yağinen bile kim ev issi incinmez eyle üç günden şofra dağı tırmağ ca’izdür. Ammâ bu üç güne dek ziyâfet haħkı olan konuğdur ki müsâfir fağir ola Ėarîb ola. Eđer eyle olmasaydı ya’ni muğim yâ âşinâ yâ Ėanî olsaydı dağı [1127] ta’âmlanduğdan şofra destür alup gide eđer gündüz konuğı ise. Eđer gice konuğı ise şabâğleyin gitmek Ėaydında ola meğer ev issi râzi olmaya gitmesine. Eyle anuñ murâdi olduça dura. Eđer dilerse gide. Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: *E’z-za’ifü yenzilü bi rızĖıhi ve yerħalü ve Ėad Ėufira li şâhibihi*. Dimek olur ki: KonuĖ rızĖile Ėonar. Ya’ni konuğ Ėonduęı eve bereğât gelür. Yedüęi ta’âm miğdârı belki dağı ziyâde rızĖ artar. *Ve yerħilü* konuğ ki gider ve *ħad Ėufiranâ* [1128] ol Ėalde ya’ni konuğ gitdiği Ėalde yarlığanur *li şâhibihi* konuğluk iden ev issinüñ günâhları. Ba’zi rivâyetde eyder: KonuĖ Ėonan evde biñ bereğât ve biñ mağfiret olur dir. Ve ba’zi Ėadışde eyder: *Eyyemâ beytün lâ yedħulühü zayfun lâ tedħülü’l-melâ’ike*. Dimek olur ki: Şol Ėanęı eve kim konuğ girmez ol evde dağı melâ’ike girmez dir. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir kimse konuğam dedi anı red itmek günâhdur Ėabül eylemek gerek eđer şâlih ‘alâmeti üzerine olsun. Eđer fâsık ‘alâmeti üzerine [1129] olsun meğer kim fitnesi ihtimâl ola eyleye almasa dağı günâh yoğdur. Ve konuğ kim

alup kabûl eylese namâz vaktinde abdest şuyın hâzır eyleyüp konuğ istemelü olmaya. Ancağ şalâ eyleye ziyâde ibrâm eylemeye meşelâ çıra gibi ve şu gibi ve tuz gibi ve ihtiyâç olunur nesne ocağa yaķacak nesne odun gibi ve tavar ‘alafı gibi eğer kim kâdir ise. Ve dağı konuğ katından kendi veyâ hizmetkârı kim ise bir sa‘at gâ’ib olmayalar. Eksik olmayup her ne taleb iderse bitürmek gerek. Ve dağı konuğı red eylemeye nefsenden [1130] kese aña vire meğer kim ‘ayâli dağı ol loķmaya ihtiyâç ola eğer konuğ yirse anlara qalmaz dir ola. Eyleye dağı konuğı almazsa dağı günâh yoķdur. Bu didüklerimiz bilinmedük konuğdur yâhûd bilseydi dağı gelüp konuğam diyen dağı konuğdur. Ammâ ba‘zı kimseler ki kendi ihtiyârile da‘vet ider olsaydı ehl-i taķvâ da‘vet eyleye fâsıķ ehli mübtede‘î da‘vet eylemeye. Zîrâ anlara ihânet gerekdür ‘izzet cā’iz değıldür. Meğer kim bir ğaraż için da‘vet eyleye. Ve dağı anlara ta‘âm yedürmek ma‘şiyetlerine [1131] mu‘âvenet eylemek gerekdür nitekim ehl-i taķvâya ta‘âm yedürmek ‘ibâdetlerine taķviyet olduğı gibi. Hâzret-i Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Ve lâ te’külû illâ ta‘âmun taķıyyin ve lâ ye’külû ta‘âmüküm illâ taķıyyi*. Dimek olur ki: İllâ şâlihın ta‘âmın yin ve ta‘âm yedürmeñ illâ şulehâya yedirüñ. Ve dağı da‘veti’l-lâhü te‘âlâ için niyyet eyleye riyâdan ve şöhetden ve tefahhurdan key hâzer eyleye tâ kim mâlile vebâle girmeye. Ve dağı da‘veti şırf aĝniyâ için eylemeye eğer bir murâd için [1132] iderse dağı arasında ba‘zı fuķahâ bile da‘vet eyleye tâ kim anlar da‘vete keffâret ola. Ve bir evden atayı oğulsuz ve oğlı atasız da‘vet eylemeye eğer ikisi dağı büyük adamlar ve hem bir biri gibi mertebe ehli ise ya‘nî biri şâlih bir fâsıķ değılse. Ve iki kardeşi dağı aña kıyâs eyle. Ya‘nî birinsiz birini da‘vet eylemeye. Ve yârânı ve қоşuları dağı aña kıyâs eyle eğer cem‘isine güci yitirse. Ve sünnet oldur ki kişi konuğı güler yüzle ve şefkatle qarşılayup eğer kanlusı ise [1133] dağı yüz buruşdurmayup elin eline alup ikrâmile ‘izzetle alup evine getürmek gerek. Eğer fitne ihtimâli var ise ğayrı yire қondura ev üzerine қondurmaya. Hâzret-i Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem hâzreti buyurur ki: *Küllü şey’in zekâtin ve zekâte’l-büyüti beyti’z-ziyâfeti*. Dimek olur ki: Her nesnenüñ zekâtı vardur evin zekâtı konuğ evidür. Ve dağı da‘vet issi da‘vet hîninde hizmetkârlarından vesâ’ir ehl-i beytinden hiç bir kimseyi döğüp söğüp ta‘n eylemeye ve yâ konuğa minnet yükletmeyüp [1134] incitmeye. Evvelinde âhîrinde ferağ ola. Ve dağı sünnet oldur ki ‘ale’t-ta‘cîl mâ hâzıra ta‘âm getüre. Hâtim Aşam eyder: Ta‘cîl ya‘nî ivmek şeytândandır illâ beş yirde ivmek sünnetdür. Rasûlü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâmuñ sünnetindendir. Biri konuğ ta‘âmlandırmağda ta‘cîl biri dağı meyyit meşâlihın görüp haķķına

komağda ta'cîl biri de bâliğ olmuş kıızı nikâh eylemede ta'cîl biri de boruç ödemekte ta'cîl biri de günâhdan tevbe eylemede ta'cîl sünnetdür dir. Ammâ konuqların ba'zı [1135] ba'zı hâzır olup dağı ba'zı gâ'ib olmuş olsa eğer gâ'ib olan faķır olsa yâhūd gōnli incinür yâ kalbi dar olsa ta'âmı te'hîr eyleyeler eđer eyle değilse ta'cîl. Ammâ gâ'ib olanlara naşîbin kıismetin kıoyalar. Bostânü'l-Ārifinde eyder kim: *Selâsetün büreşü's-silete*. Dimek olur ki: Üç nesne sille hâşıl eyler. Sille diyü ciğerde bir çıban gibi marazdur. Andan uğrın uğrın sıtma hâşıl olur. *Rasûl yübṭunî*. Ol sille maraz zahmetin hâşıl iden üç nesnedendür. Biri [1136] oldur ki bir yire haber getürmek için bir kimse gönderilse dağı ol kimse gitdüği yirde eğlene gelmeye dağı sen aña intizâr olasin ki haber gelür diyü. Ol sille marazına sebebdür. Biri haberciye intizârdur. *Ve Sirâc lâ yuzî'ü*. İkinci sebep oldur ki nürsüz çıraya bakmaq yâ'nî sille marazı biri de şu'lesiz çıraya bakmaqdur andan hâşıl olur. *Ve mâ'idetün yenteziru 'aleyhâ men yectemi'u*. Üçüncü sebep oldur ki ta'âm hâzır olduqdan sonra ta'âma intizâr eylemekdür. [1137] Keşşâf eyder kim: *Selâse yügñî rasûlün yetî'ü ve sirâcün lâ yuzî'ü ve mâ'idetün yenteziru 'aleyhâ men yücü'ü*. Ma'lûm oldu ki ta'âma te'hîrden maraz hâşıl olurmış ta'cîl gerek imiş. Ve eđer mâ hazarî ta'âmdan sonra dürlü ta'âmdan ve nefâyislerden laṭîf kaplar içinde helâl ve şübhesüz ta'âmlardan getürmek müsteḥabdur. Ve sofrada envâ'ı bâkûl ya'nî hazrevât ve sebzevât ve soğandan ve şarımsaqdan ve kendünden ğayrı bakûl dağı müsteḥabdur ve mübâhdur. Ve dağı bilmek gerekdür ki şâḥib- [1138] ta'âm ta'âmını bir def'ada getürmek gerekdür. Eđer ta'âm bir nice dürlü ise ve dağı ta'âmıñ laṭîfin eyüsin ilerü getürmek gerek eyüsin evvel yimek gerek ednâsın sonra yimek gerek. Ammâ evvel a'lâsın yiyüp sonra yimek bid'atdür isrâfa ve zarara yetişdürür. Ve eđer ta'âm tamâm bir nev'iden ğayrı yokdur diyü haber virmek gerek tâ ki ol ta'âmdan murâdların alalar. Hikâyet olunur ki: Ba'zı cemâ'at bir yire ziyâfete varmışlardı. Önlerine pişmiş baş [1139] getürdiler. Anlar başı eğnice yimediler dağı gevdesi bişmişdür diyü. Çünkü bunlar başı yimediler. Ev issi ta'âm kıaldurup el yumağ için ıbrık leğençe getürdi. Ziyâfet ehlinüñ birisi laṭîfeyile eyder: Pes Ḥağ te'âlâ celle ve 'alâ kıadır u dânadur gevdesiz baş yaratmağa dedi. Muḥaşşıl ol gice aç yatdılar. Ramazân gicesi idi. Yimek için etmek ufacığın taleb eylediler ellerine girmede. Dağı bilmek gerekdür ki etibbâ kııtında yemişi ta'âmdan evvel yimek [1140] fâ'idesi ziyâdedür. Şoñra yimedden fâ'ide olmaz dir. Ta'âmı tiz sürer dağı bedene siñmeden. İmâm-ı Ğazzâlî rahmetu'l-lâhi 'aleyh eyder: Kıur'ân-u 'azîimde buña işâret vardur dir. Zîrâ Ḥağ te'âlâ celle ve 'alâ Kıur'ânda buyurur ki: *Ve fâkîhetün mimâ yetḥayyerüne ve laḥmi*

tayrın mimā yeştehūn. Dimek olur ki: Ya'nī ta'āmdan evvel yemişi yimeğe ekmesi delālet ider ki yemiş ta'āmdan evvel yine. Dağı bilmek gerekdir ki yemişün çeğirdeğini ve çöpünü yemişi yerken yemiş kabına bırakmamak gerekdir. Muhaşşıl yemişi [1141] ta'ām ile hāzır eyleye. Şafāsı olan anı yiye şafāsı olan ta'ām arasında yiye şafāsı olan soñra yiye. Ammā hażrevāt üskürelere sebzevāt meşelā şerbetler ve envā'ı turşular ki anları ta'āmdan evvel yimeye ta'ām arasında yā soñra yiye. Hadişde eyder: Hażrevāt olan sofraya melā'ike hāzır olur dir. Ve dağı Aḥbārda eyder: Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Dipli tabağdan ta'ām ve üskürelere müberredāt yemişdür [1142] dir eğerçi ki mübāḥ ise dağı. Zīrā mübāḥ aña dirler ki fi'linde şevāb ve terkinde günāh olmaya. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem şevābları olmayan nesnelere işlemezdi. Ve dağı bilmek gerekdir ki eti ve etmeği toğrayup dağı andan getürmek gerek. Zīrā sünnet eyledir. Ve dağı sünnet elile toğramakdur. Dağı ḥüşüşā etmeği elile toğramak evdeki sünnetdür bıçağıle toğramak menhīdür eğer elile toğramak kābil ise. Hadişde eyder: Etmeği bıçağıle kesdüğü vaqtin şöyle çağırır ki meşriqla [1143] mağrib arasında olan cemī'i eşyā cinnile insāndan ğayrı ne var ise çağırduğun işidirler dir. Dağı etmek üzerine kab cinsin ve kaşık cinsin ve çanak cinsin ve ğayrı ne var ise komağ menhīdür. Ve dağı tabağı toğrultmak için altına etmek ve etmek ufağī komağ menhīdür. 'Azizlerden birisinin önüne ufağıle sofraya komışlar. Şeyiḥ ufağı görüp kısımlamış. Dağı eyitmiş bir kimsenün sofrasında bu kadar ufağ ola ol kimsenün kalbinde ne kadar imān ola dedi dir. [1144] Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Etmeğe ḥürmet eyleñ zīrā üç yüz altmış altı ḥizmetkār elinden geçer. Evvel Mikā'il āhiri etmekçidür ki pişirmişdür ki aralığında melā'ike ve bulutlar ve insān ve ḥayvānlar ve ğayrı ne var ise tamām üç yüz altmış altıya yiter. Eyleye etmeği sofrada ḥabis itmek kaffe'-i ḥuccāc Ka'beye bir mil kalduğı vaqt ḥabis olunmuş gibi olur dir. Zīrā ta'ām şarāb cinsi insānile Ḥaḳḳa yetişir. Ve eğer ufağ yimeğe kābil değil ise insān [1145] ḥizmetinde olan ḥayvāna vire. Ve dağı etmeğe elin silmeye ve bıçağ dağı silmeye. Ve dağı ta'ām yirken şorba ve ğayrı nesne dökülmesün diyü altına etmek tıkmaya. Ve eğer bu didüklerimizi itmiş olsaydı ol etmeği yiye. Ve dağı yüzün yiyüp için komağ yā için yiyüp yüzün komağ menhīdür hem kızlık getürür dir. Ammā yanığını yimek kalbe ḳasāvet virür dir. Ve dağı sünnet oldur ki etmeği sofraya bütün koyalar tek koymak gerek dir. Ve dağı etmeğün üstüne katık cinsin komağ cā'izdür. Lākin [1146] kab içine evvel etmek koyup andan soñra katık koymak eylemeye. Ekmek komadın koyalar. Ve hem şol

ba' zı mütrifihinne ki eti koyup etmeğile şarup demüre şancup kebāb eyledükleri gibi. Kıyās budur ki menhī ola zīrā kim istiḥfāf ibhām ider. Ve hem ṭab' -ı selīm şehādeti daḥı menhī olmakdur. Lākin istiḥsān cevāzın virür. Allāhu a' lem. Ve daḥı eyle gerekdür ki kişi konuğuna ṭa'ām vaḥtinden ziyāde teklīf eylemeye. Meşelā ıarını doyduğdan soñra Allāhı severseñ yi diyü teklīfler eylemeye. [1147] Ve bunuñ gibi güç emirler eylemeye. Hemān üç def' a diye ki buyurun ṭa'āma diye. Ammā ṭa'ām yirken konuğunñ önüne eyüce loğma koımağ ve ağızına kendi elile loğma koımağ müsteḥabdur. Ve daḥı ıarın ıoyduğdan soñra ıaşığ ıoldurup virüp ıızındırmaya. Meşrū' değıldür. Zīrā konuğunñ goñli incinmek iḥtimāldür. Ḥadışde eyder: *Men eyğaza'z-zayfa ebğazahu'l-lāhu ve men ebğazahu'l-lāhu fehüve fi'n-nāri*. Dimek olur ki: Bir kimse konuğı ıaşıyadı Ḥağ ṭe'ālā celle ve 'alā ol kimseye [1148] ğazab ider. Konuğı ıaşımağ hemān Ḥağ ṭe'ālā celle ve 'alā ḥazretini ıaşımağ olur. Ve daḥı Ḥağ ṭe'ālā celle ve 'alā ḥazretini ıaşıyan kimse cehennemlikdür dir. Ve daḥı konuğ sevmedüğü kimseyi konuğunñ üzerine getürmeyesin. Ve şer' a muḥālif sözlerle konuğarı'āyet eylemeye ve ṭabī' ati incindüğü nesneyi emir eylemeye. Rızāsı ne ise aña ṭabī' olalar. Meşelā gitmek ister olsaydı meni' eylemeye. Ve ğayrı murād-ı meşrū' ını buña kıyās eyle. Ḥikāyet olunur ki: Bir kimse ḥükemādan birisini da'vet [1149] eyledi. Ol kimse eyitdi: Üç şartile varurım dedi. Birisi oldur ki baña ağı yedürmeyesin. İkinci oldur ki senünñ sevdüğüñi ben sevmedüğümi benimle bile ziyāfete oturtmayasın. Üçüncü oldur ki beni zindāna ḥabis eylemeyesin dedi. Da'vet issi eyder: Hoş ıabül eyledüm dedi. Çünkü ol kimseyi evine iledüp ıondurdu ṭa'ām ortaya getürdi. Ev issinünñ bir küçücek oğlancığı var idi bile oturdu. Çünkü ṭa'āmı yediler ev issi ziyāde ibrām ṭa'āmlar teklīf eyledi. Çünkü ṭa'ām maşlıḥatı tamām [1150] oldu. Şofra ıalkduğdan soñra konuğ icāzet taleb eyleyüp gitmek istedi. Ev issi destür vermeyüp gitmen diyü ibrām eyledi. Ol kimse eyitdi: Yā kişi cemī' i 'ahdine vefā idüp ṭurmadın. Ya'nī ağı didüm kim ıoyduğdan soñra ibrām idüp ṭa'ām yidürdüğüñdür. Ve ben sevmedüğüüm benimle oturtma didüm küçük oğlandur. Ve beni ḥabis eyleme didüğüüm gitmek isteyüp destür virmemeñdür dedi dir. Ve daḥı konuğ evde iken yüzün burutma ve ıasāvet izḥār eylemeye. [1151] Ve ıula ve cāriyyeye ve ḥizmetkāra ve ehl-i evlāda ıaşıyup yā döğüp yā söğüp ve daḥı konuğ yanında şağ şamüt olup oturmaya. Ḥayırlı sözlerden söyleyi vire. Ve eğer konuğ ehl-i kemāl ise andan ba' zı nesne istifāde ide ṭura mādem ki ḥaṭırı incinmedükçe. Ve daḥı edeb oldur ki konuğ eve girirken kendi önünñ gire ııduğı vaḥtin soñra ıııa. Evvel girdüğü anıñçündür ki zīrā kendi evinünñ yolun irşād itmek için yāḥūd ev içinde

ba' zı nesnelere [1152] işlâh eylemek içündür ki zîrâ kendi evinüñ yolın kendi bilür. Çıkduğı vaktin soñra çıka. Ardınca çıkmanuñ hikmeti oldur ki konuğa ta' hîm olur. Ba' zılar eyder: Anıñçün öñdin gire ardınca çıka ki ihtimâldür evden nesne gitmiş ola eyleye konuğa töhmet gelmez. Ammâ konuğ öñdin girse soñra çıkısaydı ihtimâl ola ki konuğa aldı diyeler. Ve dağı ta' âma öñdin ol şuna ve yemiş kesdüğü vakit evvel kendüsi taça. Ve dağı evinde ve gayrı yerde ve konuğ katında ziyâfeti harcını [1153] hisâb eylemeye. Ve konuğa ta' âm yir misin getüreyim mi dimeye. Getürdüğün tanışmadın getüre. Meğer kim tekellüfsiz ola. Ammâ ta' âm esbâbı cemi' eyledükden soñra nicesi ta' âm bişireyin gönlünüñ ne dilerse demek câ' izdür. Ve dâhî konuğnuñ ba' zısı katında ba' zısına nesne virmeye ve ba' zısın koyup ba' zısıyla söyleşmeye. Meşelâ kulağına civildeşmeye ve ' abesâtdan kelime eylemeye. Fâ' idelü kelâm söyleşeler. Ve her gâh ta' âma getürdükçe el yuyacak şuyıla [1154] leğençe getürüp ve ıbrığa ziyâde şu koyup sağ tarafından başlayup el yudura. Evvel yiğitler yuya soñra pîrler yumak gerek. Ve meclîsde kimseye ta' zîmen kalkmaya ammâ ikrâmen kalkmak câ' izdür. Ta' zîm aña dirler ki dîn şerefine i' tibâr olunup ' izzet oluna. Ve dağı sünnet oldur ki kâdir olduğı miqdâr ta' âm getürmekdür. Meşelâ kazanup borç harıç idinmek menhîdür. Ve dağı evinde olanı dirîğ eylemek hıyânetdür. Ve ehlinüñ ve evlâdınıñ rızkını kesüp virmek [1155] zülümdür. Meğer ziyâde ehl-i tevekkül olalar. Nitekim Hâzret-i ' Alî kerrema'l-lâhü te' âlâ veche haqqında dinildi Kur' ânda: *Ve yü't'imüne 't-ta' âme 'alâ hubbihi miskînen ve yetîmen ve esîren*. Rivâyetdür ki şahâbeden birisinüñ evine bir konuğ gelmişdi. Bu ev issi kişi hârunına eyder: Hîç evde ta' âm kısmından nesne var mıdur dedi. Hârun eyder: Hemân oğlancıklar yiyecek kadar vardır dedi. Ev issi eyder: İmdi uşacıkları uyut olancayı konuğa virelüm yisün dedi. Çünkim uşığı uyudup ta' âmı ortaya [1156] getürdiler. Sofraya oturdu fikir eyledi ta' âm bir kişiye ancak kifâyet ider. Eğer biz yirsek konuğ aç kalur dedi. Öte beri iderek bir bahâne ile cırayı söyündürdi. Dağı kendiler çanağnuñ kenârını çaldı dirdi konuğ anları yir şanup ta' âmı yedi toydı. Çünkim konuğ yatdı uyudı. Bu ev şahibleri hem uşakları aç yatdılar. Şabâh konuğ çıkdı gitdi. Bu ev issi kişi abdest alup mescide gitdi şabâh namâzın kılmaga. Görse kim iki cihân fahrı Muhammedü'l-Muştafâ şalla'l-lâhu te' âlâ [1157] ' aleyhi ve sellem mübarek arkasın mihrâba virmiş oturmuş. Hemân kim bu kişiyi gördi merhabâ yâ Allâhuñ şâdık kulu. Gel sen bu gece eyledüğüñ işi yedi kat gökler ferishtaları ta' accüb idüp taḥsîn kıldılar. Gel ki Hâk sübhânehü ve te' âlâ hâzretleri saña ve hârunuña cennetde şol kadar ihsân eyledi kim vaşfa gelmez dedi. Ve dağı konuğa

hizmet emir eylemeye. Zîrâ mürüvvetsizliktür. Belki kemâl-i mürüvvet ve kemâl-i ri'âyet kendi ayağın tırup hizmet eylemekdür. Rivâyet olunur ki: 'Ömer ibni' [1158] l-'Abdü'l-'azîz kim pâdişâhdur. Bir kimesne konuğ olmuşdı. Çıra söyünmeye geldi. Ol konuğ kimesne eyder: Çırayı destüruñla işlâh eyleyelüm dedi. 'Ömer eyder: Mürüvvet değıldür ki kişi konuğun hizmetlene. Konuğ eyder: Kulu uyarayım dedi. 'Ömer eyder: Uyarma zîrâ ilk uykusudur dedi. Kendi kalıkdı zeyit bardağın eline alup çırayı işlâh eyledi. Yine gelüp yerine oturdu. Konuğ eyder: Yâ Emîra'l-mü'minîn hâzretüñüz hizmet eylemek câ'iz değıldür. 'Ömer hâzretleri eyder: Ne var kalıkdum 'Ömerem oturdum. [1159] 'Ömerem nem eksildi dedi. Hağ te'âlâ celle ve 'alâ hâzretlerinüñ kıtında sevgülü kul oldur ki ehl-i tevâzi' ola dedi. Hikâyet olunur ki: Hârunü'r-Reşîd ki pâdişâh-ı İslâmdur. Anun zamânında bir 'âlim fâzıl a'mâ kişi var idi. Anuñ nâmına Ebû Mu'âviye'-i Zârîr dirlerdi. Hârunü'r-Reşîd anı da'vet eyledi. Ta'âm vaqti olup ibrîk ve leğençe getürdiler. Bu 'âlim a'mâ elin yumağ için leğençeyi ilerü tutup Hârunü'r-Reşîd kendi 'âlimüñ eline şu koyu viridi. Tamâm olduğdan [1160] soñra eyder: Yâ Ebâ Mu'âviye eliñe şu koyan kimdüğün bildüñ mi dedi. 'Âlim eyder: Yoğ bilmedüm. Hârunü'r-Reşîd eyder: Ben idüm. 'Âlim eyder: 'İlme ikrâm iclâl eylemişsin Hağ te'âlâ celle ve 'alâ dağı saña ikrâm iclâl [eylesin dedi]. Hikâyet olunur ki: İmâm-ı Şâfi'î evvel zamânında İmâm-ı Mâliküñ şâkirdi idi. Yine İmâm-ı Mâlike geldi kim İmâm-ı Mâliküñ Mevtaş adlu kitâbın okıya. İmâm-ı Mâlik ta'âm vaqtinde kalıkdı İmâm-ı Şâfi'î'nüñ elin yumağa şu getürdi. Eyder: Hicâb eyleme elin yuduğumdan [1161] zîrâ konuğumsun. Konuğa ikrâm farızdur dedi. Hikâyet olunur ki: 'Ömer ibnü'l-Hattâb ražiya'l-lâhu 'anhü bir kimesneyi konuğ eylemiş idi. 'Ömer hâzreti ayağı üzere kalçup konuğa ikrâm hizmet iderdi. Konuğ eyder: Yâ emîra'l-mü'minîn sen kendin niçün ayağın tırup hizmet idersin dedi. 'Ömer hâzreti eyder: Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden işitdüm kim konuğ olan evlerde melâ'ike ayağın tırurlar dedi. Ben utanuram ki melâ'ike ayağın tırur ben oturam dedi. Ve dağı [1162] bilmek gerekdür ki konuğa ikrâm Hâzret-i İbrâhîm Hâlîlü'r-rağmândan kalmışdur. Hâzret-i İbrâhîm 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm cemî'i 'ömrinde konuğsuz ta'âm yememişdür. Bir ev yapmışdı. Ol evüñ dörüt kapusu var idi. Ta'âm vaqti olıcağ İbrâhîm her kapunuñ tışına bir nice mil giderdi. Konuğ eline girirse ta'âm yirdi girmez ise yimezdi. Ammâ konuğ yiyince ayağı üzre tururdu hizmet iderdi. Ayağı üzre tırmasına sebeb ol vâki' olmuşdı [1163] meğer bir gün yine bir konuğ gelmişdi. İbrâhîm ol konuğu yedirdi içirdi. Tamâm olduğu vaqit Hağ te'âlâ celle ve 'alâ tarafından bir nidâ geldi kim eyder: *Yâ İbrâhîm*

ekrim zayfeke. Dimek olurki konuğa ikrām eyleye yā İbrāhīm. Geldi bir koyun boğazladı yidürüp içirdi ki yine bir nidā geldi kim *ekrim zayfeke* dedi. Bir öküz dağı boğazladı. Ol dağı tamām oldı yine bir nidā geldi. *Ekrim zayfeke*. Bir deve dağı boğazladı yidürdi içirdi. Ol dağı tamām oldı. *Ekrim zayfeke* [1164] *yā İbrāhīm* dinildi. ‘Ākıbet İbrāhīm ayağın turup hizmet eyledi. Nidā geldi ki *Elān ekremeke zayfeke yā ibrahīm* dinildi. Ya‘nī şimdi ikrām eyledin. Dimek olur ki: İbrāhimūñ Haq te‘ālā celle ve ‘alā için şıdkile ziyāfet eylemek cemī‘i ‘ömrinde haliş kārı olduğu için İbrāhīm dünyādan geçince biñ yıldur kim dağı Haq te‘ālā celle ve ‘alā her gice İbrāhimūñ üzerinden konuğı eksik eylemedi. Eķille üç ile on arasında konuq eksik olmaz dir. Rivāyet olunur ki: Bu şimdiki hod ħalīlūñ [1165] aşlı oldur ki meğer İbrāhīm peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ on iki koyun ve kuzı sürüsü var idi. Ve on iki biñ boynı altūn toķalı koyun kelbi var idi koyun beklerdi. Her süri başına bir kuli var idi. Tonbayı koyundan dağı ziyāde idi. Melā’ike eyitdiler: Yā Rabbi İbrāhīm peygamberi niçün ħalīl itdūñ bu kadar dünyāsı var iken dediler. Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāma eyder: İn İbrāhīmi tecrübe eyle dünyāsını mı artuq sever beni mi artuq sever. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām bir sâ’il şüretine [1166] girüp geldi eyder: Yā İbrāhīm baña bir koyuncuq vir dedi. İbrāhīm peygamber ‘aleyhi’s-selām bir koyun virdi. Cebrā’īl koyunu aldı dağı bir kez lā ilāhe illa’l-lāh dedi. Cebrā’īlūñ zikri İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma te’sīr eyledi. Eyder: Yā kişi Rabbūmi nice hoş zikir idesin. Gel bir dağı zikir eyle cemī‘i koyunuñ üç bölükde birisi senūñ olsun dedi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām bir kez yine lā ilāhe illa’l-lāh dedi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyder: Bir dağı zikir eyleye iki bölüğü senūñ olsun. [1167] Bir dağı zikir eyledi koyunuñ iki bölüğüñ aldı. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyder: Yā kişi zikrin baña katī te’sīr eyledi. Bir dağı zikir eyle cemī‘i koyunum senūñ olsun dedi. Bir dağı zikir eyledi cemī‘i koyunu aldı. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyder: Bir dağıca zikir eyle cemī‘i kelbi ve çobanı al dedi. Bir dağı zikir eyledi anları dağı aldı. Añarı gitdi İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyder: Yā kişi Mevlāmuñ zikri baña katī eşer eyledi. Bir dağı zikir eyle de beni dağı al git dedi. Saña hizmetkār olup zikrin [1168] müdām işideydim dedi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyder: Şaddāq yā ħalīlū’r-Raħmān Haq te‘ālā celle ve ‘alā seni dosut idündüğünce var imiş. Ben seni tecrübe eylemek için gelmişimdür zirā göklerde şöyle şöyle baħiş olundu. Gel koyunuñı ve kelbūñı ve ‘ibādetūñı al. Ben Cebrā’īlem seni tecrübe eylemeğe geldüm dedi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyder: Ben bağışladuğumdan dönmezem dedi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyder: Yā ben koyunu nicedeğın alup göklere gidemezem dedi. [1169] Haq te‘ālā celle ve

‘alā emriyle cemī‘i koyunu tevābi‘ ile şatdılar. Dağı yirler aldılar vaqıf eylediler. Şimdi bu yinen ol vaqfuñ hāşılıdır. Ve bi‘l-cümle kişi konuğuna ne deñlü ihsān iderse de dağı kendin tamām hizmetini tamām edā idemez añlaya. Dağı konuğdan ‘özürler dileye. Hattā cemī‘i dünyā kendüniñ olsaydı dağı cemī‘isin konuğa hariç itmiş olsa yine kendini taqşırde añlaya. Ve dağı sünnet oldur ki konuğı evi kapusından gönderivire. Rasülü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *İnne* [1170] *min sünneti’z-zayfi’t-teşyi’a ilā bābi’n-nār*. Dimek olur ki: Taḥḳıkan konuqlamağūñ sünnetindendür ki konuğı ev kapusından göndermekdür. Ve Ḥasan rivāyet ider kim: *Men şeyye‘a eḥāhü fil-lāhi b‘aşe‘l-lāhü melā’ikedtü min baḥşi‘l-‘arşi yevme‘l-kıyāmeti yüşeyyi‘uhü ilā cenneti*. Dimek olur ki: Bir kimse bir mü‘min konuğı Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā için gönderi virseydi kıyāmet güninde ‘arış altında Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti feriştaḥlar gönderir ol mü‘min qarındaşı [1171] ta‘zīm idüp göndereni ol melā’ike ile ta‘zīm ile cennete gönderdi dirler dir. Rasülü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Men şeyye‘a zayfā lehü seb‘a ḥaḥāvātin ‘alleḳa‘l-lāhü ‘aleyhi seb‘ate ebvābe cehenneme ve izā şeyye‘atü şemāne ḥaḥāvatin feteḥa‘l-lāhü ‘aleyhi şemāniyete ebvābe‘l-cenneti ḥattā yedḥulühā min eyyihā şā‘e*. Dimek olur ki: Bir kimesne konuğı yedi adım gönderseydi Ḥaḳ te‘ālā ol kişinüñ üzerine cehennemüñ yedi kapusın yapar. Ve eğer sekiz adım gönderseydi cennetüñ sekiz kapusını açar dağı [1172] қаңısından dilerse girir dir. Ba‘zı ‘ulemādan Ḥikāyet olunur ki: Yirin evvel mekāni şu idi. ‘Arş-ı ‘aẓīm şu üzerinde idi. Çünkü Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ‘arşa emir eyledi kim yedi kat göklerden yukarı çıka. Ka‘betu‘l-lāh yerinde olan şu ‘arş ile bile göğe doğru bile ağdı. Bir zamān gitdükden sonra Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā emir eyledi. Ol Mekke mevzī‘indeki şuyına yerine vardı. Ol şu ‘arşa eyder: Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā girü dön diyü emir eyledi. Eğer emir eylememiş ise [1173] nice senüñ menzīlūndür bile gidüp gönderirdüm dedi. Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ol şuya emir eyledi çünkü sen benim ‘arşımı ta‘zīm eyledüñ gönderdin ben de senüñ mekāniñi cemī‘i mekāndan efzāl eyledüm ve cemī‘i maḥlūḳāta kıblegāḥ eyledüm dedi. Ve ba‘zılardan istimā‘ eyledük. Eyder: Bir kimse konuğı gönderüp du‘ālaşup dönüp gider olduğı vaqtin etrāfındağı tağlar ve taşlar ve yirler ve divārlara baḳsaydı gözi neye kim tokunursa anuñ miqdāri şevāb eline girir dir. Ve dağı Terğīb u Terğībde [1174] eyder: Ebū Hureyre raẓiya‘l-lāhu te‘ālā ‘anhü Rasülü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden rivāyet ider ki: Bir kimseye bir tā‘ifeye konuğ olsa dağı ol cemā‘at ol kimseyi konuqluğa қаbül eyleseler ol konuğ ol tā‘ifenüñ rızqından yiyeceğı

miqdārı bulduğı yirden almak cā'izdür eğer uğrın eğer gücile ve eğer kendi rızāsıyile virmese kendi gücile almağa kıdır olmazsa. Ve dağı ba'zı kimseler yardım idüp alıvireler dir. 'An Ebī Hureyre rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü Rasūlü ekrem [1175] şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Eyyemā żayfun nezele bi kavmin feesbeha'żayfū maħrūmen felehü en ye ħuzehü bi kaderi qarātihi kırān ve lā ħarece 'aleyhi*. Revāhü Aħmed ve raviyye bin şikātün ve 'an kerbi kıale Rasūlü'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem: *Leylete ziyāfeti'ż-żayfi ħaħķun 'alā külli müslimin femen eşbeħu bi fenā'ıhi żayfün fehüve 'aleyhi deynün inşā'e eħaze ve inşā'e tereke ve 'anhü*. 'An Rasūli'l-lāh şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem: *Eyyāme racülün żāfe kavmen fein eşbaħa'ż-żayfe maħrūmen fein* [1176] *nuşrenehü ħaħķun 'alā külli müslimin ħattā ye ħuzü ev ziyāfeti bi kavē'i leyletin min zer'ıhi ve mālihi*. Revāhu Ebū Dāvūd El Ĥakim ve kıale Saħihü'l-İsnād. Lākin biz bu mes'ele ħaħķında müctehidān-ı fukahāda nefyen ve işbāten naķil görmedük. İşde ziyāfet itmeğün fezā'ilin ve levāzimın ve sünnetin ve ādābın. Ammā bir yirde sen da'vete ve ziyāfete oķusaydın anuñ dağı ādābın ve tarıķın diñlegil. Evvel bilgil ziyāfet sekiz dürlü olur. Biri ziyāfeti 'arus ya'nı düğün ziyāfeti. İkinci ziyāfet ħarus ya'nı oğlan doğduğı vaķtin [1177] ziyāfetdür. Üçüncü a'zār ya'nı oğlan sünnet itdükleri vaķtin ziyāfetdür. Dördüncü ziyāfet vekde ya'nı binā yapılduğı vaķtin ziyāfetdür. Beşinci ziyāfet naķi'a ya'nı seferden geldüğü vaķtin eylenen ziyāfetdür. Altıncı 'aķiķa ya'nı veled için ziyāfetdür kim yedinci günde olan ziyāfetdür. Yedinci ziyāfet vezimete ya'nı muşibet vaķtinde ya'nı meyyit için olan ziyāfetdür. Sekizinci me'düye ya'nı bi-lā sebep da'vet için olan ziyāfetdür. Ammā düğünler [1178] ile ħayrı ziyāfetün farkı oldur ki ħayrı da'vetlere varmaķ müstecabdur ve hem düğünler ziyāfeti icabeti vācibdür. Lākin şol vaķtin vacib olur ki ve terkile günāħ ħāşıl olur ki da'vet olunan kimsenün 'özri olmaya yāħüd düğünlerde çalģu ve fisıķ olmaya. Ve yāħüd ol kimesne varduğından kimse incinür olmaya. Ammā didüklerimizün birisi olsaydı varmaķ vacib olmaz. Belki ba'zısınuñ ya'nı çalģı veyā bir münker nesne ve yā bir ħayrı nā-ma'ķül [1179] nesne olsaydı anda varmaķ menhıdür. Ve dağı baħıl da'vetine varmamaķ gerek. Ĥadıde eyder: *Ťa'āmu'l-cevādi deve'ün Ťa'āmu'l-baħılü dā'ün*. Ya'nı marāz-ı bedendür. Yāħüd Ťa'ām yedürdüğün yā virdüğün başına kaķar yā taleb ider. Ve dağı buña beñzer ħıyānet ider ki andan marāz-ı kıalib ħāşıl olur. Ve riyā süm'a için olan Ťa'āma varmamaķ gerek. Ve fāsıķ Ťa'āmına varmamaķ gerek. Ve zālīm Ťa'āmına varmamaķ gerek. Ve bir rızķınıñ cem'i isini harām yā ekşeri ħarām varmamaķ gerek. [1180] Ve bir Ťa'āmuñ üzerinde yeyildükden şoñra be-Ťa'ām meşāliħ tamām

olduğundan şoñra yā hamir içilseydi ve yā gayrı fısıq olsaydı aña dağı varmağ menhîdür dir. Bundan ma‘lûm oldu ki ol ‘âdeti bātılıla ba‘zı vilâyetde meşhûr olmuşdur. Meşelâ düğünlerin evvelinde du‘âlar virürler yâhûd kitâblar okurlar yâhûd zikirler iderler vesâ’ir ilâhî nesnelere iderler. Dağı şoñuna fısıqlar ve çalgûlar vesâ’ir fesâdlar ve kabâhatler iderler. Ol şoñrası fesâd zâhir olanuñ evveline dağı [1181] varmağ aña dağı rızâdur. Zîrâ rızâ-yı bi’l-fısq fısıqdur. Nitekim rızâ-yı bi’l-küfr küfür olduğı gibi. Zîrâ aña varmağıla ol ‘âdeti bātılıla müstemir olur. Huşûsile muğtedâ olanlar varmasile tamâm-kuvvat bulur. Eđer bir nicesine varmasalardı ekser ihtimâl oldur ki ba‘zı nâs ol usluynı terik iderlerdi. Anlaruñ sebebiyyeti muğadder olur. Ba‘zılara nazâr huşûsile kendiler evvelinde varup ‘avratları ve oğlanları âhirinde fısıq zamânında bulduklarını ma‘şiyetden [1182] vâkı‘ olur olduklarına sebep olur olması katî zâhirdür. Ol varanlara günâh ne ise anlara sebep olanlar dağı eyledür. Ve ol ‘âdet fâside bekâsına sebep oldukları dağı ol muğtedâlaruñ üzerinedir. Nitekim Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ kur‘ânda buyurur ki: *Ve nektübü mâ kıddemû ve eşârehüm* dir. Ve Rûkn-i İslâm ve Şir‘atü’l-İslâmde eydür: *Ve lâ yühibbu ‘ale’l-mâ’ideti yüdâru ‘aleyhâ ev ba‘dehâ hamrun*. Pes ma‘lûm oldu ki ol halkuñ önüne düşüp ve anlar hemân mağşûdı yâ [1183] mağşûdı koruğmağdur dir. Yâhûd bağı dir dîn gayreti ve islâm şevketi Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ korkusı Rasûlü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm odı olmamağdandır. *Ne‘üzübi’l-lâhi min şürûri enfûsinâ ve min seyri’âti a‘mâline*. Beyt-i Meşnevî: *Çün garâz âmed hüner pûşide şod. Şad hicâb ez dil süvey şod*. ‘An Enes rażiya’l-lâhu te‘âlâ ‘anhü ve ‘an Rasûli’l-lâhi te‘âlâ ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm: *El ‘ulemâ’u ümenâ’ü’r-rusuli mâ lem yühâlihu’s-selâtime feizâ eĥâlîtühüm* [1184] *fekad ĥânu’r-rusule fahzerühüm*. Ve kıle ‘aleyhi’s-selâm: *Eşe’d-dü’n-nâsü ‘azâben yevme’l-kıyâmeti ‘âlimün yenfe‘uhü’l-lâhü bi ‘ilmihî*. Ve kıle ‘aleyhi’s-selâm: *Men izdâde ‘ilmen ve lem yezvedü hüden ve lem yezded mine’l-lâhi illâ bu‘den*. Kıle’l-Ĥasanü’l-Başriyyü: *Uğûbetü’l-‘ulemâ’i mevti’l-kalbi ve mevti’l-kalbi ĥubbü’d-dünyâ ve talebühâ ya‘melü ya‘melü’l-âhirete*. Ve kıle’l-Fuzayli: *İzâ kâne’l-‘ilmü râğiben fi’d-dünyâ femücâlesetün yezîdü li’l-câhili cehlen ve’l-fâciri fücûran ve yüğassî kulûbu’l-mü’minîne*. ‘An Ebî Mes‘ûdin rażiya’l-lâhu te‘âlâ ‘anhü ‘an Rasûlü’l-lâhi şalla’l-lâhu [1185] ‘aleyhi ve sellem: *Lâ yücâlisü ilâ külli ‘âlimin ve lâkin eclisü ilâ ‘âlimin yed‘üküm mine’lĥamsi ile’l-ĥamsi mine’r-rağbeti ile’r-rağbeti ya‘nî men talebe’d-dünyâ ile’z-zühdi mine’s-şekki ile’l-yağîni ve mnine’r-riyâ ile’l-iğlâşi ve mine’l-ĥasedi ile’n-naşîhati ve mine’l-kibri ile’t-tevâzi’i ve kâne şedîden fî dîni’l-lâhi felâ ye ĥuzühü lev mete lâ’im*. Ve fî

münacāti Dāvudu'n-nebī 'aleyhi's-selām: *Yā dāvud inne ednā mā eşna'u bi'l-'ilmi izā eşere şehvetehü 'alā muḥabbeti en eḫrimhü ledidü münacāti yā dāvud ve lā nes'elnī 'annī bi 'ālīmin kad eskernehü'd-dünyā feyeşşudüke* [1186] *'an tārīķi muḥabbeti'ülā'ike kuṭṭa'u tārīķi 'ibādeti.* Ve Kāle'l-lāhu tebareke ve te'ālā: *Ve'tlū 'aleyhim nebā'e'l-lezī āteynāhü āyātinā fenseleḫa minhā feteb'ahü'ş-şeytānū.* İlä āhiri'l-āyete. Ve kāle Rasūlu'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Mā ziyāni żarībāni erselā 'alā zerī'atin ğammin yā żarra ḫubbu'l-mālī ve'l-cā'i bi dīni'r-racūli.* Beyit: *Yā 'ulemā'i'l-emşāri yā milḫu'l-beledi. Mā yüşliḫu'l-milḫu ize'l-milḫu fesedi.* Beyit: *Lev kāne fi'l-'ilmi bi dūni't-taḫiyyü şerefe. Lākāne eşrafe ḫalkı'l-lāhi iblīse.* Beyit: Beyit: *Yā 'ulemā'i'l-emşāri yā milḫu'l-belādi. Me yüşliḫu'l-milḫu izā'l-milḫu'l-fesādi.* Beyit: *Lev kene fi'l-'ilmi bi dūni't-taḫiyyu şerefe. Lā kene eşrafe ḫalkı'l-lāhi iblīse.* Beyit: *'Ālimük kāmurānī vatan perveri' koned.* [1187] *Üḫişten kem est kerār rehberi' koned.* Ve da'vete gider olduğu vaktin ive ive gitmek yap yap ve qar üzere gide. Ve eğer iki yirden yā daḫı artuḫdan da'vet olsaydı ḫangısınıñ ḫapusu yaḫın olsaydı aña vara. Eğer berāber olsaydı ḫangısında muḥabbeti artuḫ ise aña vara. Ve daḫı ta'āmdan ev issi rızāsız kimseye ta'ām virmeye. Ev issinüñ kelbine daḫı virmeye. Meğer ol ta'āmuñ yanığı ve küflenmiş yā ḫoḫmuş ola anı virmek cā'izdür. Ammā ol ta'āmdan ev issinüñ [1188] ḫizmetkārına ve kedisine virmek cā'izdür. Ve daḫı ta'āma elin şunmaya ta'ām şaḫibi şunmayınca yā ḫāzır olup destür virmeyince. Ve daḫı da'vete gider olduğu vaktin niyeti ta'ām yimeğe eylemeye. Bir mü'min ḫarındaşınıñ ḫalbine sürür getürmeği ve şevābı niyyet eyleye ve sünnete ri'āyet itmeği ve ikrām-ı mü'mini niyyet eyleye. Keḫavlihi 'aleyhi's-selām: *Men sedde mü'minen feḫad sedde'l-lāhü te'ālā ve men lem yücibü'd-dā'ibete feḫad 'ase'l-lāhe ve men erkeme eḫadehü'l-mü'minīne feḫad ekreme'l-lāhü* [1189] *te'ālā.* Ve daḫı da'vet olunmadığı yire varmaya. Ḥadīşde eyder: *Ve men meşā ile't-ta'āmi lem yūda' ileyhi feḫad deḫale sārīḫan ve ḫarece muġiren.* Dimek olur ki: Bir kimse da'vet olunmadığı yire varsaydı ol kimse ol uğrı girür ve ḫarāmī çıkar dir. Ve bu iskātlara ve meyyit evlerine da'vetsiz varmaḫ daḫı bu kısımdandır. Zīrā ekşer-i nās meyyit üzerine itdüğünü ḫalkdan utanup ider dir. İmām-ı Ḳurṭubī eyder: Meyyit üzerine ta'ām eylemek yedinci gün ola evvelki gün olmaya. [1190] Zīrā ācile feraḫ eyledüğü ḫarca ihtimāldür. Şoñra peşimān ola. Yāḫūd vereşenüñ rızası yoḫdı ola yāḫūd ba'zı vereşe şabī idüğü ihtimāl ola ki anuñ ḫaḫkı bile ḫarıç ola. Ammā yedi güne te'ḫīr olunsaydı hem meyyit ehlinüñ ḫarāreti geçer hem rızkı taḫsīm olup vereşe rızasıyla olunur hem şıbyāna daḫı zülüm olmaz dir.

Ammā Őimdi bir zamāndur ki sūnnet bid‘at ve bid‘at sūnnet olmuŐdur. EkŐer halk haŐkķı ka‘būl eylemez. Filān ‘ālim Őole eyler fūlān ‘ālim bōyle eyler [1191] fūlān memleketde Őōyledūr dirler. HaŐ te‘ālā celle ve ‘alā emri Rasūlu’l-lāh Őalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem Őeri ya‘nī murādı deĐildir. Hākezā *vecdūnā ebā’ūne’l-evvelūne* diyenler gibi. Ne‘ūzūbi’l-lāh. ‘Ulemā’-i zamān aŐvālını hōd iŐitdūn. Ammā bilmek gerekdūr ki meyyitūn ol ta‘āmı faŐr gānī yimek cā’izdūr fī zamānīnā. Ve daŐı ta‘ām yedūkten Őōnra zelle getūrse harāmdur. MeĐer kim Őāhib-i ta‘ām getūr diye yāhūd bir vechile rızāsı ma‘lūm ola. Ba‘zılar [1192] eyder: ‘Ādet-i meŐūr kifāyet ider iderler. Ve daŐı gōtūrūr olsaydı yanındaĐı kiŐile taŐsīm eyleye ‘adil ūzerine yāhūd anuŐ rızāsıyile gōtūre. Ammā nevāle gōtūrmeĐ cā’izdūr. Nevāle aŐa dirler ki her kiŐinūn haŐkķin Őnūnden qoyalar gerek yisūn gerek gōtūrsūn. MuŐayyer olur yāhūd ta‘ām yidūkten Őōnra aŐa vireler ta‘zīm idūp. Zelle diyū aŐa dirler yedūkten Őōnra artanın gōtūrmeĐdir. Ol harāmdur ehl-i fetvā kıtında. MeĐer kim zikir olan vecihden birisiyle ola. Ve daŐı [1193] da‘vet issi nereye emir iderse otura ve ne dirse ve ne virirse yiye. Ve evi esbābından bir nesneye naŐar eylemeye. Ve ev meŐālīhinden Őormaya. Ve bir nesne ‘ayıblamaya. MeĐer kim harām esbāb ola. MeŐelā fısıŐ yā lehiv esbāb yāhūd Őūret gibi yā bunların emŐāl gibi ola ‘ayıblaya. Ve daŐı bir kimse meclisūn orta yerinde oturmaya yalīnuz. HūdāyeŐa’-i Yemānī Rasūlū ekrem ‘aleyhi’s-salātū ve’s-selāmdan rivāyet ider: *Mel‘ūnūn ‘an lisāni MuŐammedin ‘aleyhi’s-selāmu men ka‘ade fī vesāti meclisin*. DimeĐ olur ki: MuŐammed ‘aleyhi [1194]’s-salātū ve’s-selām dilinden la‘net olsun Őol kimseye ki meclis ortasında oturdılar. Ve daŐı meclislerde ‘ālimler Őadra oturalar andan Őōnra pīr kiŐiler. ‘Ālimler ve pīrler kıtında cāhiller ve yiĐitler Őōz Őōylemeyeler anlardan destūrsız. Ve cāhiller ‘ālimler Őnūnce yā kiŐiler olurlar Őnūnce yūrūseydi. Ol Őnūnce yūrūyenleri yir yuŐardı dir. Ve daŐı da‘vete varanlar Őāhib-i ta‘āma bunu getūr Őunı gōtūr dimeye meĐer ki ta‘bī‘atin bildūĐı dosutı ola. Hikāyet olunur ki: İmām-ı Őāfi‘ī [1195] raŐmetu’l-lāhi ‘aleyh BaĐdada varup ŐaŐrāniyye kōnuŐ olmuŐdı. Za‘firānī her gūn piŐireceĐı ta‘āmı kaĐıda yazup cāriyyesine virirdi ol cāriyye biŐirūrdi. Bir gūn İmām-ı Őāfi‘ī haŐreti cāriyyeden kaĐıdı alup bir ta‘ām artuŐ yazdı. Ta‘ām daŐı piŐdūĐı vaŐtın Za‘firānī gōrdū kim kendū yazduĐından bir nev‘i ta‘ām artuŐ. Za‘firānī cāriyyeye ‘itāb idūp didi ki: Ben hōd saŐa bunu emir eylemedūm sen niŐūn ziyāde eyledin dedi. Cāriyye kaĐıdı efendisīnūn eline viridi. [1196] Gōrseydi ki İmām-ı Őāfi‘ī haŐtı ile bir ta‘ām ziyāde yazılmuŐ. Za‘firānī feraŐ olup cāriyyeyi azād eyledi dir. Hikāyet olunur ki: Ba‘zı yārān ŐeyiŐ Hasan-ı Basrī raŐmetu’l-lāhi ‘aleyhi

ziyârete varmışdı. Şeyih Hasan-ı Basrî hazretlerin evde bulmayup ta‘âmin ortaya getürdiler. Bu kez Hasan-ı Basrî çıka geldi. Görseydi kendine danışmadan ta‘âmı yirler. Ferağ olup güldi. Eyder: Biz dağı şahâbenüñ ulularını eyle gördük bulduğ ki birbirinüñ ta‘âmına teklîf eylemezlerdi [1197] dir. Ve dağı ta‘âm ki tamâm ola du‘â kıilup destür dilediler. Ammâ du‘âyı şöyle oğudılar. *Allâhümme bâriğ fî rızkıhi ve yessir lehü an yef‘ale hayran minhü ve kıinne‘ahü bimâ a‘taynâhü vağfirlehü verhamhü vec‘alnâ ve iyyâhü mine’s-şâkirîn* diye du‘âyı oğuya. Rivâyet olunur ki: Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem ta‘âmdan soñra mübârek elin yuduğdan soñra elinün yaşıyla mübârek dirseklerine dek dağı yüzine başına mesh iderdi. Ve eyderdi kim: Evde pişenüñ abdesti budur dirdi. Ve du‘â kıilup eyderdi kim: [1198] *Elhamdü li’l-lâhi’l-lezî et‘amenâ ve sekânâ ve ce‘alenâ mine’l-müslimîn ve ce‘alenâ limâ ekilnâ müsâkan ve mahrecen* dirdi. Şâhib-i Şir‘a eyder: Sünnetdendir ki konuğ ta‘âm için du‘â kıilup diye ki: *Eftır ‘indekümü’sâ’imüne ve ekele ta‘âmükümü’l-ebrâra ve zâdetkümü’l-melâ’ike* diye dir. Şâhib-i ravza rivâyet ider. Bir kimse soñra: *Elhamdü li’l-lâhi’l-lezî et‘amenâ hâze’t-ta‘âmi ve rızkunâ min ğayri havlin ve lâ kuvvetin* diseydi ol ta‘âmdan su‘âl olmaya dir. Tefsîr-i Kâzîde eyder: Bir kimse ta‘âmdan [1199] soñra elhâkümü’t-tekâşür oğusaydı ol ta‘âmdan su‘âl olunmaya dir. Ve dağı sünnet oldur ki ta‘âmdan soñra bir miğdâr zikir iderler yâğüd dörüt rek‘at namâz kııırlar. Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Eribü ta‘âmüküm bi’s-sâlâti ve z-zikri*. Dimek olur ki: Ta‘âmuñuzu arıduñ pâk eyleñ namâzile dir yâğüd yüz kerre tesbîğ oğumağ ile eylemek gerek yâğüd bir ‘aşır miğdârı Qur‘ân oğumağ ile. Bunların birisi lâzımdur elbetde. Hikâyet olunur ki: Cüneyd-i [1200] Bağdâdiye bir hâton geldi eyder: Bir miğdâr şadağam var. Mescide çırağ için yağa vireyin dedi. Cüneyd eyder: Ta‘âma vir dedi dervişler yisünler dağı zikir eylesünler. Nitekim yağa virseñ mescid sağfı nurlanur fuğârânuñ zikri ile. Ol ta‘âmuñ zikri ile ol ta‘âmuñ nürı ‘arış sağfin nurlandurur dir. Ve bir kimse bunlardan birisiyle ya‘nî Qur‘ân yâ zikir yâ namâz yâ tesbîğde birisi ile ta‘âmı arıtmadan yatsa uyusaydı çalib çasâvet üzerine çalça dir. Şir‘ada namâzı iki rek‘at dimiş İhyâda dörüt [1201] rek‘at dimiş. Ve dağı ta‘âmdan soñra ağızın yumadan yatmaya tâ ki şeytân ‘aleyhi’la‘netün âfeti irişmeye dir. Ve bir kimse bunlardan birisi ile ‘amel eyleye. Ebü Hureyre ražiya’l-lâhu te‘âlâ ‘anhü Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemden rivâyet ider. Bir kimse elinden ta‘âm eşerin yumadan yatsa dağı aña bir nesne irişse ol kimse melâmet eylesün. İllâ nefsi melâmet eylesün dir. Hattâ ta‘âmdan soñra uşaq oğlancıkların elin yumak gerekdür

dir. Ve dağı ta'āmi üç [1202] barmağıyla yemek gerekdür. Ve ta'āmdan Őnra elin yalamadan silmeye. İhtimāl ola ki berekāt anda ola. Ve dağı Rasūlü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ta'āmın Őnra ęalanın severdi. Ve bir kimse ta'āmuñ ęabını dil ile yalaysadı ol ęab ol kimse ięün istiğfār eyler dir. Ve ęabuñ Őonuna ęalan yemeği iğmek sünnetdür. Ve yuyup dağı suyun iğmek de sünnetdür dir. Ba'zılardan istimā' eyledük. Bir kimse ta'āmuñ Őonına bu didüklerimüzi eyleseydi ya'nī ta'āmuñ Őonrasını yalaysadı ęabı tolusu [1203] eŐrafi Őadaęa eylemiŐe Őevāb yazılaur dir. Ve dağı bilmek gerekdür ki ta'āmdan Őnra diŐ arasın hilāl birle ayırtılamağ gerekdür. HuŐuŐā et yimiŐ ola. Rasūlü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Melā'ikeye andan güç nesne gelmez ki kimesne ta'ām yedükden Őnra dağı diŐ ayırtılmadan namāza ęura dir. Rasūlü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet olunur ki: *Teĥallü fe innehü't-teĥāfetün ve't-teĥāfetü ted'ü ile'l-īmāni ve'l-īmāni ma'a Őāhibihi fi'l-cenneti*. Dimek olur ki: DiŐiñüzi [1204] hilālleş. Ol arılığdandır arılığ imāndandır. İmān Őāhibiyle cennetde olur dir. Ammā hilāl ile ęıkanı yimemek gerek. Mekrūhdur. Ammā dil ile ęıkanı yimek lā ye'sdür. Ve dağı hilāl eylememekden diŐler zararlanur dir. Ve hilāl eylemekile diŐler Őıĥĥat üzerine olur. Ve dağı rızık ziyāde olur dir. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir nice ağacile bir anar ağacıyla bir ęamıŐla bir fıŐıŐa aęacınıñ ęurusıla bir ilĝin ağcıyla bir süpürge ęöpiyle bir reyĥān [1205] ęöpiyle bir ęındıra bile ya'nī ĥaŐır ęöpiyle. Fezā'-il-i A'mālde eyitmiş. Rasūlü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: *Yā 'ĀyiŐe men teĥallele esnānehübi Őeceri'r-ruummāni*. İlä āĥiri'l-ĥadiŐ. Ya'nī bir kimesne diŐini anar ağacı ile hilāl eyleseydi anuñ üzereine yetmiş gün rahmet olmaz dedi. Ve ęamıŐ ile hilāl eyleseydi kendi nefsin öldürüp ęana girmiŐ gibidür dir. Ve incir ağacıyla hilāl eyleseydi yetmiş gün du'āsı maĥbül olmaz. Ve reyĥān ile hilāl eyleseydi bir ulu günāĥ yazılır. Ve gül ağacıyla [1206] eyleseydi cüzāmlık marazı ĥāŐıl olur. Ve mersin ağacıyla hilāl eyleseydi üç yaramaz ĥaŐlet vāĥi' olur zāĥir olur. Biri ĥulķı ęirkin olur. İkinci gümāni yaramaz olur. Üçüncü diŐi aĝrır 'illetlü olur. İlĝun ağacıyla eyleseydi 'aķıl eksik olur ve unutĝan olur. 'AfaŐ ağacıyla eyleseydi diŐine ęurut düşer dir. Süpürge ęöpiyle eyleseydi ęulunç ĥāŐıl olur dir. FıŐıŐa ęöpiyle eyleseydi teninde ĥikkeme marazı ĥāŐıl olur dir. Küz birle eyleseydi unutsaķı olur ve mecnün [1207] olur. Yā 'ĀyiŐe bir kimse bunlardan yıĝlınmasa dağı ol marazlardan birisi ĥāŐıl olsa ol kimse melāmet itmesün illā nefsini dedi. Ve dağı Rasūlü ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem Ebū Hureyreya vaŐıyyetde eyitmiş. Bir kimesne diflī ya'nī aĝı ağacıyla hilāl eyleseydi beñzi Őarı ola ve hem

unutsakı ola. Ve idhîr ağacıyla eyleseydi cemî'î dişi marazlı ola. 'Avşacıyla ya'nî kızıl diken ağacıyla eyleseydi felîç ola. Ya'nî gevdesi felîk ola. Hulefâyile ya'nî kındıra ile eyleseydi ağzı koçar ola. [1208] Havâs ya'nî dikenli ağacıyla eyleseydi talak zahmeti ola. Eşil ya'nî eşil ılıgun ağacı gibi ağaçdur anuñla eyleseydi mevt-i mefâcân hâşıl olur. Çünkü ziyâfet idenüñ ve ziyâfet olunanuñ tafsîl-i ahvâlin bildüñise kulağ tutgıl tâ ki ihvâmî fi'l-lâhi ahvâlin dağı bilesin. 'An Mu'az ibn-i Cebel rażiya'l-lâhu 'anhü: Semi'tü Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem yeğülü: *Qale'l-lâhu tebâreke ve te'âlâ: Ev cebet meħabbeti li't-teħâbiyyîn fî ve'l-mütecalisîn fî ve'l-müteżavirîn fî ve'l-mütebazilîn fî.* Dimek ol ki hadîş-i [1209] kudside Hağ te'âlâ cello ve 'alâ hazreti buyurmuş ki ben sevgümi vâcib eyledüm benüm için birbirine muħabbet idene ya'nî elbetde anları severin dimek olur. Ve dağı benim için birbiriyle meclisler idüp muşâhibet idene. Ve dağı benim için birbirin ziyâret idene. Ve dağı benim için mâlları ve ğayrı kâdir olduğı nesnelere hariç idene dir. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Bir müslim bir müslimi Allâhü te'âlâ için ziyârete varsa idi ol kimsenüñ ardınca yetmiş biñ ferîştahlar şalavât getüri getüri düşerler dir. [1210] Dirler ki yâ Rabbi bu kişi bir mü'min karındaşını şıla eyledi sen dağı bu kimseyi rahmetüñle şıla eyle dirler. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Size cennetliğı haber vireyim mi dedi. Belî yâ Rasüla'l-lâh. Eyder: Ben dağı Şiddîk dağı bir mü'min karındaşımız şıla itmeğe varduğumuz vağtın çuru varmazdık. Gerekdür ki bir kimse bir mü'min karındaşın şılaya varsa kâdir olduğı nesneden hediye sünnetdür. Ve dağı bir mü'min karındaşı varup şehrin bir tarafından şıla iden dağı cennetlikdür dedi. Dağı ba'zı karındaşı [1211] şıla itmeğe varduğı vağtın çuru varmamak gerek. Kâdir olduğı nesnelere hediye sünnetdür. Ol dağı aña kâdir olduğından ziyâfet müsteħabdur. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Birbiriñüze şıla ider olsañuz idi armağan iletüñ birbiriñüze tâ ki sevgüñüz ziyâde ola dedi. Ve dağı bir kimse bir kimseyi ziyârete vara dağı ol aña kâdir olduğından nesne tağtırmasa hemân meyyit ziyâret itmiş gibi olur. Ve ol armağan alan kişi armağan altına 'ivağ vâcibdür eylemek gerekdür kâdir ise. [1212] Ve dağı armağan yanındağılara biraz miğdar virmek sünnetdür. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: *Men ühdiye ileyhi bişey'in fecelese'ihî şürekâ'ihî.* Dimek olur ki: Bir kimseye armağan virilseydi meclisdeki kimseler anuñ ol armağanında şerik olurlar eğer tağsime kâbil ise. Meğer ki ehl-i meclis rızâlarıyla ol virilen kimseye hibe iderler. Ammâ armağanuñ hayırlısı 'ilimden ve hikmetden ve leğâ'if ehlu'l-lâdan bir nesne

iletmezdür dir. Ve dağı sünnet oldur ki bir mü'min bir mü'min qarındaşını şıla [1213] ider olsaydı yā ba'zı yārān bir yirine meclis ider olsaydı evvel abdest alup libāslarınıñ şerifin geyüp güzel қоқular mu'atlarla olup hūb güllāblarile şaқallarin tarayup cemī'i hey'etlerin ıslāh eyleyüp andan ziyāret idüp dağı muşāhibet ideler. Ve buluşduqları vaқtin muşāfađa idüp elin eline alup yüzüne güle güle baқup ellerini silke silke görüşeler dir. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki eyder: Bir mü'min bir mü'mine buluşsa elin eline alup [1214] ferağlık yüzile ve tatlu sözile görüşeydi ikisinüñ dağı elleri bir birinüñ elinde iken Allāhü te'ālā celle ve 'alā hazreti ikisini de yarlıgar dir. Rivāyetde eyder: Ellerin silkdükçe günāhların cümleten dökülür dir. Ve evlā oldur ki evvel buluşduqları vaқtin birbiriyle kucaқlaşup görüşeler yā ayrıldıqları vaқtin elile muşāfađa ideler. Aşşāb eyle eylerdi dir. Ammā muşāfađa mu'āneқа birbirinüñ bir yerin öpmeye zīrā ki mekrūhdur. Međer şākird üstādın yā ümmī 'ālimün [1215] yā ri'āyā 'ādil beğlerin elin öpeler. Hācdan gelenlerin gözlerin öpeler fitne havfı yoğise. Ve dağı bir mü'min bir mü'min qaradaşıyle görüşür olsa idi birbirinüñ yüzine ferağlıgile ve güler yüzle tebessüm iderek görüşeler. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Dimek olur ki: İki müslimān buluşup görüşdi anların üzerine yüz rağmet iner. Tıksanı [1216] güler gelür yüzile idene ve tebessüm idene on eksik güler yüzile ve noқşān üzerine ferālıgıla muşāfađa idene dir. Ya'nī ferāh ziyāde olana ziyāde şevāb rağmet ferāh eksik olana eksik şevāb eksik rağmet dimek olur dir. Ve dağı mü'min qarındaşı çoğaltmaқ gerekdür. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Qarındaşı çoқ idinüñ. Rabbünüz kerīmdür görmekdür. Allāhü te'ālā celle ve 'alā hazreti qarındaşı çoқ mü'mine qarındaşları içinde 'azāb itmeğe utanur. Ve dağı her bir dosutunuñ bir şefā'ati [1217] olur dir. Ve dağı her bir qaradaş sağışınca cennetde bir derece virülür dir. Ammā kimünle gerekse qaradaşlık eylemeye dīn taқvāsı ve emāneti ve şalāhı ma'lūm kimse ile qaradaşlık eyleye. Uğrı ve haқıķatsizlerden gāyet hazer eyleye. Anların bir nice nişānı olur. Biri oldur ki zāhiri katī milāyim ve ağırlıgı katī tatlu olur. Hemān bir kimseyile buluşduğı gibi dosut olur. Dürlü dürlü milāyimlikler ve temellükler tebeşbuşlar eyler. Anların mişli kepāze yay gibi olur kim birisi dağı [1218] gāyetde milāyim olur. Ve yumuşaқ olup ötesinde haқıķati yoқdur. Oқın menzile iletmez. Ve dağı 'avrat vazı'lı ve fi'illi kimse ile dağı dosutluk eylemeye. Ve bir nişān dağı oldur ki gözleri gāyetde gök ve beñzi qara ola. Yā gözi gāyetde çinī ola. Ke'nnehü boyanmış gibi olur. Baқан kimsenüñ tabī'ati nefret ider olur. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem

ol aşlı gözlere şeytân gözi dimişdür. Ekşer anlar hâyın olur. Ve beñzi gök tokıyanlardan dağı hayır [1219] gelmez dir. Ve gözleri gâyetde küçük olmak ve dağı başı ve saçı andan aq toğmaq eyü değıldür. Ammâ alın saçı ve eñse saçı aq olmak yaramaz değıldür. Ve bir nişân dağı oldur ki kılı kıatı şarı olur bir derecede ki aq gibi olur. Yâhüd kıatı kızıl olur. Ana eşğâr dirler. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: *Küllü eşkarin mel'unün* dimişdür. Ammâ meykün kızıl kıl eylik nişânıdır. Kıavlühü te'âlâ: *İz ibne'ase eşkâhâ* didüğünde ba'zı tefsîrde eyder: Üç nesne şekâvet 'alâmetidür. [1220] Biri eşkar olmak. Ve biri beli kıatı kışa boylu olmakdur. Ve biri azrak olmak ya'nî gök gözli olmak. Bu üç dürlü 'alâmet bir kimsede olsa ke'ennehü 'alâmet-i şekâvetde dimek ister. Zîrâ Şâlih peygamber 'aleyhi's-selâmuñ devesin siñirleyen Kızâret bin Sâlif idi. Eyledi ki bu 'alâmetler anda idi. Anıñçün eşkârdan murâd oldı dir. Ve dağı bıyıguñ ba'zı tarafından aq olmak ve kıaşı gâyetde yıkuq olanlar dosut olmaya ki dili çirkin olmağa delâlet ider dir. Ve gözleri çukur [1221] yâ gâyetde tımalık olanlarla dağı igen dosutluk eylemeye. Bed hülû ve yaramaz huluk ve hâyın olmak nişânıdır. Kitâbu'l-Ğarâyibü'l-Ehâdişde eyder: Ebü Hureyre raziya'l-lâhu te'âlâ 'anhü Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden rivâyet ider. Fahr-i kâ'inât 'aleyhi's-selâm buyurur ki: Size haber vireyim mi ehl-i cehennemden. Ben eyitdüm belî yâ Rasûla'l-lâh didüm. Eyder ki: *Küllü cazzin ve ca'zin* dedi. Ben didüm ki caz nedür? Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Ya'nî gâyetde büyük ve yuğun ve semiz 'azîmü'l-beden olandır. [1222] Ben eyitdüm: Ce'az nedür yâ Rasûla'l-lâh? Eyder: 'Azîmü'n-nefsdür dedi. Ya'nî mütekebbirdür. Ve dağı Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *El hayru ve'l-berekâtü fî tıvâli ümmetî ve'l-hikmetü ve'l-fitnetü fî evsañi ümmetî ve'l-fitnetü fî kışâri ümmetî*. Nitekim şâ'ir eyitmişdür: Yemiş bitmez söğüt ile kıvaqdan hayır gelmez kelden körden şavaqdan. Ve dağı dosutluk eylemeye bu aşıl yaramaz olanlar ile gerek südi yaramaz olsun gerek süñüñi yaramaz olsun. Zîrâ ekşeriyâ tamar çekmesin kıomaz dir. Ve dağı sefîhile ve edebsiz [1223] ile ve maşharalık idenler ile ve mürüvvetsizler ile ve hasüdlar ile ve bağıller ile ve mütekebbir ile ve kıovucıyla ve gıybetçi ile dağı bunlar ile dosutluk eylemeye. Ve veled-i zînânuñ nişânu oldur ki kıovucu gıybetçi ve yalancı ve sırrı ifşâ idici oladır. Hattâ kendi sırrın dağı zabıt itmeğe kıadır değıldür ifşâ ider. Ve dağı dosutluk eylemeye kezzâblar ile. Ve dağı var yok yire yemin idicilerle ve dağı çehresinde hayvânâtdan ve hıyânetden birinüñ nişânı olanlar ile ve şüretinde canavar şüret [1224] nişânı olanlar ile ve dağı zâlimler ile ve ehl-i gâflet ile dosut olmaya. Ve ehl-i

dünyâ ile ve beğler ile dosutluk eylemek kişiye gurur u gaflet virür ve riyâ ve nifâka düşürür ki hâzer gerekdür. Dîninden gayrı şafâsı ve İslâmdan gayreti olana huşûşiyle zâlimden inen katî irâk olmak gerek. Vâcibdür. Ammâ Ebu'l-Leys rivâyet ider. İmansız gitmek üç 'alâmeti vardur. Biri İslâm dîni naşîb olduğuna dâ'im şükür eylememek. İkinci 'âkıbet imânile gitmeği imansız gitmeği fikir idüp [1225] korukmak. Üçüncü kâdir olduğuna ya'nî eli altındağıya zulüm eylemek. Bu üç nesne kişiyi imânsız gitmesine 'alâmetdür. Ne'üzübi'l-lâh. Bir kimse 'Abdu'l-lâh bin Mübâreke eyder: Ben beğlerin libâsın dikerem. Baña zâlimler 'avânından ya'nî yardımcısı olmak korkusu var mıdur dedi. 'Abdu'l-lâh bin Mübârek eyder: Zâlime yardım iden saña iplik şatandır. Sen hod kendin zâlim kendüsi olursun dedi. Kâle Süheyl bin 'Abdu'l-lâh: *Nesterî ictenibe şuḥbeti selâseti enşâfin mine'n-nâsi'l-câbiratü'l-gâfilün ve'l-kurra'i'l-müdhinüne müteşşivefetü'l-* [1226] *câhilün*. Ve bi'l-cümle bu didüklerimiz 'alâmetlerden eğer bir kimsenün şüretinde yâ sîretinde olsaydı andan haķîķi dosutluk gelmez dir. Hikâyet olunur ki: İmâm-ı Şâfi'î rahmetu'l-lâhi 'aleyh seferlerinde bir şehre varmışdı. Bir kimse İmâma ol kadar ziyâfet eyledi ki İmâm-ı Şâfi'î hâzreti gayetde guşşalandı. Eytidiler: Bunuñ gibi in'âm ihsân olundu niye guşşalanursın dediler. İmâm eyder: 'İlm-i firâsete hayli 'itikâdım var idi. Şimdi gördüm ki 'ilm-i firâset şahîḥ değılmış [1227] dedi. 'Ākıbet gider olduğu ol ev issi cemî'i yidüğün ve yidürdüğün vesâ'ir hârcın birisin ikiye hisâb eylemiş bir kağıda yazmış imâmuñ eline virüp taleb eyledi. İmâm kağıda baķınca feraḥ olup güldi. Eyder: El-ḥamdü li'l-lâhi 'ilm-i firâset haķ imiş dedi. Ammâ dosut olmağa dîn bâbında ve mürüvvet bâbında şoyı eyüsin gerek ve şeklinde daḥı bu didüklerimiz 'alâmetler daḥı olmamak gerek. Şüreti güzel ve yüzi güleç gerek. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem [1228] eyder: Bir kimseden ḥâcet ister olsañuz şuyı eyüsinden ve şüreti güzelinden istemek gerekdür. Hikâyet olunur ki: Bir şeyiḥ beriyyeden sefer idüp bir şehre çıkmış idi. Kendi ve dervîşleri gâyet acıkmış idi. Ve ḥarçlıkları daḥı yoğidi. Bu şeyiḥ dervîşlere eyder: Siz ṭurun ben bâzâra varayım dedi. Şeyiḥ bâzâra vardı. Halkı temâşâ eyledi. Görür ki hîç birinün beñzinde bir mürüvvet nişâni yoķdur. Meğer bir beñzi güzel yüzi güleç bir naşrânî ṭabîbi [1229] var. Halkı başına çokmış. Her bir kişinün nabzın ṭutar marzına münâsib şerbet virür. Şeyiḥ eyder: Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemün ḥadîşî delâleti üzre ihsân ehli nişânlı kimse yoķdur bu vilâyetde. Ammâ şol kâfirin şüretinde ihsân nişânesi var diyüp şeyiḥ bu naşrânî ṭabîbine varup nabzın gösterdi. Ṭabîb şeyiḥün bileğine yapışup nabzın ṭutunca daḥı ḳuluna eyder: Bire oğlan al bu

kişiyi eve var ince elekden elenmiş ununuñ etmeğile issi [1230] helvā vir ben varınca yesün dedi. Kūl şeyiḥi eve iletüp efendisi didüğün yerine getürdi. Tabīb daḥi eve varup şeyiḥe dürlü ziyāfet eyledi. Şeyiḥ gider olduğı vaḳit çıkardı otuz altūn daḥi ḥarıçlık virdi. Eyder: Yā şeyiḥ işde senūñ marazınuñ devāsı budur dir. Şeyiḥ müteḥayyir olup taşra ḳapuya çıkup ḳapunuñ ḥalkasına yapışup daḥi ağladı. Eyder: Bu kāfir yiğit yā Rabbi benim marazımı bilüp ‘ilāç eyleyüp şifā virdi. Ammā bu yiğitciğūñ küfir marazı var yā Rabbi dilerem senden ki [1231] anuñ marazına sen daḥi ‘ilāç eyleyüp şifā viresin dedi. Şeyiḥ bu münācātda iken tabīb içerüden çıka geldi. Eyder: Yā şeyiḥ baña İslām ‘arız eyle dedi tā müslimān olayım. Şeyiḥ İslām ‘arız eyleyüp tabīb müslimān oldu. Hikāyet olunur ki: Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerine peygamberlik gelmezden öñdin genç oğlan yiğidiken dedesi ‘Abdü’l-Muḩḩalib evinde olurdu. ‘Abdü’l-Muḩḩalib Mekke vilāyetinūñ ḥākimi idi. Meğer ‘Arap ḳabā’ilinden [1232] bir yiğit ticāretten evine geldi. Görseydi ‘avrat bir şarı çakır oğlan toğurmuş. Hemān kılıcın çıkardı kim ‘avratını öldüre. ‘Avrat kaçup ḳarındaşları evine düşdi. ḳardaşları güyeğülerine eyitdiler: Şol kız ḳarındaşımızun şuçu nedür? Eri eyder: Zinādan oğlan toğurmuşdur. Eğer inanmazsañuz görün ḥiç baña yā anasına beñzer mi dir. El ḳışşa nizā‘ iderek Mekkeye varup ‘Abdü’l-Muḩḩalib ḳatına durdılar. ‘Abdü’l-Muḩḩalib ve ğayrı ekābir a‘yān veled atasına anasına beñzemez veled-i zinā diyü ḥüküm eylediler [1233] ‘avrata recim buyurdılar. ‘Avrat ğāyetde ‘āḳile kimse idi. Cemī‘i Mekke ḥalkına nazār eyledi. Meğer Ḑazret-i Muḩammed şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem daḥi dedesi yanında bile otururdu. Mübārek beñzinden nūrı tamlardı balkı ururdu. ‘Avrat gelüp gelüp Muḩammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmuñ üzerine düşdi. Eyder: Yā aydan yüzi nurlı yiğit ben mazlumam baña dermān eyle. Ḑāşā ki sen şuratlu ademden mürüvvetsizlik gele ve saña medet diyen ve senden ḥācet dileyen maḥrūm ḳala dir. Ḑazret-i Muḩammed Muḩammed [1234] ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ayağı üzerine gelüp dedesine eyder: Senden dilek iderem ki bu ḥükmi te’ḩīr idesin ben diñleyem dedi. Ḑazret-i Muḩammed Muḩammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmuñ dileğūñ ḳabül eyleyüp ‘avratı emānete ḳodılar. Ḑalk tağıldılar. İrtesi yine cemi‘ oldılar. Muḩammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām taḩta çıkup ol yiğide eyder: Ol oğlan senūñdür ‘avratuñ zinādan berīdür dedi. Ol kimse eyitdi: Yā baña niçün beñzemez dedi. Muḩammed ‘aleyhi’s-selām eyder: Meğer sen bir vaḳitde [1235] daḥi sefere gitmişsin seferden geldüğün vaḳtin ‘avratuña yakınlık itmek istedin. ‘Avrat eyitdi: Ḑāyızayam. Sen aslamayup cimā‘ eyleyüp ḥayzın ḳanı şehvetūñüze bile karışdı.

Anuñçün oğlan şarı çakır oldu dedi. Eyle diyince yiğit barmağın ışırdı. Eyder: Hem eyle olmuşdur dedi. ‘Avratuñ kardaşları yüğrüşüp ağlaşup dağı yiğide kılıç üşürdiler. Hay hay diyüp araya âdem girüp hâlâş eylediler. Gine barışup gülüşüp evlerine gitdiler dir. Hikâyet olunur ki: Hâzret-i Rasülü Ekrem [1236] şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem aşhâbiyla bir yirde oturmışlardı. Rasülü Ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyitdi: Yârenler bu aralıkda güç hizmet kaçgısıdur dedi. Eyitdiler: Odun cemi‘ idüp od yakmak ta‘âm bişirmek dediler. Rasülü Ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: İmdi bu hizmetleri ben edâ ideyim dedi. Hemân odun cemi‘ eyledi bir yire od yakup ta‘âm pişirmeğe meşğül oldu. Meğer kâfir beğlerinden bir kimse bir yüksek yirden geçüp giderdi. Gördi [1237] bir yirde biraz cemâ‘at var. Bir kimseye şordı. Bu cemâ‘at kimlerdür? Eyitdiler: Muhammed ‘aleyhi’s-selâm aşhâbiyladur dediler. Beğ hemân atından indi yoldaşlarına eyder: Bu aralıkda turun ben gelince diyüp yayak yürüyüvirdi. Meğer Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem bu cemâ‘atüñ beğinden tarafında yalıñuz oturup ta‘âmuñ odun üfürürdi. Beğ nazâr eyledi gördi kim bu hizmet iden kişinüñ odun üfürdükçe dişinüñ arasından nûr balkıyup çıkar. Beğ mütehayyir olup Rasülü’l-lâh [1238] ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm hâzretinüñ katına vardı. Eyder: Bu cemâ‘atüñ Muhammed kaçgısıdur dedi. Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem Ebübekri gösterdi. Eyder: Şuña beñzer mi dedi. Beğ Ebübekre nazâr eyledi yine Muhammed ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâma nazâr eyledi yine Ebübekir rażiya’l-lâhu ‘anha nazâr eyledi yine Muhammed ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâma nazâr eyledi tekrâr be tekrâr nazâr eyledükden soñra kalbinden eyder: Bu kişi var iken ol bunuñ üzerine ulu olmağa maħal değıldür dedi. Dağı Muhammed [1239] ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâma beğ eyder: Ulu kişi değıldür dedi. Beğe Muhammed ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm ‘Ömer rażiya’l-lâhu ‘anhü gösterdi. Eyder: Şuña beñzer mi dedi. Beğ yine ‘Ömer ve Muhammed ‘aleyhi’s-selâma tekrâr be tekrâr nazâr eyledi. Kalbinden eyder: Ol dağı bu cemâ‘atüñ seyyidi değıldür dedi. Zîrâ beğüñ gönli Muhammed ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâma katî ağıdı idi. Eyder: Bu var iken ol peygamber olamağa maħal değıldür dedi. Yine Hâzret-i Muhammed ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm beğe eyder: Aña beñzer mi diyüp Hâzret-i ‘Osmân [1240] rażiya’l-lâhu te‘âlâ ‘anhü gösterdi. Andan soñra Hâzret-i ‘Alî rażiya’l-lâhu te‘âlâ ‘anhü gösterdi. Her birine tekrâr be tekrâr bakup yine Muhammed ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâma bakup eyder: Bu cemâ‘atüñ seyyidi seni dirdüm illâ hizmetkâr olduğundan şühelenürüm dedi. Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: *Ene seyyidül-kaçvmi ve hâdimühüm* dedi. Ya‘nî eyitdi

ki: Bir cemā' atūñ ulusu daħı ħizmetkārı daħı benin dedi. Ĥikāyet olunur ki: *İterabeti's-sā' āti ve inşekka'l-kamer* tefsirinde ba' zı ehl-i tefsir [1241] rivāyet ider: Şol vaķit kim Ĥazret-i Muħammed 'aleyhi's-salātü ve's-selām Mekkede şöhret bulup dīni günden güne şevket ve kuvvet ve nuşret bulmağa başladı Ebū Cehil 'aleyhi'l-la'ne Şam pādīşāħı Ĥabīb ibn-i Mālīke nāme yazup gönderdi. Didi ki: Bilmiş olup ve āgāħ olasin aramızda bir sāħir yalancı zuhūr idüp ebān 'an ceddin sürülü gelen dīnimüzi bātıl diyüp ħalkı kendiye tābi' eyledi. Biz buña men'a kādır olamaduķ senden meded ve ġayret umarız kim kerem idüp tiz [1242] gelüp bu cāzīnūñ ħaķķından gelesin dedi. Ĥabīb ibn-i Mālīk nāmeyi okuyup ġazaba geldi. Tiz on iki biñ 'askerle binüp ılgar ile gelüp Mekkeye yakın geldiler. Ebū Cehil daħı karşu çıķup 'askeri ile Ĥabīb ibn-i Mālīke istiķbāl eyleyüp getürüp Mekkedden taşra bir yire kōndurup ziyāfet eyledükden soñra Ĥabīb ibn-i Mālīk Ebū Cehile eyder: Nāme gönderüp şöyle şöyle dimişsin aşıl nedür dedi. Ebū Cehil Ĥazret-i Muħammed 'aleyhi's-salātü ve's-selāmı bir nice vechile zem [1243] eyledüğünden şıfātına lāyık sözler söyledi. Daħı eyder: Ol cāzūya çavuşlar gönderin kahrile ħaķāretle döge döge getürsünler dedi. Ĥabīb ibn-i Mālīk eyder: Vecih oldur ki luţfile da' vet idevüz. Eđer gelmezse kahrile getürevüz diyüp adamlar gönderdi da' vet eyledi. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem seksen evrāneye alınmış bir kızıl şuf cübbesi var idi anı geyüp başına kara 'imāme şarınup daħı bu gelen kimselerle Ĥabīb ibn-i Mālīk yaña yürüdi. Ĥabīb [1244] karşudan Ĥazret-i Muħammed 'aleyhi's-salātü ve's-selāma nazar eyledi görseydi kızıl cübbe ile kara 'imāmenūñ arasından bir cemālūñ nūrı mevic idüp gelür. Ĥabīb görünce Ebū Cehile eyder: Muħammed 'aleyhi's-selām bu mıdur? Ebū Cehil eyder: Budur. Ĥabīb eyder: Ĥāşā ve kellā ki bunuñ gibi şāħib-cemālden ve münevver şüretlūden siħir ve yalan gele dedi. Ve tırup Muħammed 'aleyhi's-salātü ve's-selāma karşu varup ta'zīm ve tekrīm eyledi. Otağına getürdi. Eyder ki: Yā Muħammed şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem [1245] eyder ħāşā ki senūñ gibi 'aziz kimseden yalan söz gele. Ammā kālbumüz mutma'in olmaķ için bize bir mu'cizāt gösterin dedi. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ħazreti eyder: Ne dilersin? Ĥabīb eyder: Anı dilerem ki gün zevāl yerinden dōne daħı varub meşriķda tōlına 'ālem karanlıluķ olup daħı ay tōğa. Ol daħı zevāl yerine gelüp iki şaķķ ola daħı yire inüp gele karşumuzda iki şāķı daħı şāħid gibi senūñ nübüvvetüñe şehādet ideler. Andan soñra etegūñ altından [1246] girüp göğsüñe çıķup ikisi iki yanından çıķup karşuña geçüp yine şehādet ideler. Andan soñra ikisi bir olup yine göge çıķup zevāl yerinden süzölüp inüp tōğdı yirden yine tōlanup 'ālem yine

zulümât olup dağı gün tođup Őimdiki zevāl yerine gele. Hem biz dağı budur ki gōnlūmden bir murādım varduranı dağı bilesin dedi. Eyle diyince Ebū Cehil eyder: Āferin İbn-i Mālik eyü didūñüz ne cānı var ki bu anuñ gibi iŐ iŐleyi bile dedi. Rasūlü ekrem Őalla'l-lāhu [1247] te'ālā 'aleyhi ve sellem Allāhü te'ālā celle ve 'alā ĥazretine Őıđınup yerinden kālıkdı Ĥirā tađına çıđup yüzün secdeye urup münacāt eyledi. Hemāndem Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām iriŐup geldi. Eyder: Yā Muĥammed Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem kaldır mübārek baŐını Allāhü te'ālā celle ve 'alā ĥazreti saña selām eyledi ve buyurdu ki ezel-i āzālde benüm 'ilmümde ve tađdīrimdedür dedi. Var du'ā kıl ol ĥacet yerine varsın. Ĥabīb ibn-i Mālikin dileyeceđini ve sen ol nesneleri benüm emrümle [1248] ideceđüñ ma'lüm ve muđadderdür dedi. Var du'ā kıl ol ĥacet yerine varsın ve dağı ol gōñüldeki filān nesnedür diyü ĥaber vir dedi. Rasūlü Ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem Allāhü te'ālā celle ve 'alā ĥazretine Őükür eyleyüp kılđup Ĥabīb ibn-i Mālik katına varup dağı du'āya meŐđül oldu. Hemāndem güneŐ zevāl yerinden kuŐ süzülür gibi süzülüp meŐrıđ cānibine uçdu Őabāĥ tođdu yerinden inüp batdı. Dağı 'ālem karañu gice olup ay [1249] tođup tā günün zevāldađı yirine geldiđi gibi. Rasūlü Ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem mübārek barmađıyla iŐāret eyleyüp ay iki Őak olup yire inüp Peyđamber 'aleyhi's-salātü ve's-selām ĥazretlerinün karŐusunda turup *eŐhedü en lā ilāhe illa'l-lāh ve eŐhedü enneke rāsūlu'l-lāh* dediler. Dağı gelüp Rasūlü Ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ĥazretinün mübārek eteđi altından girüp göđsine gelüp ikisi iki yañından çıđup yine Őehādet getirüp yedi kerre *eŐhedü en lā ilāhe illa'l-lāh ve eŐhedü* [1250] *enneke rāsūlu'l-lāh* diyüp ikisi bir oluđ dağı yine göđe çıđup dağı süzüldi. Andan indi tođduđı yirden batup tekrār 'ālem karanulıđ oldu. Yine gün tođup ezelki yerine geldi. Ĥabīb eyder: Bu murād yerine geldi. Gōñlümdekin dağı ĥaber vir dedi. Rasūlü Ekrem Őalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Gōñlūñdeki oldur ki evinde bir kıızın var dir. İki gözi kör iki eli ve iki ayađı tutmaz bir kıızın vardur. Őimdi evinde ol beni vāĥa'asında gördi [1251] ĩmāna geldi. Ĥađ te'ālā celle ve 'alā kıızınuñ iki gözlerin ve ellerin ve ayakların Őađ eyledi dedi. Hemāndem Ĥabīb ibn-i Mālik barmađ götürüp Őehādet getirüp bir nice kiŐile müslimān olup ĩmāna geldi. Ebū Cehil eyder: Yā Ĥabīb ibn-i Mālik ben seni bir 'ākil Őanurdum deđilmiŐsin dedi. Ĥabīb eyder: Nite? Ebū Cehil eyder: Bu nice zamāndur ki ben Muĥammedden bunuñ gibi nice dürlü siŐirler gördüm inanmazum. Sen bugün bir iki nesne görünce inanursın dedi. Ĥabīb eyder: [1252] Sen bir Allāhü te'ālā öñmedüđi kimesne imiŐsin. Beni Allāhü te'ālā öđerdi elhamdü li'l-lāh ĩmāna gelüp

müslimân oldum mağbûn oldum. Ey münâfık mel'ûn diyüp yine Şama geldi. Kapudan içerü girdiği gibi kıızı girince kıızı *eşhedü en lâ ilâhe illa'l-lâh ve eşhedü enne muhammeden 'abdühü ve rāsülühü* diyü diyü karşı geldi. Gözleri ve cemî'i endāmı Hâk te'âlâ celle ve 'alâ kudretiyle kemâl üzerine olmuş. Bu kışşanuñ bākîsi yerinde taleb olunsun. Bizüm murādımız oldur ki ehl-i [1253] firâset taleb eylemeğile bilürler ki her kişi neye mağaldür ve her kimseden ne gelecekdür. Eğer su'âl iderseñ ki nice eyü şüretluden yamanlık gelür ve nice ve nice çirkin şüretluden yahşılık ve eyülik gelür. Sebeb nedür dirseñ cevâb oldur ki ol hûb şüretluden kim yamanlık gelür. Elbetde anuñ bir yerinde bir yaramazlığına bir nişân olmasa olmazdı. Meşelâ yâ kaçında yâ gözinde yâ ağzında veyâ dışinde veyâ eñsesinde yâ bir ğayrı yerinde hiç olmazsa dağı tamarında [1254] ve neslinde ve yâhüd bir yañlış mürebbi ve müzil ve bir müfsid aña eylemiş bir bâtil i'tikâd ve fâsid tarîk ilkâ eylemişdür. Anuñ sebebinden ol yaramazlık anda zâhir olur. Ke'neñü tabî'at gibi olur zevâle kâbil olmaz. Meşelâ Revâfiz ve ğayrı mezheb fâsid ehl-i melâhide gibi yâhüd fesâdın bilür. Dağı ğayrı câhiliyye nâmus nisbet aña ğâlib olup haqka itâ'at idemez. Nitekim kâfirlerde ve ba'zı tarîk-ı bâtil ehlinden ma'kül kâbil kimesneler ol [1255] hicâbıyla mağcüb ola. Ve ol fitne ile meftûn kılmışlardır. Huşûşiyle haq ma'lûmları iken dağı ol çirkin şüretlülerden ki yahşılık gelür. Anların dağı 'uzvında ol eyüliklerine delâlet ider nesne vardur ki hâlî değıldür. Yâhüd tamarında bir eyülik varır yâ bir mürebbiyeden ol eyüliğı kesib eylemişdür. Ve bi'l-cümle hulķı hulķa hüsni hüsne ve kabihı kabihâ delıldür. Menķüldür ki Allâhu a'lem. Beyit: *Hâk mecû simâra mu'arrif hâvende est. Çeşm-i [1256] 'arif sivây simâ mände est.* Qale'l-lâhu tebâreke ve te'âlâ: *Sîmâhüm fî vücühihim min eşeri's-sücüd.* Çünkü şer'a ve 'aqla ve firâsete muvâfık bir dîn qarındaşı bulasın anuñla mu'âmele eyle. Gerekdür ki tâ ölünce ol dosutluk bozulmaya. Zîrâ hadîşde gelmişdür. Kıyâmet güninde bir tâ'ife kabirlerinden kalıķduķları vaķtin beserek deve gibi binitlere binerler. Ol binitlerin yeşil kanadları ola. Uçup cennetüñ burcına qonalar. Rızvân vesâ'ir cennet ehli gelüp eydeler: Cehenneme uğraduñuz mı diyeler. [1257] Anlar uğramaduķ diyeler. Şırâta uğraduñuz mı? Anlar uğramaduķ diyeler. Mîzâna ve su'âle ve cevâba ve hisâba uğraduñuz mı? Anlar uğramaduķ diyeler. İmdi dönüñ varın şorulun dağı yine gelesiz diyeler. Bunlar diyeler ki bize nesne virdüñüz mi ki hisâb cevâb alasız diyeler. Anlar diye ki: Pes siz ne 'amel ehlişiz ki bunca hisâbı hicâbı geçüp zaħmet ve meşakķat görmeden bunda geldüñüz diyeler. Bunlar diyeler ki: Biz ol tâ'ifeyiz ki birbirimiz ile âhîret qarındaşı olup birbirümüzden kâdir olduğumuzı dirîğ [1258] eylemeyüp tâ

ölünce ol muhabbet üzerine Haq te'ālā celle ve 'alāya 'ibadet eyledük. Haq te'ālā celle ve 'alā bizi cennete gönderdi cemi' i qarındaşlarımız ile diyeler. Anlar diyeler kim sizlere cennet henī'en olsun diyeler. Ol qapu açup içeri gireler dir. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *El müteḥābbūne fi'l-lāhi 'alā 'amūdin min yāḳūtetin ḥamrā'e fi re'si'l-'amūdū seb'üne elfi ğurfetin yeşrifüne 'alā ehli'l-cenneti yuzī'ü ḥüsnühüm li ehli'l-cenneti kemā tüzi'ü ş-şemsü li ehli'd-dünyā feyeḳülü* [1259] *ehli'l-cenneti inzālikū binā tenzurü ile'l-müteḥabbiyyine fi'l-lāhi feyezi'ü ḥüsnühüm li ehli'l-cenneti kemā tüzi'ü ş-şemsü li ehli'd-dünyā 'aleyhim siyābü sündüsin ḥuzrin mektübün 'alā cibāhihim hā'ülā'i'l-müteḥabbūne fi'l-lāhi. Kezā fi şerḫi'l-meşābīhi ve'l-lḫyā'i. Kīle mā ḥasedi'ş-şeytāni müte'avvine 'alā berrin keḥasedihi mütevāḫḫine fi'l-lāhi müteḥābbine fihi ve inneḫü yeḫrucü nefsihü li efsādi mā beynehümā. Kezā min 'Avāriḫi Min Şerḫi Şir'a. Çünkim bir mü'mine Haq te'ālā celle ve 'alā bu muhabbeti ḥaḳıḳati müyesser eyleye. Ol kimseye eyle gerekdür ki [1260] ol muhabbete zarar gelecek nesnelere zarar eyleye. Meşelā seferlere bile gitmeye. Zīrā ekşer meşekḳat ve kestirete müşāhede olur daḫı muhabbete zararı olur. Ve daḫı birbiriyle bey'i şirā ve düñürlik ve daḫı bunlara beñzer ne var ise ekşeriyā niza'sız ve cidālsiz olmaz. Anuñ gibilerden ḥazer ideler. Meḡer ki muhabbetde kemāl bulmuş olalar. Meşelā aşḫāb gibi. Eyleye ol aşlı mu'āmeleden zarar yoḳdur. Ve daḫı birbiriyle varmada gelmede virmede almakda tekellüf irişmeyeler. Ol daḫı maḥabbete zarar ider. Fuḫayil eyder: [1261] İḫvānı iḫvāndan ayıran tekellüfdür dir. Hemān kādir olduḫıla birbirin ziyāret ve ri'āyet ideler. Tekellüfden murād oldur ki zaḫmetli nesnelere utanmaḫıla eylemekdür. Ve daḫı iḫvānuñ bir şartı oldur ḳi birbirinüñ buḫuz günahından ötüri birbirinden geçmeyeler. Zīrā 'ayıbsız adam olmaz dir. Hemān şerrinden ḫayır ḡālib olmaḫ eyülik kifāyet ider dir. Ammā biri bir ma'siyet işlemiş olsa ki şerī'atde 'azīmdür ve yā ḫod mürüvvetde ḳabīhdür. Eyleye ol qarındaşınıñ şıḳkile eyledüḫi tevbe ma'lüm olmayınca [1262] andan'uzlet eylemek cā'izdür ve evlādur. Ammā Ebū Zer kıtında zīrā ḫubbün fi'l-lāhi ve buḫzün fi'l-lāhi ḫarīḳı oldur dir. Ammā Ebū Derdā kıtında kesilmemek gerekdür. Mehmā emken anı andan ḳorutmaḫa sa'y gerekdür. Nitekim bir kimse bir deñize yā bir ḳuyuya yā bir mezbeleğe düşdüḫi vaḫtin çıkarmaḫ evlā olduḫı gibidür. Ba'zılar eyder: İḫvānuñ ḫaḫālarına şabır eylemek anlar için niçün şöyle eyledin diyü ḫa'n eylemekden ḫayırludur ve ḫa'n eylemek andan kesilmekden ḫayırludur. Ve kesilmek anı şöyle [1263] eylemiş diyü ḫaybet eylemekden*

hayırludur. Ammā bi'l-ittifāk kelām oldur ki uḥrevīden qarındaşınıñ cemī'i muşibetinden ve belāsından kaçmayup bile olmaq gerekdür. Düşmānlarına dosut olmamaq gerekdür. Sevmedüğü yire varmamaq gerekdür. Keşşāfda eyder ki: Beyit: *Tereddüd 'adüvvi şümme tezzü'uhüm ineni. Şadiķun leke ve'l-ḥamaķ 'anke ğayri ğarib.* Ve daḡı iki qarındaş birbirinüñ şırrını ifşā eylememek gerek. Ve eyliğin ḡalka haber virmek gerekdür ve 'aybın haber virmemek gerek. Ve daḡı eyliğin haber virürken [1264] mübāliġa idüp ziyāde eylememek gerek. Ve hemān anda olanı söylemek gerek. Ve daḡı kimse anı zem iderken görse güci yiterse meni' eylemek gerek. Ve ğayrı her mü'min zemmin meni' eylemeġe kādır olduġı yirde ol mü'minüñ 'ırzın qorusaydı Allah tebāreke ve te'ālā kıyāmet güninde ol mü'mini Allāhü te'ālā rızası için sevüp muḡabbet eyleseydi aña bildürmek gerek ve anuñ ehlin ve evlādın ve mālın ve esbābın ve 'ırzın kendinüñ gibi şaķınmaq gerekdür. Ve kendü sefere gittüğü vaķtin [1265] evlādın kendi evlādı gibi gözetmek gerek kim qarındaşlıķ ḡaķkı yerine gele. Selef-i şāliḡin iḡvānuñ evlādın otuz kırık yıl miķdārı kendi evlādından ziyāde gözedüp artıķ tımar iderlerdi. Ve daḡı qarındaşınıñ aķrabāsın ve dosutların dā'im ri'āyet eylemek gerek. Nitekim Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem bir qarıcıġa dā'im ri'āyet iderdi zīrā ḡātunı Ḥadīce rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhā zamānında Ḥazret-i Ḥadīce ile dosut idi. Ve daḡı bilmek gerekdür ki [1266] eġer kim ba'zı yārān aralıķda bir fitne düşmiş olsaydı ba'zı yārāna lāzım vācibdür ki anların mābeyinlerin işlāḡ eyleyeler. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Leyse bi kezzābin men eşlaḡa zāte beynin ve ḡāle ḡayren.* Ḳāle'l-İmāmü'l-Ġazzālī raḡmetu'l-lāhi 'aleyh: *Hāze'l-ḡadīsi 'alā vüćübi'l-işlāḡ li enne tereke'l-kizbi vācibün ve lā yesḡuḡu vācibün illā bi vüćüdi ev kidemete.* Enes rażiya'l-lāhu 'anhü rivāyet idüp eyder: Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur: *Men eşleḡa beyne'n-nāsi eşleḡa'l-lāhü emrühü* [1267] *ve e'ḡāhü bi külli kelimetin 'itḡa raḡbetin ve rece'a maġfūran lehü mā teḡaddeme min zenbihi.* Dimek olur ki: Bir kimse ḡalkuñ arasında fesādı ve 'adāveti ve da'vāyı işlāḡ eyleseydi ve küsülükleri barışdursaydı Allāhü te'ālā celle ve 'alā ḡazreti daḡı ol kimsenüñ daḡı maşlıḡatlarını 'ināyetinden bitirür dir. Ve daḡı ol kimse ḡalkı işlāḡ iderken söylediği her bir kelām başına bir ḡul azād itmişce şevāb yazılır. Ve hem ol kişi ḡalkuñ arasını barışdurup döndüğü vaķtin geġmiş günāhları yarlıġanup [1268] döner dir. Zīrā Ebü Hureyre rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider. Her kişi kim her gün kemüġinüñ iki başına iki şadaķa virmek borçdur. İki kişinüñ arasın işlāḡ eylemek şadaķadur. Ve bir

kimesne tavarın yükletmede yardım eyleseydi şadaqadır. Yâ anuñ yükin kendi tavarına yükletmekde şadaqadır. Ve her naşîhat de şadaqadır. Ve her adım ki namâza giderken adımladı şadaqadır. Ve her nesne ki müzîdür yoldan ayırtalamak şadaqadır. Meşelâ diken ve taş ve ğayrı ne var ise kim [1269] andan halk incinüp anı ayırtalamak şadaqadır. Ve dağı Ebû Derdâ Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden rivâyet ider: *Elâ uhbirüküm bi efzali min dereceti's-şiyâmi ve's-şalâti ve's-şadaqati*. Dimek olur ki: Size haber vireyim mi oruç ve namâz ve şadaqa derecesinden efzal ve şevâblı? Aşhâb eyitdiler: Belî haber vir dediler. *Qâle işlahu zâtü'l-beyni*. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyitdi: Halkuñ arasını işlâh eylemekdür dedi. *Fe inne fesâde'l-beyni*. Tahkîka halkuñ arasında fesâd eylemek birbiriyle kovalayup 'adâvet itdürmek. [1270] *Hiye'l-hâlikatü*. Dîni yolcıdur. İşde dîni yolcı oldur ki ya'ni ifsâd ki ol kimse anuñla halk arasında fitne ve 'adâvet birağur ol dîni yolcıdur keskin bıçak baş tıraş eyledüğü gibidür. 'An İbn-i 'Abbâs rażiya'l-lâhu te'âlâ 'anhü qâle: Qale Rasûlü'l-lâh şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: *Elâ ünebbi'üküm min şirâriküm qâlû belî in şi'te yâ rasûla'l-lâh qâle inne şirârekümü'l-lezî ye'külü vaḥdehü 'abdehü ve yemne'u rifdehü ey a'tâ qâle eflâ ünebbi'üküm bi şerrin mib zâlike qâlû belâ in şi'te yâ rasûla'l-lâh* [1271] *qâle men yebğazü'n-nâsü ve yebğazühü qâle felâ ünebbi'üküm bi şerrin zâlike min zâlike qâlû belâ in şi'te yâ rasûla'l-lâh qâle'l-lezîne lâ yeḡbelüne 'aşeraten ve lâ yeḡbelüne mu'ziraten ve lâ yeḡfirüne zenben qâle eflâ ünebbi'üküm bi şerrin min zâlike qâlû belâ in şi'te yâ rasûla'l-lâh qâle men lâ yürcâ ḡayrahü ve lâ yü'minü min şerrihi*. Revâhü'-t-Tıyrânî ve ğayrühü. Qale'l-lâhü tebâreke ve te'âlâ: *Huzi'l-'afve ve emruhü bi'l-ma'rûfi ve e'riz 'ani'l-câhilîne ve immâ yenzeḡanneke mine's-şeytâni nez'un feste'zibi'l-lâhi innehü hüve's-semî'u'l-'alîm*. El-âyete. Bu mesâ'ilüñ kimi Tefsîr-i [1272] Qâziden kimi Tenbîh-i Ğafilînden kimi Ravzadan kimi Muḡtaşar-ı İhyâdan kimi Kitâb-ı Terḡib u Terḡibden kimi Şir'adan kimi şerḡinden kimi Meşâbihdan kimi Zühri'l-'Âbidînden kimi Câmî'u'l-Fetevâdan kimi Cevâhiri'l-Bicârdan kimi Meşnevîden kimi Gülistândan kimi Firâset-nâmeden kimi münâsib yirlerden menḡöldür. Faşlun fî elfâzı'l-küfri ve ef'âlihi ve mekâyidi's-şeytân ve mübâhiti me'a'l-lezî ve temmem ve'l-isti'âze minhü. Bu faşıl kangı söz söylemekden ve kangı iş işlemekden [1273] küfür lâzım gelür kangısından gelmez bildürür. Ve dağı şeytân telbislerinden Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem ile mübâhişlerinden ve dağı anuñ şerrinden isti'âze nice olur anı beyân ider. Bir kelâmuñ bir nice küfür gelecek vechi olsa ammâ bir vechi dağı olsa andan küfür

gelmez olsa müftî ol kimsenüñ kelāmını ol küfür gelmeyen vecih üzre tevcîh eylemek gerek. Lâkin ol küfür kelâmın söyleyen kimsenüñ ol vechi ki müftî aña hâmil eylemişdür ol kişinüñ ol vechi murādı [1274] değil olsa müftî tevcîhinüñ fâ'idesi yokdur. Ol kimse beynehi ve beyne'l-lâh kâfir olur tecdîd-i îmân ve tecdîd-i nikâh ve tevbe lâzımdur. Evvel bilmek gerekdür ki küfür yâ haṭâ lâzım gelecek nesnenüñ mecmu'ısı üç dürlüdür. Birisi oldur ki cemî'i 'ulemâ ittifâk olalar ki be nesne gerekdür. İkinci oldur ki küfür midür değil midür ihtilâf ola. Ya'nî ba'zı 'ulemâ küfürdür dimişlerdür ba'zı 'ulemâ küfür değil dimiş ola. Üçüncü oldur ki bir haṭâlu nesne ola. Lâkin 'ulemâdan aña [1275] kimse küfürdür diyü hüküm itmiş olmaya ancak haṭâdur dimiş ola. Ve andan istiğfâr ve tevbe idüp rücû' eylemek lâzımdur diyü hüküm iderler. Ammâ ol ikinci kısım ki andan ihtilâf eylemişlerdür ki küfür midür değil midür ol aşıl nesnelere ihtiyâten tecdîd-i nikâh ve tecdîd-i istiğfâr ve tevbe idüp artuḡ bir nesne daḡı eyle işlemekten ve söylemekten rücû' gerekdür diyü hüküm iderler. Ve eḡer evvelki kısım ki ittifâkî küfürdür ol olacaḡ olursa anda vâcibdür ki yine inîledin tecdîd-i [1276] îmân ideler. Zîrâ kâfir olmuşdur. Evvelki 'ibâdeti habîṭ olmuşdur ya'nî maḡıv olmuşdur. Meşelâ haccını yine döndüre. Evvelki bâṭıl oldu. Ve nikâhın yine tekrâr itdürelere. İlerü itdüḡi zinâ olur. Ol hâlde 'ulûḡa düşen veled veled-i zinâ olur. El-Ḳısmu'l-evvelü fi'l-küfri'l-ittifâkî. 'Ulemâ ittifâk eylemişlerdür bir kimse bir hüküm-ü şer'iyeye inkâr eylese ol hükümü şer'iyeye daḡı Ḳur'ânile yâḡüd ḡadîşile mütevâtir ile yâḡüd icmâ'-ı ümmet-i ḡatı'yile şâbit [1277] olmuş ola. Meşelâ farız namâz gibi yâ rüku' yâ secdenüñ farziyyetine ve 'aded-i rek'atine ve evḡât-ı ḡamseye inkâr gibi ve ramâzan ayında oruç gibi ve güci yitene zekât ve hac gibi ve cenâbetden ḡusül gibi ve ḡadeşden abdest gibi bir kimesne bunlardan birisini inkâr eyleseydi bi'l-ittifâk kâfir olur. Ol kişiyi depelemek gerek. Te'vîl ḡabûl olunmaya. Zîrâ dâr-ı islâmıda farz-ı 'ayın olan nesnede cehil 'özür değildir. Meḡer kim ol inkâr eylediḡi nesne nazâr-ı daḡıḡa [1278] muḡtâḡ ola. Eyleye cehil 'özür olur. Bu didüḡümüz ya'nî ḡatli vâcib dediḡümüz inkâr üzerine ṡurduḡı vaḡıtdür. Eḡer tecdîd-ü îmân eyleyüp küfürden rücû' eylese ḡatli yokdur. Hemân tecdîd-i nikâh ve 'iâde'-i 'ibâdet lâzımdur meḡer kim sebb-i enbiyâ eylemiş ola. Ne'üzübi'l-lâh. Ol vaḡtın tevbe ile sâḡıt olmaz ḡatli vâcibdür. Ve daḡı ittifâk-ı küfürdendür şerî'ât-ı muḡammedîde ḡarâmdüḡi ma'lûm şâbit olan nesneye ḡelâldür demek. Meşelâ müḡârimüñ nikâhı ve şûrb-ü ḡamir ve ekl-i meyte ve ekl-i dem [1279] ve laḡm-ı ḡunzîr min ḡayrı zarûretin. Bunların gibiye ḡelâldür demek ya'nî ittifâkî küfürdendür. Bunlara ve bunuñ gibilere ḡelâldür demek ve daḡı ittifâkî küfürdendür.

Kıyāmet güninde şefā'ati inkār eylemek ve daḥı ittifākī küfürdendir. Bir kimse meclisde şurb-u ḥamir iderken bir yüksek yire çıkup daḥı kendüyi vā'izlere teşbīḥ idüp ve anlara istihzā idüp mazḥakāne ba'zı mehmelāt söyleyüp ḥalīḳ gülüşdürmek ol daḥı aña gülüşenler daḥı bi'l-ittifāk kāfir olurlar. Ve yāḥūd bir kimse küfür kelāmın söylese [1280] daḥı ḥalḳ aña gülüşseler cemī'isi kāfir olurlar. Meḡer ol söz ihtiyārsız ādem gülüşdürür nesne ola eyleye hemān söyleyen kāfir olur gülüşenler olmaz. Ve daḥı ittifāk-ı küfürdendir ki bir kimse filān vaḳit kāfir olayın diyü niyyet eylese fi'l-ḥāl ol kimse kāfir olur. Ve daḥı kendi nefesine kāfir olmaḡı rāzī olsa yā bir kimse kelime'-i küfür telḳin eylese eḡerçi kim laṭife iderse daḥı ve bir 'avrata kāfir ol erinden boş olursun dise bu zikir olunanlar da [1281] bi'l-ittifāk kāfir olurlar. Yāḥūd kendi kendin mü'min deḡil kāfir i'tikād eylese kāfir olur. Ammā ḳalbine gelse ki ben mü'min deḡilem ola diyü ol küfür deḡildir. Ve daḥı bir kimse *lā ilāhe* dise ḥatırına *illa'l-lāh* demek gelse ancak nefī dise kāfir olur. Meḡer kim *illa'l-lāh* demek ḥatırına gelse diline gelse küfür yoḡdur. Ve daḥı ittifākī küfürdendir ki bir 'ālime merkeb zekeri 'ālimūñ dübürine dise eḡer 'ilminden 'ilm-i dīn murād idüp yā muṭlamak 'ulūm murād idüp dise kāfir olur. Ammā felsefiyyāt [1282] ve ḡayrı ḥükm-i felāsife murād idüp dirse ḥatā söylemiş olur. Ve daḥı ittifākī küfürdendir bir kimse kāfirlerin bayramına varsa ol gün ta'zīm idüp varacaḳ olursa ḳafir olur. Ammā fısıḳ için varsa kāfir olmaz fāsıḳ olur. Meşelā bir kimse ḡazā yolında bir vaḳit namāz terik eyleseydi yüz kebā'ir günāḥ işlemiş gibi olur. Bu kāfir bayramlarına varup daḥı terk-i şalāt idenlerin fısıḳını ve 'iştānını fikir eyleye. Ve daḥı bir kimse nevrüz gününe ta'zīm eyleyüp bir nesne alsa kim ḡayrı vaḳit [1283] ol nesneyi almazdı hemān ol güne ta'zīm idüp alursa bi'l-ittifāk kāfir olur. Ammā yimek için alsaydı kāfir olmaz. Ve daḥı bi'l-ittifāk küfürdendir ki beline zūnnār ḳuşansaydı meḡer yesir uğurlayayın çıkarayın diyü ḳuşanmış ola. Zūnnār diyü aña dirler ki biraz ipi yā biraz ibrişimi bir araya cemī' idüp daḥı ba'zı yirlerin ibrişim ile yā ḡayrı nesne ile muḥkem şarmış olalar ki şu geçmez ola dir. Ammā başına kāfir tācin ve 'imāmelerin geymekte ihtilāf [1284] vardır. Ve daḥı ittifākı küfürdendir bir kimesne ben uğurlananları bilürüm dise yā dise ki ben cin ḥaberlerin ve ḡāyiblerin bilürüm dise daḥı ittifākı küfürdendir. Bir kimseye diseler ki gel şu günāḥdan tevbe eyle. Ol dise ki ne işledüm ne iderem dise eḡerçi kim ol şaḡā'irdense daḥı ol kimse kāfir olur. Ne işledüm tevbe iderem dimesiyle. Ve daḥı bir kimse ḥamir iḳerken aña bir kimse mübārek olsun dise yā aḳrabāları üzerine şaḳı şaḳsalar ve daḥı ḥamir iḳmeḡe yā zināya yā ḥarām-ı maḳtū'a yimeḡe [1285] başladuḡı vaḳit meşelā yezid uyanmaḡa

ka' beteyni eline alduğı vaķıt bu mezkūrlerde bismi'l-lāh dise yāhūd yalan söyleyene yalanına bāreke'l-lāh kāfir olur. Ve dağı bir kimseye diseler ki ĥarāmı ķo ĥelāli yigil diseler. Ĥarām ĥelāden sevgülüdür dise yāhūd ĥarām yimek ĥoşdur dise yāhūd ĥarāmı bir faķīre şevāb murād eyleyüp sadaķa eylese kāfir olur. Ve eđer ol faķīr dağı anuñ ĥarām idüğin bilüp du'ā eylese ol dağı kafir olur. Ve yāhūd beğlerden şimdiki zamānda 'amel darlığın kesib alana mübārek olsun [1286] dise yā bir zālime diseler ki Allāh ve Rasūli seversen incitme. Ol dise ki ĥoş iderem dise ve dağı def vesā'ir çalgı çalarken Ĥur'ān oķuyı oķuyı çalsa ve dağı bir kimse Allāhü te'ālāya lāyık olmayan nesne ile Allāhü te'ālā celle ve 'alā ĥazretin şıfatlasa yāhūd Ĥaķ te'ālā celle ve 'alā ĥazretinüñ bir ism-i şerīfini masđaralıđa alsın bu mezkūrātda ittifaķı küfür olur. Ve dağı dise ki Ĥaķ te'ālā celle ve 'alā gönüllerden berī yire nazār ider dise kāfir olur meķān murād idinüp dir ise. [1287] Ve dağı bir kimseye dise ki seniñ anduñla merkeb yellemesi berāberdür dise ve dağı bir kimse ĥaşmına dise ki senden ĥaķķımı aluram rabbü'l-'ālemīn iseñ dağı dise kāfir olur ve yāhūd peyđamber iseñ dağı dise. Eđer peyđamberi taĥfīf idüp dirse kāfir olur. Ammā murādı ĥaķķın taleb eylemek ise kāfir olmaz. Ammā evvelkide beher ĥāl kāfir olur. Zirā ictirā'ü 'ale'l-lāhdur. Ve dağı dise kim Allāhü te'ālā celle ve 'alā cemī'i ĥalkına eylik eyler benim ĥaķķımda yaramazlık eyler dise yā eylik [1288] eylemez dise yā dise ki cemī'i belāyı benim üzerime cemī' ider diseler Ĥaķ te'ālā celle ve 'alā ĥazretine kaķıyup yā incinüp eyle diseler kāfir olur. Ve dağı bir kimse bir kimseyi bir ma'şiyetde görseydi aña dise Ĥaķ te'ālā ĥazretinden ķoruķmaz mısın dise ol dağı dise ki ķoruķmazam dise kāfir olur. Ve dağı bir kimse ķulın yā evlādın döğerken aña diseler sen müslimān değil misin diseler dise ki değülem dise kāfir olur. Ammā iĥtiyārsız diline gelseydi kāfir olmaz. Ve dağı bir er 'avratına dise ki sen kāfir misin [1289] yāhūd kāfire misin dise 'avratı dise ki ben kāfirem beni boşa dise 'avrat kāfir olup bayın ĥalaķ boş olur. Ammā tecdīd-i nikāĥ tevbeden soñra cebir ideler. Ve dağı bir kimse 'avratını bir ma'şiyetden görse dağı Allāhü te'ālā celle ve 'alā ĥazretinden ķoruķ dise ol dise ki ķoruķmazam dise kāfir olur. Međer ol işledüği nesneden ķorķulur nesne değil ola. Ammā istiĥfāf idüp ķorķmazın dise kāfir olup bayın ĥalaķ boş olur. Ve dağı bir 'avrat erine [1290] dise ki eđer sen benim üzerime 'avrat alacağın bilsem kāfir olurum dise kāfir olur. Eđer bir kimse bir kimseye yā kāfir merkeb dise dağı ol kimse merkeb gibi silkinse yā ağırsa kāfir olur. Eđer silkinmese bağırsa kāfir olmaz. Ve dağı bir kimse diseydi ki nolaydı zinā yā zülüm yā ķatl-i nefis ĥelāl olaydı dise kāfir olur. Ve dağı bir kimse dise ki şerī'at küllī telbisdür dise yāhūd ĥiledür dise kāfir

olur. Ammā mu‘amelâtından dise kâfir olmaz. Ve daḥı dise ki Allāhü te‘ālā [1291] celle ve ‘alā baña cenneti virür daḥı gerekmez dise kâfir olur. Yāḥūd sensiz gerekmez dise yāḥūd Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā baña şu ‘amelimden ötüri cennet virirse gerekmez dise kâfir olur. Lâkin ba‘zı selef-i şāliḥinden bu aşıl kelimât şadır olmuşdur diyü naḳil vardır. Ammā cennet dilemezem dīzār dilerem dise kâfir olmaz. Ve daḥı bir kimse cennete ve cehenneme ve şırāta ve mīzāna yā ḥisāba yā şaḥāyif-i a‘māl-i mektübeye inkār eyleseydi yāḥūd bir nesnesin ‘ayıblasaydı kâfir olur. [1292] Ve daḥı bir kimse bir kimseye ki dünyāyı ḳo tā ki āḥirete yetişesin dise ol dise ki naḳiddür veresiye virmezem dise kâfir olur. Ve daḥı bir kimse peygamberlerden birisini inkār eylese yāḥūd bir nesnesin ‘ayıblasa yāḥūd Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām sünnetlerinden bir sünnete rāzī olmasa yāḥūd filān kimse peygamber olursa aña imān getürmezem dise fi’l-cümle bu mezkūrâtlarda kâfir olur. Ve daḥı bir kimseye gel şerī‘ate gidelüm diseler ol dise ki [1293] varmazam var ādem getür dise kâfir olur. Ammā gel ḳāzıya gidelüm dise varmazam var ādem getür dise kâfir olmaz. Ve daḥı bir kimse dise ki Muḥammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmdan şoñra peygamber gelecekdür dise kâfir olur. Ve daḥı bir kimse dise ki bilmezem Muḥammed cinnī midür insān mıdur dise kâfir olur. Ve daḥı bir kimse elbetde Muḥammed şoñ diyü ikrāh eyleseler ya‘nī güç eyleseler ol kimsenün ḳalbine Muḥammedden ğayrı kimse gelmese daḥı söğse yāḥūd gelürse daḥı itlāḳ üzerine söğse kâfir olur. [1294] Ve daḥı bir kimse dise ki Muḥammed ḳabağı ta‘ām ile yiyecek ḳabağı severmiş ben sevmezim dise kâfir olur. Ve daḥı bir kimse seni göricek ‘azrā’ile görmişe dönerim dise yā zebānī görmişe dönerim dise yā bir kimse ‘azrā’ile beñzer yā zebāniye beñzer dise ammā anları kerih görüp ve istikbāḥ ve ihānet idüp dirse kâfir olmaz. Ve daḥı bir ḥadīş-i rasūli işidicek hay ben anı nice nice işitdüm diseydi istiḥfāf dise ya‘nī [1295] aña iltifāt ve i‘tibār eylemeyüp dirse kâfir olur. Eğer bir kimse dise ki Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem dimiş ki ḳabrim ile menberim arasında cennet bağçelerinden bir bağçe vardır dimiş menberi ve ḳabri gördüm yā ḳanı bağçe dise inanmayup dise kâfir olur. Ve’l-ḥāşıl Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām sünnetlerinden bir sünneti yāḥūd ḥadīşlerinden bir ḥadīşi istiḥfāf eylemeğile dirse kâfir olur. Bu mezkūrâtı ḥıfız eylegil. Ve daḥı ḳur’ān āyetinden bir āyet [1296] inkār eyleseydi yā anuñla maşḥaralık eyleseydi kâfir olur. Va’l-lāhu a‘lem bi’s-şavāb. Bu kısım evvelde zikir olunan mesā’ilün küllisi Cāmi‘u’l-Fetevā ile Bezzāziden menḳüldür. Ve Fetvā-yı Bezzāzidağı tekfīr ḫavāyif yazılmadı. Murād eyleyen aña naḳar eyleye göre ki ehl-i millet islām geçenden kimi

kimi tekfîr eylemişdir. Cümleden bir şol kimseleri tekfîr eylemişler ki dirler ba'zı kimse ölmüşlerdür. Ve ol ölenlerden ba'zılar dirilüp gezer dir diyeler. Meşelâ 'ışıklar gibi ki evliyâlar anda bunda gezerler [1297] şöhetler eylerler ve uğraşurlar diyenler ve bunların gibi i'tikâd idenleri tekfîr eylemişlerdür. Ve dağı ba'zı meşâyih yâ beğler öñünde secde küfürdür. Ammâ rüku' gibi eğilmek mekrûhdur. Ve dağı namâzlar 'ağabince yâ ğayrı vaqıtde bir yalıñuz secde mekrûhdur. Ammâ vitirden şöñrağı iki secde dağı bir ferâh vaqtinde secde'-i şükür meşrû'dur eğer abdestile yâ teyemmümle olup kıbleye karşı olursa. Kezâ fi'd-Dürer ve'l-münyeti ve'l-le'tâ'if ve kıle şârihu's-şir'a ve hâzihi'l-me'leti mihimmetin ve'n-nâsü 'anhâ ğâfilün. Ve dağı [1298] bu kısım evvelki küfir ittifâkıdandır. Anuñ tafşilinde Câmi' u'l-Fetevâdan ve Bezzâziden ve ğayrı fetvâda eyder: Eğer zevcinden ya'nî erile 'avratdan birisi mürted olsaydı ne'üzübi'l-lâhi talaqsuz fûrkat vâkı' olur. Ya'nî nikâhları bâtıl olur hükmen. Birisi birisi rücû' idince eğer kâfir olan er ise yine islâmına geldüğü vaqıt 'avrata gel erine al diyü cebir yokdur. Eğer 'avrat kâfir olmuş olsaydı islâma geldüğü vaqıt erine rücû' ide diyü [1299] cebir ideler. Ve dağı bir kimse Hâk te'âlâ celle ve 'alânuñ eli uzundur dise beden elin murâd eyleyüp dise kâfir olur. Kudret elin murâd iderse olmaz. Ve dağı dise ki Hâk te'âlâ celle ve 'alâ göklerde'dür dise yâ göklerden bakar dise mekân murâd eyleyüp dirse kâfir olur. Ammâ ittılâ' murâd iderse olmaz. Ve dağı bir kimse haşmına dise ki ben saña huşümet iderem Allâhü te'âlâ emir üzerine. Ol dise ki ben Allâhü te'âlâ emrin bilmezem dise yâhüd dise ki [1300] bu aralıkda Allâhü te'âlâ hükümü yürümez yâhüd dise ki ben Allâhü te'âlâ emrin neylerim dise kâfir olur. Ve dağı bir kimse şerî'at emrinden bir nesne beyân eylese bir kimse aña dise ki ben bunu neylerim baña altun gümüş gerek dise kâfir olur. Ve dağı bir kimse Hâk te'âlâ celle ve 'alâ dise ki çünkü siz benim sözüm işitmezsiz benim bu emrim kabûl eylemez. İmdi çık göklerde Hâk te'âlâ celle ve 'alâ ile uğraş dise kâfir olur. Ve dağı bir kimse istihfâfen ve istihzâ'en *innâ e'taynâ* ne kıatî kışacıkdur dise [1301] veyâ lehv üzerine kur'an okusa yâhüd kile ölçerken yâ terâzî tartarken ve *izâ kânühüm ev zenühüm* dise yâ cemâ'ati görüp *fehaşernâhüm felem nügâdir minhüm ehaden* dise kâfir olup yâhüd bir nesneyi şaymağa başladığı vaqıt bir diyecek yirde *bismi'l-lâh* dise dağı iki üç diyü ğayrı şaysa kâfir olur. Ammâ *bismi'l-lâh* bir dağı iki diyüp andan şöñra şaysa kâfir olmaz dir. Ve dağı bir kimse huşümet hîninde *lâ havle ve lâ kuvvete* dise haşım eyitse anı dimeğile saña fâ'ide eylemez [1302] dise ki haqqımı vir dise yâ dise ki anı neylerem haqqımı öde dise kâfir olur. Yâhüd dise ki *kul hüva'l-lâhü ehadük* derisin çıkar dise sübhâne'l-lâh

derisiyle Şu i dise k fir olur. Ve dağı bir kimse saz avazın iŐitd đi vağtın All h  te‘ l  adın s yler dise y  dise ki fıŐı y   leti lehiv g rseydi y  kit bdur y  k r’ ndur oğur dise y  zikir tesb ih ider dise y  bunların gibi bir ismi oğur dise y  bir Şer‘ i kem l isn d eylese bu mezk r tda [1303] c mlesinde k fir olur. Y  har m yirken y   amir içerken *bismi’l-l h* dise ki k fir olur. Amm  f riğ olduğı vağtın *elhamd  li’l-l h* dimekte iğtil f vardır. Ve dağı bir ez n iŐitd đi vağtın cenik alınur dise y  yalandur dise y  maşharalığa alsa k fir olur. Ve dağı bir kimseye *l  il he illa’l-l h* di diseler ol dimezem dise k fir olur meğer kim sen n emr nle dimezem dimeği mur d ide. Ve y h d bir kimseye diseler ki *l  il he illa’l-l h muğammed ’r-ras lu’l-l h* diğil diseler y  bunuğ gibi bir nesne emir [1304] eyleseler ol dise ki anı dimeğile sen ne aşŞı eyled n ki ben de diyem dise k fir olur. Ve dağı dise ki falan kimesne peyđamber dağı a a im n get rmezem y  dise ki emrini t tmazam y  dise ki eğer k ble fil n yire olursa dağı a a nam z k lmazam dise k fir olur. Ve dağı fil n kimse peyđamberden  ayırlıdur y  fil n kimse peyđamberd r dise y h d evliy dan enbiy dan  ayırlıdur dise k fir olur. Amm  dise ki fil n peyđamber gibid r dise olmaz. Ve dağı bir adı Muğammed olan kimseye y  orusb  oğı ve her kimse ki [1305] bu adlu olurlar orusb  oğıdır dise k fir olur. Muğammed ‘aleyhi’s-sal t  ve’s-sel mı mur d idin p dise ve dağı ben peyđamberim dise ve bir kimse dağı a a dise ki imdi mu‘ciz t g ster dise k fir olur. Meğer ol mu‘ciz t g ster diyen anı mağl b itmek mur d eyleye. Ol diyen kimse k fir olmaz. Amm  peyđamberem diyen be her  al k fir olur. Ve dağı bir kimseye diseler misv k idin ve y  diseler bıyığını k rık s nnetd r diseler ol dise ki k b l eylemezem s nnet değild r dise k fir olur. Ve dağı dise ki peyđamberler yalancıdur [1306] eğer gerekmiŐselerdi b yle fağir muğta mı olurlardı dise k fir olur. Ve dağı bir kimse peyđamberlerden birine s ğseydi k fir olur  atli v cib olur. Te’v lile s k t olmaz depelemek gerekd r eğerçi kim sekr nile dağı s ğseydi. Ve dağı H k te‘ l   azretine s ğmeğile k fir olur l kin tevbe eylese ‘afiv ideler. Ve aŐŐaba s ğmekde l zım olan k sımı Ő nide bey n oluna inŐ ’all hu te‘ l . Ve dağı bir kimse dise ki ‘ulem ’-i d n k llisi s yled ği heb dur y h d yalandur dise [1307] y  dise ki ben ‘ilim meclisin neylerem dise y  dise ki k ŐŐ h nlar di lemek ‘ilim meclisinden yeğdir k ŐŐ h n ehl-i ‘ilimden yeğ s yler dise k fir olur. Y h d ‘ulem yı  orlayup fağıcık lar dise y  d niŐmendcik lar dise y  v ’izleri maşharalığa alsa ve alanlarla g liŐenler y   yk nenler k fir olur. Ve eyle eyleyenlere t bi‘ olanlar ya‘n  maşharalığa alanlarla bile g lse k fir olur. Ve dağı bir ‘ lime bir z hir sebebsiz buğuz y  ‘ad vet eylemeden k f r  orkusı vardır. Ve dağı

bir kâfir [1308] müslimân olmak dilese bir müslimân aña dise ki dîniñde ne ziyân gördün dönersin dise yâ bir müslimâna bir kâfir baña islâm ‘arz eyle dise ol dise ki ben bilmezem var filân telkîn eylesün dise yâ dise ki şabır eyle meclis-i ‘ilmi tamâm olsun dise kâfir olur. Yâhūd dise var beğ yanında müslimân ol saña bir nesne virsün dise kâfir olur. Ammâ kâzî yâ müftî yanında ol dise ihtilâf vardır. Ve dağı bir kâfir müslimân olduğdan sonra atası ölse [1309] dağı dise ki nolaydum müslimân olmayaydum mirâş yiyeydüm dise kâfir olur. Ve dağı bir kimse bir kimseye dise ki yâ mecûsî dise yahūdî dise ol dise ki eğer ben eyle değilmişsem senüñle kelâm söyleşmezem dise kâfir olur. Yâ ‘avrat erine dise ki küfre yetişir ve dağı bir kimse kendin kâfir libâsına koyup keliselere varsaydı ziyârete yâ dar-ı harbe ticârete varsaydı kâfir olur. Ammâ yesîr uğurlayıp kırtarayım veyâ kırayım diyüp eyle eylese idi olmaz. Ve dağı bir kimse bir kâfire [1310] gel islâma gel diseler bir âhir kimesne ol diyen kimseye dise ki ço her kişi kendi dîninde olsun neylersin dise yâ dise ki her kişli dînin şakınmak gerek dise yâhūd cemî‘isi haq dînidür dise yâhūd dise ki cemî‘isi Allâh dînidür dise kâfir olur. Bir kimse bir kâfire sen dînüñ üzerine ol ben dînüm üzerine olayım *elhamdü li’l-lâh* cemî‘isi haq dînidür dise kâfir olur. Ve dağı bir kimse ‘ilm-i şerâ’itde tevhid yokdur dise yâ dise ki ‘ilm-i haqîkat ‘ilm-i şerî‘atden yeğdür dise yâhūd şerî‘at [1311] haqîkat ‘ilmi yokdur dise yâhūd haqîkat ‘ilmi şerî‘atden sevgülüdür dise murâdı felâsife ‘ilimi olursa kâfir olur. Ve dağı bir kimseye diseler namâz kıl ol dise kim ben namâzdan el yudum yâ yüzüm yudum yâ başım yudum yâ namâzı ekinciye virdüm eksin yite dise yâ dise ki ramâzân ayında cemî‘isin kılam dise yâ dise ki kıla gördüm hiç nesnem ziyâde olmadı yâ namâzdan baña ziyân olur dise yâ dise ki turmağıle azmaz yimez ve yitmez tursun dise yâ namâzdan size ne fâ’ide bulduñuz dise [1312] kâfir olur. Yâ bir kıla diseler namâz kıl ol dise ki namâzın şevâbı efendimüñ olurmuş kılmazam dise kâfir olur. Hem efendimüñ didüğü şahîh değildür kendinüñdür. Nitekim şabînüñ ‘ibâdeti kendinüñdür ataya anaya şevâb-ı ta‘lîm vardır. Ve dağı bir kimse bir kimseye namâz kılduğıyla kılmaduğı berâberdür dise kâfir olur meğer şerâyiğin ve erkânın bilmez ola yâhūd dîni şahîh değil ola. Ve bir kimse dise ki şu namâzı nice belâdur çekerim dise kâfir olur. Ve dağı nice kılam kalbimi aldı dise [1314] bir nice ri‘âyet idemedüğü ecilden eyle dise ihtilâfidür. Ve dağı hamir helâldür ve hâyıza cimâ‘ helâldür dise yâ sekir gelmeden hamir helâldür dise kâfir olur. Yâ dise ki hamir sen içi vir harâmdur dînüñ sözini ço dise kâfir olur. Ve dağı ehl-i bid‘atüñ batıl kelâmını beğense yâ dise ki şahîh ma‘nâsı var dise yâ ma‘naları kelâmdur dise kâfir olur. Ve dağı bir pâdişâh

aķsırdığı vaktin bir kimse *yerhamüke'l-lāh* dise bir kimse eyle diyene beğlere eyle demek yoķdur edeb değildir [1315] dise kāfir olur. Ve dağı bir kimse ben Allāhdan yā kur'āndan yā peyğamberden yā ĩmandan beriyem dise bir nesneye ta'lik eylemeden dise kāfir olur. Meşelā eđer şöyle eyledümse dise eyle ta'lik olur anda ihtilāf vardır. Bu mezkūrāt küfür ittifaķidür. Anda cemī'i a'māl ĥabı olur. Tecdīd-i nikāh ve tevbe istiğfār ve rücū ve iāde'-i ĥac lāzım gelür. El-Ķısmu's-şānī fi'l-küfri'l-ihtilāfī. Ya'nī bu zikir olunacak ol nesnedür ki küfür midür değil midür diyü ihtilāf olunmuşdur. Anda tecdīd-i nikāh [1316] ve tecdīd-i tevbe gerekdür ihtiyāten dinilür. Anuñ beyānındadır. Bir kimse bir küfür kelāmın i'tikād idüp söyleseydi ittifaķī kāfir ammā i'tikād lākin ihtiyār itmiş olsa küfür ihtilāfidür. Cumhūr kıtında küfürdür ba'zılar kıtında değildir. Ve eđer ihtiyārsız söylemiş olsaydı ittifaķī küfür değildir. Ve bir kimse düşmānınuñ küfrin dilese yāhūd bir kimseye ĩmānsız git dise ammā küfri kerih görüp dise yā bir zālime yā bir şerīre Allāhü te'ālā celle ve 'alā kıyāmetde ziyāde intikām eyleye diyü ĩmānsız [1317] gitmesün murād eylese yā dise ki Ĥaķ te'ālā celle ve 'alā senüñ cānıñı ĩmānsız alsun dise mecmū'ısı küfür ihtilāfidür. Lākin ekşer ihtimāl ol diyen kāfir olmaķdur. Ve dağı cenāze namāzınuñ farız olduğına inkār eylese yā mezheb-i şāfi'ī ĥaķ değildir dise yā dise ki 'ulemā ĥavlıle 'amel eylemezem yā fetvāların ũtmazam dise yā Ebübekrin ve 'Ömerin ĥilāfetin inkār eylese küfür ihtilāfidür. Lākin küfür ihtimāli ğālibdür. Ve ammā 'azāb-ı ĥabri inkār itmeğile yā günāh-ı kebā'ir işleyen muĥallidi fi'n-nār dimeğile [1318] küfür yoķdur. Lākin mübtedi' olur. Ve bir kimse *illa'l-lāh illa'l-lāh* dise *lā ilāhe* dimeden evvel dise zikir olmaz hezyān olur. Ammā bir kerre *lā ilāhe* dise dağı andan sonra bir kaç kerre *illa'l-lāh illa'l-lāh* ne kadar dirse cā'izdür. Te'kide ĥamil olunur. Ve dağı bir kimse aşĥāba söğmeğile kāfir olmaz ehl-i dālālet olur. Üç keze dek karşı döğmek gerek üçden artuķ söğseydi öldürmek gerek. Ve dağı kāfir libāsın teşbihile geyenüñ küfri ihtilāfidür. Ve dağı ĥarām yemekden sonra *elĥamdü li'l-lāh* demekde ihtilāf vardır. [1319] Ve dağı dise ki ādem buğday yimiş iseydi biz bu belālara uğramazduķ dise küfür ihtilāfidür. Ve dağı bir kimse dise ki Allāhü te'ālā saña zulüm eylesün nitekim sen baña zulüm eyledüđüñ gibi dise ihtilāfidür küfür olmama ğālibdür. Ve dağı dise ki eđer şöyle eyledümse kāfirem dise Ammā eđer eylemiş olsa yāhūd dise ki Ĥaķ te'ālā celle ve 'alā bilür filān nesne eyledür dise lākin eyle değil olsa ekşer ihtimāl küfürdür. Ve eđer bir gelecek nesneye anıd içse eđer şü nesneyi idecek olursam [1320] kāfir olam dise yemīndür. Eđer iderse kefareti yemīn lāzım gelür. Ve eđer dise ki filān söyledümse filān eyledümse filān nesneyi işledümse

Allāhü te‘ālā hazretinden berī olayım yā qur’āndan berī olayım yā peygamberden berī olayım ammā yalan olsa ihtilāfīdūr. Eđer i‘tikādında bu aşıl yalān anıd küfürdür diyü i‘tikād iderse kāfir olur. Eđer değilse olmaz. Ve dağı bir kimse haşmına anıd virmek isteseydi haşmını va‘l-lāhiye anıd içse ol eyitse Allāh andı içdüğini [1321] dilemezem ıalağa yā ‘atağa anıd iç dise küfür ihtilāfīdūr. Ğalibā olmamağdır. Ve dağı bir kişinüñ bir oğlı ölmüş olsa dağı eyitse bir bir oğlan virdüñdi yine aldın dise yā alırsın dise yā dise ki birliden alırsın on oğlandan almazsın ihtilāfīdūr. Ğalibā olmamağdır. Eđer bir kimse bir kimseyi döğerken Allāhü te‘ālādan qoruğmaz mısın dise ol dise ki qorđmazam dise ihtilāfīdūr. Ekşer ihtimāl olmamağdır. Eđer döğdüğine bir vecih var ise ve eđer bir kimse bir kimseye kāfir [1322] dise ol dise ki sensin dise ihtilāfīdūr. Ve eđer bir kimse bir kimseye kāfir dise ol sākıt olsa küfür ihtilāfīdūr. Ve dağı mu‘aavezeteyn qur’āndan değildür dise ihtilāfīdūr. Ve dağı bir kimse ‘avratına dise ki yā kāfir dise ben kāfirsem beni boşa dise ‘avratuñ küfri ihtilāfīdūr. Eđer [ki]m dimiş olsa ben kāfirem beni boşa dise ittifaķīdūr. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir müslimān el-‘iyāz bi‘l-lāh mürted olsaydı aña yā islām gerekdür. [1323] yā kılıç gerekdür. Ve ammā kāfir gücile İslāma geldükden şoñra yine küfre rücü‘ eylesedi cebir eylemeyeler dir Cāmī‘u‘l-Fetevāda. Lākin ihtiyārda eyitmiş haber ideler hattā yine islāma rücü‘ idince dir. Ba‘zı fetvāda eyitmiş harib kāfir gücile İslāma gelmiş olsaydı islām mu‘teberdür. Hattā İslāmı hüküm olunur. Ammā müste‘men ammā zımmī cebirle İslāma gelmiş olsaydı İslām mu‘teber değildür. Ya‘nī yine küfre rücü‘ eylesedi İslāma hayır itmeyeler dimekdür. Ve dağı bilmek gerekdür ki müşrik kāfir *lā ilāhe* [1324] *illa‘l-lāh* dimeyile *muħammedü‘r-rasūlu‘l-lāh* dimeyile müslimān olur. Ammā kitābi kāfirler *lā ilāhe illa‘l-lāh* dimeyile yāhūd *lā ilāhe illa‘l-lāh muħammedü‘r-rasūlu‘l-lāh* dimeyile müslimān olmazlar hattā kendi dīnlerinden berī olduğ dimeyince. El-Ķısmu‘ş-şālīşü fi‘l-lafzi‘lħaṭā‘i ileyye yecibü fihe‘l-istiğfār. Eđer bir kimse bir kimseye i‘tikād idüp kāfir idüm müslimān oldum yāhūd ben fir‘avnınam yā şeyṭānam dise yā bir kimseye kāfir diyü söğse yā ħinzīr yā kelib yā bunların gibi [1325] bir laṭīfeyile söğse yā bir kimsenüñ ağzına söğse yā burnına söğse istiğfār tevbe ide. Ve ādem haķķı olan nesnelerde kiminde ta‘zīr lāzım gelür. Meşelā ağıza söğmekde ve kāfir demekde ve kiminde şāhibinden helāllığın taleb eylemek gerek. Ammā dīne yā imāna yā Qur‘āna söğse kāfir olur. Ve Fetvā-yı Hūlāşada Şerħ-i Ṭaħāvīden naķil idüp eyitmiş ta‘zīrde dörüt dürlüdür. Biri ta‘zīr-ü eşrefü‘l-eşrafdan meşelā ‘ulemā‘-i dīn ve sādāt-ı mütediyyīn ta‘zīr gibidür. İkinci eşraf ta‘zīrdür. Meşelā vilāyet [1326] re‘isleri ve ‘il uluları

ta'zîr gibi. Üçüncü orta hâllü vasat menzilli halk ta'zîr gibidir. Dördüncü ednâsı halk ve hasâyis-i nâs ve eclâf ve arâzil-i 'avâm ta'zîrdür. Ammâ eşrâfî'l-eşrâf ta'zîr ancak ta'lîm-i kâzîdür. Ya'nî eğer anlara ta'zîr gelecek nesne eylemiş olsalar onların ta'zîri oldur ki kâzî anlara diye işitdüm ki siz şöyle şöyle eylemişsiz ol aşıl iş sizlere lâyıķ mıdır diye andan artuķ bir nesne dimeye. Zîrâ onların gibiye eyle demek 'avâm halkı ile darb-ı şedîd [1327] gibi te'sîr eyler. İkinci eşraf-ı ta'zîr oldur ki anlara kâzî kâpusından beğе çekmekdür. Ve kâzî daķı ba'zî ta'n ve teşnî'e eylemekdür. Ve üçüncü ta'zîr evsatı halk ki meşelâ ehl-i sūķ gibi anları hem kâzîya çekerler hem habîs iderler. Dördüncü hasâyisi'n-nâsdur. Anları hem kâzî kâpusına çekmekdür hem darıb habîs eylemekdür. Ve daķı şâhib hülâsa eyder: Şîķâtdan istimâ'e eyledüm ki mâl almağıla ta'zîr daķı câ'izdür eğer kâzî yâ beğ anı maşlahat görürlerse dir. Bu mâlın almağıla ta'zîr olanlardandır. Cemâ'ate hâzîr olmayanların [1328] mâlın almağ daķı dir. Câmî' u'l-Fetevâda eyder: Namâzı inkâr eyleyen kâfirdür. İhtiyârile terik eyleyen habîs ideler. Ba'zılar eyder darb-ı şedîd ideler. Yâ kıla yâhūd dōge dōge öldüreler. Ba'zılar eyder: Mâlın alalar kâzî ya beğ eyle maşlıhat görürlerse dir. Bu zikir olunan hanefînün kavlidür. La'net eylemek gibi kazv-ı maşşane gibi ve ramay gibi ve şetm-i 'ulemâ ve eşrâf gibi fûrû'da ta'zîr kitâblarına nazâr oluna tafşîline vâķıf oluna. Ve daķı bühtân ve ğıybet vesâ'ir elfâz-ı mehmelât [1329] ve tûrihât ve herze ve hezeyân cemî'isinden dâ'im tevbeyi ve istiğfârı elden kıomamağ gerek. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Mâ yekibbü'n-nâsi 'alâ menâhirühüm fi'n-nâri illâ hasâyinü's-sinetehüm*. Dimek olur ki: Hağ te'âlâ celle ve 'alâ halkı yüzü kıoyun cehenneme bırakmaz illâ dilinün hâşılı birağur dir. 'An Ebî Hureyre rażiya'l-lâhu te'âlâ 'anhü 'an Rasûli'l-lâh şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: *Ekşerü'n-nâs zünûben ekşerühüm kelâmen fîmâ lâ ya'niye*. Dimek olur ki: [1330] Halkın günâhı çoklısı ol kimsedür ki hâcetine gerekmez kelâmı çok söyler ola ya'nî kendine hâcet olmaz nesneleri çok söyleyici ola dir. Ve daķı Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu 'aleyhi ve sellem buyurur ki bir kimse 'ameliyle cennete yakın varmışken bir kelâm ile mağrib ile meşriķ arası deñlü irâķ düşer dir. Ve daķı buyurur ki bir kimse hayırsız kelâm söyler ol anı yirle gök aralığı miğdâr cehenneme atar dir. Ve daķı Rasûlü ekrem [1331] şalla'l-lâhu 'aleyhi ve sellem buyurur ki her şabâh cemî'i a'zâlar dile yalvarurlar ve dirler ki kıoruğ Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ hâzretinden bizüm hağķımızda. Eđer sen toğrı olasın biz daķı toğrı oluruz ve eđer sen eğri olasın biz daķı eğri oluruz dirler dir. Ve daķı Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Her kim ki iki çenesiyle iki uyluğınun arasını

zabı iderse ben anuñ cennete girmesine zâminemdür dir. *İzā ra'yte fesādeten fī kalbike ve henāfī* [1332] *bedenike ve ħirmenen fī rızķike fe'lem enneke netekellemü fīmā lā ya'nike.* 'An 'Abdi'l-lāhi ibn-i 'Ömer ve ibn-i 'Āş ve 'an Rasūli'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *El-müslimü men selime'l-müslimüne min lisānihi ve yedihi ve'l-mehāciri min hicrā'i's-sū'i.* Ammā kibir kimesne ki sehville yā ħaṭāyile ba'zı küfür yā ħaṭā gelecek sözler söylemiş olsaydı her şabāḥ ve her aḥşam *Allāhümme innī e'üzübike min en üşrike bike şey'en ve enā a'lemü ve estağfirüke limā le a'lem* dise Haḫ te'ālā celle ve 'alā ħazreti ol ḫavlin ħaṭāların 'afiv eyleye. [1333] *Kezā ba'zı'l-fetvā ve Muḫaddeme'i Kuṭbu'd-dīn Kitāb-ı Tergīb u Tergībde* eyder: Şirk-i ħafīden ya'nī riyā'-i ħafīden ħāşıl olan günāḥ bu du'ā sebeble 'afiv olur. Ve daḫı bir kimse bir meclisden ḫalığıduğı vaḫtin üç kerre *sübḫāneke'l-lāhümme ve bi ḫamdike ve eşhedü en lā ilāhe illā ente estağfirüke ve etübü ileyke* diseydi günāḥ meclisi ne ḫadar ise yarlıgana. Ve eğer ṭā'at meclisi ise mühür ola şeyṭān yağma eylemeye. Maṭlab-ı Mekā'idi'ş-Şeyṭān. Ammā mekā'idi'ş-şeyṭān 'aleyhi'l-la'ne ve mübāḫaşe ma'a'n-nebiyyü 'aleyhi's-selām [1334] ve'l-isti'āzete min şerrihi. İy mü'min-i müstersid bilgil ve āgāḥ olğıl ki Haḫ te'ālā celle ve 'alā ħazreti cenneti ve envā'-ı ni'meti dosutları için müheyyā ḫılup enbiyāyı ve evliyāyı da'vetçi gönderdi. Ve daḫı düşmānları için cehennem dürlü 'azābları ḫāzır idüp şeyṭānı sürgünci gönderdi. İmdi şol kimseler ki Allāhü te'ālā celle ve 'alā ħazretinüñ luṭfile da'vetin ḫabül eylediler düşdiler enbiyā vü evliyā ve 'ulemā ve meşāyiḫuñ ardınca gitdiler cennet ni'metlerine irişdiler 'izzet-i ebediye buldılar [1335] ve devlet-i sermedī buldılar. Ve şunlar ki da'vet-i ḫaḫķı ḫabül eylemediler şeyṭān boyunlarına zincir idüp sürüp aldı gitdi cehennem miḫnetlerine irişdirdi. Zillet şekāvet buldılar. Ḥüsrānı nedāmeti niceleri Haḫ te'ālā celle ve 'alā kāfir eyledi. Ne'üzübi'l-lāhi mine'ş-şerri. Ve nicelere bāṭıl i'tikād i'tikād itdürüp mülhid eyledi. Ve nicelere tā'ati terik itdürüp 'āşī eyledi. Ve nicelere küfür kelāmın söyledüp 'ibādetin yağma eyledi. Müflis ḫalup mağbün eyledi. Az kimse ḫodı ki Haḫ te'ālā celle ve 'alā ħazretine muṭī' ola yāḫūd tā'ati [1336] maḫbül ola. Nitekim Allāhü te'ālā celle ve 'alā ḫur'an-u 'azīmü'ş-şānda buyurur: Şeyṭān red olunduğı vaḫtin dedi ki: *Fīmā 'ağveytenī le'aḫ'adünne lehüm şırāteke'l-müsteḫīm şümme le āyetihinnehüm min beyni eydihim ve min ḫalfihim ve 'an eymanihim ve 'an şemā'ilihim ve lā tecidü ekşerühüm şākirin.* Dimek olur ki: Şeyṭān 'aleyhi'[l-la'ne] Haḫ te'ālā celle ve 'alā ħazretine dedi ki: Çünkü sen beni iğvā idüp red eyledüñ ben de senüñ dīn-i islāmuñ ḫalḫını cennetüñe çekersin ol islām ṭarīķine ḫarāmī olup

oturup [1337] dahı önlerinden artlarından sağlarından şollarından anlara koyulup yağma ideyim tã ki çok kimse bulmayasın saña şãkirin olup tã'at ideler dedi. Önlerinden didiği oldur ki ya'nĩ aħiret tarafından iđvã iderin dimek olur. Zĩrã her kiři aħirete gitmekdedür. Eyle iki tarafından gelirin dimeğün ma'nãsı oldur ki ya'nĩ aħiret yoğdur cennet eve cehennem yalandur dedirürin. Ve kimilerine Hãđ te'alã celle ve 'alã yoğdur dedirürin. Meşelã dehriyye gibi ve melãhide gibi. Eđer bu mertebede azduramaz isem bãtıl mezheblere [1338] çerim. Rasülü ekrem şalla'l-lãhu te'alã 'aleyhi ve sellem aşhãbını i'tikãdınadan ve tariķinden çıkarır fısq itgil soñra tevbe idesin dir. Yãhüd ta'ati yañlıř itdürür yãhüd ta'ati bir mekirle mahıv eyler. Meşelã minnetile ya'nĩ ben filãna filãn eyledim ben filãnuñ 'amelini şöyle eyledüm dimeğile yãhüd riyã ile yã ğıybetile yã hasedile yãhüd bunların gibi bir nesne ile 'amellerinüñ şevãbın yağma eyler. Ardından yağma eylerim didüği oldur ki ya'nĩ dünyã tarafından iđvã iderem dir. Meşelã budur ki [1339] mãlikün zekãtın ve 'ošrin çıkarma ve hac yolına haric eyleme vesã'ir hayrãta haric eyleme dir. Zĩrã soñra evlãdına gerek olur dir. Ve sađ yanından iđvãlaram ki oldur ki kendüni ehl-i kemãl i'tikãd añladur ve kendünün eyü 'amellerin gösterüb 'ucb-ı ğurúra düşürüp şeytãn gibi kendin görücü ve kendin öğücü olur. Ve şolından iđvãlaram didüğümü oldur ki şehvet tarafından iđvã virirem dir. Meşelã nefsi murãdların 'arız eylerim ki şariħ harãm gibi kimi bir derecede yã ikinci [1340] derecede yã üçünci yã dördünci yã beşinci derecede tã yetmiş dereceye dek bir ma'şiyete yetişdürmeğiçün nice hayırlara kulavuzlar tã ki Hãđ te'alã celle ve 'alã hazretine değme kiři lãyık olmaya. Yã ğıybetler yã mäsivãlar vesã'ir zãhir be bãtın ma'şiyetler kimi celĩ kimi hafĩ iđvã ider. Ammã *min fevķihim ve min taħti ercũlihim* dimedi ya'nĩ yuķarularından ve aşağalarından yağma iderem dimedi. Zĩrã kim yuķarı tarafı rahmet tarafıdur aşağı tarafı secde tarafıdur. Ol iki tarafından gelmez dir. Şeytãnuñ kendi [1341] hãli evlãdınun dürlü dürlü izlãlleri vardur. Meşelã ba'zı evlãdınun adı ve'l-hãndur. Ol abdest huşuşında iđvã ider. Yã abdesti şaħiħ aldurmaz yã vesveseler virür tekrãr aldurur yã abdest aralığında söyledir yã du'ãdan ğãfil ider yã nice adãbı terik eyledir nice şevãba noķşãn virir. Ba'zı evlãdına hunzeb dirler namãz huşuşında iđvã ider. Meşelã yuķaru tarafına bağdurur yã sağına yã şolına yã önlerine bađ diyü vesvese virür. Yã ta'cıl eyle filãn maşlahãt kaldı [1342] dir rüküyu sücüdü ri'ãyet itdürmez tã ki namãz kılanun zahmeti hebã menşür olur. Ba'zı evlãdına müteķãzĩ dirler. Anun vesvesesi oldur ki bir kimse bir 'amel işlemiş olsa anı halkã haber virür tã ki şevãbuñ toķsan toķuzu mahıv olup bir şevãb kıla. Ba'zı evlãdına keħile dirler. Ol yürür 'ilim

ve naşihât meclisinde olan halkuñ gözine sürme çeküp halkı uyudup tâ ki şevâbdan yâ ‘ilm-i naşihâtden mahrûm kıla diyü yâhûd halka filân maşlahât kıaldı diyü [1343] meclislerden çıkarır mahrûm eyler. Ba‘zı evlâdın bâzârlara gönderür dürlü dürlü yalânlar vesâ’ir ma‘şiyetler işledür. Ba‘zı evlâdın erile ‘avratlar aralarına nizâ‘ şalup fitneler eylerler. Ba‘zı evlâdı keçi oğlağı gibi olur dağı gelüp namâz şafınuñ arasında gedik yirlerde tırur yanındağını vesveseye tıtar. Ba‘zı evlâdın ‘âlimler üzerine kıor. Ve ba‘zısın ‘âbidler üzerine kıor. Ba‘zısın sâ’ir ‘avâm-ı nâs üzerine kıor. Ba‘zısın hayvânât igvâsı üzerine kıor. Ve bi’l-cümle cinden ve insden [1344] ve hayvânâtdan ve haşerâtdan dağı kimse kıomaz illâ üzerine evlâdından bir kimse kıor. Hattâ hayvândan birbirile vuruşup depişdikleri dağı vesveseyledür. Ve şeytânıñ sağ uyluğında bir zekeri var ve şol uyluğında bir ferici vardur. Her gice kendü kendüñe cimâ‘ idüp şabâh biñ evlâd tığurur. Ve hem bir kimse cimâ‘ lafzile söğseydi andan şeytân hâmile olup otuz bir oğlan ve rivâyetde on beş oğlan tığurur ve bir rivâyetde kıyâmetde şeytân [1345] cehenneme emir olunduğı vaqtin biz atamuzdan ayrılmazuz diyü gelüp ol lafızdan yaradılduğı kimseye berik yapışup seğırdüp alup cehenneme bile giderler. Hikâyet olunur ki: ‘İsâ peygamber ‘aleyhi’s-selâm yâhûd Yahyâ peygamber ‘aleyhi’s-selâm birisi birisi bir yirde giderken görseydi şeytân ‘aleyhi’l-la‘nenüñ bir elinde kül ve bir elinde bal alup gider. Hâzret-i ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm eyder: Yâ ‘adüvve’l-lâh bu elindekiler nedür dedi. Şeytân eyder: Bu küli yetimlerin üzerine saçıup halka çirkin gösterürem [1346] halk aña şefkat idüp rahmet bulmayalar diyü. Ve bu balı dağı halkuñ ağızlarına çalaram tatlu tatlu dünyâ kelâmın söyleşürler dedi. Hikâyet olunur ki: Enes ibn-i Mâlik razıya’l-lâhu te‘âlâ ‘anhü bir gün Hâzret-i Rasûlü Ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem şeytân ‘aleyhi’l-la‘neye eyitdi: Yâ mel‘ün benim ümmetimden senüñ düşmenüñ ne kıadar kimsedür dir. Mel‘ün eyder: On beş kimsedür. Evvel baş düşmenim sensin dedi. Rasûlü Ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: Gerçek [1347] söyledin yâ mel‘ün benim dağı gâyetde mebgüzüm sensin dedi. Şeytân eyder: İkinci düşmenim şol ‘âlimlerdür ki ‘ilim öğrendiler ‘amel için hem ‘amel eylediler. Üçüncü kıur‘ân okuyup ‘amel eyleyenlerdür. Dördüncü Allâh için mü’ezzınler. Beşinci şâkir miskınler. Altıncı esirgeyici merhamet ehilleri. Sekizinci dün namâzı kıılanlar. Tıokuzuncü halka naşihât idenler. Onuncü harâmdan yığıılanlar. On birinci dâ’im abdest üzerine olanlar. On ikinci hayâ ehli olanlar. On üçüncü Allâhü te‘âlâ zamânına [1348] inanup tevekkül idenler. On dördüncü fakırleri miskınleri seviciler. On beşinci düşmânım dâ’im Allâhü te‘âlâ celle ve ‘alâ hâzretine ‘ibâdete meşgül olanlar anlara zühhâd dirler

dedi. Ve dağı ğazā yolında cān ħaric idenlerdür dedi. Rasūlü Ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Yine didüm ki ümmetinden yine dosutuñ kaçdur yā mel'ün didüm. Şeytān 'aleyhi'l-la'ne eyder: On kimsedür. Biri zālīm beğler. İkinci mütekebbirler. Üçüncü şol 'ālimlerdür ki beğlerin sözlerin taşdıķ iderler ve ħaķ sözi [1349] ketim iderler. Dördüncü şıraya yalan kıatan tācirler. Beşinci ħamir iĉenler. Altıncı muṭribler maṭrabazlar ya'nī taħıl yā bir nesne şehre ğeldüği vaķtın ğelmedin kıarşulayup dağı alup ğizleyenler kıızlık olsun andan şatalum diyenler. Yedinci ğıybet söyleyenler. Sekizinci riyā yayanlar. Tokuzuncı yalancılar. Onuncı koğulayıcılar ya'nī ol dosutı aña zem idüp anı aña zem idüp düşmān idiciler. Ħikāyet olunur ki: İlerüki zamānda bir ğün şeytān bir kıoca [1350] kıarıya uğrayup eyitdi: Şıħarı kıande ğidersin? Kıarı eyder: Kıoğulayup ādem azdurmağa ğiderem dedi. Şeytān eyder: Bir taraġa sen ğit bir taraġa ben ğideyim aĥşam olunca filān yirde buluşalım bir birimüze fesādumuzu ħaber virelüm dedi. Kıarı bir yaña şeytān bir yaña ğitdiler. Aĥşam va'de yerinde buluşup birbirine ħaber virdiler. Kıarı eyder: Yā şeytān ne işledin? Şeytān eyder: Ben filān kimesneyi filān kimesne ile ĉekişdürdüm ve filāna ğaybet [1351] itdürdüm ve filān eyletdüm diyüp kıarıya ħaber virdi. Kıarı eyitdi: Saña şeytān şeytān didükleri hünerin bu kıadar mıdır dedi. İmdi ğorelim sen ne işledin dedi. Kıarı eyder: Ben şabāĥdan beri iki zinā itdürdüm iki ev yıķdurdum dedi. Şeytān eyder: Nice itdüñ dedi. Kıarı eyder: Bir 'avrata varup didüm ki senüñ 'ārın ğayretin yok mıdır senüñ erin senden ğayrı bir 'avratla dürlü dürlü şafālar sürer sen de bir ğayrı [1352] erile anuñ körlüğine şafā sürsene didüm. 'Avrat eyder: İmdi baña bir er bulıvir dedi. Vardım aña bir er ğetürdim şafāya kıoydum. Dağı vardum ol 'avratuñ erine eyitdüm: İy bī 'ar bī ğayret filān kimse 'avratuñla zinā ideyor ne ṭurursın yetiş didüm. Er dağı seğirdi seğirdi varup ol 'avrata zinā ideni öldürdi. Ben seğirdtüm varup ol öleniñ kıardaşlarına eyitdüm: Ħay ne ṭurursız filān kimesne sizin kıardaşınızı öldürdi didüm. Anlar [1353] dağı seğirtti. Ēelüp kıardaşlarını öldüreni öldürdiler dedi. Şeytān kıarıya taĥsīn eyleyüp āferin diyüp sabaş dedi. Ħikāyet olunur ki: Ħāzret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem Eyyübü Enşārīnün evinde aşĥābıyla oturmışlardı. Kıapudan bir avaz ğeldi. Eyder: Yā aşĥāb-ı Muĥammed destür var mıdır ki iĉerü ğirem. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyitdi kıapudan ĉađıranı bildüñüz mi dedi. Aşĥāb eyitdiler: Bilmezüz kimdür yā Rasūla'l-lāh dediler. Rasūlü [1354] ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyitdi: Şeytāndur ancaķ dedi. Ħāzret-i 'Ömer rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Yā Rasūla'l-lāh ĉıkayım kıatil ideyim dedi. Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām eyder: Yā 'Ömer aña kimse

kıdır deđildir. Kıyāmete deđin mūhlet olmuřdur dedi. Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem destūr virūp řeytān 'aleyhi'l-la'ne iēerū girdi. Gōrseler kim bir gōzi kōr ve avurtları birbirine geēik ēeñesinde tōkuz kılı var bařında delik tācı var bir ĥabīř řeklidir kim ādem [1355] yūzine bađmaz. E's-selāmū 'aleykūm yā Muĥammed ařhabı dedi. Kimse selāmın almadı. Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Yā mel'ūn biz neye geldin Ĥađ te'ālā celle ve 'alā ĥazreti ĥod bizi senūñ řerrinden emīn eyledi dedi. řeytān eyder: Ben dađı sizlere gelmeden bezerdūm ammā Ĥađ sūbhānehū ve te'ālā celle ve 'alādan emir geldi kim Muĥammed 'aleyhi's-salātū ve's-selām ařĥābıyla Eyyūbü'l-Ensārīnūñ evinde oturuyorlar var anlara nařīĥat eylegil ammā zinhār řađın yalan sōyleme yoĥsa seni oturduđuñ [1356] yirde oda yađaram dedi. Anıñēūn geldūm dedi. Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Yā mel'ūn gāyet dūřmenūñ kimdir dedi. řeytān-ı la'īn eyder: 'Ādil beđler ve mūtteķī 'ābidler ve ehl-i verā' yiđitler ve dā'im abdest ūzerine olanlar dedi. Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Ebūbekirle nicesin dedi. řeytān-ı la'īn eyder: Ben aña islāmda ve cehāletde bir yalan sōyledemedūm dedi. 'Ömer ile nicesin dedi. 'Ömeri gōrdūkēē kađaram ve 'Ořmānı gōrdūkēē [1357] utanuram. Nolaydı 'Ali ile bařa bař çıkıřı bileydin dedi. Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Ĥālūñ nicesi olur kađan ūmmetūm namāz yarađın gōrmeēe bařlasalar. řeytān-ı la'īn eyder: Beni ısıtma tutar dedi. Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Ĥālūñ nice olur ūmmetim namāza tursalar. řeytān-ı la'īn eyder: Ađzıma gem ururlar. Kađan oruē tutsalar ayađımı bukađılar ve řur'an okusalar tuz gibi eririm ĥac eyleseler boynuma zincir elūme bilekēē uralar. Eđer řadađa virseler [1358] di ke'ennehū bařımdan ayađımdan bıēađile iki bıēūp nıřfı ĥaĥīme nıřfı se'īre atmıřlar gibi olur dedi. Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Bir kimse Ĥađ te'ālā celle ve 'alā ĥazreti iēūn řadađa itmeyile sen niēūn eyle olursun dedi. řeytān-ı la'īn eyder: Zīrā řadađ virmekde altı dūrlū sevmedūđūm ĥařlet vardur. Evvel māllar berekātlanur. İkinci oldur ki belālar defi' olur. Ūēūnci oldur ki du'ālar mūsteĥāb olur. Dōrdūnci oldur ki Ĥađ te'ālā celle ve 'alā ol kimseyi [1359] leri ĥalk arasında sevgūlü eyler. Beřinci oldur ki kıyāmetde ĥayırlar terāzūsi kefesi ađır gelūr. Altıncı oldur ki řadađalar cehennemden yaña řalkān olur dedi. Rasūlü ekrem řalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: El-ĥamdū li'llāh ki seni řađı ūmmetūmi sa'īd eyledi dedi. řeytān-ı la'īn eyder: Yā Muĥammed řađ uyluđumda bir zekerim var ve řol uyluđumda bir fercim vardur kendi kendime aĥřam cimā' iderem řabāĥ biñ řeytān ođlan tōđururam.

Dağı ‘ālimlerin zāhidlerin şālihlerin [1360] üzerine havāle eylerem cemī‘isi benim esirim eylerem. Ve dağı yā Muḥammed benim zābtımdadır ‘arap ve ‘acem ve bilād-ı rüm elli yıllık memleket ve tataristan otuz toğuz yıllık memleketine ve dünyānuñ sağı tarafından nāsuñ ve nūnisūñ memleketi ve a‘rāmī ve ekrāt ve etrāk ve ye‘cūc ve me‘cūc ve külli zındıķ ve havāric ve zaleme ve a‘vān zalema senūñ ümmetūñden benim ‘askerimde olur. Saña ümmetūñ biñde biri tābi‘ bulunur toğuz yüz toğsan toğuzı benimle olur dedi. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi [1361] ve sellem eyder: Gel tevbe eyle yā iblīs saña şefī‘ olup cennet alı vireyin şu halkı azdurduğundan saña ne fā’ide var dedi. Şeytān-ı la‘īn eyder: Yā Muḥammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām sen aşfiye’l-aşfiyāsın illā kelām-ı kādriyye söylersin şöyle midür ki Hāķ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti baña ādeme secde itmeđi dilemiş ola dağı ben aña secde itmemiş olam yā benden tevbe eylemeđi murād eylemiş ola dağı ben ‘āşī olam lā va’l-lāh eyle değıldür. Eđer Hāķ te‘ālā celle ve ‘alā benim tevbemi dileseydi [1362] ben tevbe iderdüm. Eyleye Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinūñ ‘ilm-i ezeli ve kazā-yı kaderi ve meşiyeti bātıl olurdu. Zīrā Hāķ tebāreke ve te‘ālā dağı beni ve ğayrı eşyāyı yaratmadan ezeli āzelde cennet ehli kimlerdür ve cehennem ehli kimlerdür birin birin adlu adile menzīli menzīline yazmışdur. Dağı ol azğun olacaķlar beni sebep eylemişdür. Seni ve ğayrı enbiyāyı hidāyet tāķdīr eyledüđine sebep eylemişdür dedi. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Şiddīķuñ kimdür? Şeytān-ı la‘īn eyder: [1363] Ebūbekir ve ‘Ömer rażiya’l-lāhu ‘anhü buğuz idenler dedi. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Velīñ kimdür? Şeytān-ı la‘īn eyder: ‘Oşmāna ve ‘Alīye buğuz idenlerdür. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Nedimūñ kimdür? Şeytān-ı la‘īn eyder: Ḥamir ićenlerdür. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Ḥazīneđāruñ kimdür? Şeytān-ı la‘īn eyder: Zekāt virmeyenlerdir. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Ḥalīlūñ kimdür? Şeytān eyder: Ribā yiyenlerdür ve yetim [1364] mālın yiyenlerdür. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Hemnişinūñ kimdür? Namāzı vaķtinden te’ḥīr eyleyenlerdür eđerçi kim bir sa‘at dağı olur ise. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Arķañ yardımıñ kimdür? Şeytān-ı la‘īn eyder: Zinā idenlerdir dir. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyder: Mūnisūñ kimdür? Şeytān la‘īn eyder: Şā‘irlerdür. Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyder: Ḥaber idicūñ ya‘nī elçiñ kimdür? Şeytān-ı la‘īn [1365] eyder: Şāḥirlerdir ya‘nī büđi eyleyicilerdür. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder:

Gözüñ nûrı ve gönlüñ sürürü kimdür? Şeytân-ı la'î'n eyder: Talağa yemîn idicilerdür. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm eyder: Hâbîbüñ kimdür? Şeytân-ı la'î'n eyder: Cum'a namâzın terik idenlerdür. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Saña halkuñ heybetlüsi kimdür? Şeytân-ı la'î'n eyder: Ebübekirden ve 'Ömerden ve 'Osmândan ve 'Alîden baña işâret eyledi rażiya'l-lâhu 'anhâ. [1366] Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Beliñi büken kimdür? Şeytân-ı la'î'n eyder: Ğazâ yolında at kişnemesidür. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Cismüñi ne nesne arıdur? Şeytân-ı la'î'n eyder: Günâhdan tevbe eylemekdür. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Ciğeriñi doğrayan kimdür? Şeytân-ı la'î'n eyder: İstiğfâr çok eyleyenlerdir. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Yüzüñi qara iden kimdür? Şeytân-ı la'î'n eyder: Gizlü şadağa eylemekdür. [1367] Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Gözün kör eyleyen nedür? Şeytân-ı la'î'n eyder: Teheccüd namâzı kılanlardur. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm eyder: Başıñı kesüp qanını dökken kimdür? Şeytân-ı la'î'n eyder: Saña şalavât-ı şerîf getürmekdür. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Yüreğini çıkarın nedür? Şeytân-ı la'î'n eyder: Cemâ'atile namâz kıılmaqdur. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Senüñ qatında halkuñ sa'îdi kimdür? Şeytân-ı la'î'n eyder: Bâlig [1368] olduqdan soñra qaşdıle namâzı terik idendür dedi. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm eyder: Senüñ kıtında halkuñ şaqîsi kimdür? Şeytân la'î'n eyder: Cömeridlerdir. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Seni ne müflis ider? Şeytân-ı la'î'n eyder: 'Ulemâ meclisi ya'nî va'z- naşîhat meclisi. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm eyder: Nice yiyecek yirsin? Şeytân la'î'n eyder: Şol elümle iki barmaqımla yirim. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu [1369] te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Evlâduñ nerede gölgelenür. Şeytân eyder: Günile gölge arasında ve dâhî ırnaq arasında ve depede şaç arasında ve ağıza giren bıyık arasında. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ hazretinden kaç murâd diledin. Şeytân-ı la'î'n eyder: Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ hazretinden evvel diledüğüm oldur ki beni âdem oğlanıñ mälında ortak eylemişdür. Ya'nî ma'şiyetine şöhet itdürir ve 'avratına bile cimâ' iderem [1370] eğer cimâ'da bismi'l-lâh dimeseydi ve ayuñ evvel güninde ve âhir güninde ve orta güninde. Ba'zı rivâyet üzerine ikinci oldur ki Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ baña virmişdür evlerim hamâmlardur. Üçüncü oldur ki mescidleri şoqaqlardır qur'anım eş'âr. Dördüncü oldur ki kucaqlaşup yatacağım serhoşlardır. Beşinci oldur ki

yoldaşlarım ve dağı yardımcılarım kaderiyye tã'ifesidür ya'nî 'abid kendi fi'lini hãliqidur diyenlerdür. Altıncı oldur ki qarındaşlarım mâlinı ma'şiyete [1371] ve fıska harıç idenlerdir. Yedinci oldur ki ben anları görürem anlar beni görmezler. Sekizinci oldur ki âdem oğlanınıñ kanı ağıduğı tamarına aqaram. Toğuzuncı oldur ki kendimi kangı şürete girme dilersem girirem. Onuncı oldur ki âdem oğlanınıñ ekşeri kıyâmet güninde benim alayımda olurlar. Ve dağı Allâhü te'âlâ baña bir nice dürlü evlâd virmişdür. Bir dürlüsine 'atîmete dirler yatsı namâzı vaqti olıcağ âdem oğlanınıñ kulağına bevil iderler. Ve bir dürlü evlâdlarım dağı vardır [1372] anlara müteğâzî dirler. Kaçan kim bir kimesne bir gizlü hayır 'amel işleseydi anlara vesvese virüp yüz şevâbdan toğsan toğuzın refi' idüp elinden alur bir şevâb elinde qala. Ve bir dürlü evlâdım keñile dirler 'ulemâ meclisinde hañibler huñbe oqunurken halkuñ gözine sürme çekerler uyudurlar şevâbdan mahrûm qorlar. Ve bir dürlü evlâdım evinden çıkan 'avratlar üzerine musallağ olup igvâ iderler. Oranı buranı düzelt saña baqayorlar dirler. Kimi öñinden [1373] baqanlar içün düzelt dirler kimi ardından baqanlar içün düzelt dirler. Yâ Muhammed ben kimseyi azdurmağa qadir değülem ancağ vesvese iderem. Sen dağı kimseyi hidâyete kadir değilsin ancağ hayra delâlet idersin. Azdıran da ve dağı öñreden de Hağ te'âlâ celle ve 'alâ hañretidür. *Yuzıllü men yeşâ'ü ve yehdî men yeşâ'ü* dedi. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Yâ mel'un hiç senüñ şerrinden kırtulmuş var mıdur dedi. Şeytân-ı la'în eyder kim: Er âdemde 'İsâ [1374] ve Yahyâ peygamber 'aleyhi's-selâm ve 'avratlarda Hañret-i Meryem kırtulmuşdur ancağ gayrılara şerrim yetişüp durur dedi. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Ne dirsın anlar hağkında taht-ı şecerde bey'at eylemişlerdür. Şeytân la'în eyder: Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ rãzî olduğı tã'ifede nem var anların yakınına uğramazam. İzlâl tama'ın eylemezem dedi. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Gayrı aşhâbım hağkında ne dirsın? Şeytân-ı la'în eyder: Ne diyem ol tã'ifeye ki [1375] anları Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ hañreti kelâm-ı şerîfnde mediğ eylemişdür. Ve dağı anlar saña nazar kılmagıla ve senüñle namâz vesâ'ir 'ibâdet eylemeğile müşerref olalar dedi. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Sâ'ir ümmetim hağkında ne dirsın? Şeytân-ı la'în eyder: Ümmetüñ çoğdur ammâ ba'zısına şöyle ulaşırın ki hattâ Ebübekre ve 'Ömere la'net itmek anlara tesbîhden hayırlı i'tikâd iderler. Ve ba'zılarına dağı şöyle i'tikâd itdürürem ki bir dereceye varurlar ki 'aleyhi la'net itmek yanlarında [1376] kur'an oqumağdan hayırlı olur. Ve ba'zıların namâz kılmagdan meni' iderim. Bir dereceye varırlar ki terik-i şalâtile dîn-i İslâmdan

mürted olurlar. Ve dağı a' rāb ve ekrāt hōd murādım üzerinedirler. Anlara hiç zahmet çekmezem Ammā mü'minler ve aşhāb-ı ma'rifet ve bunlara meclislerinde muşāhib olanlar ile cenik üzerindeyem. Gāh ben anlara gāh anlar baña gālib olurlar. Ve ammā terik-i dünyā idüp hālīş Hāḡ te'ālā celle ve 'alā ḡazretini murād idenler anlar ile şulıh iderem. Zīrā anlar benim [1377] tuzāğımı kırmışlardır. Ya'nī dünyāyı terik idüp kūşe'i hālīde sākindirler. Zīrā ādeme dünyā ile oluram dedi. Hālkı anuñla evlendürdüm dedi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Yā mel'ün ben ümmetümüñ günāh-ı kebā'ir işleyenlerine şefā'at iderem. Senüñ zahmetüñ 'abeş olur dedi. Şeytān-ı la'īn eyder: Yā Muḡammed şol Allāhü te'ālā ḡaḡḡıçün ki seni peygamberlerden ıştıfā' eylemişdür ki Ebübekre ve 'Ömere ve 'Osmāna ve 'Aliye buğuz idenlere vesā'ir revāfıza ve ḡadriyye ve cehmiyye şefā'at ider misin [1378] dedi. ḡazret-i Muḡammed 'aleyhi's-salātü ve's-selām eyder: İtmezem. Şeytān la'īn eyder: ḡaşdile namāzı terik idenlere şefā'at ider misin dedi. ḡazret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: İmdi ol Allāhü te'ālā celle ve 'alā ḡaḡḡıçün beni cümle peygamberlerden şoñra ḡalīḡ eyledi ve cümleden efzāl eyledi. Bunları beş tã'ifesinden birisine şefā'at eylemezem dedi. Şeytān-ı la'īn eyder: İmdi baña bunlar yeter bāḡı ḡayrı ümmetüñ saña mübārek olsun dedi. Rasūlü ekrem [1379] şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Yā mel'ün benden ḡayrı peygamber ile hiç böyle kelām söyleşdün mi dedi. Şeytān-ı la'īn eyder: ḡazret-i Nūhile ve ḡazret-i İbrāhīm ile ḡazret-i Mūsā ile ve ḡazret-i 'İsā ile söylemişem dedi. Ammā Nūhile şöyle söyledüm ki çünki tũfān vaḡtinde her nesneden gemiye ḡoyardı. Merkebi ḡoyar olduğı vaḡtin ben merkebin ḡuyruḡına yapışdum. Merkeb çekindi. Nūh 'aleyhi's-selām eyitdi: Gir yā mel'ün dedi. Nūh 'aleyhi's-selām eyle diyince merkebüñ ḡuyruḡını şalı virdüm. [1380] Merkeb girdi ben dağı girdüm. ḡazret-i Nūh gemisinde görüp çık bire mel'ün seni şunda kim ḡoydı çık dedi. Ben eyitdüm: Sen ḡoydun zīrā üdhul yā mel'ün didüñ didüm. Nūh eyder: Ben merkebe didüm saña dimedüm zīrā senden ḡaberim yoḡdur dedi. Biz nizā' da iken Hāḡ te'ālā tarafından ḡazret-i Nūḡa emir oldu ki ḡo çıkarma saña naşīḡat eylesün dedi. Nūh 'aleyhi's-selām eyder: İmdi getür beri naşīḡatüñi di dedi. Ben eyitdüm: 'Ucbı ḡasedi ḡoy terik eyle. Ben bu ḡadar muḡarreb-i ḡazret iken 'ucub idüp [1381] kendim görmeḡile ve Ādem peygamber 'aleyhi's-selāma ḡased itmeḡile mel'ün oldum. Ve dağı 'aceleyi ya'nī ivmeḡi terik eyle. Ben bu ḡadar muḡarreb iken merdūd oldum 'acele sebebile. ḡābil ḡarındaşı Hābili öldürüp 'āşī oldu didüm. Ammā İbrāhīm ile kelimātım ol oldu kim şol vaḡtin kim nemrūd İbrāhīmi

oda atmak için mancılığa koydu. Ben bir şüretle gelüp didüm ki yâ İbrâhîm senüñ bir ‘âdetüñ vardır konuğa öküzler ve koyunlar boğazlarsın sâ’illere dağı tavarlar virürsin ol isrâfdur anları [1382] ‘ayâlüne hariç eyleyüp geleni gide[ni] cüz’î nesne ile şavmak gerekdür. Gel bu itdüğün günâha tevbe eylegil didüm. Hazret-i İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm gâzabla bakup didi ki zan iderem ki sen şeytânsın dedi. Va’l-lâhu baña bu didüklerini terik eylemekden oda atılmak sevgülidir didi. Ben eyitdüm: Saña bir naşîhat ideyim tut. Kaçan kim saña bir belâ vâki’ olsaydı digil: *Allâhümme innî estecîrûke bi melâ’iketike el- muşarrebün* digil ki ol belâdan halâş bulasın didüm. Ya’nî demek olur ki: [1383] Yâ Rabbi bu belâdan senüñ muşarreb ferîştâhlarına şğındum demek olur. Eyle diyince Hazret-i İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm eyder: Tahkîk bildüm ki şeytânsın yâ mel’ün baña emir mi idersin ki Allâhü te’âlâ celle ve ‘alâ hazretin koyup dağı mağlûka şğınam. İrak ol benden yâ mel’ün vâ’l-lâhi saña ben ebedî muñî’ olmazam dedi. Ammâ Hazret-i Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm ile kelimâtım şöyle oldu kim meğer Mūsâ bir gice deñiz kenârında bir giceyi ihyâ eylemişdi. Şabâh olduğu vaktin eydür: El- hamdü li’l-lâh ki beni kavî [1384] eyledi bu giceyi şabâha dek ihyâ eyledüm dedi. Mūsâ ‘aleyhi’s-selâma bir kurbağa eyder: Yâ Mūsâ zan iderem ki bir giceyi itmeğile ‘ucub idersin. Ben bu giceye dek üç yüz altmış yıldur ki ayağümüñ bir barmağı üzerine tırup tesbîh eyleyem yine Allâhü te’âlâ celle ve ‘alâ hazretinüñ mekrinden korğarum ki nitekim şeytân nice ‘ibâdetden sonra Hağ te’âlâ celle ve ‘alâ mekrine uğrayup mel’ün oldu dedi. Hazret-i Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm eyder: Tesbîhüñi baña öğret. [1385] Kurbağa eyder: Tesbîhim işbudur: *Sübğâne men yüsebbihu lehü fî lücci’l-bağri sübhâne men yüsebbihu lehü küllü men fi’l-arzî’l-gaffâri sübhâne men yüsebbihu lehü külle men fî rü’si’l-cibâli sübhâne men yüsebbihu lehü külle şefâkatin ve lisânin*. Şeytân-ı la’în eyder: Ben eyitdüm: Yâ Mūsâ varup Hağ te’âlâ celle ve ‘alâ hazretinden dile tevbe ide kabûl eylesün didüm. Hazret-i Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm varup Allâhü te’âlâ celle ‘azemetehü hazretinden münâcât idüp yine geldi. Eyder: Hağ te’âlâ celle ve ‘alâ hazreti [1386] buyurur ki: Baña naşîhât idesin dağı Allâhü te’âlâ celle ve ‘alâ hazretinüñ emir eyledüğün ben de saña deyü virem dedi. Ben didüm ki: Yâ Mūsâ kaçan kim namâz vakti ola hemân namâzın yarağında ol. Eğr anı ta’cîl eylemezsen saña vesveseler idüp namâzını vaktinden qoduram. Eğr sen baña gâlib olup vesvesemle memnû’ olmazsañ halkı üzerine havâle iderem seni namâzı vaktile kılmakdan meni’ eyleyler. Ve bir dağı bu ki kaçan kim bir hayra niyyet idesin ta’cîl eyle. Eğr aña te’ğîr idersen [1387] seni ol hayırdan meni’ iderem. Ve ba’zî rivâyetde ve bir dağı bu ki bir nâmahreme ‘avratile

hālī olmağıl üçüncüñüz ben olurum. Ve bir dağı bu ki toğlukda gāyet hāzer üzerine ol. Zīrā toğların a‘zāları ‘ibādet hıfzından qalır didüm. Ve ba‘zı rivayetde eyder: Ğāzab hīninde beni hātırına getür dir. Ğāzāb vaqtinde ben ādemi oğlancıklar toğ oynar gibi oynaduram dedi. Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hāzreti saña emir eyledi ki varup ādemüñ qabrine secde idesin dedi. Ben eyitdüm: [1388] Eđer cevābuñ bu olduğın bileydım saña hīç naşihāt eylemezdüm. Ben hōd aña diriken nūrı ‘āleme berik urdı ol vaqtin secde eylemedüm şimdi hōd bir çürümüş kemüğe secde mi iderim didüm. Ammā ‘İsā ile kelimātum oldur ki bir gün ‘İsā ‘aleyhi’s-selām bir yabanlıkda görüben keşiş şüretine girüp eyitdüm: *Lā ilāhe illa’l-lāh* didüm. Allāhü te‘ālāya sevgüli kelām oldu didüm. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Yā ‘adüvve’l-lāh beli Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā sevgüli kelām oldur ammā senüñ [1389] emrüñle dimezem dedi. Ben eyitdüm: Beni bildün mi? ‘İsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Bildüm yā mel‘ün. Baña eyder: Yā ‘adüvve’l-lāh qancarı gidersin? Ben eyitdüm: Mūsā ‘aleyhi’s-selām qavminden ‘ayn tã’ifesini bunca zamāndur ki alışıram baña muṭī‘ olalar idemedüm. Gine anlara çalışmağa giderem didüm. Međer Mūsā ‘aleyhi’s-selāmından soñra benī isrā’il azmışlardı. Bir tã’ife Hāq te‘ālā celle ve ‘alā hāzretinden dilediler Hāq te‘ālā celle ve ‘alā anlara yir altında yol virüp buçuq yıl sefer idüp Çin [1390] memleketinden añarı bir memlekete çıkdılar. Mūsā qavminden ol mü’mın olan tã’ife qalmışdur. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem mi‘rācdan gelirken Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām anlara uğradup Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām öninde imānların yeñilediler. Süre’-i baqarada mezkürdur. Şeyṭān-ı la‘īn didüğü anlardır. Ve dağı Yunus peygamber ‘aleyhi’s-selām qavminden ba‘zı tã’ifeyi dağı yedi yüz yıldur ki cehdi iderem anları dağı muṭī‘ idemedüm. Şimdi yine [1391] anlara giderem dedi. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām eyder: Hīç ben dağı saña muṭī‘ oldu mı şaqın yalān söyleme dedi. Eyitdüm: Ne‘am şol vaqıt kim filān dereden oruç açmaq için biraz ot derüp getürdün. Anañ uyumuş. Anañı uyarmadın sen anı yedin. Anı eyle eylemeği saña ben murād idüp emir eyledim idi didüm. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām ağladı eyder: Yā mel‘ün halkı helāk eyledüğinden saña ne var ki anların üzerine çalışup yürürsin dedi. Eyitdüm: Halkı azdurmaq [1392] baña hişşedür didüm. Yā Muḥammed sañ‘ naşihātim tamām eyledüm diyüp şeyṭān-ı ‘aleyhi’l-la‘ne çıkdı gitdi. Anı Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hāzretine şor ben ne cehennemı yaratmışımdur ne bir kimseyi ehl-i nār taqdīr eylemişımdür dedi. İmdi iy mü’mın qarındaş bu ‘azīm mübāhişden hisse al gör ki şeyṭānuñ dosutı kimdür ve düşmānı kimdür ve kendinüñ evlādınüñ kārı nedür. Ya‘nī şan‘atı nedür ve enbiyāya

naşihatinden ‘ibret al. Ve kendi mu‘arreblerden iken hased ve ‘ucub sebebiyle mel‘ün [1393] matrūd ve merdūd olduğundan sen dağı igen hāzer eyle. Tefīk Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hāzretindendir. Hikāyet olunur ki: Bir gün şeytān ‘aleyhi’l-la‘ne fir‘avn ‘aleyhi’l-la‘nenün kapusın kağıdı. Fir‘avn-ı la‘in eyder: Kimdür? Şeytān la‘in eyder: Sen tañrılık da‘vāsın idersin bilsene dedi. Fir‘avn-ı mel‘ün bildi ki şeytān-ı la‘indür. Gel beri yā mel‘ün dedi. Şeytān eyder: Aç kapuyı mel‘ün mel‘ün üzerine girsün diyüp içerü girdi. Şeytān-ı la‘in fir‘avna eyder: Yā mel‘ün cāhil ben yirde gökde ve mağribte [1394] meşriq arasında ne var idüğün bilürem yine kendümi kulluğa kabül itdüremezem. Yā cāhil sen kapudağı kimdür bilmezsin dağı nice tañrılık da‘vāsın idersin dedi. Fir‘avn eyder: Yā mel‘ün ma‘kül söyledin şu kadar cehālet ile rubūbiyyet da‘vāsın eylemek qatī hamākat ancak diyüp tırıgeldi ki vara Mūsā katında imāna gele. Şeytān la‘in eyder: Harif senün ‘aqluñ yogımış dedi. Fir‘avn eyder: Nite? Şeytān-ı la‘in eyder: Nice zamāndur ki benī isrā’ilde dürlü izālar [1395] eyledün. Nice evlādların qatıl eyledin şimdi sen Mūsāya tābi‘ olıcağ? Gelürler senden Mūsāya şikāyet iderler. Dağı Mūsā senden anların haqqın alı virmese olmaz. Eyleye sen bāzāra girmiş dilkiye ve hengāmeye girmiş köpeğe döndürürler dedi. Fir‘avn dağı çökdi oturdı düşdi. Eyder: Yā şeytān ‘aceb dünyāda Haq te‘ālā celle ve ‘alānuñ kullarında senünle benden mel‘ün qulı var mı ola dedi. Şeytān-ı la‘in eyder: Belī hāsīd senden de benden de mel‘ündür dedi. [1396] Fir‘avn eyder: Nite? Şeytān eyder: Benim gāyetde muṭī‘ dosutum vardur. Hiç bir kerre benim emrimden ve rızāmdan taşra olmamışdur. Bir gün aña didüm ki: Sen beni ziyāde hoşnūd eyledin. Gel benden bir hācet dile didüm. Hāsūd qarındaşım eyder: Komşumuñ bir öküzü vardur anı baña öldür dedi. Ben eytdüm: Eđer ben öldürmeğe qādir olaydım dünyāda hiç bir nesne qomazdım hep helāk eylerdim didüm. Ammā gel saña bir nice öküz vireyim didüm. Hāsīd qarındaşım eyder: Baña cihānuñ [1397] öküzün virseñ dağı rāzī olmazam dağı komşumuñ öküzün öldürmezseñ dedi. Ben şeytānlığıca qonşuñuñ öküzüğüñ öldürmeğe qoduram. Ol rāzī olmaz bildüm ki hāsūd senden de benden de mel‘ünmiş dedi. Nitekim Hāzret-i Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *El-ḥasūdu lā yesūd*. Ya‘nī demek olur ki: Hāsūd aşşı itmez belki ziyān eyler. ‘Azizler hāsūdun mişli şu ki benzer şöyle teşbih eyler ki meşelā bir kimsenün bir düşmānı vardı. Görseydi kim düşmānı bir yirde [1398] yatır. Bu kimse bir taş ile haşmını öldürmek için atınca bu taş bir nesneye taqınup gerinse şıçradı kendünüñ bir gözine toqınup çıkardı. Bu kimsenün gāzabı dağı ziyāde oldı bir taş dağı atdı. Ol dağı gerisine şıçradı bir gözün dağı çıkardı.

Ġazabı daħı ziyāde oldı ħaşmı tarafına bir taş daħı atınca gine ol taş gerisine dönüp gine kendine tokunup başın tartağan eyledi. Ĥikāyet olunur ki: Bir pādişāhuñ bir muqarreb kimsesi var idi. Ol kimseye bir ħasūd [1399] ħasedi gālib olmışdı. Bir gün bu ħāsıd vardı pādişāha eyder: Ol muqarreb kimse ki sen aña dürlü raġbet idersin ol kimse seni ancaġ aġzı koġar diyü zem ider ħalka. Eġer baña inanmazsan yanıña yakın getürüp civilder gibi ol eġer burnın aġzın eliyle tatarsa baña inan. Ve elin aġzına burnına tıtmaz ise baña inanma dedi. Fi'l-hāl varup bu ħasūd ile ħased ile ol muqarreb kimseyi da'vet idüp buña ta'ām yedirüp soñra vāfir soġan şarmışaġ virdi ve daħı sâ'ir nekim bunların gibi aġzın koġudur nesne var ise [1400] ziyāde teklif ve minnet idüp buña ta'ām arasında yedirirdi. Çünkü bu muqarreb kimesne pādişāha vardı. Pādişāh kışşayı tecrübe için yanına çağırup daħı aġzından çepel rāyiħa koġmasun diyü elin aġzına burnına tıtdı. Pādişāh i'tikād eyledi kim mesāvī gerçek ola. Meġer kim pādişāh bir memleketde beġlerden bir kimseye bir mektüb yazup mühürleyüp bu ħaş ħerifi anda gönderdi. Meġer pādişāhuñ 'ādeti imiş ki bir kimseye bir nesne in'ām [1401] eylemeli olsa bir mektübile bir taraftaġı 'āmiline ya'nı beġine gönderirdi. Meġer kim pādişāhuñ mektübında irsāl eyledüğüm adama şu kadar māl ve iħsān eyledüm viresiz diyü ħüküm iderdi. Pes pādişāh bu muqarrebbe ħışım eyledi lākin izhār eylemeyüp bir yir beġine mektüb yazdı kim ħāmilü'l-ħurūf irsāl olundu. Bir sa'āti ikiye irişdirüp başın kesüp baña gönderesin dedi. Mektübı ol muqarreb kimseye virdiler. Pādişāh saña bu kadar nesne iħsān eyledi. Bu mektüb [1402] filān beġüñ eline varup saña şu kadar nesne virsün diyü. Ol kimesne mektübı eline alup taşra çıġduġı gibi ħasūd qarşuya çıka geldi. Bu kimesne eyder: Pādişāh baña bu kadar şu kadar nesne iħsān eyledi. Falan yer beġine şu mektübı iledürüm baña nesne vire. Bu ħasūd ol kimesneye yalvardı yaġardı. Mektübı bu kimseden alup ol emir olunan vilāyete ilġar idüp vardı. Mektübı ol vilāyet beġine şunu virdüġi gibi alup açup mektübı okuyup mektübı [1403] ileten ħerife dedi kim pādişāh mektübda emir eylemiş kim mektüb ileten adamuñ başın kesüp baña gönderesin demiş. İmdi senüñ başın kesüp pādişāha gönderem dedi. Ĥasūd eyder: Bu mektüb benim deġildür bir āħir kimsenüñdür. Şabır eyle varup mektübı şāhibine götüreyim dedi. Nice kerre söyledi çāre olmadı. Beġ eyder: Pādişāhuñ emri red olmaz ve cevābı şıyılmaz diyüp ħasūdun başın kesüp pādişāha gönderdi. Getürüp başı pādişāhuñ önüne ħodılar. Pādişāh [1404] başa baġınca eyder: Ben bunu emir eylememişdüm. Bunu kim getürdi demişken ol muqarreb ħaşakī çıġageldi. Pādişāh eyder: Ĥanı mektüb neyledin? Eyder ħaşakī bu başın şāhibi yalvarı yaġarı elimden [aldı] dedi. Pādişāh eyder: Pes sen filān

vaqtin benüm qatımda eliñi ağızına qoğuğuna sebep ne idi dedi. Bu haşakı eyder: Bu başın şahıbi olan kimse beni da' vet idüp baña şoğan şarımşak ve ağız qoğar nesneler yedürmişdi. Ağızım qoğup saña yetişüp [1405] seni incidmesün diyü elim ağızıma tutardum deyü cevāb eyledi. Pādiřāh bildi kim řasūd şasedi başına uğradı. Bildiler ol bař şahıbi kimse şased ile helākin qaşıd eylemiş imiř. Qaşdı şanası kendi başına uğrayup helāk olmiş. İmdi añlađıl ki şased kişiye ne fā'ide idermiş. řeytān şased ne dereceden ne derekeye itdüriserdir. Ğayrı řasūdların řāli andan ırak değildür. Biz yine aşıl sözümize geledüm. [1406] Mařsūd oldu ki řeytānuñ mekirlerinden beyān eyleyüp andan taşzır eylemekdür. Mu'avvezeteyn süresinde ba'zı tefsirde eyder: řeytānuñ bir oğlı var idi vesvās dirlerdi. Bir gün řavvā anaya řeytān la'ın gelüp eyder: Biraz vaqıt senüñ yanında tursun ben bir yere varup gelince dedi. řavvā ana vesvāsı alup yanında oturdı qodı. Ođlan oturup oynarken şazret-i Ādem 'aleyhi's-selām çıkağeldi. Eyder: řol oğlan nedür dedi? řavvā ana kışşayı [1407] şaber virdi. şazret-i Ādem 'aleyhi's-selām eyder: Bu dūřmānuñ oğlanın neye alursun dedi. řavvā ana eyder: Ođlancuđdur ne ziyānı vardur dedi. Ādem 'aleyhi's-selām eyder: Babasın bilmez misin başımuza ne getürdi neler işledi dedi. Hiç bundan şayır mı gele şanursın diyüp oğlanı ortasından iki biçdi dağı bir nımesin miħa bir nımesin bir miħa ařa qodı. Dağı kendi mařlaħatına gitdi. řeytān-ı la'ın gelüp vesvās diyü qağırdı. qağırınca iki nıme bir araya [1408] gelüp yına sađ olup lebbeyk dedi. řeytān la'ın yine řavvāya oğlancuğı al diyüp yalvarı yağarı qabül eyletdi. Yine Ādem 'aleyhi's-selām geldi. Görseydi kim oğlan yine dirilmiş oturur. Biraz řavvāya söyledüğünden řoñra tursun vesvāsı oda yağdı külin yele şavurdı. Dağı mařlaħatına gitdi. řeytān-ı la'ın yine gelüp yā vesvās dedi. Kül her tarağdan devşürüldi gelüp yine şağalup lebbeyk dedi. řeytān-ı la'ın yine řavvāya minnetile oğlancuğı qabül [1409] itdürdi. Yine Ādem 'aleyhi's-selām gelüp görse kim oğlan yine dirilmiş oturur. Ādem 'aleyhi's-selām bu kerre hay benim de murādım vesvāsı řiře şancup çevirme kebāb eyleyüp řavvā ile yediler. řeytān-ı la'ın vesvās diyü qağırınca Ādem ile řavvānuñ qarınları içinden lebbeyk diyüp cevāb virdi. řeytān-ı la'ın eyder: İşte benim de murādım böyle idi. İmdi benim cānım ođul qoma řeytānı sen içerdüden ben taşradan yürüyiş idelüm hā dedi. Ol [1410] vaqıtden beri Ādem neslinden vesvās gitmemişdür. Tā kıyāmete değin içerdüden taşradan gice gündüz uyur uyanık izlāl eylerler. Murādları oldur ki kendüleri gibi imānsız qoyup cehennemde bile yoldaş olalar diyü sa'y iderler. řađ te'alā celle ve 'alā qur'an-ı 'aźimde buyurdi: *Yüsebbitu'l-lāhü'l-lezine āmenü bi'l-qavli'řābiti fi'l-ħayāti'd-dünyā ve fi'l-āhireti*

didüğü kavlinde ehl-i tefsîr eyitmîşler: Bir kimse hâlet-i nez' a irişse şeytân-ı la'în evlâdile bu hastanuñ üzerine gelür. [1411] Kimi atası kimi anası kimi qarındaşları kimi akrâbaları şüretine girüp gelürler. Ammâ cühüd şüretinde cühüd libâsları ile gelürler. Bu hastaya cân acısı vaqtinde eyderler: Bizi bildin mi dirler. Ol eyder: Bildüm atam abam evlâdım akrabâm qarındaşlarımsız. Ammâ siz hod müslimân idiñüz niçin cühüd olduñuz dir. Anlar eyderler ki hiç diseek olmaya biz dağı sencileyin hâleti nezi' de iken geçmişlerimiz hep bu şüretile bu libâsile gelüp bizi toğrı yola da'vet [1412] eylediler. İmdi biz dağı saña geldük oğul qaradaş hağ dîn cühüd dîni imiş dağı sencileyin cân acısına düşmişdük ki 'âkıbet cühüd dînine girmedükçe kurtulmadık. Gel imdi sen dağı Muhammed dîninden çık rücü' eyle cühüd dînine gir ki bu belâdan ve bu zahmetlerden halâş bulasın dirler. Niceler cân acısından hâlet-i nez' inüñ şiddetinden kurtulmağ için kaşdile cühüd olup islâmdan çıkar. Dağı ne' üzubi'l-lâh. Şeytân gelüp şüretine girüp eyder: Yâ mel' ün [1413] ben hod mel' ün oldumdı. Niçün sen baña uyarsın sen dağı mel' ün oldun diyüp gelip talar gibi harradağ yüzine yapışup imânını kavrayup kaçır. Ve ba' zılar hâlet-i nezi' de şeytân eyle diyince eyderler: Hâşâ kim Muhammed 'aleyhi's-selâm yalan ola ve dîni bâtıl ola. Siz şeytansız yürin gidin bire mel' ünlar diyüp red iderler. Şeytân gine ata ana evlâd ihvân şüretine girüp kâfirler libasına girüp eyderler ki: İy oğul iy qarındaş eyü [1414] vardın ol saña gelen şeyâtinler olduğın bilüp añladuñ red eyledüñ imânını kurtardın gel imdi hağ dîn 'İsâ dînidür. Şimdi 'İsâ dağı sağdur Muhammed hod ölmüşdür saña ne fâ'idesi olur. 'İsâ diridür bize yardım ider ve biz dağı geçmişlerimizün telkînile kurtulduğ gel sen dağı naşrânî ol diyeler. Niceler evvelde kâfir olmamışken bunda kâfir olur. Ne' üzubi'l-lâh. Ve ba' zılarına eyderler: Hâşâ ve kellâ Muhammed 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmuñ dîni bâtıl ola siz şeytansınız ancağ diyüp red ideler. [1415] Anlar diyeler biz şeyâtin değilüz hay oğul qarındaş dirken Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm yetişüp gelüp şeyâtini tağıdup eyder: Eyü vardın şeyâtinüñ emrine tâbi' olmadın dîn Muhammed 'aleyhi's-selâm dînidür anuñ üzerine berik tır diyüp islâm telkînin eyleyüp imânile giderler dir. *Allâhümme yessir lenâ el-ğatime bi'l-îmâni âmîn yâ mu'în*. Hâttâ ba' zı kimseler ki kabrine varup münkir ve nekir su'âl idüp men rabbüke dirken şeytân münkirin ve nekirin ardına siñüp dağı kabirdağı kimseye şeytân [1416] kendi kendine elile eyder: Ene rabbüke diyüp işâret ider beni göster deyü. Câhiller dağı şeytâna 'amel idüp eyderler kim rabbüm dağı şol arduñuzda tırandur dirler imiş. Ne' üzubi'l-lâhi min şerri şeytân 'aleyhi'l-la'ne. İmdi fikir eylegil ki şeytân-ı la'în âdem oğlanı insânı imânsız komağ için nereye dek

sürer imiş sen dağı karımıñı añlagil ki kaçdı nedür. Eđer sende ĩmān ğayreti var ise kuşađuñı merdānerek kuşan ğāfil baş terkidedür dimişler. [1417] Meşelā bir kimesnesiz nesne ki rızqına uğrı gelüp yā ekinine tavar girer ol kimsenüñ gözüne uyku girmez ziyānlu olam diyü. İmdi bundan ulu muşĭbet nice ola ki ĩmānuñı dūşmāna yağmaladup dağı Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ğazretinden ırak ve cennetden mađrūm enbiyādan evliyādan dūr olup cehennem içlerinde ilandan ve çıyandan ve ‘aķrebden ve arıslandan ve kaplandan kelib-i cađĭimde zaķķūm içinde bir zencĭrūñ bir ucu senüñ boynında bir ucu şeytān-ı la‘ĭn boyunında olup [1418] dürlü dürlü cezālar görüp her birisi saña bir dürlü cezā idüp odlar içinde yana durur olasıñ didi. Senüñ bedenüñ bu ‘azāblarda iken cennetdekileri görsen kim dürlü dürlü ni‘metler içinde mün‘am. Dağı beter cānı ki ğasret odı dūşüp yaķa bedenüñ cehennem ‘azābın çeke cānuñ Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ğazretinden ve na‘im cennetden ve ğurb-u ehlu’l-lāhdan fūrkat ğasretine yana ne‘üzübi’l-lāh şümme ne‘üzübi’l-lāh. *Rabbenā ğulūbenā ‘alā dĭnike yā Allāh. Rabbenā sebbit* [1419] *ğulūbenā ‘alā dĭnike yā Allāh. Rabbenā ğulūbenā ‘alā dĭnike yā Allāh ve tā‘atike yā Allāh.* ‘Azĭzler eyder: Cān meşelā bir şultāndır ĩmān anuñ ğazĭnesidür. Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ğazreti ol ğazĭneyi zabit olınmaķ için ol sultānuñ üzerine ferāyız ya‘nĭ namāz ve zekāt ve oruğ ve ğac iç ğişār yapıdı. Ve vācibātı orta ğişār eyledi. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem sūnnetini taşra ğişār eyledi yapıdı. Ve meşāyiğ dağı edeb tarĭķına ğandaķ ğazdı [1420] ve ol sultānuñ dūşmānı ve ğazĭnelerinüñ ğarāmisi şeytāndur. Şehvete ğazāb ğıkıd ğased kibir riyā ve ‘ucub ve ğubb-u dūnyā ve ğubb-u ğāh ve ğubb-u riyāset vesā’ir şĭfāt-ı zemĭme ol ğişāruñ şeytān ğapuları girecek ğapulardır. Ol ğapuları yapmaķ gerek andan ğandaķ ve ğişārları zabit eylemek gerek ve şeytān ve ‘askeri ne vechile ve ne yirlerden ve ne vaķit yūriyiş iderler bilmek gerek. Ve anuñ yaraķlarına ğalkānlar nedür bilmek gerek ve aña top vesā’ir ālet-i ğarĭb ki anuñla şeytān ve ‘askeri [1421] şınacaķdur ol nedür bilmek gerek. Tā ki hezĭmetinden ve terāşından emĭn oluna. Bu bābuñ tafşĭli bu maķāma şığmaz. Lākin meķāyid şeytān olandan beri mezkūrāta diķķatile nażar idersen icmāle vāķıf olasıñ inşā’allāhu te‘ālā. Ve eđer tafşĭlin murād iderseñiz İğyā’-ı ‘Ulūmda ‘Acāyib-i ğulūb ve Riyāzet-i Nefis ve Kesr-i Şehveteyn kitāblarına ve Minhācu’l-‘Ābidinde aķsām-ı ğavātirā nażar idesiz. Ve bi’l-cümle Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ğazretinüñ ğapusunda şeytānuñ mişlĭ bir şāğib-devlet ğapusunda bir kelib-i [1422] ‘aķūra beñzer. Tālib-i ğaķ olan mü’mĭnlere ol sāğib-devlet dergāhına ba‘zĭ murdār için varmaķ isteyenlere bu kelib-i ‘aķūra bu varmaķ isteyenleri ‘uķrā idüp varmağa ğomaz. İmdi ğĭle oldur ki

şâhib-dergâha meded diyessin tâ ki kelib meni' idüp seni çapısına ve çatına yakın ilede. Ve eğer saña çalacak olursa işüñ düşvâr olur. Lâkin ba'zı ehlu'l-lâh eyder: Şeytânüñ hîlesin vesvesesin defi' eylemek de tarîk-i mücâhede ve şeytânile muhârebedür dirler. [1423] İmâm-ı Ğazâlî rahmetu'l-lâhi 'aleyh eyder: Benim çatımda tarîk-i a' del ve vech-i ahsen oldur ki hem isti'âze ve hem mücâhede ve muhârebe ola ya'nî evvel emirde şeytândan ve şerrinden ve vesvesesinden ve hîlesinden Haç te'âlâ celle ve 'alâ hazretine şükür hamid idesin. Ve eğer defi' itmeyecek olursa bilesin ki Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ tarafından imtiyhândur tâ ki göre emru'l-lâhda kuvvetini ve mücâhidede şıdkını ve belâda şabrını ne derecededür. Nitekim [1424] ehl-i islâm üzerine küffârı havâle eyledi. Gine hikmet ehl-i islâmı imtiyhandı tâ göre ki dînde ve şebâtta ve cehâde kuvvet ve meşâk muhârebede meşâ'ireleri ne mertebededür. Çale'l-lâhu te'âlâ: *Ve li ya'leme'l-lezîne âmenû ve yetehhize minküm şühedâ'e*. Ve çale'l-lâhu te'âlâ: *Em hasibtüm en tedhulü'l-cennete ve lemmâ ya'lemi'l-lâhü'l-lezîne câhedû minküm ve ya'leme's-şâbirîn*. Eğerçi kim Haç te'âlâ celle ve 'alâ kâfiri müslimân üzerine havâle olmak defi' eylemeğe kâdirdür. Lâkin musellaç eylediği imtiyhândur. Yine ancılayın ehl-i riyâzet dağı [1425] şeytân iğvâsından meni' eylemeğe kâdirdür. Lâkin musellaç eylediği imtiyhândur tâ kim mücâhedelerine ve muşâbirlerine göre derecât ve çurb-ı hâşıl ola. Nitekim cihâd-ı şürîde çazâ ve şühedâ şevâbları ve derecâtları hâşıl olurdu. Çün ki bildük şeytân 'aleyhi'l-la'nenüñ şerrinden halâş olmakda tarîk-ı isti'âzeden sonra muhârebedür. İmdi bil ki şeytânile muhârebe üç vechi üzerinedir. Evvel vechi oldur ki bilesin mekirleri ve telbîsleri ne çadar ve tevcih iledür tâ ki [1426] gelecek yolları ve girecek yirleri bilinmiş uğrı gibi kaçır ola. İkinci vechi oldur ki vesvesenüñ def'ine çalbiñi müte'allik eylemeyesin. Meşelâ şeytân bir üreğen kelib gibidür. Sen anuñ ürmeğini defi' eylemeğe meşğül olasın oldukça şergil olur hemân iltifât eyleme kim sâkin ola. Üçüncü vecih oldur ki çikru'l-lâha meşğül olasın. Çale Rasûla'l-lâh şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: *İnne çikre'l-lâhi fî cenbi's-şeytâni kâlâkileti fî cenbi ibn-i âdem*. Eğer bildünse ki şeytânüñ [1427] çarârından halâş bulmanuñ tarîkı biri devâm-ı çikirdür şerâyit-ı meşâyih üzerine. Beyit: *Şumtu cû' seher 'uzlet çikrü be-devâm*. *Tâ tamâmânı çihânzâ be çüzerkârı tamâm*. İkinci 'adem-i iltifâtdur. Meşeldür ki yekşâfî sağır âsikât ider dirler. Bu 'adem-i iltifât dağı maçâm-ı çalib ehline müyesserdür. Nitekim Haç te'âlâ celle ve 'alâ buyurur ki: *İnne'l-lezîne etteçav izâ messehüm çâ'ifün mine's-şeytâni teçekkerû efe'izâhüm müyşirün*. Dimek olur ki: Ehl-i taçvâya kaçan kim bir kimseye şeytândan ba'zı çâ'ifeye vesvese

virmeğiçün albine [1428] yapışsaydı ehl-i tavā önlerini dirüp fi'l-hāl şeytān girirler ya' nī fi'l-hāl şeytān vesvesesin bilüp anı 'adem-i iltifātile yā ayrı vechile defi' iderler. avlühü te'ālā: *Ve ihvānühüm yemüddūnehüm fi'l-ayyi sūmme lā yūşirūn*. Şeytān arındaşlarını ya' nī ehl-i tavā olmayan şırdaşlarını efkār-ı fāsıdeye ve umūr-u bātıl mülāhazasına çeker alur gider. Andan sonra anlar daı fikr-i fāsideden ve māl-i hūlyā'-i bātıldan kesilmezler. Ya' nī ekşer evkātta hālleri budur. Ammā üçüncü vecih ki [1429] mekirlerinden ve hīlelerinden bilmekdür. Ol daı ehl-i zühde ve aşāb-ı riyāzete daı müyesserdür. Evvel bilmek gerekdür şeytānuñ iki dürlü yolu vardır. Biri vesvese arīı ve biri daı mekir ve hīle arīı. Vesvesenüñ meşeli aña beñzer ki görünmez yirden bir hırsızın oı üzerine kendisini gözlemekte. Sen andan āfilsin ol senden āfil deil. Ya' nī ne kendi görünür ne urduına görünür ki alka ne yepinesin. Sen aña görünürsin ol saña görünmez. Sen ayra meşgūlsın ol [1430] senden ayra meşgūl deildir. Sen anı unudursın ol seni unudmaz. Hūşūşā nefsi-i hevā daı aña mu'āvindürler. Ve daı mekirlerinüñ ve hīlelerinüñ meşeli şol tuzāa beñzer ki āyetde mafī' ola. Evvel bilgil ki şeytānuñ mekri ve hīlesi yedi vecih üzerinedir. Evvel terk-i ā'at içün envā'-ı telbisler zāhir eylerler. Eđer defi' idesin. İkinci te'hīr gösterir mekirler eyler. Üçüncü meni' idesin ta' cīl eyler itdürüp 'ibādeti tayīrler eyler. Dördüncü eđer red [1431] idersen 'ibādeti tamām ri'āyetile ve te'ennī ile eyledür. Riyā itdürür ifsād eyler. Ve beşinci eđer riyā red idüp ihlāş üzre idesin 'ucub virüp izlāl eyler. Ve altıncı eđer 'ucubı albinden ıkarsan 'ibādeti mafī' eyle hālī mutālī' olmasun diyü ihlāş şüretinde riyā ve şirk-i hafī tezvīç eyleyüp ibtāller eyler. Zīrā 'ibādeti hālī için eylemekden hālīdan açırmak daı eşeddür. Yedinci isti'āze idüp muzaffer olasın. Sā'ādet ve şeqāvet ezeli'dür. 'İbādetüñ [1432] fā'idesi ve ma'şiyetüñ zararı yodur. Kitāb-ı ezeli müteayyir diyü tedekıklar eylerler ki *ve 'ale'l-'ubūdiyyeti ve 'ale'l-lāhi'r-rübūbiyyeti i' mālū külle müyessirin limā hūlialehü fe inne ramete'l-lāhi arībün mine'l-musinīne*. aşlarla recim idecek olursan Allāhü te'ālā celle ve 'alā hāzreti saña lūūflar ve ihsānlar ve iclāller eyler. Çünkü şeytānuñ arīı mekir ve hīlesin bildin ise arī-i vesveseyi daı bilmek gerek. Evvel anı bil ki albe gelen hāıra dörüt dürlüdür. Biri oldur ki şeytān [1433] sebebile gele aña vesvese dirler. İkinci oldur ki nefsi sebile ya' nī abī'atini mutezāsı üzerine gele aña hevā iderler. Üçüncü melek sebebile gelür aña ilhām dirler. Dördüncü oldur ki kimse sebebsiz ibtidā'en Hā te'ālā celle ve 'alā yaradur aña hāıra dirler mula dirler. Andan sonra yine bilgil ki ol hāıra ki Allāhü te'ālā celle ve 'alā arāfından ol ekşeriyyā haberdür

ikrāmen nederetlü şer dağı olur imtiḥānen. Ve şol ḥāṭıra ki melek sebeble olur ol elbetde ḥayır olur. Ve şol ḥāṭırā ki [1434] nefsi muḳtezāsıdır ki aña hevā dirler. Ekşer ehlu'l-lāh kıtında ol şer olur yā ḥayır olmaz nesnedür. Lākin ba'zı selef menākibinden añlanur ki nefis ba'zı ḥayır murād ider imiş 'aḳıbetini bir şer yā bir ḥayırsız nesneye yetirmeğiçün. Ve şol ḥāṭırā ki şeytāndandır ekşer aḥvāle şürür ammā ba'zı ḥayır dağı da'vet eyler 'aḳıbet bir şerre yetiştürmek için. İmdi eyle olsa üç dürlü ma'rifete muḥtāç olundu. Evvel oldur ki ḥāṭıra ḥayır mıdır şer midür. [1435] bilevüz. İkinci oldur ki şer ibtidā'ı midür şeytānı midür yāḥūd nefsanı midür bilevüz. Üçüncü oldur ki ḥayır ibtidā'ı midür ilhāmı midür yā şeytāni midür yāḥūd nefsanı midür bilevüz. Ammā evvelki ma'rifetüñ ḥayırla şer farkıdır ol dörüt vechile. Ma'lūm olur ve vech-i evvel oldur ki ḳalbüne gelen ḥāṭırayı şer'a taṭbīḳ idesin. Eđer şer'a uyarsa ḥayırdur. Eđer şariḥ şer'a uymazsa yā şübhe ise yā ruḥşat ise şerdür. Vech-i şanı oldur ki çünki şer'a taṭbīḳile bilindi iḳtidāya i'tibār [1436] idevüz. Eđer ol ḳalbüne gelen ḥāṭırayı fi'le getürseñ şuleḥāya iḳtidā bulunursa ḥayırdur. Ve eđer füsekāya ittibā'ı bulunursa şerdür. Meşelā ekl-ü ḥaşış gibi vech-i şeliş oldur ki ol ḥāṭırayı nefsüne 'arız eylegil. Eđer bi't-ṭabi' nefret iderse ḥayırdur. Ve eđer Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā 'azābından ve 'iḳābından yā melāmeti fesādından nāsdan yā siyāset-i mülükden ve ḥükkāmdan ḳorḳup nefret iderse şerdür. Vech-i rābi' oldur ki ḥāṭıra idindüğüñ nesneye nefsüñ meyil eyler olsa ammā [1437] şevāb murād idinüp meyil eylerse ḥayırdur. Ve eđer bi't-ṭabi' meyil eylerse şerdür. İkinci ma'rifet oldur ki şürür farkıdır. Aña üç vechile i'tibār eylegil. Eđer ol şer olan ḥāṭıra ḳalibde maḥḳūm ise Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā tarafındadır yāḥūd nefsi hevāsıdır. Lākin nefsi ḥāṭırāsı ḡāyet aş'abdur. Ve eđer mütereddid ve muḫtarib ise şeytāndandır. İ'tibār-ı şanı oldur ki ve eđer şer olan ḥāṭırayı bir günāh işledüğünden soñra ḳalbe düşdi ise Ḥaḳ te'ālā [1438] celle ve 'alā tarafındandır. Ḳavlühü te'ālā: *Kellā bel rāne 'alā ḳulūbihim mā kānū yeksibūn*. Ve eđer ol ḥāṭıra günāh 'aḳabince vāḳi' olmayup ibtidā vāḳi' ise şeytāndandır. Ve i'tibār-ı şaliş oldur ki ol şer ḥāṭıra zıḳru'l-lāh ile za'if olmazsa nefisendür. Ve eđer za'if olursa şeytāndandır. Ma'rifet-i şaliş oldur ki ḥayırlar farkıdır aña dağı üç cihetile naḫar oluna. Eđer ol ḥayır olan ḥāṭıra ḳalibde maḥḳūm ise Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḳabilindendür. [1439] Eđer mütereddid ise melekendür. Naḫar-ı şanı oldur ki eđer ol ḥayır ḥāṭıra ṭā'at 'aḳabince vāḳi' oldısa ḡālibā Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā tarafındandır. Ḳāle'l-lāhu tebareke ve te'ālā: *Ve'l-lezīne cāhedū finā lenehdiyennehüm sübülenā*. Ve dağı ḥayr-ı ibtidā'ı ise melekendür. Naḫar-ı şaliş oldur ki eđer ol ḥāṭıra üşül-ü dінде ve a'māl-i bāṭında ise

Allāhü te‘ālā tarafındandır. Ve eğer fūru‘da ve ‘amel-i zāhiredede ise melekdendir. Ve Ammā hāṭıra’-i ḥayır şeytān didüğümüz ol dörüt ṭarīķile [1440] bilinür. Ṭarīķ-i evvel oldur ki anda feraḥlık ve ḥiffet ola ḥaşyet ve vaķar olmaya. Ṭarīķ-i şānī oldur ki anda ‘acele ile te’ennī olmaya. Lākin beş yirde ta‘cīl şeytāndan deĝildir. Bir bālīga kıızı nikāḥ eylemekde bir daḥı deyin edāsında bir daḥı meyyit defninde bir daḥı konuḥ ziyāfetinde bir daḥı günāha tevbe eylemekde. Ṭarīķ-i şālīş oldur ki anda emin ve ḥavif olmaya. Ṭarīķ-i rābi‘ oldur ki anuñ ‘ākıbetinde başıret olmaya. A‘mā ola ya‘nī uḥrevī fikir olunmaya. [1441] İmdi yā aḥī eğer dīn ĝayreti var ise başıret gözile nażār eylegil. Düşmānıñı yaḥşī ṭanı key ḥazer eyle kim şeytān bir ‘adüvdür ki kendine dosut olanları helāk eylemeĝe sa‘y eyler. Sen ki ‘ibādet tutduñ. Ke’ennehü şeytān ‘adāvetine silāḥa girüp merdāne kuşandın. Hem cünün şeytān daḥı eşedd-ü ‘adāvetile ve ba‘zu ḥışmile kuşanup kalkmışdır. Ḳavlüḥü te‘ālā: *E’s-şeytāne leküm ‘adüvvün fe’tteḥizühü ‘adüvven*. Beyit: Sen ki düşmān yüzine oḥ atduñ [1442] ḥazer eyle ammā cebbe atarṭuñ. *Va’l-lāhu’l-muvāfiķ ve ileyhi’l-me’āb*. Bu nażarı eyle gerek bu ‘ālem ḥalkını şeytān kimi şehvetile kimi ĝazabile kimi sā’ir ef‘āl-i ḳabīḥa ve şıĝāt-i zemīme ile ve dürlü ve vesveseler uķīle ve mekirler ve telbīsler ṭuzaĝile necis şayd u zabt eylemişdür. Ve geçmiş enbiyā ve evliyāya uyanlar uyanmışdır. Ve niceleri meşelā Bel‘āmi yā ‘Uvirā ber Şayḥā-yı Zāhid ve ĝayrı ulular bunlar gibi ki imānsız gidermişdür. Ne‘üzübi’l-lāh. İmdi kişiyeye lāyık oldur ki hemān [1443] enā’e’l-leyli ve eṭrāfe’n-nehāri şeytāndan Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘ālā ḥazretine isti‘āze eyleye ve hem ṭarīķ-i muḥārebede merdāne duruşa. Ümīddür ki Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘ālā ḥazreti anuñ şerrinden ḥıfız eyleye yā anuñ işledüĝi ma‘şiyeti ‘afiv eyleye. Me‘ālim-i Tenzilde ve Kütüb-ü Eḥādīşde Şıḥāḥda rivāyet ider. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem Ebü Hureyre rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü ba‘zı māl üzerine ḥafız ḳomışdı. Ve ba‘zı rivāyetde Eyyübü Enşārī rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü ḳomışdı dir. [1444] Uĝrı gelüp ṭa‘āmı uĝurlarken Ebü Hureyre rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü uĝrıyı ṭıtdı. Uĝrı ehl-i ‘ayālim diyü yalvardı yaķardı. Ebü Hureyre rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü şalı virdi ḳurtuldu. Üç giceye deĝin dā’im böyle vāķi‘ oldı. ‘Āķıbet Ebü Hureyre rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü berik yapışdı ki Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ḥazretine ilete. Uĝrı eyder: Gel saña bir nesne öĝredeyim. Her gice āyete’l-kürsī oḳuyup yatacaḳ olursan Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘ālā ṭarafından seni ḥāfızlar [1445] ḥıfız ideler saña daḥı şeytān yaķın olmaya. Şabāḥ Ebü Hureyre rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve selleme vardı. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Yā Ebā Ḥureyre esīriñle ne eyledüñ? Ebü

Hureyre ražiya'l-lāhu te'ālā 'anhü kışşayı haber virdi. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Ol uğrın şeytandır kezzābdur. Ammā saña didüğü gerçektür dedi. Ya'nī āyete'l-kürsī hāşiyyeti çokdur haqdur dedi. Keşşāfda eyder: Rasülü ekrem şalla'l-lāhu [1446] te'ālā 'aleyhi ve sellem hazretinden rivāyet olunur ki: Bir evde āyete'l-kürsī okunsa ol eve kırık gün şeytān hicret ide girmeye. Ve dağı kırık gece sāhir ve sāhire girmeye. Yā 'Alī āyete'l-kürsīyi evlādına ve ehline ve çevre koñşularına ta'līm eyle. Qur'ānda bundan ulu āyet inmemişdür dedi. Ve İmām-ı Ebu'l-leyş rahmetu'l-lāhi 'aleyh eyder: İki şeytān bir kimseyi izlāl eylemeğe varmışlardı. Birisi ilerü varup ağızına kulağ urup yine geldi. Eyder: Bu kiři uyuduğı vaqtin [1447] a'rāf süresinde *inne rabbeküm āyetini inne rahmete'l-lāhi qarībün mine'l-muhsinīn* varınca okuyup yatmış dedi. Dağı varup kulağ urup geldi. Eyder: Öyle imiş yürü gidelüm dedi. Dutub gitdiler. İhlāş-u Hālişde eyder: Zübeyr ibn-i 'Avām Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider eyder: Bir kimse ki şabāh āhirinde ve ağşam evvelinde okusa *bismi'l-lāhi'r-rahmāni'r-rahīm bismi'l-lāhi zi's-şāni'l-'azīmi'l-bürhān-ı sedīdü's-sultāni māşā'allāhu* [1448] *kene e'üzü bi'l-lāhi mine's-şeytāni'r-racīm* diseydi Hağ te'ālā celle ve 'alā hazreti ol kimseyi şeytāndan ve şeytān 'askerinden hıfız eyleye dedi. Ve dağı bir kimseye hemm-i ğam irişmiş olsa dağı *Allāhü rabbi ve lā nüşrike bihi şey'en* diseydi Hağ te'ālā celle ve 'alā hazreti izāyı ve muzāyıkayı ve şiddeti ve fağrı giderir dir. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimesne meclisden kalıkdığı vaqt üç kerre *sübḥāneke'l-lāhümme ve bi ḥamdike ve eşhedü en lā ilāhe illā ente* [1449] *estāğfirüke etübi ileyke* diseydi günāh meclisi ise de yarlıgana. Ve eđer ṭā't meclisi ise mühür ola şeytān yağma eylemeye dir. Kāle Rasülü'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Mā te'avvez'l-mu'avvizüne bi mişli'l-mu'avvezeyni*. 'An Enes bin Mālik ražiya'l-lāhu te'ālā 'anhü Kāle Rasülü'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Mā lem te'aze eḥādün mine's-şeytāni fī yevmin vāhidin 'aşera merrātin illā vekkele'l-lāhü bihi melāken yeṭridü 'anhü's-şeytānü kemā yeṭrudü'r-racülü ğarībete illā bel min ḥavzihī* [1450] Kāle'llāhu tebāreke ve te'ālā: *Hüzü'l-'afve ve 'mür bi'l-ma'rūfi ve e'riż 'ani'l-cāhilīne ve emmā yenzeğanneke mine's-şeytāni nez'un fe's-te'iz bi'l-lāhi innehü hüve's-semī'u'l-'alīm inne'l-lezīne etteḳav izā messehüm ṭā'ifün mine's-şeytāni tezekkerü feizāhüm yübşirüne ve ihvānehüm yemüddūnehüm fi'l-ğaniyyi lā yüḳşirün*. Bu meşā'ilüñ kimi Keşşāfdan kimi Kāzīden kimi Medārik-i Nesefiden kimi Ta'vīden kimi Ebu'l-leyşden kimi Tefsīr-i Şerīfden kimi Hādīs-i Qurṭıbīden kimi Şir'a Şerḥinden kimi

Münebbihāndan kimi İhyādan [1451] kimi Minhācdan kimi Meşābiḥdan kimi Enis-i Celīsdan kimi Sefīne'-i Baḥrı'l-Vā' izīnden daḡı sā'ir mu' teberātdandur. Faşlı'ş-şānī fī fezā'ili'ş-şām ve't-terḡīb süknetihā ve fazlike'ş-şehādete. 'An ibn-i 'Ömer rāziya'l-lāhu te'ālā 'anhü ḡāle: Ḳāle Rasūlu'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Allāhümme bārik lenā fī şāminā ve bāriklenā fī yemeninā ḡālū ve fī tecidnā. Ḳāle hāzā'zelāzile ve ülfeteyni bihā ev ḡāle minhā yaḡrücü ḡarni'ş-şeyṡāni.* Revāhu't-tirmidī. Dimek olur ki: Rasūlü ekrem [1452] şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur eyder: Yā Rabbi bize Şāmumuzu mübārek eyle ve daḡı Yemenümüzü mübārek eyle. Yāḡūd dimek olur ki: Bereket vir Şāmumuza bereket vir Yemenümüze. Aşḡāb eyder: Necdimüze bereket dile yā Rasūlu'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem dediler. Yine bereket du'āsın Şām ile Yemene diledi. Aşḡāb yine Necde bereket dilediler. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Necid vilāyetinde zülzāleler olsa gerekdür. Ve daḡı fitne andan beri [1453] gerekdür dedi. Yā şeyṡānuñ boynuzı Necidden çıḡsa gerekdür dedi. Şeyṡānuñ boynuzı andan ṡoḡrı dimeden murād daḡı fitne ol ṡarafdan beri zāhir olur dimek. Ve 'an 'Alī rāziya'l-lāhu 'anhü ve ḡāle semī' tü Rasūlu'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem yeḡülü: *Setekūnü hicretin ba'de hicretün feḡıyārü ehlü'l-arzi e'r-ramehüm muḡācirün ibrahīm 'aleyhi's-selām ve yebḡā fī'l-arzi şirārün ehlihā feleffeḡahüm erzahüm ve yüḡrürühümü'l-lāhü ve ḡaşerahümü'nārü me'a'l-ḡıredeti ve'l-ḡanārira.* [1454] Revāhü Ebū Dāvūd ve'l-Ḥākim. Dimek olur ki: Hicretten soñra gelecek bir daḡı hicret olsa gerek ya'nī Mekke de fitne olup daḡı Medīneye hicret olduḡı gibi 'ālem fitne olup daḡı ḡalīḡ isteseler gerek. Ol vaḡtın yir ḡalḡınuñ ḡayırılısı İbrāhīm peyḡamber'aleyhi's-selām nemrūd vilāyeti fitnesinden hicret idüp varup ḡarār eyledüḡı yirde ḡarār eyleyendür. Ya'nī ol vaḡit ḡarār eyleyecek yir Şām vilāyetidür. Nitekim İbrāhīm 'aleyhi's-selām nemrūd fitnesinden anda emīn olmuşdur. ḡalīḡ daḡı anda emīn olalar dir. [1455] Ve daḡı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Ol vaḡtın Şāmdan ḡayrı memleketde ḡalḡını kendi yirleri ḡabül eylemese gerekdür. Ve daḡı Ḥaḡ te'ālā celle ve 'alā anları ya'nī Şāmda olan ḡayrı yir ḡalḡını Ḥaḡ te'ālā celle ve 'alā yiḡrense ve kerīḡ görse gerek. Ve daḡı bir od gelüp şāmdan ṡaşraḡı ḡayrı şehrin ḡalḡını maymūnlar ile ḡinzīrlar ile maḡşer yerine sürse gerekdür dedi. Ve 'an 'Abdu'l-lāh ibn-i Ḥavāle rāziya'l-lāhu 'anhü 'ani'n-nebiyyi şalla'l-lāhu te'ālā [1456] 'aleyhi ve sellem birle gökden nice āyet indürdi. Ḳavlüḡü te'ālā: *Ve'tayyibāti li't-tayyibine ve't-tayyibüne li't-tayyibāti ve ilā'ike müberre'üne mimma yeḡülüne lehüm maḡfiratün ve rizḡun kerīm.* Ḥazret-i 'Aīşe-i

raziya'l-lāhu te'ālā 'anhā maraẓ-ı mevtide iken İbn-i 'Abbās raziya'l-lāhu te'ālā 'anhü üzerine vardı ki gördü ağlar. İbn-i 'Abbās raziya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Âhîret qorqusından ağlaram dir. İbn-i 'Abbās raziya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Saña Allāhü te'ālā celle celālehü hāzreti mağfiratün ve rizkun kerīm yaraqladum dimişdür. *Lehüm mağfiratün ve rizkun kerīm* dimişdür senüñ haqqında [1457] nāzil olmışdur. Mağfiratün ve rizkun kerīme varyorsın neye ağlarsın sevin dedi. 'Āyişenüñ ferahlığından uşşı gitdi. Şāhib-keşşāf eyder: İbn-i 'Abbās raziya'l-lāhu 'anhü Başra şehrinde 'arefe gün *inne'l-lāhe hüve'l-haqqu'l-mübīn* tefsirinde su'āl olunduğundan eyitdi ki Haqq te'ālā celle ve 'alā hāzreti cemī'i tevbe idenlerin tevbesin qabül eyledi illā 'Āyişeyeye bühtān idenüñ tevbesin qabül eylememişdür. Ve dağı eyder ki: Haqq te'ālā celle ve 'alā dörüt kimseye bühtāndan dörüt dürlü nesne ile berī eylemişdür. Biri Yūsuf [1458] peygamber 'aleyhi's-selām Zeliḥā bühtān eylemişdi. Bir ma'süm şehadetile berī eyledi. Qavlühü te'ālā: *Ve şehide şāhidün min ehlihā in kāne kamīshühü quddü min qubulin feşadaqat ve hüve mine'l-kāzibīne ve inkāne kamīshahü qudde min dübürin fekezzebet ve hüve mine's-şādiḳīn*. İkinci Hāzret-i Mūsāya ki yahūdī bühtānından bir taş sebebile berī eyledi. Meğer Mūsā 'aleyhi's-selāma yahūdī tā'ifesi bu debedür yā süst-ü endāmdur yāḥūd zekeri ve ḥayāsı yoqdur dediler. Mūsā peygamber 'aleyhi's-selām bir gün ğusül itmek için bir ırmaq kenārında şoyundu [1459] giyeceğini bir taş üzerinde qodı. Ğusül tamām olduqdan soñra çıqdı ki giyine. Taş geyeceğin aldı qaçdı. Mūsā 'aleyhi's-selām dağı çıplaq ardına düşdi qovaraq yehūdānuñ arasına gitdi. Gördiler ki debe değılmiş. Üçüncü Meryem 'aleyhi's-selām yahūdī bühtān itdi ki Meryem Hāzret-i 'İsāyı zinādan çıkardı toğurdı dimişlerdi. Haqq te'ālā celle ve 'alā hāzreti 'İsā 'aleyhi's-selāmı kundaqda iken söyletdi. Qavlühü te'ālā: *İnnī 'abdu'l-lāhi ātāniye'l-ḳitābe ve ce'alenī nebiyyen ve ce'alenī mübāreken*. El-āyete. Dördüncü Hāzret-i 'Āyişe raziya'l-lāhu 'anhāyı [1460] münāfiḳ bühtānından berī eyledi. Qur'an-u 'azīimde bir nice āyet endirdi ki tā kıyāmete değın muşḥāflarda yazılı durur dillerde oqunur. Qavlühü te'ālā: *Ellezīne yermüne'l-muḥaşeneti'l-ğāfilāni'l-mü'mināti li'unū fi'd-dünyā ve'l-āḥirete felehüm 'azābün 'azīm. İlā ḳavlihi te'ālā lehüm mağfiratün ve rizkun kerīm*. Huşuşā 'Āyişe raziya'l-lāhu 'anhāya bühtān idenler haqqındadır. Şāhib-keşşāf eyder: Yūsuf peygamber ve Mūsā peygamberi ve Meryemi bühtāndan berī itmekden 'Āyişeyi bühtāndan berī itmekden mübāliğa [1461] artuqdur. Zīrā ol mu'cizeler geçmişdür. Bu āyet-i 'izām tā kıyāmete değın bāḳīdür dir. Ve dağı 'Āyişe raziya'l-lāhu 'anhādan rivāyetdür ki bir gün evde murabba' otururdum. Rasülü Ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem

girüp geldi. Ben diledüm ki hemîşe ‘adetim ayak üzerine kâlkam. Rasûlü Ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: Yâ ‘Âyişe kâlkma bir murâdım var şöyle oturduğundan dedi. Geldi yağrını üzerine yatdı dağı başını dizim üzerine kôdı dağı göklere nazâr iderek uyudu. Çünkü Rasûlü Ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem uyudu [1462] ben Rasûlü Ekremüñ hûb cemâline ve mübârek şağalına nazâr eyledim gördüm ki on sekiz aq kıl var. Bundan soñra Rasûlü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm dünyâdan gidüp dağı biz Rasûlü Ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem hazretinüñ mübârek cemâlinden ayrılmak ve şirîn şöhetinden mahrûm kâlmak hâtırıma düşdi dağı ağladım. Hattâ gözümden inen yaş mübârek cemâline tamlamış Rasûlü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm uyandı. Eyder: Neye ağlarsın yâ mü’minler anası ‘Âyişe dedi. Ben de kışşayı haber virdüm. Ve dağı [1463] eyitdüm ki yâ Rasûla’l-lâh meyyitüñ üzerine gâyet güç hâl nedür didim. Ve gine didüm ki yâ Rasûla’l-lâh ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm cevâb virme yine cevâb ben vireyüm didüm. Zîrâ sen buyurdun ki *huzû sülüşâ dîniküm min ‘âyişete* didin. Göreyim ben de ‘âlim miyim değil miyim. Eyitdi: Hoş ola. Eyitdüm: Yâ Rasûla’l-lâh ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm meyyitüñ üzerine şol hâletden güç hâl yokdur ki öldükden soñra evinden çıkaralar dağı ehli evlâdı çıgrışalar vay babacığum anacığum diyü. Rasûlü Ekrem şalla’l-lâhu [1464] te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eydür: Yâ ‘Âyişe ol dağı güçdür velî andan dağı güci vardur dedi. ‘Âyişe eyder: Yâ Rasûla’l-lâh şol hâlden güç hâl yokdur ki kabre koyalar dağı üzerine toprak yumalar kavmi hışmı ve dosut ve kardaş koyalar tağılalar gideler ‘ameli ile kâla. Rasûlü Ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eydür: Yâ ‘Âyişe ol dağı güç müşibetdür ve lâkin andan dağı katî var. ‘Âyişe eyder: Allâhu rasûlühü a’lemdür dedi. Rasûlü Ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eydür: Yâ ‘Âyişe meyyit üzerine gâyet katî [1465] müşibet oldur ki yuyucu üzerine gele dağı barmağından yiğit yüzüğün ve bedeninden gelin güyegü libâsın ve başından meşâyiğ ve ‘izzet dülbendin ala çıkara çıplağ yaturı koya. Ol vâqtin rûh üzerine havâle durumuşdur. Kendini böyle göricek yüce avaz ile feryâd eyleye. Cinnile insândan gayrı ne var ise kim işideler. Diye kim: Yâ gâssâl Allâh haqqıçün geyeceğimi yab yab çıkar zîrâ ‘azrâ’ il kângı acısı dağı bedenimdedür dir. Ve eğer şu döker olsalar gine feryâd idüp yab yab yüriye [1466] yâhûd şu şovuk yâ issidür diye ve teneşirden kefen üzerine koyup bağladuğları vâqtin eyder: Yâ gâssâl kerem eyle yüzümü örtme ehlimüñ evlâdımuñ yüzünü göreyim bir dağıca diye. Ve şol hâtonum ki anı severdim atamı anamı anuñ sebebile incidirdüm ve cemi’i hâlıkdan kesilmişdüm anuñ sevgisiyle anuñ yüzün bir dağı göreyim. Ve dağı kavim kabîle benim yüzüme

bir dağı baqsunlar diye zīrā şimden girü ne ben anları görürüm ne anlar beni görürler diye. Ğassāl dağı işitmez yüzünü dağı örter ve bağlar. Çünkü evden [1467] çıkarurlar. Çağırır ki yā cenāzemi götürenler beni tiz olup gitmeñ şol evlerimi kim şol ben kendüm yapmışdum dürlü nağışlar ve şan‘atler itmişidüm aña vidā‘ ideyim. Ve dağı ehlime ve evlādıma ve kavimlerimle helalleşeyin ve vidā‘ laşayın artuğ bir dağı gelmezem ve bunları bir dağı görmezem diye. Bunlar hiç işitmezler dağı kaldururlar yürüyürler. Yine çağırır ki bi‘l-lāhi yab yab gidin şol ardımca ağlaşan oğlancıklarımı ve cenāzem altındağı hizmetkārları ve şol hātunım ki saçını çözüp ağlar ve şol [1468] atam ki benim derdimden beli bükülmişdür ve şol anam ki benim öcümnden ve firākımdan egnine ‘abalar ve keçeler bağlamışdur. Anların seslerin bir dağı dinleyeyin diye. Ve dağı diye ki ‘avratumı tül kaldı diyü incitmeñ ve oğlancıklarımı yetim diyüp döğüp söğmeñ izālar eylemeñ yine. Çünkü namāz kılına dağı halkuñ ba‘zısı döneler gideler. Dağı çağırır ki yā kardaşlar niçün beni böyle tiz unudursız kabrime dek bilece varmaz mısınız. Benim sizin üzeriñüzde ol kadarca haqqım yok mıdur ki kabre dek varasız dir. [1469] Çünkü kabre koyup üstüne toprak yumalar çağırır ki: Yā benim mirāşım yiyenler ben kazandım zahmetler çekdim size naşīb oldu. İmdi beni dağı unutmañ bārī hiç kıyamazsañuz bārī şol etmek ufacığını benim cānım için şadağa virin. Ve dağı size Qur‘ān okuturdum beni du‘ādan ve cānım için kur‘ān okumaktan unutmañ. Sizin etmeğüz ufağına muhtāç oldum kapularındağı dilenciler gibi. Ve du‘ālara dağı muhtāç oldum fakīrlar ve hācetlüler ululara ve devletlülere muhtāç olduğı gibi diye. Bu hādişden dağı [1470] ‘Āişe-i rażiya‘l-lāhu ‘anhānuñ ‘ālim olduğı ma‘lūm olur dir. Zīrā eşkāl-i aḥvāl-i mevtādan haber virdi. Ammā ba‘zı aḥvālden virmedüğü Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥāzretine ri‘āyetden ola yāḥūd bilmedüğinden ola ki gāyet gāmızdur. Yāḥūd ‘ale‘l-fevrī ḥātırına gelmedi ola. Ol şūlşā dīne ‘ālim idüğüne münāfī değıldür. Ḥuşūşā Rasūlü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām gibi ‘ālim yanında ola ve fevka küllü zī ‘ilmin ‘ālimin. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi [1471] ve sellemden rivāyetdür ki *ḥayrū’n-nisā’i ‘āyişete ḥayru’t-tā‘āmi lākişete*. Ya‘nī lākişete diyü dutmaca dirler. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemle bir şevḳ-i şafā bir vaḥdetā bir vecdetā gelseydi kelliminī yā Cümeyrā dirdi. Şiddīka Cümeyrā Ḥāzret-i ‘Āişe-i rażiya‘l-lāhu ‘anhānuñ laḳablarıdır. Nitekim Zehrā Betül Ḥāzret-i Fāṭimā rażiya‘l-lāhu te‘ālā ‘anhānuñ laḳabları idi dir. Menāḳıb-ı Ḥāzret-i Fāṭimatü’z-Zehrā rażiya‘l-lāhu te‘ālā ‘anhā Rasūlü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem Ḥāzret-i Fāṭima rażiya‘l-lāhu

te‘ālā anhäyü ğayetde severdi. [1472] Zîrâ zâhide ‘âbide idi. Hâzret-i Hâdîce‘-i Kübrânuñ kıızı ve yâdigârı idi. Ve Hâzret-i Hâsan ve Hâzret-i Hüseyinüñ anası idi. Çünkü Fâtıma rızvânu‘l-lâhi te‘ālâ ‘aleyhim ecma‘în. Çünkü Fâtıma bâliġa oldu Rasûlü ekrem şalla‘l-lâhu te‘ālâ ‘aleyhi ve sellem ġuşşalandı idi buña maħal kim ola kim daġı nikâh eyleyem. Daġı eyder kim: Fâtımanuñ anası yokdur ki anuñ yaraġın kim göre dirken Cebrâ‘îl ‘aleyhi‘s-selâm geldi eyder: Yâ Rasûlü‘l-lâh ‘aleyhi‘s-salâtü ve‘s-selâm Hâġ te‘ālâ celle celâlehü saña selâm ider ve buyurur ki: Yâ Muħammed ‘aleyhi‘s-salâtü [1473] ve‘s-selâm Fâtıma içün ġuşşalanma anuñ nikâhı emrin baña ışmarladı zîrâ ol saña sevgülü olduġından baña sevgüliliġi daġı artuġdur. Ben sevgülü ġullarımdan birisine nikâh iderim dedi dir. Rasûlü ekrem şalla‘l-lâhu te‘ālâ ‘aleyhi ve sellem bunu işidince daġı secdeye vardı secde‘-i şükür eyledi. Cebrâ‘îl ve Mikâ‘îl ve İsrâfîl ve ‘Azrâ‘il şalāvātu‘l-lâhi ‘aleyhim ecma‘în inüp geldiler her birinüñ elinde bir řabaġ var üzerleri örtülü ve her birinüñ yanında birer melek daġı var. řabaġları Rasûlü‘l-lâh şalla[1474]‘l-lâhu te‘ālâ ‘aleyhi ve sellemüñ öñünde ġodılar. Rasûlü ekrem ‘aleyhi‘s-salâtü ve‘s-selâm eyder: Yâ Cebrâ‘îl bu řabaġlar daġı nedür? Cebrâ‘îl ‘aleyhi‘s-selâm eyder: Yâ Muħammed şalla‘l-lâhu te‘ālâ ‘aleyhi ve sellem Hâġ sübhânehü ve te‘ālâ celle ‘azemetehü buyurdu ki Hâzret-i Fâtıma Hâzret-i ‘Alî ibn-i Ebî şalibe nikâh eyleyim. İşbu řabaġlardaġı cennet ġullelerin Fâtıma geysün ve cennet yemişlerin ki her řabaġlarda vardur Fâtımanuñ üzerine řaġu řaġın dedi dir. Rasûlü ekrem ‘aleyhi‘s-salâtü ve‘s-selâm yine secde‘-i şükür eyledi ve eyitdi ki: Yâ Cebrâ‘îl Fâtımânuñ [1475] nikâhı ġöklerde ne vechile oldu baña ġaber vir dedi. Cebrâ‘îl ‘aleyhi‘s-selâm eyder: Yâ Muħammed ‘aleyhi‘s-salâtü ve‘s-selâm Allah tebâreke ve te‘ālâ celle ‘azemetehü emir eyledi ki sekiz cennetin ġapusın açdı ve yedi řamunıñ ġapuları yaptılar. Andan řoñra ‘arşı kürsî ve şecere‘-i şübâyı ve sidretü‘l-müntehâyı bezediler andan řoñra Hâġ te‘ālâ celle ve ‘alâ emir eyledi ġılmâna ve vildâna cennet řarâblarınuñ şahnında çadırlar ġurdılar ve çardaġlarınuñ içine gerzekler bezediler ve düġünler ġurdılar. Ve daġı Allâhü te‘ālâ celle şânühü emir eyledi melâ‘ke‘-i [1476] muġarribîne ve revġâniyyîne ve kerrübiyyîne řübâ ağacı dibinde cemi‘ oldılar. Andan řoñra Allâhü te‘ālâ celle ve ‘alâ emri ile bir yel esdi cennet ağaġlarından ġoġuları dökülür meleklerüñ üzerine. Andan řoñra Allâhü te‘ālâ celle ve ‘alâ emir ider cennet ġuşları dürlü maġâmlar ile öterler ve ġürîler raġıř oynadılar ve ġılmânlar ve vildânlar ayalar çırıpdılar. Andan řoñra Allâhü te‘ālâ celle celâlühü nidâ idüp kendi kendine řenâ vü medîġ itdi ki: Yâ meleküt ġalkı ben Muħammed kıızı [1477] Fâtımayı ki seyyidü‘n-

nisādür ‘Alī ibn-i Ebī Ṭālibe nikāḥ eyledümdi. Yā Cebrā’īl sen ‘Aliye vekīl ol ben Muḥammed vekīli oldum dedi. Allāh tebāreke ve te‘ālā celle celālühü nikāḥ eyledi. Ben ‘Alī tarafından ḳabūl eyledim dedi. İşte göklerde nikāḥ bu vechile oldu. Sen daḥı yirde nikāḥ eyle yā Muḥammed dedi ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām. Ve daḥı Şultān-ı Enbiyā ‘aleyhi’s-salāti ve’s-selām Ḥāzret-i ‘Alīyi getürüp ḥaber virdi. Fāṭımayā daḥı bildürdi. Andan soñra Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem aşḥābı mescide cemi‘ eyledi. Cebrā’īl ‘aleyhi [1478] ’s-selām gine geldi eyder: Allāh sübhānehü ve te‘ālā celle ve ‘alā emir eyledi ki ‘Alī kendi bu ḥuṭbeyi oḳusun dir. Ḥāzret-i ‘Alī ḥuṭbeyi oḳudu. Ol ḥuṭbe Seb‘iyyāt kitābı āḥirinde ṭaleb oluna. Dörütyüz dirhem Ḥāzret-i Fāṭımanuñ mehri oldu. Fāṭıma işidüp eyder: Yā babacığum senüñ kızın mālile nikāḥ oluncağaz gayrılardan farḳı nedür. Ben dünyā mehrin almağa rāzī değülem dedi. Digil benüm mehrimi ümmetüñüñ ‘aşīlerine şefā‘at olsun dedi. Ol sa‘āt Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām geldi elinde cennet ḥarīrlerinden [1479] bir ḥarīrde yazılmış ki Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥāzreti Fāṭımanuñ mehrini babasınüñ ümmetinüñ ‘aşīlerine şefā‘at olmasını eyledi dimiş. Ḥāzret-i Fāṭımā raziya’l-lāhu te‘ālā ‘anhā ol ḥarīri dünyādan gitdüğü vaḳtın vaşiyyet eyledi. Kefenine bile ḳodılar. İnşe’al-lāhu te‘ālā beyān oluna. Rivāyet olunur ki: Ḥāzret-i Fāṭımā raziya’l-lāhu ‘anhā gelin olduğı vaktin Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Geliñ Fāṭımanuñ cihāzın götürün dedi. Götürmeğe geldiler. Görselderdi bir ṭabbāḳlanmış ḳoç derisi döşenmek için ve bir deve yünü ‘abadan yaşdıḳ içi çıkırıḳçı [1480] ṭalaşile dolmuş ve bir el değirmeni ve bir abdest ıbrığı ve bir ḥurmā çekirdeğinden tesbīḥ ve Ḥāzret-i Fāṭımānuñ gedüğü cihāzı bir deve yüninden ‘aba idi. Ol ‘abanuñ daḥı on iki yirde yaması var idi. Ḥurma çöpiyle dikilmiş idi. Ol deriyi gice ile bir yüzün döşenürler idi. Ve gündüz ile yir yüzüne develerine ‘alaf virürler idi. Ve şol gice ki Ḥāzret-i Fāṭımā ile Ḥāzret-i ‘Alī gerdek oldılar. Şabāḥleyiyi Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem vardı gördü ki ikisi bir arada yaturlar. Rasūlü ekrem [1481] şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem mübārek ayağını ikisinüñ göğsi aralığına şoḳdı daḥı birbirine sevgülü olsun diyü du‘ā eyledi. İbn-i ‘Abbās raziya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü [rivāyet ider:] Ḥasan ve Ḥüseyin ḥasta oldılar. Ve daḥı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem aşḥābıyla şoravirdiler. Ḥāzret-i ‘Alī ve Ḥāzret-i Fāṭımayā eyitdiler: Bu oğlanlara nezir eyleñ dediler. Bunlar eyitdiler: Eğer Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥāzreti oğlancıklarımıza sağıḳ virse Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥāzreti yoluna üç gün oruç nezrümüz olsun dediler. [1482] Bir ‘Alī bir Fāṭıma ve bir Fızza adlu cāriyyeleri oruç ṭutdılar. Ḥāzret-i ‘Alī vardı

Şem'un-u Hayberiden üç ölçek arpa ödünç aldı. Hâzret-i Fâtıma arpayı el değirmeninde öğütüdi dağı beş çörek eyledi. Oruç açımında çöreğün birin Hâzret-i 'Alî öñüne ve birin Hasan ve birin Hüseyin öñüne kodı ve birin Fızza ve birin kendi öñüne kodı ki oruç açalar. Nâgâh bir fakîr geldi. Eyder: Yâ ehle'l-lbeyt miskînem beni tâ'âmlandurun Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ sizi cennetde tâ'âmlandursın dedi. Beşi dağı ellerindeki çöreklerin şadağa eylediler. [1483] Kendüleri şuyla orucun açdılar. İrtesi gine oruç tıtdılar. Fâtımâ raziya'l-lâhu te'âlâ 'anha gine beş çörek dağı eyledi. Aşşâm iftar vaktinde bir yetim geldi. Beşini dağı çöreklerin virdiler oruçların yine şu ile açdılar iftar eylediler. İrtesi gine oruç tıtdılar. Fâtımâ raziya'l-lâhu te'âlâ 'anhâ gine irtesi beş çörek dağı eyledi. Gine oruç açımında bir esîr geldi eyder: Üç gündür açım beni bağlayı kodılar tâ'âm virmediler dedi. Çöreğin beşin dağı aña virdiler şuyıla iftar eylediler. Şabâh [1484] Hâzret-i 'Alî Hasanun ve Hüseyinun ellerine yapışup Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem hâzretine getürdi. Açlıklarından kuş yavrusı gibi ditrerlerdi. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Yâ 'Alî baña ne yavuz guşsa birağdın dedi dağı aldı bunları yine Fâtıma vardı. Görseydi Fâtımanun karın yağrına yapışmış ve gözleri çukur çukur olmuş. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem dağı ziyâde guşşalandı. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm geldi eyder: Tut yâ Muhammed 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm ehl-i beytinun haqqında saña [1485] mübârek olsun dedi. *Hel etâ 'le'l-insâni hînün mine'd-dehri lem yekün şey'en mezkûran el-âyete şüresin getürdi feyü't'imüne'ta'âmi 'lâ hubbihi miskînen ve yetîmen ve esîren inemâ nüt'imiküm li vechi'l-lâhi lâ yürîdü minküm cezâ'en ve lâ şekûrân* anların haqqındadır. Rivâyet olunur ki: Fâtıma üç gün tâ'âm bulmadı ki yiyeydi dir. Ve bir hâle geldi Rasülü'l-lâh şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Yâ Fâtıma atañ dörüt gündür ki ağzımdan içerü tâ'âm koymamışdır dedi. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem turu geldi. [1486] Medîneden taşra giderdi. Gide gide vardı gördi bir 'arab kuyudan şu çeküp tavar bakar. Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Beni ücrete almaz mısın dir. Ol dağı hoş ola dedi. Şu çekmenun ücretine bir nice koğaya bir nice hurma bahâ kavil eylediler. Âhirü'l-emir Rasülü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem mübârek elleriyle bir iki koğa ip kırılıp koğa kuyuya düşdi. 'Arab kâfir idi. Ğazaba geldi. Rasülü ekrem 'aleyhi's-selâmun mübârek yüzine bir tabanca çaldı. Getürdi hisâbınca hurmayı virdi. Rasülü ekrem 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm [1487] mübârek elini derin kuyuya şokdı bu koğayı çıkardı. Ol 'arab dağı hurmayı ücretine şayup Rasülü ekrem 'aleyhi's-selâmun mübârek eline şaydı virdi. Ol dağı

kodı gitdi. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-selâm geldi hürmayı Hâzret-i Fâtımayaya virdi. Anlar hürma yimeğe meşgûl oldılar. Bu kâfir ‘arab fikir eyledi ki bu Muḥammed ‘aleyhi’s-selâm ḥaḳ peygamber olmasa bunuñ gibi derin kıyudan çoğayı nice çıkaraydı. Hem daḫı eyitdi kim: Gerekmez ol benim elim ki Ḥaḳ te‘ālānuñ rasûline ura. Kendi elini fi’l-hāl kesdi elini eline aldı [1488] Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm ḥâzretine geldi kapuyı kaḫdı. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm eyder: Yâ Fâtıma gör kimdür dedi. Hâzret-i Fâtıma çıkdı gine içerü girdi eyder: Bir ‘arab elinde kendinüñ bir kesik el var üzerine ḳanlar aḳar ve ağlar saña buluşmaḳ ister. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm var gelsin dedi. Fâtıma rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhā vardı gel dedi. Geldi ‘Arab içerü girdi. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selāma ‘özrin diledi ĩmāna geldi. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem kesik elini yerine ḳoyup du‘ā eyledi. ‘Arabuñ eli [1489] yine şapa şağlam oldı Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alānuñ ḳudretiyle. Rivāyet olunur ki: Bir gün Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyitdi: Yâ ‘Alī Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥâzretini sever misin? Belī yâ Rasûlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem. Eyder: [Beni] sever misin? Belī yâ Rasûlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem. Eyder: Fâtımayı sever misin? Belī yâ Rasûlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem. Eyder: Ḥasanı Ḥüseyni sever misin? Belī yâ Rasûlu’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem. Eyder: Yâ ‘Alī bunca muḥabbeti bir göñülde şıḡdurursun dedi. Hâzret-i ‘Alī rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü cevāb viremedi. Ḳalkıp guşsa ile [1490] eve geldi. Fâtıma rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhā eyder: Yâ ‘Alī guşsañ nedür? ‘Alī kışşayı ḥaber virdi. Fâtıma eyder: Ne var anda bilmeyüp guşşalanacaḳ dir. Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥâzretini sevmek ‘aḳıldandur Muḥammedi sevmek ĩmāndandur beni sevmek şehvetdendür Ḥasanı Ḥüseyni sevmek ḫabī‘atdendür dedi. Hâzret-i ‘Alī kerrema’l-lāhü te‘ālā veche tīz ḫuru geldi Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selāma vardı cevāb virdi. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm eyder: *Mā ḥāzihi’s-semeratü illā min şecerati’n-nübüvveti*. Dimek olur ki: Bu yemiş değıldür illā nübüvvet ağacı yemişdür. [1491] Ya‘nī yâ ‘Alī bu cevāb senüñ değıldür Fâtımanuñdur dimek olur. Bu cevābda ‘ulum-u ‘amīḳ vardur te’emmül oluna. Rivāyet olunur ki: Hâzret-i ‘Alī Ḥayber ḳal‘asını yalıñuz ıḡrayı ıḡrayı ḳoparup daḫı alduḳdan soñra eve geldi didi ki: Yâ Fâtıma göre işbu zü’l-fükārı Ḥayberi açmışdur dedi. Fâtıma eyder: Yâ ‘Alī ben senden yeğ bilürem zü’l-fükārı dedi. ‘Alī vardı Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-selāma ḥaber virdi. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem güldi eyder: Yâ sen zü’l-fükārı ‘Alīden nice yeğ bilürsin? Hâzret-i Fâtıma eyder: [1492] Yâ Rasûlu’l-lāh

‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām sen ki mi‘rāç gicesi rabbüñe buluşup döndükden sonra geldüñ bir elma ağacı dibine konduñ. Elma ağacından iki elma alduñ yā birisini yidüñ yā birisini anam Hādīceye getürdüñ. Yarısını anam yedi ol elma iki göze şehvet oldu. Ol şehvetden vücūda geldüm. Ol vaktin ol zü’l-fükār elma ağacında aşılıydı. Her gāh ki ben senüñ yanında otururdum kendimi ol elma ağacı dibinde görürüm ki zü’l-fükār aşılışdur dir. Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem tırı geldi [1493] Hāzret-i Fāṭımanuñ alnından iki gözlerinden öpdü de eyder: Devletlūdür sol kimse ki senüñ gibi veledi ola dedi. Rivāyet olunur ki: Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hāzretlerinüñ gāzbān dirlerdi bir evrene devesi var idi. Gāzālarda aña binerdi. Hāzret-i Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem dünyādan gitdükden sonra deve bir gün otlağdan geldi içerü arayı taşra arayı bağıdı Rasülü ekrem hāzretlerini görmedi hālīğ ağlaşdılar. Deve mescid kapusına vardı başını kapudan [1494] içerü şokdı mihrāba doğı Rasülü Ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāmı gözedür. Aşhāb gırı kopardılar. Deve dağı bağırı bağırı başını mescidüñ sūralarına vura vura tağıtdı. Aşhāb kefenlediler insān gibi defin eylediler. Ba‘zı rivāyetde Rasülü’l-lāh ‘aleyhi ve sellem ol deveyi Hāzret-i Fāṭımaya öğetçe tımar eyle diyü vaşıyyet eylemişdi. Hāzret-i Fāṭıma dā’im bu deveciğe kendi eliyle tımar eylerdi. Bir gün Fāṭımā rażiya’l-lāhu ‘anhā gice ile taşra çıkdı. Bir avaz geldi. Görseydi bu gāzbān [1495] eyder: E’s-selāmu ‘aleyke yā Rasūla’l-lāh kıızı. Babañ dünyadan gideliden beri baña yimek içmek cānıma siñmez oldu. Benüm Muḥammed ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selāma iştiyākım ziyāde oldu. Ben Rasülü’l-lāh ‘aleyhi’s-selām yanına gider oldum hiç işmaralayacak haberin var mıdur dedi. Hāzret-i Fāṭımā rażiya’l-lāhu ‘anhā ağlayı ağlayı vardı devenüñ boynunu kucaqladı iki göziden öpdü babama buluşduğı vaktin diyesin ki gözün nūrı Fāṭıma sañ‘ müştākdur katī va‘de itmişsine ol va‘deye muntaızırdur diyesin. [1496] Meğer Rasülü’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem dünyādan gider olduğu vaktin ağladı. Rasülü Ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem hāzreti Fāṭımanuñ kulağına cıvıladı. Dağı Fāṭıma güldü. Şonra Hāzret-i Fāṭımāya şordılar ki neye güldüñ dediler. Fāṭıma dimişdi ki babam baña cıvıladıdığı oldur ki ağlama benim ehl-i beytimden baña sen gelürsin dedi. Aña feraḥ olup gülerin dimişdi. Hāzret-i Fāṭımā rażiya’l-lāhu ‘anhā deveye va‘de eylediği ol idi. El kışşa deve öldü. Deveden sonra bir gice Hāzret-i Fāṭımā düş gördü. [1497] Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām eyder: Yā gözüm nūrı Fāṭıma seni göresim geldi saña müştāk oldum şimden girü baña gelmek yarağın gör dedi. Şabāḥ Hāzret-i Fāṭımā rażiya’l-lāhu ‘anhā tırı geldi Ḥasanuñ Ḥüseynüñ giyeceklerin

saçların taradı. Hâzret-i ‘Alî evde oturdu. Hâzret-i Fâtımâ söyler Fâtıma söylemez melûl olmuşsun. Fâtıma cevap virmedi. Giyecek yudu Hâsanuñ Hüseynüñ saçların taradı yine söylemedi. Kalkdı un yugurdı etmek eylemeğe başladı yine söylemedi. Hâzret-i ‘Alî eyder: Yâ Fâtıma [1498] senden bir ‘aceb nesne görürüm ki hiç görmüş değülem. Eyder: Nite? Hâzret-i ‘Alî eyder: Her gâh ki eve gelsem sen baña evvel güle güle söyledin. Şimdi ben saña söyleyüp sen baña söylemezsin gülmezsın ne hikmetdür dedi. Fâtıma eyder: Sefere gider oldum anuñ yarağına meşğülüm dedi. Hâzret-i ‘Alî lañife ider sandı. Eyder: Ne vakit gidersin ki ziyâfet idevüz. Fâtıma eyder: Buluşmak kıyâmete kaldı dedi. Hâzret-i ‘Alî bildi ki âhîret seferidür. Eyitdi: Yâ Fâtıma bu sözün aşlı nedür? Fâtıma eyder: Bu gice babamı düşümde gördüm dir. [1499] Baña eyder: Yâ gözüm nûrı Fâtıma saña müstâkam baña gelmek yarağın gör dedi. İşde ol yarakdur ki görürüm dir. Ammâ ‘Alî saña bir vaşiyetim var. Ben ki dünyâdan giderem baña âhîret hakkın helâl eyle ve Hâsana Hüseyne kerem eyle. Anası öldi diyü öksüz gibi tutma kaçıyup söğme döğme hoşça tut dir. Ve dağı anam öldi öksüz kaldım ve babam öldi yetim kaldım ve bu vilâyetde garîbem. Öksüzler ve yetimler ve garîbler görücek beni añup du‘â idesin dedi. ‘Ali ağlayup eyder: Yâ Rasûla’l-lâh kıızı kerem eyle sen dağı [1500] babaña şikâyet eyleme. Ben bir fakîr âdem saña lâyıq geyecek ve yiyecek eylemeğe kâdir değildüm. Kerem eyle sen dağı helâl eyle dedi. Hâzret-i Fâtımâ hasta oldu. Eyder: Yâ ‘Alî filân yirde bir hoşça vardur getir dedi. Hâzret-i ‘Alî getürdi. Yâ Fâtıma hoşçada ne var dedi. Hâzret-i Fâtımâ eyder: Şol vaktin kim beni saña nikâh eylediler dörütyüz dirhem mehrile. Ben dünyâya râzî olmadım babamuñ ümmetinüñ ‘aşîlerine şefâ‘ati mehrin diledim. Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm birle bir harîr yazmış benim şefâ‘atımı kabûl eylemiş. Çünkü yâ ‘Alî [1501] ben ölem bu harîri kefenim arasına koyasın tâ ki kıyâmet güninde bu harîri alup hâzrete varam ki şefâ‘atım kabûl oluna. Ve dağı bir vaşiyetim oldur ki benim cenâzemi babamuñ ravzasına iletüp digil ki yâ Rasûlu’l-lâh ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm işde gözün nûrı Fâtımayı getürdüm diyesin. Cevâb ne gelür ise aña göre ‘amel eyleyesin dedi. Çünkü Fâtıma dünyâdan gitdi. Hâzret-i ‘Alî kendisi eliyle yudu. ‘Alîden gayrı kimse ‘avratın yumağ câ’iz değildür. Çünkü yudu namâzın kıldı aldı Rasûlü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâmuñ mübârek ravzasına vardı. [1502] Eyder: Yâ Rasûlu’l-lâh ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm işde gözün nûrı Fâtımayı getürdüm buyurursız dedi. Hemân dem kabir iki şâk oldu kabirden iki el çıkdı eyder: Getür gözüm nûrı ve göñlüm sururı Fâtımayı dedi kucakladı içerü çekdi. Bu rivâyet üzerine kaldı dimişler. Ve bir rivâyet budur ki bir zamândan soñra yine

taşra şunu virdi. Aldılar Medîne'de defin eylediler dir. Ve dağı rivāyet çün kıyāmet günü ola yevm-i maḥşerde Fāṭıma rażiya'l-lāhu 'anhā Ḥasanuñ ağulu gömleğini ve Ḥüseyniñ kanlu gömleğini alup başınuñ saçın çözüp [1503] ḥazrete şikāyete vara. Eyde kim: Yā rabbi yezīd benüm ođlancıklarımıñ birisini ağıyıla ve birisini kerbelāda şusuzlđıla kafasından başın kesdi. Benim intiķāmımı yezīdden aluvir diye hemān 'arşdan yañaya yüriye. Melekler maḥşer yerindeki ḥalka eydeler kim: Ḥazret-i Muḥammede şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem kıızı Ḥazret-i Fāṭıma rażiya'l-lāhu 'anhā yürür gözleriñüzi yumuñ. Ve hem yolından bir yaña şavulun diyeler. Çünki Fāṭıma rażiya'l-lāhu 'anhā 'arşa yaķlaşa Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem karşı gelüp eyde kim: Kızum Fāṭıma bize düşen şikāyet [1504] değildür şefā' atdür gel şefā' at eyleyelüm şikāyeti ķo diye. Ol şikāyeti ķoya şefā' at eyleye şefā' ati. Menākıbü'n-nisā'i'z-zāhidāti. Enbiyā ehl-i beytinden şoñra Rābi' atü'l-'Adeviyyeden efzal ve zāhid kimse añlanmaz. Ba'zılar Zübeyde Ekmeldür dirler. Ve'l-'ilmü 'inde'l-lāhu te'ālā. Rābi' ānuñ babasına Şeyiḥ Mütevekkil dirler 'azīm ululardan idi. Rābi' a evlādınuñ dördüncüsü idi. Rābi' a gice içinde dünyāya geldi. Evde ne çıra var ne şarup ķundaķ idecek esbāb var. Şeyiḥe eyitdiler: Bu kıza çıra ve esbāb soylañ dediler. Şeyiḥ dağı bir kimseniñ [1505] ķapısına vardı ki nesne isteye. Elini ķapuya ķodı dağı yine çekdi şoñra Ḥaķ te'ālā celle ve 'alādan ğayrı kimseden nesne istememeğe 'ahid itmişdi. Döndi evine geldi bir köşede oturdu. Međer pādişahuñ bir kıızı olmuşdı. Aña bir muşanna' beşik ve ḥarīrden libāslar esbāblar yarağın görmişler idi. Kendülerin maķşüdü rāsāt gelmedi. Pādişāh dağı bildi kim şeyiḥüñ evinde beşik ḥācet oldu. Eyder: İmdi bu beşiği esbābıyla şeyiḥe iledüñ dedi. İletdiler. Rābi' ayı bu ḥarīrlerden esbāba beşiğe belediler. Çünki [1506] Rābi' a 'aķıl mertebesine irişdi riyāzete taķvāya meşğül oldu. Şol dereceye irişdi ki evliyā'-i kibārdan biñde birisi irişmemişdür. Menākıbı vaşfa gelmez. Cümleden birisi oldur ki bir kerre Mekketu'l-lāha giderdi. Bir merkebi var idi. Merkeb yolda öldi. Rābi' a eyder: Yā Rabbi bu beriyyede ben yayaķ nice ideyin merkebe cānın yine vir dedi. Merkeb ayağıyla yine depdi. Merkeb Ḥaķ te'ālā celle ve 'alā ķudretiyle tūru geldi. Rābi' a esbābını yükletdi gitdi. Međer ol yıl İbrāhīm bin Ethem ḥacca varmışdı. Varsa [1507] görse idi Mekketu'l-lāh yerinden gitmiş. Yā Rabbi Mekke ķanı dedi. Serrine bir nidā geldi ki yā İbrāhīm bir cāriyem geliyor. Mekke aña karşı gitdi dir. Ve ba'zı rivāyetde eyder: İbrāhīm Edhem dedi ki ben arķamla naķle ile geldüm baña karşı gelmeye Rābi' a karşıasına ne 'aceb vara dedi. Nidā geldi ki yā İbrāhīm sen arķañ ile geldiñ Rābi' a kalbiyle geldi dir. Ḥikāyet olunur ki: Rābi' a ölüm döşeğine düşdiği vaķtın eyitdiler

gönlüñ ne diler dediler. Rābi‘ a eyder: Otuz yıldur ki gönlüm yaş hurma diler henüz dağı anı nefsüme virmemişim dedi. [1508] Mālik-i Dīnār eyder: Sübhāna‘l-lāh. Başrada hurmaya kim bakar ki anı otuz yıl ola nefsüñe virmeyesin dedi. Mālik bin Dīnār eyder: Turdum taşra çıkdum ki hurma getürem. Havā yüzinde bir karga bir hurma şalkımını almış gelür. Tamām benüm üzerime geldüğü gibi şalkımı kapdı şalıvirdi. Elimi kaldurup şalkımı kavrayup tutdum aldım içerü girdüm Rābi‘ anuñ elinde kodum eyder: Sübhāne‘l-lāh kandan getürdün dir. Kışşayı haber virdüm. Eyder: Nice yiyem şol nesneyi kim aşlın bilmezem aşlın bilmedüğüm nesneyi yiyüp Haq te‘ālā celle ve ‘alā hazretine [1509] nice varayım dedi. Bir sa‘at geçdi hālī mügayyir oldı. Eyder: Kerem eyleñ bir pāre taşra çıkuñ Allāhü te‘ālā rasüli ile beni halvet kon dedi. Oturanlar ağlaşa taşra çıkdılar. Bir zamāndan soñra avaz işitdi kim: *Yā eyyetühe‘n-nefsü‘l-muţma‘inne irci‘i ilā rabbiki rāziyyeten merziyyeten fedhulī fī ‘ibādī vedhulī cenneti.* Çün bu āyeti işitdiler içerü girdiler gördüler ki Rābi‘ a secdeye varmış cānı teslīm eylemiş rahmetu‘l-lāhi te‘ālā ‘aleyhi. Hikāyet olunur ki: Zübeyde Bağdād halīfesi Hārūnu‘r-Reşīdin hātunıdır. Bir gün evinde Zübeyde saçın tararken [1510] nāgāh hizmetkārlarından birisi içeri girdi. Zübeyde tiz başın örtüdi. Eyder: Saçımı gördün mi dedi. Hizmetkār eyder: Belī gördüm dedi. Tiz bir ‘avrat tellāk getürün. Ol saç baña gerekmez ki nā-maħrem gördi diyü tellāk getürüp başın kazıtdı istiğfār eyledi Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hazreti korqusından ötüri. Hikāyet olunur ki: Bir gün Zübeyde muşhaf şerif okurdu. Oturup okurken meğer işbu āyet geldi ki: *Len tenālū‘l-birra hattā tünifkū mimā tücibbūn.* Dimek olur ki: Eylüğe yetişmezsin sevgüli nesneleriñüzi [1511] Haq te‘ālā celle ve ‘alā yolına şadağa itmeyince dir. Zübeyde fikir eyledi kim bu muşhafdan sevgüli nesnesi yokdur. Vardı bu muşhafuñ altunını ve cevāhirini sökdürdi dağı şatdurdı. Ve dağı bahāsına Mekke yolında bürgeler yapdurdı. Şimdiki bürgeler oldur dirler. Hikāyet olunur ki: Şeyiħ Hasan-ı Basrī rahmetu‘l-lāhi ‘aleyh yiğit iken Başra soqağlarından birisinden giderdi. Görseydi bir güzel hātun gider. Başrī bu hātunuñ ardına düşdi. Hātun gördü ki bir levend ardına uyup yürür. Hātun eyder: Yā yiğit niçün [1512] edesizlik idersin dedi. Hasan eyder: Gözüñe ‘aşık oldum ihtiyārım kalmadı dedi. Hātun eyder: İmdi şurada tur bir pāre eğlen ben eve varınca. Hasan şöyle zan eyledi kim vara yir düze dağı gel diye. Biraz oturdu. Gördi bir cāriyye elinde üsti örtülü bir tabağ alup geldi. Hasan zan eyledi kim ta‘āmdur. Cāriyye geldi tabağı açdı Hasan görseydi ki içinde iki ādem gözi var tabağüñ içinde yatur. Hasan eyitdi: Bu nedür? Cāriye eyder: Bulamuñ gözleridür. Eve geldi eyitdi kim benim gözlerimden [1513] bir yiğit fitneye uğradı

gerekmez ol gözi baña kim anuñ sebebile Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretine ‘āşī olur. Kim ki gözümü oyup ol yiğide iletürse azād olsun dedi dir. Ben oydum saña getürdüm. Al sevdüğüñi dedi. Hemān Ḥasan kendü kendinüñ çeñesine yapışdı da vurdu kendünüñ yüzine şaplayı urdu. Eyder: Korkmaz mısın Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinden senüñ öcünden bir kimesne iki gözsiz kaldı. Ol Allāhu ‘azimü’s-şāndan korkasan. Korkmayasın bire ‘avratdan gayretsiz dedi. [1514] Dağı tanburasın yire çaldı pāre pāre eyledi. Dağı ağlayı ağlayı odasına geldi. Gice irteye dek ağladı. Şabāḥ tırı geldi ol maḥalleye vardı. Görseydi ol ḥātunuñ evi öñünde ḥalk cemi‘ olmuşlar. Ḥasan şordı eydür: Bu cemā‘at nedür dedi. Ḥaber virdiler ki bir ḥātun Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā korkusından gözlerin oymışdı şimdi öldi dediler. Ḥasan dağı beter acıdı ağladı. Vardı odasında üç gün üç gice tamām ağladı. Eydür: Bir müslimānuñ helākine sebeb [1515] oldum yā rabbi benüm ḥālīm yarın nice ola diyüp ağlardı. Üç gündən soñra bir vāḳa‘a gördi ki görseydi cennete varmış cennet serāblarında bir güzel ḥātun dürlü libāslerle ve dürlü zīnetlerle ğarıḳ olmuş feraḥ Ḥasana baḳup güler. Eyder: Yā Ḥasan beni bildün mi? Ḥasan eydür: Bilmedüm kimsin dir. Ḥātunam. Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā korkusından gözümü ki oydu mididi. Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā kereminden yarlığayup cennete getürdi dedi. Ḥasan eydür: Sen benüm öcünden Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alāya [1516] yakın olmuşsın. Ben senüñ öcünden Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretine ‘āşī oldum. Baña ne öğüt virürsün dedi. Ḥātun eyder: Var tevbe eyle Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinüñ korkusu üzerine ol dedi. Ḥikāyet olunur ki: İbrāhīm bin Edhem bir gün münācātta eyder: Yā Rabbi baña cennetdeki ḥātunumu göster dedi. Sırrına bir avaz geldi ki eyder: Senüñ cennetdeki ḥātunuñ filān şehirde Selāmeti’s-Sevād dirler dedi. İbrāhīm vardı ol şehre şorar. Hiç bunda Allā dosutlarından Selāmetü’s-Sevād adlu ḥātun var mıdur dedi. Yoḳdur dediler. İbrāhīm [1517] eyder: Hiç ol adlu ḥātun yoḳ mıdur dedi. Eyitdiler: Bir delü ‘avrat vardır filān yirde ḳoyun güder dediler. İbrāhīm ol taraḫa ‘azim eyledi. Vardı gördi bir eskice palasıyla ḥātun kişi dere kenārında namāz kıılır. Derenüñ içinde ḳoyun süriyle yayılup yürür. Ḳurtlar ḳoyunuñ arasında ve çevresinde bile gezüp yürürler çoban gibi güderler. İbrāhīm vardı selām virdi bu ḥātun kişiye. E’s-selāmü ‘aleyke yā Selāmeti’s-Sevād dedi. Ḥātun dağı ‘aleyke’s-selām yā İbrāhīm bin Edhem dedi. İbrāhīm eyder: Sübhāne’l-lāh benim İbrāhīm ibn-i Edhem [1518] idüğümi neden bildün dedi. Beni saña cennetde ḫelālün olduğumu ḫaber viren seni baña İbrāhīm ibn-i Edhem gelür diyü ḫaber virdi dedi. İbrāhīm eyder: Bu ḳurud ḳoyunıla ḫod düşmendür nice barışdurdın dedi. Selāmetü’s-Sevād Eydür: Benim de nefsim

Hâk te'âlâ celle ve 'alâ ile dosut değildi. Ben nefsimi Hâk te'âlâ celle ve 'alâ ile barışdırdum. Hâk te'âlâ celle ve 'alâ koyunumu kurdud ile barışdırdı dedi. İbrâhîm ol dem kaşid eyledi kim elini şuna. Selâmetü's-Sevâd Eyder: Çek elini beni saña hâtün didiler ise cennetde didiler. Dağı [1519] dünyâda mı dediler. Şabır eyle vaqti olsun dedi. İbrâhîm gâyet hacîl oldu. Eyder: Bârî baña naşîhât eyle gideyim dedi. Selâmetü's-Sevâd yürüyi verdi işbu beyti okuyu gitdi. *Kezibe meni'd-de'â mehabbeti feizâ cenne 'aleyhi'l-leylü nâme 'aynühü eleyse küllü muhibbin yuhubbü'lhalveti yecîbihi*. Dimek olur ki: Yalancıdur şol kimse beni severin dir de yatur uyur zîrâ her 'âşîk ma'sûkıla halvet olmağı sevmez mi sever. Benüm 'âşîklarım benümle gice uyuksuz olmağıla halvet olur dir. Ya'nî Allâhü te'âlâ celle ve 'alânuñ 'âşîklarınıñ [1520] hâlleri böyle gerekdür dimek olur. Menâkıb-ı kânîtat. Hikâyet olunur Eyyüb peygamber hazreti 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm çünki dünyâsı dağı dîni gibi ma'mür idi. Şeytân-ı la'în hâsed eyleyüp eyitdi ki: Yâ Rabbi Eyyüb saña bu kadar ki 'ibâdet ider anıñçündür ki hiç bir nesne ihtiyacı yoğdur dedi. Eyyüb 'aleyhi's-selâmuñ dünyâsı hademi haşemi zîbâda çok olmış idi. Evlâdı dağı erkek dişi çok oldu. Ammâ 'ibâdete meşğül idi. Çün ol şeytân 'aleyhi'l-la'ne bunu didi Hâk te'âlâ [1521] celle ve 'alâ eyitdi: İy la'în Eyyübuñ üzerine seni havâle eyledüm var elinden geleni eyle göre Eyyübuñ baña itmesini ne vechile durdı. Şeytân ferağ olup deryâ üzerine çığdı çığırdı ne kadar leşkeri var ise derildiler. Yâ seyyidümüz ne buyurursın dediler. La'în eyder: Âdeme bulduğum fırsatı bugün Eyyüba dağı buldum baña yardım eyleñ dedi. Vardılar Eyyübuñ tavarlarına otağda gezerken od urdılar yağdılar. La'în Eyyüba geldi eyder: Yâ Eyyüb tañrım diyü tapduğıñ saña intikâm itdi. Duydun mı ki cemi' rızkını helâk eyledi. [1522] dedi. Eyyüb 'aleyhi's-selâm namâzı kıldı dağı selâm virdi. Eyitdi ki bire mel'un şeytânsın ancak el-ğamdü li'l-lâh yükim yeynilenmiş 'ibâdete dağı pek mağal olmuşım dedi. Yine namâza tekbîr eyledi. Şeytân melül olup gitdi yine leşkerine vardı. Eyyübu dünyâ ile bulandıramadım evlâdına yardım idin. Meğer Eyyübuñ evlâdı günde birinüñ evinde ağışamlardılar. Ol gün Eyyübuñ büyük oğlı evine cemi' olmuşlardı. Şeytânın cemi' oldılar damı temelinden devirdiler altındağı hep helâk eyledi dağı ne 'ibâdet [1523] idersin dedi. Eyyüb 'aleyhi's-selâm selâm virüp eyder: Yâ la'în 'ibâdete dağı şimdi mağal oldum ki yükim yeynilmiş. Dağı Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ buyurur ki: *İnemâ emvâliküm ve evlâdiküm fitnete* dimişdür. Hemân yine namâza tırdı. Şeytân dağı hacîl oldu. 'Âkıbet geldi Eyyüb 'aleyhi's-selâm secdede iken ayağı barmağından üfürdi. Şeytânın ağılı nefesi dağı Eyyübuñ etile derisi arasına gitdi. Üfrülmüş tulum gibi

şışdı. Dağı Eyyübuñ gevedesinden şarı şarı şu ve cerāhatler ağıdı koğıdı kırtlar [1524] düşdı. Şol dereceye vardı kim ‘avratları boşa bizi diyü taleb eylediler. Eyyüb ‘aleyhi’s-selām dağı talağ virdi. Meğer Eyyübuñ hātunlarından biri Yūsuf peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ Zeliḥādan olan Efrāyim adlu oğlınuñ kıızı Raḥīme idi. Ol talağa rāzī olmadı. Yā nebiye’l-lāh ben senüñ miḥnetüñde ve ğamuñda yoldaş idüm dedi. El-kışşa Raḥīmeden ğayrısı gitdi. Raḥīmeye dağı kınşu ‘avratları geldiler eyitdiler: Yā Raḥīme erini al git kim nāğāh marazı uşaklarımıza ulaşmaya yoḥsa [1525] eriñi kelbe yedürüriz dediler. Raḥīme ağlayı ağlayı Eyyüb peygamber ḥazretini götürdi çöle vardı. Bir köyüñ yanında bir ḥarābe mağaraya vardı. Aña köy ḥalkı mezbele dökerlerdi. Anda iletdüğü gün köy ḥalkı duydı geldiler. Eriñi al git yoḥsa size kelib çoğarduruz incidürüz dağı tağıduruz dediler. Raḥīme andan dağı aldı gitdi vardı bir yol üzeri yirde çukur eşdi. Eyyübuñ altına gül döşeyüp üzerine mefyün düzüp Eyyüb peygamber ‘aleyhi’s-selāmı anda kodi. Bir nice zamān gitdi bunuñ üzerine geçdi. Raḥīme [1526] vardı yakın köylerde köy hātunlarına ḥizmet iderdi. Etmek ufacığı virürlerdi. Ḥazret-i Eyyüba getirüp yedürürdi. Eyyüb dağı şol dereceye vardı ki kırtlar cemī‘i etini yediler kemükleri siñirleri kaldı gevedesi kılburada döndi. Güneş bir yanından bir yanına düşer olup tıururdu. Hemān dili ve yüreğı bütün kalmışdı. Kırtlar et bulmayup biri birin yediler hemān iki kurtcağız kalmışdı. Bir gün Raḥīme gine köye vardı. Kimse evine getirtmedi kim erinüñ marazı sepişür diyü. Gezerek etmek yapar bir etmekçi ‘avrata vardı. ‘Avrat [1527] eyder: Yüri var git yoḥsa şimdi erim gelür seni döyer de kaçır dedi. Raḥīme eyitdi: Va’l-lāhu Allāhu ‘azīmü’s-şān rasüli Eyyüb açdır. Kerem eyle bir pāracık ta‘ām nesne vir dedi. Ol ‘avrat eydür: Virmezem dir. Meğer şol başındağı saçuñ biliklerinden birisin baña viresin andan nesne vireyim dedi. Raḥīme zarürī rāzī oldu virdi. Bu ‘avrat geldi getirüp saçınıñ içinden bir ğāyet güzel biliğı var idi Eyyüb anı kati severdi anı kesdi virdi. Dağı aña bir kaç pide virdi. Raḥīme pideleri Eyyüba [1528] getirdi. Ḥazret-i Eyyüb eyder: Kande bulduñ şimdiye değın buncılayın etmek getürmedin getürdüñ yoğidi. Raḥīme kışşayı ḥaber virdi. Eyyübuñ gönline bu fikir geldi kim meğer bu ‘avrat zinā itmişdür ola dedi. Anıd içdi kim şağalacak olursam saña zinā ḥaddin uram dedi. Raḥīme eyder: Yā nebiyye’l-lāh şimdiye dek senüñ için köy köy dilenürdüm ve ḥizmet iderdüm. Saña nesne getürdüm. Şimdi sen baña yaramaz ğümān eyledin. Yabana varacak ḥālim kalmadı. Rabbüñden dile seni bu marazdan şifā virüp şağaltsun. Eyyüb eyder: Şağlığumuz zamānı [1529] ne kadar idi. Raḥīme eyder: Seksen yıl idi. Belāmuz zamānı ne kadar oldu dedi. Raḥīme eydür: On sekiz yıldur

dedi. Eyyüb eyder: Ben Rabbümden utanuram ki du‘ā eylemeğe. Zîrâ belâmuz zamânı şafâmuz zamânına olmamışdur dedi. Ol iki kırtcağazlar ki Eyyübuñ bedeninde qalmışlardı yiyecek et bulamayup geldi birisi diline yapışdı birisi yüreğine yapışdı. Eyyüb peygamber ‘aleyhi’s-selâm eyder: Yâ Rabbi dilümle zikir iderdüm ve göñlümde seni fikir iderdüm bunlar dağı gidecek senden ayrı düşerim baña dermân [1530] ve ‘inâyet eyle dedi. Qavlühü te‘âlâ: *Ve eyyübe iz nādâ rabbühü innî messâniye’z-zurrü ve ente erhamü’r-râhimîn*. Ba‘zı rivâyetde eydür: Çün etmeği Raḥîme getürdi qodı aña rîca kez. Eyyüb gördi ki Raḥîme gidüp kendi yalıñuz qaldı tımar ider yok bu nidâ eyledi. *İnnî messâniye’z-zurrü ve ente erhamü’r-râhimîn* dir. Hemân Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm inüp geldi cennetden iki nar getürdi. Eyyüb peygamber ‘aleyhi’s-selâma eyder: İşbu narı yigil. Eyyüb peygamber ki narları yedi bedeni şapa şağ oldı. Şağalup bayağı gibi oldı. [1531] Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm tıru geldi. Eyyüb ‘aleyhi’s-selâm ayağı üzre qalkdı. Cebrâ’îl eyder: Ayağını yire dep. Eyyüb peygamber aygile yire depdi birden şu çıqdı. Eyyüb peygamber gusül eyledi. Eyyübuñ bedeni tâzelendi. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm cennet libâslarıyla Eyyüb ‘aleyhi’s-selâma geydürdi aldı bir tağūñ başına çıqardı. Rivâyet olunur ki: Ol kırtcağazlar ki Eyyüb peygamber ‘aleyhi’s-selâmuñ biri dilinde ve biri yüreğinde idi durmayup yerlerdi. Eyyüb ‘aleyhi’s-selâm şağalup gusül idicek [1532] birisi yire düşdi ve birisi şuya düşdi. Yire düşen bal arusu oldı şuya düşen sülük oldı. Eyyüb peygamber ‘aleyhi’s-selâmuñ etin yidükleri sebebden birinden bal ḥâşıl oldı birinden marâzların ‘illetin çekmek şifâ ḥâşıl oldı dir. Çünki Raḥîme biraz ki gitdi bir yirde tırup fikir eyledi ki eyder: Ben Eyyüb peygamberi qoyup gidicek kim tımar ider yoqdur helâk yâḥūd canavarlar yirler dedi. Girü döndi gine vardı görseydi Eyyüb ‘aleyhi’s-selâm yoq. Feryâd-ı [1533] fügân idüp ağlar. Eyder: Meded yâ nebiyye’l-lâh seni ‘aceb qanğı canavarlar yediğün bilseydüm varaydum beni dağı ol canavar yeyeydi tâ kim kıyâmet güninde senüñle bile qopaydum varaydım dir. Meğer Eyyüb ‘aleyhi’s-selâma Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm dimişdi kim Raḥîmenüñ günâhı yoqdur dimişdür. Eyyüb tağ başında Raḥîmenüñ ağlayup seğirdüp aradığını gördi dağı çağırdı. Ol saña gümân eyledüğüm sebebden berî imişsin dedi. Dağı çağırdı eyder: Yâ Allâh cāriyesi kimi istersin? Raḥîme [1534] eydür: Şuralıqda Ḥaḳ te‘âlâ celle ve ‘âlâ peygamberi Eyyüb var idi benim ḥelâlim idi yerinden gitmiş anı arayup isterin dedi. Eyyüb peygamber eyder: Nicesi kişiydi? Raḥîme eyder: Şağiken boyda ve şüretde ve güzelliğe ve avazada hemân saña beñzerdi dedi. Ḥazret-i Eyyüb eyder: Gel beri yâ Raḥîme yâ şıddıka binti Yūsuf şıddıq. Allâhü te‘âlâ celle ve ‘âlâ ḥazreti

şükür eylegil Eyyüb benim. Haq te‘ālā celle ve ‘alā hazreti şifā virdi şabrımız berekātında el-ḥamdüli’l-lāhi te‘ālā dedi. Raḥīme vardı Eyyüb ‘aleyhi’s-selām karşı [1535] geldi kucaklaştılar yüzlerin yüzlerine urup ağlaştılar. Bunlar bu hâlde iken bakşalar görseler cemi‘i evlādları ve cemi‘i rızkı Haq te‘ālā celle ve ‘alā kudretiyile yanlarında тұrur. Haq te‘ālā celle ve ‘alā yine yaratmış. Meğer Eyyüb peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ rızkı ve evlādı şol vaqtin ki şeytān mel‘ūn helāk eylemişdi dedi. Yedi oğlu ve yedi kıızı var idi ve üç biñ devesi ve yedi biñ koyunu var idi ve beş yüz çiftit var idi ve beş yüz ulı kulu var idi. Her birisi oğullı ve kıızlı idiler ve bağı [1536] bağcalı kulları var idi. Her birisi bir çiftit üzerine otururdu. Ğayrı hizmetkārlarından Ğayrı bir nice hizmetkārı var idi. Allāh sübhānehü ve te‘ālā celle ve ‘alā hazreti yine yeñiden virdi. Ğayrı bir evvelki kadar daḥı rızık virdi. Ve bir evvelki kadar oğul ve kıız daḥı virdi. Şāhib-keşşāf eyder: Rivāyet olunur ki: Eyyüb peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ hātunı bu ḥādīşeden soñra yigirmi altı daḥı toğurdu dir. Qale’l-lāhu tebāreke ve te‘ālā: *Festecebnā lehü fekeşefnā mā bihi min zurrin ve āteynāhü ve ehlehü ve mişlehüm me‘ahüm* [1537] *raḥmeten min ‘indinā ve zikrā li’l-‘ābidīn*. Haq te‘ālā celle ve ‘alā Eyyüb peygamber ‘aleyhi’s-selāma emir eyledi ki: Yā Eyyüb sen yemīn itmişdin ki Raḥīmeye yüz ağaç ḥad urarın diyü. Raḥīme hod ol senüñ itdügüñ gümāndan berīdür. Lākin anduñ yerine varmak için ḥāniş olma var yüz buğday şapın bir araya şar daḥı Raḥīmeye bir kerre ur dedi. Eyyüb peygamber hem eyle eyledi. Qavlühü Te‘ālā: *Ḥuz bi yedike zığsen fedrib bihi ve lā teḥneş*. Ve daḥı rivāyet olunur ki: Vahab bin Münebbiye eyder: Benī isrā’il zamānında bir kişi var idi şerīf [1538] ḥasīb kişi idi. Anuñ bir ‘avratı var idi Arvaha dirlardi. Bir rivāyetde Ervī dirlardi. Ğāyet şāhib-‘aқıl ve şāhib-cemāl idi ve meliḥa hātun kimesne idi. Ol zamānda anuñ mişli ve mānendi yogıdi. Bu şerīf kişinüñ bir kendüden küçük bir qarındaşı var idi. Bu şerīf kişi sefere gitdi qarındaşına ışmarladı kim bu hātunı gözedesin dedi sefere gitdi. Bunuñ üzerine zamān geçdi. Bunu oğlan bir gün bu devlet hātunüñ üzerine girür eyder: Ma‘lūmuñ olsun kim on yıldur ben saña [1539] ‘aşık olmuşam. Lākin qarındaşımdan utanup ve qorqup āşikāre idemezdüm. Şimdi qarındaşım gitdi seni baña ışmarladı gel benim murādım üzerine ol dedi. Arvaha hātun eyder: Eđer erim Ğā’ib oldısa rabbüm Haq sübhānehü ve te‘ālā hazreti hod ḥāzırdur. Eđer erim görmezse ol kādir-i ‘ālem penāh ḥod ḥāzır ve nāzırdur görür var yüri. ‘Aşiye olup erimüñ döşeğine ḥāyınlıq eylemezem. Sen daḥı kardeş ḥaқkın şaқla ḥāyınlıq itme. Bu sen didügüñ iş dünyāda ve āḥiretde rüsvāylık ve yüz qaraluğıdır dedi. Dönüp bu oğlan [1540] tekrār söyledi. Gördi bu ‘azīze hātun aşlā rāzī olmadı. Bu bī-devlet

nevmîd olup taşra çıktı. Şeytân ‘aleyhi’l-la‘ ne karşı geldi eyder: Yâ filân fikrin var ancak nedür baña haber vir dedi. Bu kimesne haber virmedi la‘in şeytân ibrâm eyledi. Ol zamânda şeytân âşikâre gelüp söylerdi kimseden gizlenmezdi. ‘Âkıbet bu herîf kışşayı haber virdi. Şeytân eyder: Dön yine var ben dağı saña yardım ideyim dedi. Bu şahış tekrâr gine Arvahaya vardı eyder: Yâ baña muṭi‘ ol yoḥsa senüñ başına çok [1541] dürlü belâlar getürürüm ve erüñüñ rızkından dağı saña yiyecek virmezem aç ölürsün dedi. Arvaha eyder: Kayırmazam Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hazretine tayandım dedi. Bu herîf eyder: Saña zinâ itdi diyü dörüt pîr kişi yalan tanıq turgururam recim itdürdürüm dedi. Bu hâtun eyder: Aşlâ andan dağı kayırmazam. Erim helâlim yolında şâdık Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hazreti yolında şehîd olam dedi. Gördi olmaz bu zâlim vardı dörüt yalan şâhidi düzdi kâzî önünde yalan yire bu hâtun zinâ itdi diyü zinâya şehâdet eylediler. [1542] Kâzî taşlan dedi emir eyledi. Bu hâtunı maḳbere arasına çıkarup taşla dutdılar recim eylediler. Hattâ şol kadar urdılar taşile kim öldüğüne hiç şübhe kalmadı. Bir ḳabir çukurına bırağı ḳodılar dağı gitdiler. Zîrâ benî isrâ’ilde ol zamân şeri‘at oldu kim recim itdüklerin defin itmezlerdi ḳuş ḳurut yir giderdi. Meḡer Arvaha tamâm ölmemişti. Gidüp ḳabir çukurında yaturdı. Yatarak yine ‘aklı başına [geldi] zarı zarı inlemeye başladı. Meḡer bir ‘arab geldi ḳabir çevresinde devesin otara. Görse kim bir inildi işitdi. [1543] Vardı gördi ki bir ḳabir çukurunda bir güneş yüzlü bir maḥbûbe hâtun kızıl ḳanlar içinde ḡarık olmuş yatur. Bu kişiyi görünce işâret eyledi şucaḡaz diyü taleb eyledi. Vardı bu ‘arab dağı şu getürüp Arvahaya içürdi. Arvahanuñ bir pâre ‘aklı ve cānı geldi. Bu ‘arab kişi bunu deveye yükletdi dağı aldı memeleketine ilette yarasına tımar eyleyüp şaḡaldı. ‘Arab dağı ‘âşik olup hâcet ‘arız eyledi. Arvaha eyder: Yâ ‘arab ḳardeş baña bu kadar eylik eyledin. Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ ḳatında bu eylik zâyi‘ olmaya. [1544] Ben sen dedüğüñ deḡülem. Şol belâ kim benüm başıma geldi erim yolına ihtiyâr eyledim dedi. Eḡer erim yoḡımissa nikâhile seni baña ḳabül eylerdim zîrâ çok iḥsân eyledüñ vaşfa gelmez. Ammâ erim vardur aña hâyın olmazam dedi. Kışşasın haber virdi. ‘Arabuñ yüreḡi acıyup esirgedi ol fikirden vazgeçdi. Bu ‘arabuñ bir ḡabeşî ḳulı var idi. Bu da Arvahayı gördüḡi gibi ‘âşik oldu. Eyitdi: Gel baña tâbi‘ ol yoḥsa saña ziyân idüp bühtân iderim dedi. Arvaha: Bire ḡınzîr ‘arabcık git ben Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hazretine şıḡınmışım. [1545] Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hazretinden gelen baña ḡil‘atdür dedi. Bu ḡabeşî ‘arab ḡazab eyleyüp çıktı. Vardı giceyile aḡasınıñ beşiḡinde bir küçük oḡlancuḡı var idi. Ol oḡlancuḡı gice ile tîz dutup boḡazladı dağı nacağı ‘avratuñ yasduḡı altında ḳodı gitte. Şabâḡ görselele kim oḡlan boḡazlanmış

nacağ dağı hātunuñ başı altında bulunup çıkdı. ‘Arab eyder: Ben saña bunca ihsān eyledüm sen baña bunuñ gibi iş idersin dedi. Arvaha eyder: Yā ‘Arab qarındaşsın fikir eyle ki sen beni öliden diriltdüñ [1546] envā‘ı eylikler eyledin. Dağı ben senüñ oğlunu öldürem mi böyle iş benden gele mi? Hağ te‘ālā celle ve ‘alā ‘ālimdür bu iş baña bühtāndur. Ben ol zinā kim qan eylemekden aşığadır anı ihtiyār eylemeyem dağı bunu ihtiyār eyleyem mi ‘aqluñ qanda gitdi dedi. ‘Arab eyder: Hele sen qanlım adına oldun ihtimāldür seni öldürem var git dir. Dörüt yüz dirhem Arvahaya harıçlık virdi. Arvaha çıkdı gitdi. Giderek bir köye uğradı görseydi bir kişiyi aşı qomışlar. Arvaha eyder: Bunuñ şuçı nedür kim aşmışlar? Eyitdiler: Bu bir ‘āmile dörüt yüz dirhem [1547] borcu var idi anıñçün aşdılar ki aqçayı ala dediler. Arvaha dağı fi’l-hāl çıkardı dağı dörüt yüz dirhem virüp bunu indirdi. Bu herif evlerine var atasına anasına eyder: Beni aşılmadan siz mi qurtardunuz dedi. Anlar eyderler: Yoğ biz qurtarmadıq lākin yoldan bir yolcu hātun geçerken seni ol qurtardı dedi. Ol yiğit seğırdüp Arvahanuñ ardından yetişüp ‘özür eyleye. Görseydi ki bir cemāl şāhibi cemāle hātun. Gördüğü demde bu yiğid [d]e fi’l-hāl bu dağı ‘aşık olup eyder: Gel baña muñ‘a ol. Arvaha eyder: Sübhāne’l-lāh. Behey [1548] yiğit ben seni ölümden qurtarup dārdan indürdüm sen baña bunuñ gibi iş teklif eylemek vecih midür dedi. Bu bī-devlet ve bī-terahhum inşaf eylemeyüp ikdām eyledi. Arvaha eydür: Gel Allāhi severseñ bu işi baña qaşid eyleme. Ben senüñ didiğüñ değılem dedi. Bu herif gördü kim gördü kim qabul eylemez fi’l-hāl bir gemici var idi anlara vardı eyder: Benim bir cāriyem vardur şatarım dir. Anlar geldiler gördiler bir cemāle kimesne. Dörüt biñ altuna aldılar gemiye götürüp qodılar revān oldılar. Aşşam oluncağaz ol alan kimesne diledi kim el uzada. Arvaha [1549] Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hazretin añup ağılayup yalvardı zarılık eyledi. Fi’l-hāl bir qarañulıq çökdi yeller esdi deñiz azup çalkandı ve ‘azim mevicler urdı ve gemi halkına başı qayısı oldu. Şol dereceye vardılar ki kendilerinden ümīdi kesdiler. Arvaha ayağı üzere qalkdı. Eyitdi ki: Hamd ü şükür bī-qıyās şol Allāhu ‘azimü’s-şāna ki mazlūmlaruñ du‘ası red itmez ve kendiye kendiyi tevfiq idenleri zāyi‘ eylemez dedi. Ve dağı iy gemici tā’ifesi ben cāriye değılüm. Bu kişi beni cāriye diyü taşarruf itmek ister. İstedüğinden [1550] kendi başına Hağ te‘ālā celle ve ‘alā hazreti ol sebebden size bu belāyı virdi. Benim feyzim şöyledür diyü haber virdi. Eyder: Eğer bu belādan qurtulam dirseñüz beni azād eyleñ yoğsa helāk olursız dedi. Gemiciler biñ dīnār cemi‘ eyleyüp ol alan kimseye virüp aldılar. Dağı azād eylediler ki gemi dağı sakin oldu. Deñiz dağı sakin oldu. Biraz giderek Arvahaya cemi‘isi ‘aşık oldılar. Qaşid eylediler kim gücile

Arvahaya zinā ideler. Hemān deñiz bir kerre daħı mevic urdı gemi iki şaķķ oldı. [1551] Cemī^c isi helāk oldılar. Arvaha gemideki olan mālile ħalāş buldı bir ağaca yapışup deñiz içinde bir ‘aźim cezīreye vardı. Arvaha bu ağaca yapışup taşra çıķdı. Görse kim ol cezīrede şehirler ve vilāyetler var idi. Ol memleketüñ bir pādişāhı var idi. Arvaha kendi özüni bir gemici şūretine koyup bu mälları ve rızķı bir yirde gizleyüp pādişāha vardı. Eyder: Yā pādişāh biz yüz ādem idük gemi içinde giderdük. Nāgāh bād-ı meħālif esüp gemimüz ğarıķ oldı içindeki ħalıķ helāk oldılar. [1552] Cemī^c i māl ile ben ķurtıldum şāhibleri helāk oldılar. Nitem bir genç yiğidem ol mālī zabıķ idemezem. Emir eyleñ ħazīneye gelsün tā kim ol gemide helāk olanlaruñ vārişlerine mektüb göndereyin geleler mällarına tımar eyleyeler. Pādişāh daħı bu yiğidin sözüni ve güzelliğini ve emīnliğini ta‘accub eyledi. Emir eyledi ol mālī ħazīneye zabıķ eylediler. Arvaha daħı anlar libāsında bir köşede ‘ibādete meşğül oldı. Şol dereceye vardı kim köre ve kötürüme ve ħastalara du‘āsıyla şifā ħāşıl oldı. [1553] Çünki pādişāh marāz-ı mevte düşdi. Eyitdiler: Yā melik sizin yeriñüze ħalīfe gerekdür dediler. Melik eyder: Şol deryādan çıkan yiğit yerime pādişāh olsun dedi. Çünki pādişāh vefāt idüp dünyādan gitdi. Arvahayı getirüp yerine pādişāh eylediler. Çünki Arvaha tahta geçdi. Beğlik muķarrer olduķdan soñra bir gün dīvān eyleyüp beğlere ve ağalara dedi kim: Ben evlenmek isterin. Kızlaruñız ve kız ķarındaşlaruñuzu düzeldüp gönderin göreyin. Ola ki birisini baña iħtiyār ideyin ben alayım dedi. Her birisi feraħ olup [1554] taşra çıķup evlerine varup dürlü zīnetler ile kızların ve kız ķarındaşların düzeldüp gönderdiler. Her birisi temennā iderler ki beğ benim kızımı beğenüp ala diyü. Çünki beğlerin kızları Arvaha üzerine cemī^c oldılar. Arvaha başın açup bölüklerin ve geyeceğın şoyunup gevdesin bu kızlara gösterdi. Gördüler kim bu bir güzel ħātundur kim mişli yoķdur. Arvaha eyder: İy kızlar beni gördüñüz mi kim ben ħātunam. Varın atalaruñuza ve ķarındaşlaruñuza ħaber virin beğ bulsunlar. ‘Avrat beğliğe lāyık [1555] değildür. Nice dürlü zīrā ‘özri ħazeri olur. Menbere ve ħuţbeye ve imāmete lāyık değildür dedi. Başından geçem kışşayı ħaber virdi. Kızlar daħı varup babalarına ħaber virdiler. Erler çün bu kışşayı işidicek daħı artuķ rağbet eylediler. Bunuñ gibi emīn ‘ādil pādişāh bir daħı bizüm elümüze giremez ķande elümüze girer ķabül eyledük eğer ħātun ise daħı dediler. Arvaha beğliği ķabül eylemeyüp yine yerine varup ‘ibādete meşğül oldı. Bunuñ aħvāli eţrāfi ‘ālemde illere meşhūr olup her vilāyetden a‘yānı gelüp [1556] du‘āsın almağa başladılar. Rivāyet olunur ki: Arvaha ħātunuñ eri çünki seferden geldi evine girüp görse kim ķardaşı kör olmuş oturur. Eyitdi: Kıanı Arvaha? Kıarındaşı eyder: Zinā eyledi recim eylediler. *İnnā*

li'l-lāhi ve innā ileyhi rāci'ūn. Bir zamāndan soñra bu kimesne işitdi kim ol vilāyetden haber geldi kim filān yirde bir du'āsı müsteḥāb ḥātun varmış du'āsı berekātında gözsüzler gözi açılır ve kötürümler ve ḥastalar ve dürlü marāzlara şifā ḥāşıl olur imiş Ḥaḫ te'ālā celle ve 'alā fazlı ile dediler. Bu kişi [1557] daḫı ḫarındaşına eyder: Filān yirde filān cezīrede bir du'āsı müsteḥāb ḥātun var imiş gel seni aña iletysin dedi. Ola ki du'āsı berekātında gözün şāğ ola. ḫardaş daḫı ḫoş ola dedi. Bu kişi ḫarındaşını aldı daḫı gitdi. Bir zamāndan soñra bir yirde ḫondılar. Görselerdi ki bir kör ḫabeşī var. Bu ḫabeşīnün ağası henüz eyder: ḫancarı gidersiz dedi. Bu kimse ḫışşayı haber virdiler. 'Arab daḫı ḫabeşīyi alup bile gitdiler. Bir yirde daḫı ḫondılar. Görseler kim bir kör daḫı anda vardur. Meḡer Arvaha ol dārdan indürdüḡi kişi imiş. [1558] Babası bunlara haber şordı ḫancarı gidersiz? Bunlar haber virdiler. Ol daḫı oḡlın alup bile gitdi. Deñizi geçdiler Arvaha şehrine vardılar. Arvahanun şavma'asına girdiler. Arvaha gördi ki ḫelālidür. Ve ḡayrıların daḫı bildi. Ammā Arvaha niḫābile otururdu bunlar bilmediler. Ammā Arvaha erini görünce göyendi. Şol ḫadar ağladı ki kendini yeñemeyüp iḫerü ḫalvetine girdi. Biraz ağladı. Ağlayarak kendin devşirdi taşra ḫıḫıdı şordı eyder: Ne ḫişilersiz diyü haber şordı. Eri ilerü geldi eyder: Yā devletlü [1559] ḫātun dār-ı dünyāda bir ḫardaşcuḡum var idi ol daḫı kör olmuş. Saña du'ā ḫıldurmaḡa geldüm. Ne dirsın vireyim du'ā eyle saḡalsun didiler. Arvaha eyder: Kimseden māl almadum ammā senden alurum dedi. Eri eyder: ḫayırmazan dünyām çokdur dir. Arvaha eyder: Bu senün ḫarındaşun bir ulu 'Azīm günāḫ işlemişdür. Meḡer bir mazlüm bed-du'ā eylemişdür anıñcün bu belāye giriftār olmuşdur dedi. Mazlūma eyledüḡi zulmi haber virsün du'ā eyleyelüm Ḥaḫ te'ālā celle ve 'alā gözlerin gine saḡ eyleye dedi. ḫarındaşı fikir eyledi eyder: Gerçekdür. [1560] ḫarındaşım ḫātunına zulüm eylemişdüm. Döndi ḫarındaşına eyder: Yā ḫarındaş senün ḫātunun Arvaha kim bu zamānda andan ḫayırlı şālīḫ kimesne yoḫdur. Ben aña zulüm ve iftirā eylemişdüm dedi ḫışşayı haber virdi. Kişi eyder: Ne yaramazlık eylemişsin. ḫarındaşlık ḫaḫkın zāyi' eylemişsin. Ammā ben zāyi' eylemeyeyin Ḥaḫ te'ālā celle ve 'alā 'afiv eyleye dedi. Arvaha du'ā eyledi ḫerifün gözleri açıldı. Andan soñra ḡayrı ma'zūrlarda ilerü geldiler Arvaha anlara daḫı mazlüm bed-du'āsına uğramışdur dedi. Toḡrısın disünler tā kim anlar du'ā eyleyem. [1561] Anlar daḫı dediler ḫışşayı haber virdiler. Ḥattā dārdan inen ḫerif eyder: Cāriye diyü şatup alduḡum aḫçayı kızıl maḡır oldu dedi. Arvaha du'ā ḫıldı anların gözleri daḫı açıldı. Bu ḫadişeyi eri ve cezīre ḫaḫkında bir nice kişi ḫuzūrında idiler. Arvaha döndi erine eyitdi kim senün ḫātunun ne ḫalli kimse idi dedi. Daḫı yüzünden

niķābın aldırır. Dağı eri Arvahanuñ yüzine baup ağladı eyder: Hemān Őüretde saña beñzerdi dedi. Gözi gözine aşı aşına yüzi yüzine beñzerdi dedi. Eđer ölmemişseydi hemān elinden [1562] yapışup hemān benim hātunım helāl midür diyeydüm dir. Arvaha eyder: Beri yakın gel ben Őol kimseyem ki senüñ ğayretine recim oldum ve atil iftirāsın çekdüm ve esir olup Őatıldum ve deñizlere ğarıķ oldum ve beriye seferlerin eyledim ol mazlūme hātunuñam dedi. Eri ve cemī' i hāzır olanlar ağlaşdılar ve ta' accübler eylediler. Çünkü gice oldu eri diledi kim Arvahaya yakın ola. Arvaha eyder: Bir pāre Őabır eyle dedi. Arvaha Őuru gelüp abdest alup iki rek' at namāz ıldı yüzün secdeye urdı münācāt eyledi. [1563] Eyder: Yā rabbi'l-ālemīn eđer benden rāzī iseñ beni dūnyā eri elinden ve dūnyā çirkinden urtar marziyye saña vāşıl olayın dedi. Ha te'ālā celle ve 'alā hāzreti Arvahanuñ başı secdede iken cānın abız eyledi. Raħmetu'l-lāhi 'aleyh. Cezīre ehli cemī' olup deñiz kenārında defin eyleyüp üzerine kireçden ve kiremitden ubbe eyleyüp ziyāretğah eylediler. Raħmetu'l-lāhi 'aleyh ve raħmet vāsi'a. Hikāyet olunur ki: Manşūr bin 'Ammār eyder: Bir vaıt Bařra Őehrine vardum bir köşķ ve bir yüce sarāy görürin. Bir yirde aşılmış mūnaķķaş [1564] ol sarāyuñ taşrasında hadem haşem atlu yayan Őurmuşlar. Ve andan içerü bir ulu meydān düzölmiş ve çādırlar urulmuş ve apucılar ayağın Őurmuşlar ve apudan içerü bir Őuffe bağlanmış dürlü dürlü Őüretler naķış olmuş. Ol Őuffede bir taht urulmuş cevherler ile ve iyetli taşlar ile bezenmiş. Bir muraşsa' taht ki hiç gözler görmüş değil diller söylemiş değil. Ve bir hūb Őüretlü güzel yiğit ol tahtuñ üzerinde oturmuş ve altun uşaklı ullar anuñ arşusına ellerin bağlayup ayağda Őurmuşlar. [1565] İki yanında arşusunda Őumād urulmuş. Manşūr aşıd eyledi kim ol sarāya gire. Fikir eyledi ki bu pādişāhi gör kim nice mađrūr olmuşdur ki ölecek değil midür ve buña iyāmet opacaķ değil midür bundan ne oruķmaķ gerekdir gireyin bir iki ha söz söyleyeyin çünkü ol ha sözleri söyleyüp naşihāt ideyin ola ki Ha te'ālā celle ve 'alā 'ināyet eyleye bir pādişāhi tevbe erzānī ıla inşāfa gele dedi. Bir zamān geçdi bu hadem haşem Őanasın kim beni görmediler benden haberleri yoķdur. Bunlar benden ğafildür. Derhāl içeri girdim. Ol [1566] tahtuñ üzerinde bir maħbūb kemāl issi pādişāh oturur. Hergiz ancılayın hūb zībā ve Őirīn ādem görmedim ve kimse dağı görmüş değildir. Benden haberleri yoķdur. Çağırup eyder: İy nişvān gel dir. Gördümdi bir cāriye geldi. Ay ve güneş gibi bir dilberdür ki hiç anuñ mānendi kimse nişān virmez. Cāriyyeler anuñ ardınca ve öñünce bile geldiler. Mucemmirler buħūr itmişler ve hoķķaları miskile ve za' firān bezemişler çün nişvān içeri getürdiler ullar hadem ve haşem ıkdılar gitdiler. Çün beni gördiler hemān eyitdiler: Ne kişisin

[1567] sen bunda neylersin bunda ne işüñ var bu pâdişâh sarâyında dediler. Pâdişahuñ gözi baña düş oldu. Beni görüp kaçadı eyder: İy bî-‘aқıl ne kişisin ki benim sarâyıma girersün dedi. Ben eyitdüm: Pâdişâh fazlı keremiyle girdüm benim günâhımı ‘afiv eyle ki tabîbem hîç tabîbi öldürmek vâcib değıldür didüm öldürmezler didüm. Baña eyder: Nice tabıblıқ bilürsin? Günâh derdine dermân bilürin ve ma‘şiyet cerâhatine merhem bilürin didüm. Eyitdiler: Bunlardan nice bilürsin? Ben eyitdüm: İy pâdişâh yimeğe içmeğe meşğül ve zevқ-i [1568] şafâya mağrür olmışsın. Sarâyıña perdeler aşmışsın sen kendi nefsin dileğüñ virmişsin. İli şehri ‘avânların yıkmışdur halk ғalim elinde giriftâr olmuşdur. Hақ te‘âlâ celle ve ‘alânuñ hışmından ve ‘uқubâtından ve mazlûm âhından hîç қorқmaz mısın? Ve ol günü öñüne getürmiz misin ki dükeli cümle beğler beğliğinden mağrül ola ve dükeli cabbârlar ve zâlimler mazlûm elinde esîr olalar. Ve ol giceyi añmaz mısın kim irtesi kıyâmet қopacaқdur. Ve ol günde hayır ve şer şorulacaқdur aña cevâb virilecekdür ve ol günü eyle kim [1569] hâlık biri birinden қаçacaқdur ve bitiler oқunacaқdur. Ve ol gün qarşuda cehennemi getüreceklerdür ve ol ғamuyı bir qarış eyleyecekdür ki hâlık bir kezden yüzün қoyun düşeceklerdir. Saña ol günde Hақ te‘âlâ celle ve ‘alâdan ғayrı kimse bulunmayacaқdur. Saña ne dünyâ ni‘meti aşşı ider ve ne dünyânuñ devleti aşşı ider? Ve bu emri ve nehyi ve bu şâzilığa mağrür olmaқ ve nişvân ‘aşқına hâriş olmaқ ‘âқil işi değıldür. Ve ol nişvân dağı öldükden soñra nazar idüp göresin kim ғopraқ olmuş bedenleri biri birinden ayrılmış ‘âқil işi değıldür. [1570] Niçün ol cennet nişvânın añmazsın başından ayağına değin mişк ‘anberden ve kâfurdan yaradılmışdur. Ve hîç anuñ yüzine kimse baқmamışdur. Ve hîç қulaқ anuñ sözün işitmemişdür. Ve hîç kimse anuñ eline yapışmış değıldür. Nitekim Hақ te‘âlâ celle ve ‘alâ buyurur: *Lem yatmışhünne insün қablehüm ve lâ cännün ke’ennehünne’l-yâқütü ve’l-mercânü* dedi. İy pâdişâh bunuñ gibi kerâmetleri ve bunuñ ‘aғaları ve bunuñ gibi tañrı luғflarını dünyânuñ bî-şebât zevқine viresin bu bî-vefâ dünyâyа aldanasın. Tañrı te‘âlâ ‘uқubâtından қorukmayasın [1571] Hақ te‘âlâ celle ve ‘alâ hükmin dutmayasın. Fenâ için beқâyı terik eylesin. Revâ değıldür ki senüñ şunuñ gibi zîbâ-şüret ve bunuñ gibi қadd ü қâmet ғamu oduna giriftâr idesin didüm. Çünkim bu sözleri pâdişâh benden işitdi bir âh itdi kim kendini tahtından aşıаа atdı feryâd u füğân eyledi ‘aқlı başından gitdi. Ol қadar yandı kim ölü midür diri midür bilinmedi. Bir zamândan soñra ‘aқıl başına geldi. Zarı zarı iñledi sol қadar aғladı ki haddi yoқ. Andan soñra başın қaldırdı benden yaña [1572] baқdı eyder: İy tabîb öldürdün beni derdimi bildüñ benim dermânımdan dağı haber

virgil dedi. Benim rencime şifâ irişdür beni dertlü eyledün benim rabbüm benim gibi dergâhından kaçana ‘inâyet nazârın ider mi kendi dergâhına lâyıķ ider mi bunca günâhımı ve bunca ‘işyânımı bağışlar mı dedi. Ben eyitdüm: İy oğul ol günâhkârların günâhını bağışlayıcıdur yarlıgayıcıdur ve tevbe idenlerin tevbesini kabûl idicidür ve dermânda kalanlara dermân kılıcıdur ve mü’minler cânına râhatdur ve müslimânlara devletdür dertlülerin [1573] derdine dermândur didüm. Çün bu sözleri benden işitdi yaķasın yırtıdı köşkünden aşğa indi havlısından taşra çıķdı. Nişvân çün anı eyle gördi feryâdı figân eyledi çağırdı eyder: İy melikzâde ma‘şiyette senüñle bile idüm şimdi saña tevfiķ irişdi beni terik mi idersin sen kime kulluķ iderseñ ben daķı aña kulluķ iderin dedi. Hemândem ol sa‘at eğnindeki libâsları çekdi yırtıdı yabana atdı. Bir keçeden don geydi başına bir ‘abadan dericik bağladı. Çünki gice [1574] oldı ikisi bile şehirden çıkdılar gitdiler. Ağlayı ağlayı yüzlerin beriye tarafına tutup Mekkeye gitdiler. Bundan sonra bir nice zamân geçdi bir gün yolum ol köşke uğradı. Ol köşküñ kapısı bozulmuş ıssızlık olmuş harâb vîrân olup yıkılmış. Köşküñ toprağı gelmiş kapısına dıķılmış yatur. Ben baña eyitdüm: Gör neyledün didüm. Tañrı te‘âlâ hazretine şükür eyledüm. Andan sonra bunca yıl bunca zamân geçdi. Ka‘beye gitdüm tavâf idem. Ol pâdişâh tevbe idüp terk-i diyâr eylemişdi gördüm za‘îf [1575] hor olmuş hûb cemâli yüzülmüş ol gül yüzi za‘firâna dönmiş ve derisi buruşmuş ve endâmı ve eti ve teni kurumuş ve bađçesinuñ ırmağı fî külli eşbâh sebzevât ol ‘aķıķ mânendi güller şolup dalı budağı bād-ı semüm helâke virüp hâk eylemiş. Bir kilim ol ‘azîz arķasına hırķa idüp ka‘betu’l-lâhda mücâvir olup tavâf ider. Çünkim yüzine bağdım gücile bildüm. Ol ‘azîz beni görüp katıma geldi selâm virdi. Selâmın aldım baña eyder: Ey imâmu’l-müslimîn beni gücile bildin ola mı ancak dir. Ol melik [1576] zâdeyem ki tevbe senüñ elinden itdüm dedi. Şâz oldum sevindüm ki anı eyle gördüm. Ben eyitdüm: Nişvânuñ hâli nedür kıandedür didüm. Eyder: Yâ şeyiħ şol kıadar ağlaram ki haddi bilinmez. Eğer anı bir kerre görseñ ol bu değildür diyeyüdüñüz dedi. Ben eyitdüm: Ne dirsiñ hiç hâcetüñ var mıdır didüm. Eyder: Hâcetüm nişvânı bir kerre görseñüz dir. Ben eyitdüm: Hoş ola didüm. Öñüme düşüp aldı beni nişvânuñ kıatına girdi. Eyder: Ey nişvân üstâdımız ve şeyiħimiz geldi dir. Nişvân benim şeyiħim ve üstâdum Mansûr ibn-i ‘Ammârdur dir. [1577] Andan artuķ şeyiħim yoķdur dir. Melikzâde eyder: Ben daķı anı dirin dedi. Hemân kim benim adımı işitdi seğirdüp taşra çıķdı eyder: İy şeyiħ dünyâda senüñ dîzârını görmek dilerdim el-hamdü li’l-lâh Hâķ te‘âlâ celle ve ‘alâ müyesser eyledi gördüm dir. İy ‘azîz iy şeyiħ ‘aceb Hâķ te‘âlâ celle ve ‘alâ benim

gibi kimseyi kabûl ider mi ve yarlıgar mı dir. Ben eyitdüm: Şek yokdur yarlıgar didüm. Ve hem benim gibi kimseye cennet lâyıķ olur mı dir. Ben eyitdüm: İy ‘azîz aşlâ hâtırında şek tutma kim yarlıgayup hâzrete maķbûl olup ve cennete [1578] lâyıķ olduğuna i‘tikâdın muhķem ola didüm. Çünkim bu kelimât ki lâyıķ olduğuna şek tutma didüm. Bir âh eyledi kim düşdi yüzün toprağa sürdi. Gördümdi cân teslîm itmiş. Melikzâde çün anı görüp kaldurup kendin yire urup feryâd u fûgân eyledi zarı zarı ağladı eyder: İy şeyih bunuñ ile eğlenürdüm bundan soñra yalıñuz bu melâletile nice şabır idüp dirlik iderem söyler ağlar. Ve anda kim var ise bile ağlaşdılar. Tırdıķ nişvânıñ yarağın görüp iletdük defin itdük. [1579] Çün toprağı üstüne yumduķ. Melikzâde ol kadar ağladı kim düşdi ‘aķlı gitdi. Bir zamândan soñra gördüm ki ol daħı cân ısmarlamış. Halkıñ ortasında zarı feryadı fûgân göklere çıķdı. Şol kadar huruş kopdu ki hiç vaşfa şıgmaz. Melikzâde daħı nişvânıñ yanında defin eylediler dir. Raħmetu’l-lâhi ‘aleyh. Hikâyet olunur ki: Çünki Hüsrev Şîrîni nikâhile aldı. Kayşar kıızı Meryemden bir oğlı var idi. Hüsrev beğliğı aña virdi kendi Şîrîn ile zevke meşgûl oldu. Zîrâ Meryemden aña ziyâde muħabbeti olup ‘aşık [1580] ma‘şuk idi. Hüsrevün oğlı daħı Şîrîne ‘aşık oldu. Kaşid eyledi kim atasın öldüre daħı Şîrîni ala. Şîrîn Hüsrevi yedi gün yedi gice bekledi. Giceyile ‘âķıbet ihtiyârsız uyudılar. Hüsrevün oğlı geldi atasınuñ karnın yardı daħı çıķdı gitdi. Hüsrev uyanu geldi görseydi kim hâli düşvâr olmuş eyder: Ben ölürüm bâri Şîrînüñ bir kerre daħı bileyin dedi. Yüzün Şîrînüñ yüzine urup cân teslîm eyledi. Şîrîn daħı uyanu geldi. Görseydi kim Hüsrev kana ğarıķ olmuş yüzini yüzine urup [1581] cân virmiş. Feryâdı fûgân eyledi. Hüsrevün oğlı yine içerü girdi eyder: Seni severim senden ötüri atamı öldürdüm. Beni erliğe kabûl itmek gereksin. Meğer mecûsî dîninde atası ‘avratın almaķ var imiş. Eyle oluncaķ Şîrîn eyder: Yâ melikzâde hiç vecih midür ki bu gün atañ öle sen ‘avratın alasin eller ne dir şabır eyle atañı haķķına koyalım daħı ol maşlahatı görevüz dedi. Pâdişâh daħı râzî oldu. Hüsrev için Şîrîn kendi mâlından türbe yapdurdı ve pâdişâhdan destür istedi ki Hüsrevi türbeye kendüsi [1582] ilete. Pâdişâh daħı izin virdi. Şîrîn cemî‘ mâlın ve kulların ve câriyelerin ve at kâtır ve deve ve bâriğâh cemî‘ isin bile aldı. Hadsiz rızķı var idi. Hüsrevüñ tabutını çekdiler. Daħı yas tıtdılar. Dönüp câriyye ve tavaşı ve kul ve kırnâķ heb yas tonların tonanup Şîrînüñ yanına yitdiler. Ve cemî‘ atlar ve kâtırlar ve develer hâzîne yükletdiler. Ve Şîrîn kendi çantasına ve cebine ve koynına ve koltuğuna cevâhîr altun ve gümüş tıldurdı daħı Hüsrevüñ tabutınuñ yanınca bile aşdı. [1583] Bu altını ve gümüşi ve cevâhiri ve dürri Hüsrevüñ cânıçün sağına şolına kendi eli ile üleşdürdi şadaķa eyleyi

eyleyi gitdi. Çün kendüdeki māl tamām oldu dönüp hazîneyi açdırup üleşdürdi. Ol dağı tamām oldu kendi atından inüp atın dağı şadağa eyledi. At ve kıtır ve deve cinsi üleşdürdi ve yedekleri üleşdürdi. Ol dağı tamām oldu. Dağı kendi yayan gidüp eğninde olan libâsların dağı cümle üleşdürdi. Ve küpe ve boyun boğmağı ve halhâl bu cinsleri dağı üleşdürdi. Türbeye varınca hiç nesne kıomadı. [1584] Kendi bir sitri püş ile kıaldı. Tabutı türbeye kıodı eyder: Bir sa‘at türbeyi hālî eyleñ dir. Hālî eylediler. Kıapuyı döndürüp tenhâ kıaldı. Vardı tabutuñ kıapağını açdı kendi dağı tabuta girdi. Hüsrevüñ kefenini açdı kendi dağı gevdesinüñ öñünden tarafın açdı bir eline bir bıçağı aldı ve bir elini tabutuñ kıapağına berik yapışdı. Hüsrevüñ neresinden şoğlandı ise kendi dağı oradan şoğlayup ve bir elile kıapağı örtüp Hüsrevi kıucağılayup cân virdi. Taşradağılar muntazır dururlar. Gördüler kim [1585] cevâb gelmedi kıapuyı açup görseler kim hālî böyle. Şirînüñ Hüsrev yolında girceklığıne taħsîn âferîn eylediler. Bu kıışsa Hüsrevnâmede yokdur Hâmse‘-i Nizâmîdedür. Gerçi bu Hüsrev Şirîn ehl-i islâmdan değıldür lâkin bir birinüñ yolında şıdğı cihetine nazır oluna. Menâkıbu‘-s-sehiyyât. Hikâyet olunur ki: Benî isrâ‘il zamânında bir hâtun kıışı var idi. Gâyetde zâhîde ‘âbîde idi. Ve her bir nesneye yapışsa *bismi‘l-lâhi‘r-raħmâni‘r-raħîm* dirdi. Ve hem cömerid idi. Bu hâtunuñ bir münâfık bağîl eri var idi. Şalâh idüp [1586] şadağa virdüğüne kıağırdı. Bir gün incinüp kıağıyı geldi eyder: Yâ ‘avrat eğer benüm rızkımdan bir dağı şadağa virecek olursañ üç talağı benden boş olasın dedi. Yine bir gün bir sâ‘il gelüp eyder: Allâh için olsun baña şadağa vir dedi. Bu hâtun dağı Allâh adın işidicek ihtiyârsuz olup getürdi sâ‘ile iki etmek şadağa eyledi zîrâ hadîş-i şerîfde gelmişdür: *Mel‘ünün men se‘ilü li vechi‘l-lâhi ve mel‘ünün men sü‘ile bi vechi femene‘a sâ‘ilühü hicre‘e hicre‘e*. Dimek olur ki: Mel‘ündür şol kimse kim Allâh [1587] için deyüp nesne isterler. Ve dağı mel‘ündür şol kimse kim andan Allâh için diyüp nesne isterler dağı şadağa virmez meğır bir yok istediğı bulunmaya yâhüd bir şerî‘ate şığmaz nesne isteye. Eyleye meni‘ eylemek gerekdür. ‘An Câbir ‘an Rasûli‘l-lâh şalla‘l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: *Meni‘ste‘aze bi‘l-lâhi fee‘izühü ve men mene‘a ileyküm ma‘rûfen fekāfi‘ühü fein lem tecidü mâ tekâfi‘ühü fed‘ulehü hattâ yerâ enneküm kıad kâfeytümühü*. Revâhu Ebü Dâvud ü e‘n-nisâ‘i ve ‘an Ebü Hureyre rażiya‘l-lâhu ‘anhü ‘an Rasûli‘l-lâh şalla‘l-lâhu [1588] te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: *Elâ uhbirüküm bi şerri‘l-beriyyeti kıâlû belâ sü‘ile bi vechi‘l-lâhi ve lâ yu‘fi*. ‘An Ebî Emâme. Ve dağı Rasûlü Ekrem şalla‘l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Sizlere haber vireyim mi Hızır nebîden dedi. Belî yâ Rasûla‘l-lâh dediler. Rasûlü Ekrem şalla‘l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: Hızır

Peygamber ‘aleyhi’s-selām bir vaqtin benī isrā’il şoqaqlarında gezerdi. Bir kitābete kesilmiş kul Hızır Peygamberi gördi eyder: Baña şadaqa eyle dedi. Hızır Peygamber ‘aleyhi’s-selām eyder: Yā sā’il hiç nesneciğim yokdur. Döndi sā’il eyder: Allāh için olsun [1589] senden şadaqa dilerim. Dağı zirā yüzün güzel melihsin dilerem kim berekātın baña da ulaşa dir. Hızır Peygamber ‘aleyhi’s-selām nesnem yokdur ammā Allāh için didüñ çünkim Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hazretinüñ ism-i şerīfini añduñ Allāh için sā’il meni‘ olunmaz. Gel beni şat bahām saña şadaqa olsun dedi. Bu kişi Hızır Peygamber ‘aleyhi’s-selāmı bāzāra ilette şatmağa. Dörüyüz dirhem virdiler zirā pīr idi. Sā’il dağı aqçayı alup gitte. Hazret-i Hızır bu alan kişinüñ yanında bir zamān durdu. Hiç bu kimse Hızır Peygamber ‘aleyhi’[1590] s-selāma hizmet buyurmadi. Hızır Peygamber eyder: Yā kişi beni hizmetkār diyü aldın aqça şaydın bir hizmet buyur ki ben dağı kulluqda olam. Ol kişi eyder: Pırlıgından utanuram dir. Zirā za‘īf naḥīf ‘azīz kişisin ancak dir. Hızır Peygamber eyder: Hizmetden kayırmazam çekinür ādem değülem elimden geldükçe taqşır itmem buyur dir. Bu kişi eyder: Tur imdi bu taşları filān yire taşı dedi. Ol kişi maşlahatına gitte. Hızır Peygamber ‘aleyhi’s-selām taşları dürüp bir sa’atde taşıyup tamām eyledi. Meğer altı ırğad şabāhdan aḥşama dek ancak [1591] taşırdı Hızır Peygamber ‘aleyhi’s-selām bunu bir sa’atde taşıdı. Ev şāhibi gelüp görüp ‘acebe kaldı. Günlerde bir gün bu kişi sefere gider oldu. Hızır Peygamber ‘aleyhi’s-selāma vaşyyet eyledi. Eyder: Emīn kişisin sen ancak evim üzerine ben gelince ol dedi. Hızır Peygamber ‘aleyhi’s-selām eyder: Bir hizmet dağı buyur ki siz gelinceye dek baḥḥāl durmayın oturmayın dir dedi. Bu kişi eyder: Ev yapılmalıdır kerpiç kes dir. Gelevüz evi yapavuz dedi. Sefere gitte geldi görseydi kim kerpiç kesilmiş ev yapılmış. Bir derecede yapılmışdur kim [1592] bir kimse yapmasına kādır olacak iş değıldür. Bu kişi eyder: Ol Allāh ḥaqqıçün ne kişisin sen doğrusın ḥaber vir baña dedi. Hızır ‘aleyhi’s-selām eyder: Allāhu ‘azīmü’s-şānı anıd virdüğün için ḥaber vireyin bāri dedi. Ben ol Hızır nebīyem kim işidürsin dedi. Bu kişi eyder: Yā kul olup şatılduğuna ḥikmet nedür dir. Hızır ‘aleyhi’s-selām eyder: Bir sā’il Allāh için diyü benden nesne istedi. Virecek nesnem yoğidi ol sā’il için kendimi şatup bahāmı şadaqa virdüm dir. Zirā bir kişiden Allāh için diyüp bir nesne [1593] isteseler ol virmese kıyāmet güninde anuñ cānı eti derisi kōpacaqdur. Hemān kemügi cağşayı cağşayı kōpar dedi. Bu kişi eyder: Ammā yā nebīye’l-lāh luḥuf eyle günāhım ‘afiv eyle zirā bilmezliğıle hizmet emir eyleyüp zaḥmet eylemişem. Suçum bağışlayup beni ‘afiv eyle dedi. Hazret-i Hızır ‘aleyhi’s-selām: Kayırmazam sen dağı beni ḥoşça tutduñ senden rāzıyam dir. Bu kişi eyder:

Yā nebiyye'l-lāh benim cümle mālīm senüñ olsun nice dilersen eyle dedi. Hızır 'aleyhi's-selām eyder: Cemī'i mālīndan beni azād eyle varayım [1594] rabbüm hizmetinde olayım rızkuñ ğayrısı yine senüñ olsun dir. Bu kişi Hızır Peyğamber 'aleyhi's-selāmı azād eyledi. Kāle'l-Hızır 'aleyhi's-selām: *El-ḥamdü li'l-lāhi'l-lezī ev ka'ati rezaḳanī fi'l-'ubūdiyyeti şümme necāti minhā.* Revāhu't-Ṭayerānī. Yine kendü sözüme gelelüm. Ol münāfıkuñ cömerid ḥātunı çünküm ol sā'ile etmeği virdi. Sā'il etmeği aldı çıkarken baḥīl karşıdan nāgāh çıka geldi. Gördi kim evinden etmeği alup gider. Sā'ile karşı uğradı evinden berī etmek alup gelürken sā'ile sorup [1595] eyitdi: İşbu etmeği ḳanden aldın? Sā'il eyder: Şol evden virdiler dir ḳapusını gösterir. Çünkü kendi ḳapusın gösterdi. Baḥīl fi'l-ḥāl ğazaba geldi içeri girdi 'avrata eyder: Bire 'avrat ben saña dimedim mi ki benim evimden kimseye şadaḳa virme. 'Avrat eyder: Allāh için dedi ben daḫı ihtiyārsız olup virdüm. Sen daḫı beni ihtiyārsız nice eylesenñ eyle dedi. Münāfıḳ tennūra od urdı. Kızup tamām olduğı vaḳtın bire 'avrat gerçek Allāhı severseñ gel imdi bu tennūra girgil dedi. 'Avrat daḫı tiz şandüğün [1596] açdı cemī'i libāsın ve zīnetin geyindi düzindi. Eri eyder: Neylersin? 'Avrat eyder: Dosut dosuta gidicek düzünmez mi işde ben daḫı dosutuma giderem işde diyüp hemān *bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm* diyüp tennūra girdi. Münāfıḳ tennürın ağızın ḳapayup gitdi. Üç günden şoñra eyder: Varayın şol zavallunuñ ḥāli nolmuş diyüp vardı. Tennürın ağızın açdı. Görseydi ki burçaq burçaq derleyüp oturup bir dāne zerrece zarar ziyān ḥaṭar gelmemiş. Bir avaz geldi kim eyder: Yā baḥīl münāfıḳ göre biz daḫı dosutlarımızı [1597] nice şaḳlarınız dedi. Eri aşāğa endi 'avratuñ eline ayağına düşdi tevbe eyledi. Hikāyet olunur ki: Bir baḥīl var idi. Anuñ bir küçük kıızı var idi 'azīm cömerid idi. Miskīnlere şadaḳa virürdi. Baḥīl evinde nesne virdüğüne rāzī değildi. Kızcağaz dā'im şadaḳayı eksik eylemezdi. Bir gün bu baḥīl ḳaḳıyup kızcağazın sağ elin kesdi. Bu baḥīl bir zamāndan şoñra öldi rızḳı mālı ḳalmadı bu kızcağazın. ḳapu ḳapu dilendi. Bir ekābir evine vardı. Bu evüñ issi yiğidüñ anası gördi kim [1598] bu bir güzel kızdur ki oğluna lāyıḳdur. Vardı bu kıızı dürlü dürlü libāslarla bezeyüp oğluna nikāḥ eyleye evlendüre ki aḫşam gerdege ḳoyup önlerine ta'am getürdi. Bu kız erile yimege oturup el şundılar. Kız şol elile şundi. Yiğit ḳaḳıyup eyder: Bu faḳirler edesiz olurlar. Baḳa bu bī edeb kim şol elile şunar dedi. Kızcağaz ta'āmdan elin çekdi. Yiğit eyder: Şun. Kız yine şol elile şundi. Yiğit yine ḳaḳıdı elini yine çekdi. Yiğit yine bu kez [1599] ḫışım idüp ḳaḳıdı sağ elin şun diyü. Gelin müteḫayyir oldu ne şunabilür ne ḫod şunmayabilür. Ḳudretten bir avaz geldi ki eyder: Ol elini bizüm yoluza kesdirmişdür lā cerem biz daḫı seni

hacāletden kırtarup eliñi yine virdük. İmdi sağ elin ile şun dir. Gelin dağı sağ elile şundi. Ta‘āmdan ta‘āma varduğı vaktin ol eli de bütün oldu. Hıağ te‘ālā celle ve ‘alā hāzretinüñ kıdretile kızın cömeridliğı berekātına ‘ināyetu’l-lāh irişıdi. Hikāyet olunur ki: Benī isrā’ilde bir şālih kişı var idi. Ol [1600] şālih kişinüñ bir şālihā hātunı var idi. Her gün iplik eğürirdi. Eri bāzāra çıkarup şatardı. Bir dirhem bahāsı idi. Yarısına ta‘ām alurdu yarısına panbuğ alurdu. Hātun eğirirdi. İrtesi yine şatar yarısına ta‘ām yarısına panbuğ alurdu. Dā’im ‘ādetleri eyle idi. Bir gün yine iplik şatup yine bir dirhem eyledi ki yarısına ta‘ām yarısına panbuğ ala. Görseydi ki iki kişı çekişirler birisi eyder: Benim şunda bir dirhem hıağkıım var virmez dir. Bu kişı eyder: Gelin çekişmeyin diyü çıkardı ol [1601] bir dirhemi virdi. Kendi evine vardı. Hātunı eyder: Niçün ta‘ām ve panbuğ getürmedin? Kişı eyder: Şöyle şöyle oldu dir. Hātun eyder: Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā berekāt virsün eyü varmışsın dedi. Tıru geldi erinüñ gözlerin öpdü. Ev içinde şunda bunda kışılmış ve yapışmış islü paslu panbuğcağlar devşürüp eğirdi. Kişı yine bāzāra iletüdi. İpliğı şatup ta‘ām ve panbuğ ala. Hiç kimse almadı zırā gāyet çirkin panbükdan olmışdı. Gezerek bir balığ şatar kişı yanına vardı. Anuñ yalıñuz bir balığı [1602] kıalmış yiyisinden kimse almamış. Eyder: Yā kişı guşşañ var. Ancağ ol eyder: İpliğı şatamadım ta‘ām alaydum. Balığçı eyder: Gel işbu balığ ile bāzār eyleyüm dir. Ol kişı rāzı olup bāzār eylediler. Kişı balığı alup eve vardı hātunına virdi. Hātun eyder: Allāh te‘ālā berekāt virsün. Tıru geldi balığı yudı arıtdı. Kıarnın yardı görseydi içinde lü’lü’ var. Er ‘avrat birbirine bakışirler ammā bilmezler ki ne nesnedür ve kıymeti nedür. Kişı aldı bāzāra iletüdi. Bir şarrāf āşināsı var idi. Gösterdi. Sen hod bir faķırsın bunu kıande [1603] buldun dedi. Kişı haber virdi eyder: Ve li’l-lāhi hıazā’inü’s-semāvāti ve’l-erzı dedi. Şarrāf kıırık biñ aķça virdi bahāsına. Ammā filāna var dedi. Aldı filān yire vardı. Ol kimse dağı seksen biñ aķça bahādur dedi. Eyder: Becīd ararsın sen bir faķır kişisin bunu kıande buldun dedi. Ol dağı eyder: Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā virdi dedi. Şarrāf eyder kim: *İnne’l-lāhe yerzeķu men yeşā’ü bi ğayri hıisābin* dedi. Ammā filāna var dedi. Vardı ol yüz yigirmi biñ dirhem virdi. Anuñla bāzār eylediler. Kişı mālı aldı menzile geldi hātunıla tanışdılar ki [1604] biz bu kıadar mālile nice idelüm diyü hātun namāza tırup bir sā’il kıapu kıağdı. Nesne şadaķa istedi. Er şabır eyledi hātun namāzı tamām eyledi. Tanışdılar ki bu mālı bize Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā bize virdi biz dağı Allāh için bu mālün yarısını şadaķa idelüm dediler. Altmış biñ aķçasın sā’ile virdiler. Kendiler namāza tırdılar ve sā’il yine kıapuyı kıağdı. Namāzdan fāriğ oldılar. Bu kıalān aķçayı dağı ellerine alup kıapuyı açdılar ki sā’ile vireler. Sā’il eyder kim hıağ berekāt virsün

ma' lūmuñuz olsun kim ben sâ'il deġülem bu alduġunu [1605] yine virdi eyder: Ben meleġem yedinci gök meleklerindenem. Beni Haġ te'ālā celle ve 'alā ġazreti gönderdi. Size ki faġırlıġıñuzda ve ġanılıġıñuzda sizi imtiġān eyledi kömezden rāzī oldu ol çekişenleri ıslāġ eyledüġüñüzden ötüri virdi bu mālī daġı kıyāmetde virse gerekdür dedi. Hikāyet olunur ki: Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem zamānında bir ġātun kişi var idi. Geldi eyder: Yā Rasūlü'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem bu gice vāġa'āmda gördüm ki cehenneme varmışam. Anamı gördüm ki üzerine odlar ġavāle [1606] olmuş yaġmak isterler bir elinde bir pāre iç yaġı ve bir elinde bir pāre yamalıġ vardır. Bu yaġıle bu yamalıġ ile anamuñ ġarşusına külhān gibi olup anamı ġamu odı yaġmaġa koymaz odı ġoruyup ardın ardın ġaçar. Ben eyitdüm: Hay cānım ana ġāl nedür? Eyder: Meded cānım oġul baña baġıllıġımdan ötüri cehennem odları yapışdı. Hiç 'ömrüm içinde şadaġa eylemedüm şü ġorunduġum yaġ ki yamalıġdan ġayrı yok. Şimdi buncaġazlar bulundu baña yoġsa yandım ġitdüm idi. Meded yā oġul babañ cennetdedür zīrā cōmerid idi. Cōmeridlerin [1607] yeri cennetdür. Var babañ şü virsün getür oda şaçam kim söyündüresin dedi. Seġirdüm cennete vardum. Babam cennet şafāsinsa oturur. Ben eyitdüm: Meded babacıġum anam od içinde ġalmış bir pāre şucaġaz virgil kim ileteyin odın söyündüreyin didüm. Babam eyder: Oġul anañ baġıldür baġıle cennet şuları ve ni' metleri ġarāmdur virmezem dedi. Gördüm babam şü virmez hemān bir ġabile şü aldım seġirdüm ardımdan bir avaz geldi ki Allāhü te'ālā celle ve 'alā iki ellerini yok eylesün baġıle şü virürsün dir. Uyanu geldim. [1608] Gördüm ki iki ellerim dutmaz olmuş yā Rasūlü'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem dedi. ġazret-i Rasūlü ekrem 'aleyhi's-salātü ve's-selām eyder: Yā rabbi eġer bu ġātun kişinüñ vāġa'āsı gerçek ise ellerini şaġalt dedi. Hemān 'avratuñ elleri şapa şaġ oldu. Menāġıbu'l-'āşiyāt. ġāle'l-lāhu te'ālā: *Zārebe'l-lāhü meşelen li'l-lezīne keferü emra'ete nūġın ve emra'ete lūġın kānetā taġte 'abdeyni min 'ibādinā şāliġine feġānetehümā felem yuġniyā 'anhümā mine'l-lāhi şey'en ve ġiledüġule'n-nāra me'a'd-dāġilīn.* Hikāyet olunur ki: [1609] Nūġ ve Lūġ peyġamber 'aleyhi's-selāmuñ 'avratları erlerinüñ emrine muġī'a olmadılar 'āşiyeye oldılar peyġamberlerin sırlarını kāfirlere tıydurup münāfıġlıġ eylediler. Haġ te'ālā celle ve 'alā anları kāfirler ile cehenneme şaldı. Peyġamber ehl-i beyti olduġlarınıñ fā'idesi olmadı. Zīrā anlara muġī'a olmadılar. Bundan ma' lūm oldu ki şol 'avratlar erler dimesünler ki bizüm erimüz filān 'ālimdür filān şeyiġdür yā atamız yā ġardaşımız filān şāliġ kişidür bize yardım ider ve bizi ġurtarırlar diyüp maġrūr olmamaġ gerek [1610] imiş. Fā'idelerin şol vaġit ummaġ

gerekdür ki anlara muṭî'a olına. *İnne rahṡmete'l-lāhi qarībün mine'l-muḡsinin* dir Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *Men ebṡa'e bihi 'amelühü lem yūsra' bihi nesebehü*. Ve ḡāle'l-lāhu tebāreke ve te'ālā: *Yevme lā yenfe'u mālün ve lā benūne illā men eta'al-lāhu bi ḡalbin selīm*. Ve ḡāle Rasūlü'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem: *Men eṡā'a'l-lāhe edḡhalehü'l-cennete ve lev kāne 'abden ceşīen ve men 'ase'l-lāhe edḡhalehü'n-nāra ve lev kāne meliken ḡurayşiyye*. Ve ḡāle'n-nebiyyi 'aleyhi's-selām: *İnne'l-lāhe lā yeḡbelü'l-ḡavli bi lā'amelin ve lā yeḡbelü'l-ḡavle* [1611] *ve'l-'amele bi lā niyetin ve lā yeḡbelü'l-ḡavle ve'l-'amele ve'n-niyyete bi lā sünnetin*. Ve ḡāle'n-nebiyyi 'aleyhi's-selām: *Men tereke sünneti ḡaremet 'aleyhi şefā'atī*. Ve ḡāle'l-lāhu tebāreke ve te'ālā: *Ve lā yeşfe'üne illā men irtezā*. El-āyete. Hikāyet olunur ki: Beni isrā'ilde Şem'un nāmında bir ḡāzī yiḡit var idi. Dā'im kāfirleri kıradı. Kāfirler 'āciz olup ṡanışdılar eyitdiler: Biz bunu helāk idüp şerrinden ḡurtulamazız meḡer kim 'avratı bize tābi' ola dediler. 'Avrata ḡaber gönderdiler. Saña bu ḡadar şü ḡadar bunu şunu virelüm eḡer erini bize baḡlayı virürsen dediler. Günlerde [1612] bir gün Şem'un uyurken 'avrat Şem'unuñ elini ayasını berk ipler ile muḡkem şardı. Şem'un uyanup eyder: Beni niṡün baḡladın? 'Avrat eyder: ḡuvvetin bilmek için baḡladım dir. Şem'un bir kerre baḡı ve bendi cayırdaḡ kırim kırim eyledi. 'Avrat eyder: ḡuvvetlü imişsin dedi. Bir gün yine Şem'un uyurdu. 'Avrat Şem'unı zincirile berik baḡladı. Şem'un uyanup eyder: Yine beni niye baḡladın dedi. 'Avrat eyder: Yine senüñ ḡuvvetüñ deñemek için dir. Şem'un yine çeküp zincirleri pāre pāre eyledi kırdı. 'Avrat [1613] eyder: Yavuz ḡuvvetüñ var imiş bu senüñ ḡuvvetin ne nesne ḡabıṡ ider dedi. Şem'un eyder: Benim ḡuvvetimi yayımuñ kirişinden ḡayrı bir nesne ḡabıṡ eyleyemez dedi. Yayımuñ kirişi ṡutar dedi. Bir rivāyetde şaçım ṡutar dedi. Günlerde bir gün yine Şem'un uyudu 'avrat tiz ṡuru geldi didüḡi nesne ile baḡladı. Şem'un uyanup gördi kim 'avrat yine baḡlamış. Çeke görüp ṡarta görüp çāre idemeyüp ḡara ḡaberi 'avrat fi'l-hāl kāfirleri ḡaber eyledi. Kāfirler gelüp Şem'unı ṡutup burnın ve ṡutaḡın ve ḡulaḡın [1614] kesdiler. ḡaşşābhāneleri var idi. Alup anda iletdiler ki boḡazlayalar. Meḡer kim Şem'unı bu ḡaşşābhānenüñ direḡine baḡlamışlardı. Şem'un göñlinden ḡaḡḡa münācāt idüp didi ki: Yā rabbi dilerem beni bu kāfirlerin elinden ḡurtarırsañ nezirim olsun kim ben daḡı cemī'i 'ömrümi senüñ yolında ḡarıç idem diyüp bu direḡi ḡuvvetile çekdi ḡopardı. ḡaşşābhāneyi cayırdaḡ yıḡıldı. Cemī'i kāfirler ki Şem'unı öldürmek ḡaşdına geldi ki boḡazlayalar idi ḡaşşāb ḡānede dururlardı. Yıḡılıp fi'l-cümle altında ḡalup [1615] helāk oldılar. ḡaḡ te'ālā celle ve 'alā kereminden

Şem'una haţar gelmedi şapa sađ çıkup kırtardı. Şem'un dağı nezrin tıttup ğazā eyledi. Hađ te'alā celle ve 'alā dağı Şem'una seksen üç yıl dörüt ay 'ömür virdi. Bu kadar 'ömrüñ içinde gündüz sâ'im gice kâ'im oldı. Ne atınuñ köpüği ve ne teri kırudı ve kılıcınıñ kıanı kırudı. Dâ'im kılıç urmadan hālī olmazdı. Rūhına Muħammede şalavāt. Ve ol 'avratuñ mekri zıararı yine kendine dođıduñ hāmmālete'l-haţab gibi. Hāmmālete'l-haţab ki bir 'avratdur ki vardı dikenler yüklenürdi getürürdi dağı [1616] Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'alā 'aleyhi ve sellem hażretinüñ aşhābınıñ mescede gelecek yollarına şaçardı ayağklarına batardı. Bir gün yine bir yük diken tırmığlanup gelürken bir dīvārın üzerine kıodı ki düzelde idi. Hađ te'alā hażretlerinüñ kıudretile yüki dīvāruñ öte yüzine devrildi. Tırmacuğ ipi 'avratuñ boğazına geçüp denik olup aşılı kıaldı. Cānı cehenneme ışmarladı gitdi. La'netu'l-lāhi 'aleyh. Hikāyet olunur ki: Kāfir vilāyetine yağın bir bir uç memleketde bir ğayret ehli yiğit var idi. Bu yiđidüñ ğāyetde [1617] bir güzel 'avratı var idi. Ol 'avratuñ vaşı güzelliği maħbūbliđi her vilāyetde tağıluğ söylenüp meřhūr olmuşdı. Hāttā kāfiristān memleketinde bu 'avratuñ vaşı söylenür olmuşdı. 'Ākıbet kıāfirüñ pādiřāhı 'avratuñ vaşına 'āřık olup hemān 'avrata 'azim eyledi. Gice gündüz ılgar eyleyüp gitdi. Bir gün geldi evi başdı 'avratı aldı kāfiristāna iletđi. Međer ki ol vağıt 'avratı başup alduğlarında ol yiğit evinde bulunmadı. Evine geldi görseydi kim hāl böyle. Cemī'i rızkınu [1618] şatup nağid eyleyüp vardı bir meřhūr olmuş bedevī at var idi bu ol atı kıırık biñ ağçaya aldı. Alup kāfiristāna 'azim eyledi. Tā vardı kāfiristān ucına girdi. Bir gün bir ormanlıkıda giderken kıulağına bir çığlığ avazı geldi ādem avazına beñzemez. Yoldan şapdı atın bir orman içinde bağlayup kıodı. Bu çığlığdan yaña kıılıcın yalın eyleyüp ol avaza toğrı gitdi. Dağı vara vara vardı görđi kim bir eđerhā bir kıaplanı beline dek yudmuş. Dağı kıuyruğunu bir çam dalına dolaşmuş bu kıaplan [1619] çığurup kendüyi götürür atar kim hālāř bula. Çāre idemez ejderhāyı şöyle kıuvvet idüp çeker kim hattā çam ağacı yaşşılır gelür yire iner. Ejderhā dağı yine bu kıaplanı çeker dağı çam dalı toğrıılır kıaplan dağı yine çığurup atılır. Ađaç yine yire inüp ejderhā yine yuţar ađaç yine toğrıılır. Bu yiğit ğayret ehli yiğit idi. Eyder: Ğayret ve mürüvvet değildür ki bu mazlūm zebūnu bu zālimumñ elinde görüp kıurtaracağ olursam Hađ te'alā celle ve 'alā dağı benim mazlūmum olan zebūnumı kıurtara dedi. Bir gizlenci yirden siñe sine [1620] vardı. Kıaplan şıçrayup atıldığı vağtın yılanuñ boynı incelü virdüği gibi boynına kıılıçla şöyle çaldı kim şipedek gevdesinden ayırdı. Yiđit gidi virdi. İlanuñ çığlığ heybetinden yıkıldı uşşı gitdi. Yatarak 'aklı başına geldi gözün açdı. Görseydi ol kıaplan üzerine ğüneşden yanına bu

yiğide gölge olmuş turur. Çün kaplan yiğidüñ ‘aklı başına geldüğüñ bilüp yiğidüñ eline ayağına yüzün gözüne sürüp tazarru‘ kısmından yüz gösterdi. Üzerinden şavuldu yalanı yalanı başın tapını tapını dağı [1621] kuyruğın bulayı bulayı vardı gitdi. Yiğit kalıksa görseydi ejderhā ölmüş cān acısıyla kuyruğın ol kadar çarpa çarpa çevresindeki ormanı ağaçları kırmış gidermiş. Yiğit eyder: ‘An qarīb fāl rāstdır dedi. Atına binüp gitdi. Kāfirüñ şehrine irdi. Bir yirde oda tutdı oturdu. Bir gün fırsat bulup ‘avrata buluşdı ve kavilleşdi. Gidecek vakte va‘de eylediler. Yine odasına geldi. Kıırık gün atına arpayı kavurup yedürdi atın yarağ eyledi. Fırsat bulup bir ata dağı [1622] ‘avrat binüp kaçdılar. İrteye değın yürüdiler. Çün şabāh oldu. Duyup ardlarına düşdiler. Kaç hay ço hay el-kışsa arıtlarından yetdiler. ‘Avrat atı yorulmuş kalmışdı. Yiğit atına erteleşmeden yorulmuşdı. Şol yire gelmişlerdi ki ejderhā elinden kaplan kırtarmışdı. Eyder: Yā rabbi ben bunda bir zebün kırtarmışdum ben dağı zebün oldum sen beni kırtar dedi. Çünkü kāfir yaklaşdı. ‘Avrat bī-dīn hınzır kahbe yiğidin ardından devürdi kāfire yaramak için. [1623] Yiğit gāfil yıkıldı. Kāfirler çoğa geldi ki yiğidi depeleyeler. Orman arasından bir çığlık kopdı. Görselerdi bir kaplan tağı taşı ve ormanı ve dereyi günbür günbür yankılandırıp çığa geldi. Bu yiğit görseydi ejderhā elinden kırtardığı kaplandur gelen. Yüreğine şu sepildi. Çünkü kaplan geldi irdi. Kırut koyuna girüp tartağan eylediği gibi kāfirleri bu yiğidüñ üzerinden tartağan idüp her birisin kol bud eyledi. Ādemi parça parça eyledi. Bu ‘avratı dağı pāre [1624] pāre eyledi. Dağı geldi bu yiğide secde ider gibi tevāzi‘ eyledi. Başın tapını tapını kuyruğın bulayı bulayı vardı ormana girdi. Yiğit Hāq te‘ālā celle ve ‘alā hazretine şükür idüp atına binüp gitdi. Zīrā ‘avratuñ vefāsızlığı kahbezenliğini görmeğile ‘avratı dağı helāk olmağile dağı artuk şafā idüp hazz eyledi. Menākıbu’n-nisā’i’t-tā’ibāti. Tā’ibāt dağı iki dürlüdür. Biri küfürden tevbe eyleyenlerdür. Ve biri zinādan vesā’ir günāhlardan tevbe eyleyenlerdür. Ammā evvel [1625] küfürden tevbe eyleyenlerin ba‘zısı beyān olsun inşā’allāhu te‘ālā. Hikāyet olunur ki: Küfürden tevbe eyleyenlerden birisi Zeliḥādur aña hikāyete ihtiyāç yokdur. Zīrā Yūsuf peygamber ‘aleyhi’s-selām nāmelerinde mezķürdur. Çünkü Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām mescid-i aḳsā ve beyti’l-muḳaddesi yapup bināsından fāriğ oldu. Ka‘beyi hacc itmeğe vardı hacc eyledi. Bir zamān Mekkedede tırdı. Her günde beş biñ deve ve beş biñ öküz ve yigirmi biñ koyun kırbān iderdi. Çünkü hacc tamām eyledi Yemen vilāyetine sefer [1626] eyledi. Mekkededen şabāhleyi çıkdı öyle namāzın kılmak için Yemen vilāyeti tarafında Şan‘aya kındı ki abdest almak için şu şoylatdı. Şu bulamadı. Eyder: Kıanı hüd hüd hevā yüzinde uçarken yir

altında şuyı görürdi. Nitekim bir nesneyi cām içinde nice görürlerse ol daḥı yir içinde şuyı eyle görürdi. Daḥı div kızları ne yirden şu çıkarırlardı Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selāma virürlerdi abıdest alurdi. Çünkü gine şu lāzım oldu hüd hüdi istediler bulunmadı. [1627] Şoylatdı. Ba‘zılar eyder: Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām bir yirde kınsaydı hevā yüzinde kuşlar kanad çıtup şayvān olurlardı Süleymān ‘aleyhi’s-selāma güneş düşmesün deyü. Kuşlar şayvān oldılar. Hüd hüdün yeri açuḳ kalup gün düşdi. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām eyder: Kanı hüd hüd? Meḡer kim hüd hüd hevā yüzinde giderken bir vilāyetde bir hüd hüd görüp aña didi ki Süleymāna niçün gelmezsin dedi. Süleymāni vaşif eyledi. Ol hüd hüd daḥı Belķısı vaşif eyledi. Eyder: Belķısuñ [1628] eli altında on iki biñ beḡi vardır dir. Ve her beḡün yüz biñ leşkeri vardır. Ve daḥı ‘azīm taḥtı vardır dedi. Meḡer Yemen pādişāhı kırkıncı derecede Belķıs olmuşdur. Zīrā anasınuñ oḡlı kalnamışdur. Çün hüd hüd Belķısı vaşif eyledi. Süleymān hüd hüde eyder: Süleymāna varayın nāḡāh ḡazaba gelmeye göreyin diyü aña gitmiş idi. Çünkü Süleymān hüd hüdi istedi bulamadı. Kuşlar kethudasına ya‘nī kerkese eyder: Kanı hüd hüd? Kerkes eyder: Bilmezem. Döndi kuşların beḡine ya‘nī tavşancıla Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām eyder: Tiz [1629] hüd hüdi bul dedi. Tavşancıl hevāya pervāz idüp uçdı. Gördi kim hüd hüd gelür. Hemān gelüp süzülüp endi kim hüd hüdi kaynaḳlayup Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selāma getüre. Hüd hüd eyder: Rasūlu’l-lāh ḥaḳḳıçün kim seni benim üzerime ḥavāle ve ḳādir ḥavāle ve ḳādir eylemişdür? Baña merḥamet eyle incitme dedi. Tavşancıl ḡazabı ḳodı. Ba‘zı rivāyetde eyder: Çünkü hüd hüd bulunmadı Süleymān ḡazab eyledi. Hüd hüde ḥaber oldu ki Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām saña ḡazab eylemişdür diyü. Hüd hüd Allāha şıḡınup hevāya uçdı kim Ḥaḳ te‘ālā ḥazretine münācāt [1630] eyleye. Şol ḳadar hevāya uçdı kim tā vardı od deñizine irişdi. Hüd hüdün kanadı kıyruḡı ütülendi. Gördi kim hüd hüd yuḳarı geçmez Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretine yalvarup eyder: Yā rabbi ‘izzün celālün ḥaḳḳıçün beni Süleymānuñ ḡazabından ve hem ‘azābından sen kırtar dedi. Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti daḥı Belķıs memleketin gösterdi. Hüd hüd varup Belķısı seyir idüp gelürken tavşancıla uğradı. Tavşancıl eyder: Yā hüd hüd Süleymān ‘aleyhi’s-selām saña ḡazab eyledi dir. Hüd hüd eyder: Ne dedi? Tavşancıl eyder: [1631] Yā boḡazların yā tüyüni yolup ḳarıncalar delüḡine bıraḡurım dedi. Yāḥūd bir ḡayrı cins kuşile anuñ ikisin ḳafese ḳorın. Dimeḳ olur ki: Yā ‘azab dimişler meḡer bir ma‘ḳül cevāb vire dedi dir. Hüd hüd eyder: Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretine şıḡındım. İnşā’allāhu kırtulurum dedi. Çünkü Süleymāna yaḳın geldi bir yire ḳondı.

Dāhī k̄anadcıkların kuyruğın şarkıdup yire süridi geldi. Süleymān ‘aleyhi’s-selām başından kavradı kim çeke k̄opara. Hüd hüd eyder: Yā nebiyye’l-lāh şol gün kim [1632] cemi‘i maḥlūkāt Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā dīvānına cemi‘ olup şorılurlardı. Eyle diyince Süleymān ‘aleyhi’s-selām elini çekdi eyitdi: Yā k̄ande idün dir. Hüd hüd Belkısdan ḥaber virdi. Saltanatın ve ‘askerin ve sarāyın ve taḥtın vaşıf eyledi ḥisāb almadı. Hüd hüd eyder: Kāfiredür güneşe tapar dedi. Eyle diyince Süleymān ‘aleyhi’s-selām ğayret-i dīn gelüp eyder: Benim zamānımda kimse Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinden ğayrıya tapar var mı imiş diyüp tiz hemān nāme yazup gönderdi. Yazmış kim: *İnehü mine’s-Süleymāne ve innehü [1633] bismi’l-lāḥi’r-raḥmāni’r-raḥīm ellā te‘lū ‘aleyye ve ’tūnī mine’l-müslimīn* dedi. Dimek olur ki: Mektüb-u mübārek Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selāmdandır. Size vāşıl olduğı gibi fi’l-ḥāl müslimān olup baña selāma gelesin. Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretin bir bilüp mübārek adını zikir idüp emrine ‘āşī olmayasız şöyle bilesiz. Dimek olur ki: Hüd hüd mektübı alup daḥı Belkısın sarāyınıñ bacasına ya‘nī penceresine k̄onup gördi kim Belkıs yağrını üzerine yaturken mektübı göğsi üzerine bıraktı. Belkıs uyanup [1634] mektübı görüp okuyup beğlerin yanına cemi‘ eyleyüp ḥanışık eyledi. Beğler eyitdiler: Ammā emir senüñdür buyurursañ uğraşalum emir senüñdür dediler. Belkıs eyder: Hele elçi gönderelim eğer peygamber ise muḥī‘ olalım ve eğer beğ ise uğraşalum dedi. Beş yüz k̄ula cāriyye libāsın geydürüp muraşşa‘ örtülü erkek atlara bindürdi. Ve beş yüz cāriyyeye oğlan libāsın geydürüp muraşşa‘ uyanlu atlara bindürüp ve biñ kerpiç altun ve gümüş daḥı virdi. Ve bir tāç daḥı virdi kim dürrile yāḳutile ve mişkile ve ‘anber [1635] ile muşanna‘. Pādişāh tācı ve bir ḥoḳka virdi delinmemiş bir dür var içinde. Ve bir boncuḳ daḥı virdi eğri delinmiş. Andan şoñra elçi başı menzede eyitdi: Süleymān eğer peygamber ise oğlanı ve cāriyyeyi farıḳ eyler ve ol dürrü toğrı deler ve ol eğri delinmiş boncuḳ ki iplik taḳmağa k̄abil değıldür aña iplik taḳar. Ve eğer ğazābile baḳarsa beğdür ve eğer şefḳatle baḳarsa nebīdür dedi. Hüd hüd Süleymāna gelüp kışşayı ḥaber eyledi. Süleymān ‘aleyhi’s-selām emir eyledi. Divler altun kerpiç gümüş kerpiçler kesüp elli yedi fersaḥ bir meydāna döşediler. [1636] Bir fersaḥ diyü on iki biñ adıma dirler. Çünkü meydān döşendi kenārına ḥavil yaptılar üzerine altun gümüş ve bedenler erlikler gibi bu ḥavlinüñ diplerine dolayı deñiz ve k̄uru canavarlarından ve ğarīb nesnelere düzdiler. Süleymān ‘aleyhi’s-selāmuñ nice fersaḥ öñüne ve şağına ve şolına cin oğlanları andan bī nihāye maḥbūb oğlanlar k̄ullar gibi düzdiler kim bu ḥavilden taşra yoluñ iki geçesine bir menzil ‘azīm div leşkeri tururlar kim andan aña rüçe nice

fersah [1637] insān leşkeri tūrurlar ve dürlü dürlü maḥlūḳlar deñiz ḥalkından ve quru yir ḥalkından cemī‘isi meydān meydān alay alay her bir dürlü maḥlūḳ biraz nice fersah yire birbirinden añaru şafıḳ şafıḳ tūrmuşlar. Çünki Belḳısuñ elçisi geldi Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ leşkerinüñ ucundan girüp bir dürlü tavāyıfı seyrān iderek iderken bu altūn gümüş üzerine bedevī atlar gibi bahāsı ağırınca bu altūn gümüş üzerine terleyüp terleyüp tūrurlar. Çünki [1638] bildiler kim bunlar Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām kıtında altūn gümüş raġbeti ve i‘tibārı yoġdur. Bu kendü getürdüġi altūn gümüş kerpici bıraġdılar gitdiler. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ salṭanatın görüp müteḥayyir oldılar. Çünki Süleymān ‘aleyhi’s-selāma yetişdiler gördiler bir güler yüzli meliḥ güzel kişidür. Bunlara güler yüzle ve şīrīn sözile teveccüh eyledi. Bildiler ki peygamberdür beġ deġildür. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām eyder: Kānı ḥoġḳa ki anuñ içinde delinmedük dūr vardur. Ḥoġḳayı getürüp içinden [1639] dürr-i meknūnı çıġardılar. Araziye emir eyledi bir kıla yapışup öte geçdi. Ol vaġitden beri araziñüñ rızḳını Ḥaġ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti ağaçdan eyledi. Şimdi bu kim ağaçlarda olan qurutcaġazlara araziyye diyeler oldur. Ve bu eġri delinmiş incü boncuġı getürdiler. Şol ağaca qurutcaġazlara emir eyledi ipliġe yapışup añaru geçdi. Ol vaġtinden beri Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti anuñ rızḳını yemişden eyledi. Şimdi bu yemişdeki olan ağaç qurutları olan oldur. Ve daġı Süleymān peygamber ‘aleyhi [1640]’s-selām emir eyledi bu qula cāriyyeye yüzlerin yuyalar. Cāriyye ki oġlan libāsında idi. Şuyı bir elile aldı daġı bir elinde nice alursa yüzün çarpa çarpa qoyup yüzlerin yudılar. Ve ol cāriyye libāsında olan oġlanlar şuyı bir elinde nice alursa hemān yüzlerine çarparlardı. Anlar daġı cāriyye olduġı bilindi. Elçi peşkeşlerinden nesne qabūl eylemeyüp yine girü gönderdi. Çünki Belḳısa varup ḥaber virdiler. Belḳıs eyder: Peygamberdür şek yoġdur. Hemān leşkerlerini cemī‘ eyleyüp [1641] on iki biñ sancaġ her sancaġuñ altında yüz biñ er kös döküp göç eylediler. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām bildi ki Belḳıs gelür. Gelmeden Belḳısuñ taḥtın kim getürür fi’lhāl dedi. Bir div eyder: Sen dīvāndan qalkmadan ben getüreyim dedi. Āşaf bin Berḥiye kim Süleymān ‘aleyhi’s-selāmuñ küçük iken mu‘allimiydi şimdi vezīridür. Eyder: Yā nebiyye’l-lāh sen Yemen vilāyetine baġ ben taḥtı getürem bi’izni’l-lāhi te‘ālā dedi. Süleymān ‘aleyhi’s-selām gözin yemen vilāyetine baġdı. [1642] Āşaf ism-i a‘zām du‘āsın oġuyup Belḳıs taḥtın bir elinden çeküp çıġardı cin tā’ifesi Belḳıs geldüġine ḥased eylediler. Süleymān ‘aleyhi’s-selāma eytdiler: Belḳısuñ ‘aġlı eksikdür ve gevdesi kılludur dediler. Andan qoruġdılar kim Süleymān ‘aleyhi’s-selām Belḳısı ala

andan oğlan toğa Süleymān ‘aleyhi’s-selāmgibi bizi zabiṭ ide dediler. Zīrā Belķısuñ anası cin kızlarındandır. Süleymān ‘aleyhi’s-selām eyder: Belķısuñ taḥtınıñ ba‘ zı yirlerin [1643] tağyīr eyleñ. Tağyīr eylediler. Ve daḥı sarayınıñ yolu üzerine cāmdan bir ḥavız eylediler içine balıklar bıraḥdılar Ve bir ḥavzın üzerine daḥı cām eylediler ammā şudan belürmezdi. Gören hemān şü şanurdı. Çünki Belķıs geldi Süleymān ‘aleyhi’s-selāmuñ salṭanatın tertībın gördi kim Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinden ḡayrı bu salṭanatı kimse görmemişdür ve ne görecekdür. Gördi ki bir ordı ḳonmuş. Yüz fersaḥ menzil ve bir döşek döşenmiş altūn gümüş ile muşannā cin şa‘atları ile ki ‘aḳıl [1644] irmez. Bu döşekde on iki biñ miḥrāb yazılmış ve her miḥrābuñ üzerinde altūndan bir kürsī var. Ve her kürsīnūñ üzerinde benī isrā’ıl peygamberlerinden bir peygamber ve ‘ālimlerinden bir ‘ālim ve ba‘ zı rivāyetde eyder: Dörüt biñ peygamber evliyāyı şağında ve dörüt biñ evliyā şolında otururlardı. Ve Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām için bir taḥıt ḳurulmuş fil kemüklerinden müşebek işlemişler ve taḥtıñ öñinde kızıl altūndan bir nerdübān ḳurulmuş ve bu nerdübānuñ ayağında iki keçeli [1645] iki arıslan ḳonulmuş zencīr ile bağlanmış kızıl altūndan tılsım birle düzülmüş. Süleymān ‘aleyhi’s-selāmdan ḡayrı kimse ol taḥıtdan yaña yürüseydi bu arslanlar pençe urup pāre pāre eylerlerdi. Ve bu taḥtıñ üzerinde kızıl altūndan bir ağaç dikilmiş. Ol ağacuñ budaklarında bir tāç ve zebūr ve daḥı bir ṭāvus ve bir güğercin var. Çünki Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām taḥta çıḳmalu ola bu arslanuñ ayakları üzerine ḳalkup ḳuyruk bulayup eğreşürlerdi kim heybetinden diller tutulur. Çünki Süleymān [1646] peygamber ‘aleyhi’s-selām taḥta çıḳup otura. Kerkes tācı Süleymān ‘aleyhi’s-selāmuñ başına geydürürdi. Ve ṭāvus zebūrı getirüp öñüne ḳordı. Güğercin varaḳ varaḳ döndürürdi Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām oḳurdı. Ve daḥı Süleymān ‘aleyhi’s-selāmuñ maṭbahında her gün biñ öküz ve kırık biñ ḳoyun ve yüz mut tuz ile bişerdi. Ve her ḳazan kim ta‘ā pişer her biri bir şahrā mānendi divler taşdan kesüp ‘azīm ḳazanlar olup altını mücevvef eylerlerdi. [1647] Çünkim ta‘ām bişmelü olduḳda şü ḥācet olsa Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti emri birle Süleymān ‘aleyhi’s-selām bulutlara emir iderdi. Bulutlar gelüp ḳazanlar üzerine yağmur yağdururlardı. Şöyle kim ḳazandan taşra bir dirhem yağmur yağmazdı. Ve illā şü ḥācet olduḳ miḳdār hemān ḳazanlar içine yağardı. Ot ḥācet olduḳda Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām bād-ı semūma emir iderdi. Bād-ı semūm gelüp ḳazanların altına girüp ḳazanları ḳaynadırdı. Ateşe ḥācet değildi. Ve daḥı Süleymān peygamber ‘aleyhi’ [1648] s-selām dīvān idüp ta‘ām çekmek için divlere ve cinnilere ve perilere emir iderdi. Bir döşek işlemişdi kim envā‘ı şan‘at ile

altūn ve gümüş teller dürlü cevāhirler ile zīnet itmişlerdi. Ol döşek tolı ‘arzı altı fersah yir alurdi. Her fersah on iki biñ adımdur. Çünkim dīvān olup yemek çekilmeğe emir olsa beyne’s-semāda Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā emriyle ol döşeği hevā üzre döşeyüp yetmiş iki dürlü kavim ta‘āmlanurlardı kim her bir sahan vardı kim bir ‘azīm havız gibi her [1649] bir saḡanda nice biñ ādem ta‘āmlanurdi. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām bu dürlü ta‘āmdan aḡlā bir loḡma iftār itmezdi. Ve illā işi oldı kim hemān bir deste ḡurma yapraḡın eline alup zenbil urmadan ḡālī olmayup zenbili urup şatardı. Bahāsına arpa alup un eyleyüp ḡamīr eyleyüp güneşe ḡarşu iki ḡursa idüp ḡurudurdi. Aḡşam olunca birin iftār iderdi ve birin Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā yolına şadaḡa eylerdi. Miskīnlere taḡlardan düzülmiş ḡazanları ve büyük havızlar gibi taḡakları [1650] var idi. Her taḡakda nice biñ kişi ta‘āmlanurdi. Ve daḡı cāmdan binā olunmuş bir şehri var idi. Şehrin yöresi ve soḡakları ve evleri cemī‘i cāmdan binā olunmuşdur. Beyit idi ki ve her ev ḡubbe idi ve her ḡubbe başında kızıl yāḡutdan bir ‘alem dikilmiş idi. Gice ile bu ‘alemlerin şavḡından bir nice menzil yolda ḡātunlar iplik eğirirlerdi ḡırasız. Ve bu cāmdan şehir şol ḡadar mu‘azzām şehir idi kim Süleymān ‘aleyhi’s-selām cemī‘i leşkerile içine girse anda şıḡardı. Süleymān ‘aleyhi’s-selām göçmelü [1651] oluncaḡ bu şehri ḡaldırırđı. Hevāya ḡıkarup nereye dilerse alup giderdi. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām ḡuşluḡa daḡ bir aylıḡ yol alurdi. Öyleden soñra daḡı bir aylıḡ yol alurdi. Çünki Belḡıs bu dürlü dürlü maḡlūḡātdan leşkeri ve bu şehir ki aḡ cāmdan üzerindeki kızıl yāḡutdan ‘alemlerden şevik ve bu şehrin evlerine ve soḡaklarına düşmiş daḡı mevic urup yalab yalab yanar ve bu şehrin içinde Süleymān ‘aleyhi’s-selāmuñ taḡtın ve taḡtuñ üzerinde ḡuşlar ḡanad ḡanada çatup [1652] güneşden yaña sāyebān oldukların bu tertibi salḡanatı görüp daḡı didi kim: *Rabbi innī ḡalemtü nefsi ve eslemtü me‘a süleymāne li’l-lāhi rabbi’l-‘ālemīn*. Daḡı andan Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām öninde islāma geldi küfr ü ḡalāletden ḡalāş boldı. Süleymān peygamber ‘aleyhi’s-selām Belḡısı kendi sarāyına ḡondurdi. Emir eyledi Belḡısı sarāya götürdüklerinden. Çünki sarāyuñ ḡapusundaḡı havza vardı şu şanup giyeceḡın yuḡarı çekdi topuḡı açıldı. Süleymān ‘aleyhi’s-selām bir yirden gözedirdi. Görseydi ḡıl yoḡdur. [1653] Cinnīler yalan söylemiş bildi. Belḡıs daḡı taḡtına geḡdi eyder: Bu taḡıt benim taḡtuma beñzer dedi benümdür dimedi. Zīrā ba‘zı yeri yaḡyīr olmuşdı. Bu deḡildür dimedi zīrā kendi taḡtı idi. Bildiler kim ‘aḡıl daḡı kāmil imiş. Çünki Belḡısa taḡtınıñ ḡaberin ne vechile geldüḡin ḡaber virdiler. Belḡıs görđi ki bir aylıḡ yoldan taḡıt bir sā‘atde andan yetmiş bunda ḡıḡmış. Belḡıs eyder: Buña ḡādir olmaz illa’l-lāh. Ma‘lūm oldı ki

Süleymān ‘aleyhi’s-selām Hāḡ ṭe‘ālā celle ve ‘alānuñ ḡāşlarından imiş [1654] diyüp ĩmānı daḡı muḡkem oldu. Süleymān ‘aleyhi’s-selām Belḡısı ḡelālġıga dileyüp Belḡıs daḡı rāzġ olup nikāḡ eylediler. Bāḡġ tafşġlı Ḳaşaşda ṭaleb oluna. Hikāyet olunur ki: Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem Rūm vilāyetine ḡazā iin bir ‘asker gōnderdi. Rūm pādġşāḡı islām leşkerinden yigirmi kişı esġr eyledi. Emir eyledi kim bu esġrlerin boynın urdılar. Aralarından bir şāḡġib-cemāl ve kemāl yiḡit var idi. Bu yiḡidi vezġrler pādġşāḡdan dilek eylediler. Pādġşāḡ daḡı [1655] anların dileḡin ḡabūl eyleyüp bu yiḡidi öldürmedi. Bu yiḡide dā’im küfürden ‘arġz iderlerdi ḡabūl eylemezdi. Bir gūn pādġşāḡa ‘arġz itdiler bu yiḡit bizūm dġnimūze girmesinūñ ṭarġḡın eyle gerekdür ki pādġşāḡuñ ḡızını buña virevüz. Çünkü bu yiḡit ḡızı gōre iḡtiyārı ḡalmaz. Ve ḡız eyde kim eḡer benden şafāñ var ise gel dġnimi ḡabūl eyle diye. Ol vaḡtġn işbu yiḡit dġnimūze gire dediler. Pādġşāḡ ḡabūl eyleyüp ḡıza nikāḡ eylediler girdeḡe ḡodılar. Yiḡit girdeḡi ḡoyup namāza şürū’ [1656] eyledi. İnnā fetahñā sūresine başladı tā kim *Muḡammedūn rasūla’l-lāḡı ve’l-lezġine me’ahu eşiddā’ü ‘ale’l-küffārü rüḡamā’ü beynehūm* āyetine varınca aḡladı. Bu āyeti tekrār idüp aḡladı. Bir derecede aḡladı ki ḡızın iḡtiyārı gidüp geldi bu yiḡidūn eteḡine yapışdı eyder: Yā yiḡit beni yaḡduñ şu Muḡammed diyüp daḡı zarı zarı aḡladuḡuñ ne kişidür baña ḡaber vir dedi. Bu yiḡit daḡı namāzadan fāriḡ olup Muḡammedi ve aşḡābını vaşif eyledi. Bu ḡıza Muḡammedūñ ve aşḡābınıñ sevgüsü dūşüp [1657] eyder: Gel imdi beni ol kişiyeye ilet kim yüzini gōreyin öñünde ĩmān getüreyin beni saña nikāḡ eylesūn dedi. Yiḡit eyder: Ben Muḡammede nice iletetin atanūñ elinde ṭutsaḡam dir. Ḳız eyder: Ben seni ḡurtarayın tek sen beni Muḡammede ilet diyüp ṭuru gelüp atasınıñ atlarından iki at yaraḡ eyleyüp birer birer binüp silāḡlar getirüp fi’l-ḡāl gice ile ḡaçdılar. Biraz gitdikden şoñra ardlarından iki at ve ādem sesi geldi. Ḳız eyder: Sen ṭur atamuñ adamlarına ben [1658] varıram dedi. Yiḡit ṭurdu ḡız hemān girü döndi bu gelenden yaña ḡalkānın yayınup sūñü çevirüp gitdi. Birazdan şoñra boşanup yine geldi. Yiḡit ḡarşu vardı nedür dir. Ḳız eyder: Atam leşkeri deḡildür dir. Hep yeşiller geyerler hep esbāblar yeşil ādemler bizūm leşkerde böyle ādem olmaz. Sen görin. Ola ki sizin leşker ola dedi. Yiḡit at biraḡup ḡarşu vardı. Görseydi kim ol kendūnūñ şehġd olan on ṭoḡuz yoldaşı bu yiḡide eytdiler: Saña şehādet [1659] muştulayup geldük ve şehġdlerin cennetde maḡāmın ve Hāḡ ṭe‘ālā celle ve ‘alā ḡatında ‘izzetūñ ḡaber virmeḡe. Sen daḡı ḡırḡıncı gūn bize ḡavuşursın dediler ve ḡāyib oldılar. Yiḡit döndi sevinerek ḡıza vardı eyder: Bizūm yoldaşlarımız deyüp ancaḡ gitdiler Medġneye yetdiler. Muḡammede’l-Muştafā şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi

ve sellem hazretlerinin önünde kız imân getürdi. Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm kıızı ol yiğide nikâh eyledi. Bir zamandan sonra Rasülü [ekrem] şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem gazâyâ gitdi. [1660] Bu yiğit dağı bile gitdi. Çünkü kâfire buluşdı cenik eylediler. Yiğit bir nice kâfir depeledi kendi dağı şehîd oldı. Meğer ol yoldaşlarına buluşduğı günden kırkıncı gün idi. Çün gazâyı tamâm eyleyüp islâm leşkeri Medîneye yakın geldiler. Her kişinin halkı karşı çıktı. Bu yiğit hâtunı pâdişâh kıızı ki islâma gelmişdi nikâh olmuşdi ol dağı bile çıktı. Ebübekir raziya’l-lâhu te‘âlâ ‘anha leşkerin önünce gelürdi. Ebübekre [1661] eyder: Yâ şahib Muhammed benüm helâlimden ne haber. Ebübekir raziya’l-lâhu te‘âlâ ‘anhü öldi diyü haber virmedi zîrâ garîbdür açılmayın dedi. Eyder: Geride gelenlere sor dedi. Anlar dağı haber virmediler. Çünkü Rasülü Ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem geldi. Hâtun rasülü’l-lâhuñ çilbirine yapışdı eyder: Yâ Rasülü’l-lâh ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm kanı helâlüm yiğit. Rasülü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem eyder: *Innâ li’l-lâhi ve innâ ileyhi rāci’ün* emru’l-lâhu ‘azîmü’s-şānuñ şehîdi oldı [1662] dedi. Hemân çilbirin şalı virdi eyder: Yâ rabbi ben bir pâdişâhuñ kıızıdum beğliğı memleketi kodum ve atamuñ dînin kodum Muhammed dînine girdüm bu gurbetlik memleketde ol yiğit ile eğlenürdüm. Çünkü ol dünyâdan gitdi beni dağı anuñ yanına ilet dedi. Hemândem cân virdi. Raḥmetu’l-lâhi ‘aleyh. Hikâyet olunur ki: Mekkede bir şeyih var idi. Aña Şeyih Şan‘ânî dirlerdi. Şimdi halk aña ‘Abdü’r-rezzâk dirlerdür. Bu Şeyih Şan‘ânîniñ dörüt yüz mürid-i kâmilî vardur. Mekkede riyâzet [1663] çeküp ‘ibâdet iderlerdi. Bu şeyih bir gün bir vâқа‘a gördi ki Mekkeden Rûm vilâyetinde bir puta secde ider görür. İrtesi uyanu gelüp feryadı figân eyledi. İrtesi yine eyle dağı irtesi yine eyle gördi. Fi’lḥâl bir nice gün defââtile bu düş buña gâlib olur. Görür kim ḥalâş yok mümkün değıldür bu vâқа‘adan ḥalâş bulmayup eyder: Bunda hikmet var ancak görelüm başımuza ne gelür diyüp dörütyüz müridi ile Mekkeden Rûm tarafına sefer eyledi. Günlerden bir gün Kayışarı Rûma geldi. Kayışarı Rûmı seyrân ider. [1664] Kayışarı Rûmuñ sarayınıñ dibine geldi. Meğer tekfuruñ kıızı saray penceresinde oturmuşdı. Şeyihüñ gözi kıza düş oldı. Görseydi kim Mekkeden beri secde eylediğı put budur. Hemân biḥüd olup uşşı gitdi. Kız dağı gördi kim bir pîr kimesne kendüye bakup yıkıldı. Hizmetkârlarına eyder: Varuñ şol pîrceğizi getirün görelim ḥâli nedür dir. Şeyihi getürdiler. Kız eyder: Yâ pîr neye düşdün kaldım şuralıkda yâḥüd senüñ işüñ nedür buralıkda dir. [1665] Şeyih eyder: Emir Allâhuñdur saña ‘âşık oldum dir. Kız eyder: Delü misin şimdengirü saña kefen tabut ḥanüd gerekdür. Şimdengirü bu söz saña lâyıq değıldür dedi. Şeyih eyder:

Taşarruf Allāhuñdur ihtiyār elden gitmişdür dir. Yā pîr başdan çıkarısın. Şeyiḥ eyder: Baş cān terkin urup gelmişimdür. Kız eyder: ‘Āşık ma‘şuk bir dīnde gerek dir. Şeyiḥ eyder: Dīnini kabūl eyledüm dedi. Kız eyder: İletūñ papazlara dīnimüzi telkīn eylesün dedi. Dāhī keşişler küfür dīnini telkīn eylediler. Ne‘üzübi’l-lāh. [1666] Zünnār kuşandılar palan geydurdiler yine aldıkları kıza geturdiler. Kız eyder: Mehir gerek. Şeyiḥ eyder: Mālım yoqdur. Kız eyder: Bir yıl canavaruma hızm̄met eyle güt dir. Şeyiḥ eyder: Kabūl eyledüm dir. Çünkü çoban libāsın geyüp bir süri hınzırı nā harçlıgım ile alup güde. Gitdi mürīdler feryādı figān eyleyüp gördiler dermān olmadı. Döndiler ağlaşa ağlaşa yine Mekkeye gitdiler. Meğer ol vaqit ki Şeyiḥ Mekkedden Rūma gitmişdi mürīdlerinden bir gāyet ekmel mürīdi var idi bir hızm̄mete [1667] gitmişdi. Geldi gördi ki Şeyiḥ Rūma gitmişdür. Şeyiḥ birle Rūma gidenler daḥı yine Mekkeye vardılar. Ol dervīş eyder: Şeyiḥ kanı? Bunlar eyitdiler: Şeyiḥ kāfir dīnine girdi dediler. Bu dervīş-i kāmīl eyder: Yā siz niçün şeyiḥūñ girdüğü dīne bile girmedüñüz mürīdlik size bühtāndur şeyiḥe uymaduñuz dedi. Hemān dervīş kalçup kuşandı. Ben daḥı şeyiḥe giderim. Ol ne dīne girdise daḥı ol dīne bile giririn diyüp yola girdi. Bu dervīşler yine bile gitdiler çün Rūma [1668] geldiler. Görselerdi kim şeyiḥūñ başında şapka ve egninde palan ve belinde zünnār bir süri hınzır güdüp saray damına gelüp bu dörüt yüz mürīdün bir uğurdan gırı koparup feryādı figān eylediler. Şeyiḥ daḥı bunları görüp başından şapkasın yire urup egninden palanı atup belinden zünnārı kesüp haykırup baş açuq bunlardan yaña böğürü böğürü şehādet getürdi geldi. İki taraftan fūgān birbirine qarışup bir ‘aceb zemzeme oldı kim ciğerler çāk oldı. Çünkü dervīşler [1669] şeyiḥe kavuşup eline ayağına düşüp alup elinden dutup şeyiḥi birle Mekkeye doğrı gitdiler döndiler. Kız daḥı saray bacasından bunları görüp kendin tahtından atup şeyiḥūñ ardına düşdi. Zīrā ol sā‘atde şeyiḥūñ ‘aşkı kıza virilmişdi. Kız şeyiḥūñ ardından yetüp islāma geldi. Dervīşler eyder: Bu kız bizüm ile olıcağaz kāfir gelür yiter dediler. Kız eyder: Gelüñ imdi du‘ā kılon Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā beni kabız eylesün kıyāmetde şeyiḥile birle olavuz dedi. Du‘ā kıldılar kabz-ı [1670] rūḥ oldı. Defin idüp gitdiler. Şimdi kabri ma‘lūmdur. Menākıbu’t-tā’ibeti mine’z-zinā. Hikāyet olunur ki: ‘Avratların ulu kemāli zinādan şaķınmağdur. Şol derecede kim ölümü ihtiyār ideler zināyı ihtiyār eylemeyeler. Şol bir ‘avrat gibi kim bir harāmī bir ‘avratı yağmadan almış menzile iletüp hamir içüp ol ‘avrata el uzatmışdı. Ve ol ‘avrat eyitmiş kim yā yiğit anañ var mıdur? Yiğit eyder: Var. Kız qarındaşuñ var mıdur? Yiğit eyder: Vardur. Ḥātun eyder: İmdi yā yiğit kerem eyle beni yā anañ yā kız qarındaşuñ [1671] şayup baña bu işi eyleme

dedi. Yiğit inşâf eyleyüp elin çekdi. Biraz dağı hamir içüp yine elin uzatdı. Hâtun eyder: Yâ yiğit beni anañ yâ kız qarındaşañ yerine şayup baña bu işi eyleme dedi. Hârâmî kabûl eylemeyüp ikdâm eyledi. Hâtun eyder: Şabır eyle bir nesne diyeyim dedi. Hârâmî eyder: Ne dirsın? Hâtun eyder: Sen bir hârâmî yiğitsin dâ'im cenk-i cidâl içindesin ben bir nesne bilürem bir du'adır anı saña öğredeyim dedi. Okuyanı kılıç kesmez dedi. Eğer inanmazsañ bende deñe dedi gör dedi. [1672] Bir kılıç aldı keser mi dedi. Bir nesne okur gibi oldu dağı bu boynına sürdi eyitdi: Gel imdi bendeñe dedi kör kılıç keser mi dedi. Hârâmî dağı kılıcı eline alup hâtunı boynından çaldı başın götürdi atdı. Hârâmî bildi ki hâtun kendi nâzikliğile şan'atile öldürtmiş zinâdan kırtulmağ için. İşde hâtun eyle gerekdür. Çünkü hârâmî nefsi belâsıyla kana dâhil eyleyüp şıdkile haqqa 'ibâdet eylemeğe başladı. Başına geldi tevbe eyleyüp şıdkile [1673] haqqı tutmağ gerek. Hikâyet olunur ki: Başra şehrinde Şa'vene-i Çengî dirlerdi bir cemile 'avrat var idi. Melîh çengî idi. Hüb avâzı ve bir nice cāriyyeleri var idi. Anlar dağı melîh çengi cāriyyeler idi. Ol zamânda dirlerdi ki Şa'venesiz düğünün ne dadı var dirlerdi. Düğünlerde saz çaldururlardı yaslarda şağı sağdururlardı. Bu şağı sağmadan ve saz çalmadan hâdsüz dünyâ cemi' eylemişdi. Ve kendi dağı harîr dîbâ dürr-i cevâhîrle muraşsa' kıymetlü libâslar geyerdi. Bir gün [1674] yine cāriyyeleriyle çengi götürdüp Başra şoqaqlarında giderdi. Bir 'azîm ağdıq figân sesin işitdiler. Şa'vene eyder: Kim öldi ola bu yas kimün ola Başra vilâyetinde yas olup baña tıyurmamanuñ ne ma'nası var idi. Cāriyyenün birisine emir eyledi gör bu yas kimündür dedi. Meğer ol arada şeyihlerden bir kişi var idi. Halk anuñ va'zına cemi' olup şöhet iderlerdi. Bu gırı ve bu ağıt anuñ şevkidi. Çünkü cāriye içeri girdi şeyihün va'zın diñleyüp [1675] ağlamağa meşgûl olup hâtun bolasın unıtdı. Şa'vene bir cāriye dağı gönderdi. Ol dağı şöhet şafâsına gariğ olup ağladı kaldı. Şa'vene bir cāriye dağı gönderdi var şuña noldı diyü. Bu dağı şöhet şerbetine gariğ olup kaldı. El-kışsa hâtun bir bir cāriyelerini gönderdi gördi kim giden hiç gelmek yok ve'l-hâsıl kendüsi otururken hışma geldi eyder: Bunlara noldı kim giden gelmez. Otururken kalıkdı kağıdı bunlar neye gelmezler diyüp hışma geldi. Görseydi ki [1676] cāriyyenün birisi ağlayı ağlayı geldi eyder: Yâ Şa'vene bu yas öli yası değıl imiş günâhkârların günâhı yası imiş dedi. Şa'vene dağı vardı içeri girdi. Girdiği gibi gözi ol şeyihün yüzine tuş oldu. Hemân Şa'vene 'inâyet eşeri yetişdi eyder: Bu yüz qaralığı ki ben itmişidüm yarın Haq te'âlâ katında benim hâlim nolsa gerekdür ağlamağ benüm haqqumdur ki cemi'-i 'ömrüm yaramazlığile geçdi diyüp ayağı üzerine kalıkdı. Eyder: Yâ imâmi'l-müslimîn bu dergâhdan kaçan yine

[1677] gelseydi Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ benim günâhım ‘afiv eyler mi dedi. Şeyiğ eyder: Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hazreti luţuf issi pâdişâhdur dedi. Şa‘vene eyder: Benim günâhım kumlar şağışincadur dedi. Şeyiğ eyder: İy Şa‘vene sen her ne kadar itdünse dağı şıdkile tevbe idecek olursañ Hâk te‘âlâ celle ve ‘alâ hazreti yarlıgar dedi. Şeyiğden bu sözleri Şa‘vene işidüp feryâd eyledi. Dağı eğnindeki dîbâ tonları çekdi çekdi yırttı. Ol cevâhirleri yolup yolup yabana [1678] atdı. Eyder: Ol yüzi kara Şa‘vene benim benim diyüp derhâl cāriyyeleri azād eyledi. Cemî‘i mālın şadağa eyledi. Tevbe eyleyüp evinde ‘ibâdete meşğül oldu. Bir yıla varmadı şol kerâmete yetişdi kim ol zamānuñ ‘azîzleri aña ziyârete gelür oldılar. Kim ki anı görseydi ağlar görürdi. Kırık yıl uyumayup irteye dek ‘ibâdet eylerdi. Ve münâcât idüp eyderdi: İy kulların rāzın bilici ve ey yoldan azanlara yol gösterici ve ey tevbe idenlerin tevbesin kabûl idici ve ey müflislere ni‘met [1679] virici benim hâlim bilürsin baña luţf u kerem eyle günâhımı bağışla benim yüzüm qarasin aķ eyle ve beni tamu odından cānımı azād eyleyüp dîzāruñla şād eyle dir idi. Dā‘im gice gündüz yalvarurdi. Hikāyet olunur ki: Benî isrā‘il zamānında bir fāhişe var idi. Şoķaķ yüzinde bir dükkān tutup zinā eylerdi. Kim ki anı görse ihtiyārı kalmazdı zirā ğāyetde cemîle idi. Günlerde bir gün yine dükkān açmışdı müşterî gözedirdi. Köylük ehlinden bir zāhid kişi gelüp bu ‘avratuñ [1680] dükkānı öninden geçerken gözi bu ‘avrata düş oldu. Şeytān gönline vesvese bıraķdı kim bu maħbübeye zinā eyleye. Nitekim vesvesesini defi‘ iderdi şeytān üzerine ğālib olurdu. ‘Āķibet çünkim vesvesesini defi‘ idemeyüp geldi kim içeri gire. Bir kimseye şordı eyder: Bu ‘avratuñ bahāsı nedür dedi. On dirhemdür dediler. Bu dağı on dirhem alup içeri girdi. On dirhemi ‘avrata virdi yanına oturduğı gibi Hâk te‘âlâ celle ve ‘alādan ‘ināyet irişüp bu zāhidün ğalbine Hâk te‘âlâ celle ve ‘alā kōrkusı [1681] düşdi endāmına ditremeler girüp beñzi ağardı. Döndi fikir eyleyüp eyder: Eyvāh bunca yıllık ‘ibâdet hebāyı mensûre oldu diyüp elin çekdi. Bu ‘avrat bunuñ hâline baķup eyder: Yā kişi ne vaķit iztırāba düşdün dedi. Şu maşlahatı gördüğüñ yok midur yoħsa dedi. Zāhid eyder: Gördüğüm yokdur ammā şeytān iğvāsıyla geldüm illā Allāhü te‘âlâ celle ve ‘alâ hazretinden kōrkaram luţuf eyle iħsān eyleye saña virdüğüm on dirhem helāl olsun tek baña destür vir gideyim dedi. Allāhdan [1682] kōrkaram yarın su‘āl günü ola ben ne cevāb virem diyüp ‘avratdan destür alup ‘avrat dağı destür virdi. Zāhid taşra çıkdı ağlayı ağlayı gitdi. ‘Avrat fikir idüp eyder: Bu kişi cemî‘-i ‘ömründe yaramazlığı eylememiş ola bir sa‘at benim yanımda oturmağıla böyle kōrkup ağlayı ağlayı gide. Pes benüm hâlim nice olur kim cemî‘-i ‘ömrümü yaramazlığıla geçirem ben niçün kōrkamayam diyüp

bu ‘aķıl değildir dedi. ‘İnāyet-i Hāķ irişdi cemi‘i mālın řadaķa yağma eyledi ve cāriyelerin azād eyledi bu zāhidin ardına [1683] dūřdı. Ćunki zāhid evine varup ķapuyı baştırup ağlardı. Bu hātun gelüp ķapuyı ķaķdı. Zāhid ķapuyı aĉup ‘avratı gōrdi. Hemān bir kerre şayha eyleyüp Hāķ te‘ālā celle ve ‘alā ķorķusundan cān virdi. Hātun anı eyle gōrüp feryādı fięān eyledi. Hālık başına ĉoķdılar eyitdiler: Neye ağlarsın dediler. Hātun eyder: Ben bir Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hāzretine bir ‘aşı kimse idüm. Bu kiři sebebiyle Allāhü te‘ālā celle celālehü ķorķusı dūřdı. Ben diledüm kim bu kiři beni ķabül eyleye hizmetinde olup Hāķ te‘ālā celle ve ‘alā hāzretine [1684] yakın olaydım. İşde ol dağı öldi ben mağbün oldum aņa ağların dedi. Hāķ eyitdiler gel bu kiřinüň gibi bir zāhid ķarındařı vardur seni aņa nikāh idelüm dediler. Hātun dağı rāzi oldı. Nikāh eylediler. İkisinden sekiz oğlan oldı. Sekizi dağı beni isrā‘ile peyęamber oldılar. Hikāyet olunur ki: Maņřur bin ‘Ammār bir yirde giderken işitdi bir levend bir ‘avrata eyder: Ardımca gel saņa iki dirhem vireyin dir. Maņřur ibn-i ‘Ammār hemān başın yürüyüp ‘avratın yanına vardı. Levendin ardınca giderken [1685] eyitdi: Benüm ardımca gel ben saņa dōrüt dirhem vireyin dedi. ‘Avrat levendi ķodı Maņřuruň ardına dūřdı. Ćunki Maņřur ‘avratı şavma‘asına iletđi. Kendisi namāza tırdı. Namāzı kılarak ‘avrat eyitdi: Yā kiři beni neye getürdüň gel mařlaĥatını gōr yoĥsa ben giderem dedi. Maņřur eyder: Yā hātun benim soruncım vardı. Hātun eyder: şoruncın nedir? Maņřur eyder: Bir kiřinüň bir kişide ĥaķķı almalı olsa ol ĥaķķı üzerine iki řāhid olsa nicedür dedi. ‘Avrat eyder: [1686] řāhid ‘ādil oluncaķ ĥaķķını alur. İki ‘ādil řāhiddin ĥayrı iki ‘ādil tezkiye de olsa nicedür dedi. ‘Avrat eydür: Eyleye ĥaķķını ķavı iřbāt itmiş olur. Maņřur eyder: İki řāhiddin iki tezkiyeden ĥayrı ķāzi dağı bilse? Eyleye ĥiĉ şübhe ķalmaz dedi. Maņřur eyder: Bu iři ki ben eylerin iki řāhid iki tezkiye vardur dedi. Eyitdi: Nerede ol didięüň kimseler? Maņřur eyder: İkisi senüň omzunda ikisi benim omzumda [1687] dedi. Ķavlühü te‘ālā: *Kirāmen kātibīne ya‘lemüne mā tef‘alūn*. Meleklerdür ki ikisi taņık ikisi tezkiyedür dedi. Maņřur eyle diyince ‘avrata bir ĥacālet geldi. Eyder: Yā ķāzi kimdür? Maņřur eyitdi: Allāhu ‘azimü’ř-řān celle ve ‘alā hāzretidür dedi. Ķavlühü te‘ālā: *Elem ya‘lem bi enne’l-lāhe yerā*. Hemān ‘avrat Hāķ te‘ālā celle ve ‘alānuň ĥuzūrın aňlayup bir kerre ĥayķırup cān virdi Hāķ te‘ālā celle ve ‘alā ķorķusundan. Raĥmetu’l-lāhi ‘aleyh. Hikāyet olunur ki: Her kim ümmet-i Muĥammed ‘aleyhi’s-selāmdan bu řalavāt-ı şerifi oķusa [1688] ol kimse bu řalavātı-ı řerī şağışınca ķabül olmiş ĥac řevābın ruzi kıla ve Allāhü te‘ālā celle řānühü ol ķula raĥmet naşarı ile her gün üç yüz altmiş kerre naşar eyleye. Ve dağı

cennetde biñ köşk vire ki her biri bir dāne yākutdan ola. Ve ol şıdkile oquyan bu şalavāt-ı şerīfi dünyādan gitmeye tā āhıretde yerin görmeyince. Ve dağı her kimse kim bu şalavātı şıdkile oqusa Haq te‘ālā celle ve ‘alā gök ferıştahlarına eyde: Varuñ habībüm Muhammed ‘aleyhi’s-selāmuñ türbesine haber viruñ filān oğlı filān kıızı filān kim senuñ [1689] ümmetüñden şıdkile saña bu kadar şalavāt virdiler. Hażret-i Rasūlü Ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem şāzumān ola. Ve dağı eyde kim ol benim dosutumdur diye. Ve her kimse kim Seyyid-i kā’inātuñ mübārek cemālin görmek dilese cum‘a gicesi yā pençsembe gicesi yatsu namāzında şoñra iki rek‘at namāz kıla ğāyet tazarru‘la ve hużürile dağı selām virüp fāriğ olduqdan şoñra bu şalavāt-ı şerīfi oquya dağı niyyet üzere yata cemāl-i seyyid-i kā’inātuñ düşünde göre ve dağı söyleşe. Seyyid-i kā’ināt bu şahşa āhıretüñ [1690] derecātından beşāretler vire. Ve öldüğü gün yedi kat gök ferıştahları ve cemī‘i enbiyānuñ evliyānuñ ervāhı bu şahşuñ cenāzesine hāzır geleler. Ve bu ferıştahlar tā kıyāmete değin maqberesinden gitmeyeler. Ve dā’im tabaqlarla nūr getüreler. Ve qabrini pür nūr kılılar. Nitekim Hikāyet olunur ki: Bağdād şehrinde bir‘avrat var idi. Bu ‘avratuñ ğāyet bir maħbūb oğlı var idi. Maħbūbliđıla meşhūr olmuşdı. Hattā ‘avratuñ kendi dağı ‘āşık olmuşdı oğlına. Bir gün oğlı eve serhoş gelüp yatdı. Anası ‘avrat [1691] şūret değişdürüp ođlınuñ döşeğine girüp şarmaşdı yatdı. Oğlı bilmezliğile anasına zinā eyledi. Ne‘üzübi’l-lāh. Kudretile anası oğlından hāmile oldu. Ayı günü bitüp bir kıız toğurdu. ‘Avrat elden utanup bu kıızı oğlına tıyurmayup şaqlardı. Bir gün bir kişi geldi. Geçüp hacca giderdi. Eyitdi: Bu kıızı anası sevmedi diler ki helāk ide bu kişiyे virdi. Bu kişi bu kıızı aldı gitdi Ka‘bede evine iletđi. Bir taye tıtdı kim besleye. Bir nice yıldan şoñra bu ‘avratuñ oğlı dağı [1692] günāhlarına tevbe idüp hacca gitđi. Qazā-yı kudretile bu oğlan bu kıızı alup giden kişiyе muşāhib düşdiler. Bu kişi bu kıızı bu oğlına nikāh eyledi. Bu oğlan bu kıızı hātun idindi. Aldı Bağdāda geldi. Çünkü anasıyla buluşdı. Anası bildi ki oğlıdan toğurduğı kıızdur ođlınuñ ‘avratı. Anası ‘avrat büyük ğuşşaya ve ‘azīm teşvīşe düşđi. Āşikāre idemez illere rüsvāy olam diyü. ‘Ākıbet ‘avrat ğuşşayile öldi gitđi. Oğlı anası öldüğüne dā’im [1693] hayli ğuşşa çeküp ağlardı. Gözi yaşı hiç diñmezdi kim meğer bir ‘avrat var idi bu kışşayı bilürdi. Yiđit ağlar yürürdi. Gine eyitdi: Yā yiğit şol ‘avrat ki anam diyü ağlarsın filān vaqit senüñle zinā eylemişdi. Şol ‘avrat ki senüñ eliñdedür hātunım diyüp şaqladüğüñ senüñ kıızındır. Anañ bu kıızı senden toğurmışdur dedi. Çünkü yiğit anı işidüp ğāzab eyledi ki vara anasını kabirden çıkarup oda yaqa. Varup qabri açdı görseydi ki anası bir lü’lü’den maqāmda [1694] cennet libāsların geymiş öñünde dürlü ni‘metler

nāşirīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-ḥāmidīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’r-rāki‘īn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-mürşidīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’ş-şāliḥīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’r-rāzīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’ş-şādiḳīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-müteşaddiḳīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’ [1700] l-‘ālemīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-muḥsinīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’z-zākirīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-müṭahhirīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’ Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’ş-şā‘imīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’ş-şākirīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’ṭ-ṭāhirīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-vāritīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’ş-şāfi‘īn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-müşeffi‘īn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-müşeffi‘īn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’ [1701] t-tevvābīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-mesākīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-‘ālemīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-evrā‘īn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-mü’ellifīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’z-zāhirīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-ekremīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-encebīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-eşca‘īn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’maḥmūdīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-maḥlūḳīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’ [1702] l-evvelīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-āḫirīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi veledi ādem. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-beşirü’nezir. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-mekeni’l-ümmī. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-muştafīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’muḳayyulīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’l-ḳānitīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’lmütteḳīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’n-nebiyyi’l-ḫicāzī. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’nebiyyi’l-‘arabī. [1703] Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’nebiyyi’l-ḫāşimī. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’nebiyyi’l-ḫaramī. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’nebiyyi’l-ebṭaḫī. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin seyyidi’nebiyyi’l-ḫātim. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’ş-şemsi izā fūricet. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’s-semā’i ize’neşekḳat. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin

ma‘a’s-semā’i ize’nfetarat. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’ş-şemsi izenḥūṭilet. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’r-rusülü izā uḳḳitet. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’ş-şemsi izā eşbeḥat. [1704] Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’ş-şemsi izā zülzilet. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’ş-şemsi izā edberet. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’ş-şemsi izā küşītat. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’ş-şemsi izā enteşerat. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’l-bicāri füccirat. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’l-işāri izā ‘uṭṭilet. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’l-vüḥūşu izā ḥuşirat. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’l-ḳubūru izā bu‘şirar. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’l-kitābi izā ḳuri‘at. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’l-ḥaseneti izā ezḫeret. [1705] Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’s-seyyi‘āti izā bererat. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’l-ḥāceti izā ḳuziyet. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’l-cenneti izā üzlifet. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’d-derecāti izā urfi‘at. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’l-leyli izā yağşā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’n-nehāri izā tecellā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’l-ibkāri ve’l-‘aşıyyi. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a külli men sebbeḥa feşalle. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a külli men şaddeḳa ve’htāde. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ma‘a’nücümü ve kevākibihā. [1706] Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’-lḳaṭarāti ve ḳaṭrihā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’r-remlı ve eşşerā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’l-ḥaşāti ve şaḫraetihā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’n-nebāti ve eşnāfihā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’ṭ-ṭuyūri ve vüḥūşühā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’l-cinni ve insihā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’l-eyyāmi ve se‘atihā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’l-melā’iketi ve tesbīḥahā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’l-ḥalḳı ve enfāsihā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’l-ḳameri ve menāzilihā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’l-berri ve baḫrihā. [1707] Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’ş-şühürü ve eyyāmihā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi men şalli ‘aleyhi min ḥalḳik. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi men lem yüşallı ‘aleyhi min ḥalḳik. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi afvike ‘alā ḥuḳike. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi in‘āmike ‘alā ḥulḳike. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi’z-zekeri ve’l-

ünsā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi külli zerretin mi’ete elfe mereti. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin bi ‘adedi külli ma‘lūmin leke. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin kemā tüḥibbū ve terzā. [1708] Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin kemā emertenā bi’ş-şalevāti ‘aleyhi. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin küllemā zekerehü’z-zākirūn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin küllemā ‘afele ‘an zikrihi’l-gāfilūn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin mādāmeti’ş-şalāti. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin mādāmeti’l-berekāti. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin fi’l-ervāhi. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin fi’l-esmā’i. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin fi’l-ḳulūbi. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin fi’l-ecsādi. Allāhümme şalli ‘alā türbeti Muḥammedin fi’l-ḳubūri. [1709] Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā cebrā’īl. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā mikā’īl. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā isrāfīl. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā ‘azrā’īl. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā ḥameleti’l-‘arş. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā kerrübīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā ebībekri şiddīḳ. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā ‘ömere’l-fārūḳ. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā ‘oşmāne zi’n-nūreyn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā ‘aliyyi’l-mürtezā. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā ḥamzeti ve’l-‘abbās. [1710] Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā ḥaseni ve’l-ḥüseyni’s-sibṭayni nebiyyike. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā ezvācihi’ṭ-ṭāhirīn. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā zürriyetihi’ṭ-ṭayyibāt. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā āli muḥammedin kemā şalleyte ve sellemte ve bārekte ve raḥimte ve terḥamte ‘alā ibrahīme ve ‘alā āli ibrahīm fi’l-‘ālemīn. Rabbenā inneke ḥamīdün mecīd. İnneke ‘alā külli şey’in ḳadīr. Ve şalli ‘alā cemī’i’l-enbiyā’i ve’l-mürselīn. Ve ‘alā melā’iketi’l-muḳarribīn. Ve ‘alā ‘alā ‘ibādi’l-lāhi’ş-şālīḥīn. Ve raḥimnā cemī’an bi raḥmetike yā erḥame’r-rāḥimīn. Ve şalli ‘alā seyidinā [1711] muḥammedin ve ālihi ve şaḥbihi ve sellem teslīmen keşīran dā’imen ilā yevmi’d-dīn. Amīn yā rabbe’l-‘ālemīn ve yā ḥayre’nāşirīn. Ene ‘abdün müznibün ve ente rabbün ḡafūrūn istecib du‘ā’i yā muḳallibe’l-ḳulūb şebbit ḳalbī ‘alā dīnike. Allāhümme şalli ‘alā Muḥammedin ve en taḡfirlenā zünūbenā ve kefir ‘annā seyyi’ātinā bi raḥmetike ve minnetike yā erḥame’r-rāḥimīn. Ve şalle’l-lāhü ‘alā ḥayru ḥalḳıhi Muḥammedin ve ‘alā ālihi ve şaḥbihi ecma’in. Ve şalli ‘alā seyidinā Muḥammedin ve ālihi ve şaḥbihi ve sellem teslīmen keşīran dā’imen ilā yevmi’d-dīn. Amīn yā rabbe’l-‘ālemīn ve yā ḥayra’n-nāşirīn. Ene ‘abdün müznibün ve ente rabbün ḡafūrūn [1712] istecib du‘ā’i.

Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Leḳad ṣadeḳa'l-lāhu rasūlehü'rü'yā bi'l-ḥaḳḳi leteḍḥulünne'l-mescide'l-ḥarāme inṣā'allāhu āminin muḥalliḳine rü'üseküm ve muḳaṣṣirine lā teḥāfün fe'alime mā lem te'lemū fece'ale min dūni zālike fetḥan ḳarībā. Allāhümme bi-ḥaḳḳi ḥāzihi'şalātü'l-leti 'alā nebiyyike ve cebībike ve rasūlike en taḳzī ḥavāyicinā fi'd-dünyā ve'l-āḥira. Ve en tekfīnā mihimmeti cemī'i'l-mü'minīn ve'l-mü'mināti ve'l-müslimīn ve'l-müslimāti'l-ehyā'ü minhüm ve'l-emvāti bi raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn. Allāhümme ṣalli 'alā Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ve sellim ṣümme zālike. [1713] Allāhümme'ḡfir likātibihi ve liḳāribihi ve lisāmi'ihī ve lināzirihī ve liḥāfizihi ve limaḥfuḫ bi keremike yā ekreme'l-ekremīn . Ve ṣalli 'alā ḥayrī ḥaḳḳihī Muḥammedin ve ālihi't-tayyibine't-tāhirīn ecma'īn. Sübhāne rabbike rabbi'l-'izzeti 'ammā yaṣifün ve selāmün 'ale'l-mürselīn ve'l-ḥamdü li'l-lāhi rabbi'l-'ālemīn. Şadaḳa'l-'azīm ve şadaḳa raşūlihi'l-kerīm.

Temmet bi 'avni'l-lāhi te'ālā. Bu mezküratın kimi Keşşāfdan kimi Medārik-i Nesefiden kimi Telvīḥden kimi Tergībden Terhībden kimi Ravzati'l-'Ulemādan kimi Seb'ıyyātdan kimi Cevāhiri'l-Bicārdan kimi Me'tī Ebu'l-Leyişden kimi Ḥamse'-i Nizāmiden kimi [1714] daḫı ba'zı kütübden ammā esmāları ma'lüm olunmamışdur. Ve daḫı ricālden mesmū'ātdur. Allāhu te'ālā a'lem bi's-savti. Faşl-ı fī ḥuḳūki'l-cāri 'ale'l-cāri. Bilgil ki iy mü'min müstersid kişiye ḡāyet mihim olanlardan birisi sāliḫ ve mütedeyyin ḳonşı taleb eylemekdür. Nitekim Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet olunur ki: *İltemisū'l-cārre ḳable şirā'i'd-dāri ve'r-refiḳi ḳable'tariḳi.* Dimek olur ki: Ḳonşı taleb eyleñ evi şatun almazdan öñdin. Ya'nī bir maḥalleden veyā bir köyden oturacaḳ evler [1715] ve tamlar almak isteyenler evvel şormaq gerek ol alacaḳıñuz evin çevre ḳonşıları dīne ve dirliḡe lāyıḳ ise alun. Eḡer lāyıḳ deḡilse almamaḳ gerek. Zīrā ḳonşı şāliḫ olmaḳ gerek. Kişinüñ sa'ādetine delālet eyler. Ve daḫı ḳonşı fāşık olmaḳ ve yaramaz olmaḳ kişinüñ şeḳāvetine delālet ider. Ve daḫı yola gitmezden evvel yoldaşı şormaq gerek. Bu daḫı ḳonşı gibidür. 'An Sa'id ibn-i Vaḳḳāş 'an 'an Rasūli'l-lāhi şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem: *Erba'atün mine'se'ādeti el-mere'tü's-şāliḫātü ve'l-meskenü'* [1716] *l-vāsi'u ve'l-cāri's-şāliḫu ve'l-merkebü'l-heniyyü.* Dimek olur ki: Dörüt nesne kişinüñ sa'ādetine delālet ider. Biri şāliḫa 'avratdur. Ḥāzret-i 'Alī raziya'l-lāhu 'anhü eyder: Bir kimesne ben Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥāzretine yarar mıyım ve daḫı cennete lāyıḳ mıyım diyü bilmek isterse 'avratına naḫar eylesün. Eḡer 'avratı Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥāzretine yarar ve cennete lāyıḳ ise kendi daḫı eyledür. *Ve illā felā.* Ve daḫı ikinci oldur ki vāsi' ev. Ya'nī bir ev ola ki ol evin cemī'i vāḳi' olan maşlaḫatı ve ḥāceti ḥāzır bulunup [1717]

anda biter ola. Ğayrı yire ve kimse evine ve kimseye ihtiyāç olunmaya. İnsān hāceti ve hayvān hāceti evinde hāzır bulunup ol dağı ‘amelūñ eyliğine delālet ider. Kişi kendi ve ehli ihtiyācı zilletinden ve taşralardağı fitnelerden emīn olurlar. Üçüncü oldur ki sa‘ādet ‘alāmeti konşı şālih ola. Hādişde gelmişdür. *İnne'l-lāhe te‘ālā liyedfe‘u bi'l-müslimi’s-şālihi min mi‘eti elfi beytin min cīrāni'l-belā’i*. Dimek olur ki: Hāğ te‘ālā bir şālih konşı hürmetine ve anuñ yüzi şuyına çevre yanında yüz biñ konşıdan belāyı defi‘ [1718] ider dir. Ve dağı sa‘ādet ‘alāmeti oldur ki kişinüñ bindüğü tavar yürüģen ola tā ki qalbi huzūrda olup rāhat ola. Zīrā kişinüñ bindüğü tavarın yürümesi yā bir huyı yaramaz olsaydı kişinüñ huzūrı gider. Belki nice vebāle girer döğmekden ve söğmekden. *Ve erbe‘a mine’s-şekāveti imra’etü’s-sū’i ve'l-cāri’s-sū’i ve'l-merkebü’s-sū’i ve'l-menzili’z-zīk*. Dimek olur ki: Dörüt nesne kişinüñ şekāvetine delālet ider. Biri yaramaz ‘avrat. Gerek fi‘li yaramaz olsun gerek hulkı yaramaz [1719] olsun. Kişiyi Hāğ te‘ālādan ırāğ eylemeğe sebep olur. İkinci şekāvet nişānı oldur ki konşısı yaramaz ola. Zīrā dīnine dūnyāya ve ehle ve evlāda zarardan hālī olmaz. Üçüncü şekāvet nişānı oldur ki merkebi yürüģen olmaya. Eđer yürüģen olmayup yañlış huyılı ola. Anuñ hikmeti beyān olundu dir. Dördüncü şekāvet nişānı oldur ki menzili dar ola. Anuñ dağı eşeri añlandı. Eđer şālih eđer tālih konşunun hūqūkların ri‘āyet itmek vācibdür. *Qale'l-lāhu te‘ālā: Fe‘budu'l-lāhe* [1720] *ve lā tüşrikū bihi şey‘en*. El-āyete. Evvel bilgil ki insān iki kışımdur. Bir kışımı ‘ābid ve bir kışımı tārikdendür. ‘Ābid kışımı dağı iki dürlüdür. Bir dürlüsü müşrik ve bir dürlüsü muvaḥḥiddür. İnşā‘allāhu te‘ālā müşrik ve muvaḥḥid beyān oluna. Ammā evvel tārik kışımı beş nevi‘ üzerinedir. Dağı eğerçi kim takşīm evvele nazar üç kışımdur. Ol üçün birine dehriyye dirler. Birine ṭab‘iyye dirler biri muṭlaqā ḥaşir neşre münkire biri ḥaşri ecsāde münkir ḥaşir ervāḥa qāyil [1721] lākin küllisi ‘ibādete qāyil değıldür. Evvel dehriyye ‘ibādete qāyil değıldür zīrā dehriyye diyü bir ṭā’ifeye dirler ki Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinüñ vücūdına inkār iderler. Ne‘üzübi'l-lāh. Hāğ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti yokdur dirler. ‘Ālemüñ vücūdı kendidendür dirler. Hāşşā’-i Tecrītde eyder: Re’īs-i dehriyye ki aña zī-miqrātīs dirler. Zī-miqrātīs ‘aleyhi’l-la‘ne didi ki: ‘Ālem evvel eczā’i şığar ve Ğayrı mürtebiṭ idi. İttifāķi bir şateme ḥāşıl olup bu hey’eti bağıladı dir. Muḥaşşāl ol mel‘ūnuñ [1722] diyışı oldur ki bu ‘ālemüñ vücūdı kendidendür. Bu dükeli ‘ālem dağı ol şatemedden bu ‘ālem vücūda geldi. Bir ḥālik olup dağı ol ḥālik şun‘ından ne bu ‘ālem vücūda gelmiş ola dirdi. Eyle değıldür dir. Bu ṭā’ifeye melāḥid dirler ve zıdīk dirler. Ekseriyyā ‘ışıklalarda ve hem ‘acemlerde olur. Hikāyet olunur ki: Hārunu’r-reşīde

bir dehriyye ‘ālim gelüp eyitdi ki siz dir siz ki ‘ālemüñ şāni‘i vardur ‘ālimleriñüzi cemi‘ [1723] eyleñ ben işbāt eyleyeyim ki ‘ālemüñ şāni‘i yoqdur. Kendiden vücūda gelmişdür dedi. Pādişāh Ebū Ḥanīfe raḥmetu’l-lāhi ‘aleyh ḥazretine adam gönderdi ki gelsün bu zındığı defi‘ eylesün dedi. Meğer Ebū Ḥanīfe ḥazreti Dicle ırmağınun öte tarafında pādişāh beri tarafında idi. Ebū Ḥanīfe ḥazretleri ḥayli te’ḥīr eyleyüp andan soñra vardı. Bu dehriyye ‘ālimi Ebū Ḥanīfeye su’āl eyledi. Eyder: Niçün böyle geç gelürsün pādişāhuñ emrini ta‘cīl eylemezsin dedi. İmām ḥazreti eyder: Eğlenmeme [1724] sebep oldur ki gemi ḥāzır bulunmayup meğer bir eski gemi varmış tahtaları pāre pāre olup her biri bir yerde yaturmuş. Ben biraz ırmağ kenārında oturdum ol geminün tahtaları yerlü yerinden ḳalḳup bir araya cemi‘ olup bir ḥāzır bütün gemi oldu. Daḫı binüp beri geçeye geçdüm dedi. Ancaḳ oldu ki bunda geldüm. Dehriyye eyder: Cemā‘at baḳın baḳın imām diyü iḳtidā itdügünüz kişinün sözine. Hīç pāre pāre olmuş gemi üstādsız gemi kendü kendinden bir araya cemi‘ olup [1725] gemi nice gemi ola dedi. İmām ḥazreti eyder: Yā kāfir-i muṭlaḳ çünki gemi kendi kendiden şāni‘siz düzölmez dimekden isti‘ād idersin pes bu yeri göḡi ‘arşı kürsi levḫ-i ḳalemi on sekiz biñ ‘ālemi ve bunca ḥalāyık ve ḥayvānātı ḥadd-i pāyāni yoqdur ḥālīksız niçün yaradıldı vücūda geldi dirsın dedi. Mülḥid dehriyye cevāba ḳādir olmadı yüzi ḳara olup başı aṣāḡa oldu. Pādişāh emir eyledi boynın vurdılar. Ol ikinci tā’ife kim aña ṭab‘iyye dirler. Şimdi anlara eṭibbā dirler. Anlar dehriyyeyi tekfīr iderler şāni‘ [1726] yoqdur didüklerinden ötüri. Anlar vücūd-ı ḥaḳḳı işbāt iderler. Lākin teşriḫ-i a’zāya ve tafzīl-i ṭabāyi‘a ve te’sīr-i aḥlāṭa ḡāyetde ihtimāmlarından külli aḥlāṭı-ı ṭabāyi‘ eşyayı fā‘il ve mü’eşşir menziline tenzīl idüp vücūd ‘imāretine meşḡul olup şehvete ve umūr-ı bedeniyeye teveḡḡulile ke’ennehü Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretini ‘adem-i menzilete tenzīl idüp ne‘üzūbi’l-lāh kāfir olmuşlardır. Anlar eyderler kim: Her şeyde mü’eşşir her şey’ün ṭabī‘atidir dirler. Meşelā iḥrāḳda fā‘il nārin ṭabī‘atidir. Ve tebrīdmānuñ ṭabī‘atidür. [1727] Her nesneyi buña ḳıyās eyle ve insānda ve ḡayrı ḥayvānda fā‘il aḥlāṭdur dirler. Ḥikāyet olunur ki: Cālinūs ḥekīm olur olduḡı vaḳtın ishāl aḡrısına uğrayup defi‘ idemedi. Eyitdiler: Bunca marāzlara ‘ilāç idersin kendi aḥvāline ‘ilāç eylemezsin dediler. Cālinūs ḥekīm eyder: Bir desti şuyun içine sehelce ot ekdi şu daḫı hemān ḳaşḳatı ṭoñdı. Cālinūs eyder: İmdi görüñ bir zerre otile bir desti şu nice ṭoñdı. Ben kendi ishālimi ṭurḡurmaḡa ol ḳadar içmişimdür ki [1728] eğer ırmaḳlara şaḳar olsaydım ṭoñup ṭaşa döneydi. Ma‘lūm oldu ki müsebbebāte esbāb olan eşyā Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinün irādetine muḳārin olmaḳ şartıyla imiş dedi. Üçüncü tā’ife kim anlara

ilâhiyye dirler. Anlar tabî'atdür didüklerinden ötüri ve bu ilâhiyye tâ'ifesi dirler ki Allâhu 'azîmü's-şân vardır ammâ fâ'il-i muhtâr değıldür mücib-i bi'z-zâtdur dirler. Ya'nî hâlık itmemeğe kâdir değıldür. Her şey' ki haqdan şâdir olur nârdan ihrâk [1729] olduğı gibidür dirler. Ve dağı 'âlem kâdîmdür ve haşir neşir ecsâd ve ervâh yokdur dirler. Ve tariğ-i 'ilm ancak nazar-ı fikr ve tertîb umûr-ı ma'lûmdur dirler. Eflâtûnile ve Eflâtûnuñ üstâdı Sokrat ve haşir ervâhı işbât idüp ilâhiyyeyi tekfîr iderler. Ve dağı Eflâtûn tariğı riyâzet ve taşfiye'-i bâtın tariğı-ı riyâzet ekmel-i ecmâl ve etemdür. Tafşîl-i hâşiyeyi ma'tâli'da hidâyet bahşinde taleb oluna. Ve dağı Eflâtûnuñ telâmîzi iki dürlü olmuşdur. Riyâzetile [1730] kesib idene ya'nî kuvvet-i 'ameliyye ehline işrâkıyyûn dirler. Ve tertîb-i umûr-ı ma'lûme ile kesib idene ya'nî kuvvet-i nazariyye ehline ki Eflâtûnuñ önünce yürürlerdi anlara meşşâyûn dirler. Ve bi'l-cümle Sokratile Eflâtûn haşr-i ervâhı işbât eyleyüp ilâhiyyeti ya'nî felâsufî cumhûr tekfîr eylediler. Anlardan sonra Rasfo ya'nî Arastotalis ki Eflâtûnuñ şâkirdidir ba'zı uşul-i işbât idüp Sokratı eflâtûnı tekfîr eyledi. Andan sonra Karâyî ile Ebû 'Alî İbn-i Sînâ ba'zı umûr-ı islâmiyyeyi te'vîllile câ'iz görüp Rasfoyu [1731] tekfîr eylediler. Andan sonra şer'î Muhammedi İbn-i Sînâ ile Fârâbîyi tekfîr eylediler. Zîrâ anlar 'âlem-i kâdîm bi'z-zât ve kâdîm-i bi's-şifâtdur dediler. Ğayrı felâsifeden farıqları 'âlem-i kâdîm bi's-şifât didükleridür. Zîrâ cumhûrı eyderler: 'Âlem-i kâdîm bi'z-zât ve hâdis-i bi's-şifâtdur dirler. Ya'nî bu 'âlemüñ hey'eti ve şekli ola böyle değıldi dediler. Eyle didüklerinden sonra cumhûr-u felâsifenüñ aralarında ihtilâf oldu. Ba'zısı eytdiler: 'Âlemüñ aşlı evvel cevherdür dediler. Ba'zı felâsife eytdi: 'Âlemüñ aşlı evvel şu idi [1732] dediler. Ba'zılar eytdiler: Ğayrı nesnedür dediler. Her biri bir mebd'e' söylediler ammâ küllîsinüñ i'tikâdı kâdîm olmasınadır. Lâkin ehl-i Tevrât dağı dediler 'âlemüñ mebd'e'i cevher idi. Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ ol cevhere nazar idüp cevher eridi şu oldu. Dağı bu 'âlem bu şekli Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ emri ile soñradan bağıladı dediler. Ammâ kâdîm değıldür hâdisdür dediler. Ve bi'l-cümle cumhûr felâsife eytdiler ki: Bu 'âlemüñ şekli ve bu şüreti soñra hâşıl ve hem yedi biñ yılda bir kerre inqılâb-ı şemis [1733] ve işkâk-ı arız olup yine başlasa gerekdür ebedîdür dediler. Ammâ Fârâbî ile İbn-i Sînâ zâtı ve şekli ve hey'eti ve sâ'ir şifâtı kâdîmdür didüklerinden sonra ba'zı umûr-u islâmiyyeyi câ'iz görmeleri oldur ki meşelâ ba'zı zamânda tecdîd-i şerâyi' ve irsâl-i nizâm-ı 'âlem için rusûl-ü te'sîrât eflâkdendür dediler. Her bir şer'îyi nücûm-u kânûn üzre tevcîh eylerler. *La'nehümü'l-lâhu ecma'in*. Ammâ ehl-i islâm eyderler: 'Âlem hâdis-ü bi'z-zât ve hâdis-ü bi's-şifâtdur dirler. *Ve hüve haqqü'l-mübîn ve'l-hamdü li'l-lâhi rabbi'l-*

‘*ālemīn*. [1734] Bu maḳāmuñ tafşīlin murād eyleyen Muṭavvelāta ve kütüb-ü kelāmiyyeye nazār eylesün. Şāhib-i keşşāf eyder: Beyit: *Felem tüġni’l-felāsifeti esfāre’l-ḥükmi ve hüve fī dīni’l-lāhi ezalle mine’n-ni’am*. İmdi bilgil işbu tafşīlden murād oldur ki Ḥaḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alā ḥazreti ü‘*budu’l-lāhe* didiġinde bu ṭavāyif ki ‘ibādeti ve ‘ibādetüñ āḥiretde şevābını belki nefsi cā’iz görmemişlerdür. Anları red eyler. *Ve lā tüşrikü bihi şey’en* didiġinde ol ‘ibādeti eyleyüp lākin ‘ibādetde şirik eyleyeni red eyler. Evvel bilmek [1735] gerekdür ki Ḥaḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alāya şirk işbāt eylemek iki dürlüdür. Biri şirk-i zāhir biri şirk-i bāṭın. Ammā şirk-i zāhir oldur ki kāfirler şirki ola. Şirk-i bāṭın oldur ki münāfiqlar ve mürāyiler şirki ola. Ammā ol kāfir şirki didiġümüz beş dürlüdür. Biri veşeni ehl-i anşām şirküdür. İkinci şā’imin şirkidir. Üçüncü mecūsī şirkidir. Dördüncü yahūdī şirkidir. Beşinci naşārā şirkidir. Evvel ol veşeni şirki vāki‘ olmuşdur. Aña sebep oldur ki çünki İdrīs peygamber ‘aleyhi’s-selām [1736] göklere gitti ḥalkı-ı ‘ālem cümle İdrīs peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ firāḳına ziyāde ḥasret eylediler. Zīrā ġāyetde şāhib-cemāl ver şāhib-kemāl kimse idi. Ḥattā yirde iken daḥı feriştaḥlar göklerde müştāḳ olurlardı. Ḥaḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinden destür alup ziyāret iderlerdi. İdrīs peygamber ‘aleyhi’s-selām çünki göklere gidüp ḥalāyık yas ve muşibet eylediler. Şeyṭān ‘aleyhi’l-la‘ne bir şüret girüp geldi eyder: *Yā cemā’at İdrīsın fūrḳati acısını* [1737] defi‘ idelüm dirseñüz şüretini ‘ibādetġāḥlarıñuzda naḳış eyleñ daḥı aña karşı nazār eyleñ hemān anı görmiş gibi tesellā bulursız dedi. Bir zamān hem eyle eyleyüp tesellā buldılar. Ol zamāndan soñra gelen ḥalka eyitdi: Ol şüreti gördüġünüz vaḳtin eġilin selām virin dedi. Hem eyle eylediler. Ol kıran daḥı geçdi. Soñraġı zamān ḥalkına secde eyletdi. Kimilerin şürete secde eyletdi kimilerin putlar düzdürüp kimi cevāhirden kimi altūndan kimi [1738] gümüşden ve ġayrı ne kim var ise düzdiler secde eylediler. Ne‘üzübi’l-lāh. İkinci müşrikler şābiyūndandır. Anlar Nūḥ peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ şeri‘atinden azmışlardır. Ol zamān ki Nūḥ peygamber ‘aleyhi’s-selām gemiye binüp ‘ālem ḥalkını ġarıḳ oldu. Meġer ol ṭūfān zamānında müneccimīn nücūma nazār eyleyüp gördiler ki kevākib sitte burc-u mā’ide cemi‘ olmuşlar. Eyitdiler: Bu ḥalāyık üzere ṭūfān ḳoparan bu altı ıldızdur dediler. Nūḥa bu kevākib yardım eyledi ‘ālem ḥalkın ġarḳa virüp Nūḥı tevābi‘ iyle [1739] ḳurtardı dediler. Vardı ol ‘ālem ḥalkınuñ Nūḥdan soñra gelen cehhel kevākibe ‘ibādet eylediler. Zīrā ol zamānda nücūm ‘ilmi ġāyetde müsta‘mel idi. Aşlın bilen nücūmuñ taşarrufu ḥaḳda irādetu’l-lāh ile şartıyyetine ve sebebiyyetine nazār eylediler. Aşlın bilmeyen ‘avām ḥalkı nücūm mü’eşşirdür dediler. Daḥı ‘ibādet eylediler. Anıñçün bu şābiyūn

gāh bir ıldıza gāh bir ıldıza gāh aya gāh güne tıparlar. Qarārları yoqdur. Bir zamān birini ma' būd idinüp hācetler dilerler. Andan olmaz [1740] ise birine dağı 'ibādet iderler andan dağı olmaz birine dağı 'ibādet iderler birinden birine meyil eylerler. Anıñcün şābiyūn dirler. Zīrā şābiyūn diyü meyle dirler. Anıñcün uşaklara şabī dirler ki her gördüğüne meyil eyledüğinden ötüri. Ba' zılar eyder: Şābiyūn aña dirler ki bir şerī' atde muqīm olmayup gāh birine gāh birine döne. Bir dīnde tırmayup gāh naşāra gāh yahūdī gāh müslimān ile müslimān ve ğayrı ile yine eyle olur. Üçünci müşrik t̄a' ifesi [1741] mecūsīdür ki İbrāhīm peygamber 'aleyhi's-selām şerī' atinde azmışlardır. Şol vaqit kim nemrūd 'aleyhi'l-la' ne İbrāhīm peygamber 'aleyhi's-selāmı oda atmağ istedi. Emir eyledi bir tağ miqdārı odun yıgdılar. Her canavar her hayvān odun getürmekden kaçdı katır kaçmayup getürdi. Her kimse od yakmağdan kaçdı koca keler kaçmadı geldi odı üfürdi yakdı. Anıñcün katırdan veled gelmez ve keleri öldürmek şevābı çoğdur. Muhaşşāl bir tağ deñlü odun tıtuşup yandı. Bir nice menzil bir kimse kızgınından yaqın varamazlardı ki İbrāhīmi oda atalar. 'Āqıbet [1742] şeytān 'aleyhi'l-la' ne ol mancılığ te'līf eyledi. Mancılığın kuvvetiyle İbrāhīm peygamber 'aleyhi's-selām hevāya şol kadar gitdi ki göğile yir arasına çıkup tā bu od 'alevinüñ ortasına tamām üzerine havāle olup dağı döndi bu od üzerinden bir yaña dağı döndi. Göklerde melā' ikeler yüzlerin secdeye urup feryād ğırı idüp çığrışdılar ki yā rabbe'l- 'ālemīn hālīlīni düşmān odına yağar mısın meded meded dediler. Hevā yüzinde kuşlar şāf şāf kanad kanada virüp çığrışdılar ve cemi' [1743] yir mağlūqātı dağı yiryüzün fiğānile tıdurdılar. Yir gök hevā yüzleri bir zemzeme oldı ki yürekler çāk oldı ve t̄akatlar t̄ağ oldı. Allāh sübhānehū ve te' alā celle celālehū hāzreti Cebrā' il 'aleyhi's-selāma emir eyledi ki yetiş İbrāhīmüñ hālīn şor eğer kırtar dirse kırtar dedi. Cebrā' il 'aleyhi's-selām irüp geldi eyder: Yā hālīlü'r-rağmān od üzerine iniyorsun nefsinı Hāğ te' alā celle ve 'alā hāzretinden dile ki seni kırtarayın dedi. İbrāhīm peygamber 'aleyhi's-selām eyder: Nefis Hāğ te' alā celle ve 'alā hāzretinüñ düşmānıdır dilemezem dedi. [1744] Cebrā' il 'aleyhi's-selām eyder: Qalbūñi bāri dile. İbrāhīm peygamber 'aleyhi's-selām eyder: *Qalbū'l-mü' minü beyne esbe' a'r-rağmānü yūqallibü keyfe yeşā' ü* dedi. Cebrā' il 'aleyhi's-selām eyder: Bāri rūhı dile dedi. İbrāhīm peygamber 'aleyhi's-selām eyder: Rūğ emānetdür emāneti issi bilür dir. Cebrā' il eyder: Yā hiç hācetüñ yoğ mıdır? İbrāhīm 'aleyhi's-selām eyder: Var ise dağı saña değil dedi. Cebrā' il 'aleyhi's-selām eyder: Hāğ te' alā celle ve 'alā hāzretinden dilemez misin dedi. İbrāhīm 'aleyhi's-selām eyder: Hālīmi bileyor demek ne hācet dedi. [1745] Rızāsı nice ise eylesün dilesün. Cebrā' il

‘aleyhi’s-selām yine Hāk te‘ālā celle ve ‘alā hazretine varup Hāk sübhānehū ve te‘ālā emriyle yine oda yetişüp qanadile çarpdı. Ol od gülistān oldu. İbrāhīm peygamber ‘aleyhi’s-selām bir bınar kenārında çevresi yeşil sebzevāt ‘ibādete meşgūl oldu. Bu hezārān bülbül destān dağı ol vaqtin ihtiyārsız hevādan kendi İbrāhimile bile enmişdi. İbrāhīm peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ çevresindeki gülistānda ötmeğe başladı. Şimdi bülbül gülistānda olduğunuñ aşlı [1746] oldur. Muhaşşıl bu mecūsiler oda tapduklarınıñ sebep oldur ki od İbrāhimi yaqmadı. Bu od tañrınıñ şerikidür halīli yaqmadı bizi dağı yaqmaz diyüp oda tapdılar. Dördünci müşrik tã’ifesi yahūdādur. Şol vaqtin kim benī isrā’il Hāk te‘ālā celle ve ‘alā hazreti ‘āşī oldılar. Hāk tebāreke ve te‘ālā hazreti bühtü’n-naşrī üzerine gönderüp Qudsi yaqdı yıqdı erkeklerin kırdı ‘avratların uşağın esir eyledi. Sürdi aldı bābil vilāyetine getürdi. Ol sürgünde Dāniyal ve ‘Üzeyir ‘aleyhimü’s-selām [1747] bile idi. ‘Üzeyir bābilden kaçup yine Quds-ü mübāreke geldi. Görseydi Qudüs harāb olmuş ve bir vīrāne içinde biraz incir dirdi ve biraz üzüm şıqup bir qab içinde koyup ve merkebini bir yirde bağlayup önüne biraz yaş ot döküp kendi oturup fikir eyledi kim ‘aceb bu Quds-ü şerifi Hāk te‘ālā celle ve ‘alā hazreti ‘imāret ider mi ola yā bu ölenler kıyāmet güninde ‘aceb dirilir mi ola dedi. Fi’l-hāl üzerine bir uyuku havāle oldu. ‘Üzeyir uyudu. Hāk te‘ālā celle ve ‘alā hazreti ‘Üzeyirin cānın [1748] qabız eyledi. Tamām yüz yıl yatdı. Danyāl fırsat bulup ol banī isrā’il sürgini dağı bābil vilāyetinden halāş bulup yine Qudsi yine ‘imāret eylemişler. Çün yüz yıldan soñra ‘Üzeyirin cānı yine geldi uyandı aqsırdı eyder: ‘Aceb bugün tamān uyudum mı ki ol diyüp baqdı görseydi kim gün dağı ikinci yerindedür. Eyder: Dağı bir gün tamām uyumadım dedi. Zirā uyandığı vaqt kuşluk vaqti idi. Hāk te‘ālā cānından bir nidā geldi kim yā ‘Üzeyir yüz yıldur sen qabz-ı rūh olup yatmışsındır dediler. [1749] Görseydi ki incirin südi dağı tamar ve şiranuñ dadı tağyir olmuşdur. Hāk te‘ālā celle ve ‘alā hazretinden nidā geldi kim merkebüne nazar eyle dedi. Baqsa görseydi kim merkep ölmüş gitmiş hattā kemükleri yıl esdükçe qum gibi şavrulardı. Bu şavrulan kemükleri bir yire cemi‘ olup kemik bütün olup birbirine ulaşup et virdi ve deri hāşıl olup cān gelüp Hāk te‘ālā celle ve ‘alā hazretlerinin ‘ināyetiyle merkep ağırı ağırı turup turu gelüp yine ol önüne dökülen yaş otını yemeğe başladı. Meğer kim [1750] ol ot dağı qurumamışdı. ‘Üzeyir gelüp Hāk te‘ālā celle ve ‘alā hazretinüñ qudretin ve kıyāmet güninde ölenleri tekrār diriltmeği ‘ayne’l-yaqin mişāhede eyleyüp qalbi iñeñ muhkem oldu. Merkebine binüp taşra çıqdı eyder: Bu vilāyet dağı ‘imāret olmuş ancak diyüp gezerek evleri önüne vardı kendi oğlanların gördi. Buyurdılar kimsin

dediler. ‘Üzeyir eyder: Babañuz dedi. Anda olan âdemler eyitdiler: Sen nice ‘Üzeyir olursun ‘Üzeyir yüz yıldur nâ bedîddür ve hem biz anuñ oğlanlarıyuz biz hep kocadık sen henüz dañı [1751] genç yiğitsin nice babasın dediler. Bunlar bu niza‘ da iken bir qarıcık hâtuna çıka geldi. Eyder: Hay qarındaşcuğum ‘Üzeyir dedi ağladı. Oğlanları eyder: Neden bildin bu hod genç yiğitdür sen ve eğer biz qarı koca olmuşuzdur dediler. Bu hatun eyder: Ben qarındaşımı dişinden ve beñzinden ve beñinden bilürüm diyüp berik yapışup kucakladı benim qarındaşım budur dedi. Anlar yine inanmadılar. ‘Ākıbet Tevratı getürdiler ‘Üzeyir üzerine okuyup muķābele eylediler. Ne bir harif artuķ okudu ne bir harif eksik okudu. Meğer ol [1752] zamānda Tevratı ‘Üzeyirden ġayrı ezber bilür yoğidi. Bildiler kim ‘Üzeyir peyğamber ‘aleyhi’s-selām kendidür. Ba‘zı benī isrā’il ziyāde ifrāṭ muḡabbet idüp ‘Üzeyir Allāhuñ oğlıdur eğer oğlı değilmişse bu kadar yıl şaķlar mıydı? Ölenler hod geri gelmez dediler. ‘Üzeyir Allāhuñ oğlıdur diyüp ‘Üzeyir ibnu’l-lāh deyüp merdūd kāfirler oldılar. Ne‘ūzübi’l-lāhi min şerri’ş-şeyṭāni ‘aleyhi’l-la‘ne. Beşinci Beşinci müşrik ṭā’ifesi naşāradur ki ‘İsā peyğamber ‘aleyhi’s-selāmı ibnu’l-lāh diyüp kāfir oldılar. Aña dañı sebep ol vāқи‘ [1753] Ḥāzret-i Meryem Ḥāzret-i ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmuñ anasıdur. Eşref-i benī isrā’ildendür. Zīrā Mūsā peyğamber ‘aleyhi’s-selāmuñ qarındaşı Hārūn peyğamber ‘aleyhi’s-selām neslindendir. Cemī‘-i benī isrā’il qarabātini Hārūn nesline virürlerdi. Ve dañı Meryemüñ bir qarındaşı var idi. Aña dañı Hārūn dirlerdi. Dedesi adın қоmışlardı. Meryem qarındaşı Hārūn dañı bir derecede şeref bulmuşdur ki dünyādan naķil itdüğü vaķtin kırık biñ Hārūn adlu âdem cenāzesini bile kıldılar. Zīrā benī isrā’il bu Hārūnı dañı şöyle [1754] sevmişlerdi kim ekşer evlādlarınıñ adını Hārūn қоmışlardı. Meryem qarındaşı Hārūnı sevdüklerinden ve dañı Meryemüñ anası Ḥanete Zekerıyyā peyğamber ‘aleyhi’s-selāmuñ hātunı ile kız qarındaşlar idi. Meryem Yaḡyā peyğamber ‘aleyhi’s-selām ile iki kız qarındaş ‘ayālleri idi. Çünkü Meryemüñ anası Ḥanete ‘İmrāndan ki ol zamānda eşref benī isrā’ildür. Meryeme ḡāmile oldu eyder: *Yā rabbi innī nezertü leke mā fī baṭnī muḡarreren* dir. Dimek olur ki: Yā rabbi qarınımdağı veledi Ḳuds-ü şerīfūñ ḡızmetkārı olmağā vaķıf [1755] eyledüm ḡabül eyle dedi. Çünkü veled toğdı görseydi ki kız. Ḥanete eyder: Yā rabbi ben veledimi Ḳuds-i şerīfe nezir қоmışdum bu kez kız oldu. Kız hod ḡızmetkār olmağā lāyıķ olmaz dedi. Ḥaķ ṭe‘ālā celle ve ‘alādan bir nidā irişdi ki Ḥanete kız toğurdum diyü ‘özür ider ḡaberi yoķdur ki toğurduğı kız bir mertebededür ki nice yüz biñ er anuñ derecesine irişmeye dedi. Çünkü Meryem toğdı Meryemi terbiye eylemekde benī isrā’il nizā‘ eylediler. Ol eyitdi: Ben beslerem. Ol

eyitdi: Ben terbiye eylerem dediler. Zîrâ uluları [1756] kıızı idi. Zekerıyyâ eyder: Benim baldızım kıızıdır ben aluram ya'ñî deyzesi besler dedi. Aña dağı kâ'il olmadılar. 'Ākıbet kur'a bırağdılar. Zekerıyyâya düşüp Zekerıyyâ peygamber 'aleyhi's-selâm Meryeme tekeffül eyledi. Cāmi' haremı ortasında çardağ yaptılar Meryeme anda Zekerıyyâ hizmet iderdi. Her ne vağtın Meryeme cennetden ta'am gelürdi ve yazın kışın yemişler gelürdi. Tâ şol vağtın kim Meryem bâliğâ oldu. Bir gün Zekerıyyâ çardađuñ kapusın yine kilitleyüp gitdi. [1757] Meryem yalnız oturuyorken Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm geldi bir güzel yiğit şüretinde çıka geldi. Meryem Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâmı görünce âdem şanup ğāyetde üşenüp ihtirāz idüp dedi ki: *E'uzü bi'r-raĥmānike ve in kün-te taqyyen* dedi. Çünkü Meryem kırküp feza' isti'āze eyledi. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyder: Kırıkma ben benî âdem değülem Cebrâ'ilem. Saña Allāhü te'ālā celle ve 'alā tarafından elçisiyim oğlan muştulayı geldüm dedi. Meryem eyder: Ben kimse ile nikāĥ olunmamışım ve dağı zinā ehli değülem. Ne'üzübi'l-lāh [1758] baña nice oğlan muştularsın dedi. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyder: Belî şahıhsin lākin Allāhü te'ālā celle ve 'alā saña insān eli irmeden kıdretinden veled virdi kim seni ve hem velediñi 'ālem ĥalkına bürhān ve kıdretine delil eylemek ister diyüp geldi. Hemān Meryem 'azize yağasından üfürdi dağı Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm ğā'ib oldu. Meryem ol sâ'atde ĥāmıle olup ikinci şā'atde oğlan bürüsü tutdı. Gördi ki aĥvāli düşvār oldu ĥalık baña ne dirler dirken kıdretten kapular açıldı [1759] hemān çıkup kaçdı. Kıdüsün tarafında bir tağ var idi. Ol tađuñ ardına bir bıñar var idi şuyı kırumışdı. Ve ol bıñar kenārında kıdām zamāndan berü bir kırı ĥurma ağacı var idi. Meryem anda düşüp üçüncü sâ'atde 'İsā peygamber 'aleyhi's-selâm dünyāya geldi. Ba'zılar ĥamli zamānında ihtilāf vardur dirler. Dağı artuğ eksik söyleyen çok olur. Ve'l-ĥāşıl 'İsā peygamber 'aleyhi's-selâm toğdı. ĥurma yeşerüp yemiş virdi. Bıñar [1760] çağlayup ağmağa başladı. Meryem eyder: Vāveylî ben ne 'aceb ĥāle şataşdım ĥalk baña ne dirler. Nolaydı bu ĥāl başıma gelmeden ölmüş gitmiş adım unudulmuş olaydım dedi. Hemān kıdretile 'İsā peygamber 'aleyhi's-selâm anasınun eteği altından çığırdı eyder: Kırıkma ve ğuşşā çekme. Ĥađ te'ālā celle ve 'alā alt yanında ırmağ ağdı ve o süt yanında zamān-ı ezelide kırumuş ĥurma ağacın yeşerdi ĥurma bitürdi. Görenler Allāhü te'ālā celle ve 'alānun kıdretin añlarlar. Ve sen dağı şoran [1761] kimselere aşlā cevāb virme ben cevāb virirem dedi. Meryem bir pāre sākın oldu. Ĥurmadan yedi ve şudan içdi. İsayı yudı arıtdı kındağa şardı. Anıñcün evvel toğurana ĥurma yimek sünnet oldu. Birazdan ĥalk Meryemi şoyladılar. Bulamayup etrāfi aramağa tağıldılar. Ba'zısı

gezerken Meryem olduğu maḳāma geldiler. Görselerdi kim Meryem oḡlan ıoğurmuş. Ammā zāhir rivāyetde āyetden añlanan oldur ki Meryem oḡlunu gōtürüp yine maḳāmına vardı. Hālık eyitdiler: Yā Meryem babañ ‘İmrān [1762] anañ Hānete zinā itmiş değildir. Şoyuñda ve nesliñde dağı zinā itmiş yokdur. Ve dağı Hārūn velīnūñ kız ıarındaşı ve Hārūn nebinūñ nesli olasin dağı bu aşıl iş idesin dediler. Meryem ‘İsā peygamber ‘aleyhi’s-selāmı gösterüp söyleñ deyu işāret eyledi kim buña sorun ol cevāb virir dedi. Anlar eyitdiler: Beşikdeki yatan oḡlana nice söyleyelüm ol bize ne cevāb vire sen cevābı sen virsene cevāb diyince olmadı. Hemān ‘İsā ‘aleyhi’s-selām ḳudret-i ḫaḳḳile eyder kim: *İnnī ‘abdu’l-lāhi ātānī’l-kitābe ve ce‘alenī nebiyyen ve ce‘alenī* [1763] *mübāreken* diyüp cevāb virdi. Bildiler ki Hāḳ ṭe‘ālānuñ ḳudretinden ḫāşıl olmuş kitāb ve şerī‘at ehli peygamberdür. Muḫabbet eylediler çünki ‘İsā ‘aleyhi’s-selām büyüdi. Hastalara şifā oldı ve gözsüzlerin gözin açdı ve dertlilere dermān oldı ve ölüleri dirilti. Benī isrā’ilin muḫabbeti ifrāṭ olup nice nice mel‘ūnlar Hāzret-i ‘İsāyı tañrıdur dediler. Zirā Hāḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alādan ğayrı ölenleri dirildüp bu aşıl ‘acāyib ve ğarāyib nesne izḫār idemez dediler. Ba‘zılar eyitdiler: Tañrı değildir ammā Allāhuñ oḡlıdur [1764] dediler. Zirā benī ādemden atası yokdur. Ve ol kemālāt ki ‘İsā eylemişdür Hāḳ ṭe‘ālā celle ve ‘alādan ğayrı kimse veyā Allāhuñ oḡlından ğayrı kimse idemez dediler. Ve hem anıñ içün aldı göklere yanına çıkardı dediler. Ba‘zılar eyitdiler: Tañrı üçdür. Biri yeri göğü yaradan ikinci ‘İsā üçüncü Meryemdür dediler. Böyle yañlış fikir eyledükleri içün ebedī merdūd oldılar. Ne‘üzūbi’l-lāh. Evvelki ṭā’ife ye ya‘ḳūbiyye dirler. İkinciye nestūriyye dirler. Üçüncüye melekāniyye dirler ki ‘İsā peygamber ‘aleyhi’s-selāma muḫabbet [1765] ifrāṭından ḫalālete düşmişlerdür. Lākin eşaḫ ḳavil oldur ki melekānī tevḫīd üzerinedir. Şirik getürenler ya‘ḳūbiyye ile nestūriyyedür. Anıñçün Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Ve lā tetayyerūne kemā tayyeretū’n-naşāra ‘īsā’b-ni Meryem*. Dimek olur ki: Beni uçurmañ našārā ‘İsāyı uçurduğı gibi. Ya‘nī baña muḫabbeti ifrāṭ eylemeñ tā ki našārā ‘İsāya ifrāṭ-ı muḫabbetden bu aşıl yañlış i‘tikād idüp ve ḫaṭālı sözlerden söyleduğı ḫaṭālar idüp kāfir olmayasız dedi. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ṭe‘ālā ‘aleyhi ve sellem [1766] eyitdi: Yā ‘Alī senūñ sebebüñle iki ṭā’ife benim ümmetimden cehenneme girse gerekdür dedi. Biri saña buğuz eyleyen biri saña ziyāde muḫabbet eyleyen dedi. Saña buğuz eyleyen ḫod ḫavāricdür. İfrāṭ-ı muḫabbet eyleyen rāfizdür. Anıñçündür ki her mürīd şeyiḫine muḫabbeti ifrāṭ eyleseydi ḫalālete yetişir dirler. Nitekim našārā ‘İsā ‘aleyhi’s-selāma muḫabbeti ifrāṭ eyledüklerine kāfir oldisa ve Hāzret-i ‘Alī

kerrema'l-lāhū te'ālā vecheye muḥabbeti ifrāt iden kimselere rāfizī olduğu gibi dediler. Ve rāfizī 'Aliye muḥabbeti ifrāt idüp azdukları gibi [1767] dirler. Belī şeyiḥe ziyāde muḥabbet gerekdür. Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥazretine vesīle olduğu sebebden. Lākin kemāl-i muḥabbeti Allāh sübhānehü ve te'ālā celle ve 'alā ḥazreti dergāhlarına gerekdür. Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥazretine muḥabbet maḳşūd aşlı olmağūñ ve şeyiḥe muḥabbeti vesīlelik ḥayṣiyyetinden olmağūñ nişānı oldur ki dil söyledükçe Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥazretin fikir ve fikrine meşgūl ola. Ammā eğer ḳalbi mücellā olmayup 'aksi olsaydı ya'nī şeyiḥe muḥabbeti Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā muḥabbeti üzerine [1768] ğālib olmanūñ nişānı ve 'alāmeti oldur ki dil ekşer şeyiḥi mediḥ eyleye anuñ menāḳıbın söyleye ve ḳalbi daḥı ekşer muḥabbeti ve ḥayāli fikri ile ola. Eyle olmak naşārānuñ 'İsā 'aleyhi's-selāma ve rāfizinūñ Ḥazret-i 'Alī kerrema'l-lāhū vecheye ifrāt muḥabbeti zararın netice virür. Ammā ol sülūkde şeyiḥe ziyāde muḥabbetūñ zararı yoḳdur. Belki fā'ide'-i 'azīmesi vardur. Lākin dā'im eyle olmak mekrūhdur. Mekrūha yetişdirür. Bir gün Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem Ebūbekir E's-şiddīḳ rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü ḥazretine [1769] eyitdi: Beni artık seversin Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥazretini mi dedi. Ebūbekir eyder: Yā Rasūla'l-lāh seni de severim Allāhu 'azīmü's-şān ḥazretin de severim dedi. Rasūlü ekrem 'aleyhi's-selām eyder: Yoḳ yoḳ eyle dimezem beni mi ziyāde seversin Allāhü te'ālā ḥazretini mi dedi. Ebūbekir eyder: Yā Rasūla'l-lāh Ḥaḳ te'ālā ḥazretini ziyāde severim seni daḥı Ḥaḳ te'ālā ḥazretinden ötüri severim dedi. Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Yā Ebābekir ḥavif yerinden ḳurtulmuşsın dedi. Ma'lūm oldu ki şeyiḥ muḥabbetinden Ḥaḳ te'ālā muḥabbetine geçmeyince mekirde ḥalāş olunmazmış. [1770] Ve bi'l-cümle bu beş dürlü müşrik tā'ifesi cemī'isi Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alānuñ vücūdına ḳā'illerdür ammā kimi putları kimi otları kimi ğayrı zikir olanları bunlar Ḥaḳ te'ālā ḥazretine şerikdür diyü putlar bizi Ḥaḳ te'ālādan dileyicidür şefī'umuzdur dirler. Ve daḥı bilmek gerekdür ki bu beş dürlü tā'ifeden ve şeniyyeden ğayrısı ḥaşre neşre ve ḥisāba ve şūriya ve şirāta ve mizāna ve cennete ve cehenneme i' tiḳādları daḥı, vardur. Hemān ekşer küfürleri şerik işbāt eyledüklerindendür. Ammā ol bu müşrik tā'ifesi kim buzağıya ḫaparlar anlar bir şeri'atden ğalaḫla [1771] azma değildür. Belki sāmirī dirler bir münāfiḳ ḳuyumcı ifsādile ve 'inādiledür. Nitekim ḳışsa'-i Mūsāda beyān olunur biz aşıl maḳşūda geldik. Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥazreti buyurdi: *Ü'budu'l-lāhe ve lā tüşrikū bihi şey'en* didiğünden murād oldur ki demek olur ki: Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ḥazretine 'ibādeti ḥāliş eyleñ. Bu zikir olunan müşrikler ki birer nesneyi Ḥaḳ te'ālā celle ve

‘alānuñ ‘ibādetinde ortak eylemeñ. Tā ki ‘ibādetüñüz cehid ü meşakkatüñüz hebā’-i menşür olmaya. Meğer Rasülü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem zamānında kāfirler dirler imiş: Gelin siz de biraz vaktin [1772] bizüm ma‘budumuza ‘ibādet eyleñ biraz vaktit biz de sizin ma‘būduñuza ‘ibādet idevüz dirler imiş. Allāhu ‘azīmü’ş-şān celle ve ‘alā kāfirlerin kelāmını red idüp dir ki yā mü’minler baña ‘ibādetüñüzde şaķınıñ ğayrı nesne artuķ eylemeñ dir. İşte şirk-i zāhir beyān oldu ki kāfir şirkidir. Ammā şirk-i ħafī ki münāfiķ şirkidür ve mürāyi şirkidür. Andan daħı ķatī ħazer gerekdür. Ol şirk-i ħafī didüğümüz riyādur. Riyā diyü aña dirler ki Allāhu ‘azīmü’ş-şān için olacaķ ‘ibādeti ħalk için eylemeğe dirler. ħalıķdan ķorkup yā ħalk [1773] baña nesne virsün yā baña ħizmet yā muħabbet ve yā i‘tikād eylesün diyü. Ve ħālīşi li vechi’l-lāh ‘ibādet aña dirler ki Allāhü te‘ālā için buyruğı yerine varup borcum ödensün diyü yāħūd nāfile ‘ibādet eyleye derecem artsun ve şevābım ziyāde olup yā ‘azablardan ħalāş bulam diyü ‘ibādetdür ki kimseden recāsı olmaya. Hemān Allāhü te‘ālā rızāsı ve āĥiret raħatlığı murād ola. Lākin bilmek gerekdür ki riyā bir nice kısımduur. Bir kısımı oldur ki ĩmānda olur. Ve bir kısımı ‘ibādetde olur. Ve yāħūd ‘ibādet [1774] delāletinde ve yā ‘ibādetüñ ‘ilminde olur. Ve bir kısımı daħı libāsda ve meskende ve tecemmülātda olur. Ammā şol riyā ki ĩmānda olur. Ol mürāyi ħaķīķatā kāfirdür. Allāhu ‘azīmü’ş-şānuñ vaħdāniyyetine Rasülü ekrem ‘aleyhi’s-selāmuñ ħaķīķatine i‘tikādı yoķduur. Lākin kendini islām ehli mü’min añladuur. Başından yā mālından ķorkup ol tā’ifeye münāfiķ dirler kāfirden daħı eşeddür küfürde. Cehennemde daħı ‘azābı küffārdan daħı ziyādedür. Ķale’l-lāhu tebāreke ve te‘ālā: *İnne’l-münāfiķine fı’d-derki’l-esfeli mine’n-nār*. İkinci [1775] mürāyi oldur ki ĩmānı şaħīħ ola ya‘nī Allāhü te‘ālā bir idüğine ve Rasülü’l-lāh ħaķ idüğine ve ħaşre neşre ve ğayrı kim ne var ise i‘tikādı ola. Lākin ‘ibādetde riyā eyleye. Meşelā namāz murādı değildür ħalıķdan utanup yā ķorkup yā ħürmet yā ‘izzet yā bir maķşūd yā bir nesne taleb ve ğaraż idinüp namāz kıla. ħacc ve zekāt ve ğayrı ‘ibādet cinsi aña kıyās eyle. Aña mürāyi dirler anuñ ‘ibādeti maķbül değildür. Eğer murādı şırıf riyā ise ve eğer aşıll niyeti riyā olup ħalk görmeğile ‘ibādet murādı daħı riyāsı nāşī [1776] olup ammā ğāliye riyā olursa yine maķbül değildür ‘inde’l-lāh. Eğer ikisi dāħī berāber ise ķabūline ve reddine ħüküm eğer riyādan ‘ibādet irādeti ğālib ola ya‘nī aşıll maķşūdı ‘ibādet ola lākin ħalıķ görmeğile riyā daħı ķarışup artıķ taleb virüp terciħ eyleye. Ol ‘ibādet ki şerāyiķi şer‘isi tamām ri‘āyet olunursa maķböldür. Şer‘a riyā ħalıńdan ötüri ‘ibādetüñ şevābı nāķış olur yāħūd riyādan ötüri ‘azāb ķeker ve bi’l-cümle riyādandur. Lakin muħbiķ-u a‘māl değildür. Şirik-i [1777] ħafī kısmından

olan riyā üçdür. Biri imānda riyā itmekdür. Ol haqīkatā şirik zāhirden eşeddür. İkinci riyā ki ‘ibādetdendür. Eđer külliyyā riyā olup Haq te‘ālā celle ve ‘alā rızāsı ve āhıret ecri murād olmaya ol dağı şirikdür. Ya‘nī şirik-i hafīdür. Müfsid ve muḥbiṭ a‘māldür. Üçüncü kısım oldur ki aşıl maqşudı riyā ola. Lākin Haq te‘ālā celle ve ‘alā rızāsı ve ‘ibādet şevābı dağı murād oluna ammā riyā gālib ola. Ol dağı şirik-i hafīdür ḥabṭ-ı a‘māl ider. Ve lākin tarafeyn berāber ola şirikden midür ya‘nī riyādan midür ihlāşdan midür [1778] ma‘lūm değıl. Ammā aşıl maqşudı Haq te‘ālā celle ve ‘alā rızāsın taleb eyleye ve āhıret rāḥatlığın taleb eyleyüp murād idinüp ‘ibādete başlaya. Lākin aralığında riyā qarışsa meşelā namāzı ḥalq görsün görmesün kılarıd ammā rükūyu secdeyi ri‘āyet eylemezdi ḥalıq görmeğıle tamām ri‘āyet eylerdi. Eyleye ‘ibādetün bünyādı ihlāş üzerine oldı. Lākin ba‘zı vaşfına riyā qarışdı ol riyā şirik-i hafīden olup müfsid a‘māl olmaz riyāsından ötürü ‘azābın çeke. Yā ‘ibādetin şevābı az ola tā‘atı [1779] fāsıd olmaz. Eđer rükū‘ secde birer miqdār bulunursa ve eđer hiç bulunmazsa bi’külliyyā bātıl olur. Ammā bu zikir olunan riyālar eğerçi kim şirik-i bātındandır. Lākin cemī‘-i riyā zāhirdür. Kimi müfsid değıldür. Ve dağı bilmek gerekdür kim riyā-yı hafī vardır ve riyā-yı ihfā vardır. Anı dağı işitgil. Riyā-yı hafī oldur ki meşelā namāzı ḥalıq görsün görmesün kılarıdın ve ta‘dīl-i erkān dağı gayrı ne var ise iderdin ya‘nī namāzın rükū‘ın ve secdesin ve cemī‘i şerāyiṭin ve sünnetin [1780] ve ādābuñ ri‘āyet iderdin ammā gönülün sever ki bu itdüğün ‘ibādeti yine ḥalıq duymasun yā ‘ibādeti iderken üzerine ādem gelmesün ādem çıkagelse ḳalbünün ferāḥı ve sürürü ādem gelmedüğü vaqṭındağı gibi ferāḥından ve sürürından ziyāde ola. İşde bu riyā-yı hafīdendür. Međer ferāḥun anları görüp böyle ‘ibādet ideler diyü ferāḥlıq ola eyleye riyā değıldür. Lākin didiğümüz bu riyā-yı hafīnün ‘ibādete zararı yoqdur. Ammā bundan dağı ḳurtulmağı kişinün derecesi ve ‘ibādetinün Haq te‘ālā [1781] celle ve ‘alā kıṭında i‘tibārı ziyāde olur. Ve dağı riyā-yı ahfā oldur ki namāz kıılmağda ve ta‘dīl-i erkānda ve tā‘ātün ve ḥayrātuñı ḥalıq görsün görmesün ve tıyulsun tıyulmasun sürürü ḳalibde tefāvüt olmaya. Lākin gönülün ḥalıq baña ‘ābid zāhid şālih nāşih yā ehl-i ḥayır cömerid yā ḥaccü’l-ḥaremeyin yā bunların gibi fezā’il tıutup ḥürmetler iderler. Yā bir meclisde ḥürmetüne ve ḳadre noqşān geldüğü vaqṭın benüm bu aşıl ḥāletim ve kemālātım var baña ḥürmet ve ri‘āyet itmezler diyüp dağı incinesin. Ya‘nī ḳalbünün evvelki [1782] ḥālī tağyir olup gubār gele. İşde ahfā riyā budur. Ve bi’l-cümle riyā’-i hafī eđer ahfā gönül içinde gizli ḳor gibidür. Değme kimse muṭṭali‘ olmaz. Ve olanda biñde biri ḥalāş bulmaz meğer Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ‘ināyet eyleye eyledüğü şiddīḳlardan ola. *Yeserrenā allāhü te‘ālā bihi ve*

ıyyākūm yā ma‘şere’l-müslimîn. Āmîn yā mu‘în vāhtim lenā ve vākinā bi’l-ḥayri ecma‘în. Bu tafşılden murād maqşūd oldur ki Ḥaḫ ṯe‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinüñ buyurduğı *fe‘budu’l-lāhe ve lā tüşrikū bihi şey’en* didüğünde [1783] kāfir şirkinden ve münāfik şirkinden ve mürāyi şirkinden ‘ibādetünüzi şāfī eyleyüp ḥālîş li vechi’l-lāh eyleñ dimeğı murādınuz beyān eylemekdür. Añlatmaq Ḥaḫ ṯe‘ālā celle ve ‘alā ḥazretinüñ tevfiḫ ve ‘ināyetidür. Bu cümle ki beyān olundı ĩmānda ve ‘ināyetde riyānuñ aqsāmıdır. Ammā ‘ibādete delāletde riyā didüğümüz oldur ki kendini dünyāda ehl-i ‘ibādet añladur. Meşelā kendi şarı ve gözleri oyalanmış gösterir yāḥūd yürümesinde ve söylemesinde otururken yā yürürken başın [1784] eğer çevre yanına bakmaz ve yā gözin yumar za’if za’if ıklıyı ıklıyı yürür ve yā ḥalıḫ arasında ve söylemesinde ammā tenhāda eyle eylemezdi. Fikre ve müşāhedeye ağılayı ağılayı yā iñleyü iñleyü söyler. Kendi ehl-i ḥāl ziyāde riyāzat imiş gösterir. Bu aşıl riyāya taşalluş dirler. Ol dağı ḥarāmdur. Andan ötüri dağı ‘azāb çeker. Lākin ‘ibādete zararlı olmaz. Zīrā ‘ibādetden ḥāriçdür dāḥil değıldür. Meğer kim ‘ibādet içinde zikir olunan riyāyı eylemiş ola ki müfsid ola. Ve dağı bir münkiri [1785] gördüğü vaḫtin ğazaba gelür yā işitdüğü vaḫtin ğazaba gelür yā işitdüğü vaḫtin tekfir te’essüf ider ammā ḫalbinde ğazab-ı fi’l-lāh ve te’essüf-ü li’l-lāh yoḫdur. Yā bir nice şeyiḫe irişmemiş ve yā nice mürīd terbiye eylemiş geğer murādı kendünün kemālin beyān eylemekdür. Küllisi ḥaramdur. Lākin muḫbiṯ değıldür ve ‘ibādet ‘ilminde riyā didüğümüz oldur ki me‘ārif-i meşāyiḫ söyler kendünün ḥālî değıl lākin ḥālîñ añladur. Ve dağı deḫāyık-ı ‘ibādetden ve mekr-i nefsenden ve telbis-i şeyṯāndan beyān eyler. [1786] Ve yāḥūd kendin ‘ibādetden ‘āciz añladır. Lākin ḥiç biri murādı değıldür. Hemān ḫalkı kendine i’tikād itdürmekdür. Ve yāḥūd ‘ilm-i ‘ibādeti ve aḥvāl-i ahreti beyānda ya‘nī va‘zında ve naşīḫatde dürlü dürlü şan‘atler vazı‘lar ider. Ve eş‘ār-ı ebyāt oḫur ve ‘acāyib-i ğarāyib-i elfāzlar ve müstecmi‘a mevzūn kelimātlar söyler ve yalan yalan ağılar. Kendin ‘ilim ve ḫilim belāgat feşāḫat ve nedāmet ve vecd ve ‘aşıḫ şevik ehli añladur. Cemī‘isinden ğarāzı dünyevīdür. *Ne‘üzübi’l-lāhi min şürürî enfüsinā ve min seyyi’āti e‘mālinā.* [1787] Bu aşıl riyā dağı işde umürdan ve ‘azīm muşībetdendür. İdene naḫar ammā ḫalka zararlı yoḫdur. Eđer riyāsın añlamazlarsa ve eđer bu aşıl nesnelerden kendünün maqşūdı ḫalıḫdan bir murādı dünyevī olmaya. Belki tevācidile tebākile kendine vecid ve baña ḫalka dağı te’şir eylesün ve ba‘zılar kıtında ya‘nī ‘ulemā kıtında kendünün kemāli şābit olup kendine mu‘āvine olup ḫalkı ḫaḫka da‘vetde ḫuvvet vireler diyü eylese nesne yoḫdur. Nitekim Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ṯe‘ālā [1788] ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Yā küfāni lem testeṯi’*

feteyākū demişdür. Lâkin eşaḥ evlâ oldur ki ḥâletsiz taḡyîr vazı' eylemek tekellüfün ekşer ḥalka eşerinden zararlı artuğdur. Ve daḡı bilmek gerekdür ki bir maḡâmdaḡı riyâya ḡâlibdür ḡarîbdür. Ve ol riyâlarla mürâyât daḡı ba'zı kelimâtda vâḡı' olur. Meşelâ bir kimseyi zem ḡıybet itmek ister daḡı lâkin kendin aña dosut añladır. Eyder: Filân ḡardeş bu aşıl ḡayır ḡasenât ehlidür ve yâ bu aşıl 'ilim 'ibâdet ehlidür. Ve daḡı nice münâfiḡin şayar [1789] daḡı eyder: Noldı ol kişi şöyle deḡilmişse ve anda şol nesne yoḡumışsa maḡsûdı anda bir 'ayıb beyân eylemekdür. Ve eḡer murâdı aña dosutlık imişse aña yüreḡi acırmışsa ve itdüḡine ḡussalanurmuşsa tenhâda söyler ve yâḡûd ḡalıklı bu kimseye ḡaybet iderken anları meni' ider. Lâkin ḡalbi sever ki ol kimseyi zem oluna ol ḡıybet tekrâr oluna. Ammâ kendi ḡıybet diñlemez deḡildür. Ve muḡaşşal bunuñ gibiler ki mürâyılık iden mürâyilerin ḡâyetde ḡabîşidir. Zîrâ ihlâşile riyâyı cemi' itmiş olur. [1790] Ḥaḡ ḡe'âlâ celle ve 'alâ şaḡlaya cemi' mü'minleri. Âmin yâ mu'in. Meḡer kim andan ya'nî eyle deḡilmişse didüḡünden murâdı ba'zı kimselere bir nesne añladup naşîḡat itmeḡile ola. Eyleye câ'izdir. Ve daḡı evde didüḡümüz oldur ki ḡadr-i ḡâcetden artuḡ binâlar eyleyüp ve dürlü dürlü naḡḡâşlar şan'atların ve taşvîrlere ve eyüleri eyledesin. Ol daḡı ḡarâmdur. Lâkin 'ibâdete zararlı yoḡdur. Zîrâ ḡarîbdür dâḡil deḡildür. Ol evler ḡadr-i ḡâcetden artuḡ olmaḡ oldur ki sekiden ve ḡabâḡatdan altı zira'dan yüksek [1791] ola. Zira' aña dirler ki el barmaḡı ucı aralıḡile dirsek aralıḡına dirler. Ammâ evin ḡâcet miḡdârı geñliḡi ve damlarının çoḡluḡı ve ḡavlısı ve vâsi'liḡi ve ḡavlı yüksekliḡi şöhretten 'arî olsaydı anlar daḡı riyâdan deḡildür. Ve tecemmülâtda riyâ didüḡümüz oldur evvel çevre dîvârın dürlü metâ'ile ve envâ'ı ḡumaş ve ḡarâyib libâsile ve 'acâyib çiniler ile ve altün gümüş ḡabaḡlar ile ve maşrapalar ile ve ḡayrı ne var ise ve evin için ḡarîr döşekler ile ve evzâ'lar ve yaşdıḡlar ile muşannâ' maḡ'adlar [1792] ile ve emîrâne bisâḡlar ile ve döşekler daḡı zînet daḡı riyâdan deḡildür meḡer kim tekebbür ve tefahḡur murâd eyleye. Ve daḡı libâsda riyâ didüḡümüz oldur ki muḡavvaḡ ve muraḡḡa' ḡırḡalar ve mükellef 'imâmeler ve meşâyîḡa ve 'ulemâya muḡtaş seccâdeler ve kümele muḡtaş risâleler. Ve eḡer çeḡlenmek için libâslar geysel ve yâ 'avratlara ve oḡlanlara ve yâ 'avratlar erlere şîrin gözükeyin deyüp geyerse ḡarâmdur. Ammâ ḡabî'atı zînet sevüp eyidir ve yâḡûd ve yâ ḡalıklı arasında mu'teber kişiler ve il ulularıyla ki ḡalıklı anlara teveccühe [1793] ve anlardan tevaḡḡu'ı vardur anların gibiye müstecibdür. Eḡer şeri' izin virdüḡü libâslar ise ya'nî ḡarîr deḡilse erlere nazardur ve riḡâḡ deḡilse 'avratlara nazar. Rasûlü ekrem şalla'lâhu ḡe'âlâ 'aleyhi ve sellem aşḡâba çıkar olduḡı vaḡtın şu ḡuyusına baḡardı daḡı dülbendin ve hey'etin düzeldirdi daḡı andan çıkardı. Ve

dağı eyder: Hâk te'âlâ celle ve 'alâ hazreti mü'min-i müzeyyeni severim dir. Ammâ 'avam halka yâhüd meşhûr olmayan ehl-i hâle libâsı bezemek müstecabdur. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem buyurur: [1794] Anlara nazar. *İnne'l-lâhe yuhibbû'l-mü'minîne'l-beziyye*. Beziyye diyü şöhetsiz ve i'tibârsız dirler. Ammâ şunlar ki nefis mekrinden emîn ve halk arasında zâhir ve bâtın müsellemler kimselerdür. Tarafeyn-i müsâvîdür. İmâm-ı Gâzâlî rahmetu'l-lâhi 'aleyh eyder: İnsānuñ tabî'ati libâsda ve meskende ve sâ'ir taḥammülâtda zîneti sever ve ḥayvânâtda ḥattâ evine giresin dağı gökcek olmasın sever ve ister. Ol tabî'at muḳtezâsıdır riyâ değıldür dir. Ve bi'l-cümle kişî kendini Hâk te'âlâ celle ve 'alâ rızâsına ve enbiyâ şefâ'atine ve evliyâ ve şulehâ zümresine [1795] ve cennet ḥürmetine lâyıḳ itmek ve cemî'i belâyâ'-i dünyevîden ve uhrevîden emîn olmağıñ tarîḳı oldur ki dînini ve 'ibâdetini ve mu'âmelâtını ve 'âdetini cemî'isin şer'â muvâfiḳ eyleye gerek. Tâ ki Hâk te'âlâ celle ve 'alâ buyurdu. *Efeḥasibtüm enemâ ḥalaḳnâküm 'abeşen fe'enneküm ileynâ lâ türci'ün* didüğünde olmaya. İşde riyâ aḥvâli ve mürâyiyyi ma'lûm oldı. Ve mürâyinüñ derecâtı dağı ma'lûm beyân olundu. İhlâş maḳâmâtın dağı işit. Riyānuñ muḥaşşıl ma'nâsı oldur ki fâsid ḳalbini ve ḥabîs zamîrini ve ḥarâb bâtınını zâhirini [1796] 'imâret itmeğıle halka eyü añlatmağıdır. Bir murâd-ı dünyevî için ihlâş oldur ki ḳalbün i'tıḳadı şaḥîḥ ve niyeti ḥayır ve aḥlâḳı memdûḥ ve esrârı mesrûr ve mürzî olup dağı Allâhu te'âlâ celle ve 'alâdan ğayrıdan ḥavfi recâ'ı isḳâṭ eylemiş ola. Anuñ ehli dağı iki dürlüdür. Biri oldur ki halk nazarından zâhirin ḥarâb ider bâtınını Hâk te'âlâ celle ve 'alâdan ğayrıdan şaḳınmağı için. Meşelâ bâtınını Hâk te'âlâ mu'âmelesinden dür olmamağı için zâhirâ bir münker nesne [1797] işler. Halkı kendinden ürküdür ḥaḳḳile ḥuzûra mâni' olmasunlar diyü. Nitekim yuḳarı emr-i ma'rûf nehy-i münker faşında beyân olundu ki anlara melâmiyye dirlerdi. Yâhüd halkuñ iḥsânı 'ibâdetümüze 'ivâz olup 'ibâdetün Hâk te'âlâ celle ve 'alâ hazreti ḳıtında rağbeti az olsun diyü kendilerinüñ aḥvâlini ḥalıḳdan gizlerler. Hikâyet olunur ki: İbrâhim bin Edhem Tarsus şehrinde bir kimseye nefsin ayda on aḳçaya icara virdi. Bağı beklerdi. Meğer bir gün bağı şâḥibi [1798] yârenleriyle bağı şöhbete geldiler. İbrâhîme çağırıp eyderlerdi. Yâ bāğıbân şol naruñ tatlusından dir beri dedi. İbrâhîm dağı anların önüne naruñ irilerinden ve güzellerinden biraz dirüp getürdi. Kesdiler gördiler ki ekşi. Bağı şâḥibi eyder: Ben saña tatlu getür didüm sen bu ekşileri niçün getürdin dedi. İbrâhîm eyder: Ben tatlu ḳanğıdur ekşi ḳanğıdur bilmezdim dedi. Bağı şâḥibi eyder: Bunca zamândur ki bağı beklersün dağı tatlıyı ekşiyi farıḳ itmedin mi dedi. İbrâhîm [1799]

eyder: Tatlıyı ekşiden farık itmeğe yimek gerek dedi. Bağ issi eyder: Bunca zamāndur hiç yimedün mi? İbrāhīm eyder: Sen baña bağ bekle didüñ yi dimedüñ. Bağ issi eydür: Gör ki şu bağbānı şöyle zāhidlenür ki şanki İbrāhīm bin Edhemdür dedi. Eyle diyince İbrāhīm incinüp çıkarup kapunuñ miftāhın bağ şāhibinüñ öñünde kodı. Eyder: Destür gele giderem dedi. Bağ issi eyder: Ücretüñ ayda yigirmi olsun gitme dedi. İbrāhīm eyder: Giderem. Otuz olsun dağı kırık elli olsun [1800] diyü gördi İbrāhīm rāzī olmadı elbetde giderem dedi. Bağ issi eyder: Ey kişi şimdiye değin ayda on aqçaya beklerdin bu kadar ziyāde eyledüm yā niçün rāzī olmazsın hikmet nedür dedi. İbrāhīm eyder: Şimdiye dek hizmetim ücretin yirdüm şimdi siz beni emīn mütedeyyīn añladuñuz ol virdüğüñüz dīnim muqābelesinde olur. Eyle dīnimi yemiş olurum diyüp yürüyü virdi. Bu hikāyetden maqşūd zühdi ve ‘ibādeti ve dīni ve şalāhiyyeti topladıgına rāzī olmazlar imiş ‘ibādetlerinüñ Hāq te‘ālā celle ve ‘alā [1801] kıtında revāyicine hālele gele diyü. Ehl-i ihlāsuñ ihlāhuñ ikinci kısmı oldur ki ne hālka ‘ibādetlerin gösterir ve dağı ne göstermek murād ider ve ne hālıkdan ‘ibādetlerin kaçırmağı ve gizlemeyi murād iderler. Gerekdür ki hālq şālihüdür disünler gerek mūrāyidür disünler gerek muhabbet itsünler gerek münkir olsunlar kıtlarında hālkuñ vücūdı ve ‘ademi ve zemmi ve medhi ‘ale’s-seviyyi olmuşlardır. Kemāl-i ihlāş bu maqām ehlinüñdür. Anıñçün ba‘zı ‘azizler eyitmişler ki riyā oldur ki kimseye ‘ibādet gösterdür. [1802] Nifāq oldur ki kimseden ‘ibādet kaçırır Zīrā ol kimseyi şey’e saymış olur. Hāq te‘ālāya ‘ibādeti hīninde ke’ennehü şerik eylemiş gibi olur dir. Ba‘zı rivāyetde kaçırmağı şirikdür dir. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Lā yükmilü imānū’l-mer’i hattā yekūnū’n-nāsü ke’lā bāğīr cemī’i begīretin.* Yāhūd cemī’i begīr ile murād mīrār hayvānātdur. Ya‘nī anuñ kıtında hālq ‘ibādet vaqtinde hayvānāt meşābeşinde olur. Ya‘nī kaçan bir kimse hayvānāt arasında namāz kılar olsaydı hiç hayvānāt baña [1803] eyü disünler diyü namāzda riyā katmaz dir. İnsān arasında namāz kılduğı vaqtin dağı eyle olmağı gerekdür. Bir kimseden ğaraızı olmaya. Ke’ennehü ıssızlıkta kılar gibi kılar. Ve dağı bilmek gerekdür ki bir kimse riyādan kırtulup ihlāş-ı ‘ibādete kādīr olmasa ol kimseye ‘ibādeti terik eylemeye tā ki giderek ümizdür ki ihlāşa yetişe. Zīrā riyā kıntara’-i ihlāşdur. Dağı bilmek gerekdür ki geçmiş ‘ibādeti hālka haber virmekden dağı key hāzer eyleye. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: [1804] Şeytānuñ bir oğı vardur aña münkāzī dirler. Bir kimse hālq bilmedüğü ‘amel işlese aña vesvese virür hālka haber vir dir tā ki tokşan toküz şevābı bātıl olup bir şevābı kıala. Zīrā bir ‘amelüñ yüz şevābı vardur. Şeytān kıaşid ider ki yā riyā irüp yā

ol ‘ameli haber virmeğile şevābını yuya. Hikāyet olunur ki: Süfyānū’s-Sevrī hazretlerini bir ehl-i dünyā da‘vet eylemişdi. Süfyān otururken bu da‘vet iden kimsenüñ hizmetkārları tururdu. Döndi hizmetkārlarına çağırdu [1805] eyder: Şol hacdan getürdügüm leğeni getür dedi. Şoñra yine çağırdu eyder: Şoñrağı hacdan getürdügüm siniyi getür dedi. Süfyān eyder: Zavallu kişi haccinuñ ikisin dağı fesāda virdi. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: *Erbe‘a mine’s-şekāveti nisyāni’z-zünūbi’l-māziyeti ve zikri’l-ḥasneti’l-māziyeti fe‘budu’l-lāhe ve’nezara ilā men hüve kavkahü fi’d-dünyā ve ile men hüve dünehü fi’d-dīn*. Kale’l-lāhu tebāreke ve te‘ālā: *Ve lā tüşrikü bihi şey’en ve bi’l-vālideyni ihsānā*. Dimek olur ki: Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hazretine [1806] ‘ibādet eyleñ ve ol ‘ibādetde Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā hazretine bir nesneyi şirik eylemeñ. Ve dağı ataya anaya eylik eyleñ tāki Ḥaḳ te‘ālā celle ve ‘alā hazreti itdügünüz ‘ibādetüñ şevābı size fā’idesi ola diyü bu ḥuḳūḳ-u vālideynüñ ve zī’l-ḳurbanüñ ve’l-yetemānüñ ve’l-mesākīnüñ yukaruda taleb oluna ki zikir olunmuşdur. Ḳavlühü te‘ālā: *Ve’l-cārizi’l-ḳurbā*. Dağı ihsān eyleñ şol ḳonşıya ki ḳavimdendir yāḥūd yaḳın ḳonşu dimek olur. *Ve’l-cārizi’l-cenbi*. [1807] Dağı ihsān eyleñ şol ḳonşıya kim ecnebīdir. Ya‘nī ḳavmi ḳarābeti olmayan ḳonşıya yāḥūd ıraḳ olan ḳonşıya dağı ihsān eyleñ dimek olur. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellemden rivāyet olunur ki: *El cebirānū şelāşetün cārrün lehü ḥaḳḳün vāḥidün ve cārrün lehü ḥaḳḳani ve cārrün lehü şelāşehuḳūkin el evvelü ke’elcāri’l-lezī ve’sşānī ke’-cārrī’l-müslimi ve’sşālišü ke’l-cārrī’l-müslimi zī’r-raḥmi feinne lehü ḥaḳḳu’l-islāmi ve ḥaḳḳu’r-raḥmi*. Dimek olur ki: Ḳonşı üç dürlüdür. Birisi oldur ki ḥaḳḳı birdür. Ol ḳonşıdur ki kāfir ola [1808] ve hem ḳavmi olmaya. Ḳonşılığından ötüri bir ḥaḳḳı vardır. Ve eğer ḳarābeti ehil olsaydı ḥaḳḳı iki olur. Biri ḳonşılığından biri ḳavimliğından. Ḳonşuluk ikinci oldur ki ḥaḳḳı iki ola. Ol ḳonşudur ki müslimān ola. Bir ḳonşılığı ḥaḳḳı biri dağı müslimānlığı ḥaḳḳı. Ḳonşunuñ üçüncüsü oldur ki ḥaḳḳı üç ola. Ol ḳonşudur ki hem müslimāndur hem ehl-i ḳarābetdür. Anuñ ḥaḳḳı üçdür. Biri ḳonşılığı ḥaḳḳı biri müslimānlığı ḥaḳḳı biri ḳavimliği ḥaḳḳıdır. Ḳonşunuñ ḥuḳūkları dağı bir nice dürlüdür. Biri oldur ki ḳonşı ne vaḳtın [1809] ki gel diye varmaḳ gerek dir. Maşlahata yardım dise eylemek gerekdir. Aç olsa ta‘āmlandırmaḳ gerekdir. Ve gücün yiterse aña ḥarıçlık gönderü vir ve bir ḥācet isterse virmek gerek. Žāyi‘ itmeyeceğın bilürsen boruḳ dilese virmek gerek. Ve ekābir ḳonşıya bir feraḥlık yetişdüğü vaḳtinde feraḥ olup ve henī’en dimek gerek. Ve ekābir ḳonşuya bir muşībet geldüğü vaḳtın guşşalanmaḳ ve hem her dem ḥālın şormaḳ gerek ḥātırın tesellā eylemek gerek. Ve ḥasta olsaydı cenāzesini [1810]

defin itmede ve maşālihuñ cemi' bile görmek gerek. Maḥal ve mümkin olan nesnelere ve eğer evinden yabana gitmiş olsa evini ve 'ayālini cemi'i metā'ını kendinüñ gibi şaḥınmak gerek. Ve ḥacetlerini ḳadir olduğı ḳadar görmek gerek. Ve evinde pişen ta'āmdan ḳonşu olana ḳoḳusu varsaydı aña dağı virmek gerek. Međer kim ḳonşu evinde ol ta'ām dağı ola. Ve dağı ḳonşu aç olduğın bilseydi kendi dağı tok yatmamak gerek. Eđer virmeğe ḳudreti yiterse anı toyurup yatmak gerek. [1811] Ve dağı yabandan bir tırfanda nesne evine getirse ḳonşuya dağı virmek gerek eđer virmek ḳābil ise. Eđer değil ise ḳonşuya ve oğlancıklarına göstermemek gerek. Ḥattā kendi oğlancıkları taşra ḳıḳarmamak gerek ḳonşu oğlancıkları görüp yerinmesün diyü. Ve ḳonşu evinden geleni ḥor şanmamak gerek. Ve evini ḳonşu evinden yüksek eylemeye ki ḳonşunun tütünü burutmamak için. Međer ki ḳonşunun rızāsile ola. Ve dağı ḳonşuya uğraduḳça güler yüz ile uğraya ve ḳonşu oğlancıklarına şefḳat eyleyici [1812] ola. Ḳonşunun cāriyyesine dike nazār eylemeye. Ve anı şatar olduğı vaḳtın ḳonşuya tanışup ve eđer ḳonşu hezininiye tamlarınun ağaḳlarını dīvārı üzerine ḳomak dileseydi meni' eylemeye. Ve dağı ḳonşunun 'ayıblarını kimseden gizleye ve eylicepleri ḥalka ḥaber vire. Ve bi'l-cümle kendi ḳonşudan zaḥmeti ve güçleri çeke ḳonşu kendi mümkin olduğı ḳadar ri'āyet eyleyüp incitmeye. Dağı taşlamaya ḥatta kelbini taşlamaya. Ḥattā dīvārı dibine bevil eylemeye. Rivāyet olunur ki: Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā [1813] 'aleyhi ve sellem ḥazreti 'aleyhi ve sellem ḡazādan bir kimesneyi meni' eyledi bize yoldaş olma dedi. Međer kim ḳonşusunun dīvārı dibine ḥelā eylemiş imiş. Andan ötüri ḳodı meni' eyledi dir. Ḥikāyet olunur ki: 'Azizlerden birisinün evinde keseğen çoğalmış. Aña eyitdiler: Kedi tıt koyı vir ol ḥaḳḳından gelür dediler. Ol eyder: Kedi tıtmağa ḳorḳarın ki bu keseğenler anuñ ḳorḳusından ḳaçup ḳonşu evine varup aña ziyān eyleye. Ben nefsüme rāzi olmaduğumu ḳonşuya rāzi olmuş oluram dedi. Ebū Hureyre raziya'l-lāhu 'anhü Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu [1814] te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider: *Men ezā cārehü fī ḡayra ḥaḳḳın ḥavveme'l-lāhü te'ālā 'aleyhirīḥu'l-cenneti ve māveyehü'n-nāru illā inne'l-lāhe te'ālā yes'elü'l-cārra 'an cārihi kemā yes'elü 'an ehl-i beytihi femen zay'a ḥaḳḳa cārehü feleyse minnā*. Dimek olur ki: Bir kimesne nā ḥaḳ yire ḳonşusun incidseydi Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ol kimseye cennet ḳoḳusu ḥarām eyler ol kimsenün maḳāmi cehennemdür ve ḡāfil ölmek. Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā ol kişiye ehl-i beyti ḥaḳḳından nice şorsa ḳonşu ḥaḳḳından dağı eyle şorar. Ve bir kimse [1815] ḳonşu ḥaḳḳın zāyi' eylese ya'nī ḳonşunun ḥaḳların yerlü yerine ri'āyet eylemese ol kimesne bizden değildir. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā

‘aleyhi ve sellem eyder: Bir kimse konşudan bir nesne uğurlamak gayrından on ol kadar nesne uğurlamağdan şerlüdür dir. Ve dāhī konşuya zinā gayrıya zinādan şerlüdür dir. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Va’l-lāhi mü’min değıldür va’l-lāhi mü’min değıldür va’l-lāhi mü’min değıldür dedi. Eyitdiler: Yā Rasūlü’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā [1816] ‘aleyhi ve sellem k̄ale: *Ra’eyte leyleten üsrā bi’ amūden beyza’e keennehū’l-lū’lū’ü taħmilühū’l-melā’iketü k̄ulte mā taħmilüne k̄ālū ‘amūden likātibe emeranā en teza’a bi’ş-şāmi*. Dimek olur ki: Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Ve bir dağı ben uyurken gördüm ki kitāb şanduğını yaşıduğum altından kapdılar. Ben zan eyledüm ki bu yirleri bu kitābdan hālī kıla. Bu ‘amūdi kitāba gözüm dikdüm gördüm kaçıraya gider diyü. Gördüm bu şanduğı bir nūr gibi balқыı balқыı gider. Vara vara vardı [1817] Şāmda k̄ondi dir. ‘Abdu’l-lāh ibn-i Havālete eyder: Yā Rasūlü’l-lāh ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām ħarlı. K̄ale: *‘Aleyküm bi’ş-şām*. Ve revāhu’Taberānī ve ra’evtü şikātü. ‘Abdu’l-lāh eyitdi: Rasūla’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem benim için bir mekān ihtiyār eyle dedi. Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyder: Senūñ üzerine lāzım olsun ki Şāmda sākın olmağ dedi. Ve ‘an Ebi İmāme raziya’l-lāhu te‘ālā ‘anhū ‘ani’n-nebiyyi ‘aleyhi’s-salātü ve’s-selām k̄ale: *E’ş-şāmu şıbgatu’l-lāhi min bilādi ileyhā yectenibū şıbgatühū* [1818] *min ‘ibādihi femen ħarece mine’ş-şāmi ilā gayrihā feyeshatühū ve men deħalehe min gayrihā fe bi raħmetihi revāhu’t-tiberānī ve’l-ħākimi*. Dimek olur ki: Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Şam Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ħazretinūñ cemī’i memleketleri içinde öğürütleyüp ihtiyār eyledüğü güzide memleketdür. Kullarınūñ dağı ihtiyār eyledüğü güzidelerini Şām vilāyetine kulavuzlar. Eđer bir kimse Şāmdan çıkup gayrı memlekete gider olsaydı [1819] Ĥağ te‘ālā celle ve ‘alā ħazretinūñ ol kimseye ġazabındandır. Ve eđer bir kimse gayrı vilāyetden gidüp Şāma varur olsaydı Ĥağ te‘ālā celle ve ‘alā ol kimseye raħmet eyledüğündür dir. ‘An Zübeyd ibn-i Şābit raziya’l-lāhu te‘ālā ‘anhū k̄ale: K̄ale Rasūlü’l-lāh şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: *Yevmen ve naħnü ‘indehū tūbā li’ş-şāmi inne melā’ikete’e-raħmāne bāsītatün ħayyen fī’ş-şahīħati ve’t-taberānī bi isnādi şahīħ ve fī rivāyetihi inne’r-raħmāne lebāsītatün raħmetühū ‘aleyhi*. [1820] Dimek olur ki: Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: Ne bağıtlıdır şol Şām vilāyeti ki Ĥağ te‘ālā celle ve ‘alā ħazretinūñ raħmetinūñ melekleri ol Şāmuñ üzerine kanadların bezerler dir. Taberānī rivāyetince eyder: Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ħazreti Şāmuñ üzerine raħmetin endürür. Ve revāhu ‘an Ebi’d-derdā raziya’l-lāhu te‘ālā ‘anhū:

Ennehü semi‘a Rasûlü ekrem şalla‘l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem yeķülü: *Fi‘l-mülhameti‘l-kübrâ festâsi‘l-müslimîne* [1821] *bi erzim yeķülü lehâ ve‘l-gavṭahi fiḥâ medînetün yeķülü lehâ dimiṣṣ hayru menâzile‘l-müslimîne yevme ‘izin*. Revâhu‘l-hâkimü ve ķâle ṣaḥîḥu‘l-isnâd. Dimek olur ki: Fitne‘-i kübrâda ya‘nî Allâhü te‘âlâ celle ve ‘alâ a‘lem benî aşfar fitnesinde müslimânların festâsı ya‘nî mecme‘aları ‘Avata memleketinde Dımıṣṣ şehrinde olur dir. Ve ‘anhü rażiya‘l-lâhu ‘anhü ķâle: *Ķâle Rasûlü‘l-lâh şalla‘l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: Ehlü‘ş-şâm ve ezvâcühüm ve zerâriyetehüm ve ‘abîdühüm ve imâ‘ühüm ilâ müntehi‘l-cezîrete murâbiṭüne femen tereke medînete* [1822] *‘an medînetihi fehüve fî ribâṭ ev sefran min seġuzihi fehüve fî‘l-cihâd*. Revâhu‘ṭ-Ṭiberânî ve ġayrihi min Me‘âviye bin Yahyâ ‘an Ebî Maṭba‘a ve hüve ḥasenü‘l-ḥadıṣi. Dimek olur ki: Şâmuñ ḥalkı ya‘nî Şâm ḥalkınuñ erkeġi ve diṣisi ve ķulları ve câriyyeleri tâ cezîre ucuna varıncaya murâbiṭün gibidir şevâbda. Eġer bir kimse Şâm vilâyeti şehirlerinden bir şehre varup sâkin olsa ol kimse ribâṭ beġler ġâzî gibidir. Eġer Şâm dervendilerinden ya‘nî [1823] Şâm köylerinden bir köyde olsaydı ol daḥı ġazâ iden ġâzî gibidür şevâbda. Külle hezîhi‘l-ḥadıṣi menķul min kitâbi Terġîb Terhibden ve ‘an Ebi‘d-derdâ ķâle: *Ķâle Rasûlü‘l-lâh şalla‘l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: Ve inne imâne ḥîne vaķ‘a‘l-fiteni bi‘ş-şâmi*. Ķâle Ebü Muhammed: Hezâ ṣaḥîḥun naklün Ķurtubî. Ġazâ şevâbı ḥaķķında. Rasûlü ekrem şalla‘l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurmıṣdur ki: *Mâ cemî‘u‘l-e‘mâlü‘l-birrü ‘inde‘l-cihâdü fî sebîli‘l-lâhi illâ kenefsetin fî baḥri‘l-ḥayy*. Dimek [1824] olur ki: Cemî‘i a‘mâli ḥayır şevâbların miķdârları ġazâ şevâbı kıtında dipsiz kirañsız deñiz kıtında efsün okuyup okurdıkları vaķit çıkınca çiçeġez şucaġaz miķdârı gibidür dir. Ya‘nî ol deñiz kıtında uķruķile bile çıkan şucaġazların miķdârınca ise cemî‘ şevâbınuñ miķdârı ġazâ şevâbınuñ kıtında ol ķadardur. ‘An Ebî İmâme ‘ani‘n-nebiyyi şalla‘l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem ķâle: *Mâ min racülin yüķtirü vechehü ķademâhü fî sebîli‘l-lâhi* [1825] *te‘âlâ illâ emânetu‘l-lâhü te‘âlâ min duḥâni‘n-nâri yevme‘l-ķiyâmeti ve mâ min racülin yüġabberü ķademâhü fi sebîli‘l-lâhi te‘âlâ ille âmene‘l-lâhü te‘âlâ ķademeyhi mine‘n-nâri yevme‘l-ķiyâmeti ve men şâme yevmen ve ‘âde merîzan ve şehîde cenâzetin ve lehîde nikâḥan fî yevmin vâhidin vecebet lehü‘l-cennete*. Dimek olur ki: Bir kimsenüñ ġazâ yolunda yüzi toz olsaydı Ḥaķ te‘âlâ celle ve ‘alâ ol kimsenüñ yüzini cehennem tütününden emîn eyler. Eġer ayaġı tozlanmış olsaydı ol ayaġı [1826] daḥı cehennem üzerine ḥarâm eyleye. Ve daḥı bir kimse bir günde hem şâ‘im olsa hem ḥasta ḥâlin şormıṣ olsa hem cenâze namâzın kılmıṣ olsa hem nikâḥ meclisine ḥâzır olmiṣ olsaydı ol kimseye cennet vâcib olur.

‘An Ebî ‘Ömer rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü ‘an Rasūli’l-lāhi te‘ālā şalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem kâle: *Men kebbera tekbīratün fī sebīli kâne şahrata fī mīzānihi yevme’l-kiyāmeti eşkale mine’s-semāvāti’s-semī‘u ve’l-arzine’s-seb‘a ve mā fīhinne ve mā beynehünne ve mā tehtahünne.* [1827] Dimek olur ki: Bir kimse ğazā yolunda bir kerre Allāh diseydi yāhūd Allāh diseydi ol tekbirin şevābı kıyāmet gününde yedi kat gökden ve yedi kat yirden ve yedi kat yerin göğüñ içinde olan ve arasında olandan ve yedi kat yerin altında olandan cemī‘isi ağırlığında kāfir yamacındağı ol tekbīrūñ şevābınuñ ağırlığın ziyāde olur dir. *Ve men kāle fī sebīli’l-lāhi te‘ālā lā ilāhe ille’l-lāhü va’l-lāhü ekber va’l-lāhü ekber ve refe‘a* [1828] *şavtühü ketebe lehü rızvānu’l-lāhu ve men ketebe’l-lāhü min rızvānihi ve cemī‘a beynehü ve beyne muhammedin ve ibrahīme ve sā’iri’l-enbiyā’i fī dāri’l-celāli ve kâne mimmen yenzuru ilā vechi’l-lāhü te‘ālā şabāhan ve mesā’en.* Dimek olur ki: Bir kimsede ğazāda *lā ilāhe ille’l-lāhü va’l-lāhü ekber* diseydi yüce avazile Allāhü te‘ālā ol kimseye rızvān-ı ekber yazar. Bir kimse kim Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā rızvānın yazsaydı Hāq te‘ālā celle ve ‘alā ol kimesneyile Muhammedūñ ve İbrāhimūñ ve ğayrı [1829] peygamberlerin arasını cemī‘eyle cennetden yukarıdağı dārü’l-celālede. Ve dağı şabāhda ve aḥşāmda Allāhü te‘ālā celle ve ‘alānuñ cemāl-i şerīfine nazar idenlerden olur dir. Ve kâle ibn-i ‘Ömer kâle Rasūlu’l-lāhi şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: *Hādīmü’l-ġazā ke cebrā’īli fī’s-semā’i.* Dimek olur ki: Ğāzilere hizmet eyleyen gökdeki cebrā’īl gibidür ya‘nī fazīletde. Dimek olur ki: İmdi Şām vilāyetinüñ türküstanında olanuñ şevābı ğāziler şevābı gibi oluncaq kıyās eyle. Şehristānda olanuñ şevābı [1830] ne kadar olur. Zīrā anlar ehl-i rubāṭ hükminde oluncağaz şevāblar dağı ziyāde olur. Rubāṭ diyü aña dirler ki kāfir vilāyetiyle müslimān memleketi aralığında qal‘alar gibi hanlara dirler ki anda dā’im ğāziler sākin olurlar. Dāğı fırsat vaqtinde kāfire aqın iderler. Bunlar hem ğāzilerdür hem murābıtlardur. Ya‘nī murābıṭ evkātının ve ‘umūrının ve mälların Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā yolına ḥarıq iderler. Ğāziler oldur ki biraz vilāyetde qarār iderler yā evlenürler rızqile [1831] evlāda qarışrlar. Aḥyāta düşdükçe ğazāya giderler. Muḥaşşal murābıṭla sā’ir ğāzinüñ farkı dā’im riyāzat çille ḥaşvet i‘tikāf çekenlerle ehl-i evlāda olup emvāle qarışup dağı ancak beş vaqit namāz kılan farıq gibidür. Muḥaşşal ğazā şevābı ehl-i rubāṭ ehl-i şevābınca olmaz dir. Nitekim ğazā iderken şehīd olmuş ola. Eyleye ya‘nī ğazāda ölenüñ şevābı hemān murābıṭuñ bir günü rubāṭ bekledüğü şevābınca olur. Ancak ğazāsından ve sā’ir ‘ibādetden evvel şehīd şevābı aqşamı [1832] ve şehādetüñ fazīleti bil ki nā-murābıṭuñ derecesin añlayasın. Evvel

bil kim şehid kaçdur. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *E's-şühedā'ü hamsetün el ma'ün ve'l-mebtün ve şāhibü'l-hedmi ve'l-garīki fi'l-mesā'i ve'l-maqtülü fi sebīli'l-lāhi*. Dimek olur ki: Şehidlik beş dürlüdür. Biri tã'undan olandur. Anuñçün tã'undan kaçan gazāda kāfirden kaçır gibidir dir. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: *Zirā tã'ün zahmeti çin kāfirlerinün çerisi zahmetlerine* [1833] olur dir. Nitekim şehidler kāfirler zahmile öldükleri gibi. Aña dağı sebep oldur ki bir kimse zinādan gusul eylese idi her tamladan Hāq te'ālā celle ve 'alā bir cin yaradır. Dağı ol zinā çok olduğı memlekete hışım idüp ol cin kāfirleri leşkerin gönderir gezerler halkı hāribelere şoqarlar dir. İkinci şehid iç ağrısından ölendür. İmām-ı Kurtubī eyder: Ba'zılar dediler ki mabtūndan ya'nī iç ağrısından murād ishāldür didiler. Esağ kavil oldur ki mabtūndan murād istiskādan [1834] olandur dir. İstiskāya mabtūndan didüğü ekşeriyā istiskā ishālile olduğı ecildendür. Ve istiskādan ölen şehid olduğına hikmet oldur ki 'akıl zā'il olmaz. Dağı şeytān imānına dağıl idemez. Ammā gayrı marāzlarda 'akla hālel gelür. Dağı şeytān ol hālel sebeble imāna dağıl ider dir. Üçüncü şehid tam başup ölendür ki meğer tamuñ yıkılması ihtimāli gālib ola anda sākin iken başup öldüre. Ol eyü değıldür dir. Dördüncü şuya garīk [1835] olup ölendür dir. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Her kimse şehid olsaydı Allāhü te'ālā celle ve 'alā ol kimseye kendi hāqqını bağışlar andan ötüri su'al cevāb kitāb eylemez. Ammā hāqq-ı 'abdī issi issine alı virir dir. Ammā hāqq-ı 'abdiden dağı üç dürlü hāqqı Allāhü te'ālā celle ve 'alā kendi öder. Birisi oldur ki bir kimsenün şehveti gālib olup dağı ma'şiyet kōrkusından borcıla evlene dağı ödemeğe kādır olmadın ölmüş ola. İşde bir ol [1836] borcu Hāq te'ālā kendi öder dir. İkinci oldur ki: Bir kimse ehl-i 'ayālī fakir ola dağı anlara nafaqası için boruç idinüp edā idemedden ölse Hāq te'ālā celle ve 'alā ol borcu kendi öder dir. Üçüncü garīb ölmüş bir kimseye boruç ile kefen alınmış edā idemedden ölmüş olsa ol dağı kefen borcın Hāq te'ālā celle ve 'alā kendi öder dir. Ya'nī ol hāq şāhiblerine Hāq te'ālā celle ve 'alā cennetde 'ivaz virüp hāşmından kırtarır dimek olur. İşde [1837] bu üç dürlü boruç ehlini Allāhü te'ālā celle ve 'alā hāşmı eline virmez gerek şehid olsun gayrı vechile olsun. Lākin şehidlerden Hāq te'ālā celle ve 'alā hāqqı su'al olunmaz kıl hāqları su'al olunur. Didükleri ol şehiddür ki kıru yirde şehid olmuş ola. Ammā deñizlerde şehid olanlardan dağı hāqq-ı 'abd su'al olunmaz dir. Muhaşşal deñizde ölerden cemī'i hāqqu'l-lāh ve hāqq-ı 'abd bağışlanur dir. Ve dağı her ölenlerin cānını 'Azrā'il 'aleyhi's-selām kabız eyler. İllā deñizde ölenlerin [1838] cānını Hāq te'ālā celle ve 'alā kendi kudreti ile kabız ider dir. Hāzret-i Rasülü

ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *El-mā'idü fi'l-baħri ke'eşşehidü fi'l-berri*. Dimek olur ki: Deñiz hevāsından gemi içinde gönli bulanunuñ sevābı kıru yirde şehid olan şevābı gibidür dir. Ba'zı rivāyetde eyder: Mā'ide didüğü oldur ki deñizde gönli bulanup kışana dirler. Ya'nı deñizde gönli bulanup kışanuñ sevābı kıru yirde şehid olanuñ şevābı [1839] gibidür dir. Ve dağı Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Bir kimse deñizde gemiye girseydi ol kimse māsiva'l-lāhdan kesilüp Hağ te'ālā celle ve 'alā ħazretine teveccüh eylemiş gibidür. 'An ebī Şālih 'ani'n-nebiyyi 'aleyhi's-selām: *Ġazātü fi'lbaħri ħayrun min 'aşri ġazātü fi'l-berri*. Dimek olur ki: Deñizde bir ġazā kıru yirde on ġazādan ħayır ider dir. Ve kāle 'aleyhi's-selām: *Men fākatü'l-ġazetü me'ıye feıyagze fi'l-baħri*. Dimek olur ki: Bir kimse ki benümle ġazā eylemiş [1840] olsa idi deñiz ġazāsın eylesün hemān benümle ġazā eylemiş gibi şevāb bulurlar dir. Şehidin beşincisi oldur ki: Allāhü te'ālā celle ve 'alā ħazreti yolında kāfire kılıç ururken kāfir elinde şehid olandır. Anların ancak zaħmeti kılıç yā sā'ir silāħ zaħmıdır. Andan şoñra su'al cevāb ħisāb görmezler meğer ħağğ-ı 'abd ola. Hem anlar dirilerdür ölmezler dir. Cānları yeşil kış gibi bedeni bedenlere girirler dir. Dağı cennetlerde uçarlar yürürler diledükleri [1841] yirde otlarlar otururlar. Aħşam 'arış kıandillerine çıķup yuvalanurlar. Ħikāyet olunur ki: 'Ömer ibn-i Fārız kıaddese'l-lāhu sirruhu'l-'aziz evvel eşnā'ı ibtidā'ı şuğlındağı vaķtinde Mışırda bir medreseye vardı gördi ki bir pır abdest alur ammā terbiyet üzerine almaz. 'Ömer ibn-i Fārız eyder: Yā pır şu kıadar 'ömri geçirmişsin ola ve Mışır gibi şehirde dağı olasın niçün abdest almağı bilmeyesin dedi. Pır eyder: Yā 'Ömer bu şehirde saña fetħ-i 'ulüm ve keşf-i ma'arif yoğdur dedi. Eyle diyince [1842] varup bu pırın öñinde diz çöküp eyder: Yā seyyidı baña fetħ-i 'ulüm ne yirde olur dir. Mekkede olur dir. 'Ömer eyder: Kıanğı kıarafındadır dir. Şeyiğ Mekke kıarafına işāret eyledi eyder: İşbu kıarafdadur dedi. 'Ömer ibn-i Fārız dağı ol kıarafa nazar idince kıarşusunda Mekketu'l-lāhi āşikāre gördi. Şeyiğ eyder: İmdi yüri dedi. 'Ömer yürüyince fi'l-ħāl kendini Mekkede buldı. On iki yıl Mekkede mücāvır olup 'ulüm-u ħağāyık kendiye keşif [1843] olup Te'hiyye didükleri kıtābı te'lif eyledi ki meşāyiğ arasında kıati mu'teber dīvāndur. 'Ömer bir gün Mekkede meşğül iken kıulağına bir avaz geldi ki görseydi ol Mışırdağı pır kendiye çağırup eyder: Yā 'Ömer benüm mevtim yakın oldu ħāzır ol gel dedi. 'Ömer kıurdu Mışıra şeyiğ kıizmetine geldi. Şeyiğ eyder: Yā 'Ömer işbu dınārları al bāzāra varup kefenim kıaydın görüp techiz tekvin eyledükden şoñra fulān maķāma benı iletüp kıo. Dağı bir sa'at muntazır olup [1844] ħālimi gör gözetgil dedi. 'Ömer şeyiğ

didügi gibi eyleyüp kefenleyüp ol yirde iletüp bir sa‘at muntaẓır oldı. Görseydi hevādan bir kimse inüp şeyihüñ namāzın kılduqdan soñra nazār idüp görseydi kim yirle gögüñ arasında yeşil yeşil kuşlar toptolu oldı. Hemān bir büyük kuş hevādan inüp şeyihi yutup dağı hevāya uçup gā‘ib oldılar. ‘Ömer ta‘accüb hayretde qaldı. Bu hevādan inüp namāzını kılan kimse eyder: Yā ‘Ömer ne ta‘accüb idersin Rasülü ekrem [1845] şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki: Şehīdlerin ervāhi yeşil kuşlar havşalasına girüp cennetlerde gezüp otlarlar dimişdür. Ol şehīdler kılıç altında ölen şehīdlerdir. Ammā Allāhü te‘ālā muhabbetinden ölen şehīdlerin bedenleri dağı cānı gibi olup kuşlar havşalasına bile girüp cennete gider dir. Rızvānu‘l-lāhü te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn bi rahmetike yā erhame‘r-rāhimīn. Ve ba‘zı rivāyetde eyder: Oda düşüp yanan dağı şehīddür dir. Ve dağı oğlan toğururken ve oğlan [1846] qarnında iken ölen ‘avrat şehīddür. Ve nifās içinde iken ölen ‘avrat şehīddür. Ve ere varmadan ölen kızlar şehīddür. Ve ġarīblikde ölenler şehīddür. Rasülü ekrem şalla‘l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki bir kimesne vaṭanından ne kadar ırāqda ölseydi şehīddür. Cennete ol kadar yakın varur dir. Ve dağı İmām-ı Kurtubī naqil idüp eyder ki bir kimesne ġurbetlikde ölseydi hālet-i nezi‘de iken ölse kişiye Hāq te‘ālā ferīştahlar gönderir ki kimi anası kimi atası kimi ehli [1847] evlādı akrabāsı şūretinde gelürler ol kimsenüñ hālin hātrın şorarlar. Ol kimse anları görüp hasret acısından kırtulup tamām ta‘allükātın şanup tesellā bulup zirā ölüm hālinde ġurbetlikde bulunmağın hasreti qatı ziyāde olur. Hikāyet olunur ki: Süleymān peyğamber ‘aleyhi’s-selām bir şāhib-cemāl kimseyi görüp hıbluğunu ve güzelliğini ziyāde ta‘accüb eyledi. ‘Azrā‘il gelüp haber virdi. Eyder: Yā Süleymān ol yiğide haber vir kim üç günlük ‘ömri qalmışdur dir. [1848] Süleymān peyğamber ‘aleyhi’s-selām ol yiğide haber virdi. Ol yiğit zarı zarı ağlayup feryād idüp eyder ki: Vay ġarīblikde ölüme nice tākāt getüreyim. Vay yalıñuz qancarı gideyim. Vay anacığım seni qande bulam ki başım ucında oturup tımar ideydin. Vay babacığım seni qande bulam ki üzerimde ağlaşayduñuz. Vay yārenler dağı kefenim yatam yarağım göreydin. Vay qarındaşlarım sizi qande bulam ki cenāzemi götürüp qabrime ilet idinüz diyüp ağladı. [1849] Süleymān peyğamber ‘aleyhi’s-selām acıyup bile ağlar. Süleymān peyğamber ‘aleyhi’s-selām ‘askeri dağı ġırı qopardılar zarı zarı ağlaşdılar. Hevādan iki kuş dağı inüp bile ağlaşdılar. Birisi eyder: Benim yavrucağım qanadcığı şınup düşdi öldi dir. Birisi eyder: Beni dağı yavrucağım var idi bir çağır gözüm qarşusunda qarnın yarup yedi dir. Ağlaşırlardı. Süleymān peyğamber ‘aleyhi’s-selām ‘askerinüñ fiğanı ġırısı dağı ziyāde oldı. ‘Ākıbet Süleymān [1850] peyğamber

‘aleyhi’s-selām bu yiğitciği yele emir eyledi evlerine irişdürdi. Evleri meğer bir aylık menzîl idi. Yiğit çünkü atasın anasın görüp dağı kışşayı haber virüp ağıladı eyder: Benim va‘dem tamām olmuşdur. Āhîret haqqın helāl eyleñ dedi. Va‘de tamām olup yiğit Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā emrine ulaşdı. Anası dağı üzerine dūřup uşşı gitdi. Ata kardeş şayhaların koyup ğırı idüp yas eylediler. Ve dağı İmām-ı Kırtubî naķil ider: ‘İlim [1851] talebinde olan şehîddür. Ve dağı her řabāh ve her aşşam *e’üzü bi’l-lāhi’s-semî‘il-‘alîmi mine’s-şeyţāni’r-racîm* diyüp *hüva’l-lāhü’l-lezî lâ ilāhe illā hū* āyetini sūre tamām olunca oķuyan şehîd řevābın bulur dir. Ve dağı bir kimse şıdkıla şehîd olmaķlıĝın isteseydi ol dağı şehîdden yazılır eğerci kim dōşegi üzerinde ise de dağı dir. Nitekim bir kimseye mağribde zulum olsa ya‘nî zulmile katil olunmuş olsa dağı meřriķda bir kimse anuñ zulumle katline rāzî [1852] olsa idi ol dōkülen kandağı günāhda ol rāzî olan şerîk olduğı gibi olur. Kezā fi’l-Keřşāf. Ve dağı Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurur ki bir kimse bir zulum dōkülen kana mu‘āvin olsaydı eğerci kim nişif kelām sözüle olursa ya‘nî yarım ağız sözile katl-i nefse yardım eylese ol kimse kıyāmet güninde elinde yazılmış kōpar. Haķ te‘ālā ālinuñ rahmetinden naşîb yokdur. Zîrā bir kimsenüñ zulumle [1853] katline bir kelām yarısı söz kulavuzlık eyledi diyü dir. Ğayrı me‘āşîye mu‘āveneti buña kıyās eyle. Şāhib Terĝîb Terhîbde hadîş naķil ider: Dîn üzerinde ölen mālî üzerinde ölen ehli üzerinde ölen ve mazlüm ölen şehîddür. Zîrā eğerci kim ol seni öldürmek kaşdın iderken sen dağı defi‘ için anı öldürmek kaşıd iderken ölürsen dağı şehîdsin dir. İmām-ı Kırtubî rivāyet naķil idüp eyder: Beř dürlü tã’ifeye kabir ‘azābı olmaz. Birisi oldur ki bir gice rubāt [1854] beklemiş ola. İkinci oldur ki řehîdān ölmüş ola. Üçüncü oldur ki her gice tebāreke’l-lezî sūresin oķuya. Dördüncü oldur ki cum‘a gicesinde yā cum‘a güninde ölüp dağı kabre girmiş ola. Beřinci oldur ki ishālden ölmüş ola ya‘nî istiskādan ölmüş ola. Cābir rażiya’l-lāhu ‘anhü rivāyet ider. Bir gün bir kimse rubāt beklese Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā ol kişile cehennem aralıĝına yedi ğandaķ eyler. Her ğandaĝuñ [1855] arası yedi ķat yirler ve yedi ķat gökler arası miķdārı eyler dir. Ebî ibn-i Ka‘b rażiya’l-lāhu ‘anhü Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden rivāyet ider: Bir gün rubāt ki ramazāndan ğayrı ayda ola yüz yıl ķā’im řā’im gibidür. Eğerci ramazānda olsaydı ki kimsenüñ ol ay içinde ‘avratın ya‘nî ‘aybın şoylamış olsaydı iki biñ yıl řā’im ķā’im ölmüş gibidir. Eğerci şağ evine gelseydi biñ dağı ‘ömri olursa günāhı yazılmaz řevābı yazılır. Kıbrinde [1856] dağı yā kıyāmet gününe dek gine murābit řevābı yazılır dir. İşde ğazā řevābı ve rubāt řevābı ma‘lüm oldu ise Şām şehirlerinden ve dervendlerinde sākin olup mekân

tutanlar dağı ma'lüm olur ki derecede imiş. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: *'Aleyküm bi'sāmi fī āhiri'z-zamāni feinne'd-dünyā yaḥzübü kable's-sāmi bi erbe'ine 'āmmen*. Kezā fī Zühri'l-'Ābidin. Ammā Kudsi-şerifün ve Ravza'-i Muḳaddesün ve Mekke'-i Muḫahherenün [1857] fezā'ili meşhür beyne'n-nās ve memlükün fi'l-mu'teberāt olup bu faḫirün dağı anlaruñ kemāli beyānında kusūri olduğı ecilden yazmağa iḳdām olunmadı. Ve dağı bu ki çün kim yazarak bu maḫāma gelindi ki vaḫit seferi ıztırāb ḫalecān eylemişdi. Maḫdūr oldukça 'alā mā yenbegi tavşif taḫrīr olunmaya aşfar fitnesinden me'men olan ya'nī emīn olacaḫ yir Şāmdur. Ve deccāl fitnesinden me'men olan Kudsi-şerifdür. Ve ye'cüc ve me'cüc fitnesinden me'men olan Tūr-u sīnādur. *Elḫātimetü fi'de'avāti li def'i'l-beliyyāt ve ḫazā'i'l-ḫacāt mine'd-dünyā ve ye'ti ve'l-āḫireti ve ye'ti faşli's-sām*. Şir'atü'l-İslāmda bir kimse zālimlerden ve anların şerrinden ve fitnelerinden va dağı korḫusundan varırken işbu du'āyı oḫusa idi anların zulminden ve şerrinden emīn oladır. Ol du'ā budur: *Allāhümme rabbi's-semāvāti'seb'i ve reabbi'l-'arşi'l-'azīm kün lī cāren min fulān* diyüp adını añsa [1859] meşelā *kün lī cāren min muḫammedin* dise yāḫūd *min muḫammedin* yāḫūd *min aḫmedin* dise muḫaşşāl adı ne ise anı dise fitneden emīn oladır. Şir'a Şerḫinde Kitāb-ı ḫayāt-ı ḫayvāndan naḫil idüp eyder: Eđer bir kimse bir kimsenün şerrinden korḫsaydı ol korḫduğı kimseye uğraduğı vaḫtin kāf hā yā 'ayın şād oḫusa kāf didüğü vaḫtin sağ elinün baş barmağın yuma hā didüğü vaḫtin şehādet barmağın yumsa yā didüğü vaḫtin orta barmağın yumsa [1860] 'ayın didüğü vaḫtin bınşır barmağın yumsa şād didüğü vaḫtin şırça barmağın yumsa ve dağı ḫām mīm 'ayın sīn kāf oḫusa hā didüğü vaḫtin şol elinün şırça barmağın yumsa mīm didüğü vaḫtin bınşır barmağın yumsa 'ayın didüğü vaḫtin orta barmağın yumsa sīn didüğü vaḫtin şehādet barmağın yumsa kāf didüğü vaḫtin baş barmağın yumsa tām on barmağın yumulmuş olur. Andan soñra *elem tere keyfe fe'ale rabbüke bi eşḫābi'l-fīl* sūresin oḫusa *termihim* [1861] varduğı vaḫtin on kerre *termihim* tekrār eylese her bir kerre *termihim* didükçe bir bir barmağın açsa ol kimsenün şerrinden emīn oladır. Lākin Şir'a Şerḫinde barmağın ibtidā ne yirde yuma ve ne yirden tamām ide beyān eyler. Ammā ne yirden ibtidā açup ne yirden tamām ideceğın beyān eylemez. Lākin bu faḫir ba'zı mevāzi'da buldum. Eyitmiş: Evvel *termihim* didükde şol elin baş barmağın açā ikincide şehādet açā üçüncide orta barmağın açā dördüncide [1862] bınşır barmağında açā beşincide ḫınşır barmağın açā altıncıda sağ elinün ḫınşır barmağın açā yedincide bınşır barmağın açā sekizincide orta barmağın açā toḫuzuncıda şehādet barmağın açā onucıda sağ elinün baş barmağın açā. Tamām

on barmağı açılmış olur ammā her bir kerre ki *termihim* didükçe Allāhü te‘ālā anuñ kahrını düşmāndan yaña atılır fikir eylemek gerek. Çünkü *termihim* tamām ola *bi hicāretin min siccīl feca‘alehüm ke‘asfīn me’kūl* diyüp süreyi tamām eyleye. Korkuğundan [1863] emīn ola dimiş. Ve şāhib-i kitāb ayıtmış bu ‘acāyib mücerredür dimiş. Ve bu faķır dağı bunı nice kerre tecrübe eyleyüp haķ bulduķ. Ve ba‘zı kardaşlar dağı eyle bulduķ dediler. Hādā’iķ kitābında ayıtmış Enes ibn-i Mālik razıya’l-lāhu ‘anhü eyder: Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem zamānında bir kimesne var idi. Şāmdan Medīneye Medīneden Şāma ticāret seferin iderdi. Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hāzretine tevekkül idüp kimseye yoldaş olmazdı. [1864] Yalıñuz gelir giderdi. Bir vaķtin yine Şāmdan gelürken bir hārāmī arķırı gelüp öldürmek istedi. Tācir eyder: Al bu mālımı dağı beni öldürme azād eyle dedi. Hārāmī yok diyüp eyder: Māla ne minnetim var ben seni öldürürüm diyüp elin urup kılıcın çekdi bunı öldürmeğe iķdām eyledi. Tācir eyder: İmdi baña biraz mühlet virgil abdest alup namāz kılam dağı ne gerekse eyleyesin dedi. Hārāmī mühlet virdi. Tācir fi’l-hāl abdest alup [1865] dörüt rek‘at namāz kıilup dağı elin kaldurup işbu du‘āyı oķudı. *Yā vedūd yā vedūd yā zū’l-‘arşı’l-mecīd yā mübdī yā mu‘īd yā fa‘‘āl limā yürīdū es’elūke bi nūri vechike’l-lezī melā’e erkāni ‘arşike ve es’elūke bi kudretike illetī kaderrete bihā ‘alā hālķike ve bi rahmetike illetī vesi‘at külle şey’in lā ilāhe illā ente yā muġiş aġsini yā mu‘iṣ aḡsini yā mu‘iṣ aġsini* dedi. Çünkü du‘ādan fāriğ oldı. Görseydi kim bir aylık atlu şaḡış aķlar geymiş ve yeşiller geymiş [1866] elinde nūrdan bir hārbe var irişüp geldi. Hārāmī dağı bunı görüp hāmle eyledi. Bu kimse ilerü varup hārāmīyi urup hārāmīyi atından yıķdı. Tācire eyder: Gel bu hārāmīnūñ başını kesüp öldür dir. Tācir eyder: Hiç baş kesüp kimse öldürmiş deġilim. Bunı dağı öldürmeğe gönüm kabūl eylemez didüm. Bu şaḡış ilerü gelüp hārāmīyi katil eyledi. Tācir eyder: Sen ne kişisin ki baña bu demimde dermān irişdin. Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā emriyle dir. Ol kimse eyder: [1867] Üçünci gök feriştahlarındanam. Çünkü sen evvel du‘ā eyledin göklerin kاپuları çağış çağış çağışıldılar. Biz de işitdük yirde bir ‘acāyib hādise vāķi‘ oldı ancak didük. İkinci du‘ā eyledüğün vaķit kاپulardan odlar yalıñından atılır gibi çıkanlar çıkup kاپular çaldılar. Çaġış açıldı. Üçüncü du‘ā eyledüğün vaķtin Haķ sübhānehü ve te‘ālā celle ve ‘alā tarafından Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām çağırı çağırı irişüp geldi eyder: Yirde bir mazlūm feryād ider anı [1868] kurtarmaġa kանıñuz varır dedi. Ben eyitdüm: Ben varayım didüm. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyder: İmdi iriş dedi. İşde irişüp seni hālāş eyledüm yā Allāh kılı her kim ki bu sen oķuduğun du‘āyı bun deminde oķuya Allāhü te‘ālā ol kimseyi ol

belâdan kırtarır dir. Çünkü tâcir kırtulup Hâzret-i Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem hâzretine vardı. Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem eyder: Hâk te'âlâ celle ve 'alâ [1869] hâzreti saña esmâ'i hüsnâdan bir isim ilhâm eylemiş ki her kim ki anuñla du'â idüp niyâz eylese kabûl olur dir. Ve dağı def -i beliyâtta mücerrebâtandur bir kimse seferde bir menzile kunduğı vaktin *e'üzü bi kelimâti'l-lâhi't-temâmeti küllihâ min şerri mâ hâlağa ve zerâ bismi'l-lâhi hayrı'l-esmâ'i, bismi'l-lâhi rabbi'l-arzi ve rabbi's-semâ'i bismi'l-lâhi'l-lezî lâ yezurrü me'a ismihi şey'ün fi'l-arzi ve lâ fi's-semâ'i ve hüve's-semî'ul 'alîm* diseydi ol kimse ol menzilden göçince emîn ve selim [1870] geçer. Ba'zı rivâyetde eyder: Aşşam taşra çıkan kimse diseydi muzırrâtdan emîn ola dir. Ve dağı def -i beliyâtta ve celb-i erzâkda ve isti'âze'-i şeytânda *ve men yettiğa'l-lâhe yec'al lehü mahrecen ve yerzûkühü min hayşü lâ yahtesib* âyetin okumağ gâyetde meşhûrdur mücerrebdür. Ravza'i'l-'Ulemâda *yahtesib* değın dimiş ammâ Rağıb-ı İsfahânî muhâzırâtından ve *men yetevkel 'ale'l-lâhi fehüm hasbühü inne'l-lâhe bâliğu emrihi kad ce'ale'l-lâhu li külli şey'in kadren* tamâm olunca yazmış ve bunı Ravza [1871] naçil ider. Ve dağı on gün muttaşıl her gün toksan kerre fâtihâ sûresi okumağ. Her beş vakitden sonra onsekiz fâtihâ oku bir dünyevî maşlahatdan bu fakîrin dağı mücerrebidür. Ve bu on sekiz fâtihâ bu on gün müstemir isti'mâl olunduğdan sonra dâ'im isti'mâl olunmağ dünyâ vüs'ati murâd olunsaydı ğınâ gelmek dağı mu'tekidimizdür. Ve dağı bir kimse zâyi' olmuş nesnesin bulmağ yâhüd gâyib olmuş kimesneye buluşmağ isteseydi bu du'âyı okuya: *Yâ câmi'u'n-nâs li yevmi lâ raybe* [1872] *fîhi inne'l-lâhe lâ yuhlifu'l-mî'âd* diseydi ya'nî filân nesneyi baña buluvir diseydi yâ filân kimseyi baña kavuşduruvir diseydi adını aña idi Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ ol murâdını bi lâşek hâşıl eyleye dir. Şârih-i Şir'a eyder: Caafer-i Huldî eyder ki bunuñla her ne taleb idüp diledümse revâ oldı dir. Ve benim dağı mücerrebimdür dir. Ya'nî şârih-i şir'a dağı tecrübe eyleyüp hâk bulmuş. Ve dağı mücerrebât-ı selefîdendür bir maşşûd için: *Yâ halîm yâ 'alîm yâ 'aliyyü yâ 'azîm* [1873] diyüp hâcet dileñ dir. İmâm-ı Şâfi'î eyder: Baña bir yürek yakıcı muşîbet vâki' oldı kimseye dağı hâlimi dimedüm. Vâka'anda gördüm ki bir kimesne gelüp baña didi ki yâ İdrîs oğlı Muhammed digil ki: *Allâhümme lâ emlikü li nefsi żarran ve lâ nef'an ve lâ mevten ve lâ hayâten ve lâ nüşûren ve lâ esteṭu'u en ecidü illâ mâ e'tayteni lâ yakni illâ mâ veķayyetenî allâhümme veķıķkenî limâ tuḫıbbu ve terzâ mine'l-ķavli ve'l-'ameli fî 'âfiyeti* okığıl dedi. Çünkü Şabâh oldı meşğûl oldum hâlâş buldum maşşûduma [1874] irişdüm. Sizin dağı üzeriñuze lâzım olsun ki bundan gâfil olmayasız dedi. Ve dağı Hidâye

Şerh-i Nihâyede eyitmiş: İbn-i Mes'ud Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet eyledi ki bir kimesne on iki rek'at namāz kılsa gerek gice kılsun gerek gündüz kılsun her rek'atda bir teşehhüd okusa selām virse tā āhîr teşehhüde tamām olduğu vakit selām virmeden secde idüp yedi kerre fātihā ve yedi kerre āyete'l-kürsî okusa dağı on [1875] *kerre lā ilāhe ille'l-lāhu vaḥdehū lā şerîke leh lehü'l-mülkü ve lehü'l-ḥamdü ve hüve 'alā külli şey'in ḳadîr* dise andan soñra *allāhümme innî es'elüke bi maḳ'adi'l-'izze min 'arşike ve münthe'l-rahmeti min kitābıke ve bi ismike'l-e'zamü ve ceddüke'l-e'lā ve bi kelimātıke't-tāmmeti en taḳzî ḥāceti* diyüp andan ḥācetin dileyüp andan soñra secdeden başın ḳaldura sağına ve solına selām virse Allāhü te'ālā celle ve 'alā ol ḥāceti revā eyleye dir. Ve dağı Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: [1876] Şaḳınuñ bunu süfehāya öğretmeyesiz zîrā müstecāb-ı du'ādur dedi dir. Kitāb-ı Tergîbde Terhîbde eyder: Bunu Aḥmed bin Ḥarib ve Ebü Zekerıyyā ve Ḥākim tecrübe eyleyüp ḥaḳ bulduḳ dediler dir. Keşşāfda ve Ḳazî Beyzāvide ve Tefsîr-i Metārik-i Nesefîde eyder: Didi ki Ḥazret-i 'Oşmān ibn-i 'Affān rażıya'l-lāhu te'ālā 'anhü eyder: Yā Rasūla'l-lāh şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem *lehü meḳālidü's-semāvāti ve'l-arzı* tefsîrinde su'āl eyledükde Ḥazret-i Rasülü Ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi [1877] ve sellem eyder: Yā 'Oşmān senden ğayrı kimse dağı benden bu āyetüñ tefsîrin su'āl eylemedi. Anuñ tefsîri oldur ki: *Lā ilāhe illa'l-lāhü va'l-lāhü ekber ve sübhāne'l-lāhü ve bi ḥamdıhi estagfiru'l-lāhe ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi'l-lāhi hüve'l-evvelü ve'l-āhîrü ve'z-zāhirü ve'l-bāḫinü bi yedihi'l-ḥayri ve hüve 'alā külli şey'in ḳadîr* dimekdür dir. Ya'nî bu kelimāt yiriñ göğüñ ḥazāyininüñ ve berekātınüñ miftāḫıdır. Ol ḥazāneler bunuñla açılır ve ol berekātlar bunu dimekle göklerden iner ve yirlerden çıkar dir. Tefsîr-i Ğāyeti [1878] 'l-Beyānda eyder: Eđer bir kimse bu tesbîhi şabāḥ aḥşamda on kerre diseydi ol kimseye Ḥaḳ te'ālā celle ve 'alā altı dürlü ḥaşlet vire dir. Kitāb-ı Tergîbde ve Terhîbde dağı eyle dir. Lākin tesbîhi işbu vechile diye dir. *Lā ilāhe ille'l-lāhü va'l-lāhu ekber ve sübhāne'l-lāhü ve'lḥamdü li'l-lāhi ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi'l-lāhi hüve'l-evvelü ve'l-āhîrü ve'z-zāhirü ve'l-bāḫinü yuḫyî ve yümît bi yedihi'l-ḥayr ve hüve 'alā külli şeyi'in ḳadîr* diyü rivāyet ider. Ammā ol altı [1879] dürlü didüğümüz ḥaşlet oldur ki evvel şeytāndan ve cünüdından ḫıfız oluna. İkinci oldur ki aña bir ḳaḫtar şevābı yazıla. Ḳaḫtar diyü on iki vaḳıyye ağırlığında bir de burada ḳaḫtardan murād maḳşüd yer ile gök ağırlığı şevāb dimekdür. Üçüncü derecesi ziyāde olur. Dördüncü bir nice ḫuru'în çiftlenür. Beşinci ḳur'ānı tevrātı ve incîli oḳumış gibi şevāb. Altıncı maḳbül ḥac ve 'umre eylemiş. Ve eđer oḳuduğı gün

ölseydi şehīd olur [1880] dı ve şehīd mühriyle mühür olur dir. Tefsīr-i Şeyihide eyder: Ya' nī 'Uyūni'n-Nefāsīrde eyder: Bir kimse benī isrā'il suresinde āhirinde bu āyeti *kul id 'uva'l-lāhe ev id 'uve'r-raḥmān* āyetlerini sürenüñ āhırınadağ okusaydı deyninden ḥalāş bula dimiş. Rivāyet olunur ki: 'Oşmān-ı Şecerī dirlerdi bir nāşih 'ālim var idi. Bir gün ḥalkā eyitdi: Size bir namāz öğredeyim ki dünyānuñ içinde ve taşında yeğ ola dedi. Ḥalıḳ belī öğret dediler. 'Oşmān namāzı beyān eylemedi. Bir meclisde gine eyle [1881] bir nice meclisde eyle diyüp ḥaber virmedi. Şuleḥādan bir kimse sefere niyyet eylemişdi. Bu gün diye yarın diye diyü bir ay miḳdārı eğlenüp yolundan ḳaldı. 'Āḳıbet ol kişi Ḥazret-i Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemi düşinde gördi eyder: Ol baḥīle digil benim ümmetüme niçün baḥıllıḳ eyler ol namāz oldur ki aḥşam namāzınuñ iki sünnetinden şoñra iki rek' at namāz ḳıla. Her rek' atda bir fātihā bir iḥlāş ve bir mu'avvezeteyn okuya. Eđer eyle idecek olursa [1882] āhir nefesde imānile ḥatim olup neze' -i imān ḥavfindan emīn ola dedi. Bu kişi uyḳudan uyanup 'Oşmāna vāḳı'asın ḥaber virdi. 'Oşmān eyder: Ol namāz nice ḳılınur dedi. Kişi ḥaber virdi. 'Oşmān eyder: Budur dedi. Ve daḥı bundan efzāl evvel zaḥīrede eyder: Aḥşam namāzınuñ farzını cemā' atle ḳılduḳdan şoñra söylemeden iki rek' at namāz ḳılsa evvel rek' atda bir fātihāda şoñra baḳara süresinüñ evvelinden on āyet okusa *innā naḥnū muşliḥüne* dek. [1883] Ve baḳara süresinüñ ortasından iki āyet daḥı okusa ya' nī ve *ilāheküm ilāḥün vāḥidün lā ilāhe illā ḥüve'r-raḥmāni'r-raḥīm innā fi ḥalki's-semāvāti ve'l-arzi ve'-ḥtilā fi'l-leyli ve'n-nehāri le 'āyetin liḳavmin ya' ḳilüne* varıncaya dek okusa daḥı on beş iḥlāş okusa va daḥı ikinci rek' atda fātihādan şoñra bir āyete'l-kürsī okusa daḥı baḳaranuñ āhirinden üç āyet okusa ya' nī *li'l-lāhi mā fi's-semāvātiden* süre tamām olunca okusa daḥı on beş iḥlāş [1884] okusa dimiş. Ammā fezā'ili ol ḳadar beyān eylemiş ki ziyāde tatvīle muḥtāç olduğundan yazılmadı ve bi'l-cümle nevāfilde faḳīr ḥiç buncılayın 'azīm şevāblı nāfile gördüğüm ma'lūm deḡildir. Allāhu a'lem. Ve Zeyn-i Ḥavāfī ve Şāye-yi Ḳudsıyyede eyitmiş beḳā-yı imān için aḥşam sünnetinden şoñra iki rek' at namāz ḳıla. Her rek' atda bir fātihā ve bir kerre āyete'l-kürsī ve birer kez iḥlāş ve birer kez mu'avvezeteyni okuya. Selāmdan şoñra on kerre şalavāt getüre. [1885] Andan şoñra üç kez bu du'āyı okuya: *Allāhümme innī estevdi'ke dīni ve imāni ve'-ḥfiż ḥümā 'aleyye fi ḥayevāti ve 'inde vefāti ve ba'de memāti* diye. Allāhü te'ālā celle ve 'alā neze' -i imāndan ve ḥazelāndan ve ḥacelātdan emīn eyleyüp imānile ḥatim ola. Şeyihimden eyle istimāc eyledüm dir. Ve daḥı İmām-ı Rāziye'd-dīn eyder: Nīsābūr fāzıllarından işitdüm ba'zı ekābir selefden naḳil ider. Bir gün görürüm ki Ḥızır Nebī 'aleyhi's-selām eyder:

Filân şehirde evliyâ'ü'l-lâhdan bir kimse nakil [1886] eyledi anuñ namâzına irişem diyü seğırdirin. Ben didüm ki ol bu dereceye ne sebeble irişdi didüm. Hızır 'aleyhi's-selâm eyder: Cemî'-i 'ömründe aḡşam sünnetinden soñra iki rek'at namâza müdâvemet iderdi. Ol namâz berekâtına îmânile ḡatim oldı dedi. Ben didüm ki ne ne oḡurdu? Hızır 'aleyhi's-selâm dedi ki her rek'atda bir fâtiḡâ üç *izâ câ'e naşru'l-lâhi* süresin üç daḡı ihlâş oḡurdu. Daḡı üç kerre *yâ ḡayyu'l-ḡayyüm bi raḡmetike esteḡîşü* derdi. Andan soñra [1887] *rabbenâ lâ tüziḡ ḡulûbenâ ba'de iz hedeytenâ* âyetin *inneke lâ tuḡlifü'l-mi'âda* daḡ oḡurdu dedi dir. Ve daḡı İmâm-ı Râziyi'd-dîni ba'zı tefâsirde buldum ki eyder: Bir kimse aḡşam sünnetinden soñra iki rek'at namâz ḡıluḡ her birinde bir fâtiḡâdan soñra en'am süresin evvelinden *mâ kânü bihi yestehzi'üne* varınca oḡusaydı îmânile ḡatim ola dimişdür. Bu üç dürlü namâz Zaḡîreden menḡüldür. Şir'atü'l-İslâm Şerḡinde Şerḡ-i Tuḡfeden bir ḡadış nakil ider. Bir kimse şabâḡ namâzınuñ [1888] sünneti dâ evinde ḡılsaydı Allâḡü te'âlâ ol kişinuñ rızḡın ziyâde ide ehl-i beyti arasında nizâ' az ola ya'nî dirliḡi ḡatlu ola ve âḡir nefesi îmânile ḡatim ola dir. Kitâb-ı ḡazîneti'l-'Ulemâda eyder: Bir kimse şabâḡ sünneti evinde ve daḡı evvel rek'atda bir fâtiḡâ ve bir âyete'l-kürsî dörüt ḡul *yâ eyyühe'l-kâfirün* oḡuya ikinci rek'atda bir fâtiḡâ on ihlâş oḡusa dir fezâ'i-i keşîre beyân eyler. Ammâ fezâ'i-i keşîre beyânında ḡayetde tafşîle muḡḡaç [1889] olduḡı sebebden kitâbet olunmadı. Ve daḡı bu ḡadış isnâd ile şaḡîḡile Rasûlu'l-lâḡ ḡâtunlarından Ümm-ü ḡabîbe mesnedidür. Ya'nî Rasûlü ekrem şalla'l-lâḡu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden râvî Ümm-ü ḡabîbedür ve şaḡîḡ ḡadışdür. Ve daḡı Şir'a Şerḡinde eyder: Şeyiḡ 'Alî'-i Tirmidîden nakil olunur kim eyitmiş: Allâḡü te'âlâ celle ve 'alâ ḡazretini biñ kerre vâḡa'anda gördüm. Her gördüğümce didüm ki îmân nez'inden ḡorḡaram didüm. Ben her kerre didüğümce Allâḡü te'âlâ celle ve 'alâ buyurdu şabâḡ namâzı sünnetile farzı [1890] arasında bir kerre *Allâḡümme yâ rabbi yâ ḡayyi yâ ḡayyümü yâ bedî's-semâvâti ve'l-arzi yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm yâ men lâ ilâhe illâ ente sübhâneke es'elüke en yuḡyî ḡalbî bi nûri ma'rifetike yâ Allâḡ yâ Allâḡ yâ Allâḡ* digil dedi. Ve daḡı Şeyiḡ 'Alî'-i Tirmidîden nakil olunur eyder: Rasûlü ekrem şalla'l-lâḡu te'âlâ 'aleyhi ve sellemi nice kerre düşümde gördüm. Her gördükçe ben eyitdüm: Yâ Rasûla'l-lâḡ âḡir nefesin sa'adetile ḡatim olmaḡa baña bir nesne öḡret didüm. Âḡir kerre su'al eyledüğümde [1891] eyder: Eḡer ḡatm-i sa'adet murâduñsa ifrâḡiyye müe'zzini ezân oḡuduḡundan soñra oḡuduḡı du'âyı oḡuyıcı ol dedi. Ol du'â budur: *Lâ ilâhe ille'l-lâḡü vaḡdeḡü lâ şerîke lehü ve enâ eḡhedü biḡâ ma'a's-şâḡidîn ve eraddü'l-ḡucûde 'ale'l-câḡidîn ve ü'uddühâ li yevmi'd-dîni ve enne'r-*

rasûle kemā erselte ve enne'l-kur'âne kemā enzelte ve enne'l-każā'e kemā kaderte ve enne'l-kavle kemā kulte ve enne's-sā'te ātinā lā raybe fihā ve enne'l-lāhe yeb'asū men fi'l-kubūrū 'aleyhā ühij ve 'aleyhā ve 'aleyhā emütü ve 'aleyhā üb'asū bi fazlike ve cūdike yā ekreme'l-ekremīn [1892] *ve yā erḥame'r-rāḥimīn*. Kitāb-ı Cevāhiri'l-Aḥbārda rivāyet olunur ki: İmām-ı A'zam Ebū Ḥanīfe 'aleyhi'r-raḥme rabbi'l-'izzet ḥazretini toḫsan toḫuz kerre vāqa'amda gördüm. Ben eyitdüm: Eđer bir daḫı görüp yüz tamām olursa elbetde şoram ki ḥalāyık kıyāmetde 'azābdan ne vechile ve ne sebeble ḥalāş bulur diyem. Çünki tamām yüzinci kerre 'ināyet irüp bir daḫı vāqa'amda gördüm ben eyitdüm: İy rabbi 'izzeti şānuñ ve 'azeme sultānıñ kıyāmet güninde ḥalāyık 'azābdan ne sebeble ḥalāş [1893] bulur didüm. Allāh sübhānehü ve te'ālā dedi kim: Her kimse kim şabāḫda ve aḫşamda bir kerre *sübhāne'l-lāhu'l-ebediyyü'ebed sübhāne'l-lāhu'l-vāḫidü'l-eḫad sübhāne'l-lāhu'l-ferdü'samed sübhāne'l-lāhu refa'a's-seme'i bi-ğayri 'amed sübhāne'l-lāhu'l-lezī bāsīḫi'l-erzīne bi-lā-senedin sübhāne'l-lāhu'l-lezī men lem yetteḫiz şāḫibeten ve lā veleden lem yelid ve lem yüled ve lem yekün lehü küfüven eḫad* diseydi kıyāmet güninde 'azābdan ḥalāş olalar dedi dir. Ve daḫı süre'-i meryemde *lā yemliküne's-şefā'ate illā men etteḫiz 'inde'r-raḥmāni 'ahde* tefsīrinde [1894] Keşşāfda ve Tefsīr-i İmām-ı Maḥmūd-u Nesefīde eyder: İbn-i Mes'ūd rażiya'l-lāhu te'ālā 'anhü ḥazreti Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider: Ḥazret-i Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurur ki: Sizden biriñüz 'āciz olmasun her şabāḫ ve her aḫşam Ḥaḫ te'ālā celle ve 'alā kıtında emānet komaḫdan didiğinde aşḫāb dediler ki: Ol emānet nedür dediler. Rasülü ekrem şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem eyder: Her şabāḫ ve her aḫşam dimekdür *Allāhümme fāturā'* [1895] *s-semāvāti ve'l-erzī 'ālime'l-ğaybi ve's-şehādeti innī e'hadü ileyke bi-enni' eşhedü en lā ilāhe illā ente vaḫdeke lā şerīke leke ve enne muḫammeden 'abdüke ve rasülüke ve ente ve ente en tekinlī ilā nefsi tükarribiyyü mine'sşerri ve tübā'idnī mine'l-ḫayri ve innī lā eşika illā bi-raḥmetike ve'c'allī 'ahden tefeffeynehü yevme'l-kıyāmeti inneke lā tüḫlifü'l-mi'ād*. Eđer bir kimse şabāḫda aḫşamda bu du'āyı dā'im oḫusa ebedī buña bir mühür uralar. Daḫı 'arış altında koyalar. Kaçan kim kıyāmet günü ola bir münādī çağırup eyder: [1896] *Ḳanı Allāhü te'ālā celle ve 'alā kıtında emānet kıoyan kimesne gelsün emāneti alsun deyeler*. Ol kimse varup emāneti alup cennete girir dir. Cāmi'u'l-Fetevāda eyder: Eđer meyyitüñ alına yā kefenine 'ahidnāme yazsalar idi mercüdur ki ol meyyiti Allāhü te'ālā celle ve 'alā yarlıgaya. Ve daḫı 'azāb-ı ḫabirden emīn ola dir. Ve ba'zı 'ulemā daḫı meyyitile 'ahidnāme kıonmağı

tecvîz görmüşlerdür bu rivâyetiledir. ‘Ahidnâme işbudur: *Eşhedü en lâ ilâhe ille’l-lâhü vahdehü lâ şerîke lehü ve enne muhammeden ‘abdühü* [1897] *ve rasûlühü ve enne’l-cennete haqqun ve’n-nâri haqqun ve’s-sırâte haqqun ve’l-mîzâne haqqun ve ‘azâbe’l-ķabri haqqun ve’l-ba‘se haqqun ve’l-mevte haqqun ve enne’s-sâ‘ate âtiyetün lâ raybe fîhâ ve enne’l-lâhe yeb‘aşü men fi’l-ķubürü bismi’l-lâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm elem neşraḥ leke şadrek. İllâ âḫirihi. Ya‘nî sûre âḫirinde dek okuya. Feeķîmi’s-şalâte ṭarafî’n-nehâri zelefen mine’l-leyli inne’l-ḫasenâti yüzhîbne’s-şâyâni efemen şereḫa’l-lâhü şadrehü li’l-islâmi fehüve ‘alâ nûrin min rabbihi ve ḫasbüne’l-lâhü ve ni‘me’l-vekîl ve lâ ḫavle ve lâ kuvvete illâ bi’l-lâhi’l-‘aliyyi’l-‘azîm* [1898] diyüp yaza. İmâm-ı Kurtubî rivâyet nakil idüp eyder: Bir kimseyi ķabrine koyup ya‘nî kırık adım miķdârı ırak olup daḫı yine ķabri üzerine varup bu ķabirdaḫı kimseye anası adile çağırılar. Meşelâ fâtıma oḫlı aḫmed yâḫüd ‘âyişe oḫlı maḫmüd yâḫüd ḫavvâ oḫlı muḫammed diyeler. Ya‘nî anası adı ne ise anuñla çağırılar. Atası adile çağırmayalar. Zîrâ kıyâmet güninde her kişi anası adile da‘vet eyleseler gerekdür. Keşşâfda eyder: Anası adile da‘vet [1899] olduḫuna ḫikmet oldur ki zîrâ Ḥazret-i ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâmuñ atası yoḫıdı. Aña ibn-i Meryem diyüp da‘vet olunur. Ve Ḥasana ve Ḥüseyne ibn-i Fâtıma dimekte teşrif ziyâde olur. Zîrâ Ḥazret-i Rasûlü ekrem şalla’l-lâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem ḫazretine intisâbları ezḫar olunur. Ve bir ḫikmet daḫı oldur ki evlâd-ı zînâlar tefzîḫ taḫcîl olmaz eḫer ataları adile da‘vet olunsaydı. Fezâḫat ve ḫacâlet lâzım gelürdi. Allâḫ sübhânehü ve te‘âlâ kemâl-i kereminden [1900] anları rüsvây eylememek için cemî‘-i ḫalîķ anaları adile da‘vet olunur dir. Ve bi’l-cümle çünki ķabre ķoduķları kimseye anası adile çağırılar. Eḫer anası adı ma‘lûm olmasa Ḥavvâ oḫlı filân diyü çağırılar. Ol kimesne bu çağırının evvel çağırđıḫın işidür ikinci çağırđıḫın işidir ķalkar oturur. Üçüncü çağırđıḫı vaķit ol daḫı çağırır ķonşısı ķabir şâḫibine bu kimse çağırup eyder: Yâ filân Allâḫü te‘âlâ celle ve ‘alâ saña raḫmet eylesün ne buyurursun [1901] dir diye. Ammâ taşradaḫı kimse işitmez. Meḫer ol ḫalde ya‘nî meyyiti ķabrine koyup kırık adım miķdârı ki gitmişlerdi münker nekîr didükleri melekler gelmişlerdi. Anlara münker nekîr aniñçün dirler ki ḫiç bir maḫlûķâta anlar beñzer mehîb maḫlûķ yoķdur. Ḥattâ anları ‘Azrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm daḫı görse ķorķardı. Bu münker ve nekîrin gözleri şimşek şaķır yalapur dir. Ve göḫsi ra‘ad gibi gürler dir. Ağzından burnından otlar çıkar dişleri kırķar ‘arşun [1902] birbirine geçmişdür. Dişlerini biri birine çaturdaduḫı vaķtin maḫrible meşriķ arasındadıḫı ḫalîķ cinnile insden ḫayrı cemî‘-i işidirler. Ve daḫı iki elinde oddan birer çomaḫı vardur. Ol çomaḫı birer ejderḫâ şarmaşmışdur

ağızlarından ağular saçılır meşelâ kızgın demir ucundan çınkılar saçılır gibi. Çünkü münker ve nekîr bu heybetle yirleri yırtup kabre çıkar meyyitüñ canı göğsi üzerinden kefen ile beden [1903] arasından kaçup meyyitüñ burnından içeri girüp dağı göğsi yerine varup meyyit dirilüp dağı münker nekîr *men rabbüke ve mâ dînüke ve men nebîyyüke* diyüp su'âl eyleseler gerekdür. Ol hînde ki meyyitüñ gâyetde muzâyıkası vahtidür. Ol taşradağı kişi üç kerre anası adile çağırduğı vahtin meyyit ne buyurursın dise gerekdür. Ol vahtit telkîn eyleyen kimesne diye: Yâ 'abdu'l-lâh ya'nî adile çağıra. *Ḳul mâ ḥarectüke mine'd-dünyâ şehâdete* [1904] *en lâ ilâhe ille'l-lâhü ve enne muḥammeden 'abdühü ve rasûlühü razîtü bi'l-lâhi rabben ve bi'l-islâmi dînen ve bi muḥammedin şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem rasûlen nebîyyen ve bi'l-ḳur'ânî imâmen ve bi'l-ka'beti kıbleten ve bi's-şalâti farîzaten ve bi'l-mü'minîne ihvânen* diyü telkîn eyleye. Eğer bu taşradağı telkîn eyleyen türkile ta'bir eyleyüp telkîn iderse dağı a'lâ olur. Çünkü böyle telkîn eyleye ol kimse her didükçe ol kabirdağı kimse dağı eyle dir. Çünkü münker ve nekîr bu telkîni işidür dağı [1905] birbirine bağışup eyder: Ol kişi taşradan bu kişiye bir su'âl ideceğümüzü ta'lîm eyledi yürî gidelüm diyü. Ḳorlar giderler su'âl eylemezler dir. Mişkâtü'l-Envârda eyder naḳil eyler: Bir kimse her gice elif lām mîm ve secde ve tebâreke sûrelerin oḳusaydı ol kişi kabre varduğı vahtin ki münker ve nekîr gelürler bu iki sûreler ḳuş sûretinde meyyitüñ üzerinde ḳanadların açup sâybân tutarlar bezerler dağı eyderler: Yâ rabbi bu kişi bizi her gice oḳurdu imdi bu kimseden bunlarsın su'âlîni defi' eyle [1906] yâḥûd bizi kelâmından maḥiv eyle dirler. Allâhü te'âlâ celle ve 'alâ ol iki sûrenüñ şefâ'âtile münker ve nekîri defi' eyleye bu kimseye su'âl itdürmeye dir. Kitâb-ı Terğîb-i Terhîbde eyder: Mu'az bin Cebel Rasûlü ekrem şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellemden rivâyet idüp buyurur ki: Sizden biriñüz teheccüd namâzın ḳılır olñañuz idi ḳur'ânı cehrile oḳun. Zîrâ melâ'ikeler sizünle bile namâz ḳılırlar ve oḳuduğñañuz Ḳur'ânı diñlerler. Ve dağı mü'min ḳonşılar sizi görüp [1907] sizin gibi 'ibâdete ḳaşıd iderler. Ve dağı ol evden çevre yanındağı evlerden fessâḳ cin mürdet-i şeytân tarîḥ ve tarid ve mümred olunur ya'nî ḳovulur. Ve dağı ol giceyile teheccüd namâzında ḳur'ân oḳunan evin üzerine nürdan bir ḥayme ḳorlar. Göklerdeki ferîştahlar ol nürî nişân idinüp seferlerine giderler. Nitekim yir ehli seferlerinde göklerdeki ıldızları nişân idinüp deñizlerde berrilerde yazlarda giceyile sefer iderler. Ḳaçan kim dün içinde cehrile ḳırâ'at idüp teheccüd namâzın [1908] ḳılan kimesne dünüñdan naḳil ide. Ol üzerindeki nürdan ki nurdan ḥayme devşürürdür göklerdeki ferîştahlar bilürler ki bu kişi gitmişdür. Her göklerdeki melâ'ike bu kişinüñ rûḥına

uğrayup namāzın kılurlar. Dağı gelüp bu kişinüñ üzerindeki ‘amelin yazan kirāmen kātibine ğazā virürler. Andan sonra varup yirli yirinden kıyāmet günine dek bu kişiyi ğasil eylemeğe çıkarlar. Rūhı dağı gelüp başı üzerinde tırur. Kaçan kim [1909] kefenine şararlar rūhı gelüp kefenile beden arasında girir. Çünkü kabrine koyup gideler. Münker ve nekır gelirler kim su’āl ideler. Bu kişi münker ve nekiri görüp mütehayyir olduğu vaktin kur’an hazreti bir güzel şürete girüp çıkı gelüp bu kişile münkerüñ ve nekirin arasına girür. Münker ve nekır eyderler kur’an-ı ‘azīme: Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā emriyle gelmişüzdür ko bu kişiye su’āl idelüm dirler. Kur’an-ı ‘azīm eyder ki: Rabbü’l-ka‘be haqqıçün ben bu kişiyi sizin eliñüze su’āl [1910] itmeğe virmezem dir. Su’āl iderseñüz ol taşrada tırduğuñuz yirden idün beri gelmeñ. Ben bu kişiyi cennete idhāl eylemeyince ayrılmazam diye. Döne kur’an bu kabirdağı kişiye diye ki: Ben ol dün içinde okuduğuñ kur’anam. Korukma sen beni münis idindin idi şimden girü bende saña münisim diye. Münker ve nekır şorduğdan sonra şimden sonra hiç ğam ve ğuşsa yime diye. Çünkü münker ve nekır giderler bu kişiyle kur’an kıala. [1911] Bu kişiye kur’an diye ki sen tırur ben varayım cennetden saña arı örtüler ve döşekler ve yaşıdıklar ve nürdan kandiller getüreyim diye. Göz açup yumınca hazrete varup ‘arz-ı hāl eyleye. Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā biñ kerre biñ ferishtahla cennetden örtüler ve döşekler ve yaşıdıklar ve nürdan kandiller virüp kur’an alup gelüp bu kişinüñ kabirini dörüt yüz yıllık yol miqdārı vāsi‘ iderler. Dağı bu döşekleri döşenüp yaşıdukları yaşıdayup örtüleri örtünüp başı ayağı ucına nürdan [1912] kandilleri aşı koyup gideler. Kur’an başı ucından gitmez bu kişiye yoldaş olup cennet reyhānları koqladırlar tā kıyāmet günine dek. Çünkü kıyāmet kopa ol kişiyi cennete koyar. Dağı andan gider dir. Ve dağı ‘azāb-ı kabir haqqında hālāş bulmak haqqında ba‘zı kütüb-ü eħādīşde naqıl ve ba‘zı şikātdan hikāyet ve ba‘zı ihvāndan dağı tecrübe idüp vāki‘ eyle bulmak ve ba‘zı ekābir ‘ulemānuñ meşelā Mevlānā Hüsrev gibi vaşiyetnāmelerinde meşūr bulduğ ki bir kimse bir meyyit için yā kendi [1913] nefsi için yā atası yā anası yadı için yetmiş biñ kez lā ilāhe illa’l-lāh diseydi ve ba‘zı rivāyetde muħammedü’r-rasūlu’l-lāh diye dir Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hazreti ol kelimeyi lā ilāhe illa’l-lāh berekātına ol kimseden ‘azāb-ı kabri defi‘ eyleye dir. Bu faķir de şöyle vāki‘ oldı ki babam merħüm haqqında ba‘zı nesneye meşğül olmuşdum. Bir gice teheccüdden sonra otururken ‘ālem-i ma‘nī olup vālidemüz merħüm gördüm ki aķ berrak libāslar geymiş kendiler dağı ğāyetde münevver ve müferraħ olmuş çıkı geldi. [1914] Eyder: Oğlancuğum Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā senden rāzī şākir olsun baña ne kıatı ziyāde ihsān eyledüñ beni ne kıatı

hoşnüd eyledüñ. Allāhü te‘ālā hazreti senden dağı rāzī ve şākir olsun diyü elini bağıma koyup arkam yapup eyder: Tırı gel kalık benim qara quzum ‘ibādeteye çalış hem saña hem baña olsun diyüp arkam yapar. Uyanı geldim dağı bağımda elinüñ dñnbñldñsi var iken. Međer bu faķiri oğlancık iken qara quzum qara qoçum diyü diyü oğşardı. [1915] Vāqa‘ amda dağı gine eyle diyüp oğşar arkam yapar. *Raħime’l-lāhu raħmeten vāsi‘aten*. řir‘ a řerħinde eyder: Bilinmesi vācip olandandur ki bir kimse bir meyyiti qabrine qoduğı vaķtin *bismi’l-lāhi ve bi’l-lāhi ve ‘alā milleti rasūli’l-lāh* diseydi Allāhü te‘ālā ol qabir ehlerinden kırık yıl ‘azābı defi‘ eyleye dir. Ve dağı řāriħ eyder: Ravzatü’l-Mütteķinde eyder: Enes rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden rivāyet idüp eyder: Bir mü’min qabir arasına varduğı vaķit āyete’l-kürsī oқuyup [1916] řevābın qabir ehline bağışlasaydı Haķ te‘ālā celle ve ‘alā hazreti mağrib ile meşriķ arasında ne qadar meyyit qabri var ise her qabre kırık nūr taldura. Dağı qabirlerin vāsi‘ eyleye. Ve her meyyitüñ derecelerin dağı ziyāde eyleye. Ve oқuyan kimse iķün altmış peyğamber řevābın yaza. Ve āyete’l-kürsīnñ her ģarfi ģisābınca bir melek qoyup tā kıyāmete değin ol kimse iķün tesbīħ eyleyeler dir. řir‘ atü’l-İslāmda dağı nice kütüb-ü eħādişde eyder: Bir kimse [1917] kendine dñđün qodurmasa ve efsñn itdürmese fāl aķdurmasa yā aķmasa ve filān nesne baña yum değildür dimeye. Her nesneyi Allāhü te‘ālā celle ve ‘alā hazretinden bilüp Haķ te‘ālā celle ve ‘alā hazretine umürını tevfiż eylese ol kimse kıyāmet ģüninde benimle ‘arış gölgesinde ģavz-ı kevşer kenārında bile olup kıyāmet işlerinden ve sā’ir şadāyidinden emīn olup dağı sū’āl cevāb olmaya dir. Ve’ģlaşu’l-Ĥālīşada eyder: Enes rażiya’l-lāhu te‘ālā ‘anhü Rasūlü ekrem [1918] şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden rivāyet ider: Bir kimse şabāħleyin *allāhümme eşbaħtü üşhidüke ve üşhidü melā’iketike ve ģameleti ‘arşike ve enbiyā’itike ve cemī’i ģalkıke inneke ente’l-lāhü’l-lezī lā ilāhe ille ente vaħdeke lā şerıke leke ve enne muħammeden ‘abdüke ve rasūlike* diseydi rub‘ ı kerre diseydi naşfi üç kerre diseydi böleği eđer dörüt kerre diseydi cemī’-i endāmı cehennemden azād ola dir. Allāhu a‘lem. Meşābiħda eyder: Bir kimse öyle namāzınuñ farzın kılup [1919] ve soñrađı iki sñnnet-i mü’ekkede ve iki dağı nāfile sñnneti kılduğdan soñra dörüt rek‘at namāz kılır olsa idi her rek‘atda bir fātıħa ve bir iħlāş oқusa kıyāmet ģüninde yeşil qanad urunup feriştaħlar ile uyup şırāt üzerinden geķüp cennete gide dir. Keşşāfda eyder: Ĥazret-i ‘Alī rażiya’l-lāhu ‘anhü rivāyet olundu ki: Rasūlü ekrem şalla’l-lāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem minber üzerinde iken işitdüm eyder: Bir kimse her namāzın ardınca āyete’l-kürsī [1920] oқusaydı ol kimsenñ cennete girmesine

māni^c ancak mevtidür dir. Ya^c nî öldüğü gibi cennete girer dir. Ve dağı āyete'l-kürsî okumağa müdāvemēt eylemez ilā yā şiddik yā ^cābid milāzimet eyler dir. Ve dağı āyete'l-kürsîyi her kimse ki yiter olduğı vaqtin döşekde okusaydı Allāhü te^cālā celle ve ^cālā ol kimsenün nefsinin konşularını āfetden emīn eyleye dedi dir. Ve dağı cemī^c-i tefesir-i mu^cteberde eyder: Bir kimse yatur olduğı vaqit kehif suresinün āhırinde [1921] *kul innemā ene beşerün mişliküm* āyetini sürenün āhırında okuyup yatmağda ^cazīm fezā^cil vardır dir. Ve Medārik-i Nesefīde eyder: Bir kimse yatır olduğı vaqtin *şehida'l-lāhü* āyetin *inne'd-dīne* ^cinde'l-lāhi'l-islāme dek dağı okusa ve *enā eşhedü bimā şehida'l-lāhü ve's-tevdī'u'l-lāhe hāzihi's-şehādete li yevmi'l-hāceti fīhi ile'l-lāhi ve hiye* ^cinde'l-lāhi ve ri^ctün diyüp yatsaydı kıyāmet güninde Allāhü te^cālā celle ve ^cālā hāzretine varduğı vaqtin diye ki bu kimsenün benüm katımda emāneti var idi anuñ kendi emāneti [1922] ile cennete iletün dir. Me^cālimde ve Meşāriğda eyder: Āyete'l-kürsî ve *şehida'l-lāhü* āyetin ve *kul li'l-lāhüm mālīke'l-mülk* āyetin iner olduğı vaqtin ^carşa yapışdılar dağı eyitdiler: Yā rabbi bizi şol tã^cifeye endirirseñ ki saña ^cāşī olurlar dediler. Allāhü te^cālā celle ve ^cālā eyitdi kim: İñün ^cizzüm celālim haqqıçün her kim ki sizi beş vaqit okuya aña ^cazāb eylemeyüp cennete koyam dedi dir. Ve Tefsīr-i Vesāfīde bunlar ile fatihā biledür dir. Ya^c nî fatihā [1923] ve āyete'l-kürsî ve *şehida'l-lāhü ve kul li'l-lāhüm* āyeti iner olduğı vaqit eyle vāki^c oldu dir. Tefsīr-i Medārik-i Nesefīde İbn-i ^cAbbās rażiya'l-lāhu te^cālā ^canhü Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te^cālā ^caleyhi ve sellemden rivāyet ider ki: Bir kimse her namāzın ^cağabince sūre^c-i rümde *fesühāne'l-lāhü hīne tūmsūnen* üç āyete dek ve sūre^c-i şāffāt āhırinde *sühāne rabbike rabbi'l-izzete* sūre tamām olunca okusaydı ol kimse ıldızlar ve ve yağmurlar ve yapraklar ve topraklar [1924] hisābınca şevāb yazarlar dir. Ve eğer ölseydi kabrinde her gün bu āyetler her harif başına on şevāb yazılır dir. Ve dağı sūre^c-i rümdeği üç āyet şabāh vaqti okusaydı eğer ol kişi nāfile ^cibādetin fevit eylemiş olsa nāfile ^cibādeti edā eylemiş olur. Ve gice okusaydı gündüz fevit olan nāfile ^cibādeti edā eylemiş olur. Keşşāfda eyder: Yatsı namāzından soñra bir kimse *āmene'r-rāsūlü* āyetin okusaydı ol giceyi [1925] ihyā itmiş olur dir. Meşāriğda ve Mevākıf Şerhinde ilāhiyeti evāhırinde eyder: Rasūlü ekrem şalla'l-lāhu te^cālā ^caleyhi ve sellem buyurur ki: Her şabāh bir kimesne esmā^c-i hüsnāyı okusaydı ol kimesne cennetlikdür dedi. Kitāb-ı Tergīb-ü Terhībde eyder: Bir kimesne her beş vaqit namāzın soñında on kerre ihlāş sūresin ve ba^czı rivāyetde şabāhda on kerre ve gayrı vaqitde onar okusaydı kıyāmet güninde Hāq te^cālā celle ve ^cālā ne kadar hūri [1926] murād iderse çiftlendüre ve hāceti olduğı

E'üzü bi'l-lāhi mine'ş-şeytāni'r-racīm bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm yā eyyühe'l-lezīne āmenū etübü ile'l-lāhi tevbeten naşūḥan 'asā rabbüküm en yükeffir 'anküm seyyi'ātiküm ve yüdḥilüküm cennātin terci' teḥtihe'l-enhārü eşhedü en lā ilāhe ille'l-lāhü vaḥdehü lā şerīke lehü ve eşhedü enne muḥammeden 'abdühü ve rasūlühü allāhümme innī üşhidüke ve üşhidü melā'iketike ve cemī'i'l-ḥalkike bi enneke ente'l-lāhü'l-lezī lā ilāhe illā ente vaḥdeke lā şerīke leke [1932] ve lā şebīhe ve lā neẓīre leke ve lā zıdde leke ve lā nidde leke fī'l-mülkike ve fī ḥükMike ve fī külli şey'in leke ezelen ve ebeden ve enne muḥammeden 'abdüke ve rasūlüke lā nebiyi ba'de ve innī tübtü ileyke mine'l-me'ā küllihā zāhireten ve bātinete. Temmet.

ĀDĀB-I MENĀZİL'DEKİ TÜRKÇE BİRLEŞİK FİLLER SÖZLÜĞÜ

A

Acı dad-: Acı Tatmak.

Ad kıo-: Ad vermek, ad koymak.

Ad vir-: Ad vermek, ad koymak.

Ağama-: Tırmanamamak.

Ağır gel-: Terazide kefenin ağır gelmesi.

Ağır getir-: Terazide kefenin ağır gelmesi.

Ağırdı tırdı: Eşeğin sürekli anırması. Anırdı durdu.

Ağladı kıaldı: Ağlayıp kalmak.

Ağlamak tut-: Ağlamak tutmak, ağlamaya başlamak.

Ağlayugel-: Ağlayarak gelmek.

Ağıya boyan-: Ağıya boyanmak. Bir şeye iyice dalmak.

Ağızına gem ur-: Ağızına gem vurmak.

Āh eyle-: Ah eylemek.

Akı kıara söyleme-: Hiçbir şey söylememek.

Akın it-: Akın etmek.

Alçak gör-: Alçak görmek.

Alçak ol-: Alçak olmak.

Aldurama-: Aldıramamak.

Alıkoy-: Alıkoymak.

Alup git-: Alıp gitmek.

Alur ol-: Alır olmak.

Aluvir-/alıvir-: Alıvermek.

Añatur-: Anıp durmak.

Anıd vir-: Ant vermek. Yemin etmek.
Anıd iç-: Ant içmek. Yemin etmek.
Ardına düş-: Ardına düşmek. Ardından gitmek.
Ardına uy-: Ardına düşmek, arkasından gitmek.
Ardından devür-: İhanet etmek, sırtından bıçaklamak.
Arıtılmış ol-: Temizlemiş olmak.
Arka yap-: Arkasını sıvazlamak.
Aşağı-: Asıp bırakmak.
Aşılı kal-: Asılı kalmak.
Aşağının yukarı döndür-: Altını üstüne getirmek.
At bırak-: At bırakmak.
At kaldır-: Atını sürmek.
Atmağa kıyama-: Atmaya kıyamamak.
Aya çırp-: El çırpma, alkışlamak.
Ayak kak-: Ayağını yere vurmak.
Aydın eyle-: Aydınlatmak, ışıklandırmak.
Ayrılmağa döyme-: Ayrılağa dayanamamak.
Azık it-: Azık etmek.

B

Bağışlaya geçe : Bağışlayıp geçmek.
Bağlayıko-: Bağlayakoymak.
Bağlayıvir-: Bağlayıvermek.
Bağrı yan-: Bağrı yanmak.
Bakıp tur-: Bakıp durmak.
Balık ur-: Parlamak, ışık saçmak.

Barmağın ısır-: Parmağını ısırarak, şaşırarak.

Barmağın götür-: İşaret parmağını kaldırmak.

Baş yu-: Bir görevden kendini sorumlu tutmamak. Bir işi artık yapmıyor olmak.

Başın kak-: Başın kakmak. Yapılan iyiliğin rencide ederek hatırlatılması.

Başarama-: Başaramamak.

Başın aşağı ol-: Başın aşağı olmak. Utanmak, mahcup olmak.

Başın bağla-: Başını bağlamak. Koruyup gözetmek. Evlendirmek.

Başın döv-: Başını dövmek. Pişman olmak.

Başın şığa-: Başını okşamak.

Başın yürü-: Kendi başına yürümek.

Başına çok-: Başına üşüşmek, toplanmak.

Başına uğra-: Başına gelmek.

Bayram eyle-: Bayram etmek.

Belini bük-: Belini bükme. Zorda bırakmak.

Benzi ağar-: Benzi ağarmak. Üzüntüden yüzünün rengi solmak.

Berik ur-: Kuvvetlice vurmak, yansımak.

Berik yapış-: Kuvvetlice yapışmak.

Bırağıko-: Bırakıp koymak.

Bırakmağa kıyama-: Bırakmaya kıyamamak.

Bile ol-: Birlikte olmak.

Biliş ol-: Tanıdık olmak.

Bilmiş ol-: Bilmiş olmak.

Bilür ol-: Bilir olmak.

Bindürür ol-: Bindirir olmak.

Bitmiş ol-: Bitmiş olmak.

Boğazın besle-: Boğazını beslemek, doyurmak.

Boş ol-: Boş olmak. Nikâhtan düşmek.

Boynın ur-: Boynunu vurmak. Öldürmek.

Boynına şarıl-: Boynuna sarılmak.

Bulıvir-: Buluvermek.

Bulunmaz ol-: Bulunmaz olmak.

Bulunur ol-: Bulunur olmak.

Buyruğı yerine var-: Buyruğun yerine gelmesi.

Buyruğın tut-: Buyruğunu tutmak, emre itaat etmek.

Buyurduğun tut-: Buyruğunu tutmak, emre itaat etmek.

C

Ciğeri kayna-: Ciğeri kaynamak. Çok üzölmek.

Ç

Çalıvir-: Çalıvermek. Birden (bıçağı) çalmak.

Çekegör-: Çekmeyi denemek. Çekmeye çalışmak.

Çeker alur gider: Çekip alıp gitmek.

Çekinigor-: Kendini çekmeye, kurtarmaya çalışmak.

Çekinivir-: Bir kenara çekilivermek.

Çeküp al-: Çekip almak. Birden almak.

Çevresine tolan-: Çevresini dolanmak. İlgi göstermek.

Çığlık kop-: Çığlık kopmak.

Çıkagel-: Çıkagelmek. Birden çıkıp gelmek.

Çıkarıvir-: Çıkarıvermek. Başkası için, iyilik için çıkarıvermek.

Çıkışabil-: Çıkışabilmek. Karşı koyabilmek.

Çıkmalı ol-: Çıkacak olsa, çıktığında.

Çıkup git-: Çıkıp gitmek.

Çifit koş-: Çift koşmak.

Çokagel-: Başına toplanmak. Toplanıvermek.

D

Dadına toyama-: Tadına doyamamak.

Dediğinde turma-: Dediğinde durmamak.

Deñeyütut-: Dikkatle, bilerek, isteyerek bakmak.

Didüğünü tut-: Dediğini tutmak. Sözünü yerine getirmek.

Dil göz değ-/Dil değ-: Nazar değmek.

Dilek eyle-: Dilemek.

Dilek it-: Dilemek.

Dili açıl-: Dili açılmak. Söz söylemeye başlamak.

Dili dön-: Söyleyebilmek.

Dili tutul-: Dili tutulmak. Söyleyememek.

Dinlenüp tur-: Dinlenip durmak. Dinleniyor olmak.

Dir dir titre-: Üzerine titremek. Özenli ve dikkatli davranmak.

Dirilüp gel-: Dirilip gelmek.

Ditremek düş-: Titreme düşmek.

Diyüver- /Deyüvir-: Deyivermek.

Diz çök-: Diz çökmek. Saygı ve teslimiyet göstermek.

Döğer ol-: Döver olmak.

Döğücü ol-: Döğücü olmak.

Duş (tuş) ol-: Rast gelmek. Karşılaşmak. Yönelmek.

Düğün eyle-: Düğün yapmak.

Düşer ol-: Düşer olmak.

Dütsü eyle-: Tütsü yapmak.

Düzenüp bizen-: Giyinip kuşanmak, hazırlanmak.

E

Eğri bak-: Kaş çatarak bakmak. Hoşnut olmayarak bakmak.

Eksi tut-: Eksik tartmak, ölçmek.

El bağda eyle-: Ellerini bağlamak

El ele al-: El ele tutuşmak.

El uzat-: Zina maksadıyla davranmak.

El yu-: Bir görevden kendini sorumlu tutmamak. Bir işi artık yapmıyor olmak.

Elden git-: Gençliğin, şöhretin vs. bitmesi.

Elden koma-: Bırakmamak, devam etmek.

Elden utan-: Başkalarından utanmak.

Ele girme-: Karşılaşmamak, bulamamak.

Ele ver-: Bir kişiyi, zarar görebileceği kişilere teslim etmek.

Elin eline al-: İki kişinin karşılaşınca sevgi ve muhabbet gösterme amacıyla el ele tutması.

El ur-: Eliyle bir şey yapmaya davranmak.

Elinden dilinden bırak-: Bir şey söylemeyi ya da bir davranışı terk etmek.

Elinden gel-: Yapabiliyor olmak, gücü yetmek.

Eline ayağına düş-: Eline ayağına sarılmak. Coşkulu ve aşırı saygı davranışında bulunmak.

Eline yapış-: Elini tutmak.

Er al-: Kadının erkek alarak evlenmesi.

Ere var-: Kocaya varmak.

Ergü kapısına var-: El kapısına varmak. Ele muhtaç olmak.

Eskiyüp git- Giysi vs.nin zamanla eskimesi.

Et bit-: İnsanın büyürken etinin oluşması.

Etek döse-: Giyinip kuşanmak.

Etmek eyle-: Ekmek yapmak.

Ev baş-: Düşmanlıkla bir eve saldırıda bulunmak.

Ev yık-: Ocak söndürmek. Bir kişinin evliliğini bitirmek, yuvasını dağıtmak.

Evi üzerine ol-: Bir kişinin evine ocağına göz kulak olmak.

Evine düş-: Evine sığınmak.

Eylemeli ol-: Yapacak, edecek olmak.

Eyleyüvir-: Yapıvermek.

Eylik eyle-: İyilik yapmak.

Eylik it-: İyilik etmek.

Eylüğe yetiş-: Allah'ın rızasını kazanmak, kurtuluşa ermek.

Eyü var-: İyi davranmak, iyi yapmak.

G

Geçer ol-: Geçer olmak, geçiyor olmak.

Geçinüp git-: Geçinip gitmek.

Geçüp git-: Geçip gitmek.

Ğırı it-: Feryat etmek. Acıyla bağırarak.

Ğırı kıpar-: Feryat etmek. Acıyla bağırarak.

Gider ol-: Gider olmak, gidiyor olmak.

Gidivir-: Gidivermek. Aniden gitmek.

Girir ol-: Giriyor olmak, girer olmak.

Girü kı-: Bırakmak, yapmamak, terketmek.

Girüp gel-: Girip gelmek.

Gitmeğe kışan-: Gitmeye davranmak, hazırlanmak.

Göç eyle-: Göç etmek.

Göçmeli ol-: Göç edecek olmak.

Göğüs geçir-: Derin derin içini çekmek, üzümlere derinden soluk almak.

Gökler şarın-: Gök elbise giyerek yas tutmak.

Gömeço-: Gömüp bırakmak.

Gönderivir-: Gönderivermek.

Göñli ayrılma-: Bir kişiyi unutmamak, ondan vazgeçmemek.

Göñli bulan-: İçi bulanmak.

Göñli dile-: İstemek, arzu etmek.

Göñli incin-: Kalbi kırılmak, incinmek.

Göñli iste-: İçinden geçirmek, hayal etmek.

Göñli yakış-: Gönlü istemek.

Göñlinden çıkar-: Bir arzuyu gönlünden çıkarmak uzaklaştırmak.

Göñül çek-: Artık sevmiyor olmak, uzaklaşmak.

Göñüle gir-: Bir kişinin sevgisini, güvenini kazanmak.

Göreşür-: Daima görüyor olmak.

Görüşür ol-: Görüşür olmak.

Götüreme-: Götürememek.

Götürüp git-: Götürüp gitmek.

Göz kamaş-: Göz kamaşmak.

Gözi (tuş) duş ol-: Bakarken gözüne denk gelmek.

Gözin aç-: 1.Dikkatli olmak, uyanık olmak. 2. İlk kez karı-koca olmak.

Gözin ayırma-: Gözünü alamamak.

Gözin ırma-: Gözünü ayırmamak.

Gözine sürme çek-: Kişiyi gerçekleri göremez hâle getirmek.

Gözükür ol-: Gözükmek.

Gözünü dik-: Dikkatle bakmak.

Güce gör-: Güçlkle, zoraki yapmak.

Güci yit-: Mali anlamda bir şeyi yapmaya muktedir olmak.

Gün/güneş düş-: Güneş ışığının vurması, düşmesi.

H

Hor gör-: Alçak görmek. Hakir görmek.

I

İlgar eyle-: Çok çabuk, hızlı.

İlgar it-: Acele temek.

İrağ(ğ) eyle-: Uzaklaştırmak. Uzak düşürmek.

İrağ ol-: Uzak olmak.

İrgat tut-: İşçi, amele tutmak.

İsıtma tut-: Sıtma tutmak. Titremek.

İ

İçivir-: İçivermek.

İdebil-: Edebilmek, yapabilmek.

İdecek ol-: Edecek olmak, yapacak olmak.

İdegör-: Sürekli bir gayretle yapmaya çalışmak.

İder ol-: Bir şeyi eder olmak, yapar olmak.

İdinür ol-: Edinir olmak. Yapacak olmak.

İdivir-: Yapıvermek.

İlerü getir-: İleri götürmek. İyiye, güzele ulaştırmak.

İnanmış ol-: İnanmış olmak.

İncelüvir-: İncelivermek.
İncinir ol-: İncinir olmak. İncinmek.
İncitmiş ol-: İncitmiş olmak. İncitmek.
İner ol-: İner olmak. İnmek.
İrişüp gel-: Erişip gelmek.
İstemelü ol-: İsteyecek olmak.
İster ol-: Bir şeyi ister olmak, istiyor olmak.
İstayügel-: İstemek. İsteyecek olmak.
İş eyle-: İş yapmak.
İş işle-: İş işlemek, iş yapmak.
İş it-: İş yapmak. İş etmek.
İşkence it-: İşkence yapmak.
İşleyibil-: İşleyebilmek.
İtmiş ol-: Bir şeyi yapmış, etmiş olmak.

K

Kaçar ol-: Kaçmak. Kaçar olmak.
Kaқыıgel-: Kızarak gelmek.
Kaldırama-: Kaldıramamak.
Kalkar ol-: Kalkar olmak.
Kan dök-: Kan dökmek. Öldürmek.
Kan it-: Öldürmek.
Kanad çıt-: Kuşların havada bir araya gelerek kanatlarını açması.
Kanad ur-: Kanatlanmak.
Kapıp şalıvir-: Birden bırakivermek.
Kapu çal-: Kapıyı çalmak. Kapıya vurmak.

Ƙapu ƙaƙ-: Kapıyı almak. Kapıya vurmak.

Ƙaralar gey-: Karalar giymek. Yas tutmak.

Ƙaşın gözün yıƙ-: Kaşını, gözünü oynatmak.

Ƙavuşdurıvir-: Kavuşturuvermek.

Kendi kendin beğen-: Kendi kendini beğenmek.

Kendin devşir-: Kendini toparlamak. Kendine gelmek.

Kendin tutama-: Kendini tutamamak. Kendi ihtiyaçlarını göremez olmak.

Kendin yire ur-: Üzüntüden kendini yere atmak.

Kendini beğen-: Kendini beğenmek.

Ƙılagör-: Kılıp durmak. (Namaz için)

Ƙılıcın yalın eyle-: Kılıcını kınından çıkararak eline almak.

Ƙılıç çek-: Kılıcını çekmek.

Ƙılıç ur-: Kılıç vurmak.

Ƙılıç üşür-: Topluca kılıçla saldırmak.

Ƙılır ol-: Kılar olmak, kılıyor olmak. (Namaz için)

Ƙına yak-: Kına yakmak.

Ƙıran eyle-: Çarpışmak, savaşmak, vuruşmak.

Ƙırıp tur-: Kırıp geçirmek, öldürmek.

Ƙıyama-: Kıyamamak. Bir şeyi bağışlamaya, sadaka olarak vermeye eli varmamak.

Ƙız al-: Kız almak. Kız ile evlenmek.

Ƙız ever-: Kız evlendirmek.

Ƙız vir-: Kız vermek.

Ƙodı gitti: Koyup gitmek.

Ƙoltuğın ƙovalt-: Koltuklarını kabartmak. Kollarını hafifçe açarak yürümek.

Ƙomsuluk eyle-: İki yüzlülük, dalkavukluk, boşboğazlık yapmak. Söz getirip götürmek.

omu eyle-: Komu eylemek. Komu yapmak.
omu ol-: Komu olmak.
onuk al-: Konuk kabul etmek.
onuk on-: Bir eve konuk gelmesi.
onuk ol-: Konuk olmak.
onukluk ider ol-: Konukluk yapıyor olmak.
onukluk it-: Konukluk etmek.
ovuculuk it-: Kovuculuk etmek.
ovup gel-: Kovalayarak gelmek.
oyar ol-: Koyar olmak.
oyup git-: Bırakıp gitmek.
oyuvir-: Koyuvermek, gönderivermek.
ul eyle-: Kul eylemek. Kul yapmak.
ulak tut-: Kulak vermek. İyice dinlemek.
ulak ur-: Kulak vermek. İyice dinlemek.
urı varma-: Eli boş gitmemek, varmamak.
ursagna d- Bir yiyeceğın yenilmiş olması.
urtulmuş ol-: Kurtulmuş olmak.
uyruk bula-: Kuyruk sallamak.
lfetten kal-: Eli ayağı tutmaz olmak, is göremez olmak.

M

Maskaralığa al-: Dalga geçmek, ciddiye almamak.

N

Nesne eyle-: Bir şey yapmak.

Nesne işle-: Bir şey yapmak.

O

Ocağı kör ol-: Ocağı sönmek. Evi yıkılmak.

Ocağın ıssız ko-: Evini ocağını sahipsiz bırakmak.

Od ur-: Ateş yakmak. Ateşe vermek.

Oda yak-: Ateş yakmak. Ateşe vermek.

Oğlan bürisi tut-: Doğum sancısı tutmak.

Oğ ur-: Çok etkileyici söz söylemek.

Oğumağa vir-: Okumaya vermek.

Oğur bulun-: Okuyor olmak.

Oğuyıcı ol-: Daima okuyor olmak.

Oğuyugit-: Okuyarak gitmek.

Oğuyuvir-: Okuyuvermek.

Olagel-: Olagelmek. Hep oluyor olmak.

Olur ol-: Bir şeyin daima oluyor olması.

Ortağ eyle-: Ortak etmek.

Ortağ ol-: Ortak olmak.

Oturıdüş-: Üzüntüden, çaresizlikten olduğu yere oturup kalmak.

Ö

Ödünc vir-: Ödünc vermek.

Öksüz çal-: Öksüz kalmak.

Öksüzlük çek-: Anne-baba hasreti çekmek.

Öldi gitti: Öldü gitti.

Öldürigel-: Öldürüp geçmek.

Ölüm döşegine düş-: Ölüm döşegine düşmek. Ölecek olmak.

Ölüp git-: Ölüp gitmek.

Ölür ol-: Ölüyor olmak.

Öñüne düş-: Bir kişiyi alıp bir yere götürmek.

Öñüne getir-: Düşünmek, aklına getirmek.

Örü tur-: Ayakta durmak. Dikilmek.

S

Şaçın şakalın yol-: Saçını sakalını yolmak, çok üzülmek.

Şaçın yol-: Saçını yolmak, çok üzülmek.

Şaçı saç-: Gelinin üzerine para vs. saçmak.

Şağ eyle-: Olmayan bir organın tekrar yerine gelmesi, sağlıklı olması.

Şağ ol-: 1. Sağlıklı bir ömür sürmek. 2. Olmayan bir organın tekrar yerine gelmesi, sağlıklı olması.

Şağalacak ol-: Sağlıklı hâle gelecek olmak.

Şağlın vir-: (Emanet için) Yerine getirmek, gereğini yapmak.

Şağlık vir-: Sağlık vermek. Hastanın tekrar sağlıklı hâle gelmesi.

Şağı it-: Ölen bir kişinin ardından ağıt yakmak, onun iyiliklerini anlatmak.

Şağı/ şağı sağ-: Ölen bir kişinin ardından ağıt yakmak, onun iyiliklerini saymak.

Şalıvir-: Bırakıvermek.

Şanası başına uğra-: Niyeti başına gelmek.

Şapa sağ çık-: Sapasağlam kurtulmak, çıkmak.

Şapa sağ ol-: Sapasağlam olmak.

Şatabil-: Satabilmek.

Şatar ol-: Satar olmak, satıyor olmak.

Şatın al-: Satın almak.

Şatmış ol-: Satmış olmak.

Şaydı virdi: Saydı verdi. Sayıp vermek.

Şayıvir-: Sayıvermek.

Seğirdigel-: Koşarak gelmek.

Seğirdüp git-: Koşarak gitmek.

Seğirtti vardı: Koşup varmak.

Ses eyle-: Seslenmek.

Sevmiş ol-: Sevmiş olmak.

Sevgili ol-: Sevilme, seviliyor olmak.

Sevgülü eyle-: Bir kişinin sevilmesini sağlamak. Kişiyi itibarlı hâle getirmek.

Sevgüsi düş-: Sevgisi düşmek. Seviyor hâle gelmek.

Silkici ol-: Silkelemek.

Şoravir-: Soruvermek.

Şoyı şopı eksik ol-: Bir kişinin ayıbından dolayı çoluk çocuğunun, akarabalarının eksiklenmesi.

Sökün it-: Birden hareketlenmek, birden gelivermek.

Söyledeme-: Söyletememek.

Söylenür ol-: Bir şeyin daima söylenir olması, dillerde dolaşması.

Söyleyivir-: Söyleyivermek.

Sözi geç-: Sözün geçmesi, dikkate alınması.

Sözi қо-: Bir şey demeyi bırakmak, terk etmek.

Sözi şın-: Sözü yerine gelmemek.

Sözi tut-: Sözüne uymak, sözünü tutmak.

Sözün karşula-: Sözünü karşılamak. Kendisine söylenen bir şeye hemen karşılık vermek.

Sözine uy-: Birinin sözüne uymak, sözünü dinlemek.

Şu başdan aş-: Bir güçlüğe, zorluğa artık dayanamayacak hâle gelmek.

Şuç it-: Suç işlemek.

Şulayıgel-: Sulayıp durmak.

Şunabil-: Sunabilmek.

Şunıvir-/Şunuvir-: Sunuvermek.

Şunmayabil-: Sunmayabilmek.

Südden kes-: Çocuğa annesinin süütünün artık verilmemesi. Anne süütünden kesmek.

Sürme çek-: Süslenmek maksadıyla göze sürme çekmek.

Sürülügel-: Öteden beri süregelmek.

Sürüyüp gel-: Sürüyerek gelmek.

Ş

Şefkat kanadcıkların aç-: Merhametli davranmak, şefkat göstermek.

Şimşek şakı-: Şimşek çakması.

Şimşek yalapu-: Şimşek çakması.

T

Töhmet it-: Töhmet etmek. Suçlamak.

Tabanca çal-: Tokat vurmak.

Tağıldı gitdi: Dağıldı gitmek.

Tağılup git-: Dağılıp gitmek.

Tamar çek-: Damar çekmesi. Kişinin soyundaki kişilere çekmesi.

Tanıķ turgur-: Tanık göstermek.

Tanıķlık vir-: Tanıklık yapmak.

Tanışık eyle-: Danışmak. Fikir alış-verişi yapmak.

Tartağan eyle-: Darmadağın eylemek.

Tartağan it-: Darmadağın etmek.

ȦarȦagan ol-: Darmadağın olmak.

ȦarȦagör-: Aniden çekmeye çalışmak.

Ȧařa tut-: Taşa tutmak.

Ȧođru ol-: Doğru olmak. Yalan söylememek.

Ȧoñup Ȧařa dön-: Donup Ȧařa dönmeğ.

Ȧoy çek-: 1. Düğün yapmak. 2. Ziyafet çekmek.

Ȧul Ȧal-: Dul kalmak.

Ȧurdı gitdi: Kalktı gitti.

Ȧurđurabil-: Durdurabilmek.

Ȧurugel- /Ȧurigel-: Ayağa kalkmak.

Ȧuruřur-: Ayakta durmak.

Ȧuř gel-: Karşılaşmak.

Ȧutmaz ol-: Bir emri, sözü tutmamak.

U

Uçar ol-: Uçmak. Uuyor olmak.

Ulu gör-: Yüksek görmek.

Umusun kes-: Umudunu kesmek. Artık ummamak.

Uyanugel-: Uyanmak. Birden uyanmak.

Ü

Üzerine al-: Sorumluluğuna almak, Kendine görev edinmek.

Üzerine alış- : Üzerine gitmek. Musallat olmak.

Üzerine ditre-: Üzerine titremek.

Üzerine düş-: Yardım etmesini bekleyerek bir kişinin üstüne kendini atmak.

Üzerine gir- : Bir kişinin mekânına, hanesine girmek, varmak.

Üzerine üş- : Üzerine üşüşmek. Hep birlikte üzerine gitmek.

Üzerine yürü-: Musallat olmak.

V

Var yürü: Var yürü. Var git.

Varmalı ol-: Vardığında. Ulaştığında.

Vaz gel-/geç-: Vaz geçmek. Caymak.

Virebil-: Verebilmek.

Vireme-: Verememek.

Y

Yad ol-: Uzaklaşmak.

Yağma eyle-: Yağmalamak. Mahvetmek.

Yağma it-: Yağmalamak. Mahvetmek.

Yağmaya aldur-: Çaldırmak. Yağmalattırmak.

Yağmaya vir-: Bilerek yağmaya vermek. Dağıtmak.

Yaka yırt-: Üzüntüden yakasını yırtmak, elbiselerini parçalamak.

Yakasından yapış-: Yakasına yapışmak. Hesap sormak.

Yakdı yıkdı: Yakıp yıkmak.

Yakın ol-: 1. Erkeğin kadına yaklaşması. 2. Yakın olmak. İsteyerek yönelmek.

Yakınlık eyle-: Erkeğin kadına yaklaşması.

Yakınlık it-: Erkeğin kadına yaklaşması. Kadın ve erkeğin birlikte olması.

Yalvardı yakardı: Yalvardı yakardı.

Yalvarıgör-: Bir süre, ikna etmek için yalvarmak.

Yalvarıp yakar-: Yalvarıp yakarmak.

Yanadurur ol-: Yanıp durmak.

Yanına düş-: Birlikte yürümek, gitmek.

Yarağında ol-: Hazırlıkyapmak.

Yarağ düz-: Hazırlık yapmak.

Yarağ eyle-: Hazırlık yapmak.

Yarağ gör-: Hazırlık yapmak.

Yarağ it-: Hazırlık yapmak.

Yarağ(ğ) gör-/düz-: Hazırlık yapmak.

Yaramazlık eyle-: Kötülük yapmak.

Yaramsıklık eyle-: Güzel görünmeye çalışmak. Hile yapmak.

Yaramsıklık it-: Güzel görünmeye çalışmak. Hile yapmak.

Yarış it-: Yarışmak.

Yas eyle-: Yas tutmak.

Yas tut-: Yas tutmak.

Yatır ol-: Yatağa yatar olmak. Yatıyor olmak.

Yatırık-: Yatırıp bırakmak.

Yavru baş-: Yavru basmak. Tavuğun civciv çıkarmak için yumurtaların üzerine oturması.

Yavuzluk it-: Kötülük, fenalık etmek.

Yazar ol-: Yazar olmak, yazıyor olmak.

Yerine getir-: Yerine getirmek, uygulamak.

Yetim ko-: Yetim koymak. Anne ya da babasız koymak.

Yetişüp tur-: Sürekli ulaşıyor olmak.

Yeyni gel-: Terazide bir kefenin hafif gelmesi.

Yılduzı alçak ol-: Halk içinde itibarı düşük olmak.

Yiğelik it-: Hırsızlık yapmak, zarar vermek.

Yir düz-: Yer hazırlamak.

Yir eyle-: Yer hazırlamak.

Yir eyle-: Yer hazırlamak.

Yir giderdi: Yiyip gitmek.

Yire çal-: Yere vurmak. Yere atmak.

Yiyeyaz-: Yiyeyazmak. Az kalsın yiyecek olmak.

Yol al-: Yol yürümek.

Yol az-: Yolunu şaşırarak.

Yol azdur-: Yolunu şaşırarak.

Yola getir-: Yola getirmek. Bir kişinin kötü ve fena işleri bırakmasını sağlamak.

Yola gir-: Kötülüklerden ve günahlardan uzaklaşarak iyi ve güzel işler yapmaya başlamak.

Yoldan az-: Yoldan çıkmak. Günah işlemek. Kötü şeyler yapmak.

Yoldaş ol-: Yoldaş olmak. Birlikte hareket etmek.

Yolın güt-: Takip etmek, yolundan gitmek.

Yudı arıtdı: Yıkadı temizledi.

Yumruğun döğ-: Yumruğunu sıkıkmak.

Yumşaklık eyle-: Yumuşak davranmak.

Yuyucu ol-: Yıkıyor, temizliyor olmak.

Yüki yeynil-: Yükü hafiflemek.

Yüreği çık-: Çok üzülme.

Yüreği döñme-: Yüreği dayanmamak.

Yüreği yan-: Çok üzülme.

Yüreğine şu sepil-/serpil-: Ferahlamak, rahatlamak.

Yürüyüvir-/Yürüyüver-: Yürüyüvermek.

Yürüyüş it-: Uğraşmak, musallat olmak.

Yüz /Yüzün yırt-: Üzüntüden yüzünü yırtmak.

Yüz burtar-: Yüzünü buruşturmak.

Yüz buruşdur-: Yüzünü buruşturmak.

Yüz burut-:Yüzünü asmak.

Yüz çevir-: Yüz çevirmek. Artık muhabbet duymuyor olmak.

Yüz göster-: Tavır takınmak.

Yüz yere ur-: Secde etmek. Yalvarmak.

Yüz yu-: Bir görevden kendini sorumlu tutmamak. Bir işi artık yapmıyor olmak.

Yüzi aşağı it-: Başını önüne eğmek. Çok utanmak.

Yüzün burut- : Yüzünü buruşturmak.

Yüzün göklere tut-: Dua ve yakarış maksadıyla yüzünü göklere çevirmek.

Yüzün gözün sür-: Sevgi göstermek.

Yüzün tut-: Yönünü çevirmek.

Yüzün ur-: 1. Üzüntüden yüzüne vurmak. 2. Yüzünü bir yere koymak, değdirmek.

Yüzüne bakma-: Yüzüne bakmamak. Çirkinlikten dolayı yüzüne bakılmamak.

Yüzüne ur-/vur-: Bir kişinin kötülüğünü ya da yanlış işinin yüzüne çarpılması.

Yüzünü kara it-: Yüzünü kara etmek. Umudunu boşa çıkarmak.

Yüzlerin yüzlerine ur-: Sarılarak yüz yüze değdirmek.

Yüzü kara ol-: Utanmak, mahçup olmak.

Yüzün toprağa sür-: Pişmanlık ve taat göstermek amacıyla yüzünü toprağa sürmek.

Yüzün yire ur-: Pişmanlık ve taat göstermek amacıyla yüzünü yere koymak.

Yüzünü döndür-: İlginmemek. Önem vermemek.

SONUÇ

1) *Ādāb-ı Menāzil* kadınlar için yazılmış bir ahlak, öğüt ve dinî bilgiler kitabıdır. Eser, üzerinde durulan her konuya dair ayet ve hadisler ile hikâye ve menkıbeler içermektedir. Üzerinde çalıştığımız H. 922 tarihli *Ādāb-ı Menāzil* nüshasının müellifi tespitlerimize göre, hakkında kaynaklarda sınırlı bilgiye rastladığımız Abdüllatif İbn-i Durmuş Fakih'tir.

2) *Ādāb-ı Menāzil*, Osmanlı Türkçesi yazı dilinin henüz Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarla ağırlaşmadığı bir dönemde yazılmıştır. Eser oldukça zengin Türkçe dil malzemesi ihtiva etmektedir. Özellikle Türkçe birleşik fiil söz varlığı dikkat çekicidir.

3) *Ādāb-ı Menāzil*'de eklerin yazılışında, hem yuvarlak ünlülü hem de düz ünlülü yazılışlar bir aradadır. Bu durum, eserin yazıldığı yıllarda Türkiye Türkçesindeki düzlük yuvarlaklık uyumunun henüz oluşmaya başladığını düşündürmektedir.

4) *Ādāb-ı Menāzil*'deki Türkçe birleşik fiiller arasında özellikle anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller öne çıkmaktadır. Bunlardan bugüne ulaşmayan anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller şunlardır: “ardından devür-, güce gör-, sağu sağ-, şanası başına uğra-, sözi şın-, kıru var-, ğırı kopar-, kıuyruk bula-, külfetten kal-, yarağ gör-, yaramsıklık it-, yol az-, yüreği dönme-, tabanca çal-, yüz burtar-“ .

5) Fiilimsi+Fiil Kuruluşlu Birleşik Fiiller başlığı altında, zarf-fiil+fiil kuruluşlu birleşik fiil olarak değerlendirilen “tura(u) gel-“ birleşik fiili eserde sık kullanılmıştır. Yine bu yapıdaki birleşik fiiller arasında yer verdiğimiz “deñeyü tut-“ birleşik fiili bugün kullanılmayan dikkat çekici bir birleşik fiildir. Zarf-fiil+yardımcı fiil yapısı içinde ele alınan “Örü tur-“ fiili de sık kullanılan birleşik fiillerdendir.

6) *Ādāb-ı Menāzil*'deki Türkçe birleşik fiillerde karşılaştığımız “kıomsu, kehel, ılğar, yiğē” kelimeleri, Tarama Sözlüğü'nde yoktur. Bu kelimelerin anlamlarını Derleme Sözlüğü'nden bulduk.

7) *Ādāb-ı Menāzil*'deki Türkçe birleşik fiiller, en çok, eserde açıklanan konulara dair anlatılan hikâyelerde yer almaktadır. Eserdeki Türkçe birleşik fiiller

dışındaki Türkçe söz varlığı için de aynı durum geçerlidir. İlmî meselelerin değerlendirilmesinde Arapça kelimelere daha sık yer verilmiştir. Bu durumu, eserin Arapça eserlerden nakillerle yazılması sağlamış olabilir.

8) Türkiye Türkçesine giren yabancı kelimelerin önemli bir kısmı, birleşik fiillerde isim unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. *Ādāb-ı Menāzil*'in Türkçe birleşik fiiller bakımından zenginliği, bu açıdan bakıldığında da kıymetlidir.

KAYNAKÇA

- Abdüllatif İbn-i Durmuş Fakih, (H.922). Adab-ı Menazil.
- Abik, A.D. (2005). Türkçede ‘Vefat’ Kelimesi ve Yardımcı Fiilleri. *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14 (2): 13-28.
- Acarlar, K. (1969). Olmak Fiilinin Özellikleri. *Türk Dili Dergisi*. S. 216, s. 714-718.
- Akbaba, Ergöneç,D. (2007). Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller. *Dil Araştırmaları Dergisi*. C. 1 S. 1 s. 83-95.
- Aksoy, Ö.A. (1998). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aktan, B. (2009). Türkiye Türkçesinin Sözdizimi, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aynî, M. A. (1993). Türk Ahlakçıları, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2000). Türkçenin Grameri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgegil, M.K. (1948). Türkçe Dilbilgisi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tahir, Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen (1972). Osmanlı Müellifleri. İstanbul: Meral Yayınevi.
- Cemiloğlu, İ. (1994). 14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cemiloğlu, İ. (2001). Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Delice H. İ. (2008). Sözcük Türleri, İstanbul: Asitan Yayınları.
- Delice, H. (2002). Yüklem Olarak Türkçede Fiil. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 26, No: 2, s. 185-212.
- Delice, H. İ. (2003). Türkçe Sözdizimi, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demir N. ve Yılmaz E. (2009). Türk Dili El Kitabı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Demir, N. (1997). Birleşik Fiillerde Vurgu: -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü. *TDAY-Belleten*. s.83-94.
- Demir, N. (2004). Eski Türkiye Türkçesinde Tasvir Fiilleri. Zeynep Korkmaz Armağanı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Deny, J. Çev. Ali Ulvi Elöve, Haz. Ahmet Benzer (2012). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Derleme Sözlüğü (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2010). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ediskun, H. (1988). Türk Dilbilgisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Eker, S. (2010). *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ercilasun A. B. (1984). *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (1989). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.
- Filan K. (2003). Ruz-nâme'deki Birleşik Fiiller. *TDAY-Belleten*.
- Gabain, A. V. (1953). Türkçede Fiil Birleşmeleri. *TDAY Belleten*. s.16-28.
- Gabain, A. V. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Göğüş, B. (1962). Türkçede Bileşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği. *TDAY Belleten*. s.245-264.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2001). Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C.II, S.2, s.125-143.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1969). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınları.
- İlhan, N. (2001). Birleşik Fiil Kuruluşunda A-I-U Ünlüleri *Türk Dili Dergisi*. S. 596, s. 177-183.
- Johanson, L. (2007). Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler (çeviren Nurettin Demir), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kara, F. (2011). Bil- Tasvir Fiilinin İşlevleri. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011, s. 1381-1397.
- Karabacak, E. (2004). *Olmak Fiili Üzerine*. Zeynep Korkmaz Armağanı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. S.235-248.
- Karabacak, E. (2007) *Türkçede Yeterlik Fiilleri*. IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Karabeyoğlu, A. R. (2008). Türkiye Türkçesinde (Ad+Fiil Birleşmelerinde) Yardımcı Fiiller, İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Karabörk, K. (2006) Yol Kelimesiyle Yapılan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller. *Türk Dili Dergisi*. (652): 357-363
- Karahan, L. (1999). Türkçede Söz Dizimi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2014). Türkçede Söz Dizimi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koç, N. (1992). Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Koç, N. 1996). Yeni Dilbilgisi, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). Türkiye Türkçesi Grameri (şekil Bilgisi), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2005). Türkiye Türkçesinde İktidar ve İmkân Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri. Türk Dili Üzerine Araştırmalar c.I (607-619), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mansuroğlu, M. (1958). Türkiye Türkçesinde Birleşim ve Yazılışları Üzerine. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. c.8: 28-43.
- Özçelik, S. (2003). Tasvir Fiillerinde Kullanılan Ekler Üzerine. *Türk Dili Dergisi*. s. 820-824.
- Schamiloğlu, U. (1988). Türk Dillerinde Yardımcı Fiiller Sorunu. Uluslar arası Türk Dili Kongresi. s. 153-168. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik,S. ve Erten M. (2011). Türkiye Türkçesi Dilbilgisi, Ankara: Bizim Büro Basımevi. s. 136-140.
- Öztürk, D. (2008). Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sev, G. (2001). Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarama Sözlüğü (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2000). Orhon Türkçesi Grameri, Ankara: Türk Dili Araştırmaları Dizisi.
- Timurtaş, F. K. (1994). Eski Türkiye Türkçesi, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Topaloğlu, A. (1989). Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, Z. (1996). Eski Anadolu Türkçesinde Ol- Cevheri Fiili. *TDAY-Bellekten*. s. 265-289.
- Türkçe Sözlük (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Uğurlu, M. (2007). Birleşik Fiil Üzerine. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Zeynalov, F.R. (1972). Çağdaş Türk Dillerinde Birleşik Sözcükler Sorunu. Bilimsel Bildiriler, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zeynalov, F.R. (1986). Türk Dillerinde Birleşik Eylem Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. s. 455-468.
- Zeynalov, F.R. (1993). Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi, (Türkiye Türkçesi: Yusuf Gedikli), İstanbul: Cem Yayınevi.

